

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN PROBLEMS OF
SCIENCE, EDUCATION
AND SOCIETY**

**PROCEEDINGS OF I INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MARCH 26-28, 2023**

**KYIV
2023**

MODERN PROBLEMS OF SCIENCE, EDUCATION AND SOCIETY

Proceedings of I International Scientific and Practical Conference

Kyiv, Ukraine

26-28 March 2023

Kyiv, Ukraine

2023

UDC 001.1

The 1st International scientific and practical conference “Modern problems of science, education and society” (March 26-28, 2023) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kyiv, Ukraine. 2023. 1016 p.

ISBN 978-966-8219-87-0

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern problems of science, education and society. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-problems-of-science-education-and-society-26-28-03-2023-kiyiv-ukrayina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kyiv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. **Yatsenko V. M.** 20
CURRENT STATE AND PROSPECTS OF SUNFLOWER IN THE
NORTH-EASTERN FOREST STEPPE AND POLISSIA OF
UKRAINE
2. **Капанжи А.** 23
ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ
ЗАЛЕЖНО ВІД АЗОТНИХ ПІДЖИВЛЕНЬ В УМОВАХ
ПІВНІЧНОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

VETERINARY SCIENCES

3. **Грінченко Д. М., Северин Р. В., Гонтарь А. М., Федоровська Є. Є.** 26
ІМУНОСТИМУЛЯЦІЯ ПРИ СТРЕПТОКОКОЗІ СОБАК
4. **Кучерук М. Д., Коваленко І. І.** 32
ЯТРОГЕНІЯ У ВЕТЕРИНАРНІЙ МЕДИЦИНІ
5. **Пранірний В. В., Жарко К. О., Приходько А. М.** 36
ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ РИНОПНЕВМОНІЇ ЛОШАТ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СЕКЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
6. **Чуприна М. І., Єрмошкін А. Р., Марусик Н. М.** 39
ТЕРАПЕВТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ DERMOSCENT
ПРИ ВІДНОВЛЕННІ СТАНУ ШКІРИ ТА ШЕРСТІ ЗА
ДИСЕМІНОВАНИХ ФОРМ ДЕРМАТОФІТОЗІВ

BIOLOGICAL SCIENCES

7. **Горбенко Є. І.** 42
ВИДОВИЙ СКЛАД СОВОК (LEPIDOPTERA: NOCTUIDAE) НПП
«ВЕЛИКИЙ ЛУГ»
8. **Павліченко О. Д., Єршова О. М.** 47
ВПЛИВ РІЗНИХ ШТАМІВ СПІРУЛІНИ НА ВМІСТ БІЛКА В
ЕРИТРОЦИТАХ ТА СЕРЦІ ЩУРІВ
9. **Поліщук Л. М.** 51
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ПРИ ЗАХВОРЮВАННІ
НА COVID-19 В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

MEDICAL SCIENCES

10. **Kochkina K. O.** 57
DEVELOPMENT OF HYPERACUSIS UNDER THE INFLUENCE
OF PROLONGED LOUD SOUNDS
11. **Orlova N. V., Skoryk V. A., Lavryk V. L.** 64
DIETARY MANAGEMENT OF EOSINOPHILIC ESOPHAGITIS IN
CHILDREN: A COMPREHENSIVE REVIEW OF EVIDENCE-
BASED STRATEGIES

12.	Protsak T. V., Zabrodska O. S. CONNECTOMICS AS THE MOST MODERN NEUROIMAGING METHOD	68
13.	Serheta I. V., Dudarenko O. B. PERSONAL AGGRESSIVE MANIFESTATIONS AMONG HIV-INFECTED MEN	69
14.	Вигівська Л. А., Платонова Д. О., Мареніч Г. Г. ВПЛИВ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ НА МЕНСТРУАЛЬНИЙ ЦИКЛ У СТУДЕНТОК	72
15.	Гаркуша М. А., Богуславська А. Д., Продан Ю. О. ОБІЗНАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО СИНДРОМУ ТРИВАЛОГО ЗДАВЛЮВАННЯ ТА ЗАХОДІВ ПЕРШОЇ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ДАНІЙ ПАТОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ	75
16.	Гаркуша М. А., Фадєєв О. Г., Явтушенко А. Є., Яценко В. О. ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ БІОРОЗКЛАДНИХ ІМПЛАНТІВ В ЛІКУВАННІ ПЕРЕЛОМІВ У ДІТЕЙ	79
17.	Гаркуша М. А., Фадєєв О. Г., Мкртчян А. А., Рашиєвська О. Ю. ОГЛЯД КЛІНІЧНОГО ВИПАДКУ ХВОРОБИ ЛЕГГА-КАЛЬВЕ-ПЕРТЕСА	82
18.	Герасименко О. І., Герасименко Т. А. НЕОНАТАЛЬНА СМЕРТЬ (ЗА ДАНИМИ ПАТОЛОГОАНАТОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У 2016 Р.)	85
19.	Гомелюк Т. М., Марущак М. І. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ КОМПОНЕНТАМИ ЗДОРОВ'Я ТА ГОСТРОФАЗОВИМИ ПОКАЗНИКАМИ КРОВІ ХВОРИХ З НЕГОСПІТАЛЬНОЮ ПНЕВМОНІЄЮ, СПРИЧИНЕНОЮ COVID-19	89
20.	Дзевульська І. В., Маліков О. В. ВЧЕНИЙ-АНАТОМ КОРБІНІАН БРОДМАН	93
21.	Дзиза А. В., Райзер С. В., Лук'янова А. І. РОЗПОВСЮДЖЕННЯ СИМПТОМІВ ЗВИКАННЯ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ НАЗАЛЬНИХ СПРЕЙВ ЧИ КРАПЕЛЬ СЕРЕД МОЛОДІ УКРАЇНИ	96
22.	Жуйборода А. І., Левченко А. А., Дзиза А. В. РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ СИМПТОМІВ АЛЕРГІЧНОГО РИНІТУ СЕРЕД МОЛОДІ УКРАЇНИ	99
23.	Звягін С. М. ВИЗНАЧЕННЯ ШИРИНИ ПЕРІОДОНТАЛЬНОЇ ЩІЛИНИ ЩУРІВ СТАРЕЧОГО ВІКУ ПРИ СУПРАОКЛЮЗІЙНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ ОКРЕМИХ ЗУБІВ	102
24.	Копієвський В. С., Ріжняк О. Л. КОМП'ЮТЕРНІ ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	105
25.	Кривецька І. І., Хованець К. Р. СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕПІЛЕПСІЇ	109

26.	Куліш А. В., Гаврилов А. Ю. ПАТОГЕНЕЗ ВТОРИННИХ ПУХЛИН ЯЄЧНИКІВ. МЕТАСТАЗ КРУКЕНБЕРГА	112
27.	Кучеренко Б. Ю., Мкртчян А. А., Рашевська О. Ю. ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА РОБОТУ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ	116
28.	Левченко А. А., Жуйборода А. І., Пустова Н. О. РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ НОСІЙСТВА ВІРУСУ ПРОСТОГО ГЕРПЕСУ 1-ГО ТИПУ СЕРЕД МОЛОДІ УКРАЇНИ	118
29.	Меркулова Н. Ф., Кратік Ю. С. ПРОГНОЗУВАННЯ СПАЛАХІВ НА ДИФТЕРІЮ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ	121
30.	Назаренко З. Ю., Ткаченко І. М., Браїлко Н. М., Водоріз Я. Ю., Ляшенко Л. І. ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТАН ТВЕРДИХ ТКАНИН ЗУБІВ	125
31.	Нелюбова Л. В., Стешиц М. Л., Малецький В. В. ВАЛЕОЛОГІЧНИЙ ЩОДЕННИК ДОВГОГО, ЩАСЛИВОГО ТА ЗДОРОВОГО ЖИТТЯ	128
32.	Оглобліна М. В., Висоцький А. А. КЛАСИФІКАЦІЯ АНТИБІОТИКІВ ЗА AWARE, ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНОСТІ	132
33.	Пацкун М. М., Бернада В. В. РОЛЬ БІЛКІВ У КЛІТИННІЙ СИГНАЛІЗАЦІЇ. МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ РОЛІ БІЛКІВ У КЛІТИННІЙ СИГНАЛІЗАЦІЇ	136
34.	Печеряга С. В., Дорогокупець А. В. РОЗСІЯНИЙ СКЛЕРОЗ І ВАГІТНІСТЬ	139
35.	Рудюк О. Г., Ясніковська С. М. ЗАСТОСУВАННЯ ДОНАТОРІВ ОКСИДУ АЗОТУ В ЛІКУВАННІ ПЛАЦЕНТАРНОЇ ДИСФУНКЦІЇ	144
36.	Смагло Д. Д., Ємельянов І. С., Єфименко Є. О., Масалітін І. М. АНАЛІЗ ЧАСТОТИ НОВОУТВОРЕНЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ	149
37.	Соловей А. Ф., Бирка Є. О., Біловол А. М. РОЛЬ СТАТЕВИХ ГОРМОНІВ У ВИНИКНЕННІ АКНЕ	151
38.	Тірон О. І. ДИСФУНКЦІЯ ГІПОТАЛАМО-ГІПОФІЗАРНО- ПАРАЩИТОПОДІБНОЇ ГОРМОНАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОРГАНІЗМУ ЗА УМОВ ТЕРМІЧНОГО ОПІКУ ШКІРИ	156
39.	Торяник І. І. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ФАГІВ ТА ЇХНІЙ ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ	161

40. **Турянчик В. Ю., Бернада В. В.** 166
БІОХІМІЯ НЕЙРОДЕГЕНЕРАЦІЇ: ВИВЧЕННЯ БІОХІМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬСЯ В КЛІТИНАХ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ПІД ЧАС РОЗВИТКУ НЕЙРОДЕГЕНЕРАЦІЇ, ТА РОЗРОБКА НОВИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ НА ОСНОВІ ЦИХ ЗНАНЬ
41. **Ховней Є. М., Грига В. І.** 171
НОВІТНІЙ ЛІКАРСЬКИЙ ПРЕПАРАТ «VERQUVO» ДЛЯ ЛІКУВАННЯ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ
42. **Ходаківська С. П., Гаспарова Я. Е., Ткаченко Я. В., Хвиць П. С.** 174
ВПЛИВ НЕСТЕРОЇДНИХ ПРОТИЗАПАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ НА ВЕРХНІ ВІДДІЛИ ШЛУНКОВО-КИШКОВОГО ТРАКТУ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА ВЛАСНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ)
43. **Чепікова А. І., Різняк О. Л.** 178
МЕДИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ
44. **Шевчук М. М., Січкоріз Х. А., Бумбар З. О., Скибчик О. В.** 182
ПАРОДОНТОЛОГІЧНИЙ СТАТУС ХВОРИХ НА СОМАТИЧНУ ПАТОЛОГІЮ ІЗ ДИСТРОФІЧНО-ЗАПАЛЬНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ ПАРОДОНТА
45. **Юрко К. В., Сніжко Б. В., Хохлова А. О.** 188
ЕПІДЕМІОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ З ПОШИРЕНІСТЮ ХОЛЕРИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ
46. **Якименко О. О., Закатова Л. В., Антіпова Н. М., Кравчук О. Є.** 191
ДИНАМІКА СТРУКТУРИ РЕВМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ В ОДЕСІ ЗА 10 РОКІВ (2013-2022 РР.)

PHARMACEUTICAL SCIENCES

47. **Кричковська Л. В., Близнюк О. М., Грицаєнко Ю. А., Дубоносов В. Л., Масалітіна Н. В.** 193
СРАВНИТЕЛЬНАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭФИРНОГО МАСЛА МОНАРДЫ В СОЧЕТАНИИ С МИКРОБИОЛОГИЧЕСКИМ КАРОТИНОМ
48. **Лащенко О. М., Лащенко К. С.** 201
ВИДАТНІ ПОСТАТІ СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ ФАРМАКОЛОГІЇ ТА ЇХ ВНЕСОК У РОЗВИТОК ФАРМАЦІЇ

CHEMICAL SCIENCES

49. **Купчик Л. А., Сич Н. В., Ніколайчук А. А.** 206
СТРУКТУРНІ ТА СОРБЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ ГІБРИДНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ОСНОВІ ПРИРОДНОГО МІНЕРАЛУ–ТРЕПЕЛУ ТА СПОСОБИ ЇХ ПРАКТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ
50. **Сополєв Д. О., Коваленко І. В., Власенко Н. Є.** 212
МЕТОДИ СИНТЕЗУ НАНОДИСПЕРСНОГО ОКСИДУ ФЕРУМУ ЯК ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

51.	<i>Ткач В. В., Ротар Д. М., Москалюк О. С., Петрусяк Т. В.</i>	217
	КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ РУМУНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ	
52.	<i>Харків С. В., Коваленко І. В., Зульфїзаров А. О.</i>	223
	ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ГРАФІТУ ЯК ЕЛЕКТРОДНОГО МАТЕРІАЛУ	
TECHNICAL SCIENCES		
53.	<i>Furtat I. E., Furtat Yu. O.</i>	227
	ON MODELING OF THE MASS TRANSFER OF DIFFERENT TYPES OF SOLUTIONS	
54.	<i>Khemchyan A. A.</i>	230
	A COMPARISON OF VECTOR SORTING ALGORITHMS	
55.	<i>Mamuta M., Vasylovskaya I., Kravchenko I., Mamuta O.</i>	236
	AMAZON CLOUDFRONT CONFIGURATION FOR WEBSITES WITH CUSTOM DOMAIN NAME	
56.	<i>Pasichnyk O.</i>	240
	RELIABILITY OF ELEMENTS	
57.	<i>Polukarov Yu. O., Zemlyanska O. V., Polukarov O. I., Kachynska N. F., Vinnikova U. V.</i>	243
	ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING REMOTE CONTROL	
58.	<i>Ryabko D., Nebesniuk V., Nikonova Z.</i>	246
	ELECTRICAL STIMULATION IN DIAGNOSIS AND TREATMENT OF EYE PATHOLOGY	
59.	<i>Воронин А. Н., Савченко А. С.</i>	250
	МНОГОКРИТЕРИАЛЬНАЯ ОПТИМИЗАЦИЯ НЕЙРОСЕТЕВЫХ КЛАССИФИКАТОРОВ	
60.	<i>Геряк Ю. М., Берко А. Ю.</i>	253
	ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ВІЯВЛЕННЯ ПЛАГІАТУ В ТЕКСТАХ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
61.	<i>Головченко С. І.</i>	257
	РОЗРАХУНКОВІ МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ ШКІДЛИВИХ ГАЗІВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	
62.	<i>Журавська Н. Е., Стефанович П. І., Стефанович І. С., Пастушенко М. О.</i>	263
	ВИРОБНИЧІ РИЗИКИ, ЇХ ПРИЧИНИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ	
63.	<i>Клімович С. О., Загоровець О. В.</i>	271
	ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ПЕРСПЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ОБРОБКИ ДАНИХ	
64.	<i>Костенко Г. П.</i>	277
	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМ НАКОПИЧЕННЯ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ	

65.	<i>Леонтьєва О. С., Полякова М. В., Нестерюк О. Г.</i>	284
	ПРОГНОЗУВАННЯ ЦІНИ КРИПТОВАЛЮТИ ETHEREUM РЕКУРЕНТНОЮ НЕЙРОНОЮ МЕРЕЖЕЮ	
66.	<i>Маннапова О. В., Трофименко І. В., Пліта Л. Л., Швайка М. О.</i>	291
	АНАЛІЗ ОСНОВНИХ МЕТОДІВ ЗНИЖЕННЯ ШКІДЛИВИХ ВИКИДІВ SO _x З МОРСЬКИХ СУДЕН	
67.	<i>Михалевський Д. В., Макогон В. І., Макогон О. С.</i>	296
	ТЕХНОЛОГІЇ ПОКРАЩЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ МЕРЕЖ СТАНДАРТУ WI-FI	
68.	<i>Павловський С. В., Алфьоров С. О.</i>	299
	РОЗРАХУНКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРБИНИ НА ВОДЯНІЙ ПАРІ У ТЕПЛОВІЙ СХЕМІ	
69.	<i>Плясунова О. О., Тончев П. І., Удалов Д. С., Ончуров В. М.</i>	306
	КОНТАКТНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ТІЛ З ПОЧАТКОВОЮ НАПРУГОЮ З КОНКРЕТНОЮ ФОРМОЮ ПРУЖНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	
70.	<i>Попель В. А., Чумаченко С. М., Заїка Н. В.</i>	313
	СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ КРИТИЧНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	
71.	<i>Рацук М. Є., Пузік Д. В.</i>	320
	ОЦІНЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ СОСІСОК «ДИТЯЧІ»	
72.	<i>Федчук Р. Б., Кравець П. О.</i>	323
	ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОСТОРОМ В ІТ-КОМПАНІЇ	
73.	<i>Чушак І. М., Верес О. М.</i>	326
	ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАЛЬНОГО ЦЕНТРУ	
74.	<i>Якусевич Ю. Г.</i>	332
	МОДЕЛІ СИСТЕМИ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ ФОРМАЦІЇ	
75.	<i>Ялова А. М., Шишко С.</i>	338
	АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТЕПЛОНАСОСНИХ УСТАНОВОК В ТЕПЛОВИХ СХЕМАХ ПГУ	
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
76.	<i>Калайда О. Ф.</i>	343
	ЗАДАЧА НА ЕКСТРЕМУМ ПОХИБКИ АПРОКСИМАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДРОБОВО-РАЦІОНАЛЬНИМИ КОЛОКАНТАМИ	
77.	<i>Малиш М. І., Куліш М. Р.</i>	345
	ХВИЛЬОВІ ПЛАСТИНКИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ	
78.	<i>Мойсишин В. М., Івасютин А. П.</i>	352
	УДОСКОНАЛЕНА МЕТОДИКА АПРОКСИМАЦІЇ ДАНИХ ПЛАНОВОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЧАСТИННИМИ ЕМПІРИЧНИМИ ЗАЛЕЖНОСТЯМИ	

79. **Правда М. І.** 359
ПОРІВНЯЛЬНІ ВИПРОБУВАННЯ МЕТАЛІВ НА ВТОМУ
80. **Степахно І. В.** 363
МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В ПРИКЛАДНИХ
ЗАДАЧАХ СТАТИСТИЧНИМИ МЕТОДАМИ

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

81. **Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.** 368
DEEP STRUCTURE FEATURES OF LOCAL AREAS WITH CROP
CIRCLE IN ENGLAND AND CHINA BASED ON THE RESULTS
OF MOBILE AND DIRECT-PROSPECTING METHODS USING
82. **Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.** 377
PROJECT OF UKRAINE TERRITORY RECONNAISSANCE
SURVEYING BY DIRECT-PROSPECTING METHODS IN ORDER
TO DETECT BLOCKS FOR OIL, GAS AND HYDROGEN
PROSPECTING
83. **Крюченко Н. О., Жовинський Е. Я., Папарига П. С.** 386
ОСОБЛИВОСТІ ВМІСТУ ХІМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У СВІТЛО-
БУРИХ ТА ТЕМНО-БУРИХ ҐРУНТАХ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

ARCHITECTURE

84. **Гомон О. О.** 391
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ
АРХІТЕКТУРИ
85. **Коновалов В. Ю.** 395
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТУВАННЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ
КОМПЛЕКСІВ В УКРАЇНІ
86. **Матієнко А. В.** 398
ЕКОЛОГІЧНІ МАТЕРІАЛИ У БУДІВНИЦТВІ
87. **Сперкач М., Ковальська Г. Л.** 403
ВПЛИВ ПРОЦЕСУ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НА
ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ ПСИХІАТРИЧНИХ ЗАКЛАДІВ
88. **Якубовський В. Б., Хомин О. В.** 410
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ ГРОМАДСЬКИХ
ЦЕНТРІВ МАЛИХ МІСТ НА ПРИКЛАДІ ЄВРЕЙСЬКОГО
КВАРТАЛУ В М. СТРИЙ

PEDAGOGICAL SCIENCES

89. **Mykhailenko T., Sokolovska L., Fedorenko M.** 414
THE LEARNING MANAGEMENT SYSTEMS (LMS) AS TOOLS
FOR EFFECTIVE ONLINE FOREIGN LANGUAGE TEACHING

90.	Petrenko O. P., Riabovol A. V., Petrenko A. S.	419
	PROBLEMS OF ADAPTATION OF FIRST-YEAR STUDENTS. FINDING MOTIVATION FOR FIRST-YEAR STUDENTS TO STUDY THE DISCIPLINES "MARKETING" AND "FOREIGN LANGUAGE"	
91.	Ryzhenko M., Anisenko O.	423
	FORMATION OF SPEAKING SKILLS OF UNIVERSITY STUDENTS	
92.	Tkachuk S. P., Horelik N. A.	426
	PRIORITIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING	
93.	Барановська О. В.	430
	ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ГРУПОВОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ	
94.	Бача О. В., Димид М. В.	436
	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
95.	Бережна Л. В.	440
	ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ПОСТІЙНИЙ ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА	
96.	Войналович О. О.	444
	ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ	
97.	Гур'янова Н. М., Волювач В. О.	449
	ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	
98.	Данилів С. І.	453
	ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ	
99.	Ємельянова Д. В.	457
	ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
100.	Єфімов Г. О., Мустафасєв Азер Махмуд огли, Попічко А. О., Чебан В. Ф., Соколов В. І.	464
	ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	
101.	Задерей П. В., Задерей Н. М., Нефьодова Г. Д., Ткаченко А. В., Мельник І. Ю.	470
	СТОРИТЕЛІНГ, ЯК ОДИН З МЕТОДІВ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	
102.	Костюченко М.	477
	ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	

103.	Кулаковська Т. В., Ленківська А. С., Чкана А. О.	479
	ОСОБЛИВОСТІ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ, ЯК ЕФЕКТИВНОГО ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ	
104.	Куртасанов С. А.	484
	ВДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ З ОДНОБОРСТВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ	
105.	Левенець Н. В.	488
	ВПЛИВ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РІВЕНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
106.	Левченко Ф. Г.	494
	НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВА МОДЕЛІ СТЕМ-СЕРЕДОВИЩА ГІМНАЗІЇ	
107.	Лушпай Т. І., Якименко С. І.	499
	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ОСНОВ ПАТРІОТИЗМУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХІХ - ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)	
108.	Марков Р. А.	505
	НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ	
109.	Марков Р. А.	509
	"КРОСФІТ", ЯК ОСНОВА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ	
110.	Мухіна Т. Є., Соколенко А. О.	512
	НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	
111.	Писарчук В. М.	517
	ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
112.	Пислар Т. П.	522
	ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	
113.	Радько А.	525
	ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЗАСІБ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА	
114.	Рогівська Н. В.	532
	ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНОГО СПОРТИВНОГО ІНВЕНТАРЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	

115. **Стасів Н. І., Цвик Р. Р., Брелик О. Я.** 537
ВИКОРИСТАННЯ БУКВЕНОЇ СИМВОЛІКИ ДЛЯ
УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
116. **Стасів Н. І., Луців Х. Я.** 540
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ ПОНЯТТЯ ПРО МНОГОКУТНИКИ
117. **Філіпенко І. І.** 543
АНАЛІЗ ПРОБЛЕМНОГО ПОЛЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ЯК
ФАКТОР КОРИГУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ
КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ
118. **Шаповалова О. В., Бугаєнко Т. В.** 549
ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТНІХ
ПОСЛУГ
119. **Швець Н. В., Швець О. В.** 555
ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ
ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ
120. **Шкурашівська С. В., Денисюк А. С., Демчук В. С.** 558
САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ВНЗ
121. **Ясінський А. М., Яницька О. Ю., Іванюта О. В.** 561
ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ВНЗ У ВІРТУАЛЬНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

122. **Дунас О. І.** 571
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВ'ЯЗКУ
ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА МОТИВАЦІЇ
ОСОБИСТОСТІ З ПОЗИЦІЙ ГЕДОНІСТИЧНОГО ТА
ЕВДЕМОНІСТИЧНОГО ПІДХОДІВ
123. **Жулковський В. В.** 580
ОСОБЛИВОСТІ МІКРОСЕРЕДОВИЩА ЗАСУДЖЕНИХ
124. **Нечитайло Л. Я., Курас Л. Д., Антонець М. М.** 584
ПЛАЦЕБО. СУТЬ ТА РІВЕНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ
125. **Осадчук К. Є.** 588
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФЕНОМЕНУ
УНИКНЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СУЧАСНОЇ
МОЛОДІ
126. **Щербак Я.** 592
СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ПОВЕДІНКОВИХ
ПОРУШЕНЬ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

127. *Васько А. В.* 596
СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЦІННІСНОЇ СФЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

JOURNALISM

128. *Ковальчук П. Ю.* 602
РИНОК ІСТОРИЧНИХ ЮТУБ-КАНАЛІВ В УКРАЇНІ

ART

129. *Добрецова Т. Г.* 608
АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО
СУЧАСНОГО ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА
130. *Левчук А. В.* 613
СКЛАДНІСТЬ ПІДБОРУ ЛОГОТИПУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
131. *Лупандіна М. Б., Онишко Р. І.* 616
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ
132. *Сидор М. Б., Хлопик С. О.* 619
ЖИВОПИСНЕ ВИРАЖЕННЯ ДІЙСНОСТІ: ОСНОВНІ ЗАСОБИ
УНАОЧНЕННЯ ПЕЙЗАЖІВ
133. *Тетеря С., Костюк Н.* 626
ДО ПИТАННЯ ПОБУТУВАННЯ НАРОДНОГО ГЕРОЇЧНОГО
ЕПОСУ ТА УНІКАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ЦЬОГО ЖАНРУ В
СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ
134. *Чернець В. М., Савчин Г. В.* 637
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО
МАЛЯРСТВА НА СКЛІ

HISTORICAL SCIENCES

135. *Kurenkov V., Alieksieiev M.* 643
PROCLAMATION OF THE CARPATHIAN UKRAINE: A FUTILE
PROJECT OR AN UNUSED CHANCE FOR UKRAINIANS?
136. *Кукса Н. Г.* 648
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ГУРТКІВ
НА СЕЛІ В 20-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ
137. *Проць В. В.* 653
ІДЕЇ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ ТА УТВОРЕННЯ ЗУНР
138. *Соколова Н. Д., Машеренкова Г. С.* 658
ДІЯЛЬНІСТЬ ГІМНАСТИЧНОЇ ШКОЛИ ПРИ ХАРКІВСЬКОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ В 1858-1861 РР.
139. *Тетеря С. А.* 662
ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ КОБЗАРСТВА НАЦІОНАЛЬНОГО
ІСТОРИКОЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

CULTUROLOGY

140. *Ареф'єва Є. Ю.* 667
ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В
КОНТЕКСТІ РЕФЛЕКСІЇ СЕМІОЛОГІЧНОГО ПОВОРОТУ

LITERATURE

141. *В'юненко В. В.* 674
ДЕСПОТІЯ «КРИХІТКИ ЦАХЕСА» І СУЧАСНІСТЬ

POLITICAL SCIENCES

142. *Mokretska M.* 678
KOSOVO INDEPENDENCE AND INTERNATIONAL
RECOGNITION. POLISH APPROACH
143. *Дацків І. Б., Баб'як М. О.* 686
ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР
144. *Дацків І. Б., Дикий В. В.* 691
ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
145. *Ковальчук А. Є., Бучин М. А.* 696
ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ: СУТНІСТЬ ТА
ОСОБЛИВОСТІ
146. *Шкіль А. П.* 702
ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: СУТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ

PHILOLOGICAL SCIENCES

147. *Soroka H. M., Detsyk H. S.* 708
CASE STUDY AS AN INTEGRAL PART OF STUDENTS'
INDEPENDENT WORK
148. *Zabrudska L. M., Kovalenko I. M.* 712
POST-EDITING AS A MEANS OF ELIMINATING MACHINE
TRANSLATION ERRORS
149. *Бардіна Л. М., Шепелюк В. Л.* 719
ДО ПИТАННЯ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСКУСІЮ У ПРОЦЕСІ
РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ-ІНОЗЕМЦЯМИ
150. *Дубова О. А., Бринза Д. Д.* 723
КОНОТАЦІЇ НОВОТВОРІВ ВОЄННОГО ЧАСУ
151. *Ласінська Т. А.* 730
МАКРО - ТА МІКРО - РІВНЕВИЙ ПЕРЕКЛАД ІСТОРИЧНО
МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ
152. *Липова А. О., Казанова О. В.* 736
ХУДОЖНІЙ ПРИЙОМ РЕТРОСПЕКЦІЇ У РОМАНІ
О. СЛОНЬОВСЬКОЇ «ДІВЧИНКА НА КУЛІ»

153. *Матюшкіна Т. П.* 743
СПЕЦИФІКА ВЕРСІЙ ЕЗОПІВСЬКИХ СЮЖЕТІВ У БАЙКАХ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ
154. *Петренко Т. В.* 750
КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ВИКЛИКИ І ВІДПОВІДІ
СЬОГОДЕННЯ
155. *Тамаркіна О. Л.* 754
МОТИВАЦІЯ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ
НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
156. *Фесенко А. В., Завізіон К. Г.* 758
ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРИ У ПЕРЕКЛАДАЧІВ У
ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

157. *Ареф'єва А. Ю.* 762
МЕТААНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КОНЦЕПТІВ
«ПОЗАЗНАХОДЖЕННЯ ІНШОГО» ТА
«ТРАНСГРЕДІЄНТНОГО» В ЕСТЕТИЦІ МИХАЙЛА БАХТІНА

ECONOMIC SCIENCES

158. *Leshanych S.* 770
TOURISM AS A TRIGGER FOR ECONOMIC GROWTH OF
REGIONS AND CITIES
159. *Rayevnyeva O., Brovko O., Zhylin S.* 773
THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL
PROCESS
160. *Velychko Yu.* 781
FUNCTIONS OF MARKETING STRATEGIES FOR
AGRICULTURAL BUSINESS DEVELOPMENT
161. *Арестов С. В., Романюк О. Р.* 786
ВНЕСОК ТУРИЗМУ В ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВИ
162. *Батракова Т. І., Хмельковська А. В.* 789
СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО РИНКУ
163. *Волощук В. С.* 794
ПЕРВИННИЙ ТА ВТОРИННИЙ АВТОРИНОК УКРАЇНИ В 2022
РОЦІ
164. *Воронкова О.* 801
СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В
УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ
УДОСКОНАЛЕННЯ
165. *Кобченко А. А., Казарян В. А.* 805
ОСОБЛИВОСТІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ
КОМПАНІЄЮ

166.	<i>Кучеренко О. В., Артюх О. В.</i>	811
	МІЖНАРОДНА ОФШОРИЗАЦІЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
167.	<i>Мазур Д. В., Мазур О. В., Мазур Г. О.</i>	815
	МОДЕЛІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ	
168.	<i>Македон Г., Грабарєв А.</i>	822
	ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС DISTANCE LEARNING У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	
169.	<i>Парасій-Вергуненко І. М., Гузенко Я. В.</i>	828
	МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	
170.	<i>Петренко Н. С.</i>	833
	ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМА «НАУКА ТА БІЗНЕС» ЯК ФАКТОР ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ	
171.	<i>Правдін М. О.</i>	838
	ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ 2014-2022 РР.	
172.	<i>Рижова К. І., Добрянський О. І.</i>	844
	ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
173.	<i>Солоненко Ю. В., Криворучко Д. М.</i>	848
	ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРАУДФАНДИНГУ	
174.	<i>Соломонок А. Л., Зіринзак О. С., Любченко А. О.</i>	853
	АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА НАПОЇВ	
175.	<i>Сук П. Л.</i>	858
	АМОРТИЗАЦІЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ДОХОДУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ	
176.	<i>Щебликіна І. О., Хмельковська Т. В.</i>	865
	СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОВОГО РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	

LEGAL SCIENCES

177.	<i>Бабак К. І.</i>	870
	ПРОГРАМИ ТА ПРОЄКТИ, ЯКІ РЕАЛІЗУЮТЬСЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ З ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ	
178.	<i>Бабак К. І., Чорна А. Г.</i>	874
	СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
179.	<i>Базукін А. С., Людвік В. Д.</i>	877
	ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОВТОРНОСТІ, СУКУПНОСТІ ТА РЕЦИДИВУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	

180.	Байрак Н. В., Людвік В. Д. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ	881
181.	Безпалов Р. В. ВЛАСТИВОСТІ ТА ОБСТАВИНИ КРИМІНОГЕННОГО ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ НА НЕПРАВОМІРНУ ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ	886
182.	Бобир Д. Ю., Чорна А. Г. УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ	890
183.	Ворона П. В., Козер В. І. ПРАВОВА ГЕНЕЗА НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ	895
184.	Гриньова О. С., Панфілова Ю. М. ОСОБЛИВОСТІ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ В РАМКАХ РОЗГЛЯДУ ЗАХИСТУ КОМБАТАНТІВ ТА НЕКОМБАТАНТІВ	902
185.	Демчук М., Менів Л. Д. ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	908
186.	Дідус Д. О. ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	912
187.	Дуденко М. О., Чорна А. Г. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	919
188.	Задніпряна-Корінна М., Корінний С. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ ЩОДО ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ	922
189.	Жовтобрюх Н. В., Карпенко О. М. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	927
190.	Канюка Н. В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В СУДОЧИНСТВІ	930
191.	Кулик К. Я., Гіденко Є. С. ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ	934
192.	Кулик К. Я., Намлинська О. ТАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО ОГЛЯДУ БУДІВЛІ	939
193.	Кушнір С. С. АГРАРНЕ РЕЙДЕРСТВО: ЙМОВІРНІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ	942
194.	Ламах К. Т. ДО ПИТАННЯ ПРО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ПОНЯТОГО ЯК УЧАСНИКА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	946

195.	Назаренко А. О., Тищенко Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ ВІДПОВІДНО ДО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	953
196.	Наліжний В. В., Ділігул А. С. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМАЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	959
197.	Полушина В. В. СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ (ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ ЩОДО КОМБАТАНТІВ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ)	963
198.	Рудь А. А., Гончаренко В. С. СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ І ПРАВОПОРУШЕННЯ	971
199.	Сидоренко Н. С., Людвік В. Д. ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	978
200.	Слончак А. О. ЮРИДИЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК МЕТОД ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА	981
201.	Тищенко Ю. В., Грабазей А. І. ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ТНК В АСПЕКТІ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ	986
202.	Тугарова О. К., Ющук Т. НАТІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ВІДПОВІДНО ДО НОРМ GDPR	993
203.	Чулінда Л. І., Кебкел К. О. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ	999
204.	Шаркова В. С., Петрук В. П., Менів Л. Д. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ	1004
205.	Яровицький І. Р., Чорна А. Г. ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМІНУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	1011
206.	Яшан Я. Д., Олійник Ю. В. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА СВОБОДУ ВІД КАТУВАНЬ	1014

AGRICULTURAL SCIENCES

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF SUNFLOWER IN THE NORTH-EASTERN FOREST STEPPE AND POLISSIA OF UKRAINE

Yatsenko V. M.

Doctor of Philosophy Degree

Program subject Area 201 Agronomy

Department of Agrotechnology and Soil Science

Sumy National Agrarian University

The beginning of sunflower cultivation as a decorative plant and for obtaining seeds for delicacies in Ukraine dates back to the first half of the 17th century. As an oil crop, it began its development at the beginning of the 19th century. With the appearance of the first oil press, the acreage under this culture began to grow rapidly, and for the period of those years, the cultivated area was 143,000 acres, which corresponds to 156,200 hectares. The vast majority of sunflowers in Ukraine were grown in Ekaterinoslav, Kharkov, and Kherson provinces. For a long time, culture was focused only on growing in the steppe and southern forest-steppe zone.

The period of the middle of the 20th century was characterized by a planned approach to farming. Indicators of sown areas in the range of 1.51 million hectares, and a clear structure of crop rotation made it possible to obtain an average yield of 1.0-1.2 t/ha. The stabilization of cultivated areas is monitored at the end of the 20th century and amounts to 1.64-1.71 million hectares, with an average yield of 1.25-1.58 t/ha. The development of the economic crisis at the beginning of the 21st century, and in the conditions of social formation, contributed to a sharp increase in the cultivated area under sunflower from 2.9 million hectares in 2000 to 6.4 million hectares in 2021. The gross collection of seeds increased from 3.46 million tons to 16.1 million tons, due to shifting the vegetation line of crop cultivation to the north in the zone of the northern Forest Steppe, and later Polissia.

In a short period of time, sunflower has become one of the main oil crops in the world, primarily in countries with a temperate climate. Today, the main producers and exporters of sunflower oil is Ukraine, EU countries and Russia. Ukraine's leading positions are based on favorable fundamentals-climatic conditions, organizational complex-economic factors, as well as the presence of sunflower cultivation and consumption traditions. The widespread spread of sunflower in the Northern regions of Ukraine was determined by the introduction of high-yielding early maturing varieties and hybrids into production, the improvement of cultivation technology and the existing trend towards climate warming.

Considering the annual increase in the cultivated area under sunflower in the Sumy and Chernihiv regions, the share of the culture in the structure of crops until 2010 was within 5-7%, which is the recommended ratio in the crop rotation system. Starting from 2011, the cultivated area of sunflower in Sumy region exceeds 100 thousand hectares, and since 2020 more than 250 thousand hectares, which is 10 and 25% of the area of arable land.

The main factor behind the rapid growth of crops was the leveling off in 2010, and later the exceeding of average crop yield indicators compared to the average for Ukraine. Due to the significant increase in the cultivated area and productivity over the last 10 years, a 195% increase in the gross harvest of sunflower was noted, which turned it into the main technical crop in this part of Ukraine and a significant factor in the formation of crop rotations. A detailed analysis of sunflower production in a number of farms in the central and northern regions of Sumy Oblast made it possible to identify the main factors of productivity formation and to assess the possibility of stabilization or growth of the crop's gross production in the coming years.

It was established that the main factor in the increase of average yield indicators in the region was the decrease in the share of farms (cropped areas) with a yield of less than 1.5 t/ha. At the same time, the share of farms with a yield of more than 3.0 t/ha remained stable. The increase in productivity in the first part of farms was largely due to the introduction of Clearfield Plus and ExpressSun technologies, the transition to which required the use of high-quality seed material, effective plant

protection products and intensive cultivation technology.

Some increase in productivity indicators among farms with indicators 2.3-2.7t/ha occurred mainly due to their reorientation to later-ripening hybrids with higher biological potential. The factors of the change in the range of hybrids were the increase in the availability of crop desiccation services (with the use of specialized sprayers), the decrease in the share of winter crops in crop rotations, as well as the active marketing activity of seed sellers. The change in the traditional for the zone ratio between the areas of hybrids with different duration of vegetation in the direction of late ripening led to the deterioration of the phytosanitary condition, which occurred as a result of an increase in the share of areas with an incomplete technological process without crushing the stems and wrapping them in the soil. In the spring (under the conditions of a long period of high soil moisture), such fields are an active source of dispersal of disease-causing spores.

As a separate element of changes in approaches to sunflower cultivation in the region, there is an increase in the share of crops occupied by high-oleic hybrids. Currently, the main limiting factor of this process is the focus on large farms capable of forming a cluster of high-oleic sunflower separated from traditional crops.

The generalizations made indicate a low level of manageability of the process of expanding the zone of industrial sunflower cultivation in the northern zone-Eastern Forest Steppe and Polissia.

Considering the specific soil and climatic conditions of the region and the spread of a poorly adapted assortment of hybrids, a decrease in the rate of growth of the average yield of the crop is expected with an increase in the costs of 'associated with the use of plant protection products.

ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД АЗОТНИХ ПІДЖИВЛЕНЬ В УМОВАХ ПІВНІЧНОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

Капанжи Анна

здобувачка вищої освіти

агробіотехнологічного факультету

Одеський державний аграрний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Використання добрив у технологічному процесі вирощування пшениці озимої завжди було одною з найважливіших елементів забезпечення як високої урожайності так і якості зерна [1]. Наявна динаміка цін на азотні добрива спонукає виробників шукати шляхи оптимізації їх застосування щоб одержаною прибавкою урожаю окупити суттєво зростаючи витрати. На сьогоднішній день навіть за умови доцільності удобрення, їх абсолютний показник ефективності зменшився, тобто без добрив рівень рентабельності може бути вищими, аніж при їх застосуванні [2].

Метою роботи є експериментальне визначення найефективніших схем підживлень різних за походженнях сортів озимої пшениці рідким азотним добривом КАС.

Матеріали та методи. Польові дослідження проводилися в ТОВ «Альтернатива», Первомайського району, Миколаївської області у виробничих умовах. Кліматичні умови є типовими для зони Південного Степу України. Планування, закладку, проведення польового дослідження та математичну обробку його даних проводили згідно класичних методичних рекомендацій [3]. Схеми двохфакторного дослідження включали такі фактори та варіанти. Фактор А (система підживлення) Без підживлень (st); Підживлення аміачною селітрою (N_{30}); Підживлення КАС (N_{30}); Підживлення КАС (N_{60}); Підживлення КАС ($N_{30}+N_{30}$); Підживлення КАС ($N_{60}+N_{60}$). Підживлення аміачною селітрою у нашому досліді включено як другий контроль. Фактор В сорт пшениці озимої різних екотипів: Шестопалівка (степовий екотип) і Смуглянка (екотип лісостепу).

Результати та обговорення. Проведення азотних підживлень в усіх випадках призводило до певного зменшення вологості як орного, так і метрового шарів ґрунту. Однак при цьому азотні підживлення суттєво зменшують питому витрату води на формування сухої біомаси. Незважаючи на те, що у разі використання добрив загальне водоспоживання зростає на 40-119 м³/га, коефіцієнт водоспоживання зменшується на 10,5-38,2%. Таким чином, завдяки підживленням рослини озимої пшениці економічно витрачають воду на утворення органічної речовини. При цьому пшениця озима формувала максимальну площу листя при підживленні аміачною селітрою. Різниця у порівнянні з контролем становила 2,5-5,0 тис м²/га (сорт Шестопалівка) і 2,7-2,8 тис м²/га (сорт Смоглянка). Підживлення добривом КАС призводило до математично доказаного зростання площі листя лише при дозі N₆₀. За дози N₃₀ зростання мало місце, але його рівень знаходився в межах помилки досліду. Проведені азотні підживлення впливають також на вміст хлорофілу листя та його фракційного складу. Найбільше хлорофілу акумулюється в листях рослин, які одержали підживлення добривом КАС. І це зрозуміло, бо за думкою багатьох фахівців саме амідний азот, який є у складі КАС, легше використовується рослинами при утворенні хлорофілу [4]. Його загальний вміст при застосуванні КАС у дозі N₆₀ досягав максимального значення – 5,5 мг/100г біомаси, що на 44,7% вище, ніж у контролі і на 22,2% ніж при підживленні аміачною селітрою. Залежно від підживлення вміст хлорофілу «а» змінювався від 2,3% на контролі без підживлення до 4,0% при підживленні КАС (N₆₀). Вміст хлорофілу «в» при цьому змінювався відповідно від 1,1 до 1,5%.

Дослідження ефективності функціонування листового апарату свідчить, що сорт Смоглянка за рівнем ФП має приблизно однакові показники з сортом Шестопалівка, але помітно переважає останній за рівнем ЧПФ (1,88 проти 1,78 г/м² за добу). Саме ця обставина, на нашу думку, обумовлює певне вирівнювання урожаю біомаси, незважаючи на те, що Смоглянка поступається за площею листової асимілюючої поверхні.

Облік урожаю продемонстрував, що у сорту Смуглянка приріст урожаю у разі двох підживлень КАС досягав 21,4%. Проте висока доза азоту (N_{60}) ні при одноразовому, ні при дворазовому підживленні не давала переваги над дозою N_{30} . В цілому підживлення аміачною селітрою призвело до зростання урожаю на 3,8-8,7%, тоді як така ж доза КАС дозволила зібрати додатково урожай на 5,9-9,6%. Максимальна ж урожайність досягнута при дворазовому підживленні КАС дозою N_{30} . Підвищення дози азоту до 60 кг/га підвищило урожай на 0,6-1,1%, що є в межах помилки досліду і не вважається істотним.

Оцінка якості зерна продемонструвала, що обидва сорти сформували зерно, яке відповідає вимогам стандарту до I і II класу за проведення підживлень карбамідно-аміачною сумішшю, тоді як без підживлень одержано зерно IV-V класу. Оптимальним при підживленні є добриво КАС дозою N_{30} при дворазовому підживленні. Дворазове підживлення цим добривом дозою N_{60} також дає позитивний результат, але перевага над дозою N_{30} несуттєва.

Висновки. Максимальний урожай сорти Шестопалівка та Смуглянка забезпечують при дворазовому підживленні добривом КАС ($N_{30}+N_{30}$) що також забезпечує отримання зерна другого класу якості. Подальше збільшення дози добрива не забезпечує переваги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Животнов Л. О. Формування сортової структури пшениці. Вісник аграрної науки. 2000, №7, с 68-70.
2. Мазур В. А., Ковальчук С. Я. Теорія європейського еколого економічного розвитку. Вінниця. ТОВ «ТВОРИ», 2019. 552 с.
3. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта. М.:Агропромиздат, 1985. 351 с.
4. Животнов Л. О. Формування сортової структури пшениці. Вісник аграрної науки. 2000, №7, с 68-70.

VETERINARY SCIENCES

ІМУНОСТИМУЛЯЦІЯ ПРИ СТРЕПТОКОКОЗІ СОБАК

Грінченко Дмитро Миколайович

Северин Раїса Василівна

Гонтарь Алла Михайлівна

Кандидати ветеринарних наук, доценти

Федоровська Єлизавета Євгенівна

Студентка

Державний біотехнологічний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Стрептококи є досить убіквітарними мікроорганізмами, вони дуже поширені в природі, частина з них є представниками нормальної мікрофлори шкіряного покриву та слизових оболонок тварин та людини. Широкому їх поширенню сприяє постійне знаходження у верхніх дихальних шляхах, в кишечнику здорових тварин, постійне виділення збудників у довкілля хворими та бактеріоносіями.

Стрептококози найбільш поширені у великих містах, де відбувається посилення вірулентності збудників внаслідок багаторазового пасажування через організм тварин. Патогенні стрептококи здатні викликати запальні захворювання та вогнищеві ураження на місці травм, а також алергоподібні хвороби.

Streptococcus canis - це збудник, який викликає захворювання різного ступеня тяжкості. Собаки є основними його господарями і можуть відігравати певну роль у передачі інфекції. Однак останнім часом підвищилася роль цього збудника як етіологічного фактору при цілій низці патологій у собак.

Собаки щодня піддаються впливу бактерій, і більшу частину часу їхня імунна система здатна боротися з ними, не виявляючи жодних ознак

захворювання. Стрептококози виникають тоді, коли імунна система тварини ослаблена і бактерії можуть розмножуватися та поширюватися по організму.

Ціль роботи. Визначити ефективність застосування імуностимулятора анфлурону при лікуванні стрептококозу собак.

Матеріали та методи. Наявність зниженої природної резистентності у хворих собак визначали за допомогою експрес методу виявлення рівня імуноглобулінів з ПЕГ 6000. Для даного дослідження було сформовано 4 групи собак, по 5 тварин у кожній групі, яких групували за принципом аналогів (порода, вік, стать, тощо) до та після призначеного курсу лікування.

Етіологічну природу стрептококозу собак визначили бактеріологічними методами. Чутливість виділених штамів стрептококів визначили за допомогою диско-дифузійного методу.

Результати та обговорення дослідження. До початку лікування, хворих на стрептококоз собак, було відібрано проби крові для визначення зниження природної резистентності. Результати визначення рівня імуноглобулінів представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Визначення рівня імуноглобулінів в сироватці крові за допомогою
ПЕГ – 6000.**

Номер собак в групі	1 група собак	2 група собак	3 група собак	4 група собак
1	+	+	+	+
2	+	±	±	+
3	+	+	+	±
4	+	+	-	+
5	±	+	+	+

Де, «+» - наявність у тварин імунодефіцитів; «±» - низький рівень імуноглобулінів в сироватці крові, який вказує на початкову стадію розвитку імунодефіциту; «-» - нормальний рівень імуноглобулінів у сироватці крові.

За результатами проведеного дослідження ми спостерігали у кожній групі собак наявність імунодефіцитних станів. Так, у першій, другій та четвертій

групах, у 4 тварин у кожній групі було виявлено наявність імунодефіцитних станів, а у 1 тварини – наявність початкової стадії розвитку імунодефіциту. Що стосується 3 групи собак, то у 3 тварин виявили наявність імунодефіцитного стану, у 1 тварини – низький рівень імуноглобулінів та лише у 1 тварини був нормальний вміст імуноглобулінів.

Таким чином, проведене дослідження вказує на те, що захворювання собак на стрептококоз пов'язане, із розвитком у тварин імунодефіцитних станів.

При лікуванні стрептококозу собак, слід особливу увагу приділити підвищенню імунного статусу тварин із застосуванням імуностимуляторів.

При розробці схеми лікування стрептококозу собак, ми враховували чутливість виділених культур стрептококів до антибіотиків. За результатами проведеної антибіотикограми, найбільшу чутливість *S. canis* та *S. pyogenes* проявили до ампіциліну, цефтріаксону та тетрацикліну. Так, культури *S. canis*, навколо диску з ампіциліном утворили зону затримки росту 20,1 мм, цефтріаксону – 24,2 мм, тетрацикліну – 20,4 мм. Культури *S. pyogenes* більш чутливими були до цефтріаксону – 22,4 мм, тетрацикліну – 19,9 мм та ампіциліну – 19,3 мм.

Із імуностимулюючих препаратів, нашу увагу привернув препарат тваринного походження, який готують із лімфоїдної тканини тварин Анфлурон, до складу якого входять інтерферони.

Для визначення оптимальної схеми лікування, нами було сформовано 4 групи собак, по 5 собак у кожній групі за принципом аналогів. Схема застосування антибіотиків та імуностимулятора представлена у таблиці 2.

Згідно з розробленою схемою лікування, яка представлена в таблиці 2, перша та третя група тварин отримували антимікробну терапію із застосуванням антибіотиків та пробіотик лактоферон і були контрольними. Так, перша група собак отримували цефтріаксон, внутрішньом'язово по 250 мг/кг протягом 8 діб, третя група отримували ампіцилін по 100 мг/кг, 2 рази на добу, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 8 діб.

Таблиця 2.**Схема застосування препаратів при лікуванні стрептококозів у собак.**

№ групи собак/ призначення	1 група	2 група	3 група	4 група
Антимікробна терапія	Цефтріаксон 250 мг/кг, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 8 діб.	Цефтріаксон 250 мг/кг, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 5 діб.	Ампіцилін 100 мг/кг, 2 рази на добу, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 8 діб.	Ампіцилін 100 мг/кг, 2 рази на добу, внутрішньом'язово, кожного дня протягом 5 діб.
Імуностимулююча терапія	контроль	Анфлурон, по 2 мл на добу, внутрішньом'язово.	контроль	Анфлурон, по 2 мл на добу, внутрішньом'язово.
Пробіотик Лактоферон	0,2 мг орально	0,2 мг орально	0,2 мг орально	0,2 мг орально

Що стосується другої та четвертої групи, то тварини цих груп крім протимікробної терапії отримували імуностимулятор анфлурон, по 2 мл на добу, 3 дні поспіль, внутрішньом'язово. Собаки цих груп отримували пробіотик лактоферон 0,2 мг орально, впродовж 5 діб.

Результати проведеного дослідження враховували на 5 добу, після початку лікування. Визначали загальний стан тварин та рівень імуноглобулінів в сироватці крові. На 5 добу після початку лікування, у собак відбирали по 3 мл крові, та після отримання сироватки крові, визначали рівень імуноглобулінів за допомогою ПЕГ 6000. Результати проведеного дослідження представлені в таблиці 3.

Таблиця 3.**Визначення рівня імуноглобулінів в сироватці крові собак на 5 добу лікування.**

Номер собак в групі	1 група собак	2 група собак	3 група собак	4 група собак
1	±	-	±	-
2	+	-	±	-
3	+	-	+	±
4	+	-	±	-
5	±	-	+	±

Де, «+» - наявність у тварин імунодефіцитів; «±» - низький рівень імуноглобулінів в сироватці крові, який вказує на початкову стадію розвитку імунодефіциту; «-» - нормальний рівень імуноглобулінів у сироватці крові.

За результатами проведеного дослідження, які представлені в таблиці 3, у

собак першої та третьої групи рівні імуноглобулінів були на дуже низькому рівні. Так, в першій групі з 5 тварин у 3 собак виявили імунодефіцит, та у 2 тварин – низький рівень імуноглобулінів. Щодо клінічного стану собак, спостерігали деяке покращення, але тварини були пригніченими, спостерігалася апатія. Хоча температура тіла, пульс та дихання були у межах фізіологічної норми. Курс лікування було продовжено на 3 дня, загальний стан нормалізувався.

У собак 3 групи спостерігали, дещо кращий результат у порівнянні з першою групою. Оскільки ці тварини також не отримували імуностимулятор, ефект лікування був кращий. У 3 собак рівні імуноглобулінів були на низькому рівні та у 2 – був наявний імунодефіцитний стан. Також відмічали у тварин відсутність апетиту, кволість, тощо.

Результати собак 4 групи, де було застосовано антибіотикотерапію ампіциліном в поєднанні з імуностимуляцією анфлуроном. Так, у всіх п'яти собак були відсутні клінічні прояви стрептококозу, та рівні імуноглобулінів у 3 тварин були у межах норми, та у 2 тварин, рівні імуноглобулінів були на низькому рівні.

Найкращі результати лікування виявилися у собак 2 групи, де в якості антибіотика застосували цефтріаксон в поєднанні з імуностимулятором анфлурон. У всіх 5 собак рівні імуноглобулінів були у межах норми. Клінічні ознаки стрептококозу були відсутніми. Клінічні показники температури, пульсу та дихання, як і в інших групах були в межах фізіологічної норми. У тварин цієї групи була відсутня апатичність, був апетит.

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що при стрептококозі собак, краще до схеми лікування, крім застосування антибіотиків, застосовувати імуностимулятори, для активізації імунної системи тварин.

Таким чином, в даному дослідженні кращим при терапії стрептококозу собак виявилось застосування антибіотику цефтріаксону з імуностимулятором анфлуроном.

Висновки.

1. Стрептококози досить розповсюджені серед собак та пов'язані із зниженням природної резистентності.
2. За результатами імунологічних досліджень, спостерігали у кожній групі собак хворих стрептококозом були наявні імунодефіцитні стани.
3. Найкращі результати лікування виявилися у собак 2 групи, де в якості антибіотика застосували цефтріаксон в поєднанні з імуностимулятором анфлурон. У всіх 5 собак рівні імуноглобулінів були у межах норми.

ЯТРОГЕНІЯ У ВЕТЕРИНАРНІЙ МЕДИЦИНІ

Кучерук Марія Дмитрівна

д.вет.н., доцент

Коваленко Ірина Ігорівна

Студентка

Національний університет
біоресурсів і природокористування
м. Київ, Україна

Введення.

У ветеринарній медицині практика догляду за дрібними тваринами стає все більш подібною до гуманної медицини, і кожна галузь довіряється спеціалісту, якість нагляду за твариною якого відіграє провідну роль.

Мета роботи.

Комунікація ветеринарного лікаря з клієнтом є основною ланкою в процесі збору анамнезу, діагностики та лікування пацієнта. Не менш важливим є контакт лікаря із пацієнтом, адже взаємодія спеціаліста з твариною безпосередньо впливає на процес лікування та становлення довірливих відносин і з пацієнтом, і з клієнтом. Таким чином, розуміння причин ятрогенних захворювань у практиці лікування тварин є фундаментальним для стандартизації надійних та точних методів виявлення та попередження помилок у ветеринарній практиці.

Матеріали та методи.

Теоретичні: аналіз літератури з проблемою дослідження, узагальнення опрацьованої інформації.

Результати та обговорення.

Термін «ятрогенія» уведено німецьким психіатром Освальдом Бумке 1925 р. у статті «Лікар як причина душевного розладу». У перекладі з грецької (від *iatros* - лікар, *gennum* - створювати, породжувати), ятрогенії розглядають як захворювання, спричинені лікарями. У широкому розумінні, це психогенні захворювання або неврози, які виникають на ґрунті несприятливої дії на

психіку хворого поведінки лікаря або медпрацівників.

Ятрогенію спричинює ряд різноманітних факторів. У клінічній практиці зустрічаються психогенні ятрогенії, що виявляються у формі різних розладів психіки клієнта: неврозів, психозів, фобій, почуття тривоги, що викликані необережними або неправильно зрозумілими висловлюваннями ветеринарного працівника про стан здоров'я пацієнта, їх називають ще хворобами слова. Достатньо поширеними є лікарські ятрогенії – помилки лікаря при діагностиці та лікуванні, що викликають порушення, зокрема: побічні ефекти препаратів; алергію; непереносимість неалергічного характеру; ускладнення хвороби, викликані несумісністю лікарських препаратів, що вводяться; реакції та ускладнення після вакцинацій пацієнта. Місце мають змішані ятрогенії, що є поєднанням психогенних факторів та лікарських помилок.

Задля запобігання психогенної ятрогенії важливим є наявність у лікаря ветеринарної медицини правильних навичок комунікації з клієнтом господарем тварини. Спеціаліст має враховувати стан як пацієнта, так і клієнта, з розумінням ставитись до особливостей психіки господаря та давати чіткі настанови щодо домашнього лікування та не навантажувати його незрозумілими термінами.

Правильне та регулярне навчання спеціаліста ветеринарної медицини є основоположним фактором запобігання лікарської ятрогенії при наданні кваліфікованого допоміжного догляду за хворими тваринами та медичного, акушерського або зоотехнічного лікування під ветеринарним наглядом [5].

Окремі вчені класифікують ятрогенії наступним чином:

1. С. Я. Долецький: ятрогенії спілкування (проявляються у непорозуміннях між ветеринаром та клієнтом за спілкування щодо процесу лікування тварини) і ятрогенії впливу (зумовлені безпосереднім впливом на організм тварини під час лікування: медикаментозна; маніпуляційна; наркозно реанімаційна, хірургічна).

2. В. Л. Коваленко: хвороби, пов'язані з діагностичними дослідженнями, медикаментозним лікуванням, профілактичними заходами, ятрогенні

псевдозахворювання, інформаційні та інші ятрогенії;

3. Є. Д. Черствий: в залежності від виду медичного втручання: пов'язані з медикаментозною терапією, хірургічними втручаннями, діагностичними процедурами та профілактичними заходами;

4. М. М. Балясний: ятропсихогенії, ятрофармакогенії, ятрофізіогенії. Ятропсихогенії – це порушення, обумовлені впливом на психіку хворого. Ятрофармакогенії – розлади, пов'язані з негативним впливом лікарської терапії. Ятрофізіогенії – захворювання, викликані фізичним впливом медичних заходів [3].

Висновки.

Для забезпечення належного здоров'я тварин, а також їх господарів, необхідно мати правильну стратегію управління хворобами і лікування хворих тварин [4], зокрема теоретичні та практичні знання у галузі ветеринарної медицини, зоопсихології, психології, належну діагностику, дотримання етичних правил поведінки лікаря. Крім того, важливим є самовиховання лікарських якостей [3]: розвиток лікарського мислення, опанування методик дослідження тварин, оволодіння навичками роботи з будь-якою діагностичною чи лікувальною апаратурою, впевненості, спостережливості, самокритичності, відчуття нового тощо, критичного ставлення до власних дій та вчинків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козій В. І. Добробут тварин (історичні, наукові та нормативні аспекти). Навчальний посібник для підготовки фахівців ОКР «бакалавр» напряму 6.110101 «Ветеринарна медицина» у вищих навчальних закладах II-IV рівнів акредитації: монографія. Біла Церква, 2012. 320 с.

2. Куцевалова М. Ю. Ятрогенія у ветеринарній медицині. URL: <https://animals.kharkov.ua/ru/media/yatrogeniya-v-veterinarnoy-medicine-kucevalova-myu>.

3. Мельник В. О. Ветеринарна деонтологія. Миколаїв. Миколаївський національний аграрний університет. 2020. 56 с.

4. Основи біобезпеки та благополуччя тварин. Недосєков В. В., Блaхa Т., Ситюк М. П., Мартинюк О. Г., Мельник В. В., Юстинюк В. Є. Ніжин, 2021. 252 с.

5. Retrospective analysis of iatrogenic diseases in cattle requiring admission to a veterinary hospital. Giulia Sala, Antonio Boccardo, Eleonora Fantinato, Eleonora Coppoletta, Valerio Bronzo, Pietro Riccaboni, Angelo Giovanni Belloli, and Davide Pravettoni. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6446213/>.

ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ РИНОПНЕВМОНІЇ ЛОШАТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СЕКЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Прапiрний Володимир Володимирович

аспірант

Жарко Катерина Олександрівна

Приходько Альона Миколаївна

студенти

Державний біотехнологічний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Вірус ринопневмонії коней продовжує завдавати суттєві економічні збитки конярству України, проте інформація щодо морфологічних змін трупів лошат за ринопневмонії досі фрагментарна і потребує систематизації.

Мета роботи. Встановлення інформативних патоморфологічних критеріїв ринопневмонії лошат.

Матеріали та методи. Для досягнення мети було проведено низку секційних досліджень трупів лошат ($n = 7$) за встановленого діагнозу ринопневмонії методом ІФА.

Результати та обговорення. Макроскопічні зміни у гортані, трахеї, серозних порожнинах, легенях, печінці, селезінці, дванадцятипалій кишці, нирках зустрічалися у більшості досліджених об'єктів. Проте візуальні зміни зовнішньої будови трупа і його архітектури спостерігали лише у 28,6 % досліджених лошат. Що стосується гістологічних змін в органах неонатальних лошат, з'ясовано, що їх локалізація збігається із такими, які визначалися під час секційних досліджень. Звертає на себе увагу факт, що мікроскопічні зміни у серці спостерігали у 57,1 % усіх досліджених неонатів проти 42,9 % змін, що спостерігали під час їх розтину. Аналогічна картина відбувалася у дванадцятипалій кишці, селезінці і легенях. Так, досліджуючи мікроскопічні зміни у дванадцятипалій кишці, встановлено, що вони траплялися у 85,7 % досліджених лошат проти 71,4 % макроскопічних змін. Що стосується легенів,

встановлено, що на мікроскопічному рівні зміни встановлено у всіх об'єктів дослідження. Проте патологоанатомічні зміни у легенях спостерігали у 85,7 % випадків. Незважаючи на той факт, що зовнішні патологоанатомічні зміни у селезінці спостерігали у 57,1 % випадків, її реактивний стан був виявлений гістологічним методом у 85,7 % усіх досліджених об'єктів. Під час статистичного аналізу локалізації патоморфологічних змін за наявності вірусної ринопневмонії у абортіваних лошат встановлено, що патологоанатомічні зміни у їх архітектурі, гортані, трахеї, легенях, печінці, селезінці, дванадцятипалій кишці та нирках візуалізувалися у більшості об'єктів дослідження. Що стосується серця і серозних порожнин трупів абортіваних лошат, то підтверджено наявність змін лише у 42,9 % об'єктів дослідження. Аналіз відсоткового співвідношення гістологічних змін в органах абортіваних лошат свідчить, що вони не відрізняються від таких, що спостерігалися під час патологоанатомічного розтину. Порівнюючи локалізацію патоморфологічних змін у неонатальних та абортіваних лошат між собою, окреслюємо статистичні розбіжності в архітектурі трупів та серозних порожнинах на макроскопічному рівні. Так, архітектура трупів абортіваних лошат була зміненою у більшості випадків. Проте патологоанатомічні ознаки фібринозного полісерозиту спостерігали у більшості неонатальних лошат. Очевидно, причиною зернистої дистрофії, що була виявлена у печінці, серці, нирках, можуть бути розлади гемодинаміки в цих органах, інфекційні агенти, інтоксикація, внаслідок чого виникають явищами гіпоксемії, зниження інтенсивності окисних процесів і нагромадження у клітині кислих та перекисних продуктів обміну речовин. Аналіз публікацій вітчизняних учених підтверджує фактичну інформацію, отриману під час проведеного дослідження. На внутрішньоутробну асфіксію плодів указували такі патоморфологічні ознаки, як наявність темно-червоного кольору рідкої крові у порожнинах серця і просвіті великих судин, гостре венозне повнокров'я головного мозку і внутрішніх органів. Проте, окреслюючи причину внутрішньоутробної асфіксії і її прямого наслідку – смерті плода і повний аборт у третьому триместрі жеребності кобилوماتок, можна

припустити вірусну етіологію за такого патологічного стану. Отримані дані узгоджуються з думкою іноземних дослідників. Виражена вогнищева проліферація лімфоїдної тканини у слизовій оболонці дванадцятипалої кишки не є характерною для її звичайного органогенеза у плодів та підтверджує у цій ділянці кишечника вірусний цитопатогенний вплив. Виявлені при секційному дослідженні абортіваних плодів виражені альтеративно-ексудативні процеси у внутрішніх органах, підтверджені гістологічними даними. Такі зміни на тлі інтоксикації продуктами розпаду призвели до розвитку поліорганної недостатності плодів, гострого загального венозного повнокров'я, набряку речовини і оболонок головного мозку та легенів і, як наслідок, спричинили антенатальну смерть. Інформація, отримана під час проведених дослідів, збігається з дослідженнями інших авторів.

Висновки. Отже, нами отримані нові дані щодо локалізації та відсоткового співвідношення патоморфологічних змін у трупах неонатальних та абортіваних лошат за наявності вірусної ринопневмонії. Доведено, що патоморфологічні ознаки ринопневмонії абортіваних та неонатальних лошат подібні. Патологоанатомічні зміни у неонатальних лошат характеризуються гіпотрофією та рахітизмом. У легенях встановлено застійну гіперемію, крупозний пневмоніт, набряк; у серці – ділятаційну кардіоміопатію; в нирках та головному мозку – застійну венозну гіперемію; у грудній та черевній порожнинах – фібринозний полісерозит. Під час гістологічного дослідження встановлено в міокарді, нирках та печінці дистрофічні явища; в кишечнику зміни виявлені в ділянці переважно тонкого відділу у вигляді гострого катарально-геморагічного дуоденіту; в міокарді та нирках – ішемія.

ТЕРАПЕВТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ DERMOSCENT ПРИ ВІДНОВЛЕННІ СТАНУ ШКІРИ ТА ШЕРСТІ ЗА ДИСЕМІНОВАНИХ ФОРМ ДЕРМАТОФІТОЗІВ

Чуприна Микола Іванович,
аспірант

Єрмошкін Арсеній Русланович,
студент 6 курсу

Марусик Наталія Миколаївна,
студентка 6 курсу

Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Наразі, дерматопатології займають провідне місце серед інших інфекційних захворювань собак. Традиційно лєвова частка припадає на грибкові ураження шкіри. Основними збудниками грибкових уражень є представники родів *Microsporum*, *Trichophyton*, *Alternaria*, *Malassezia*. Вони викликають захворювання як самостійно, так і в асоційованій формі. Переважно збудники уражують тіло дисеміновано. Вже раніше розроблені ефективні схеми лікування для знищення збудника в організмі, але оскільки, екстер'єр відіграє провідну роль в племінному розведенні, тому перед лікарями ветеринарної медицини стоїть завдання відновити і зберегти зовнішні якості тварини при розвитку дерматопатологій. Наразі жирні кислоти вже використовуються для лікування людей у гуманній медицині, так і у ветеринарній собак і котів з атопічним дерматитом. Місцеве застосування або доповнення раціону вільними жирними кислотами може стимулювати вироблення ендогенних ліпідів, які у свою чергу, можуть сприяти покращенню епідермального бар'єру. Доведено, що ефірні олії покращують запах шкіри за рахунок зволоження на нормалізації мікробіоти. Таким чином, це дослідження має на меті оцінити ефект комплексного застосування комерційного місцевого розчину та шампуню, що складаються з ефірних олій, незамінних жирних кислот рослин і Вітаміну Е за дисемінованої форми дерматофіті у собак.

Мета роботи. Вивчення терапевтичної ефективності продукції Dermoscent при відновленні стану шкіри та шерсті за дисемінованих форм дерматофітозів.

Матеріали та методи. Дослідження проводили на базі ветеринарних клінік м. Запоріжжя, м. Харків та м. Тернопіль. Діагноз на дерматофітію підтверджено на підставі клініко-епізоотологічних даних та результатів цитологічного дослідження уражених ділянок тіла собак.

Матеріалами досліджень слугували 2 групи собак у віці від 1 до 8 років, які були сформовані за принципом аналогів, враховуючи подібність клінічних ознак та перебіг хвороби. В подальшому вивчали вплив продукції компанії «Dermoscent» та їх терапевтичну ефективність при відновленні стану шкіри та шерсті за дисемінованих форм дерматофітозів

Результати та обговорення. Собаки обох груп мали подібні клінічні ознаки: еритеми, сухість та лущення шкіри як в ділянці спини, так і на вентральних ділянках шиї, пахових западинах, животі та медіальних поверхнях кінцівок. За культурального дослідження на середовищах Dermakit було виявлено збудників трихофітії і мікроспорії. Після проведення терапії, успішність якої було підтверджено повторним культуральним дослідженням з негативним результатом. Для подальшого відновлення стану шкіри та шерсті собак було запропоновано дві схеми лікування.

Собак першої піддослідної групи лікували за наступною схемою (Схема №1): 1) дієтична годівля кормом Nature's Protection Superior Care Sensitive skin & stomach; 2) купання тварин шампунем Tauro ProLine Healthy Coat Daily Care Shampoo кожні 7 дні; 3) прогулянки на свіжому повітрі 2 рази на добу тривалістю від 40 до 60 хв.; 4) під час прогулянок не допускали тварин у густу траву та запиленні місця.

Другу піддослідну групу тварин лікували за терапевтичною схемою №2: 1) дієтична годівля кормом Nature's Protection Superior Care Sensitive skin & stomach; 2) застосування комплексу препаратів компанії Dermoscent: кожні 7 днів: миття шампунем Dermoscent Essential 6 Sebo Shampoo та подальше

використання через 48 годин крапель Dermoscent Essential 6 Spot-on;
3) прогулянки на свіжому повітрі 2 рази на добу тривалістю від 40 до 60 хв.;
4) під час прогулянок не допускали тварин у густу траву та запиленні місця.

На підставі проведених досліджень було встановлено, що застосування препаратів схеми №2 виявилися ефективнішими, термін курсу лікування складав 4-5 тижнів до повного одужання тварин, що на 4-5 тижнів менше ніж при застосуванні схеми №1.

Терапія з використанням першої схеми є менш ефективною.

Висновки.

1. Терапія собак, хворих на дисеміновані форми дерматофітозів повинна бути комплексною з урахуванням необхідності додаткового зволоження шкіри і відновлення нормальної мікробіоти шкіри для підтримки її гомеостазу і опірності

2. Застосування схеми лікування з використанням комерційних препаратів Dermoscent Essential 6 Sebo Shampoo і Dermoscent Essential 6 Spot-on разом із використанням збалансованих дієтичних раціонів годівлі забезпечувало високу терапевтичну активність.

BIOLOGICAL SCIENCES

ВИДОВИЙ СКЛАД СОВОК (LEPIDOPTERA: NOCTUIDAE)

НПП «ВЕЛИКИЙ ЛУГ»

Горбенко Євген Ігорович

НПП «Великий Луг»

м. Запоріжжя, Україна

Вступ На теперішній час із урахуванням підродини *Nolinae* комплекс совок фауни України складає 696 видів, з яких 545 зареєстровано в степовій зоні. Метою даної роботи є доповнення та уточнення даних про видовий склад совок досліджуваної території. Зважаючи на той факт, що совки фауни степової зони порівняно з іншими фізико-географічними зонами України вивчені мало, а деградація степових ценозів та пов'язаної з ними ентомофауни відбувається і по цей час, подібні дослідження набувають актуальності.

Матеріал і методи Робота виконана на основі зборів 2007–2021 рр. (зібрано біля 15 тисяч екземплярів лускокрилих переважно з родини совок (*Noctuidae*)).

Імаго збирали переважно на різні джерела світла та методом ручного збору. Основну частину матеріалу зібрано за загальноприйнятою методикою лову на світло. Джерело випромінювання (РВЛ 500 Вт; 250 Вт) знаходилось на відстані 1–1,5 м від поверхні ґрунту, позаду лампи закріплено білий екран (1,5 x 1 м), під екраном розміщували світле полотно (відбивач). Лускокрилих збирали з екрану відкритою морилкою. Також метеликів збирали удень за допомогою ентомологічного сачка. Деякі зразки виростили з гусені та лялечок.

Результати та обговорення Територія НПП «Великий Луг» розташована на лівому березі у межах заплавної тераси ріки Дніпро на південь від міста Запоріжжя (Василівський район, Запорізька область), у північно-східній частині

Каховського водосховища. Парк створено задля збереження типових і унікальних природно-ландшафтних комплексів Степової зони, що залишилися вздовж берегової смуги, по балках та на островах після заповнення Каховського водосховища.

У роботі прийнято систему, запропоновану канадським лепідоптерологом Д. Лафонтеном та датським дослідником М. Фібігером (*Lafontaine, Fibiger* 2006), які розширили поняття родини совок до підродини *Noctuoidea* Latreille, 1809. В такому об'ємі совки, або нічниці, належать до підродини совкоподібних *Noctuoidea*.

Дослідження ентомофауни району, під керівництвом С. І. Медведєва (1952, 1953) розпочато ще до створення Каховської ГЕС і заповнення водосховища. Як типових представників степових екосистем у районі будівництва ГЕС він наводить наступні види совок: *Ulochlaenahirta* (Hübner, [1813]), *Cuculliasplendida* (Stoll, 1782), *C. argentina* (Fabricius, 1787), *Oxicestageographica* (Fabricius, 1787), а серед видів, що можуть завдавати шкоди сільському господарству на цій території, *Agrotissegetum* ([Denis & Schiffermüller], 1775) та *Oriamusculosa* (Hübner, [1808]).

За період роботи Парку, була проведена робота по інвентаризації видів родини *Noctuidae*, співробітниками НПП «Великий Луг» та представниками Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара яким велика подяка за допомогу в зборі та визначенні видового складу совок на території Національного природного парку «Великий Луг». Зареєстровано 148 видів із 26 підродин.

Перелік видів:

1. Підродина CHLOEPHORINAE	6. <i>Calymma communimacula</i>
1. <i>Benabicolorana</i> (Fuessly, 1775)	([Denis & Schiffermüller], 1775)
2. <i>Nycteolarevayana</i> (Scopoli, 1772)	7. <i>Eublemmaminutata</i> (Fabricius, 1794)
	8. <i>Eublemmapanonica</i> (Freyer, 1840)
2. Підродина EARIADINAE	9. <i>Eublemmapurpurina</i>
3. <i>Eariasclorana</i> (Linnaeus, 1761)	([Denis & Schiffermüller], 1775)
4. <i>Eariasvernana</i> (Fabricius, 1787)	5. Підродина HERMINIINAE
3. Підродина RIVULINAE	10. <i>Paracolaxtristalis</i> (Fabricius, 1794)
5. <i>Rivulasericealis</i> (Scopoli, 1763)	6. Підродина HYPENINAE
4. Підродина EUBLEMMINAE	11. <i>Hypenarostralis</i> (Linnaeus, 1758)
	7. Підродина PHYTOMETRINAE

12. *Colobochylasalicalis* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
8. Підродина AVENTIINAE
13. *Laspeyriaflexula* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
9. Підродина CALPINAE
14. *Calypttrathalictri* (Borkhausen, 1790)
15. *Scoliopteryxlibatrix* (Linnaeus, 1758)
10. Підродина CATOCALINAE
16. *Lygephilacracca* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
17. *Drasteriacaucaska* (Kolenati, 1846)
18. *Euclidiaglyphica* (Linnaeus, 1758)
19. *Euclidiarmi* (Clerck, 1759)
20. *Euclidiatriquetra* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
21. *Catephiaalchymista* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
22. *Dysgoniaalgira* (Linnaeus, 1767)
23. *Grammodesstolida* (Fabricius, 1775)
24. *Catocalafulminea* (Scopoli, 1763)
25. *Catocalanupta* (Linnaeus, 1767)
26. *Catocalaelecta* (Vieweg, 1790)
27. *Catocalaelocata* (Esper, [1787])
28. *Catocalapuerpera* (Giorna, 1791)
29. *Catocalaspona* (Linnaeus, 1767)
11. Підродина EUTELIINAE
30. *Euteliaadulatrix* (Hübner, [1813])
12. Підродина PLUSIINAE
31. *Abrostolatripartita* (Hufnagel, 1766)
32. *Abrostolatriplasia* (Linnaeus, 1758)
33. *Trichoplusiani* (Hübner, [1803])
34. *Macdunnoughiaconfusa* (Stephens, 1850)
35. *Diachrysiachrysis* (Linnaeus, 1758)
36. *Diachrysiastenoachrysis* (Warren, 1913)
37. *Autographagamma* (Linnaeus, 1758)
13. Підродина EUSTROTIINAE
38. *Phyllophylaobliterata* (Rambur, 1833)
39. *Protodeltotepygarga* (Hufnagel, 1766)
40. *Deltotebankiana* (Fabricius, 1775)
14. Підродина ACONTIINAE
41. *Tarachidiacandefacta* (Hübner, [1831])
42. *Acontialucida* (Hufnagel, 1766)
43. *Acontiatrabealis* (Scopoli, 1763)
44. *Aediafunesta* (Esper, [1766])
15. Підродина PANTHEINAE
45. *Colocasiacoryli* (Linnaeus, 1758)
16. Підродина ACRONICTINAE
46. *Oxicestageographica* (Fabricius, 1787)
47. *Acronictacuspis* (Hübner, [1813])
48. *Acronictaaceris* (Linnaeus, 1758)
49. *Acronictamegacephala* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
50. *Acronictarumicis* (Linnaeus, 1758)
17. Підродина METOPONIINAE
51. *Aeglekaekeritziana* (Hübner, [1799])
52. *Mycteropluspuniceago* (Boisduval, 1840)
53. *Tytaluctuosa* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
18. Підродина CUCULLIINAE
54. *Cuculliafraudatrix*Eversmann, 1837
55. *Cuculliaabsinthii* (Linnaeus, 1761)
56. *Cuculliaxeranthemi*Boisduval, 1840
57. *Cuculliabiornata*FischervonWaldheim, 1840
58. *Cuculliatanaceti* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
19. Підродина ONCOCNEMIDINAE
59. *Calophasialunula* (Hufnagel, 1766)
60. *Calophasiaopalina* (Esper, [1794])
20. Підродина AMPHIPYRINAE
61. *Amphipyrapyramided* (Linnaeus, 1758)
62. *Amphipyraerberera*Rungs, 1949
63. *Amphipyralivida* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
64. *Amphipyratragopoginis* (Clerck, 1759)
21. Підродина PSAPHIDINAE
65. *Allophyesoxyacanthae* (Linnaeus, 1758)
22. Підродина HELIOTHINAE
66. *Schiniascutosa* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
67. *Heliothisviriplaca* (Hufnagel, 1766)
68. *Heliothismaritimade*Graslin, 1855
69. *Heliothispeltigera* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
70. *Helicoverpaarmigera* (Hübner, [1808])
71. *Pyrrhiaumbra* (Hufnagel, 1766)
72. *Periphanesdelphinii* (Linnaeus, 1758)
23. Підродина BRYOPHILINAE
73. *Cryphiafraudatricula* (Hübner, [1803])
24. Підродина XYLENINAE
74. *Pseudeustrotiacandidula* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
75. *Spodopteraexigua* (Hübner, [1808])
76. *Elaphriavenustula* (Hübner, 1790)
77. *Caradrinamorpheus* (Hufnagel, 1766)
78. *Caradrinakadenii*Freyer, 1836
79. *Hoplodrinaoctogenaria* (Goeze, 1781)
80. *Hoplodrinaambigua* ([DenisetSchifferrmüller], 1775)
81. *Charanycatrigrammica* (Hufnagel, 1766)

82. *Enargiaabluta* (Hübner, [1808])
83. *Cosmiadiffinis* (Linnaeus, 1767)
84. *Cosmiatrapezina* (Linnaeus, 1758)
85. *Atethmiacentrago* (Haworth, 1809)
86. *Dypterygiascabriuscula* (Linnaeus, 1758)
87. *Tracheaatriplicis* (Linnaeus, 1758) 2010
88. *Talpophilamatura* (Hufnagel, 1766)
89. *Actinotiapolyodon* (Clerck, 1759)
90. *Phlogophorameticulosa* (Linnaeus, 1758)
91. *Hydraeciamicacea* (Esper, [1789])
92. *Apterogenumypsillon*
([DenisetSchiffermüller], 1775)
93. *Cirrhia gilvago* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
94. *Agrocholamacilenta* (Hübner, [1809])
95. *Agrocholacircellaris* (Hufnagel, 1766)
96. *Conistravaccinii* (Linnaeus, 1761)
97. *Conistraerythrocephala*
([DenisetSchiffermüller], 1775)
98. *Eupsiliatransversa* (Hufnagel, 1766)
99. *Mniotypesatura* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
25. Підродина HADENINAE
100. *Orthosiaincerta* (Hufnagel, 1766)
101. *Orthosiaminiosa* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
102. *Orthosiacerasi* (Fabricius, 1775)
103. *Orthosiacruda* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
104. *Orthosiagothica* (Linnaeus, 1758)
105. *Egiraconspicillaris* (Linnaeus, 1758)
106. *Anartatrifolii* (Hufnagel, 1766)
107. *Lacanobia w-latinum* (Hufnagel, 1766)
108. *Lacanobiathalassina* (Hufnagel, 1766)
109. *Lacanobiasuasa* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
110. *Lacanobiaoleracea* (Linnaeus, 1758)
111. *Mamestrabrassicae* (Linnaeus, 1758)
112. *Sideridisrivularis* (Fabricius, 1775)
113. *Sideridisreticulata* (Goeze, 1781)
114. *Hadenacapsincola* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
115. *Conisanialuteago* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
116. *Hecaterabicolorata* (Hufnagel, 1766)
117. *Hecateradysodea* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
118. *Hecateracappa* (Hübner, [1809])
119. *Hadenacapsincola* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
120. *Hadenairregularis* (Hufnagel, 1766)
121. *Mythimnapudorina*
([DenisetSchiffermüller], 1775)
122. *Mythimnapallens* (Linnaeus, 1758)
123. *Mythimnavitellina* (Hübner, [1808])
124. *Mythimnaalbipuncta*
([DenisetSchiffermüller], 1775)
125. *Mythimnaferrago* (Fabricius, 1787)
126. *Mythimna l-album* (Linnaeus, 1767)
127. *Leucaniacomma* (Linnaeus, 1761)
128. *Leucaniaobsoleta* (Hübner, [1803])
26. Підродина NOCTUINAE
129. *Euxoaavitta* (Esper, [1789])
130. *Euxoanigrofusca* (Esper, [1788])
131. *Euxoaaquilina* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
132. *Euxoaeruta* (Hübner, [1827])
133. *Euxoachristophi* (Staudinger, 1870)
134. *Agrotisexclamationis* (Linnaeus, 1758)
135. *Agrotissegetum* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
136. *Agrotisipsilon* (Hufnagel, 1766)
137. *Axyliaputris* (Linnaeus, 1761)
138. *Cerastisleucographa*
([DenisetSchiffermüller], 1775)
139. *Noctuaapronuba* (Linnaeus, 1758)
140. *Noctua fimbriata* (Schreber, 1759)
141. *Noctua interposita* (Hübner, 1790)
142. *Noctua janthina* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
143. *Noctua janthe* (Borkhausen, 1792)
144. *Xestiacohaesa* (Herrich-Schaffer, [1849])
145. *Xestiabaja* ([DenisetSchiffermüller], 1775)
146. *Xestiastigmatica* (Hübner, [1813])
147. *Xestiaanthographa*
([DenisetSchiffermüller], 1775)
148. *Xestia c-nigrum* (Linnaeus, 1758)

Висновки Найбільш широко на території парку представлені підродини *Hadeninae* Guenée, 1837 (20 видів), *Xyleninae* Guenée, 1837 (16 видів), *Noctuinae* Latreille, 1809 (15 видів). Найчисельнішими за кількістю видів родами виявились *Mythimna* Ochsenheimer, 1816 *Catocala* Schrank, 1802 *Acronicta* Ochsenheimer, 1816, *Cucullia* Schrank, 1802, *Noctua* Linnaeus, 1758. Регулярно, але поодинокими особинами трапляється занесений до Червоної книги України *Periphanes delphinii* (Linnaeus, 1758). Зареєстровано популяції рідкісних і зникаючих видів: *Dysgonia algira* (Linnaeus, 1767), *Trichoplusia* (Hübner, [1803]), *Cucullia xeranthemi* Boisduval, 1840, *Cucullia biornata* Fischervon Waldheim, 1840, *Hecateracappa* (Hübner, [1809]).

ЛІТЕРАТУРА

1. Полтавский А. Н., Матов А. Ю., Щуров В. И., Артохин К. С., 2010. Аннотированный каталог совок (Lepidoptera, Noctuidae) Северного Кавказа и сопредельных территорий юга России. Т. 1 / Под ред. К.С. Артохина, А.Н. Полтавского. - Ростов-на-Дону : Изд-во ДСМ-Групп. - 284 с.
2. Червона книга Дніпропетровської області, 2011. Тварини / Під ред. О.Є. Пахомова. - Дніпропетровськ : Баланс-Клуб. — 488 с.
3. Червона книга України, 2009. Тваринний світ / За ред. І.А. Акімова. К. : Глобалконсалтинг. - 623 с.
4. Ключко З. Ф. Систематический список совок подсемейства *Cuculliinae* (Lepidoptera, Noctuidae) фауны Украины // Actias. 1994. Т. 1, вып. 1–2. – С. 37–43.
5. Ключко З. Ф. Дополнения к фауне и новые данные о распространении совок Украины (Lepidoptera, Noctuidae) // Ж. Укр. ентомол. Т-ва. – 1994 (1995). – Т. 2, № 1. – С. 39–43.
6. Ключко З. Ф. Совки (Lepidoptera, Noctuidae) заповідника «Камени могили» Изв. Харьков. ентомол. о-ва. 1995. Т. III, вып. 1–2. С. 7–13.
7. Ключко З. Ф. К изучению новых и малоизвестных совок (Lepidoptera, Noctuidae) Ж. Укр. ентомол. т-ва. – 1998. – Т. 4, № 3–4. – С. 17–23.

ВПЛИВ РІЗНИХ ШТАМІВ СПІРУЛІНИ НА ВМІСТ БІЛКА В ЕРИТРОЦИТАХ ТА СЕРЦІ ЩУРІВ

Павліченко Ольга Дмитрівна

старший викладач

Єршова Оксана Миколаївна

к.б.н, ст. н. с.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ. У даний час широке застосування знайшли різні види синьо-зелених водоростей із роду *Spirulina* (*S. platensis*, *S. maxima*, *S. fusiformis*). Ці водорості не токсичні та містять усі необхідні для людини нутрієнти. Повноцінне збалансоване харчування - основа нормальної життєдіяльності людини, запорука її здоров'я та довголіття. Виходячи з біохімічного складу спіруліни можна припустити, що найбільш доцільно її використовувати як джерело білка та джерело біологічно активних речовин. Однак, порівняно з тваринними харчовими білками, такими як казеїн молока та яєчний альбумін, у білках спіруліни знижено вміст метіоніну. З метою покращення харчової цінності складу спіруліни як джерела білка у нашій лабораторії селекційно генетичними методами було отримано нові мутантні штами *Spirulina platensis* 198В та 27G з підвищеним вмістом сірковмісних амінокислот, а також фікобіліпротейнів та каротиноїдів.

Мета роботи. Порівняльне вивчення впливу спіруліни дикого типу (ДТ) та її мутантних штамів 198В та 27G на вміст білка в еритроцитах та серці білих щурів.

Матеріали та методи. У експерименті використовували самців білих безпородних щурів вагою 100-140 г. Тварини розподілили на 4 групи по 9 особин у кожній: 1 група – інтактні тварини; 2-4 групи - тварини, які отримували з їжею біомасу одного зі штамів спіруліни: ДТ, 27G або 198В протягом 4 тижнів.

Нами обраний пероральний шлях введення біомаси спіруліни з кормом, так як він є найбільш фізіологічним для багатьох речовин. Введення досліджуваного сухого порошку здійснювали шляхом щоденного контрольованого індивідуального згодовування, змішуючи його з невеликою порцією їжі з розрахунку 50 мг на одну особину. Основу раціону тварин становила звичайна їжа, яка не збалансована спеціальним чином по поживних компонентах. Біомасу спіруліни тварини дослідних груп отримували протягом 4 тижнів. Вагу тварин контролювали шляхом щотижневого зважування. Через 28 днів тварин виводили з експерименту. З отриманої крові виділяли плазму, еритроцити промивали та готували гемолізат. З тканини серця отримували гомогенат. Загальний вміст білка в гомогенатах та гемолізаті визначали методом Лоурі. Отримані результати обробляли методом варіаційної статистики, достовірними вважали відмінності при $p < 0.05$.

Результати та обговорення. Приріст маси тіла є важливим показником благополуччя фізіологічного стану у молодих тварин та дитинчат. Вплив різних штамів спіруліни як харчової добавки на приріст маси тварин відображено на рис. 1.

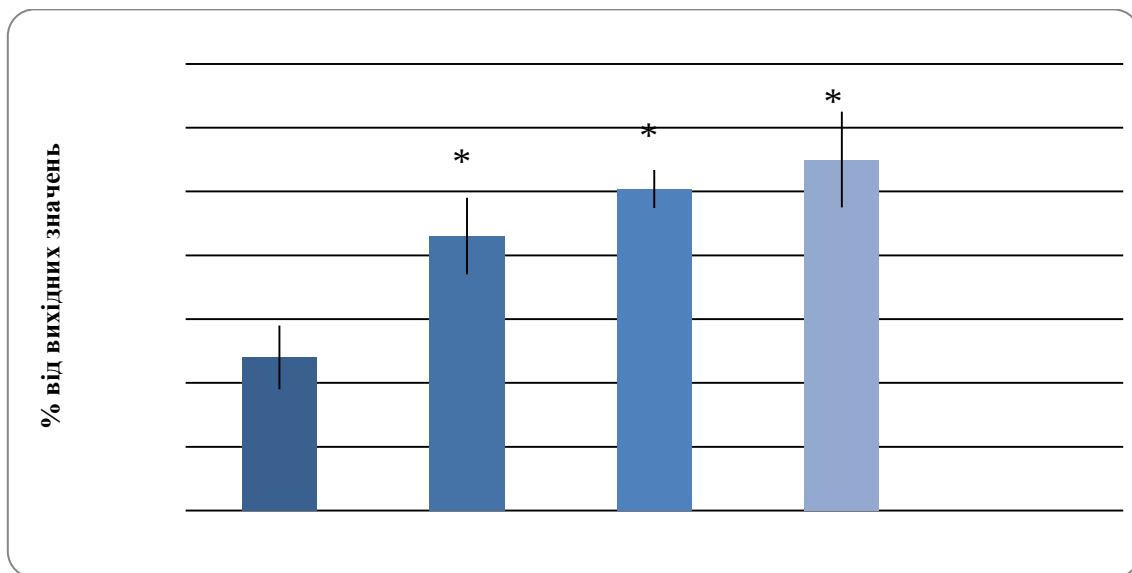

Рис. 1. Приріст маси тварин за 28 днів експерименту

*- статистично значущі відмінності показників у порівнянні з інтактними тваринами, $p < 0,05$

Представлені на рис. 1 дані свідчать про те, що всі досліджувані штами спіруліни призводили до збільшення приросту маси тварин порівняно з інтактною групою: ДП – на 79%, а штами 27G та 198B – на 113% та 129% відповідно. Враховуючи той факт, що харчові добавки різних штамів спіруліни становили близько 0,1% від маси основного корму, можна припустити, що прийом водорості сприяв кращому засвоєнню поживних речовин з основної їжі і більшою мірою сприяли цьому штами 198B та 27G. Аналогічні результати були отримані нами раніше під час годування тварин мутантними штамами за допомогою зонда на моделі хронічного стресу.

Враховуючи найважливішу роль білків як будівельного матеріалу та каталізаторів біохімічних процесів для зростання та розвитку живих організмів, ми вивчили вміст білків в еритроцитах та серці щурів після 4-х тижнів годування їх харчовими добавками. Результати цих досліджень представлені на рис. 2.

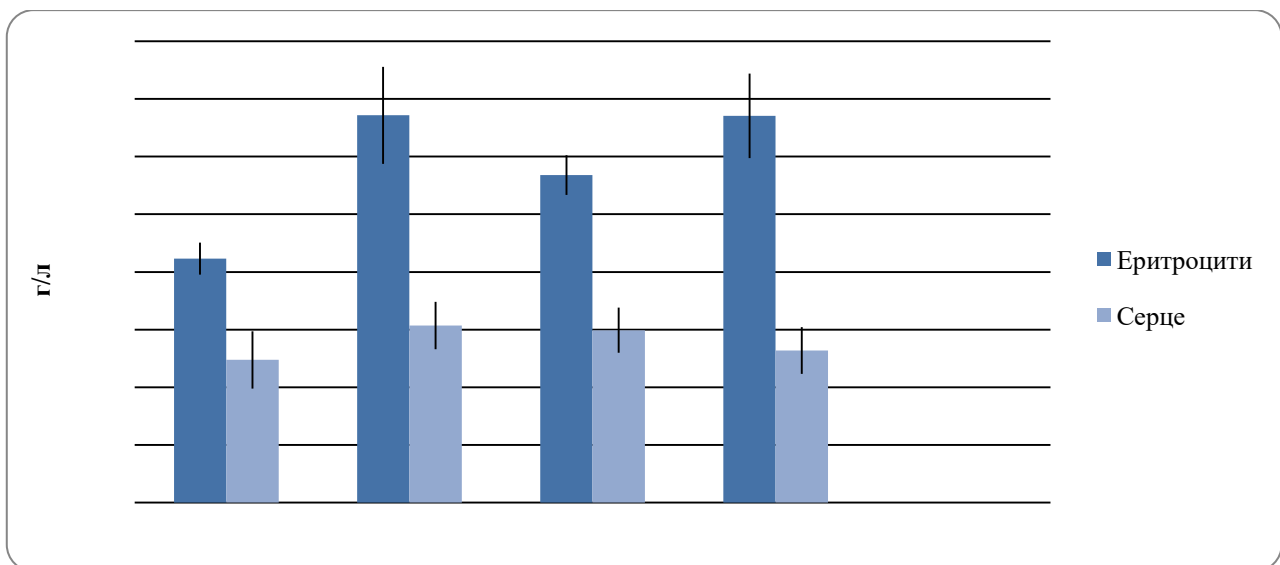

Рис. 2. Вміст білка в еритроцитах та серці білих щурів після прийому різних штамів спіруліни протягом 28 днів

Додавання досліджуваних штамів спіруліни до корму позначалося на вмісті білка як в еритроцитах, так і в тканинах серця. Прийом штамів 198B та 27G призводив до підвищення вмісту білка в еритроцитах – у 1,8 та 1,7 рази, відповідно. У серці білок підвищувався лише після прийому штаму 27G

(на 20%), тоді як штам 198В не впливав на цей показник. Істотне підвищення вмісту білка після прийому ДТ (на 60%) спостерігали тільки в еритроцитах. Найімовірніше, введення до раціону нових штамів спіруліни усуває дефіцит сірковмісних амінокислот, тому що в їхній біомасі вони знаходяться в підвищених кількостях. Усі три вивчені штами спіруліни викликають збільшення вмісту білка в еритроцитах. Цей факт можна пояснити тим, що основний білок еритроцитів щурів гемоглобін і світлозбираючі пігменти спіруліни (фікобіліпротейни, хлорофіл а) мають схожість – у складі молекул містяться тетрапірольні кільця. Очевидно, фрагменти білків спіруліни використовуються в організмі щурів на побудову гемоглобіну.

Висновки.

1. Мутантні штам спіруліни 198В та 27G більшою мірою сприяють прискоренню росту та набору маси тіла білих щурів-підлітків, ніж вихідний батьківський ДТ.

2. Усі вивчені штами спіруліни збільшують вміст білка в еритроцитах, ймовірно, завдяки використанню молекулярних структур з біомаси спіруліни на побудову білків еритроцитів в організмі щурів.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ПРИ ЗАХВОРЮВАННІ НА COVID-19 В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Поліщук Любов Миронівна
старший викладач
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Пандемія COVID-19 стала значним викликом для сучасного суспільства. Зокрема, основною проблемою стала потреба зміни старих звичок населення та створення нових, що сприяли б зменшенню темпів поширення захворювання. Розв'язання цієї проблеми було значно полегшене поширеністю новітніх інформаційних технологій, що роблять можливими віддалену працю для зменшення фізичного контакту між великими групами людей. Зокрема, дуже широко такі технології використовувались у закладах освіти [1]. 2020 рік через карантин, спричинений поширенням хвороби COVID-19, для освітньої системи характеризувався швидким переходом на дистанційну форму навчання.

Мета та завдання./Aim. Провести огляд процесу формування культури безпеки при захворюванні на Ковід-19 в Україні та світі.

Описати проблеми, які виникають під час формування культури безпеки при захворюванні на Ковід-19 в Україні та світі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Не менш поширеним явищем стала віддалена форма праці, до переходу на яку держава активно заохочувала бізнес [2]. Пандемія призвела до серйозної фінансової кризи, від якої найбільше постраждали люди, які вже перебували у вразливому становищі. У контексті зайнятості це передусім так звані працюючі бідні (working poor) люди, які є працевлаштованими, проте їхній дохід залишає їх за межею бідності через недостатню кількість робочих годин або низьку платню. Особливо постраждали неформально зайняті працівники. В останню групу стабільно

потрапляє до чверті всього зайнятого населення України. За даними Держстату, у період з січня по березень 2020 року частка неформально зайнятих у загальній кількості зайнятого населення віком 15-70 років становила 21%. Всього ж у світі, за даними Міжнародної організації праці, налічується понад 2 млрд працівників неформальної економіки, що становить 62% усіх зайнятих. Такі працівники під час кризи виявляються найменш соціально захищеними.

Карантин значно ускладнює або робить неможливим виконання професійних обов'язків великою кількістю людей. Це конфліктує зі ст. 43 Конституції України, держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує належні, безпечні та здорові умови праці [5].

До пандемії відносно незначна частина населення у світі працювала дистанційно на постійній основі. За оцінками Міжнародної організації праці, 8% світової робочої сили постійно працювали вдома до пандемії COVID-19. Для країн ЄС у 2019 році частка дистанційних працівників у віці 15-64 років становила понад 5%. За даними Євростату, у 2019 році до 9% людей що працювали, здійснювали свою діяльність частково дистанційно. За даними дослідження Global State of Remote Work (Owl Labs, 2018), 56% компаній світу, станом на 2019 рік передбачали для співробітників можливість виконувати роботу дистанційно хоча б у якійсь формі. При цьому до пандемії вдома працювали переважно самозайняті особи [4].

Пандемія очікувано змінила ситуацію. Так, у розпал пандемії — у березні-квітні 2020 року — так чи інакше вдома працювали дві третини (62%) всіх робітників у США (згідно з даними Gallup). У країнах ЄС ці показники були дещо меншими, проте різниця із ситуацією до пандемії є значною. Так, в аналогічний період у Німеччині та Угорщині так чи інакше роботу вдома виконувала чверть усього зайнятого населення, а в Чехії та Польщі таких працівників була майже третина.

За даними дослідження Соціологічної групи «Рейтинг», станом на березень 2020 року 29% дорослого населення України працювали дистанційно.

Багато людей залишились задоволеними новими умовами праці. Так, можна стверджувати, що у суспільстві була створена нова звичка. Так, у США троє з п'яти працівників, що працювали вдома під час карантину, воліли б працювати віддалено настільки довго, наскільки це є можливим, навіть після того, як картинні обмеження було б скасовано (за даними Gallup). За даними Owl Labs, більше третини працівників погодяться на зниження заробітної плати до 5% в обмін на можливість працювати віддалено. За даними Федерального міністерства праці та соціальних питань Німеччини, 40% працюючих німців бажали б далі працювати з дому хоча б час від часу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Таким чином, українською державою було прийнято ряд заходів щодо полегшення становища працівників, що постраждали від введених карантинних обмежень, аби зменшити протидію нововведенням та соціальне напруження. Через зміни до законодавства ухвалені з березня по вересень 2020 року термін перебування у неоплачуваній відпустці став фактично необмеженим. На період карантину та на один місяць після дати його завершення підвищено розмір допомоги із безробіття. Спрощено умови реєстрації та подання заяви на отримання допомоги з безробіття. Створено умови для подачі заяви онлайн і через портал державних послуг «Дія». Фізичних осіб-підприємців та самозайнятих було звільнено від сплати ЄСВ у березні-травні. Водночас законопроект, який продовжив би дію податкових пільг на наступні місяці, Верховна Рада не ухвалила. Встановлено фінансову допомогу роботодавцям, зокрема ФОПам, для виплати заробітної плати найманим працівникам у разі вимушеної зупинки або скорочення діяльності через карантин [3].

Важливим інструментом примушення людей до виконання карантинних обмежень є ураження у правах за умови невиконання встановлених правил. Це створює дискомфорт та незручності, що спонукають населення до зміни поведінки. Так, одночасно з обґрунтованими обмеженнями на дію місць щільного скуплення людей (кінотеатри, театри, заклади харчування), для заохочення населення до вакцинації можуть вводитися додаткові обмеження, на

кшталт можливості користування міжрегіональним суспільним транспортом лише за умови наявності сертифікату про щеплення, хоч воно сприяє лише полегшенню пливу захворювання, та не зменшує темпи та ризик поширення хвороби [4].

Загалом досвід інших держав є аналогічним досвіду України, але в деяких країнах, що особливо тяжко постраждали від пандемії, держава запровадила навіть ширшу пропаганду проти небезпечної поведінки громадян. Так, в Італії держава заохочувала людей відмовитися від жестів та привітань, під час яких відбувається близький фізичний контакт між особами.

Значною проблемою, з якою стикається процес формування культури безпеки під час епідемії, є рух проти вакцинації, що виникає внаслідок помилок в агітації та під впливом соціального напруження, що створюють карантинні обмеження. Також такий рух посилюється внаслідок низького рівня довіри населення до держави. Іншою великою проблемою є значне обмеження прав громадян. Так, карантинні обмеження значно впливають на наступні конституційні права людей:

- Право на вільне пересування. Обмежується згідно з статтею 29 Закону України "Про захист населення від інфекційних хвороб". Стаття 23 конституції України. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості. При цьому під час карантину забороняється проведення всіх масових заходів та робота суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, зокрема закладів громадського харчування, торговельно-розважальних центрів, фітнесцентрів.

- Стаття 32 Конституції України. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім окремих випадків, визначених законом. Відповідно до підпункту 1 пункту 2 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України від 13 квітня 2020 р. № 555-IX "Про внесення змін до Закону України "Про захист населення від інфекційних

хвороб” щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)” дозволяється здійснювати обробку (в тому числі обмін інформацією в порядку, визначеному цією постановою) персональних даних осіб, визначених цією постановою як таких, що підлягають самоізоляції або обсервації (ізоляції).

- Стаття 53 Конституції України: обмежується гарантоване нею право на освіту [5].

Висновки./Conclusions.

Отже, значними складовими частинами процесу формування культури безпеки при захворюванні на Ковід-19 є:

- спонукання населення до формування поведінки, що запобігає поширенню інфекції (дистанційна робота та навчання);
- обмеження роботи місць та заходів, де можливе велике скупчення людей;
- запровадження матеріальної допомоги постраждалим від введених обмежень;
- сприяння зменшенню фізичного контакту між особами.

У зв'язку з тим виникають такі проблеми, як супротив прийнятим заходам з боку населення через зростання соціальної напруженості, а також обмеження населення у правах.

ДЖЕРЕЛА

1. Беззуб І. О. Дистанційна форма зайнятості: українські та зарубіжні реалії. Громадська думка про правотворення. 2020. № 16 (201). С. 4–11. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/16.pdf>
2. Кошелева О. Б. «Особливості формування інформаційної культури студентів ЗВО в умовах пандемії COVID-19». 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/9558/9253>
3. Міністерство охорони здоров'я України: Карантинні заходи, 2021. URL: <https://covid19.gov.ua/karantynni-zakhody>
4. Філіпчук Л., Ломоносова Н.: «Коронавірус і дистанційна робота: що

зробила держава». 2020. URL: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-dystantsiina-robota-shcho-zrobyla-derzhava/>

5. Фурашев В. М., Петряєв С. Ю., Самчинська О. А. / Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на права, свободи і безпеку людини в інформаційній сфері // Матеріали другої наук.-практ. студ. конф., м. Київ, 18 листоп. 2020 р. Упоряд.: В. М. Фурашев, С. Ю. Петряєв, О. А. Самчинська. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського», Вид-во «Політехніка», 2020. – 96с., с. 3-18. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/zbirnik__18.11.2020__red._2.pdf

MEDICAL SCIENCES

DEVELOPMENT OF HYPERACUSIS UNDER THE INFLUENCE OF PROLONGED LOUD SOUNDS

Kochkina Kseniia Oleksiivna

Student

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Introductions. Every one of us is exposed to a lot of noise. Many of us work in noise-intensive places. Other parts of the people, especially teenagers, are very fond of listening to loud music through headphones. Furthermore, in today's situation, our ears are exposed to the sound of sirens or exploded shells. All of these factors can lead to a disorder such as hyperacusis.

Hyperacusis is a decrease in tolerance to medium and high intensity sounds in people with normal hearing. It should be borne in mind that the permissible decibel (dB) level for a human ear during the day is 45 dB, at night - 35 dB. According to sources, the noise in the workplace should not exceed 80 dB, but often workers are exposed to noise from 90 to 100 dB. As for the explosions, depending on the distance from the epicenter, the sound volume ranges from 130 to 165 dB, while the volume of the siren is about 100 - 110 dB. According to the literature, there is such an indicator as the discomfort level (LDL), which describes the point at which a person perceives sound as uncomfortably loud. In patients with hyperacusis this LDL decreases by 16-18 dB compared to the rest (the average LDL is about 100 dB).

If it's about headphones, it's not just about teenagers. All those who work in call centers, dispatchers, sound engineers are also at risk. But often hyperacusis develops in the childhood.

According to world statistics, from 3 to 17% of all children and teens between the ages of 5 and 18 years have hypersensitivity to sounds. At the same time, about

1/2 of the kids do not pay any attention to it. Up to 42% of those who suffer from hyperacusis are disturbed by ear noise.

Aim. To identify the causes of hyperacusis, to understand should headphones be a risk factor for the disease. To analyze the methods of treatment and prognosis after recovery.

Materials and methods. Foreign and national literature has been analyzed. Also, two surveys were conducted among students. One was aimed at identifying symptoms of the disease among students at Kharkiv National Medical University in connection with the events of last year, the other was to find out the effect of headphones on the development of the disease.

Results and discussion. After reviewing the literature, it was found that experimental studies have shown that reduced auditory signal can lead to a dysfunctional increase in neural amplification, leading to excessive sound amplification and symptom of hyperacusis. Moreover, it has been found that the risk of hyperacusis is associated with diseases that are not always directly related to the hearing organ. These include traumatic brain injury and autism. For instance, children with autism have an excess of glutamate in the brain and a lack of magnesium. Magnesium ions themselves block glutamate at the NMDA receptors in the brain. It is this mechanism of action of magnesium that helps to remove hyperacusis and reduce the effects of glutamate damage.

As for external factors, they include manufacturing noise, wearing headphones and exposure to loud sounds of various types. The purpose of the first poll was to find out how many people are known about the concept of hyperacusis and whether they have noticed any changes in their hearing recently. A total of 85 students from various courses completed the survey. The results of the survey revealed that 83.5% of those surveyed do not know what hyperacousis is (Fig. 1). Of all those interviewees, 52.9% had noticed a decrease in their hearings over the past year (Fig. 2). At the same time, 50.6% of the total number are in areas of increased noise generation (meaning exposure to sirens and sounds of explosions; Fig. 3).

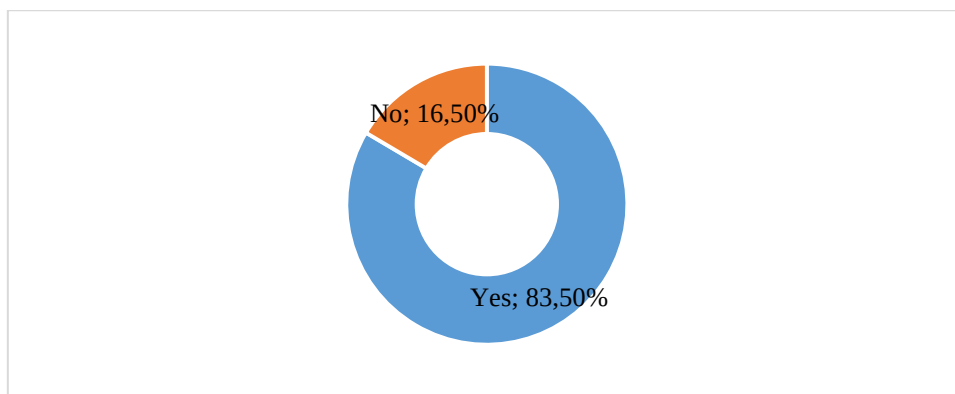

Fig. 1. Knowledge of hyperacusis

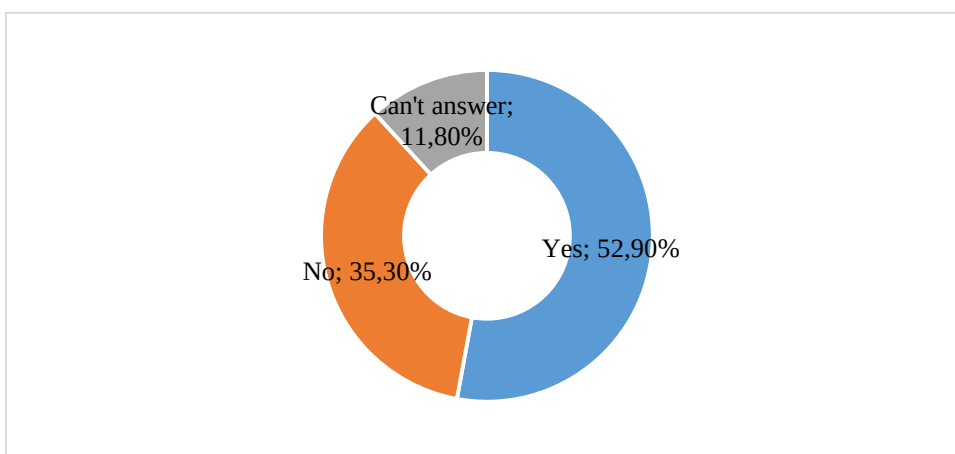

Fig. 2. Hearing decrease

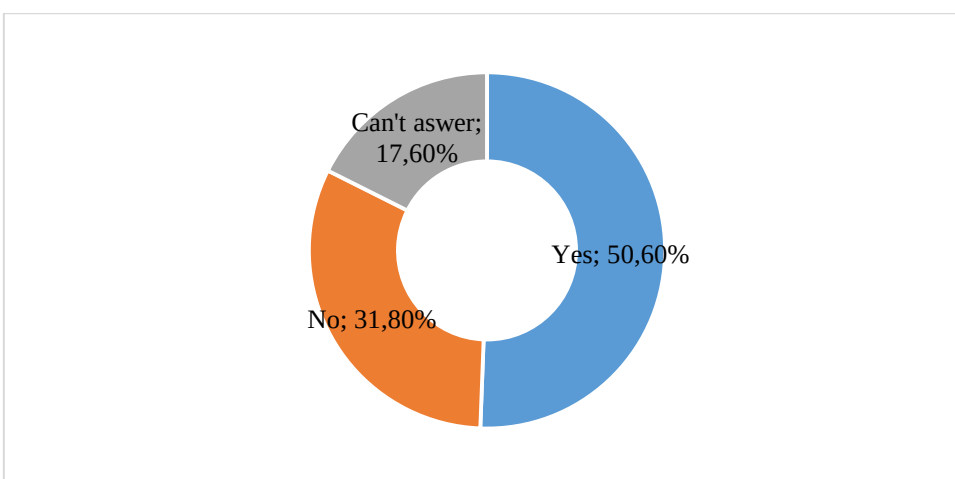

Fig. 3. Staying in places with a lot of noise

Of the 85 people, 62.4% answered that they perceive sounds they are usually hearing louder than usual. This means that the most part of the respondents have a symptom of hyperacusis (Fig. 4).

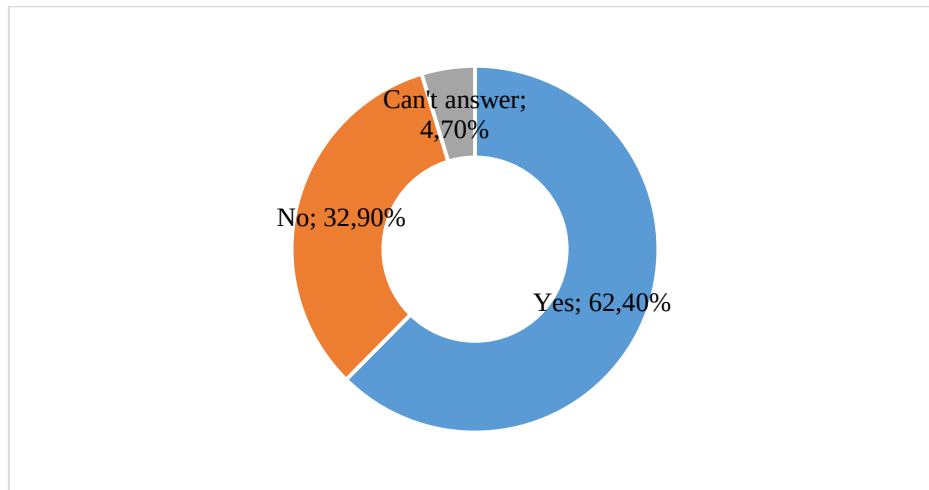

Fig. 4. Hyperacusis symptom

With regard to the effects of the sounds of explosions, experiments were carried out on mice. Experiments have found that loud explosions mostly damage hair and nerve cells, but do not cause structural damage to the cochlea, which is the auditory part of the inner ear. This means that even long-term hearing loss can come back.

The second survey had 41 participants. The survey asked how often the interviewees used headphones (Fig. 5).

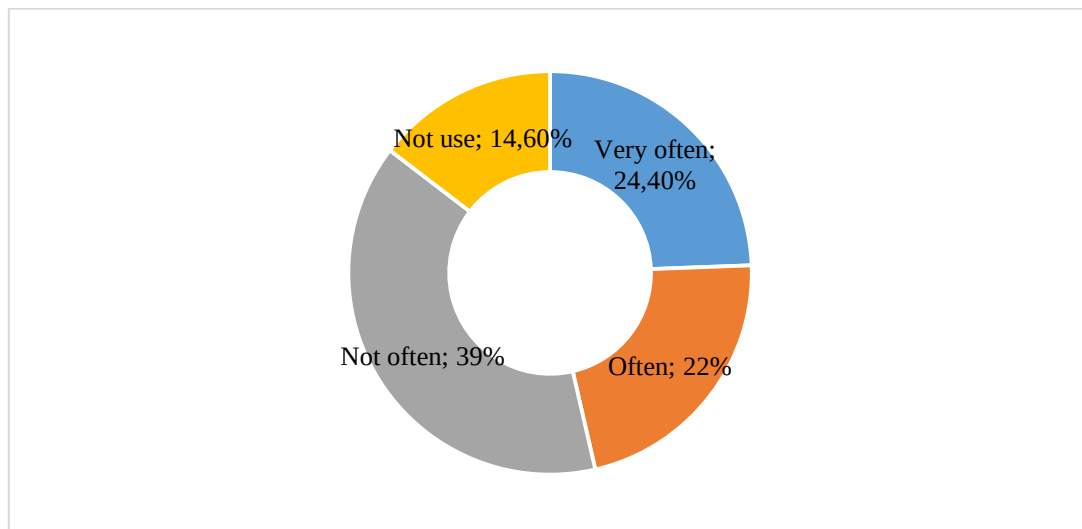

Fig. 5. Frequency of use of headphones

The results of the next questions showed that 65.9% of the interviewees felt that using headphones had a strong impact on their hearing (Fig. 6), with 19.5% of all

respondents having hearing problems (Fig. 7).

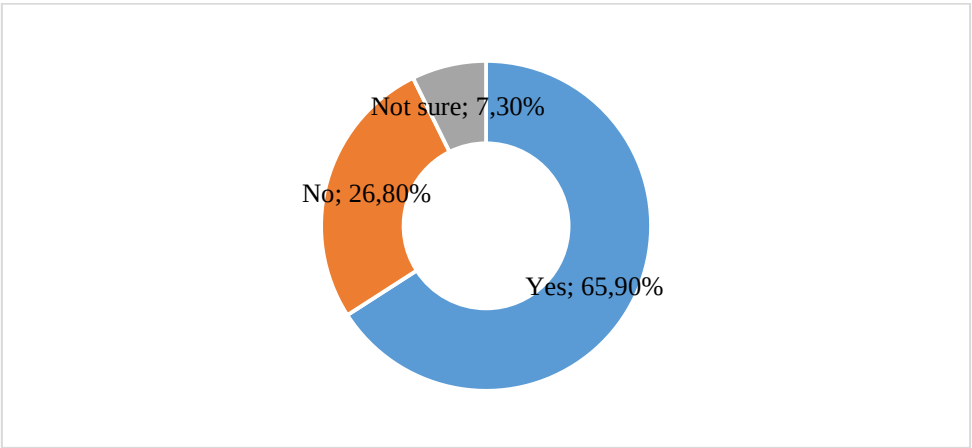

Fig. 6. Bad effects of headphones on hearing

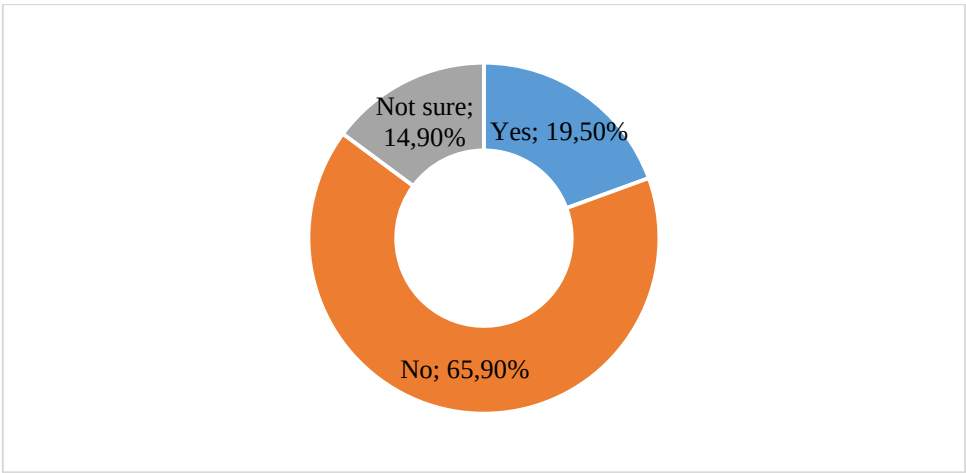

Fig. 7. Hearing problems

Among the 20 survey participants who already have hearing problems, 50% of them don't think headphones are the cause of their issues. (Fig. 8).

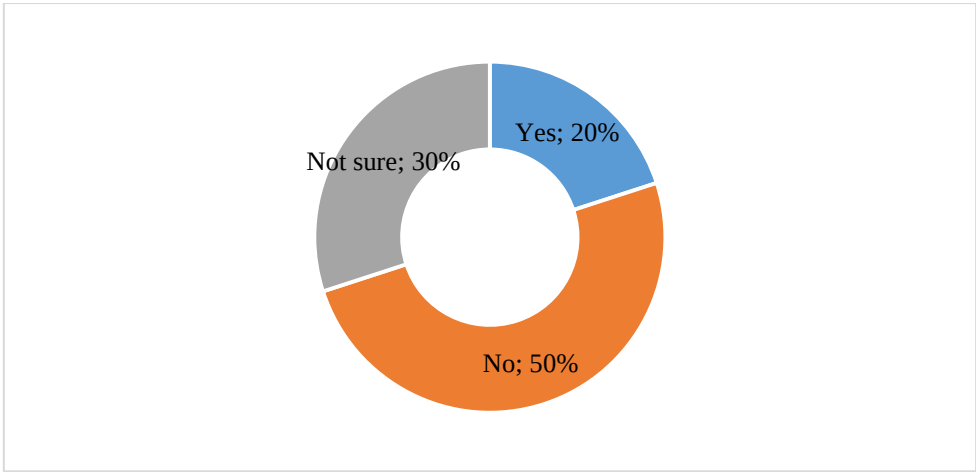

Fig. 8. Headphones as the cause of hearing problems

Of all the members of the survey, only 29.3% have tinnitus after using headphones, while 63.4% have no such sign (Fig. 9).

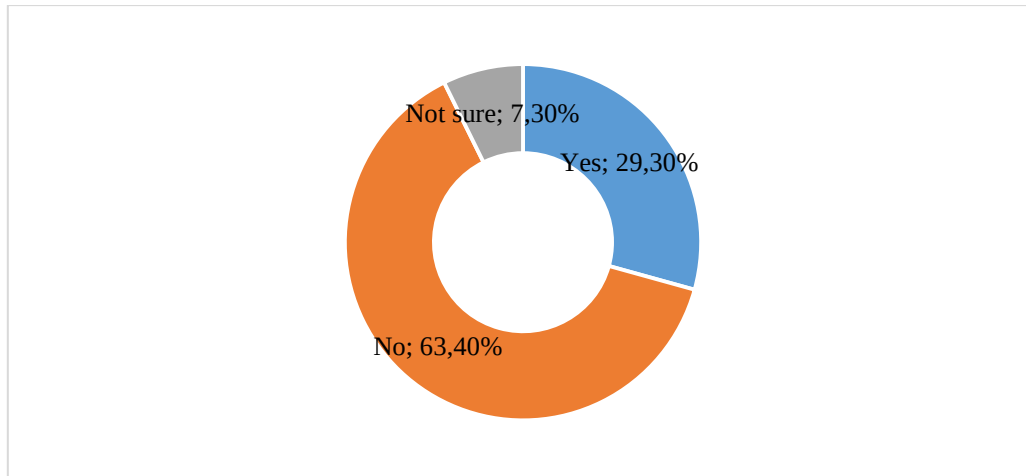

Fig. 9. Tinnitus after using headphones

On this basis, we understand that headphones do not affect the human ear to such an extent as to cause hyperacusis.

As for the treatment of hyperacusis, it can be divided into two directions. One methods are aimed at eliminating the physical symptoms, and the other methods are focused on psychological help for this state. Studies have found that prolonged exposure to low-level noise has the opposite effect on increasing neural gain, which is thought to underlie the mechanism of hyperacusis. Considerable improvements in LDL were seen after 6 months of sound generator therapy. As for psychological support, cognitive behavioral therapy (CBT) does a very good job. It gives patients methods to manage their emotional response to sound. CBT improves LDL and reduces the severity of hyperacusis.

Conclusions. Based on the material presented, the following can be concluded: constant exposure to strong noise, in a person can cause the development of hyperacusis. Both internal and external factors influence the development of the disease. In surveys, it was found that factors such as the sound of sirens, explosions can generate the symptom of hyperacusis. At the same time, the impact of headphones was not found or detected insignificantly. Since this process does not affect the structure of the cochlea, over time this condition returns to normal. This

condition is treatable by therapeutic and psychological methods.

REFERENCES:

1. Baguley David M. Hyperacusis. JR Soc. Med. 2003 Dec;96(12):582-5.
2. Левіна Є. А., Левін С. В., Храмов А. В., Сугарова С. Б., Воронов В. А. Гіперакузія у дітей. Consilium Medicum. 2022;24(9):659–664.
3. Nordin, S.; Korning Ljungberg, J.; Claeson, A.-S.; Neely, G. Stress and odor sensitivity in persons with noise sensitivity. Noise Health. 2013, 15, P. 173-177.
4. Langdon F. J., 1976a «Noise Nuisance Caused by Road Traffic in Residential Areas: Part I» Journal of Sound and Vibration 47, p. 243-263.
5. Андріїва-Галаніна Є. Ц. Вібраційна хвороба. Андріїва-Галаніна Є.Ц., Дрогічина Е. А. Артамонова В. Г. – Медгіз, ЛО, 1961 с. 164
6. Гігієна та екологія: підручник / [В. Г. Бардов, С. Т. Омельчук, Н. В. Мережкіна та ін.]; за заг. ред. В. Г. Бардова. – Вінниця: Нова Книга, 2020. – 472 с.
7. Internet resource: <https://pubmed.ncbi.nlm.>

DIETARY MANAGEMENT OF EOSINOPHILIC ESOPHAGITIS IN CHILDREN: A COMPREHENSIVE REVIEW OF EVIDENCE-BASED STRATEGIES

Orlova Natalya Vasylivna

Assistant of the department of Pediatrics

No. 1 and Neonatology

Kharkiv National Medical University

Skoryk Viktor Andriyovych

Lavryk Vira Leonidivna

Students

Kharkiv National Medical University

Kharkiv city, Ukraine

Introduction. Eosinophilic esophagitis (EoE) is a chronic inflammatory disorder of the esophagus that affects children and adults. The prevalence of EoE has been increasing over the years, and it is estimated that up to 1 in 2000 individuals are affected by this condition. EoE is characterized by the infiltration of eosinophils in the esophageal tissue, leading to symptoms such as dysphagia, food impaction, vomiting, and abdominal pain.

Although the pathogenesis of EoE is not fully understood, it is believed to be related to both genetic and environmental factors. There is increasing evidence that dietary factors play an important role in the development and management of EoE. The elimination of specific food antigens has been shown to be an effective therapy for EoE, with some studies reporting remission rates of up to 90% with dietary therapy alone.

Despite the growing evidence supporting the use of dietary therapy for EoE, there is still much to learn about the most effective dietary approaches and the optimal timing and duration of treatment. Therefore, the aim of this comprehensive review is to provide an up-to-date overview of the current evidence-based strategies for the dietary management of EoE in children. We will analyze the most recent literature on this topic and provide an overview of the different dietary approaches

that have been studied, as well as their efficacy and safety profiles.

Aim. The aim of this review is to provide a comprehensive analysis of the latest evidence-based dietary strategies for the management of EoE in children. Specifically, we will analyze the efficacy and safety of various dietary approaches, including elemental, elimination, and targeted diets, and provide a critical assessment of the evidence to guide clinical decision-making.

Furthermore, this review will provide insight into the optimal timing and duration of dietary therapy in EoE management, exploring the role of dietary interventions in inducing and maintaining remission, and the potential of dietary therapy as an alternative to pharmacological treatment. Our goal is to provide a comprehensive summary of the most recent literature on the topic, identifying gaps in knowledge and highlighting areas for further research.

Materials and methods. In this comprehensive review, we will conduct a systematic search of the literature using several databases, including PubMed, Embase, and the Cochrane Library. We will include studies published between January 2021 and the present, in English, and conducted on pediatric populations with a diagnosis of EoE. The search will include both randomized controlled trials and observational studies, as well as meta-analyses and systematic reviews.

We will extract data on study design, population characteristics, dietary intervention protocols, outcome measures, and adverse events.

Results and discussion. In this review, we identified a total of 23 studies that investigated the efficacy and safety of dietary interventions for the management of EoE in children. The studies included randomized controlled trials, observational studies, systematic reviews, and meta-analyses. Overall, the evidence suggests that dietary interventions are effective in inducing remission and improving symptoms in children with EoE.

Elimination diets, which involve the removal of specific food antigens from the diet, have been shown to be an effective therapy for EoE. The most studied elimination diets include the six-food elimination diet (SFED) and the four-food elimination diet (FFED), which exclude dairy, soy, wheat, egg, nuts, and seafood, and

dairy, wheat, egg, and soy, respectively. Studies have reported remission rates of up to 90% with the SFED, and up to 60% with the FFED.

Elemental diets, which involve the use of amino acid-based formulas as the sole source of nutrition, have also been shown to be effective in inducing remission in children with EoE. These diets have been associated with higher remission rates than elimination diets, with some studies reporting rates of up to 100%. However, the use of elemental diets is often limited by their high cost, poor palatability, and low adherence.

Targeted diets, which involve the removal of specific food antigens identified through allergy testing or endoscopy, have also shown promise in the management of EoE. Studies have reported remission rates of up to 80% with targeted diets. However, the optimal timing and duration of targeted diets are not well established, and further research is needed in this area.

In terms of safety, dietary interventions have been generally well-tolerated, with few adverse events reported. However, some studies have reported nutritional deficiencies, such as low levels of iron, calcium, and vitamin D, with the use of elimination diets and elemental diets. Long-term adherence to these diets may also be challenging and can lead to reduced quality of life for both children and their families.

Overall, the evidence suggests that dietary interventions are a promising therapy for the management of Eosinophilic Esophagitis in children. However, there is a need for further research to determine the most effective dietary approach, the optimal timing and duration of therapy, and to identify strategies to improve adherence to these diets. Further research is also needed to assess the long-term safety and efficacy of these interventions.

Conclusions. In conclusion, this comprehensive review provides evidence that dietary interventions are effective in inducing remission and improving symptoms in children with EoE. Elimination diets, elemental diets, and targeted diets have all been shown to be effective in the management of EoE, with remission rates ranging from 60% to 100%. Dietary interventions have also been generally well-tolerated, with few

adverse events reported.

Despite the promising results, further research is needed to determine the most effective dietary approach for the management of EoE, including the optimal timing and duration of therapy. The use of dietary interventions may also be limited by their high cost, poor palatability, and low adherence. Strategies to improve adherence and reduce the impact on quality of life for both children and their families should be explored.

Overall, dietary interventions represent a promising therapy for the management of EoE in children, with the potential for long-term remission and improved quality of life. However, further research is needed to establish the optimal approach to dietary therapy, and to identify strategies to improve adherence and reduce the burden on families. With ongoing research, it is hoped that dietary interventions will become a standard of care for the management of EoE in children.

CONNECTOMICS AS THE MOST MODERN NEUROIMAGING METHOD

Protsak T. V.
Zabrodska O. S.
Chernivtsi, Ukraine

The interconnections of the neurons of the cerebral cortex are among the main scientific problems, the study of which is the basis for further study of the central nervous system.

Through the Human Connectome project, researchers at the University of Oxford are trying to get a tool to better understand the functioning of the brain of a healthy adult and the causes of malfunctions. In addition to theoretical studies, the new maps will also help surgeons who plan brain surgery.

The aim of the work is to study and objectively analyze this method as a new direction in the field of medicine; its relevance and practical significance; a brief description of the connectome creation technology.

In the course of this study, the entire feasibility of creating a connectome was analyzed. University neuroscientists have made an accurate map of the human cerebral cortex. The researchers were able to identify 180 different areas of the outer layer of the brain, among which confirmed the existence of 83 previously known areas and discovered 97 new areas of the human cerebral cortex. Scientists used the method of diffuse magnetic resonance imaging to obtain sections of the brain.

This will lay the foundation for future projects to study the changes in brain circuitry that underlie the wide range of diseases that people suffer from today.

Given the above, further research into the development of connectome technologies in the field of medicine is promising.

PERSONAL AGGRESSIVE MANIFESTATIONS AMONG HIV-INFECTED MEN

Serheta Ihor Volodymirovich

Doctor of Medical Sciences, Professor
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Dudarenko Oksana Borisivna

PhD, Associate professor of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Introductions. The aggressiveness of HIV-infected persons is mainly aimed at the probable “source of infection”, uninfected people, doctors, etc. And, although this is a completely psychologically understandable reaction in response to mental trauma, which is associated with the establishment of the fact of HIV infection, it is unacceptable to underestimate its role and its importance during the development of treatment strategies, preventive technologies of psychohygienic correction [1-5].

Aim. The aim of the work was to determine the prevalence of aggressive personality manifestations among HIV-infected men of various ages.

Materials and methods. Bassa-Darki personality questionnaire was used in the course of the research to diagnose and assess the characteristics of aggressive manifestations of HIV-infected persons

Results and discussion. Considering the level of development of individual manifestations of aggressiveness of the studied persons, it should be noted that one of the least developed in comparison with other types of aggressive manifestations among HIV-infected men were indicators of physical aggression. Thus, among HIV-infected men, the degree of aggressive manifestations of the specified type was 72.12 ± 2.19 points. Much more significant was the level of development among the subjects of the indicators that determined the features of verbal aggression. In particular, among HIV-infected men, the degree of aggressive manifestations of this type was 75.75 ± 1.90 . However, the degree of expression of aggressive manifestations was the most pronounced in the structure of the investigated indicators in the case of

determining the indicators of indirect aggression. Among HIV-infected men, the degree of aggressive manifestations, which marked the level of development of generalized manifestations of indirect aggression, was 81.33 ± 2.01 points.

Basically, the compared statistically insignificant degree of expression of the investigated indicators should be noted during the analysis of the level of expression and distribution of such a component of aggressive manifestations as negativism. Thus, among HIV-infected men, the degree of aggressive manifestations of this type was 74.34 ± 1.90 points. The degree of manifestations of aggressively conditioned irritability among HIV-infected men was 68.84 ± 1.78 points. Shifts registered in the age aspect of suspiciousness indicators should be considered extremely stable. Thus, among HIV-infected men, the degree of personal manifestations of similar content was 68.94 ± 2.19 points.

Extremely interesting and completely opposite results were obtained during the study of the indicators of aggressiveness of the subjects under the scales “feeling of resentment” and “feeling of guilt”. Considering the indicators on the “feeling of resentment” scale, it should be noted that among HIV-infected men, the degree of its manifestations was equal to 75.43 ± 1.93 points. The indicators that determined the degree of expression of the studied indicators according to the “feeling of guilt” scale were completely different in terms of their content. Thus, among HIV-infected men, the degree of personal manifestations of a similar content, in contrast to the previous case, was significantly lower, amounting to 58.60 ± 2.35 points.

Conclusions. Therefore, the level of various forms of aggressiveness that occur among HIV-infected men was quite high, such that it significantly exceeded the average normative indicators, primarily from the side of such characteristics of aggressive manifestations as verbal and indirect aggression, irritability, “feeling of resentment” and “feeling of guilt”. The obtained regularities regarding the changes in the leading indicators of aggressiveness are an important prerequisite for the development and scientific substantiation in the further complex of psychohygienic measures for the correction of the personal traits of HIV-infected persons.

REFERENCES

1. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. (2021) *Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти*. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".
2. Нікберг І. І., Сергета І. В., Цимбалюк Л.І. Гігієна з основами екології. К. : Здоров'я, 2001. 504 с.
3. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макаров С. Ю. Університетська гігієна у контексті імплементації "Закону про вищу освіту": фізіолого-гігієнічні основи, реалії та шляхи розвитку. *Довкілля та здоров'я*. 2016. № 4 (80). С. 46-52.
4. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. (2022) Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 28 (1). 306-326.
5. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. (2022) Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2 (103). 32-41.
6. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. (2020) *Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді*. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".
7. Makarov Serhii Y., Stoyan Nataliya V., Serheta Ihor V., Taran Oksana A., Dyakova Oksana V. (2019) Peculiarities of the interaction of the indicators of psychophysiological adaptation of modern students in the context of the effective monitoring of individual health of young women and young men. *Wiadomości Lekarskie.*, LXXII, nr 5 cz II. 1053-1058.

ВПЛИВ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ НА МЕНСТРУАЛЬНИЙ ЦИКЛ У СТУДЕНТОК

Вигівська Людмила Анатоліївна

д. мед. н., професор кафедри акушерства
гінекології та дитячої гінекології

Платонова Даріна Олександрівна

Мареніч Ганна Геннадіївна

Студентки 5-го курсу III медичного факультету
спеціальність – педіатрія
Харківській національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. У сучасних умовах, коли стрес є невід’ємною частиною життя багатьох людей, особливо важливо звернути увагу на проблему порушення менструального циклу, яка може виникнути внаслідок стресу. Жіноча репродуктивна система надзвичайно чутлива до стресу та виснаження, особливо в період складних життєвих ситуацій. Оскільки наш організм є складною системою, залежною від багатьох факторів, гормональний баланс може порушуватися через стрес, що є ключовим фактором регулювання менструального циклу.

Коли організм жінки переживає стрес, це може призвести до зміни рівня гормонів, які відповідають за регулювання менструального циклу. Зокрема, стрес може збільшити вироблення таких гормонів, як кортизол (негативно впливає на продукування інших гормонів, що регулюють менструальний цикл) і гормони, що сприяють збільшенню тестостерону та андрогенів (Роберт Сапольські, 2020).

Простий спосіб з’ясувати стан жіночої репродуктивної функції оцінювання показників менструального циклу. Розумове й емоційне напруження, недостатня тривалість сну є основними факторами стресу, що можуть впливати на жіночу репродуктивну систему та змінювати менструальний цикл. Будь-які зміни, пов'язані з тривалістю, обсягом кровотечі,

болем під час менструації, є наслідком порушення гармонійної взаємодії всіх систем, що забезпечують репродуктивну функцію.

Мета роботи. За допомогою опитування визначити вплив психоемоційного стану на менструальний цикл у студенток Харківського національного медичного університету.

Матеріали та методи. Було проведено анкетування серед здобувачок освіти (ЗО) ХНМУ. Їхній рівень стресу вимірювався за допомогою тесту В. Ю. Щербатих. За допомогою опитувальника також було зібрано інформацію, про менструальний цикл студенток. У тестуванні взяло участь 40 ЗО жіночої статі віком від 18 до 25 років.

Результати та обговорення. За отриманими даними тесту В. Ю. Щербатих, 20% студенток переживали низький рівень стресу (від 6 до 12 балів), у більшості дівчат, тобто 40%, рівень стресу був середній (від 13 до 24 балів), 32,5% ЗО мали високий рівень стресу (від 25 до 40 балів), у решти дівчат (7,5%) рівень стресу було визначено як дуже високий (понад 40 балів).

За даними анкетування, у 22,5% респонденток тривалість менструального циклу нерегулярна (наприклад, менструація з'являється частіше, ніж раз на 21 день, або рідше, ніж раз на 35 днів). Опитування демонструє, що 35% студенток мають нормальну тривалість менструальної кровотечі в межах 3-5 днів, у 62,5% тривалість крововтрати становить 6–7 днів, тоді як поліменорею (тривала менструація 7 днів і більше) виявлено у 2,5%.

Основна частина дівчат (80%) оцінили свою звичну менструальну крововтрату як помірну, 17,5% студенток – як рясну (гіперменорея), інші 2,5% повідомили про мізерні кровотечі (гіпоменорея).

Найпоширенішими скаргами під час менструації в опитуваних студенток були біль у животі (92,5%), слабкість (77,5%), розлади шлунково-кишкового тракту (67,5%), біль у попереку (65%), головний біль (42,5%), нудота (40%).

Крім того, одним з питань, поставлених здобувачкам освіти, було «Чи впливає психоемоційний стан на Ваш менструальний цикл?». Відповіді було розподілено так: 52,5% дівчат вважають, що психоемоційний стан впливає на

цикл, 22,5% не пов'язують свій психоемоційний стан з менструальним циклом, тоді як 25% респонденток не змогли відповісти на запитання. Тим дівчатам, які впевнені, що психоемоційний стан впливає на їхній менструальний цикл, було запропоновано уточнити це твердження, унаслідок чого отримано такі результати: 65% ЗО зазначили, що змінюється тривалість менструального циклу (місячні ідуть раніше за термін або спостерігається їхня затримка); рясні виділення (гіперменорея) спостерігаються у 20% респонденток, мізерні кровотечі (гіпоменорея) наявні у 2,5%, більш виражений больовий синдром під час менструації виникає у 20% опитаних дівчат.

Висновки. Унаслідок проведеного дослідження можна зробити висновок, що рівень стресу та порушення менструального циклу взаємопов'язані. Психоемоційний стан впливає на тривалість циклу, а також на збільшення або зменшення об'єму кровотечі під час менструації. Крім того, студентки під час стресу страждають на дисменорею.

ОБІЗНАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО СИНДРОМУ ТРИВАЛОГО ЗДАВЛЮВАННЯ ТА ЗАХОДІВ ПЕРШОЇ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ДАНІЙ ПАТОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Гаркуша Максим Анатолійович

к.мед.н., асистент кафедри травматології та ортопедії

Богуславська Анастасія Денисівна

Продан Юлія Олександрівна

студентки 5 курсу

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

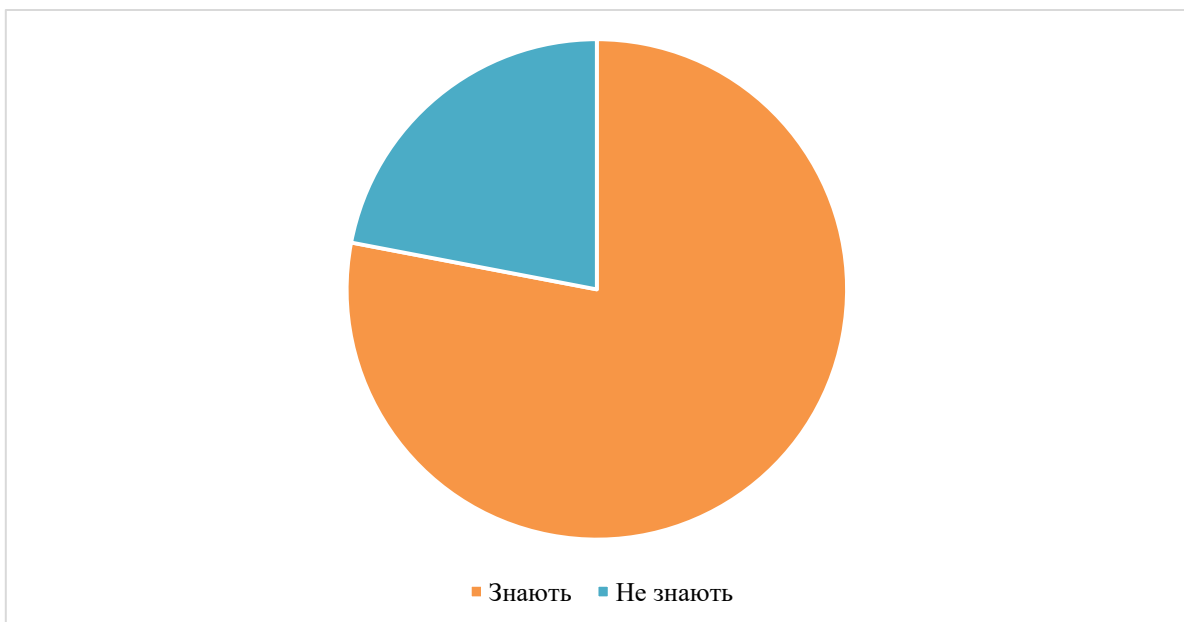
Вступ. На жаль сьогодні під час війни у світі люди дуже часто опиняються під завалами зруйнованих будівель, уламками дерев, тощо. Одним із наслідків цього є розвиток синдрому тривалого здавлення. Синдром тривалого здавлення - це стан, який розвивається у постраждалих внаслідок тривалого тиску або роздавлення м'яких тканин тіла [3]. За дослідженням різних авторів, під час воєнних дій синдром тривалого здавлення (СТЗ), або як його ще називають краш-синдром, зустрічається з частотою 3-5%, а під час землетрусів СТЗ зустрічається у 5,0-7,0% від усіх уражень. Тож знати перші прояви цього синдрому, а також, як надати домедичну допомогу є дуже важливим для кожної людини [1, 2].

Ціль роботи. З'ясувати обізнаність населення України щодо синдрому тривалого здавлення та заходів щодо оказання першої домедичної допомоги при даному синдромі в умовах війни.

Матеріали та методи. Було проведено опитування серед 250 осіб, з них 72% жінок та 28% чоловіків, за допомогою гугл-форми "Обізнаність населення щодо синдрому тривалого здавлення та заходів першої домедичної допомоги при даній патології під час війни!". Опитуванні зазначили свою стать, чи знають вони про даний синдром, умови його виникнення, клінічні симптоми у потерпілих, що виникають у даному випадку, чи стикалися з ним особисто. Респонденти вказували, чи вміють вони надавати першу домедичну допомогу

та на шкалі від 1 до 10 вказували свій рівень володіння даними навичками. Також учасники обирали заходи першої домедичної допомоги, яких на їх думку потрібно дотримуватися та вказували наслідки, до яких може призвести несвоєчасне надання домедичної допомоги постраждалим.

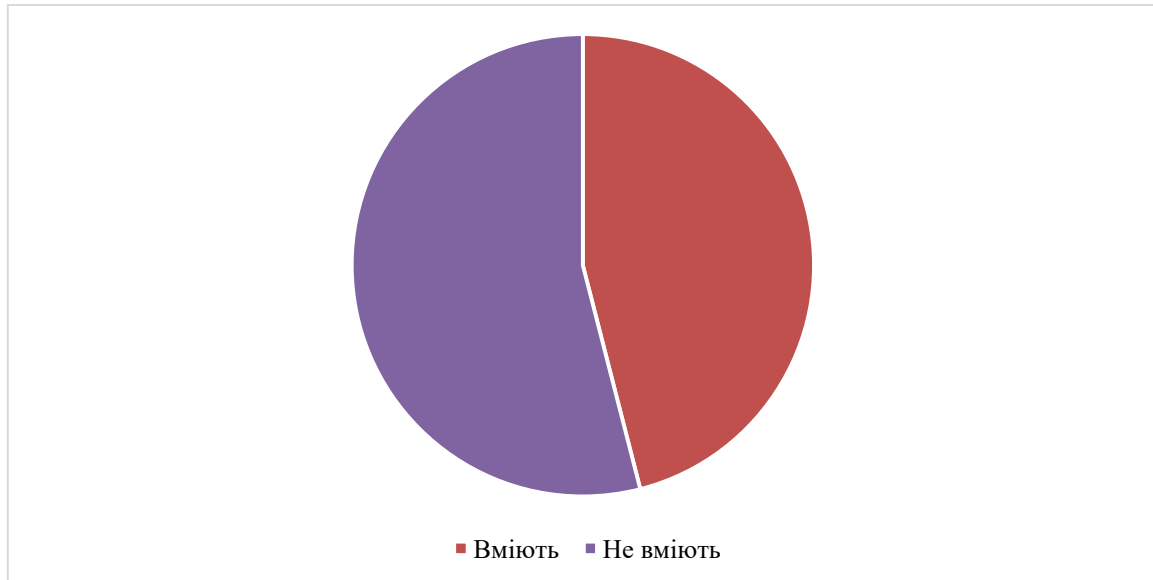
Результати дослідження та їх обговорення. За результатами проведеного опитування 78% респондентів знають, що таке синдром тривалого здавлювання, 22% - ні (Мал. 1). З усіх опитаних 92% ніколи не стикалися з ним особисто. 86% вказали, що краш-синдром виникає при довготривалому здавлюванні кінцівки під час аварії чи катастрофи, 78% - при довготривалому прикритті кінцівки каменем, ґрунтом або твердим предметом, 70% - при довготривалому стисканні тканин під час перебування в нерухомості, 24% - при довготривалому стоянні або сидінні на одному місці, 22% - при компресійних захворюваннях, 22% при хірургічних втручаннях та 8% при утопленні. Серед вказаних симптомів найбільше всього респонденти обирали затемнення та посиніння задіяної ділянки (76%), набряк задіяної ділянки (66%), біль у задіяній ділянки (52%). 12% серед опитаних не знали як відповісти на це запитання.

Мал. 1. Обізнаність населення щодо синдрому тривалого здавлення

46% осіб зазначили, що вміють надавати першу домедичну допомогу потерпілому з синдромом тривалого здавлювання (Мал. 2). Серед запропонованих заходів домедичної допомоги 96% респондентів зазначили, що

необхідно викликати швидку допомогу, 90% - не залишати потерпілого без нагляду, 76% - забезпечити доступ до повітря, 58% - зняти тиск з ураженої ділянки, якщо це можливо, та 50% - провести штучну вентиляцію та кардіопульмональну реанімацію.

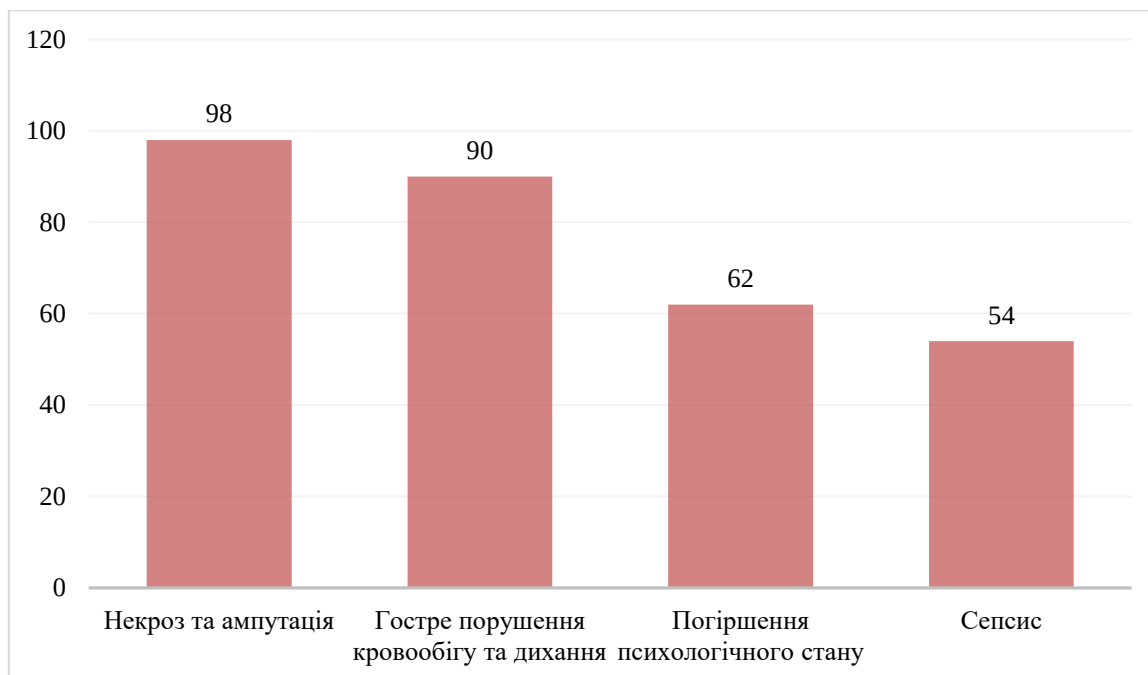
Мал. 2. Вміння надавати медичну допомогу

При оцінці свого рівня володіння навичками надання домедичної допомоги при синдромі тривалого здавлення жоден з опитаних не оцінив свої вміння на 10 балів. 11% обрали на шкалі (Мал. 3) цифру 4, по 8% цифру 3, та 81% цифру 1 що говорить про рівень вмінь ближче до мінімального.

Мал. 3. Шкала оцінки рівня володіння навичками надання домедичної допомоги при СТЗ

Серед зазначених наслідків, до яких може призвести несвоєчасне надання домедичної допомоги постраждалим, 98% обрали некроз тканин із подальшою ампутацією, 90% - гостре порушення кровообігу та дихання, 62% погіршення психологічного стану, та 54% розвиток сепсису (Мал. 4).

Мал. 4. Наслідки, до яких може призвести несвоєчасне надання домедичної допомоги

Висновки. В результаті проведеного опитування ми з'ясували, що більшість населення не знає достатньої інформації щодо краш-синдрому та не володіє необхідними навичками першої домедичної допомоги. Тож населення потребує додаткової інформації щодо даного синдрому, особливо під час війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. URL: <https://forms.gle/ZAbNWBH7kW6qoBr99>
2. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/37551>
3. Синдром тривалого стискання: Навчально-методичний посібник для лікарів-інтернів різних спеціальностей / Кравець О. В., Клигуненко О. М., Єхалов В. В. та ін. – Львів: Видавництво «Новий Світ - 2000», 2021. – 194 с.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ БІОРОЗКЛАДНИХ ІМПЛАНТІВ В ЛІКУВАННІ ПЕРЕЛОМІВ У ДІТЕЙ

Гаркуша Максим Анатолійович,

к. мед. н., асистент кафедри
травматології та ортопедії

Фадєєв Олег Геннадійович,

к. мед. н., доцент, завуч кафедри травматології та ортопедії

Явтушенко Аліна Євгенівна,

Ященко Валерія Олександрівна,

Студенти 5 курсу педіатричного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Остеосинтез в педіатричній практиці розвивався протягом останніх 20 років, що дало змогу зменшити тривалу та дороговартісну госпіталізацію. На сьогоднішній день для стабілізації переломів кісток у дітей використовують жорсткі системи остеосинтезу, такі як титан та медичну сталь. Майже у всіх випадках імпланти згодом потрібно видаляти, бо вони будуть перешкоджати росту кісток у дітей.

Біорозкладні матеріали показали що проведення додаткової операції з видаленням імплантів не потрібні.

Мета роботи. Порівняння імплантів з полімерних та керамічних матеріалів для лікування переломів у дітей з біорозкладними. Оцінка їх біосумісності.

Матеріали та методи. Нами було проаналізовано багато досліджень як вітчизняних так і зарубіжних фахівців Новітні розробки та їх експериментальне застосування.

Результати та обговорення. Загалом, біоматеріали використовуються для підтримки або навіть заміни органів і тканин, переймаючи їх функції. Особливо в ортопедії та травматології біоматеріали, що розсмоктуються, добре підходять для підтримки загоєння переломів. Оптимальний матеріал повинен

демонструвати необхідну межу текучості, хорошу біосумісність і гомогенну деградацію, а також функціональні властивості для підтримки або стимулювання формування кісток шляхом вивільнення корисних продуктів деградації.

Найбільш відомими полімерами є полі- 1 -молочна кислота (PLLA) і полі-молочна-ко-гліколева кислота (PLGA), які широко розглядаються для використання в якості остеосинтезу та кісткових трансплантатів. Використання цих імплантів показали погану остеопровідність та механічні властивості (низька міцність і жорсткість, висока крихкість).

Кераміка характеризується як синтетичний матеріал для заміни кістки з хорошою біосумісністю, остеопровідністю, остеоінтеграцією та неімуногенними властивостями. Кераміка складається з гідроксиапатиту (ГА) або α - і β -трикальційфосфатів (ТСР). Часто використовується або чиста ГК, або двофазна комбінація ГК і β -ТСР. Ці імпланти показали підтримуючі властивості остеосинтезу, вони можуть залишатися в організмі протягом кількох років через повільну швидкість деградації. Але було виявлено недоліки, такі як мала здатність витримувати навантаження.

Імпланти з металу, включаючи залізо (Fe), цинк (Zn) і магній (Mg), є більш міцними, стабільними та витримують більш навантаження. Низька температура плавлення Fe є цікавою властивістю для обробки сплавів на основі Fe. Проте дослідження показали, що обмежений доступ до кисню був пов'язаний з повільними темпами деградації. Тому Fe в даний час не є придатним матеріалом для біорозкладаних металевих імплантатів, особливо у дітей. Також, Zn має кілька недоліків: низька жорсткість і деформативність, а також інгібування корозії, які є найважливішими. Тому Zn, швидше за все, більше підходить як легуючий елемент у поєднанні з іншими матеріалами. Окрім гарної біосумісності, Mg також демонструє сприятливі біомеханічні властивості, як це вже було продемонстровано тестами на витіснення *ex vivo*. Інші дослідження продемонстрували функціональні властивості імплантатів на основі Mg, особливо їх здатність підтримувати погане загоєння переломів

кісток

Висновки. Щоб отримати добре обґрунтовані знання, дослідження повинні відповісти на відкриті питання щодо педіатричних переломів кісток та їх лікування. Наприклад проведення експерименту на великих зростаючих тварин або в клінічних дослідженнях. Накопичених на даний момент знань недостатньо, щоб рекомендувати застосування, і потребує подальшого дослідження.

Підсумовуючи, можна сказати, що розробка імплантатів із матеріалу, що розсмоктується, є важливою ланкою у вдосконаленні лікування переломів кісток у дітей.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Солер-Ботія К., Баго Дж.Р., Льюсія-Вальдеперас А., Валлес-Ллух А., Кастельс-Сала К., Мартінес-Рамос К. та ін. Створені тривимірні біоімплантати з використанням еластомерного скелета, пептидного гідрогелю, що самозбирається, і клітин-попередників, отриманих із жирової тканини, для регенерації серця. *Am J Transl Res* 2014;
2. Такмаков П., Руда К., Філіпс К. С., Ісаєва І. С., Краутхамер В., Велле К.Г. Швидка оцінка довговічності коркових нейронних імплантатів за допомогою прискореного старіння за допомогою активних форм кисню. *J Neural Eng* 2015;
3. Лінц К., Коллманн Х., Кюблер А., Бем Х., Швейцер Т. Спеціальний біорозкладний імплантат у дитячій черепно-лицевій хірургії. *J Cranio-Maxillofac Surg* 2017; 45: 1111. [PubMed] Лінц К., Коллманн Х., Кюблер А., Бьом Х., Швейцер Т. Спеціальний біорозкладний імплантат у педіатричній черепно-лицевій хірургії. *J Cranio-Maxillofac Surg*. 2017 рік

ОГЛЯД КЛІНІЧНОГО ВИПАДКУ ХВОРОБИ ЛЕГГА-КАЛЬВЕ-ПЕРТЕСА

Гаркуша Максим Анатолійович

к. мед.н., асистент кафедри травматології та ортопедії

Фадєєв Олег Геннадійович

к. мед. н., доцент кафедри травматології та ортопедії

Мкртчян Аміна Аліксанівна

Рашевська Олександра Юріївна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

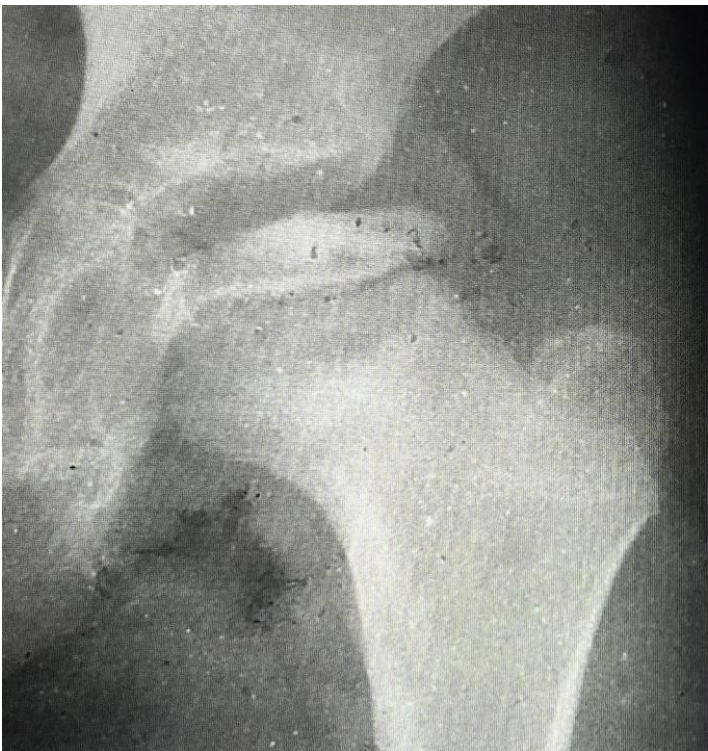
Вступ. Хвороба Легга-Кальве-Пертеса являє собою ювенільну форму ідіопатичного васкулярного некрозу головки стегнової кістки. В цілому патогенез пов'язаний з атрофією анатомічних сполучень суглоба та головки стегнової кістки. Ця хвороба підступна, тому, що має прихований початок, зазвичай всі пацієнти звертаються по допомогу занадто пізно вже в стадії змін кісткової тканини, це значно ускладнює діагностику та лікування. Фармакологічна симпатектомія у вигляді пролонгованої епідуральної анальгезії на ранніх стадіях дистрофічних процесів є одним з можливих варіантів відновлення нутритивного балансу в голівці стегнової кістки.

Мета роботи. Аналіз клінічного випадку хвороби Легга-Кальве-Пертеса, результат протікання захворювання, оцінка ризиків.

Матеріали та методи. Клінічний випадок хвороби у пацієнта М., 9 років.

Результати та обговорення. Хвора М., 9 років поступила в ортопедичне відділення зі скаргами на біль в тазостегновому суглобі зліва. Інтенсивність больового синдрому зростала зі збільшенням навантаження та плином часу. Перші симптоми були виявлені 11 місяців тому, у вигляді підхрамування на ліву нижню кінцівку. Батьки заперечують будь-яку травму ділянки суглоба в минулому та простудні інфекційні захворювання. Прийняття ненаркотичних анальгетиків дозволяє зменшити біль та кульгавість на 4-8 годин, але потім все

повертається з тою ж інтенсивністю. Сила болю за шкалою VAS становила 4,9 бали в день огляду. При огляді встановлено анатомічне вкорочення лівого стегнового компонента на 1,5 см. Разом із незначним внутрішнім обертанням та згинанням в тазостегновому суглобі. При ходьбі хвора шкутильгає на ліву нижню кінцівку в прагненні компенсувати функціональне (1,5 см) і анатомічне вкорочення, стопа знаходиться в еквінусному положенні. Спостерігався дефіцит зовнішньої ротації до 30 градусів (з посиленням больового синдрому) і дефіцит згинання 20 градусів порівняно з функцією симетричного суглоба.

Мал. 1

Мал. 2

Рентгенограма лівого кульшового суглоба пацієнта М., 9 років: Мал. 1 передня пряма площина, відбиток. Мал.2 – передня пряма площина, відбиток з відведенням кінцівки «жаб'яче положення».

На двох рентгенівських проекціях спостерігається: Передня частина голівки стегнової кістки збережена, в той час як задня вдавнена і має епіфізію кісту. Руйнування та зменшення висоти епіфіза голівки стегнової кістки. Його зовнішні обриси були неконгруентні з кульшовою западиною, і лише 77 % голівки було покрито вертлюжною западиною. Патологію також підтвердили за допомогою МРТ. Батьки дитини дали згоду на малоінвазивне лікування,

доповнене медикаментозною парасимпатичною блокадою.

Лікування пацієнта. В клінічних умовах ввели катетер в епідуральну порожнину на рівні L2-L3 поперекового відділу хребта під кетаміною загальною анестезією в пропорції, що відповідає віку та вазі дитини. Шкіру двічі тунелювали з виходом катетера на рівні лівої серединної пахвової лінії з подальшою фіксацією катетера за допомогою стерильного водонепроникного пластиру. Катетер був підключений до інфузійного насоса Vogt medical об'ємом 250 мл. Ропівакаїн 0,2 % був введений з початковою швидкістю 6 мл/год протягом 12 годин на добу. Вже через 20 хвилин після виходу із загальної анестезії пацієнтка відмітила відчуття потепління у всій лівій кінцівки та оніміння шкіри при пальпації. На цій підставі швидкість інфузії була зменшена до 4 мм/год і підтримувалася протягом усього періоду лікування (8 днів). Рухова активність кінцівки була збережена в повному обсязі. Активна реабілітація, в тому числі вправи, спрямовані на відновлення м'язової маси в ділянці лівого стегна, були розпочаті на другий день. Пацієнту було дозволено ходити з навантаженням на уражену нижню кінцівку з обмеженням до 50 %. Побічних ефектів або несприятливих явищ не спостерігалось.

Висновки. Високий відсоток незадовільних результатів від консервативного лікування хвороби Легга-Кальве-Пертеса дає нам змогу замислитися про інші, більш прогресивні методи лікування. Цей клінічний випадок дозволив продемонструвати можливості пролонгованої епідуральної анальгезії (парасимпатичної блокади) в лікуванні з приводу хвороби Легга Кальве-Пертеса (проміжна стадія). Через 7 років функція ураженого кульшового суглоба повністю відновлена. Крім того, відновлена кулястість головки стегнової кістки та швидко купірували больовий синдром. Сприятливий результат у конкретному випадку дає можливість оцінити позитивні перспективи ширшого застосування пролонгованої епідуральної анальгезії (парасимпатичної блокади), як методу лікування цього захворювання у дітей не тільки на ранніх стадіях, але й на проміжних стадіях.

НЕОНАТАЛЬНА СМЕРТЬ (ЗА ДАНИМИ ПАТОЛОГОАНАТОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У 2016 Р.)

Герасименко Олександр Іванович

д.мед.н., професор

Герасименко Тетяна Анатоліївна

асистент кафедри патологічної анатомії

гістології та судової медицини

Донецький національний

медичний університет МОЗ України

м. Краматорськ, Україна

Вступ. За даними ВООЗ, показники перинатальної смертності (ПС) коливаються від 20 до 50 на 1000 народжених живими в різних країнах, що залежать від багатьох чинників та причин. Перинатальні втрати характеризуються не лише станом здоров'я та репродуктивним потенціалом населення, але й соціально-економічними умовами життя населення, якістю надання медичної допомоги, впровадженням сучасних методів обстеження вагітних та аналізом причин смерті немовлят (Lawn J. E. et alt., 2014; Geneva: World Health Organization, 2013).

Важливість аналізу перинатальної смертності полягає в тому, що частота внутрішньоутробної та неонатальної смертності переважно зумовлена недоліками медичної допомоги, відображаючи в концентрованому вигляді негативні чинники та недоліки, притаманні виживанню дітей; аналіз рівня, структури та причин ПС дозволяє визначити шляхи покращення організації та якості перинатальної допомоги (Kerber K. J. et al., 2015). За останні три десятиліття показники ПС у пострадянських країнах характеризуються неоднорідним зниженням зі зміною співвідношення мертвонароджуваності та ранньої неонатальної смертності: за підсумками 2015 року цей показник становив 8,92‰, а рівень фетальної та малюкової смертності – 8,77‰, але в усіх пострадянських країнах живонародженість перевищувала мертвонародженість. У зв'язку із запровадженням нових стандартів спостерігається зростання

показника ПС.

Неонатальна смерть – смерть серед народжених живими протягом перших 28 повних днів життя. Рання неонатальна смерть – смерть, яка настає у перші сім днів життя, пізня неонатальна смерть – смерть, яка сталася в період після 7-го дня життя до повних 28 днів.

Мета роботи та матеріал і методи дослідження. Нами проаналізовано 42 випадки патологоанатомічного дослідження неонатальної смерті (див. таблиця 1), в т.ч. 27 випадків ранньої неонатальної смерті та 15 випадків пізньої неонатальної смерті, які досліджувалися патологоанатомічному відділенні МЛ №1 м. Краматорська в 2016 році.

Таблиця 1

Кількість випадків смерті немовлят залежно від віку

	Рання неонатальна смерть						Пізня неонатальна смерть								
Тиждень життя	1	2	3	5	6	7	8	9	10	11	13	19	22	27	28
Кількість випадків	13	4	3	3	3	1	1	1	1	4	1	2	1	2	2

Результати та обговорення. Клініко-анатомічний аналіз випадків смерті немовлят свідчить, що із всіх померлих переважають випадки ранньої неонатальної смерті – 27 випадків, при цьому біля 50% смерть сталася протягом першої доби життя. Було визначено такі причини ранньої неонатальної смерті, яка настала протягом першої доби життя: недоношеність 25-26 тижнів – 1 випадок та 32-33 тижнів – 4 випадки; внутрішньоутробна інфекція нез'ясованої етіології (наявність пневмонії, ознак гепатиту) – 3 випадки; аспіраційна пневмонія – 1 випадок; ВІЛ-інфекція – 1 випадок; менінгококова інфекція – 1 випадок; нетравматичні крововиливи (після реанімації) – 2 випадки.

Від 2-ої до 7-ої доби життя (рання неонатальна смерть) померли 14 дітей: з ознаками недоношеності – 2; внутрішньоутробна інфекція нез'ясованої етіології (наявність пневмонії, ознак гепатиту) – 8; меконіальна аспіраційна пневмонія – 1; нетравматичні крововиливи (після реанімації) – 3.

На 8-28 дні життя померли 15 немовлят – пізня неонатальна смерть. Під час патологоанатомічного дослідження було виявлено такі патологічні процеси

внутрішньоутробна інфекція нез'ясованої етіології (наявність пневмонії, ознак гепатиту) – 5 випадків, вроджені пороки розвитку головного мозку – 1, гідроцефалія (після перенесеної менінгококової інфекції) – 1, СНІД – 1, нетравматичні крововиливи (після реанімації) – 4, синдром Дауна – 1, численні пороки розвитку – 1.

Не дивлячись на те, що відносно значна кількість померлих дітей могли буди віднесені до групи ризику із розвитку синдрому раптової смерті немовлят, такий діагноз не мав місце в жодному випадку. Це може бути зумовлене тим, що патологоанатоми не достатньо поінформовані щодо критеріїв діагностики синдрому раптової смерті немовлят.

Характерною особливістю є те, що практично у всіх випадках смерті новонароджених матері мали під час вагітності мали певні захворювання та патологічні процеси, зокрема, (кількість випадків): загроза переривання вагітності (неодноразова) – 9, істміко-цервікальна недостатність – 2, гепатоз вагітних – 1, хронічний пієлонефрит – 1, TORCH-інфекція – 1, прееклампсія–2, часткове відшарування плаценти – 4, багатоводдя – 3, хронічний сальпінгоофорит – 1, прееклампсія – 2, поперечне положення плода – 4, анемія-2, передчасне відходження навколоплідних вод – 6. Як правило, такі патологічні процеси були поєднані між собою в різних комбінаціях.

Нами проаналізовано кількість випадків смерті немовлят залежно від порядку вагітності та порядку пологів (див. таблиця 2). За одержаними даними неможливо зробити висновок про те, як впливає порядок вагітності на частоту смерті немовлят через відносну рівномірність кількості померлих дітей .

Таблиця 2

Кількість випадків смерті немовлят залежно від порядку вагітності та порядку пологів

Вагітність/ пологи	1\1	2\1	2\2	3\1	3\2	3\3	4\1	4\2	>4\>3
Кількість випадків	5	4	1	0	6	1	0	7	4

Висновки:

1. В 28,6% випадків одним із провідних чинників, що спричинили смерть немовлят була внутрішньоутробна інфекція нез'ясованої етіології, ВІЛ-інфекція та менінгіт.
2. Крововиливи нетравматичного походження мали місце в 21,4% випадків, що може бути зумовлене гіпоксичним станом плода чи немовляти.
3. Відсутня чітка залежність між смертю немовлят та порядком вагітності та пологів.
4. Одержані дані свідчать про вірогідну недостатність обстеження матері та плода в допологовому періоді у більшості випадків.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ КОМПОНЕНТАМИ ЗДОРОВ'Я ТА ГОСТРОФАЗОВИМИ ПОКАЗНИКАМИ КРОВІ ХВОРИХ З НЕГОСПІТАЛЬНОЮ ПНЕВМОНІЄЮ, СПРИЧИНЕНОЮ COVID-19

Гомелюк Тетяна Михайлівна

аспірант кафедри функціональної та лабораторної діагностики
Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

Марущак Марія Іванівна

д. мед. н., професор, завідувач кафедри
функціональної та лабораторної діагностики,
Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

Вступ. Пандемія Covid-19, викликана вірусом SARS-COV-2, вплинула на понад 119 мільйонів пацієнтів у всьому світі на початок 2021 року [1]. На початку пандемії дослідження були зосереджені на описі вірусу, епідеміології, клінічному синдромі та можливих методах лікування. Пневмонія Covid-19 є гетерогенним захворюванням із впливом на легеневу паренхіму, дихальні шляхи та судинну систему, що призводить до тривалого порушення функції легень [2]. На даний час в літературі небагато досліджень, які забезпечують всебічну оцінку механізмів стійких наслідків в осіб, які перенесли Covid-19 через 6 місяців та більше [3].

Мета роботи. Встановити взаємозв'язок між фізичним і психологічним компонентами здоров'я у хворих з негоспітальною пневмонією, спричиненою COVID-19 за результатами аналізу опитувальника SF-36 та гострофазовими показниками.

Матеріали та методи. Було проведено ретроспективне неінтервенційне когортне дослідження медичних картх 208 пацієнтів, які були госпіталізовані з приводу позалікарняної пневмонії з негативним результатом дослідження мазка на вірус SARS-CoV-2, протягом середини січня до кінця квітня 2021 року. Основну групу склали пацієнти з ідентифікацією нуклеїнової кислоти

SARS-CoV-2 та ознаками пневмонії при комп'ютерній томографії високої роздільної здатності. За тяжкістю пневмонії хворі були розподілені на три групи: пацієнти із пневмонією 2 категорії складності (n=124), пацієнти із пневмонією 3 категорії складності (n=68) та пацієнти із пневмонією 4 категорії складності (n=16). Ступінь тяжкості пневмонії розраховували за шкалою PORT. Групу порівняння склали пацієнти з ідентифікацією нуклеїнової кислоти SARS-CoV-2 та відсутністю пневмонії при комп'ютерній томографії високої роздільної здатності. Рівень С-РП, трансферину та прокальцитоніну у плазмі крові визначали за допомогою автоматичного аналізатора ROCHE COBAS INTEGRA 400 plus. Через 1 рік після виписки із стаціонару було проведено телефонне опитування пацієнтів з метою оцінки якості життя (170 хворих, що перенесли негоспітальну пневмонію внаслідок SARS-CoV-2 та 20 осіб із групи порівняння).

Для оцінки якості життя використовували загальний опитувальник SF-36, який був розроблений у Центрі Вивчення Медичних Результатів (США) у 1992 році Jonh E. Ware і Cathy Donald Sherbourne [4]. Адаптація SF-36 на українську мову за процедурою міжнародного центру з вивчення якості життя IQOLA (The International Quality of Life Assessment, Бостон, США) була проведена у 1998-2001 роках [5]. Рівень добробуту визначали за 8 шкалами - фізична активність (PF), роль фізичних проблем в обмеженні життєдіяльності (RP), тілесний біль (BP), загальний стан здоров'я (GH), життєздатність (VT), соціальна активність (SF), роль емоційних проблем в обмеженні життєдіяльності (RE) і психічне здоров'я (MH), які були об'єднані в фізичний (PCS) і психологічний (MCS) компоненти здоров'я.

Статистичний аналіз даних здійснено з використанням програмного забезпечення «STATISTICA 7.0». Для обрахунку внутрішньої узгодженості шкал опитувальника здійснено розрахунок коефіцієнту альфа Кронбаха.

Результати та обговорення. Було встановлено вірогідний негативний слабкий зв'язок між фізичним компонентом здоров'я (PCS), який включав PF, RP, BP та GH, та рівнем СРП, прокальцитоніну та феритину у хворих з

негоспітальною пневмонією, спричиненою COVID-19 (табл. 1).

Таблиця 1.

Взаємозв'язок між фізичним компонентом здоров'я у хворих з негоспітальною пневмонією, спричиненою COVID-19 за результатами аналізу опитувальника SF-36 та гострофазовими показниками

Показник	СРП	Прокальцитонін	Феритин
PCS	$r=-0,34; p<0,001^*$	$r=-0,34; p<0,001^*$	$r=-0,29; p<0,001^*$
PF	$r=-0,39; p<0,001^*$	$r=-0,33; p<0,001^*$	$r=-0,30; p<0,001^*$
RP	$r=-0,24; p<0,001^*$	$r=-0,26; p<0,001^*$	$r=-0,20; p<0,001^*$
BP	$r=-0,30; p<0,001^*$	$r=-0,37; p<0,001^*$	$r=-0,36; p<0,001^*$
GH	$r=-0,32; p<0,001^*$	$r=-0,41; p<0,001^*$	$r=-0,37; p<0,001^*$

Примітка 1. ГП – група порівняння.

Примітка 2. * – статистично вірогідна відмінність.

Примітка 3. r – коефіцієнт кореляції; p – його статистична вірогідність.

Такий же зв'язок був характерний між психологічним компонентом здоров'я та рівнем гострофазових показників крові у хворих з негоспітальною пневмонією, спричиненою COVID-19 (табл. 2), який характеризувався слабкою зворотною вірогідною асоціацією.

Таблиця 2.

Взаємозв'язок між психологічним компонентом здоров'я у хворих з негоспітальною пневмонією, спричиненою COVID-19 за результатами аналізу опитувальника SF-36 та гострофазовими показниками

Показник	СРБ	Прокальцитонін	Феритин
MCS	$r=-0,18; p=0,005^*$	$r=-0,26; p=0,005^*$	$r=-0,27; p<0,001^*$
VT	$r=-0,27; p<0,001^*$	$r=-0,30; p<0,001^*$	$r=-0,31; p<0,001^*$
RE	$r=-0,25; p<0,001^*$	$r=-0,27; p<0,001^*$	$r=-0,26; p<0,001^*$
SF	$r=-0,19; p=0,004^*$	$r=-0,28; p=0,004^*$	$r=-0,25; p=0,004^*$
MH	$r=-0,31; p<0,001^*$	$r=-0,36; p<0,001^*$	$r=-0,34; p<0,001^*$

Примітка 1. ГП – група порівняння.

Примітка 2. * – статистично вірогідна відмінність.

Примітка 3. r – коефіцієнт кореляції; p – його статистична вірогідність.

Висновки. Високий рівень С-реактивного протеїну, прокальцитоніну та феритину у хворих з негоспітальною пневмонією, спричиненою COVID-19, при поступленні на стаціонарне лікування, асоціювався зі зниженням фізичного і психологічного компонентів здоров'я через 1 рік після виписки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. World Health Organization. Coronavirus disease (COVID-19). [Internet]. Available from: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> [Accessed 14th March 2021].
2. Serial CRP (C-reactive protein) Monitoring in COVID-19 Pneumonia for the Assessment of Severity, Ventilatory Support Requirement and Predicting Early Lung Fibrosis. Shital Patil, Gajanan Gondhali, Abhijit Acharya. J MEDICINE 2022; 23: 112-120.
3. Ares-Blanco S, Pérez Álvarez M, Gefaell Larrondo I, Muñoz C, Aguilar Ruiz V, Castelo Jurado M, et al. (2021) SARS-CoV-2 pneumonia follow-up and long COVID in primary care: A retrospective observational study in Madrid city. PLoS ONE 16(9): e0257604. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0257604>
4. Ware J. E., Sherbourne C. D. The MOS 36# item short form health survey (SF#36) // Medical Care. — 1992. — Vol. 30. — P. 473– 483
5. Фещенко Ю. І., Мостовой Ю. М., Бабійчук Ю. В. Процедура адаптації міжнародного опитувальника оцінки якості життя в Україні. Досвід застосування у хворих на бронхіальну астму // Укр. пульмонолог. журн. — 2002 № 3. — С. 9–11.

ВЧЕНИЙ-АНАТОМ КОРБІНІАН БРОДМАН

Дзевульська Ірина Вікторівна

доктор медичних наук, професор
завідувач кафедри описової та клінічної анатомії

Маліков Олександр Вячеславович

кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри описової та клінічної анатомії

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Корбініан Бродман народився 17 листопада 1868 року в Лігтерсдорфі у родині фермера.

Він вивчав медицину в Мюнхені, Вюрцбурзі, Берліні та Фрайбурзі, де в 1895 році отримав «Схвалення», що дозволило йому займатися медичною практикою по всій Німеччині. Після цього Бродман навчався в Медичній школі у швейцарській Лозанні, а потім працював в Університетській клініці в Мюнхені, працюючи, зокрема, під керівництвом Греши в галузі психіатрії. Його намір полягав в тому, щоб утвердитися в якості практикуючого лікаря у Шварцвальді.

Однак згодом він захворів на дифтерію, на той час він працював асистентом у неврологічній клініці, якою керував Оскар Фогт. Під його впливом Бродман вирішив зосередитися на неврології та психіатрії, і Фогт характеризував його як людину з «широкими науковими інтересами, даром спостережливості та старанням до розширення своїх знань». Фогт був зацікавлений заснувати Інститут дослідження мозку, який нарешті з'явився в Берліні у 1898 році.

Задля вдосконалення своєї наукової кар'єри Бродман здобув докторський

ступінь у Лейпцигу в 1898 році, захистивши дисертацію щодо хронічного склерозу. Він працював з Бінсвангером у психіатричній клініці в Єні, а потім у муніципальній психіатричній лікарні у Франкфурті з 1900 по 1901 рік. Саме там він зустрів Алоїза Альцгеймера, який сприяв рішенню Корбініана Бродмана продовжити дослідження з нейроанатомії.

Восени 1901 року Бродман тісно співпрацював з Фогтом, до 1910 року працюючи з ним у нейробіологічній лабораторії в Берліні, де він проводив свої відомі дослідження з порівняльної цитоархітекτονіки кори головного мозку ссавців. Фогт запропонував Бродману провести систематичне дослідження клітин кори головного мозку, використовуючи зрізи, пофарбовані за новим методом Ніссля. Він також отримав завдання редагувати «*Journal für Psychologie und Neurologie*», чим і займався до останніх днів життя.

Сесіль і Оскар Фогт паралельно вивчали мієлоархітекτονіку та фізіологічну кіркову стимуляцію. У квітні 1903 року Бродман і Фогтс виконали чудово скоординовану презентацію, кожен зі своїми результатами, на щорічній зустрічі Німецького психіатричного товариства в Єні. Бродман описав абсолютно різну цитоархітектонічну структуру пре- і постцентральної кори людини та чітку межу між ними. Основні результати Бродмана були опубліковані у 1903-08 рр як серія повідомлень у «Журналі психології та неврології». Найбільш відомим є його шосте повідомлення 1908 року про гістологічну локалізацію в корі головного мозку людини. Журнал мав наву «*Journal für Hirnforschung*», який згодом, 1994 року, дістав назву «*Journal of Brain Research*». Ці повідомлення започаткували його відому монографію, опубліковану в 1909 році, проте він не довів до її другого видання в 1925 році. Кар'єра Бродмана в Берліні була затьмарена несподіваним відхиленням медичним факультетом його дисертації «Абілітація».

Отже, коли, як визнав Оскар Фогт, нейробіологічна лабораторія розвивалася не так добре, як він на те очікував, у 1910 році Бродман пішов працювати в психіатричну та неврологічну клініку в Тюбінгені. Ставлення берлінського факультету було незрозумілим. І навпаки, його дружньо прийняли

на медичному факультеті в Тюбінгені, де він отримав звання професора. Гейдельберзька академія також відзначила його роботу премією. У Тюбінгені він вів доволі активну діяльність: не тільки мав клінічні обов'язки, але й розширив свої інтереси до вивчення антропологічних аспектів будови мозку, з певним акцентом на дуже популярному тоді питанні щодо відмінностей у будові мозку серед представників різних людських рас. Як наслідок – ним було створено Інститут дослідження мозку.

1 травня 1916 року Бродман обійняв посаду прокурора в психіатричній лікарні Нітлебен у Галле. Тут він зустрів Маргарет Франке, яка стала його дружиною. У 1918 році у них народилася донька Ільза.

Під час свого перебування в Берліні Бродман читав лекції на курсах для аспірантів, організованих Крепеліном, який сподівався на щедre фінансування нейроанатомічних досліджень з архітекτονіки та нейрогістології. У 1918 році Бродман отримав престижне призначення до нещодавно створеного Психіатричного інституту Крепеліна в Мюнхені та очолив кафедру топографічної анатомії. Ніссль також долучився до роботи в Інституті, й таким чином почалося гармонійне співробітництво між двома видатними нейроанатомами, хоча Бродману було відміряно жити менше року.

17 серпня 1918 року в нього було діагностовано грип, але через кілька днів з'явилися ознаки сепсису. Вважається, що спалахнула стара інфекція, яка з'явилася після розтину трупа. Загалом Бродман мав міцне здоров'я. Здавалося, він і не підозрював, що здатен захворіти на будь-яку хворобу.

У біографії Бродмана Фогт у 1959 році писав: «Саме тоді, як він почав жити дуже щасливим сімейним життям і коли після багатьох років перерви через роботу на війні він зміг знову зайнятися своєю дослідницькою діяльністю, як раз тоді, як його друзі з нетерпінням чекали від нього на нові успішні дослідження, руйнівна інфекція забрала його після нетривалої хвороби 22 серпня 1918 року». Крепелін виголосив біля могили Бродмана, що наука втратила натхненного дослідника.

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ СИМПТОМІВ ЗВИКАННЯ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ НАЗАЛЬНИХ СПРЕЇВ ЧИ КРАПЕЛЬ СЕРЕД МОЛОДІ УКРАЇНИ

Дзиза Алла Василівна

Асистент кафедри оториноларингології

Райзер Софія Володимирівна

Лук'янова Анна Ігорівна

студенти

Харківського національного медичного університету

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Останні роки виріс показник захворюваності серед молоді на нежиті та алергічний риніт. Одним із найчастіших засобів для лікування нежиті були і залишаються назальні краплі або спреї, що містять адреноміметики. Вживання судинозвужувальних, протиалергічних, сольових та інших видів назальних препаратів може призвести до звикання або спровокувати формування медикаментозного риніту.

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження було виявити симптоми звикання при застосуванні назальних спреїв та крапель серед молоді України, а також рівень їх розповсюдження та засоби боротьби з виявленими симптомами.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення мети було проведено анонімне анкетування серед молоді України віком від 16 до 30 років. У нашому дослідженні прийняло участь 100 респондентів: 74 жінки і 26 чоловіків

Вік 15 опитуваних (15%) становив 16-18 років, 27 осіб (27%) - 18-20 років, 38 осіб (38%) - 20-23 роки, 10 осіб (10%) - 23-25 років, 10 осіб (10%) 25-30 років.

Результати та обговорення./Results and discussion. Провівши аналіз анкетування, нами була виявлена низка закономірностей. 56 людей (56%) з нашого дослідження мають потребу в застосуванні назальних крапель, із них судинозвужувальні краплі використовують 53%, гормональні-11%, спреї на основі сольових розчинів - 36%.

Під час дослідження особливу зацікавленість викликало питання щодо частоти застосування назальних препаратів та було з'ясовано, що 67% молоді використовують краплі тільки в період хвороби, 19% в період хвороби з подальшим використанням в період одужання, 3% при відсутності патології збоку ЛОР органів один раз на тиждень, 9% при відсутності патології збоку ЛОР органів кожен день та 2% при відсутності патології збоку ЛОР органів щогодинно.

Багато людей не усвідомлюють, що на перший погляд такі невинні препарати як назальні спреї чи краплі можуть викликати залежність, тому одне із запитань було спрямоване на рівень спостереження молоді за змінами їх стану здоров'я після певного лікування риніту названою категорією препаратів. Отже було виявлено, що при використанні назальних спреїв чи крапель 35% респондентів спостерігали симптоми звикання, 11% помічали певні симптоми, але не вважали, що мають звикання, і 54% не виявляли симптомів звикання.

Респондентам було запропоновано обрати найбільш розповсюджені симптоми звикання, серед яких 98% осіб відзначали закладеність носа, 5%-порушення пульсу, 10% - нервовість, 23% - чхання, 45% - сухість у носовій порожнині, 36% - печіння у носовій порожнині, 22% - головний біль, 3%-нудоту, 12% - кровотечу з носа, 29% - проблеми із засинанням та 7% опитуваних відзначали інші симптоми.

Окрім вже розглянутих вище питань нас також цікавило як саме опитувані вирішують незручності, викликані застосуванням назальних препаратів. Отже більшість опитуваних (58%) ніяк не боролися з симптомами переліченими вище, 26% почали менше застосовувати назальні спреї або краплі, 15% змінювали препарат на інший і лише 1% (1 особа) зверталася по лікарську допомогу. Завдяки щирості респондентів нам вдалося відслідкувати, що нажалі більшість молоді України не вважає симптоми звикання за причину звернення до лікаря, переважає самолікування.

Висновки./Conclusions. У результаті дослідження з'ясовано, що кожен другий українець має потребу в застосуванні назальних крапель та спреїв, і у кожного четвертого є звикання до препарату. Молодь України застосовує назальні спреї чи краплі, у більшості своїй, за призначенням та тільки у період хвороби. Також над сольовими, гормональними та протиалергічними назальними препаратами переважає використання саме судинозвужувальних. Серед симптомів, що спостерігаються, найбільш розповсюдженими є постійна закладеність носа та сухість у носовій порожнині. І найсумніше, що вдалося виявити під час дослідження те, що молодь не вирішує проблему наявних симптомів шляхом звертання до лікаря, але віддає перевагу самолікуванню чи, що ще гірше, ніяк не бореться з виявленими симптомами звикання.

РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ СИМПТОМІВ АЛЕРГІЧНОГО РИНІТУ СЕРЕД МОЛОДІ УКРАЇНИ

Жуйборода Аліна Іванівна

Левченко Анна Артурівна

Студентки

Дзиза Алла Василівна

Асистент кафедри оториноларингології

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Алергічний риніт - одне з найрозповсюдженіших хронічних захворювань верхніх дихальних шляхів. Відповідно до статистики, на нього страждає близько 7% населення України. Своєчасне виявлення у себе симптомів алергічного риніту дозволяє почати лікування у потрібний момент та не допустити розвитку ускладнень, таких як бронхіальна астма, синусит чи отит.

Ціль роботи. Метою нашого дослідження є визначення розповсюдженості симптомів алергічного риніту серед молоді України.

Матеріали та методи. Для того, аби детальніше розібратися у цьому питанні, нам було необхідно залучити до дослідження студентів. Було проведено добровільне анонімне опитування серед 50 представників молоді України віком від 15 до 26 років. У ньому брали участь 41 (82%) жінка та 9 (18%) чоловіків. За допомогою опитування ми визначили кількість людей, що скаржаться на появу ознак алергічного риніту, дослідили розповсюдженість окремих симптомів, тригерів, що впливають на їх виникнення, та з'ясували, яким чином опитувані купірують симптоматику даного захворювання. Результати було оброблено за допомогою стандартної програми Google Forms.

Результати та обговорення. Нами були проаналізовані відкриті медичні портали, такі як Empendium та PubMed стосовно етіології, симптоматики та лікування алергічного риніту задля того, щоб порівняти результати нашого дослідження з інформацією, яка знаходиться у відкритому доступі. За

опрацьованими даними близько 7% населення України страждає алергічним ринітом. Тому першим питанням у нашому анкетуванні було “Чи помічали Ви у себе симптоми алергічного риніту?”, за яким ми з’ясували, що 25 (50%) опитаних відмічали у себе ознаки цього захворювання, а 25 (50%) - ні.

Відповідно до вивченої нами інформації стосовно клінічної картини алергічного риніту, типовими симптомами є свербіж та почервоніння носа та кон’юнктив, закладеність носа, напади чхання та виділення з носа водянистого секрету. Також можуть траплятися і деякі загальносистемні прояви. Згідно з отриманими нами результатами 23 (46%) опитаних скаржаться на чхання, 17 (34%) - на виділення з носа, 18 (36%) відмічають закладеність носа, 13 (26%) студентів турбують свербіж та почервоніння носа та кон’юнктив, 9 (18%) помітили у себе неприємні відчуття у горлі, вухах та піднебінні, 10 (20%) представників молоді турбує сухість слизової оболонки ротової порожнини, і 12 (24%) помічають загальносистемні симптоми, такі як безсоння, зниження концентрації, підвищення температури тіла і головний біль.

У відкритому медичному порталі Empendium зазначено, що найпоширенішими етіологічними факторами є інгаляційні алергени. Третім питанням нашого опитування було “Що є етіологічним тригером для виникнення у Вас симптомів алергічного риніту?”. За отриманих результатів, ми встановили, що найрозповсюдженішим алергеном є побутовий пил, його відмітили 11 (22%) студентів. Ще 9 (18%) людей зазначили пилок рослин як основну причину, 5 (10%) - хутро тварин, 5 (10%) - спори грибів (пліснява), 8 (16%) - хімічні речовини (парфуми, фарба для волосся). Також варто зауважити, що 9 (18%) опитаних не знають, що саме є причиною виникнення у них симптомів алергічного риніту.

Наступним завданням було - з’ясувати, яку медикаментозну терапію застосовують опитані для купірування симптоматики. Найрозповсюдженішими лікарськими засобами виявилися назальні спреї, що викликають спазм судин (напр. ксилометазолін, ефедрин, фенілефрин), ними користуються 15 (30%) респондентів. Ще 12 (24%) застосовують H1-гістаміноблокатори (напр.

лоратадин). 5 (10%) опитаних відмітили, що нічим не лікують алергічний риніт.

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження встановлено, що захворюваність на алергічний риніт - досі актуальна проблема сьогодення. Під час анкетування ми з'ясували, що наявні ознаки захворювання в опитаних збігаються з типовою симптоматикою алергічного риніту з відкритих медичних порталів. Також з проведенням дослідження стало відомо, що найрозповсюдженішими алергенами є побутовий пил та пилок рослин. Найпоширенішими лікарськими засобами для купірування симптомів алергічного риніту є назальні спреї, основним ефектом яких є звуження судин та зняття набряку.

Дивлячись на поширеність захворюваності на алергічний риніт, вважаємо доцільним проведення просвітницької діяльності серед населення з метою інформування про перші симптоми цього захворювання, боротьби з ними та профілактики рецидивів.

ВИЗНАЧЕННЯ ШИРИНИ ПЕРІОДОНТАЛЬНОЇ ЩІЛИНИ ЩУРІВ СТАРЕЧОГО ВІКУ ПРИ СУПРАОКЛЮЗІЙНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ ОКРЕМИХ ЗУБІВ

Звягін Сергій Миколайович

асистент

Медичний інститут СумДУ

м. Суми, Україна

Вступ. Структура що забезпечує функції зубощелепної системи складається з комплексу тканин. Ці тканини функціонально і морфологічно пов'язані між собою та утворюють комплекс який називається пародонтальним. Під час жування цей комплекс піддається тиску великої сили, який через зуб передається на всі структурні компоненти пародонта – періодонт, альвеолярний відросток щелепи, контрфорси щелепи, скронево-нижньощелепний суглоб. Слабке, але тривало діюче жувальне навантаження, виснажує резервні можливості пародонту, знижує його захисний та компенсаторний механізми, що призводить до порушення цілісності всього пародонтального комплексу. При цьому відбувається зміщення зуба, що викликає деформації періодонтальної зв'язки з утворенням зон перенавантаження в місці з'єднання зв'язки і внутрішньої кортикальної пластинки зубної альвеоли, утворюються зони резорбції або апозиції альвеолярної частини щелепи. В багатьох дослідженнях було доказано, що оклюзійна травма може визивати різноманітні деструктивні ефекти на тканини пародонта. Реакція пародонтального комплексу на функціональне навантаження пояснюється по-різному. Вважається, що ключовим компонентом у цьому відношенні є періодонтальна зв'язка, а роль кісткової тканини альвеолярного відростка, менш чітко визначена.

Метою дослідження було дослідження ширини пародонтальної щілини у щурів старечого віку при супраоклюзійних взаємовідносинах окремих зубів у віковому аспекті.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження було проведене на 20 білих лабораторних щурах 20 – 22 місяців і масою 200 - 220 г.

Тварин доглядали в умовах віварію Медичного інституту Сумського державного університету відповідно до положень Європейської конвенції про захист хребетних тварин, які використовуються для експериментів та інших наукових цілей (Страсбург, 1986), Загальних етичних принципів експериментів на тваринах, ухвалених Першим національним конгресом із біоетики (Київ, 2001).

Під час експерименту у приміщенні віварію підтримувалася стала температура повітря, щурам надавався належний догляд. Упродовж усього терміну досліджень тварин годували сухим гранульованим кормом, що характеризувався збалансованим вмістом необхідних для повноцінної життєдіяльності інгредієнтів.

Щурів було поділено на 2 групи. Контрольна група 10 щурів та дослідна 10 щурів.

Моделювання стану травматичної оклюзії було виконано наступним чином.

Перед експериментальним розділом тварин анестезували внутрішньом'язево розчином тіопентал натрію (2 мг/кг, Тіопентал, Київмедпрепарат, ПАО, м. Київ, Україна) затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 257 від 30.04.2015 з реєстраційним свідоцтвом № UA/3916/01/01 від 30.04.2015. В групах з травматичною оклюзією надмірне механічне навантаження було спричинено підвищенням висоти нижніх правих других молярів шляхом постановки пломби висотою 1 мм. Для постановки пломби було використано 37% ортофосфорний травильний гель для емалі та дентину (Латус, Україна), мікроаплікатори (Латус, Україна), адгезивна система п'ятого покоління Prime&Bond NT (Dentsply Sirona, Німеччина), універсальний мікрогібридний світлотверднучий композиційний матеріал Latelux (Латус, Україна) та фотополімеризатор LED.D (WOODPECKER, Китай) відповідно до інструкції виробника.

Після виведення тварин з експерименту на 15 добу шляхом декапітації під загальною анестезією тіопентал натрію, з дотриманням «Загальних етичних правил експериментів над тваринами», затверджених I Національним конгресом з біоетики 20 вересня 2001 (м. Київ). Нижні щелепи скелетували, випилювали зубощелепні блоки в ділянці молярів. Для гістологічного дослідження зубощелепні блоки фіксували в 10% розчині нейтрального формаліну впродовж двох діб, зневоднювали в спиртах зростаючої концентрації та заливали в парафін. Потім з одержаних препаратів робили зрізи на санному мікротомі MC-2 із товщиною зрізів 4–6 мкм. Гістологічні зрізи фіксували на знежирених предметних скельцях та висушували. Забарвлення проводили Ван-Гізоном.

При статистичній обробці даних визначали середню (M) та її похибку (m). Статистичну значущість різниці в двох незалежних групах проводили за непараметричними критеріями (U-критерій Манна-Уїтні та W-Вілкоксона). Статистичну обробку проводили за допомогою інтегрованого пакету статистичної програми AtteStat 12.0.5 for MS Excel. Статистично значущими вважали відмінності при $p \leq 0,05$.

Результати дослідження.

Нами були визначені показники ширини періодонтальної щілини у щурів старечого віку у нормі та при супраоклюзійних взаємовідносинах окремих зубів. Ширина періодонтальної щілини щурів контрольної групи $19,6949 \pm 0,74$. У щурів дослідної групи $24,9377 \pm 1,09$. Статистична розбіжність наявна у щурів старечого віку ($\leq 0,05$). Ширина періодонтальної щілини збільшилась на 21,1%.

Висновки.

Наявність супраоклюзійних взаємовідносин окремих зубів викликає збільшення періодонтальної щілини у щурів старечого віку.

КОМП'ЮТЕРНІ ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Копієвський Владислав Сергійович

Студент II курсу

Ріжняк Оксана Леонідівна

канд. філол. наук, викладач

Кіровоградський медичний фаховий коледж ім. Є. Й. Мухіна

м. Кропивницький, Україна

Вступ. Медицина – це галузь, в якій вкрай важливим є постійний обмін інформацією про світовий досвід. Якщо йдеться про іноземну спеціалізовану літературу, то найважливішою невід'ємною вимогою залишається точність розуміння, а, відповідно, й перекладу. Будь-яка інформаційна помилка у цій сфері може мати досить серйозні наслідки. Від адекватного тлумачення медичного терміну та його перекладу іншою мовою залежать життя та здоров'я людини.

Мета роботи пов'язана з проблемою англо-українського комп'ютерного перекладу медичної термінології, пошуком та подальшим аналізом основних технічних засобів перекладу термінологічної лексики клінічного та фармацевтичного напрямків.

Матеріали та методи. У якості матеріалу для дослідження вибрані і проаналізовані основні програми та сайти-перекладачі, якими традиційно користуються студенти Кіровоградського медичного фахового коледжу ім. Є. Й. Мухіна.

Результати та обговорення. Більшість анатомічних, фармацевтичних і клінічних термінів, які сьогодні використовуються в медицині, – це латинські або латинізовані грецькі слова, походження яких можна простежити до 5-го століття до нашої ери. Вчені нараховують не менше 500 000 таких слів, підкреслюючи, що з кожним роком їх кількість збільшується на сотні, а іноді тисячі (наприклад, 2019 рік – рік виявлення нової коронавірусної інфекції).

Для того щоб нова медична термінологія ефективно функціонувала і була

зрозумілою, терміни повинні бути правильно сформовані за традиційними правилами. Саме інформація зі словотвору та аналізу слова дозволяє ефективно оволодіти медичною термінологією шляхом передбачення значень неологізмів. Сьогодні існує багато сайтів, де можна замовити платний професійний переклад медичної термінології. Адже при перекладі нової термінологічної лексики можуть виникнути труднощі різного характеру: узусні особливості термінів, мінливий характер термінології, термінологічна синонімія, епонімія, відмінності в афіксації різних мов, невисока якість словників тощо. Але це стосується більшою мірою наукових видань.

Більшість традиційних медичних термінів має класичну структуру і прогнозований переклад на рівні транслітерації терміну.

Медичні терміни можна розділити на терміни, що складаються з одного слова і терміни, що включають у свій склад декілька слів. Однослівні терміни можуть бути простими (непохідними) словами, похідними словами, сполуками похідних і складних слів. Зазвичай, нова лексика утворюється внаслідок трьох причин: появи нових назв, формування нового сенсу і запозичення слів з інших мов. Лінгвісти розрізняють морфологічний, синтаксичний, семантичний способи словотворення та запозичення. Сьогодні, як і раніше, словотвір залишається найбільш продуктивним способом утворення термінології з вже існуючих активних терміноелементів латино-грецького походження. Саме їх переклад не потребує додаткових технічних джерел і фактично обмежується транслітерацією, іноді з невеликою граматичною адаптацією (*adenoma*-аденома, *myocardium* – міокард, *cytologia* – цитологія).

Зовсім інакше перекладаються терміни аббревіатури. Саме з їх аналізом пов'язана найбільша кількість студентських проблем. Адже більшість таких неологізмів з'явилося на базі не латинської, а англійської мови, ЩО УНЕМОЖЛИВЛЮЄ ЇХ БУКВАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД:

MRI – Magnetic Resonance Imaging – МРТ (магнітно-резонансний томограф),

CT scan – computed tomography – КТ (комп'ютерний томограф),

AIDS – Acquired Immune Deficiency Syndrome –

СНІД (синдром зниженого імунodefіциту),

HIV –human immunodeficient virus – ВІЛ (вірус імунodefіциту людини),

OTD – ornithine transcarbamylasedeficiency – БОТ (брак орнітинтранскарбамілазу),

AP – alkaline phosphatase – ЛФ (лужна фотосфаза),

SLE – systemic lupus erythematosus – ВЧВ (системний червоний вовчак).

Ми можемо зробити висновок, що переклад медичних аббревіатур і скорочень є досить складним процесом, оскільки в англійській мові система аббревіації та усічення більш розвинена, ніж в українській, тому здебільшого зберегти аббревіатуру не вдається.

Не складно зрозуміти, що найточніший та найкращий варіант перекладу медичної термінології - це словники. Але в наш час комп'ютерних технологій є можливість перекладати і за допомогою пошукових-перекладацьких сервісів, які є у вільному доступі.

Переклад медичних аббревіатур - серйозний виклик для фахівців з медичної термінології, які зобов'язані бути в курсі останніх подій у галузі медицини: підписатися на медичні журнали, тримати медичні словники напoхвaті та регулярно перевіряти бази даних медичної термінології. Переклад медичної термінології — складне, але цілком реальне завдання. Для цього потрібні досвід, технічні знання та правильна технологія роботи, що гарантує узгодженість і точність. Навряд чи надійним вибором буде будь-який перекладач медичних термінів онлайн.

Висновки. Можна довіряти тільки перевіреним онлайн перекладачам та користуватися офіційними базами даних для перекладу медичної термінології.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Заколюжний М. М. Клінічна латина з англійськими та українськими відповідниками / Мирослав Заколюжний, Михайло Андрейчин, Роман Комаровський. – Тернопіль: ТДМУ, 2017. – 832 с.

2. Латинсько-український медичний енциклопедичний словник : у 2 т./ Укладачі: О. М. Беляєва, В.М. Ждан, А. З. Цісик. – К.: ВСВ «Медицина», 2020,-343 с.

3. Ріжняк О, Кобзар І., Сьомак А., Малюк В. Особливості комп'ютерного перекладу медичної термінології //Scientific progress: innovations, achievements and prospect. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. MDPS Publishing. Munich, Germany, 2023, Pp. 80-83. URL:<https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-progress-innovations-achievements-and-prospects-6-8-03-2023-myunhen-nimechchina-arhiv/>.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕПІЛЕПСІЇ

Кривецька Інна Іванівна
Хованець Крістіна Русланівна

Епілепсія представляє собою поширений неврологічний розлад, що характеризується нападами, які повторюються. Різні типи епілепсії обумовлені різними причинами. Важко надати точну оцінку захворюваності та поширеності, тому що ідентифікація людей, які можуть страждати від епілепсії, ускладнена. Вважається, що в світі на епілепсію хворіє від 362 000 до 415 000 осіб. Крім того, у 5-30%, що дорівнює 124 500 особам, встановлений діагноз епілепсії, є помилковим.

Епілепсія займає 3-є місце за розповсюдженістю серед хвороб нервової системи. Смертність при епілепсії в 2-3 рази перевищує таку у популяції, що пов'язано значною мірою з етіологією захворювання (цереброваскулярні хвороби і пухлини мозку), нещасними випадками під час нападів (травми, утоплення тощо), а також з випадками так званої SUDEP (sudden unexpected death in epilepsy) - раптової неочікуваної смерті при епілепсії. В Україні, за останніми даними, налічується близько 100 000 хворих на епілепсію, але ця цифра з врахуванням середньостатистичного світового показника поширеності захворювання, швидше всього, занижена. У зв'язку з наданням допомоги хворим на епілепсію неврологами та психіатрами і, відповідно, завдяки подвійному кодуванню і реєстрації клінічної і експертної епідеміології, статистичні дані принципово некоректні і потребують нового регламентування.

У механізмі виникнення епілептичних нападів мають значення три фактори: підвищена пароксизмальна готовність головного мозку, епілептичний осередок (це формування епілептичного вогнища, утвореного з групи нейронів із деполяризованими мембранами, унаслідок чого генералізується гіперсинхронний розряд збудження) та наявність зовнішнього епілептогенного подразника. У патогенезі епілепсії виділяють чотири послідовні фази

нейрофізіологічних та нейроморфологічних змін: утворення епілептогенного вогнища, первинного епілептичного вогнища, епілептичних систем та епілептизацію головного мозку.

Епілептогенне вогнище є результатом впливу різних факторів (набутої та природженої схильності). Морфологічно він характеризується смертю нейронів, порушенням архітекτονіки і натомість розрідження нейронів. Оскільки епілептогенний осередок є зоною деструкції, він не має підвищеної нейронної активності. Надмірні нейронні розряди продукуються епілептичним осередком, тобто нейронами, розташованими після зони деструкції та проміжної області. Нейрофізіологічно епілептичні нейрони відрізняються від неепілептичних своєю схильністю до спонтанного пароксизмального деполяризаційного зсуву мембранного потенціалу. Надмірний нейронний розряд генерують нейрони пейсмейкери епілептичного вогнища, в результаті в процес деполяризації залучаються нові нейрони за рахунок відкриття потенціалзалежних і хемозалежних Na^+ каналів. Поступово в епілептичний процес включаються підкорковостовбурові утворення в результаті залучення нових груп нейронів і формування стійких патологічних зв'язків.

Повторні епілептичні розряди, реалізовані як напади, призводять до глибоких змін метаболізму мозку і полегшують розвиток чергового нападу. Формується замкнута патологічна система – епілептичний мозок. Специфічною властивістю епілептичного процесу є агресивність епілептичного вогнища щодо відносно збереженого субстрату мозку, що дозволяє підпорядковувати собі нові ділянки. Формується багаторівнева епілептична система, до складу якої входять різні утворення мозку. Завершення формування епілептичної системи супроводжується порушенням обмінних та нейромедіаторних процесів, мікроциркуляції в головному мозку, наростанням атрофії мозку та активації імунних реакцій мозковоспецифічної спрямованості.

Загальновизнано, що у основі виникнення патологічних явищ у мозку лежать біохімічні порушення, серед яких особливе місце належить метаболізму нейромедіаторів. Відповідно до характеру проведеного імпульсу вони

поділяються на два види: збуджуючі та гальмівні. Взаємодія збудливих нейромедіаторів (найбільш значний – глутамат) зі своїми рецепторами призводить до підвищення проникності постсинаптичної мембрани для іонів Na^+ за рахунок відкриття хемозалежних Na^+ -каналів. Розвиваються деполяризація постсинаптичної мембрани та генерація збудливого постсинаптичного потенціалу. Гальмівні нейромедіатори (гаммааміномасляна кислота [ГАМК], гліцин, серотонін), взаємодіючи зі своїми рецепторами, викликають підвищення проникності постсинаптичної мембрани для іонів Cl^- і K^+ , в результаті розвиваються гіперполяризація постсинаптичної мембрани та генерація гальмівного постсинапсу. В результаті в постсинаптичній мембрані нейронів відкривається надмірна кількість каналів Na^+ і Ca^{2+} , зменшується кількість відкритих каналів K^+ і Cl^- , відбувається деполяризація мембран, а самі нейрони набувають здатності до спонтанного пароксизмального деполяризаційного зсуву і стають гіперчутливими до розрядів інших нейронів. Розвиток нейромедіаторних розладів при епілепсії може бути обумовлено не лише безпосереднім порушенням функціонування нейромедіаторних систем, а й через нейромодулятори (здебільшого нейропептиди).

Первинний вплив на різні фази нейромедіації є ключовим механізмом дії низки протиепілептичних препаратів. Глутамат є найбільш поширеним і значущим нейромедіатором збудливої дії в головному мозку та відіграє фундаментальну роль при епілепсії. Антагоністи рецепторів глутамату є потужними антиконвульсантами. ГАМК - найбільш значущий нейромедіатор гальмівної дії. Отже, нейрохімічні процеси епілептогенезу не обмежуються описаними розладами нейромедіації. Останнім часом розвиток епілептичного нападу пов'язують із надлишковим викидом інших збудливих амінокислот (даспартату) або внаслідок порушення синтезу та транспорту таурину нейромодулятора гальмівної дії. Певне значення мають порушення обміну катехоламінів, ацетилхоліну, гліцину, гормонів щитовидної залози, статевих гормонів, різні імунопатологічні процеси.

**ПАТОГЕНЕЗ ВТОРИННИХ ПУХЛИН ЯЄЧНИКІВ.
МЕТАСТАЗ КРУКЕНБЕРГА**

Куліш Аліна Віталіївна

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Науковий керівник:

Гаврилов Андрій Юрійович

асистент кафедри онкології
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ: Вторинні пухлини яєчників складають 10–25% усіх злоякісних новоутворень цього органу. Найпоширенішими пухлинами, які викликають метастатичне ураження яєчників, є рак молочної залози, колоректальний рак, рак ендометрія, шлунка та апендикса. Метастаз Крукенберга (МК), незвичайна метастатична пухлина яєчника, у переважній більшості випадків виникає у шлунку. У деяких випадках рак шлунка може бути невеликим і залишатися невиявленим протягом кількох років після овариєктомії. Правильна діагностика вторинних пухлин яєчників може бути складною, оскільки їх нерідко неправильно діагностують як первинний рак яєчників, особливо у випадку муцинозних аденокарцином. Відмінність від останнього є суттєвою, оскільки вона вимагає іншого лікування [1].

Мета роботи: Дослідити особливості розвитку вторинних пухлин яєчників.

Матеріали та методи: Був проведений всебічний огляд та аналіз 56 наукових статей з ресурсів National Library of Medicine, Cureus та Journal of Oncological Sciences DOAJ щодо механізму розвитку вторинних пухлин яєчників.

Результати та обговорення: На підставі нашого ретельного аналізу

проблем патогенезу пухлин яєчників та спираючись на результати досліджень ряду авторів, 70% клінічних випадків становили метастази Крукенберга, особливо погано когезивний/перстяно-клітинний тип [2]. Незважаючи на те, що МК є, ймовірно, найвідомішими вторинними пухлинами яєчників (ВПЯ), вони становлять лише близько 30–40% усіх вторинних пухлин яєчників [3]. Метастази інших локалізацій, що не відповідають гістопатологічному визначенню МК, часто виявляються в яєчниках, у тому числі при раку товстої кишки, молочної залози, тонкої кишки, підшлункової залози, злоякісній меланомі та ін. [2]. Нерідко виявлення ВПЯ передують діагностиці первинної пухлини, яка може бути невеликою та безсимптомною на момент діагностики. Важливо зазначити, що первинні раки шлунково-кишкового тракту, особливо шлунка, можуть залишатися невиявленими навіть після ретельного дослідження, тому найкраще вважати всі пухлини Крукенберга метастатичними, поки інше не буде доведено патоморфологічно.

Опрацювавши роботи щодо шляхів поширення цього метастазу, можна сказати, що досі точно не встановлено як саме йде метастазування. Оскільки пухлина зазвичай добре інкапсульована і рідко виявляє будь-яке ураження поверхні яєчників, теорія перитонеального посіву з первинного ураження ставиться під сумнів. Багата лімфатична система дренує слизову та підслизову оболонку шлунка, що ініціює ретроградне поширення лімфи в яєчники, є переважно прийнятою теорією. Деякі автори підтримують теорію гематогенного поширення через грудну протоку. Це спостереження також підтверджено імуногістохімічним аналізом, який виявив вищу частоту судинної інвазії (67%) і нижчу частоту лімфангіоінвазії (0%) при метастазах колоректального раку в яєчниках порівняно з раком шлунка [3]. І навпаки, ретроградне лімфогенне поширення, очевидно, бере участь у метастазах раку шлунка. При аналізі відповідних досліджень було виділено декілька можливих пояснень. По-перше, багате слизове і підслизове лімфатичне сплетення в шлунку уможливорює лімфогенне метастазування навіть на ранніх стадіях захворювання [6]. Однак, якщо звернути увагу на анатомію та еволюцію

лімфатичної системи, можна прийти до іншого пояснення [4]. Урогенітальний лімфатичний тракт дає початок cisterna chyli (цистерну грудного протоку) через поперекові стовбури. Коротка відстань від cisterna chyli до шлункових вузлів дозволяє клітинам раку шлунка легко метастазувати через цистерну у стовбури урогенітальних лімфатичних судин, які живлять яєчники. Крім того, пухлинна інфільтрація заочеревинних лімфатичних вузлів раком шлунково-кишкового тракту (ШКТ) може призвести до обструкції лімфатичних судин і подальшого протитоку лімфи в яєчники. Трансцеломічна дисемінація, яка є основним шляхом метастазування при первинному раку яєчників [5], на підставі досліджень, не заняла великої ролі в розвитку ВП. Ознаки перитонеальної дисемінації в більшості випадків ВПЯ відсутні, а поверхня капсули уражених яєчників зазвичай гладка, без пухлинних відкладень [6]. Примітно, що метастатичні шляхи можуть поєднуватися в деяких випадках, особливо при поширених пухлинах ШКТ.

Висновки: Систематизуючи отримані результати, приходимо до висновку, що пухлина Крукенберга – рідкісне захворювання зі швидким прогресуванням. Характеризується наявністю муцин-продукуючих кільцевих клітин, які є переважно метастазами шлунково-кишкового тракту [7]. Метастаз в яєчник може з'явитися під час діагностики первинної пухлини (синхронний) або під час спостереження (метахронний). Тому завжди слід враховувати потенційну метастатичну природу всіх новодіагностованих утворень придатків. Діагностика первинного вогнища ураження має вирішальне значення при цій пухлині, але, незважаючи на розпізнавання первинного ураження та таргетну терапію, прогноз залишається дуже поганим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Felipe Mendoza-Rosado, Orlando Nunez-Isaac, Alan Espinosa-Marrón, Katheryn Lopez-Arjona, and Fernando Davila-Martinez. Krukenberg tumor as an incidental finding in a full-term pregnancy: a case report. J Med Case Rep. 2021; 15: 304.

2. Ondřej Kubeček, Jan Laco, Jiří Špaček, Jiří Petera, Jindřich Kopecký, Alena Kubečková, and Stanislav Filip. The pathogenesis, diagnosis, and management of metastatic tumors to the ovary: a comprehensive review. *Clin Exp Metastasis*. 2017; 34(5): 295–307.
3. Shah B, Tang W, Karn S. An Up-to-Date Understanding of the “Krukenberg Tumor” Mechanism. *Adv Reprod Sci*. 2016;4:31–36.
4. Alvarado-Cabrero I, Rodriguez-Gomez A, Castelan-Pedraza J, Valencia-Cedillo R. Metastatic ovarian tumors: a clinicopathologic study of 150 cases. *Anal Quant Cytopathol Histopathol*. 2013;35(5):241–248.
5. Bruls J, Simons M, Overbeek LI, Bulten J, Massuger LF, Nagtegaal ID. A national population-based study provides insight in the origin of malignancies metastatic to the ovary. *Virchows Arch*. 2015;467(1):79–86.
6. Yamanishi Y, Koshiyama M, Ohnaka M, Ueda M, Ukita S, Hishikawa K, Nagura M, Kim T, Hirose M, Ozasa H, Shirase T. Pathways of metastases from primary organs to the ovaries. *Obstet Gynecol Int*. 2011;2011:612817.
7. Tomasz Olesinski: Surgical treatment of gastric carcinoma with ovarian metastases. *Curr. Issues Pharm. Med. Sci.*, Vol. 30, No. 4, Pages 195-197

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА РОБОТУ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Кучеренко Богдан Юрійович

Асистент кафедри
екстреної та невідкладної медичної допомоги,
ортопедії та травматології

Мкртчян Аміна Аліксанівна

Рашевська Олександра Юріївна

Студенти
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Екстрена медична допомога являє собою сукупність закладів охорони здоров'я, які надають екстрену невідкладну медичну допомогу населенню, в тому числі під час виникнення надзвичайних ситуацій. Для нас в 2022 році надзвичайною ситуацією стало повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну. Як саме вплинула війна на працівників ЕМД, як змінили своє ставлення люди, з якими труднощами стикалися прифронтові станції.

Мета роботи. Оцінити психологічну відмінність при наданні екстреної медичної допомоги під час війни та в мирний час.

Матеріали та методи. Опитування серед студентів Харківського Національного Медичного Університету та працівників медичної допомоги.

Результати та обговорення. Нами було проведено опитування серед працівників екстреної швидкої допомоги, в якому прийняло участь 20 осіб.

Опитування було побудоване на основі таких питань: Чи було у вас почуття спустошення, тривоги, страху за своє життя після робочої зміни? Чи вплинула війна на тривалість та кількість робочих змін? Чи стикалися ви з труднощами щодо госпіталізації хворого через небезпеку обстрілу? Як змінилося забезпечення медикаментами та обладнанням після 24.02.22? Чи почастишали виклики з мінно-вибуховою травмою? Чи стикалися ви з

труднощами щодо прийому виклику під час тривоги? Чи вистачає у вас робочих кадрів зараз? Чи доводиться виходити в додаткові зміни? Було у вас погіршення психологічного стану? Чи проводили з вами консультацію психологи? Побачене/почуте під час виклику впливає на ваше особисте життя? Помічали погіршення стану хворого внаслідок страху під час загрози обстрілу?

Відповідно до цих запитань ми отримали такі данні: 15 (75%) робітників відчували спустошення, тривоги, страху за своє життя після робочої зміни, частково відчували спустошення 3 (15%), не відчували страх після робочої зміни 2(10%) людини. Війна вплинула на тривалість робочих змін на 17 (85%) робітників, частково вплинула на 2 (10%), не вплинула на 1 (10%). 3 труднощами щодо госпіталізації хворого через небезпеку обстрілу стикалися 15 (75%), не стикалися всього 5 (25%). Покращився стан щодо забезпечення медикаментами у 9 (45%) робітників, не змінилося у 6 (30 %) , погіршилося у 5 (25%).Почастішали ви клики з мінно-вибуховою травмою у 19 (95%), ні відповів 1 (5%) робітник. Стикалися з труднощами щодо прийому виклику ЕМД 14 (70 %), не стикалися 6 (30 %). Порівнюючи з довоєнним часом більше працювати стали 9 (47,4%), не вистачає робочих кадрів 5 (26,3 %), вистачає 5 (26,3%). 10 (50%) відчували погіршення психологічного стану та лише 8 (40 %) не відчували. На особисте життя робітників, під час війни вплинуло 8 (40 %), частково 8 (40%), не вплинуло 4 (20%). Помічали погіршення стану хворого внаслідок страху під час загрози обстрілу 14 (70%), не помічали 6 (30%).

Висновок: Отже, дані які ми отримали в результаті опитування свідчать про те, що війна значно вплинула на роботу екстреної медичної допомоги, але все таки робітники та керівництво разом змогли подолати всі перешкоди. Ми повинні більше уваги приділяти психологічному та фізичному здоров'ю працівників ЕМД, щоб вони могли якісно виконувати свою роботу, адже від їх самопочуття залежить життя людей. Також можемо зробити висновок щодо обладнання та медичних препаратів, багато втратили із-за руйнувань, але гуманітарна допомога від інших країн вирівняла ситуацію.

РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ НОСІЙСТВА ВІРУСУ ПРОСТОГО ГЕРПЕСУ 1-ГО ТИПУ СЕРЕД МОЛОДІ УКРАЇНИ

Левченко Анна Артурівна

Жуйборода Аліна Іванівна

Студентки

Пустова Наталія Олександрівна

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Експерти ВООЗ повідомляють, що герпес є одним з найрозповсюдженіших неконтрольованих інфекційних захворювань людини. Близько 67% населення Землі інфіковано вірусом простого герпесу 1-го типу. Дивлячись на це, вкрай важливо вчасно виявити у себе симптоми носійства ВПГ-1, аби запобігти розвитку ускладнень, таких як сепсис та мозкова кома.

Ціль роботи. Метою нашого дослідження є вивчення розповсюдженості носійства вірусу простого герпесу 1-го типу серед молоді України.

Матеріали та методи. Під час вивчення цієї теми перед нами постало завдання - провести анкетування серед студентів. Ми провели добровільне анонімне опитування, у якому брали участь представники молоді України, вік котрих варіюється від 15 до 26 років. 38 (76%) опитаних нами осіб - жінки, 12 (24%) - чоловіки. Ціллю нашого анкетування було виявлення кількості людей, які помічали у себе симптоми інфікування вірусом простого герпесу 1-го типу. Після цього ми з'ясували, які саме симптомокомплекси супроводжують рецидиви ВПГ-1 серед опитаних. Важливим було визначення кількості загострень протягом року. Також ми визначили, чи лікують студенти дане захворювання та чим саме. Однак, профілактика є не менш вагомою за лікування, саме тому ми опитали молодь про дотримання ними профілактичних заходів. Результати було оброблено за допомогою стандартної програми Google Forms.

Результати та обговорення. Основною нашою ціллю було - дослідити

розповсюдженість носійства вірусу простого герпесу 1-го типу, тож нам необхідно було проаналізувати відкриті медичні портали, такі як Empendium та PubMed стосовно етіології, симптоматики, лікування та профілактики даного захворювання. За оцінками ВООЗ близько 67% населення Землі віком до 50 років інфіковано ВПГ-1. Тому першим нашим питанням було “Чи помічали Ви у себе симптоми інфікування вірусом простого герпесу 1-го типу?”. 30 (60%) опитаних відповіли, що відмічали у себе такі ознаки, 20 (40%) - ні.

Згідно з даними відкритого медичного порталу Empendium, типовими симптомами інфікування ВПГ-1 є місцеві: везикулярна висипка, біль, печіння, свербіж, ерозії або виразки у ділянці ротової порожнини; та загальносистемні: підвищення температури тіла та збільшення лімфатичних вузлів. За результатами нашого опитування з'ясувалося, що найрозповсюдженішими симптомами серед учасників виявилися біль, печіння, свербіж, почервоніння у ділянці ротової порожнини, які відмітили 14 (28%) осіб. 18 (36%) помічали везикулярну висипку навколо рота або на губах. 10 (20%) скаржаться на виразки у ротовій порожнині. 7 (14%) жалілися на підвищення температури тіла, 6 (12%) - на збільшення лімфатичних вузлів.

За вивченими нами даними, рецидиви трапляються у середньому 2 рази на рік. Тому важливим було визначення частоти загострень саме серед опитаних. 21 (42%) особу турбують рецидиви 1-2 рази на рік, 8 (16%) - 3-4 рази, 1 (2%) - 5-6 разів.

На жаль, наразі не існує препаратів, які могли б повністю вилікувати ВПГ-1, але є лікарські засоби, що допомагають знизити інтенсивність симптомів рецидивуючої інфекції. Найпопулярнішим препаратом є ацикловір. Хоча є й інші не менш ефективні. Це такі засоби, як валацикловір та пенцикловір. Тому наступним питанням у нашому анкетуванні було “Чим Ви лікуєте прояви ВПГ 1-го типу?”. Очікувано, найпопулярнішим препаратом вибору учасників опитування виявився ацикловір. Його обрали 22 (44%) особи. Не дивлячись на це, були й ті, хто користується менш відомими засобами: 8 (16%) відмітили валацикловір, 3 (6%) - пенцикловір.

ВПГ-1 передається через безпосередній контакт, оскільки вірус присутній у виділеннях. Саме тому важливим є дотримання правил профілактики, аби уберегти себе від інфікування. Тож ми опитали студентів стосовно цього. Дивлячись на результати, можемо зазначити, що 43 (86%) опитаних використовують особисті засоби гігієни, 30 (60%) - споживають їжу з окремого посуду, а 40 (80%) - мають особисті рушники.

Висновки. Після проведеного нами дослідження стало зрозуміло, що захворюваність на вірус простого герпесу 1-го типу залишається актуальною проблемою сьогодення. Дивлячись на отриману під час анкетування статистику, вважаємо правильним проведення соціально-просвітницьких заходів з метою підвищення обізнаності населення про інфікування вірусом простого герпесу 1-го типу задля зменшення кількості рецидивів, аби тим самим знизити захворюваність на ВПГ-1.

ПРОГНОЗУВАННЯ СПАЛАХІВ НА ДИФТЕРІЮ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Меркулова Ніна Федорівна

к.м.н., доцент

Кратік Юлія Степанівна

Студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. У лютому 2022 року почалось військове повномасштабне вторгнення в Україну. Війна забрала життя тисячі безневинних людей та назавжди змінила долю кожного українця. Понищена інфраструктура, відсутність нормального доступу до медичної допомоги в тимчасово окупованих територіях, внутрішня міграція, погіршення побутових умов – все це загрожує виникненню багатьох інфекційних захворювань, в тому числі на дифтерію.

Дифтерія – важка інфекція, яка викликається у людей токсигенними штамми *Corynebacterium diphtheriae*. Якщо не проводити своєчасне лікування це часто призводить до летальних випадків. Як правило, вона вражає верхні дихальні шляхи, викликаючи утворення псевдомембран та іноді призводить до задухи. Інфекція може ускладнюватися системними симптомами, викликаними дифтерійним екзотоксином.

Дифтерія була найбільш смертоносною хворобою серед дітей у до вакцинального періоду. Попри те, що широка вакцинація зробила цю хворобу рідкісною, спалахи дифтерії все ще трапляються в певних країнах або ситуаціях, коли система охорони здоров'я переживає кризу.

Зменшення рівня вакцинації сприяє клінічному вираженню та одночасному поширенню штамів, які раніше безсимптомно циркулювали серед населення. До того ж під час війни порушується контроль за інфекціями, а також виникають зручніші умови для поширення хвороб

Ціль роботи. Спрогнозувати можливі спалахи захворювань на дифтерію. Визначити рівень обізнаності населення відносно даного захворювання та його профілактики. Встановити зв'язок між дифтерією, охопленням людей імунізацією та військовим конфліктом.

Матеріали та методи. Для досягнення цілі роботи було проведено опитування населення методом анкетування.

Анкета містить 16 запитань з готовими варіантами відповідей. У трьох питаннях серед варіантів відповідей надається вільний рядок для того, щоб респондент зміг самостійно відповісти так, як вважає необхідним.

Опитування проводилось з 05.03.2023 по 12.03.2023 роки за допомогою мережі інтернет, анкета заповнювалась респондентами самостійно та була анонімною.

В опитуванні були залучені 70 осіб різних верств населення. Результати розраховувались у відсотках, прийнявши кількість опитованих за 100%.

Результати та обговорення. В анкетуванні взяли участь люди за віком від 16 років і старше, серед них: 16-20 років – 8,6%, 21-31 – 61,4%, 31-40-14,3%, 41-50 – 10%, 51-65 – 5,7%. З них 75,7% – це жінки, 24,3% – чоловіки.

Було визначено їх професійне положення. Встановлено, що 52,2% працюють, 47,8% не працює/заставлені. Серед них: лікарі – 10,1%, медичні сестри – 4,3%, фахівці відділу продажу – 10,1%, вчителі – 4,3%, менеджери 4,3%, економісти – 2,9%, а також шахтарі, водії, інженери, логісти, юристи, косметологи, працівники митного контролю. Значну частку серед респондентів становлять студенти – 10,1% та пенсіонери – 4,3%.

Від початку військових дій 21,5% учасників анкетування змінили своє місце проживання та мають статус внутрішньо переміщеної особи, 25,7% виїхали за кордон. Відмічаємо високий відсоток переміщення людей, як в межах України, так і за кордон. Вимушена міграція сприяє зниженню рівня охоплення вакцинацією та, як правило, призводить до погіршення житлово-побутових умов проживання.

Як і очікувалось, в 31,4% осіб побутові умови під час війни погіршились,

у 57,1% – не змінилися і лише в 11,4% покращилися. Руйнування житлових споруд, порушення інфраструктури країною-агресором призводить до відсутності нормального водопостачання, харчування та проживання.

Також важливим є те, що 57,1 % респондентів змушені були перебувати в укриттях. Зрозуміло, що такі скупчення людей, як правило, в підвальних приміщеннях, сприяють поширенню збудників інфекцій.

Оцінюючи психоемоційний стан людей в умовах військового конфлікту отримали наступні результати: 48,6% постійно відчують тривогу та страх, в 47,1% опитуваних порушився сон, у 27.1% виникають напади неконтрольованої агресії та лише 20% не відмічають порушень цього стану. Тривалі страх, тривога, погіршення сну призводять до виснаження організму і як наслідок зниження імунного захисту.

Для визначення рівня обізнаності українців про дифтерію, її профілактику та лікування в анкеті були поставлені такі питання: «Що таке дифтерія?», «Дорослому населенню потрібно вакцинуватись проти цього захворювання?», «Що є головним в лікуванні дифтерії». Отримали наступні результати: 88,6% правильно вказали визначення, 70% знають про вакцинацію дорослого населення і лише 64,3% особи вірно відповіли, що головним в лікуванні дифтерії є антитоксична протидифтерійна сироватка.

На жаль, виявили недостатній рівень обізнаності населення про дифтерію, її профілактику та лікування.

Було встановлено групи ризику. Слід відзначити, що 1,4% людей мали контакт з хворими на дифтерію. Виявлено, що 13% перехворіли на тонзиліт протягом останніх пів року, з них – 8,7% проводилось бактеріологічне дослідження.

Як відомо, традиційним методом верифікації збудника є бактеріологічне дослідження. Саме цей метод дозволяє не лише виключити дифтерію у хворого, а й виявити бактеріоносіїв. Проте, ми відмічаємо критично низький показник проведення цього дослідження у хворих на тонзиліт.

Оцінено вакцинальний статус учасників. Серед них: 57,1% вакциновані з

дотриманням календаря щеплень, 14,3% – з порушенням, 11,4% – не щеплені, 17.1% – не можуть відповісти на це запитання.

Головним та найефективнішим методом профілактики дифтерії є вакцинація. Разом з цим, ми бачимо велику прогалину в охопленні імунізацією опитаної групи. Це спричинено в першу чергу тим, що в умовах війни може бути погіршення доставлення вакцин та доступ до них. Неабияке значення має міграція населення та низька обізнаність стосовно профілактики даного захворювання. Як наслідок, це може спричинити не лише спалахи, а й епідемію дифтерії.

Висновки. Результати дослідження підтверджують зв'язок між дифтерією, охопленням імунізацією та військовим конфліктом. Війна в країні постійно руйнує систему охорони здоров'я з серйозними її наслідками. Важливо зміцнити службу охорони здоров'я, включаючи регулярні процедури імунізації, поширити санітарно-просвітницьку роботу серед населення, щоб уникнути подальших спалахів небезпечних для життя інфекційних захворювань, таких як дифтерія.

ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТАН ТВЕРДИХ ТКАНИН ЗУБІВ

Назаренко Зоряна Юріївна,

к.мед.н., доцент

Ткаченко Ірина Михайлівна,

д.мед.н., професор

Браїлко Наталія Миколаївна,

асистент

Водоріз Ярослав Юрійович,

доктор філософії, асистент

Ляшенко Лілія Іванівна,

к.мед.н., асистент

Полтавський державний медичний університет

м. Полтава, Україна

Вступ. Протягом останніх років стоматологи зіткнулися з новим і практично невивченим патологічним процесом у твердих тканинах зубів, який характеризується системним ураженням, більш інтенсивним, ніж те, що спостерігається при постпроменевому некрозі. Це так званий «комп'ютерний некроз зубів», пов'язаний з тривалою роботою за комп'ютером протягом не менше ніж 2-3 роки.

Ціллю нашого дослідження було встановити основні клінічні прояви комп'ютерного некрозу та дослідити запропоновані методики лікування та профілактики даної патології.

Матеріали та методи. Об'єктом нашого дослідження став репрезентативний контингент працівників ІТ-сфери, які мали стаж роботи від 3 до 15 років. Кількість пацієнтів у групі спостереження склала 54 особи у віці від 20 до 45 років. Під час проведення дослідження нами були використані загальноклінічні (обстеження ротової порожнини, огляд, зондування, пальпація та перкусія причинного зуба та оточуючих тканин) та додаткові (прицільна рентгенографія зуба та мультиспіральна комп'ютерна томографія) методи обстеження пацієнта. Дослідження проводилось з ретельним дотриманням

біоетичних та деонтологічних норм.

Результати та обговорення. У 53% обстежених нами пацієнтів був встановлений діагноз «Комп'ютерний некроз твердих тканин зубів». Спостерігалася кореляція між тяжкістю проявів клінічних симптомів та стажем роботи в ІТ-сфері. Першим симптомом, який ми спостерігали, була втрата зубами, переважно фронтальної групи, блиску. Далі відмічали темні плями на поверхні зубів, гіпосалівацію, демінералізацію емалі. Скарги на біль в причинних зубах при цьому був відсутні.

Клініка комп'ютерного некрозу характеризувалася системністю ураження твердих тканин зубів. Вогнища ураження охоплювали значну частину коронок фронтальних зубів у пришийковій ділянці, а також розповсюджувалися на кореневу частину зуба та альвеолярну кістку. Ділянки ураження були пігментовані, забарвлені у темно-коричневий, майже чорний колір, заповнені розм'якшеною масою твердих тканин зуба, безболісні при зондуванні. Непошкоджені ділянки емалі мали мутно-білий або сіруватий колір, без природного блиску. У всіх хворих відмічалася гіпосалівація, у 3 % досліджуваних - ксеростомія. Рентгенологічний малюнок зубів був нечіткий, що свідчило про демінералізацію твердих тканин, спостерігалися ділянки некрозу, зміни в періапикальних тканинах відсутні.

Обстеженому нами контингенту було проведене місцеве лікування комп'ютерного некрозу, шляхом препарування та відновлення твердих тканин зубів за допомогою сучасних пломбувальних матеріалів. Але, на нашу думку, головним завданням для лікаря-стоматолога є профілактика даної патології шляхом дотримання санітарно-гігієнічних норм роботи із комп'ютером. Тому пацієнтам були надано ряд рекомендацій: за монітором потрібно проводити не більше шести годин на день, а тим, хто мусить працювати з ним довше, потрібно взяти за правило регулярно відвідувати стоматологічний кабінет (не рідше, ніж раз на 6 місяців). Для запобігання некрозу рекомендували приймати антиоксиданти, препарати кальцію, полівітаміни, особливо груп А, В, Е, С; засоби, які містять макро- і мікроелементи – хітозан, спіруліну, необхідні

мінерали: залізо, натрій, кальцій, мідь, калій, марганець, магній, цинк, фосфор, селен, тощо. Регулярно працюючи за комп'ютером пацієнти повинні були щодня вживати молочні продукти та змінити свій харчовий раціон, включивши до нього більше клітковини, овочів, фруктів.

Необхідно пам'ятати, що площа робочого місця має бути не меншою за 6 кв.м² при мінімальному обсязі всього приміщення 20-24 куб. метрів, природне освітлення має падати зліва. Якщо у робочому приміщенні встановлено два та більше комп'ютерів, відстань між моніторами має бути принаймні 2 метри (при спрямованості екранів в один бік), відстань від екрана монітора має складати 70-100 сантиметрів, через кожні 2 години роботи обов'язкові перерви на 15-20 хвилин із провітрюванням приміщення. Загальна тривалість роботи за комп'ютером, включаючи перерви, не має перевищувати 6 годин для, надавати перевагу потрібно рідкокристалічним моніторам.

Висновки. Таким чином, проведене нами дослідження свідчило про значну поширеність комп'ютерного некрозу твердих тканин зубів серед працівників ІТ-сфери та зв'язок між тяжкістю ураження та тривалістю професійного стажу. Ефективність лікування досягалася шляхом поєднання місцевого та загального впливу. Значна увага лікарів-стоматологів повинна бути направлена на апробовані нами профілактичні заходи, дотримання яких досліджуваним контингентом показало позитивну динаміку щодо появи нових уражень.

ВАЛЕОЛОГІЧНИЙ ЩОДЕННИК ДОВГОГО, ЩАСЛИВОГО ТА ЗДОРОВОГО ЖИТТЯ

Нелюбова Любов Вікторівна

Засновник компанії Примафлора, валеолог, фітоексперт
м. Дніпро; Україна

Стешиц Маргарита Леонідівна

Партнер компанії Примафлора, валеолог, фітоексперт
м. Івано-Франківськ

Малецький Володимир Володимирович

Лікар-вчений, міжнародний експерт в сфері охорони здоров'я
Партнер компанії Примафлора
м. Київ

Вступ. Профілактиці сезонних захворювань у календарній системі оздоровлення ще в давнину приділялася велика увага як у медицині Стародавнього Сходу, так і серед слов'янських земських лікарів у питанні здорового *modus vivendi* (спосіб життя) та повноцінної життєдіяльності організму. В основі даної універсальної системи оздоровлення покладена так звана Система У-Сін або Концепція п'яти елементів - китайська філософія здоров'я, яка своїм корінням сягає п'ятитисячолітньої історії східної медицини, і до цього дня широко застосовується як у секторі діагностики, так і в профілактиці різних захворювань та в оздоровленні організму.

Мета роботи. Популяризація застосування універсального профілактичного й оздоровчого Принципу У-Сін у практичній валеології та асоціативній фітотерапії в сучасній міжнародній охороні здоров'я за допомогою публікації наукових матеріалів та видання методичної літератури.

Матеріали та методи. Принцип Системи У-Сін полягає в єдності та взаємозв'язку Людини та Природи - іншими словами, все у світі взаємопов'язано: органи та системи людського організму, його навколишнє середовище, людські відносини, космічні коливання - все це створено з одних і тих же стихій, функціонує за одними і тими самими законами, схильне до тих

самих циклів.

У питаннях календарної системи оздоровлення на основі Системи У-Сін величезну роль відіграли праці багатьох іменитих вчених, світил світової медицини, чиї напрацювання та методики досі знаходять пояснення та підтвердження ефективності застосування секретів Концепції п'яти елементів. Дані праці формують базову наукову концепцію профілактики хронізації захворювань та успішно використовуються у міжнародній практиці охорони здоров'я.

Так, у результаті даних багаторічних спостережень було визначено та встановлено єдині природні цикли руху Енергії, а саме:

- добові (час активності меридіанів органів та систем організму щогодини)
- сезонні (час активності органів та систем відповідно до місяців року)
- річні (стандартний повний цикл проходження енергії від початку профілактичного курсу до повної корекції загального рівня індивідуального здоров'я).

Для того, щоб наш організм зберіг, оновив та примножив свій природний потенціал, а ми в результаті отримали довге, щасливе і здорове життя, нам необхідне щоденне і систематичне якісне клітинне харчування. Таким чином, коли організм приймає біологічно активні цінні речовини та надалі розподіляє їх на свої місця у клітинах, при цьому закриваючи проріхи з дефіцитом, відбуваються необхідні для повноцінної життєдіяльності фізіологічні процеси саморегуляції, самооновлення та самовідновлення, в результаті чого наш організм орієнтований не на хронічну хворобу, а на хронічне здоров'я.

Запропоновані нами валеологічні напрацювання та методичні рекомендації є цілісною збірною покроковою системою профілактики та корекції загального рівня індивідуального здоров'я людини згідно з вищевказаними природними циклами. Кожен оздоровчий курс складено з урахуванням біологічних ритмів залежно від часу доби, сезону і місяця року, і він включає збалансований, багатогранний і комплексний підхід корекції

відповідної системи організму в певний місяць року, зважаючи на особливості сезонного метаболізму (обміну речовин), тому для повноцінної профілактики захворювань та отримання максимального результату нами за основу оздоровлення взято натуральну, унікальну, високоякісну продукцію ТМ Примафлора. У представлених нами щомісячних оздоровчих та профілактичних схемах враховані та взаємопов'язані базисні принципи східних навчань, основи адаптаційної теорії, особливості хрономедицини, біоритмів та фізіології людини, сучасної валеології, нутриціології, загальної медицини.

Дані рекомендації отримали назву «Щоденник довгого, щасливого, здорового життя» та актуальні для всіх, хто бажає отримати досконалий оздоровчий та профілактичний ефект із застосуванням натуропатії.

В організмі для клітин
Гарний обмін речовин
Допоможе відновити
Нам теорія У-Сін.

Подивіться в календар,
Прочитайте коментар -
Що нам каже на цей місяць
Примафлорівський буквар!

В книзі є здоров'я план
З назвою Меридіан,
Та й продукцію вживайте -
Це на місяць талісман!

І тоді на цілий рік,
Незважаючи на вік,
Всі хвороби та негоди

Приберуться на смітник!

Пропонуємо усім:

Згідно планових годин

Кожен день весь рік приймайте

Примафлору по У-Сін!

Результати та обговорення. Застосування валеологічного щоденника довгого, щасливого та здорового життя відповідає принципам китайської теорії У-Сін або Концепції п'яти елементів та є першим в Україні універсальним методичним посібником, у якому інтегровані профілактичні та оздоровчі фітотерапевтичні рекомендації на кожен місяць річного циклу.

Висновки. Слід зазначити, що циклічність наших оздоровчо відновлювальних валеологічних програм базується не тільки на добових та календарних (сезонних) меридіанних ритмах, а й включає річні цикли руху Енергії, що знаходить своє відображення в рекомендованому призначенні прийому даних програм протягом п'яти років, згідно з законам Системи У-Сін та Концепції п'яти елементів.

Наші профілактичні методичні рекомендації у вигляді валеологічного щоденника за умови їхнього відповідального дотримання гарантують Вам абсолютну корекцію загального рівня індивідуального здоров'я, що сприяє довгому, щасливому та здоровому життю.

Валеологи рекомендують включати до вищевказаних схем також додатковий курс фітопрепаратів відповідно до індивідуальних показників здоров'я.

КЛАСИФІКАЦІЯ АНТИБІОТИКІВ ЗА AWARE, ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНОСТІ

Оглобліна Мирослава Володимирівна,
кандидат фармацевтичних наук,
доцент, завідувачка кафедри фармації,
фармакології, медичної, біоорганічної та біологічної хімії,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
Висоцький Антон Анатолійович,
кандидат медичних наук,
доцент кафедри охорони здоров'я,
Приватний заклад вищої освіти
«Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика»

Вступ. Стійкість до антимікробних препаратів (АМП) є загрозою для глобального здоров'я та розвитку, а також призводить до мільйонів смертей у всьому світі щороку. На сьогодні розглядаються такі причини виникнення стійкості до АМП, як необґрунтоване та надмірне використання антибіотиків у медицині; недотримання курсу лікування; надмірне використання антибіотиків у тваринництві та рибництві; неналежний інфекційний контроль у лікувальних закладах за поширенням резистентних штамів; повільна розробка нових генерацій антибіотиків.

Оскільки проблема розвитку антибіотикорезистентності (АБР) на даний час не викликає сумнівів, слід розглянути можливості боротьби з цим явищем, тим більше, що її слід проводити на кількох рівнях, спрямованих на ліквідацію причини цього явища.

Метою роботи було проаналізувати та структурувати одержані дані стосовно цілеспрямованих шляхів подолання антибіотикорезистентності.

Матеріали та методи дослідження У роботі було використано методи: аналітичний, інформаційного пошуку, описовий, узагальнення. Матеріалами досліджень стали літературні джерела, які містять інформацію щодо проблем

антибіотикорезистентості та данні ВООЗ, що знаходяться у вільному онлайн доступі.

Результати дослідження та обговорення На сьогодні антибактеріальна терапія є одним із найсуперечливіших розділів фармакотерапії. В 1945 році за відкриття пеніциліну Флемінгу, Чейну і Флорі було присуджено Нобелівську премію, що ознаменувало початок ери антибіотиків, а перше повідомлення про **метицилінрезистентний золотистий стафілокок (MRSA)** з'явилося вже в 1961 році. Згодом в Австралії було виявлено першу резистентну до пеніциліну бактерію роду *Streptococcus pneumoniae*. Поширення резистентності стало збільшуватися катастрофічними темпами. Так в 1963 році людство пережило перший спалах MRSA-інфекції. В кінці 60-х років XX століття MRSA поширився в усіх країнах Європи, в 70-х роках – в США, а у 80-х роках даний збудник виявлявся в усіх країнах світу. На початку XXI століття були виявлені позагоспітальні штами MRSA. В 1997 році в Японії та США були вперше зареєстровані ванкоміцинрезистентні штами золотистого стафілококу (VRSA-штами). Крім того, слід зауважити, що антибіотикорезистентними стають не лише збудники класичних інфекційних захворювань – туберкульозу, дифтерії, менінгококової інфекції, гонореї, але і все частіше мікроорганізми, що є представниками нормофлори різних біотопів людини.

Враховуючи актуальність загрози здоров'ю людини від АБР, та низки клінічних інфекцій для яких антибіотики відіграють рятівну роль, Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) застосувала прагматичний підхід до розробки програми раціонального застосування щодо їх використання. Так, запропонована ВООЗ нова класифікація за системою AWaRe, групує сотні різних антибіотиків, які використовуються в усьому світі, у три прості категорії: Access – Доступ; Watch – Спостереження; Reserve – Резерв.

Систематизована база даних ВООЗ, що відкрита онлайн з 2019 року, містила на той час детальну інформацію про 180 антибіотиків, серед яких 48 МНН було віднесено до групи Доступу (Access), 110 МНН – до групи Спостереження (Watch) та 22 МНН – до групи Резерву (Reserve) із

рекомендаціями для медичного застосування антибіотиків як першого або другого вибору для лікування інфекційних захворювань та їх статусу у Базовому переліку основних лікарських засобів ВООЗ.

У 2021 р. онлайн базу даних антибіотиків ВООЗ було доповнено інформацією щодо 78 антибіотиків, у результаті чого загальна кількість антибіотиків наразі досягла 258 МНН (87 МНН віднесено до групи Доступу (Access), 142 МНН – до групи Спостереження (Watch) та 29 МНН – до групи Резерву (Reserve)).

Група Доступу (Access) – містить антибіотики вузького спектра дії, рекомендовані як перший і другий вибір для лікування найпоширеніших інфекційних захворювань за даними систематичної оцінки наявних доказів їх клінічної ефективності, які мають сприятливий профіль безпеки та низький ризик розвитку АБР. Антибіотики цієї групи мають бути доступними за будь-яких умов.

Група Спостереження (Watch) – містить найефективніші варіанти для обмеженої групи чітко визначених клінічних інфекційних захворювань. Містить, як правило, антибіотики з більш широким спектром дії, що, як наслідок, може потенційно мати більш виразний негативний вплив на розвиток та поширення АБР. Представники цієї групи мають бути пріоритетними для моніторингу та цільовими для програм управління антибіотиками.

Група Резерву (Reserve) – антибіотики останнього призначення, які мають активність проти мультирезистентних мікроорганізмів або проти мікроорганізмів із широкою лікарською стійкістю і тому є цінним, невідновлюваним ресурсом, який слід використовувати якомога рідше і раціональніше, коли всі альтернативи виявилися неефективними. Застосування препаратів групи має ретельно відслідковуватись та бути визначеним як пріоритетні цілі програм управління антибіотиками.

Група антибіотиків, використання яких не заохочують (Discouraged antibiotics). До складу групи належать деякі антибіотики, наприклад певні комбінації антибіотиків із фіксованими дозами, що не мають достатніх

доказових даних для лікування інфекційних захворювань і можуть призвести до негативних наслідків.

Висновки. Поліпшення використання антибіотиків шляхом управління антибіотиками є одним з ключових втручань, необхідних для стримування подальшого виникнення і поширення АБР та забезпечення раціонального лікування. Тож впровадження такого інструменту як AWaRe, безумовно здатне та повинне впливати на вибір препарату, відповідно його антимікробної активності та спектру дії до конкретних збудників інфекційних захворювань, а також певного рівня безпеки, що збільшує межі відповідального призначення антибіотиків.

РОЛЬ БІЛКІВ У КЛІТИННІЙ СИГНАЛІЗАЦІЇ. МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ РОЛІ БІЛКІВ У КЛІТИННІЙ СИГНАЛІЗАЦІЇ

Пацкун Михайло Михайлович

студент

медичний факультет ДВНЗ

«Ужгородський національний університет»

Бернада Вікторія Володимирівна

Кандидат біологічних наук, доцент

медичний факультет ДВНЗ

«Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Вступ. Білки є одними з найважливіших молекул у клітинах, які виконують багато різних функцій, включаючи участь у передачі сигналів клітини. Клітинна сигналізація — це процес передачі інформації всередині та між клітинами, що дозволяє організму регулювати свої функції. Білки відіграють ключову роль у цьому процесі, допомагаючи клітинам отримувати та передавати сигнали. Розпізнавання сигналів відбувається за допомогою білкових рецепторів, розташованих на клітинній мембрані або всередині клітини. Ці рецептори можуть бути представлені іонними каналами, трансмембранними рецепторами, які активують внутрішньоклітинні сигнальні шляхи, або ферментними рецепторами, які містять активність фосфатази або кінази. Одним із ключових етапів сигналізації клітин є фосфорилування білка. Цей процес змінює конформацію білка, дозволяючи йому зв'язуватися з іншими білками або молекулами та виконувати свою функцію в клітині. [1]

Певні білки у клітинах можуть взаємодіяти з ДНК-зв'язуючими факторами для регулювання експресії генів. Цей процес дозволяє клітинам регулювати свої функції і в міру необхідності реагувати на зміни зовнішнього середовища. [4]

Ціль. Оскільки усі ці механізми, які забезпечують клітинні сигнали, важливі для правильного функціонування клітин і всього організму, то

порушення цих механізмів може призвести до розвитку різних захворювань, таких як рак, діабет, серцево-судинні захворювання та ін. Тому, важливо розуміти значимість даних процесів, а також знати методів їх вивчення. Вивчення ролі білків у сигналізації клітин є важливим для розробки нових способів лікування та запобігання розвитку захворювань.

Також, розуміння клітинної сигналізації може допомогти в розробці нових технологій та інновацій у біотехнології та медицині. Наприклад, на основі досліджень білків в клітинній сигналізації можна розробляти нові ліки та методи лікування різних захворювань, включаючи рак, хвороби серця та інші. [2]

Крім того, вивчення ролі білка в клітинній сигналізації допомагає зрозуміти еволюцію життя на Землі. Білки виконують багато різних функцій у клітинах різних організмів, і їх роль у передачі сигналів клітини допомагає зрозуміти, як різні організми адаптуються до змін у навколишньому середовищі. [3]

Щоб вивчити роль білків у сигналізації клітин, дослідники використовують різні методи. Один з таких методів - білкова біохімія. Цей підхід полягає у вивченні характеристик білків в клітинах, включаючи їх структуру, функції та механізми взаємодії з іншими молекулами.

Ще одним методом є білкова генетика, яка використовує генетичні методи для вивчення ролі білків у клітинній сигналізації. Наприклад, дослідники можуть використовувати генну інженерію, щоб змінити структуру білка або видалити його з клітини та спостерігати зміни у функції клітини. [5]

Висновок. Все вищесказане демонструє важливість вивчення ролі білків у клітинній сигналізації. Розуміння цих процесів може допомогти розробити нові методи лікування, запобігти захворюванням і розробити нові технології в біотехнологіях і медицині. Вивчення ролі білків у клітинній сигналізації також допомагає зрозуміти еволюцію життя на Землі та те, як організми адаптуються до змін у навколишньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. О. О. Чумак, О. В. Кожухова. Роль фосфоліпаз в клітинній сигналізації. // Фізіологічний журнал. - 2015. - Т. 61, № 5. - С. 44-54.
2. Методи дослідження білків у клітинній біології: монографія / за ред. О.І. Міщенко. - 2011.
3. І. М. Лагутіна, В. М. Безгіньов. Білки і їх роль у клітинній сигналізації. // Біохімія. - 2013. - Т. 78, № 9. - С. 1109-1130.
4. Р. Мізеракі. Клітинна біологія. - 2017.
5. Швецова, І. М., & Краско, Є. В. (2019). Роль білків в клітинній сигналізації.

РОЗСІЯНИЙ СКЛЕРОЗ І ВАГІТНІСТЬ

Печеряга Світлана Володимирівна

к.мед.н., асистентка кафедри акушерства
гінекології та перинатології

Дорогокупець Анна Володимирівна

студентка 5 курсу

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація: Серед жінок репродуктивного віку з діагнозом розсіяний склероз швидко зростає частота вагітностей. У періоди до зачаття, вагітності та після пологів існує потреба в контролі захворювання, щоб зменшити ймовірність рецидивів РС, уникаючи потенційних ризиків для матері та плоду. На сьогоднішній день існують різні безпечні варіанти лікування, які дозволяють жінкам досягти стабільності захворювання до, під час і після вагітності, тим самим зменшуючи ризик рецидивів і тривалої втрати працездатності.

Ключові слова: розсіяний склероз, вагітність, рецидиви, лікування.

Вступ. Розсіяний склероз (РС) – це імуніопосередковане хронічне запальне захворювання центральної нервової системи, що вражає головний, спинний мозок і зорові нерви та призводить до інвалідизації ще у молодому віці. Жінки хворіють у 2,5 рази частіше, ніж чоловіки [1, 6].

Актуальність теми заключається в тому, що дебют захворювання в основному припадає на дітородний період жінки. Тому стає зрозумілим, чому останнім часом багато уваги приділяють питанню припустимості вагітності при даній патології та тактиці ведення вагітності у хворих на РС.

Мета роботи. Проаналізувати дані літературних джерел щодо перебігу вагітності, пологів і післяпологового періоду, стан новонароджених у хворих на розсіяний склероз.

Матеріали і методи. Був проведений всебічний огляд сучасної наукової літератури, з метою виявлення особливостей перебігу РС у період вагітності.

Результати і обговорення. Тривалий час вважали, що вагітність негативно впливає на перебіг РС, але ще з 50-х років минулого століття розпочато наукові дослідження, які повністю змінили уяву про негативні наслідки вагітності [1].

Усе більше жінок з РС не тільки планують вагітність, але і хочуть мати дітей. Цю тенденцію натеper підтримують усі неврологи. Головне питання, яке виникає, пов'язане з ризиком появи РС у нащадків. Пацієнтки, які планують вагітність, мають різні занепокоєння щодо фертильності, можливості передачі РС дитині, впливу ліків на вагітність, впливу вагітності на активність РС, а також здатності матері годувати грудьми та виховувати дитину [9].

У розвитку захворювання беруть участь не тільки генетичні чинники, але і фактори зовнішнього середовища. З іншого боку, пацієнти з РС відрізняються від популяції в цілому: якщо у загальній популяції ризик захворіти складає 0,25%, то у сім'ї, де є хоч один родич хворий на РС, цей ризик збільшується до 3%, а якщо обидва батьки з РС, то вірогідність у дитини складає 30% [3].

Активно обговорюється значення вітаміну D в перебігу та ризику розвитку РС. Підвищений ризик загострення на тлі нестачі вітаміну D підтверджується великим числом публікацій. Виявляється, що забезпеченість вітаміном D є важливим для дитини: якщо його рівень у матері нижче 12 нг/мл на ранніх термінах вагітності, це асоціюється з подвійним ризиком розвитку РС у дитини. Тому дуже важливо контролювати рівень вітаміну D і проводити відповідну корекцію [2, 8].

На сьогодні багато досліджень доводять, що вплив вагітності на частоту загострень перевищує ефект усіх відомих імуномодуючих препаратів. Більш пізнє настання вагітності та відмова від народження дітей прямо впливає на частоту захворюваності на РС серед жінок дітородного віку [4, 5]. Дослідження показали, що кожна вагітність може відтермінувати появу перших симптомів РС в середньому на 3,3-3,4 роки. Учені вважають, що це пов'язано зі

зниженням активності імунної системи, яка відповідає за розвиток РС [6].

Розуміння взаємозв'язку між вагітністю та пізнім розвитком РС може бути основою для сучасної терапії цього захворювання, що значною мірою попередить розвиток тяжких ускладнень та інвалідизації.

Результати багатьох досліджень показали, що частота загострень у перші три місяці після пологів значно вища, ніж під час вагітності [7]. До факторів ризику розвитку загострень після пологів належать: активність захворювання протягом року, що передуює вагітності, наявність загострень під час вагітності.

Вагітність, згідно з результатами досліджень не впливає на довготривалий прогноз хвороби [7]. Не виявлено зв'язку між темпом розвитку інвалідизації і такими факторами як наявність та кількість вагітностей у жінок, часовий інтервал між дебютом РС і вагітністю, наявність або відсутність загострень під час вагітності [6].

Оскільки даних щодо впливу на плід препаратів, які змінюють перебіг РС недостатньо, то рекомендовано припинити імуномодулюючу терапію не менше ніж за 3 місяці до планування вагітності, під час вагітності і при годуванні груддю [5].

Вагітним жінкам з РС рекомендовано уникати медикаментозного лікування адренокортикотропним гормоном та його аналогами. Відносно безпечним під час вагітності, особливо у другому і третьому триместрах вважається лікування загострень внутрішньовенним введенням кортикостероїдів [1, 7]. Але описано декілька випадків гіпоглікемії й адреналової супресії плода у вагітних на фоні введення цих препаратів. Згідно з Європейськими рекомендаціями, для лікування загострень РС під час вагітності і в післяпологовому періоді використовується внутрішньовенне введення імуноглобулінів у великих дозах [7].

Висновок. Раніше поєднання РС і вагітності здавалося неприпустимим, проте, розвиток медицини спростував таке уявлення. Розсіяний склероз не впливає на здатність жінки завагітніти та виносити плід до терміну, і оскільки діагностика РС не підвищує частоту передчасних або мертвонароджених,

вроджених вад розвитку, кесаревого розтину або спонтанних абортів. Вагітність значно знижує активність захворювання, хоча у деяких пацієнток важкі рецидиви можуть виникнути під час вагітності. Жінкам з РС рекомендовано дотримуватися стандартних порад для всіх вагітних. На сьогоднішній день існує достатньо доказової бази щодо безпеки симптоматичного лікування РС під час вагітності та годування груддю. Існують різні варіанти лікування, які дозволяють жінкам досягти стабільності захворювання до, під час і після вагітності, тим самим зменшуючи ризик рецидивів і тривалої втрати працездатності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Management of pregnancy related issues in multiple sclerosis patients: the need for an interdisciplinary approach / M. P. Amato, A. Bertolotto, R. Brunelli [et al.] // *Neurol Sci.* – 2017. – V. 38 (10). - P.1849-1858. doi: 10.1007/s10072-017-3081-8.
2. Management strategies for female patients of reproductive potential with multiple sclerosis: An evidence-based review / P.K. Coyle, J. Oh, M. Magyari [et al.] // *Mult Scler Relat Disord.* – 2019. – V.32:5463. doi: 10.1016/j.msard.2019.04.003.
3. Does pregnancy affect women with multiple sclerosis? A prospective study in Western China / W. Lai, M. Kinoshita, A. Peng [et al.] // *J Neuroimmunol.* 2018. – V.321. – P.24-28. doi: 10.1016/j.jneuroim.2018.05.012.
4. MacDonald S. C. Pregnancy Outcomes in Women With Multiple Sclerosis / S. C. MacDonald, T. F. McElrath, S. Hernandez-Diaz // *Am J Epidemiol.* 2019. -V.188(1). – P.57- 66. doi: 10.1093/aje/kwy197.
5. Montalban X, Gold R, Thompson AJ, et al.ECTRIMS/ EAN Guideline on the pharmacological treatment of people with multiple sclerosis / X. Montalban, R. Gold, A.J. Thompson [et al.] // *Mult Scler.* – 2018. – V.24(2). – P.96-120. doi: 10.1177/1352458517751049.
6. Pregnancy and multiple sclerosis: Clinical effects across the lifespan / A.L. Nguyen, A. Eastaugh, A. van der Walt [et al.] // *Autoimmun Rev.* - 2019. V.18

(10): 102360. doi: 10.1016/j. autrev.2019.102360.

7. Pregnancy and Multiple Sclerosis: An Update on the Disease Modifying Treatment Strategy and a Review of Pregnancy's Impact on Disease Activity / G. Varytė, J. Zakarevičienė, D. Ramašauskaitė [et al.] // Medicina (Kaunas). – 2020. V. 56 (2):49. doi: 10.3390/ medicina56020049.

8. The increasing incidence and prevalence of female multiple sclerosis-A critical analysis of potential environmental factors / J. Sellner, J. Kraus, A. Awad [et al.] // Autoimmun. Rev. – 2011. – V.10. – P.495–502. doi: 10.1016/j.autrev.2011.02.006.

9. Multiple sclerosis: Pregnancy and women's health issues / M. Mendibe Bilbao, S. Boyero Durán, J. Bárcena Llona [et al.] // Neurologia Engl. Ed. – 2019. V. 34. – P.259–269. doi: 10.1016/j.nrl.2016.06.005.

ЗАСТОСУВАННЯ ДОНАТОРІВ ОКСИДУ АЗОТУ В ЛІКУВАННІ ПЛАЦЕНТАРНОЇ ДИСФУНКЦІЇ

Рудюк Ольга Геннадіївна

студентка 6-го курсу

Буковинського державного медичного університету

м. Чернівці, Україна

Ясніковська Світлана Михайлівна

к.мед.н., доцент закладу вищої освіти

кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Буковинського державного медичного університету

м. Чернівці, Україна

Анотація: В даній роботі здійснено огляд актуальної літератури, дані якої свідчать про перегляд та оцінку ролі оксиду азоту в акушерстві, а особливо при лікуванні плацентарної недостатності.

Ключові слова: плацентарна дисфункція, донатор оксиду азоту.

Актуальність: Оксид азоту (NO) є вільним радикалом, який відіграє фундаментальну роль у фізіології людини, беручи участь у гомеостазі різних функцій. В акушерстві ця молекула є визначальною у фізіології пологів і дозріванні шийки матки; він, можливо, відіграє фундаментальну роль в етіології прееклампсії та затримки внутрішньоутробного розвитку плода, і його також можна використовувати з огляду на його здатність викликати розслаблення гладкої мускулатури.

Кілька клінічних випробувань підтвердили здатність місцевого застосування донаторів NO сприяти дозріванню шийки матки, а також індукції пологів. Існує набагато менше доказів щодо використання донаторів NO при судинних ускладненнях вагітності як профілактичних або терапевтичних засобів. Завдяки здатності NO сприяти розслабленню гладкої мускулатури, донатори NO використовувалися як токолітики з дією, подібною до інших агентів [1].

Мета дослідження: проаналізувати літературні джерела для досягнення кращих результатів лікування плацентарної недостатності в майбутньому, завдяки розумінню механізмів впливу донаторів оксиду азоту та його дії на організм вагітної жінки.

Результати: Затримка внутрішньоутробного розвитку (ЗВУР) патологічний стан вагітності з високою перинатальною смертністю та захворюваністю, що характеризується недостатнім ростом плода, пов'язаним зі зміною гемодинаміки матері з порушенням матково-плацентарного кровотоку та плацентарною недостатністю. На сьогоднішній день ятрогенні передчасні пологи залишаються елективною терапевтичною стратегією. Проте в останні роки можливість терапевтичного підходу із застосуванням вазодилаторів і міорелаксантів, таких як донори оксиду азоту (NO), нас цікавлять все більше. NO контролює багато функцій ендотеліальних клітин, включаючи ангиогенез і проникність судин, регулюючи експресію ангиогенних факторів, таких як фактор росту ендотелію судин. Багато джерел вказують на дослідження, чи лікування вагітностей, ускладнених ЗВУР, за допомогою донорів NO впливає на експресію епідермального фактору росту, подібного домену 7 (EGFL7), секретованого ендотеліального фактора, який, як було раніше показано, експресується як ендотеліальними, так і трофобластними клітинами та залучається в правильному розвитку плаценти [2].

Доведено, що оксид азоту (NO), який синтезується ендотеліальними клітинами, є регулятором судинного тону та інгібітором агрегації тромбоцитів [3]. Численні дослідження з точки зору доказової медицини, проведені кардіологами, неврологами, патофізіологами та іншими дослідниками, продемонстрували значення та ефективність нормалізації рівня NO для відновлення кровотоку (як мікроциркуляції, так і макроциркуляції) [4].

Існують численні експериментальні та клінічні докази того, що навіть незначні зміни рівнів асиметричного диметиларгініну (ADMA) можуть суттєво впливати на тонус судин, системний периферичний опір і функцію нирок. Підвищення рівня АДМА спостерігається при артеріальній гіпертензії,

ішемічній хворобі серця, хронічній судинній недостатності, цукровому діабеті, гіпергомоцистеїнемії, гіперхолестеринемії, гестаційній гіпертензії, преєклампсії та інших станах [3, 5, 6].

На практичному рівні важливі не тільки рівні NO, але й рівні ADMA. Підвищений рівень ADMA може спричинити відносний дефіцит L-аргініну навіть при нормальному рівні цієї амінокислоти в крові (це явище називають парадоксом аргініну) [3].

Рекомендації щодо специфічного лікування плацентарної недостатності відсутні. Повідомляється про випадок пацієнтки із затримкою розвитку плода та олігогідрамніоном, які значно покращилися після трансдермального донора оксиду азоту. Трансдермальний донор оксиду азоту може бути відносно безпечною стратегією при плацентарній недостатності [7].

Деякими дослідниками доведено, що донаторне лікування NO викликало рівень EGFL7 у плаценті та, у поєднанні з пероральними рідинами, значно покращувало ріст плоду. Експерименти *ex vivo* підтвердили, що донори NO збільшували експресію та секрецію EGFL7 експлантатами ворсинок. Щоб конкретно дослідити потенційну відповідь клітин трофобласта на NO було оброблено клітини HTR8-sVneo донорами NO та проведено спостереження за індукцією експресії EGFL7. Загалом результати показали, що NO індукує ендотеліальну та трофобластну експресію EGFL7 у плаценті та покращує ріст плоду, що свідчить про кореляцію між плацентарними рівнями EGFL7 та результатом вагітності [2].

Існують різні причини затримки розвитку плода (ЗРП) і олігогідрамніону, серед яких основною причиною є плацентарна недостатність, порушення плаценти [8, 9]. Проте досі не було рекомендовано специфічного лікування ЗРП та олігогідрамніону, спричинених плацентарною недостатністю [10]. В одному із джерел вказується випадок ЗРП та олігогідрамніону, які різко покращилися за допомогою трансдермального ізосорбиду динітрату (ISDN) як донора оксиду азоту (NOD) у жінки, що призвело до народження немовляти, що відповідає гестаційному віку [7].

Висновок. Численні дослідження з точки зору доказової медицини, продемонстрували значення та ефективність нормалізації рівня NO для відновлення кровотоку (як мікроциркуляції, так і макроциркуляції), що, в свою чергу, можна використати для корекції плацентарної дисфункції на тлі багатьох ускладнень вагітності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Viviana de Pace Giuseppe, Chiossi Fabio, Facchinetti Fabio Facchinetti. Clinical use of nitric oxide donors and L-arginine in obstetrics. The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine 20(8):569-79. September 2007.
2. Micol Massimiani, Grazia M. Tiralongo, Silvia Salvi et al. Treatment of pregnancies complicated by intrauterine growth restriction with nitric oxide donors increases placental expression of Epidermal Growth Factor-Like Domain 7 and improves fetal growth: A pilot study. Translational Research. Volume 228, February 2021, Pages 28-41.
3. N. S. Lutsenko, I. A. Evtereva, L. R. Geraskina, V. Yu. Potebnya, O. D. Melnik. Tivortin® in the therapy of placental dysfunction. ЗДОРОВЬЕ ЖЕНЩИНЫ № 8 (54)/2010.
4. Головченко Ю. И., Трещинская М. А. Обзор современных представлений об эндотелиальной дисфункции //Consilium medicum Ukraina. 2008. – № 11. – С. 38–40.
5. Гуревич М. А., Стуров Н. В Дефицит оксида азота и поддержание сосудистого гомеостаза: роль моонитратов и проблемы цитопротекции//Трудный пациент. – 2006. – № 3. – С. 23–29.
6. Gornik H. L., Creager M. A. Arginine and endothelial and vascular health//J.Nutr. – 2004. – V. 134. – P. 2880S–2887S.
7. Murata, T., Fukuda, T., Sato, T., Kanno, A., Kyojuka, H., Yasuda, S., Yamaguchi, A., Kin, S., & Fujimori, K. (2020). Potential effects of transdermal nitric oxide donor on fetal growth restriction and oligohydramnios: A case report. Clinical case reports, 8 (12), 3288–3293. <https://doi.org/10.1002/ccr3.3410>.

8. Zur RL, Kingdom JC, Parks WT, Hobson SR. The placental basis of fetal growth restriction. *Obstet Gynecol Clin North Am.* 2020;47:81-98.
9. Silver RM. Examining the link between placental pathology, growth restriction, and stillbirth. *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol.* 2018;49:89-102.
10. Silver RM. Examining the link between placental pathology, growth restriction, and stillbirth. *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol.* 2018;49:89-102.

АНАЛІЗ ЧАСТОТИ НОВОУТВОРЕНЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ

**Смагло Дар'я Дмитрівна,
Ємельянов Ігор Сергійович,
Єфименко Єгор Олександрович,
Студенти,
Масалітін Ігор Миколайович,
Асистент,
Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна**

Вступ. Пухлини мозку – це найбільш поширений різновид злоякісних пухлин в організмі людини, вони складають приблизно 1,35% всіх злоякісних новоутворень, і 29,5% з них є причиною смерті.

Пухлини ЦНС включають в себе пухлини головного мозку, спинного мозку, черепних нервів, спинномозкових нервів, та оболонок мозку. Пухлини можуть бути класифіковані на злоякісні та доброякісні; ВООЗ класифікує пухлини за диференціацією, де 3-4 ступінь диференціації – це злоякісні пухлини. Найбільш поширені злоякісні пухлини головного мозку – це гліобластоми, що походять з гліальних клітин (становить приблизно 80% випадків первинних пухлин головного мозку); метастатичні пухлини найбільш часто зустрічаються у дорослих пацієнтів. Пухлини ЦНС у дітей посідають 2 місце в структурі дитячої онкологічної захворюваності.

Гліома підрозділяється на астроцитому, олігодендрогліому, епендимому, оліго-астроцитому. Нейрогліальні пухлини поділяються за ступенем диференціювання: астроцитоми ділять на 4 ступені (1 – пілоцитарна, 2-дифузна, 3 – анапластична, 4 – гліобластома мультиформна).

Фактори ризику розвитку гліальних та менінгіальних пухлин: іонізуюча радіація, електромагнітна радіація, карманні телефони, травми голови, алергії, вплив нітросполук, вживання алкоголю, тютюну, цитомегаловірусна інфекція, поліомавірусна інфекція, генетичні фактори (нейрофіброматоз 1 та 2 типу, синдром Лі-Фраумені, синдром Туркота); професійні фактори ризику – це

контакт з гербіцидами, пестицидами, фунгіцидами, вінілхлоридом, виготовлення гуми.

Що стосується епідеміології, то на 2019 рік в Україні показник захворюваності на злоякісні пухлини ЦНС сягає 5,4 випадки на 100 тис. населення (у жінок – 4,8 на 100 тис., у чоловіків — 6,1 на 100 тис.).

Мета роботи. Виявити частоту пухлин головного мозку, зробити аналіз найбільш і найменш поширених форм раку головного мозку.

Матеріали та методи. У ході нашої роботи, ми проаналізували таблицю Research Gate «Пухлини головного мозку» у 118 хворих.

Результати та обговорення. При аналізі таблиці були виявлені такі пухлини головного мозку як: дифузна астроцитома – у 20 осіб (16,95%), анапластична астроцитома – у 7 осіб (5,93%), гліобластома – у 17 осіб (14,41%), олігодендрогліома – у 1 особи (0,85%), олігоастроцитома – у 1 особи (0,85%) епендимома – у 2 осіб (1,69%), інші нейроепітеліальні пухлини – у 1 особи (0,85%), ембріональні пухлини – у 7 осіб (5,93%), шваннома – у 16 осіб (13,56%), менінгіоми – у 16 осіб (13,56%), мезенхімальні пухлини – у 3 осіб (2,54%), злоякісні лімфоми – у 2 осіб (1,69%), краніофарингіома – у 2 осіб (1,69%), аденома гіпофіза – у 6 осіб (6,78%), метастатичні пухлини – у 15 осіб (12,71%).

Висновок. Виходячи з аналізу таблиці Research Gate у 118 пацієнтів, ми можемо зробити висновок, що найбільш поширеними новоутвореннями є: дифузна астроцитома (16,95%), гліобластома (14,41%), шваннома (13,56%), менінгіома (13,56%). До пухлин, що зустрічаються рідше ми віднесли такі: олігодендрогліома (0,85%), олігоастроцитома (0,85%), інші нейроепітеліальні пухлини (0,85%).

РОЛЬ СТАТЕВИХ ГОРМОНІВ У ВИНИКНЕННІ АКНЕ

Соловей Альбіна Федорівна
Бирка Єлизавета Олександрівна

Здобувачі вищої освіти

Харківський національний медичний університет

Біловол Алла Миколаївна

д. мед. н. професор кафедри дерматології
венерології і медичної косметології

м. Харків, Україна

Вступ. Згідно визначення, акне - це хронічне запальне захворювання, яке вражає сальні залози і волосяні фолікули шкіри обличчя, спини, зони декольте, і характеризується себореєю, утворенням комедонів, еритематозних папул і пустул, рідше вузликів, глибоких пустул або псевдокіст і в деяких випадках супроводжується рубцюванням [1]. Давно відомо про взаємозв'язок між активністю сальних залоз і статевими гормонами. Роль андрогенів та естрогенів в етіопатогенезі вугрового висипу взаємопротилежна. Тестостерон, дегідроепіандростерон сульфат (ДГЕА) і дигідротестостерон (ДГТ) стимулюють ріст сальних залоз і вироблення шкірного сала, а естрогени, навпаки, знижують функціональну активність сальних залоз шляхом пригнічення секреції андрогенів, модулюють гени, що беруть участь у рості сальних залоз. Таким чином, активність сальної залози, а відповідно і розвиток акне залежить від співвідношення естрогенів та андрогенів. [13]

Ціль роботи. З'ясувати роль ендогенних гормонів, таких як тестостерон, прогестерон, естроген у поширеному захворюванні шкіри - вугровому висипі (acne vulgaris).

Матеріали та методи. Аналітичний огляд наукової літератури за останні роки.

Результати та обговорення. Як вже згадувалось раніше, андрогенні гормони відіграють важливу роль в патогенезі акне. Були проведені дослідження щодо надлишку андрогенів у жінок. Концепція механізму

патогенезу полягала у збільшенні кількості та чутливості рецепторів, розташованих у себоцитах і кератиноцитах, до циркулюючих андрогенних гормонів, що в результаті підвищує чутливість сальної залози до андрогенних гормонів. [13]

Було доведено, що саме андрогени можуть бути залучені до ініціювання розвитку акне та мікрокомедонів, тому що андрогенні рецептори та ферменти, що беруть участь у біосинтезі андрогенів, також присутні в тій частині фолікула, де першою починається закупорка. [3] На основі цих даних була запропонована антиандрогенна гормональна терапія як можливий метод лікування акне у жінок.

Іншим фактором посилення впливу андрогенних гормонів є підвищена периферична гормональна конверсія: себоцити і кератиноцити представляють ферментну систему, здатну локально виробляти тестостерон і ДГТ. Гіперактивність і аномальна активність ферментів, пов'язаних з метаболізмом андрогенних гормонів, таких як 5-альфа-редуктаза, 3-бета-гідроксистероїддегідрогеназа і 17-гідроксистероїддегідрогеназа, з підвищеним периферичним перетворенням прегормонів (ДГЕА, андростендіон і тестостерон) в більш потужні андрогенні гормони (тестостерон і ДГТ). ДГТ у 5-10 разів потужніший за свій попередник, тестостерон, і з меншою ймовірністю метаболізується ароматазою в естроген. [13]

Відомо, що екзогенні естрогени у вигляді оральних контрацептивів можуть пригнічувати продукцію себуму, зменшуючи появу акне за рахунок збільшення глобуліну, який зв'язує статеві гормони, і зменшує кількість вільного тестостерону. Однак роль ендогенних естрогенів у патогенезі акне не є чітко визначеною [1].

Естрогени мають сприятливий вплив на вугровий висип, саме тому деякі лікарі рекомендують протизаплідні таблетки жінкам, які страждають на акне. В одному дослідженні було виявлено, що у пацієнтів з даним захворюванням в сироватці крові спостерігається низький рівень естрогенів. Крім того, погіршення даної хвороби може відбуватися безпосередньо перед початком

менструального циклу, коли рівень естрогену в крові жінок знижується. [7] Це також пояснюється тим, що акне є найбільш поширеним в пубертатному віці через низький рівень естрогену та прогестерону під час перших менструальних циклів. [6].

Є припущення, що естрогени можуть зменшувати вироблення ендогенних андрогенів у вогнищах вугрового висипу, включаючи наступні механізми: (1) пряма протидія андрогенам у сальній залозі, (2) пригнічення вироблення андрогенів гонадами через петлю негативного зворотного зв'язку або (3) регуляцію генів, що беруть участь у рості сальних залоз чи виробленні ліпідів [2, 10]

Дослідження свідчать, що естрогени можуть знижувати рівень тестостерону і пригнічувати секрецію гонадотропінів через вплив на гіпофізарно-гонадну систему, що може бути корисним для зменшення виділення шкірного сала та запобігання акне. Естрогени також відіграють протизапальну роль в лікуванні акне, активуючи рецептори інгібітора матриксної металопротеїнази-9 та блокуючи продукцію прозапальних цитокінів (ІЛ-1, ІЛ-6 та ФНП). [9].

Вплив прогестерону на сальні залози є обговорюваним питанням. Рецептори прогестерону експресуються в базальних епідермальних кератиноцитах. [12]

Прогестерон є конкурентним інгібітором 5 α -редуктази, і можна було б очікувати, що він знижує активність сальних залоз, але у людини його себосупресивний ефект мінімальний [11]. Літературних даних щодо взаємозв'язку між акне та рівнем прогестерону в сироватці крові небагато. В одному дослідженні було виявлено, що рівень прогестерону в крові був вищим у жінок з важким перебігом акне, і ймовірною причиною цього було підвищення рівня холестерину в крові, безпосереднього попередника прогестерону [1]. Можливий механізм, за допомогою якого прогестерон погіршує перебіг акне, полягає у збільшенні секреції шкірного сала та стимуляції проліферації кератиноцитів [6].

Прогестерон також потенційно може стимулювати вироблення моноцитами прозапальних цитокінів, оскільки було продемонстровано збільшення концентрації ІЛ-6 під час лютеїнової фази менструального циклу, що, можливо, є причиною збільшення кількості загострень акне в цей час [5, 8].

Висновки. Різні ендогенні гормони відіграють важливу роль у патогенезі акне. Тому оцінка рівня цих гормонів у сироватці крові та отримання відповідного лікування є важливими в клінічній практиці для уникнення серйозних ендокринних розладів у ранньому віці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Arora MK, Seth S, Dayal S. The relationship of lipid profile and menstrual cycle with acne vulgaris. *Clin Biochemistry* 2010;43:1415–20.
2. George R, Clarke S, Thiboutot D. Hormonal therapy for acne. *Semin Cutan Med Surg* 2008;27(3):188–96.
3. Harper JC. Antiandrogen therapy for skin disease and hair disease. *Dermatol Clin*. 2006;24:137–43.
4. Kanda N, Watanabe S. Regulatory roles of sex hormones in cutaneous biology and immunology. *J Dermatol Sci* 2005;38:1–7
5. Konecna L, Yan MS, Miller LE, Scholmerich J, Falk W, Straub RH. Modulation of IL-6 production during the menstrual cycle in vivo and in vitro. *Brain Behav Immun* 2000;14:49–61.
6. Placzek M, Arnold B, Schmidt H, Gaube S, Keller E, Plewig G, et al. Elevated 17- hydroxyprogesterone serum values in male patients with acne. *J Am Acad Dermatol* 2005;53(6):955–8.
7. Russell JJ. Topical therapy for acne. *Am Fam Physician* 2000;61(2):357–66
8. Rutanen EM, Teppo AM, Stenman UH, Tiitinen A, Fyhrquist F, Ylikorkala O. Recurrent fever associated with progesterone action and persistently elevated serum levels of immunoreactive tumor necrosis factor- α and interleukin-6. *J Clin Endocrinol Metab* 1993;76:1594–8.

9. Simpson NB, Cunliffe WJ. Disorders of sebaceous glands. In: Burns T, Breathnach S, Cox N, Griffith C, editors. Rook's textbook of dermatology. 7th ed. Massachusetts, USA: Blackwell Publishing Company; 2004. p. 43.1–43.78.
10. Thiboutot D. Acne: hormonal concepts and therapy. *Clin Dermatol* 2004;22:419–28.
11. Vegeto E, Ciana P, Maggi A. Estrogen and inflammation: hormone generous action spreads to the brain. *Mol Psychiatry* 2002;7:236–8.
12. Zouboulis CC. Hormones. *Int J Endocrinol Metab* 2004;3(1):9–26
13. Zouboulis CC, Picardo M, Ju Q, Kurokawa I, Tőrocsik D, Bíró T. Beyond acne: Current aspects of sebaceous gland biology and function. *Rev Endocr Metab Disord*. 2016;17:319–334.

ДИСФУНКЦІЯ ГІПОТАЛАМО-ГІПОФІЗАРНО-ПАРАЩИТОПОДІБНОЇ ГОРМОНАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОРГАНІЗМУ ЗА УМОВ ТЕРМІЧНОГО ОПІКУ ШКІРИ

Тірон Оксана Іванівна

к.мед.н., доцент

Одеський національний медичний університет

Одеса, Україна

Вступ. Актуальність всебічного дослідження патогенетичних механізмів опікової травми, розвитку її ускладнень задля формування на підставі отриманих даних комплексних схем патогенетично обумовленої фармакологічної корекції індукованих альтеруючим термічним чинником надпорогової інтенсивності змін функціональної активності в організмі уражених людей. Після термічного впливу в організмі відбуваються суттєві структурно-клітинні перебудови, які спрямовані на ймовірну активацію його резервних та компенсаторних потужностей. Невід’ємними від вказаних процесів є формування гормональної дисфункції, оскільки гуморальна (в тому числі й гормональна) регуляція організму підпадає під суттєвий термічний вплив і має реагувати на альтеруючий вплив термічного чинника.

З’ясувавши виражену зміну гормональної активності щитоподібної залози у відповідь на термічний опік шкіри, з урахуванням загально фундаментальних даних стосовно складної ієрархічної побудови ендокринної системи в організмі, ми привернули інтерес до функціонування передньої долі гіпофізу, який шляхом модуляції вивільнення гонадотропних гормонів суттєво детермінує вираженість ендокринної активності організму, та паращитоподібної залози, прийнявши до уваги її анатомічну близькість до розташування щитоподібної залози.

Мета роботи – дослідження концентрації гіпофізарних гормонів та гормонів паращитоподібної залози в динаміці термічного опіку шкіри у щурів.

Матеріали та методи: експеримент був проведений на білих щурах

самцях, вагою 160-180 г, які утримувалися за умов віварію. Утримання, обробка та маніпуляції з тваринами проводились відповідно із «Загальними етичними принципами експериментів на тваринах», ухваленими П'ятим національним конгресом з біоетики (Київ, 2013), при цьому керувалися рекомендаціями Європейської конвенції про Захист хребетних тварин для експериментальних та інших наукових цілей (Страсбург, 1985), методичним рекомендаціями ДФЦ МОЗ України «Доклінічні дослідження препаратів» (2001) та правилами гуманного поводження з піддослідними тваринами та умовами, затвердженими Комісією з біоетики Комісією з біоетики Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова (протокол №1 від 14.01.2010).

Термічні опіки шкіри 2-3 ступеня моделювали шляхом притискання чотирьох мідних пластин (площа поверхні кожної становила 13,86 см²) до завчасно депільованих бокових поверхонь тіла щурів протягом 10 с. Експериментальних тварин до початку дослідження протягом 6 хв нагрівали у воді з температурою 100°C. Загальна площа ураження шкіри дорівнювала 21-23 %. Протягом перших 7 діб післяопікового періоду щурам у нижню порожнисту вену один раз на добу вводили 0,9 % фізіологічний розчин NaCl.

Досліди проводили у 3 групах щурів: 1 групу складали інтактні тварини (n=9), 2 групу складали щури після термічного опіку шкіри (n=7) і 3 групу складали щури після термічного опіку шкіри, яким вводили фізіологічний розчин (n=7). Через 1, 3, 7, 14, 21 і 30 діб після термічних опіків шкіри у плазмі крові щурів методом імуноферментного аналізу визначали вміст фолікулостимулюючого гормону (ФСГ), лютеїнізуючого гормону (ЛГ) і паратгормону.

Отримані результати обчислювали статистично із застосуванням параметричного критерію АНОВА. Мінімальну статистичну вірогідність визначали при $p < 0,05$.

Результати та обговорення. Наші дослідження довели, що в крові щурів через 1 добу після опікового ураження шкіри концентрація гонадотропних гормонів – ФСГ та ЛГ – дорівнювала 4.68 ± 0.43 МО/л та 3.71 ± 0.36 МО/л,

відповідно, що виявилось в 1.68 разів та в 1.69 разів більше, ніж це було зареєстровано в крові щурів контрольної групи (в усіх випадках $p < 0.05$). Концентрація паратгормону в щурів групи №2 в 1.52 рази перевищувала відповідний контрольний показник ($p < 0.05$).

Величини концентрацій всіх досліджуваних гормонів в крові щурів з опіком шкіри, яким вводили розчин NaCl, розрізнялися з відповідними показниками у щурів групи №2 на 0.8-2.9% ($p > 0.05$).

Подібна динаміка вмісту гормонів ФСГ, ЛГ та паратгормону спостерігалася протягом 14 діб дослідження. На 21-й добі досліду концентрація ФСГ та ЛГ в крові щурів групи №2 розрізнялася в відповідними контрольними вимірюваннями на 2.2% та на 1.9% ($p > 0.05$). Вміст паратгормону на 38.3% перевищував такий показник в контролі ($p < 0.05$). Концентрації всіх досліджуваних гормонів в крові щурів з опіком, яким протягом перших 7 діб досліду вводили розчин NaCl, не розрізнялися суттєво з відповідними показниками, зареєстрованими в щурів групи №2 ($p > 0.05$).

Така ж сама динаміка концентрації всіх досліджуваних гормонів спостерігалася в крові щурів дослідних груп на 30-й добі експерименту.

Отже, протягом 30 днів післяопікового періоду було вивчено динаміку концентрації гормонів гіпофізарного походження (передня доля гіпофізу, ФСГ та ЛГ) та паратгормону, який секретується парашотоподібною залозою. При цьому, додатково до гіпоталамо-гіпофізарно-щитоподібної, встановлено дисфункцію всієї ієрархічної гіпоталамо-гіпофізарно-паращитоподібної регуляції внутрішніх функцій біологічного організму.

Цікаво, що отримані дані підтверджують раніше опубліковані результати морфологічних досліджень тканини щитовидної залози протягом 30 днів після нанесення термічного пошкоджуючого впливу. Так, пригнічення та дезорганізація морфологічної внутрішньозалізистої організації в початкові інтервали часу після опіку шкіри, по-перше, і деяка мимовільна компенсація через 7-14 днів після опікового періоду знайшла своє підтвердження у зміні секреторної активності самої щитоподібної залози та інших найважливіших

залоз ендокринної секреції.

Відомо, що опік шкіри спричиняє пригнічення гормональної активності щитоподібної залози. Пов'язаним із гіпотиреозом вважаємо гіперпродукцію паратгормону оскільки в цьому випадку за механізмом негативного зворотного зв'язку гіпофізом робляться всі спроби нормалізувати індуковане опіковим впливом зниження функціональної активності щитоподібної залози. Разом з цим зрозуміла гіперсекреція паращитоподібної залози, оскільки секреторна активність щитоподібної та паращитоподібної залоз має реципрокний механізм взаємодії.

Непереконливі результати лабораторних досліджень з визначення концентрацій гормонів у групах тварин з введенням фізіологічного розчину виявилися неефективними в спробі стимуляції ендокринної активності паращитоподібної залози (рівно як і раніше – щитоподібної) свідчать про недостатність введення NaCl з лікувальною метою та про необхідність розробки та тестування ефективності іншої патогенетично обґрунтованої схеми корекції щитоподібної залози при опіку шкіри.

В плані розробки схеми ефективності патогенетично обґрунтованої схеми фармакологічної корекції опікового пошкодження щитовидної залози вважаємо важливим підкреслити, що наші дані показують, що з цією метою можна використовувати фармакологічні препарати, що мають у тому числі гіпофізарну, щитоподібну та паращитоподібну тропність.

Висновки. Протягом 30 днів післяопікового періоду встановлено дисфункцію всієї ієрархічної гіпоталамо-гіпофізарно-паращитоподібної регуляції внутрішніх функцій біологічного організму.

Виявлена гіперпродукція паратгормону, оскільки в цьому випадку за механізмом негативного зворотного зв'язку гіпофізом робляться всі спроби нормалізувати індуковане опіковим впливом зниження функціональної активності щитоподібної залози. Гіперсекреція паращитоподібної залози відбувається завдяки тому, що секреторна активність щитоподібної та паращитоподібної залоз має реципрокний механізм взаємодії.

У даному дослідженні 0.9% розчин NaCl не продемонстрував своєї ефективності для корекції гормональної дисфункції парашитоподібної залози, яка виникла на тлі термальних опіків шкіри, протягом всього 30-денного терміну спостереження.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ФАГІВ ТА ЇХНІЙ ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ

Торяник Інна Іванівна,

д.мед.н.,

старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник

лабораторії вірусних інфекцій

ДУ «Інститут мікробіології та імунології ім. І. І. Мечникова

Національної академії медичних наук України» м. Харків, Україна

Вступ. Роль бактеріофагів у контролі позитивної репопуляції мікроорганізмів, аутолізу деструктивних та дегенеративних клітин, трансгенних переносів, реалізації тих чи інших векторних систем, націлених на послаблення інфекційного агенту, є на сьогодні цілком очевидним фактом (Veiga-Crespo P., Barros-Velzquez J. et al., 2007; Торяник І. І., Калініченко С. В., Мінухін В. В., 2023). Їх називають одним із найбільш мобільних генетичних елементів. За рахунок активації окремих ланок функціонального навантаження бактеріофаги здатні оновлювати бактеріальний геном, унеможливаючи посилення агресивних ознак мікроорганізмів. Високий рівень спеціалізації, тривале співіснування в ідентичних умовах, швидкісна репродукція у клітинах хазяїна, позначена часом біологічна маневреність сприяють збереженню бактеріофагів в умовах динамічного балансу у широкому різнобарв'ї видів бактерій багатьох із відомих на сьогодні природних екосистем (Kalinichenko S., Melent'eva K., Torianyk I., 2020). Відомо, що бактеріофаги здатні за секунду інфікувати 1024 біологічні одиниці. За умов відсутності хазяїв бактеріофаги спроможні до збереження за собою заразної функції десятиліттями. Ще не до кінця визначені можливості бактеріофагів у терапії та профілактиці низки інфекційних, запальних, онкологічних захворювань. Бактеріофаги потужні інструменти екологічної підтримки та збереження ареалу існування людини, вектори гігієнічного впливу на нього. З огляду на це, і було започатковане представлене дослідження.

Мета роботи: провести стислий аналіз існуючих на сьогодні науково теоретичних даних щодо провідних аспектів функціонального навантаження фагів, сучасного осмислення біореалізації життєвого циклу останніх.

Матеріали та методи. Матеріалами започаткованого дослідження стали реферативні (інформативні аннали медичних реферативних журналів науково теоретичної, методологічної, патентної профільної періодики, що зареєстровані відповідно бібліографічним базам бібліотеки Державної установи «Інститут мікробіології та імунології ім. І. І. Мечникова Національної академії медичних наук України» (ІМІ НАМН), м. Харків; ретроспективні дані (архіви, копії лабораторних проб, консультативних заключень : глибина пошуку у 30 років) та багаторічні розробки (монографічний / на правах рукописів матеріал за дисертаційними дослідженнями, копії витягів зі звітів; фрагменти-розділи поточних науково-дослідних робіт з проблем застосування бактеріофагів у медичній практиці), які отримані у науково-лабораторних підрозділах ІМІ НАМН та знаходиться у вільному для читачів доступі (2000-2020 рр.). З метою об'єктивізації роботи проводили розширений аналітичний огляд спеціальних тематичних джерел (за ключовими прототипами: бактеріофаг, функції, життєвий цикл, лізис, адсорбція, ін'єкція, диференціація фагів). За для об'єктивізації отриманих матеріалів, верифікації останніх та доказової ґрунтації оглядового потенціалу представленої публікації застосовували науковий арсенал пошукових систем «Google», «Yandex», «Rambler» та інші. Автор дослідження висловлює щиру вдячність завідувачці науковою бібліотекою ІМІ НАМН пані Тетяні РЕЗАК за суттєву технічну підтримку, цінні робочі поради, ентузіазм та високий професіоналізм.

Результати та обговорення. Відповідно до даних джерел профільної науково-теоретичної та методологічної літератури відомо, що специфічність бактеріофагів являється їхньою найважливішою властивістю (Adams M. H., 1959; Каттер Е., Сулакулідзе А., 2012). Бактеріофаги здатні до лізису бактерій певного виду, однак взаємовідносини між ними та чутливими до них клітинами характеризуються певною складністю і не завжди завершуються очікуваним

лізисом та розмноженням фагів. Останнє сприяло ототодженню диференційних домінант фагів, а саме: моновалентних (лізуючих культури бактерій певних видів); типових фагів, що піддають лізису окремі штами у середині виду та полівалентних (здатних до лізису груп споріднених мікроорганізмів). Спостереження за представленими вище феноменами забезпечили вченим очевидне право зробити низку важливих та практично ємких висновків, пов'язаних із функціональним навантаженням фагів (Майкл Р. Барер, Вілл Ірвінг, Ендрю Свонн та ін., 2020). Один із найбільш цінніших із них, з точки зору, практичного застосування є інтерпретація продуктивності інфекційного джерела (інфекція клітини визнається продуктивною лише за умов її очевидної загибелі та репродукції фагу у ній). За цим є розуміння того, що розмноження фагу відбувається винятково у життєздатних клітинах (на стадіях росту та розвитку). Подальше вивчення особливостей взаємовідносин фагів і клітин сприяло встановленню інших вищенаведеним диференційних домінант (вірулентні та помірні фаги) та латентного часу (період, що линує із моменту інфікування клітини фагом до фінальних акордів лізису). Цікавим фактом є те, що перша половина латентнізації, коли у зараженій клітині цілком унеможлиблюється детекція інфекційного фагу, є її прихованим періодом. На тепер для більш досліджених систем фаг-бактерія у стандартних умовах проведення експериментів добре відпрацьовані величини латентного та прихованого періодів. Фахівцями (залежно від умов клімат-контролю, якісних властивостей середовищ) називаються цифри від 15-40 хв до декількох годин латентного періоду. Регуляція тривалості останнього (один із факторів практичного застосування) може відбуватись за допомогою температурних векторів. Зниження параметрів останньої, як правило, збільшує пролонгованість латентного періоду. За даними дослідників, для бактеріофагів характерними є 2 шляхи онтогенетичного розвитку (лізогенний та літичний), на початкових етапах помірні та вірулентні фаги різняться ідентичністю циклів розвитку. Вірулентні бактеріофаги рушають у відповідності до літичної моделі (з адсорбцією на фагоспецифічних рецепторах клітини; ін'єкцією фагової

нуклеїнової кислоти у клітину хазяїна; сумісною реплікацією фагової та бактеріальної нуклеїнових кислот; утворенням повторно синтезованих віріонів та «одягненням» фагової нуклеїнової кислоти у протеїнову оболонку; у решті решт, лізисом клітини (з її фізичним розривом під впливом лізоциму, вивільненням близько 200–1000 нових фагових часточок, які активно розпочинають інфікувати інші бактерії)). За цим поява та функціонування знов синтезованих фагів відбувається за рахунок брунькування та лізису клітини із середини. Останнє явище не є можливим без участі лізоциму, який, власне, і спричиняє клітинну деструкцію. Лізоцим називають пізнім вірусспецифічним протеїном, що потенціює руйнівні процеси у пептидоглікановому шарі бактеріальної стінки та сприяє вивільненню фагів у зовнішній простір. У літературі існують свідчення щодо зовнішнього лізису бактерій, який є наслідком адсорбції кількох фагів на поверхні мембрани однієї клітини. Практично цінним результатом зазначеного втручання є унеможливлене проникнення інших фагових геномів до клітинного апарату за рахунок розвитку у ній стійкого імунітету до суперінфекції певним фагом (Хейс У., 1965; Стент Г., 1965; Krishnamurthy S. R., Janowski A. B., Zhao G. et al., 2013). Помірні бактеріофаги по завершенню репродуктивного процесу залишаються у статусі профагів (лізогенний шлях). Профаги являють собою неінфекційну форму фагу, що зберігається у нескінченній низьці поколінь бактеріальних культур. За звичай, у формі профага вірус не є патогенним для клітини, однак він зберігає потенційну здатність стати вірулентним у разі переходу у зрілий активний фаг. Існують дані щодо профагів, які знаходяться у клітині або у інтегрованому з бактеріальною хромосомою стані, або у вигляді цитоплазматичних часточок. Окремі профаги локалізуються у цитоплазмі хазяїв, утворюючи самостійний реплікон, так як це відбувається у бактеріальних плазмід. Бактеріям, у складі яких мають місце профаги, присвоєна назва лізогенних. Лізогенні бактерії здатні до лізису, можуть вивільняти зрілий фаг. Зазначений процес носить як спонтанний характер, так і активується різними варіантами індукуючого впливу із зовні (лазерне, ультрафіолетове, іонізуюче опромінювання; хімічні чинники;

окремі біологічні фактори). Безцінна роль помірних фагів у обміні генетичним матеріалом між бактеріями (Іконнікова Н. В., 2017). Такий процес носить назву трансдукції. На тепер розрізняють загальну (генералізовану або неспецифічну) та специфічну трансдукцію. Механізми загальної трансдукції полягають у тому, що процес внутрішньоклітинного розмноження фагів долучає втручання у його голівку (як структурний компонент) фрагментів бактеріальної ДНК (із ідентичними морфометричними параметрами). Тоді, під час репродукції фагів з'являються дефективні віріони з фрагментами ДНК бактерій. Зазначені фаги є носіями та скарбницею інфекційних властивостей. Адсорбція на бактеріальній клітині не призводить до розмноження фагів. Донорська ДНК здатна обдарувати клітину реципієнта новими ознаками. Рекомбінація занесеного фагом фрагменту ДНК донора з хромосомної клітини реципієнта сприяє спадковому закріпленню ознак. Специфічна трансдукція відрізняється тим, що трансдуктні фаги завжди приносять певні гени. Вона пов'язана із інтеграцією помірної фага у хромосому клітини-хазяїна. За умов вивільнення із хромосом профаги спроможні до захвату «флангових» генів, рівних морфометрично розмірам ДНК протилежного боку. Результатом процедури стає унеможливлене отримання хибних генів.

Висновки. Функції бактеріофагів та їхній життєвий цикл є взаємопов'язаними речами, що зумовлюють широкий спектр дослідницьких напрямків та очікувань. Серед найбільш затребуваних феноменів, які сприяють нашому цілковитому усвідомленню ролі та значення фагів для практичної сфери медичної галузі, визначаються такі явища, як адсорбція на фагоспецифічних рецепторах клітини; ін'єкція фагової нуклеїнової кислоти у клітину хазяїна; реплікація фагової та бактеріальної нуклеїнових кислот; поява повторно синтезованих віріонів та упакування фагової нуклеїнової кислоти у протеїнову оболонку. Практично доцільним залишаються резерви загальної та специфічної трансдукції, якими зумовлене закріплення спадкових ознак реципієнтними клітинами та унеможливлення появи хибних (дефектних) генів.

БІОХІМІЯ НЕЙРОДЕГЕНЕРАЦІЇ: ВИВЧЕННЯ БІОХІМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬСЯ В КЛІТИНАХ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ПІД ЧАС РОЗВИТКУ НЕЙРОДЕГЕНЕРАЦІЇ, ТА РОЗРОБКА НОВИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ НА ОСНОВІ ЦИХ ЗНАНЬ

Турянчик Владислав Юрійович

студент

медичний факультет ДВНЗ

Ужгородський національний університет

Бернада Вікторія Володимирівна

Кандидат біологічних наук, доцент

медичний факультет ДВНЗ

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Від ранніх років людина вивчає світ навколо себе. Ми спостерігаємо за тим, як функціонують різні системи в організмі, та досліджуємо їх, щоб знайти способи покращення нашого життя. Однією з таких систем є нервова система, яка є ключовою для функціонування нашого тіла та розуму.

Нейродегенерація - це процес, який відбувається в клітинах нервової системи та призводить до смерті нейронів, що може бути причиною різних нейрологічних захворювань. Наприклад, біль, депресія, Альцгеймера та Паркінсона. На жаль, на сьогоднішній день не існує ефективних методів лікування цих захворювань. [1]

Однак, вивчення біохімії нейродегенерації може допомогти зрозуміти механізми, які призводять до цих захворювань, і розробити нові методи лікування на основі цих знань. Біохімічні процеси, які відбуваються в клітинах нервової системи під час розвитку нейродегенерації, включають в себе дисфункцію мітохондрій, дисбаланс в оксидативному стресі та накопичення або агрегацію неправильно складених білків. [2]

Останнім часом, дослідження біохімії нейродегенерації стали більш

інтенсивними, тому що багато лікарських засобів, які раніше вважались ефективними, не приносять очікуваного результату. Розуміння біохімії нейродегенерації може допомогти знайти нові методи лікування, які будуть більш ефективні та зменшуватимуть негативні наслідки застосування деяких лікарських засобів. [3]

Розуміння біохімії нейродегенерації вимагає широкого спектру досліджень, які включають в себе генетичні, молекулярні та клінічні дослідження. [4]

У світі все більше науковців займаються дослідженням біохімії нейродегенерації, тому що вони розуміють важливість цієї теми. Вони працюють в галузі біохімії, медицини, генетики та інших наукових дисциплінах, щоб зрозуміти, які механізми відповідають за нейродегенерацію та як їх можна зупинити. [6]

Метою даної наукової роботи є вивчення біохімічних процесів, які відбуваються в клітинах нервової системи під час розвитку нейродегенерації, та розробка нових методів лікування на основі цих знань. У науковій роботі будуть досліджені механізми, що спричиняють нейродегенерацію, такі як дисфункція мітохондрій, дисбаланс в оксидативному стресі та накопичення або агрегація неправильно складених білків. Крім того, розглянемо нові методи лікування, що базуються на знаннях про біохімію нейродегенерації. [7]

Відповідальне та особистісно зорієнтоване вивчення біохімії нейродегенерації необхідне для подальшого розвитку медицини та здійснення переважної кількості наукових відкриттів. Відкриття нових методів лікування нейродегенерації може допомогти мільйонам людей, які страждають від цих захворювань, і підвищити якість життя людей у всьому світі. [5]

Ціль. Ціль даної наукової роботи полягає в вивченні біохімічних процесів, що відбуваються в клітинах нервової системи під час розвитку нейродегенерації та розробці нових методів лікування на основі цих знань. Крім того, метою роботи є розуміння механізмів, що спричиняють нейродегенерацію, таких як дисфункція мітохондрій, дисбаланс в

оксидативному стресі та накопичення або агрегація неправильно складених білків. Результати дослідження можуть мати великий вплив на розвиток медицини та покращення якості життя людей, що страждають від нейродегенеративних захворювань.

Досягнення цієї мети передбачає проведення детального аналізу літератури та наукових досліджень, що стосуються біохімії нейродегенерації. У роботі будуть розглянуті різні механізми, що лежать в основі нейродегенерації, та визначені можливості їхнього впливу на розвиток захворювань нервової системи. Також будуть досліджені потенційні нові методи лікування, що базуються на знаннях про біохімію нейродегенерації, їхні переваги та обмеження. [9]

В результаті дослідження будуть сформовані висновки та рекомендації щодо можливостей покращення методів лікування та профілактики нейродегенеративних захворювань, які можуть бути корисними для медичної спільноти та громадськості в цілому. Отримані результати можуть слугувати основою для подальших досліджень та розробки нових методів лікування нейродегенеративних захворювань. [4]

Висновок. У наші часи нейродегенеративні захворювання стали однією з найбільш поширених і тяжких проблем нашого суспільства. Нейродегенерація це процес втрати функцій та смерті нейронів, який відбувається в результаті різних захворювань нервової системи, таких як хвороба Паркінсона, хвороба Альцгеймера, аміотрофічний бічний склероз і інші.

У даному рефераті ми розглядали біохімічні процеси, що відбуваються в клітинах нервової системи під час розвитку нейродегенерації та розробку нових методів лікування на основі цих знань. Наші дослідження вказують на те, що біохімічні процеси, які відбуваються в клітинах нервової системи, можуть бути відповідальні за розвиток нейродегенерації. Дослідження також показали, що оксидативний стрес, дисфункція мітохондрій та накопичення неправильно складених білків можуть грати важливу роль у розвитку захворювань нервової системи.

Одним з найбільш обіцяючих напрямів розвитку нових методів лікування нейродегенерації є використання технологій генетичного інженерінгу, які дозволяють змінювати гени, що відповідають за розвиток нейродегенеративних захворювань, та підвищувати стійкість нейронів до різних стресових факторів. Крім того, нові методи лікування можуть бути спрямовані на підвищення рівня антиоксидантів в клітинах нервової системи та зменшення впливу оксидативного стресу.

Аналіз результатів досліджень показав, що розуміння біохімії нейродегенерації може мати великий вплив на розвиток медицини та покращення якості життя людей, що страждають від цих захворювань. Розробка нових методів лікування на основі цих знань може допомогти у запобіганні розвитку нейродегенеративних захворювань або затримати їх прогресування у людей, що вже мають ці захворювання. У роботі ми також розглядали переваги та обмеження різних методів лікування нейродегенерації. На даний момент, найбільш ефективними методами лікування є фармакотерапія та глибоку мозкову стимуляція. Однак, ці методи мають свої обмеження, такі як побічні ефекти та високі витрати. Нові методи лікування, які базуються на знаннях про біохімію нейродегенерації, можуть бути більш ефективними та менш інвазивними. Отримані результати досліджень є дуже важливими для подальшого розвитку медицини та поліпшення якості життя людей, що страждають від нейродегенеративних захворювань. Досягнення цієї мети передбачає подальше дослідження біохімії нейродегенерації та розробку нових методів лікування на основі цих знань. Це може відкрити нові перспективи для медичної спільноти та допомогти підвищити якість життя мільйонів людей, що страждають від нейродегенеративних захворювань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Харді Дж., Селко Дж. Гіпотеза амілоїду при хворобі Альцгеймера: прогрес та проблеми на шляху до терапії // Science. 2002. Т. 297, № 5580. С. 353-356.

2. Лін М.Т., Біл М.Ф. Мітохондріальна дисфункція та оксидативний стрес при нейродегенеративних захворюваннях // Nature. 2006. Т. 443, № 7113. С. 787-795.
3. Доусон Т. М., Доусон В. Л. Молекулярні шляхи нейродегенерації при хворобі Паркінсона // Science. 2003. Т. 302, № 5646. С. 819-822.
4. Холтцман Д. М., Морріс Д.Дж., Гот А.М. Хвороба Альцгеймера: виклики на другому етапі // Sci Transl Med. 2011. Т. 3, № 77. С. 77sr1.
5. Рідерер П., Вукетіч С. Часовий хід дегенерації нігроструна при хворобі Паркінсона. Детальне дослідження впливових факторів в аналізі амінів головного мозку людини // J Neural Transm Suppl. 1986. Т. 24. С. 89-103.
6. Сісодія С. С., Прайс Д. Л. Роль бета-амілоїдного білка в хворобі Альцгеймера // FASEB J. 1995. Т. 9, № 8. С. 366-370.
7. Харді Дж., Олсеп Д. Відкладення амілоїду як центральна подія в етіології хвороби Альцгеймера // Trends Pharmacol Sci. 1991. Т. 12, № 8. С. 383-388.
8. Танзі Р. Е. Генетика хвороби Альцгеймера // Cold Spring Harb Perspect Med. 2012. Т. 2, № 6. С. a006296.
9. Біл М. Ф. Мітохондрії в основі старіння та нейродегенерації // Ann Neurol. 2005. Т. 58, № 6. С. 495-505.

НОВІТНІЙ ЛІКАРСЬКИЙ ПРЕПАРАТ «VERQUVO» ДЛЯ ЛІКУВАННЯ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Ховпей Євгенія Михайлівна

Студентка

медичний факультет ДВНЗ

Ужгородський національний університет

Грига Василь Іванович

Доктор філософії, доцент

медичний факультет ДВНЗ

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Препарат Verquvo (Vericiguat) - це лікарський засіб, який використовується для лікування хронічної серцевої недостатності у дорослих пацієнтів з функціональним класом NYHA II-IV у поєднанні зі стандартним лікуванням. Він належить до класу препаратів, що діють на гуанілатциклазу. Він був затверджений для використання в США в квітні 2021 року та в ЄС в червні 2021 року. Verquvo є інгібітором розширення судин залежної від гуанілатциклази (sGC). sGC є важливим ферментом, який допомагає розширювати судини кровоносного русла, знижуючи тиск у легенях і полегшуючи роботу серця. Одним з головних ефектів Verquvo є зниження тиску в легенях, що покращує кровообіг та зменшує навантаження на серце. [3]

Мета роботи. Мета мого дослідження полягає в оцінці ефективності препарату Verquvo у пацієнтів з серцево-судинними захворюваннями, зокрема у тих, хто має знижену функцію серця та високий ризик погіршення стану.

Матеріали та методи. Verquvo є інгібітором розширення судин, що залежить від гуанілатциклази (sGC). Це означає, що препарат діє на гуанілатциклазу - фермент, який сприяє розширенню кровоносних судин. Verquvo інгібує роботу цього ферменту, що призводить до скорочення судин і зниження кров'яного тиску. [1]

Цей препарат вживається для лікування хворих на серцево-судинні

захворювання, зокрема хронічної серцевої недостатності (ХСН) зі зниженою фракцією викиду (ФВ) (тобто, коли лівий шлуночок серця не забезпечує ефективний кровообіг). Verquvo показав певні покращення у функціонуванні серця та зниженні смертності серед пацієнтів з ХСН зі зниженою ФВ. [2]

Початкова рекомендована доза Verquvo становить 2,5 мг один раз на добу, яку слід подвоювати приблизно кожен тиждень до досягнення цільової підтримуючої дози 2 мг один раз на добу, яку пацієнт може переносити. Якщо виникають проблеми з переносимістю, наприклад, симптоматична артеріальна гіпотензія або зниження систолічного артеріального тиску нижче 90 мм рт.ст., то вимагається тимчасове зниження дози, або припинення лікування. [3]. У будь-якому разі важливо дотримуватися рекомендацій лікаря щодо його вживання.

Для прийому препарату слід ковтати таблетки під час їжі, запиваючи водою. У разі неможливості ковтання таблеток їх можна подрібнити та розчинити у воді перед вживанням. [4]

Verquvo має кілька протипоказань для прийому пацієнтів, який не рекомендовано використовувати у випадках:

- гіпотензії (зниження артеріального тиску) зі значенням систолічного тиску менше 90 мм рт.ст.;
- важкої артеріальної гіпотензії, що потребує введення інотропних лікарських засобів;
- гемодинамічної нестабільності, включаючи шок;
- серцевого інфаркту або гострої декомпенсації серця протягом останніх 3 місяців;
- важкої ниркової недостатності (КК менше 30 мл/хв);
- гіперчутливості до будь-якого із компонентів препарату.

Перед початком вживання препарату Verquvo необхідно проконсультуватися з лікарем і ознайомитися з інструкцією щодо вживання, протипоказань та можливих побічних реакцій.

Деякі з найбільших побічних ефектів від препарату Verquvo включають

головний біль, підвищення артеріального тиску, запаморочення, нудоту, діарею та втому. Деякі пацієнти також можуть відчувати неконтрольований ритм серця. У разі будь-яких серйозних побічних ефектів пацієнти повинні звернутися до свого лікаря. [5]

Висновки. Отже, Verquvo є новим, ефективним інструментом для лікування серцевої недостатності, який може покращити якість життя пацієнтів та зменшити ризик погіршення. Однак, як і будь-який лікарський засіб, Verquvo може мати певні побічні ефекти та взаємодії з іншими ліками. Тому призначення препарату та контроль за його застосуванням повинен здійснювати лікар.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://www.clinicaltrialsarena.com/projects/verquvo-vericiguat-heart-failure/>
2. https://www.ema.europa.eu/en/documents/product-information/verquvo-epar-product-information_en.pdf
3. <https://www.adc.sk/databazy/produkty/detail/verquvo-5-mg-558370.html>
4. "Sacubitril/Valsartan and Vericiguat for Heart Failure: Two Novel Cardiovascular Drugs Targeting the Cyclic Guanosine Monophosphate Pathway" (2021) (книга)
5. "Vericiguat for the Treatment of Heart Failure with Reduced Ejection Fraction: An Evidence Review Group Evaluation of a NICE Single Technology Appraisal" (2020) (стаття)

ВПЛИВ НЕСТЕРОЇДНИХ ПРОТИЗАПАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ НА ВЕРХНІ ВІДДІЛИ ШЛУНКОВО-КИШКОВОГО ТРАКТУ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА ВЛАСНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ)

Ходаківська Світлана Петрівна

к.м.н., доцент

Гаспарова Яна Едуардівна

Ткаченко Яна Віталіївна

Хвиць Петро Сергійович

студенти

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Нестероїдні протизапальні препарати (НПЗП) - це група препаратів, які широко використовуються у всьому світі для лікування болю та запалення, а у випадку аспіріну - для вторинної профілактики серцево-судинних захворювань. Проте при довготривалому застосуванні нестероїдних протизапальних препаратів можуть виникати серйозні побічні реакції з боку верхніх відділів шлунково-кишкового тракту, такі як виразкова хвороба та шлунково-кишкові кровотечі. Крім того існують кілька клінічних і генетичних факторів схильності; однак генетичні дані суперечливі.

Пригнічення циклооксигенази-1 в шлунково-кишковому тракті призводить до зниження секреції простагландину та його цитопротекторної дії на слизову оболонку шлунка. Це підвищує ризик пошкодження слизової оболонки та сприяє виникненню виразкової хвороби. Крім того, інгібування циклооксигенази-2 також може впливати на стан слизової оболонки.[3, 4, 5]

Найчастіше використовується ібупрофен, оскільки аспірин може мати побічні ефекти, такі як синдром Рея та шлунково-кишкова кровотеча. [6]

Хоча багато людей щодня лікуються НПЗП, у невеликого відсотка пацієнтів можуть виникати серйозні побічні ефекти, зокрема виразкова хвороба шлунка та ДПК, які можуть виникати як при пероральному, так і при

парентеральному введенні.

Існує щонайменше два механізми, які спричиняють НПЗП: прямий токсичний вплив на слизову оболонку ШКТ та непрямий через активні печінкові метаболіти, які виділяються з жовчю, а потім потрапляють у дванадцятипалу кишку. Ці метаболіти викликають ушкодження слизової оболонки шлунка під час дуоденогастрального рефлюксу та тонкої кишки шляхом антеградного проходження через ШКТ. Такі клінічні прояви, як диспепсія та дискомфорт у ШКТ, виникають щонайменше у 10–20% осіб, які приймають НПЗП; однак диспепсичні симптоми погано корелюють із клінічно значущими виразками. [7]

Педіатри-ревматологи також призначають селективні ЦОГ-2 НПЗП. Існують великі рандомізовані дослідження щодо безпеки ібупрофену (порівняно з ацетамінофеном) у педіатричних пацієнтів, і спостережуваний ризик кровотечі в ШКТ у групі ібупрофену становив 7,2 на 100 000; автори також повідомляють про залежність між дозою і побічними реакціями в ШКТ при прийомі ібупрофену. Проте виразки шлунка, спричинені прийомом НПЗП, у дітей зустрічаються рідко, найпоширенішими побічними реакціями є біль в животі, нудота та анорексія. [6]

Дослідження літератури дозволяють виділити такі діагностичні критерії НПЗП-гастропатій:

- Чіткий зв'язок уражень з прийомом НПЗП;
- Гострота виникнення;
- Множинність уражень;
- Без- або малосимптомний перебіг (у 80 % пацієнтів);
- Високий ризик маніфестації шлунковою кровотечею (до 60 % випадків);
- Переважна локалізація в антральному відділі шлунка;
- Відсутність запального валу навкруги;
- Фовеолярна гіперплазія слизової оболонки;

- Досить швидко загоєння після відміни НПЗП. [8, 9]

Ціль роботи./Aim. Аналіз серйозних ускладнень верхніх відділів шлунково-кишкового тракту у дітей, пов'язаних з несаліцилатними нестероїдними протизапальними препаратами (НПЗП).

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи: аналіз серйозних ускладнень, пов'язаних з НПЗП, які використовують для лікування помірного болю або лихоманки у дітей.

Результати та обговорення./Results and discussion. Було зафіксовано серйозні ускладнення у 17 дітей віком від 12 місяців до 15 років під час лікування ніфлуміновою кислотою (5), ібупрофеном (10) і тіапрофеновою кислотою (2). Проявами були безсимптомна кровотеча (2) і 15 шлунково-кишкових симптомів з ендоскопічними ураженнями, такими як гастрит (6), виразка шлунка (6), виразка дванадцятипалої кишки (3), дуоденіт (1) і виразка стравоходу (1). [1]

Висновки./Conclusions. Застосування НПЗП для лікування лихоманки та помірного болю у дітей пов'язане з ризиком серйозних ускладнень ШКТ, який зростає з тривалістю, дозою та асоціацією із саліцилатом. Аналізуючи дані ретроспективних аналізів виділили наступні аспекти: середній вік дітей на момент звернення становив 12 +/- 0,9 місяця; НПЗП призначалися для контролю лихоманки. Симптоми ускладнень з'явилися протягом 24-48 годин після прийому, у однієї дитини шлунково-кишкова кровотеча була спричинена ендоскопічно підтвердженою подвійною виразкою шлунка та/або воротаря, яке було спричинено одноразовою дозою 50-100 мг ібупрофену або 500 мг аспірину.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Upper gastrointestinal complications associated with NSAIDs in children
Lamiae Bensouda-Grimaldi, Chantal Maurage, Annie Pierre Jonville-Bera
2. Martinez C, Blanco G, Ladero JM, Garcia-Martin E, Taxonera C, Gamito

FG та інші, «Генетична схильність до гострої шлунково-кишкової кровотечі після застосування НПЗЗ», Br J Pharmacol., 141(2), 205–208, січ. 2004 рік.

3. Бичков М.А. Нестероїдні протизапальні препарати як фактор ризику виникнення паталогії стравоходу //сучасна гастроентерологія – 2007 59-64

4. Григор'єв П.Я., Яковенко Є.П. пошкодження шлунка та ДПК при лікуванні нестероїдними протизапальними препаратами 1997 69-71

5. Gasrtoenterologia I hepatologiakliniczna/ Pod red S.J. Konturka Warszawa: WydawnictwoLekarskie PZWL, 2006 852s.

6. K. D. Rainsford «Ibuprofen: pharmacology, efficacy and safety» Inflammopharmacol (2009) 17:275-342

7. Нестероїдні протизапальні препарати: докази ефективності, факти, міфи Автори: Д. мед. н., професорка, лікарка-ревматологиня МЦ «Клініка сучасної ревматології» Єлизавета Давидівна Єгудіна (м. Київ)

8. Пузанова О. Г Ураження шлунка та дванадцятипалої кишки, асоційовані із застосуванням нестероїдних протизапальних препаратів у хворих на остеоартроз: особливості діагностики, профілактики та лікування НМУ 2001 20 с.

9. Свінціцький А. С., Яременко О. Б., Пузанова О. Г., Хомченкова Н. І., ревматичні хвороби і синдроми Книга плюс, 2006 680с.

МЕДИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Чепікова Анна Ігорівна

студентка II курсу

Ріжняк Оксана Леонідівна

канд. філол. наук, викладач

Кіровоградський медичний фаховий коледж

ім. Є. Й. Мухіна

м. Кропивницький, Україна

Вступ. Медицина – невід’ємна частина всіх війн: військові завжди будуть потребувати лікування, як і те мирне населення, що раптово опинилося в епіцентрі страшних подій. Разом з розвитком військової медицини завжди з’являється багато нових медичних термінів для позначення синдромів, станів, ліків, медичних приладів тощо. Подібні зміни відбуваються в сучасній українській термінології. Більшість медичних неологізмів практично відразу переходять до складу загально уживаної лексики, з’являються на інформаційних сайтах, використовуються в побуті.

Мета роботи – виявити та дослідити особливості вживання найбільш поширених медичних неологізмів, які виникли в українській мові за період з 24.02.22.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження послужили медичні неологізми, які були виявлені методом суцільного вибору з матеріалів сайтів новин за останній рік.

Результати та обговорення. Результати проведеного дослідження показали, що серед найбільш популярних неологізмів військового часу окрему групу утворюють назви різноманітних синдромів та їх симптомів, які пов’язані з певними порушеннями психологічного стану більшості мешканців України.

Хоча слова *симптом* і *синдром* в повсякденному вжитку не завжди розрізняються і іноді використовуються як синоніми, нагадаємо, що як медичні терміни в українську мову вони прийшли в результаті запозичення з грецької мови через сучасні європейські в наступному значенні: *синдром* - сукупність

симптомів певної хвороби (від гр. συνδρομή «збіг, скупчення», утвореного з префікса συν- «разом, з-» і основи іменника δρόμος «біг»), а *симптом* - ознака, яка відрізняє хвору людину від здорової (від грец. σύμπτωμα— ознака, нещастя, що трапляється). Також визначають симптом як будь-яку відчутну зміну в організмі або його функціях, що виявляється на підставі скарг хворого (суб'єктивний симптом) або під час дослідження лікарем (об'єктивний симптом). Симптом може бути й об'єктивною клінічною ознакою, тобто чітко виявлятися не тільки самим пацієнтом, але й будь-якою іншою людиною, особливо лікарем, перед або під час фізичного огляду пацієнта.

Серед найбільш активних неологізмів виділяються наступні: *синдром вцілілого, синдром Українця, синдром біженця, гаванський синдром, синдром фантомної сирени (сиренофобія), русофобія*.

Синдром вцілілого. Відомо, що спочатку цим терміном називали тих, хто пережив Голокост, а з часом всіх, хто залишився в живих після автокатастроф, стихійних лих, епідемій, інфекційних захворювань і військових конфліктів. Це відчуття певної провини перед тим, хто не вижив, хто ціною власного життя захистив інших. У найбільш важкій формі не відрізняється від посттравматичного стресового розладу і супроводжується такими симптомами, як порушення сну; головні болі; нудота і біль у животі; травматичні спогади; перепади настрою; безпорадність; напади гніву; суїцидальні думки. [6]. Останнім часом отримав назву *синдром українця*.

Синдром українця – є результатом будь-якої психологічної травми: від війни, насилля, нещасного випадка, природної катастрофи, скалічення. Безперечно, причина війни є найактуальнішою. Синдром Українця є адаптаційною моделлю. Зараз це виражається як особиста позиція українців до російсько-української війни.

Синдром біженця – одна з реакцій нашого організму на стрес, що проявляється як результат військових дій. Симптомами є: депресивний стан, почуття втрати, провини за те, що людина знаходиться у безпеці доки інші помирають в Україні, неконтрольована агресія, безпорадність та ін.

Цікаво, що незадовго до війни в пресі з'явився новий термін – *гаванський синдром*.

Гаванський синдром – це сукупність ряду неврологічних симптомів, таких як запаморочення, нудота, головні болі, порушення слуху. Уперше було виявлене у працівників посольств Канади та США в Гавані, Куба. Уряд США вважав, що причиною є використання мікрохвильової зброї, але, на даний момент, це твердження залишається не підтвердженим.

Синдром фантомної сирени – це стан, коли людина чує сирену, знаходячись у повній тиші. Цей симптом є одним із різновидів дереалізації, під час якої психіка не може впоратись із пережитою травмою чи перенавантаженням. Відчуття *фантомної сирени* може проявлятися і коли людина лякається гучних звуків, сигналів чи свисту. Психологи визначають, що цей стан є одним із симптомів посттравматичного стресового розладу. Зустрічається також як *сиренофобія*.

Нагадаємо, що *Фантом* або *Phantom* (фр. *Antôme* < лат. *Phantasma* < грец. φάντασμα явище, привід»). Раніше термін *фантомна біль* використовували тільки для позначення відчуття, якого зазнає особа стосовно кінцівки чи органу, що фізично не належать до тіла. Втрата кінцівки є результатом або ампутації або вродженої відсутності. Однак почуття фантомного болю також можуть виникати внаслідок розриву нервів чи пошкоджень спинного мозку.

Термін *сиренофобія* утворено поєднанням відомого давньо-грецького терміноелемента *phobia* (страх) з назвою міфологічних істот.

Русофобія (від укр. росіяни та давньо-грецького **phobos** - страх) позначення українців на нетерпіння, ненависть до усього російського: мови, культури, людей та, безпосередньо, самої росії. Незважаючи на те, що термін означає боязнь, українці використовують його у цілком протилежному значенні.

Також ним користуються самі росіяни, щоб звинуватити людей у ксенофобії (від грецької **xenos** – чужинець та давньо-грецького **phobos** – страх) дискримінації за національно-культурними ознаками.

Висновки. Таким чином, можна відзначити, що найбільш поширені неологізми військового часу в Україні переважно пов'язані із психологічними захворюваннями, синдромами та фобіями.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Симптом фантомної сирени: чому він виникає та що з цим робити 18000.com.ua. *18000.com.ua*. URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/simptom-fantomnoyi-sireni-chomu-vin-vinikaye-ta-shho-z-cim-robiti/> (дата звернення: 23.02.2023).
2. Учасники проєктів Вікімедіа. Русофобія – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Русофобія> (дата звернення: 23.02.2023).
3. ФАНТОМНА СИРЕНА: ЩО ЦЕ І ЯК ВИЛІКУВАТИСЯ | Газета "Подільнин". Газета "Подільнин". URL: <https://podolyanin.com.ua/health/58035/> (дата звернення: 23.02.2023).
4. How to overcome the. Visit Ukraine - RULES OF SAFE VISIT TO UKRAINE. URL: <https://visitukraine.today/blog/589/how-to-overcome-the-refugee-syndrome-advice-from-the-ministry-of-health> (date of access: 23.02.2023).
5. Ukrainian syndrome. Youth in Ukraine in the face of a 2022-Full-scale Russian invasion. medRxiv. URL: <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2023.01.08.23284304v1> (date of access: 23.02.2023).
6. <https://suspilne.media/216189-sindrom-vcililogo-ak-ne-kartati-sebe-za-te-so-vdalosa-vratuvatisa-vid-vijni/>

ПАРОДОНТОЛОГІЧНИЙ СТАТУС ХВОРИХ НА СОМАТИЧНУ ПАТОЛОГІЮ ІЗ ДИСТРОФІЧНО-ЗАПАЛЬНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ ПАРОДОНТА

Шевчук Мар'яна Миколаївна

доктор філософії, асистент

Січкоріз Христина Андріївна

к.мед.н., доцент

Бумбар Зиновія Олегівна

к.мед.н, асистент

Скибчик Оксана Василівна

асистент

Львівський національний медичний університет

імені Данила Галицького

м. Львів, Україна

Вступ. Дистрофічно-запальні захворювання пародонта (ДЗЗП) – одна з актуальних проблем сучасної стоматології, медична і соціальна гострота якої обумовлена наявністю патологічного процесу в тканинах пародонта та ослабленням функції зубощелепного апарату, а саме: порушенням травлення та обмінних процесів, інфікуванням і сенсibiliзацією організму, небезпекою утворення джерела хроніосепсису, а також розвитком нервово-психічних розладів, що погіршують якість життя хворих [1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13].

Ціль роботи. Вивчити пародонтологічний статус хворих на соматичну патологію із ДЗЗП.

Матеріали і методи. Вивчення пародонтологічного статусу проведено у 331 хворого із ДЗЗП при різній соматичній патології, зокрема серцево судинних захворюваннях – 76 (22,96%) хворих, неврологічних захворюваннях 85 (25,67 %) хворих, гастроентерологічних захворюваннях – 81 (24,47%) хворих і ревматологічних захворюваннях – 89 (26,88%) хворих.

Для вивчення інтенсивності та поширеності запального процесу в яснах застосовано пародонтальний індекс РМА (папілярно-маргінально-альвеолярний індекс за М. Massler, у модифікації С. Parma, 1960) [2, 5, 7]. Гігієнічний стан

порожнини рота оцінювали за спрощеним індексом гігієни ОНІ-S (Oral Hygiene Index-Simplified) за J. C. Green, J. R. Vermillion (1964) [5, 7]. Визначення потреби в пародонтологічному лікуванні розраховували за індексом СРІТН (Community Periodontal Index of Treatment Needs) [7].

Результати та обговорення. Визначення показників індексу РМА показало, що у хворих при різних соматичних патологіях із ДЗЗП важкий ступінь запального процесу найчастіше реєстрували у хворих на серцево-судинну та ревматологічну патологію - у 67,11% та 69,66% обстежених, відповідно. На противагу, середній ступінь важкості запалення найчастіше виявляли у хворих із неврологічними та гастроентерологічними захворюваннями - у 56,47% та 60,49% обстежених, відповідно. Легкий запальний процес не спостерігали у жодного обстеженого (рис. 1).

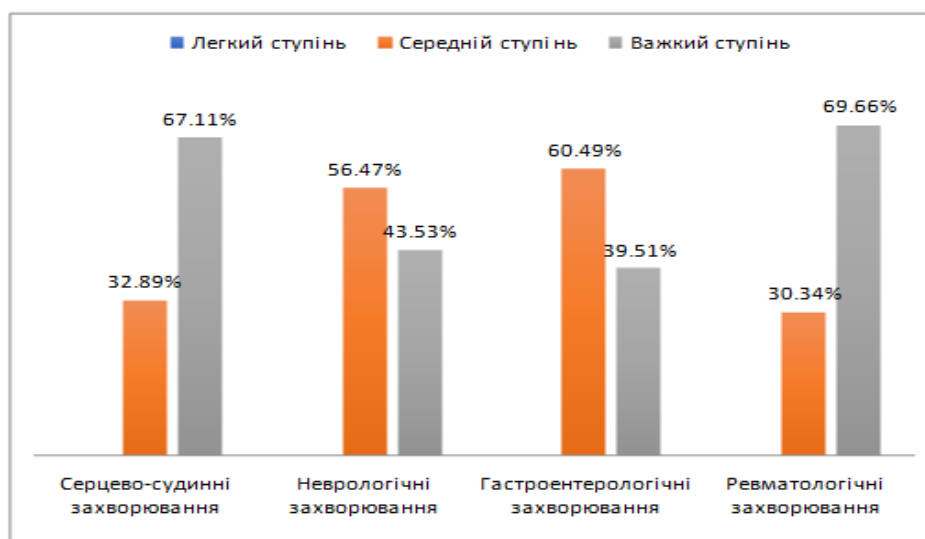

Рис. 1. Розподіл хворих із ДЗЗП при різних соматичних патологіях за ступенем важкості запалення ясен за даними індексу РМА (%)

Аналіз даних показав, що у обстежених із ДЗЗП середнє значення індексу РМА було найвищим при серцево-судинних ($54,70 \pm 1,89$ %) та ревматологічних патологіях ($52,69 \pm 1,57$ %) і відповідало важкому ступеню запального процесу в тканинах пародонта ($p > 0,05$). У групах із неврологічними та гастроентерологічними хворобами реєстрували середній ступінь важкості запалення ясен згідно індексу РМА, значення якого становило $44,84 \pm 1,70$ % та $42,71 \pm 1,66$ %, відповідно ($p < 0,001$).

Аналіз значень індексу гігієни порожнини рота ОНІ-S у хворих із ДЗЗП показав, що погану гігієну порожнини рота ($\geq 2,6$ балів) найчастіше реєстрували у обстежених із серцево-судинними (40,79 %) та неврологічними (41,18 %) хворобами (рис. 2). Серед хворих на серцево-судинну патологію також частіше спостерігали незадовільний рівень гігієни порожнини рота (1,7-2,5 балів), який було визначено у 44,73 % обстежених. У групі із гастроентерологічними захворюваннями однаково часто реєстрували задовільний (0,7-1,6 балів) і поганий ($\geq 2,6$ балів) стан гігієни порожнини рота (37,04% та 37,04% обстежених, відповідно). У ревматологічних хворих найчастіше зустрічали поганий та задовільний показник рівня гігієни порожнини рота - у 37,08% та 33,71% осіб, відповідно. Добрий гігієнічний стан порожнини рота ($\leq 0,6$ балів) у хворих на ДЗЗП зустрічався рідко – у 1,31-4,49% обстежених.

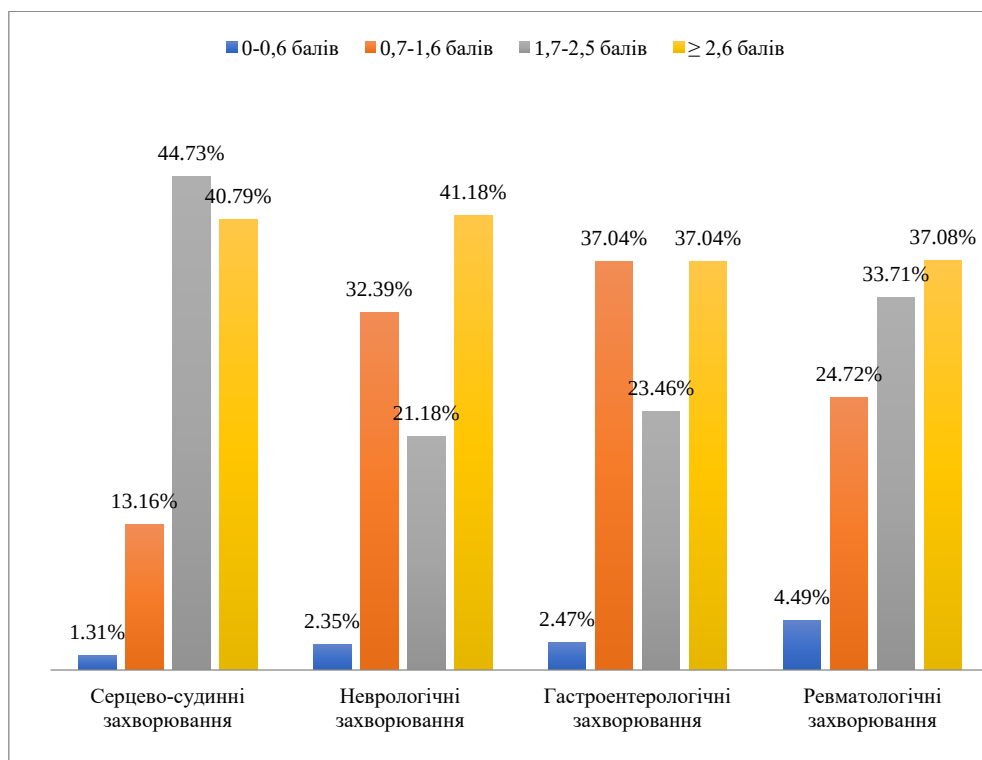

Рис. 2. Розподіл хворих із ДЗЗП при різних соматичних патологіях за індексом гігієни ОНІ-S (%)

У хворих із ДЗЗП середнє значення індексу ОНІ-S відповідало незадовільному стану (1,7-2,5 балів) гігієни порожнини рота у всіх групах обстежених: із серцево-судинними захворюваннями – $2,15 \pm 0,07$ бали, гастроентерологічними – $2,08 \pm 0,08$ бали, ревматологічними – $1,94 \pm 0,08$ бали,

неврологічними – $1,93 \pm 0,08$ бали. Найвищим даний показник був у хворих на серцево-судинну патологію та вірогідно відрізнявся від такого у хворих на неврологічну та ревматологічну патологію ($p < 0,05$). Вивчення показників індексу CRITN у хворих із ДЗЗП показало, що проведення професійної гігієни порожнини рота та усунення ретенційних факторів (код 2) було проведено незначній кількості обстежених: від 5,26% осіб із серцево-судинними захворюваннями до 14,81% хворих на гастроентерологічну патологію (рис. 3).

Окрім проведення професійної гігієни порожнини рота, більшість обстежених потребувало нехірургічне пародонтологічне лікування (код 3): 42,11 % осіб із серцево-судинними, 49,38% – із гастроентерологічними, 54,12% із неврологічними та 55,06% – із ревматологічними захворюваннями.

Комплексне пародонтологічне лікування (код 4) було необхідним для 35,8% хворих на гастроентерологічну, 36,47% – на неврологічну, 38,2% – на ревматологічну патологію та більше половини обстежених – 52,63% осіб із серцево-судинними захворюваннями. У обстежених із ДЗЗП середнє значення індексу CRITN становило від $3,21 \pm 0,08$ до $3,47 \pm 0,07$, що свідчило про потребу в проведенні професійної гігієни порожнини рота та нехірургічного пародонтологічного лікування. Проте у хворих на серцево-судинну патологію даний показник був значно вищим, ніж у решти груп обстежених ($p < 0,05$).

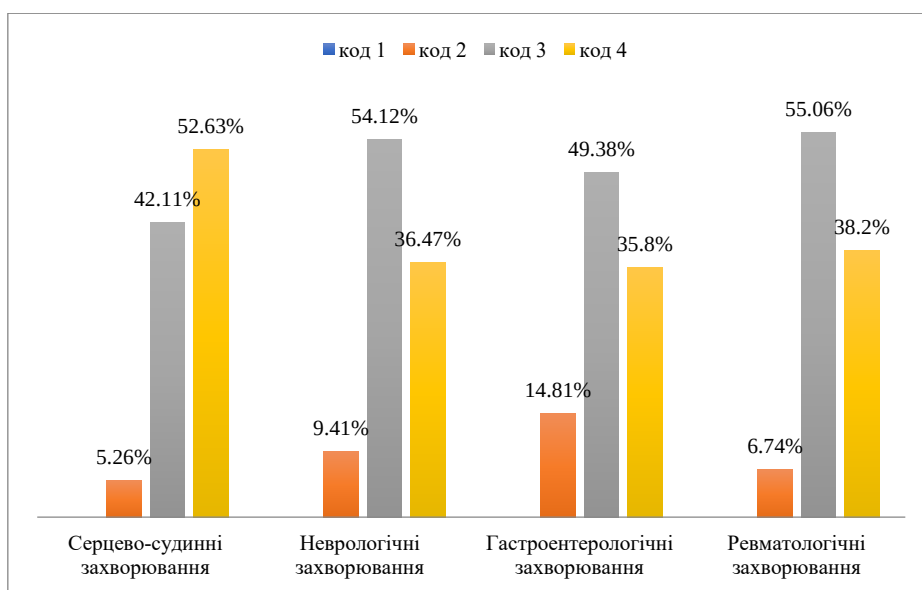

Рис. 3. Потреба в пародонтологічному лікуванні за даними індексу CRITN у хворих із ДЗЗП при різних соматичних патологіях (%)

Висновки. Результати вивчення оцінки пародонтологічного статусу у хворих на соматичну патологію із ДЗЗП, зокрема визначення показників РМА, показали, що групи обстежених із різними соматичними захворюваннями відрізнялися за частотою та вираженістю запального процесу в тканинах пародонта. Важкий ступінь запалення ясен частіше спостерігали при серцево-судинній та ревматологічній патології, ніж при неврологічних та гастроентерологічних захворюваннях.

Аналіз даних індексу ОНІ-S свідчив про незадовільний рівень гігієни порожнини рота у хворих усіх досліджуваних груп, проте найбільший відсоток обстежених із незадовільною та поганою гігієною реєстрували у групі хворих із серцево-судинними захворюваннями.

Результати показника СРІТН при різних соматичних патологіях показали, що більшість хворих із серцево-судинними захворюваннями потребували комплексного пародонтологічного лікування, тоді як для більшості хворих із неврологічними, гастроентерологічними та ревматологічними захворюваннями достатньо проведення консервативної пародонтальної терапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандрівський Ю. Л., Бандрівська Н. Н., Авдєєв О. В. Взаємозв'язок захворювань пародонта із соматичною патологією. *Галицький лікарський вісник*. 2008. № 4. С. 95–96.
2. Борисенко А. В., Антоненко М. Ю., Сідельнікова Л. Ф. Практична пародонтологія : довідник лікаря «Стоматолог» / К.: Здоров'я України. 2011. 469 с.
3. Бумбар З. О., Бумбар О. І., Ширіханова І. Ю., Січкоріз Х. А. Підтримувальна фармакотерапія при пародонтиті у хворих на сечокам'яну хворобу. *Новини стоматології*. 2020. № 4(105). С. 6-10.
4. Гасюк Н. В., Єрошенко Г. А., Палій О. В. Сучасні уявлення про етіологію та патогенез хвороб пародонта. *Світ медицини та біології*. 2013. № 2. С. 207–211.

5. Годована О. І. Захворювання пародонту (гінгівіт, пародонтит, пародонтоз): навчальний посібник. Львів: Джура. – 2009. – 200 с.
6. Годована О. І. Сучасні основи етіології та патогенезу генералізованих дистрофічно-запальних захворювань пародонту з супутньою системною остеопенією. *Вісник проблем біології і медицини*. 2017. № 1 (3). С. 35–41.
7. Заболотний Т. Д., Борисенко А. В., Пупін Т. І. Запальні захворювання пародонта. Львів: ГалДент, 2013. – 206 с.
8. Калинчук А. І. Дмитренко Р. Р. Стоматологічний статус хворих на артеріальну гіпертензію. *Буковинський медичний вісник*. 2010. № 2. С. 53–54.
9. Мигаль О. О., Огоновський Р. З. Оцінка пародонтологічного статусу пацієнтів з хронічною ревматичною хворобою серця. *Вісник проблем біології та медицини*. 2020. № 1 (155). С. 375–78.
10. Січкоріз Х. А., Кіселик І. О. Структура вірусних гепатитів у Львівській області за 2000-2010 роки та поширеність патології пародонта у хворих із хронічним гепатитом С. *Львівський медичний часопис АСТА MEDICA LEOPOLIENSIA*. 2015. Т. XXI, № 2. С. 5-9.
11. Скибчик О. В. Мікробіота пародонтальних кишень у пацієнтів з ішемічною хворобою серця та хронічним генералізованим пародонтитом. *Клінічна стоматологія*. 2021. № 2. С. 47-55.
12. Слаба О. М., Мінько Л. Ю., Січкоріз Х. А., Кіселик І. О. Оцінювання впливу стадії фіброзу печінки на клінічний перебіг захворювань пародонта у хворих із хронічним гепатитом С. *Запорожський медичний журнал*. 2017. Т.19, №4 (103). С. 409–412.
13. Шевчук М. М., Пупін Т. І., Бандрівська Н. Н. Визначення значень показників стрес-факторів у пацієнтів Львівської обласної клінічної лікарні з дистрофічно-запальними захворюваннями тканин пародонта в крові та ротовій рідині. *Клінічна стоматологія*. 2020. № 3. С. 37–41.

ЕПІДЕМІОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ З ПОШИРЕНІСТЮ ХОЛЕРИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Юрко Катерина Володимирівна

Завідувач кафедри інфекційних хвороб, доктор медичних наук

Сніжко Богдан Володимирович

Хохлова Альона Олегівна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Холера - це гостра, діарейна, карантинна інфекція з тяжким клінічним перебігом, антропонозного виду з фекально-оральним механізмом передачі збудника, а саме *Vibrio Cholera*. З 19 століття існувало 7 пандемій холери, остання з яких була викликана новим штамом, а саме Вібріоном Ель-Тор. Не дивлячись на однакову їх продукцію екзотоксину біовар Ель-Тор в 50% випадків інфікування ним призводить до мікробоносійства, а також навіть у реконвалісцентних хворих може виділятися з випорожненнями протягом 7 місяців. Імунітет у таких хворих, на жаль, слабкий або взагалі відсутній. Якщо порівнювати з класичним штамом, то можливість вібріоносійства викликається лише в 20% хворих, а виділення збудника триває не більше 3 місяців. Імунітет, порівняно з штамом Ель-Тор, стійкий. Важливо розуміти, що люди часто звертаються до лікарів лише у випадках сильного зневоднення, нехтуючи початковими рясними випорожненнями, списуючи їх на різні дисбіотичні прояви, тим самим наражаючи на небезпеку себе та оточуючих. В Україні остання епідемія холери відбулася в 2011 році в місті Маріуполь, Донецької області. В той час було зареєстровано 33 випадки захворювання і 22 випадки відпроносійства.

Ціль роботи. Оцінити вплив війни на епідемічну ситуацію в країні, пов'язану з можливістю поширення холерного вібріону серед населення.

Матеріали та методи. Під час воєнної ескалації в країні через унеможливлення нормального дотримання санітарних, протиепідемічних

заходів та своєчасного лікування, підвищується ризик виникнення чергового спалаху холери, особливо в окупованих регіонах.

Зараз ми знаємо, що ситуація в Маріуполі та сусідніх регіонах була і залишається критичною через те, що російські окупанти перетворили місто в середньовічне «гетто». Одним з важливих факторів є масове захоронення людей в неглибокі могили, а також гниття сміття та рештків. Усі ці отруйні речовини за дренажем потрапляють у водойми, що покращує умови розвитку *Vibrio Cholera*. Антисанитарні умови, недотримання правил знезараження води і потепління також збільшують ризик інфікування та поширення холерного вібріону серед населення. Вже за літній період повідомлялося про десятки захворілих на холеру, але, на жаль, через окупацію та відсутність нормальної діагностики та лікування неможливо точно назвати кількість хворих та результати їх лікування в динаміці. Якщо говорити про не- або деокуповану територію України, то завдяки злагодженій праці комунальних служб з безпосереднім контролем ситуації МОЗ та епідеміологами країни, був запроваджений постійний контроль та діагностика всіх хворих зі схожими симптомами. Завдяки цьому ми можемо більш точно оцінити ситуацію та зрозуміти в якому стані знаходяться більшість областей країни. До того ж, наскільки важливе правильне дотримання всіх протиепідемічних заходів пов'язаних з вчасним виявленням вогнищ захворювання та карантинними обмеженнями при їх наявності. За даними Кир'якової Л. С та Хайтовича О. Б, особливу увагу треба приділяти південним областям країни через найвищий ризик розповсюдження холери .

Результати та обговорення. Проводивши постійний моніторинг хворих, а також запровадивши посилений епідеміологічний нагляд з початку літнього періоду, головний державний санітарний лікар, привів результати, що на неокупованих територіях не було виявлено жодного випадку захворювання холерою або ж вібріонсійства. Розглядаючи дані МОЗ за перший літній місяць було 1874 хворих з гострими кишковими інфекціями, з яких мали підозру та були перевірені на наявність *Vibrio Cholera* 534 особи, що показали негативний

результат. Окрім виявлення хворих було проведено дослідження понад 550 різних водоймищ з прісною водою, а також 47 проб морської води та 215 проб стічної води, які також показали негативні результати.

Висновки. Оцінивши данні МОЗ та порівнявши дані минулих років, можна високо оцінити роботу всіх структур епідеміологічної безпеки України та зрозуміти важливість дотримання всіх рекомендацій. Більше того, є змога наочно порівняти відношення української влади та країни-окупанта до основних методів профілактики та протиепідемічних заходів в регіонах, які через особливості розташування є найбільш вразливими до збудника холери. Важливо поширювати пропаганду елементарних правил гігієни та пояснювати людям особливості клінічних проявів, необхідність ранньої діагностики даного захворювання. Для збільшення розміру вибірки серед населення можливе розповсюдження різного типу опитувальників, особливо в більш вразливих регіонах України.

ДИНАМІКА СТРУКТУРИ РЕВМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ В ОДЕСІ ЗА 10 РОКІВ (2013-2022 РР.)

Якименко Олена Олександрівна,

д.мед.н., професор,

Закатова Лідія Володимирівна,

к.мед.н., доцент,

Антіпова Наталія Миколаївна,

к.мед.н., асистент,

Кравчук Ольга Євгенівна,

к.мед.н., доцент,

Одеський національний медичний університет,

м. Одеса, Україна

Вступ. Ревматичні захворювання (РЗ) залишаються однією з найбільш актуальних медико-соціальних проблем, що зумовлено їх значним поширенням, впливом на працездатність, складністю ранньої діагностики і лікування (Коваленко В. М. (ред.), 2021). В Україні поширеність та захворюваність хвороб кістково-м'язової системи та сполучної тканини протягом останніх 10 років не знижується, але останнім часом суттєво змінилася структура РЗ, про що свідчать дані статистики, численні публікації з цього приводу (Коваленко В. М., Корнацький В. М. (ред.), 2022).

Мета роботи - вивчити структуру РЗ в м. Одесі за даними ревматологічного відділення Багатопрфільного медичного центру Одеського національного медичного університету (БМЦ ОНМедУ), на базі якого працює кафедра пропедевтики внутрішніх хвороб та терапії, за 10 років (2013-2022).

Матеріал та методи. Діагноз РЗ встановлювали на підставі сучасних стандартів діагностики (Коваленко В. М. (ред.), 2021) та обстеження, що містило біохімічні, імунологічні, серологічні, інструментальні методи. Проаналізовано 7018 історій хвороб.

Результати та обговорення. Встановлено значні зміни в структурі РЗ за 10 років. Так, зменшилася майже в 2,5 рази загальна кількість хворих на

хронічну ревматичну хворобу серця (ХРХС) (9,5% у 2013 р., 3,9% — у 2022 р.).

Кількість хворих на остеоартроз (ОА) та остеохондроз (ОХ) теж суттєво (в 6 разів) зменшилася (12,2% у 2013 р., 2% - у 2022 р.). Серед останніх значною, як і раніше, є частка пацієнтів із тяжкими ураженнями великих суглобів (коксартроз, гонартроз) інвалідизуючого характеру, що потребують хірургічного лікування (ендопротезування суглобів).

Зменшилася також вдвічі частота госпіталізації пацієнтів із системними захворюваннями сполучної тканини (СЗСТ) (10,5% — у 2013 р., 4,6% - у 2022 р.). Менш суттєво (на 7,7%) зменшилася питома вага хворих на ревматоїдний артрит (РА) (32,3% - у 2013 р., 24,6% у 2022 р.).

Цікавою, на наш погляд, є динаміка частоти госпіталізації хворих на анкілозуючий спондилоартрит (АС), псоріатичну артропатію (ПА), подагру (П) протягом 10 років. Виявлено значне (майже в 2 рази) підвищення частоти госпіталізації хворих на АС (13% у 2013 р., 25% — у 2022 р.); ПА (в 3 рази 3,7% — у 2013 р., 12% - у 2022 р.), П в 3 рази (3,7% — у 2013 р., 11,7% - у 2022 р.).

Висновки. Таким чином, структура РЗ в Одесі протягом останніх 10 років значно змінилася. Найбільш поширеними в 2022 р. є АС (25%), РА (24,6%), ПА (12%), П (11,7%). Відзначено зменшення найбільш тяжкої групи РЗ СЗСТ (вдвічі). Зареєстровані зміни свідчать про необхідність дослідження механізмів цих змін, ранньої діагностики РЗ, вивчення можливих тригерних факторів у розвитку найбільш розповсюджених РЗ, подальшого вдосконалення їх етапного лікування.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭФИРНОГО МАСЛА МОНАРДЫ В СОЧЕТАНИИ С МИКРОБИОЛОГИЧЕСКИМ КАРОТИНОМ

Кричковська Лідія Василівна
д.б.н., професор

Близнюк Ольга Миколаївна
д.т.н., професор

Грицаєнко Юрій Аміранович
аспірант

Дубоносів Володимир Леонідович
ст. викладач

Масалітіна Наталля Володимирівна
к.т.н., доцент

Національний технічний університет «ХПІ»
м. Харків, Україна

Ефірні олії відомі як антимікробні засоби, що є складовими частинами лікарських препаратів [1, 2]. Існуючі публікації пропонують використовувати ефірні олії для лікування гострих запальних захворювань верхніх дихальних шляхів, крім того, у деяких роботах наводяться дані про чутливість умовно патогенних бактерій (*St. aureus* та грамнегативних паличок) до ефірних олій [3]. Олія монарди має переваги перед оліями, що використовуються в медицині, та антибіотиками. Ці переваги полягають у більш вираженій антимікробній активності олії монарди порівняно з оліями, що використовуються, наявністю гіпосенсибілізуючої, імуномодельючої протизапальної дії. *Monarda fistulosa* (монарда дудчаста) - багаторічна трав'яниста рослина з сімейства *Lamiaceae* (ясноткові). Найбільш цікавими видами монарди, що досить широко культивуються, є *Monarda fistulosa* (монарда дудчаста), яка дає високий вихід

ефірних олій, являє собою прозору рідину від жовтуватого до світло коричневого кольору з характерним феноловим запахом, пекучим смаком, легко розчиняється в 90° спирті.

Методом хромато-мас-спектрометрії виявлено до 40 компонентів, з яких ідентифіковано 30 речовин, що становить 95–99% від суми незбираної олії), крім того в маслі дудчастої монарди виявлені γ -терпинен (16.5%), сабінен (3.8%), п-цимол (3%), а також в незначних кількостях борнеол, α -туйєн, α -туйол, мирцен, ліналоол, цинеол та інші компоненти [6, 8]. Враховуючи високий вміст тимолу (65.9%) та карвакролу (10.7%) в ефірному маслі *Monarda fistulosa* можна сподіватися на його високі антимікробні властивості, що було предметом наших досліджень. Проведено порівняльний аналіз антимікробних властивостей з деякими іншими ефірними оліями. Встановлено, що деякі ефірні олії, залежно від дози, здатні стимулювати мітоз клітин та підвищувати їх проліферацію. Показано можливість їх використання для корекції імунної системи, а саме: нормалізувати фагоцитарну активність макрофагів, гуморальну імунну відповідь, неспецифічні фактори захисту, пригнічувати аутоалергічні реакції, пригнічувати реакції клітинно-опосередкованої гіперчутливості.

Найбільш цікавими видами монарди, що досить широко культивуються, є *Monarda fistulosa* (монарда дудчаста), яка дає високий вихід ефірних олій. Каратиноїди, так само як і ізомери каротину, належать до полієнових природних барвників, молекули яких побудовані за аналогічним з каротином структурним принципом - цикли або псевдоцикли з'єднані аліфатичним угрупованням із ізопренових залишків. Належать до класу тетратерпенів, вуглецевий скелет яких побудований з чотирьох C5-ізопренових фрагментів. Бета-каротин синтезують представники ряду мікрогрибів, наприклад, гетероталічні гриби *Blakeslea trispora*.

Хромоформна група каротина, відповідальна за поглинання каротином видимого світла, є системою 11-ти сполучених подвійних зв'язків. Дана система робить β -каротин схильним до окислення під дією кисню повітря. Вважається, що β -каротин самоокислюється повітрям, і навіть легко руйнується під впливом

низки чинників: світла, температури, кисню, рН-середовища [2]. Однією з основних функцій β -каротину є його перетворення в організмі людини на вітамін А [2].

За біологічною активністю 1 мг β -каротину відповідає 0,167 мг (556 ЕД) ретинолу (вітаміну А) [2]. β -каротин виявляє антиокислювальні властивості, запобігаючи та мінімізуючи процеси окисного стресу в організмі людини. Німецькі вчені довели, що β -каротин має імуностимулюючу дію, бере участь у процесах поділу імунокомпетентних клітин, синтезі імуноглобулінів, інтерферону, лізоциму та інших компонентів специфічного та неспецифічного захисту від інфекцій, що активує ферменти лізосом.

Метою роботи було визначення чутливості до ефірних олій в сукупності з мікробіологічним каротином найбільш частих збудників гострих і хронічних неспецифічних захворювань легень [НЗЛ], а також можливість використання їх для профілактики цих захворювань і лікування.

Методи: Для ідентифікації та кількісного визначення каротиноїдів широко використовується метод спектрофотометрії в області від 300 до 500 нм. згідно з ФС 42-3867-99, При ідентифікації β -каротину максимум поглинання має спостерігатися в ділянці 450 ± 4 нм. Цей метод також включений до НД США Фармакопею США XXIV вид. Колориметричний метод із трихлористою сурмою використовується для визначення вмісту β -каротину у харчових продуктах. Метод заснований на реакції β -каротину з трихлористою сурмою в хлороформі з утворенням синього забарвлення, інтенсивність якого прямо пропорційна вмісту β -каротину [5-6].

В якості тест-культур для вивчення антимікробних властивостей ефірного масла використовували еталонні штами аеробних та анаеробних мікроорганізмів:

1. Staphilococcus aureus	25923 ATCC – 20 млн/мл
2. Staphilococcus aureus	209 - -
3. Escherichia coli	25922 ATCC – 100 млн/мл
4. Proteus vulgaris	4636
5. Pseudomonas aeruginosa	27853 ATCC

6. *Clostridium perfringens* 28 (BP 6K) - 2 млрд/мл

7. *Clostridium difficile* 258

Для вивчення антибактеріальної дії використовували метод дифузії в агар. Аеробні тест-культури вирощували на 2% м'ясо-пептонному агарі, анаеробні – на середовищі КІТ-ТАРОЦІ з 40% глюкозою. Всі тест-культури в залежності від швидкості росту інкубувалися в термостаті 18-24 години за температурою 37⁰С.

Результати досліджень

Для порівняння проведено вивчення антимікробної активності олії евкаліпту, яка використовується при лікуванні неспецифічних захворювань легень. Тут бактерицидна концентрація для *Neisseria catarrhalis* становила 1000 мкг/мл, а інших мікробів – 4000 мкг/мл, тобто була суттєво вищою за бактерицидну дозу олії монарди. Приблизно аналогічні результати отримані при порівнянні антибактеріальної активності олії монарди з активністю інших масел, що використовуються в медицині.

Вивчалась активність масла монарди разом з каротином мікробіологічним (табл. 3)

Таблиця 1

Вплив концентрації монарди з каротином на антимікробну активність

Концентрація Монарди	Діаметр зони затримки росту тест-мікроба, мм	
	стафілокок золотистий, штам 209	кишкова паличка, штам 25922
0,1 ± 2% каротина	10,2±0,1	10,0±0,1
0,2 ±2% каротина	20,1±0,2	18,8±1,0
0,4 ±2% каротина	40,4±0,3	46,8±0,8
0,6 ±2% каротина	40,0±0,4	38,0±0,4
0,7 ±2% каротина	40,5±0,3	42,3±0,4

Дані в табл.1 свідчать, що оптимальною є концентрація 0,4% вмісту монарди у складі розчину, оскільки подальше підвищення концентрації до 0,6% та 0,7% не забезпечує збільшення його антимікробної активності. Каротин не впливає на антимікробну активність але забезпечує підвищення імунітету. У

таблиці 2 наведено дані про кратність інгібіції росту (КІР) олії монарди та інших досліджених олій. За одиницю КІР умовно взято бактерицидну дозу олії монарди. Вибір раціональної концентрації монарди, що забезпечує достатню антимікробну дію, визначено у серії попередніх досліджень. Вивчено зразки з різною концентрацією монарди.

Таблиця 2

Антибактеріальна активність Монарди, вивчення на стандартних штаммах мікроорганізмів методом дифузії в агар

Тест-мікроб	Зона затримки росту мм
1.Staphilococcus aureus 25923 ATCC	25,3±0,13
2. Staphilococcus aureus 209	27,4±0,65
3.Staphilococcus aureus 906	17,3±0,60
4.Esherichia coli 25922 ATCC	27,4±0,65
5.Proteus vulgaris 4636	5,0±0,42
6.Pseudomonas aeruginosa 27853 ATCC	4,1±0,48
7.Bactilus subtilis	20,4±0,71
8. Clostridium perfringens 28 (BP 6K)	21,1±0,48
9.Clostridium difficili 258	25,3±0,48
10.Clostridium nov. 277	21,8±0,81
11.Clostridium histoliticum 503	20,8±0,32
12.Clostridium septicum 59	21,7±0,45
13.Clostridium sporogenes 275	22,8±0,65
14.Clostridium sordeli 3	21,4±0,23

Встановлено, що «Монарда» має виражену антимікробну дію по відношенню до грампозитивних коків (стафілококи), грамнегативних (кишкова паличка) та грампозитивних (сінна паличка) паличок, грампозитивних патогенних анаеробів (кlostридії). Дещо менш чутливі до препарату грамнегативні патогенні анаероби (бактероїди та пептококи). Малочутливі до «Монарди» синьогнійна паличка та протей.

Широке використання антибіотиків призвело до виникнення так званого феномена зміщення спектра збудників, при якому все більшого значення у

виникненні запальних захворювань у легенях набувають грамнегативні палички [5]. Особливістю цих бактерій, які отримали назву «проблемних збудників», є також те, що вони можуть сапрофітизуватися в організмі, стаючи патогенними в період ослаблення його опірності [6-10]. Особливо важливого значення для медичної практики набуває підвищення вірулентності бактерій, пов'язане з формуванням у них лікарської стійкості.

Дані літератури свідчать про те, що зниження ефективності лікування антибіотиками, незважаючи на їх асортимент, що все розширюється, наполегливо вимагає пошук шляхів подолання лікарської стійкості у бактерій і пошуки лікувальних засобів, до яких мікроорганізми не були б резистентні. При вживанні антибактеріальних препаратів нерідко можуть утворюватися різновиди мікробів, що характеризуються особливими біологічними властивостями. До таких різновидів мікробів відносяться L-форми бактерій, які становлять еволюційно зумовлені зміни мікроорганізмів, що дозволяють бактеріям виживати та розмножуватися в нових умовах середовища [11]

L-форми бактерій, втрачаючи клітинну стінку, в якій знаходяться основні антигенні компоненти мікробів, викликають слабку імунну відповідь мікроорганізмів. У такому стані вони стають здатними до внутрішньоклітинного існування, довго персистують в організмі та зберігають потенційну здатність до реверсії у вихідний бактеріальний вигляд [12-13]. Слід підкреслити, що антибіотики не тільки сприяють переходу бактерій в L-форми, а й виробляють у цих випадках у мікроорганізмів резистентність до них, оскільки у L-формах мікробів відсутні структурні компоненти клітин, на які повинні діяти ці антибіотики.

Висновки

Не викликає сумнівів доцільність застосування ефірних олій як антимікробних засобів особливо у поєднанні з біологічно активними компонентами (наприклад каротином мікробіологічним), що впливає з проведених експериментів. Однак, арсенал цих засобів незначний, тому актуальним є пошук препаратів серед ефірних олій у поєднанні з каротином з

мікрогрибу *Blakeslea trispora* для лікування інфекційних захворювань.

ЛІТЕРАТУРА

1. С. В. Федотов Эфирные масла монарды разных видов, их генотипы и биологическая активность //Сб. науч. трудовГНБС. 2015, т.141.
2. Г. И. Высочина, Н. Ю. Якимова, Т. А. Волхонская Монарда уникальное растение бактерицидного действия //Актуальные проблемы инноваций с нетрадиционными природными ресурсами //Матер. Российской науч.-практ. конф М.РАЕМ 2003. – С.45.
3. Жиякова Е. Т., Новиков О. О., Науменко Е. Е., Кричковская Л. В. Исследование эфирного масла монарды как перспективного антисеборейного агента /Бюллетень экспериментальной биологии и медицины. 2009-№10-С. 414-416.
4. Бакова Н. Н., Хлыпенко Л. А., Работягов В. Д. Перспективы использования эфирно-масличных растений семейства яснотковые / International Meeting of Young Scientis in Horticulture // Materialis of the 7th International conference. Lednice/ Czech Republic. 1999. P. 144-146.
5. Замуреенко В. А., Ключев Н. А., Бочаров Б. В., Кабанов В. С. Исследование компонентного состава *Monarda fistulosa* // Химия природных соединений. 1989. №5. С. 646–649.
6. Г. В. Ювс, Т. Н., Рыбина ДЕЙСТВИЕ ЭФИРНЫХ МАСЕЛ НА КЛЕТОЧНЫЕ ЛИНИИ./ Чебоксары Издательский дом «Среда» 2020. -102с
7. Говорун М. И. Эфирные масла как иммуностимуляторы и адаптогены // Аромакоррекция психофизического состояния человека: матер 4-й Междунар научно-практ. конф. (Ялта, 3. 06 2014 г.). – Ялта, 2014. – С. 34-43.
8. Цибина А. С. ФАРМАКОГНОСТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ТРАВЫ МОНАРДЫ ДУДЧАТОЙ (*MONARDA FISTULOSA* L.). Самара – 2020 дис.канд. 16с.
9. Sovova, H. Supercritical CO₂ extraction of volatile thymoquinone from *Monarda didyma* and *M. fistulosa* herbs // Supercritical fluids. – 2015. – Vol. 105. –

P. 29-34.

10. Plasma levels of carotenoids, retinol and tocopherol and the risk of gastric cancer in Japan: a nested case–control study / C. Persson [et al.] // Carcinogenesis. 2008. – N 29. – P. 1042-1048.

11. The association between oxidative stress and pregnancy-related symptoms of illness among vitamin A-deficient women / Ting-Yuan David Cheng [et al.] // FASEB J. – 2009. – Vol. 23. – 215.1.

12. The association between oxidative stress and pregnancy-related symptoms of illness among vitamin A-deficient women / Ting-Yuan David Cheng [et al.] // FASEB J. – 2009. – Vol. 23. – 215.1.

ВИДАТНІ ПОСТАТІ СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ ФАРМАКОЛОГІЇ ТА ЇХ ВНЕСОК У РОЗВИТОК ФАРМАЦІЇ

Лашенко Оксана Миколаївна

Вчитель хімії, вищої категорії

Сновського ліцею № 2

Лашенко Катерина Сергіївна

Національний університет

Чернігівський колегіум ім. Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

Вступ. Протягом століть чаклуни, жерці випробували в якості ліків багато рослин, мінералів, тканин і рідин тварин, виготовляючи із них порошки, настої, відвари. Особлива увага приділялась квітам, корінням, плодам, насінням рослин, які нагадували частини тіла й органи людини і тварин. Вважалося, що виготовлені із них порошки повинні допомогти при відповідних хворобах частин тіла чи органів. Але не всі ті «ліки» сприяли одужанню. З часом змінювалось уявлення про здоров'я, хвороби, ліки. Ці уявлення відповідали знанням людей різних епох. Фармація – одна з найдавніших наук. Витоки фармацевтичних знань містяться в папірусі Еберса, складеному в Давньому Єгипті за 1700 р. до н.е. Історія фармації – це наука про розвиток фармацевтичних знань із давнини по наш час. Мільйони років людство накопичувало відомості про лікування захворювань і передавало досвід із покоління в покоління. Історія фармації пов'язана із розвитком перших цивілізацій, таких як Греція, Римська імперія, Шумер, Китай, Індія та інші. Кожна епоха характеризується внеском того чи іншого науковця, який намагався розширити знання людства в цій галузі. Багато важливих наукових відкриттів у фармації були зроблені фармацевтами. Нині фармацевтична наука стала на шлях динамічного розвитку як самостійний науковий напрям фармацевтичної галузі у системі охорони здоров'я. Фармацевтична наука є джерелом економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створенням умов для реалізації інтелектуальних громадян у

сфері наукової та науково-технічної діяльності. Її політика полягає у потребі використовувати досягнення вітчизняної та світової науки і техніки для забезпечення соціальних, економічних, культурних та інших потреб фармацевтів. В цій роботі хочу відзначити внески найбільш відомих фармацевтів: світових та вітчизняних.

Мета роботи. Розглянути видатні постаті світової та вітчизняної фармакології та їх внесок у розвиток цієї науки.

Матеріали та методи. Опрацювання літературних джерел.

Результати та обговорення. В давні часи лікарі одночасно були аптекарями. Поділ медицини і фармації пройшов тоді, коли виготовлення ліків вимагало спеціальних знань. Перші згадки про аптекарів-фахівців з'являються в XV ст., однак про їхню діяльність відомості не збереглися.

Видатні світові фармацевти

Гедеон Ріхтер

Угорський фармацевт, засновник компанії Gedeon Richter..

В 1902 р. Ріхтер створив на основі своєї аптеки промислову компанію під власним ім'ям. А через п'ять років в Будапешті було збудовано перший завод «Gedeon Richter», який крім препаратів біологічного походження, виготовляв ліки на рослинній, а пізніше й на синтетичній основі. В 1930 р. компанія розширилась і з'явилося близько 10 нових компаній у Великобританії, Мексиці, Італії, а також в Сан-Паулу, Варшаві. В 1935 р. на підприємстві працювало 200 чоловік, 7 цехів. В штаті був лікар-дослідник, який слідкував за закордонними новинками, лікар-експериментатор, хімік-дослідник, біолог. Гедеон Ріхтер мав особливість, із мінімальних затрат отримував надприбутки, завдяки чому досяг великого успіху в стратегії розвитку підприємства. В 1944 р. діяльність компанії була призупинена. 30 грудня 1944 р. Гедеона Ріхтера казнили нацисти в Будапешті. Пізніше компанія відновила свою діяльність і наразі є найважливішим фармацевтичним дослідницьким центром у Центральній та Східній Європі. Досліди компанії спрямовані на лікування розладів центральної нервової системи, при цьому основними клінічними цілями є шизофренія,

тривога, хронічний біль та депресія, а також лікування доброякісних гінекологічних захворювань.

Карл Фрідріх Мор.

Коли Карлу Фрідріху виповнився 21 рік, він вступив до університету Гейдельберга, де вивчав фармацевтику, а після його закінчення продовжив навчання в Боннському університеті та Берліні. Коли Мор отримав ступінь доктора філософії, він повернувся в рідне місто Кобленц, щоб зайнятися сімейним бізнесом і наукою. Після смерті батька Мор стає власником сімейної аптеки. В 1857 р. вчений вирішує вийти із аптечного бізнесу й стає одним із співвласників фабрики по виробництву мінеральних добрив. Через 6 років фабрика збанкрутувала. З 1867 року він займав пост професора фармацевтичної хімії в Боннському університеті. Мор розробив методику розпізнання отрут, увів у хімію поняття про розчин, винайшов сіль, яку застосовують для лікування анемії, а також у хімічних та фармацевтичних аналізах. Вченому також належить відкриття методу визначення срібла. Запропонував щавлеву кислоту як вихідну речовину для приготування стандартних розчинів. Багато працював в області аналізу ліків, вперше використав бюретки, піпетки, терези нового типу.

Внесок вітчизняних фармацевтів

Віталій Григорович Варченко

Почав працювати у 1972 р. після закінчення Харківського фармацевтичного інституту заступником завідуючого відділом Бориспільської центральної республіканської аптечної бази Головного аптечного управління. В 1974 по 1991 рр. займав посаду товарознавця, інспектора-провізора, старшого інспектора, головного інспектора Головного аптечного управління Міністерства охорони здоров'я України. За час роботи був здібним організатором, приділяв значну увагу розширенню аптечної мережі не тільки в столиці, а й по всій Україні. Основний напрямок його діяльності забезпечення лікувальних і аптечних закладів необхідними лікарськими засобами та медичними виробами. Упродовж двох наступних років Віталій Григорович

очолював Український державно-акціонерний консорціум «Укрфітотерапія», вміло застосовуючи свої знання для розвитку основного напрямку діяльності підприємства — виробництво лікарської рослинної сировини та забезпечення населення продукцією, виготовленою на її основі. З 1993 р. В. Варченко займає посаду начальника управління медичної промисловості Міністерства охорони здоров'я, а з 1995 р. — заступника голови Державного комітету України з медичної та мікробіологічної промисловості. Серед фахових здобутків В. Варченка слід відзначити: активне сприяння розробці національної лікарської політики, створення нормативної бази в сфері обігу лікарських засобів, впровадження раціонального використання ліків. Віталій Григорович вважав, що необхідно інформувати всю фармацевтичну громадськість про препарати, термін реєстрації яких закінчився. Тому саме за його ініціативою та безпосередньою участю в Україні було започатковано публікацію в спеціалізованих виданнях інформації щодо забракованих серій лікарського засобу.

Крім того, Віталій Григорович був переконаний у важливості встановлення системи жорсткого контролю якості лікарського засобу на етапі виробництва, ініціатором впровадження якої став у подальшому. Також він надавав велике значення проблемі доступності ліків для населення та зміцненню ролі провізорів, які мають рекомендувати пацієнтам недорогі якісні препарати. Віталій Григорович був нагороджений орденом «Знак Пошани», Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, знаком «Відмінник охорони здоров'я».

Висновки. Вивчення історії фармації та життєвого шляху та відкриттів видатних фармацевтів сприяє формуванню наукового світогляду та навичок історичного мислення, наукового уявлення про взаємозв'язок природничих дисциплін, дозволяє підвищити культурний та інтелектуальний рівень сучасної молоді людини. Значення історії фармації полягає у визначенні ролі та досягнень світових та вітчизняних учених у розвитку фармацевтичної науки, їх місця у світовому і науково-технічному прогресі, впливу фармації на науку і

практику суміжних галузей, осмислення завдань, що стоять перед фармацевтичною галуззю і системою охорони здоров'я в цілому.

Невід'ємною складовою народного господарства світу є медицина та фармацевтика, які покликані сприяти поліпшенню здоров'я нації. Вони мають глибокі корені та багату історію, яка сьогодні потребує узагальнення і осмислення у світлі нових наукових підходів. Величезний внесок у розвиток різних напрямків світової медицини та фармацевтики зробили світові та вітчизняні науковці, про вклад яких у розвиток фармацевтичної науки було розглянуто в даній роботі.

CHEMICAL SCIENCES

УДК 541.183

СТРУКТУРНІ ТА СОРБЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ ГІБРИДНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ОСНОВІ ПРИРОДНОГО МІНЕРАЛУ–ТРЕПЕЛУ ТА СПОСОБИ ЇХ ПРАКТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Купчик Лідія Андріївна

к.т.н., ст. науков. співроб.

Сич Наталя Володимирівна

к.т.н., ст. науков. співроб.

Інститут сорбції та проблем ендоекології

Національної академії наук України

Ніколайчук Аліна Анатоліївна

к.х.н., науков. співроб.

Інститут хімії поверхні

ім. Чуйка Національної академії наук України

Вступ За умов постійного зростання рівня глобального та регіонального забруднення довкілля серед найбільш уразливих ланцюгів є тваринництво як біологічна система, що забезпечує виробництво незамінних білкових продуктів харчування. У цьому контексті виключної важливості набуває проблема отримання “чистих” продуктів білкового харчування (м'яса, птиці, яєць, молока) все стає проблематичною через забруднення кормів токсичними та шкідливими речовинами антропогенного походження. Основними чинниками забруднення кормів є складна геохімічна ситуація в регіонах, глобальні зміни екологічної рівноваги та порушення прийнятих технологій кормовиробництва (безсистемне використання добрив, засобів захисту рослин, зберігання зерна та фуражу т.і.). Тому більша частина промислових кормосумішей для тварин та птахів може містити одночасно різні за природою полютанти: мікотоксини, бактеріальні токсини, метаболіти амбарних шкідників, продукти перекисного

окиснення жирів, іони важких металів, радіонукліди, нітрати, гербіциди, пестициди та ряд інших високотоксичних речовин. Сукупна дія вказаних речовин, маючи канцерогенні та тератогенні властивості, спричиняє гострі отруєння та виникнення латентних форм патології с.-г. тварин та птиці, та через систему харчових ланцюгів спричиняє реальну загрозу здоров'ю людини. Одним із шляхів вирішення проблеми одержання якісних продуктів білкового харчування, перспективних з нашої точки зору, є залучення сорбційних технологій шляхом використання сорбуючих кормових добавок. Відомі технології одержання сорбентів дозволяють створювати широкий перелік матеріалів різної природи, що мають сорбційні та іонообмінні властивості. Поряд з тим, розширення переліку таких матеріалів за рахунок створення нових, більш дешевих та ефективних, з специфічним спектром дії, є актуальною задачею сьогодення.

Ціль роботи - розробка способу виготовлення вуглець-мінерального сорбційного матеріалу шляхом термообробки суміші лігноцелюлозного рослинного відходу (рисового лушпиння) та трепелу, а також дослідження структурно-поруватих та сорбційних властивостей отриманого продукту.

Методи та матеріали Основною метою цього дослідження є розробка способу одержання нових комбінарних сорбційних матеріалів на основі дешевої і доступної природної сировини – природного мінералу трепелу (Могилів-Подільського родовища ТУУ14.50.23-39992В02-001:2018) та лігноцелюлозного відходу харчопереробної промисловості – лушпиння рису. Нами було розроблено спосіб виготовлення вуглець-мінерального ентеросорбенту (Спосіб виготовлення вуглець-мінерального ентеросорбенту. Купчик Л. А., Сич Н. В. Патент України 143182 від 10.07.2020 Бюл.№14), який був реалізований наступним чином. Подрібнені трепел (середній розмір частинок 1-2 мм, вміст, %: SiO_2 - 42-67(аморфний), Al_2O_3 - 5-8, Fe_2O_3 - 2-3, CaO -11—24, MgO — 0,6—1,2) та рисове лушпиння, відібране в Херсонській обл., (середній розмір частинок 0,1 - 0,5 мм, вміст, %: целюлози – 42,9, лігніну - 19,0, азотистих речовин -3,6), змішували в різних пропорціях та

подрібнювали в кульковому млині до розміру 0,1-0,01 мм. Отриману суміш піддавали карбонізації в атмосфері насиченої водяної пари при температурі 450-500°C протягом 20-30 хв. при перемішуванні (обертанні реактора). При цьому відбувається деструкція органічних речовин, а кінцевий продукт розкладу (активний аморфний вуглець) осідає на активних центрах поверхні трепелу. Вміст вуглецю в сорбенті складає 10-15 %. При цьому активний вуглець, що міститься на поверхні часточок трепелу, представляє собою консолідований наноструктурований матеріал. Оскільки характеристики поруватої структури дозволяють прогнозувати ефективність сорбента в реальних умовах, нами були досліджені загальноприйнятими методами структурно-сорбційні характеристики як вихідних складових, так і готового композиційного матеріалу. За допомогою газового сорбційного аналізатора NOVA 2200E знімали ізотерми низькотемпературної (77K) сорбції та десорбції азоту для одержаних зразків сорбентів. Питому поверхню розраховували за допомогою рівняння БЕТ; t-метод використовували для оцінювання об'єму мікро- (V_{mi}) та мезопор (V_{me}), а також їх поверхні (S_{mi} та S_{me}). Розподіл пор по радіусам розраховували за допомогою методу функціональної теорії щільності (DFT).

Результати та обговорення Як приклад, на рис.1 представлені ізотерми сорбції-десорбції азоту комбінованим сорбентом.

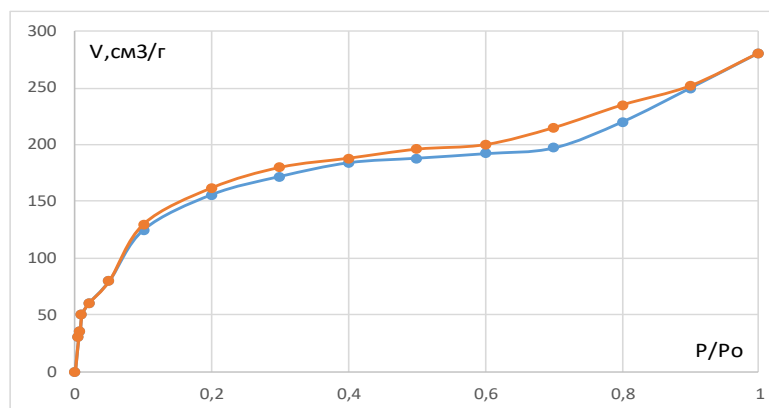

Рис. 1. Ізотерми сорбції (а) та десорбції (б) азоту комбінованим вуглець-мінеральним сорбентом при співвідношенні лігноцелюлозний відхід : трепел 5:1.

Можна бачити, що ізотерми мають нормальну форму (тип II), що свідчить про необмежену моношарову-багатошарову адсорбцію макропоруватого адсорбенту. Явище гістерезису при сорбції-десорбції азоту свідчить про присутність циліндричних пор та наявність мікропористості. Ці властивості матеріалу надає активоване вугілля на поверхні подрібненого трепелу. Крім того, по сорбції 0,1 н. NaOH и 0,1 н. HCl оцінювали хімічну природу поверхні [10] вихідних складових та одержаних композитів (табл.1).

Таблиця 1.

Вплив технологічних параметрів одержання комбінованих вуглець-мінеральних сорбентів на їх фізико-хімічні показники

№ зразка	Масове співвідношення компонентів (лігно-целюлозний відхід: трепел)	Питома поверхня по БЕТ, м ² /г	Частка мікро- та мезопор, %	Середній розмір опор, Å	Статична обмінна ємність по Na ⁺ , ммоль/г
1	0:1 (трепел)	67	21	6,2	0,456
2	1:0 (рисове лушпиння вихідне)	2	27	5,4	0,221
3	2:1	150	42	9,8	0,4489
4	3:1	165	54	10,5	0,7991
5	5:1	280	57	14,4	1,0021
6	7:1	240	55	14,4	0,9473
7	10:1	270	52	14,2	0,9452

З дослідів видно, що максимальні показники питомої поверхні комбінованого сорбенту характерні для співвідношення органічного та мінерального компонентів 5-7:1. Зменшення органічної складової призводить до скорочення вмісту вуглецевої фракції в комбінованому матеріалі та відповідному зниженню його обмінних та сорбційних характеристик. Збільшення органічної компоненти також не покращує параметри поруватої структури, призводить до зменшення обмінної ємності та сорбційної здатності. В таблиці 2 наведені сорбційні характеристики одержаних матеріалів по відношенню до тестових барвних речовин – метиленового блакитного та йоду а також до іонів токсичних металів (Pb²⁺, Cd²⁺) визначених за методиками [10].

Таблиця 2.

Сорбційні характеристики вуглець-мінеральних сорбентів, одержаних за запропонованим способом

№ зразка	Адсорбційна активність		Величина сорбції іонів металів, мг/г	
	по МБ, мг/г	по йоду, %	по Pb ²⁺	по Cd ²⁺
1	15	23	35	14
2	18	48	10,5	12
3	156	52	120	86
4	282	78	142	89
5	233	79	115	77
6	210	65	88	40
7	170	58	90	43

Дослідження поруватої структури комбінованого вуглець-мінерального сорбенту свідчить про те, що цей матеріал має досить високі показники сумарного об'єму пор, об'єму сорбційних пор, об'єму мікро-, макро- і особливо мезопор. Розвинутість макро- та мезопоруватості можуть забезпечити цьому матеріалу підвищену адсорбційну активність як з точки зору ємкісних, так і з точки зору кінетики процесу адсорбції. Вказані властивості (при добрій біосумісності) можуть відігравати вирішальну роль при використанні цього матеріалу в якості кормової добавки для профілактики та лікування токсикозів в сільськогосподарських тварин та птиці.

Мета використання запропонованої кормової добавки - неспецифічна стимуляція росту птахів та профілактика хронічних мікотоксикозів. Додавання її в забруднені комбікорми (в кількості 1-4% до маси комбікорму) являє собою ефективний та безпечний для зростаючого організму курчат захід, який дозволяє знизити негативний вплив вторинних метаболітів пліснявих грибів.

Таким чином, запропонований спосіб виготовлення вуглець-мінерального ентеросорбента є ефективним і простим в виконанні та забезпечує одержання кормової добавки з необхідними фізико-хімічними характеристиками: високою питомою поверхнею, мікро- мезопоруватою структурою (середнім розміром пор 12-14 Å) та значною сорбційною активністю до органічних забруднювачів

та іонів токсичних металів. Як результат, одержаний ентеросорбент може бути ефективною сорбуючою кормовою добавкою для зниження вмісту токсичних речовин в продукції тваринництва.

Висновки

В статті представлені результати розробки способу виготовлення вуглець мінерального сорбційного матеріалу шляхом термообробки суміші лігноцелюлозного рослинного відходу (рисового лушпиння) та трепелу, а також досліджені структурно-поруваті та сорбційні властивості отриманого продукту.

Показано, що при термічній обробці суміші рисового лушпиння та трепелу в пропорції 5-7:1 при температурі 450-500⁰ С в атмосфері насиченої водяної пари на поверхні трепелу утворюються частки активованого вугілля. Структурні та сорбційні властивості матеріалу дозволяють прогнозувати використання одержаного сорбенту в якості кормової добавки в тваринництві та птахівництві для виведення із організму токсичних та шкідливих речовин.

МЕТОДИ СИНТЕЗУ НАНОДИСПЕРСНОГО ОКСИДУ ФЕРУМУ ЯК ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сополєв Дмитро Олександрович

Студент

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н, доцент

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н, доцент

Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. Відомо, що речовини з розміром кристалів менше 100 нм, мають ряд цінних властивостей, які відсутні у речовин в компактному чи мікрокристалічному стані. Зокрема, нанокристалічні оксиди металів стають електрохімічно активними, що дозволяє їх використовувати в енергоперетворюючих пристроях.

Мета роботи. Опис методів синтезу нанокристалічного оксиду феруму з метою його використання як енергоефективного матеріалу.

Матеріали і методи. Наукові роботи [1] спрямовані на вдосконалення методів синтезу нанодисперсних оксидів, збільшення інтенсивності яких простежується впродовж останнього десятиріччя, пояснюються не лише фундаментальним науковим інтересом, але, в першу чергу, широким спектром практичних застосувань таких матеріалів. Серед варіантів прикладного застосування можна виділити їх використання у біологічних сенсорах, та медицині. До відносно нових варіантів застосування нанодисперсних оксидів заліза відносять магнітні рідини, каталізатори, фотохімічні елементи, застосування у прикладних галузях енергетики. Цей спектр використання пояснюється властивостями нанодисперсного оксиду феруму, такими як: суперпара- і суперферромагнетизм, високій магнітній сприйнятливості у порівнянні з мікрокристалічними матеріалами.

Також останнім часом з'являються роботи, в яких висвітлюється перспектива застосування оксидів заліза в якості компонента електродного матеріалу для суперконденсаторів. Потенційними перевагами цих матеріалів залишаються високе значення теоретичної питомої ємності, низька вартість та нетоксичність матеріалів. Більшість робіт спрямовано на встановлення оптимального підбору цілого ряду вимог – контроль морфологічних та структурних параметрів, складу електродного матеріалу та вибір оптимального електроліту, так як основа катодної композиції повинна поєднувати такі характеристики як: розвинена поверхня, пориста структура та максимально можливе значення питомої провідності при кімнатній температурі. В цьому випадку важливе значення має питання вибору науково обґрунтованого методу отримання, який дозволяв би отримати матеріал із наперед заданими характеристиками, адаптованими для конкретної сфери застосування.

Результати і обговорення.

Способи синтезу нанодисперсного оксиду феруму [2].

Хімічне осадження. Осадження з розчинів є ефективним та простим методом отримання наночастинок оксидів заліза. Цей метод переважно використовують для осадження кристалогідратів та гідроксидів заліза з суміші розчинів солей, що включають іони Fe^{2+} і Fe^{3+} в лужному середовищі з наступним термічним розкладом продуктів реакції. Розміри, форма та морфологія поверхні частинок, особливості фазового складу матеріалу, його структурні та магнітні властивості визначаються типом солей (хлориди, сульфати, нітрати), температурою, молярною концентрацією прекурсорів, величиною рН середовища, швидкістю перемішування та умовами термічної обробки. Контроль перебігу процесів утворення зародків в розчині та їх росту дозволяє чинити вплив на фазовий склад та, частково, на розміри частинок. Особливістю методу є можливість отримання відносно великої кількості матеріалу. В ряді робіт процес синтезу передбачає застосування стабілізуючих агентів, присутність яких на поверхні частинок запобігає їх агломерації та дозволяє контролювати їх розміри і морфологічні характеристики. В якості

стабілізатора використовуються лимонна, винна і глюконова кислоти, гідроксамат (аргінін гідроксамат), димеркаптосукцинова кислота, фосфору холін. Основним недоліком методу хімічного осадження є проблематичність передбачення розмірів та морфології частинок, що тягне за собою неоднорідність їх властивостей. Важливим завданням стає контроль процесу утворення та росту частинок оксиду заліза з їх наступною стабілізацією. Швидке утворення зародків кристалітів має вирішальне значення для отримання монодисперсних частинок (рис. 1).

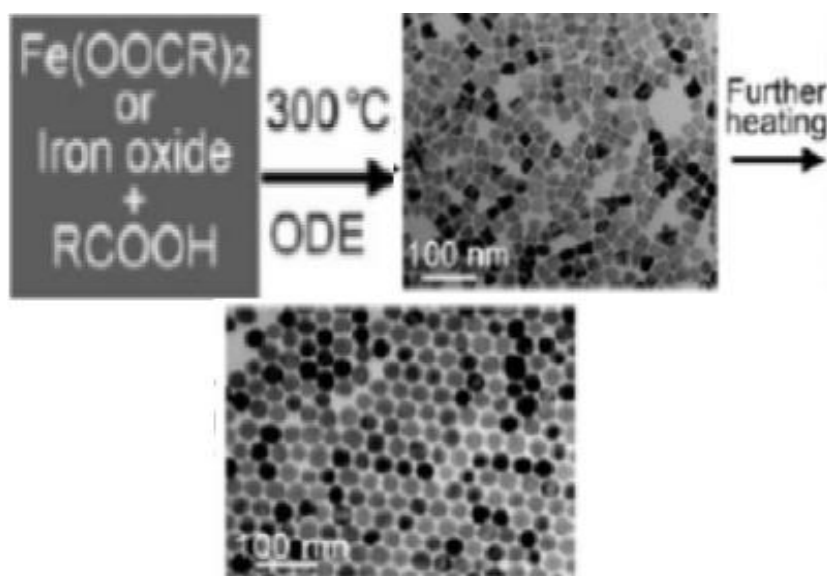

Рис. 1. Схема процесу формування нанокристалів Fe_3O_4 методом піролізу залізовмісної солі.

Термічний розклад. Термічний розклад металоорганічних матеріалів з використанням органічних розчинників та поверхнево-активних речовин (ПАР) для стабілізації і запобігання агломерації частинок є одним з продуктивних методів синтезу високодисперсних нанорозмірних оксидів заліза, що забезпечує можливість контролю розміру, форми та морфології наночасток.

В якості металоорганічних прекурсорів використовують ацетилацетонати та карбоніли заліза, а типовими ПАР є жирні кислоти, зокрема олеїнова кислота. Вирішальними параметрами для контролю розміру та морфології магнітних наночасток є співвідношення вихідних реагентів: металоорганічних сполук, поверхнево-активної речовини та розчинника. Температура реакції, її

тривалість, а також період старіння мають важливе значення для контролю розміру та морфології наночастинок оксиду заліза.

Методом високотемпературного розкладу органічних залізовмісних сполук з використанням органічних розчинників і ПАР отримуються наночастки з високим рівнем монодисперсності та можливістю контролю їх розміру. Піролізний розклад дає можливість отримати монодисперсні наночастинки магеміту та магнетиту. Недоліком методу є застосування токсичних і дорогих прекурсорів та обмежена керованість морфологією частинок матеріалу.

Сольвотермальний синтез. Сольвотермальний метод передбачає перебіг гетерогенної реакції при відносно високому тиску (вище 10 атм) і невисокій температурі (200-250 °C). Застосування методу для синтезу нанодисперсних оксидів заліза є порівняно вузьким, так як механізми протікання багатокомпонентних гетерогенних реакцій до кінця не з'ясовані, проте він дозволяє отримати монофазні матеріали з складною морфологією поверхні. Гідротермальний процес передбачає виникнення фазового переходу на межі розділу тверде тіло/розчин і формування нової фази в процесі синтезу. Основною перевагою гідротермального методу є можливість активного впливу на морфологію частинок оксидів заліза, що, в свою чергу, впливатиме на їх електрохімічні та магнітні властивості [3] (рис. 2).

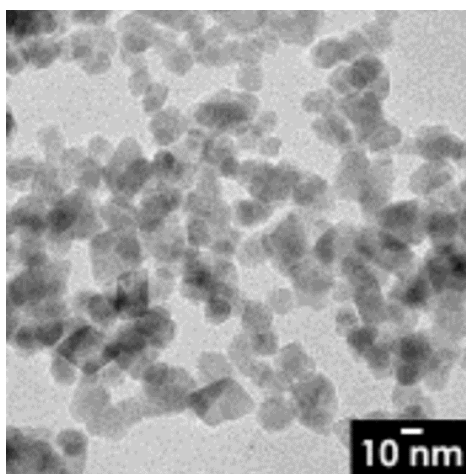

Рис. 2 Наночастинки магнетиту, отримані гідротермальним методом.

Золь-гель синтез. Золь-гель метод належить до хімічних методів

отримання високодисперсних колоїдних неорганічних і органічних гібридних сполук. Отримання оксидів заліза золь-гель методом є універсальною технологією, яка дозволяє формувати різноманітні структури при кімнатних температурах, контролювати процес синтезу, забезпечувати однорідність багатокомпонентних систем, за рахунок змішування в рідкому середовищі. Структура і фазовий склад нанорозмірних оксидів заліза одержаних золь-гель синтезом визначається типом прекурсорів, спів відношенням між ними, початковими умовами синтезу та значенням рН. Синтез наночастинок оксидів заліза золь-гель методом передбачає ряд стадій: хімічну реакцію гідролітичної поліконденсації іонів з розчинів солей заліза; утворення багатоядерних гідрокомплексів, агрегатація яких приводить до формування зародків нової фази; процес формування високодисперсного колоїдного розчину – золя, та перетворення його в гель шляхом формування тривимірної сітки гідрокомплексів оксидів заліза.

Висновки. Сфера застосування нанодисперсних оксидних матеріалів є надзвичайно широкою та перспективною. Зокрема розгляд методів синтезу оксидів феруму в нанодисперсному стані являє науковий інтерес завдяки використанню матеріалу для енергоперетворюючих пристроїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровий М. О., Куницький Ю. А., Каленик О. О., Овсієнко І. В., Цареградська Т. Л. Наноматеріали, нанотехнології, нанопристрої. – Київ, КНУ ім Т.Шевченка. – 2015. – с. 282.
2. А. Б. Груб'як, В. О. Коцюбинський, В.В. Мокляк // Методи синтезу нанодисперсних оксидів заліза // ФІЗИКА І ХІМІЯ ТВЕРДОГО ТІЛА. – Т. 16, № 1 (2015) С. 193-201.
3. В. О. Коцюбинський, А. Б. Груб'як, В. В. Мокляк, Л. В. Мохнацька // Електрохімічні властивості нанодисперсного оксиду заліза у водних електролітах // ФІЗИКА І ХІМІЯ ТВЕРДОГО ТІЛА. – Т. 16, № 1 (2015) С. 193-201.

КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ РУМУНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ

Ткач В. В.

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Україна

Ротар Д. М.

Колінковецький ліцей Топорівської сільської ради, Україна

Москалюк О. С.

Коровійський ліцей Чернівецької міської ради, Україна

Петрусяк Т. В.

Чернівецька музична школа №1, Україна

Останнім часом, діти поступово втрачають інтерес до вивчення точних та природничих наук. Це пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів, одним із яких є недосконалість традиційного педагогічного підходу до учнів.

Одним із засобів зацікавлення учнівської аудиторії до пояснюваного матеріалу є задіяння міжпредметних зв'язків. Хімічний матеріал дозволяє підібрати міжпредметні зв'язки хімії із будь-яким предметом шкільної програми – як природничо-математичного, так і суспільно-гуманітарного та мистецького циклу, включаючи музику, що буде показано у даній роботі.

Тут подані три приклади оригінальних задач. При її підготовці автори орієнтувалися на типи та рівень складності завдань іспитів з хімії, які були задані у різні роки у школах різних штатів Бразилії. В них формулювання умови задачі здійснюється через переосмислення текстів відомих пісень з точки зору хімічних речовин або процесів, що описуються у них.

Дані задачі засновані на основі румунської народної пісні «Carul cu boi».

Pân' ce electricitate,

Căi ferate și vaporî,

Încă nu erau aflate

Mergeau toate fără zori.

Câci bătranii erau moi

Își mânau carul cu boi

Hâis, cea ! Hâis, cea ! Hâis, cea !

Hâis, cea ! Hâis, cea ! Hâis, cea !

Azi zburăm pe căi ferate

Prin vagoane îndesate

Sosind cu capetele sparte

Nemâncați și degerați

De cât cu atâtea nevoi

Mai bine cu car cu boi

Hâis, cea ! Hâis, cea ! Hâis, cea !

У першому куплеті пісні ліричний герой ностальгує за часами, коли ні електрики, ні залізниць, ні парового двигуна не існувало, а люди пересувалися неквапливо – на волах, понукаючи них словами «Hâis, cea» («Цоб-цабе!») . У другому куплеті герой зауважує, що з появою залізниць з незручними вагонами, зачастився травматизм, а люди почали приїжджати до місця призначення повністю побитими, і відтак, на його думку, краще і далі неквапливо їхати на мажі, запряженій волами, понукаючи їх словами «Цоб-цабе!».

Слова пісні, хоч і є народними, написані не раніше 1860-1870 рр (поява залізниць на території, що відповідає румунському мовному ареалу). Що ж до мелодії, то вона має набагато давніші корені і відходить до барокового італійського мадригалу XVII ст. «La Mantovana» («Пані із Мантуї»), засвоєна фольклорами усіх східноєвропейських народів дещо пізніше, коли Мантуя

разом із північним сходом Італії ввійшла до складу володінь Габсбургів. Український фольклор теж засвоїв цей мотив у пісні «Катерина кучерява». Чеський композитор Б. Сметана використав цей мотив у симфонічній поемі «Влтава».

Композитор гімну Ізраїлю Шмуель Кoen (1870 – 1940) походив із Унген (Бесарабія) і наспівав текст Нафталі Імбера на «молдавську народну мелодію», яку ідентифікував як «Гойс-ци», що вказує на пісню «*Carul cu boi*», мелодія якої має спільні музичні пасажі із ізраїльським гімном, а слова, що нагадують «Гойс-ци» відповідають її приспіву.

На цій пісні засновані завдання 1 – 4:

1. Як відомо, волом називають бика, в якого у ранньому дитинстві видаляють мошонку зі статевими залозами. Зазвичай, для забою бика оскопляють у віці до 6 місяців, а для їздових робіт – до року. Відтак, характер вола у порівнянні з характером звичайного бика стає менш крутим і більш спокійним. На відміну від бика, віл між боротьбою та втечею вибирає втечу. Це пояснюється нижчою концентрацією в організмі вола чоловічого гормону тестостерону (Рис. 1):

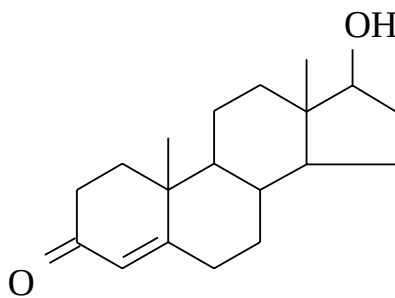

Рис. 1. Тестостерон

Тестостерон часто застосовується як стимулюючий препарат. Однак надлишкові кількості тестостерону в організмі спортсменів прирівнюються до вживання допінгу, якщо аналіз не показує, що природний рівень тестостерону завищений.

До речі, слово «тест», за однією із версій, походить від латинського «*testis*» (чоловіча мошонка – пор. назву гормону). Це пов'язується із

спеціальним випробуванням, яке проходили кандидати у Папи Римські, щоб підтвердити свою чоловічу стать. Для цього вони сідали на спеціальне прорізне крісло *Sedes stercoraria*. Це випробування було введено після того, як Святий Престол ненадовго зайняла жінка – Йоанна VIII, що прикинулася чоловіком, але на одній із проповідей народила і померла при пологах.

За іншою версією воно походить від слова «testum», що означає великий глиняний глек. Справжність дорогоцінного каміння перевіряли за об'ємом витісненої ним із глеку води. Окрім глека, слово «testum» означало також і великий куль, мошну (і, відповідно, мошонку). Відтак, слова спільнокореневі.

1.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості тестостерону як первинного спирту, кетону та ненасиченої сполуки

1.2. Щодо тестостерону, вкажіть невірне твердження:

- а) Тестостерон утворює як етери, так і естери
- б) 24 г тестостерону відповідають одній дванадцятій частині моля
- в) Тестостерон знебарвлює бромну воду і розчин Калій перманганату
- г) Тестостерон озонується без руйнування ненасиченого циклу
- г) В умовах реакції Вагнера тестостерон окиснюється до триолу

1.3. Посудина призматичної форми 12 см заввишки містить за н.у. водень. Відомо, що в основі призми лежить дельтоїд зі сторонами 14 і 16 см і кутом між ними 150° . а) Знайдіть масу тестостерону, дією на який металевим натрієм можна заповнити посуду воднем

б) Знайдіть масу тестостерону, яка гідрується даним об'ємом водню до насиченого циклічного двохатомного спирту

2. Чумацька хура також була відома як мажа. Вона складалася зі снасті, ящика, вії (дишла), чотирьох коліс та ярма. Обов'язковими були також мазниця для змащування осей та важниця для підважування застряглої хури.

Оскільки нафтопродукти на той час ще не були відомими, їх змащували березовим дьогтем. Дьоготь – рідкий продукт піролізу деревної смоли, головними компонентами якої є головню багатоядерні ароматичні сполуки – як карбоциклічні, так і гетероциклічні, а також продукти їх часткового

окиснення – одно- та багатоатомні феноли, також відомі як «дьюгтеві кислоти», з огляду на здатність взаємодіяти з активними металами з утворенням солей.

Такими фенольними сполуками є в тому числі і крезולי (Рис. 2):

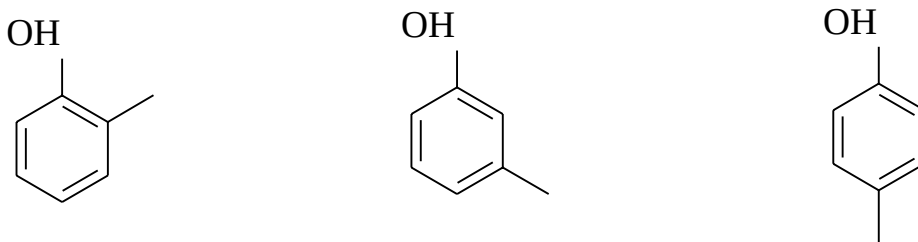

Рис. 2. Крезולי

2.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості крезолів як похідних фенолів. Вкажіть, для якого із них характерна узгоджена орієнтація в реакції електрофільного заміщення.

2.2. Щодо крезолів, вкажіть невірне твердження

а) Крезולי утворюють як етери, так і естери. При цьому їх отримання йде через відповідний фенолят

б) Крезולי знебарвлюють бромну воду та розчин Калій перманганату

в) 36 г *o*-крезолу, на відміну від 36 г *m*-крезолу, відповідають третині моля

г) Крезולי легко вступають в реакцію електрофільного заміщення

г) Крезולי утворюють комплекси з йоном Феруму (III)

2.3. Знайдіть масу *o*-крезолу, реакцією якого з металевим натрієм можна заповнити за н.у. посудину в формі прямої призми $42\sqrt{3}$ см заввишки. В основі призми лежить прямокутний трикутник, сторони якого співвідносяться як $2: \sqrt{3}: 1$, а медіана, проведена до гіпотенузи, дорівнює 32 см.

3. Англійське слово «salary» (заробітна платня) походить від латинського «sal». Це пояснюється тим, що в Давньому Римі кухонна сіль вважалася дуже дорогою і римські легіонери навіть отримували своє жалування сіллю, а не грошима.

Сіль вважалася дуже дорогою як через те, що технології її видобування були недосконалими, так і тому що логістичні шляхи її постачання були

достатньо повільними. Так, чумаки везли сіль із Криму тільки волами, які переміщувалися в середньому зі швидкістю 2 – 3 км/год. Тільки з кінця XIX століття, коли розвинулася система залізниць, а технологія отримання солі стала більш ефективною. Відтак вартість солі знизилася, чумакування втратило сенс, а залізниці пройшли в тому числі і колишніми чумацькими шляхами.

3.1. Трьома реакціями проілюструйте отримання кухонної солі

3.2. Щодо кухонної солі, вкажіть невірне твердження:

а) Кухонна сіль є сильним електролітом – сілль сильної основи та сильної кислоти

б) Кухонну сіль можна отримати за реакцією Натрій карбонату з хлоридною кислотою

в) Кухонна сіль гідролізує за н.у. з утворенням газоподібного хлороводню та натрій гідроксиду

г) Кухонна сіль утворюється при взаємодії Натрій гідроксиду з хлором як на холоді, так і при нагріванні г) Кухонна сіль також відома як кам'яна

3.3. При взаємодії Натрій гідрогенкарбонату з хлоридною кислотою утворилася газоподібна речовина, що за н.у. зайняла посудину в формі паралелепіпеда 77 см заввишки. В основі паралелепіпеда лежить паралелограм, сторони якого перетинаються під кутом 150^0 , а бісектриса кута відтинає на протилежній стороні відрізки довжиною 16 і 32 см. Знайдіть масу утвореної кухонної солі

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ГРАФІТУ ЯК ЕЛЕКТРОДНОГО МАТЕРІАЛУ

Харків Софія Володимирівна

Студентка

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н, доцент

Зульфігаров Артур Олегович

к.х.н, старший викладач

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Вступ. Графітом є мінерал класу самородних напівметалів, кристалічний різновид вуглецю. Являє собою сіро-чорну кристалічну речовину з металевим блиском, у зв'язку з низькою твердістю графіт легко залишає слід на папері, жирний навіс, який за твердістю поступається навіть паперу. На відміну від алмазу графіт добре проводить електричний струм і тепло та дуже м'який. Структура графіту шарувата, при зазначеній температурі він вигинається, не плавлячись. Кристали графіту – це, зазвичай, тонкі пластинки. Утворюється переважно внаслідок неглибинного метаморфізму гірських порід, що містять органічні рештки, і при контактово-пневматолітових процесах [1].

Мета роботи. дослідження та визначення графіту як матеріалу для хімічних джерел струму, природні поклади графіту у світі і в Україні.

Матеріали і методи. На відміну від алмазу графіт добре проводить електричний струм і тепло та дуже м'який. Графіт належить до найбільш легкофлотованих мінералів, але його флотованість залежить від величини кристалів, характеру домішок та ступеня окиснення поверхні. Флотацію графіту звичайно проводять з використанням гасу і спінювача у лужному або кислотному середовищі. Природний аполярний характер кристалів графіту, його шарувата форма і мала густина обумовлюють легку флотованість графіту і дозволяють флотувати досить великі частинки.

Результати і обговорення. Графіт добре проводить електричний струм і тепло та дуже м'який, на відміну від алмазу. Густина приблизно дорівнює 2,09-2,23 г/см³. Блиск має металічний, іноді матовий, землистий. Графіт утворює шаруваті, стовпчасті, масивні, брунькоподібні, сферолітові, циліндричні зональні агрегати. Природний графіт розрізняють за величиною кристалів і їх взаємним розташуванням на явнокристалічний (кристали понад 1 мкм) та прихованокристалічний (менше 1 мкм). У промисловості за величиною кристалів виділяють великокристалічний графіт (понад 50 мкм), дрібнокристалічний (менше 50 мкм) і тонкокристалічний (менше 10 мкм). Графіт жирний на дотик, береться до рук.

Як і в алмазі, у графіті кожен атом вуглецю утворює один з одним чотири зв'язки. Однак ці зв'язки не однакові. Три з них є σ -зв'язками, утвореними в результаті перекривання sp^2 -орбіталей атомів вуглецю. Усі вони розташовуються в одній площині під кутом 120°, утворюючи безперервну плоску сітку, що складається з правильних шестикутників, у кутах яких знаходяться атоми вуглецю. Четвертий зв'язок утворюється за рахунок перекривання пелюстків p -орбіталей вище і нижче площини, у якій розташовані атоми вуглецю. Зв'язок утворює суцільну електронну хмару по всьому шару атомів вуглецю, як і у випадку металевих зв'язків. Вуглецеві шари графіту пов'язані дуже слабкими силами міжмолекулярної взаємодії. Ці особливості будови графіту й обумовлюють такі його властивості, як електропровідність, шаруватість тощо. Особливості кристалічної структури графіту та незначна величина сил зчеплення між його шарами зумовлюють ковзання шарів один відносно одного навіть при малих значеннях напруг зсуву в напрямку ковзання. Це дозволяє використовувати вуглеграфітові матеріали як антифрикційні за рахунок низьких сил зчеплення між дотичними поверхнями. З іншого боку, відсутність міцних міжшарових зв'язків у графіті полегшує відділення його частинок від деталей, що труться. Це обумовлює зменшення їх зносу. Щодо графіту як матеріалу для хімічних джерел струму – електропровідність алотропних модифікацій вуглецю дуже відрізняється за абсолютною

величиною. Алмаз є діелектриком, причому його електроопір однаковий в усіх напрямках кристала. Це пов'язано з тим, що усі валентні електрони входять у чотири рівноцінні σ -зв'язки, а вільні електрони, що утворюють хмару, відсутні [2].

У полікристалічних вуглецевих матеріалах загальна провідність визначається двома складовими: електропровідністю кристалітів, металевою за своїм типом, і провідністю аморфного вуглецю-напівпровідника. Цим обумовлена, екстремальна залежність електропровідності багатьох вуглеграфітових матеріалів від температури: електроопір напівпровідника з ростом температури падає, а металу росте. Тому існує мінімум температурної залежності опору, причому його положення зсувається в область нижчих температур при удосконаленні кристалічної структури зразка. Таким чином, за положенням екстремуму можна судити про ступінь наближення структури до ідеальної графітової [3], табл.1.

Таблиця 1

Хімічні та фізичні властивості графіту.

Властивість	Значення
Енергія при 0 К	0 кДж
Ентропія при 25 °С	0,005 кДж/К
Коефіцієнт стискання	$294,2 \cdot 10^{-6}$ МПа
Теплота переходу графіту в алмаз при 25 °С	1,816 кДж
Густина при 25 °С	2,26 г/см ³
Атомний об'єм	5,314 см ³
Температура плавлення	3700 °С
Теплота переходу графіту в алмаз при 0 °С	2,312 кДж

В Україні розрізняють декілька природних родовищ графіту – родовища кристалічного графіту в межах українського щита (УЩ) утворюють велику графітоносну провінцію, в якій виділяють чотири графітоносні райони: Бердичівський, Побузький, Криворізький і Приазовський. Основні поклади світових графітових руд (86 %) зосереджені в Китаї. Значними запасами,

особливо з огляду на порівняно невелику територію, володіють Мексика, Чехія та Мадагаскар.

Висновки. зробивши аналіз та дослідивши властивості графіту алотропної модифікації вуглецю, можна зробити висновок, що дуже високе значення теплопровідності та електропровідності цього матеріалу дає графіту роль гарного матеріалу для хімічних джерел струму. Україна має порівняно велику кількість запасу покладів природного графіту, а лідером з покладів світових графітових руд зосереджені в Китаї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазаренко Є. К., Винар О. М. Графіт. // Мінералогічний словник. – К. : Наукова думка, 1975. – 774 с.
2. Білецький В. С., Суярко В. Г., Іщенко Л. В. Графіт. Мінералого-петрографічний словник: – Х. : НТУ «ХПІ», 2018. – Т. 1. – 444 с.
3. Л. Шпильовий, В. Білецький. Український графіт // Геотехнології. № 3. 2020 р. – С.14–25.

TECHNICAL SCIENCES

UDC 004.02;51-7;667

ON MODELING OF THE MASS TRANSFER OF DIFFERENT TYPES OF SOLUTIONS

Furtat Irina Eduardivna

PhD, assistant professor

National Technical University of Ukraine

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Furtat Yurii Olehovych

PhD, lead researcher

G. E. Pukhov Institute for Modelling in Energy Engineering

Abstract. Diffusion mass transfer of system components is characterized by a change in the free energy of these components in individual parts of the system. Thus, the change in the volume specific free energy of a component is the parameter that most fully reflects the physical basis of the phenomenon under consideration.

Key words: mass transfer, solvent, solution, micropore, activation energy.

The change in the free energy of the component can be represented in the following form

$$dU_i = -s_i dT + \mu'_{0i} dm_i, \quad (1)$$

where S_i is the entropy; μ'_{0i} is the thermodynamic transfer potential characterizing the change in the free energy of the component particles.

In the general case μ'_{0i} is a complex quantity that depends on many factors that characterize the system as a whole.

In case of mass transfer of solutes in the liquid phase without their aggregate changes can be taken $T = \text{const}$ and the first term on the right side of equation becomes 0. Since the molecules of solutes, whose particle size significantly exceeds

the size of solvent molecules, are solvated by the solvent and their mobility is determined by the activation energy of diffusion of the solvent E_s , then it is natural in this case to choose the free energy of its isolated particle placed in a solvent with a diffusion activation energy equal to 0 as the point of the conditional zero value of the value of the free energy of the ith component.

Differential equations for the mass transfer of dissolved substances in a general form allow you to determine the magnitude and direction of mass flows, as well as the possibility of implementing the process. Using equations for different sections of the system, it is possible to solve the problems of mass transfer in such systems from a unified standpoint, and also to describe the kinetics of nonstationary mass transfer.

For the case of mass transfer of charged particles in the colloidal solution-capillary-porous colloidal body system, which is typical for the dyeing process of textile materials, the following expression is proposed for μ'_{0i}

$$\mu'_{0i} = RT \ln \frac{c_{ib}}{c_{ip}} = \mu_i^0 - z_i F_i \Delta \psi - RT \ln \frac{f_b^i}{f_p^i} - RT \ln \chi_i - \frac{P_i}{\rho_i}, \quad (2)$$

where c_p^i, c_b^i are the concentration of the ith component in the solution and the wave in the state of equilibrium; μ_i^0 is the Gibbs potential; P_i – pressure; ρ_i is the density; $RT \ln \frac{f_b^i}{f_p^i}$ – a term that takes into account the influence of activities in the fiber and in solution; $RT \ln \chi_i$ – a term that takes into account the effect of structural changes in a colloidal capillary-porous body.

For the transfer of matter, the expression is true:

$$\frac{\partial m_i}{\partial \tau} = -K_i \nabla U'_i, \quad (3)$$

where K_i is the mass transfer coefficient, $\text{m}^2 \text{mol} / \text{J s}$; U' – volume-specific free energy of the ith component, J/m^3 .

In a real liquid, the value of the free energy of this dissolved component at a sufficiently large dilution value should be:

$$U_i = -\frac{a^2}{a_p^2} 4kTm_i,$$

k is the Boltzmann constant.

And in a system other than a highly dilute solution

$$U_i = -\left(\frac{a^2}{a_s^2} 4kT + \mu'_{0i}\right) m_i,$$

where m_i is the number of moles; a , a_s are the particle size of the solute and solvent, respectively.

But

$$U'_i = \frac{U_i}{V} = \left(\frac{a^2}{a_s^2} 4kT + \mu'_{0i}\right) c_i, \quad (4)$$

where c_i is the concentration, mol/m³.

Then

$$\frac{\partial m_i}{\partial \tau} = K_i \nabla \left[\left(\frac{a^2}{a_s^2} 4kT + \mu'_{0i}\right) c_i \right]. \quad (5)$$

Equations (3) and (5) are differential equations for the mass transfer of dissolved substances in a general form. They allow you to determine the magnitude and direction of mass flows, as well as the possibility of implementing the process. Using equations of the form (5) for different sections of the system, it is possible to solve the problems of mass transfer in such systems from a unified standpoint, and also to describe the kinetics of nonstationary mass transfer.

A COMPARISON OF VECTOR SORTING ALGORITHMS

Khemchyan Artak Ararat

Ph.D. Associate Professor

National Polytechnic University of Armenia

Yerevan, Armenia

Annotation: Sorting algorithms are a fundamental concept in computer science, and vector sorting algorithms play a critical role in sorting data structures. In this paper, we will compare several commonly used vector sorting algorithms and analyze their time and space complexities.

Keywords: sorting algorithm, selection sort, insertion sort, bubble sort, merge sort, quick sort, heap sort.

Introduction: Sorting algorithms are used to sort data structures such as vectors, arrays, and linked lists [1, 2]. They are an essential part of computer science and are used in a wide range of applications, including databases, search engines, and operating systems. Vector sorting algorithms are specifically used to sort vectors, which are arrays that can dynamically grow or shrink in size.

In this paper, we will compare several commonly used vector sorting algorithms, including Selection sort, Insertion sort, Bubble sort, Merge sort, Quick sort and Heap sort. We will analyze their time and space complexities and compare their performance in different scenarios.

Selection Sort: Selection sort is another simple sorting algorithm that sorts an array by repeatedly finding the minimum element from the unsorted part of the array and putting it at the beginning.

The time complexity of selection sort is also $O(n^2)$, and the space complexity is $O(1)$ [1, 2]. Here is an implementation of selection sort in C++:


```

void selectionSort(vector<int> &arr,
int n) {
    int i, j, min_idx;
    for (i = 0; i < n-1; i++) {
        min_idx = i;
        for (j = i+1; j < n; j++) {
            if (arr[j] < arr[min_idx]) {
                min_idx = j;
            }
        }
        swap(arr[min_idx], arr[i]);
    }
}

```

Insertion Sort: Insertion sort is a simple sorting algorithm that builds the final sorted array one item at a time. It repeatedly takes the next item and inserts it into the correct position in the sorted array. The time complexity of insertion sort is also $O(n^2)$, and the space complexity is $O(1)$ [1, 3]. Here is an implementation of insertion sort in C++:

```

void insertionSort(vector<int> &arr,
int n) {
    int i, j, key;
    for (i = 1; i < n; i++) {
        key = arr[i];
        j = i-1;
        while (j >= 0 && arr[j] > key) {
            arr[j+1] = arr[j];
            j--;
        }
        arr[j+1] = key;
    }
}

```

Bubble Sort: Bubble sort is a simple sorting algorithm that repeatedly steps through the list, compares adjacent elements, and swaps them if they are in the wrong order. The pass through the list is repeated until the list is sorted. The time complexity of bubble sort is $O(n^2)$, and the space complexity is $O(1)$ [1, 2, 4]. Here is an implementation of bubble sort in C++:

```

void
bubble_sort(vector<int>& v)
{
    int n = v.size();
    bool swapped;
    for (int i = 0; i < n-1; i++) {
        swapped = false;
        for (int j = 0; j < n-i-1; j++) {
            if (v[j] > v[j+1]) {
                swap(v[j], v[j+1]);
                swapped = true;
            }
        }
        if (swapped == false) {
            break;
        }
    }
}

```

Merge Sort: Merge sort is a more efficient sorting algorithm that uses the divide-and-conquer approach. It divides the input array into two halves, sorts each half recursively, and then merges the two sorted halves. The time complexity of merge sort is $O(n \log n)$, and the space complexity is $O(n)$ [2]. Here is an implementation of merge sort in C++:

<pre> void merge(vector<int>& v, int left, int mid, int right) { vector<int> temp(right-left+1); int i = left; int j = mid+1; int k = 0; while (i <= mid && j <= right) { if (v[i] <= v[j]) { temp[k++] = v[i++]; } else { temp[k++] = v[j++]; } } while (i <= mid) { temp[k++] = v[i++]; } while (j <= right) { temp[k++] = v[j++]; } for (int i = 0; i < k; i++) { v[left+i] = temp[i]; } } </pre>	<pre> void merge_sort_helper(vector<int>& v, int left, int right) { if (left < right) { int mid = (left + right) / 2; merge_sort_helper(v, left, mid); merge_sort_helper(v, mid+1, right); merge(v, left, mid, right); } } void merge_sort(vector<int>& v) { merge_sort_helper(v, 0, v.size()-1); } </pre>

Quicksort: Quicksort is another sorting algorithm that uses the divide-and-conquer approach. It picks an element as a pivot and partitions the array around the pivot, such that all elements less than the pivot come before it, and all elements greater than the pivot come after it. It then recursively sorts the two partitions. The time complexity of quicksort is $O(n \log n)$ on average, but it can be $O(n^2)$ in the worst case, and the space complexity is $O(\log n)$ [1]. Here is an implementation of quicksort in C++:

<pre>int partition(vector<int>& v, int low, int high) { int pivot = v[high]; int i = low-1; for (int j = low; j <= high-1; j++) { if (v[j] <= pivot) { i++; swap(v[i], v[j]); } } swap(v[i+1], v[high]); return i+1; }</pre>	<pre>void quick_sort_helper(vector<int>& v, int low, int high) { if (low < high) { int pi = partition(v, low, high); quick_sort_helper(v, low, pi-1); quick_sort_helper(v, pi+1, high); } } void quick_sort(vector<int>& v) { quick_sort_helper(v, 0, v.size()-1); }</pre>

Heapsort: Heapsort is a sorting algorithm that uses a binary heap data structure to sort an array. It first converts the array into a heap and then repeatedly extracts the maximum element from the heap, which is the root of the heap, and places it at the end of the array. The time complexity of heapsort is $O(n \log n)$, and the space complexity is $O(1)$ [1, 5]. Here is an implementation of heapsort in C++:

<pre>void heapify(vector<int>& v, int n, int i) { int largest = i; int l = 2*i + 1; int r = 2*i + 2; if (l < n && v[l] > v[largest]) { largest = l; } if (r < n && v[r] > v[largest]) { largest = r; } if (largest != i) { swap(v[i], v[largest]); heapify(v, n, largest); } }</pre>	<pre>void heap_sort(vector<int>& v) { int n = v.size(); for (int i = n/2-1; i >= 0; i--) { heapify(v, n, i); } for (int i = n-1; i >= 0; i--) { swap(v[0], v[i]); heapify(v, i, 0); } }</pre>

Comparison of Sorting Algorithms: To compare the performance of the sorting algorithms, we will use the following metrics:

1. Time complexity - These measures how the running time of the algorithm increases with the size of the input.
2. Space complexity - This measures how much additional memory the algorithm needs to execute, in addition to the input.
3. Stability - This measures whether the algorithm preserves the relative order of equal elements in the input.
4. Adaptivity - This measures whether the algorithm is faster on partially sorted inputs.
5. Randomness - These measures how the performance of the algorithm varies on inputs with different levels of randomness.

Table 1 show comparison of sorting algorithms based on these metrics.

Table 1

Comparison of sorting algorithms

Algorithm	Time Complexity	Space Complexity	Stability	Adaptivity	Randomness
Selection	$O(n^2)$	$O(1)$	No	No	High
Insertion	$O(n^2)$	$O(1)$	Yes	Yes	Low
Bubble	$O(n^2)$	$O(1)$	Yes	Yes	Low
Merge	$O(n \log n)$	$O(n)$	Yes	No	Low
Quick	$O(n \log n)$	$O(\log n)$	No	Yes	High
Heap	$O(n \log n)$	$O(1)$	No	No	Low

Conclusion: In this article we have discussed six popular sorting algorithms, including their time and space complexities, as well as their strengths and weaknesses. We have also provided code examples in C++ for each algorithm. The choice of sorting algorithm depends on the type of input and the specific requirements of the application. For large inputs or when sorting is a critical part of the application merge sort or quick sort may be the best choice. For small inputs or when space is a concern selection sort, insertion sort or bubble sort may be sufficient. And for situations where space is at a premium heap sort is a good option.

REFERENCES

1. Cormen, T. H., Leiserson, C. E., Rivest, R. L., & Stein, C. (2009). Introduction to algorithms (3rd ed.). The MIT Press.
2. Sedgewick, R., & Wayne, K. (2011). Algorithms (4th ed.). Addison-Wesley.
3. Knuth, D. E. (1997). The art of computer programming, volume 1: fundamental algorithms (3rd ed.). Addison-Wesley.
4. Dasgupta, S., Papadimitriou, C. H., & Vazirani, U. V. (2006). Algorithms. McGraw-Hill.
5. Goodrich, M. T., & Tamassia, R. (2015). Data structures and algorithms in Java (6th ed.). Wiley.

AMAZON CLOUDFRONT CONFIGURATION FOR WEBSITES WITH CUSTOM DOMAIN NAME

Mamuta Maryna

Vasylkovska Inna

Ph.D., Senior Lecturer

Kravchenko Igor

Senior Lecturer

National Technical University of Ukraine

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

c. Kiev, Ukraine

Mamuta Oleksandr

Ph.D., Research Officer

Institute of Physics

National Academy of Sciences of Ukraine

c. Kiev, Ukraine

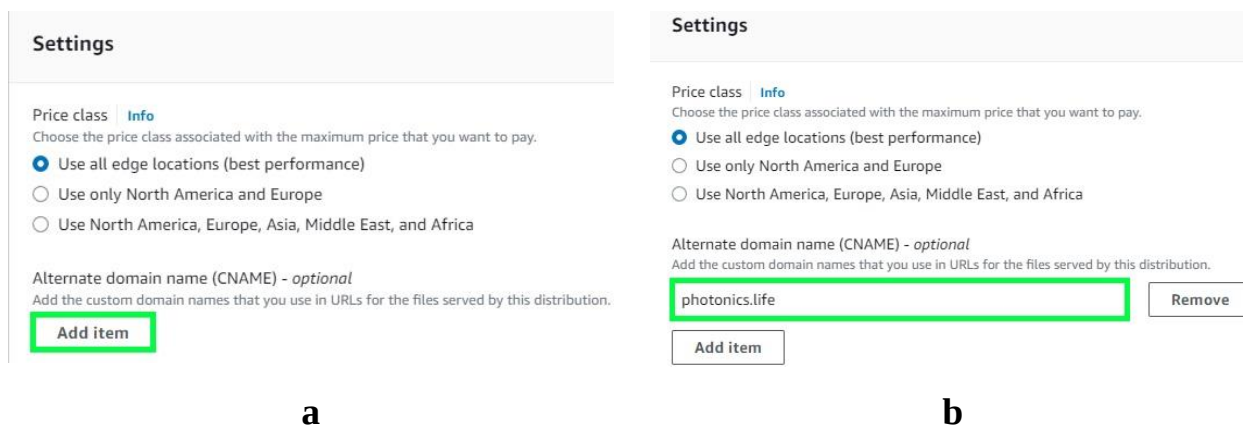
Abstract: The article deals with CloudFront distribution configuration for websites that are hosted on S3 bucket and have custom domain name. Configuration REST API endpoint was used for joining CloudFront to S3 bucket. Additional settings in AWS CloudFront, Certificate Manager and Route 53 were shown to provide usage of custom domain name and https connection.

Keywords: AWS, CloudFront, Route53, website, CNAME, SSL certificate

The simplest way to host static websites on Amazon is using Simple Storage Service (AWS S3). Usage of S3 bucket alone provides not secure http connection. That's why to deploy secure connection and speed up delivery of the static content it is better to use AWS CloudFront service. CloudFront distribution can use REST API endpoint or website endpoint configuration. REST API endpoint as the touchpoint with access restricted by an origin access control is the most reliable choice. But default CloudFront distribution domain name is not convenient. That's why it's better to use alternative domain name. Domain name can be registered with the help of

Route 53 [1]. For websites with custom domain name origin settings and cache behavior setting in the tab of creation of CloudFront distribution remain as in [2], but distribution settings need to be clarified.

So, in distribution settings Alternate domain name (CNAME) is activated by the button *Add item* (fig. 1a) and CNAME is typed in the appeared field (fig. 1b).

a

b

Fig. 1. CNAME field: a – CNAME field activation; b – CNAME field filling

To make sure that connection would work over https protocol it is recommended to request custom SSL certificate (fig. 2). The certificate must be in the US East (N. Virginia) Region (us-east-1) [3].

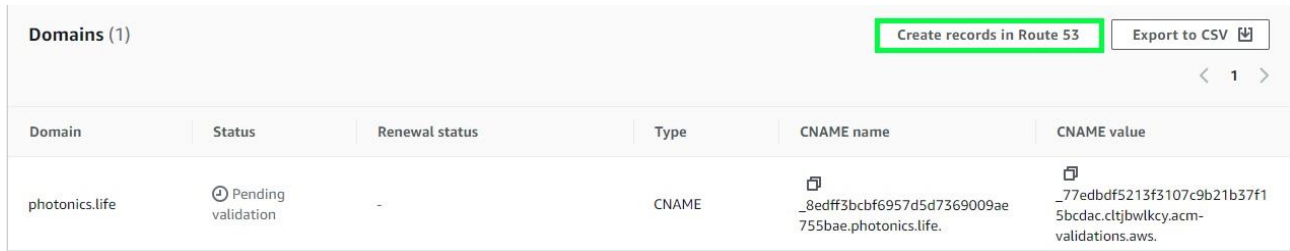
Fig. 2. Request custom SSL certificate

Pressing *Request certificate* button (fig. 2) activate AWS Certificate Manager (ACM) console. In ACM console public certificate should be created. In certificate creation tab the custom domain name has to be entered in the field *Fully qualified domain name* (fig. 3).

Fig. 3. Certificate creation tab

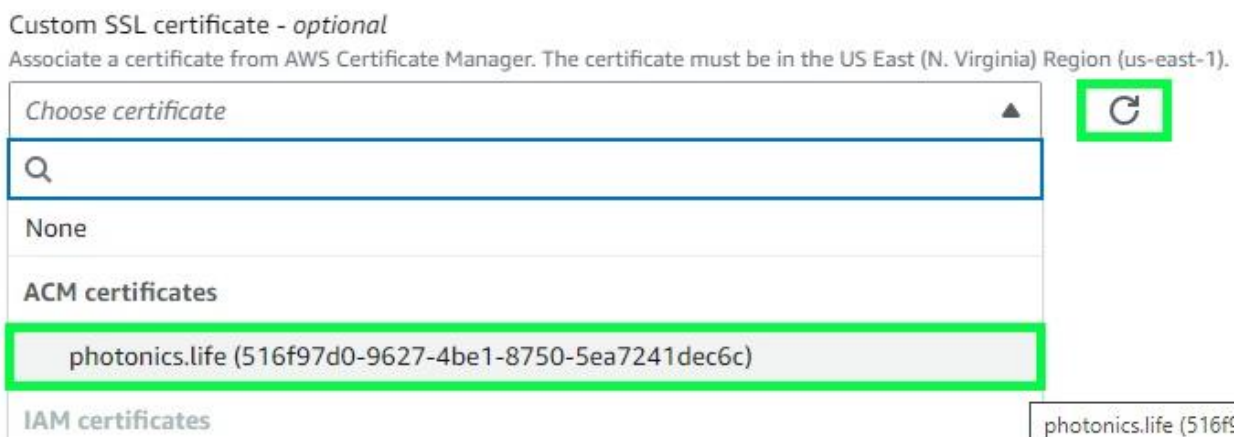
DNS validation is activated by the button *Create records in Route 53* (fig. 4).

Domains (1)					
				Create records in Route 53	Export to CSV
< 1 >					
Domain	Status	Renewal status	Type	CNAME name	CNAME value
photonics.life	Pending validation	-	CNAME	_8edff3bcbf6957d5d7369009ae755bae.photonics.life.	_77edbd5213f3107c9b21b37f15bcdac.ctjblwky.acm-validations.aws.

Fig. 4. Create records in Route 53 for validation

When the status of the certificate is changed from *Pending validation* to *Issued* it is possible to come back to CloudFront console. After refreshing the certificate can be chosen (fig. 5).

Custom SSL certificate - optional

Associate a certificate from AWS Certificate Manager. The certificate must be in the US East (N. Virginia) Region (us-east-1).

Choose certificate

None

ACM certificates

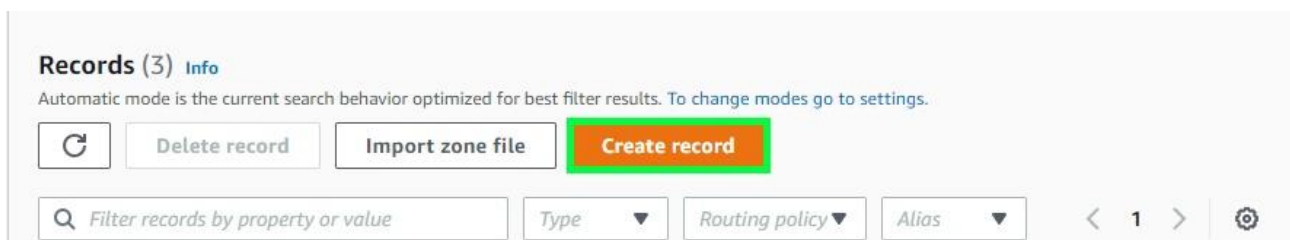
photonics.life (516f97d0-9627-4be1-8750-5ea7241dec6c)

IAM certificates

photonics.life (516f97d0-9627-4be1-8750-5ea7241dec6c)

Fig. 5. Custom SSL certificate

Some additional settings are also needed in Route 53 console to route traffic [4]. The records have to be created to route traffic to CloudFront distribution. Records creation is activated by the button *Create record* for custom hosted zone (fig. 6).

Records (3) Info

Automatic mode is the current search behavior optimized for best filter results. To change modes go to settings.

Refresh Delete record Import zone file Create record

Filter records by property or value

Type Routing policy Alias

Fig. 6. Activation of records creation in Route 53

Simple routing is needed. And internet traffic has to be routed to the created CloudFront distribution (fig. 7).

Value/Route traffic to [Info](#)

The option that you choose determines how Route 53 responds to DNS queries. For most options, you specify where you want to route internet traffic.

Alias to CloudFront distribution ▼

US East (N. Virginia) ▼

An alias to a CloudFront distribution and another record in the same hosted zone are global and available only in US East (N. Virginia).

Q d1to901vtyy7jb.cloudfront.net X

Fig. 7. Route traffic to CloudFront distribution

As a result, https connection can be deployed for websites with custom domain name via CloudFront that ensures secure connection, low latency, high performance and convenient URL.

REFERENCES

1. AWS. Amazon Route 53: How domain registration works. [Online]. Available: <https://docs.aws.amazon.com/Route53/latest/DeveloperGuide/welcome-domain-registration.html>
2. Mamuta M. Amazon S3 Static Website Hosting / M. Mamuta, I. Kravchenko, O. Mamuta // Herald of Khmelnytskyi National University. Technical sciences. – 2023. – № 1. – S. 128–134.
3. AWS. Amazon CloudFront: Requirements for using SSL/TLS certificates with CloudFront. [Online]. Available: <https://docs.aws.amazon.com/AmazonCloudFront/latest/DeveloperGuide/cnames-and-https-requirements.html>
4. AWS. Amazon Route 53: How internet traffic is routed to your website or web application. [Online]. Available: <https://docs.aws.amazon.com/Route53/latest/DeveloperGuide/welcome-dns-service.html>

RELIABILITY OF ELEMENTS

Pasichnyk Oleksandr

Ph.D., Associate Professor

Khmelnytskyi National University

Khmelnytskyi, Ukraine

Introductions. When building reliability calculation methods, it is essential to divide all failures into sudden and gradual. At the same time, the distribution criterion is the rate of damage accumulation before the destruction occurs, and not the rate of the destruction itself.

Aim. Sudden in reliability are considered to be failures due to the accidental load exceeding the value of the parameter of resistance to destruction. Gradual parametric failure is a failure due to the gradual deterioration of the object's parameters.

Materials and methods. Mathematical formulation of the reliability problem in the case of sudden failures, it is formulated as follows - random loads act on the element, the distribution law of which is known; the parameter of resistance to destruction is given by its distribution law; it is necessary to determine the reliability function or the probability of failure-free operation of the element.

With a gradual parametric failure, the object's parameters scatter in relation to their mathematical expectation. This is due to the dispersion of the initial indicators of the new object. Then, in the process of operation, after some random period of time, the slow processes of damage accumulation begin to affect the change of the object's parameter. In turn, due to the influence of various factors, the flow of these processes is random, which leads to the dispersion of the speed of their flow. As a result of their action, the distribution law is formed, which determines the probability of the parameter exceeding the limit.

In most cases, the speed of parameter change processes depends on a large number of random factors, therefore, based on the consequences that follow from the central limit theorem of probability theories, it can be assumed that the speed of

parameter change will correspond to the normal distribution law of random variables.

When the parameter reaches the maximum allowable limit, the limit state occurs, which determines the working time for failure.

If we take into account that the dispersion of the values of the initial parameter is formed as a result of the action of many random variables, then according to the central limit theorem, the values of the initial parameter are described by a normal law.

Gradual parametric failure with two bounds will occur if the output parameter must be within certain bounds. That is, the parameter can both increase and decrease, while going beyond both the lower and upper limits will be a failure of the product.

Results and discussion. When building reliability calculation methods, it is essential to divide all failures into sudden and gradual. At the same time, the distribution criterion is the rate of damage accumulation before the destruction occurs, and not the rate of the destruction itself.

Conclusions. Sudden in reliability are considered to be failures due to the accidental load exceeding the value of the parameter of resistance to destruction. Gradual parametric failure is a failure due to the gradual deterioration of the object's parameters.

LITERATURE

1. Основи об'єктно-орієнтованого програмування: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Сорокати́й Р. В., Пасі́чник О. А., Скри́пник Т.К. – Хмельницький: ХНУ, 2019. – 175 с.

2. Надійність систем: Лабораторний практикум для студентів спеціальності "Комп'ютерні науки" / О. А. Пасічник, Р. В. Сорокати́й, Т. К. Скри́пник. – Хмельницький: ХНУ, 2019. – 154 с.

3. Технології комп'ютерного проектування : конспект лекцій для здобувачів вищої освіти (ОР «бакалавр») спеціальності 122 «Комп'ютерні науки» / О. А. Пасічник, Р. В. Сорокати́й, Т. К. Скри́пник, Е. А. Манзюк. Хмельницький: ХНУ, 2021 . – 136 с.

4. Технології комп'ютерного проектування. Лабораторний практикум: для студентів спеціальності "Комп'ютерні науки та інформаційні технології" / О. А. Пасічник, Р. В. Сорокати, Т. К. Скрипник. – Хмельницький: ХНУ, 2018. 136 с.

5. Обробка даних на ЕОМ. Лабораторний практикум для студентів спеціальності "Міжнародна інформація" / О. А. Пасічник. – Хмельницький: ХНУ, 2004. – 100 с.

6. Основи систем автоматизованого проектування : лабораторний практикум для студентів напряму підготовки "Інженерна механіка" / О. А. Пасічник. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 61 с.

7. Емпіричні методи програмної інженерії: лабораторний практикум для студентів напряму підготовки "Програмна інженерія" / О. А. Кравчук, О. А. Пасічник. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – 90 с.

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING REMOTE CONTROL

Polukarov Yury Oleksiyovych

Ph. D., Docent, Associate Professor

Zemlyanska Olena Vasylivna

Senior Lecturer

Polukarov Oleksiy Igorovych

Ph. D., Docent, Associate Professor

Kachynska Nataliia Fedorivna

Ph. D., Senior Lecturer

Vinnikova Uliana Viktorivna

3rd year bachelor

National Technical University of Ukraine

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic institute

Kyiv, Ukraine

Introductions. Labour protection ensures the normal functioning of any enterprise, regardless of the form of ownership, and warns and prevents the manifestation of risks that accompany a person in the process of his work. At the same time, there is a constant process of improving the methods of supporting the safety of workers directly at the workplace. One of such progressive inventions is remote control (RC) that allows the worker to start processes remotely using devices or an electronic signal [1].

Aim. To analyse the advantages and disadvantages of using remote control systems.

Materials and methods. It is necessary to clearly understand that remote control is not always control from a long distance. Thus, in the oldest example of RC, blacksmiths used similarities of levers for smelting metal objects back in the Iron Age. This method made it possible to cast metal into a mould not directly by hand, but with the help of a primitive RC using elongated tools, which made it possible to protect the blacksmith from the effects of high temperatures.

Another example of RC can be considered the use of blocks and ropes by

sailors to open the sails, which allowed them to climb the masts much less often and, in turn, greatly reduced the risks of falling from a height [2]. But the real breakthrough in DC occurred with the appearance of self-propelled vehicles. Such convenient driving, when all mechanisms can be easily controlled from the driver's seat, ensured the safety of not only passengers, but also pedestrians. Over the years, this principle became the basis of road traffic rules and made it possible to reduce the risk of emergency situations to a minimum.

Results and discussion. Transport was not the only industry where RC was introduced. Thanks to the researches of M. D. Pilchikov, it was possible to obtain a prototype of a modern RC with mechanical, wired and wireless signal transmission. The invention of such systems made it possible to significantly increase the level of safety even at factories with a high risk of injury. Further developments in this field materialized in the creation of warning systems. And later, the introduction of such systems made it possible to remove the worker from the zone of direct contact with dangerous equipment or harmful substances.

In today's conditions, RC continues to develop relentlessly. Artificial intelligence systems came to the aid of operators, which made it possible not only to protect the worker servicing the equipment, but also to integrate new functionality directly into technological processes. The introduction of such new elements has freed operators from monotonous routine work, reducing their work to start-up and minimal support.

Nevertheless, despite a number of undoubted advantages of RC, one should not forget about its shortcomings, developing effective measures to minimize them. Such devices are really able to protect the life and health of the personnel of factories with potentially traumatic equipment, however, like any technical systems, they require qualified support [3].

It should be taken into account that:

- DC software must have an extremely high level of protection, as it may be subject to cyberattacks;
- technological equipment must be exclusively of the modern generation,

otherwise it will not provide for interaction with RC;

- it is not possible to exclude the risk of using this type of system outside a special purpose, in particular for the purpose of obtaining;

- the implementation of such systems can have a direct negative impact on some socio-economic aspects, because they have a high cost and can cause a reduction in personnel.

- in some cases, autonomy not only does not reduce the risk of the human factor, but can also increase the level of stress, increasing the level of danger [4].

Conclusions. Summarizing the above, we can conclude that the invention of DC systems is a progressive approach to the protection of workers. Under conditions of proper support, in combination with other security measures, RC has every chance to show a high level of security even in a production environment with a number of dangerous factors.

REFERENCES

1. Оленич П. С. (2019). Небезпеки використання дистанційного керування. *Радіoeлектроніка та молодь у XXI столітті : матеріали 23 Міжнар. молодіж. форуму*. Харків : ХНУРЕ, 2, 131–132. <https://openarchive.nure.ua/handle/document/21995>

2. Melnyk, O., Onyshchenko, O., Voloshyn, A., Vasalatii, N., Lohinov, O., & Koriakin, K. (2022). Development of remote technologies of ship control as a factor for ensuring shipping safety. *Transport Development*, (3(14), 179-191. <https://doi.org/10.33082/td.2022.3-14.13>

3. Zhou, Z., Zhang, W., Li, S., & Yu, N. (2019). Potential risk of IoT device supporting IR remote control. *Computer Networks*, 148, 307-317. <https://doi.org/10.1016/j.comnet.2018.11.014>

4. Tam, K., Hopcraft, R., Crichton, T., & Jones, K. (2021). The potential mental health effects of remote control in an autonomous maritime world. *Journal of International Maritime Safety, Environmental Affairs, and Shipping*, 5(2), 40-55. <https://doi.org/10.1080/25725084.2021.1922148>

ELECTRICAL STIMULATION IN DIAGNOSIS AND TREATMENT OF EYE PATHOLOGY

Ryabko Danil,

student of the department of electronics,
information systems and software,

Nebesniuk Vladislav,

student of the department of electronics,
information systems and software,

Nikonova Zoya,

PhD in Engineering, Professor of the department,
of electronics, information systems and software,
Zaporizhzhia National University,
Zaporizhzhia, Ukraine

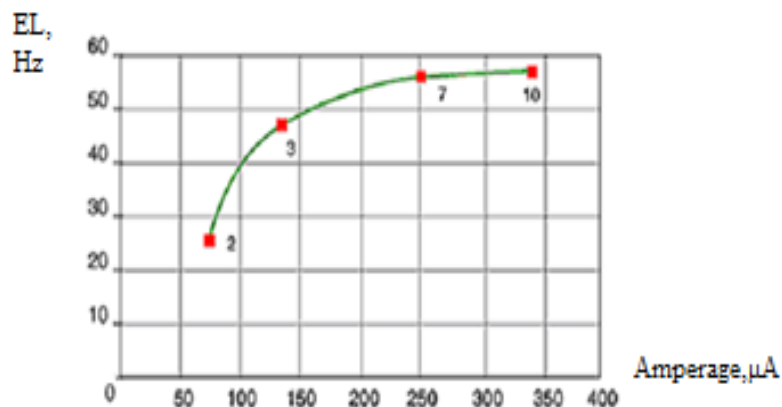
Introductions. It is known that the human organ of vision is designed to perceive light, however, visual sensations can be obtained when stimulated by other physical factors: mechanical, chemical agents and electric current impulses. The latter is universal, since it serves as an irritant of living tissue, so it is easy to dose it in terms of intensity, frequency and duration of impulses [1].

Aim. Development of the method of electrical stimulation of the eye muscles.

Materials and methods. Exposure to the human eye of current pulses of only a few tens of microamperes (μA) causes a light sensation in the form of very weak colorless or bluish flashes, called electrical phosphene.

It has been established that the minimum current strength at which electrophosphene appears in the eye is defined as the electrical sensitivity threshold of the retina (RET), current values from 20-70 μA were taken as normal values. During the experimental studies, it was found that PE characterizes the functional state of the inner layers of the retina, i.e. its ganglion cell layer. The retinal PE value correlates with the total area of pathological in the field of view: the larger the area of visual field defects, the higher the electrophosphene threshold and the lower the electrical excitability of the retina. The threshold current at which barely noticeable light flickers occur depends on the frequency of the applied current pulses - at a

frequency of 20 Hz, a minimum current is required to cause electrophosphene in the eye. With a smooth increase in the frequency of the current, there comes a moment when a person ceases to feel electrophosphene. This moment is designated as the critical frequency of the disappearance of electrophosphene flickering and is an indicator of the functional state of the axial (central) optic nerve bundle. The critical frequency of the disappearance of electrophosphene (lability) depends on the current strength and has a hyperbolic character (Fig. 1). Electrophysiological studies, including the determination of PECH and electrical lability, were carried out on the device "KHCO1 - 88 - Phosphen", developed by employees of the Odessa Research Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy named after. V. P. Filatov [2].

2, 3, 7, 10 – multiplicity of current strength to its threshold value

**Fig. 1 Dependence of the level of electrical lability (EL)
on the current strength**

The analysis shows that when the intensity of the pulsed current is 3-4 times higher than the threshold (250-300 μA), the critical frequency of the disappearance of electrophosphene reaches maximum values - 50 - 55 Hz (in rare cases healthy person up to 60 Hz). It is known that in healthy people, the PE varies in the range of 35-80 μA , the critical frequency of the disappearance of electrophosphene is 40-55 Hz, and individual differences are relatively small. The smallest PE and the highest EL are observed at the age of 20–25 years. Children's (6-15 years old) PEF values are increased, and the EL is decreased, which may be due, on the one hand, to the still imperfect development of the neuroimaging apparatus and, on the other hand,

to the fact that these tests are subjective and require the examinee to clearly evaluate his or her sensations. When conducting an examination, the general somatopsychological state of a person matters: excitability or lethargy, fatigue, level of wakefulness.

Treatment of eye pathology and such a serious disease as optic nerve atrophy, involves the use of a whole range of therapeutic measures, which organically includes the method of transcutaneous electrical stimulation. The method based on the principle of increasing frequency "buildup" of the spatial-frequency fields of the peripheral parts of the visual analyzer, proposed by V. S. Ponomarchuk, V. S. Drozhenko [3], was taken as a basis, but we modified it and proposed a new approach to solving this problem.

Results and discussion. The active electrode is applied to the skin of the upper eyelid of the patient from the nasal or temporal side, depending on where the higher ESP was determined. To obtain a therapeutic effect, monopolar electrical current pulses are supplied from two generators. The pulse frequency of the first generator was always less than that of the second, and ranged from 1 to 800 Hz, thus providing a burst stimulation mode (the time-frequency parameters of exposure were set according to indications, depending on the etiology of the disease). In case of pathology of the optic nerve of post-traumatic and glaucomatous etiology or resulting from vascular insufficiency, the negative polarity of the stimulating electrode was used. For optic nerve disease of inflammatory etiology, positive polarity was used. The value of the stimulating current exceeded the threshold value by 30–100% and was set depending on the subjective sensations of the patient. The intensity of the current either did not change during the entire session or changed cyclically for 1 minute and had a U-shape, in the form of a saw or a dome. An indispensable condition for stimulation was the inversion of the polarity of the current, which was carried out once every 10 s. pulse duration 10 ms. The duration of the stimulation session is from 6 to 10 minutes. Be sure to stimulate both eyes. The course of treatment consisted of 10–15 sessions. Diagnosis and treatment were carried out in the 9th city hospital in 53 patients (30 men and 23 women) with partial atrophy of the

optic nerve of atherosclerotic origin.

Conclusions. It has been established that, firstly, because of synchronous excitation of retinal cells and their fibers, the functions of nerve elements that were functional, but did not transmit visual information, are restored. Secondly, in the visual cortex and in the cortex of adjacent areas, for example, the parietal-temporal, there is a focus of persistent excitability, which leads to the restoration of the activity of nerve cells and their connections, which previously functioned poorly. In addition, this creates a powerful flow of feedback to the retina. Thirdly, due to the improvement of metabolic processes and blood circulation, prerequisites are created for the restoration of the myelin sheath around the axial cylinders of the optic nerve fibers, which leads to an acceleration of the conduction of the action potential and to the revival of the analysis of visual information. As a result, positive functional and electrophysiological results were noted: visual acuity increased in 87% of patients, the field of view expanded in 67% of patients, with an initial PE of an average of 104 μ A after a course of electrical stimulation, it was reduced to 82 μ A and with an initial EL of 20.5 Hz achieved an increase to 42.8 Hz.

REFERENCES

1. Електростимуляція зорового нерву. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://is.gd/4bjgeK>, Дата доступу: березень 2023. – Назва з екрана.
2. Електростимулятор. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://is.gd/Qdy9Kw>, Дата доступу: березень 2023. – Назва з екрана.
3. «Око людини та офтальмологічні прилади» – В. М. Сокурєнко, Г. С. Тимчик, І. Г. Чиж – Навчальний посібник. – Міністерство освіти і науки України НТУ КІІ – 2009 р. – 136 с.

МНОГОКРИТЕРИАЛЬНАЯ ОПТИМИЗАЦИЯ НЕЙРОСЕТЕВЫХ КЛАССИФИКАТОРОВ

Воронин Альберт Николаевич

Доктор технических наук, профессор, профессор кафедры
Национальный авиационный университет

Савченко Алина Станиславовна

Доктор технических наук, профессор, Зав. кафедрой
Национальный авиационный университет

Важной разновидностью систем искусственного интеллекта являются нейросетевые классификаторы. Они применяются для технической и медицинской диагностики, классификации различного рода информационных источников и пр. В достаточно общем случае структура q -слойного нейросетевого классификатора с прямыми связями описывается данными:

$x_1, x_2, \dots, x_n$ – признаки объекта классификации, составляющие входной вектор $x = \{x_i\}_{i=1}^n$; $p_0 = n$ – число нейронных элементов в рецепторном слое; $p_1, p_2, \dots, p_q$ – число нейронов в каждом из скрытых (обрабатывающих) слоев; $p_{q+1} = m$ – число нейронов в выходном слое (количество классов); $y = \{y_k\}_{k=1}^m$ – выходной вектор нейронной сети, определяющий принадлежность объекта классификации одному из m классов; $w_1, w_2, \dots, w_q, w_{q+1}$ – векторы синаптических весов нейронной сети.

Количество нейронов входного слоя $p_0 = n$ определяется размерностью входного вектора признаков и не подлежит изменениям. Аналогично, количество нейронов выходного слоя $p_{q+1} = m$ определяется числом областей (классов), на которые делится пространство признаков и тоже является постоянным. Количество же обрабатывающих (скрытых) слоев q и число нейронов в каждом из них $p_1, p_2, \dots, p_q$ составляют понятие **архитектуры** нейронной сети и могут служить аргументами (независимыми переменными)

при ее оптимизации.

Ограничим исследование случаем, когда число q является фиксированным и заданным. Тогда аргументами оптимизации архитектуры нейронного классификатора являются количества нейронов в каждом из обрабатывающих слоев, составляющие вектор независимых переменных $p = \{p_j\}_{j=1}^q$. От выбора архитектуры p зависит качество функционирования нейронного классификатора.

Определимся с критериями качества. Одним из критериев является вероятность ошибки классификации. Представим его как количество ошибок классификации $e(p)$, отнесенное к общему, достаточно большому количеству испытаний N :

$$f_1(p) = \frac{e(p)}{N}.$$

Предполагается, что с ростом в некоторых разумных пределах числа нейронов в обрабатывающих слоях точность классификации повышается, и величина этого критерия уменьшается. Предельно допустимое значение ошибки сети должно быть известно из физических соображений и задано как ограничение $f_1(p) \leq A_1$.

Второй критерий характеризует время, необходимое для обучения нейронной сети при данной архитектуре p . Наблюдается тесная корреляция между таким временем и суммарным количеством нейронов в скрытых слоях классификатора. Поэтому представим этот критерий в виде

$$f_2(p) = \sum_{k=1}^q p_k.$$

Отметим, что данным критерием характеризуется и время прохождения сигнала через нейронную сеть от входа к выходу. С ростом числа нейронов значение критерия увеличивается. Предельно допустимое значение второго критерия определяется допустимым временем обучения нейронной сети и задается как ограничение $f_2(p) \leq A_2$.

Существуют и другие критерии для характеристики различных свойств нейронного классификатора. В данной работе мы ограничимся только приведенными двумя основными критериями, имея в виду, что излагаемая методика допускает включение в рассмотрение и других свойств классификатора.

Допустимая область аргументов оптимизации задается параллелепипедным ограничением

$$P = \{p | 0 \leq p_k \leq P_u, k \in [1, P_u], u \in [1, q]\},$$

где P_u – максимальное число нейронов в u -м слое.

Таким образом, оба критерия являются противоречивыми, неотрицательными, минимизируемыми и ограниченными. Налицо все предпосылки для использования в качестве целевой функции скалярной свертки критериев по нелинейной схеме компромиссов. Такая свертка в унифицированной версии выражается формулой

$$Y(p) = Y[f(p)] = \frac{A_1}{A_1 - f_1(p)} + \frac{A_2}{A_2 - f_2(p)}.$$

где $f(p) = \{f_r(p)\}_{r=1}^{r=2}$ – двумерный вектор частных критериев. Таким образом, выражение для задачи оптимизации архитектуры нейронного классификатора преобразуется к виду

$$p^* = \arg \min_{p \in P} \left[\frac{A_1}{A_1 - e(p)/N} + \frac{A_2}{A_2 - \sum_{k=1}^q p_k} \right].$$

В заключение отметим, что осуществление изложенных этапов векторной оптимизации позволяет без непосредственного участия исследователя определить архитектуру нейросетевого классификатора, при которой системно увязываются противоречивые критерии эффективности его функционирования, а сама полученная архитектура является компромиссно-оптимальной.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ВИЯВЛЕННЯ ПЛАГІАТУ В ТЕКСТАХ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Геряк Юрій Миколайович

студент кафедри інформаційних систем та мереж

Берко Андрій Юліанович

д.т.н., професор кафедри інформаційних систем та мереж

Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. В сучасному інформаційному світі, де зростає кількість текстів, що публікуються в мережі Інтернет, зростає і ймовірність того, що деякі з цих текстів можуть містити плагіат.

Основна проблема полягає в тому, що плагіат стає все більш поширеним явищем, і він може мати негативний вплив на різні аспекти життя, включаючи науку, бізнес і освіту. При цьому виявлення плагіату залишається складною задачею, особливо якщо він маскується під авторський текст або відбувається в мультиавторних текстах.

Розвиток інформаційних технологій надає можливості для розробки інтелектуальних інформаційних систем, які здатні виявляти плагіат у текстах шляхом порівняння їх з базою даних із відомими текстами. Такі системи можуть допомогти уникнути плагіату та зберегти авторські права на інтелектуальну власність. Однак, розробка такої системи є складною задачею, і потребує використання різноманітних методів машинного навчання, обробки природньої мови та інших сучасних інформаційних технологій.

Ціль роботи: Метою даної роботи є аналіз інтелектуальної інформаційної системи, яка здатна виявляти плагіат в текстах з інформаційних технологій з високою точністю та ефективністю за допомогою методів машинного навчання та обробки природньої мови.

Матеріали та методи: Для розв'язання проблеми виявлення плагіату в текстах з інформаційних технологій може бути використане Машинне

навчання. Основними методами машинного навчання, що можуть бути використані для цієї мети, є навчання з учителем (supervised learning) та без учителя (unsupervised learning).

У навчанні з учителем, системі надається навчальний набір текстів, які розділені на дві категорії: оригінальні та скопійовані. Модель машинного навчання навчається розрізняти між ними, використовуючи методи класифікації, наприклад, алгоритм SVM (Support Vector Machine) або нейронні мережі. Після навчання, система може застосовуватися для виявлення скопійованих текстів, які не входять до навчального набору.

У навчанні без учителя, система навчається розпізнавати схожість між текстами без явної вказівки на категорії. Одним з методів може бути кластеризація (clustering), яка дозволяє групувати схожі тексти разом. Таким чином, система може виявляти групи схожих текстів, які можуть містити скопійований контент.

У обох випадках, підходи до машинного навчання можуть бути поєднані з методами обробки природньої мови (NLP), що дозволить системі розуміти текст та виконувати більш точну оцінку схожості між ними.

Загалом, використання методів машинного навчання може допомогти виявляти плагіат в текстах з інформаційних технологій з високою точністю та ефективністю.

Результати та обговорення. Розробка інтелектуальної інформаційної системи виявлення плагіату в текстах дозволить вирішити ряд проблем та викликів, які стоять перед сучасними авторами. Зокрема, завдяки використанню передових технологій машинного навчання, дана система зможе ефективно виявляти плагіат в текстах, попереджуючи використання чужих матеріалів без дозволу автора.

Машинне навчання буде відігравати ключову роль у виявленні плагіату в текстах завдяки здатності вирішувати складні завдання в обробці природньої мови. Наприклад, можна використовувати методи машинного навчання для створення моделі, яка буде аналізувати текст та виявляти незаконне

використання чужих матеріалів. Для цього можна навчити модель розпізнавати ключові слова, фрази та речення, які часто використовуються в плагіатних текстах.

Також можна використовувати методи машинного навчання для аналізу структури тексту та порівняння його з іншими текстами з бази даних. Наприклад, можна використовувати алгоритми кластеризації для групування схожих текстів та порівняння їх з оригінальним документом.

Наступною проблемою, яку дозволить вирішити дана інтелектуальна система є покращення якості контролю за оригінальністю текстів у сфері інформаційних технологій.

Перш за все, система зможе забезпечити більш точний та ефективний контроль за оригінальністю текстів у сфері інформаційних технологій, що дозволить запобігати плагіату та незаконному копіюванню.

По-друге, система дозволить підвищити якість навчального процесу, де студентам буде надана можливість вдосконалювати свої навички та знання в галузі інформаційних технологій, без використання незаконних джерел.

По-третє, система також допоможе викладачам та науковцям у підвищенні якості досліджень та публікацій, забезпечуючи більш точну та об'єктивну перевірку на оригінальність текстів.

Дана інтелектуальна інформаційна система може покращити репутацію та довіру до авторів та видавництв, які дотримуються правил інтелектуальної власності на кількох рівнях.

Завдяки системі, автори та видавництва, які дотримуються правил інтелектуальної власності, матимуть можливість підтверджувати оригінальність своїх текстів та досліджень, що дозволить підвищити їх репутацію та довіру серед користувачів.

Також, інтелектуальна інформаційна система може допомогти виявляти та блокувати копіювання і плагіат, що може знизити ризик використання чужих матеріалів у творчості та дослідженнях авторів та видавництв, що дотримуються правил інтелектуальної власності.

Висновки. Проблема плагіату в сучасному інформаційному світі є актуальною і потребує розробки нових підходів до її виявлення. Використання методів машинного навчання у процесі аналізу текстів дозволить отримати високу точність виявлення плагіату та покращити якість контролю за оригінальністю текстів у сфері інформаційних технологій. Результати дослідження свідчать про можливість використання даної системи для підвищення репутації авторів та видавництв, які дотримуються правил інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Stein, B., & Kappe, F. (2017). Copyleaks: An advanced plagiarism detection platform. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, 10(1), 1-17.
2. Potthast, M., Gollub, T., & Stein, B. (2019). Overview of the 7th international competition on plagiarism detection. In *Working Notes Papers of the CLEF 2019 Evaluation Labs* (pp. 1-11).
3. Вавіленкова А. І. Основи автоматичної обробки електронних текстів при боротьбі з рерайтом. *Наукоємні технології*. 2017. № 2(34). С. 97-101.

РОЗРАХУНКОВІ МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ ШКІДЛИВИХ ГАЗІВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Головченко Сергій Іванович

к. е. н.

ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

м. Черкаси, Україна

Вступ. Останнім часом вчені надзвичайно занепокоєні зниженням вмісту озону в озоновому шарі атмосфери. Над Антарктидою виявлено «дірку» в цьому шарі, де вміст його менший від звичайного на 40—50 %. Ця озонова діра з року в рік збільшує свою площу й сьогодні вона вже більша за материк Антарктиди.

Актуальність цієї роботи обумовлена тим, що сьогодні економічний розвиток інтенсивно руйнує природні основи життя. Приклад України яскраве тому підтвердження. Ось чому темпи розвитку технологічних структур і зростаючі їх соціально-економічні можливості повинні бути тісно взаємопов'язані з чітким прогнозуванням можливих негативних змін у якості навколишнього середовища та ефективному функціонуванні природних циклів.

Наша держава є однією з найнебезпечніших в екологічному відношенні країн Європи, тому парламент України оголосив усю територію країни зоною екологічного лиха. Основною причиною цього є те, що Україна отримала в спадщину від минулого страшні наслідки забруднення навколишнього середовища. В партійних документах минулих років, наведених у "Чорній книзі України", йдеться про збільшення об'ємів виробництва і сільськогосподарської та промислової продукції, але при цьому жодного слова не сказано про необхідність здійснення природоохоронних та природовідновних заходів, які б сприяли зменшенню забруднення довкілля та негативного впливу його наслідків [1].

До цієї і так вкрай несприятливої екологічної ситуації, що склалася в результаті значного забруднення довкілля в Україні, додавалась іще й

Чорнобильська трагедія.

Все це призвело до того, що сьогодні Україна балансує на межі екологічної катастрофи - повітря забруднено вуглеводнями, сірководнями, сірковуглецями, випарами азоту та свинцю, формальдегідом, аміаком та багатьма іншими більше ніж тридцятьма речовинами (включаючи важкі метали), з яких 20% відносяться до мутагенних і становлять загрозу не тільки нинішньому, але й майбутнім поколінням.

На планеті щорічно реєструється 6-7 млн. пожеж, на яких гине 65-75 тисяч чоловік. В 2007 році в світі виникло 6,3 млн. пожеж, на яких загинуло 68,3 тис. чоловік [1].

Аналіз причин загибелі людей на пожежах свідчить, що 50-80 % від всієї кількості гине від наявності у повітрі токсичних продуктів горіння та відсутності достатньої кількості кисню. Статистичні дані, отримані в Англії, підтверджують статистику причин загибелі людей на пожежах. Встановлено, що 57% людей, що загинули на пожежі, були люди, що постраждали від задухи.

Загибель людей йде за рахунок небезпечних факторів пожежі. Відомо, що основними параметрами пожежі є: полум'я, теплове випромінювання, температура навколишнього середовища, дим та продукти горіння. Одним з самих суттєвих є показник підвищеної загазованості повітря.

Зазначені питання знайшли своє відображення в матеріалі даної роботи. Думаю, що до висновків і пропозицій проявлять інтерес не тільки відповідні фахівці, але і представники владних структур. Вони будуть також сприяти підвищенню рівня інформованості громадськості, активізують процес вивчення зв'язку між навколишнім середовищем, мається на увазі різке обмеження розповсюдження шкідливих для природи і людини речовин, збереження або повернення до природних циклів ґрунтів та ландшафтів. Обґрунтованих рішень потребують і проблеми розбудови заповідних територій, збереження в них генетичного потенціалу населення та біологічного різноманіття.

Мета дослідження: забезпечити максимальний захист особового складу служби цивільного захисту під час гасіння пожеж, надзвичайних ситуацій. При

цьому необхідно стежити за тим, щоб забруднення повітря трималось на більш низькому рівні і щоб за цим був встановлений постійний контроль.

Мета роботи – створення методики та послідовності контролю стану навколишнього середовища без використання технічних засобів контролю.

Матеріали та методи. Методика контролю небезпечного стану навколишнього середовища, без використання технічних засобів контролю, а також об'єктивної оцінки ситуації в зоні дії хімічно небезпечних речовин та іонізуючого випромінювання, представляє наукову новизну та, що не менш важливо, практичне значення.

Людина дуже часто страждає від браку власних знань, адже під час надзвичайних ситуацій кількість небезпечних факторів збільшується. Своєчасно розпізнати та зафіксувати небезпеку є найбільш важливим завданням особового складу, який працює в екстремальних ситуаціях, і перш за все, фахівців служби цивільного захисту.

Результати та обговорення. Будь-яка пожежа супроводжується виділенням великої кількості продуктів згоряння. Кількість і склад продуктів згоряння залежить від виду горючої речовини, речовин, які знаходяться в осередку пожежі.

Говорити про небезпеку димових газів не потрібно. Основна небезпека димових газів полягає в:

1. Підвищенні оптичної щільності.
2. Витисненні кисню.
3. Отруйному впливу на живі організми.

Оптична щільність підвищується, головним чином, за рахунок присутності в диму сажі, продуктів неповного згоряння, оксидів сірки і азоту. Підвищене задимлення зменшує ефективність гасіння пожежі: важко оцінити масштаби і розвиток пожежі, складно виявити основний напрямок гасіння пожежі, розподілити сили при гасінні, ускладнюється робота пожежних, збільшується ризик травмування чи загибелі особового складу. При підвищенні оптичної щільності на 10%, ризик травмування зростає у два рази.

Оптична щільність повітря може знижуватися за рахунок кліматичних чинників (вітер, вологість), а також за рахунок технічних заходів: осадження газів дрібнодисперсною водою, застосування димососів.

Для нормального дихання людині необхідно не менше 14% кисню в навколишньому середовищі, для процесу горіння - 16%. Деякі речовини витісняють кисень з приземного шару за рахунок великої маси, відбувається зменшення концентрації кисню і людина поступово відчуває кисневий голод гіпоксію. Згідно ГОСТ 12.1.004-91 «Пожежна безпека. Небезпечні чинники пожежі» даний чинник відповідає зменшенню концентрації кисню [1, 2].

Отруєння димовими газами може відбуватись в середовищі, де вміст кисню більше за 14%, за рахунок утворення хімічних сполук в живих організмах, які перешкоджають нормальній життєдіяльності цих організмів, що за ГОСТ 12 1. 004.-91 відповідає підвищеній загазованості. Наприклад, при концентрації чадного газу 1% достатньо 1 хвилини знаходження в отруєній зоні для летального наслідку [2].

Висновки. Дію шкідливих газів на сьогодні визначено тільки частково. Як правило, головну увагу дивлячись на обставини, спрямовували на вивчення лише поодинокі дії кожного з них. Тому ми зовсім не знаємо, наскільки велика шкода може бути викликана дією їх в сукупності. І до тих пір поки ми будемо не в стані скласти вірне уявлення про це, необхідно передбачити ступінь небезпеки для людини окремих шкідливих забруднюючих речовин, які існують в межах атмосфери. Звичайно слід підкреслити, що необхідно досягнути того, щоб забруднення атмосфери трималось на більш низькому рівні, щоб за цим був встановлений постійний контроль. Якби суспільство раніше усвідомило важливість цієї проблеми або цією програмою займались на тім же рівні, що і проблемою розвитку економіки, тоді б забруднення середовища не змогло б дійти до таких розмірів, як сьогодні. Дуже шкода, що потрібно ще багато часу, доки вдасться в містах концентрації промислового виробництва населення затримати і зупинити процес забруднення атмосфери на нормальному безпечному рівні.

Загибель 70 % людей на пожежі йде на ранніх стадіях розвитку пожежі від вдихання рідких, твердих та газоподібних продуктів горіння. Від опіків щорічно гине у світі 10 - 15 % людей.

Короткочасне вдихання навіть малих концентрацій (0,02, 0,005 %) газів в продуктах горіння (SO_2 , NO, NO_2) веде до загибелі людей. Згідно з даними отриманими в Англії, скорочення часу впливу продуктів згорання на 1 хвилину дозволяє врятувати 5,3 % жертв на пожежі.

Тобто від ретельної організації та вірності дій особового складу служби цивільного захисту залежить кількість загиблих на пожежі.

У цілому, за рахунок усіх чинників газовий склад атмосфери наприкінці ХХ століття почав якісно змінюватися. У ній у все більшій кількості почали накопичуватися небажані речовини. Під загрозою опинився і кисень атмосфери його кількість падає. За підрахунками В. І. Вульфсона (1969), до 2008 року тільки на спалювання палива буде витрачатися 57 млрд. тонн кисню, що складає 13 % його об'єму, що продукують зелені рослини.

Зміна хімічного складу повітря несприятливо впливає на більшість біосферних процесів. Забруднення повітря токсичними речовинами веде до зниження неспецифічної стійкості організму та сприяє розвитку багатьох захворювань людини, несприятливо впливає на стан тварин та рослинних організмів.

Отже, для забезпечення безпеки особового складу служби цивільного захисту при гасінні пожежі, рятуванні людей, розборі конструкцій, усунення наслідків аварій, необхідно застосовувати методи і засоби контролю стану середовища. До головних засобів контролю відносяться газоаналізатори, але існують і малопоширені методи контролю середовища, які в сукупності з відомими можуть забезпечити безпечну роботу пожежних підрозділів.

І тому, для більш якісної оцінки небезпеки середовища, особовому складу служби цивільного захисту необхідно враховувати та вивчати фактори навколишнього середовища.

Людство повинне спрямовувати свій інтерес, свою перетворюючу

діяльність на різке скорочення, а в перспективі – на усунення несприятливих факторів для природи в цілому і для здоров'я людини зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головченко С. І. Альтернативний метод контролю стану навколишнього середовища під час ліквідації надзвичайної ситуації / С. І. Головченко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. «Надзвичайні ситуації: безпека та захист» (м. Черкаси, 29-30 жовтня 2020р.) – Черкаси: ЧПБ, 2020 – С. 125-126.

2. Головченко С. І. Інноваційні засади використання методу біоіндикації під час надзвичайних ситуацій техногенного характеру. / С. І. Головченко// Збірник наукових праць Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України. Надзвичайні ситуації: попередження та ліквідація: Черкаси: ЧПБ, 2017. – № 1. – С. 18-25.

УДК 331.453

ББК 65.9.248

ВИРОБНИЧІ РИЗИКИ, ЇХ ПРИЧИНИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Журавська Наталія Євгенівна

к.т.н. (д.ф.) доцент

Стефанович Павло Іванович

викладач

Стефанович Іван Станіславович

старший викладач

Пастушенко Максим Олегович

студент

Київський національний університет будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Анотація. В статті в короткій формі описано про виробничі ризики, їх категорії і що вони включають. Також описані основні методи визначення виробничих ризиків, також дані причини появи виробничих ризиків і описана їх класифікація.

Вступ. Виробнича діяльність зазвичай відіграє визначальну роль у господарській діяльності промислових підприємств, водночас виступаючи як сполучна ланка між науково-дослідною сферою, що генерує потік науково технічних досягнень щодо виробничих технологій, способів організації та управління виробництвом, технічних і споживчих характеристик вироблюваної продукції, а також сферою розподілу цієї продукції при доведенні її до кінцевого споживача. Отже, сфера виробництва є досить складною та просторою, що зумовлює можливість виникнення значної кількості ризиків, сутність, причини та види яких розглянуто в працях багатьох сучасних дослідників.

Основна частина. Багато науковців *виробничий ризик* визначають як ризик, пов'язаний з виробництвом продукції, товарів і послуг; із здійсненням будь-яких видів виробничої діяльності, в процесі якої підприємці стикаються з

проблемами неадекватного використання сировини, підвищенням собівартості, збільшенням втрат робочого часу, неефективним використанням нових методів виробництва.

Тому, *основними причинами виробничого ризику* розглядаються:

1. Скорочення обсягів виробництва й збуту продукції порівняно з плановим рівнем через перебої у забезпеченні матеріальними ресурсами, недостатню забезпеченість робочою силою необхідної кваліфікації, простої обладнання, втрати робочого часу, зниження продуктивності праці, підвищення відсотка браку;

2. Зниження цін реалізації продукції та послуг порівняно з плановим рівнем через їх недостатню якість, несприятливі зміни ринкової кон'юнктури;

3. Зростання питомих витрат матеріальних, енергетичних, паливних ресурсів, витрат на транспортування, торговельних, накладних та інших побічних витрат;

4. Зростання фонду оплати праці через перевищення чисельності працюючих або збільшення рівня заробітної плати;

5. Зростання податкових платежів та інших відрахувань внаслідок зміни ставок оподаткування;

6. Значний фізичний та моральний знос основних фондів, зокрема, виробничого обладнання та незабезпеченість робочою силою необхідної кваліфікації.

Отже, згідно даного підходу при розгляді сутності та причин виробничого ризику наголос робиться на процесі виробництва продукції дещо відокремлено від сфери її розподілу.

Виробничі ризики можуть бути розділені на наступні категорії:

1. Ризики НДДКР (технічні ризики); 2. Безпосередньо виробничі ризики; 3. Транспортні ризики; 4. Реалізаційні (маркетингові або комерційні) ризики.

Ризики НДДКР пов'язані з тим, що в процесі виконання цих робіт завжди існує ймовірність виникнення відхилень від очікуваних результатів або невдачі.

При цьому відхилення можуть бути як негативними, так і позитивними. Наприклад, отримані результати досліджень можуть свідчити про неможливість їх впровадження у виробництво або, навпаки, відкривати ширшу сферу застосування нової продукції або технології її виробництва. Відповідно, відхилення, що виникають, зумовлюють втрати або додатковий прибуток підприємства.

До основних чинників ризику НДДКР належать:

- тривалий час здійснення й творчій характер розв'язуваних завдань;
- поєднання фрагментів різних видів діяльності та багатьох учасників, необхідність забезпечення "стиків" між окремими етапами НД ДКР та їх виконавцями;
- потреба в залученні значних ресурсів, інколи унікальних, та осіб творчої праці;
- недостатнє фінансування НД ДКР;
- неправильний вибір напрямку дослідження;
- недостатній досвід здійснення НД ДКР;
- порушення термінів виконання розробок;
- складність досягнення комерційного успіху нововведень, можлива невідповідність отриманих результатів НДДКР потребам ринку;
- можливість паралельного проведення аналогічних робіт конкурентами та більш раннього патентування їх результатів.

Для оцінки технічних ризиків зазвичай використовуються експертні методи. Зменшення технічних ризиків можливе шляхом покращення інформаційного забезпечення здійснюваних інновацій, залучення фахівців з найкращих науково-технічних центрів, провідних виробничих, інжинірингових, сервісних і консалтингових фірм, інтерналізації технічно ризикованих проектів, залучення до них урядових та міжурядових організацій, що контролюють сфери науки, техніки, освіти, екології та ін.

Безпосередньо виробничі ризики включають:

1. Ризики у процесі розробки стратегії;

2. Постачальницькі ризики;
3. Ризики порушення планових термінів;
4. Ризики конфліктів з інтересами підтримки поточної діяльності підприємства та інших її напрямків.

До *ризиків, що виникають у процесі розробки стратегії підприємства*, належать ризики:

1. Необґрунтованого визначення пріоритетів загальної економічної та ринкової стратегії підприємства;
2. Неправильного прогнозу кон'юнктури на всіх або окремих ринках капітальних закупівель і постачання;
3. Неадекватної оцінки потреби сфери споживання та власного виробництва.

Постачальницькі ризики складаються з ризиків:

1. Незнаходження постачальників ресурсів, необхідних для здійснення даного напрямку підприємницької діяльності;
2. Незнаходження постачальників при проєктованих цінах закупівель;
3. Відмови постачальників від укладення контрактів на постачання;
4. Необхідності укладення контрактів на умовах, що відрізняються від найбільш прийнятних або звичайних для підприємства і галузі;
5. Затягування кампанії з організації закупівель;
6. Укладення контрактів на обсяги поточного постачання виробництва, не забезпечені збутом готової продукції.

Ризики, пов'язані з конфліктами інтересів підтримки поточної діяльності підприємства та її інших напрямків полягають в тому, що в процесі господарської діяльності підприємства, незважаючи на наявність пріоритетних напрямів, може відбуватися перерозподіл коштів на фінансування поточних потреб або інших видів діяльності. Такий перерозподіл може бути викликаний виникненням дефіциту у фінансуванні поточної діяльності через помилки при розробці стратегії діяльності підприємства або непередбачуваними подіями, що потребують додаткових коштів.

Транспортні ризики виокремлюють в самостійну групу, оскільки транспортні операції здійснюються на кожному з етапів виробничого процесу. У світовій практиці прийнято поділяти транспортні ризики за ступенем відповідальності на чотири групи (E, F, C і D).

Реалізаційні ризики можна розглядати як складову виробничих ризиків або як самостійну групу ризиків. Необхідність комплексного розгляду виробничих та реалізаційних ризиків зумовлена орієнтацією виробничих завдань на можливості реалізації продукції підприємства. Але все частіше закордонні промислові компанії відокремлюють зі своєї структури підрозділи з логістики для виконання посередницьких функцій або взаємодіють з незалежними посередниками [16]. Отже, для таких спеціалізованих посередницьких фірм виробничі ризики існують окремо від реалізаційних і є лише одним із джерел їх виникнення, тому є доцільним їх окремий розгляд.

Анкетування — метод отримання інформації шляхом письмових відповідей респондентів на систему стандартизованих запитань попередньо підготовлених бланків — анкет. Анкетування належить до групи методів, яка в соціології, педагогіці і психології має назву «опитування». У цю групу, крім анкетування, ще входять інтерв'ю і бесіда.

Метод анкетування виник ще у XVII ст. при розробці «політичної арифметики». Тоді наукових принципів його проведення не існувало, інформацію збирали освічені люди за допомогою спеціальних формулярів. Із розвитком людства, підвищенням освіченості населення, анкетування поширювалося в різних сферах людської діяльності, ставши ефективним методом збору інформації.

Шляхом узагальнення заповнених анкет одержується об'єктивна інформація про ставлення населення, окремих соціальних груп, регіону споживачів до певних товарів, послуг чи до окремих явищ, подій тощо. Ця інформація може використовуватись при розробці програм впливу на певні соціально-політичні події, розвиток ринку, формування попиту населення, при здійсненні заходів щодо вдосконалення виробництва товарів та розширення

послуг.

Види анкетування різноманітні і групуються відповідно до певних ознак.

1. За повнотою охоплення:

- *суцільне* (передбачає опитування всієї сукупності досліджуваних осіб);
- *вибіркове* (опитується лише вибірка частина сукупності респондентів).

2. За способом спілкування дослідника з респондентами:

- *особисте* (передбачає безпосередній контакт дослідника з респондентом. Цей спосіб має дві значні переваги, по-перше, гарантує повернення анкет і, по-друге, дозволяє контролювати правильність їх заповнення);
- *заочне* (респонденти відповідають на запитання анкети при відсутності дослідника).

3. За кількістю респондентів:

- *групове* (передбачає опитування одночасно декількох людей);
- *масове* (опитування значної кількості респондентів);
- *індивідуальне* (опитування проводиться по черзі).

4. За способом передачі анкет респондентам:

- *поштове* (анкети розсилаються респондентам і повертаються досліднику поштою. Переваги: простота розповсюдження; можливість отримання значної вибірки; можливість залучити до числа респондентів осіб, які знаходяться територіально далеко. Недоліки: низький відсоток повернення анкет);
- *роздаточне* (передбачає особисте вручення анкети респонденту).

5. За відкритістю респондентів:

- *легальне* (зазначається особа респондента);
- *анонімне* (опитування проводиться інкогніто).

Метод експертних оцінок або метод Дельфі — один з основних класів

методів науково-технічного прогнозування, який ґрунтується на припущенні, що на основі думок експертів можна збудувати адекватну модель майбутнього розвитку об'єкта прогнозування.

Відправною інформацією при цьому є думка спеціалістів, які займаються дослідженнями й розробками в прогнозованій галузі.

Методи експертних оцінок поділяють на індивідуальні та колективні.

Індивідуальні бувають двох типів: оцінка типу «інтерв'ю» та аналітичні (найпоширеніші з останніх — морфологічні — виявлення різних варіантів поведінки об'єкта прогнозування та метод складання аналітичних оглядів).

Серед **колективних** методів розрізняють:

метод комісії, метод віднесеної оцінки та дельфійський метод.

Метод комісії передбачає проведення групою експертів дискусії для вироблення загальної думки щодо майбутньої поведінки прогнозованих об'єктів. Недолік цього методу — інерційність (консервативність) поглядів експертів щодо прогнозованої поведінки об'єкта.

Цих вад можна частково позбутися шляхом відкладеної оцінки, або методу «мозкового штурму».

Досконалішим методом колективної оцінки є **дельфійський метод**. Він передбачає відмову від прямих колективних обговорень. Дебати заміняють програмою індивідуальних опитувань, які здебільшого проводять у формі таблиць експертної оцінки. Відповіді експертів узагальнюють і передають їм назад (іноді разом з новою інформацією про об'єкт), після чого експерти уточнюють свої відповіді. Таку процедуру повторюють кілька разів, поки не досягають прийнятної збіжності всіх висловлених думок. Оцінки ЕОМ, як правило, перетворюють на кількісну форму.

Наступним етапом розвитку методу експертних оцінок є **метод «прогнозованого графа»**. Суть його полягає в побудові на основі експертних оцінок і наступного аналізу моделі, складної мережі взаємозв'язків, які виникають під час розв'язування перспективних науково-технічних проблем. При цьому забезпечується можливість формування багатьох різних варіантів

науково-технічного розвитку, кожний з яких у перспективі веде до досягнення мети розвитку прогнозованого об'єкта (галузі, сфери тощо). Наступний аналіз моделі дає змогу визначити оптимальні (за певними критеріями) шляхи досягнення мети.

Висновок. Знання цих положень дасть змогу запровадити дієві форми аналізу, оцінки, та зробити відповідні експертизи і мати своєчасний контроль безпеки потенційно небезпечних об'єктів на всіх етапах життя. А знання цих положень і кваліфікації ризику можуть допомогти створити сприятливі умови для запровадження системи аналізу та управління ризиками як основи регулювання безпеки населення і територій України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стеблюк М. І. Цивільна оборона та цивільний захист: підручник/ М.І. Стеблюк. – 3-те вид., стер. – К.: Знання, 2013. – 487 с.
2. Цивільний захист: курс лекцій. В. І. Корінний, І. С. Стефанович, П. І. Стефанович, В. М., Гуць. - К.: КНУБА, 2018. – 208 с.
3. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки». – Київ, 18.01.2001. – №2245- III.
4. Стефанович П. І., Стефанович І. С. Виробничий ризик з урахуванням системи управління охорони праці. UDC 001.1 ВВК 87. Наукова стаття у Збірнику наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції –“Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference”, Vancouver, Canada 15-17 April 2020, ISBN 978-1-4879-3791-1, P. 846-849, <https://sci-conf.com.ua/>
5. Журавська Н., Стефанович І., Стефанович П. Аналіз виробничого ризику з допомогою експертної оцінки. Монографія. Monograph Socio-economic and management concepts: International Scienct Group. Boston:Primedia eLaunch, 2021. 660 p. Available at:. DOI 10.46299/ISG.2021. MONO.ECON.I ISBN 978-1-63684-341-4 P 283 – 297. <https://sci-conf.com.ua/>

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ПЕРСПЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ОБРОБКИ ДАНИХ

Клімович Сергій Олегович

к.т.н., начальник кафедри

Загоровець Олег Вікторович

начальник групи захисту інформації

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. На сьогодні інформація набуває додаткової цінності та потребує захисту від загроз різного походження. Серед вимог, які висуваються до систем автоматизованої обробки даних (САОД) присутні вимоги не лише до ефективності їх обробки, але і до високого рівня безпеки цієї інформації. Тому побудова сучасних САОД базується на використанні передових технологій та алгоритмів обробки та захисту даних.

Спеціалізовані системи автоматизованої обробки даних, на відміну від систем загального користування (ЗК), побудовані на основі технічних засобів захисту інформації, а їхнє функціонування жорстко регламентується відомчими (керівними) документами. Крім того, вони призначені для роботи з конкретними типами даних для виконання спеціалізованих завдань. Системи ЗК, навпаки, призначені для використання різними користувачами з різними потребами, тому вони зазвичай мають більш загальну функціональність.

Ціль роботи. / Aim. Основна мета створення спеціалізованих САОД полягає у полегшенні та прискоренні обробки конкретних типів даних, які вимагають спеціальних механізмів обробки та аналізу. Спеціалізована САОД також зазвичай має більш високу точність обробки даних, оскільки вона оптимізована для роботи з конкретним типом даних та виконання визначених завдань. Такі системи є важливим інструментом для зберігання та обробки конфіденційної інформації, несанкціонований доступ до котрої може призвести до серйозних наслідків, таких як, втрати інформації та юридичних наслідків цієї

втрата. Тому, використання спеціалізованих САОД та забезпечення їх безпеки на сьогодні є актуальними та необхідними завданнями.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Аналіз низки джерел [1-5] підтверджує тезис про те, що захист інформації в системах автоматизованої обробки даних є критично важливою темою для організацій, які зберігають і обробляють конфіденційну інформацію. Дослідження показують, що наявність системи захисту інформації в САОД допомагає організаціям забезпечувати безпеку та захист конфіденційної інформації.

В літературі [1] було показано, що контроль доступу (логіни, паролі, ідентифікаційні картки та біометричні системи) до інформації є основним елементом системи захисту в системі автоматизованої обробки даних, що вказує на важливість системи логіювання, котра дозволяє відслідковувати всі дії користувачів і попереджати можливі загрози.

В джерелі [2] зазначається важливість виявлення шкідливого програмного забезпечення та здійснення атак на систему, врахування котрих дозволяє реагувати на зазначені впливи.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Основні етапи побудови таких систем вміщують наступні кроки [6]: аналіз потреб та розробка вимог до системи (проводяться дослідження з метою визначення функціональних вимог до системи та необхідність захисту інформації) розробка архітектури системи (визначення структури та взаємозв'язків між компонентами системи); розробка програмного забезпечення яке виконує функції обробки даних та захисту інформації; тестування та налагодження системи; введення системи в експлуатацію та підтримка.

В свою чергу, структура сучасної спеціалізованої САОД повинна містити наступні елементи:

- джерела даних (бази даних, файли та інші джерела, з яких система збирає дані);
- компоненти збору даних (інструменти, що допомагають збирати дані з різних джерел та перенаправляти їх до системи);

- компоненти зберігання даних (бази даних, файлові системи, котрі забезпечують зберігання даних в безпечному та структурованому форматі);
- компоненти обробки даних (програмні бібліотеки, інструменти машинного навчання, алгоритми аналізу даних, що допомагають обробляти та аналізувати дані);
- компоненти візуалізації даних (інструменти для відображення даних у зручному форматі візуалізації);
- компоненти підготовки звітів (інструменти для створення звітів на основі оброблених даних, що допомагають приймати рішення);
- компоненти забезпечення безпеки даних (інструменти для захисту даних від несанкціонованого доступу);
- інтерфейс користувача (програмне забезпечення або інтерфейс командного рядка, що дозволяє користувачу взаємодіяти з системою).

Серед завдань сучасної спеціалізованої САОД слід виділити:

- збір даних (можливість збирати та аналізувати інформацію);
- зберігання даних (зберігання інформації в безпечному та структурованому форматі);
- обробка даних (можливість обробляти інформацію, використовуючи різні методи, такі як аналіз даних, машинне навчання);
- візуалізація даних (забезпечення взаємодії користувача з системою);
- аналіз даних (забезпечення можливості аналізу інформації для визначення залежності);
- створення періодичних звітів (обробка інформації для визначення оптимальних рішень);
- зберігання та обробка великих обсягів даних (здатність обробки великих обсягів інформації);
- забезпечення безпеки даних (захист інформації від несанкціонованого доступу).

Захист інформації в САОД передбачає реалізацію комплексу заходів з метою запобігання несанкціонованому доступу, збереження цілісності і конфіденційності даних. Основні заходи, які вживаються для захисту інформації в спеціалізованих САОД є:

- забезпечення безпеки інформації шляхом контролю доступу користувачів до різних рівнів інформації в системі. Контроль доступу забезпечується за допомогою логінів та паролів, ідентифікаційних карток;
- захист від зовнішніх впливів для уникнення несанкціонованого доступу до даних;
- захист від вірусів і інших шкідливих додатків, які можуть пошкодити інформацію;
- перетворення даних в криптографічну форму для забезпечення безпеки при передачі та зберіганні.

Алгоритм захисту інформації в САОД може бути складним і різноманітним, оскільки він залежить від багатьох факторів, таких як тип даних, що обробляються, рівень конфіденційності даних, методи зберігання та передачі даних і т. д. Під час застосування алгоритму захисту інформації в спеціалізованих САОД слід дотримуватися принципів конфіденційності, цілісності та достовірності.

Загальний алгоритм захисту інформації в САОД може включати наступні етапи:

- аналіз системи та ідентифікація потенційних загроз безпеці інформації;
- розробка та встановлення політики безпеки інформації, включаючи визначення правил доступу та використання даних, процедур автентифікації та авторизації користувачів;
- розробка технічних заходів безпеки, таких як шифрування даних, захист від несанкціонованого доступу;
- проведення навчання та підготовки користувачів системи щодо дотримання заходів безпеки;

– періодичне оновлення процедур та технічних засобів безпеки залежно від змін при загрозах та технологічних можливостях.

Виходячи з цього визначаємо порядок роботи спеціалізованої САОД стосовно захисту інформації:

1-й етап. Здійснюється автентифікація користувача. Перевірка того, що особа, яка намагається отримати доступ до системи, є дійсною і дозволеною для цього;

2-й етап. Виконується авторизація. Система перевіряє, чи має користувач доступ до даних або функцій, до яких він намагається отримати доступ;

3-й етап. Проводиться шифрування даних. Забезпечується захисту даних від несанкціонованого доступу шляхом шифрування з використанням криптографічних алгоритмів;

4-й етап. Виконується перевірка цілісності даних. Перевіряються дані на внесення змін під час передачі або збереження;

5-й етап. Здійснюється поточний контроль. Виконується періодичний аналіз даних для забезпечити відслідковування дій користувачів та виявлення потенційних загроз для безпеки даних.

Висновки. / Conclusions. Таким чином, захист інформації (захист даних від несанкціонованого доступу) в спеціалізованих САОД є важливою задачею, яка передбачає комплексний підхід до збереження їх цілісності та конфіденційності. Будова сучасної спеціалізованої САОД потребує ретельного аналізу напрямків розвитку та механізмів зовнішнього впливу. У процесі функціонування такої системи передбачається виконання кількох етапів: автентифікація, авторизація, шифрування, перевірка цілісності даних та поточний контроль. Застосування визначеного підходу дозволяє отримати спеціалізовану САОД з ефективним захистом даних від потенційних загроз.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гребенюк А. М., Рибальченко Л. В. Основи управління інформаційною безпекою: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2020. 144 с.

2. Лисенко С. М., Щука Р. В. Аналіз методів виявлення шкідливого програмного забезпечення в комп'ютерних системах. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. №2 (283) С. 101–107.

3. Бенько М. М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 336 с.

4. Пушкар, М. С., Проценко С. М. Проектування систем автоматизації: навч. посібник. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2013. 268 с.

5. Крайнов В. О., Філатов М. В., Грозовський Р. І. Методика проектування концептуальної схеми бази даних для автоматизованої інформаційної системи органу військового управління. *Modern Information Technologies in the Sphere of Security and Defence*. 2022. № 1(43) С. 33–40.

6. Барандич К. С., Подолян О. О., Гладський М. М. Системи автоматизованого проєктування: конспект лекцій. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. 97 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМ НАКОПИЧЕННЯ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Костенко Ганна Петрівна

Молодший науковий співробітник
Інститут загальної енергетики НАН України
м. Київ

Вступ/Introduction. Розвиток генерації на базі відновлюваних джерел енергії, нерівномірність графіка навантаження, а також незбалансованість генеруючих потужностей в енергосистемі визначають необхідність розвитку технологій накопичення та зберігання енергії з метою уникнення необхідності будівництва нових резервів потужності. Крім того, накопичувачі відіграють важливу роль в автономних системах з використанням відновлюваної енергії, підвищуючи стабільність та надійність енергозабезпечення споживачів. Системи накопичення електроенергії (СНЕ) та технології зберігання відкривають нові можливості для розвитку електроенергетики та зміни сучасної структури ринку енергії та потужності. На сьогодні в світі провадиться активна політика щодо формування національних ринків зберігання енергії, а також розвитку (включаючи дослідження, виробництво та впровадження) технологій накопичення енергії.

Метою/Aim даного дослідження є аналіз існуючих передумов, потреб, можливостей та перспектив впровадження систем зберігання та накопичення енергії в Україні.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження дослідницької компанії BloombergNEF (BNEF) виявили, що 55% СНЕ, побудованих до 2030 року, забезпечуватимуть зсув енергоспоживання (перенесення споживання вироблення «зелених» електростанцій на час, коли потреба вища) та можливість будівництва комбінованих об'єктів, у яких технології альтернативної енергетики (особливо сонячної та вітрової генерації) інтегруються з акумуляторними сховищами. За прогнозами у перспективі це

стане звичайним явищем у всьому світі. Поступове зниження вартості акумуляторних батарей та збільшення частки альтернативної енергетики у світовій генерації електроенергії роблять накопичувачі невід'ємним гнучким ресурсом в структурі енергосистем. За даними Clean Horizon Consulting, у 2020 році в Європі за масштабами СНЕ лідирували: Великобританія — з об'ємом 850 МВт встановленої потужності і 1894 МВт анонсованої потужності; Німеччина 428 МВт і 109 МВт; Франція — 137 МВт і 248 МВт.

За оцінками експертів BNEF, до кінця 2030 року ємність СНЕ (без урахування потужності ГАЕС) зросте до 358 ГВт/1028 ГВт·год, що в 21 разів перевищує показник, зафіксований у 2020 році (17 ГВт/ 34ГВт·год). Очікується, що у період 2021-2030 років, сумарна ємність СНЕ у світі зросте на 345 ГВт, що можна порівняти з потужністю нинішньої енергосистеми Японії. У звіті BNEF «2021 Global Energy Storage Outlook» дослідники зазначають, що стрімкий розвиток ринку накопичувачів вимагатиме інвестицій у сумі, що перевищує 262 млрд. USD. За деякими оцінками, до 2035 року в технології накопичення та зберігання електроенергії може бути інвестовано від 500 до 700 млрд. USD.

Сучасний етап розвитку електроенергетичних систем характеризується появою нових учасників енергоринку, зростанням частки альтернативної енергетики у енергобалансі, поширенням нових технологічних рішень. Системи накопичення енергії є важливим складником енергетичної системи, оскільки забезпечують підвищення рівня її гнучкості, а також можливість накопичення профіцитної енергії. Розвиток ринку накопичувачів – це важливий елемент енергетичного переходу, який набирає обертів не лише за кордоном, а й в Україні.

В Україні Верховною Радою 15.02.2022 р. було ухвалено Закон про системи накопичення та зберігання електроенергії «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку систем зберігання енергії» (проект №5436-д), який набрав чинності 16.06.2022 р. Він визначає статус систем та оператора установки накопичення енергії, передбачає створення оператора установки накопичення енергії. Відповідно до цього закону, зберігання енергії

це діяльність, пов'язана з відбором електроенергії з метою перенесення її кінцевого використання на більш пізній момент.

В липні 2022 р. НКРЕКП запровадила ліцензійні умови для СНЕ, потужність яких перевищує 150 кВт. Це створило необхідні передумови для реалізації проектів будівництва СНЕ, основне завдання яких – оптимізація роботи ринку електроенергії за допомогою вирівнювання графіка її споживання та виробництва.

Відповідно до Звіту з оцінки відповідності генеруючої потужності НЕК Укренерго, для покриття прогнозованого попиту на електроенергію до 2031 року Україна потребує не менше 2 ГВт маневрової потужності (в тому числі 0,5 ГВт – літій-іонні СНЕ), з них для первинного регулювання частоти необхідно 200 МВт (ємність 300 МВт·год); для вторинного керування потужністю - 500 МВт (ємність 1000 МВт·год); і решта – для регулювання пікових навантажень (від 800 до 1300 МВт). Потрібно зазначити, що для забезпечення стійкості та надійності енергосистеми існують три основних види резерву. Первинний, або резерв підтримки частоти (РПЧ) – це потужність, яка може включитись протягом секунди і протриматись до 15 хвилин – до мінімального часу підключення вторинного резерву. Щоб втримати частоту, Україні потрібно 130-200 МВт генеруючих потужностей, які готові до миттєвого завантаження. Надання резерву РПЧ – найдорожча послуга, яку зможуть надавати оператори СНЕ. Вторинний, або резерв відновлення частоти (РВЧ), має активуватись не більше, ніж за 15 хвилин і видавати потужність не менше 60 хвилин. Третинний, або резерв заміщення (РЗ) має видати потужність протягом не більше 30 хв і тримати її без обмеження в часі. Наразі відбувається інтеграція енергосистеми України в європейську енергомережу ENTSO-E, а це, зокрема, і вимагає забезпечення необхідного обсягу первинного регулювання частоти. Отже, будувати системи накопичення енергії – першочергове завдання України

Найбільш розвиненим видом СНЕ в Україні є ГАЕС. В Україні це Дністровська ГАЕС (плани будівництва 5-7 агрегатів у 2022 р.), Київська ГАЕС

та Канівська ГАЕС (проект будівництва). Загалом сумарна встановлена потужність цих енергооб'єктів – 1200 МВт. Загальна встановлена потужність Дністровської ГАЕС на кінець 2021 р. сягнула 1296 МВт в генераторному режимі та 1684 МВт в насосному. За проектом Дністровська ГАЕС має складатися з семи гідроагрегатів загальною потужністю 2268 МВт у генераторному режимі й 2947 МВт у насосному. Поки побудовані чотири, але після завершення будівництва станція стане найбільшою у Європі та шостою у світі. Однак, як вже згадувалося вище, ГАЕС поступаються за мобільністю та швидкодією сучасним електрохімічним накопичувачам. Найбільш перспективними для подальшого впровадження в Україні з-поміж існуючих сучасних технологій вважаються, за оцінками експертів, водневі технології в майбутньому, а у більш близькій перспективі — літій-іонні, літєво-цинкові та проточні батареї.

Було проведено аналіз основних внутрішніх (переваг та недоліків), а також зовнішніх (можливостей та загроз) чинників розвитку окремих технологій накопичення енергії в Україні за методологією SWOT-аналізу. Порівняльний SWOT-аналіз можливостей систем зберігання енергії в Україні представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Порівняльний SWOT-аналіз можливостей систем зберігання енергії в Україні.

	Переваги/ Strengths	Недоліки/ Weaknesses	Можливості/ Opportunities	Загрози/Threats
ГАЕС	Висока енергоємність. Незначні потреби в силовій електроніці. Низькі експлуатаційні витрати. Висока надійність. Тривалий термін служби. ККД близько 75%.	Централізоване зберігання енергії. Географічні та геологічні обмеження. Високі інвестиційні витрати. Екологічні наслідки: руйнування екосистеми.	Розробка насосів з високим напором води збільшує кількість придатних для використання геолокацій. Можливість використовувати вітрові та сонячні установки для накачування води.	Географічні умови та екологічні наслідки обмежують впровадження нових проектів. Перевага віддається більш компактним, екологічно нейтральним технологіям.
Батарейні накопичувачі	Розподілене сховище. Великий діапазон конфігурацій. Висока ефективність. Висока швидкодія. Низькі втрати енергії.	Високі інвестиційні витрати. Обмежений термін служби. Чутливі до температури. Деградація батареї, що	Нові технології з великим потенціалом (наприклад, проточні батареї). Збільшується кількість розподіленої генерації	Технологія постійно розвивається, це ускладнює вибір оптимального варіанту. Сировина (літій та ін.) обмежена та не завжди

	Окрім основної функції - зберігання енергії, здатні надавати велику кількість послуг енергосистемі. (регулювання частоти, напруги, обертовий резерв, вирівнювання графіка навантаження).	залежить від глибини розряду. Енергоємність нижча, ніж у ГАЕС. Високі інвестиційні витрати.	та ВДЕ, разом з ними збільшується потреба в накопичувачах. Поступове здешевлення технології.	доступна. Розвиток електротранспорту, і як наслідок, конкуренція за сировину для акумуляторів. Токсичність матеріалів ускладнює утилізацію відпрацьованих батарей. Конкуренція з іншими новими технологіями.
Водень	Розподілене сховище. Інші способи використання отриманого водню.	Відносно низька ефективність. Високі інвестиційні витрати. Необхідність силовій електроніки та управління. Необхідність стабільного навантаження. Необхідність в додаткових хімічних реагентах.	Проникнення на ринок. Зниження залежності від викопного палива. Зниження шкідливих викидів в атмосферу.	Високі вимоги до герметичності при транспортуванні і зберіганні. Проблема корозії, пов'язана з використанням агресивних реагентів. Конструкційні матеріали повинні бути стійкі до високих температур.

Літій-іонні батареї – універсальні та вуглецево-нейтральні. Батарея може надавати кілька послуг і працювати одночасно на декількох ринках. Вони забезпечують найвищу маневреність при високій швидкості набору і розвантаженні потужності. Тому впровадження цих систем дає змогу інтегрувати більший обсяг генерації з ВДЕ до енергетичної системи. Ця технологія є суттєвим інструментом для вирішення проблем надійності електропостачання та стійкості ОЕС України.

Першу в Україні систему накопичення енергії промислового масштабу запустила компанія ДТЕК в 2020 р. (по контракту з американською компанією Honeywell). Це літій-іонна СНЕ потужністю 1 МВт і ємністю 2.25 МВт·год, що вже підключена до Запорізької ТЕС. На думку представників ДТЕК, це стало пілотним проєктом з напрацювання оптимальних моделей роботи на різних сегментах енергетичного ринку країни. Встановлена СНЕ здатна збільшувати або зменшувати потужність від нуля до повного резерву за 0,4-0,6 с, а кодекс системи передачі регламентує такий час у 30 с. Швидкість реагування на відхилення частоти менше 0,1 с.

Компанія KNESS розробила проєкт будівництва та запуску у місті Вінниця промислової СНЕ потужністю 1 МВт. Міська влада вже видала

містобудівні умови й обмеження для будівництва. Це буде перша СНЕ, що повністю спроектована і створена в Україні.

Підприємством "Укргідроенерго" заплановано запустити СНЕ потужністю 212 МВт та сонячну станцію на 83,9 МВт до 2025 року. Вартість проекту – \$211 млн. Джерело фінансування – Фонд чистих технологій та Міжнародний банк реконструкції та розвитку.

Таким чином можна підсумувати, що в Україні створено необхідні початкові передумови для впровадження проектів зберігання енергії, реалізація яких дозволить суттєво підвищити надійність електропостачання споживачів, а також стійкість та гнучкість ОЕС України.

Висновки/Conclusions. У роботі розглянуто перспективи розвитку сучасних систем зберігання енергії в Україні. Виявлено, що СНЕ є перспективним способом як запасання енергії, так і покращення якості та на електропостачання електророзподільних мереж. Встановлено, що СНЕ здатні підвищити надійність роботи енергосистеми в цілому та у майбутньому можуть створити додатковий ресурс для підвищення стійкості та балансової надійності ОЕС України, особливо під час введення об'єктів відновлюваної енергетики (СЕС та ВЕС), робота яких залежить здебільшого від погодних умов. Окрім того, СНЕ відкривають нові можливості для підвищення якості управління режимами та покращення економічних показників функціонування енергетики на всіх етапах виробництва, передачі та розподілу електроенергії.

Виявлено, що в Україні на законодавчому рівні вже створено передумови для впровадження систем зберігання енергії. Основні, вже реалізовані в Україні проекти СНЕ, відносяться до механічних систем накопичення енергії - ГАЕС. А серед перспективних, за оцінками експертів — водневі технології в майбутньому, та у більш близькій перспективі — літій-іонні, літій-цинкові та проточні батареї. Літій-іонні батареї – універсальні та вуглецево-нейтральні, зможуть надавати ряд послуг і працювати одночасно на декількох ринках. Вони забезпечуватимуть найвищу маневреність при високій швидкості набору і розвантаженні потужності, що дозволить суттєво підвищити надійність

електропостачання споживачів, а також стійкість та гнучкість ОЕС України.

ЛІТЕРАТУРА/REFERENCES:

1. Bloomberg: Global Energy Storage Market to Grow 15-Fold by 2030. URL: <https://about.bnef.com/blog/global-energy-storage-market-to-grow-15-fold-by-2030/>
2. Закон про системи накопичення та зберігання електроенергії «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку систем зберігання енергії» (проект №5436-д). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2046-20#Text>
3. Дністровська ГАЕС стала найбільшою в Європі. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/12/24/680955/>
4. Сергій Кравчук: KNESS підтримує розвиток СНЕ в Україні та розглядає інвестиції в такі технології. URL: <https://expro.com.ua/statti/sergy-kravchuk-kness-pdtrimu-rozvitok-sne-v-ukran-ta-rozglyada-nvestic-v-tak-tehnolog>
5. DTEK officially launches Ukraine's first industrial energy storage system. <https://dtek.com/en/media-center/news/dtekapustil-pervuyu-v-ukraine-promyshlennuyu-sistemu-nakopleniya-energii/>
6. В Україні з'явиться оператор системи накопичення енергії. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-zyavitsya-operatorsistemi-nakopichennya-energii-zakon-mae-pidvishchiti-stabilnist-elektropostachannya-15022022-3690>
7. Україна планує побудувати 7,1 ГВт відновлюваних потужностей, 750 МВт акумулюючих потужностей. URL: <https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/ukraine-plans-build-71-gw-renewable-capacity-750-mw-storage-capacity.html>
8. "Укргідроенерго" побудує гібридні системи накопичення енергії. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/ukrhydroenerhopobuduie-hibrydni-systemy-nakopychennia-enerhii>
9. Прогноз розвитку ринку систем накопичення в Україні. URL: <https://energystorage.com.ua/ua/>

ПРОГНОЗУВАННЯ ЦІНИ КРИПТОВАЛЮТИ ETHEREUM РЕКУРЕНТНОЮ НЕЙРОНОЮ МЕРЕЖЕЮ

Леонтьєва Олександра Сергіївна,
бакалавр,

Полякова Марина Вячеславівна,
д.т.н., доцент,

Нестерюк Олександр Геннадійович,
к.т.н.,

Національний університет "Одеська політехніка",
м. Одеса, Україна

Вступ. Криптовалюта – це різновид цифрової валюти, штучна платіжна система, що прирівнюється до справжніх грошей і має офіційний курс. Її створюють та передають за допомогою криптографічних методів, переважно з урахуванням технології блокчейн. «Монети» випускаються спочатку в електронному вигляді за рахунок проведення математичних обчислень. Перша криптовалюта – Bitcoin – була розроблена у 2009 році на основі технології BSC. Потім почали з'являтися десятки інших криптовалют. Торгівля криптовалютами відбувається на спеціальних криптобіржах. Тому завдання прогнозування значень ціни криптовалюти є актуальним для інвестиційних компаній; трейдерів; держав, що легалізують та впроваджують в економіку криптовалюти.

Послідовність значень ціни криптовалюти за рівновіддалені проміжки часу може розглядатися як часовий ряд [1]. Часовий ряд – це сукупність значень якогось показника за кілька послідовних моментів часу. Позначимо числовий ряд як $R(t)=\{R(1), R(2), \dots, R(T)\}$, де $R(1), R(2), \dots, R(T)$ – значення числового ряду, які доступні в дискретні моменти часу $t=1, 2, \dots, T$; T – останній момент часу, для якого відоме значення часового ряду. Потрібно визначити значення $R(T), R(T+1), \dots, R(T+P)$ часового ряду в моменти часу $T, T+1, \dots, T+P$, де P – час попередження. Таким чином, якщо часовий ряд $R(t)$ складається з T значень ціни криптовалюти, то завдання прогнозування полягає в екстраполяції

часового ряду на момент часу $T+1, T+2, \dots, T+P$ [1]. Для обчислення значень часового ряду в майбутні моменти часу необхідно знайти функціональну залежність між минулими та майбутніми значеннями часового ряду шляхом мінімізації середньоквадратичного відхилення $\varepsilon(t)^2$ істинного значення від прогнозованого: $E == \frac{1}{P} \sum_{t=T+1}^{T+P} \varepsilon(t)^2 \rightarrow \min$.

Існуючі способи аналітики дозволяють створювати кілька видів прогнозів, кожен з яких має свої переваги і недоліки. Для прогнозування значень часових рядів використовуються такі архітектури нейронних мереж: багат шаровий персептрон; мережі з радіальними базовими функціями; рекурентні нейронні мережі [2].

Багат шаровий персептрон – нейронна мережа, в якій вхідний сигнал перетворюється на вихідний, проходячи послідовно через кілька шарів. У архітектурі багат шарового персептрону обов'язково присутні вхідний шар, хоча б один прихований шар та вихідний шар. Перевага застосування цієї нейронної мережі для прогнозування значень часових рядів полягає у тому, що для одного і того ж складу вхідних та вихідних змінних можуть бути використані багат шарові персептрони різної архітектури (з різною кількістю прихованих шарів та нейронів у них). Недолік – навчання багат шарових персептронів вимагає значного часу та обсягу обчислювальних ресурсів комп'ютера, до того ж існує можливість перенавчання [2].

Мережа з радіальними базовими функціями завантажує всі навчальні спостереження і використовує їх для оцінки відгуку в довільній точці. Остаточна оцінка виходу мережі – це виважене середнє виходів за всіма навчальними спостереженнями, де величини ваг відображають відстань від цих спостережень до тієї точки, для якої проводиться оцінювання і, таким чином, найближчі точки вносять більший внесок в оцінку. Відомі мережі типу узагальненої регресії (GRNN). Перевага використання нейронної мережі цього типу у тому, що для прогнозування значень часових рядів мережа фактично застосовує всі навчальні дані, вихідне значення мережі має ймовірнісний сенс, тому його легко інтерпретувати. З іншого боку, при великому обсязі

навчальних даних швидкість роботи мережі падає, іноді дуже істотно, через помітне збільшення складності архітектури. Інший недолік полягає у тому, що навчання мережі необхідно виконувати окремо для кожного часового ряду, оскільки спроба прогнозування ряду, на якому мережа не була навчена, призведе до помилкового результату [2].

Рекурентні нейронні мережі можуть навчатися в послідовному режимі і враховувати дані, що знову надійшли на обробку. Це дозволяє підвищити якість прогнозування значень ціни криптовалюти, що спочатку характеризуються високою волатильністю. До того ж ліквідність ринку криптовалюти значно нижча, ніж на ринках цінних паперів. Ліквідність – це властивість активів бути швидко проданими за ціною, що близька до ринкової. Чим менша ліквідність активу, тим простіше заробляти на різких коливаннях ціни. Щоб своєчасно реагувати на зміни значень ціни криптовалюти, у роботі вибрано метод прогнозування на основі нейронної рекурентної мережі.

Мета роботи. Розробка та дослідження методики застосування рекурентної нейронної мережі для прогнозування значень ціни криптовалюти Ethereum.

Матеріали та методи. Запропонована методика застосування рекурентної нейронної мережі для прогнозування значень ціни криптовалюти включає наступні етапи: завантаження вхідних даних, дослідження властивостей отриманого часового ряду (стаціонарність, нормальний розподіл, волатильність), попередня обробка даних, вибір архітектури нейронної мережі, навчання і тестування мережі.

Для прогнозування значень ціни криптовалюти застосовано рекурентну нейронну мережу, яку побудовано із двох рекурентних шарів по 50 прихованих нейронів у кожному, а також повнозв'язного шару із 25 нейронів і вихідного шару з одним нейроном.

Розглянемо архітектуру шару рекурентної мережі (рис. 1). Позначимо $x_1, x_2, \dots, x_n$ – входи, $y_1, y_2, \dots, y_n$ – виходи одного шару рекурентної мережі. Приховані нейрони $h_1, h_2, \dots, h_n$ для рекурентної нейронної мережі називаються

прихованими станами. Пряме поширення сигналу через мережу передбачає, що приховані стани ітеративно оновлюються. На кожній ітерації t поточний стан h_t обчислюється з урахуванням попереднього стану h_{t-1} і поточного входу x_t :

$$h_t = F(W_{hx}x_t + W_{hh}h_{t-1} + b_h).$$

Тут F – функція активації прихованого нейрону, W_{hx} – матриця вагових коефіцієнтів зв'язків між вхідними та прихованими нейронами (між h_t та x_t на одній ітерації). W_{hh} – матриця вагових коефіцієнтів зв'язків між станами на сусідніх ітераціях (зворотні зв'язки між h_t та h_{t-1}), b_h – вектор зсувів, який додається при перерахунку станів h_t .

Вихід y_t обчислюється на основі поточного стану h_t : $y_t = W_{yh}h_t + b_y$, де W_{yh} – матриця вагових коефіцієнтів зв'язків між прихованими нейронами та виходами (між h_t та y_t на одній ітерації), b_y – вектор зсувів, який додається при перерахунку виходів y_t .

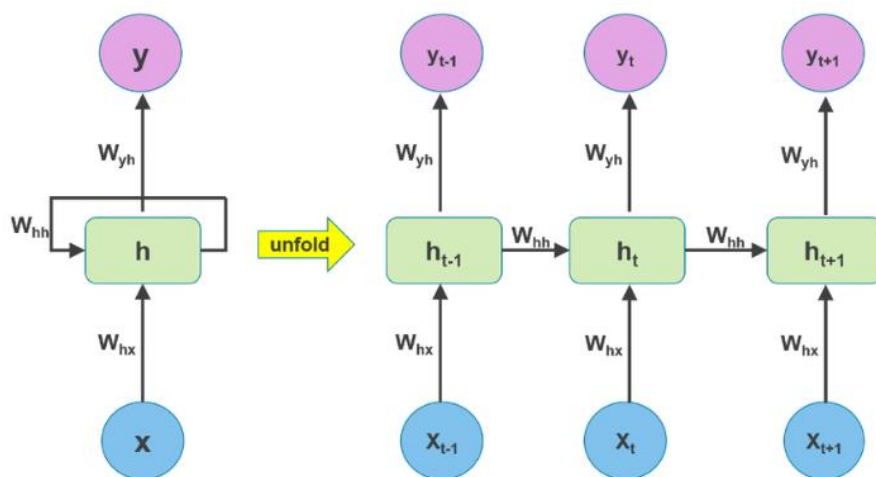

Рис. 1. Розгорнуте представлення одного шару рекурентної мережі

Експериментальні дослідження проводилися для часового ряду із 1324 щоденних значень ціни закриття для криптовалюти Ethereum у американських доларах з 1.01.2018 по 17.08.2021 [3]. Аналіз цього часового ряду показав, що його значення не підкоряються нормальному розподілу, ряд нестационарний та характеризується високою волатильністю [4].

За часом дії прогнози криптовалюти поділяються на короткострокові, довгострокові, середньострокові. У цій роботі розглядається середньострокове

прогнозування криптовалюти. На відміну від фондових ринків, ринок криптовалют схильний до високої волатильності. Тому перевагою середньострокового періоду прогнозу є те, що трейдеру чи інвестору не потрібно перебувати щодня проводити години за моніторингом ціни або величезної низки індикаторів на актив, що цікавить. Недоліком є те, що чим більший період прогнозу – тим вища неточність ціни, і мережа не враховує глобальних фундаментальних причин зміни ціни.

Результати та обговорення. Як попередня обробка даних виконувалася нормалізація ціни закриття до діапазону від 0 до 1 по всьому набору даних. Навчання рекурентної мережі проводилося методом Adam на 80% значень часового ряду. Кількість епох навчання – 50, розмір пакету-батча – 24, як функція втрат використовувалася середньоквадратична помилка (СКП). Залежність цієї помилки від кількості епох навчання для навчальної вибірки показано на рис. 2. Наведений графік показує, що перенавчання мережі не спостерігається, тому що в іншому випадку при збільшенні кількості епох навчання СКП спочатку зменшується, а потім стабілізується і починає зростати.

На рис. 3 показано значення початкового часового ряду та прогнозні значення, отримані при тестуванні мережі.

Оцінка якості прогнозу значень ціни криптовалюти Ethereum проводилася шляхом обчислення середньої абсолютної помилки прогнозу у відсотках. Визначимо точкову помилку прогнозу як різницю $e(t)=R(t) - Z(t)$, де $e(t)$ помилка прогнозу; $R(t)$ – фактичне значення часового ряду; $Z(t)$ спрогнозоване значення. Тоді середня абсолютна помилка прогнозу тимчасового ряду криптовалюти для T спостережень оцінюється як

$$MAPE = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T \frac{|R(t) - Z(t)|}{R(t)} \times 100\%,$$

де MAPE – середня абсолютна помилка у відсотках.

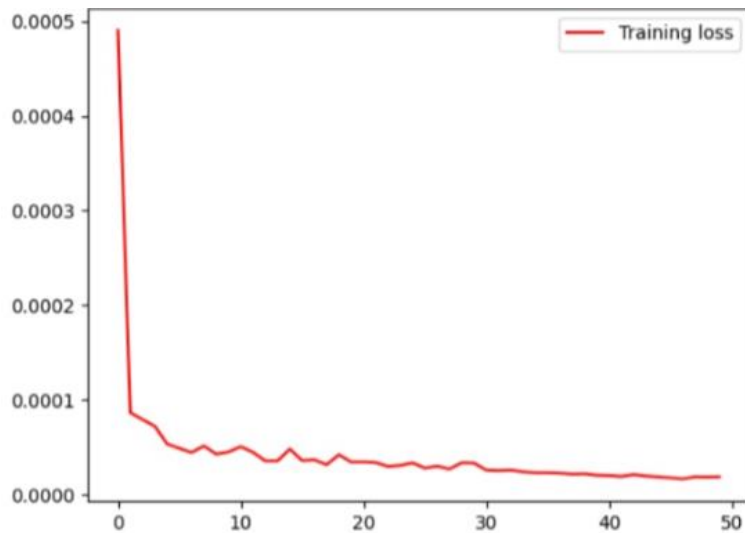

Рис. 2. Залежність СКП навчання мережі (вісь ординат) від кількості епох навчання (вісь абсцис) для навчальної вибірки.

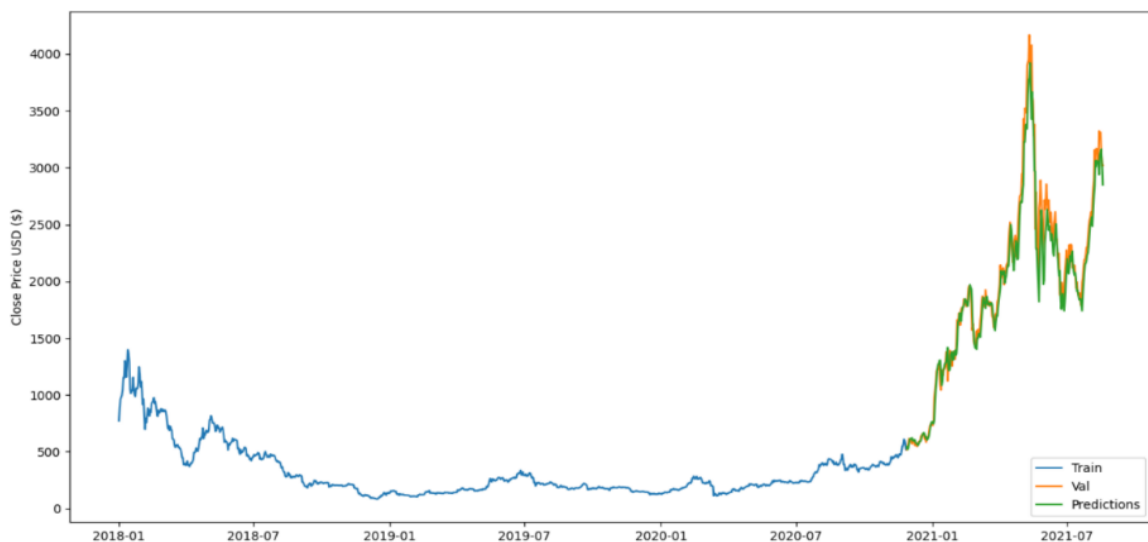

Рис. 3. Ціна закриття криптовалюти Ethereum (синя лінія), значення прогнозу та реальної ціни (зелена та помаранчева лінії відповідно).

У результаті прогнозування навченою рекурентною нейронною мережею на 200, 365, 500, 800, 1000 днів наперед середня абсолютна помилка становила 9,89%, 7,39%, 5,14%, 3,82%, 3,69%.

Висновки. Для прогнозування нестационарного часового ряду зміни ціни криптовалюти Ethereum було обрано рекурентну нейронну мережу. Така мережа фактично виконує багатоетапне згладжування вихідного часового ряду

з використанням нелінійності. Це дозволяє для нестационарних часових рядів із високою волатильністю збільшити достовірність прогнозу порівняно з лінійними стохастичними моделями. Проведено аналіз результатів прогнозу шляхом обчислення середньої абсолютної помилки у відсотках, яка в залежності від глибини прогнозу склала 3,7 – 10% із середнім значенням 5,98%.

ЛІТЕРАТУРА

1. Box G. E. P., Jenkins G. M., Reinsel G. C., Ljung G. M. Time Series Analysis: Forecasting and Control, 2015. – New York. – С. 30–119. Режим доступа: http://www.ru.ac.bd/stat/wp-content/uploads/sites/25/2019/03/504_05_Box_Time-Series-Analysis-Forecasting-and-Control-2015.pdf (Дата обращения 23.08.2022).
2. Селеверстов В. Мама мыла LSTM: как устроены рекуррентные нейросети с долгой краткосрочной памятью, 2020. – Режим доступа: <https://sysblok.ru/knowhow/mama-myla-lstm-kak-ustroeny-rekurrentnye-nejroseti-s-dolgoj-kratkosrochnoj-pamjatju/> (Дата обращения 23.08.2022).
3. Today's Cryptocurrency Prices by Market Cap. Режим доступа: <https://coinmarketcap.com/> (Дата обращения 23.08.2022).
4. Полякова М. В., Леонтьева А. С., Киртока А. В. Исследование свойств временных рядов значений цены криптовалют SOLANA и ETHEREUM // Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 313-319. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ МЕТОДІВ ЗНИЖЕННЯ ШКІДЛИВИХ ВИКИДІВ SO_x З МОРСЬКИХ СУДЕН

Маннапова Оксана Володимирівна,

к.т.н., доцент,

Трофименко Ірина Валеріївна,

к.т.н., доцент,

Пліта Леонід Леонідович,

доктор філософії за спец.

271 «Річковий та морський транспорт», старший викладач,

Швайка Микола Олександрович,

старший викладач,

Дунайський інститут водного транспорту,

Державного університету інфраструктури та технологій,

м. Ізмаїл, Україна

Вступ. Сучасний судновий двигун як найбільш складну та дорогу частину має паливну апаратура (ПА). Складність та дороговизна ПА суттєво впливає на надійність та економічність роботи двигуна. Причому складність і вартість апаратури напряду корелюють з екологічними показниками суднових двигунів. Для їх покращення намітилася тенденція до зменшення вмісту сірки в бункерних паливах. Відповідно до вимог Додатка VI конвенції МАРПОЛ 73/78 найбільш жорсткі вимоги вироблені для районів контролю шкідливих викидів SO_x Emission Control Areas (SECA). Географія зон SECA швидко розширюється, і на теперішній час ці зони займають близько 10% акваторії світового океану.

Суднові дистилатні палива (СДП) є мастильним матеріалом для рухомих деталей ПА, ступінь зносу яких багато в чому визначає надійну роботу двигуна. Прецизійні вузли паливного насоса високого тиску (ПНВТ) та форсунок є найбільш схильними до зносу. Однак використання низькосірчистих СДП у суднових двигунах показало високу інтенсивність зношування прецизійних пар ПА. Тобто одночасно зі зниженням вмісту сірки в паливі погіршуються протизносні властивості прецизійних пар ПА через те, що при видаленні сірки з палива у процесі гідроочищення також видаляються поверхнево-активні

речовини (ПАР), які сприяють утворенню змащувальних плівок.

Метою роботи є аналіз методів зниження шкідливих викидів S_{ox} з морських суден.

Матеріали та методи. Посилення вимог до вмісту SO_x у вихлопних газах (ВГ) судових енергетичних установок (СЕУ) особливо стосується районів контролю шкідливих викидів SECA. Аналіз свідчить, що традиційні палива, застосовувані при експлуатації судових дизелів, не дозволяють виконати вимоги конвенції. Для досягнення норм емісії ВГ необхідно використовувати паливо з вмістом сірки менше 0,1%, встановлювати скрубери або переводити судна на альтернативне газове паливо – скраплений природний газ (СПГ).

Перехід на бункерування скрапленням природним газом як найбільш екологічним енергоресурсом є кардинальним рішенням у разі ухвалення всіх потенційних обмежень на суднове паливо. На теперішній час компанії MAN Diesel & Turbo, Wartsila та інші дизелебудівні фірми випустили для пасажирських суден моделі газодизельних двигунів, в яких СПГ використовується як паливо. У найближчій перспективі газодизельні двигуни на СПГ застосовуватимуться на поромках, каботажних та лінійних судах тощо.

Для заправки судна СПГ використовуються спеціалізовані берегові або плавучі заправні комплекси. На берегових причалах розміщуються ізольовані цистерни зберігання газу, який надходить з портового заводу з СПГ, трубопроводи та насоси подачі палива. Плавучі заправні комплекси мають у своєму складі цистерни СПГ, подача палива з яких здійснюється спеціальними криогенними насосами по ізольованим трубопроводам.

Проблеми забезпечення пожежної безпеки та обмеження щодо обсягу та маси паливних ємностей (за тієї ж сумарної ефективності обсяг паливних ємностей в 2 рази перевищує обсяг ємностей для дистильованого палива) не дозволяють використовувати СПГ на морських транспортних судах.

Переваги використання СПГ як моторного палива:

– значно знижена вартість за еквівалентною теплотворною здатністю у порівнянні з нафтовим моторним паливом;

- зменшення на 90-95% емісії NO_x, на 20-25% CO₂, відсутність SO_x, твердих частинок та сажі;

- зменшення абразивного зносу паливної апаратури.

Однак використання СПГ має ряд недоліків:

- слабка розвиненість інфраструктури поставок зрідженого газу на судна;
- збільшення часу знаходження судна у порту через необхідність заправки паливом тільки на спеціалізованих причалах поза часом проведення вантажно-розвантажувальних робіт;

- відсутність реально працюючих суден-бункерувальників / бункерних барж для перевезення СПГ;

- недостатність кваліфікованих кадрів для роботи на суднах-газоходах;
- потенційна небезпека вибуху судна-газоходу у разі виходу з ладу кулінг-системи або суднової силової установки;

- висока вартість переобладнання СЕУ на діючих суднах;

- неприйнятність для трампового судноплавства через відсутність інфраструктури постачання цього виду палива в портах світу;

- невеликий запас ходу;

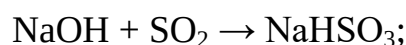
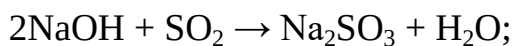
- дуже складна, багатостадійна процедура передачі палива, пов'язана з необхідністю продування труб інертним газом;

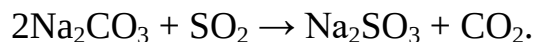
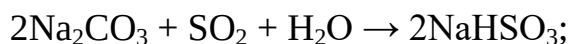
- високі вимоги законодавства до місць розташування ємностей зберігання СПГ;

- значна ціна помилки дії екіпажу при прийнятті бункера на борт та під час виконання рейсу.

Отже, СПГ – це паливо майбутнього.

Використання технології очищення димових газів шляхом застосування на суднах скрубєрів. У скрубєрах очищення газу від оксидів сірки (SO₂) відбувається за абсорбційною технологією, коли при контакті розчину NaOH з ВГ відбуваються такі реакції:

Відпрацьований розчин та вловлений пил збираються в нижній частині скрубера. Очищений газ відводиться через газоходи, які розміщені в верхньої частині апарату.

Перевагою скруберів є можливість використання на судах традиційних високосірчистих палив з низьким рівнем цін, інфраструктура постачання суден бункерним паливом не змінюється. Однак сама технологія використання скруберів у судових енергетичних установках остаточно не відпрацьована. Необхідно тримати на судні значний запас 50%-го розчину каустичної соди для роботи скрубера. Після роботи пристрою необхідно скидати за борт досить багато відпрацьованих розчинів солей. Тому необхідно контролювати за чотирма параметрами викиду розчину солі за борт.

На наступному етапі обмежень МАРПОЛ може заборонити скидання у воду цих хімічно нейтральних відходів. Поряд з високою вартістю переоснащення судна, скрубери мають великі масо-габаритні показники. Основна маса виробленого обладнання впливає на стійкість судна, що унеможливорює установку скрубера для деяких типів суден, особливо для пасажирського флоту.

Застосування низькосірчистого високов'язкого залишкового палива. Крім трьох визначених дистилятів (DM) та ряду залишкових марок (RM), на ринку з'явилися марки залишкового палива (RM) із вмістом сірки менше 0,1% ультранизькосірчисті палива (ULSFO). Вони представляють собою суміш продуктів і не є традиційними дистилятами, використовуваними для морських енергетичних установок.

Так, паливо суднове екологічне (ПСЕ) через гібридні властивості займає проміжне положення між мазутними і дистилятними паливами. В'язкість ПСЕ вища, ніж у DMA, що забезпечує оптимальну в'язкість при упорскуванні і, як наслідок, сприяє ефективному розпиленню палива у камері згоряння.

За змащувальними властивостями ПСЕ перевищує DMA, томе немає

потреби використовувати хімічні присадки. Високопарафініста основа ПСЕ сприяє займистості палива, але температура його плинуща вища, ніж у дистильованих продуктів, що потребує обігріву паливних танків та системи.

Низькосірчисті мазути мають підвищений вміст алюмосилікатів, що призводить до збільшення швидкості зносу в 100 та більше разів, несумісні з іншими паливами та піддаються стресовій корозії.

Для зменшення вмісту алюмосилікатів потрібна дуже складна система очищення та кондиціонування палива для видалення з нього алюмосилікатів, яка працюватиме на більш високих температурах та підвищить рекомендовану витрату палива.

Нестабільність низькосірчастого палива призводить до збільшення викидів у вигляді великої кількості вогнетривких вуглеводнів, видимих викидів твердих частинок, смоли та шламу під час зберігання, а також викликає відкладення на форсунках та прогорання клапанів. Палива з низькими характеристиками стійкості страждатимуть від прискореного розкладання, що призведе до зниження якості їх займання, погіршення роботи двигуна. Небажані хімікати в мазуті можуть призвести до стресової корозії. Морські сепаратори працюють на стандартних паливах та мастилах. Тому робота з корозійними середовищами може призвести до серйозних поломок обладнання.

Результати та обговорення. Аналіз підходів щодо зниження емісії SO_x свідчить, що у найближчі часи на судах морського та річкового флоту в основному будуть застосовуватися низькосірчасті маслов'язкі дистильовані палива із вмістом сірки менше 0,1%. Прийняття Полярного кодексу зумовить повну заборону застосування в арктичних регіонах важкого залишкового палива на всіх типах суден.

Висновки. Застосування низькосірчастих маслов'язких дистильованих палив через його більш низьку змащувальну здатність збільшує зношування прецизійних пар паливної апаратури. Тому подальші дослідження повинні охоплювати вивчення змащувальної здатності палива.

ТЕХНОЛОГІЇ ПОКРАЩЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ МЕРЕЖ СТАНДАРТУ WI-FI

Михалевський Дмитро Валерійович

д.т.н, доцент

Макогон Віталій Іванович

к.т.н., старший викладач

Макогон Оксана Сергіївна

аспірантка

Вінницький національний технічний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. На сьогодні, значного поширення набули безпроводні мережі зв'язку, які в більшості випадків представлені технологіями 5G/Wi-Fi [1]. При побудові корпоративних телекомунікаційних мереж ці технології мають ряд переваг, і в комплексному використанні, вирішують ряд недоліків що мають ці технології поодиноці.

В даній роботі, проведемо дослідження основних технологій покращення технічних показників саме стандарту Wi-Fi, як однієї із основних технологій створення високопродуктивних каналів передачі інформації для кінцевого обладнання [2].

Метою роботи є дослідження сучасних технологій покращення технічних показників радіоканалів стандарту Wi-Fi та виявлення тенденцій для підвищення ефективності мереж на їх основі.

Матеріали та методи. Для дослідження було розглянуто технологію MIMO, як одну із методів одночасної передачі інформації по декількох просторових радіоканалах [3]. Сама технологія MIMO має ряд додаткових розширень, що передбачає використання додаткової технології формування направленої променя (Beamforming) на основі масиву антен *nxt*.

Результати та обговорення. При існуванні значної кількості відбитих хвиль від перешкод та поверхонь, виникає ефект багатопроменевості. Додатково можуть існувати інтерференційні та шумові джерела

випромінювання. Це приводить до появи у антені паразитних коливань, які можуть бути вищими ніж корисний сигнал. Згідно [4], таке явище називають як конструктивна/деструктивна інтерференція між сигналами, які надходять на ту саму антену різними шляхами із різними затримками і фазою. Одним із ефективним методом боротьби із таким явищем є рознесення потоків інформації у просторі, що уособлює технологія MIMO.

Технологія MIMO являє собою систему з n передавальними і m приймальними антенами, яка отримала повноцінний розвиток у стандарті WiFi 6. В загальному, при умові $n=m$, теоретична пропускна здатність у радіоканалі без завад та перешкод збільшується в n раз. По суті, це радіоканал в якому існує множина просторових підканалів на одному частотному каналі із використанням антенних решіток.

В такому випадку, покращення параметрів радіоканалу можливе на основі коефіцієнта сигнал/шум при дублюванні повідомлень, або підвищення пропускної здатності за рахунок одночасної передачі повідомлень просторовими каналами.

На даний час, поширення отримала покращена технологія MU-MIMO, яка реалізована у стандарті WiFi 6. Така технологія дозволяє поділяти ресурс масиву антен точки доступу між користувачами для забезпечення одночасного обміну інформації. Це зменшує затримки для обміну кадрами при використанні фізичного частотного ресурсу абонентськими пристроями.

Враховуючи, конструкцію антен із багатонаправленою діаграмою спрямованості та використання масивів MIMO, у специфікаціях WiFi існує технологія TX Beamforming (технологія формування направленої променя). Особливістю TX Beamforming є динамічна зміна діаграми спрямованості масиву антен, та створення підсилення сигналу в напрямку до певного абонента і збільшення рівня сигнал/шум на вході приймача [5].

Принцип дії технології TX Beamforming показано на рис. 1.

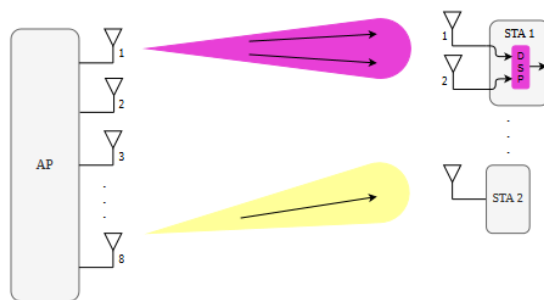

Рисунок 1 – Принцип дії технології Beamforming

Висновки. Встановлено, що при підвищенні ефективності радіоканалів стандарту WiFi, актуальною залишається проблема організації бездротових мереж із певними технічними показниками у межах однієї будівлі або її частини із-за існування інтерференційних, архітектурних та шумових факторів впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михалевський Д. В. Дослідження передачі інформації в умовах суміщеного та сусіднього інтерференційного каналів для стандарту 802.11n / Д. В. Михалевський, В. В. Номировська, О. М. Постернак // Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. – 2015. – №2. – С. 155 – 159.
2. Михалевський Д. В. Передача трафіку у мережах Wi-Fi при дії інтерференційних завад / Д. В. Михалевський, Р. О. Красота, М. Д. Гузь. Сборник научных трудов Sword. – 2014. – №4(37) Том 5. – С. 13-16.
3. Михалевський Д. В. Особливості технології MIMO у стандарті 802.11 / Д. В. Михалевський, О. С. Городецька. – Научные труды SWorld. Выпуск 3(44). Том 1. – 2016. – С. 49-54. DOI: 10.21893/2410-6720-2016-44-1-106
4. Shekhar Abhishek singhal, Rohit Sharma, Dr. Pankaj Singh . Study of Analysis of Multiple Input and Multiple outputs (MIMO) Technology in Wireless Communication. 2016 International Conference on Micro-Electronics and Telecommunication Engineering (ICMETE). DOI: 10.1109/ICMETE.2016.143
5. Mozaffariahrar, E.; Theoleyre, F.; Menth, M. A Survey of Wi-Fi 6: Technologies, Advances, and Challenges. Future Internet 2022, 14,293. <https://doi.org/10.3390/fi14100293>

РОЗРАХУНКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРБИНИ НА ВОДЯНІЙ ПАРІ У ТЕПЛОВІЙ СХЕМІ

Павловський Сергій Валерійович

к.т.н., доцент кафедри
теплогазопостачання та вентиляції
Харківський національний університет
міського господарства
імені О. М. Бекетова
Навчально-науковий інститут
будівельної та цивільної інженерії
м. Харків, Україна

Алфьоров Сергій Олександрович

Аспірант
Харківський національний університет
міського господарства
імені О. М. Бекетова
Навчально-науковий інститут
будівельної та цивільної інженерії,
м. Харків, Україна

Вступ. / Introduction. Зараз енергетична сфера нашої країни відчуває дефіцит у джерелах теплової енергії. Окрім цього ефективність теплових схем вироблення теплоти також недостатня. Одним із способів підвищення ефективності роботи теплових схем є дослідження її окремих елементів та пошук способів збільшення коефіцієнта корисної дії роботи системи вироблення теплової енергії. [1, 2].

У даній роботі розглядається варіанти роботи водяної турбіни у тепловій схемі та визначаються способи підвищення ефективності її функціонування.

Мета роботи. / Aim. Головною метою роботи є визначення параметрів роботи водяної турбіни всередині теплової схеми. Результати дослідження дають змогу продовжити розробку оптимальної теплової схеми.

Матеріали та методи. / Materials and methods. В якості досліджуваної теплової схеми розглядається наступна принципова схема (рис. 1):

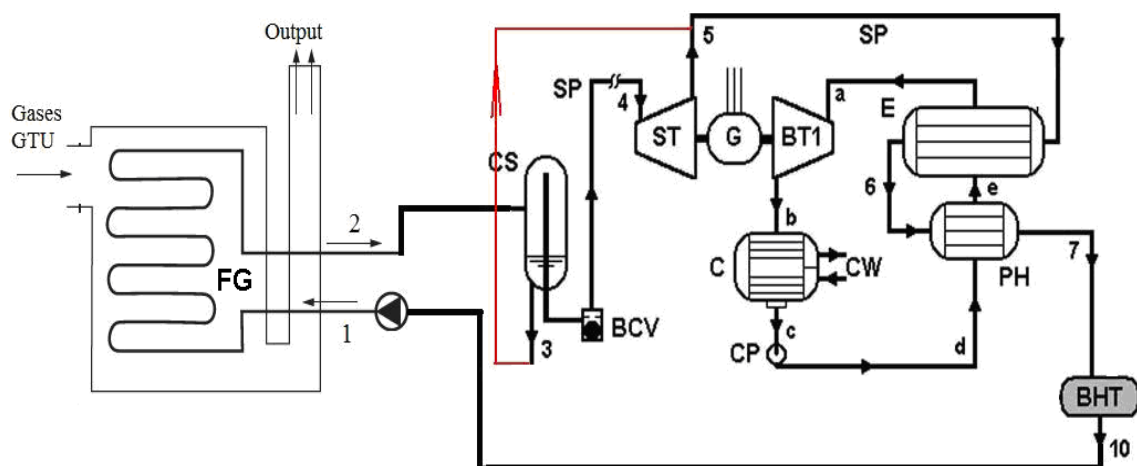

Рис. 1. Теплова схема

Розглядається теплова схема у якій у якості охолоджуючого середовища для 2-го та 3-го контурів використовується вода з температурою 25 °С (температура джерела теплоти 280 °С) при збільшенні витрати робочих тіл з метою зниження температури відхідних газів [3, 4]:

- ККД турбіни на водяній парі дорівнює 65 %, на R-600a – 73 %;
- потужність турбіни на водяній парі – 128,5 кВт;
- потужність насосу водяного контуру – 1,4 кВт;
- потужність фреонової турбіни – 187 кВт (R-600a);
- потужність фреонового насосу – 15,5 кВт (R-600a);
- потужність насосу системи охолодження – 0,3 кВт (R-600a);
- температура відхідних газів – 131 °С;
- електричний ККД енергетичної установки – 16,35 %;
- загальна надлишкова електрична потужність – 283,0 кВт.

Таблиця 1

Параметри робочих тіл у контрольних точках

№	P, кПа	t, °C	x	s, кДж/кг · °C	i, кДж/кг	G, кг/с
1	1123	36,41	0	0,5237	-15772	1
2	1123	185	0,55	4,584	-14043	1
3	1123	185	0	2,188	-15140	0,45
4	1123	185	1	6,544	-13144	0,55
5	140	109,3	0,9357	6,873	-13378	0,55
5a	140	109,3	0,5805	4,8	-14170	1

6	140	109,3	0,2127	2,653	-14992	1
7	140	36,3	0	0,5226	-15773	1
8	—	—	—	—	—	—
9	—	—	—	—	—	—
10	140	36,3	0	0,5226	-15773	1
a	2000	100	1	2,976	-2176	3,94
b	400	50,59	1	3,025	-2224	3,94
c	400	29,46	0	1,829	-2587	3,94
d	2000	30,88	0	1,833	-2583	3,94
e	2000	99,89	0	2,417	-2385	3,94
u	—	—	—	—	—	—
v	—	—	—	—	—	—
w	—	—	—	—	—	—
x	—	—	—	—	—	—
y	—	—	—	—	—	—

Результати та обговорення. / Results and discussion. Загально відомим є те, що ступінь розширення на ступені турбіни не повинен перевищувати 1,44 (P_1/P_2) [5]. Вихідними даними для оцінки геометричних та витратних характеристик турбіни на водяній парі є результати розрахунку теплової схеми (рис. 1). Розподіл основних характеристик по ступенях наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Вихідні дані для проточної частини турбіни на водяній парі

№	Назва	Поз н.	1 ступ.	2 ступ.	3 ступ.	4 ступ.	5 ступ.	6 ступ.
1	Тиск на вході в ступінь, МПа(абс)	P0	1.123	0.7937	0.561	0.3965	0.2802	0.1981
2	Температура на вході в ступінь, °C	T0	185	170.1	156.23	143.35	131.2	119.91
3	Тиск на виході з ступеня, МПа(абс)	P2	0.7937	0.561	0.397	0.280	0.198	0.140
4	Частота обертання, тис. об/хв.	n	25	25	25	25	25	25
5	Масова витрата, кг/с	G	0.55	0.55	0.55	0.55	0.55	0.55
6	Ступінь парціальності	Ω	0.4	0.5	0.6	0.7	0.84	1.0

Характеристики проточної частини по ступенях наведено у табл. 3.

Таблиця 3

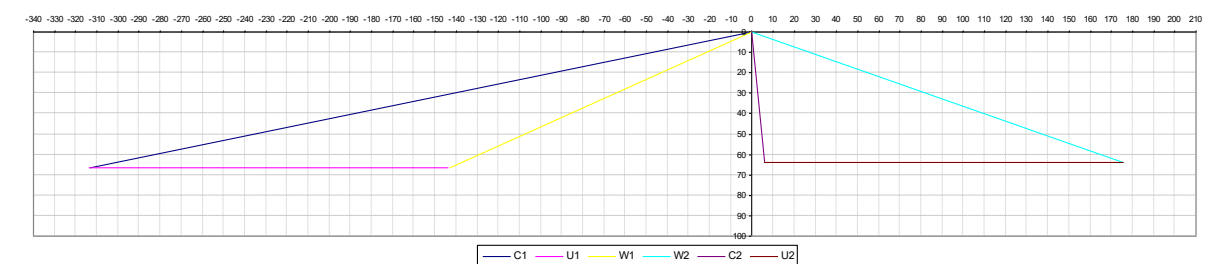
Характеристики проточної частини по ступенях турбіни на водяній парі

№	Назва	Позн.	1 ступ.	2 ступ.	3 ступ.	4 ступ.	5 ступ.	6 ступ.
1	Середній діаметр СА, м	Дсер.СА	0.13	0.1305	0.1315	0.1325	0.1335	0.1345
2	Окружна швидкість, м/с	Усер	170.17	170.82	172.13	173.44	174.75	176.06
3	Щільність на вході у ступінь, кг/м ³	г0	5.748	4.198	3.067	2.244	1.639	1.201
4	Висота лопатки, м	lc	0.011	0.0124	0.0135	0.0145	0.0155	0.0165
5	Швидкість потоку на вході у ступінь, м/с	С0	53.2	51.5	53.9	57.2	60.0	63.1
6	Ступінь розширення в ступені	рст	1.41	1.41	1.41	1.41	1.41	1.41
7	Фіктивна швидкість	Сф	369.9	361.8	356.0	352.5	345.8	340.5
8	Відношення швидкостей	U/Сф	0.464	0.476	0.487	0.495	0.507	0.516
9	Ступінь реактивності на середньому діаметрі	Wcp	0.08	0.11	0.12	0.15	0.19	0.23
10	Кут вихідної кромки лопатки СА	α1cp.еф	12	12.5	13.0	14.0	15.0	16.0
11	Тиск за СА, МПа(абс)	P1	0.825	0.588	0.42	0.298	0.213	0.155
12	Дійсна температура за СА, °С	T1	171.70	158.05	145.39	133.31	122.23	112.36
13	Щільність на виході з СА, кг/м ³	г1	4.3616	3.2115	2.3732	1.7405	1.2868	0.9671
14	Кількість соплових лопаток, од.	Zc	28	28	28	28	28	28
15	Хорда соплового профілю Н2-35, м	bc	0.02	0.02	0.02	0.02	0.02	0.02
16	Горло СА, м	ac	0.0030	0.0032	0.0033	0.0037	0.0040	0.0043
17	Кут виходу потоку з СА	α1	12.37	12.88	13.40	14.43	15.46	16.49
18	Швидкість виходу потоку з СА, м/с	С1	320.7	317.5	314.6	309.4	298.8	288.0
19	Окружна складова С1, м/с	С1u	313.3	309.5	306.0	299.6	288.0	276.2
20	Вісьова складова С1, м/с	С1a	68.7	70.8	72.9	77.1	79.6	81.8
21	Середній діаметр РК, м	Дсер.РК	0.13	0.131	0.132	0.133	0.134	0.135
22	Окружна швидкість РК, м/с	Uрк	170.2	171.5	173.4	176.7	179.3	183.3
23	Окружна проекція швидкості W1, м/с	W1u	143.1	138.6	132.6	122.9	108.6	92.9
24	Кут входу на РК	β1	25.6	27.0	28.8	32.1	36.3	41.4
25	Відносна швидкість на вході в РК, м/с	W1	158.8	155.7	151.3	145.1	134.7	123.8
26	Ефективний кут виходу потоку з РК	β2еф	22	23	24	25	26	27
27	Кількість робочих лопаток, од.	zр	25	25	25	25	25	25
28	Хорда робочого профілю Р2-30, м	bp	0.0200	0.0200	0.0200	0.0200	0.0200	0.0200
29	Розмір горла в РК, м	ap	0.0061	0.0064	0.0068	0.0072	0.0075	0.0080
30	Відносна швидкість на виході з РК, м/с	W2	187.4	183.6	197.4	199.3	203.8	208.1
31	Статична температура за РК	T2	170.10	156.23	143.35	131.20	119.91	109.32
32	Щільність за РК, кг/м ³	г2	4.217	3.080	2.257	1.647	1.206	0.884
33	Висота РЛ, м	lp	0.0115	0.013	0.014	0.015	0.016	0.017
34	Кут виходу відносної швидкості потоку з робочого колеса	β2	19.93	21.67	21.20	22.11	22.65	23.58
35	Проекція на окружне направлення швидкості W2	W2u	176.2	170.7	184.1	184.6	188.1	190.8
36	Проекція на вісьове направлення швидкості W2	W2a=C2a	63.9	67.8	71.4	75.0	78.5	83.2
37	Абсолютна швидкість виходу потоку з РК, м/с	С2	64.2	67.8	72.2	75.4	79.0	83.6
38	Проекція на окружне направлення швидкості С2	С2u	6.0	-0.8	10.6	7.9	8.8	7.5

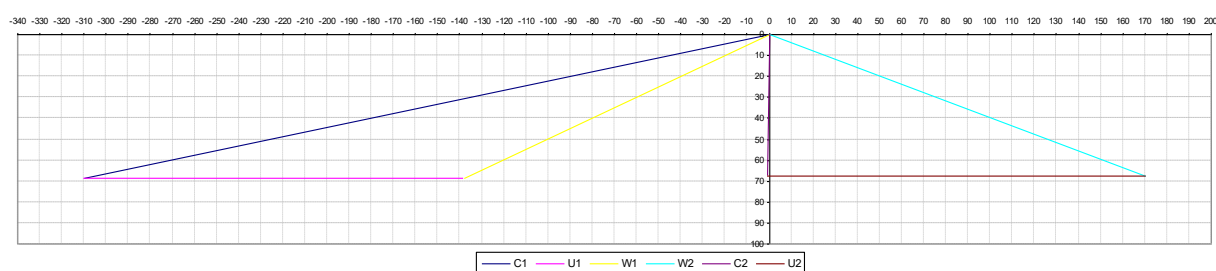
39	Кут абсолютної швидкості виходу потоку з РК	a2	86.31	90.69	81.52	83.97	83.62	84.85
40	Окружний ККД	h _i	0.683	0.763	0.79	0.812	0.826	0.835
41	Внутрішній ККД ступеня	h _{oi}	0.570	0.631	0.652	0.673	0.686	0.689
42	Потужність ступеня, кВт	N _{ст}	20.68	22.13	22.13	22.29	21.88	21.40
43	Повна температура за РК, С	T _{2повн}	170.1	156.2	143.4	131.2	119.9	109.3
44	ККД турбіни на валу (з урахуванням парціального підводу)	h	0.65	-	-	-	-	-
45	Потужність турбіни на валу (з урахуванням парціального підводу), кВт	N	130.5	-	-	-	-	-

Кількість ступенів 6 од. обрано з урахуванням забезпечення рівня розширення в ступені не більше 1,44, за рекомендаціями [5]. Частота обертання ротора визначалася виходячи із забезпечення для осьових ступенів значень відносин швидкостей U/C_{ϕ} від 0,45 до 0,55 і вибором діаметра, при якому отримано довжину лопаток першого ступеня, яку можливо виготовити. Інші конструктивні характеристики і коефіцієнти обиралися виходячи з рекомендацій програмного комплексу.

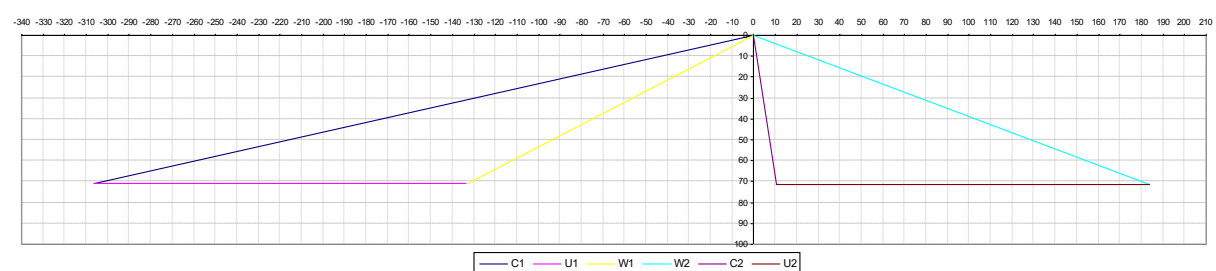
Трикутники швидкостей наведено на рис. 2.

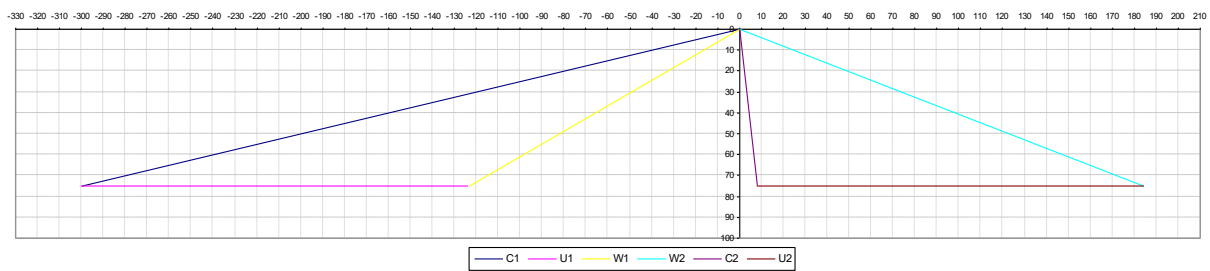
а

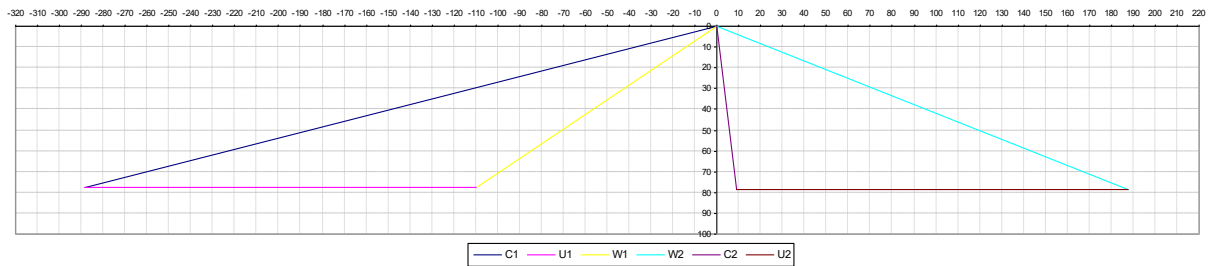
б

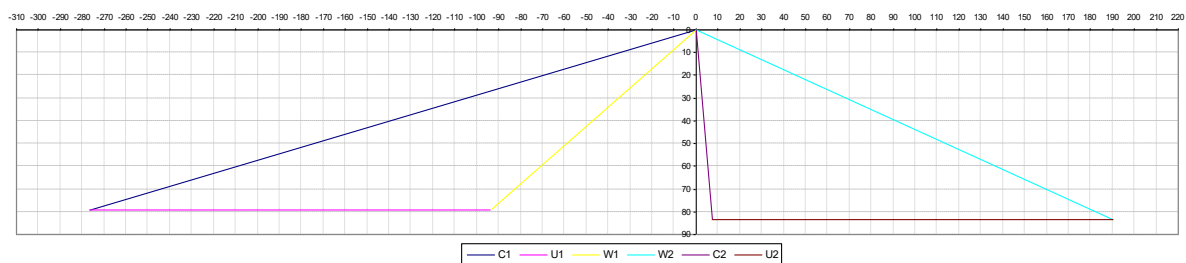
в

Г

Д

Е

Рис. 2. Трикутники швидкостей турбіни на водяній парі:
а – перший ступень; б – другий ступень; в – третій ступень;
г – четвертий ступень; д – п'ятий ступень; е – шостий ступень

Висновки. / Conclusions. Вибір частоти обертання ротору у 25 тис. об/хв зумовлений забезпеченням мінімально допустимої висоти першого ступеня турбіни (не повинна бути меншою за 10 мм [5, 6]). Частоту обертання обрано з урахуванням можливості виготовлення та забезпеченням надійності роботи енергетичної установки.

Збільшення частоти обертання призведе до зменшення діаметру лопаткових апаратів та суттєво вплине на можливість виготовлення ротору, а також призведе до необхідності використання більш дорогого редуктора або частотного перетворювача.

За умови зменшення частоти обертання збільшиться діаметр лопаткових

апаратів, що у свою чергу призведе до зменшення коефіцієнту парціального підводу і додаткових втрат.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Van der Waals J.D. On the Continuity of the Gaseous and Liquid States / J.D. Van der Waals – New York: Dover, 2004. – 320 p. – ISBN 0486495930.
2. Soave G. Equilibrium Constants from a Modified Redlich-Kwong Equation of State / G. Soave // Chemical Engineering Science. – 1972. – № 27. – PP. 1197-1203.
3. Heidemann R.A. A Van der Waals-type equation of state for fluids with associating molecules / R.A. Heidemann, J.M. Prausnitz // Proc. Nat. Acad. Sci. USA. – 1976. – Vol. 73. – № 6. – PP. 1773-1776.
4. Garland C.W. Experiments in Physical Chemistry / C.W. Garland, J.W. Nibler, D.P. Shoemaker – New York: McGraw-Hill Higher Education, 2009. 100 p.
5. Щегляев А.В. Паровые турбины. Теория теплового процесса и конструкции турбин: учеб. для вузов. В 2 кн. Кн. 1 / А.В. Щегляев; доп. и подгот. к печати Б.М. Трояновским. – М.: Энергоатомиздат, 1993. – 800 с. ISBN 5-283-00197-0.
6. Abbas R. Joule. Thomson coefficients and Joule-Thomson inversion curves for pure compounds and binary systems predicted with the group contribution equation of state VTPR / R. Joule. Abbas // Fluid Phase Equilibria. – 2011. – № 306. PP. 181-189.

КОНТАКТНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ТІЛ З ПОЧАТКОВОЮ НАПРУГОЮ З КОНКРЕТНОЮ ФОРМОЮ ПРУЖНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Плясунова Олена Олегівна

викладач

Тончев Петро Іванович

Удалов Данило Сергійович

Ончуров Віктор Миколайович

Студенти

ВСП Одеський автомобільно-дорожній фаховий коледж

Національного університету "Одеська політехніка"

м. Одеса, Україна

Вступ. Дослідження питань контактної взаємодії твердих тіл є досить актуальною проблемою в зв'язку з тим, що одним із найбільш поширених на практиці способів передачі зовнішніх зусиль є контактна взаємодія. В даний час з проблем, що належать до контактних задач для пружних, в'язкопружних та пластичних тіл, в рамках класичних постановок отримані результати досліджень, охоплюють широке коло питань. Детальний огляд досліджень у сфері контактних завдань подано в оглядових статтях Н. А. Кільчевського та Е. Н. Костюка, В. Л. Рвачова, Г. Я. Попова та Н. А. Ростовцева, Б. Л. Абрамяна, а також наведено в колективній монографії за редакцією Л. А. Галина «Розвиток теорії контактних завдань». Лев Олександрович Галин є одним із творців важливого напрямку математичної теорії пружності - теорії контактних завдань. Їм досліджено велику кількість плоских та просторових контактних завдань теорії пружності.

Ціль роботи. Одним з важливих факторів при контактній взаємодії є облік початкових (залишкових) напруг. Незважаючи на суттєве досягнення у розвитку контактних завдань, питання обліку початкових напруг при контактній взаємодії залишився майже повністю нерозробленим до останнього часу. Як відомо, практично у всіх елементах конструкції присутністю початкові напруги, які можуть бути викликані, наприклад, технологічними операціями,

що проводяться при виготовленні матеріалів або складання конструкції. У разі композиційних матеріалів початкові напруги, як правило, відповідають напруженням вздовж армуючих елементів. У земній корі вони утворюються за рахунок дії гравітаційних сил та технічних процесів. Їх необхідно враховувати під час вирішення завдань про деформацію ґрунтів (особливо мерзлих). Крім цього, в пружнопластичних тілах також можуть бути внутрішні залишкові напруги після зняття навантажень. Облік початкових напруг при розрахунку відповідальних елементів конструкцій, машин та споруд дозволить при їх створенні більш ефективно врахувати ресурси матеріалів міцності шляхом правильної оцінки запасів міцності та суттєво знизити їх матеріалоємність, зберігаючи потрібні фундаментальні характеристики загалом.

Матеріали та методи. На даний час у дослідженнях контактних завдань у тілах з початковою напругою склалися два підходи. Перший з них пов'язаний з дослідженнями для тіл з конкретною формою пружного потенціалу. Очевидно, першою роботою в цьому напрямку явилася робота, в якій розглядається змішане завдання для стисливого пружного тіла з початковою напругою з потенціалом Трелоара (тіло неогуківського типу).

Другий підхід, який розвивався паралельно з першим, як вже згадувалося, пов'язаний з дослідженнями по контактним завданням для пружних тіл з початковою напругою при довільній структурі пружного потенціалу.

Результати та обговорення. Однією з перших у цьому напрямі стала робота, в якій досліджено контактне завдання для пружної півплощини (без урахування сил тертя) з стисненого матеріалу Муні, підданого рівномірному одномірному розтягуванню вздовж кордону по півплощині. З урахуванням розв'язання задачі про дію нормальної спів-зосередженої сили на кордон попередньо напруженої півплощини отримано інтегральне рівняння контактної задачі. Показано, що ядро інтегрального рівняння для контактної задачі чи у випадку попередньо напруженої півплощини відрізняється від ядра відповідної класичної контактної задачі множителем, що залежить від коефіцієнта попереднього розтягування. Встановлено, що розподіл контактної

тиску під плоским штамп збігається з класичним. Для прямолінійного похилого штампу закон розподілу контактного тиску відрізняється від класичного.

Просторове контактне завдання для півпростору з початковою напругою також для стисненого матеріалу (тіло неогуківського типу) розглянута в [1]. У разі штампу еліптичної форми в плані на підставі чисельних розрахунків дано аналіз впливу початкових напруг на розподіл контактного тиску. Аналогічне контактне завдання для півпростору з початковими напругами дещо раніше опублікована в [2]. Матеріал півпростору також вважався стисливим. Подальший розвиток теорії контактних завдань для тіл з початковими напругами для пружних потенціалів конкретної форми отримані в роботах В. М. Александрова, Н. Х. Арутюняна та їх учнів: С. Р. Бруднова, І. В. Воротинцева, В. С. Порошина, Б. І. Сметаніна, Л. Н. Філіппової. У роботі [2] досліджені плоскі контактні завдання для півпростору і шару кінцевої глибини, попередньо напружених дією сил тяжіння та однорідними зусиллями на нескінченності.

Передбачається, що матеріал, зазначених деформованих тіл нестиснений, а сили тертя в області контакту між штампом та межею тіла відсутня. Вивчено критичні значення початкових напруг. Зокрема, виявлено випадки втрати еліптичності лінеаризованої системи рівнянь (внутрішня втрата середовища), а також виявлення поверхневої втрати стійкості середовища. Для потенціалу Муні виявлено значення початкових напруг, коли напівпростір (шар) починає працювати як основа Вінклера.

У роботі [3] вивчено завдання про взаємодію гладкого жорсткого штамп з пружною напівплощиною з стисканого матеріалу при обліку початкових напруг, створюваних власною вагою напівплощини (так звана «важка напівплощина»). У [2] для конкретних форм пружного потенціалу у разі стисливого матеріалу, попередньо напруженого дією сил тяжіння та однорідними зусиллями на нескінченності, вирішені два завдання: контактна задача для смуги з початковими напругами та задача про вертикальну тріщину кінцевої довжини, що виходить на межу напівплощини. Роботи [1, 2, 3]

присвячені контактним завданням для фізично нелінійного пружного шару з початковими напругами (взаємно однозначний зв'язок між деформаціями та напругами має нелінійний характер). У першій роботі розглядається нестерпне пружне середовище. В результаті щодо невідомого контактного тиску отримано інтегральне рівняння, яке відрізняється від інтегрального рівняння контактної задачі для лінійно-пружного шару лише видом деякої функції та значення контактної жорсткості. Як приклад розглянутий плоский еліптичний у плані штамп. Зокрема, встановлено, що зі збільшенням початкових напруг при постійному впровадженні штампу сила, що вдавлює, зменшується. В останній роботі досліджується контактна задача для шару, попередньо напруженого рівномірно розподіленими на нескінченності зусиллями, неоднаковими вздовж двох взаємно перпендикулярних осей та паралельними граням шару. У першому наближенні показана повна аналогія контактної задачі для попередньо напруженого фізично нелінійного пружного напівпростору і задачі про вдавлювання штампу веометрично нелінійний пружний напівпростір з початковою напругою. Встановлено, що у випадку непоганого еліптичного у плані штампу збільшення початкових напруг уздовж однієї з осей призводить до «витягування» еліптичної області контакту в тому самому напрямку. При цьому чим менше ексцентриситет еліпса (області контакту), тим більше проявляється зазначений ефект.

У роботах [1, 2, 3] розглянуті плоскі та осесиметричні контактні завдання для фізично нелінійного (геометрично лінійного) та геометрично нелінійного (матеріал з потенціалом геометричного типу) шару та простору, попередньо напружених однорідними рівномірно розподіленими по товщині зусиллями. За допомогою інтегрального перетворення Фур'є у випадку плоских завдань та інтегрального перетворення Ханкеля у разі осесиметричних завдань розглянуті задачі зведені до вирішення інтегральних рівнянь першого роду з нерегулярними ядрами. початкових напруг та нелінійних властивостей середовища на поведінку механічних характеристик розглянутих завдань. Зокрема, встановлено що:

а) початкові напруги не змінюють порядку особливості поля напруги в кутах штамп, але впливають на величину напруг і деформацій як безпосередньо під штампом, так і всієї нелінійно-пружної області;

б) величина сили, що вдавлює, при заданому осаді і контактних напруг істотно залежить від умов переднапруги. У цих роботах отримані умови порушення внутрішньої стійкості середовища, що тотожно порушення еліптичності лінеаризованої системи рівнянь, залежно від початкових напруг. Для деяких окремих випадків нелінійно-пружних середовищ побудовані області допустимих значень початкових напруг. Знайдено критичні значення початкових напруг, при яких відбувається втрата поверхневої деформованості та стійкості середовища.

Осесиметричній задачі про вдавлювання жорсткого штамп в попередньо напружений упругопластичний нестисаний напівпростір присвячена робота [2].

У роботі [2] розглядається контактна задача про впровадження симетрично розташованих кругових штампів у торці кругового циліндра, виготовленого з нелінійно-пружного ізотропного матеріалу, що не стискається при наявності в циліндрі однорідного поля початкових напруг. Передбачається, що тертя між штампами та пружним тілом відсутня, а бічна поверхня циліндра вільна від дотичних напружень та нормальних переміщень.

Вказана контактна задача наведена до парного ряду - рівняння, рішення якого зводиться до нескінченної системи лінійних алгебраїчних рівнянь із сингулярною матрицею. Числові прийоми розглянуті для поширених моделей гумоподібних матеріалів (потенціали Муні та Бартенева – Хазановича). В результаті обчислені контактні напруги і жорсткість циліндра в залежності від початкових напруг (бічне стиснення або розтягування), а також геометричних параметрів циліндра. Зокрема для матеріалу Муні показано, що жорсткість системи штамп-циліндр збільшенням розтягування (стиснення) зменшується до деякого мінімального значення, а потім зростає; для матеріалу Бартенева-Хазановича зі збільшенням зазначеного коефіцієнта жорсткість системи монотонно

зменшується. Зазначається, що для матеріалів, що розглядаються, при прагненні радіуса циліндра до радіуса штампу жорсткість необмежено зростає.

Дослідження по контактним завданням з початковими напругами у разі конкретних форм пружного потенціала розвиваються паралельно та за кордоном. Крім двох вищезазначених робіт [1, 2] слід зазначити роботи [2, 3]. Одна з них [3] присвячена задачі Бусінеска для передбачувано напруженого стисканого пружного напівпростору з потенціалом Трелоара (тіло неогуківської сили) у разі штампа довільної форми. У [3] розглянута осесиметричне контактне завдання для шару з початковою напругою. Матеріал шару також стискаємо, а пружний потенціал відповідає неогуківському тілу. До названого вище напрямку по контактним завданням для тіл з початковими напругами стосовно пружних потенціалів конкретної форми примикають дослідження вібрацій жест-штампів на поверхні попередньо напружених тіл. В інших роботах [2, 3] з тих ж позицій досліджуються завдання про вібрацію жорсткого штампу на поверхні циліндра і напівпростору з початковими напругами. Середовище передбачається стискається і розглядаються гармонійні колювання штампу. Роботи [1–3] присвячені задачі про колювання жорсткого штампу на поверхні попередньо напруженого шару та задачі про вібрацію жорсткого бандажу на поверхні попередньо напруженого кругового циліндра. Передбачається неоднорідність середовища з неоднорідними початковими напругами (пружні параметри середовища та початкова напруга – деякі довільні гладкі функції однієї з координат: глибини шару, радіусу циліндра). І, нарешті, у роботах [2, 3] вивчено хвильові поля в шарі з початковими напругами з стислими матеріалу викликані жорстким штампом, що вібрує на його поверхні. У всіх перерахованих роботах на підставі чисельних розрахунків виявлено вплив інтенсивності початкової деформації та вибору форми пружного потенціалу на основні характеристики хвильового процесу.

Висновки. Таким чином, аналіз розглянутих робіт дозволяє зробити висновок, що теорія контактної взаємодії напівбезкінечних пружних тіл з пружними штампами кінцевих розмірів при обліку початкових напруг у

напівнескінченних тілах отримала подальший розвиток, який включає:

а) постановку задач контактної взаємодії стиснутих і стискаючих тіл з початковими напруженнями та пружних штампів у загальній формі для теорії великих (кінцевих) та двох варіантів малих початкових деформацій у разі довільної структури пружного потенціалу; б) розвиток методів вирішення плоских і просторових контактних завдань, лінеаризованої теорії пружності з використанням інтегральних утворень, інтегральних рівнянь, теорії потенціалу, методів завдання Рімана – Гільберта, а також існуючих чисельних методів дослідження пакету прикладних програм Maple з оцінкою збіжності та ефективності цих методів на прикладі рішення конкретних завдань; в) рішення конкретних класів плоских і просторових контактних завдань для напівнескінченних тіл з початковими штампами, виявлення нових механічних ефектів, пов'язаних з впливом початкових напруг, формулювання на підставі цих рішень рекомендацій щодо інженерних методів розрахунку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гузь О. М., Бабич С. Ю., Рудницький В. Б. Контактна взаємодія тіл з початковими напруженнями. Київ: Вища школа, 1995. — 304 с.
2. Гузь А. Н., Бабич С. Ю., Глухов Ю. П. Статика та динаміка підстав з початковими (залишковими) напруженнями. Кременчук: Видавництво «Кременчук», 2007. - 795 с.
3. Рвачов В. Л. Дослідження вчених України у галузі контактних завдань теорії пружності // Прикл. механіка. - 1967. - 3, №10. - С. 109-116.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ КРИТИЧНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Попель В. А.,

ORCID iD: 0000-0001-5544-3544

Чумаченко С. М.,

Д.Т.Н., С.Н.С.

ORCID iD: 0000-0002-8894-4262

Зайка Н. В.,

ORCID iD: 0000-0002-5791-8926

ДержНДІ технологій кіберзахисту,
м. Київ, Україна

Постановка проблеми. Системний аналіз, як метод дослідження «складних» систем (СС), забезпечує коректний вибір і обґрунтування показників ефективності, дослідження їх залежностей від системних параметрів, визначення обмежень щодо умов створення і застосування системи безпеки критичної енергетичної інфраструктури.

Інтегральна безпека об'єктів системи критичної енергетичної інфраструктури (СКЕІ), як її найважливіша властивість, досягається утриманням високої функціональної сталості (надійності) «технологічної системи» (ТС) СКЕІ, систематичною профілактикою відмов ТС з екологічно небезпечними наслідками, захистом об'єктів СКЕІ від ураження засобами противника та швидкою ліквідацією екологічних наслідків (відновленням) при надзвичайних ситуаціях (НС) воєнно-техногенного характеру.

Структура система безпеки критичної енергетичної інфраструктури повинна мати такий **ресурсний склад**:

«виконавча частина» системи – персонал, спеціальне обладнання і ресурси щодо відповідних заходів по утриманню функціональної сталості СКЕІ;

«управляюча» частина системи – персонал, спеціальне обладнання

інформатизації управління виконавчою частиною по усіх функціях системи.

Визначимо функціональні зв'язки у структурі системи на першому рівні її декомпозиції («управляюча» і «виконавча» частини як «ресурсна» та «інформаційна» підсистеми). Докладно структура системи безпеки критичної енергетичної інфраструктури надана на рис. 1.

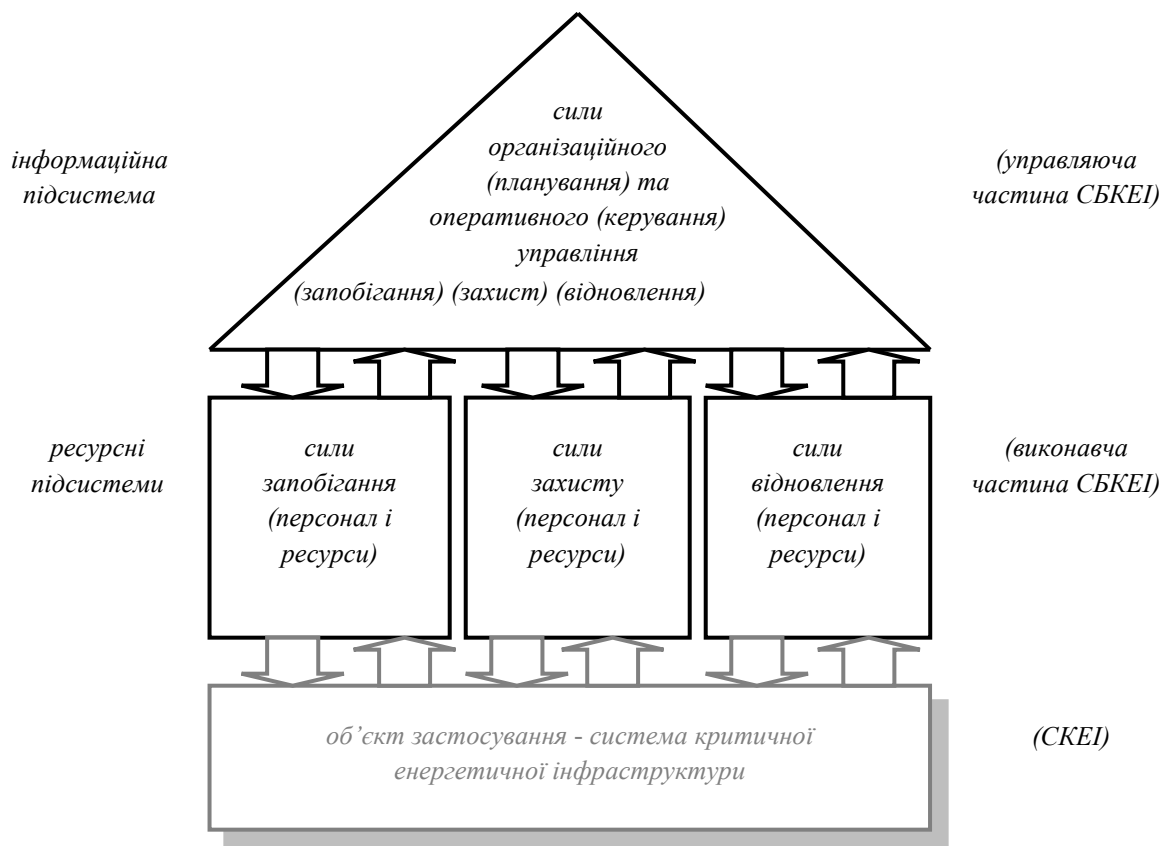

Рис. 1. Структура системи безпеки критичної енергетичної інфраструктури (СБКЕІ) на першому рівні декомпозиції

Управляюча частина призначена для організаційного (планування сил і засобів запобігання та ліквідації) та оперативного управління (керування діями сил в процесі застосування). Основним ресурсом персоналу управляючої частини є інформаційний ресурс даних, технологій і засобів інформатизації.

Виконавча частина призначена для виконання завдань щодо запобігання та ліквідації наслідків НС в процесі застосування системи. Основним ресурсом персоналу виконавчої частини є матеріальні ресурси спеціального і загального призначення, що при їх застосуванні утворюють системний ефект (відвернені

збитки) на «об'єкті відповідальності» - СКЕІ.

Розглянемо зміст задачі оптимального розподілу витрат на взаємопов'язані заходи підвищення живучості СКЕІ, вирішення якої забезпечує максимальну воєнно-економічну ефективність витрат ресурсів.

Ефективне застосування складних систем типу «СКЕІ» пов'язане з необхідністю пошуку компромісу щодо ресурсного забезпечення доцільних значень їх характеристик, а саме – оптимальне співвідношення витрат на запобігання збитків (їх попередженням) та на подальше відвертання (у випадку виникнення НС) можливих збитків і відновлення об'єктів СКЕІ (при ліквідації воєнно-екологічних наслідків надзвичайних ситуацій) системою воєнної екобезпеки.

Розглянемо загальний підхід до даної задачі.

Нехай відома залежність витрат y на ліквідацію наслідків руйнування «над-системи» (відновлення об'єкта захисту) від витрат x на його «попередження», яка надається аналітичною функцією

$$y = f(x). \quad (1)$$

Очевидно, загальні витрати на безпеку системи складуть (одиниць витрат) –

$$c(x, y) = x + y = x + f(x) = c(x). \quad (2)$$

Можливі витрати визначаються інтервалом значень аргументу функції однієї змінної (2), тобто межами бюджету

$$0 \leq c \leq b. \quad (3)$$

Задача полягає у тому, щоб на множині значень $\{x\}$, кожне з котрих задовольняє обмеження (3), знайти таке (оптимальне) значення

$$x_0 \in \{x\}, \quad (4)$$

що мінімізує загальні витрати системи

$$c(x_0) = x_0 + f(x_0) = \min_{\{x\}} c(x). \quad (5)$$

Рішення задачі здобувається методом визначення стаціонарної точки

(точки екстремуму) як оптимального значення (4) аргументу цільової функції (2) та перевірку його на відповідність обмеженню (3), таким чином

$$\left. \frac{dc(x)}{dx} \right|_{x_0} = 1 + \left. \frac{df(x)}{dx} \right|_{x_0} = 0, \quad 0 \leq x_0 \leq b. \quad (6)$$

У абсолютній більшості практичних випадків, як показує регресійний аналіз, функція витрат $f(x)$ є гіперболічною [2]

$$c(x, y) = \omega / \{(x + zx) \times (y + zy)\} = f(\alpha, \beta), \quad (7)$$

де α – константа, яка визначає «чутливість» даної функції до зміни витрат x ;

zx, zy – константи, які узгоджують значення змінних з їх фізичним змістом, що завдається обмеженням (2).

Графік типової залежності між витратами (x, y) на «компромісні» міри безпеки системи наданий на рис.

Якщо Y – максимальне значення витрат на відновлення системи (ліквідацію збитків) при відсутності витрат на запобігання збитків, тоді, очевидно

$$y(x = 0) = Y,$$

і якщо X – максимальне значення витрат на запобігання збитків (ліквідацію збитків) при відсутності витрат на відновлення системи, тоді, очевидно

$$x(y = 0) = X$$

Таким чином, функція зв'язку витрат (для формальних значень змінних)

$$f(\alpha, \beta) = \frac{\omega}{(\alpha \times \beta)} = \frac{\omega}{\alpha(x) \times \beta(y)}. \quad (8)$$

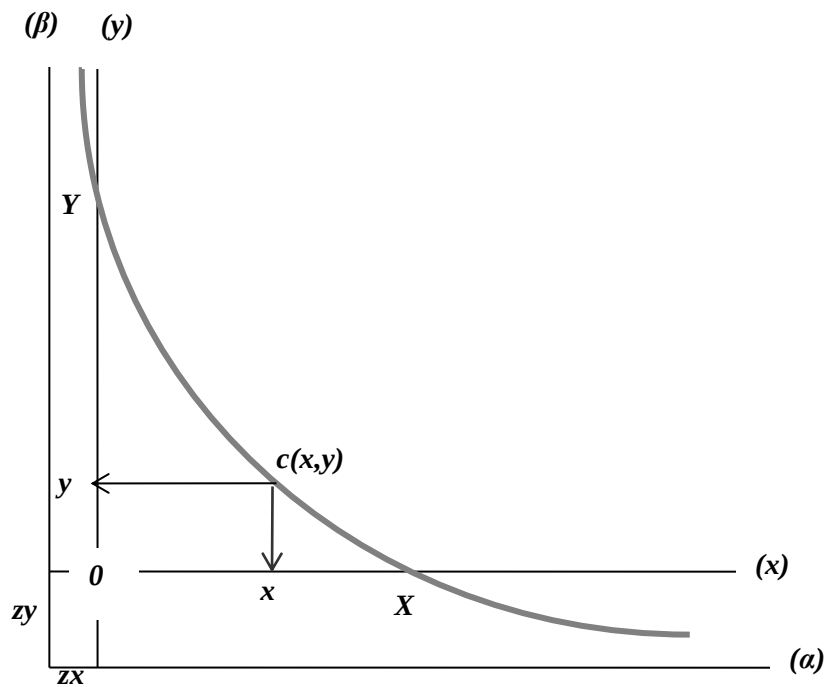

**Рис. Графік типової залежності між витратами (x,y)
на «компромісній» міри безпеки системи**

Фактичні значення змінних, котрі по фізичному змісту не можуть дорівнювати нескінченості (при гіперболічній їх залежності), пов'язані з формальними наступним чином (см. рис. 2)

$$\alpha = (x + zx); \beta = (y + zy) \quad (9)$$

Тоді цільова функція витрат

$$c(x, y) = (x + y) \quad (10)$$

і функція зв'язку в канонічному вигляді

$$f(x, y) = \omega / \{(x + zx) \times (y + zy)\} \quad (11)$$

Необхідно на множині невід'ємних значень (x,y), які задовольняють обмеження на область можливих рішень {X,Y}

$$F = f(x, y), \quad (12)$$

знайти таке (оптимальне) рішення

$$(x_0, y_0), \quad (13)$$

котре мінімізує цільову функцію витрат

$$c(x_0, y_0) = \min_{\{x, y\}} c(x, y) = x_0 + y_0. \quad (14)$$

Для пошуку оптимальних значень змінних складемо функцію Лагранжа

$$\Phi(x, y, \lambda) = c(x, y) + \lambda \times \{F - \omega / (\alpha(x) \times \beta(y))\}. \quad (15)$$

Запишемо умови існування «сідлової точки» (x_0, y_0) функції Φ , координати якої є оптимальним рішенням задачі –

$$\begin{aligned} \frac{\partial \Phi}{\partial x} &= \frac{\partial c}{\partial x} - \lambda \frac{d\alpha}{dx} \beta(y) = 0; \\ \frac{\partial \Phi}{\partial y} &= \frac{\partial c}{\partial y} - \lambda \frac{d\beta}{dy} \alpha(x) = 0; \\ \frac{\partial \Phi}{\partial \lambda} &= F - \frac{\omega}{\alpha(x) \times \beta(y)} = 0. \end{aligned} \quad (16)$$

Рішення даної системи алгебраїчних рівнянь і дає шукані (x_0, y_0) .

Висновок. Задачі організаційного управління системою, що й визначають її цільову ефективність, є задачами ресурсної оптимізації при плануванні:

- витрат на організаційні заходи і техніку безпеки об'єкту СКЕІ;
- витрат на профілактику та відновлення ТС об'єкту СКЕІ;
- витрат на ліквідацію наслідків НС на об'єкті СКЕІ.

Звернемось до змісту цих задач.

Оскільки в абсолютній більшості СС (об'єкт захисту) є універсальною, тобто в процесі застосування використовується у різних взаємопов'язаних заходах, то вирішення оптимізаційної задачі їх ресурсного забезпечення на етапі організаційного управління (планування застосування) завжди дозволяє максимізувати ефективність використання ресурсів системи для виконання її завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Суходоля О. М. Проблеми захисту енергетичної інфраструктури в умовах гібридної війни :аналіт. зап. / О. М. Суходоля [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1891/>
2. Закон України «Про критичну інфраструктуру».

3. Мурасов Р. К., Невольніченко, А. І., Чумаченко, С. М., Михайлова А. В., Піріков, О. В. Моделювання загроз виникнення надзвичайних ситуацій на об'єктах критичної інфраструктури з використанням методу системної динаміки, № 3 (2022): Таврійський науковий вісник. Серія: Технічні науки, (3), 88-99. <https://doi.org/10.32851/tnv-tech.2022.3.10>

4. Calculating the reliability of a critical infrastructure system by decomposing it as a complex system Tymur Kurtseitov, Rustam Murasov, Yaroslav Melnyk, DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.5.8>

ОЦІНЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ СОСІСОК «ДИТЯЧІ»

Рацук Марія Євгенівна

к. т. н., доцент

Пузік Діана Вікторівна

студент

Херсонський національний технічний університет

м. Херсон, Україна

Вступ. / Introductions. Ковбасні вироби користуються підвищеним попитом, тому що мають значні споживчі переваги та харчову цінність, насамперед внаслідок високого вмісту повноцінних білків та інших корисних речовин та за рахунок економії часу для приготування страв на основі ковбас. На сьогодні ринок ковбасної продукції пропонує споживачам значне асортиментне різноманіття, що виникає завдяки технологічному поєднанню основної і додаткових видів сировини, появі нових рецептів та схем у виробництві продукції, застосування сучасних способів обробки та використанню нових матеріалів та форм для ковбасних оболонок тощо.

Важливою проблемою розвитку вітчизняного м'ясного ринку є забезпечення належної якості ковбасних продуктів, що є необхідним елементом їх споживчої безпеки. Зокрема, йдеться про формування комплексної та дієвої системи безпеки ковбасної продукції на основі ефективного поєднання й відповідності виробничого, торговельного і власне споживчого процесу.

Коло питань, що пов'язані з формуванням якості ковбасних виробів, має вирішуватись шляхом вдосконалення нормативно - технічного регулювання і постійного підвищення показників якості та безпеки м'ясної продукції.

Мета роботи./Aim. Метою роботи було дослідження якості сосисок «Дитячі» різних торгових марок.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження використовували органолептичні методи оцінки якості сосисок, згідно з ДСТУ 4436:2005 «Ковбаси варені, сосиски, сардельки, хліби м'ясні. Загальні технічні

умови».

Результати та обговорення./Results and discussion. Проведено дослідження відповідності органолептичних показників сосисок «Дитячі» торгових марок «Ятранчик», «М'ясна лавка» та «Ювілейний» вимогам ДСТУ 4436:2005 «Ковбаси варені, сосиски, сардельки, хліби м'ясні. Загальні технічні умови».

Результати досліджень зведено в табл. 1.

Таблиця 1

Органолептичні характеристики сосисок «Дитячі»

Показник, одиниці вимірювання	Вимоги ДСТУ 4436:2005	«Ятранчик»	«Ювілейний»	«М'ясна лавка»
1	2	3	4	5
Зовнішній вигляд	Батончики сосисок з чистою сухою поверхнею без пошкодження оболонки, напливів фаршу, злипів, бульйонних та жирових набряків	Батончики сосисок з чистою сухою поверхнею без пошкодження оболонки, напливів фаршу, злипів, бульйонних та жирових набряків	Батончики сосисок з чистою сухою поверхнею без пошкодження оболонки, напливів фаршу, злипів, бульйонних та жирових набряків	Батончики сосисок з чистою сухою поверхнею без пошкодження оболонки, напливів фаршу, злипів, бульйонних та жирових набряків
Консистенція	Ніжна, соковита	Ніжна, соковита	Ніжна, соковита	Ніжна, соковита
Вигляд фаршу на розрізі	Рожевий або світло-рожевий фарш рівномірно перемішаний без порожнин і сірих плям. На розрізі можлива наявність дрібної пористості	Світло-рожевий фарш рівномірно перемішаний без порожнин і сірих плям. На розрізі наявність дрібної пористості	Блідо-рожевий фарш рівномірно перемішаний без порожнин і сірих плям. На розрізі наявність дрібної пористості	Світло-рожевий фарш рівномірно перемішаний без порожнин і сірих плям. На розрізі незначна наявність дрібної пористості та невеликі краплі іншого кольору
Запах та смак	Властиві даному виду продукту, з ароматом прянощів, в міру солоний, без стороннього запаху та присмаку	Властиві даному виду продукту, з легким ароматом прянощів, в міру солоний, без стороннього запаху та присмаку	Властиві даному виду продукту, з яскраво вираженим ароматом прянощів, в міру солоний, без стороннього запаху та присмаку	Властиві даному виду продукту, з яскраво вираженим ароматом часнику, в міру солоний, без стороннього запаху та присмаку
Форма, розмір та товарна відмітка (в'язання) батонів	Батончики довжиною від 9 до 13 см, діаметром від 27 мм до 32 мм	Батончики довжиною 9,8 см, діаметром 25 мм	Батончики довжиною 9,5 см, діаметром 28 мм	Батончики довжиною 10,3 см, діаметром 23 мм

Результати дослідження свідчать про те, що досліджені сосиски в цілому відповідають вимогам нормативної документації. Так, сосиски торгових марок «Ятранчик» та «М'ясна лавка» мають більш яскравий рожевий колір порівняно з сосисками торгової марки «Ювілейний». Сосиски торгових марок «М'ясна лавка» та «Ювілейний» відрізняються достатньо інтенсивним аромат прянощів порівняно з сосисками «Ятранчик». При бальній оцінці органолептичних показників за сукупністю результатів найвищі бали одержали сосиски торгових марок «Ятранчик» та «Ювілейний»; сосиски торгової марки «М'ясна лавка» дещо поступаються за показниками смаку та аромату.

Висновки./Conclusions. Досліджено органолептичні показники сосисок «Дитячі» торгових марок «Ятранчик», «М'ясна лавка» та «Ювілейний». Встановлено, що дані сосиски за органолептичними показниками відповідають вимогам ДСТУ 4436:2005 «Ковбаси варені, сосиски, сардельки, хліби м'ясні. Загальні технічні умови».

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОСТОРОМ В ІТ-КОМПАНІЇ

Федчук Ростислав Богданович,
студент кафедри інформаційних систем та мереж
Кравець Петро Олексійович,
к.т.н., доцент кафедри інформаційних систем та мереж
Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Вступ. В сучасному світі, де ІТ-компанії займають провідні позиції на ринку, інформаційні технології грають критичну роль у всіх аспектах життя цих компаній. Планування та управління простором – це одна з ключових областей, яка безпосередньо впливає на ефективність та результативність діяльності ІТ-компаній.

У ІТ-компаніях ефективне використання простору має особливе значення: це може допомогти знизити витрати, покращити роботу персоналу та підвищити ефективність бізнесу. Однак, в умовах швидкої зміни технологій та зростання бізнесу, ручний облік приміщень може бути недостатньо ефективним. Не даремно в останнє десятиліття широкої популярності набула автоматизація усіх процесів для вирішення тих чи інших бізнес-задач [1].

Ціль роботи. Метою роботи є аналіз інформаційної технології планування, керування та управління простором в ІТ-компанії.

Матеріали та методи. Планування простору в ІТ-компанії включає в себе розміщення робочих приміщень з великою кількістю місць, рекреаційних зон, спортивних куточків, кухні та інших елементів офісної інфраструктури. Усі ці компоненти безпосередньо відіграють важливу роль у ефективності ведення бізнесу ІТ-компанією. Оскільки, коли працівники компанії забезпечені усім необхідним, продуктивність кожного з них зростає експоненціально, що, зрештою, має прямий вплив на прибутки ІТ-компанії.

Інформаційні технології дозволяють проводити більш точний аналіз

потреб в просторі та забезпечувати оптимальне використання наявних ресурсів. Зокрема, за допомогою комп'ютерних програм можна побудувати віртуальні моделі приміщень, що дозволяє відстежувати рух людей та зони найбільшого навантаження. В свою чергу, це дозволяє збільшити ефективність використання простору та підвищити робочу продуктивність.

Управління простором в ІТ-компанії також може бути значно поліпшене за допомогою інформаційних технологій. Актуальність цієї роботи якраз і полягає у необхідності існування такої інформаційної технології обліку приміщень, що дозволить ІТ-компаніям максимально ефективно використовувати наявні ресурси та забезпечувати максимальну продуктивність при зниженні витрат. Іншими словами, вище керівництво компанії не повинне витрачати зайві кошти та час на ведення обліку чи аналіз величезної кількості даних приміщень та інших компонентів інфраструктури, коли можна його вкладати у вирішення безпосередньо поставлених бізнес-задач.

Результати та обговорення. Розробка інформаційної технології обліку приміщень для ІТ-компаній є ключовою складовою для вирішення проблеми ефективного використання простору та зниження витрат. Розроблена технологія дозволить збирати, обробляти та аналізувати інформацію щодо використання приміщень у режимі реального часу, що забезпечить ефективний контроль за використанням простору та дозволить вчасно реагувати на зміни вимог. Дану технологію варто розглядати, як і систему прийняття рішень, що не лише маніпулює даними, а й допомагає аналізувати та підбирати інформацію за відповідними запитам користувача.

Наприклад, системи „розумного будинку” дозволяють автоматизувати багато процесів управління приміщеннями, таких як освітлення, клімат-контроль, безпека, телефонія та інші. Це дозволяє значно знизити витрати на управління простором та забезпечити комфортні умови для співробітників.

Окрім цього, інформаційні технології також допомагають управляти інвентарем та матеріалами в ІТ-компанії. За допомогою спеціальних програм

можна аналізувати стан приміщень, відстежувати кількість матеріалів та обладнання, контролювати їх розподіл та переміщення, що дозволяє оптимізувати процеси замовлення та управління запасами.

Варто також і згадати ще один вагомий аспект застосування інформаційних технологій для керування та обліку приміщень у ІТ-компаніях. Мова йде про вплив на здоров'я співробітників [2]. Програми здатні набагато швидше реагувати на зміни у повітрі, рівень освітленості чи навіть кисню, автоматично аналізувати стан приміщень і сповіщати у разі виникнення певних загроз для здоров'я працівника. Такий підхід і турбота про власних працівників забезпечить ІТ-компанії надійний та безперебійний процес розробки якісного програмного забезпечення. Більше того, розроблювати таку систему варто і з урахуванням можливих інтеграцій з іншими системами автоматизованого контролю стану приміщень. Це допоможе з легкістю додавати новий функціонал, який може не бути частиною інформаційної технології.

Висновки. Функціонування інформаційних технологій обліку та управління простором для ІТ-компанії важко перебільшити. Найбільшу зручність та ефективність її використання можна побачити тоді, коли інформаційна технологія обліку та контролю приміщень для ІТ-компанії враховує специфіку діяльності саме цієї галузі. Чим швидше великі ІТ-компанії зрозуміють важливість інвестицій у такі інформаційні системи та технології, тим краще та надійніше будуть функціонувати бізнес-процеси у самій компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Angelakis, V., Tragos, E., Pöhls, H. C., & Kapovits, A. (Eds.). (2019). Smart cities and smart spaces: Concepts, methodologies, tools, and applications. Springer.
2. Робота в офісі: основні санітарно-гігієнічні вимоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://te.dsp.gov.ua/robota-v-ofisi-osnovni-sanitarno-gigiyenichni-vymogy/> .

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАЛЬНОГО ЦЕНТРУ

Чушак Ігор Мар'янович

студент кафедри інформаційних систем та мереж

Верес Олег Михайлович

к.т.н., доцент кафедри інформаційних систем та мереж

Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. Інформаційні технології дедалі більше проникають у всі сфери нашого життя, включаючи навчання. У світі, де швидко змінюються технології та інформаційні потреби людей, ефективність навчання стає все більш важливою. З цією метою, багато навчальних закладів використовують інформаційні технології для поліпшення навчального процесу та підвищення якості навчання.

Одним з найбільш ефективних інструментів, які забезпечують ефективність навчання, є інтелектуальні інформаційні системи. Ці системи здатні збирати, аналізувати та обробляти великі обсяги інформації, що дозволяє забезпечити більш ефективний та індивідуальний підхід до навчання кожного студента. Інтелектуальні інформаційні системи можуть забезпечити широкі можливості для навчання та забезпечити інтерактивність навчального процесу, що поліпшує якість навчання та підвищує мотивацію студентів [1].

Ціль роботи. Метою роботи є аналіз інформаційної технології інтелектуального навчального центру.

Матеріали та методи. Застосування інтелектуальної інформаційної системи в навчальному центрі дозволяє забезпечити доступність навчання для кожного студента. Система може бути індивідуалізованою для кожного користувача, залежно від його потреб та рівня знань. Це дозволяє кожному студенту отримати необхідні знання та навички в зручний для нього час та темп, забезпечує гнучкість, ефективність та тим самим підвищує рівень знань

та підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Інтелектуальна інформаційна система також забезпечує підвищення якості навчального процесу. Система може забезпечити відстеження прогресу студента та надавати рекомендації щодо подальшого навчання. Це дозволяє вчителям підвищити ефективність своєї роботи та допомогти студентам досягнути кращих результатів [2].

Окрім того, інтелектуальна інформаційна система дозволяє забезпечити ефективне управління навчальним процесом. Система може автоматизувати багато процесів, пов'язаних з навчанням, такі як розподіл матеріалів, відстеження прогресу студентів, оцінювання та інше. Це дозволяє вчителям та керівникам центру зосередитися на більш важливих завданнях, таких як розвиток програми навчання та підвищення якості навчання [3].

Результати та обговорення. Інформаційна технологія інтелектуальної інформаційної системи навчального центру є ефективним інструментом для вирішення бізнес-задач, пов'язаних з підвищенням якості навчання та підвищенням ефективності діяльності навчального закладу. Завдяки цій технології, навчальний центр зможе забезпечити більш ефективне управління навчальним процесом та підвищити якість навчання шляхом застосування інноваційних методів та технологій. Розробка надає ряд переваг, таких як:

- **Покращення якості освіти:** інтелектуальна інформаційна система навчального центру допомагає забезпечити якісну та комплексну підготовку студентів, сприяючи розвитку їхніх навичок та знань.
- **Ефективність навчання:** застосування ІТ дозволяє збільшити ефективність навчання та зменшити час, необхідний для засвоєння матеріалу.
- **Масштабованість:** інформаційна система може бути використана в різних навчальних центрах, що дозволяє забезпечити однаковий рівень якості освіти та розвиток студентів.
- **Автоматизація процесів:** розроблена система допомагає автоматизувати процеси навчання та адміністрування, що зменшує ризик помилок та забезпечує більш ефективну роботу працівників навчального

центру.

- Співпраця: ІТ система дозволяє студентам співпрацювати між собою та з викладачами, що сприяє активному навчанню та розвитку соціальних навичок.

- Аналітика: застосування ІТ дозволяє зібрати та обробити велику кількість даних про навчальний процес, що дозволяє зробити об'єктивні висновки та прийняти ефективні рішення.

- Новації: розробка ІТ системи в навчальному центрі сприяє впровадженню новітніх технологій та методів навчання, що забезпечує підвищення якості та ефективності освіти

- Поліпшена доступність та доступ до навчального матеріалу: з інформаційною технологією інтелектуальної інформаційної системи, навчальний матеріал стає доступним в будь-який час та з будь-якого місця за допомогою інтернету. Це дозволяє студентам вчитися в зручний для них час та відповідно до свого розкладу.

- Індивідуалізоване навчання: інформаційна технологія інтелектуальної інформаційної системи може допомогти студентам виконувати тести та інші завдання на основі їхніх індивідуальних потреб та рівня знань. Наприклад, система може автоматично коригувати складність завдань для студентів, щоб вони відповідали їхнім здібностям.

- Поліпшена ефективність навчального процесу: інформаційна технологія інтелектуальної інформаційної системи може зменшити час, необхідний для оцінки студентів та додаткової роботи викладачів, так як багато процесів можуть бути автоматизовані. Це дає більше часу викладачам на інші аспекти навчання та розвиток курсів.

- Збільшення мотивації студентів: інформаційна технологія інтелектуальної інформаційної системи може забезпечити студентам миттєву зворотну зв'язок.

За допомогою IBM Rational Rose була побудована (Рис. 1) діаграма варіантів використання для інтелектуальної інформаційної системи навчального

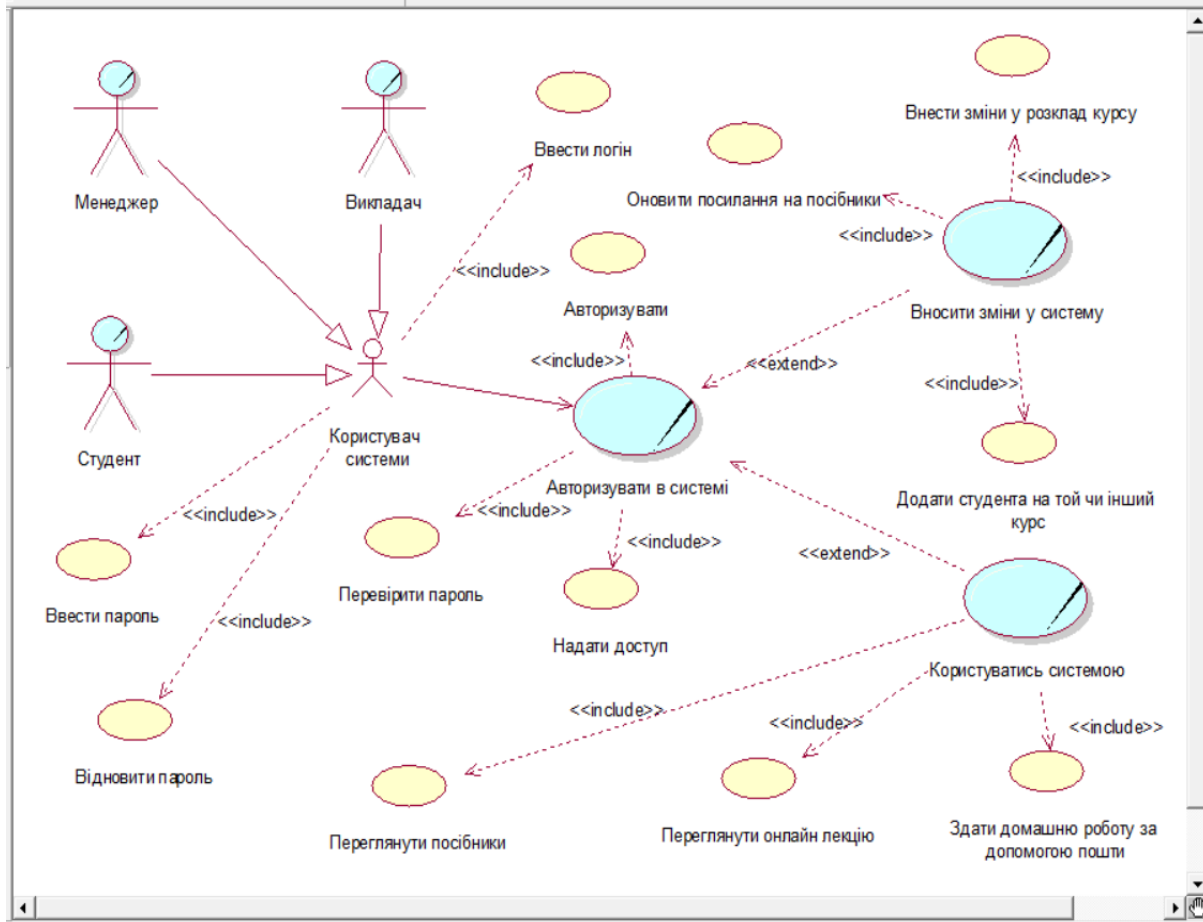

Рис. 1 – Діаграма варіантів використання

Для остаточної побудови діаграми варіанту використання для даної системи було виконано наступні дії:

1. Додано три бізнес актора з ім'ям “Менеджер”, “Студент” та “Викладач” відповідно;
2. Додано актора “Користувач системи” для створення відношення узагальнення;
3. Додано чотири бізнес прецеденти “Авторизувати в системі”, “Користуватись системою” та “Вносити зміни у систему”, які між собою створюють відношення зі стереотипом <<extend>>;
4. Додано варіанти використання: “Ввести логін”, “Відновити пароль”, “Ввести логін”, “Перевірити пароль”, “Надати доступ”, “Авторизувати”, “Переглянути посібники”, “Переглянути онлайн лекцію”,

“Здати домашню роботу за допомогою пошти”, “Додати студента на той чи інший курс”, “Оновити посилання на посібники”, “Внести зміни у розклад курсу”;

5. До актора “Користувач системи” додано відношення залежності зі стереотипами <<include>>, а саме: “Ввести логін”, “Відновити пароль”, “Ввести логін”;

6. До бізнес перцепенту “Авторизувати в системі” додано відношення залежності зі стереотипами <<include>>, а саме: “Перевірити пароль”, “Надати доступ”, “Авторизувати”;

7. До бізнес перцепенту “Користуватись системою” додано відношення залежності зі стереотипами <<include>>, а саме: “Переглянути посібники”, “Переглянути онлайн лекцію”, “Здати домашню роботу за допомогою пошти”;

8. До бізнес перцепенту “Вносити зміни у систему ” додано відношення залежності зі стереотипами <<include>>, а саме: ”, “Додати студента на той чи інший курс”, “Оновити посилання на посібники”, “Внести зміни у розклад курсу”;

Висновки. Інформаційна технологія інтелектуальної інформаційної системи навчального центру є потужним інструментом для розв'язання бізнес задач, пов'язаних з управлінням навчальним процесом та забезпеченням якісної освіти. Розробка такої системи дозволяє збільшити ефективність роботи навчального центру за рахунок автоматизації процесів, підвищення якості навчання та підготовки висококваліфікованих кадрів, а також зниження витрат на управління та адміністрування.

Крім того, інформаційна технологія інтелектуальної інформаційної системи навчального центру дозволяє відстежувати прогрес студентів, розподіляти навчальні ресурси та забезпечувати індивідуальний підхід до кожного студента. У результаті, така система сприяє підвищенню ефективності та якості навчання, що в свою чергу має прямий вплив на розвиток бізнесу та економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочетков, В. А. Інформаційні технології в освіті: навчальний посібник / В. А. Кочетков, О. І. Шевчук. - К.: Академвидав, 2016. - 368 с.
2. Макаренко, О. І. Використання інформаційних технологій в навчальному процесі / О. І. Макаренко // Науково-педагогічні студії. - 2015. № 1. С. 63-67.
3. Орлова, О. В. Роль інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі / О. В. Орлова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. - Харків: НТУ "ХПІ", 2017. - С. 93-95.

МОДЕЛІ СИСТЕМИ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ ФОРМАЦІЇ

Якусевич Юрій Геннадійович

к.т.н., доцент

кафедри природничих та технічних дисциплін

Ізмаїльського інституту водного транспорту

Державного університету інфраструктури та технологій

Україна

Вступ.

Актуальність теми.

Загальновизнаним є той факт, що від якості вищої освіти в країні залежить її майбутнє, оскільки система вищої освіти формує найважливіше багатство держави - людський потенціал. Тому цілком справедливим є твердження, що підвищення якості вищої освіти та її вплив на розвиток економіки повинні стати стратегічним національним пріоритетом України. Перехід економіки України до ринкових відносин, глибокі соціально економічні перетворення вимагають від навчальних закладів не тільки підготовки фахівців з ринкової економіки, не тільки застосування нових навчальних технологій, але й нових методів ведення господарства, спрямованих на прогнозування й планування подальшого розвитку, оптимізацію використання наявних ресурсів, покращення соціально-економічних показників.

Якість вищої освіти традиційно пов'язується із змістом і формою навчального процесу. Зміст навчального процесу, як правило, базується на кваліфікації і досвіді викладачів. Але швидкоплинність змін, що відбуваються у світі сьогодні входження вищої освіти України до Болонської конвенції примушують переглянути усталені, погляди. У цьому сенсі не можуть залишатися осторонь від процесу змін ні структура, ні форма навчального процесу. Це означає, що нові уявлення щодо якості освіти будуть пов'язані не з

"косметичною адаптацією" вищих навчальних закладів (ВНЗ) до нових умов, а з необхідністю глибокої перебудови основ їх діяльності, що потребує нових схем управління діяльністю закладів освіти та застосування економіко-математичних моделей і методів, у тому числі й на рівні окремо взятого навчального закладу.

Питання управління економічними системами й математичного моделювання економічних процесів розглянуті в роботах провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: В. М. Гейця, В. В. Вітлінського, В. М. Вовка, В. А. Кадієвського, Т. С. Клебанової, Ю. Г. Лисенка, О. М. Марюти, А. М. Мороза, О. А. Петрова, І. Г. Поспелова, О. В. Ульянченка, В. М. Усикіна, Е. Балтенспергера, Р. Белмана, П. Роуза, С. Сілі, Д. Січкі, Д. Форрестера. Різні аспекти діяльності ВНЗ знайшли своє відображення в роботах В. М. Огаренка, В. М. Андрієнка, Н. І. Верхоглядової, П. Н. Кулікова, І. Г. Палкіна та інших.

Проте окремі аспекти зазначеної проблеми вимагають подальшого опрацювання, зокрема, питання економіко – математичного моделювання процесів управління вищим навчальним закладом у сучасних умовах не знайшли певного відображення у наукових розробках. Не в повній мірі застосовуються прогностні й оптимізаційні моделі, відсутні схеми ефективного управління якістю навчального процесу, недостатньо розроблені й застосовуються схеми управління діяльністю навчального закладу в цілому.

Мета роботи

Актуальність зазначених проблем в умовах сучасної соціально-економічної формації, ринкової економіки, необхідність їх теоретичного обґрунтування і розробки практичних механізмів оптимізації діяльності ВНЗ зумовили вибір теми статті та мету дослідження а також необхідні моделі для її досягнення.

Модель державно-відомчої освіти – система освіти, визначається метою, змістом освіти, номенклатурою навчальних закладів і навчальних дисциплін та підпорядковується адміністративним чи спеціальним органам, які

їх контролюють. Формалізована модель має вид:

$$D_v = \{P_v(m, z); N(nz, nd), K(ao, so)\} \quad (1)$$

D_v - система державно-відомчої освіти самостійного напрямку .

$P_v(m, z)$ - відомчий принцип визначення мети та змісту освіти.

$N(n^z, n^d)$ - номенклатури навчальних закладів і навчальних дисциплін у межах освітньої системи.

$K(a^0, s^0)$ - контролюючі адміністративні та спеціальні органи навчальних закладів.

Модель розвивальної освіти - це організація освіти особливої інфраструктури, що забезпечує потреби в освітніх послугах, розв'язує освітні завдання й спектр освітніх послуг, а також одержує реальну можливість бути потрібною і в інших сферах без додаткових погоджень із державою (В. Д. Давидов, В. В. Фляков та ін.). Формалізуємо дану модель розвивальної освіти у вигляді:

$$R_o = \{K_{os}(r_y, t_y, r_y^*); x = \overline{1, n}; n \in R\}; P_{no}(r_z, r_p) + M(\{s_k, -p_d\}); q = \overline{1, n}; f = \overline{1, n}; n \in R\} \quad (2)$$

$\{K_{os}(\sum_{y=1}^x r_y, t_y, r_y^*); x = \overline{1, n}; n \in R\}$ - кооперація діяльності освітніх систем по рангу- r_y , по типу- t_y , по рівню- r_y^* .

$P_{no}(r_z, r_p)$ - потреби в освітніх послугах розв'язувати освітні завдання - r_z та забезпечувати розширення спектру освітніх послуг - r_p

$M(\sum_{d,k=1}^{q,f} [s_k, -p_d]); q = \overline{1, n}; f = \overline{1, n}; n \in R\}$ - можливості інших сфер в освітніх послугах - s_k , без додаткових погоджень із державою- p_d .

Модель традиційної освіти - спосіб передачі молодому поколінню універсальної культури. (Я. С. Мажо, Л. Кро, Ж. Крапля, Д. Равич, Ч. Фін та ін.). Роль освіти вбачається у збереженні й передачі молоді елементів людської спадщини.

Формалізована модель представляється як:

$$To=\{Z_p(k_s(z_r, u_r, n_r, i_r, c_r, x=1, n; n \in R))\}: I_r+Z_{sl} \quad (3)$$

$Z_p(k_s(\sum_{r=1}^x z_r, u_r, n_r, i_r, c_r, x=1, n; n \in R))$ - збереження й передача елементів культурної спадщини та певної кількості знань, умінь і навичок, ідеалів і цінностей.

I_r+Z_{sl} – індивідуальний розвиток людини і збереження соціального ладу.

Модель раціоналістичної освіти - організація засвоєння знань, умінь, навичок та практичного їх адаптування (П. Блум, Р. Ганьє, Б. Скінер та ін.). Раціоналісти відштовхуються від ролі учнів, що одержують певні знання, уміння і навички, для адекватного працевлаштування відповідно до соціальних норм, вимог і запитів.

Формалізована модель раціоналістичної освіти має вид:

$$RL_o=\{P_s(kzn)\}: S_c(z_r, u_r, n_r, x=1, n; n \in R) \quad (4)$$

$\{P_s(k^{zn})$ – передавання та засвоєння культурних цінностей .

$S_c(\sum_{r=1}^x z_r, u_r, n_r, x=1, n; n \in R)$ - адаптування до потреб суспільних структур в аспекті знань, умінь і навичок, які варто опанувати студентам за вимогами ринку праці.

Така модель не передбачає творчості, самостійності, відповідальності, індивідуальності, природності тощо. Освітній процес має ряд негативних дій, а саме обмеження утилітаризму, педагогічної негнучкості та тривіальної механічної взаємодії. Результатом є точне відповідність виконання шаблону студентами при виконанні тестів.

Модель феноменологічної освіти - персональний характер навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів, дбайливе й уважне ставлення до їхніх інтересів. (А. Маслоу, А. Комбс, К. Роджерс та ін.)

Формалізовану модель феноменологічної освіти представимо як:

$$FL_o = Ph(fr(i_o), fn(p_o) \times ; m R): CL(p_v, a_d, p_r) \quad (5)$$

$P_h(\sum_{r,n=1}^x f_r(i^o), f_n(p^o))$ - персональний характер навчання з урахуванням

індивідуальних та психологічних особливостей.

$C_L(p_v, a_d, p_r)$ - сутність людини з її повнотою, адекватністю та природністю.

Освіта розглядається як гуманістична, що найбільш повно й адекватно відповідає справжній сутності людини, допомагає їй знайти те, що в ній уже закладено природою.

Модель створює умови для самопізнання і розвитку кожного студента відповідно до природної спадковості, надає свободу вибору та умов для реалізації природного потенціалу і для самореалізації.

Модель неінституціональної освіти - напрям на організацію освіти поза соціальними інститутами, (В.Є.Ходаков, П. Гудман, І. Ілліч, Ж. Гудлед, Ф. Клейн, Дж. Холт, Л. Бернар та ін.)

Це освіта за допомогою Інтернету, в умовах вільного доступу, дистантне навчання та ін.

Формалізовану модель преставимо у вигляді:

$$NI_o \{ D_v, R_o, T_o, RL_o, FL_o \} NI_o = \{ In(v_{sh}), D(n), Sc(p); M_r; \times ; k R \quad (6)$$

$NI_o \notin \{ D_v, R_o, T_o, RL_o, FL_o \}$ - неінституціональна освіта поза соціальними інститутами,

$NI_o = \{ I_n(v_{sh}), D(n), S_c(p); \sum_{r=1}^x M_r; \times = \overline{1, k}; k \in R \}$ - освіта в умовах вільної

доступності: за допомогою Інтернету, дистантного навчання та інших можливостей.

Висновок. Отже, зміст навчального процесу, як правило, базується на кваліфікації і досвіді викладачів. Але швидкоплинність змін, що відбуваються у світі сьогодні, входження вищої освіти України до Болонської конвенції примушують переглянути усталені погляди.

Моделі створюють умови для побудови схем ВНЗ з елементами штучного інтелекту для самопізнання і розвитку кожного студента відповідно до природної спадковості, надають свободу вибору та умови для реалізації природного потенціалу і самореалізації. Проте окремі моделі зазначеної проблеми вимагають подальшого опрацювання, зокрема, питання економіко-математичного моделювання, в сучасній соціально-економічній формації процесів управління вищим навчальним закладом у новітніх умовах на основі штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. .Ходаков В. Є. Вища освіта в Україні: погляд із боку та зсередини. Херсон, 2006 – 338с.
2. Бешелев С. Д. та ін Математико-статистичні методи експертних оценок.- М.: Изд-во «Статистика», 1974.- 159 з.
3. Заде Л. Поняття лінгвістичної змінної та її застосування до прийняття наближених рішень/Л. Заде. М.: Вид-во «Світ», 1976.-167 з.
4. Ротштейн А. П. Інтелектуальні технології ідентифікації: нечіткі множини, генетичні алгоритми,нейронні мережі/ А.П. Ротштейн.-Вінниця: Вид-во Вінницького політехнічного ін-ту, 1999.- 320 с.
5. Якусевич Ю. Г. Математична модель інтегрального критерію конкурентного потенціалу вищого навчального закладу. // Проблеми інформаційних технологій.-2011.-№10- С.76-83.

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТЕПЛОНАСОСНИХ УСТАНОВОК В ТЕПЛОВИХ СХЕМАХ ПГУ

Ялова Альона Миколаївна

к.т.н., доцент

Шишко Світлана

студентка

Криворізький національний університет

Вступ. В сучасних економічних умовах відзначена тенденція переходу від ресурсно-сировинного до ресурсно інноваційного розвитку паливно енергетичного комплексу. У зв'язку з цим, станом на 2020 р існує проект нової Енергетичної стратегії на період до 2035 р, в ній враховані рекомендації до доопрацювання курсу розвитку в тому числі і енергетичного комплексу України. Згідно з Енергетичну стратегію України на період до 2035 року від 18 серпня 2017 р. № 605-р Київ для підвищення енергетичної та екологічної ефективності економіки та енергетики основні орієнтири розвитку енергетичного сектора передбачають широке використання заходів за технологічним енергозбереження. У зв'язку з цим, стає особливо актуальною проблема впровадження енергозберігаючих технологій у великий сектор української економіки - в енергетичній галузі, основу якої складають теплові електричні станції (ТЕС).

Мета роботи. Метою роботи є аналіз та оптимізація теплонасосних установок в структурі схем ПГУ-ТЕЦ для забезпечення теплового навантаження споживача і збільшення ефективності комбінованого виробництва тепла й електричної енергії.

Матеріали та методи. Теоретичні дослідження; аналітичні методи; системний та статистичний аналіз в середовищі Microsoft Office Excel та Microsoft Word.

Результати та обговорення. Особливістю вітчизняної енергетики є висока потреба споживачів в теплоті. У сучасній структурі споживання

органічного палива частка природного газу по Україні становить 70%, вугілля 28%, мазуту - 2% , 2035року вона незначно зміниться (рис. 1.2).

В даний час вже проаналізовані перші результати реалізації Енергетичну стратегію України на період до 2035 року. Отримані результати свідчать про необхідність доопрацювання низки положень.

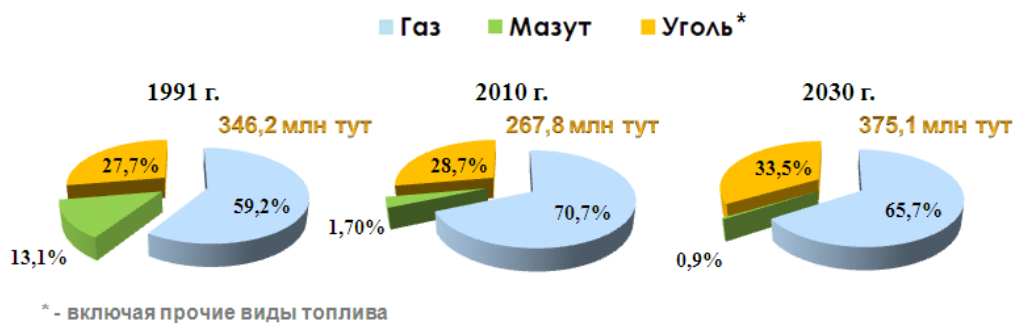

Рис. 1.2. Структура паливо забезпечення в енергетиці

Парогазові установки складуть основу реструктуризації галузі (рис. 1.3). Основним паливом для ПГУ є природний газ. Оскільки планується збільшення даного типу установок в структурі генерації, споживання природного газу також зростає. Разом з тим, стратегія орієнтована на зниження частки використання природного газу на ТЕС . Таким чином, актуальним стає питання ефективного використання палива на ТЕС.

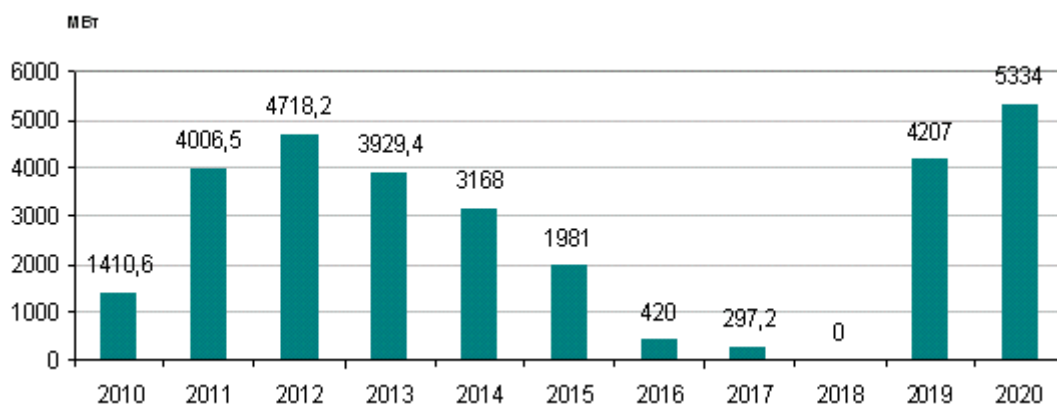

Рис. 1.3. Оцінка темпів введів ПГУ по роках

За даними Національна енергетична компанія «Укренерго», встановлена потужність енергетичного обладнання за станом на 20.04.2020 р склала 116,11 ГВт . В Україні щороку проводиться понад 1,2 млрд Гкал тепла, при

цьому витрачається більше 350 млн т умовного палива або 43% всіх первинних енергоресурсів.

Аналізуючи структуру джерел річної відпустки тепла видно, що одним з основних способів теплопостачання в Україні є паротурбінна теплофікація від ТЕЦ, річний відпустку тепла від яких становить 31,9%. При цьому, сумарна кількість ТЕЦ загального і промислового призначення на території України налічує більше 36 шт. Слід особливо відзначити велику значимість ТЕЦ в забезпеченні теплом і електроенергією великих міст.

Застосування теплових насосів на ПГУ-ТЕС є перспективною мірою енергозбереження. На рис. 1.4 приведена типова залежність співвідношення теплових та електричних навантажень територіальної генеруючої компанії (ТГК). Залежність ілюструє співвідношення споживання теплового навантаження по місяцях в році до споживання електричної енергії.

З наведених даних видно, що теплове навантаження протягом року значно превалює над електричним, співвідношення потужностей за опалювальний період змінюється від 1,2 до 3 разів.

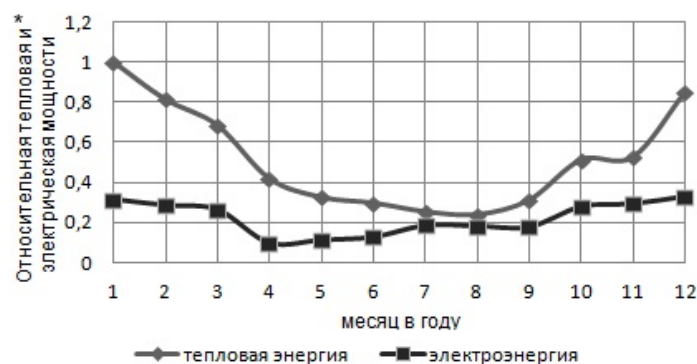

Рис. 1.4. Типове співвідношення теплоти і електричної енергії

Основним способом збільшення теплоти є установка додаткових пікових котлів для забезпечення сезонного або пікового попиту на теплову енергію, що призводить до зниження економічності і збільшення витрати палива. іншим варіантом може служити установка більш потужного парогазового енергоблоку зі збереженням існуючого теплового навантаження, однак, в цьому випадку буде потрібно значно більше капітальних витрат і реконструкція . Таким чином,

потрібно вибір оптимальних рішень для забезпечення потреби в теплоті для ТГК при введенні потужностей на базі ПГУ ТЕС. Необхідно відзначити, що установка ТНУ на ПГУ-ТЕЦ не є альтернативою піковим водогрійним котлів, оскільки вони здатні забезпечувати температурний графік споживача в певному діапазоні, забезпечення якого неможливо тільки від відборів турбіни.

У минулому підвищення ефективності використання палива забезпечувалося в тому числі і за рахунок інтенсивного розвитку теплофікації на базі паротурбінних ТЕЦ, з одночасним підвищенням робочих параметрів пара, що призводило до послідовного зниження витрати палива – головною складовою в собівартості теплової та електричної енергії, що відпускається а, отже, і тарифів на дані види енергетичної продукції.

Використання енергозберігаючих технологій на основі ТНУ є одним з способів мінімізації паливних витрат. Підвищення ефективності використання палива має також екологічний ефект, так як знижуються питомі викиди забруднюючих речовин на одиницю виробленої електричної потужності. На думку ряду авторів, використання ПГУ-ТЕЦ в енергетиці дозволить підвищити ефективність використання палива в річному розрізі. Використання ПГУ-ТЕЦ з ТНУ орієнтоване на збільшення відпустки теплоти для споживача з низькими паливними витратами і електроенергії з високим електричним ККД. Це дозволить знизити собівартість комбінованого виробництва теплоти і електроенергії.

Іншим перспективним призначенням ТНУ, крім завдання забезпечення графіка теплового споживача, є розширення регульовального діапазону енергооб'єкта. Застосування ТНУ також доцільно для збільшення вироблення теплоти від ПГУ-ТЕЦ під час нічного провалу споживання електричної енергії. При цьому може бути використана електроенергія для приводу ТНУ, ціна якої нижче, ніж в пікові години.

Ряд зазначених перспективних способів застосування технології на ПГУ-ТЕЦ свідчить про наявність ряду вимог до ТНУ. З метою комплексного підходу до досягнення мети дослідження і оптимізації схемних рішень

ПГУ-ТЕЦ з ТНУ, на думку автора роботи, необхідний багатофакторний аналіз умов застосування технології для зниження паливних витрат енергооб'єкта.

Висновки. Таким чином, можна вважати, що при вирішенні задачі забезпечення графіка теплового споживача, потрібне використання ТНУ у складі ПГУ-ТЕЦ, яка забезпечить необхідну продуктивність і ефективність.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

УДК 3054

ЗАДАЧА НА ЕКСТРЕМУМ ПОХИБКИ АПРОКСИМАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДРОБОВО-РАЦІОНАЛЬНИМИ КОЛОКАНТАМИ

Калайда Олексій Феофілович

канд. фіз.-мат. н., доцент
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка. Київ, Україна

Вступ. /Introduction. Важливо дізнатись, яка можлива екстремальна похибка колокації функцій нейтральними дробово-раціональними колокантами (Калайда, 2000), тобто дослідити похибку апроксимації на екстремум. Цьому питанню й присвячено дане дослідження. Обмежимося, для простоти, лише випадком нейтральної дробово-лінійної колоканти

$$R(x; f) = \frac{(x_1 - x) f_0 + a(x)(x - x_0) f_1}{(x_1 - x) + a(x)(x - x_0)}. \quad (1)$$

Мета роботи. /Aim. Дослідити, чи можна знайти значення параметра a в колоканті (1), що надають похибці апроксимації функції f мінімального (екстремального) значення.

$$\delta(x; f) = f(x) - R(x; f) \quad (2)$$

Матеріали та методи. /Materials and methods. Використано умову екстремуму функції-похибки (2) апроксимації функції на інтервалі.

Результати та обговорення. /Results and discussion. 1. При сталому параметрі a з умови $\delta'_a(x; f) = 0$ дістаємо лише рівність $f_0 = f_1$, тобто значення параметра довільне при сталій функції.

2. При змінному ж параметрі a з умови $\delta'_x(x; f) = 0$ дістаємо для нього наступне рівняння (рівняння Ріккати)

$$a' = a \frac{2f'(x)(x-x_0)+1}{x_1-x} + a^2 \frac{x-x_0}{x_1-x} + f'(x)(x_1-x). \quad (3)$$

3. При $a = f^\alpha(x)$ з рівняння $\delta'_\alpha(x; f) = 0$ для параметра α дістаємо рівняння

$$\alpha((x-x_0)(x_1-x)(1-f_0^\alpha)f_1 + (2x-x_0-x_1)(f_1f_1^\alpha - f_0)) = 0. \quad (4)$$

З (4), як бачимо, слідує, що або

$$\alpha = 0 \Rightarrow a = 1 \Rightarrow R(x; f) = L_1(x; f) = f_0 + (x-x_0) \frac{f_1 - f_0}{x_1 - x_0},$$

(тобто, замість дробово-раціональної колоканти матимемо лінійну колокantu; це аж ніяк не мінімум похибки) або ж рівняння

$$f_1^\alpha = \frac{f(x-x_0)(x_1-x) - f(2x-x_0-x_1)}{f(2x-x_0-x_1 - (x-x_0)(x_1-x))} \stackrel{\text{def}}{=} A,$$

з якого при $f_1 > 0, A > 0$ дістаємо $\alpha = \ln A$.

Висновки. /Conclusions. В результаті досліджень на екстремум похибка апроксимації (2) встановлено, що похибка апроксимації дробово-лінійною колокантою (1) при сталому параметрі можлива лише про сталій функції. При змінному ж параметрі a екстремум похибки можливий, якщо параметр функція являється розв'язком рівняння Ріккати (3). Якщо ж в (2) параметр a шукати в класі функцій $x \mapsto a(x) = f^\alpha(x)$, то показник α визначається рівнянням (4). Аналогічні результати матимемо і в загальному випадку повної нейтральної дробово-раціональної колоканти.

$$R_n(x; f; a) = \frac{L_n(x; f; a)}{L_n(x; 1; a)}, \quad L_n(x; f; a) = \sum_{l=1}^n \omega_l(x) a_l f_l$$

- многочлен Лагранжа з параметрами. При цьому, зрозуміло, матимемо справу не з скалярними рівняннями виду (3), (4), а з відповідними системами рівнянь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (основи обчислювальної математики, навчовий посібник). К.: ВПЦ "Київський університет". 249 с.

ХВИЛЬОВІ ПЛАСТИНКИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Малиш Микола Іванович

к.ф.-м.н., доцент

Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Куліш Микола Радіонович

д.ф.-м.н., провідний науковий співробітник

Інститут фізики напівпровідників

НАН України

м. Київ, Україна

Вступ. Хвильова (фазова) пластинка — оптичний елемент, що змінює поляризацію електромагнітної хвилі. Найбільшу популярність мають півхвильова пластинка, що змінює орієнтацію лінійної поляризації та чвертьхвильова пластинка, яка змінює лінійну поляризацію на кругову або навпаки. Точний контроль поляризації надзвичайно важливий у таких галузях як сонячна поляриметрия, оптичний зв'язок, візуалізація біомедичних зображень, ідентифікація військових мішеней, хімічний аналіз, фільтрація довжин хвиль [1]. Такий контроль можна здійснювати за допомогою чвертьхвильових та півхвильових фазових пластинок. Зазвичай хвильові пластинки використовують для аналізу чи керування поляризацією світла у відносно вузькій спектральній області. Наприклад, чвертьхвильові фазові пластинки використовуються в оптичних ізоляторах, електрооптичних модуляторах, інтерферометрах, еліпсометрах, в системах обробки зображень [2].

Дуже тонкі хвильові пластинки використовуються в системах оптичної телекомунікації для зчитування та запису інформації на цифрові відеодиски. Вони є ідеальними для використання як компоненти в системах мультиплексування по довжині хвилі, як змінні аттенюатори, циркулятори, аналізатори [2] та як компоненти контролерів поляризації [3].

Мета роботи. Виробники випускають велике розмаїття хвильових пластин. Для полегшення вибору конкретного типу пристрою для керування поляризацією світла потрібно знати не лише теорію його роботи, а й експлуатаційні характеристики (ширину спектральної області роботи, робочу температуру, кут падіння світла, поле зору та інші) і їх залежність від вибору матеріалу та допусків при їх виготовленні. Нижче розглянуто принципи роботи фазових пластинок, виконано порівняння їх властивостей, коротко обговорено можливості їх використання в різних галузях науки та техніки.

Матеріали та методи. Хвильові пластинки виготовляються з оптично досконалих полімерних плівок (3MPP2500TM поліестеру [4], поліетелентетрафталату [4], поліметилметакрилату [5]) та одновісних кристалів (найчастіше з кварцу, фториду магнію, сірчаного кадмію). Полімерні хвильові пластинки рекомендується використовувати для керування поляризацією світла в діапазоні від 360 нм до 1400 нм [5, 6]. Густина енергії імпульсів світла тривалістю 10 нс видимого діапазону повинна бути <300 мДж/см², а близького інфрачервоного діапазону менша за 500 мДж/см² [7]. Діаметр полімерних хвильових пластинок може змінюватися від 5,0 мм до 380 мм [8]. З кристалічного кварцу виготовляються хвильові пластинки на діапазон спектру (193-2500) нм; з фториду магнію (MgF₂) – на діапазон (400-6000) нм; з сірчаного кадмію – на діапазон (500-14000) нм. Технічно хвильові пластинки виготовляють у вигляді одиночних пластин нульового та високого порядку та ахроматичних пластин.

Результати та обговорення. Хвильові пластинки. Хвильовою або фазовою називається плоско паралельна пластинка, вирізана з одновісного кристала таким чином, щоб його оптична вісь лежала в площині її вхідної поверхні. Якщо на пластинку падає лінійно поляризований потік світла з напруженістю електричного поля E_0 і якщо азимут поляризації (кут між вектором E_0 та оптичною віссю кристала C) цього потоку світла $\varphi \neq m\pi/2$ ($m=1, 2, 3, \dots$), то в кристалі розповсюджуються дві взаємно перпендикулярні плоскополяризовані хвилі (звичайна та незвичайна). Напруженість ($E_{\perp}$, $E_{\parallel}$)

електричного поля в цих компонентах така:

$$E_{\perp} = E_o \cdot \cos \varphi \cdot \sin(\omega \cdot t); E_{\parallel} = E_o \cdot \sin \varphi \cdot \sin(\omega \cdot t - \delta), \quad (1)$$

де ω - циклічна частота, t - час.

Різниця фаз δ між компонентами виникає із-за різної швидкості їх розповсюдження. Для хвильової пластинки товщини d

$$\delta = \frac{2\pi(n_e - n_o)d}{\lambda}, \quad (2)$$

де λ - довжина хвилі, n_o , n_e - показники заломлення звичайного та незвичайного променів. Якщо при проходженні лінійно поляризованого світла крізь фазову пластинку $\delta = \pi/2$, то така пластинка називається чвертьхвильовою. Напруженість електричного поля в компонентах світла, що виходить з неї, така

$$E_{\perp} = E_o \cdot \cos \varphi \cdot \sin(\omega \cdot t); E_{\parallel} = E_o \cdot \sin(\varphi) \cdot \cos(\omega \cdot t), \quad (3)$$

де ω - циклічна частота, t - час.

Формула (3) є рівнянням еліпса у параметричній формі. Згідно формули (3), ступінь еліптичності визначається лише азимутом поляризації φ . Його можна змінювати шляхом обертання чвертьхвильової пластинки. При цьому відбувається поступовий перехід світла від лінійно поляризованого до поляризованого по колу або навпаки.

Фазова пластинка, в якій реалізується значення $\delta = \pi$, називається півхвильовою пластинкою. Для неї напруженості компонент поблизу вихідної поверхні будуть рівними

$$E_{\perp} = E_o \cdot \cos \varphi \cdot \sin(\omega \cdot t); E_{\parallel} = E_o \cdot \sin \varphi \cdot \sin(\omega \cdot t). \quad (4)$$

Згідно формули (4), півхвильова пластинка не змінює амплітуди світла. Якщо на її вході азимут поляризації рівний $-\varphi$, то на виході з неї вектор E повернеться на кут $+\varphi$. Отже, обертання півхвильової пластинки на кут φ приводить до повороту площини поляризації лінійно поляризованого світла на кут 2φ .

Хвильові пластинки нульового порядку. Товщина d чверть- ($\delta = \pi/2$) та півхвильової ($\delta = \pi$) фазової пластинки нульового порядку відповідно дорівнює

$$d = \frac{\lambda}{4(n_e - n_o)}, \quad d = \frac{\lambda}{2(n_e - n_o)}. \quad (5)$$

Для $\lambda = 500$ нм товщина чверть- та півхвильової кварцової пластинки відповідно дорівнює $d = 13,7$ мкм та $d = 27,4$ мкм. Пластинки такої товщини надзвичайно крихкі і їх дуже важко виготовляти. Ці недоліки відсутні в хвильових пластинках, в яких на скляну пластинку товщиною в кілька міліметрів наклеєна або посаджена на оптичний контакт пластинка з одновісного кристала, товщина якої розрахована за формулою (5). Ще одним типом хвильових пластинок нульового порядку є набір з двох пластинок товщиною приблизно рівною 2 мм, вирізаних з одновісного кристалу. Вони збираються таким чином, щоб їх оптичні осі перехрещувалися. У результаті цього дія першої пластинки анулюється дією другої за винятком залишкової дії різниці товщини між ними.

Ця різниця така, що дозволяє здійснити запізнення фази на $\pi/2$ або π . Розрізняють хвильові пластинки, складові частини яких склеєні, посаджені на оптичний контакт або між ними існує повітряний прошарок. Склеєні хвильові пластинки пошкоджуються світлом лазера неперервної дії, інтенсивність якого дорівнює 1 Вт/см^2 [9].

Пластинки з оптичним контактом між складовими частинами мають поріг пошкодження рівний $(100-200) \text{ МВт/см}^2$ [7, 9], а пластинки з повітряним прошарком - 500 МВт/см^2 [7] при опроміненні їх світлом лазера, що генерує імпульси тривалістю 20 нс. Технічні параметри хвильових пластинок нульового порядку наведені в таблиці 1.

Хвильові пластинки високого порядку. Пластинки, в яких різниця фази δ між звичайним та незвичайним променями дорівнює $(2N+1/2)\pi$ або $(2N+1)\pi$ ($N=1, 2, 3, \dots$) називаються відповідно чвертьхвильовими та півхвильовими фазовими пластинами високого порядку. Зокрема, товщина d чверть- та півхвильових пластинок оцінюється за формулами

Таблиця 1

Типові параметри чверть- та півхвильових фазових пластинок

Тип пластинки	Високого порядку	Нульового порядку	Ахроматична
Матеріал	Кристалічний кварц [9]	Кристалічний кварц мм [10]	Кристалічний кварц та MgF_2 [10]
Товщина	>1 мм [9]	0,2–0,5 мм [10]	>1 мм [9]
Допуск на розмір	+0,0; -0,25 мм [9]	+0,0; -0,25 мм [10]	+0,0; -0,2 мм [10]
Паралельність	<1 кутової секунди [9]	≤1 кутової секунди [10]	до 10 кутових секунд [10]
Допуск на запізнення фази	$\lambda/600$ – $\lambda/200$ при 20°C	$\lambda/500$ (типова)	впритул до $\lambda/100$ на заданій довжині хвилі
Якість поверхні	20-10 подряпин та виколок [10]	20-10 подряпин та виколок [10]	20-10 подряпин та виколок [10]
Антивідбиваюче покриття	$R \leq 0,2\%$ на центральній довжині хвилі [10]	$R \leq 0,2\%$ на центральній довжині хвилі [10]	$R \leq 0,5\%$ по всій області довжин хвил [11]
Спектральний діапазон роботи	250-1550 нм [9]	240-2100 нм [10]	ВИД: 465nm-610nm*х БІЧ: 700nm~1000nm* ІЧ: 1200nm~1650nm*
Ширина смуги пропускання	<2nm на $\lambda = 632$ нм [7]	16 нм на $\lambda = 800$ нм [7]	300 нм на $\lambda = 850$ нм [10]
Хвильова дисторсія	$\lambda/8$ на $\lambda = 632,8$ нм [10]	$\lambda/8$ на $\lambda = 632,8$ нм [10]	$\lambda/4$ на $\lambda = 632,8$ нм [10]
Похибка визначення кута запізнення фази при 20°C	$\lambda/300$ [9]	$\lambda/600 \sim \lambda/200$ [10]	до $\lambda/300$ на визначеній довжині хвилі [10]
Поріг пошкодження	> 200 МВт/см ² [9]	10 Дж/см ² ; 20 нс; 20 Гц на 1064 нм [7]	> 200 МВт/см ² [9]

* ВИД, БІЧ, ІЧ – видимий, близький інфрачервоний, інфрачервоний діапазон спектру відповідно.

$$d = \frac{(4N + 1)\lambda}{4(n_e - n_o)}, \quad d = \frac{(2N + 1)\lambda}{2(n_e - n_o)}. \quad (6)$$

Для $\lambda = 500$ нм товщина чвертьхвильової кварцової пластинки двадцятого порядку дорівнює 1,1 мм. Поріг пошкодження таких пластинок перевищує 500 МВт/см^2 [7]. Їх технічні параметри наведені в таблиці 1.

Ахроматичні хвильові пластинки. Ахроматичні хвильові пластинки виготовляються з двох різних одновісних кристалів (наприклад, одна пластинка виготовляється з кристалічного кварцу, а інша – з фториду магнію). Дисперсія показників заломлення цих матеріалів різна.

Це дозволяє зменшити чутливість кута запізнення фази до зміни довжини хвилі. Складові частини ахроматичних хвильових пластин склеюються, садяться на оптичний контакт або між ними існує повітряний прошарок. Типові параметри ахроматичних фазових пластин наведені в таблиці 1.

Систематичні похибки хвильових пластинок. При виборі конкретного типу хвильових пластинок перевагу потрібно віддати тим, у яких сума випадкових та систематичних похибок визначення кута запізнення фази мінімальна. Величину випадкових похибок можна мінімізувати шляхом оптимального вибору конструкції тримачів хвильових пластинок та відповідної системи реєстрації інтенсивності світла.

Поява систематичних похибок викликана впливом зовнішніх факторів та умов розповсюдження світла в хвильових пластинках на параметри (n_o , n_e , d , λ), що визначають значення кута запізнення фази (формула (1)). В кожному конкретному випадку систематичні похибки потрібно мінімувати, змінюючи умови проведення експерименту.

Висновки. Виконано аналіз роботи, технічних параметрів хвильових пластинок. Здійснено порівняння їх характеристик. хвильові пластинки використовуються для аналізу чи керування поляризацією світла у відносно вузькій спектральній області. У системах, в яких основну роль грають малі габарити та вага, потрібно віддавати перевагу хвильовим пластинкам. До таких систем перш за все потрібно віднести оптичну телекомунікацію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. S. Guimond, D. Elmore Polarizing views // OE magazine, May 2004.
2. E. Kubacki Waveplates offer precise control of polarization // OLE • March 2006 • optics.org/ole. Pp 27-29.
3. W. Rong, L. Dupont, Y. Defosse, P. Gautier Driving algorithms for an endless polarization controller using two wave-plates // Optics Communications, Volume 267, Issue 2, 15 November 2006, Pages 335-340.
4. I. Savukov, D. Budker Waveplate retarders based on overhead transparencies // arXiv:physics/0702225v2 [physics.optics] 28 Feb 2007.
5. A.V. Samoylov, V.S. Samoylov, A.P. Vidmachenko, A.V. Perekhod Achromatic and super-achromatic zero-order waveplalates \\ Journal of Quantitative Spectroscopy&Radiative Transfer 88(2004) 319-325.
6. Astropribor 31, Akad. Zabolotnoho St., 02680, Kiev.
7. CVI Melles Griot Optics Group 55 Science Parkway Rochester, New York 14620.
8. High Plains Optics, Inc. Suite M, 105 South Sunset Street, Longmont, Co 80501.
9. ООО "ЭЛАН+" 190103 Санкт-Петербург Дерптский пер., д.3.
10. CASIX, Inc. P.O. Box 1103 Fuzhou, Fujian 350014, China.
11. ALTECHNA Co.Ltd. Konstitucijos ave. 23C-604, LT-08105, Vilnius, Lithuania, European Union.

УДОСКОНАЛЕНА МЕТОДИКА АПРОКСИМАЦІЇ ДАНИХ ПЛАНОВОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЧАСТИННИМИ ЕМПІРИЧНИМИ ЗАЛЕЖНОСТЯМИ

Мойсишин Василь Михайлович

д.т.н., професор

Івасютин Андрій Петрович

аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет

нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Завданням будь-якого експериментального дослідження є встановлення об'єктивних закономірностей між різними чинниками, які описуються відповідними емпіричними залежностями, що використовуються в управлінні аналізованих процесів. Для встановлення закономірностей зміни цих процесів використовується метод раціонального планування експериментів [1], за допомогою якого можна отримати емпіричні формули множинної кореляції при мінімальному числі експериментальних досліджень.

Комбінаційні квадрати раціонального планування досліджень, латинські або греко-латинські, побудовані таким чином, що сукупність зовнішніх незалежних чинників не повторюється. Для таких сукупностей, щоб встановити вплив будь-якого з цих факторів на результати досліджу, використовують спеціальні методики обробки результатів досліджень, які ґрунтуються на методах кореляційного і регресійного аналізів.

Метою роботи є удосконалення методики створення багатфакторної емпіричної моделі множинної нелінійної кореляції між незалежними і залежною змінними.

Матеріали та методи. Авторами запропонована програма App.1 [2] для обчислення параметрів десяти емпіричних рівнянь регресії за методом найменших квадратів, яка розроблена в програмному середовищі Visual Studio на мові програмування «C#» (Сі Шарп) за допомогою фреймворку «Windows

Form Application» з використанням операційних систем Windows. Ця програма може використовуватись при обробці результатів досліджень, проведених як за класичним так і за факторним (раціональним) планом.

При аналізі даних експериментів, проведених за факторним планом, за допомогою цієї програми визначають параметри частинних емпіричних залежностей досліджуваного фактора Y від незалежних зовнішніх чинників.

Базовим варіантом методики створення емпіричної багатфакторної моделі множинної нелінійної кореляції за даними, одержаними методом раціонального планування експерименту, є варіант запропонований в роботі [3].

Застосування ж запропонованого нами варіанту для аналізу експериментальних даних планового експерименту дозволяє вносити корективи, які покращують ефективність його використання. Він може включати три етапи.

Перший етап. Для підбору параметрів частинних залежностей (коли експериментальні дані монотонно зростають або монотонно спадають) використовувати запропоновану програму App.1. За наявності локальних максимумів або мінімумів доцільно використовувати поліноми другого або третього порядків.

Апроксимація вважається задовільною, якщо виконуються дві умови:

1) $\sigma_0 < 0,1\bar{Y}$, де σ_0 – середнє квадратичне відхилення значень частинної емпіричної залежності від експериментальних значень; $\bar{Y}$ – середнє значення функції за експериментальними значеннями, віднесеними до одного зовнішнього незалежного чинника, за постійних значень інших незалежних чинників планованого експерименту. Значення $\bar{Y}$ є постійним і не залежить від вибраного зовнішнього чинника.

2) Ймовірність кореляційного зв'язку між досліджуваним параметром Y та вхідним змінним незалежним чинником визначається за нерівністю $T_{cn} > t_{кр}$, де T_{cn} – спостережене значення критерію Стюдента, $t_{кр}(\alpha, k)$ – критична точка розподілу Стюдента, α – рівень значущості (зона ухвалення рішення

двостороння), $k = n - 2$ – число степенів вільності, n – об'єм вибірки. Ймовірність кореляційного зв'язку, яка визначається за формулою $R = 1 - \alpha$, задовільна при $\alpha > 0,1$.

У випадку виконання умов апроксимації подальше уточнення параметрів частинної емпіричної залежності між параметрами чинника і функцією моделі не потрібне.

Другий етап. У випадку невиконання умов апроксимації частинної емпіричної залежності між параметрами будь-якого чинника і функцією моделі пропонується проводити підбір параметрів частинної емпіричної залежності не за середнім арифметичним експериментальних даних, віднесеним до одного незалежного зовнішнього чинника, а за середнім геометричним [1]. Для цього потрібно знайти логарифми даних, усереднити їх за постійними значеннями незалежного зовнішнього чинника і за антилогарифмами визначити параметри залежності.

Третій етап. У випадку невиконання умов апроксимації частинної емпіричної залежності за прологарифмованими даними використати метод Протодьяконова для послідовної нейтралізації, починаючи від найбільш потужного із незалежних зовнішніх чинників, з використанням середнього геометричного скорегованих експериментальних даних планованого досліджу.

Результати та обговорення. Удосконалену методику застосовано для встановлення багатofакторної емпіричної моделі стандарту зміни відносного складника крутного моменту на долоті методом раціонального планування проведено експериментальні дослідження на стенді Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Згідно цього методу комбінація змінних чинників, до яких відносяться осьове статичне навантаження F , частота обертання долота n , жорсткість C та коефіцієнт демпфування β бурильного інструмента, зустрічається тільки один раз. Стандарт подано добутком окремих залежностей від змінних чинників $\sigma_T = B_{CP} \cdot f(n) \cdot f(F) \cdot f(\beta) \cdot f(C)$, де B_{CP} – середнє значення числового коефіцієнта для множини усіх дослідів. Постійними факторами під час

проведення планованого експерименту були тип і діаметр тришарошкового долота та витрата промивальної рідини (води).

Отже, на основі експериментальних даних одержано наступні емпіричні моделі множинної нелінійної кореляції між середнім квадратичним відхиленням дисперсії процесу зміни динамічного складника крутного моменту та змінними чинниками експерименту (рівняння багатofакторної емпіричної моделі стандарту σ_T для пропластків пісковики воротищенської світи твердістю 1440 МПа та 2050 МПа відповідно):

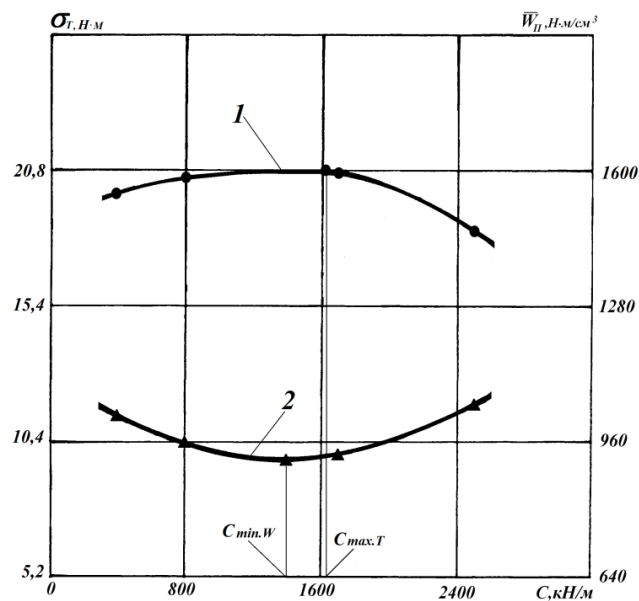
$$\begin{aligned} \sigma_T = & 1,2891 \cdot 10^{-4} \cdot (21,832 - 1,133843 \cdot 10^{-2} \cdot n) \times (6,725 + 0,7518003 \cdot F) \times \\ & \times (20,8125519 - 0,0033657 \cdot C + 0,0000042 \cdot C^2 - 1,30827 \cdot 10^{-9} \cdot C^3) \times \\ & \times (1 / 0,04648 + 7,939979 \cdot 10^{-5} \cdot \beta), H \cdot m; \end{aligned} \quad (1)$$

$$\begin{aligned} \sigma_T = & 1,9878 \cdot 10^{-4} \cdot (n / (0,065293 \cdot n - 0,959192)) \times (10,498 + 1,978314 \cdot 10^{-2} \cdot F^2) \times \\ & \times (21,7714164 - 0,0153764 \cdot C + 1,31 \cdot 10^{-5} \cdot C^2 - 3,11283 \cdot 10^{-9} \cdot C^3) \times \\ & \times (18,694 - 0,2431 \cdot \beta + 5,0699 \cdot 10^{-3} \cdot \beta^2 - 2,77 \cdot 10^{-5} \cdot \beta^3), H \cdot m. \end{aligned} \quad (2)$$

Частинні емпіричні залежності $\sigma_T = f(C)$ для обох пропластків поліноми третього степеня, які характеризуються наявністю мінімаксів. Для пропластка твердістю 1440 МПа мінімум енергії зафіксований для жорсткості 534 кН/м, а для пропластка твердістю 2050 МПа – для жорсткості 836 кН/м, тобто зі збільшенням твердості породи по штампу мінімум стандарту (а значить і енергії) переміщається в область більших значень жорсткості. Максимум стандарту для цих пропластків одержаний відповідно при значеннях жорсткості бурильного інструменту 1606 і 1970 кН/м, тобто зі збільшенням твердості породи максимум стандарту переміщується в область більших значень жорсткості.

На рис. 1 і 2 зображено графіки частинних залежностей $\sigma_T = f(C)$ і $\bar{W}_H = f(C)$ для пропластків твердістю 1440 і 2050 МПа. $\bar{W}_H$ – це енергоємність процесу руйнування гірської породи, значення якої наведено в [4]. За цими графіками мінімум енергоємності не співпадає з максимумом енергії зміни крутного моменту, тобто вони одержані при різних значеннях жорсткості

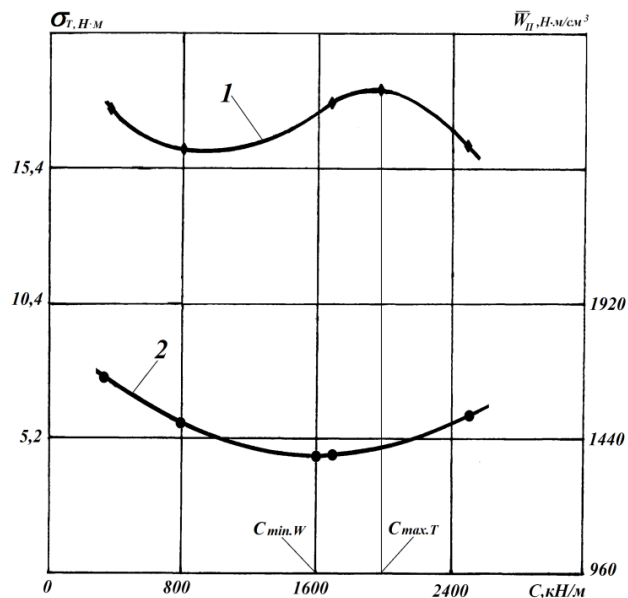
бурильного інструменту. Для пропластка твердістю 1440 МПа ця різниця складає $1606-1375=231$ кН/м, для пропластка твердістю 2050 МПа - $1970-1602=368$ кН/м. Як мінімум енергоємності, так і максимум енергії зміни крутного моменту зміщуються в область більш високих значень жорсткості зі збільшенням твердості гірської породи. За цими графіками, очевидно, можна прогнозувати значення жорсткості бурильного інструменту за якої енергоємність процесу руйнування гірської породи буде мінімальною. Практична реалізація цього твердження вимагає наступних кроків:

$$1 - \sigma_T = f(C); 2 - \bar{W}_\Pi = f(C).$$

Рис. 1. Графіки частинних залежностей $\sigma_T = f(C)$ і $\bar{W}_\Pi = f(C)$, одержані методом планованого експерименту для пропластка твердістю 1440 МПа

- зафіксувати процес зміни крутного моменту на столі ротора бурової;
- визначити дисперсію сцентрованого процесу для компонування низу бурильної колони (КНБК);
- зменшуючи жорсткість цієї КНБК, шляхом включення до її складу пристроїв зміни жорсткості, встановити таке її значення, за якого енергоємність процесу руйнування гірської породи буде найменшою для даного інтервалу буріння.

$$1 - \sigma_T = f(C); 2 - \bar{W}_{\Pi} = f(C).$$

Рис. 2. Графіки частинних залежностей $\sigma_T = f(C)$ і $\bar{W}_{\Pi} = f(C)$, одержані методом планованого експерименту для пропластка твердістю 2050 МПа

Висновки.

1. За розробленою програмою App.1 для десяти емпіричних рівнянь регресії методом найменших квадратів можна визначати коефіцієнти рівнянь і величину основної похибки апроксимації експериментальних даних цими рівняннями. Одночасно обчислюється емпіричне значення коефіцієнта кореляції за двома методиками, за якими визначається ймовірність існування вибраного емпіричного рівняння регресії.

2. При використанні базового варіанту методики створення емпіричної багатофакторної моделі множинної нелінійної кореляції за даними, одержаними методом раціонального планування експерименту, виникла необхідність у розширенні області його застосування. Для експериментальних даних, за якими не можна підібрати гладку «розумну» криву, запропоновано визначати параметри частинних емпіричних залежностей за прологарифмованими експериментальними даними, для усереднення яких по кожному незалежному чиннику використовують середнє геометричне. Для апроксимації даних планованого експерименту частинними емпіричними

залежностями в цьому випадку використовують антилогарифми середніх геометричних значень логарифмів експериментальних або скорегованих даних.

3. Удосконалену методику застосовано для одержання багатофакторних емпіричних моделей стандартів зміни відносного складника крутного моменту на долоті для пропластків пісковика воротищенської світи твердістю 1440 МПа і 2050 МПа. Графіки частинних залежностей $\sigma_T = f(C)$ для обох пропластків мають локальні максимуми, які по відношенню до мінімумів енергоємності процесу руйнування гірської породи, одержані для більших значень жорсткості бурильного інструменту. Знаючи цю властивість одержаних залежностей можна методом підбору жорсткості контролюючи величину енергії зміни динамічного складника крутного моменту на столі ротора бурової, досягнути мінімуму енергоємності процесу руйнування гірської породи і як, наслідок, зменшення енерговитрат на буріння свердловини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Протодьяконов М. М. Методика рационального планирования эксперимента. – М., 1970.
2. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір №115868. Комп'ютерна програма «Визначення емпіричних рівнянь регресій (Програма «App.1»)» / Мойсишин В. М., Івасютин А. П. Дата реєстрації 17.01.2023.
3. Мойсишин В. М. Методика обробки результатів факторного експерименту / В. М. Мойсишин, М. В. Лисканич, Р. А. Жовнірук, В. І. Векерик, Ю. Л. Гаврилів // Прикарпатський вісник НТШ. Число. – 2020. №1 (59). С. 44-65.
4. Стійкість і коливання бурильної колони / В. М. Мойсишин, Б. Д. Борисевич, Ю. Л. Гаврилів, С. А. Зінченко. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2013. – 590 с.

ПОРІВНЯЛЬНІ ВИПРОБУВАННЯ МЕТАЛІВ НА ВТОМУ

Правда Михайло Іванович

к.ф.-м.н., доцент

Національний університет

Запорізька політехніка

Запоріжжя, Україна

Вступ. Всебічне дослідження явища втоми металів є важливим науковим та технічним завданням, тому що, як показує практика, більшість випадків руйнувань деталей машин та конструкцій відбувається саме завдяки втомі металу. Під втомою металу розуміють процес поступового накопичування пошкоджень в ньому під впливом багаторазових циклічних навантажень, що призводить до утворення тріщини втоми, її розвитку і остаточному руйнуванню зразка або деталі. Випробування металів на втому супроводжуються низкою специфічних труднощів починаючи із стадії розробки методики випробувань, виготовлення зразків з урахуванням можливостей наявного обладнання, а також із обробкою отриманих експериментальних даних.

Мета роботи. Мета даної роботи полягала в тому, щоб на конкретному прикладі запропонувати порівняльну методику випробувань на втому відносно невеликої кількості зразків.

Матеріали та методи. В роботі були випробувані на втому 20 однакових зразків, виготовлених із сплаву ЕП-718 у вигляді плоскої одинарної лопатки (рис.1). Розміри на рисунку вказано в міліметрах.

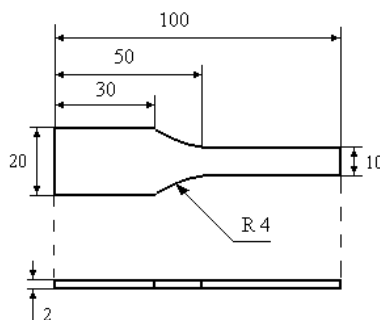

Рис. 1. Зразки для випробувань на втому

Випробування на втому виконувались по схемі симетричного знакозмінного вигину. На рис. 2 приведена схема експериментальної установки для випробувань на втому. Сінусоїдальний сигнал від звукового генератора 1 після підсилення підсилювачем 2 живив вібростенд 3, який створював коливання зразка 4. Амплітуда коливань вимірювалась за допомогою мікроскопа 5, а частота коливань вимірювалась частотоміром 6.

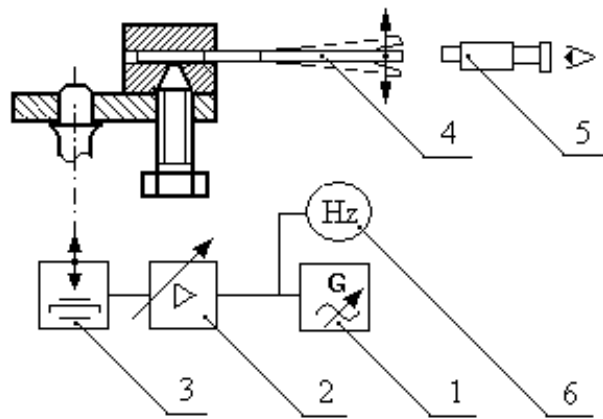

Рис. 2. Схема експериментальної установки для випробувань на втому

Власні початкові резонансні частоти у різних зразків відрізнялись одна від одної незначно і дорівнювали приблизно 300Гц. В якості загальної бази випробувань – максимальної кількості циклів навантаження, до якої проводяться випробування, було обрано величину 2×10^6 циклів навантаження.

У багатьох випадках метою випробувань на втому є порівняння двох або більше партій зразків, підданих різним видам обробки, для того щоб із цих різних видів обробки обрати найбільш ефективну.

Це можуть бути різноманітні види обробки поверхні зразка, в результаті яких на поверхні створюються стискаючі механічні напруження, що підвищують межу витривалості. Це може бути і дослідження впливу на розвиток втоми різноманітних факторів, таких як скажімо пропускання через зразок електричних струмів тощо. Зокрема і у випадку що розглядається, між собою порівнювались дві партії зразків (по 10 зразків у кожній), одна із яких була піддана певному виду обробки електричним струмом, а інша ні.

Не занурюючись в фізичні деталі обробки зразків зосередимось на

порівнянні отриманих експериментальних результатів.

Результати та обговорення. Основні результати випробувань на втому приведені в таблиці 1, в якій зразки розташовані по мірі збільшення їх довговічності – кількості циклів навантаження до остаточного руйнування або до досягнення бази випробувань 2×10^6 циклів навантаження.

Таблиця 1

Результати випробувань на втому

1-а партія зразків. Без обробки			2-а партія зразків. З обробкою		
№	$N \times 10^6$	Результат випробувань	№	$N \times 10^6$	Результат випробувань
13	0.22	Зруйнований	10	0.92	Зруйнований
11	0.51	Зруйнований	14	0.93	Зруйнований
15	1.00	Зруйнований	24	1.00	Зруйнований
09	1.36	Зруйнований	16	1.85	Зруйнований
25	1.64	Зруйнований	26	1.91	Зруйнований
23	1.90	Зруйнований	22	1.94	Зруйнований
19	1.91	Зруйнований	20	2.00	Зруйнований
21	2.00	Зруйнований	08	2.00	Цілий
06	2.00	Цілий	12	2.00	Цілий
17	2.00	Цілий	18	2.00	Цілий

Розрахунок показує, що середні довговічності зразків без обробки та із обробкою відповідно дорівнюють: $\bar{N}_1 \approx 1.45 \cdot 10^6$ та $\bar{N}_2 \approx 1.66 \cdot 10^6$ циклів навантаження, тобто обробка зразків в даному випадку призвела до певного (приблизно на 13%) збільшення довговічності.

Оцінимо по відомій формулі для дисперсії:

$$\Delta N = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n \Delta N_i^2}{n(n-1)}}$$

похибки вимірювань довговічності для обох партій зразків:

$$N_1 = (1.45 \pm 0.24) \cdot 10^6; N_2 = (1.66 \pm 0.16) \cdot 10^6.$$

Висновки. Таким чином порівняльна методика випробівань на втому має свої переваги, які полягають в тому, що по відносно невеликій кількості випробуваних зразків можна зробити принципові висновки про те чи є застосований метод обробки або даний фактор впливу суттєвим для підвищення (або зниження) довговічності. В даному випадку занадто велика похибка визначення величини N_1 не дозволяє зробити остаточних висновків щодо ефективності застосованого методу обробки. Тобто ефект скоріше є чим його немає, але остаточна відповідь на це питання потребує подальших досліджень.

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В ПРИКЛАДНИХ ЗАДАЧАХ СТАТИСТИЧНИМИ МЕТОДАМИ

Степахно Ірина Василівна

канд. фіз.-мат. наук, доцент

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ. Математичні моделі в сучасних умовах будуються з використанням математико-статистичних методів. За допомогою математико-статистичних методів дослідження проводиться обробка великих масивів інформації та встановлюються причинні залежності. Використання статистичних методик сприяє також формуванню здатності читати звіти про статистичні дослідження у галузі енергетики та економіки, навчає техніці аналізу отриманих даних. У статті застосовано метод багатовимірного статистичного аналізу, розглянуто визначення ідентифікації математико-статистичної моделі та розраховані коефіцієнти впливу параметрів моделі на потрібні значення економічних характеристик складної системи. Основним інструментом обробки вхідної інформації є апарат теорії випадкових матриць. Побудова математичних моделей в сучасних умовах при застосуванні дуже великої кількості параметрів потребують розробки таких підходів, у яких можливо врахувати всі необхідні ситуації, не втрачаючи важливої вхідної інформації.

Мета дослідження. У житті суспільства існує дуже багато прикладних задач, в яких без використання побудови моделей практично неможливо безпомилково прорахувати множину показників. Однак, розглядаючи дані, стає зрозумілим, що вони мають часові та просторові обмеження. Багатовимірність економічних та технічних показників кожної одиниці ускладнює інтуїтивне оцінювання ситуації у кожному конкретному випадку. Проводити багато іспитів не вигідно, і параметри характеристик надходять з

відхиленнями. Стає зрозумілим, що застосування багатовимірної статистичного аналізу дозволяє врахувати всі ці складності. Пропонується провести статистичну обробку великої кількості спостережень з урахуванням ймовірносних помилок у рамках припущених обмежень. Цю інформацію потрібно враховувати постійно.

Для більш точної ідентифікації запропонованої математико-статистичної моделі необхідно зібрати всю інформацію в різні моменти та записати її у відповідну матрицю.

Матеріали та методи дослідження. Використання математичної статистики при проведенні досліджень у природничих та соціальних галузях умовно поділяється на періоди:

1. Опис статистичних даних – XVII - XVIII ст.
2. Аналіз статистичних закономірностей у природничих і соціальних науках – початок XIX ст.
3. Використання математичної статистики для прогнозування суспільних подій – початок XX ст.
4. Розробка і використання апарату прикладної статистики, поширення комп'ютерних засобів – кінець XX, початок XXI ст.

У більшості наукових досліджень використовують задачі статистичного висновку за допомогою емпіричної функції розподілу. Задачі статистичного висновку використовують для дослідження первинного статистичного матеріалу. Вони передбачають дослідження великих класів предметів у порівнянні з малими класами. Термін „генеральна сукупність” набуває смислу при визначенні поняття „вибірка із сукупності”. Вибірка із сукупності є частиною або підмножиною сукупності яку ми проводимо спеціально для визначення властивостей генеральної сукупності. Припустимо, що ми проводимо моніторингове дослідження, в якому проводимо операції над групою чисел (параметрів) за 11 бальною шкалою. (від 0 до 10). Кожен з параметрів характеризує якість системи. Бал 0 ставиться, якщо даний показник якості мінімальний; 1 бал, якщо в системі наявні окремі елементи відповідного

параметра; бали 2– 9 ставляться залежно від повноти реалізації показників якості системи; 10 балів, якщо даний показник якості послідовно, систематично реалізується в досконаленні.

Множина чисел розташовується в таблиці з рядками і стовпчиками, де кожен елемент такого розташування описується за значенням груп стовпців і їх розміщенням в рядку. Операції над групою чисел проводимо за допомогою символів для введення формули в Excel. Послідовність характеристик представляє собою групу із n чисел, кожне число якої можна записати як X_i .

Позначимо $X_i, i = \overline{1, s}$ – незалежні спостереження над випадковою матрицею $A + \Xi$, де $A = (a_{ij})$ – дійсна матриця, $i = \overline{1, n}, j = \overline{1, m}, \Xi = (\xi_{ij})$ - випадкова матриця тієї ж розмірності.

Нехай λ_k – сингулярні власні числа матриці A , а $\hat{\lambda}_k$ – сингулярні власні числа матриці $\hat{A} = s^{-1} \cdot \sum_{i=1}^s X_i$. Очевидно, що, якщо елементи матриці Ξ незалежні, мають нульові середні та дисперсії $s^{-1}\sigma^2$, то елементи матриці також будуть незалежними та матимуть дисперсії $s^{-2}\sigma^2$.

Якщо числа m, n, σ^2, s залежні, то виконуються наступні умови :

$$\lim_{m \rightarrow \infty} \sigma^2 s^{-1} n < \infty, \quad \lim_{m \rightarrow \infty} \sigma^2 s^{-1} m < \infty, \quad \lim_{m \rightarrow \infty} mn^{-1} < 1, \quad \lim_{\underline{m \rightarrow \infty}} mn^{-1} > 0. \quad (1)$$

$$\hat{\lambda}_k(A) \leq C < \infty, C = \text{const}, k = 1, 2, \dots, \lambda_1 \geq \lambda_2 \geq \dots \geq \lambda_m. \quad (2)$$

Розглянемо сингулярні спектральні функції

$$\hat{\mu}_m(x) = m^{-1} \sum_{k=1}^m \chi(\hat{\lambda}_k < x),$$

де $\hat{\lambda}_k$ – корені характеристичного рівняння $\det(I \cdot \lambda - \sqrt{\hat{A}' \hat{A}}) = 0$.

Вектор-стовбці матриці $\hat{A}'$ стохастично незалежні.

Для матриці $\hat{A}' \hat{A}$ справедливе наступне твердження:

якщо виконуються умови (1), (2), а випадкові елементи ξ_{ij} матриці Ξ

для кожного n незалежні, $M \xi_{ij} = 0$, $D \xi_{ij} = s^{-1} \sigma^2$, то

$$\text{plim}_{m \rightarrow \infty} m^{-1} \text{SP} \left[\left(-I_z + \hat{A}'\hat{A} \right)^{-1} - M \left(-I_z + \hat{A}'\hat{A} \right)^{-1} \right] = 0.$$

Стандартні формули збурень для резольвент матриць були застосовані для доведення. Тобто, є можливість знайти головні компоненти характеристик, які зберігають даний процес.

Розгляд властивостей явищ, суспільних процесів можна проводити за допомогою математико-статистичного методу сукупності даних. Кількісною генеральною сукупністю називають таку сукупність, де властивості відбору оцінюються змінними. Змінна – математична величина яка може набувати в перебігу дослідження різних значень. Репрезентативною до генеральної сукупності є така вибірка, що має пропорції, відповідні до пропорцій генеральної сукупності. Для репрезентативності вибірки мають бути виконані умови:

перша умова - кожна з одиниць генеральної сукупності повинна мати рівну імовірність потрапляння до вибірки;

друга умова - вибірка змінних здійснюється незалежно від досліджуваної ознаки;

третя умова - відбір здійснюється при достатньому обсязі вибірки;

четверта умова - відбір здійснюється з однорідних за статистичними характеристиками сукупностей (близькими показниками середніх або однаковими).

Забезпечення умов репрезентативності вибірки виключає упередженість відносно генеральної сукупності. Аналіз і інтерпретацію кількісних даних розпочинаємо з їх узагальнення. Наприклад, приводимо результати роботи складної системи, проведеної на початку року. Далі виводимо наступні вибіркові середні і представляємо їх графічно. Використовуючи теорему статистичного висновку можна проводити вибірки із великої сукупності.

Результати дослідження. Застосовуючи апарат багатовимірною статистичного аналізу та метод головних компонент, можна встановити, які коефіцієнти в більшій степені впливають на шукану характеристику та в який

бік – в бік зростання чи спадання. Оцінки параметрів визначалися за власними значеннями кореляційної матриці, розрахованої за вхідними даними. Отримані рекомендації, щодо застосування математико-статистичних методів у економічних показниках якості.

Висновки. Знайдені оцінки дозволяють забезпечити процес побудови математичної моделі та оптимізувати матеріальні витрати. Якщо ми маємо спостереження $X_1, X_2, \dots, X_s$, які відображають велику кількість характеристик, то без застосування методів багатовимірного статистичного аналізу, отримати якісні оцінки та прогноз неможливо.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

DEEP STRUCTURE FEATURES OF LOCAL AREAS WITH CROP CIRCLE IN ENGLAND AND CHINA BASED ON THE RESULTS OF MOBILE AND DIRECT-PROSPECTING METHODS USING

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,
Institute of Applied Problems of Ecology,
Geophysics and Geochemistry,
Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,
Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. The super-mobile direct-prospecting technology of satellite images and photographs frequency-resonance processing and decoding [4] provides an opportunity to quickly (in a short time) conduct research anywhere in the world in order to study the features of the deep structure of the Earth's structural elements of various types and search for ore and combustible minerals, and also water (drinking, mineralized, healing).

In 2019-2023 the technology has been extensively tested on large blocks and local areas of prospecting for hydrocarbons (oil, condensate and gas) and ore minerals of various types, the sites of exploratory wells drilling for oil and gas on land and shelf in various regions, as well as in areas volcanic complexes of various types location, impact (ring) structures, large and small lakes. A significant amount of experimental research (instrumental measurements) was also carried out in local sites and areas of visible hydrogen degassing in order to study the possibility of direct prospecting methods using to search for accumulations of natural hydrogen an

environmentally friendly fuel of the future. Approbation of mobile technology has also been carried out on some planets and satellites of the solar system, as well as on the Sun. The features of the deep structure on the local sites of the of exotic objects location, including crop circles, were also studied. This report presents the results of a survey of areas with circles, found in 2019 on fields in England, as well as on Qinghai Lake in China.

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [4]. The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance.

The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [4-10].

In the process of performing experimental studies of a reconnaissance or detailed nature (carrying out instrumental measurements!) within the blocks and areas of the survey, the following sequence of procedures (graphs) for processing an individual satellite image (or its local fragment) is used.

1. The procedure for fixing responses (signals) from the surface at the frequencies of the following set of substances: oil, condensate, gas, amber, bacteria (methane-oxidizing bacteria, the populations of which are analyzed in the method of

microbiological exploration for oil and gas by MicroPro GmbH), oil shale, gas hydrates, ice, coal, anthracite, hydrogen, living (deep) water, dead water, diamonds, potassium magnesium salt, sodium chloride salt.

2. Graph of responses registration from the groups of sedimentary, metamorphic and igneous rocks that make up the cross-section.

3. Procedure for determining the presence in survey area of deep channels (volcanoes), filled with various groups of rocks; assessment of depths of the roots of volcanoes location.

5. Graph for determining groups of rocks (or individual samples of groups), from which signals are recorded at frequencies of oil, condensate, gas and water (deep, live).

6. The procedure for recording responses of oil, condensate, gas and phosphorus at the surface (depth) of 57 km - the boundary of the synthesis of hydrocarbons and amber in deep channels (volcanoes), filled with certain groups of rocks.

7. Graph of signals registration from water (deep, live) on the surfaces of 11, 46, 57, 68 km - the predicted boundaries of water synthesis in volcanoes of a certain type.

8. The procedure for scanning a cross-section with different steps from the surface up to 15 km to determine the depth intervals, within which responses are recorded at the resonant frequencies of oil, condensate, and gas. Refinement of the depths of location of the most promising for hydrocarbons intervals of cross-section during additional scanning with a finer step.

9. Graph for assessing the depth of the upper boundary (edge) of basalts, as well as the depths of the beginning of fixing responses at the resonant frequencies of hydrogen and living (healing) water from basalts. It is implemented in case of fixing responses from the 6th group of igneous rocks (basalts) on the surveyed area.

10. Procedure for determining the depths of occurrence of the upper edge of kimberlites, as well as the depth interval within which responses at diamond frequencies are recorded. It is implemented when establishing the presence of signals

from the 11th group of igneous rocks (kimberlites) in the survey area.

Taking into account the reconnaissance nature of the studies performed, the described set of separate procedures for processing satellite images and photographs was not implemented in full in all surveyed areas.

Crop circles in England. The causes of crop circles appearance are of interest to many researchers. In this regard, it became expedient to process photographs of such circles (Fig. 1), found within fields in England in 2019 [3], in order to obtain ideas about the deep structure of their local zones. The results of the experiments performed were somewhat unexpected.

Thus, from the surface within all the surveyed circles in Fig. 1 signals of basalts and hydrogen were recorded. By fixing the responses at different depths (470, 70, 97, 94, 95), the roots of all volcanoes of basalt rocks were established in depth interval up to 99 km. The upper edge of basalts in all volcanoes is located in depth range of 5-6 m.

Fig. 1. Photographs of crop circles in England [3].

By scanning cross-section with 5 mm step, signals at basalt frequencies began to be recorded from 5.55 m.

At the surface of 5.56 m from the upper part of cross-section, basalt signals were not recorded (for all circles), while at the surface of 5.60 m they were recorded (also for all circles).

On the 0 m surface from the upper part of cross-section, responses of hydrogen and phosphorus were recorded for all circles, which indicates the migration of these elements into the atmosphere in the areas where the circles are located.

Photographs of first and last

circles locations in Fig. 1 were additionally processed using procedure for fixing responses at the frequencies of various chemical elements.

Within the first circle (detected on August 24, 2019), the presence or absence (no) of signals from the following chemical elements was determined: iron, cobalt, lithium, beryllium (intense), scandium, chromium (none), vanadium (no), germanium (no), selenium, yttrium, niobium, molybdenum (no), technetium, ruthenium, rhodium, palladium (no), indium (no), antimony, lanthanum (no), cerium (no), praseodymium, promethium (no), neodymium, tellurium (no), terbium (no), gadolinium, dysprosium, holmium, thulium, erbium, ytterbium, lutetium, hafnium, rhenium (none), osmium (no), iridium (no), gold, mercury, polonium (no), radium (no), actinium (no), thorium (no), uranium, protactinium, neptunium (no).

At the location of the last circle (for July 2, 2019), the presence of responses of the following set of elements was checked: iron, cobalt, lithium, beryllium (none), scandium, chromium, vanadium, germanium (none), selenium (none), yttrium, niobium (none), molybdenum (none), technetium (intense), ruthenium, rhodium (none), palladium (none), indium (none), antimony, lanthanum (none), cerium (none), praseodymium, promethium (none), neodymium (none), tellurium (none), terbium, gadolinium, dysprosium, holmium, thulium, erbium, ytterbium, lutetium, hafnium (none), rhenium (none), osmium (none), iridium, gold, mercury, polonium, radium, actinium, thorium (none), uranium, protactinium (none), neptunium (none).

Photographs of the locations of the remaining circles were not processed in order to fix responses of chemical elements.

Circle on Qinghai Lake (China). During frequency-resonance processing of a fragment of an image with a circle [2] (Fig. 2, lower rectangular contour), responses from living water, ice, hydrogen and the 6th group of igneous rocks (basalts) were recorded on the surface.

Fig. 2. Photo of circle on Qinghai Lake (China) [2].

Fig. 3. Satellite image of Qinghai Lake (China).

When scanning cross-section from the surface, with a step of 10 cm, responses of basalts began to be recorded from 91 m. By fixing responses at various depths, the root of the basalt volcano was determined at a depth of 723 km.

Within a rectangle with a circle at a depth of 3 m in the upper part of cross section, the presence or absence (none) of signals of following chemical elements was determined: hydrogen (none), chlorine, iron, cobalt, lithium, beryllium, argon (none), nickel (none), potassium (none), calcium (none), helium (none), chromium, manganese (none), copper (none), yttrium, molybdenum, technetium, ruthenium, rhodium, palladium, tellurium, terbium, gadolinium, dysprosium, holmium, thulium, erbium, ytterbium, lutetium, hafnium, gold, mercury, radium, actinium, thorium, uranium, protactinium.

Within the rectangle above the circle at a depth of 3 m in the upper part of the section, the presence or absence (no) of signals from the following chemical elements was determined: iron, cobalt, lithium, beryllium, scandium, chromium, vanadium, germanium, selenium, yttrium, niobium, technetium, ruthenium, rhodium, palladium, indium, antimony, lanthanum, cerium, praseodymium, promethium, neodymium, tellurium, terbium, gadolinium, dysprosium, holmium, thulium, erbium, ytterbium, lutetium, rhenium, osmium, iridium, gold, mercury, polonium, radium, actinium, thorium, uranium, neptunium.

No responses from chemical elements were recorded in the area of the rectangular contour on the right.

During the reconnaissance survey of the lakes and reservoirs with waters, a satellite image of the entire Qinghai Lake was also processed. When processing a satellite image of the lake (Fig. 3), no responses from oil, condensate, gas, amber, and salt were received from the surface. Signals from hydrogen, 8th group of sedimentary rocks (dolomites) and 6th group of igneous rocks (basalts) were recorded.

By fixing the responses at different depths (50, 150, 250, 350, 450, 550, 650, 750 km), the root of the basalt channel was determined at a depth of 723 km. The lower boundary of the dolomites is set in the range of 4-5 km. By scanning cross section from the surface with a step of 50 cm, responses of basalts were obtained from a depth of 90 m, and of hydrogen, from 160 m.

By scanning cross-section with steps of 1 and 5 cm, responses of water were recorded from the surface up to 90 m. On the surface of 91 m, responses from the upper part of cross-section were obtained only of water, and from the lower part, only of hydrogen and basalts. There were no responses of water on the surface of 68 km.

Brief comments and conclusion. During frequency-resonance processing of images of all surveyed local areas with circles, a limited set of measuring procedures was performed – reconnaissance studies were carried out. We also note that the interest of the authors in carrying out this kind of experimental work is due to the information given on many sites that such crop circles are drawn by aliens. Taking into account this information, a certain amount of measurement procedures was purposefully performed, the results of which could confirm or refute these assumptions. The results of instrumental measurements at the initial stage of experimental work immediately turned out to be unexpected. It turned out that all the surveyed sites are located above basalt volcanic complexes, the upper edges of basalt rocks were fixed at a shallow depth, responses were obtained at basalts at hydrogen frequencies, and the facts of hydrogen migration into the atmosphere were confirmed by measurements. The results of the experimental studies carried out allow us to conclude that when searching for accumulations of natural hydrogen, it is advisable to pay attention to the zones and areas where circles are located in different parts of UK! It should be noted that the website [3] contains an archive of satellite images and

photographs of crop circles that were found in UK in 1994-2022. The same site also provides links, using which you can get acquainted with additional materials on the crop circles problem.

On various Internet sites, you can also find information about crop circles in various countries of the world. In particular, photo images of circles in the Bialystok area (Poland) are posted on the site [1]. In conclusion, we also note that the analysis of the obtained results also allows us to pay attention to the facts that testify in favor of the assumption that the circles on the surveyed areas are “creations” of non-human hands. However, at the moment and in this communication, the authors do not comment the results of the experimental studies from this perspective (aspect).

We only note once again that when searching for accumulations of natural hydrogen, it is advisable to pay attention to zones and areas of the circle’s location in various regions of the world (Great Britain, including)!

REFERENCES

1. Crop Circle at Bialystok, Poland. Reported 29th July 2017. <https://www.pinterest.co.uk/pin/crop-circle-at-bialystok-poland-reported-29th-july-2017--732468326867355631/>
2. Mysterious circles appeared on a lake in China: the aliens left a message. <https://znaj.ua/ru/popcorn/226369-na-ozeri-u-kitaji-z-yavilisya-tayemnichi-kola-pribulci-zalishili-poslannya>
3. The 2019 Crop Circles. <https://temporarytemples.co.uk/crop-circles/2019-crop-circles>
4. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).
5. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).
6. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance

processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. Geoinformatika, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. Geoinformatika. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. Geoinformatika. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. Geoinformatika. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. Geoinformatika. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

7. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. New evidence in favor of the abiogenic genesis of hydrocarbons from the results of the testing of direct-prospecting methods in various regions of the world. Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2020. № 9. P. 55-62. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2020.09.055> (in Ukrainian)

8. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. About efficiency of geological-geophysical exploration for oil and gas: comments and suggestions // Modern research in world science. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 689-698. URL: <https://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-28-30-11-2022-lviv-ukrayina-arhiv/25>.

9. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Technology of satellite images frequency-resonance processing: discovery of basalt volcanoes with hydrogen and living water on the Ukraine territory // Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 310-318. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>.

10. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Technology of satellite images frequency-resonance processing: discovery of basalt volcanoes with hydrogen and living water in various regions of Earth // Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 319-328. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsience-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>

PROJECT OF UKRAINE TERRITORY RECONNAISSANCE SURVEYING BY DIRECT-PROSPECTING METHODS IN ORDER TO DETECT BLOCKS FOR OIL, GAS AND HYDROGEN PROSPECTING

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Applied Problems of Ecology,

Geophysics and Geochemistry,

Kyiv, Ukraine

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. In 2019-2022 in various regions of the globe, a significant number of experimental research has been carried out in order to test frequency resonance methods of satellite images and photographs processing and decoding [1], as well as to develop and improve methodology of their practical application during solving geological and geophysical exploration problems of various nature.

The results of mobile technology approbation in the mode of integral assessment of the oil and gas potential of large blocks (licensed, including) demonstrated that in this mode the technology can be used for operational survey of the territories of individual countries in order to determine (select) the most promising blocks (areas) to conduct detailed prospecting for specific types of minerals. In this regard, in 2022, projects for a reconnaissance survey of the territories of a number of countries in various regions of the globe were prepared and proposed [11]. This thesis describes the features of the projects of Ukraine territory reconnaissance survey in order to identify the most promising areas and sites for detailed prospecting for oil and gas, natural hydrogen, ore minerals and water.

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of

integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [1]. The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [1-13].

Unlike classical geophysical methods, the used technology make it possible in each specific case to fill the cross-section under study with the complexes of sedimentary, metamorphic and igneous rocks, present in it, as well as to determine in the first approximation (and refine at the stages of detailing) the intervals of the cross-section that are promising for the detection of combustible and ore minerals, immediately, in the process of measurements (registration of signals) by the developed instrumentation and measuring devices (i.e. without additional stages of modeling and geological interpretation of the instrumental measurements results).

Projects of Ukraine territory reconnaissance survey. *Oil and gas project.*

The results of approbation and practical application of the direct-prospecting technology of satellite images and photographs frequency-resonance processing allow us to reasonably conclude that their targeted use in the search and exploration of oil and gas deposits can significantly speed up and optimize the exploration process. Promptly carried out reconnaissance surveys of the territories of large blocks in various regions of the world (in Ukraine, including) can be considered as additional confirmation of the potential capabilities of mobile direct-prospecting technology. On the other hand, the results of the survey of large blocks indicate the potential possibility of a reconnaissance survey of the entire Ukraine territory in order

to identify the most promising areas (blocks) for oil and gas detailed exploration.

For the practical implementation of this project, the satellite image of Ukraine territory may be divided into separate blocks, the frequency-resonance processing of which will be carried out separately. One of the possible options for dividing a satellite image of the Ukraine territory into separate fragments is shown in Fig. 1. This image with rectangular contours shows 180 local fragments (blocks) for processing.

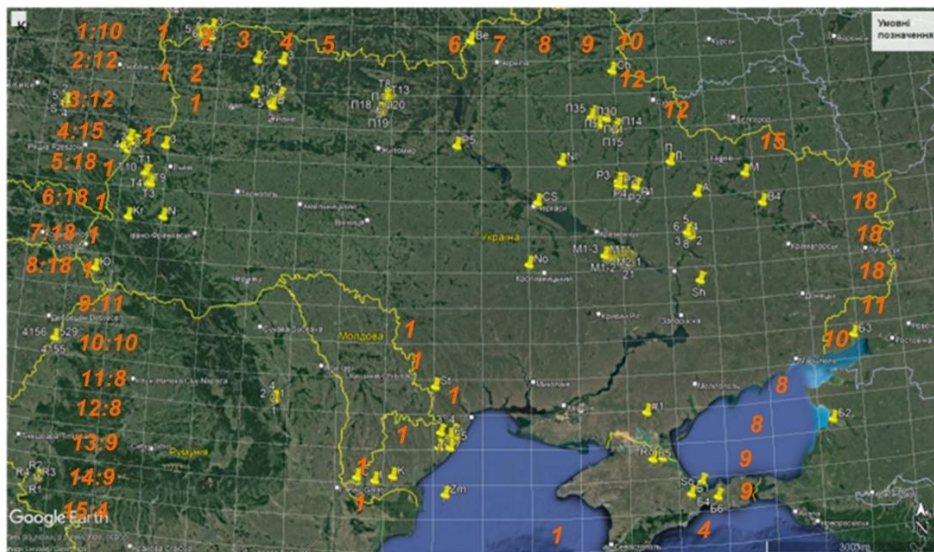

Fig. 1. Satellite image of Ukraine territory.

Frequency-resonance processing of all 180 fragments of the Ukraine satellite image can be performed quite quickly. During image processing, the following set of measurement procedures may be performed: a) fixation from the surface of anomalous responses at frequencies of oil, condensate and gas; b) registration of signals at the frequencies of methane-oxidizing bacteria (bacteria, whose populations are analyzed in method of microbiological exploration for oil and gas by MicroPro GmbH, Germany); c) establishing the presence of a volcanic structure within the survey area, in which there are conditions for the hydrocarbon's synthesis at a depth of 57 km; additional fixation of responses of oil, condensate and gas at this depth; d) fixing signals at frequencies of oil, condensate and gas from lower part of cross section at depths of 5, 10 and 15 km in order to assess prospects of oil and gas discovering in deep horizons of cross-section.

The listed procedures of instrumental measurements have fully demonstrated

their effectiveness and informativeness in the process of direct-prospecting methods approbation in the areas (sites) of drilling exploratory wells on land and shelf in various regions of the globe and basalts volcano's location [2, 7-10, 12].

Notes. Additional procedures for instrumental measurements and the features of their implementation within the framework of this project can be formulated (clarified), if the expediency of its implementation will be recognized in Ukraine.

Within the most promising for oil and gas blocks, found in Ukraine, detailed prospecting can also be quickly carried out using methods of satellite images and photographs frequency-resonance processing. The prepared fragments of a satellite image of Ukraine territory (Fig. 1) can be additionally processed in the reconnaissance mode within the framework of separate projects for identifying blocks, that are promising for detailed prospecting for: a) natural hydrogen; b) ore minerals; c) water.

Hydrogen project. During frequency-resonance processing of each fragment of the Ukraine territory image in the reconnaissance mode for natural hydrogen searching, a limited set of instrumental measurements of the following nature may be performed separately: a) procedure for recording signals (responses) at frequencies of the 6th group of igneous rocks (basalts); b) the procedure for determining the depth of basalt volcano root (in the case of fixing responses from the surface at basalt frequencies); c) procedures for fixing signals (responses) at the frequencies of hydrogen, phosphorus (red) and hydrogen bacteria; d) instrumental measurements to confirm (or establish absence) of hydrogen migration into atmosphere.

The expediency of implementing the listed set of instrumental measurement procedures during the survey is due to results of direct-prospecting methods testing in various regions of globe. The materials of numerous studies allow us to state following: a) responses at hydrogen frequencies are recorded almost everywhere during instrumental measurements in the contours of basalt volcanic complexes; b) red phosphorus is almost always present in basalt volcanoes; c) hydrogen bacteria create their colonies in the upper part of cross-section in the areas of hydrogen migration into the atmosphere.

To implement the second stage of the work, one of two conditions was met: within one surveyed fragment basalt complexes with hydrogen were found and responses were recorded at the frequencies of red phosphorus and hydrogen bacteria. Further continuation of research within local block is possible only with the participation of at least one Ukraine company in the implementation of the "project".

At the second stage of project implementation within local block, studies of the following nature can be performed: a) the satellite image of the block may be processed in a detailed mode in order to localize areas (zones) of the basalt volcano's location and select the most promising for exploratory wells drilling for hydrogen; b) in the contours of the most promising local zones, a detailed scanning of cross section will be performed in order to determine the depths and thicknesses of hydrogen reservoirs in the cross-section above the basalts, as well as in the basalts directly; c) within promising local zones, the depths and thicknesses of reservoirs with living (healing) water may be determined by detailed scanning, and healing properties of living water in identified reservoirs of cross-section may be also studied.

Based on the results of detailed processing of satellite image of local block, a decision will be made to drill exploratory wells in the most promising local areas. At the initial stage of drilling, wells can be designed to study reservoirs with hydrogen in the upper horizons of cross-section. During drilling, reservoirs with living water can also be studied. Based on the results of the first wells drilling, a decision can be made on the next stages of research for the further implementation of the "project".

Approbation of direct-prospecting technology on Ukraine territory. In this report, it is also worth noting that mobile technology has been extensively tested in various regions of Ukraine. Information about these pilot studies may be of interest to companies and investment centers that will consider participation in the implementation of proposed reconnaissance survey projects for Ukraine territory.

The results of the experimental work performed on the territory of Ukraine are presented in published articles and materials of various conferences, including those listed in the list of publications [2-12]. Some surveyed local sites and areas in Fig. 1 are marked with yellow markers. In addition, we pay attention to the following

materials of experimental work.

Articles [3-5] present the results of studies carried out in local areas along profiles within the Ukrainian Shield and in the Carpathian region. Along the seismic profiles in the DDB, experimental studies were carried out within the 21st local area. Basalt volcanoes with hydrogen and living water were identified in five sites, diamond-bearing kimberlite volcanoes within three. Responses at HC frequencies were recorded in the contours of three volcanoes with sedimentary rocks of 1-6 groups [11]. Along the seismic profile of 2021 on the territory of Ukraine, basalt volcanoes with hydrogen and living water were found within 11 areas! Signals at HC frequencies were recorded at 8 sites in volcanoes of sedimentary rocks of 1-6 groups [11].

On the Ukraine territory, reconnaissance studies were also carried out on the areas where famous places of worship are located, as well as numerous local areas with aquifers (including healing water) and within several resort centers with mineral water. The surveyed sites with religious buildings are located in the contours of basalt volcanic complexes, through which hydrogen migrates to the upper horizons of cross section and, further, into the atmosphere.

Almost all surveyed local areas with sources of living water were found within volcanic structures, filled with basalts, and most areas with sources of dead water were found within volcanoes, filled with limestones. Conditions for the synthesis of living water in basalt volcanoes exist at depths of 68 km or 69 km, and for dead water in limestones at a depth of 48 km. Local areas of the springs with living (healing) water location are promising for the natural hydrogen searching! The resort center in Truskavets is located within the basalt volcano, and the deposits of mineral water in Mirgorod, Sataniv and Morshyn are located in the contours of volcanic structures, filled with limestone. Springs with mineral water of the Narzan type in the Uzhgorod region were found in volcanoes with ultramafic rocks, in which potassium magnesium salt is present. In the contours of many surveyed basaltic volcanoes, in the upper part of cross-section, including at a shallow depth, instrumental measurements have established the presence of reservoirs with living (healing) water

and hydrogen. The instrumental measurements confirmed the facts of hydrogen migration into the atmosphere.

Brief comments and conclusion. The processing of satellite images and photographs is carried out in laboratory conditions, without organizing and conducting field geological and geophysical studies. In connection with this feature of the technology of satellite images frequency-resonance processing, the proposed projects of reconnaissance survey of entire Ukraine territory (including areas within economic zone of Black and Azov Seas) in order to identify the most promising blocks for conducting detailed prospecting for hydrocarbons and natural hydrogen can be realized in a very short time. Ultimately, this will significantly speed up exploration work for oil, gas, hydrogen in Ukraine, as well as reduce financial costs of their implementation. The technology as a whole, as well as its individual methods, should be used in various regions for a preliminary assessment of the prospects for oil and gas potential of poorly explored and unexplored exploration blocks and local areas. The use of this technology can bring a significant effect in the search for industrial accumulations of hydrocarbons in unconventional reservoirs (including areas of shale, coal-bearing formations, and crystalline rocks distribution).

Additional surveys promptly carried out using direct-prospecting methods in local drilling areas of prospecting and exploratory wells will contribute to an increase in the drilling success rate (an increase in the number of wells with commercial hydrocarbon inflows). The laying of wells in the areas, where vertical fluid migration channels are located, can lead to an increase in hydrocarbon inflows. Mobile technology can also be successfully used during the exploration of poorly explored areas and blocks within known oil and gas fields.

REFERENCES

1. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).

2. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

3. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Ukrainian Shield: new data on depth structure and prospects of oil, gas condensate, gas and hydrogen accumulations detection *Geoinformatika*, 2019, no. 2, pp. 5-18 (in Russian).

4. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Peculiarities of depth structure and of oil and gas perspectives of Ukrainian shield separate blocks by results of frequency-resonance sounding of cross-section. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 5-18 (in Russian).

5. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N., Yanushkevich K.P. Features of the depth structure and prospects of oil and gas potential of the Carpathian region by results of cross-section frequency resonance sounding. *Geoinformatika*, 2020, no. 2, pp. 50-68 (in Russian).

6. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. New evidence in favor of the abiogenic genesis of hydrocarbons from the results of the testing of direct-prospecting methods in various regions of the world. Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2020. № 9. P. 55-62. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2020.09.055> (in Ukrainian).

7. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Approbation of direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images at known hydrocarbon deposits in different regions. *Geoinformatika*, 2020, no. 2, pp. 3-38 (in Russian).

8. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonant processing of satellite images and photos images: results of use for determining areas of gas and hydrogen migration to the surface and in the atmosphere. *Geoinformatika*, 2020, no. 3, pp. 3-28 (in Russian).

9. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images: potential opportunities and prospects of application for natural hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2020, no. 4, pp. 3-41 (in Russian)

10. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Depth structure features of large zones of hydrogen degassing in various regions of the earth by results of frequency-resonance processing of satellite and photos images. *Geoinformatika*, 2021, no. 1-2, pp. 3-42 (in Russian).

11. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. On the prospects of the technology of remote sensing data frequency-resonance processing using when conducting profiles geoelectric and seismic studies. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 18-50. (in Russian).

12. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Technology of satellite images frequency-resonance processing: discovery of basalt volcanoes with hydrogen and living water on the Ukraine territory // Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 310-318. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>

13. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Projects of European countries territories reconnaissance survey by direct-prospecting methods in order to identify promising areas for oil and gas detailed exploration. Publisher.agency: Proceedings of the 2nd International Scientific Conference «World Scientific Reports» (March 16-17, 2023). Paris, France, 2023. P. 336-360. ISBN 978-1-8628-5741-4 DOI 10.5281/zenodo.7750877 <https://ojs.publisher.agency/index.php/WSR/issue/view/22>

ОСОБЛИВОСТІ ВМІСТУ ХІМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У СВІТЛО-БУРИХ ТА ТЕМНО-БУРИХ ҐРУНТАХ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Крюченко Наталія Олегівна

д.геол.н., проф.

Жовинський Едуард Якович

д.геол.-мін. н., проф.

Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення

Національна академія наук України

м. Київ, Україна

Папарига Петро Степанович

к. геол.н., ст.н.с.

Карпатський біосферний заповідник

Міністерство енергетики та захисту довкілля України

Анотація. Проведено порівняння хімічного складу світло-бурих та темно-бурих ґрунтів (Mn, Co, Pb, Ni, V, Cu, Zn, Ti, Ba, Mo) території Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) – ділянки Мармароського та Чорногірського заповідних масивів. Встановлено, що у світло-бурих ґрунтах вміст мікроелементів менший, ніж у темно-бурих.

Ключові слова: ґрунти, ґрунтотвірні породи, мікроелементи, валовий вміст, Карпатський біосферний заповідник.

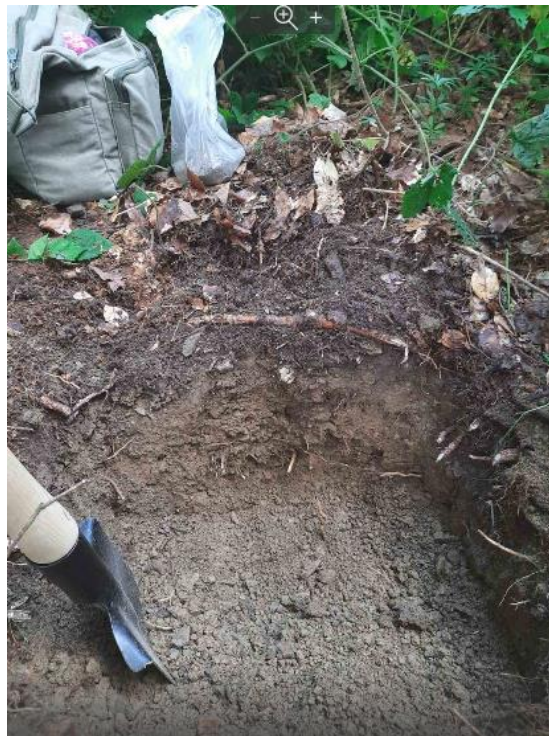
Територія Українських Карпат є «умовно чистою», тобто не забрудненою, що дозволяє інтерпретувати визначення хімічного складу ґрунтів, як фонові значення для регіону. Букові праліси Карпат є винятково цінним зразком натуральних незайманих лісів помірної кліматичної зони. Їх вважають найбільш репрезентативною екологічною моделлю, яка відображає процеси, що відбуваються у чистих та мішаних лісах за різних кліматичних умов. У Карпатах збереглися лісові буки та багато інших видів рослин [1].

Нами було проведено визначення хімічного вккладу світло-бурих та темно-бурих ґрунтів в межах Карпатського біосферного заповідника (КБЗ)

широколісного ландшафтно-геохімічного поясу (рис. 1).

світло-бурі ґрунти

темно-бурі ґрунти

Рис. 1. Фото відбору проб світло-бурих та темно-бурих ґрунтів території заповідних масивів КБЗ

Широколісний ландшафтно-геохімічний пояс (H^+) охоплює інтервал висот від 350 до 1400м, це переважна зона розвитку букових лісів у всіх пралісах. Ґрунти букової рослинності утримують 25% опадів. В умовах теплого клімату відбувається розкладання, мінералізація та вилуговування органічних залишків, що сприяє розвитку окисних умов. Буроземи слабо диференційовані на генетичні горизонти, насичені щебнистим матеріалом, ознак опідзоленості немає або вони слабо виражені. Реакція ґрунтових розчинів кисла – рН 4–5. Вміст органічної речовини темно-бурих ґрунтів – 15–20%, світло-бурих – 3–12%. Дисперсна фракція у темно-бурих ґрунтах становить 38%, світло-бурих – 45%. У складі органічної речовини переважають фульвокислоти. Низький вміст обмінних основ Ca^{2+} та Mg^{2+} пов'язаний з їх дефіцитом у материнських флішевих та метаморфічних породах та особливостями вивітрювання [1].

Геохімічні ландшафти кори вивітрювання, перехідної від кислої до

карбонатної приурочені до ґрунтів, де карбонатні породи є ґрунтоутворюючими H^+-Ca^{2+} . Насичення ґрунтового комплексу основами знаходить своє відображення в ємності катіонного поглинання, яка в 2 рази вище, ніж у буроземах кислих ландшафтів і становить 85–100 мг/екв. Тут характерна тенденція до збагачення мінералами монморілонітової групи, що сприяє зменшенню рухливості металів, реакція ґрунтів наближається до нейтральної 6–6,5.

Для порівняння хімічного складу ґрунтів (Mn, Co, Pb, Ni, V, Cu, Zn, Ti, Ba, Mo) було обрано ділянки Мармароського заповідного масиву світло-бурі (ділянка Квасна) та темно-бурі (ділянка Радомирська), де ґрунотвірними породами є кристалічні сланці. Для порівняння розрахований коефіцієнт (KB) відношення вмісту хімічного елементу в світло-бурих ґрунтах до його вмісту в темно-бурих. Виокремлено, що діапазон значень KB 0,8–1,2 не є суттєвим.

Встановлено, що світло-бурі ґрунти (по відношенню до темно-бурих) збіднені на Mn, Zn; збагачені на Ni, Mo (рис. 2). Але, основну увагу треба приділити Mn та Zn, оскільки їх KB знаходиться в межах 0,6–0,7, що передбачає винос цих елементів з профілю світло-бурого ґрунту.

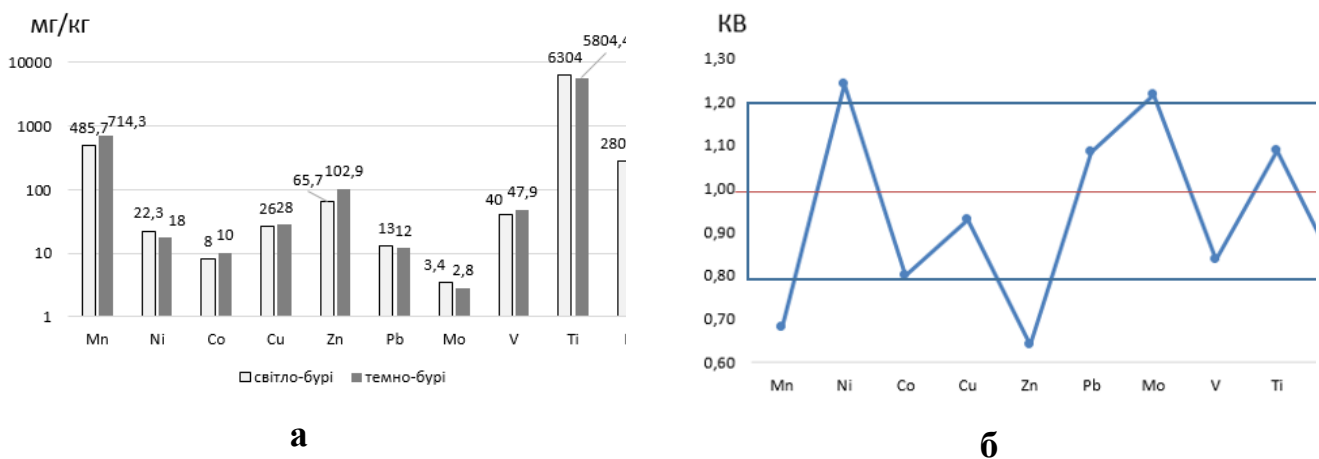

Рис. 2. Діаграма розподілу хімічних елементів у світло-бурих та темно-бурих ґрунтах Мармароського масиву (а) та значення коефіцієнту відношення (KB) (б), де ґрунотвірними породами є кристалічні сланці

Для ґрунтів, де ґрунтоутворюючими породами є фліш (пісковики), порівнювали ділянки Чорногірського масиву – світло-бурі (ділянка Богданська)

та темно-бурі (ділянка Говерляньська). Встановлено, що ґрунти, збіднені на Mn, Co, Pb, V, Ti (рис. 3).

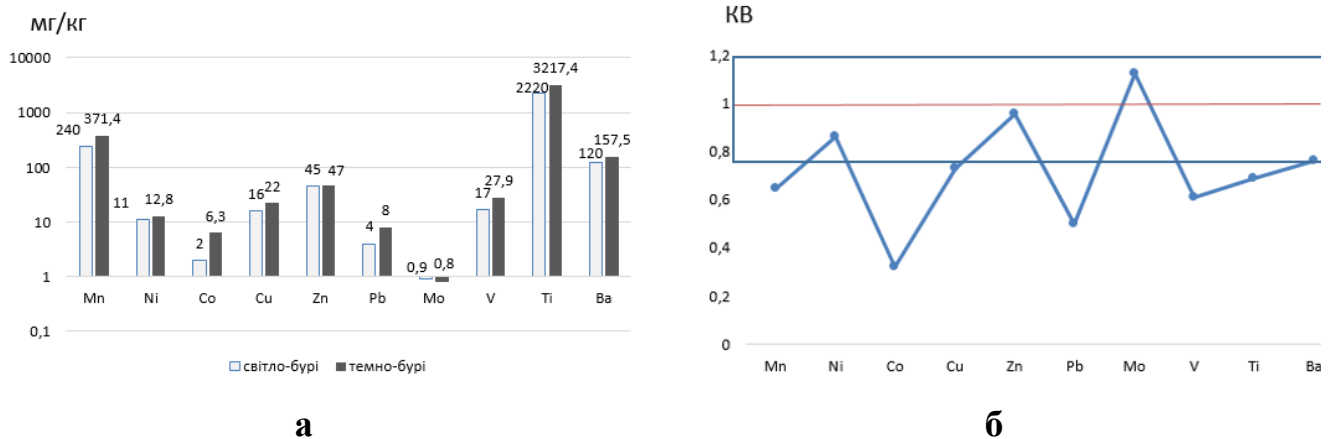

Рис. 3. Діаграма вмісту хімічних елементів у світло-бурих та темно-бурих ґрунтах Чорногірського масиву (а) та значення коефіцієнту відношення (б), де ґрунтоутвірними породами є пісковики

Для ґрунтів, де ґрунтоутворюючими породами є карбонатні порівнювали ділянки Кузийського та Мармароського масиву – світло-бурі (ділянка Кизийська) та темно-бурі (ділянка Білянська). Слід зауважити, що діапазон за KB невеликий і складає 0,8–1,2, тобто великої різниці у вмісті хімічних елементів у світло та темно-бурих ґрунтах немає (рис. 4).

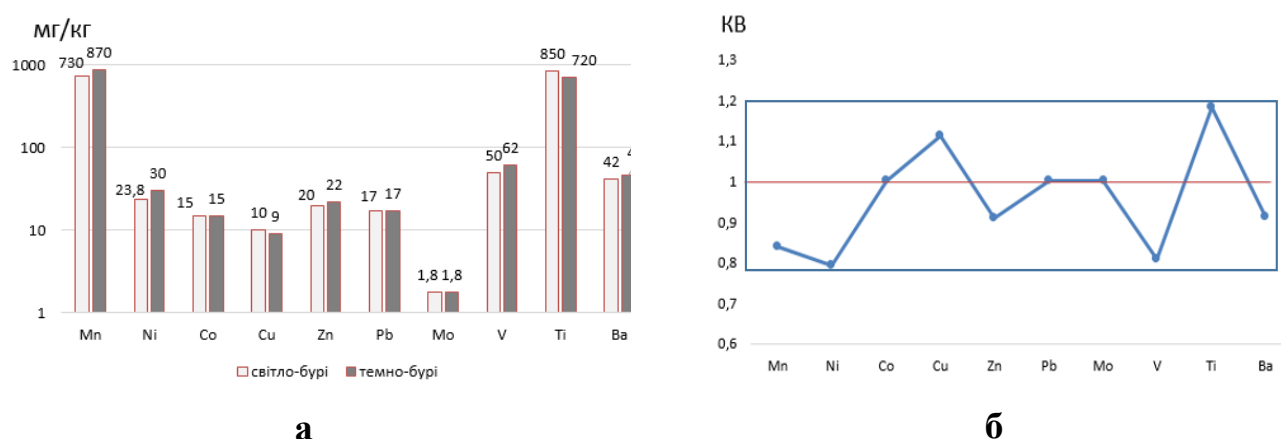

Рис. 4. Діаграма розподілу хімічних елементів у світло-бурих (Кузийський масив) та темно-бурих ґрунтах Мармароського масиву (а) та значення коефіцієнту відношення (KB) (б), де ґрунтоутвірними породами є карбонатні

На основі вищевикладеного (за КВ) можна зробити наступні висновки: світло-бурі ґрунти на кристалічних сланцях збіднені на Mn, Zn; на пісковиках збіднені на Mn, Co, Pb, V, Ti; ґрунти на карбонатних породах мають приблизно однаковий вміст мікроелементів.

Можна зробити висновки, що не зважаючи на ґрунотвірні породи, у світло-бурих ґрунтах вміст мікроелементів менший, ніж у темно-бурих.

В цілому світло-бурі ґрунти відрізняються від темно-бурих, меншим вмістом гумусу (3—6%), слабкою диференціацією профілю на горизонти, світлішим забарвленням. Різна розчинність фульватних і гумінових комплексів грає вирішальну роль тому, що у темно-бурих ґрунтах вміст елементів дещо вище, ніж у світло бурих.

Розробка наукових проблем, пов'язаних з фоновією геохімією [2, 3], набуває все більшого значення з точки зору оцінки стійкості та стабільності екосистем на порозі можливих кліматичних та геохімічних змін через глобальну та регіональну антропогенну дію. Це має велике практичне значення для розробки стратегії раціонального природокористування для вдосконалення організації геохімічного моніторингу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Карпатський біосферний заповідник [Електроний ресурс].– Режим доступу: <http://cbr.nature.org.ua/ukrainian.htm>.
2. Крюченко Н. О., Жовинський Е. Я., Папарига П. С. Геохімічні аспекти моніторингових досліджень Карпатського біосферного заповідника. Київ: ФОП Кравченко Я. О., 2021. 137с
3. Крюченко Н. О., Жовинський Е. Я., Папарига П.С. Рудні та техногенні геохімічні аномалії заповідних територій Українських Карпат (на прикладі Карпатського біосферного заповідника). Київ : Інтерсервіс, 2018. 146 с.

ARCHITECTURE

УДК 504.54

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Гомон Ольга Олександрівна

к.арх., доцент кафедри

Київського національного університету

будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-1949-5635

Вступ. Архітектурні течії, головною концепцією яких є єдність з природою, виникли ще в середині XX століття, коли, власне, і почали загострюватись екологічні проблеми. В наш час найвідомішим з таких напрямів є еко-архітектура.

Мета роботи. Синтез природи і сучасних технологій у створенні еко-будівель, енерго-ефективних і комфортних будівель з автономними системами життєзабезпечення.

Результати та обговорення. Екологічна архітектура передбачає економію електроенергії, використання екологічно сумісних з людиною будівельних матеріалів і конструкцій, застосування альтернативних джерел енергії і правильну утилізацію відходів. При цьому важливою задачею архітектора є не лише включення до структури будівлі автономних систем енергозабезпечення, а й урахування естетичних і функціональних особливостей об'єкта.

Основний напрямок еко-архітектури в галузі організації міського простору – прагнення оптимального співвідношення архітектурного об'єкта з природним середовищем і конкретними умовами навколишнього середовища (рис. 1).

Рис. 1. Основних напрямки розвитку екологічної архітектури

Перший напрямок. Створення та вдосконалення нормативної бази.

Мета - контроль та моніторинг проектно-будівельної діяльності на всіх рівнях.

Завдання:

- створення норм визначення (діагностика) якості демоекосистеми різних рівней;
- створення норм, що заохочують економію енергоресурсів та використання відновлювальних джерел енергопостачання.

Друний напрямок. Еколого-містобудівні заходи.

Мета - підтримка здорового співвідношення між природними та забудованими територіями.

Завдання:

- забезпечення оптимальної компактності;
- зведення будинків і споруд, які зберігають ландшафти;
- екологічна реставрація порушених міських ландшафтів і старої забудови;
- збереження обґрунтованої кількості природніх територій.

Третій напрямок. Енергозбереження.

Мета – збереження природних ресурсів. Заощадження коштів населення.

Завдання:

- вибір місце розташування будинку з урахуванням кліматичних особливостей, рельєфа майданчика забудови;
- визначення оптимальних параметрів та форми, згідно загальної архітектурно-планувальної концепції;
- вибір оптимальної об'ємно-планувальної структури;
- впровадження певних приміщень в структуру та елементів для кліматизації будівель;
- вибір екологічних конструкцій та будматеріалів;
- використання інженерних екосистем – таких як: альтернативного енергопостачання; збору дощової води; утилізація відходів; стабілізація температурного режиму.
- використання рециклічних технологій;
- врахування енерговитратності будматеріалів та техніки.

Четвертий напрямок. Покращення психологічних та естетичних характеристик середовища.

Мета – врахування фізіологічних та психологічних потреб людини.

Завдання:

- врахування принципів відеоекології;
- впровадження в будівлю спеціальних зон та приміщень;
- використання екологічних будматеріалів;
- використання певних прийомів освітлення.

Висновки. Проектування екологічних міст включає наступні завдання:

1. Зменшення розростання міст (оптимальна щільність міста), зокрема:

- економія на зведенні і експлуатації інфраструктури;
- доставка сільськогосподарської продукції;
- краща організація транспорту.

2. Використання альтернативних джерел енергопостачання, а саме:

- геліоенергетика;
- вітроенергетика;
- біогаз тощо.

3. Покращення структури транспорту і пішохідних зон, зокрема:

- збільшення кількості пішохідних зон;
- введення альтернативного транспорту (велосипедів, електромобілів, електроскуторів).

4. Заходи щодо уникнення «Острова тепла», а саме:

- зменшення обсягів кондиціювання;
- озеленення дахів і фасадів будівель;
- розвиток агрокультур;
- ксероландшафтинг (садове і ландшафтне проектування із збереженням чистої води).

5. Підтримання (збільшення) біорозмаїття в містах:

- створення умов для проживання середніх і мілких тварин, тощо;
- забезпечення шляхів міграції тварин.

6. Ревіталізація – відновлення міського середовища:

- принцип ревіталізації полягає в розкритті та показі нових можливостей старих форм, з урахуванням їх функцій.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТУВАННЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ В УКРАЇНІ

Коновалов Віктор Юрійович

студент

ВСП Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Вступ. Сьогодні зведення багатофункціональних комплексів одержало вагомий розвиток у всьому світі. Це пояснюється швидким зростанням мегаполісів майже у всіх розвинутих країнах, бажанням інвесторів поєднати в спільній структурі будівлю двох та більше призначень, а також значним дефіцитом будівельних ділянок у густій міській забудові, найчастіше в центральних міських районах. Такий вид будівництва став невід'ємним елементом архітектурно-будівельної культури та модернізації міського простору найбільших міст світу.

Ціль роботи. Основним завданням роботи є аналіз закордонного та вітчизняного досвіду проєктування й реконструкції багатофункціональних комплексів із метою задоволення потреб населення в якісному обслуговуванні в післявоєнний період.

Матеріали та методи. У післявоєнний період перед будівельною індустрією України буде поставлено основне завдання: відновлення зруйнованих війною цивільних об'єктів із застосуванням досягнень науково технічного прогресу, перехід до сучасних європейських та світових методів будівництва. Під час реалізації такої глобальної програми створиться унікальна можливість трансформації процесу забудови в новий індустріально-технічний тип промисловості з покращенням техніко-економічних показників, що включатимуть процеси зменшення кошторису проєктних робіт методом використання передових організаційно-технологічних рішень, застосування новітніх конструкцій і матеріалів, підвищення темпів забудови за рахунок

удосконалення технологій реалізації будівельно-монтажних робіт.

Результати та обговорення. Багатоповерхові мультифункціональні комплекси – будівлі, спроектовані для об'єднаного розташування різноманітних за функціональністю архітектурних форм приміщень, що відрізняються за видами господарської діяльності (торгівельні чи офісні орендні площі), різними категоріями клієнтів (ресторани та фітнес-центри) і технологічною різноспрямованістю (кінотеатри, льодові арени тощо).

Із метою задоволення постійно зростаючих основних торговельних та культурно-розважальних функцій значної групи населення, нові комплекси, як правило, розташовуються якомога ближче до основних магістралей або до частин міст із максимальною щільністю забудови, балансуючі між економічною доцільністю та намірами покращити привабливість до даної частини населеного пункту.

Такі комплекси з часом стають невід'ємною частиною районного та міського ансамблю, уписуючись або змінюючи його архітектурний стиль і набуваючи впізнаваності та культурної значимості.

Інвестування в забудову багатоповерхових мультифункціональних комплексів у представлених різноманітних напрямках комерційної нерухомості, що активно розпочалося в середині минулого століття, не тільки не втратило своєї актуальності, але й стабільно зростає майже у всіх країнах світу.

Актуальність розробки концепту реконструкції існуючого ТРЦ «Південний Буг» у м. Миколаєві зумовлена зацікавленістю вітчизняних та міжнародних інвесторів у поверненні міста на споживчий ринок, а також планами муніципальної влади, які підтримали уряди декількох Європейських країн та міжнародною організацією ООН, на повну модернізацію інфраструктури міста задля майбутньої здатності забезпечення зростаючих очікувань місцевого населення та гостей міста у якісному обслуговуванні.

Сучасний підхід до розробки проєкту нового багатфункціонального комплексу виконується за наступним алгоритмом:

- формулювання містобудівного та просторових задумів, що базуються на передпроектному дослідженні вибраної ділянки та встановленні майбутньої спеціалізації комплексу;

- підготовка генерального плану будівельної площадки, що ґрунтується на головних ідеях затвердженого містобудівного задуму та особливостей місця забудови з обов'язковим дотриманням державних нормативних вимог;

- визначення специфіки архітектурного рішення багатофункціональних комплексів щодо його функціонального насичення, проєктувальної організації, параметрів об'ємної структури, стилю фасадів та архітектурних ознак майбутнього комплексу.

Основними ознаками відмови від традиційного планування є:

- зміна пропорцій функцій комерція/сервіс із перевагою надання послуг;
- зростання популярності розміщення критих площадок у середині комплексу для проведення громадських заходів;

- збільшення варіативності використання замкнутих та підземних просторів;

- приділення більшої уваги до креативнішого оформлення фасадів, озеленення навколишніх територій та покращення навколишнього міського простору.

Висновки. Отже, вплив процесів урбанізації та покращення рівня добробуту населення змінює поведінку покупця. На зміну традиційних багаторазових покупок та отримання послуг у дрібних закладах, розміщених у різних осередках міста, приходить чітка тенденція до скорочення часу обслуговування за рахунок візиту до центрів із великим спектром товарів та вибором сервісу, що надається.

ЕКОЛОГІЧНІ МАТЕРІАЛИ У БУДІВНИЦТВІ

Матієнко Аліна Віталіївна

студентка

АХИ ОГАСА

м. Одеса, Україна

Вступ. Екологія - найважливіша умова здоров'я та безпеки людини. Сучасна людина намагається знизити ризики хвороб від шкідливих речовин, що надходять із довкілля. Оскільки в приміщенні людина проводить до 75% часу, важливо дбати про те, де ми живемо. Екологічні матеріали та будівництво - це тісно пов'язані поняття в наш час. У сучасному світі, коли проблема збереження довкілля стає все більш актуальною, багато будівельних компаній та проєктів орієнтуються на використання екологічно чистих матеріалів та способів будівництва.

Мета роботи. Одним з основних принципів використання екологічних матеріалів в будівництві є мінімізація негативного впливу на довкілля. Це досягається за рахунок використання матеріалів, які виробляються без шкідливих хімічних речовин або скорочують кількість викидів та забруднень. Також важливим аспектом екологічних матеріалів є їх здатність зменшувати енерговитрати. Ряд матеріалів, таких як екологічні ізоляційні матеріали, мають більш високі теплоізоляційні властивості, що дозволяє зменшити витрати на опалення та кондиціонування приміщення. Розглянемо, які існують безпечні матеріали та де їх краще застосовувати.

Матеріали та методи. Створюючи проєкт екодому, важливо використовувати нетоксичні будматеріали. Наприклад, не підійдуть пінополістирол, вініл та утеплювачі, у складі яких є формальдегіди. Формальдегід – це хімічна речовина, що входить до складу будматеріалів, включаючи фанеру, ДВП та ДСП, тобто продукцію із пресованої деревини. Меблі, що продаються в магазинах, виготовлені з них. Багато хто, купуючи такі меблі, не розуміє, до яких негативних наслідків може це призвести. Вчені

провели дослідження та з'ясували, що формальдегід виділяється у повітря протягом усього терміну експлуатації виробу. В результаті у людини починається слъозотеча, нудота, погіршується здоров'я. Також формальдегід спричиняє появу ракових захворювань.

Купуючи екологічні матеріали для будівництва будинку, доцільно придбати меблі з масиву дерева, не утеплювати будівлю мінеральною ватою, оскільки в її складі є формальдегідні смоли. Важливо, щоб у котеджі була система вентиляції, тоді з кімнат вивітрюватимуться шкідливі випари.

Розглянемо традиційні екологічні матеріали для будівництва будинку:

Глиняна або силікатна цегла. Виготовляється із природних матеріалів, таких як глина, вапняк, пісок. Цегла має високу надійність і є технологічним будматеріалом, з якого легко зводити стіни будинку.

Дерево. Сюди належить оциліндрована колода або профільований брус. Однак природну деревину доведеться обробляти спеціальним покриттям, що захищає від комах і грибка. Якщо якісно обробити поверхню, дерев'яний будинок прослужить багато років і збережеться в ідеальному стані.

Природні камені. Даний будматеріал має підвищену міцність. Але якщо зводити котедж повністю з натурального каменю, доведеться обладнати потужну основу, що є недоцільним рішенням. Тому цей будматеріал використовується для будівництва першого поверху будинку.

На додаток до цих матеріалів існують сучасні, не такі поширені, але також безпечні для здоров'я:

Керамічна піна. Матеріал пористий, виготовляється з легкоплавких глин, перлітів, цеолітів, базальтів, а також відпрацювання гірських порід. Керпен набагато міцніший за цеглу, при цьому він легкий.

Зідаріт. Будівельні плити на 90% виконані з деревної стружки, до якої додали цемент і рідке скло. Даний матеріал використовується для утеплення, а також створення будівельних конструкцій, опалубки.

Соломись, очерет. Блоки виготовлені з соломи або очерету, змішаних з глиною. Цей матеріал міцний і легкий, ідеально підходить для будівництва

фермерських будиночків. Також соломить та очерет підходять для утеплення котеджів з дерева та цегли.

Розглянемо екологічні матеріали для утеплення будівель. Ековата є найпопулярнішим екологічним матеріалом для утеплення будинку. Вона не виділяє небезпечних речовин, при цьому ефективно зберігає тепло усередині будівлі. За рахунок щільного прилягання ековати до основи не залишається порожнин, тому не утворюються містки холоду.

У цьому полягає перевага даного утеплювача, порівняно з плитними теплоізоляційними матеріалами. Ековата не спалахує, виробники спеціально проводили тестування, в ході якого було виявлено дану властивість. Більше того, цей матеріал не дасть пожежі поширюватись, якщо трапиться спалах. Ековата виробляється з використанням борного антисептика, тому на ній не утворюється грибок, не заводяться комахи, миші.

Піноскло. Цей утеплювач також завоював популярність у власників будинків, які використовують його для утеплення котеджів. Піноскло має чудові параметри, які підтверджені сертифікатом якості. Цей матеріал має стійкість до займання і вологи, міцність, має тривалий термін експлуатації. У піноскла є один мінус: цей утеплювач не можна назвати бюджетним.

Деревна стружка. Утеплювач, виконаний у вигляді плит із спресованої деревної стружки, є екологічним матеріалом. Високотемпературна технологія виробництва забезпечує цілісність плити: дерево виділяє смоли, в результаті стружка щільно склеюється.

Кам'яна вата. Цей теплоізоляційний матеріал також досить популярний. Природний теплоізолятор зберігає свої властивості, навіть якщо будинок розташований у вологому кліматі. Даний утеплювач не спалахує, не виділяє небезпечні речовини в повітря, не пропускає сторонні шуми всередину приміщення. Ціна на кам'яну вату висока, проте витрати швидко окупляться, особливо, якщо зводити каркасний котедж.

Пінопласт. Пінопласт також відноситься до екологічних утеплювачів, бюджетний, придбати його можна в будь-якому будівельному магазині. Однак,

якщо відбудеться спалах, пінопласт почне виділяти токсичний газ. В результаті є ризик отруєння. Використовувати цей утеплювач можна не завжди.

Важливо не тільки вибрати екологічні матеріали для будівництва будинку, а й правильно виконати оздоблення. У складі оздоблювальних матеріалів не повинно бути продуктів нафтопереробки. Потрібно звертати увагу на те, щоб фарби виготовлялися з природних олій, смол, молочного казеїну, глини, а також рослинних та земляних пігментів.

Не потрібно купувати швидковисихаючі шпаклівки, оскільки вони виділяють небезпечний фенол. Треба вибирати натуральну продукцію, виготовлену із вапна, оліфи, природного клею. Шпалери повинні бути виготовлені з паперу, пробки або текстилю. Екологічний клей для шпалер виготовляється з крохмалю.

Фінішне оздоблення підлоги. Оптимальне рішення - купити натуральний паркет, паркетну дошку або покрити підлогу пробкою. Важливо звертати увагу на склад паркетного лаку, мастики та інших захисних засобів, оскільки в них можуть бути небезпечні речовини.

Не варто купувати швидковисихаючі лаки, переважним є склад на водній основі. У складі меблів не повинно бути формальдегіду та інших небезпечних речовин. Якщо на упаковці зазначено, що оббивка плямостійка, значить, вона просякнута токсичним складом, вінілштучшкіра містить фталати. Важливо, щоб набивання диванів і крісел було з екоматеріалів, наприклад вовняне, бавовняне або латексне. Крім того, можна використовувати ковані меблі.

Результати та обговорення. Щоб відчувати себе здоровими та повними сил, важливо вибирати екологічні матеріали для будівництва та оздоблення будинку. Якщо після ремонту або купівлі нових меблів спостерігається погане самопочуття, можливо, склад будівельних та оздоблювальних матеріалів ненатуральний і включає токсичні речовини. Щоб переконатися, що причина поганого самопочуття у цьому, слід зробити хімічний і мікробіологічний аналізи повітря, матеріалів, і навіть провести радіаційні виміри.

Висновки. Однією з основних переваг використання екологічних матеріалів є мінімізація негативного впливу на природу. Це досягається за рахунок використання матеріалів, які не містять шкідливих хімічних речовин або скорочують викиди та забруднення. Екологічні матеріали в будівництві - це одне з напрямків, яке дозволяє не лише створити екологічно чисті та стійкі споруди, але й сформувати відповідальне, етичне ставлення до довкілля. Архітектура – це не лише про красу, а й про безпеку насамперед.

ВПЛИВ ПРОЦЕСУ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НА ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ ПСИХІАТРИЧНИХ ЗАКЛАДІВ

Сперкач Марія

архітектор, студентка

Ковальська Гелена Леонідівна

доктор архітектури, професор

Київський національний університет

будівництва та архітектури

Вступ. Збереження здоров'я, як фізичного так і психологічного протягом всього існування людства лишається однією з ключових задач. Це дає можливість проживати комфортне життя кожній окремій людині, а також збільшувати спроможності та потенціал цілої держави. Сьогодення характеризується прирістом психічних розладів через значну кількість подразників, починаючи з економічної нестабільності, наслідків пандемії, а згодом впливу військових дій в Україні на всі сфери життя суспільства. Архітектура закладів з надання психіатричної допомоги є важливою складовою процесу лікування на ряду з використанням медикаментів та терапевтичних заходів. Архітектурно-планувальні структури та конструктивні схеми психіатричних закладів почасти не є придатними для застосування інноваційних технологій, обмежують впровадження лікувальних і діагностичних заходів, перешкоджають формуванню відповідного мікроклімату як для пацієнтів, так і для лікарів. Таким чином, здійснення ефективного лікування потребує відповідного архітектурного середовища, що забезпечить стабільність, безпеку, комфорт та можливість розвитку особистості через дозвілля, комунікацію або усамітнення, трудові та навчальні процеси.

Ціль роботи. Основна мета роботи- це аналіз зв'язків між лікувальними заходами та формуванням архітектурно-планувальної структури закладів з надання психіатричної допомоги, пошук оптимальних рішень організації простору об'єктів психіатричної допомоги, виявлення чинників, що забезпечать утилітарність та естетичну привабливість будівель.

Матеріали та методи. Серед матеріалів, що використовуються для написання статті Закони України:

- Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19) [1]
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2017, № 21, ст. 245) [2]
- Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2018, № 5, ст.32) [3]
- Закон України “Про психіатричну допомогу” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 19, ст.143) [4]

Та Державні будівельні норми:

- ДБН В.2.2-10:2019 «Будинки і споруди. Заклади охорони здоров'я» [5]
- ДБН В.2.2- 40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» [6]

А також джерела пов'язані з архітектурно-планувальною організацією психіатричних лікарень України та Європи, функціонально- планувальною організацією лікарняних закладів та ін.

Для написання статті використовуються методи безпосередньо пов'язані із системним підходом долідження, а також аналіз нормативних документів, практичного та теоретичного досвіду проектування, опрацювання різноманітних джерел та виявлення ключових моментів при проектуванні закладів з надання психіатричної допомоги.

Результати та обговорення. На початку в Європі існувала тенденція будувати психіатричні лікарні за межами міст, щоб не створювати небезпеки для містян, таким чином людей з психічними хворобами прагнули приховувати та ізолювати. Саме у Франції починаючи з 18-го століття набувають розповсюдження нові погляди стосовно розміщення та формування просторів психіатричних закладів. Це безпосередньо пов'язано з появою нових

лікувальних методик, стало зрозуміло, що пацієнти можуть бути вилікувані через використання наукових підходів в психіатрії. В цей час будували лікарні, що склалися з кількох корпусів в залежності від призначення.

Під час індустріалізації у 20 столітті з появою ідей міста-саду Е. Говарда, такі концепції почали втілюватися й в проектуванні психіатричних закладів. Неврологи виявили позитивний вплив праці в саду та загалом наявності зелені в медичному середовищі на процес лікування психіатричних захворювань, так озеленення стало однією зі складових архітектурних просторів психіатричних закладів.

Ідея лікарні-саду була втілена при будівництві психіатричної лікарні на Кільпаркові у Львові, що будувалася у два етапи: з 1868- 1878 рр та з 1904-1906 рр. Збудовано 6 павільйонів, розташованих півколом, кожен павільйон мав власний сад та власне забезпечення комунікаціями. На території розташовувалися будівлі для проживання персоналу з сім'ями, а також футбольне поле, тенісний корт та бігова доріжка. Особливу увагу приділяли озелененню.

Час після Другої світової війни став переламним у формуванні підходу до лікування душевнохворих, а, зокрема, й формування архітектурних рішень відповідних закладів. Прийнято рішення відмовлятися від створення лікарень на зразок в'язниць, натомість прагнуть до «домашнього середовища» та комфорту в лікарнях. Крім того, важливу роль надають диспансерному лікуванню, створенню зон для трудової діяльності та рекреації. Нові лікарні зводилися на зразок поселення з різноманітними павільйонами: адміністративний, соціальний, трудовий, лікувальний та ін. Житло пацієнтів розміщували за принципом кварталів для того, щоб скоротити довжини коридорів та зменшити габарити будівель. Увага приділяється також і планувальним прийомам, що забезпечують освітлення та відсутність агресивного середовища в лікарнях, враховують кольори та архітектурні деталі при проектуванні.

Одним з прикладів безпечного лікувального середовища слід вважати

Three Bridges Medium Secure Unit, Middlesex UK. В залежності від захворювання пропонувалися різні житлові корпуси, акцентували увагу на світлих просторах, природніх матеріалах. Паркани та будь-які обмежуючі зони намагалися візуально нівелювати, таким чином, формувалося відчуття відкритості та безпеки водночас.

Наступним важливим рішенням стало проектування гнучких, багатофункціональних просторів, що могли змінювати своє призначення в залежності від поточної задачі, кількості осіб, що мають обслуговуватися та їх психічного стану. Почасти такі простори розташовували в комбінації з житловими блоками, так вони могли використовуватися як для розміщення пацієнтів, так і для рекреаційних або терапевтичних цілей.

Постає також і питання приватності та соціалізації. Пацієнти з різними видами та тяжкістю захворювань мають відповідні потреби та можливості, саме тому формуються простори для різного роду діяльності, як індивідуальної, так і колективної. Враховують так саме і вік, стать та різні фізичні можливості пацієнтів, адже простір має бути доступним за будь-яких умов.

Взаємодію пацієнтів з навколишнім середовищем розглядають, як одну з основних потреб в процесі лікування. Забезпечується це за рахунок планувальних рішень серед яких: розташування закладу та окремих його одиниць стосовно інфраструктури, інших громадських та житлових об'єктів, а також використання в інтер'єрі прозорих перегородок, близьке розміщення рекреаційних зон. Завдяки чому пацієнти можуть соціалізуватися навіть не перебуваючи безпосередньо серед суспільства та громади. Крім того, важливим є контакт з природнім середовищем, що забезпечується через влаштування паркових та прогулянкових зон, залучення пацієнтів до трудової діяльності в саду, інтеграція озеленення в інтер'єр, передбачення точок спостереження з будівлі назовні, ефективне використання віконних прорізів, прозорих перегородок та атріумів.

Для збереження «відкритого» середовища слід враховувати й заходи безпеки, що необхідні в закладах з надання психіатричної допомоги. Слід

проектувати пости нагляду, забезпечувати можливість спостереження лікарям за пацієнтами, що знаходяться в зонах рекреації, надавати необхідне освітлення, як на території закладу так і всередині, та уникати зіткнення шляхів, що мають різне призначення.

Одним з вдалих прикладів закордонного практичного досвіду є Vejle Psychiatric Hospital / Arkitema Architects. Лікарня була відкрита у 2017 р., за цей період показник одуження підвищений на 50%. Завдяки архітектурно-планувальним рішенням простір є комфортним та придатним для лікувального процесу, акцент зроблено також на амбулаторному лікуванні, проте й пацієнти, що потребують госпіталізації мають місце в даному закладі. Проектувальники ставили на меті заохочення ментальної та фізичної активності пацієнтів та зводити до мінімуму силове втручання. Освітленню надавали особливе значення, забезпечували штучне та природнє освітлення за допомогою скляних панелей та внутрішніх дворів. (Рис. 1)

Рис. 1. Перспективне зображення та плани Vejle Psychiatric Hospital [10]

Висновки. Визначено ключові складові медичного процесу, які формують архітектурно-планувальні рішення психіатричних закладів, сформульовано потреби, що висуваються до закладів з надання психіатричної допомоги. Встановлено наступні принципи архітектурно-планувальної організації закладів: принцип емоційної стабільності, принцип кооперації з природою, принцип соціалізації, принцип компактності об'ємно-планувального рішення, принцип безпечного середовища, принцип доступності.

Виявлено зв'язок між безпосередньо лікувальним процесом та архітектурним середовищем, де цей процес здійснюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19 // Офіційний веб-сайт верховної ради [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2017, № 21, ст. 245 // Офіційний веб-сайт верховної ради [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text>
3. Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2018, № 5, ст.32 // Офіційний веб-сайт верховної ради [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2206-19#Text>
4. Закон України “Про психіатричну допомогу” Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 19, ст.143 // Офіційний веб-сайт верховної ради [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
5. ДБН В.2.2-10:2019 «Будинки і споруди. Заклади охорони здоров'я» // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/08/Persha-redaktsiya-DBN-Ohorona-zdorovya.pdf>
6. ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/03/DBN-V2240-2018.pdf>
7. Чорна В. В., Махнюк В. М., Юрченко С. Т., Сердюк Є. А., Назаренко В. І. Вплив архітектурно-організаційних рішень на санітарно-гігієнічні умови праці медпрацівників, пацієнтів психіатричних лікарень

України та країн ЄС. *Молодий вчений. Медичні науки.* -2021. №1 (89).

8. Чернявський В. Г. Функціонально-планувальна організація лікарняних закладів та її вплив на формування архітектурно-художньої структури інтер'єрів. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2009. № 22. С. 444-450. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2009_22_58

9. Реформування охорони здоров'я для зміцнення психічного здоров'я населення України та досвід країн ЄС. *Вісник Вінницького національного медичного університету.* 2020. Т.24. № 3. Режим доступу: Urban/vn/ua.

10. Vejle Psychiatric Hospital / Arkitema Architects. URL: https://www.archdaily.com/901732/vejle-psychiatric-hospital-arkitema-architects?ad_source=search&ad_medium=projects_tab (Дата звернення 25.10.2022)

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ ГРОМАДСЬКИХ ЦЕНТРІВ МАЛИХ МІСТ НА ПРИКЛАДІ ЄВРЕЙСЬКОГО КВАРТАЛУ В М. СТРИЙ

Якубовський В'ячеслав Броніславович

Старший викладач закладу вищої освіти

Хомин Оксана Володимирівна

студент

Національний університет «Львівська політехніка»

Інститут архітектури та дизайну

Кафедра архітектурного проектування

м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Громадські центри відіграють надзвичайно важливу роль в житті громади будь якого населеного пункту. Вони сприяють розвитку культури та освіти, підвищують рівень соціальної активності та дозволяють залучати мешканців громади до спільної діяльності. Архітектура громадських центрів та формування їх внутрішніх просторів мають бути унікальними та зручними, гармонічно поєднуватись з довкіллям та історичною сформованою забудовою.

Мета роботи./Aim. Мета роботи полягає у формулюванні основних факторів, що визначають розташування будівель громадських центрів у невеликих містах. В роботі розглянуті також проблеми, пов'язані з формуванням архітектури таких центрів в історично сформованій забудові, зокрема у центральній частині міста Стрий.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проведений аналіз публікацій в інтернет-джерелах. В процесі роботи розглядались історичні матеріали міського архіву. Використання історичних карт та планів дозволяє прослідкувати еволюцію морфології вуличної мережі та обґрунтувати місцезнаходження громадського центру. Розглянуті також проекти подібних центрів в Україні та закордоном.

Результати та обговорення./Results and discussion. Формування архітектури громадських центрів малих міст може варіюватись в залежності від

потреб та можливостей місцевої громади. Разом з тим можна виділити деякі загальні особливості, які необхідно врахувати при розробці таких проектів.

Одним із найбільш важливих аспектів при проектуванні громадських культурних центрів є розташування. Воно може залежати від багатьох факторів, таких як: географічне положення міста, кількість населення, доступність до важливих транспортних мереж та наявності інших громадських об'єктів поблизу. Принцип розміщення також повинен враховувати доступність і безпеку. Громадські центри мають бути доступними для більшості членів громади, включно з маломобільними групами населення. Важливо, щоб архітектура будівлі сприяла легкій пізнаваності. У місті Стрий споруду громадського центру пропонується розташувати поблизу центру міста в історичному єврейському кварталі. Єврейська культура в місті була доволі багатою та різноманітною, оскільки євреї відігравали значну роль у житті Стрия. Внаслідок воєнних дій Другої світової війни та Голокосту єврейська спільнота міста майже зникла. Тим не менш, сліди єврейської культури досі пізнаються в Стрию – це руїни Великої синагоги, ряд житлових та громадських кам'яниць, що збереглись до нашого часу. Ділянка, де пропонується розмістити громадський центр вільна від забудови і знаходиться практично в центрі міста, поблизу будинку колишньої синагоги, на розі вулиць Успенської та Устияновича. У цьому районі добре розвинена інфраструктура: у радіусі 450 метрів знаходиться ринок, ринкова площа, центр міста-Майдан Незалежності, школа мистецтв та загальноосвітня школа, храм, стадіон, а також парк ім. Т. Г. Шевченка. По вул. Успенській зосереджені найбільш важливі вузли зупинок громадського приміського та міського транспорту. Містобудівний аналіз показав доцільність розміщення громадського центру на вибраній ділянці.

В залежності від потреб громади та особливостей розташування історичного ареалу міст, форма та розмір таких споруд, їх наповнення може варіюватись – від невеликих приміщень до масштабних споруд в межах дозволеної допустимої висотності. У випадку громадського центру в Стрию

поверховість будівлі пропонується прийняти 4 поверхи, оскільки висотність навколишньої забудови складає від одного до п'яти поверхів. В громадських центрах повинні формуватися простори для проведення найрізноманітніших функцій, таких як лекції, семінари, дискусії, театральні вистави, кінопокази та інші. Ці центри також можуть надавати послуги, які сприяють розвитку громади, такі як поради щодо розвитку бізнесу, підтримка місцевого туризму. Тому одним із ключових елементів проектування громадського центру є організація оптимального просторового планування. Простір культурного центру – це місце, де люди зустрічаються, обмінюються ідеями, концепціями та досвідом, спілкуються один з одним і беруть участь у різноманітних культурних, соціальних та освітніх заходах. Проект передбачає потреби мешканців громади та поділяється на декілька основних функціональних зон: зону відпочинку, культурну зону, освітню зону, зону харчування тощо. Також важливо виділити зону прийому відвідувачів, забезпечити достатню кількість санітарних вузлів та місць для відпочинку. Розташування в історичному ареалі визначає доцільність розміщення певних культурно-освітніх функцій для зв'язку з традиціями культури району.

У громадському центрі в м. Стрий, окрім вище перелічених зон, пропонується передбачити музей єврейської культури, оскільки Стрий був важливим історичним центром єврейства в Західній Україні. Створення такого музею повинно стати певним символом відродження втраченої культури в місті і зберегти культурний доробок для майбутніх поколінь. Саме такі місця з важливим та унікальним історичним надбанням привертають увагу туристів і тим самим збагачують економіку міста. Разом з тим цей музей може стати мотиваційним початком для реставрації та збереження історичних будівель та вуличок, що є у даному кварталі. Такий музей буде найбільш важливою точкою культурного ресурсу, місцем дискусій, думок, обміну досвідом та толерантності щодо інших культур та релігій.

При дизайні громадських центрів в історично сформованих містах слід враховувати ще один аспект – поєднання традицій та сучасного наповнення для

створення комфортного та привітного середовища для відвідувачів закладу. В громадському центрі міста Стрия це буде досягнуто через відповідне планування простору, використання природного світла, вентиляції, інших елементів для зручності і безпеки. Будівля повинна мати привабливий об'єм та новітнє оздоблення для оптимального поєднання сучасності та старовини. У даній споруді пропонується застосувати східні мотиви архітектури, які будуть перегукуватись із єврейською оздобою та орнаментальними візерунками на фасадах. Ландшафтний дизайн відіграє не менш важливу роль, ніж дизайн самої споруди. Вагомо, щоб вільна від забудови територія ділянки гармоніювала з навколишніми існуючими пішохідними шляхами, скверами та алеями. Оскільки в Стрию руїни синагоги та культурний центр, що проектується, поєднуються невеликим сквером, то є необхідність зберегти основні візуальні осі, що дозволить виділити об'єм споруди центру. Цей відпочинковий простір буде слугувати зоною очікування та рекреації для відвідувачів комплексу, для людей, які очікують громадський транспорт, для тих, хто хоче провести свій час в затишному естетичному гарному місці.

Висновки./Conclusions. В роботі є спроба висвітлити проблематику формування архітектури громадських культурних центрів в історичних ареалах малих міст на прикладі старого єврейського кварталу міста Стрия. Важливими аспектами при проектуванні таких споруд є розташування в контексті міста і кварталу, забезпечення доступності та безпеки, врахування потреб громади, фінансовий аспект, а також історичні та естетичні фактори. Будівля громадського центру повинна враховувати історичну спадщину, мати простори для висвітлення історії того чи іншого району, бути чітко пов'язаною із витоками культури. Основні елементи дизайну будівлі не мають виділятися із історичного контексту району. Матеріали даної роботи матимуть логічне продовження та поглиблення аналізу в науковій статті, а згодом й в магістерській роботі, де будуть враховані основні запропоновані тези.

PEDAGOGICAL SCIENCES

THE LEARNING MANAGEMENT SYSTEMS (LMS) AS TOOLS FOR EFFECTIVE ONLINE FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Mykhailenko Tetiana,

Sokolovska Larisa,

PhD in Pedagogic Sciences,

Associate Professor,

Fedorenko Marina,

University lecturer,

Department of Foreign Languages

Educational and Scientific Institute of International Relations,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Introduction

The new challenges for the world invoked by the COVID-19 pandemic, the increasing globalization of the workforce, the widespread availability of technology and the internet have led to a greater demand for international education and language learning. Online education provides opportunities for students to learn from teachers and collaborate with peers from around the world. The greater need for online education reflects the changing needs and expectations of learners in a rapidly evolving world. The learning management systems (LMS) that have been found to be effective for language teaching have been at the forefront of the apps and different learning platforms.

Aim

This research reveals the importance and efficiency of the learning management systems (LMS) as platforms to give all necessary tools for the teachers to communicate with their students, to interact with them, to share content, assignments and tasks, to monitor the performance of the students. These learning management systems are the effective online modes to continue the educational

processes without dramatic loss of time while transiting from face-to-face teaching to online, efficacy of the teaching methods and techniques used and the perspective success of the students in learning.

The issues under the research in this work are:

- what the learning management systems (LMS) are widely used for online learning in the various high schools;
- the learning management systems (LMS) as the effective online mode for languages teaching;
- the potential prospect of the learning management systems (LMS) to be widely promoted as the effective tools for high-quality education in higher education institutions and universities.

Materials and methods

The literature on the learning management systems (LMS), various modes and methods of online teaching and learning especially in the context of language teaching was the main focus of the search for this review paper. The studies included in this review were identified through a systematic search and Google scholar was the search engines used to choose relevant publications during the research. The search strategy employed a combination of keywords and subject headings related to the research topic. This review covers a variety of techniques for online platforms for language teaching and reveals the impact and potency of online education now.

Results and discussion

Having studied and analyzed the current situation and circumstances affecting the education as a comprehensive system the researchers may assume that online learning and online learning platforms are the tools and platforms for the educational process to continue without any disruptions or termination that can cause dramatic effects for the perspectives of studying in general. It is meaningful to mention that online education offers more flexibility for students for them to gain the opportunity to study at their own pace and on their own schedule. Compared to traditional schooling, online education is more affordable and accessible. Online learning platforms can also offer dynamic, interesting learning opportunities that can be

tailored to each student's needs. The following learning management systems (LMS) are the most widely used: Blackboard, Canvas, Schoology, Edmodo, Moodle, and Schoology. Popular LMS Canvas may be utilized to aid in foreign language acquisition. It offers features including quizzes, discussion boards, and assignment submission in addition to tools for course creation, content administration, and student involvement. In order to improve the learning experience, Canvas also provides a number of third-party connectors and mobile apps. Another LMS that can be utilized to aid with foreign language learning is Schoology. It offers resources for creating courses, the elements like assessments and communication tools are also included, along with content management and student interaction. Moreover, Schoology provides a number of mobile apps to help learning while on the road. The learning of foreign languages can be supported by the usage of Edmodo, a rather social learning platform. It offers features like quizzes and assignments along with tools for creating courses, managing content, and communicating. To improve the learning experience, Edmodo also provides a variety of third-party integrations and mobile apps. Open-source LMS Moodle can be modified to enable the study of foreign languages. It offers features including quizzes, discussion boards, and assignment submission in addition to tools for course creation, content administration, and student involvement. Moodle also offers a range of third-party plugins to enhance the learning experience. Zoom has been cited as one of the most effective online platforms for teaching foreign languages by numerous researchers from renowned institutions and universities around the world, including the University of California, Davis, the University of Texas at San Antonio, the University of Porto, and the University of Queenslan. They have mentioned that Zoom offers a number of features that enable instructors to involve students and implement interactive learning experiences, such as screen sharing and whiteboard tools. Zoom's breakout rooms and chat features also allow instructors to provide tailored feedback and support to specific students. Being a platform for synchronous communication and collaboration, it enables students to interact in real-time with peers and teachers while honing their language abilities. Overall, these studies

suggest that Zoom can be an effective platform for teaching foreign languages. The key is to use the platform in a way that maximizes its features and capabilities, such as using breakout rooms for small group discussions and providing interactive activities that engage students in the learning process.

Ultimately, the effectiveness of an LMS for foreign language teaching depends on a variety of factors, including the specific needs and preferences of the learners, the content and materials used, and the teaching strategies employed. It's important to choose an LMS that best fits your specific context and goals.

Conclusions In conclusion, learning management systems (LMS) can be highly effective for foreign language teaching. The ability to create and manage courses, track student progress, and deliver interactive learning experiences can greatly enhance the effectiveness of language instruction. When choosing an LMS for foreign language teaching, it is important to consider factors such as the specific needs and preferences of learners, the content and materials used, and the teaching strategies employed. Some popular LMS platforms for foreign language teaching include Canvas, Schoology, Edmodo, Moodle, and Blackboard. In addition to LMS platforms, video conferencing tools such as Zoom can also be effective for delivering synchronous instruction and facilitating real-time communication among students.

Overall, the use of LMS platforms and other technology tools can greatly enhance the quality and effectiveness of foreign language teaching, providing opportunities for personalized and interactive learning experiences that engage and motivate students.

REFERENCES

1. Cole A., Lennon L, Weber N. *Student perceptions of online active learning practices and online learning climate predict online course engagement*. Interactive Learning Environments, Vol. 29, 2021 - Issue 5. Available from: <https://doi.org/10.1080/10494820.2019.1619593>
2. Dhawan S. *Online learning: A panacea in the time of COVID-19 crisis*. J Educational Technological Systems, 2020, Vol. 49, No. 5, P. 22.

3. Kim H. *The Efficacy of Zoom Technology as an Educational Tool for English Reading Comprehension Achievement in EFL Classroom*. International Journal of Advanced Culture Technology, Vol. 8, No. 3, 2020, 198-205 pp.

4. Young S, Duncan H. *Online and face-to-face teaching: How do student ratings differ*. 2014. Available from: https://jolt.merlot.org/vol10no1/young_0314.pdf.

**PROBLEMS OF ADAPTATION OF FIRST-YEAR STUDENTS.
FINDING MOTIVATION FOR FIRST-YEAR STUDENTS TO STUDY THE
DISCIPLINES "MARKETING" AND "FOREIGN LANGUAGE"**

Petrenko Oksana Pavlivna

English teacher

Riabovol Alina Volodymyrivna

Petrenko Anna Serhiivna

Students

Separate Structural Subdivision

Kyiv industrial professional college

of the Kyiv National University

of Construction And Architecture, Ukraine

Introduction. Entering the educational institution, first-year students have to get used to the new rhythm of learning, changes in everyday life get to know their classmates and teachers. A change in the social situation, the destruction of previously formed stereotypes can cause difficulties in both learning and communication. At the beginning of the academic year, anxiety was observed in most students due to the uncertainty of the motivation for choosing a profession and insufficient psychological readiness to master it.

Problems of self-control and lack of independent study skills also affect the student's emotional state. One of the main criteria for a student's successful adaptation is adaptation to a new social environment (teachers, fellow students), the student's readiness to master a variety of new (compared to school) organizational forms, methods and content of educational and professional activities, independent study work, mastering the new social role of a "student".

Aim: The purpose of this work is to determine the specifics of social-psychological adaptation of first-year students and to find the main ways of successful adaptation of first-year students. It is very important to realize that the further professional career and personal development of the future specialist largely depends on the success of the adaptation process for first-year students.

Materials and methods. The research was conducted with students and teachers of the Kyiv industrial professional college through an oral survey, because of which certain problematic points were identified and ways of solving them were discussed.

During the first year, students enter the student body, develop skills and abilities for the rational organization of mental activity, realize the vocation to the chosen profession, develop an optimal mode of work, rest and life, develop and nurture professionally significant personal qualities.

For students studying in the educational and professional program "Marketing activity" there is an awareness of the importance of learning to become specialists who can adapt to life in a society with changing socio-economic conditions. They should understand the possibilities of their future professional activities; prioritize the study of professional disciplines. Therefore, it is very important to stimulate students so that they understand why it is beneficial for them to study certain disciplines in one way or another.

An important motivational moment and a way to give confidence to students in the correct choice of specialty is the formation of 1st-year students of the basic system of knowledge and motivation regarding the study of professional marketing disciplines, promotion of the formulation of a set of goals in the field professional and career growth. Teachers should explain the value of a marketing specialist to employers and the requirements of employers regarding the training and personal qualities of such a specialist.

It is very important that students studying this specialty understand that "marketing" is one of the most popular professions. Marketing people are constantly learning: conferences, webinars and so on. One of the most important parts of improving in this profession is the English language.

English is an important component of the success of future marketing specialists. First, by studying English, marketing students master professional marketing terminology, understanding their meaning and origin. The theoretical basis of marketing is presented by world-famous marketing gurus in the original English

language. Secondly, English language classes will help to conduct marketing research more professionally. Thirdly, knowledge of professional English is necessary for doing business with foreign partners. Knowing professional English, a marketer will be able to create an excellent career, work with foreign clients, represent the company at foreign events and exhibitions.

Results and discussion. Observation of the educational and cognitive activities of students showed that their decision to study is based on a complex of internal and external motives. The most important and problematic period is the period of study in the first year. Therefore, a necessary condition for a student's successful activity is the mastering of new rules of life and study for students in an institution of vocational pre-higher education. In this, relationships with classmates, support of teachers and parents, who should help motivate students to have a desire to study, play a significant role in this.

Conclusions. Therefore, for the successful adaptation of first-year students, teachers need to take into account the individual and psychological characteristics of students, their level of academic abilities, and avoid overloading students. Based on the importance of the disciplines of the professional direction, to motivate students to their in-depth and informed study, which will help in their further professional development.

RESOURCES:

1. V. M. Lisovyi, V. A. Kapustnyk, V. D. Markovskyi, H. M. Kozhina "Disturbances in the adaptation of first-year students to educational activities in a higher educational institution", medical education, No. 2, 2011
2. Yopa T. V. "Adaptation of first-year students to the conditions of study in institutions of higher education", Taras Shevchenko LNU Bulletin, Pedagogical Sciences, No. 2(340) Part 2 (2021)
3. Berezyak K. M., Nakorchevska O. P., Vasylieva O. A. "Psychological peculiarities of students' adaptation to study in war conditions", L.: Journal "Perspectives and Innovations of Science" No. 10 (15) 2022

4. V. G. Podorozhny "Peculiarities of students' adaptation to educational activities in war conditions", Vol. 2022, <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/issue/view/3>

5. M. V. Tymoshchuk "Adaptation of first-year students to study at higher education institutions: theoretical aspect", Bulletin of the DonNU Student Scientific Society named after Vasyl Stus, Volume 2 No. 14 (2022)

FORMATION OF SPEAKING SKILLS OF UNIVERSITY STUDENTS

Ryzhenko Maryna

PhD in Pedagogy

Associate Professor at the Department
of Foreign Philology and Translation

Anisenko Olena

Senior Teacher at the Department of
Foreign Philology and Translation

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
Kharkiv, Ukraine

Introduction. Speaking skills are essential for communication in any language, and university students need to master these skills to succeed in their academic and professional careers. However, developing speaking skills is a complex process that requires consistent practice, feedback, and guidance. In this essay, we will explore the formation of speaking skills of university students and the factors that contribute to their development.

Aim. This study describes and analyses the factors that influence the formation of speaking skills.

Materials and methods. There are several factors that influence the formation of speaking skills among university students. These factors include motivation, anxiety, language proficiency, and cultural background.

Motivation: Motivation is a crucial factor that drives students to improve their speaking skills. Students who are motivated to learn a language are more likely to practice regularly and seek opportunities to speak with native speakers. In contrast, students who lack motivation may struggle to develop their speaking skills, as they may not see the relevance or importance of speaking the language.

Anxiety: Anxiety is another factor that can impact the formation of speaking skills. Students who are anxious about speaking in front of others may struggle to communicate effectively, as they may become nervous or self-conscious. To

overcome anxiety, students need to practice speaking in a safe and supportive environment, where they can receive constructive feedback and guidance.

Language proficiency: Language proficiency is a significant factor that influences the formation of speaking skills. Students who have a strong foundation in grammar, vocabulary, and pronunciation are more likely to communicate effectively in the language. However, students who struggle with the basics of the language may find it challenging to express their ideas and thoughts effectively.

Cultural background: Cultural background can also play a role in the formation of speaking skills. Students who come from cultures that place a high value on verbal communication may be more comfortable speaking in front of others, while students from cultures that emphasize nonverbal communication may struggle to communicate verbally.

Approaches to developing speaking skills

There are several approaches to developing speaking skills among university students. These approaches include classroom instruction, language exchange programs, and immersion programs.

Classroom instruction: Classroom instruction is a traditional approach to developing speaking skills. In this approach, students attend lectures and practice speaking in small groups under the guidance of a teacher. Classroom instruction can be effective for students who need structured guidance and feedback, but it may not provide enough opportunities for real-world speaking practice.

Language exchange programs: Language exchange programs are another approach to developing speaking skills. In these programs, students are paired with native speakers of the language they are learning, and they practice speaking with each other on a regular basis. Language exchange programs can be effective for providing students with real-world speaking practice and cultural immersion.

Immersion programs: Immersion programs are the most intensive approach to developing speaking skills. In immersion programs, students are fully immersed in the language and culture they are learning, and they are forced to communicate in the language on a daily basis. Immersion programs can be effective for developing

speaking skills quickly, but they may be challenging for students who are not ready for a full immersion experience.

Results and discussion. In English lesson at university the development of speaking skills play a critical role in the academic and professional success of university students. Students with good speaking skills are more confident in communicating their ideas and thoughts, and are better able to express themselves in group discussions, seminars, and presentations. Effective speaking skills also help students in building their personal and professional relationships, as well as in securing employment opportunities.

Conclusion. In conclusion, the formation of speaking skills among university students is a complex process that requires consistent practice, feedback, and guidance. Factors such as motivation, anxiety, language proficiency, and cultural background can all impact the development of speaking skills. Approaches such as classroom instruction, language exchange programs, and immersion programs can be effective for developing speaking skills among university students. By understanding these factors and approaches, educators can better support the formation of speaking skills among their students.

PRIORITIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Tkachuk Svitlana Pavlivna
Horelik Nataliia Anatoliivna

Teachers

University named after Boris Grinchenko

Kyiv, Ukraine

Introductions. The training of a professional specialist in higher education institutions in Ukraine is a problem that requires from teachers the maximum restructuring and activation of their professional qualities. Today presents us with such challenges that change the focus of the educational process and the attitude of teachers and students of education to learning foreign languages. This is a difficult and long process that requires patience, significant concentration and firm confidence in the success of its completion.

Aim: The purpose of this work is to consider the main problems in teaching English in higher education and to determine successful methods and directions of teaching a foreign language in the conditions of distance learning, during the war and post-war conditions

Materials and methods. The research was conducted with students and teachers of the Department of Germanic Philology of Kyiv University named after Boris Grinchenko through an oral survey, because of which certain problematic points were identified and ways of solving them were discussed.

Learning a foreign language is difficult, you need to make a lot of intellectual and willpower efforts. But in wartime, when classes are held both offline and online, the motivation to learn English drops rapidly. [1]

Distance learning has become an integral part of modern educational realities. The latest technologies make it possible to obtain knowledge at a distance, regardless of the location of the participants of the educational process. Distance education has both advantages and disadvantages, one of which is the weakening of student motivation. [2]

In addition to the main reasons that reduce motivation, namely, there is no visible result, boring programs, fear of making a mistake, the wrong approach to language learning (concern, learning by force, emphasis on only one type of language activity), discomfort when communicating with the teacher, banal laziness now added stress, moving, evacuations, unstable internet, fewer gadgets at disposal. This reinforces despair in one's own abilities, leads to missing classes, poorly developed ability to organize one's own work and learn English systematically in most students, as well as unwillingness to take responsibility for the process and results of learning. All this makes the educational process secondary.

Therefore, a clear definition of the goal and means of teaching comes to the fore. The most powerful motivating factors that can motivate students of higher education institutions to learn English are: successful advancement on the career ladder, knowledge of foreign languages gives chances to get a higher position. In addition, there is an opportunity to get a job in a foreign company or boldly go to work abroad. Proficiency in English allows correspondence and negotiations with foreign partners, which also significantly improves career prospects. Studying a foreign language gives the learner unlimited access to information.

English is an international means of communication, because it is used in most international conferences, forums, seminars, and a huge amount of technical and scientific literature is published. Another reason to learn languages is the absence of a language barrier when traveling and the opportunity to enjoy works of art in the original. [3]

Taking into account the requirements of time and the maximum reference point for the result, the teacher must create a favorable psychological climate in education to ensure the student's confidence in his own abilities, take into account the communicative orientation, use interactive teaching methods, form cognitive activity through connection with modernity, use visualization as a means of increasing motivation to cognition, development of observation, better memorization of material, preparing students for independent work, a creative approach to homework.

The tasks should already be different. Now more than ever, there is a need to

develop such competencies as critical thinking, creativity and self-learning, media literacy, teamwork skills, communication, flexibility, and time management. Therefore, the primary task for teachers is to create conditions and develop tasks that would develop these skills. The priority direction is directing students to the development of cognitive activity. One of the means of work is the use of multimedia technologies. This work can be presented in the form of using presentations both in frontal and in group work, using electronic textbooks, using images, video, audio, animation, creating your own presentations. [4]

For the teacher, the use of presentations helps to increase the quality level of the use of visualization, to increase the productivity of the lesson, and provides an opportunity to organize students' project activities. In this situation, relations with students whose level of knowledge of the English language is very low are changing for the better. [5]

Multimedia technologies allow you to use various practical tasks in class and not limit yourself to teaching theory.

Results and discussion. Based on the above information, the interactive tools that will be useful to English language teachers for organizing the educational process in wartime are those that can be freely used from the phone, namely social messengers such as Viber and Telegram for constant communication, support and discussion. This allows the teacher to be aware of the mood of the students and adjust the tasks and/or their format accordingly. Classroom, Vseosvita – platforms where every teacher can post assignments, materials, and all necessary information for processing. Using motivational videos that provoke children to think and further discuss. Examples include TED talks or TED ed.

Conclusions. Therefore, it is important to understand that self-regulation and self-organization of teachers is very important today as a basis for supporting and encouraging students to study in the extremely difficult time of war and post-war time.

SOURCES:

1. pidruchniki.com/.../klasifikatsiyi_etapi_stvorennnya_vimogi
2. Байдацька С. С., Боровик К. Ю., Вінйчук О. М., «Особливості формування позитивної мотивації студентів до вивчення польської мови в умовах дистанційної освіти», електронний посібник тез Міжвузівського науково-методичного семінару «Використання дистанційних освітніх технологій у викладанні іноземних мов». – Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. 98 с.
3. posibniki.com.ua/post-motivuvannya-uchniv-do-navchanny .
4. С. М. Нікіфорова, Н. І. Пивоварова, О. І. Пивоварова «Еволюція методів навчання іноземної мови», 2019 - journals.hnpu.edu.ua
5. Сокол О. Поради педагогам щодо відновлення освітнього процесу в умовах війни. URL: <http://surl.li/ccmtx>

ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ГРУПОВОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Барановська Олена Володимирівна,
к.п.н., старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

Вступ. Розвиток дистанційного та змішаного навчання в умовах пандемії 2020-21 років та в сучасних реаліях воєнного часу закономірно вплинув на пріоритети розвитку шкільної освіти, що дало поштовх до постійної трансформації педагогічних технологій та моделей навчання. Одним із таких пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти була і залишається індивідуалізація та диференціація навчання. Труднощі їх реалізації в початковій школі наразі полягають в постійній адаптації до реалій війни та міксуванні різних моделей навчання.

Мета роботи. Визначити дидактичні можливості групової роботи учнів в початкових класах в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в реаліях воєнного часу; окреслити можливості індивідуалізації за змішаного навчання.

Матеріали та методи. Теоретичний аналіз філософської, психологічної та педагогічної наукової літератури, вивчення нормативно-правових документів у сфері освіти, словників, енциклопедій, досвіду роботи педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів України; анкетування, спостереження, усне опитування, методи статистичної обробки експериментальних даних; теоретичні методи.

Результати та обговорення. Організація змішаного та дистанційного навчання у початковій школі в нестабільному соціальному середовищі ґрунтується на напрацьованій базі чинних документів про дистанційне навчання та міжнародній практиці з цього напрямку. Головним зрушенням в чинних документах про дистанційне та змішане навчання є прописана

необхідність створювати умови для забезпечення повноцінної участі всіх учасників навчального процесу, у тому числі – батьків та дітей з особливими освітніми потребами. Реалії війни зробили неможливим продовження навчання та ефективного закінчення навчального року для мільйонів дітей, які пережили значне психологічне і фізичне навантаження та існують в новій системі соціальних взаємозв'язків. Враховуючи значну нерівність у можливостях доступу учнів до дистанційного, змішаного та очного навчання, зростає актуальність диференціації навчання, особливо в початковій школі. Життя поставило нас в умови, в яких надважливими є нові вимоги до навчання: гнучкість, адаптивність, зворотний зв'язок, швидке реагування на зміни в соціальному середовищі, співпраця з психологічними та медичними установами в суміжних сферах. Практика показала, що саме змішана форма навчання є ефективною і необхідною в складних обставинах життя через свою адаптивність та гнучкість. Крім того, ця форма навчання спроможна реалізувати дидактичні можливості індивідуалізації та диференціації навчання в початковій школі, де індивідуальний підхід до дитини має пріоритетне значення. Науковці виокремлюють такі *переваги* дистанційного (змішаного) навчання: зміна можливостей індивідуалізації навчання в дистанційному форматі; можливість швидкої діагностики та обробки інформації в цифровому форматі; різноманітність наочних об'єктів, моделей в електронному форматі. Його недоліками відзначаються: труднощі обробки неформалізованої інформації; формалізація дидактичних ситуацій; відсутність живого спілкування [1–3]. Але головною перевагою змішаного навчання в умовах війни є його *варіативність*. Аналіз літератури свідчить, що поняття «варіативність» застосовується у різних ланках освітнього процесу: варіативність як принцип навчання; варіативний навчальний компонент, варіативні підручники та програми у змісті освіти; варіативні заклади освіти тощо [4–5]. Педагогічний енциклопедичний словник вважає варіативність одним з основоположних принципів і напрямів розвитку сучасної освіти й дає його визначення таким чином: наслідок усвідомлення державою, суспільством

подолання уніфікації та одноманітності; результат реалізації принципу і політики розвитку варіативності освіти (здатність системи освіти надати учням різноманітність повноцінних, якісно специфічних і привабливих варіантів освітніх траєкторій, спектр можливостей (усвідомленого і адекватного запитам учнів) вибору такої траєкторії) [6]. Напрямок варіативності програм і підручників прогресивне досягнення останніх десятиріч, яке дозволяє реалізувати можливості диференціації навчання. Диференціація навчання як форма врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання на основі їх поділу на характерні типологічні групи за різними показниками була і залишається одним з ключових напрямів модернізації школи. Реалізація особистісно орієнтованої парадигми освіти, врахування здібностей, схильностей та інтересів дитини є основними передумовами диференціації навчання (В. Кизенко, П. Сікорський та ін.) [7].

Особлива увага в умовах змішаного навчання приділяється розвитку *групової форми навчання*, яка вирішує низку проблем у часи ізоляції і навчання вдома. Саме ця форма поєднує в собі особливості індивідуальної роботи та має можливості зворотного зв'язку та соціальної взаємодії дитини. Аналіз даної проблеми показав, що групова навчальна діяльність учнів забезпечує умови для формування позитивної мотивації учіння школярів (О. Барановська, В. Кизенко, В. Паламарчук, Л. Пироженко, О. Пошетун, О. Савченко, О. Ярошенко та ін). *Групова робота має низку значних переваг*: висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь; формування умінь співпрацювати, розвиток соціальних почуттів; позитивна мотивація, розвиток гуманних стосунків між дітьми; формування вмінь планування, контролю, взаємоконтролю, рефлексії тощо [8–10]. Саме групова робота набуває актуальності в сучасному світі, і змішане навчання не стає винятком. Одним з відомих авторів *концепції групової навчальної діяльності* в Україні є О. Ярошенко [11]. В її основі лежить вивчення діяльності малих груп людей, закономірностей групової динаміки; сформульовано сутність групового навчання як складника цілісної системи пізнавальної діяльності учнів; положення про малу навчальну групу як єдиний

суб'єкт учіння, самостійну навчальну одиницю шкільного класу; зміст, форми і засоби навчання школярів у складі малих груп; сукупність психолого педагогічних, організаційно-методичних умов започаткування і здійснення групового навчання. Автор акцентує на тому, що саме для групової навчальної діяльності спілкування є невід'ємною умовою і результатом освітнього процесу. Навчання в складі малих груп створює умови для задоволення однієї з важливих природних потреб людини – потреби у спілкуванні, вираженні думки в зовнішній мові, наданні й одержанні допомоги однокласників, що є вкрай актуально в умовах обмеженого спілкування внаслідок важких соціальних обставин.

Навчання в складі малих груп створює умови для поєднання потреб вираження індивідуальності дитини та задоволення однієї з важливої її потреби у спілкуванні, вираженні думки в зовнішній мові, наданні й одержанні допомоги однокласників. За змішаного навчання існуючі різновиди форм навчання трансформуються за допомогою використання комп'ютерних технологій. Активно впроваджується модель «Ротація станцій», де практикується дві-три-чотири станції: робота зі вчителем; робота он-лайн; станція роботи над колективним проєктом; станція індивідуальної роботи. Критерії поділу учнів на групи можуть бути різними: мотивація; готовність до уроку; успішність виконання завдань; наявність прогалин у знаннях; психологічна сумісність тощо. Навчання в моделі «Ротація станцій» дає певні можливості. *Станція роботи з учителем* дозволяє організувати ефективний зворотний зв'язок із учнем, врахувати його індивідуальні можливості, моніторити наявні проблеми та прогалини у навчанні. *Робота на станції он лайн навчання* сприяє розвитку навичок самостійної роботи, навичок роботи в групі, вміння працювати у віртуальному просторі, формування інформаційної компетентності, дозволяє просуватися в індивідуальному темпі. *Станція проєктної роботи* дає можливість застосування отриманих знань і умінь, формувати дослідницькі вміння, працювати в міні-групах, освоювати інтерактивні форми взаємодії [12–13]. Адаптація існуючих форм навчальної

діяльності учнів під електронний формат має широкі перспективи: шкільна екскурсія може бути здійснена у віртуальному форматі (існує он-лайн доступ до провідних музеїв світу, театрів та виставок); дискусії, дидактичні ігри різних типів, проблемно-пошукові узагальнювальні ігри ефективні у віртуальному просторі.

Висновки. Вікові особливості учнів початкової школи диктують вибір відповідних форм навчальної діяльності, які наразі мають адаптуватися під змішаний формат та розвивати наскрізні вміння та ключові компетентності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановська, О. В. Змішане навчання: нові форми взаємодії. Методичні рекомендації. – Київ: «Фенікс», 2021. – 64 с.
2. Шелестова, Л. В. Змішане навчання у початковій школі. Методичні рекомендації. – Київ: «Фенікс», 2021.
3. Барановська О. В. Особливості змішаного навчання в початковій школі // VIII Міжнародна науково-практична конференція «Topical issues of modern science, society and education» 26-28 лютого 2022 р., Kharkiv, Ukraine. 2022. Рр. 405-410.
4. Барановська О. В. Варіативність форм диференційованого навчання // Біологія і хімія в школі . – 2011. – № 4 (86). – С. 26–29.
5. Матишак М. В. Варіативність організаційних форм навчальної діяльності учнів 6-7 річного віку: Дисс. ... канд. пед. наук. – Івано-Франківськ, 2008. – 217 с.
6. Педагогічний словник / За ред. дійсн. чл. АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – С. 467–468.
7. Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі: монографія / [авт. кол.: В. І. Кизенко, Г. О. Васьківська, С. П. Бондар й ін.]; за наук. ред. В. І. Кизенка. – Педагогічна думка, 2012. – 216 с.
8. Барановська О. В. Впровадження сучасних форм організації навчального процесу в умовах профільного навчання / Директор школи, ліцею,

гімназії. – 2008. – № 5. – С. 44–47.

9. Барановська О. В. Дидактичні підходи до проблеми форм навчання в профільній школі / Профільне навчання: теорія і практика / Інститут педагогіки АПН України; Гімназія № 290 м. Києва / наук. ред. Л. А. Липова. – К.: ВВП «Компас», 2007. – 192 с. – С. 35–45 (Співавт. Прутас. А. В., Грищенко О. В.).

10. Барановська О. В. Форми навчання в профільній школі / Біологія і хімія в школі. – 2007. – № 4. – С. 38–41.

11. Ярошенко О. Г. Педагогічні основи групової навчальної діяльності школярів (на матеріалі вивчення хімії). Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01, 13.00.02. – К., 1998. – 360 с.

12. Барановська О. В. Індивідуалізація та диференціація навчання як засіб компенсації освітніх втрат учнів початкової школи / Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. ред. – О. М. Топузов]. – 2022. Вип. 29. – С. 14–23.

13. Барановська О. В. Дидактичні умови організації освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного стану // Modern research in world science. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2023. Pp. 418-422.

15. Барановська О. В. Особливості форм організації навчальної діяльності учнів початкових класів в умовах змішаного навчання // Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 404-410.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Бача Олена Вікторівна,
асистент кафедри початкової та дошкільної освіти
Димид Марія Володимирівна,
студентка
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. У наш час людство стикається із зростанням кількості екологічних катастроф, глибше вивчає взаємозв'язок між людиною та природою, зважаючи на складну економічну та військово-політичну ситуації, в яких сьогодні опинилася переважна більшість навчальних і наукових закладів України. За час військових подій в нашій країні знищено сотні українських шкіл, зруйновані міста, пошкоджена енергосистема та інше, все це в сукупності має значний вплив на екологічний стан держави. Знання екологічної культури є одним із основних рішень для того аби її розвиток став рушійною силою для сталого розвитку націй, а також для майбутнього людства.

Проблемами екологічного виховання школярів займалися багато науковців, такі як Зязюна І. А., Дробноход М. І., Стеценко М. П., Чернявська О., Можарова З.А., Адаменко О. А., Зверєва І. Д., Савченко О. Я., Іщенко Л. В., Аратовська Є. та інші. Проте питання особливості формування екологічної культури молодших школярів у навчально-виховному процесі вимагає більш детального розгляду.

Нова українська школа сприяє розвитку екологічної культури молодшого школяра. Формування ціннісного ставлення до довкілля у вихованців початкової школи створюється в процесі формування екологічної культури. Це характеризується певними ознаками, серед яких є усвідомлення значення функцій та важливості природи у житті людини.

Ціль роботи. Дослідити педагогічні особливості формування екологічної

культури під час навчально-виховного процесу молодших школярів.

Матеріали та методи. У процесі дослідження було використано системний аналіз для порівняння історичних чинників у висвітленні суті екологічної безпеки; застосовано емпіричні засоби: аналіз документів; логічні та спеціальні методи: метод узагальнення, аналіз і синтез.

Результати та обговорення. Формування ціннісного ставлення до довкілля в учнів початкової школи створюється в процесі розвитку екологічної культури. «Екологічна культура – це рівень сприйняття людьми природи, навколишнього світу й оцінка свого місця у світі, ставлення людини до світу» [2, с. 2].

Освітній процес у початковій школі проводиться відповідно до Державного стандарту початкової освіти та типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти. Ці нормативні документи регламентують низку екологічних компетентностей, що формуються в учнів початкової школи у процесі оволодіння ними знаннями різних освітніх галузей.

Основними компетентностями в природничих науках є наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності; уміння спостерігати, аналізувати, проводити експерименти, досліджувати, аналізувати результати.

Екологічна компетентність школярів базується на екологічних знаннях та досвіді природоохоронної практики. Набуті екологічні знання є особистим надбанням, сформованим шляхом отримання певних видів інформації. Таку інформацію учні отримують під час навчання. Набуття екологічної компетентності учнів початкової школи відбувається через екологічну спрямованість навчально-виховного процесу.

Саме в рамках навчальної програми початкової школи педагоги створюють комфортне освітнє середовище, спрямоване на «формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки та технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з

природою» [1, с. 5].

Аналіз типової освітньої програми початкової освіти показав наступне: у меті природничої освітньої галузі зазначено, що в учня повинно відбуватись «формування наукового мислення та культури дослідження; розвиток системних уявлень про цілісність та розмаїття природи, утвердження принципів сталого розвитку, ефективної, безпечної і природоохоронної поведінки в довкіллі» [3, с. 27].

Особливу роль у формуванні екологічної культури та поведінки учнів відіграє позакласна робота учнів. Варто організовувати різні форми роботи: навчальні екологічні ігри, екологічні мозкові штурми, вікторини знань, екологічні акції, аукціони природоохоронних знань, виготовлення екологічних стіннівок, реалізація екологічних проєктів, екологічні казки тощо. Однією з форм позакласної діяльності, яка є досить веселою та ефективною, є дослідницька гра, яка заохочує учнів знаходити рішення екологічних проблем.

Педагогічно правильно організована ігрова діяльність формує досвід, який дає можливість повноцінного самовираження, свободи рухів і дій, тонко і гармонійно поєднуючись з вимогами взаємоповаги, пізнання навколишнього середовища, краси природи і її природного характеру.

Висновки. Отже, формування екологічної культури учнів необхідно впроваджувати на початкових рівнях як в позакласну роботу так і в навчально виховний процес різних освітніх галузей школи. Це дозволить сформувати в майбутньому громадянина з активною екологічною позицією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. С. 37 – URL: <https://cutt.ly/stF5qpI>
2. Курняк Л. М. Екологічна культура: поняття та формування Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна», 2015. 10 с. – URL: https://nd.nubip.edu.ua/2015_4/8.pdf

3. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти цикл (3-4 класи) під керівництвом Шиян Р.Б. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22 С. 73 – URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyyan.pdf>

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ПОСТІЙНИЙ ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Бережна Людмила Валентинівна

Директор, вчитель-методист

Криворізька гімназія №69

Вступ./Introduction. Трансформаційні процеси у світі, спонукають до зміни парадигми в освіті та відповідного пошуку нових підходів до професійного вдосконалення вчителів. Сьогодні незаперечним є факт суттєвого впливу підвищення кваліфікації на процес розвитку професійної компетентності педагогів. Актуальність проблеми професійного розвитку визначена постійним зростанням вимог суспільства до освіти. Сучасна освіта має адекватно реагувати на соціальні зрушення й адаптуватися до змін у суспільних пріоритетах. Важливим є педагогічна освіта вчителя, а в кінцевому рахунку, досягнення оптимальних результатів роботи.

Сьогодні закладу потрібні фахівці, які творчо думають, володіють сучасними технологіями освіти, уміють самостійно конструювати педагогічний процес в умовах конкретної педагогічної діяльності, володіють умінням прогнозувати свій кінцевий результат. На етапі реформування освітньої галузі, на зміну виконавській діяльності вчителя приходить діяльність творчого, пошукового характеру. Творча діяльність вчителя – це не відмова від універсальних педагогічних традицій. Застосування сучасних технологій потребують якісно нового підходу до підвищення фахової майстерності педагога, бо лише творчий учитель, може виховати творчого учня. Професійна підготовка працівника, потрібна для виконання певної роботи, певних знань, умінь і навичок. Це вимагає від вчителів не тільки розвитку методичних і педагогічних компетентностей, а й постійної роботи, що є невід’ємною складовою професійної діяльності.

Мета роботи./Aim. Освіта в Україні має перебувати не просто на високому рівні, але й бути цікавою підростаючому поколінню. Навчання не

може бути якісним, якщо не створено умов для кожної дитини. На допомогу учню має прийти вчитель, який володіє та використовує передові технології. Вчитель має готувати дітей до життя, повністю відкинувши застарілі догми і стереотипи. Отримані знання та навички мають допомогти учням у подальшому реалізувати свої кар'єрні плани. Вдосконалення компетентності фахівців має на меті впровадження змін у практику викладання предметів. Кожен учитель повинен розв'язувати проблеми у сфері навчальної діяльності, бо це є важливим чинником успішної професійної діяльності.

Учитель професіонал – це педагог із чітко визначеною інноваційною позицією, здатний не лише підтримувати інноваційні процеси, але й ініціювати їх. Він має активно діяти у двох напрямках: пошуку нових ідей, набуття нових знань і генерування власних ідей, перевірки їх дієвості та підвищувати наявний ступінь спеціальної підготовки. Вчитель має бути не пасивним суб'єктом. Йому потрібно оволодіти необхідним сучасним інструментарієм навчання учнів, реагувати на постійно зростаючі потоки інформації. Учитель, який глибоко знає свій предмет, здатний до навчання, стає основною педагогічною цінністю, без якої неможливе зростання нашої держави.

Підвищення кваліфікації є одним із ключових завдань педагогічної освіти. Це освітній процес, який потрібно проводити систематично. Саме ефективне функціонування системи підвищення кваліфікації вчителів, забезпечує високий рівень професіоналізму, сприяє поєднанню суспільних і особистісних інтересів фахівців. Підвищення кваліфікації дає можливість отримання професійного росту, сприяє розвитку фахівця, орієнтує його на підвищення рівня комунікативної компетентності, воно має стати постійним процесом «відновлення кваліфікації».

Матеріали та методи./Materials and methods. Основною ціллю підвищення кваліфікації педагогічних працівників є розвиток професійної компетентності. Нормативні документи визначають, що професійна компетентність – це навчання з метою оновлення та розвитку умінь та знань, необхідних для ефективного вирішення завдань професійної діяльності. Беручи

до уваги, що компетентність – це першооснова, базис професіоналізму, це риса особистості педагога правильно оцінювати ситуацію, що склалася, у зв'язку з цим необхідно прийняти рішення, яке дозволяє досягти значущого результату. Дуже важливим є поєднання професіоналізму та компетентності, тому що питання компетентності безпосередньо пов'язане із професіоналізмом.

Професійна компетентність – це характеристика педагога, як професіонала. Якщо компетентність – це суб'єктивний параметр діяльності, то професійна компетентність – це зміст професіоналізму. Професійна компетентність – це прояв сутності професійної культури фахівця, зміст його професіоналізму. Розвиток професійної компетентності педагога має відбуватися на підставі індивідуального досвіду педагога, створення умов для діяльності, постановки вчителя в ситуацію, що передбачає вибір між стандартним і творчим, новаторським ставленням до власної діяльності. Саме це сприятиме поступовому зростанню вчителя як особистості і фахівця, що позначається на ефективності освітнього процесу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Підвищення кваліфікації вчителів забезпечує виконання на практиці цілісного застосування знань, визначених задач, тенденцій сучасної освіти, сприяє підвищенню фахової майстерності. Регулювання процесу підвищення кваліфікації являє собою професійне зростання вчителя, підняття його соціального статусу. Бо саме підвищення кваліфікації фахівця дає змогу розширити, поглибити і оновити знання, вміння, навички.

Наданням уваги професійному зростанню педагогів, робиться значний крок в системі української освіти. Підвищення кваліфікації включено безпосередньо в освітню практику, вносить корективи в підготовку педагогів, орієнтуючись на потреби системи освіти.

Безумовно, без опори на вчителів, які підтримують ідеї інноваційних перетворень, володіють інноваційними технологіями реалізації цих ідей на практиці, будь-яка програма не буде стовідсотково ефективною.

Висновки./Conclusions. Отже, закладу освіти, потрібен інноваційно-активний педагог, в якого є висока готовність і результативність до професійної діяльності. Педагог, який буде поєднувати професійні знання, навички, вміння, практичний досвід з умінням діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність.

Таким чином, професійна компетентність – це здатність доцільно діяти для результативного та ефективного розв’язання ситуацій, що постають у процесі виконання обов’язків. Тому, підвищення кваліфікації можна розглядати як процес і результат розвитку компетентності педагога. Саме підвищення кваліфікації здатне здійснювати єдину освітню політику і контроль за впровадженням технологій. Тому, в рамках сьогодення, вчителю необхідно прагнути змін, приймати самостійні рішення і бути відповідальними за них.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Войналович Олександра Олександрівна

к.п.н., доцент

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Законодавство у сфері волонтерської діяльності регламентується Конституцією України, Законом України «Про волонтерську діяльність», Законом України «Про благодійну діяльність благодійні організації», Міжнародним договором. Міжнародне законодавство визначає, що волонтерська діяльність – індивідуальна чи колективна – є способом : підтримки та зміцнення таких людських цінностей як піклування та надання допомоги членам громади; використання кожною людиною своїх прав та обов’язків, як члена певної громади в процесі навчання та розвитку впродовж усього життя, реалізуючи весь свій людський потенціал; взаємодії між людьми, незважаючи на всі відмінності, для спільного життя у здоровому стабільному суспільстві, для спільного вироблення нових способів вирішення проблем, які виникають.

В ст.1 Загальної декларації волонтерів визначено, що волонтерська діяльність – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. Насамперед, саме слово «діяльність» означає систематичні дії членів суспільства, їхніх об’єднань, спрямовані на досягнення певного результату [2, с. 14]. Діяльність таких осіб здійснюється в інтересах інших осіб та в інтересах суспільства (без мети отримання прибутку від виконаних робіт та надання послуг).

Волонтер – (від лат.voluntarius – воля, бажання, від англ.voluntary добровільний, доброволець, йти добровільно- це особа, яка за власним

бажанням допомагає іншим. Термін «волонтерство» в перекладі з англійської мови означає «доброволець» [5, с. 16]. Волонтер- це людина, яка добровільно, не переслідуючи корисливих цілей, займається діяльністю на користь суспільстві, не отримуючи за це грошової винагороди.

Як суспільний рух волонтерство виникло на Заході, а першими волонтерами були самаритяни, які надавали допомогу усім, хто її потребував. Більш впевнено можна говорити про виникнення феномена волонтерства вже з середини ХІХ століття. 1859 рік вважається роком виникнення волонтерського руху у світі. Саме в цей період Анрі Дюран, відомий французький письменник-журналіст, вражений наслідками кривавої битви при Сольферіно, запропонував створити Червоний Хрест – організацію, яка б працювала на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу полоненим та пораненим. Принципами, сформульованими Анрі Дюраном, керуються волонтерські організації усього світу [6, с. 12].

Деякі дослідники виокремлюють ХХ ст. як головну віху в розвитку волонтерського руху. У Європі після закінчення Першої світової війни з'явилися люди, готові надати допомогу постраждалим у війні. Саме в цей час були створені перші волонтерські організації, було засновано Координаційний комітет Міжнародної волонтерської служби (CCIVS) під егідою ЮНЕСКО зі штаб-квартирою у Парижі. В деяких країнах волонтерська діяльність становить значну частину суспільної та економічної діяльності, забезпечуючи солідарність та стабільність.

Найвідоміша у всьому світі постать матері Терези (1910-1997) католицька черниця, фундаторка Ордена милосердя, чернечої конгрегації, що займається служінням бідним і хворим. У 1979 році визнана гідною Нобелівської премії світу.

Волонтерство Україні нараховує понад сто років. Першими вітчизняними волонтерами можна вважати представників Червоного Хреста, який організовував добровільний запис у сестри милосердя для роботи в шпиталях та лікарнях для бідних [1, с. 14].

Волонтерство – добровільна, безкорислива діяльність, спрямована на соціальну допомогу, якої потребують як інваліди, так і кризові категорії населення, безпритульні та хворі люди та тварини. Волонтером може стати, знайшовши благодійні організації, вступивши на навчання до українських громадських центрів та волонтерських асоціацій, кожен бажаючий.

Волонтерство нині – унікальний рух, який зазнав значущих результатів у нашій країні останнім часом. Це явище унікальне тим, що допомога реалізується за покликом душі людини, яка надає допомогу. Ще з перших років незалежності України волонтерство активно та ефективно працює на користь побудови цілісної та міцної держави. В Україні волонтерство виникло на початку 90-х років минулого століття, а офіційно було затверджено 10 грудня 2003 року [5, с. 29].

В Україні волонтерський рух – один з найефективніших форм роботи з молоддю. Він є невичерпним джерелом набуття громадянської освіти, дає людині можливість реалізувати себе у служінні суспільству. Велика кількість громадських організацій об'єднує молодих людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ у молодіжному середовищі та надання допомоги іншим в їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції у суспільство тощо. Волонтерський рух в Україні почав досить активно розвиватися саме тоді, коли Україна долучилася до святкування Міжнародного руху волонтерства,

Волонтерство на сучасному етапі – це добровільна безкоштовна робота, з надання допомоги різним категоріям населення ; добровільна систематична або епізодична допомога державним установам; допомога освітянським (шкільним та позашкільним) установам соціального забезпечення по роботі з дітьми та молоддю з особливими потребами та людьми похилого віку. Волонтерська діяльність є наслідком творчого саморозвитку, навчання інших тому, що сам добре знаєш, але ця діяльність не є професійною. Волонтерство характеризується також і педагогічною спрямованістю, адже волонтерська діяльність, по суті, виступає і механізмом розвитку особистості, її соціалізації і

духовного становлення. Цей напрямок розвивається в дитячих та молодіжних об'єднаннях (метою їх створення є суспільно корисна діяльність), в різних групах. [6, с. 45].

Волонтерський рух, по суті, є частиною будь-якого суспільства. Ця діяльність може набувати різних форм: від повсякденних форм взаємодопомоги до спільних дій під час кризи. Участь у волонтерському русі молоді дає можливість їй самореалізувати себе з однієї сторони, відчувати себе причетним до участі у державних справах з іншої. Зараз волонтерство – потужний соціально-суспільний рух, спроможний прийняти на себе частину повноважень соціальних установ [3, с. 10]. Ситуація, що склалася в Україні сьогодні – це дійсно благодійна допомога воїнам, сім'ям, адже країна переживає складні часи і відбувається пік громадянської активності, коли багато людей, абсолютно безкорисливо, щиро бажають допомоги ближньому.

Організація волонтерської діяльності передбачає два варіанти зайнятості тимчасову або на регулярній основі. У волонтерській діяльності як і в будь-яких інших видах самореалізації виділяють основні потреби, які успішно реалізуються. По-перше, це потреба в наданні допомоги іншим людям. Це дозволяє волонтеру відчувати свою користь, які він приносить суспільству і конкретній людині, яка потребує допомоги. Потреба в спілкуванні і соціальному досвіді. Соціалізація безпосередньо здійснює вплив на формування особистості; розвиває потребу в творчості. Допомога нужденним в рамках проведення благодійних акцій та заходів може виявитися справжнім каталізатором творчої ініціативи молодих людей, задіяних в будь-якому із видів волонтерської діяльності. Потреба у вираженні самодостатності та підтвердження дорослості. Потреба у самореалізації та кар'єрному зростанні. Особливо волонтерська діяльність дозволяє молоді виробити певні зв'язки, які в подальшому можуть надати посильну допомогу у працевлаштуванні або особистісному зростанні [8, с. 87].

Таким чином, волонтерство як феномен вирізняється цілою низкою таких характеристик, що дозволяють аналізувати його з позицій категорії діяльності й

оцінювати як засіб формування особистості майбутніх працівників, як фактор їхнього особистісного і професійного становлення. Усі ці позитивні зміни створюють більш сприятливі умови для оптимальної соціалізації волонтерів, що підтверджує моніторинг їх особистісного та професійного становлення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Войнола Р. Х. Волонтерський рух в Україні : тенденції розвитку. Войнола Р. Х., Капська А. Й., Комарова Н. М. та ін.К., 1999. 112 с.
2. Волонтерська діяльність та основні засади її провадження». Розділ
3. Стаття 1. «Право» Верховна Рада України. ЗУ «Про волонтерську діяльність».2022.
3. Заверико Н. В. Основи управління діяльністю волонтерів: посібник для керівників волонтерських груп та програм. Запоріжжя 2004. 2004.25 с.
4. Конвенція ООН з прав дитини: шляхи практичного застосування: метод.рекомендації /упоряд. Г. М. Лактіонова та ін. Київ: Наук.світ, 2011. 37 с.
5. Кривенко Ю. В. Волонтерська діяльність : поняття та ознаки. *Часопис цивілістики*. Одеса,2022.с.34.
6. Куницька Я. Волонтерська діяльність в Україні під час війни – як волонтеру захистити свої трудові права. 2022. НСН Україна.
7. Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху. Державне управління. Хмельницький університет управління та права.2022. С. 114.
8. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник / за ред. Т. Л. Лях. Київ: Версо-04,2018. 288 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Гур'янова Наталя Миколаївна

старший викладач кафедри
музично-інструментальної підготовки вчителя

Волювач Віталіна Олександрівна

бакалавр, 2 курс
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Вступ. Згідно з дослідженнями та науковою літературою, готовність педагогів музичного мистецтва до професійної діяльності характеризується інтегративною конституцією особистості вчителя, яка включає оптимальну систему знань, умінь, навичок, потреб, мотивів і здібностей. Отже, все, що складає професійні якості фахівця та його ставлення до своєї педагогічної діяльності у сфері музичної педагогіки студентів [4].

Ціль роботи. Визначення та характеристика педагогічних основ вчителів музичного мистецтва.

Матеріали та методи. У роботі були використані наступні методи: описовий, гіпотези, класифікації та структурний.

Результати дослідження. У сучасних умовах неможливо ефективно вирішувати завдання музичного виховання школярів без оволодіння основами професійної майстерності, не володіючи науковою методикою, різноманітними психолого-педагогічними, методичними та професійними знаннями.

На думку професора М. Пшиходинської, сучасний учитель у своїй педагогічній діяльності має розвивати музичні здібності учнів, які є основою формування їхньої музичної культури; сприяти розвитку знань про естетичну цінність музики (активізація спостережливості, привернення уваги тощо), виховувати морально-патріотичні почуття; Розвивати уяву та творче ставлення до музики у дітей та молоді. Вона зазначає, що спектр музичної освіти для

учнів дуже широкий і різноманітний, а це вимагає надзвичайно високої педагогічної майстерності, яка має не обмежуватися викладанням свого предмета, а також вміти активно співпрацювати з викладачами та співпрацювати з шоу-ініціативою [2].

Українські вчені вважають-готовність вчителя музичного мистецтва до професійно-освітньої діяльності в загальноосвітній школі може бути сформована шляхом оволодіння навичками музичного виконавства, що включає його підготовку як виконавця (гра на музичних інструментах, спів, диригування). Професійно займатися музичною освітою, якщо вчитель музики не займається музично-виконавською діяльністю, об'єктивно неможливо. Лише оволодіння цими двома ефективними видами діяльності створює у вчителя рівень професійної компетентності з предмета [3].

М. Пшиходинська визначила основні професійні компетенції (якості) вчителя музики які більш є актуальними:

- особистісна культура вчителя, що є необхідною умовою формування музичної культури учнів;
- психолого-педагогічні та спеціальні знання (дидактика і педагогіка, психологія людей похилого віку, музична педагогіка та музична педагогіка);
- активна соціальна позиція вчителя музики, що є необхідною умовою виховання в учнів позитивних моральних якостей та естетичних відчуттів;
- комунікативні якості (стиль взаємин учителя), вміння встановлювати контакти з учнями не лише в процесі навчання, а й поза рамками офіційних вимог та оцінок їхньої роботи [6].

Слід зазначити, що визначення основних складових педагогічної майстерності вчителя музики дає основу для побудови моделі сучасного вчителя та дає змогу внести певні корективи в навчальні плани та програми підготовки фахівців мистецтва для школи.

Відомий учений у галузі музичної педагогіки молодших поколінь В. Захер, розробляючи модель вчителя музичного мистецтва, акцентує увагу на таких професійно-педагогічних та професійно-психологічних компетенціях:

- Наявність відповідної спеціальної музичної підготовки (гра на музичних інструментах), яка передбачає навчання з повним використанням музичного виконання вчителем; співати та керувати хором; музично-ритмічні навички, які дозволять вам вести уроки ритміки.

- Знання основ музики, її історії та музичної літератури.

- Знання провідних систем музичної педагогіки студентів та сучасних концепцій загальної музичної педагогіки, які сприяють розвитку творчого та інноваційного ставлення вчителів до педагогічної праці [2].

В. Захер також наголошує, що успішно реалізувати завдання музичного виховання дітей та молоді може лише вчитель, який обізнаний з музичною літературою та історією музики, розвиває особисті музичні інтереси, є новаторським.

Психолого-педагогічна обізнаність лежить в основі всіх інших компетентностей вчителя музики. Це вимагає постійного підвищення кваліфікації шляхом систематичної роботи над собою, тобто чим більше вчитель думає про власну психолого-педагогічну практику, аналізує й оцінює ефективність своїх дій, тим успішніше проходить навчальний процес з предмета «музика» в школі. Психолого-педагогічна свідомість означає свідоме усвідомлення своїх професійних функцій і динамічний характер [1].

Висновки. Обізнаність вчителя також означає наявність думки при оцінці різних педагогічних ситуацій та поведінки учнів. У своїй діяльності педагог є активним поборником суспільних досягнень у галузі музичного мистецтва. Він залучає учнів до цінностей естетичної культури різними музичними засобами [5].

Таким чином, удосконалюючи навчальний процес музичного мистецтва, необхідно оцінити, скільки навчального часу та інших ресурсів виділяється на музичну та педагогічну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва. Від врахування цих головних факторів буде безпосередньо залежати не тільки якість навчання учнів, а й педагогічний рівень знань вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євстігнєєва Н. Музичне мистецтво як засіб саморегуляції людини (історичний, філософський, музично-теоретичний аспекти). Тексти лекцій. Полтава, ПДПУ, 2018.
2. Козир А. Професійна майстерність учителів музики : теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти : [монографія]. Київ, Видавництво ім. М. Драгоманова, 2018. 380 с.
3. Масол Л. Загальна мистецька освіта і практика. Київ, Промінь, 2006.
4. Олексюк О. Музична педагогіка : навчальний посібник. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 247 с.
5. Орлов В. Професійне становлення вчителя як предмет педагогічних досліджень. Педагогіка і психологія, 2017.
6. Стефіна Н. Педагогічна скринька майбутнього вчителя : Навч. посібник. Суми, ДПУ ім. А.Макаренка, 2020. 328 с.

ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ

Данилів Світлана Іванівна

канд. біол. наук, асистент

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. У сучасному світі феномен освітньої міграції набуває дедалі більшого значення. Міграція висококваліфікованих працівників освіти і науковців має значний вплив на соціально-економічний розвиток країн. Українська міграція має ряд певних особливостей. Найважливішою з них є те, що сучасний український мігрант - це людина, яка має вищу або професійну освіту, володіє іноземними мовами, може працювати з сучасними комп'ютерними технологіями та застосовувати інноваційні методології. Крім того, серед вчених спостерігається збільшення кількості мігрантів (для роботи в науково-дослідних та технологічних центрах різних країн для набуття, вдосконалення та застосування своїх знань); викладачів (для навчання та вдосконалення для кар'єрного росту, шляхом відвідування лекції провідних професорів, які читають авторські курси), та студентів (для навчання, підготовка та післядипломної роботи).

Метою роботи є вивчення освітньої міграції в умовах глобальної нестабільності, її розвиток та вплив на соціально-економічний розвиток держави. Світова фінансова та економічна криза породила низку нових питань для дослідників, які вивчають міграційні процеси в освіті.

Результати та обговорення. Сьогодні країни світу зацікавлені у формуванні освітньо-кваліфікаційного потенціалу шляхом міграції. В першу чергу через залучення іноземних студентів та їх майбутнє працевлаштування на національних ринках праці. Досліджуючи тенденції освітньої міграції, Л. Жураковська висвітлює цю ідею [7]. Іноземних студентів, що навчаються в Україні, можна вважати найбільш бажаними, оскільки їх представляють талановиті та вмотивовані молоді люди, готові прийняти нові знання та

технології. Для більшості розвинених країн освітня міграція стає одним із засобів формування людського капіталу, необхідного для розвитку національної економіки. [5].

Людина, яка набуває нових навичок та знань, є головним рушієм економічного розвитку. Враховуючи це, що кожна країна зацікавлена у збільшенні людського рівня потенціалу. Як результат, міграція освіти стає найважливішим питанням у контексті глобалізації. [7].

Ряд авторів визначають міграційні процеси в освіті як територіальне переміщення з метою отримання освіти (або навчання) в одному з навчальних закладів іншої держави. Здобувши освіту, особа, яка поїхала вчитися в іншу країну, зобов'язана повернутися до рідної країни. Однак бувають випадки неповоротності, які класифікуються як "Відтік мозку". Характерні особливості освітньої міграції: короткочасність, більш-менш чітко визначені часові рамки, приналежність до певної вікової групи і мають добровільний характер руху [4].

Глобалізація в сучасних умовах є домінуючою тенденцією, яка спричиняє значну трансформації у всіх сферах суспільного життя. Важливо вказати не тільки на факт зміни, а також на ті наслідки, які впливають на соціальну систему в Україні загалом і на систему освіти зокрема [2].

Міграція - це переміщення людей на певній території зі зміною місця проживання постійно або на більш-менш тривалий час. Серед різновидів міграції можна виділити освітню міграцію. Це тимчасовий переїзд для отримання освіти або навчання за межами батьківщини [6].

Міграційні рухи в освіті - це соціально-економічні та демографічні процеси, що представляють зміни місця проживання науковцям, академічним співробітникам, студентам та інші особам всередині країни та за її межами. Це тимчасова або постійна зміна роботи для кар'єрного росту, дослідження, післядипломної освіти та навчання. [3].

Освітня міграція зумовлена доходами не лише освітнього сектору (або конкретного університету), але й також економіки країни (регіону), яка надає освітні послуги загалом. Крім того, споживачі освітніх послуг є потенційною

робочою силою відповідних кваліфікацій [5].

Метою реформи, визначеної Болонською декларацією, є створення єдиного “Європейського простору вищої освіти” та “Європейського дослідницького простору”. Впровадження «Свобода руху знань», офіційні критерії Болонського процесу, породжує активну міжнародну співпрацю в галузі освіти, долає бар'єри на шляху до якісної вищої освіти, активізує мобільність студентів та викладачів, передбачає підготовку молоді до активного життя в демографічному суспільстві. Це забезпечить кар'єрний зріст та особистісний розвиток [1].

Висновок. Наміри молоді тимчасово залучитися до міжнародного освітнього та наукового простору є ефективним каналом реалізації інтелектуального потенціалу та самоствердження. Повертаючись, вони приносять в Україну новий інтелектуальний продукт, сучасні знання та технології. Однак, часто трапляється, що більша частина мігрантів не хоче реалізовувати свій інтелектуальний потенціал у власній країні. Вони виїжджають за кордон для трудової міграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брензович К. С. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн [Електронний ресурс] / К. С. Брензович, Є. П. Немеш // Економіка і суспільство. – 2017. Режим доступу до ресурсу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/7.pdf.

2. Рибаківа Т. О. Стан та перспективи трудової міграції між Україною та Європейським Союзом в умовах євроінтеграції / Т. О. Рибаківа // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород: Гельветика, 2016. – Вип. 7. Ч. 3. – С. 45–49.

3. Черба В. М. Причини освітніх міграцій українських студентів за кордон / В. М. Черба, Г. Д. Тополь, Д. В. Мушкаторова. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 12/5017. С. 68–72.

4. Bilyakovska O. V. (2011) Educational migration of Ukrainians to Poland: socio-psychological aspect. *Socio-economic and ethno-cultural consequences of migration for Ukraine: Collection of materials of research and training conference* (pp 231-237). – Kyiv.

5. Kryvenko Y. I. (2011) Socio-philosophical analysis of the causes and mechanisms of migration of human resources in postmodern society. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University, Collection of Scientific Works, Philosophy*, 217-221.

6. Romanenko I. O. (2014) Causes and consequences of intellectual labour migration. *Actual questions of financial and economic development of the country and regions Collection of abstracts of scientific papers of the International research and training conference “New Economy”*(pp. 113–117).

7. Stepaniuk N. (2017) Development of educational migration in Ukraine. *Annals of Marketing Management & Economics*, 3 (2), 101–111.

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ємельянова Дар'я Володимирівна

к.п.н, доцент

Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна

Вступ. Інтеграція української освіти в світовий освітній простір призвела до того, що іншомовне спілкування стає істотним компонентом майбутньої професійної діяльності. Виникає необхідність навчання іноземної мови (далі-ІМ) дітей, починаючи з дошкільного віку. Доцільність навчання дітей дошкільного віку ІМ обговорюється на сторінках наукових журналів та на наукових конференціях. Включення ІМ в систему дошкільної освіти України зумовлено такими причинами: необхідність володіння ІМ у сучасному полікультурному просторі і недосконалість навчання ІМ у сучасній українській педагогічній системі освіти.

Численні дослідження навчання дошкільнят ІМ привернули увагу таких українських вчених як П. Бех, Л. Біркун, С. Боднар, С. Будак, Н. Гальськова, Н. Клевченко, В. Колечко, О. Коломінова, Н. Колтко, О. Першукова, О. Рейпольська, С. Роман, Т. Шкваріна, і таких зарубіжних вчених як Дж. Голдернес, Ф. Гопкінс, Д. Лазер, Е. Джонсон, Н. Доусон, М. Маглиш, А. Майер, Д. Стрейндж, К. Хастінгз, П. Шиллер, Н. Уітні. У працях цих дослідників доведено доцільність і ефективність дошкільної англomовної освіти дітей, її позитивний вплив на інтелектуальний розвиток особистості та підготовку дитини до школи. Англійська мова в наш час стала мовою міжнародного спілкування (АЛФ-англійська лінгва франка). Автори вказують, що дошкільний вік є найбільш емоційно сприйнятливим для навчання іноземної мови, відзначають більш інтенсивний розумовий і лінгвістичний розвиток дітей-білінгвів, ніж монолінгвів. Дослідники висловлюють думку, що

вплив багатомовності на мислення і когнітивний рівень розвитку дитини може бути лише позитивним, збагачує її інтелектуальну, емоційну, моральну, вольову сфери. Здатність виразити одну думку кількома мовами дає можливість сприймати рідну мову, як одну систему серед багатьох інших. Дослідники відзначають, що у дошкільному віці діти легко засвоюють звукову форму морфем. Мовленнєвий апарат дитини характеризується гнучкістю, податливістю для формування іншомовної вимови, добре розвинутою здатністю до імітації. Так, у монографії У. Пенфілда і Л. Робертсона «Мовлення та мозкові механізми», що присвячена проблемі мови та мозку у зв'язку з психічною діяльністю, стверджується, що фізіологічна причина успіху навчання ІМ у дошкільному віці полягає в тому, що в цей період мозок дитини має особливу здатність із опорою на імітаційні здібності до засвоєння мовленнєвих навичок, яка, доречі, з віком зменшується. Стратегія навчання ІМ із опорою на імітаційні здібності дитини розроблена такими вченими як Т. Шкваріна, Т. Полонська, Н. Дмитренко, В. Камінська та багатьма іншими.

Ціль роботи. Метою даної роботи стало впровадження професійно орієнтованого підходу при навчанні англійської мови студентів спеціальності 012 (Дошкільна освіта) в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Актуальність проведеного дослідження викликана переорієнтацію дошкільної освіти на розвиток особистості дитини і необхідністю підготувати майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дошкільнятами в сучасних умовах, які потребують ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості, що сприяє розвитку індивідуальності дитини.

У зв'язку з цією обставиною Державний стандарт вищої освіти вимагає урахування фахової специфіки при вивченні ІМ, що й призвело до появи такої дисципліни як «Іноземна мова за професійним спрямуванням» на немовних спеціальностях і, зокрема, на спеціальностях з підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти. Тому в процесі навчання англійської мови за професійним

спрямуванням необхідно звернути увагу на оволодіння студентами прийомами навчання англійської мови дошкільнят із застосуванням сучасних технологій.

Матеріали та методи. Дослідно-експериментальна робота з впровадження професійно-орієнтованого підходу до процесу навчання англійської мови проводилася зі студентами 1 і 2 курсу денної форми навчання факультету дошкільної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Для досягнення поставленої мети розроблена робоча програма навчальної дисципліни «Іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням», яка складалася з восьми змістовних модулів. Кожен змістовий модуль передбачав в межах запланованої граматичної теми розгляд актуальних проблем і спеціальних питань дошкільної освіти (таблиця 1).

Таблиця 1

Професійно-орієнтовані теми змістовних модулів

№	Актуальні проблеми і спеціальні питання дошкільної освіти
1	Соціальна ситуація розвитку дитини-дошкільника в Україні, Великій Британії та США.
2	Сучасні системи дошкільної освіти. Особливості дошкільної освіти в Україні, Великій Британії та США.
3	Батьківство і його роль в розвитку дитини.
4	Розвиток комунікативної діяльності дитини. Уроки англійської мови в дитячому садку.
5	Професія вихователя в дитячому саду. Проблеми і протиріччя особистісного розвитку дошкільників і роль вихователя в їх подоланні
6	Специфіка спілкування з однолітками в дошкільному віці. Шляхи допомоги дітям в спілкування
7	Тенденції інноваційного розвитку маленьких дітей. Комп'ютерні ігри для дітей
8	Роль дошкільної освіти в справі розвитку і виховання підростаючого покоління

Результати та обговорення. У зв'язку з поставленим завданням особливу увагу в процесі навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців дошкільної освіти приділено проблемам

організації уроків англійської мови в дитячому садку, як суттєвої можливості розвитку комунікативної діяльності дитини, а також тенденціям інноваційного розвитку маленьких дітей за допомогою комп'ютерних ігор при навчанні дошкільнят англійської мови.

Отже, майбутніх фахівців дошкільної освіти необхідно підготувати до роботи з дошкільнятами при навчанні англійської мови, враховуючи, що діти вимагають постійної взаємодії і люблять гратися. Але як поєднати уроки англійської та веселі розваги? Малюк ще не вміє ані читати, ані писати. Внаслідок цього звична стратегія вивчення англійської мови не підійде. Проте, жодна дитина не виявить бажання сидіти за книжками та зошитами. Тому єдиним шляхом формування у дошкільнят пізнавальних мотивів та інтересу до вивчення іноземної мови та бажання використовувати її як засіб комунікації має стати надання цим мотивам та інтересам ігрової спрямованості, оскільки ігрова діяльність у цьому віці є провідною. Необхідно навчити студентів скористатися саме цією величезною перевагою дошкільного віку – любов'ю до ігор. Заняття з англійської мови для дитини можна зробити цікавим, захоплюючим, бажаним, якщо воно буде проводитися у формі дидактичної сюжетно-рольової гри у різних формах і з застосуванням різних методик. Хоча це не означає, що заняття з ІМ мають бути тільки якимось видом розваг.

Для підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до проведення уроків англійської мови застосовано проектний метод. Виконання проектів здійснювалось поетапно за стандартною схемою:

1. Підготовчий етап: вибір і обговорення теми. Студенти обирали і обговорювали теми. Викладач спостерігав і, в разі необхідності, здійснював корекцію і надавав поради.

2. Організаційний етап: формування груп, розподіл завдань.

3. Основний етап: пошук необхідної інформації, її обговорення, вибір засобу реалізації. В основному перевага надавалась методу презентацій проекту. На цьому етапі студенти демонструють свій результат, репрезентують свої роботи.

4. Заключний етап: оцінювання проектів з участю всіх студенти.

Для створення проектів використовувались як Інтернет-ресурси, так і проекти, які передбачали в процесі майбутньої професійної діяльності студентів участь дітей в їх створенні. Внаслідок обмеженої кількості аудиторних годин для виконання проектів використовувався час, відведений на консультації та самостійну роботу. Назви проектів та Інтернет посилання дано в таблиці 2.

Таблиця 2

Назви проектів «Уроки англійської мови в дитячому садку» та посилання на інтернет ресурси

Назви проектів «Уроки англійської мови в дитячому садку»	Посилання на Інтернет ресурси
Застосування Інтернет ресурсу «Мульти Мупсик» при навчанні англійської мови дошкільнят	youtube.com https://www.youtube.com > channel > videos
Застосування Інтернет сайту «Fun English» при навчанні англійської мови дошкільнят	https://play.google.com/store/apps/details?id
Застосування карток при навчанні англійської мови дошкільнят	https://vseosvita.ua/library/kartky-dlia-vyvchennia-anhliiskoi-610894.html
Застосування Інтернет сайту «Learn English Kids» при навчанні англійської мови дошкільнят	https://learnenglishkids.britishcouncil.org

Особливий інтерес при створенні і презентації проектів викликав канал «Мульти Мупсик», в якому містяться веселі та цікаві відеоуроки на різні теми («Моя сім'я», «Фрукти», «Овочі», «Кольори», «Цифри», «Англійські літери» тощо). Використання цього каналу дасть можливість навчити малюків старших груп читати і навіть писати англійські літери. Крім того, студенти ознайомилися і навчилися використовувати мультфільми англійською мовою, яких дуже багато на відеохостингу «Ютуб».

Також при створенні проектів використовувався Інтернет сайт «Fun

English», який поєднує в собі структурований курс англійської мови із залученням розважальних ігор. Цей ресурс, як на ньому зазначено, є унікальним і перевіреним курсом англійської мови для дітей, вчить дітей англійської мови через ігри та вправи. Він розроблений експертами з вивчення мови для дітей віком 3-8 років і підходить для малюків, дошкільнят та дітей, що відвідують дитячий садок. Розміщені на ньому вправи із вивчення англійської мови зацікавлюють дитину і ознайомлюють її з англійськими словами, реченнями, розмовною мовою та орфографією. Весь курс розділено на уроки, кожний з яких має основний словниковий запас і представляє слова у різних контекстах, щоб допомогти у вивченні та розвинути здатність запам'ятовувати. Цікаво, що на сайті «Fun English» використовуються чоловічі та жіночі голоси із американськими та англійськими акцентами з використанням різних тонів і виразів, що дасть можливість дошкільнятам, а також і самим студентам, зрозуміти тонкощі вимови. Кожна гра цього сайту є унікальною, надає можливість дитині насолоджуватися грою і, граючись, дізнаватися більше з англійської мови.

Один з проєктів був присвячений вивченню англійської мови дітьми за допомогою карток. Такі картки можна купити вже готові, а можна їх самостійно виготовити разом з дітьми з будь-якими картинками та словами. Крім того, студенти знайшли сайт Learn English Kids, на якому є хороша добірка тематичних карток, які можна використовувати для ігор. Ці картки можна безпосередньо роздрукувати в кольоровому варіанті або чорно-білому і розфарбувати їх з дитиною, що, безумовно, буде корисним і цікавим для дитини. З однієї сторони картки розміщується слово та картинка-приклад з його використанням, а з іншої сторони – переклад. Таким чином, діти можуть самі брати активну участь у підготовці уроку з англійської мови. Картки, створені студентами при виконанні відповідного проєкту, відрізнялися великою різноманітністю тематичної лексики (їжа, тварини, фрукти, овочі, члени сім'ї, кольори тощо). В подальшій професійній діяльності під час проходження педагогічної практики та при подальшій професійній діяльності у дитячому

садку планується, що завданням дитини буде назвати зображені картинки, позначення чи фігури англійською. Студенти запропонували також в проекті застосовувати гру "Вгадай-ка", в процесі якої на столі розкладаються кілька карток, які діти мають запам'ятати за певний час. Після закінчення зазначеного терміну, малюки мають відвернутися, а ведучий прибирає одну картку. Завдання гравців – правильно назвати картку, яка зникла.

Висновки. Бесіди зі студентами, спостереження за їх роботою над проектами свідчило про те, що вони задоволені проектною діяльністю, набули необхідних знань і навичок з організації уроків англійської мови із застосуванням Інтернет ресурсів, ігор, мультфільмів та карток. Впровадження розроблених проектів при проходженні педагогічної практики і в майбутній професійній діяльності, на думку студентів, дасть їм можливість реалізувати набуті знання, уміння і навички в практичній діяльності та зробити уроки з англійської мови цікавими, спрямованими на розвиток особистості дитини, на активізацію її мовлення, що, в свою чергу, сприятиме психічному, розумовому та соціальному розвитку дошкільнят та підготовці їх до вивчення іноземних мов у школі.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Єфімов Григорій Олександрович

Мустафаєв Азер Махмуд огли

Попічко Анатолій Олексійович

Чебан Віталій Федорович

старші викладачі кафедри фізичного виховання та спорту

Одеського університету ім. І. І. Мечнікова

м. Одеса, Україна

Соколов Володимир Іванович

викладач кафедри фізичного виховання та спорту

Одеського університету

ім. І. І. Мечнікова м. Одеса, Україна

Вступ. Фізичне виховання – це невід’ємна складова частина всебічного розвитку особистості та важливого засобу спонукання молоді людини до здорового способу життя. Процес навчання студентів, організовується залежно від стану здоров’я, рівня фізичного розвитку та підготовленості, їхній спортивній кваліфікації, ні з урахуванням умов й правничого характеру праці їх майбутньої професійної діяльності.

Заняття фізичною культурою та спортом мають велике значення у формуванні здорового способу життя, духовного й психічного розвитку студентської молоді. Заняття фізичними вправами зміцнюють здоров’я, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, фізичну та розумову працездатність.

Одне з головних стратегічних завдань національної освіти це виховання молоді в дусі відповідального ставлення до власного здоров’я. Основними чинниками створення гармонійно розвинутої особистості є фізична культура та спорт. Саме завдяки цим компонентам людина зосереджує всі внутрішні ресурси організму для досягнення поставленої мети, підвищує продуктивність праці, виробляє потребу в здоровому стилі життя. На сучасному етапі розвитку суспільства зростають вимоги до фізичної підготовки людей, адже саме

витривалість нерідко головна в процесі трудової діяльності людини [1].

Фізичне виховання студентів – складова частина гуманітарної освіти, що сприяє формуванню особистості майбутнього фахівця у процесі становлення його професійної компетенції. Як навчальна дисципліна фізичне виховання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) є актуальним для всіх студентів і для всіх спеціальностей.

Під «здоровим способом життя» слід розуміти типові форми і способи повсякденної життєдіяльності людини, які зміцнюють і вдосконалюють резервні можливості організму, забезпечуючи тим самим успішне виконання своїх соціальних і професійних функцій незалежно від політичних, економічних і соціально-психологічних ситуацій [3].

Здоровий спосіб життя об'єднує все, що сприяє виконанню людиною професійних, громадських і побутових функцій в оптимальних для здоров'я умовах і виражає орієнтованість діяльності особистості в напрямку формування, збереження і зміцнення як індивідуального, так і суспільного здоров'я.

Формування культури здорового способу життя у студентів має свої принципові відмінності від її формування в інших соціальних верств населення в силу того, що здійснюється в навчальному процесі. З огляду на те, що об'єктом впливу й суб'єктом діяльності є практично сформована особистість, особливого значення набувають її свідомість і цільова настанова на характер трудової діяльності. Тому культура здорового способу життя студентів розглядається не як самоціль, а як необхідна умова його успішної різнобічної діяльності.

У сучасному суспільстві фізична культура студентів набуває статус субкультури, суть якої полягає у виконанні біологічної, інформативної, естетичної, комунікативної, гедоністичної, компенсаторної і ряду інших, притаманних тільки фізичній культурі, функцій.

Зміст фізичної культури студентів, стратегія пріоритетних напрямків в її розвитку взаємопов'язані із соціально-економічними чинниками. Державна

політика в галузі вищої освіти визначає соціальне замовлення на майбутнього фахівця і ступінь його фізичної готовності.

Матеріали та методи. Вища освіта надає широкі можливості для переосмислення цінностей фізичної культури студентів, висвітлення в новому спектрі її освітніх, виховних і оздоровчих функцій. Це положення визначає зміст фізичної культури студентів як самостійної сфери діяльності у федеральному соціокультурному просторі, виділяючи при цьому її освітні пріоритети.

У роботах багатьох дослідників (Р. И. Айзман, Г. Л. Апанасенко, С. Е. Борисов, И. И. Брехман, Э. Н. Вайнер, В. В. Вальцев, М. С), у яких порушується досліджувана проблема, зазначається, що формування культури здорового способу життя студентства починається з першого курсу й забезпечується рядом педагогічних умов, а саме: поєднанням навчального процесу з практичною діяльністю студентів у даному напрямку; наявністю цільової настанови й мотивації студентів на зміцнення свого здоров'я й відповідних знань, умінь, навичок; станом навчально-матеріальної бази закладу вищої освіти, що забезпечує організацію й проведення оздоровчих заходів [1].

Рівень здоров'я, як правило, безпосередньо пов'язаний з рівнем освіти. Чим вище середній рівень освіти у певному соціальному середовищі, тим кращі узагальнені показники здоров'я воно демонструє. Природно, що піклування про власне і громадське здоров'я неможливо без знання того, чому це необхідно і як це робити. Чим ширше знання основних природничих, наукових, філософських, гуманітарних положень, тим більше можливостей створювати у суспільстві системне уявлення про проблему здоров'я взагалі. Крім того, поняття освіти потрібно розуміти комплексно: і як надання інформації, і як навчання методам, прийомам і навичкам здорового способу життя, і як виховання в дусі безумовного пріоритету цінностей індивідуального і громадського здоров'я в усіх його проявах, сферах, рівнях.

У формуванні культури здорового способу життя студентів значну роль відіграє організація навчально-виховного процесу, ефективність якого залежить

від дотримання ряду педагогічних умов. Студенти не займаються формуванням свого здоров'я, тому що це вимагає вольових зусиль, а в основному займаються попередженням порушень здоров'я й реабілітацією втраченого. Фактори здорового способу життя, за даними багатьох дослідників, використовують лише 10-15% з них, що обумовлено низькою активністю особистості, поведінковою пасивністю. Збереження й зміцнення здоров'я перебувають у прямій залежності від рівня культури, що відбиває міру усвідомлення й відносини людини до самої себе. А ця міра містить у собі систему знань про здоров'я, спрямованих на стиль життя, що має моральні початки [2].

Фізичне виховання у вузі проводиться протягом всього періоду навчання студентів і здійснюється в різноманітних формах, які взаємопов'язані, доповнюють один одного і є єдиним процесом фізичного виховання студентів.

Структура фізичного виховання студентів включає три відносно самостійних блоки: фізичне виховання, студентський спорт і активне дозвілля. Для діяльності студентів у сфері фізичного виховання пріоритетними є освітні аспекти.

Фізична освіта направлена на задоволення об'єктивної потреби студентів в освоєнні системи спеціальних знань, набутті професійно значущих умінь і навиків. Навчальні заняття є основною формою фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Вони плануються в навчальних планах з усіх спеціальностей і їх проведення забезпечується викладачами кафедр фізичного виховання.

Самостійні заняття сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, дозволяють збільшити загальний час занять фізичними вправами, прискорюють процес фізичного вдосконалення, це є одним із шляхів упровадження фізичної культури і спорту в побут і відпочинок студентів.

Разом із навчальними заняттями правильно організовані самостійні заняття забезпечують оптимальну безперервність і ефективність фізичного виховання. Ці заняття можуть проводитися у позанавчальний час за завданням викладачів або в секціях. Фізичні вправи в режимі дня направлені на зміцнення

здоров'я, підвищення розумової і фізичної працездатності, оздоровлення умов навчальної роботи, побуту і відпочинку студентів, збільшення часу на фізичне виховання. Гуманістична спрямованість педагогічного процесу допускає цілеспрямовану інтеграцію біологічних і соціальних потреб, інтелектуальних і етичних аспектів при реалізації генетично обумовлених природних задатків кожного студента протягом його навчання у вузі [4].

Таким чином, створюються об'єктивні передумови до подолання однобічності і фрагментарності підготовки фахівців у вузі, наданню педагогічному процесу комплексного, цілісного характеру. Об'єктивним критерієм ефективності цього концептуального підходу є істотне скорочення термінів соціально-психологічного пристосування студентів до навчання у вузі, підвищення їх соціальної активності, якісне підвищення навчально пізнавальної продуктивності, підвищення духовності особи кожного студента.

Студентський спорт є узагальненою категорією діяльності студентів у формі змагання і підготовки до нього з метою досягнення граничних результатів у вибраній спортивній спеціалізації. Це вимагає від студента виявлення максимальних психофізичних кондицій, мобілізації його резервних можливостей.

Заняття спортом є формою самовираження і самоутвердження студента. На передньому плані в спорті висувається прагнення до успіху, прагнення особистості до реалізації своїх можливостей у рамках певного спортивного сценарію. Результатом навчальної і спортивної діяльності студентів є формування соціально значущих якостей: соціальної активності, самостійності, упевненості в своїх силах, а також честолюбства.

У сфері активного дозвілля реалізуються, головним чином, біологічні потреби студентів у руховій активності, здоровому способі життя, отриманні задоволення від занять різними формами фізичної культури.

Висока варіативність вибору студентами форм активного дозвілля впливає на культурні та соціальні чинники, що взаємодіють з біологічними запитами особи.

Висновки. У вирішенні проблеми щодо формування здорового способу життя у студентів необхідно опиратися на системний підхід. Разом з тим, індивідуальні особистісні показники студентів вказують на необхідність конкретизації завдань по формуванню культури здорового способу життя й здійснення диференційованого підходу до них. Тому необхідно вживати індивідуальний, орієнтований й диференційований підходу у формуванні культури здорового способу життя студентів, що впливають на вибір організаційних форм, методів і засобів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кошманюк М. В. Особливості формування здорового способу життя студентів в умовах вищого навчального закладу / Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Ужгород : УНУ, 2013. – Вип. 30. С. 69-73. (Серія «Педагогіка, соціальна робота»).
2. Литвиненко О. М. Формування здорового способу життя в студентської молоді / Педагогіка. Наукові праці. – 2013. – Вип. 146, Том 158. – С. 42-46.
3. Міхеєва Л. П. Особливості формування здорового способу життя у молодого покоління / Український науковий журнал «Освіта регіону». – 2011. № 3. – С. 318-322. (Серія «Політологія, психологія, комунікації»).
4. Палько І. М. Соціально-педагогічна підтримка формування здорового способу життя студентів / Наукові записи НДУ ім. М. Гоголя. – 2008. – № 1. С. 100-103. (Серія «Психолого-педагогічні науки»).

СТОРИТЕЛІНГ, ЯК ОДИН З МЕТОДІВ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Задерей Петро Васильович

доктор. ф.-м. н., професор кафедри
математичного аналізу та теорії ймовірностей

Задерей Надія Миколаївна

к. ф.-м. н., доцент кафедри
математичного аналізу та теорії ймовірностей

Нефьодова Галина Дмитрівна

к. ф.-м. н., старший викладач кафедри
математичного аналізу та теорії ймовірностей

Ткаченко Анастасія Володимирівна

студентка фізико-математичного факультету
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Мельник Ірина Юрївна

к. т. н., доцент кафедри комп'ютерних наук
Київський університет імені Бориса Грінченка

Вступ. Одним із цікавих та захоплюючих методів подання та передачі інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, пізнавальну сферу слухача є мистецтво сторітелінгу. Застосовуючи сторітелінг у навчанні, педагог враховує психологічний фактор, новий матеріал при цьому легше сприймається, краще запам'ятовується, ніж, наприклад, «сухі» теореми, правила, властивості. Сучасні студенти, що здебільшого мають кліпове мислення, більш зацікавлено сприймають таким чином подані відомості, на відміну від класичного логічного доведення та формулювання теорем, ознак тощо.

Складова подання матеріалу у вигляді деякої яскравої розповіді, дійства, видовища позитивно впливає на їх почуття, підвищує рівень концентрації уваги та якість подальшого застосування матеріалу.

Мета роботи. Підвищення ефективності підготовки студентів є нагальною проблемою, що гостро стоїть перед закладами вищої освіти. Дійова та ефективна організація процесу навчання передбачає варіацію форм навчання, активний пошук оптимальних методів та засобів навчання, поєднання теоретичного та практичного досвіду викладання. Викладачі, застосовуючи сторітелінг, мають перевагу в приверненні уваги до навчання. Важливим є не лише надати студентам знання, але й сприяти засвоєнню цих знань та застосовувати їх надалі. Метою викладачів є постійне вдосконалення методів навчання для ефективності навчального процесу, зацікавлення та стимулювання студентів до навчання.

Матеріали і методи. Під час організації освітнього процесу використовуються системи управління навчанням LMS-платформи (learning management system): Google Classroom, Moodle, Github, Edmodo, Zoom, тести з питаннями закритого та відкритого типу, онлайн-зустрічі, форуми, робота зі спільними документами, презентаціями, таблицями, електронна пошта, різнопланові ресурси системи LMS Moodle (чати, форуми, завдання, глосарій, семінар), Wiki-ресурси, інтелектуальні інформаційні ресурси у вигляді ментальної карти (карти розуму) MindMeister, Mindomo, MindMup, інструменти гейміфікації (LearningApps, MinecraftEdu, Kahoot, Classcraft, Padlet).

Цифровізація освіти - один із варіантів вирішення проблеми підвищення якості вищої освіти, при цьому застосовуються системи дистанційного навчання, які можуть створити захоплюючу мандрівку у невідомі досі наукові світи. Електронні освітні ресурси постійно оновлюються, поступово формується нове покоління навчальних засобів – цифрові освітні ресурси, такі як Digital Learning Resources, DLR тощо. Ефективність сучасної освіти залежить як від кваліфікації викладача, так і від технічного, інформаційного, методичного забезпечення освітнього процесу, належної підготовки студентів.

Результати і обговорення. Одним із сучасним трендів в освіті є сторітелінг, побудова цікавої історії з певними емоціями, переживаннями та дослідженнями внутрішнього світу. Розширюється перелік компетентностей,

якими повинні володіти викладачі для ефективної організації дистанційного навчання: комунікація, цифрова грамотність, організація командної роботи, тайм-менеджмент, інноваційність, здатність до самовдосконалення.

Розглянемо одну з найважливіших фундаментальних дисциплін, що вивчається в кожному технічному виші – вищу математику. «Хто не знає математики, не може взнати ніякої іншої науки і навіть не може виявити свого нецтва», - Роджер Бекон, англійський філософ, 1267 р.

При вивченні степеневих рядів в курсі вищої математики на технічних факультетах КПІ імені Ігоря Сікорського розглядається теорема Абеля: якщо степеневий ряд $\sum_{n=0}^{\infty} a_n x^n$, $x \in \mathbb{R}$ збігається в т. x_0 , $x_0 \neq 0$, то він абсолютно збігається при всіх значеннях x , для яких виконується умова $|x| < |x_0|$. Якщо при $x = x_1$ степеневий ряд розбігається, то він розбігається і в довільній точці x , де $|x| > |x_1|$.

Перед доведенням наведеної теореми подається цікава розповідь у вигляді презентації про норвезького математика Н. Абеля. В Осло у королівському парку стоїть скульптура казкового героя з двома переможеними ним чудовиськами, з написом по цоколю “ABEL”. За думкою математиків, ці чудовиська символізують рівняння п'ятого степеня та еліптичні функції, які переміг у своїх дослідженнях Абель. Хоча, можливо, скульптор хотів втілити в цьому образі соціальну несправедливість, з якою боровся Н. Абель.

Нільс Генрік Абель (1802-1829) – норвезький математик, народився на північно-західному побережжі Норвегії у невеликому рибацькому поселенні Фіннхой, початкову освіту отримав з наставництва батька, пастора провінції Ругаланн. У 13-річному віці він вступив у школу в Осло, отримував хороші, а інколи і відмінні оцінки з математики, але серед перших учнів не значився. Через три роки відбувся перелам у шкільному житті Нільса Абеля. Жорстокого вчителя математики, що карав учнів, змінив новий вчитель Хольмбое, який знав та любив свій предмет, вмів зацікавити учнів. Абель захопився математикою, вчитель підтримував талановитого учня, давав спеціальні задачі, підручники з власної бібліотеки. Абель з наснагою займався математикою,

навчався зі швидкістю, яка властива лише генію, писав пізніше Хольмбое. Абель дослівно «ковтав» роботи Гауса, Ейлера, Пуассона, Лагранжа. За своє коротке життя Абель зробив важливі відкриття в математиці. Зазвичай, нові результати і відкриття називають іменем того, ким вони зроблені. Ім'я Абеля увічнено в різних областях математики: існують теореми Абеля, одну з них наведено, абелеві інтеграли, абелеві рівняння, абелеві групи, формули Абеля, перетворення Абеля. Урядом Норвегії в 2002 р. заснована Абелівська премія з математики, що названа на його честь. Грошовий розмір премії становить трохи менше мільйона доларів США. Метою засновників премії було не лише заохочення математиків зі світовим ім'ям, але й широка реклама та популяризація математики серед молоді. За всю історію нагородження премія присуджувалась 19 разів.

Вивчаючи основні теореми диференціального числення в курсі вищої математики, для студентів технічних вузів формулюємо умову теореми Ферма: якщо функція $y = f(x)$ диференційована на інтервалі (a, b) і в т. $x_0 \in (a, b)$ має локальний екстремум, то $f'(x_0) = 0$.

Передує доведенню теореми розповідь про французького юриста П'єра Ферма, найвидатнішого з любителів математики, яка не може не зацікавити студентів. П'єр Ферма є досить загадковою особистістю у науковому світі XVII століття. Він мав юридичну освіту, володів шістьма мовами, займав посаду радника в Парламенті Тулузи, одному з вищих судів Франції. Математика була лише його захопленням. Проте П'єр Ферма поряд з Рене Декартом вважається засновником аналітичної геометрії, поділяє разом з Блезом Паскалем лаври творця теорії ймовірностей, особливе місце в історії математичного аналізу займають його визначні праці щодо відшукування найбільших та найменших значень функцій. Ферма відродив теорію чисел.

Непросто уявити собі радника касаційної палати, що не є науковцем, який нарівні листується з найвидатнішими математиками свого часу відносно фундаментальних математичних досліджень, випереджаючих свій час. Звідси і зрозуміла яскравість особистості Ферма, яка так інтригувала сучасників. Суддя,

провінційний юрист листувався з приводу складних питань з математики з Паскалем, Декартом, Торрічеллі, Валлісом, Дезаргом, Гюйгенсом. Унікальним є факт визнання Декартом своїх математичних помилок у непростій суперечці з Ферма. Досягнення Ферма в математиці дозволили йому перевершити сучасників, визначних науковців-математиків.

Займався математикою Ферма у години дозвілля, записи вів уривками. На берегах книги «Арифметика» давньогрецького математика Діофанта він записав твердження, так звану велику теорему Ферма, яка не давала потім спокою багатьом математикам протягом 350 років. Наведемо формулювання великої теореми Ферма, що є досить простим та зрозумілим навіть школярам. Для будь-якого натурального числа n виконується умова:

$$\text{при } n > 2 \text{ рівняння } x^n + y^n = z^n$$

не може бути розв'язане в цілих числах. За словами Ферма, доведення цієї теореми, яке він вважав дотепним, просто не помістилося. Хто тільки не брався за доведення великої теореми Ферма, але усі зазнавали поразки. Нарешті в 1994 році професор математики Принстонського університету сер Ендрю Уайлс опублікував доведення. Ендрю Уайлс зацікавився теоремою у десятилітньому віці, не давала вона йому спокою протягом 30 років. Доведення великої теореми Ферма є тріумфом людського інтелекту, синтезом ідей сучасної математики та класичних методів і служить джерелом натхнення на майбутнє. В 2016 р. Ендрю Уайлс отримав Абелівську премію за «вражаюче доведення великої теореми Ферма шляхом застосування теорії модулярності для напівстабільних еліптичних кривих, що відкриває нову еру в теорії чисел». Після знайомства з історією життя та творчості Ферма, Абеля, інших математиків, студенти більш зацікавлено вивчають теореми та їх доведення.

Захоплюючі історії, сторітелінг створюються також і студентами. Як приклад, презентуємо роботи студентів I курсу спеціальності «Менеджмент» Київського університету імені Бориса Грінченка (рис. 1, рис. 2). Графічні роботи виконані за допомогою сучасних цифрових інструментів статичної інфографіки, використані онлайн сервіси Easel.ly, Piktochart, інтелектуальні

інформаційні ресурси у вигляді ментальної карти (карти розуму) MindMeister, Mindomo, MindMup, Bubbl.us тощо.

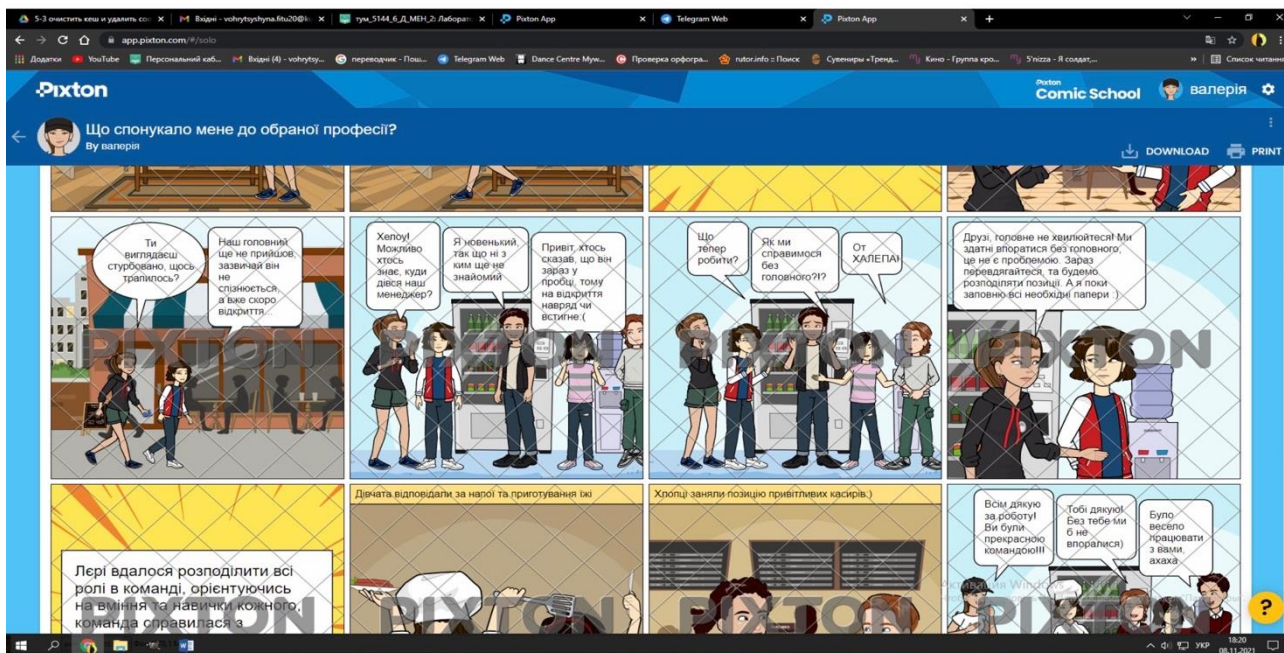

Рис. 1. Тема сторітелінгу: «Вплив на обрання спеціальності»

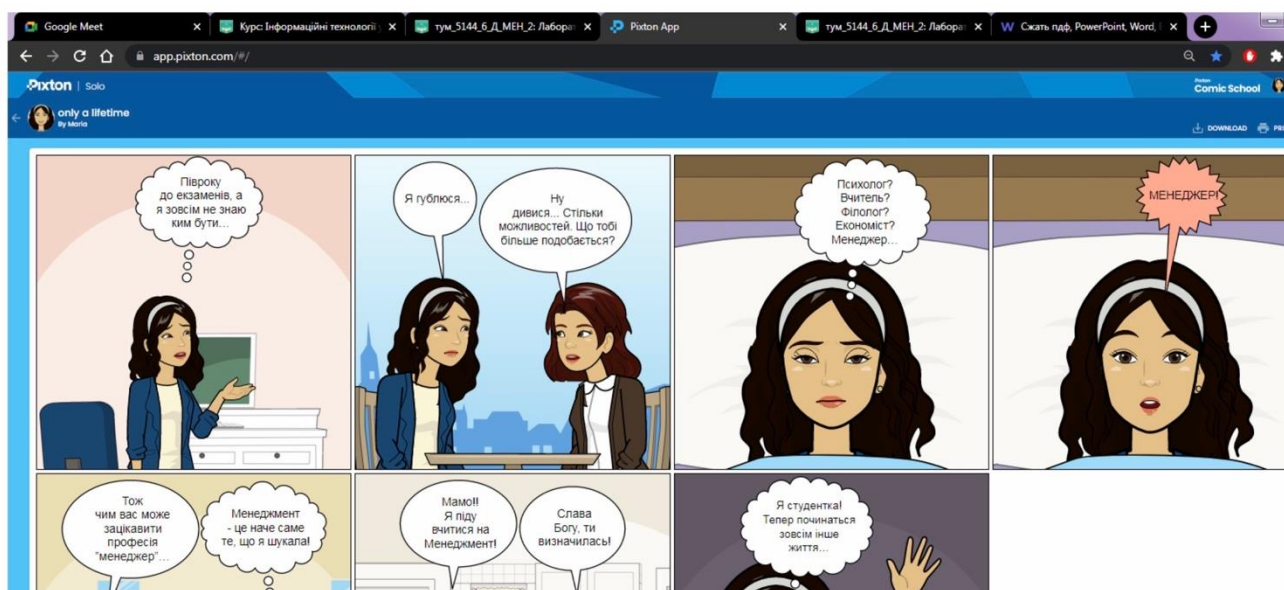

Рис. 2. Тема сторітелінгу: «Вплив на обрання спеціальності»

Висновки. Нові методики освітнього процесу в умовах дистанційного навчання пов'язані з використанням різноманітних інноваційних методів. Впровадження сучасних цифрових інструментів, залучення різних форм проведення занять розвивають уяву, логіку, пам'ять, пожвавлюють атмосферу,

спонукають зацікавленість студентів до навчання. Сторітелінг – інструмент оратора, інструмент розвитку соціальних, «м'яких» навичок (soft skills), формування власної думки, креативного дизайн-мислення. Виконання актуальних, дослідницьких творчих робіт сприяє процесам мотивації студентства до оволодіння новими цифровими інструментами для демонстрації представлених результатів, стимулює до створення власного доробку, заохочує до дослідження та отримання результатів, до активного засвоєння навчального матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задерей Н. М., Нефьодова Г. Д. Велика теорема Ферма $x^n + y^n = z^n$ (до 60-річчя від дня народження Ендрю Джона Уайлса) Друга міжнародна науково-практична конференція «Математика а сучасному технічному університеті», 20–21 грудня 2013 р., Київ: Матеріали конф. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 340 с. — Укр., рос., англ., білорус., С. 238-241.
2. Задерей Н. М., Нефьодова Г. Д., Мельник І. Ю Видатний математик Нільс Генрік Абель (5.08.1802-6.04.1829). Математика в сучасному технічному університеті : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24-25 груд. 2015). Київ : НТУУ «КПІ», 2016. — 300 с. — Укр., рос., англ., білорус., С. 237-240
3. Задерей П. В., Задерей Н. М., Мельник І. Ю., Нефьодова Г. Д. Розвиток цифрової культури як ознака успішного сучасного суспільства. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. / М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв.— Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2021. – Ч.2., С. 123-125.
4. Семеніхіна О. В., Юрченко А. О., Сбруєва А. А. та ін. Відкриті цифрові освітні ресурси в галузі ІТ: Кількісний аналіз.// Інформаційні технології і засоби навчання, 2020, Том 75, №1, С. 331-348. URL: e.semenikhina@fizmatsspu.sumy.ua.

**ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО
ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ ЛІДЕРСЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Костюченко Максим

старший викладач кафедри фізичної підготовки
Академія Державної пенітенціарної служби
м. Чернівці

Для ефективного виконання завдань професійної діяльності офіцер кримінально-виконавчої служби повинен мати необхідний особистісний лідерський потенціал, ті риси, які роблять його авторитетним в очах колег і ув'язнених, мати такі особистісні якості, як відповідальність, почуття обов'язку, енергійність, чесність, сміливість, творче мислення, готовність до саморозвитку та ін. Офіцер повинен уміти аналізувати та вирішувати організаційні проблеми, відстежувати динаміку організаційних змін, мати навички вирішення проблем, планування дій, розв'язування проблем, тобто складові лідерської компетентності [1].

Стандарти та якість підготовки майбутніх фахівців пенітенціарної служби на сьогодні не забезпечують належного розвитку їхнього лідерського потенціалу. Недостатнім виявилось науково-методичного забезпечення формування лідерської компетентності курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Ці обставини зумовили необхідність ґрунтовного дослідження педагогічних шляхів і засобів формування зазначеної професійно важливості характеристики у майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби.

Для формування лідерської компетентності майбутніх фахівців кримінально-виконавчої служби було організовано формувальний етап експерименту. Він тривав з вересня 2020 до червня 2022 року на базі Академії

Державної пенітенціарної служби України. Учасниками експерименту стали 114 курсантів 1-го (потім 2-го) курсу, що навчалися за напрямами підготовки «Право», «Правоохоронна діяльність», «Психологія». Проведення експериментального дослідження дозволило системно організувати роботу щодо формування в курсантів лідерської компетентності. Для цього під час формувального етапу було поглиблено і розширено уявлення курсантів про лідерську поведінку шляхом відбору змісту соціально-гуманітарних дисциплін та впровадження додаткового спеціального он-лайн курсу «Лідерство офіцера кримінально-виконавчої служби». Викладачі широко використовували навчальні ситуативні методи (ситуативний метод, метод конкретних ситуацій, метод кейсів) для набуття курсантами вмінь і навичок самостійно розв'язувати проблеми професійної діяльності. Важливе значення мало застосування діалогічно-дискусійних технологій для формування комунікативних лідерських умінь та навичок, а також задіяння ресурсів дослідницької діяльності для розкриття лідерського потенціалу майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби.

Результати експериментальної роботи засвідчили, що після формувального етапу експерименту курсанти ЕГ мають переважно високий (22,39 %) і достатній (53,73 %) рівні сформованості лідерської компетентності. У КГ ці дані становлять відповідно 12,31 % і 40,0 %. Цим підтверджено результативність упровадження педагогічних умов формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби у процесі професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Макгакін Дж. Сучасний в'язничний менеджмент. Проект «Подальша підтримка пенітенціарної реформи в Україні» Рамкової програми співробітництва Ради Європи та Європейського Союзу для країн Східного партнерства, Київ: К.І.С, 2017. 102 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ, ЯК ЕФЕКТИВНОГО ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Кулаковська Тетяна Вікторівна
Ленківська Анастасія Сергіївна
Чкана Альона Олександрівна

Студенти магістратури
Національний університет «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Вступ. Значення сенсорного розвитку в ранньому та дошкільному дитинстві важко переоцінити. Саме зазначений вік дітей найбільш сприятливий для вдосконалення діяльності органів чуття, напрацювання та нагромадження уявлень про навколишній світ. Сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінної сенсорної інтеграції і є одним із важливих завдань сучасного дошкільного виховання.

Освітній напрям Базового компоненту дошкільної освіти «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» передбачає сформованість доступних для дитини дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів довколишнього світу та формування ключових компетентностей [1; 2].

Метою статті є аналіз використання дидактичної гри, як ігрового методу навчання та розвитку, як самостійної діяльності та засобу всебічного розвитку особистості дитини, як ефективного засобу забезпечення сенсорного виховання дітей раннього віку.

Матеріали та методи. Для реалізації мети дослідження щодо пошуку дидактичних ігор як ефективного засобу забезпечення сенсорного виховання дітей раннього віку, було використано теоретичні (вивчення й аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури; аналіз, синтез дали змогу систематизувати теоретичні матеріали з теми роботи і зробити висновки);

емпіричні (педагогічне спостереження, бесіда, опитування дозволили визначити дидактичні ігри, як метод навчання та розвитку, як самостійну діяльність та засіб всебічного розвитку особистості дітей раннього віку.

Результати дослідження та обговорення. У дошкільній педагогіці дидактичні ігри та вправи з давніх пір вважалися основним засобом сенсорного виховання, а саме: знайомство з формами, величинами, кольорами, просторовими уявленнями, звуками. Однак, як виявляється з досвіду, на заняттях не можна охопити великого об'єму завдань щодо сенсорного виховання. Важлива роль має належати дидактичним іграм, але проводити їх слід не час від часу, а у визначеній системі, в тісному зв'язку з загальним змістом і алгоритмом сенсорного навчання і виховання дітей певної вікової категорії, де дидактичний сенс вправ як раз і полягає в тому, що дитина отримує можливість діяти самостійно [3; 5].

Важливо, що сенсорно-пізнавальний розвиток має здійснюватися, починаючи з перших днів життя дитини. Для дітей віком 2-2,5 роки життя можна визначити орієнтовний зміст роботи за такими напрямками:

- *сприймання оточуючого та уявлення про властивості предметів.*
- *предметна та ігрова діяльність.*
- *розвиток мислення.*
- *уява та пам'ять.*

Роль дидактичних ігор у сенсорному вихованні дуже велика. Так, дидактична гра допомагає дитині дізнатися, як влаштований навколишній світ і розширити її кругозір. Можна з упевненістю стверджувати, що провідною формою сенсорного виховання є дидактична гра. Тільки при певній системі проведення дидактичних ігор можна домогтися сенсорного розвитку дітей раннього віку. Розрізняють такі види дидактичних ігор:

- ігри – забави;
- настільно – друковані;
- словесні;
- музичні [5; 6].

Вважаємо за доцільне зауважити на особливостях методики організації дидактичних ігор для дітей раннього віку, де організація дидактичних ігор здійснюється педагогом у трьох основних напрямках: підготовка до проведення дидактичної гри, її застосування і аналіз.

Підготовка:

- відбір гри відповідно до завдань (поглиблення, узагальнення, активізація знань);
- встановлення відповідності дидактичної гри до програмних вимог;
- визначення найбільш зручного часу для проведення дидактичної гри;
- вибір місця;
- визначення кількості гравців;
- виготовлення необхідного дидактичного матеріалу;
- підготовка до гри вихователя;
- підготовка до гри дітей.

Організуючи дидактичну гру, вихователь вибирає такий дидактичний матеріал (ляльку, іграшку), який діти можуть обстежити і діяти з ним. Значної уваги потрібно приділяти своїм жестам, міміці, адже маленька дитина досить чуйно реагує на вираз очей, міміку, посмішку вихователя. При поясненні правил гри вихователю потрібно спрямовувати свій погляд то на одного, то на іншого учасника гри, щоб кожному здавалося, що саме йому розповідають про правила та особливі умови гри. Щоб гра проходила більш успішніше, педагог готує дітей до гри: обов'язково знайомить їх з предметами, які будуть використані; їх властивостями. Важливим етапом є підсумки проведення гри, де вихователь, підводячи підсумок гри, як правило, відзначає позитивну поведінку дітей, схвалює їх дії таким чином щоб охопити увагою якнайбільшу кількість дітей [4; 7].

Висновок. За результатами аналізу дидактичних матеріалів, ми дійшли висновку, що найбільш частіше виділяють такі види дидактичних ігор для розвитку сенсорики у дітей раннього віку:

- дидактичні ігри на розрізнення кольорів;
- дидактичні ігри на орієнтування у геометричних фігурах, розрізненні однорідних предметів;
- дидактичні ігри на співвіднесення форми геометричної фігури з формою вирізу у вкладці;
- дидактичні ігри на розрізнення предметів за величиною;
- вправи з вкладками на смужках;
- дидактичні ігри на особливості орієнтування в просторі.

Зважаючи на вищезазначене можна стверджувати, що вдало підібрана дидактична гра є одним із головних засобів для розвитку сенсорних здібностей у дітей раннього віку. І тільки творчий підхід вихователя забезпечить ефективне застосування різноманітних ігор для розвитку сенсорних здібностей у дітей раннього віку. Вихователі закладів дошкільної освіти щодня застосовують з дітьми раннього віку різні дидактичні ігри, оскільки саме дидактична гра є основним засобом забезпечення сенсорного виховання дітей раннього віку. Адже від рівня сенсорного розвитку дитини у подальшому залежить її розумовий розвиток.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Закон України «Про дошкільну освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/%20show/2628>
3. Кошель А., Кошель В., Міненко А. До проблеми зміцнення здоров'я дітей в умовах сучасного освітнього процесу закладів дошкільної освіти. *Modern education, training and upbringing: collective monograph. Abdullayev A., Rebar I., etc. International Science Group. Boston : Primediae Launch, 2021. 594 p. P. 127–134.*
4. Морозова О., Тихеева І. Дошкільний вік : сенсорне виховання і

виховання. *Дошкільне виховання*. 1993. № 5. С. 87.

5. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : підручник. Київ : Академвидав. 2018. 408 с.

6. Сорокіна А. Дидактичні ігри в дитячому садку : методичний посібник для вихователів старших груп дитячого садка. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 98 с.

7. Стельмах Н. Формування гуманних відносин дошкільників засобами ігрової діяльності. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 436 – 439.

ВДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ З ОДНОБОРСТВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ

Куртасанов Сервер Арсенович

аспірант кафедри олімпійського та професійного спорту
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Вступ. Вдосконалення спеціальної фізичної підготовки спортсменів з одноборств є однією з найважливіших задач у високорівневому спорті. У сучасному світі, де спорт стає все більш конкурентним і професійним, спортсмени повинні мати високий рівень фізичної підготовки для досягнення успіху. Це особливо важливо для спортсменів з одноборств, де важливою є не тільки техніка, але й фізичні якості, такі як швидкість і сила. Засоби розвитку швидкісно-силових якостей є одним з ефективних методів підвищення фізичної підготовки спортсменів з одноборств. Ці засоби дозволяють тренувати м'язи, які відповідають за швидкість і силу, що дає можливість збільшити швидкість і потужність ударів, збільшити витривалість і покращити реакцію. Важливість вдосконалення спеціальної фізичної підготовки спортсменів з одноборств з використанням засобів розвитку швидкісно-силових якостей полягає в тому, що вони дають можливість збільшити ефективність тренувань, покращити результати і підвищити конкурентоспроможність спортсменів на міжнародному рівні.

Ціль роботи. Аналіз основних аспектів вдосконалення спеціальної фізичної підготовки спортсменів з одноборств з використанням засобів розвитку швидкісно-силових якостей.

Матеріали та методи. Питання вдосконалення спеціальної фізичної підготовки спортсменів з одноборств з використанням засобів розвитку швидкісно-силових якостей досліджувалося багатьма науковцями, серед них: Р. В. Чупринка, В. Ткачук, О. І. Горбатенко, О. М. Харченко, D. A. Hackett,

М. Н Stone тощо.

В роботі використані наступні методи дослідження: пошуковий по наявній методичній та науковій літературі із аналізом знайденого матеріалу, конкретизації, систематизації.

Результати та обговорення. Оцінка рівня фізичної підготовки спортсменів з одноборств є ключовим етапом у розробці ефективних програм розвитку швидкісно-силових якостей. Для цього необхідно провести комплексну оцінку рівня фізичної підготовки, включаючи такі показники, як швидкість, сила, витривалість та координація рухів. Після проведення оцінки необхідно проаналізувати потреби спортсменів у розвитку швидкісно-силових якостей. Наприклад, для бійців ММА важливо розвивати швидкість та силу удару, в той час як для борців на грепплінгу важливо мати силу та витривалість в основних групах м'язів. Для аналізу потреб у розвитку швидкісно-силових якостей можна використовувати такі методи, як анкетування спортсменів, аналіз відеозаписів змагань, спостереження за тренуваннями та інші. Це дозволить розробити програму тренувань, яка буде більш ефективною та відповідатиме потребам спортсменів [3, с. 946].

Аналіз методик та технік тренування, які використовуються для покращення швидкісно-силових якостей у спортсменів з одноборств, може включати наступні аспекти:

Силові тренування: це можуть бути тренування з використанням вагових тренажерів, додаткового навантаження, власної ваги та інших методів, що сприяють збільшенню м'язової сили та потужності. Для досягнення найкращого результату, спортсмени повинні дотримуватись правильної техніки виконання вправ та підбирати відповідні вправи для розвитку конкретних м'язових груп.

Пліометричні тренування: це метод тренування, що базується на збільшенні м'язової сили за рахунок швидких та потужних рухів з використанням власної ваги та інших ресурсів.

Тренування з використанням еластичних стрічок.

Кардіотренування.

Відеоаналіз техніки виконання: можливість вивчення відеозаписів виконання техніки дозволяє спортсменам та їхнім тренерам зосередитись на деталях техніки виконання, виявити та виправити помилки та вдосконалити свої рухи [2, с. 141–142].

Дослідження особливостей інновацій у спеціальній фізичній підготовці спортсменів з одноборств на основі швидкісно-силових якостей може включати різноманітні аспекти.

Наприклад, для покращення швидкісно-силових якостей спортсменів можуть використовуватися новітні тренувальні прилади, що дозволяють забезпечити більш точний контроль за показниками їхньої фізичної підготовки.

Крім того, для розвитку м'язів може бути застосована електростимуляція, яка дозволяє підвищити швидкість та силу скорочення м'язів. Також можуть використовуватися нові методи тренування для розвитку аеробної та анаеробної витривалості. Окрім цього, для покращення ефективності тренування можуть бути використані різні методи, наприклад, тренування на максимальну кількість повторень або метод «піраміди», який поєднує в собі різні види фізичного навантаження [1, с. 30].

Розробка індивідуальних підходів до розвитку швидкісно-силових якостей є дуже важливою для досягнення успіху у спорті, оскільки кожен спортсмен має свої особливості та потреби у тренуванні. Для розробки індивідуальних програм розвитку швидкісно-силових якостей необхідно враховувати фізичні особливості кожного спортсмена, такі як тип тіла, склад м'язів, рівень підготовки та інші параметри. Також важливо враховувати рівень підготовки кожного спортсмена. Для розробки індивідуальних програм розвитку швидкісно-силових якостей можна використовувати такі методи, як аналіз результатів тестування, спостереження за тренуваннями, анкетування та інші. Оскільки кожен спортсмен має свої потреби та особливості, індивідуальний підхід допоможе досягти кращих результатів та уникнути травм [4, с. 1438–1439].

Висновки. Розвиток швидкісно-силових якостей є важливою складовою фізичної підготовки спортсменів з одноборств. Аналіз рівня фізичної підготовки, потреб у розвитку швидкісно-силових якостей та індивідуальних особливостей кожного спортсмена дозволяє розробляти ефективні програми тренувань з урахуванням індивідуальних потреб. Важливо також визначити оптимальні часові рамки та інтервали між тренуваннями. В цілому, розвиток швидкісно-силових якостей важливий для досягнення успіху у спортивних змаганнях з одноборств, і вимагає індивідуального підходу та наукового підґрунтя для досягнення максимального результату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткачук В. Роль швидкісно-силових вправ у фізичній підготовці спортсменів з одноборств. *Молода спортивна наука України*. 2019. №23 (2). С. 28–33.
2. Чупринка Р. В. Фізична підготовка борців на основі вдосконалення швидкісно-силових якостей. *Теорія та методика боротьби*. 2016. №16. С. 139-144.
3. Hackett D. A., Davies, T. B. Training load and fatigue marker associations with injury and illness: A systematic review of longitudinal studies. *Sports Medicine*. 2016. №46 (7). Pp. 943–974.
4. Suchomel T. J., Nimphius S., Stone M. H. The Importance of Muscular Strength: Training Considerations. *Sports Medicine*. 2016. №46 (10). Pp. 1419–1449.

ВПЛИВ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РІВЕНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Левенець Наталія Вікторівна

методист мовно-літературної освітньої галузі

навчально-методичного відділу

координації освітньої діяльності та професійного розвитку

Сумського ОІППО

Вступ. На сьогоднішній день у діяльності закладу загальної середньої освіти актуальним питанням є якість навчально-виховного процесу, рівень педагогічної, методичної та професійної компетентності педагогів. Основним напрямом удосконалення рівня професійної компетентності педагогів є професійне самовдосконалення шляхом цілеспрямованої самоосвітньої діяльності. Самоосвіта вчителя є необхідною умовою професійної діяльності педагога. Тому головним завданням є питання розвитку самоосвіти й саморозвитку педагогів та надання своєчасної допомоги з цього напрямку з боку адміністрації закладу загальної середньої освіти. Напрямки оновлення освіти визначено в положеннях Закону України «Про освіту», у якому висвітлені можливості для самоосвіти педагогів, а саме: «Педагогічні та науково педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру» [1]. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено: «Підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійне самовдосконалення — важлива умова модернізації освіти» [2]. На сьогоднішній день виникає потреба в досконалій організації та управлінні самоосвітньою діяльністю педагогів. Педагогічні працівники повинні бути здатними до постійного самовдосконалення, працювати над своїм особистим розвитком, забезпечувати безперервне професійне зростання, саморозвиватися та самовдосконалюватися. Проблема самоосвітньої діяльності вчителів стає все більш актуальною, оскільки є безперервним, організованим

процесом розвитку та збагачення культури педагогів на основі сформованих в нього освітніх потреб.

Мета публікації – охарактеризувати самоосвіту як складову професійної компетентності педагогів, адже самоосвіта педагогічного працівника є необхідною умовою для забезпечення успішного функціонування й розвитку як окремого працівника, так і освітньої організації й суспільства в цілому; найефективнішим способом реалізації безперервної освіти; вплив самоосвітньої діяльності на рівень професійної компетентності педагогів закладів загальної середньої освіти.

Результати та обговорення. Концепція педагогічної освіти України визначила своєю метою «формування вчителя, який здатний розвивати особистість дитини і зорієнтований на особистісний та професійний саморозвиток, готовий працювати творчо в закладах освіти різного типу». Тому особливого значення в наш час набуває проблема самоосвіти вчителів, спрямована саме на їхній професійний саморозвиток. У процесі самоосвіти суб'єкт і об'єкт виступають в одній особі і діють як організований процес розвитку та збагачення культури педагогів на основі сформованих у них освітніх потреб. Основні завдання самоосвітньої діяльності педагогів полягають в удосконаленні теоретичних знань, професійної компетентності; опанування нових форм, методів, прийомів навчання й виховання учнів; вивчення новітніх досягнень педагогічної науки. Як зазначає українська вчена А. Громцева, «самоосвіта – це вид пізнавальної діяльності, яку характеризують активність, самостійність, добровільність і спрямованість на вдосконалення розумових здібностей». Важливою рисою самоосвітньої діяльності вчителів є те, що результатом його роботи виступає не лише власне самовдосконалення в особистісному й професійному плані, а й розвиток учнів. Учитель повинен сам досягти успіху, щоб його досягли учні. Результатом його роботи виступає поліпшення якості викладання предмета, якості виховної роботи, підвищення рівня знань, вихованості і розвитку учнів. Самоосвіта, як соціальний процес, базується на вимогах суспільства та професії, що вимагає компетентну

професійну діяльність, фаховість педагогів, свідомість та мислення, творчих активних дій у межах компетенції. Самоосвітня діяльність педагогів пов'язана з педагогічними дослідженнями, пошуком нових напрямів у методиці та організації навчально-виховного процесу, вирішенням педагогічних проблем. Самоосвіта – це цілеспрямована робота педагога з розширення та поглиблення своїх теоретичних знань, удосконалення професійних навичок у світі сучасних вимог педагогічних та психологічних наук. Самоосвіта сприяє формуванню індивідуального стилю педагогічної діяльності, допомагає в осмисленні педагогічного досвіду й власної самостійної праці, є засобом самопізнання й самовдосконалення, шляхом педагогічного розвитку. Організація самоосвіти передбачає практичну діяльність педагогів; систематичність і послідовність, постійне ускладнення її змісту і форм; індивідуальний характер самоосвіти як найбільш гнучкої форми набуття педагогом знань; гласність і наочність результатів самоосвіти в педагогічному колективі; створення в закладі загальної середньої освіти умов для звернення педагогів до нових досягнень науки й передового педагогічного досвіду; підготовка виступу, написання реферату, підготовка доповіді, участь у засіданні педагогічної ради, науково-практичній конференції тощо. На сучасному етапі заклад загальної середньої освіти знаходиться на етапі пошуку ефективних шляхів розвитку освіти. Кожен педагог мріє, щоб його учні наполегливо працювали, здобували знання, самостійно шукали відповіді на питання, що ставить перед ними життя. Але всі мрії марні, якщо вчитель сам не живе за принципом “учитися постійно”. Згідно з тлумачним словником самоосвіта – це «ціленаправлена пізнавальна діяльність, керована самою особистістю; придбання систематичних знань у будь-якій галузі науки, техніки, культури, політичному житті. В основі самоосвіти лежить цікавість того, хто навчається, в поєднанні з самостійним вивченням матеріалу» [5]. Метою самоосвітньої діяльності педагогів є розширення загальнопедагогічних знань із метою поширення й удосконалення методів навчання й виховання, поглиблення предметних знань, оволодіння досягненнями педагогічної науки, передової педагогічної практики;

підвищення загальнокультурного рівня. Кожен педагог повинен користуватися основними вимогами до самоосвітньої діяльності, а саме:

- зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю педагога;
- систематичність і послідовність самоосвіти, неперервний характер роботи, постійне ускладнення змісту та форм самоосвіти;
- комплексний підхід до відбору змісту й організації обраної теми з самоосвіти;
- індивідуальний характер самоосвіти не виключає і колективних форм роботи;
- гласність і наочність результатів самоосвітньої роботи в педагогічному колективі школи, району, області;
- створення в школі певних умов, що спонукають звертання педагогів до нових наукових досягнень і фактів передового педагогічного досвіду;
- завершеність самоосвітньої роботи на кожному її етапі.

Самоосвітня діяльність педагогів закладів загальної середньої освіти включає:

- науково-дослідницьку роботу за проблемою;
- вивчення наукової, методичної та навчальної літератури;
- участь у колективних і групових формах методичної роботи;
- вивчення досвіду своїх колег;
- теоретичну роботу і практичну апробацію особистих матеріалів.

Зміст індивідуальної самоосвітньої діяльності педагогів охоплює вивчення педагогічної та наукової літератури, участь у роботі шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань; розробку окремих проблем, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховної роботи, проведення експериментальних досліджень; підготовку доповідей, виступів по радіо, телебаченню, огляд і реферування педагогічних та методичних журналів, збірників тощо. Суспільство завжди ставило й буде ставити перед учителем високі вимоги. Для того, щоб вчити

інших, потрібно знати більше, ніж інші. Тому самоосвіта є головним завданням кожного вчителя. Самоосвіта педагогічного працівника є необхідною умовою для забезпечення успішного функціонування й розвитку як окремого працівника, так і освітньої організації й суспільства в цілому.

Висновки. Самоосвіта педагогів – це процес пізнавальної діяльності, удосконалення будь-яких якостей людини, складова професійної компетентності педагогів. Самоосвітню діяльність педагогів розглядають як активну, саморегульовану, професійну, пізнавальну діяльність, спрямовану на самовдосконалення, саморозвиток і самореалізацію, як необхідну умову їх професійної діяльності. Отже, проблема дослідження самоосвіти педагогів складний і тривалий процес формування освіти, оскільки саме від учителя, його знань, вмінь залежить якість змін, які чекають на заклад освіти. Таким чином, можна стверджувати, що чим більше інформації, методів та інструментів у своїй роботі використовує педагог, тим більшим буде результативність його праці. Процес самоосвіти є оптимальним шляхом формування професійної компетентності педагогів за умови, що вона – не самоціль педагогів, а сходинка для досягнення вищого покликання вчителя - учити дитину. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій змінює умови самоосвіти: педагог, який іноді не має належної літератури для професійного розвитку, наразі має сучасний засіб отримання та переробки, творчого використання здобутої інформації. Інтернет з його можливостями значно розширює можливості самовдосконалення педагога. Але яким би сучасним комп'ютером і найшвидшим Інтернетом не забезпечити вчителя, найголовніше - це бажання вчителя працювати над собою і його здатність творити, учитися, експериментувати і ділитися своїми знаннями та досвідом, набутими в процесі самоосвітньої діяльності

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України “Про загальну середню освіту”/ Освіта України. 1999. 23 червня.

2. Будаk В. Д. Якість педагогічної освіти – майбутнє України // Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку: Збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2002.
3. Волкова Н. П. Педагогіка. К.: Академія, 2001.
4. Квардіціус Л. В. Професійна самоосвіта вчителя // Управління школою. № 13. 2006.
5. Словник української мови в 11-ти томах. 1980.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори // У 5т. К.:Рад.школа, 1977 Т.4

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВА МОДЕЛІ STEM-СЕРЕДОВИЩА ГІМНАЗІЇ

Левченко Фессалоніка Григорівна

к.пед.н., доцент

старший науковий співробітник

відділу STEM-освіти

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Вступ. На фоні суспільно-економічних змін, що постійно супроводжують сучасну освіту, а також тривалої повномасштабної російської агресії, що значно вплинула на усі сфери життя суспільства, відбуваються трансформаційні процеси у системі освіти, що також відображається на підходах і змістовому компоненті. Особистість формується у процесі здобуття освіти, тобто її моральний вигляд, що є продовженням духовних і моральних її цінностей, які розвиваються шляхом виховання, самовиховання, шліфування.

Сьогоднішній випускник є особистістю, патріотом та інноватором «людиною, яка здатна змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці й навчатися впродовж життя» [1].

Саме зараз школа потребує такого освітнього підходу, щоб сучасні випускники відповідали вищезазначеним критеріям. Одним з таких підходів ХХІ сторіччя є STEM-орієнтований підхід.

Мета роботи. З'ясувати місце навчального-методичного забезпечення в моделі STEM-середовища гімназії та виявити характерні особливості такого забезпечення.

Матеріали і методи роботи. Досягненню мети сприяло використання таких методів: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення отриманої інформації) та емпіричні (власні спостереження за освітнім процесом).

Результати і обговорення. Впровадження STEM-освіти в заклади загальної середньої освіти взагалі та, зокрема, в гімназії вимагає розроблення

методик проведення занять із застосуванням STEM-підходу та сценаріїв заходів із використанням необхідних інструментів, що є особливою підтримкою вищезазначеного середовища. Найбільшого значення набуває вибір інструментів для організації і підтримки STEM-орієнтованого освітнього середовища гімназії та підготовка вчителів до використання таких інструментів у педагогічній діяльності задля удосконалення освітнього процесу.

Структурно STEM-орієнтоване освітнє середовище можна представити у вигляді моделі, складові якої і є елементами зазначеного середовища.

Модель STEM-середовища можна представити із двох блоків, а саме: зовнішнього і внутрішнього. Зовнішній блок даної моделі утворюють: органи державного управління освітою, науковці, заклади вищої освіти, промислові підприємства, бізнес-структури, науково-дослідні організації, спонсори, стейкхолдери, зацікавлені сторони. Тоді як внутрішній блок складається із окремих модулів, що пов'язані між собою спільною метою, формування в учнів гімназії компетентностей якісно нового рівня. З-поміж цих модулів розрізняємо: суб'єктний модуль, модуль навчально-методичного забезпечення, адміністративно-організаційний модуль, програмно-апаратний модуль.

Усі складові моделі є важливими елементами, що в сукупності становлять STEM-середовище гімназії. Одним з важливих елементів цього середовища є модуль навчально-методичного забезпечення.

Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу з навчальної дисципліни в єдності його цілей, змісту, дидактичного процесу й організаційних форм являє собою сукупність інформаційних і навчально-методичних матеріалів, що призначені забезпечити всі основні його етапи – від надання навчальної інформації, її сприйняття, усвідомлення й застосування з метою оволодіння визначеним обсягом знань та переліком визначених компетентностей, до контролю результатів вивчення навчальної дисципліни [2].

Аналіз Державного стандарту загальної середньої освіти, діючих типових освітніх програм з тих навчальних предметів, що складають у комплексі STEM-орієнтований підхід (природничих наук, технологій, математики, фізики,

хімії), а також наукової, методичної, теоретичної літератури дає підстави для висновку, що на сьогоднішній день відсутнє навчально-методичне забезпечення організації освітнього процесу за STEM-орієнтованим напрямком. Отже, першочерговим завданням є розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення, що відповідає б чинним освітнім документам і забезпечувало освітній процес за STEM-орієнтованим напрямком на відповідному методичному рівні.

Таким чином, навчально-методичне забезпечення впровадження технології STEM-освіти в гімназії має відповідати сучасному рівню розвитку тих наук, що входять до складу STEM (природничі науки, технології, математика, фізика, хімія), передбачати й забезпечувати логічний, послідовний виклад змісту навчальної дисципліни на основі використання сучасних технологій освіти, сприяти ефективному формуванню визначених освітньою програмою загальних і предметних компетентностей.

Формування змісту освіти на засадах STEM здійснюється шляхом застосування міждисциплінарних підходів у різних інтепритаціях, а також з різним ступенем інтеграції дисциплін, а саме: мульти- та інтердисциплінарний, й особливо трансдисциплінарний підхід, що полягає в отриманні нових знань шляхом синтезу ресурсів декількох дисциплін. Одним з наступних етапів є ретельний добір відповідних вправ, завдань-проектів у формі проблемних завдань для використання в навчальній діяльності.

У процесі розроблення навчально-методичного забезпечення впровадження технології STEM-освіти в гімназії використовують нормативні документи, що регламентують освітній процес гімназії, насамперед, Закон України «Про освіту» та Державний стандарт загальної середньої освіти, а також орієнтуючись на зазначені в описі навчальної дисципліни очікувані результати навчання і дисциплінарні компетентності, визначати програмовий зміст курсу, логіку, структуру його вивчення, комплекс методів та освітніх технологій, засоби навчання, засоби діагностики й контролю, а також доповнювати зазначений вище перелік необхідними, за його переконанням,

додатковими інформаційними і методичними матеріалами.

Також розробляючи навчально-методичне забезпечення впровадження технології STEM-освіти в гімназії найбільш раціональним є звернення до педагогічного проектування, що полягало у створенні нових та модернізації вже існуючих умов освітнього процесу.

Зокрема, приймаючи за основу визначення та етапи педагогічного проектування та основні положення і принципи конструювання змісту освіти і шкільного предмету, компоненти конструювання освітньої програми, що визначені В. Краєвським та А. Хуторським, розглядаємо формування змісту відповідно до STEM орієнтованого підходу на двох взаємопов'язаних рівнях, як стратегію розробки змісту STEM підготовки учнів від концепції до створення конкретної освітньої програми за двома рівнями:

- концептуальним, що полягає у постановці проблеми у зв'язку із соціальним замовленням, глобальними проблемами STEM освіти і викликами життя, розгляд основних положень, які будуть визначати процес педагогічного проектування змісту освіти тощо;

- конструкторський є визначенням основних процесуально-змістових ліній освітньої програми, їх обґрунтування та наповнення її конкретним змістом.

Обираючи концептуальні підходи у ході педагогічного проектування, пріоритетними були першочергові завдання для STEM освіти, такі як: формування творчої, здатної до самостійного, критичного мислення особистості.

Висновки. Отже, створене навчально-методичного забезпечення впровадження технології STEM-освіти в гімназії з урахуванням усіх існуючих вимог, технологій та спираючись на практико орієнтоване підґрунтя і нормативно-правову базу має орієнтуватися на формування компетентностей, що розвивають здатність до інноваційної діяльності; сприяють практико орієнтованому навчанню з акцентами на проєктній, командній та груповій роботі учнів та створюють підґрунтя для подальшого навчання і

працевлаштування у відповідності до сучасних вимог, що стоять перед сьогоденнішнім випускником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грищенко М. (ред.) (2016) Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. МОН України.
2. Савельєва Н. (уклад.) (2017) Навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів. *Довідник для пед. та наук.-пед. працівників*. Полтава. ПНПУ імені В. Г. Короленка.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ОСНОВ ПАТРІОТИЗМУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХІХ - ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Лушпай Тетяна Іванівна

здобувачка ступеня PhD

за напрямом 011 «Освітні, педагогічні науки»

Якименко Світлана Іванівна

доктор педагогічних наук

Миколаївський національний університет

імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Вступ. / Introductions. На сучасному етапі розвитку нашої держави, в умовах прямої загрози втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення досвіду національно-патріотичного виховання дітей та молоді, здійснення системних заходів, спрямованих на формування нового українця, готового захищати суверенітет і територіальну цілісність України та діяти на основі національних і європейських цінностей. Російсько-українська війна різко змінили парадигму національно-патріотичного виховання на активне, дієве, співпричетне. Пріоритетною складовою патріотичного виховання в сучасних умовах є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у дітей і молоді готовності до захисту Вітчизни, на мотивацію щодо здобуття військових професій та служби у Збройних Силах України.

Процес патріотичного виховання дітей і молоді повинен мати випереджувальний характер, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку дитини та особистісним характеристикам, ґрунтуватися на духовно моральних засадах. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю виховання патріотизму, починаючи з дошкільного дитинства, оскільки саме на цьому етапі життя особистості формуються культурно-ціннісні орієнтації дитини, відбувається розвиток її відчуттів, сприймань, емоцій, мислення, соціальної

адаптації в суспільстві та національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі.

Мета роботи. / Aim. Розкрити деякі аспекти формування змісту патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку в досліджуваний період (кінець XX- початок XXI століття).

Матеріали та методи./Materials and methods. В педагогічній галузі відображено досить широкий спектр досліджень патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. На важливості виховання особистості з перших днів життя дитини, наголошує І. Бех, на думку якого, саме «дошкільне дитинство є тим віковим етапом, коли відбувається формування високих соціальних мотивів, від рівня сформованості яких багато в чому залежить увесь подальший розвиток особистості» [1, с. 157] Дослідниця О. Кононко висловлює подібну думку, визначаючи дошкільне дитинство як стадію становлення особистості, закладення її ціннісної основи, формування початкових світоглядних уявлень [5, с. 8 – 9].

Досліджуючи принципи і напрями дошкільного виховання, І. Бех, акцентує увагу на важливості дотримання принципу національної спрямованості, реалізація якого зумовлює виховання любові до рідної землі, власного народу, гнучкого ставлення до його культури, формування в дітей самосвідомості тощо [1, с. 3] На переконання І. Бека, патріотичне виховання передбачає «широкі знання конституційних і правових норм, державної політики, сформованість патріотичних думок та дієвих заходів із відстоювання національних форм життєдіяльності й поведінки в усіх сферах суспільного життя» [2, с. 136].

У сучасній педагогічній науці вчені (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Губська, О. Ковшар, К. Крутий, І. Луценко, Н. Майборода, Т. Поніманська, А. Просенюк, Л. Шкрєбтієнко та ін.) активно досліджують завдання, шляхи, форми й методи національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. О. Каплуновська зазначає, що у дошкільні роки формування основ патріотичних й інтернаціональних почуттів дитини передбачає, окрім

накопичення в неї певних знань та уявлень, вплив на їхні почуття, формування позитивного ставлення до явищ і процесів, суспільних подій, представників різних національностей. [4].

Досліджуючи проблему виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку, Л. Шкребтієнко визначила зміст патріотичної вихованості дитини старшого дошкільного віку як результат цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення знань та уявлень дітей про родину, рідний край, Батьківщину, її історію та культурні надбання, які через емоційно-ціннісне ставлення до рідної країни, мотивацію на власну участь у практичних справах реалізується у поведінці та діяльності дітей. Автор акцентує увагу на наповненні емоційно-почуттєвого складника патріотизму особистості дитини, що забезпечується «діяльнісним механізмом гідної взаємодії особистості із собою як представником свого народу, із власним народом та його надбаннями, з іншими народами» [8, с. 228].

Результати та обговорення./Results and discussion. У контексті проблеми дослідження важливою є думка В. Кульчицького щодо становлення змісту національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні відповідно до історичних періодів, зокрема другий історичний період охоплює добу незалежності (1991–2019 рр.) та є національно спрямованим за своїм характером. У межах зазначеного вище періоду дослідник виокремлює два субперіоди: перший (1991–2013 рр.), характеризується врахуванням надбань національної української культури, гуманістичної педагогіки; збільшенням кількості шкіл з українською мовою навчання; поверненням історичної пам'яті, виданням історичних праць, популяризацією творів, які відображали реалії навколишнього життя та історичне минуле українського народу; популяризацією правди про національно-визвольну боротьбу українського народу; демократизацією освіти та виховання; індивідуалізацією навчально-виховного процесу; другий (2014–2019 рр.) характеризується активізацією процесів патріотичного виховання, пов'язаною з внутрішньо зовнішньополітичними подіями, необхідністю консолідації в умовах зростання

зовнішньої загрози, подіями на сході України; переходом від регіональних програм розбудови національної системи виховання до реформ державного рівня, зокрема Нової української школи» [6, с. 94].

В історико-педагогічному дослідженні «Теорія і практика патріотичного виховання в школах України (1945–2019 рр.) В. Кульчицький висловлює важливу думку, зазначаючи, що виразником головних соціокультурних традицій і менталітету народу в умовах пострадянської України стала українська національна ідея, яка до сьогоденного часу перебуває в стані розвитку, ґрунтується на патріотизмі та повинна була набути статусу державної ідеології. [6, с. 63].

Наприкінці ХХ ст. в енциклопедії «Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика)» (1998 р.) визначено зміст поняття «патріотизм», який трактується, по- перше, як «суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людини до своєї країни, яке проявляється у любові до своєї Батьківщини; а, по-друге, як соціально-історичне явище, якому притаманні природні витоки, власна внутрішня структура, яка в процесі суспільного розвитку наповнювалася соціальним, національним і класовим змістом» [7, с. 615].

Варто зауважити, що наприкінці ХХ ст. стан освіти визначали два основні чинники: перехідний період розвитку українського суспільства, який зумовив творення нових форм, методів і засобів навчання й системна криза, що гальмувала розвиток нововведень в освітній галузі. Закон України «Про загальну середню освіту (1999 р.) став важливим нормативним документом, який визначив принципи патріотизму, гуманізації, демократизації, на яких ґрунтувалось реформування загальної середньої освіти та методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетентностей [3, с. 5]. Реалізацію соціально-педагогічних умов розвитку патріотичного виховання детермінують зовнішні чинники (суспільно-історичні умови, культурна спадщина країни, панівну систему

освіти і внутрішні. З'ясовано, що складна суспільно-економічна й соціокультурна ситуація у досліджуваний період суттєво гальмували трансформацію змісту національно-патріотичного виховання дітей і молоді, що негативно впливало на розвиток українського суспільства загалом.

Висновки./Conclusions. Отже, дослідження проблеми виховання основ патріотизму старших дошкільників наприкінці ХХ- на початку ХХІ століття є актуальним у контексті збагачення та розвитку як історико-педагогічної науки в Україні, так і змісту національно-патріотичного виховання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн.1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання / І. Бех. – К., 2003. – 216 с. с. 157
2. Бех І. Виховання особистості: У 2-х кн. Кн.1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч. - метод. видання. Київ: Знання, 2003. 280 с. с. 136
3. Закон України «Про загальну середню освіту». *Освіта України*. 1999. № 25. С. 5.].
4. Каплуновська О. М. Патріотичне та інтернаціональне виховання: особливості організації з дітьми дошкільного віку. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2011. URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip5.html.
5. Кононко О. Душевність, людяність, щирість / О. Кононко // Дошкільне виховання. 1999. № 2. С. 8 – 9
6. Кульчицький В. Й. «Теорія і практика патріотичного виховання в школах України (1945–2019 рр.)» : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 загальна педагогіка та історія педагогіки / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. - Тернопіль, 2020. 490 с. с. 94
7. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та

практика): Енциклопедія / Упор. Ю. І. Римаренко; За ред. Ю. Римаренка. Київ: Довіра, 1998. 912 с. с. 615

8. Шкребтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури: дис. ... канд. пед. наук; 13.00.08. Одеса. 2019. 298 с. с. 228

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Марков Роман Анатолійович

Вчитель ЛФК

КЗО «Спеціальна школа N12» ДОР»

В Україні питанню національно-патріотичного виховання приділяється особлива увага. Реформування системи освіти, середньої зокрема, вимагає пошуку нових шляхів удосконалення національно-патріотичного виховання учнів, але цей процес неможливий без переосмислення традиційних теоретико-методичних засад діяльності закладів освіти, ґрунтовного дослідження засобів та методів його реалізації.

В даний час використання інформаційних технологій у патріотичному вихованні є актуальним за умов цифровізації всіх сфер життя сучасної людини. Застосування онлайн-технологій дає можливість суттєво розширити аудиторію та залучити більшу кількість учнів до заходів, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій учнів [1, с. 6].

Цифровізація освітнього простору, вибудовування молоддю власних онлайн-траєкторій у школі, університеті, додаткових захопленнях є активним підмогою в сучасному патріотичному вихованні. Незважаючи на критичні зауваження щодо індивідуалізації освіти, на наш погляд, все-таки спочатку людині «необхідна справжня істина свого існування», яка вже потім призводить до послідовного сходження «від цього вихідного почуття до того, що немає чужих страждань» [2, с. 259].

Смислова основа у розумінні себе частиною великої країни завжди спиралася на індивідуалізацію, проте тепер, враховуючи нові чинники та умови, це потрібно робити у новому форматі, зрозумілому та захоплюючому для сучасної молоді. З метою зробити патріотичне виховання, спираючись на цінності цілі, зрозумілим та захоплюючим для покоління Z, необхідно спиратися у своїй діяльності на цінності-засоби, притаманні сучасній молоді: це

економія свого часу та сил, професіоналізм, акцент на вміннях, усвідомленість у своїх вчинках [3]. Цінності-цілі та цінності-кошти, виділені нами для покоління Z, є фундаментом для ефективної актуалізації інформаційних технологій у контексті патріотичного виховання. Молодь, для якої характерна свобода вибору та його множинність через миттєвий доступ до інформації з будь-якої точки світу, без будь-яких обмежень, проживає в якомусь сенсі «віртуальне» життя, що дозволяє самореалізуватися всюди. Інструменти, які використовуються для цього, різноманітні: інтернет-сайти, месенджери (Viber, What's App, Telegram), соціальні мережі (Telegram, TikTok) і т.д. вони вимагає особливого підходу у використанні, а аудиторія, на яку транслюється матеріал, часом дуже різна [4, с. 56].

Однак усі ці інструменти об'єднують молодь, що є ключовим фактором при виборі сучасних способів, які можуть бути використані у патріотичному вихованні, що будується на принципі «особистість не можна розвинути, можна лише підтримати її зусилля щодо саморозвитку

Прагнення до незалежності та самостійності, властиве поколінню Z [3], визначає форми привабливої виховно-патріотичної роботи в цифровому просторі. Якщо раніше ми спостерігали переважно офлайн проектно дослідницьку діяльність, колективно-творчі справи, то сьогодні цифрові технології дозволяють молоді взаємодіяти ще продуктивніше. Перебуваючи за сотні або тисячі кілометрів один від одного і працюючи над колективним проектом, можна проводити щоденні наради у програмах для відеоконференцій Zoom або Skype, всією командою вибудовувати процес роботи завдяки канбандосці в програмі для хмарної управління проектами Trello, здійснюючи гнучке керування діяльністю своєї команди. Онлайн-платформи вже сьогодні дозволяють оптимізувати своє життя та роботу, виступають у ролі «постійного тьютора при освоєнні програми, тому що дають дитині можливість оцінити дефіцити, зрозуміти свої переваги і йти далі освітнім маршрутом» [1].

Обмеження через пандемію та війну стали каталізатором для активного використання онлайн-формату в усіх напрямках освітньої та виховної

діяльності (наприклад, GoogleClass).

Під системою комп'ютерного моделювання (СКМОД) будемо розуміти програмні засоби нового покоління, призначені для анімаційної візуалізації явищ і процесів, побудови стратегій, виконання чисельних розрахунків будь-якого рівня складності, спрямованих на унаочнення та виконання завдань й розв'язання задач різних типів [2, с. 8].

Нині на Google Play (play.google.com) безкоштовно пропонуються такі СКМОД:

«Україна», «Замки України» та «Київська Русь».

Серед основних функціональних можливостей зазначених СКМОД є такі:

- захищати свою територію від армій інших країн;
- укладати пакти про примирення;
- виробляти їжу, ресурси і військове спорядження;
- продавати надлишок продукції іншим країнам, купувати необхідні для країни товари;
- розробляти закони;
- проводити міжнародні збори, виносити пропозиції на голосування;
- призначати командуючих флотом, сухопутною армією та ін.

СКМОД доречно включати в проектну діяльність учнів старших класів для більш глибокого розуміння історичних, політичних подій та збереження національних традицій та історичної спадщини.

Головним завданням сучасного патріотичного виховання є формування ідентичності молоді не лише на прикладі життя героїв війни чи спорту. Необхідно розширити ремінісцентний погляд на героїв-святих та праведників, на дітей-героїв сучасної України [3].

Говорячи про патріотичне виховання, важливо виділити його багатоаспектність, не акцентувати свій погляд виключно на військовій сфері. Незважаючи на онлайнформат у всьому, велика роль і очної допомоги [4].

Ми можемо сказати, що коріння проростає з родини - однак розвиток учня його виховання залишається за вчителями. Тому роль вчителя, його рівень

інформаційнокомунікаційної компетентності, залишаються важливими складовими у формуванні національно-патріотичного виховання, а визначення напрямку розвитку залишається за науковими установами.

Застосування новітніх технологій в проектній діяльності учнів дає змогу розширити межі взаємодії, спілкування, обговорення етапів роботи. Така взаємодія стає повсюдною – без прив'язки до місця навчання. Обмін досвідом з однолітками в цифровому форматі щодо проведення національно-патріотичних заходів створює умови для єднання, згуртованості, надає відчуття єдиної країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна // Методист. 2014. № 11 (35). С. 11–25.
2. Бондаренко О. Ю. Актуальні питання патріотичного виховання / О. Ю. Бондаренко // Історія та правознавство. Позакласна робота. 2014. № 3 (03). С. 5–9.
3. Великосельська, Ольга Михайлівна, and Таїсія Петрівна Коваль. "Фестиваль патріотичного українського слова–дієва форма виховання сучасної молоді." (2019).
4. Литвинова, Світлана. "Національно-патріотичне виховання в проектній діяльності учнів на засадах використання хмарних сервісів та систем комп'ютерного моделювання (КСМОД)." (2018).

"КРОСФІТ", ЯК ОСНОВА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ

Марков Роман Анатолійович

Викладач кафедри «Спеціальної фізичної підготовки»
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро

У період віку у курсантів, який припадає на навчання психічні процеси переходять на рівень, характерний для дорослого життя: період між 17 і 21 роком характеризується інтенсивним ростом, посиленням обміном речовин і швидким збільшенням активності ендокринних залоз. На цей період припадає пік розвитку образної та логічної пам'яті. Внаслідок вікових змін процес відновлення організму курсантів після фізичних навантажень є унікальним. Тому фізичне виховання відіграє особливо важливу роль у корекції та профілактиці порушень фізіологічних і психічних показників у курсантів підлітків. Такі фізіологічні показники, як частота серцевих скорочень (ЧСС) та артеріальний тиск (АТ) у досліджуваних мною курсантів мають тенденцію до підвищення відносно нормальних значень. Фізична підготовленість курсантів знаходиться на середньому рівні. Водночас вони характеризуються добрим фізичним здоров'ям і задовільним рівнем адаптаційних можливостей серцево-судинної системи.

Період від 17 до 21 року характеризується інтенсивним ростом, підвищенням метаболізмом і швидкою активацією ендокринних залоз. У цей період розвиток уяви та логічної пам'яті досягає свого піку. Внаслідок вікових змін процес відновлення організму курсантів після фізичних навантажень є унікальним. Тому фізичне виховання відіграє особливо важливу роль у корекції та профілактиці фізіологічних і психічних розладів у курсантів-підлітків.

Фізіологічні показники, такі як частота серцевих скорочень (ЧСС) та артеріальний тиск (АТ) у досліджуваних мною курсантів мають тенденцію до підвищення порівняно з нормальними значеннями. Фізична підготовленість

також знаходиться на середньому рівні. Водночас вони характеризуються добрим фізичним здоров'ям і задовільним рівнем адаптаційних можливостей серцево-судинної системи.

Основні принципи кросфіту:

- різноманітність – в кросфіті застосовується велика кількість вправ і багато варіантів організації тренувань. За допомогою цього ми отримуємо максимальне навантаження різних груп м'язів, а тренування цікаві і насичені;
- масштабованість – тренування можна проводити в будь-якому залі, маючи мінімальну кількість інвентарю, використовуючи вправи з власною вагою;
- використання функціональних вправ – під час виконання таких вправ м'язи працюють і рухаються фізіологічним чином, що не створює зайвого навантаження в хребті та в суглобах, що зменшує ймовірність отримання травм;
- висока інтенсивність – тренування дають максимальний ефект за мінімальну кількість часу (час тренування до 50 хвилин).

Отже, кросфіт – система функціональних, високоінтенсивних тренувань, що включають елементи різних спортивних дисциплін. На підставі організаційних особливостей закладу, психофізіологічних особливостей курсантів, потрібно знайти до здобувачів вищої освіти спеціалізованих навчальних закладів індивідуальну програму з фізичного виховання. Характерними особливостями в цій програмі є:

- запровадження комплексів з власною вагою як аналог ранкової гігієнічної гімнастики. Їх застосування не лише сприятиме позитивним фізіологічним змінам в організмі курсантів, а й привчить курсантів до систематичних занять фізичними вправами;
- проведення занять з фізичного виховання з використанням програми підготовки “Crossfit” та професійно-прикладних видів спорту; поступове здійснення переходу від малогрупового і групового до індивідуального методу організації курсантів;

- збільшити частку використання професійно-прикладних тренувань, спрямованих на розвиток психічних процесів – уваги, пам'яті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зиннатнуров А. З. Кроссфит как направление совершенствования процесса физического воспитания в вузе / А. З. Зиннатнуров, И. И. Панов // Известия Тульского государственного ун-та. Физическая культура. Спорт. 2014.– № 1.– С. 14–19.
2. Кузнецов М. В. Кросфіт як вибраний вид рухової активності для формування професійних якостей майбутніх спец призначенців / Кузнецов М. В., Одеров А. М. // Актуальні проблеми фізичного виховання : тези доп. XII Міжнар. наук. конф.– Херсон, 2017.– С. 33.
3. Ольховий О. М. Модульно-рейтингова система підготовки офіцерів керівників занять з фізичної підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фіз. культура, фіз. виховання різних груп населення»/ Ольховий Олег Михайлович ; ЛДІФК.– Львів, 2005.– 20 с.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мухіна Тетяна Євгеніївна

ст. викладачка

Соколенко Анастасія Олександрівна

здобувачка першого рівня вищої освіти

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, (м. Запоріжжя), Україна

Вступ. / Introductions. Включення України до Європейського освітнього простору потребує розбудови та модернізації всіх сегментів системи навчання впродовж життя. Зокрема, виникає необхідність у зміні підходів до визначення різних видів освіти та їх взаємодії між собою з метою реформування національної системи освіти. Так, за визначенням Європейської асоціації з освіти дорослих (ЕАЕА), неформальна освіта є однією із форм навчання, яка доповнює формальну освіту та сприяє формуванню цілеспрямованої, всебічно розвиненої особистості [1].

Останнім часом в Україні активніше звертаються до неформальної освіти. Вона стала предметом наукових досліджень багатьох учених. Так, загальні підходи до визначення і змісту неформальної освіти висвітлено у працях Н. Верхоглядової, Ю. Деркач, С. Закревської, С. Овчаренко та ін. Роль і місце неформальної освіти у системі освіти дорослих охарактеризовані А. Гончарук, С. Зінченко, Г. Нестеренко, Л. Сігаєвою, Н. Павлик, О. Тишковою, Л. Тимчук та ін. Інтеграцію формальної та неформальної освіти у процесі професійної підготовки представлено у наукових доробках О. Жихорської, В. Заярної, Р. Преснер та ін. [3]. Однак питання щодо визначення ролі неформальної освіти у професійному розвитку майбутніх учителів початкової школи залишається не висвітленим та актуальним.

Мета роботи. / Aim. Отже, зважаючи на вищезазначене, метою нашого дослідження є розкрити особливості впливу неформальної освіти на процес професійного розвитку майбутніх фахівців початкової освіти.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: аналіз наукових праць з обраної теми, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення представленого матеріалу.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [2].

Вона не має стандартизованих вимог до результатів навчання. Її метою є навчити самостійно мислити; отримувати, оновлювати, вдосконалювати знання, уміння та навички, їх розвивати та застосовувати у різних сферах діяльності, зокрема, професійній. Ця форма освіти характеризується широкими можливостями, гнучкістю, необмеженою освітньою тематикою та різноманітністю форм. Так, основними видами неформальної освіти є професійні курси, тренінги, майстер-класи, семінари, майстерні, вебінари тощо [4].

У процесі професійного розвитку майбутніх учителів початкової школи неформальна освіта посідає важливе місце. Вона вдосконалює набуті компетентності у формальній освіті та сприяє розвитку нових, що підвищують конкурентоспроможність майбутніх фахівців з початкової освіти. Неформальна освіта дає можливість майбутнім вчителям початкової школи поглибити професійну компетентність та задовольнити власні освітні інтереси, розвиває професійно необхідні здібності вчителя початкової школи, зокрема, емоційну стійкість, вміння володіти собою у стресових ситуаціях, здатність до критичного мислення та роботи в команді, лідерські якості, уміння вчитися тощо [4].

Варто зазначити провідні принципи неформальної освіти, серед яких:

- навчатися в дії – визначає інтеграцію теоретичного та практичного навчання, розвиток компетентностей через практичну діяльність;
- вчитися співпраці – полягає у розвитку здібностей ефективної роботи в групі, команді із усвідомленням розбіжностей у поглядах, сприйнятті, діях, мисленні тощо;
- навчитися вчитися – демонструє здатність до пошуку та обробки інформації, рефлексії, аналізу власного досвіду, виявлення індивідуальних освітніх цілей та застосовування набутих компетентностей у нових життєвих ситуаціях [4].

Загалом, неформальна освіта є важливою складовою професійного зростання майбутнього вчителя початкової школи. Вона допомагає майбутнім фахівцям галузі початкової освіти у роботі з молодшими школярами підвищити якість навчання та виховання, удосконалити власну фахову компетентність, розширити пізнавальні можливості та професійні уміння.

На сьогодні існує безліч освітніх платформ, які пропонують різні види неформальної освіти для професійного розвитку майбутніх учителів початкової школи. Детальніше розглянемо деякі з них.

EdEra (<https://www.ed-era.com/>) – студія онлайн-освіти, завдяки якій можна підвищити рівень знань незалежно від місцезнаходження. На сайті EdEra опубліковано багато корисної та актуальної інформації на тему освіти в Україні та за кордоном. Зокрема, представлено добірку безкоштовних курсів для професійного розвитку майбутніх учителів початкової школи, серед яких: «Онлайн-курс для вчителів початкової школи», «Сміливі навчати. Онлайн-курс про вчителювання у час кризи», «Основи здорового харчування для учнів 1-4 класів», «Години медіаграмотності», «#Blend_it: опануємо змішане навчання», «Бери й роби. Змішане та дистанційне навчання» та ін. Також на платформі є блог з великою кількістю цікавих статей та бібліотека з електронними книгами, які стануть у нагоді майбутнім фахівцям початкової освіти [5].

Prometheus (<https://prometheus.org.ua/>) – український громадський проєкт

масових відкритих онлайн-курсів, головною метою якого є надання онлайн-доступу до курсів університетського рівня всім бажаючим, а також надання можливості публікувати та розповсюджувати такі курси провідним викладачам, університетам та компаніям. На онлайн-платформі представлено безкоштовні та платні курси різних напрямків і рівнів від українських науковців та переклади іноземних курсів. Так, для освітян, зокрема, для майбутніх учителів початкової школи, цікавими стануть курси «Критичне мислення для освітян», «Медіаграмотність для освітян», «Протидія та попередження булінгу в закладах освіти», «Наука про навчання. Що має знати кожен вчитель?», «Впровадження інновацій в школах», «Стартуємо до успішної школи», «Успішне вчителювання прості рецепти на щодень», «Шкільне життя онлайн» та інші [6].

Курси на обох платформах супроводжуються тестами, завданнями та вправами для засвоєння нового матеріалу, а програми до них створені в співпраці з провідними експертами з різних галузей та відповідають актуальним вимогам ринку праці. Після завершення курсу слухачі платформ можуть отримати сертифікат за умови опрацювання лекційних та додаткових матеріалів, виконання завдань і отримання не менше 60 % від загальної кількості балів [5; 6].

Висновки. / Conclusions. Отже, неформальна освіта, відповідаючи цілям, ідеям, концептам сучасного суспільства, задовольняє освітні потреби у саморозвитку та самоосвіті майбутніх учителів початкової школи, що є невід’ємною складовою їх власного професійного становлення та удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук І. М., Калюжна Т. Г., Піддячий В. М., Шарошкіна Н. Г. Навчання дорослих в умовах неформальної освіти: практичний посібник. Київ : ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. 215 с.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.03.2023).

3. Павлик Н. П. Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 350 с.

4. Скорик Т. В., Вергунова В. С. Неформальна освіта як чинник професійного розвитку майбутніх учителів. *Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (11-12 червня 2021 року, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка). Чернігів, 2021. С. 86-89.

5. Студія онлайн-освіти «Educational Era». URL : <https://www.ed-era.com/> (дата звернення: 19.03.2023).

6. Український громадський проєкт масових відкритих онлайн-курсів «Prometheus». URL : <https://prometheus.org.ua/> (дата звернення: 19.03.2023).

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Писарчук Валентина Михайлівна

Викладач вищої категорії

ВСП «Фаховий коледж інженерії,
управління та землевпорядкування НАУ»

м. Київ, Україна

Вступ. У статті розглянуто окремі теоретичні проблеми соціалізації, представлено аналіз особливостей процесу соціалізації у студентів. Зазначено, що соціалізація в юнацькому віці тісно пов'язана з процесами соціальної адаптації, інтеграції в соціум, індивідуалізації і самореалізації особистості.

Ціль роботи. дослідження полягає у розкритті впливу соціального середовища на особливості соціалізації студентської молоді, потреби молоді бути причетною до суспільних явищ, намагатися самоствердитись, зайняти активну життєву позицію, що зумовить специфіку соціалізації молоді в українському суспільстві.

Ключові слова: соціалізація, аналіз, особистість, процес соціалізації, студенти психологи, юнацький вік, соціальна адаптація, індивідуалізація, самореалізація особистості, виховний потенціал.

Матеріали та методи: За час незалежності й особливо останні роки в Україні відбулися значні зміни усіх сторін життя суспільства, що призвело до загострення низки проблем, окреме місце серед яких займає проблема молоді як особливої соціально групи. Актуальність соціалізації молоді визначається складністю часу, в якому вона опинилася. Молодь виявилася однією з найменш захищених соціальних груп, погіршився її морально-психологічний та матеріальний стан, сповільнилося соціальне просування. Але найбільше занепокоєння викликає брак духовної наповненості життя молоді, пов'язаний з переоцінкою людьми соціальних і життєвих цінностей та норм суспільства,

тим, що молодь залишена самотійно вирішувати свої проблеми.

У роботах зарубіжних учених (М. Вебера, Е. Дюркгейма, Г. Тарда, ін.) була закладена теоретична база дослідження соціалізації особистості. У подальшому розглядом даного феномена займалися Ч. Кулі, Дж. Мід, Т. Парсонс, Н. Смелзер, Е. Фромм, Е. Еріксон, Дж. Мід, М. Мід та інші.

У вітчизняній науці різні аспекти соціалізації досліджували І. А. Мейжис, Г. В. Чуйко, Т. Ф. Алексеєнко, М. І. Комісарик, М. С. Грушевський, М. П. Драгоманов та інші. Ними визначена сутність соціалізації, її закономірності, механізми й етапи окресленої проблеми, вікові його особливості, роль у цьому процесі різних соціальних інститутів тощо.

Процес засвоєння індивідом елементів культури, соціальних норм і цінностей, на базі яких формуються соціально значимі риси особистості, називають соціалізацією. Людина проходить соціалізацію не тільки в дитинстві чи юнацтві, а і впродовж усього життя. Метою соціалізації є соціалізована особистість, тобто формування в особистості таких соціально психологічних характеристик і поведінки, які б відповідали соціокультурним вимогам і нормам певного соціуму.

Частіше всього процеси соціалізації ділять на два етапи: адаптацію (приспособлення людини до умов соціуму) й інтеріоризацію (засвоєння людиною знань, соціальних чинників, моральних норм соціуму, що стають складовими її особистості, перетворюються на її власні), що взаємно впливають та взаємо доповнюють один одного.

Молода людина – це особистість, а особистість – це результат соціального становлення індивіда шляхом подолання труднощів і накопичення власного життєвого досвіду. Ніхто не народжується досконалим, тому не гарантує того, що людина стане великою особистістю. Вирішальну роль відіграє те середовище, в яке потрапляє людина після народження. Особистість – це стійкий комплекс якостей, що набуваються індивідом у суспільстві під впливом відповідної культури конкретних соціальних груп і спільнот, до яких людина належить і в життєдіяльність яких вона включена. Відповідно, між розвитком

особистості і суспільством існує пряма залежність.

Неабиякий вплив на формування молодого покоління має велика кількість суспільних структур та інституцій, які по-різному можуть визначати роль молоді в цілому та значення кожної молодої людини зокрема. Це перш за все сім'я, родичі, навчальні заклади, молодіжні організації, засоби масової інформації, література, мистецтво. З одного боку, відбувається послідовно спадкоємна зміна поколінь у суспільстві відповідно до його потреб. З іншого боку, молодь виступає не лише об'єктом соціального впливу, а й суб'єктом соціальної діяльності. І в цьому полягає двозначність підходу до вивчення молоді та процесу її соціалізації, яка має бути усвідомлена на теоретичному рівні і яка має бути закладена у методологію та методику будь-якого дослідження з молодіжної проблематики.

Громадські та молодіжні організації є важливим інститутом соціалізації молодого покоління, який доповнює вплив сім'ї, школи, вищих навчальних закладів та інших соціальних інститутів. Вони задовольняють потреби дітей, підлітків та молоді у спілкуванні, спільній діяльності, реалізації різних вікових інтересів.

Сім'я, як і раніше, залишається основним інститутом соціалізації молодого покоління, бо зберігає традиційні основи стійкості і стабільності суспільства та забезпечує усталеність стосунків з навколишнім світом. В житті будь-яких суспільств бувають періоди, коли руйнуються всі зв'язки, коли воно розпадається, і лише сім'я залишається місцем, де зберігається «соціальний генотип», який передає соціальну пам'ять майбутньому. Сім'я орієнтує молоду людину на засвоєння соціального досвіду через систему цілеспрямованих засобів, сприяє формуванню нормативної системи цінностей, спрямовує її на бачення ринкових перетворень крізь призму цивілізованих відносин, в основі яких лежить особиста відповідальність і компетентність.

Потреба підлітка у задоволенні своєї «дорослості» виявляється у його прагненні знайти «дорослішу» позицію в суспільстві. Це прагнення зумовлює переорієнтацію підлітка на нові форми взаємин із «світом дорослих». Бажаючи

включитися в «дорослу» діяльність, підлітки інтуїтивно шукають спосіб застосування своїх сил і талантів у різних (формальних і неформальних) молодіжних і дитячих організаціях, об'єднаннях, групах, угрупованнях, проводячи в них увесь свій вільний час. Налагодження взаємодії школи з молодіжними організаціями, їхніми лідерами на засадах співробітництва й партнерства забезпечує фандрайзинг соціально-педагогічної роботи в процес соціалізації підлітків.

Результати та обговорення: Сучасна молодь характеризується підвищеною потребою бути причетною до суспільних явищ, намагається самоствердитись, зайняти активну життєву позицію в колективі, суспільстві. Проте, через недостатню обізнаність, нестачу життєвого досвіду, частина молоді схильна до сприйняття негативних впливів і може стати на невірний шлях розвитку, бути втягнута під вплив «вулиці». Щоб цього не сталося, потрібно подбати про змістовне заповнення вільного часу молоді, залучаючи їх до суспільно корисної діяльності. Молодіжні та студентські громадські організації сприяють їх включенню в життя суспільства, дозволяють набутти позитивного досвіду соціальної взаємодії, захищають інтереси та права дітей і молоді.

Саме цілеспрямована систематична участь держави і всіх гілок влади в житті молодого покоління зможе розв'язати проблеми соціальної адаптації молоді в сучасному перехідному суспільстві. Політика держави повинна створювати необхідні економічні, соціальні, психологічні, культурні умови для розвитку молоді за допомогою масової державної і громадської підтримки інноваційної діяльності, соціальний захист молоді, сприяти формуванню творчої активності молоді, здібностей, вмінь, навичок, а також стимулів до саморозвитку та самореалізації, завдяки чому будуть створені передумови для її прискореного розвитку.

Висновки: Досягнення ефективного процесу соціалізації молодого покоління в діяльності молодіжних та студентських громадських організацій здійснюється завдяки створенню соціально-педагогічних умов, які включають

взаємопов'язані між собою складові: соціокультурне середовище, (спрямоване на інтелектуально-духовний та особистісний розвиток); використання сучасних напрямів організації соціально-виховного процесу в молодіжних та студентських організаціях; готовність соціального педагога, психолога як суб'єкта соціально-педагогічної діяльності, до співпраці та здійснення цієї діяльності. Змінюється суспільство, змінюються умови життя людини, її професія, соціальний статус, роль. Тому сучасному молодому поколінню потрібно постійно розвивати в собі певні нові якості, потрібні їм самим та суспільству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. К. : ВІРА-ІНСАЙТ, 2000. 444 с. С. 31.
2. Лукашевич М. П. Особливості соціалізації української молоді в сучасних умовах. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. №4, 2009. С.34 – 36.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: посібник. К.: Академвидав, 2003. 448 с.
4. Поліщук Ю. Й. Соціалізація молоді у контексті діяльності громадських молодіжних об'єднань. *Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні та за рубежом* : матеріали міжн. наук.-практ. конф-ї 5-6 травня 2003 року. Ужгород, 2003.
5. Тащенко А. К. Соціалізація молоді в умовах становлення нових суспільних відносин // *Збірник наукових праць молодих вчених та аспірантів "Економіка та підприємництво"*. К.: КНЕУ. 1008 с. С. 246-251.
6. Тащенко А. К. Моделі соціалізації молоді в сучасному суспільстві. *Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики*. Міжвузівський збірник наукових праць. Вип.12. Київ. 2007. С. 88-99.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Пислар Тетяна Петрівна

Старший викладач

Одеський Національний Медичний Університет

Зміни у суспільному політичному економічному житті, Які відбулися останнім часом спричинили за собою докорінні перетворення в різних соціальних сферах, у тому числі і в системі вищої освіти.

У зв'язку з карантинном пандемії COVID-19 У 2019р., а також початок повномасштабної війни в Україні загострили складні умови й обмеження. Суспільство та освіта скоротило живе спілкування. Особливо це позначилось на системі освіти. Тривалий період здобувачі освіти навчаються онлайн.

Аналізуючи переваги і перспективи онлайн навчання у закладах вищої освіти активно впроваджуються різноманітні елементи дистанційного навчання. Кожен університет забезпечує студентів навчальними курсами на освітніх онлайн-платформах.

Окрім онлайн занять, дає взаємодія «Викладач студент» учбовий процес повинен бути також спрямований на самостійну роботу студента з матеріалами освітньої мережі.

Для викладача важливо вміти спрямовувати студента, окрім роботи «викладач — студент» на самостійне опрацювання матеріалу, поєднувати різні види самостійної роботи, вміти впливати на студента і переконувати. Результатами багатьох досліджень підтверджують, що студенти, які навчаються онлайн мають низький рівень мотивації порівняно зі студентами очного навчання, які мають вищий рівень успішності.

Викладач має активно реагувати на всі індивідуальні можливості студента та розвивати навчання через безперервний цикл спостереження, планування та реалізації методів і засобів загально завдання, адаптованих для кожного студента.

Критично важливим є формування почуття різниці в їхніх здібностях, особистісних характеристиках, навичках, інтересах, амбіціях. Практичні педагогічні наслідки вимагають значні знання про способи організації навчального процесу в дистанційному форматі, які стимулюватимуть мотивацію студентів та нові стратегії спонукання до позитивних мотиваційних переконань у студентів.

У час війни в Україні багато освітніх організації підтримали і надали вільний доступ до різних онлайн-платформ. Університети мають змогу використовувати теоретичні ресурси різноманітних всесвітніх онлайн платформ. Українські студенти отримали можливість безкоштовного доступу до різних проектів від найкращих університетів світу, що є дуже важливим аспектом в мотивації студентів при отриманні освіти у вищому навчальному закладі.

Сучасне суспільство має потребу в спеціалістах з високим рівнем загального розвитку, з високим рівнем професіоналізму, творчих здібностей. Це зумовлюється змінами в процесі навчання і в кожній з його сторін, особливо в мотиваційній.

Зараз, коли більшість здобувачів освіти знаходяться в дистанційному форматі проблема мотивації є однією з найважливіших в педагогіці. Нажаль дані проблеми в педагогіці на сьогоднішній день розроблені ще недостатньо. Ситуація посилюється тим, що на протязі останніх років вища школа здійснює перехід до нових форм навчання, які триватимуть ще довго. В цих умовах увага педагогів особливо сконцентрована на мотиваційній сфері студентів ВНЗ.

Недоліки можуть частково походити від самих студентів, їхньої здатності оцінювати власні мотиви, розуміти причини власної поведінки. Важливим висновком дослідження є великий відсоток байдужості студентів до певних дій. Причини можуть бути різноманітними, мають неправильне уявлення про себе та власну ефективність, якщо не розвинутий інтерес до навчання, — вони не визнають стимулів у вищій школі.

В даний час в сучасній вищій школі, як і раніше, досить гостро стоїть

завдання підвищення ефективності навчання та оптимізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

При недостатніх здібностях висока навчальна мотивація може відігравати роль компенсуючого фактора, тому і приділяється особлива увага проблемі її формування. Формування навчальної мотивації є важливим завданням, що стоїть перед викладачем. Проблеми мотивації були і залишаються темою дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних педагогів.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЗАСІБ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА

Радько Алла

завідувач

Сумський дошкільний навчальний заклад

(центр розвитку дитини) № 36

Червоненька квіточка

Сумської міської ради Сумської області

Анотація. У статті актуалізована проблема створення здоров'язбережувального середовища закладу дошкільної освіти, визначені структурні складові здоров'язбережувального середовища та представлені практичні форми, методи та технології роботи з дошкільниками щодо зміцнення їх здоров'я й розуміння його цінності і важливого значення.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, здоров'язбережувальний освітній простір, здоров'язбережувальне середовище, дошкільник.

Постановка проблеми. Забезпечення якісного здоров'язбережувального безпечного освітнього процесу у закладах дошкільної освіти стало перспективним в умовах активних змін дошкільної освіти, які викликані запитами сучасного суспільства і є надзвичайно важливим для ефективного функціонування дитячих садків, а також життєвонеобхідним для особистісного розвитку дошкільників.

Детально висвітлюють важливі практичні аспекти створення освітнього простору у закладах дошкільної освіти, концентруючись на його безпечності й здоров'язбережувальності, методичні рекомендації з питань забезпечення якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти [5], які є безпосередньо важливим орієнтиром у діяльності закладів дошкільної освіти щодо ефективної організації і створення безпечного здоров'язбережувального середовища.

Аналіз останніх публікацій. Особливості сучасного освітнього

середовища закладів дошкільної освіти досліджували фахівці дошкільної освіти Н. Софій, Ю. Найда та ін..

Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку з'ясовувала О. Богініч. Сучасні підходи до створення та забезпечення здоров'язберігаючого середовища в умовах дошкільного закладу аналізували Л. Лавріненко, І. Лебеденко, Ю. Морозова, та ін..

Отже, різноманітні дослідження в напрямку збереження та зміцнення здоров'я дітей лише свідчать про важливість даної проблеми.

Мета статті. Розкрити методичні та практичні аспекти створення здоров'язбережувального освітнього середовища у закладі дошкільної освіти.

Виклад основного змісту. Усі діти заслуговують на середовище, яке задовольняє їхні потреби бути здоровими, відчувати себе безпечно і захищено.

Державна служба якості освіти орієнтує заклади освіти, в тому числі і заклади дошкільної освіти, на організацію безпечного освітнього середовища як в очному, і в дистанційному, і у змішаному форматі навчання, а також більш ефективно змінювати формати залежно від безпекової ситуації [1].

Важливим аспектом сьогоденного освітнього процесу у закладах дошкільної освіти має стати здоров'язбережувальний освітній процес у здоров'язбережувальному освітньому просторі. Тому вихователі перебувають у постійному пошуку щодо створення ефективного здоров'язбережувального середовища в освітньому просторі закладу дошкільної освіти.

Враховуючи той, факт, що діти багато часу перебувають в закладі дошкільної освіти, аніж вдома, і їхнє здоров'я погіршується, то варто створити середовище, що буде сприяти його збереженню і зміцненню. Саме тому, виникає потреба у створенні здоров'язбережувального середовища.

Аналізуючи сутність здоров'язбережувального середовища вітчизняний педагог О. Богініч [2, с. 191], визначає, що це середовище передбачає створення відповідних умов, ураховуючи зміст його діяльності, оздоровчі технології, що застосовуються, традиції навчального закладу та характер діяльності його працівників.

Здоров'язбережувальне середовище є своєрідним проявом освітнього середовища, в просторі якого взаємодіють педагоги-вихователі, дошкільники, батьки, спрямовуючи свої зусилля на зміцнення здоров'я дітей, формування здоров'язбережувальних компетенцій [4].

Сьогоднішнє здоров'язбережувальне середовище У Сумському дошкільному навчальному закладі (центр розвитку дитини) №36 «Червоненька квіточка» є максимально комфортним для перебування в ньому дітей.

По-перше, здійснюється пошук можливостей для психологічної підтримки дітей. Активна співпраця вихователів з психологом нашого дошкільного закладу сприяє проведенню різноманітних форм роботи з дошкільниками та використанню психологічних прийомів і технік на заняттях, що створює психологічний здоров'язбережувальний клімат в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. Також під час створення здоров'язбережувального середовища варто взяти до уваги те, що процес формування здоров'я дитини відбувається під впливом певних факторів. Тому особливої актуальності для нас набуває переконання О. Кононко, С. Нечай, З. Похій та ін. [7, с. 39] в тому, що дитина має не лише знати про власне здоров'я, а й ціннісно ставитися до нього, надаючи перевагу позитивним впливам середовища над шкідливими, руйнівними. Тому соціальна складова здоров'язбережувального середовища нашого закладу дошкільної освіти передбачає оптимальну організацію режиму дня дошкільників, зі збільшеним акцентом на рухову активність. Важливим у цьому процесі є залучення батьків до організації рухової активності та здоров'язбережувальної діяльності дітей. Прикладом такої взаємодії з батьками наших вихованців стали організовані та проведені спортивні свята і розваги, а також серед цікавих й ефективних форм взаємодії з батьками, щодо надання їм необхідних знань та сприяння розумінню необхідності здоров'язбереження своїх дітей, стало виготовлення інформаційного буклету для батьків про «Правила безпеки».

Характеризуючи напрями діяльності у закладі дошкільної освіти щодо організації здоров'язбережувального освітнього середовища, відповідно до

визначених складових, зазначимо, що фізкультурно-оздоровча діяльність є пріоритетною формою збереження і зміцнення здоров'я дітей. Зважаючи на те, що значне зменшення рухової активності дітей призводить до зменшення адаптаційних можливостей організму, погіршення їхнього стану здоров'я, особлива увага в закладах дошкільної освіти має приділятися використанню різних засобів і форм фізичного виховання дошкільників. До системи заходів, спрямованих на підвищення рівня фізичного здоров'я дошкільників, відносяться: проведення занять з фізичними вправами (змагання, конкурси, дні здоров'я, ігри, турніри, туристичні походи тощо). Усе це задовольняє біологічну потребу дітей у русі..

Вважаємо, що для збереження та зміцнення здоров'я дітей необхідно створити в закладі дошкільної освіти таке спеціальне здоров'язбережувальне середовище, яке на думку фахівців (О. Богініч, Н. Левінець, Т. Овчиннікової та ін.), покликане не тільки зберігати й зміцнювати здоров'я дітей, але й закласти в них фундамент ціннісного ставлення як до власного здоров'я, так і до здоров'я інших. Тому у нашому закладі дошкільної освіти проводяться різноманітні заняття за здоров'язбережувальними тематичними напрямками, наприклад інтегроване заняття «Будь обачніше, малюк, гостре не бери до рук», заняття з образотворчого мистецтва «Веселий світлофор», заняття конструювання «Гараж для пожежних машин» та інші.

Ефективно організоване здоров'язбережувальне середовище закладу дошкільної освіти передбачає задіявання у роботу з дошкільниками щодо збереження та зміцнення їх здоров'я різноманітних оздоровчо-профілактичних заходів, форм і методів навчання збереження власного і розуміння його надзвичайної цінності. Тому у нашому закладі дошкільної освіти проводяться різноманітні форми роботи з дошкільниками. Цікавою та ефективною в організації здоров'язбережувального освітнього простору та здійсненні здоров'язбережувального освітнього процесу стала виставка малюнків, «Безпека навколо нас», виготовлення стенду «Острівці безпеки». Активними формами практичної діяльності дошкільників щодо формування у них навичок

здоров'язбереження стали такі види діяльності як моделювання ситуації «Хлопчик грається з м'ячем біля проїздної частини» та квест-гра «Моя безпека».

Створення здоров'язбережувального середовища закладу дошкільної освіти вимагає також запровадження у освітній процес здоров'язбережувальних технологій, які є важливою складовою здоров'язбережувального освітнього простору й «охоплюють взаємозв'язок та взаємодію всіх факторів педагогічного процесу, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я дитини» [3, с. 11]. Серед здоров'язбережувальних технологій, які застосовуються нами у роботі з дошкільниками, найперше, це різні види гімнастик (дихальна, для очей, пальчикова гімнастика), фізкультхвилинки, ритмічні перерви, також активно застосовуємо масажі і самомасажі (ходіння по доріжках здоров'я, погладжування і розтирання масажними рукавичками, масажі з різним знаряддям тощо).

Зауважимо, що вітчизняний фахівець що О. Богініч, робить ще й акцент на застосуванні особистісно орієнтованих технологій, що сприяють створенню особливого психологічного мікроклімату, у якому дитина добре почувається та зростає [2, с. 193]. Наш практичний досвід показує, що психічне та психологічне здоров'я дошкільників ефективно зміцнюють здоров'язбережувальні технології терапевтичного спрямування. Тому для задіявання таких здоров'язбережувальних технологій у роботі з дошкільниками ми підійшли інтегровано, запровадивши комплекс арт-технологій, які спрямовані на розвиток емоційної сфери дитини, креативності, вмінь інтерактивної взаємодії, комунікативних вмінь (вербального і невербального спілкування), рефлексивності тощо.

У задіяному комплексі арт-технологій активно працюємо з візуальними арт – технологіями (малюнок, ліплення, пісочна терапія, кольоротерапія) та музичними арт – технологіями; а також з казкотерапією, театралізованою діяльністю тощо. Також цікавими та ефективними у процесі здоров'язбереження дошкільників стали такі активності як арт-ігри, наприклад,

«Пластилінове чудо», «Де сховались фарби» та інші.

Досвід роботи з застосування арт-технологій щодо збереження і зміцнення здоров'я дошкільників засвідчує що арт-технології спрямовані на психологічну корекцію та лікування, сприяють досягненню цілей і вирішенню завдань розвитку особистості та її освіти.

Також можемо сказати що, завдяки використанню арт-технологій кожна дитина робить власні відкриття, виходить за рамки звичного, захоплюється, створюючи унікальні художні образи; узагальнює естетичні уявлення про навколишній світ; зможе знайти нових друзів, зняти стресову напругу, вибудувати доброзичливі стосунки з ровесниками та дорослими; відновити фізичне здоров'я, покращити душевне та духовне самопочуття. Все це дуже позитивно впливає на розвиток, ще не сформованої особистості і допомагає швидко запам'ятовувати інформацію, тренує уяву та допоможе у майбутньому житті, тим що підготує дитину як на навчальній основі, так і на психологічній.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У закладі дошкільної освіти необхідно створювати безпечне здоров'язбережувальне середовище, яке має особливу комфортну атмосферу, відкриває кожній дитині позитивний простір для особистісного зростання в інтелектуальній, соціальній і духовній сферах. Для досягнення цієї мети мають бути спрямовані зусилля всіх учасників освітнього процесу – адміністрації, вихователів, медичної та психологічної служб, батьків.

Освітня діяльність щодо збереженні і зміцнення здоров'я дошкільників сьогодні виходить за межі здоров'язбережувального освітнього середовища закладу дошкільної освіти і функціонує у сучасному здоров'язбережувальному освітньому просторі, який «інтегрує в собі потенціал закладів освіти, соціокультурної сфери, сім'ї дитини, а також системи взаємодії, спрямованих на підвищення його фізкультурно-оздоровчих можливостей» [7]. Тому подальшу професійну діяльність зорієнтуємо на пошуки здоров'язбережувальних технологій, які можна ефективно застосовувати в усьому освітньому просторі сучасного дошкільника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпечне освітнє середовище: підготовка закладів освіти до нового навчального року. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-pidgotovka-zakladiv-osviti-do-novogo-navchalnogo-roku>
2. Богініч О. Л. Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Вип. XVII–XVIII. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2008. С. 191–199.
3. Кошель А. П. Здоров'язбережувальні технології в закладах дошкільної освіти: Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» працівників закладів дошкільної освіти та батьків. Чернігів: ФОП Баликіна В., 2017. 88 с.
4. Лавріненко Л. І. Створення здоров'язбережувального середовища у сучасному закладі дошкільної освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г.Шевченка*. 2021. Вип. 7(163). URL : <https://visnyk.chnpu.edu.ua/20-7-163-9/>
5. Методичні рекомендації з питань забезпечення якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти за результатами дослідження ECERS-3. URL : http://ru.osvita.ua/doc/files/news/875/87564/2_1.pdf
6. Середовище, що належить дітям: poradnik для педагогів закладів дошкільної освіти /Упорядковано: Наталія Софій, Юлія Найда. Київ. 2019. 68 с.
7. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О. Л., Луценко В. О., Нечай С. П., Плохій З. П., Сидельникова О. Д., Старченко В. А., Терещенко О. П., Шелестова Л. В., Якименко Л. Ю. Київ : «Імекс-ЛТД». 260 с.

ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНОГО СПОРТИВНОГО ІНВЕНТАРЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Рогівська Наталія Вікторівна,
вчитель фізичної культури,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель,
Комунального закладу «Гімназія №34»
Кам'янської міської ради,
м. Кам'янське, Україна

Вступ. В сучасному світі особливе місце приділяється формуванню здорового способу життя. Саме фізичне виховання має важливе значення у всебічному розвитку особистості. Школа є одним з головним аспектом життя нового підростаючого покоління. На уроках фізичної культури учитель дбає про зміцнення здоров'я учнів.

Мета роботи. Розглянути можливість організації уроків фізичної культури з інноваційним підходом, що дозволить розширити форми подачі матеріалу, знайти підхід до кожного учня, створити позитивний психологічний клімат

Матеріали та методи. У роботі застосовані теоретичні методи педагогічного дослідження: аналіз та систематизація наукового матеріалу, порівняння та узагальнення.

Результати та обговорення. Час не стоїть на місці. Вже є реаліями сьогодення уроки, які проводяться не лише у звичайному класі у школі (офлайн), а й онлайн – уроки, що здійснюються з використанням глобальної мережі Інтернет, під час яких зацікавити дітей набагато важче. Вчитель повинен переглянути традиційні форми проведення уроків та змінити стандартні підходи. Учні, виконуючи вправи, повинні розуміти мету їх виконання та вплив на власне здоров'я [1].

На уроках фізичної культури, які проводяться в спортивній залі, використовується багато різного спортивного інвентарю та обладнання для

вивчення програмного матеріалу. Нове покоління учнів НУШ в програмі має багато нових спортивних модулів [2].

Але перед вчителем поставлена задача, як пояснити вправи, не маючи сучасного спортивного обладнання. Саме тоді стає у нагоді нетрадиційне спортивне обладнання, до якого є певні вимоги:

- є доступним для будь - якого учня,
- має бути надійним в експлуатації,
- займає мінімальну площу.

Вчитель під час пояснення або показу деяких елементів може використовувати різні нестандартні чи нетрадиційні предмети:

- цеберки, в яких можна класти або ловити різні кульки, м'ячі, кубики; будувати всілякі піраміди для виконання метання на дальність чи точність; підвішувати на різну висоту для влучності попадання предметів;

- стрічки різного розміру та довжини використовуються для більшої зацікавленості учнів виконувати фізичні вправи нестандартного характеру прив'язування, обв'язування, підтягування, обведення;

- стаканчики від дитячих йогуртів можна застосовувати для різних рухливих ігор, естафет, розвиваючи різні якості, такі як витримка, стійкість, точність; виконуючи різноманітні кидки та попадання, будівництва пірамід, оббігання та обведення, перестрибування;

- пластикові пляшки різної ємності (0.2 л, 0.5 л, 1 л, 1.5 л, 2 л).

Використовуючи їх, учні розвивають такі фізичні якості як:

- ✓ силу – піднімання, перенесення пляшок з водою, сіллю або піском,
- ✓ швидкість та витривалість – перестрибування, оббігання, вправи з обтяженням,
- ✓ гнучкість – статистичне виконання гімнастичних вправ – шпагати, рівновага, нахили.

Можна ще багато говорити про використання нетрадиційного інвентарю на уроках фізичної культури та під час проведення спортивно - масових заходів («барила від Кіндер - сюрпризу», бахіли та медичні капелюшки, різноманітні

«коробочки» з продуктів).

Всі вправи, які виконуються за допомогою нестандартних спортивних предметів дають можливість учням зрозуміти, що з їх допомогою можна навчитись виконувати різні фізичні вправи, розвивати фізичні якості та просто поліпшувати свій настрій та взаємостосунки між учнями, допомагаючи та підтримуючи один одного в будь - якій спортивній ситуації.

Зовсім інша річ, коли ми говоримо про використання нестандартного та неспортивного інвентарю та обладнання вдома, проводячи дистанційне навчання.

Вчителю фізичної культури треба дуже ретельно розробляти свої уроки. Діти мешкають в різних приміщеннях, не обов'язково великих, тож не мають можливості робити великі рухи. Кращим виходом стане використання вправ, які можна зробити на відстані 1м*1м, тобто на місці та на крок вперед – назад – вліво - вправо.

Вивчення різних модулів фізичної культури не можливо без використання спортивного обладнання та інвентарю. Що ж робити дитині вдома, коли такого інвентарю немає? Все просто. Використовуємо різні предмети та речі, що є у кожної дитини вдома, які можна «порівнювати» зі спортивним інвентарем.

Наприклад:

- стільчики, як зі спинкою та й без неї для виконання загально розвиваючих вправ та формування правильної постави;
- рушники різного розміру, прості пояски від халатів або шнурки від штанів або кросівок замість скакалок та гімнастичних паличок;
- різні трубочки, нитки, звичайні шматочки паперу, пакети для виконання дихальної гімнастики.

Виконуючи вправи з цими предметами діти розвивають дрібну моторику пальців, формують правильну поставу та дихання під час занять, роблять вправи на профілактику плоскостопості, розвивають гнучкість. Також, що не менш важливо, отримують знання з туризму, які можуть знадобитись в житті.

Для вивчення програмних модулів видів спорту з м'ячем в домашніх умовах можна використовувати прості шкарпетки (для виконання імітації кидків, підкидання, жонглювання, перекатів). Для практичного вивчення таких видів спорту як футбол, волейбол, баскетбол, гандбол можна взяти повітряні кульки різного розміру, а якщо їх немає, можна наповнити повітрям звичайний пакетик для сміття чи продуктів.

Всі вправи з даними предметами не вимагають багато місця, тому робити їх можна стоячи або рухаючись на місці, сидячи, лежачи.

Виконання цих вправ має велике мотиваційне значення для підростаючого покоління:

- ✓ розвиток різних фізичних умінь та навичок;
- ✓ формування систематичного виконання фізичних вправ;
- ✓ підвищення працездатності організму;
- ✓ вивчення різноманітних теоретичних та практичних умінь й навичок для поведінки в нестандартних життєвих ситуаціях;
- ✓ проведення «фізкультхвилинок» між іншими предметами та після тривалого «сидіння»;
- ✓ зняття психологічної напруги;
- ✓ покращення емоційного стану дітей.

Під час виконання таких вправ вдома у дітей завжди піднімається настрій. До уроків часто приєднуються їх брати, сестри та батьки, бо це завжди цікаво, весело та легко.

Висновки. Нестандартне спортивне обладнання є зручним для використання. Його застосування прищеплює зацікавленість до занять фізичною культурою, забезпечує комфортні умови для всебічного розвитку особистості.

Враховуючи досвід використання нестандартного та неспортивного інвентарю й обладнання під час проведення уроків офлайн та дистанційно, можна сказати, що це дуже позитивно впливає на мотивацію дітей займатися фізичною культурою та спортом. Отримані дані вимагають більш детального

аналізу та осмислення. Надалі у процесі планування навчальної діяльності необхідно враховувати можливість впровадження інноваційних ідей, створюючи нові креативно підготовлені завдання й підходи до їх розв'язання на уроках фізичної культури в 5 – 11 класах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цурова Г. М. Релаксація у школі як невід'ємна частина збереження та зміцнення психологічного здоров'я дітей // Молодий вчений. – 2018. – №37 (223). ISSN 2072-0297. - С.141-142 .
2. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5 – 6 класи» для закладів загальної середньої освіти.
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poeta.p.z.2022/Fiz.kult.5-6.kl.Pedan.ta.in.22.08.2022.pdf>

ВИКОРИСТАННЯ БУКВЕНОЇ СИМВОЛІКИ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стасів Наталія Іванівна,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
Цвик Роксолана Романівна,
магістерка факультету початкової освіти та мистецтва,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
Брелик Оксана Ярославівна,
вчитель-методист, Старший вчитель,
початкових класів ліцею № 1 ім. І. Франка,
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Сьогодні значна частина вчителів перебуває у творчому педагогічному пошуці та відходить від стандартів, що формувались десятиріччями. Час вимагає від них творчого підходу до своєї роботи. Ця проблема повинна вирішуватися не тільки у рамках програми відповідної дисципліни, але і поза межами змісту програми.

Елементи буквеної символіки передбачені програмою для початкових класів, повинні слугувати більш повному і глибокому розкриттю арифметичних понять, доведенню узагальнень, що формуються у початкових класах, до більш вищого рівня, створення передумов для успішного вивчення курсу алгебри. Введення поняття змінної є вищою ступеню абстрагування і тому вимагає безперервної цілеспрямованої підготовки учнів.

Мета роботи. Мета дослідження полягає у розгляді особливостей і дидактичних умов застосування буквеної символіки для узагальнення знань учнів початкової школи.

Матеріали та методи. Запровадження буквеної символіки – важлива сходинка на шляху оволодіння абстрактними поняттями математики. Перехід до виразів, що містять змінну – складне завдання. Розвиток уявлень про вираз із змінної включає підготовчу роботу, ознайомлення з буквеними позначеннями

змінної та знаходження значень виразів із змінною [1; 3].

З буквами латинського алфавіту школярі ознайомлюються у 3 класі. У 2 класі для позначення змінної використовується буква “*a*”, яка має однакову назву в українському і латинському алфавітах. Буквене позначення компонента дії (доданка) вводиться під час вивчення таблиць додавання з переходом через десяток [1].

Найпростіший прийом узагальнення – заміна числових даних параметра-и (буквами). У початкових класах він реалізується шляхом розв’язання задач або прикладів. Ми розглядаємо такі випадки застосування буквеної символіки:

- позначення компонентів і результатів арифметичних дій; запис зв’язків між компонентами і результатами дій; запис властивостей арифметичних дій; узагальнення залежностей між величинами [2; 3].

Результати та обговорення. Введення буквеної символіки є важливим компонентом методики формування уявлень про змінну в початкових класах. У підручниках з математики міститься дуже мало задач з буквеними даними. Це прості задачі з конкретним змістом арифметичних дій.

При роботі над задачами з буквеними даними варто звертати увагу на те, що їх навчально-пізнавальна можливість дещо більша від задач з числовими даними. Можна змінювати буквене позначення, вводити нові букви, визначати множину доцільних значень букв, узагальнювати відомості про залежності між величинами. Ці можливості повинен реалізовувати вчитель з урахуванням конкретних обставин роботи у своєму класі [3].

На нашу думку, особливу увагу треба звернути на складання і розв’язування задач із змінною за короткими записами умов; до складання їх за готовими розв’язками, поданими у вигляді числового виразу чи формули. Щоб діти оволоділи прийомами складання задач за формулами, треба розв’язати з ними багато підготовчих вправ, поступово їх ускладнюючи. Варто використовувати і завдання протилежного характеру: до задач складати формули їх розв’язання.

Вже з першого року навчання, вивчаючи, наприклад, таблицю додавання,

учні стикаються з одним із видів функціональної залежності: поступове збільшення (зменшення) результату залежно від зміни компонентів. Щоб відповідні завдання були корисними й готували учнів до усвідомлення складніших залежностей між величинами у наступних класах, розвивали їх функціональне мислення, треба наполегливо вчити дітей бачити залежність не тільки в готових таблицях, а й розуміти, які зміни можуть статися, коли одну із залежних величин і відповідну числову характеристику збільшити (зменшити), як це позначиться на загальному результаті.

Висновки. Формування початкових уявлень буквену символіку у молодших школярів є важливим аспектом алгебраїчної пропедевтики на цьому етапі навчання. В учнів формують поняття про рівність і нерівність, ознайомлюють і навчають їх правильно читати, записувати й обчислювати математичні вирази, розв'язувати задачі складанням числової формули або рівняння. На цій основі в учнів створюються початкові уявлення про функціональну залежність між величинами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданович М. В. Методика викладання математики в початкових класах: Навч.пос. – 3-тє вид., перероб. і доп. /Богданович М.В., Козак М.В, Король Я. А.. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. – 368 с.
2. Марчук О. К. Розв'язування задач на дві дії, складання виразу (ознайомлення). Знаходження числових значень буквених виразів/ О.Марчук // Початкова освіта. – 2011. – № 9 (березень). – С. 21 – 23.
3. Назаренко Н. Розв'язання текстових задач алгебраїчним способом/ Н.Назаренко // Початкова школа. – 2011. – № 2. – С. 25 – 27.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПОНЯТТЯ ПРО МНОГОКУТНИКИ

Стасів Наталія Іванівна,
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Луців Христина Ярославівна,
магістерка факультету початкової освіти та мистецтва
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Вступ. Для цілеспрямованого формування і розвитку просторової уяви учнів потрібна глибоко продумана система задач і вправ, що визначає сучасну методiku навчання математики. Така система задач може бути направлена на розв'язання конкретних цілей навчання. Вони можуть використовуватись для введення нового поняття, для його закріплення у пам'яті та формуванні, для самостійного встановлення математичного факту, для глибокого засвоєння теоретичного матеріалу та для набуття учнями певних навичок; для контролю знань та самоконтролю, для розвитку інтересу до навчання, для розвитку мислення. При формуванні початкових уявлень про геометричні фігури вправи та задачі відіграють важливу роль на всіх етапах цього процесу – в процесі спостереження, сприйняття інформації, практичної діяльності [5; 8].

Мета роботи. Мета дослідження полягає у розгляді дидактичних вимог щодо формування геометричних уявлень учнів початкової школи під час розв'язування завдань, пов'язаних з поняттям многокутника.

Матеріали та методи. Ознайомлення з геометричними фігурами починається ще у дочисловий період [1; 3]. Спочатку здійснюється ознайомлення з лініями: прямими, кривими. Окремі вчителі застосовують елементи випереджувального навчання і подають учням для порівняння ще й ламану лінію: дітям пропонують рисунки, на яких зображені прямі, криві та ламані лінії, що розташовані довільно на площині. Учні серед них обирають прямі та криві, а потім розглядають, аналізують лінії, що залишилися.

Надалі школярі ознайомлюються з трикутником, чотирикутником, п'ятикутником і шестикутником. Діти повинні засвоїти правильні назви цих многокутників, вміти їх розпізнавати. З цією метою многокутники, а також круг постійно використовуються як дидактичний матеріал. За програмою розгляд елементів многокутника у 1 класі не передбачено, але багато вчителів у ході аналізу того чи іншого многокутника пропонують показати і полічити сторони, вершини, кути. Таке випередження допустиме, але не слід його вводити в ранг програмових вимог [1].

У 3 класі вводять буквене позначення многокутників. Це дає змогу урізноманітнити постановку завдань з геометричним змістом. Наприклад, серед даних фігур назвати прямокутники, квадрати тощо.

Пропонуються різні вправи на побудову многокутників на папері в клітинку. Причому такі завдання ускладнюють поділом фігури на задані многокутники. Учні продовжують виконувати вправи на знаходження периметра многокутника. При цьому їм потрібно показати різні способи обчислення.

У 4 класі діти продовжують виконувати вправи на розпізнавання і побудову плоских фігур, розв'язують інші задачі з геометричним змістом.

Геометричні задачі, пов'язані з периметром, дещо ускладнюються, більшість з них пов'язана з поняттям площі фігури [3].

Результати та обговорення. У процесі вивчення геометричних фігур формуються вимірювальні та креслярські вміння учнів. Формування та розвиток таких умінь і навичок повинно здійснюватись на основі практичного виконання молодшими школярами визначених операцій в чітко заданій послідовності у відповідності з правилами вимірювання і побудов (по суті мова йде про формування і застосування відповідних алгоритмів). З цією метою доцільно використати такі прийоми як демонстрація і пояснення правил виконання кожної операції окремо, демонстрація і коментування дії в цілому.

При цьому важливо додержуватись правильного співвідношення слова, образу, за яким спостерігають, і відповідних дій, що полегшує учням засвоїти

кожну елементарну операцію окремо, і дію в цілому, забезпечує чітке і усвідомлене уявлення про прийоми користування вимірювально-креслярськими інструментами [2; 3].

Аналіз досвіду роботи вчителів показав, що значна частина вчителів недооцінює, на жаль, завдання накопичення запасу геометричних уявлень, оскільки в їхній роботі вивчення елементів геометричної пропедевтики в більшості випадків зводиться до вимірювання і побудови відрізків, знаходження периметрів і площ деяких багатокутників. Варто більше уваги приділяти графічній діяльності учнів, виконанню усних вправ з використанням геометричного матеріалу.

Висновки. Геометричні знання, набуті у початкових класах, стають основою, фундаментом, на яких пізніше будується вивчення систематичного курсу геометрії. Необхідно, щоб засвоєні молодшими школярами поняття, терміни, сформовані уявлення не суперечили новим, а стали основою для їх розширення і поглиблення. Внаслідок органічного взаємозв'язку між новим і раніше набутих знання стають міцними і перспективними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданович М. В. Методика викладання математики в початкових класах: Навч.пос. – 3-тє вид., перероб. і доп. /Богданович М. В., Козак М. В, Король Я. А.. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. – 368 с.
2. Листопад Н. Геометрична складова математичної компетентності молодшого школяра /Листопад Н.// Початкова школа. – 2011. – № 8. – С. 51–54.
3. Московчук О. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів в процесі вивчення геометричного матеріалу / Московчук О. В.// Початкове навчання та виховання. – 2012. – №28. – С. 10–15.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМНОГО ПОЛЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР КОРИГУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Філіпенко Ірина Іванівна

к.п.н, доцент

Запорізький державний медичний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. У зв'язку з сучасними умовами навчання в навчальних закладах України використовується дистанційна форма освіти. Багато дискусій виникає навколо якості наданих викладачами і отриманих школярами або студентами знань, але в умовах війни пріоритетом є безпека та збереження життя людини. Навчальний процес базується на широкому використанні комп'ютерної техніки, різних навчальних платформ, де виникає необхідність впровадження спеціально розроблених для дистанційного навчання нових методів і форм проведення заняття згідно інформаційних технологій. Для організації ефективного навчального процесу необхідна оперативна інформація про хід навчання і якість засвоєння знань.

Мета роботи. Метою даної роботи є спроба аналізу проблем сучасної дистанційної освіти з використанням комп'ютерних технологій рейтинг контролю, який забезпечує мотивацію і корекцію рівня професійноособистісних компетенцій студентів, що являється однією з основних складових формування знань, умінь і навичок майбутнього фахівця.

Матеріали та методи. Значна кількість учених-методистів виділяє різні види контролю, пов'язані із контролем як готовності до засвоєння знань, так і для контролю результатів навчально-пізнавальної діяльності. Однак їх дослідження в основному стосувалися змісту поняття "контроль" та його співвідношення з поняттям "перевірка знань", дослідженню форм, методів і засобів контролю, реалізації його функцій в умовах очного навчання, де формується професійно-особистісна компетенція фахівця. Але професійна

компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона органічно пов'язує мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної форми навчальної діяльності.

Поняття “професійна компетентність” можна певною мірою ототожнювати з поняттям “професіоналізм”, коли йдеться про предметну досконалість у будь-якій сфері людської діяльності.

Для вирішення проблеми нами розроблено комп'ютерну технологію корекції компетентності студентів з фізики, яка дозволяє виявити рівень засвоєння студентом того або іншого матеріалу і пропонує конкретний матеріал для рішення саме тих завдань, з якими виникли труднощі.

Коригувальний етап включає: аналіз результатів перевірки завдань вхідного контролю, оцінку і корекцію знань. Ціль коригувального етапу забезпечити повне керування процесом навчання. Дидактичне завдання – аналіз і ліквідація прогалин у знаннях в умовах максимальної реалізації навчальної і виховної функцій контролю. Для виявлення пробілів у знаннях, необхідне використання різних форм і методів контролю.

Технологія складається з двох незалежних етапів: загальної діагностики рівня знань, що не вимагає присутності викладача, і корекції, індивідуальна траєкторія якої збудована для кожного студента на основі експертних оцінок результатів діагностики його знань. Діагностика повинна бути забезпечена відповідним рівнем адміністративного контролю.

У контексті нашого дослідження увагу привертає структура інтелектуальної компетентності [1, с. 25] як особливого типу знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень, зокрема в дистанційних умовах навчання. Структура інтелектуальної компетентності стосовно системи знань: різноманітність (наявність різнобічних знань); артикульованість (елементи знань, чітко визначені і взаємопов'язані); гнучкість (зміст окремих елементів знань і зв'язки між ними можуть швидко змінюватися під впливом об'єктивних чинників навіть тоді, коли знання перетворюються в незнання); швидкість актуалізації (оперативність і доступність знань); можливість

застосування знань у різноманітних ситуаціях; наявність ключових елементів; категоріальний характер (визначається роль того типу знань, що подаються у вигляді загальних принципів, підходів, ідей); володіння не тільки декларативними знаннями (про те, “що”), а й процедурними (про те, “як”); наявність інформації про власні знання. При цьому, як вважають дослідники, знання є елементарною одиницею в структурі компетентності.

Процес контролю компетенції відбувається наступним чином. У мережному варіанті дистанційно використовуємо індивідуальне комплексне тестове завдання. Результатом звичайного комп'ютерного тесту є оцінка, іноді відсоток засвоєння знань, і нічого, на жаль, не говориться про те, які допущені помилки, у яких саме діях утрудняється студент, що потрібно зробити, щоб перебороти ці утруднення. Нами розроблені діагностичні тести з фізики для систематичного моніторингу якості засвоєння знань. Такі тести складаються з теоретичних питань і невеликих якісних задач, адаптованих до розробленого нами підручника, який є як у твердій копії, так і в електронному варіанті. Якщо в перевірконому тесті не виконані завдання з теоретичного блоку, то корекція знань буде спрямована насамперед на засвоєння саме цих теоретичних знань. Якщо студент не справляється з завданнями на перевірку практичних умінь (перевіряються і знання, і уміння), то коригувальні завдання будуть сформульовані на застосування цих знань саме того рівня діяльності, що і невиконане тестове завдання.

Для корекції знань нами розроблений електронний підручник, який містить у собі: довідково-інформаційну частину, в якій викладені теоретичні основи курсу фізики; тренажер для розв'язування задач та рекомендації щодо практичного їх виконання; контролюючу систему. Для розробки підручника, ми користувалися наступними правилами:

- розподілили матеріал на змістові модулі;
- сформулювали кожний модуль у вигляді окремого логічно завершеного блоку;
- у 9-ти змістових модулях виклали основні положення та закони

загальної фізики за програмою вищих інженерних технічних закладів;

- розподілили практичні завдання у кожному модулі, відповідно до їх логічної послідовності за наростаючою ступеню складності, та привели приклади розв'язування кожного їх рівня.

Для написання посібника, за допомогою якого здійснювався б зворотній зв'язок у навчанні зі студентами, метою якого, як було повідомлено вище, є корекція знань, нами використовувалися наступні принципи:

1. Ніяке керування неможливе без контролю, аналізу і корекції, причому в сполученні із самоврядуванням, навчанням з боку самих студентів.

2. Перед кожним модулем проводити вхідний контроль знань і умінь студентів, щоб мати інформацію про рівень готовності до роботи з нового модуля. При необхідності, за допомогою електронного посібника здійснювати відповідну корекцію знань.

3. Обов'язково здійснювати поточний і проміжний контроль наприкінці кожного навчального елемента з метою виявлення пробілів у засвоєних знаннях, і їхнє усунення відразу.

4. Після завершення роботи з модулем проводиться вихідний контроль. Він повинний показати рівень засвоєння всього модуля.

5. Важливою вимогою є представлення навчальної інформації і її диференціації таким чином, щоб студенти її могли ефективно засвоювати. Нижня межа - обов'язковий рівень підготовки. Інший рівень - вище обов'язкового.

Схема розподілу навчального процесу, який передбачає корекцію така:

- у мережі проводиться систематичний навчальний моніторинг, що виявляє пробіли в знаннях студентів (рекомендується один раз у модулі);
- для всіх студентів групи за результатами діагностики готуються друковані рекомендації для роботи з електронним підручником, або з твердою його копією (які пункти проробити, щоб ліквідувати виявлені пробіли).

За результатами перевірки на коригуючому етапі, наші дослідження доводять, що для складання завдань з фізики, ефективною є наступна

послідовність операцій:

- вивчення формул та основних законів з даної теми;
- виявлення й аналіз елементів фізичної ситуації;
- короткий запис умови задачі з виконанням малюнків, графіків, схем;
- фізичний аналіз умови задачі з виділенням теорій і законів, що описують проблему задачі;
- вибір методів, прийомів, способів розв'язування задачі;
- аналіз моделі задачі, її точне формулювання і коригування;
- обчислення раціональним методом;
- перевірка й оцінка умови та відповіді задачі;
- дослідження задачі, її заключне редагування, професійне застосування.

Спосіб самостійної навчальної роботи містить у собі мотиваційну й операційну сторони пізнавальної діяльності; характеризує індивідуальний підхід студента до обробки навчального матеріалу різного наукового змісту, виду і форми, продуктивність у використанні знань. Оцінка оволодіння способами навчальної роботи може бути одним з важливих критеріїв корекції знань. Формування мотивації визначається у зв'язку з метою навчання та характером потрібних для їх досягнення дій. Вплив методу навчання на мотивацію ще досліджено недостатньо, тому, аналізуючи процес навчання треба порівнювати динаміку переходу від несамостійного розв'язання навчальних завдань до самостійного, враховувати труднощі цього переходу, а також міру допомоги, потрібну для подолання їх.

Результати та обговорення. Результатом коригування професійно особистісних компетенцій майбутнього фахівця стали показники змін у мотивації:

- ✓ результат навчання;
- ✓ самостійність студентів у розв'язанні задач;
- ✓ ставлення до оцінок результатів роботи;

- ✓ оцінки судження, що стосуються навчальної діяльності з предмета.

Використання електронного підручника у навчальному процесі активізує пізнавальну діяльність студентів, тому, що для реалізації індивідуалізації навчання передбачено:

- ◆ самостійний вибір темпу навчання;
- ◆ самостійний вибір послідовності вивчення матеріалу;
- ◆ можливість повернення до повторного вивчення матеріалу;
- ◆ наявність вказівок для подальших дій студента;
- ◆ простий та зручний інтерфейс;
- ◆ наявність повідомлень про подальші дії студента.

Висновки. В умовах використання електронного посібника, педагогічний ефект полягає в наступному: підвищенні міцності знань студентів; формуванні вмінь і навичок розв'язування задач з теми; у можливості націлювати на самостійну роботу кожного студента на занятті, у комп'ютерному класі, або вдома. Така система дозволяє максимально задіяти комп'ютерні ресурси навчального закладу, сполучити комп'ютерні технології і традиційні форми організації навчального процесу, а також включити в навчальний процес домашні комп'ютери студентів.

Невід'ємною складовою професійно-особистісних компетенцій майбутніх фахівців у ВНЗ є підготовка, яка виступає як цілісна динамічна навчально-соціальна система; структура, зміст, методи і форми якої спрямовуються на формування професійної компетентності кожного студента-майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савенкова Л. О. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування: Автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 1998. 32 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Шаповалова Ольга Віталіївна,

к. пед.н., доцент

Бугаєнко Тетяна Вікторівна,

к. пед.н., доцент

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

Вступ. Прагнення уряду нашої країни забезпечити високу якість загальної середньої освіти для всіх учнів, задеклароване в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті та низці інших державних документів, зумовлює необхідність реформування всіх сфер управління освітою, зокрема й системи підготовки педагогічних кадрів, а також вивчення і творче використання прогресивного зарубіжного досвіду. У цьому контексті доцільним бачиться вивчення британського досвіду реформування педагогічної підготовки вчителя в умовах управління якістю освітніх послуг.

Мета роботи. Проаналізувати інноваційні тенденції педагогічної підготовки вчителя в умовах управління якістю освітніх послуг.

Матеріали та методи. Теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація педагогічних, психологічних, методичних джерел з проблеми дослідження) – з метою уточнення ключових понять дослідження та виявлення стану розробленості досліджуваної проблеми.

Результати та обговорення. Як справедливо наголошується в Білій книзі «Важливість учительства» (The Importance of Teaching: The Schools White Paper), «одним із найважливіших чинників, що зумовлюють ефективність системи середньої освіти є якість її вчителів. У найкращих освітніх системах світу вчителі обираються з найбільш академічно здібних випускників, які також мають поєднувати в собі найкращі особистісні та інтелектуальні якості.

З огляду на необхідність забезпечити конкурентоспроможність британської освітньої системи урядом передбачено наступні кроки з удосконалення вчительської підготовки, сформульовані у процитованому вище документі:

- продовження підвищення якості майбутніх учителів через: скорочення державного фінансування програм підготовки майбутніх учителів для студентів, які не досягли встановленого академічного рівня (2:2 degree); розширення програми «Вчити спочатку» (Teach First), що передбачає надання державної фінансової підтримки для залучення якомога більшої кількості кращих студентів зі спеціальностей, затребуваних у школах, до педагогічної діяльності; надання змоги талановитим особам, які бажають змінити професію, стати вчителями;

- реформування системи педагогічної освіти, де центральна увага приділяється орієнтації на професію, формуванню ключових вчительських компетенцій, включаючи навчання читанню й математиці дітей раннього шкільного віку, управління поведінкою та готовність до роботи з учнями зі спеціальними освітніми потребами;

- створення національної інноваційної шкільної мережі, яка б уповноважувала найкращі школи здійснювати професійну підготовку та професійний розвиток учителів і директорів шкіл, що входять до складу мережі;

- надання школам більшої свободи в запровадженні винагород та санкцій за успішну / неуспішну діяльність учителів через збільшення гнучкості в нарахуванні заробітної платні й спрощенні процесу управління навчальними досягненнями;

- збільшення кількості місцевих і національних лідерів освіти - успішних директорів, які надають підтримку іншим школам;

- зменшення обсягів бюрократичної роботи, скорочення неважливих обов'язків, вимог тощо.

Отже, головна мета державної освітньої політики, задекларована в

державних документах, полягає в удосконаленні діяльності навчального закладу та підвищенні її ефективності, передусім, через підвищення якості педагогічних кадрів. У цьому контексті надзвичайно актуальним є оновлення програм професійно-педагогічної підготовки вчителя. Слід зазначити, що однією із провідних тенденцій у сучасних умовах є «новий професіоналізм» («new professionalism»), що характеризується підвищенням вимог до вчителя та сфокусований на таких аспектах, як професійні стандарти (professional standards), управління навчальними досягненнями (performance management), неперервний професійний розвиток (continuing professional development – CPD) та встановлення випробувального терміну роботи для вчителів, які нещодавно отримали диплом (newly qualified teacher – NQT induction).

Основними цілями даної угоди визначено:

- 1) зменшення навантаження вчителів за рахунок скорочення обсягів бюрократичної роботи;
- 2) збільшення кількості допоміжного персоналу;
- 3) зміна традиційних ролей персоналу школи з метою залучення всіх учасників навчального процесу до управління змінами (change management).

Поряд із заходами щодо розподілу навантаження педагогічних працівників центральна увага була приділена формуванню «нового професіоналізму», що, як було зазначено нами вище, передбачав встановлення нових професійних стандартів для вчителів; налагодження процесу управління навчальними досягненнями учнів директорами шкіл та вчителями.

Слід виокремити, що професійні стандарти, розроблені «Агенцією професійної підготовки та розвитку шкіл» (Training and Development Agency for Schools), охоплюють три сфери: професійні ознаки (professional attributes), професійні знання та розуміння (professional knowledge and understanding) та професійні навички (professional skills), сформульовані окремо для вчителів із різним професійним статусом, а саме: Q – працівника, який здобуває статус кваліфікованого вчителя протягом випробувального терміну (award of Qualified Teacher Status – QTS), C – вчителя, який отримує заробітну платню за основною

шкалою (teachers on the main scale – Core), Р – вчителя, який отримує заробітну платню за підвищеною шкалою (teachers on the upper pay scale – Post Threshold Teachers), Е – вчителя-відмінника (Excellent Teachers), А – вчителя із просунутими навичками (Advanced Skills Teachers – ASTs).

Аналіз зазначеного документу дозволяє нам констатувати, що професійні стандарти передбачають вимоги до вчителя та ілюструють прогрес у педагогічній діяльності. Щоб досягти кожного кар'єрного щабля вчителю необхідно продемонструвати, що ним/нею досягнуто відповідних стандартів.

Слід підкреслити, що досягнення відповідного стандарту визначається в різний спосіб у залежності від рівня кваліфікації вчителя. Так, учителі мають підтвердити Е чи А кваліфікацію в результаті зовнішньої процедури оцінювання. Вчителі нижчої кваліфікації атестуються директором школи. Стандарти Р, Е та А передбачають також підвищену заробітну платню.

Стандарти визначають професійні характеристики, які повинен мати вчитель на певному етапі професійного розвитку. Після випробувального терміну (induction year), який, зазвичай, триває рік, вчителі мають досягти С стандарту, а також поширювати й поглиблювати професійні ознаки, знання, розуміння та навички в межах Q стандарту. Цей принцип стосується і стандартів інших рівнів. Розробники стандарту наголошують, що стандарти мають допомогти вчителям визначити їх потребу у професійному розвитку. Якщо вчитель бажає отримати вищу кваліфікацію, стандарт пропонує вимоги для її досягнення. Зважаючи на той факт, що не всі вчителі бажають переходити на інший щабель, стандарти передбачають можливість професійного розвитку в межах уже досягнутого рівня стандарту. Адже професійними стандартами передбачено, що всі вчителі «обов'язково мають бути залучені до ефективного, стійкого й релевантного професійного розвитку впродовж їх професійної діяльності».

На думку науковців із «Центру досліджень освітньої політики» (Center for educational policy studies), стандарти якості не повинні розцінюватися як зовнішні вимоги «згори», яким необхідно чинити опір, навпаки, стандарти

мають бути сформульовані на основі професійного досвіду та щоденної вчительської практики. На думку зазначених дослідників, учитель, який має великий практичний досвід, буде більш упевненим під час звітування за результати своєї діяльності [8, с. 39].

Значний інтерес у цьому контексті становлять моделі професіоналізму вчителя, виокремлені групою шотландських дослідників (Й. Ментер, М. Халме, Д. Елліот, Дж. Левін): ефективний учитель (effective teacher), рефлексивний учитель (reflective teacher), учитель-дослідник (enquiring teacher) трансформаційний учитель (transformative teacher).

Модель ефективного вчителя найбільше відповідає вимогам національного курикулуму та національної системи оцінювання. В зазначеній моделі знання, навички та компетентності, якими має володіти британський вчитель визначені «згори», на національному рівні. Головна увага в цій моделі приділена технічному виконанню завдань та вимірюванню ефективності. Як наголошують зазначені дослідники, така модель найбільш точно відбиває сучасний стан освіти у Великій Британії, зокрема Англії, де протягом останніх тридцяти років все, чому необхідно було навчати учнів та вчителів, а також яким чином це має відбуватися, визначається центральним урядом.

Модель рефлексивного вчителя уособлює менш обмежений погляд на професіоналізм учителя. Дана модель виникла у Великобританії у другій половині ХХ ст. В її основу було покладено ідею Дж. Дьюї про те, що вчитель є активним учасником процесу прийняття рішень. У сучасних умовах прибічниками моделі рефлексивного вчителя є такі освітні теоретики, як Д. Шон та Е. Поллард. У межах даної моделі навчальний процес являє собою цикл, де послідовно відбуваються такі дії: планування, підготовка до дії, дія, збір даних, аналіз даних, оцінка та рефлексія, а потім планування наступного кроку. Як свідчить К. Маклафлін, понад 70 % програм професійної підготовки вчителів, що запроваджені в університетах та коледжах тією чи іншою мірою спираються на дану модель [3].

Модель учителя-дослідника подібна до попередньої, однак рефлексивна

модель не зосереджує увагу на дослідницькій діяльності вчителя. Згідно з даною моделлю, вчитель постійно залучений до дослідницької діяльності під час щоденної викладацької практики як форми професійного розвитку. Група дослідників на чолі з Й. Ментором ілюструють, як ідеї зазначеної моделі використовуються університетами, що працюють у партнерстві зі школами та коледжами. Отже, формування дослідницької компетентності вчителя є невід'ємною складовою як сучасних програм підготовки вчителів в університетах, так і програм професійного розвитку та підвищення кваліфікації вчителів, які працюють у школах.

Модель трансформаційного вчителя має риси двох попередніх моделей, але відрізняється від них необхідністю формування в учителя активної соціальної позиції. Так, зокрема, дослідниця Дж. Зекс наголошує, що «обов'язки вчителя виходять за межі педагогіки; вчитель має зробити свій внесок у соціальні зміни та підготувати до цього своїх учнів». Зазначена модель передбачає діяльність учителя, спрямовану на забезпечення рівності в освіті, яка має подолати нерівності в суспільстві та стимулювати прогресивний суспільний розвиток.

Висновки. Таким чином, в умовах запровадження «нового професіоналізму» як однієї із провідних тенденцій оновлення змісту й методів професійно-педагогічної підготовки вчителя неперервний професійний розвиток учителів набуває пріоритетного значення. Висвітлені моделі професіоналізму вчителя (ефективний учитель, рефлексивний учитель, учитель-дослідник, трансформаційний учитель) дозволяють краще усвідомити стан і напрями розвитку сучасної педагогічної освіти в університетах Великої Британії та сутність програм професійного розвитку вчителів у школах.

У подальшому доцільним бачиться визначення інноваційного потенціалу британського досвіду неперервного професійного розвитку вчителів та можливостей його використання в Україні.

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Швець Наталія Віталіївна

канд. філол. наук, доцент

Швець Олександр Віталійович

канд. філол. наук, доцент

Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна

Вступ./Introduction. Участь України у глобалізаційних процесах та її орієнтація на світові освітні цінності зумовили відмову від вузької прагматичної мети підготовки фахівців із перекладу. В умовах сьогодення соціальне замовлення орієнтоване на оволодіння іноземними мовами через їх зв'язок з культурою країни, її традиціями, історією та сучасністю, що зумовило переосмислення процесу формування майбутніх перекладачів.

Усвідомлення, що саме мова – носій культурних надбань певного народу світу та їх транслятор представникам інших культур уможливило використання у навчальному процесі лінгвокраїнознавчого підходу, пов'язаного з обов'язковим ознайомленням майбутніх перекладачів із системою уявлень про основні національні традиції, звичаї та реалії країни, мова яких вивчається, а також оволодіння ними необхідним мінімумом етико-візуальних форм мовлення.

З огляду на те, що оволодіння будь-якою мовою асоціюється в уяві людини зі знанням лексики, у той час як володіння мовою – з лексичними вміннями і навичками, які й забезпечують функціонування лексики у процесі комунікації, формування лексичної компетенції майбутніх перекладачів є найважливішим і невід'ємним компонентом їх професійної компетенції.

Мета роботи./Aim. З'ясувати роль лінгвокраїнознавчого підходу у процесі формування лексичної компетенції майбутніх перекладачів.

Матеріали і методи./Materials and methods. У ході цієї розвідки було використано *описовий* метод та метод *контекстуального* аналізу.

Результати й обговорення./Results and discussion. Лексичну компетенцію визначають як знання словникового складу будь-якої мови та здатність використовувати його у процесі комунікації. Лексика поряд із граматикою складає основу мови, оскільки за її допомогою відбувається прийом і передача інформації. Саме тому оволодіння іншомовним мовленням розпочинається з накопичення лексичного запасу мовця. Не є виключенням у цьому плані і майбутні перекладачі, формування фахової компетенції яких пов'язане з засвоєнням лексичних одиниць реального та потенційного словника іноземної мови, що вивчається та їх використанням у процесі міжкультурної комунікації.

Активізація процесів міжкультурної комунікації, тенденція до якої характерна для періоду кінця XX – початку XXI століття, пожвавила процес підготовки фахівців з перекладу – посередників між представниками різних національних культур, здатних забезпечити їх взаєморозуміння у ході комунікації. Процес міжкультурної комунікації є обміном інформацією з представниками інших культур, що характеризується потребою зрозуміти свого співрозмовника незважаючи на відмінності у специфіці його світосприйняття та різниці у вираженні думок вербальними та невербальними засобами.

У зв'язку з тим, що перекладач виступає посередником між учасниками міжкультурної комунікації та встановлює контакти між її партнерами, специфіка використання засобів мови якими залежить від їх приналежності до певної культурної спільноти, йому необхідно мати систему знань про культурні відмінності у способах мовленнєвої поведінки цих представників.

Зазначене вище обґрунтовує застосування у процесі формування лексичної компетенції майбутніх перекладачів лінгвокраїнознавчого підходу, оскільки у його контексті основним джерелом лінгвокраїнознавчої інформації виступає лексичний склад слова.

Кожна національна культура складається з національних і

інтернаціональних елементів і не може цілком збігатися з культурою інших народів. У зв'язку з цим у процесі оволодіння іноземними мовами витрачається значна кількість часу на формування у свідомості того, хто їх вивчає, поняття про нові предмети і явища, що не знаходять аналогів ні у рідній культурі, ні у рідній мові. Саме тому необхідно поєднувати у навчальному процесі вивчення мови з одночасним оволодінням відомостями зі сфери національної культури.

З цією метою із загального лексичного запасу необхідно відібрати лексичні одиниці, наділені національно-культурною семантикою. До таких лексичних одиниць зазвичай відносять національні реалії, що є елементами національної системи понять народу-носія мови (назви державних установ та органів, витворів мистецтва, історичних фактів і подій у житті народу тощо), лексичні одиниці, що володіють додатковими значеннями, здатними викликати у свідомості носія мови певні культурно-історичні асоціації, а також ті, що містять у собі інформацію національного характеру (імена видатних осіб, суспільних діячів, науковців, письменників).

Висновки./Conclusions. У результаті проведення дослідження встановлено, що у процесі формування лексичної компетенції майбутніх перекладачів значну роль відіграє використання лінгвокраїнознавчого підходу, оскільки це дозволяє їм оволодіти еквівалентними і безеквівалентними лексичними одиницями, фоною або термінологічною лексикою, фразеологічними одиницями у змісті яких відображено специфіку світосприйняття народу-творця мови. За умови його використання оволодіння лексичним запасом іноземної мови відбувається одночасно з вивченням національної культури її носіїв, особливості комунікативної поведінки яких пов'язані з їх приналежністю до певної лінгвокультурної спільноти, для якої характерний специфічний тип взаємин між членами групи відповідно до їх соціальних ролей, культурних цінностей і норм поведінки.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ВНЗ

Шкурашівська Світлана Василівна

к.біол.н., асистент кафедри
біологічної та медичної хімії ім. академіка Г. О. Бабенка

Денисюк Анастасія Святославівна

Демчук Вероніка Сергіївна

Студентки I курсу

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. У статті досліджується роль самостійної роботи у житті студентів – медиків. Автори цієї статті хочуть донести важливість вміння працювати самостійно і засвоювати матеріал з більшою ефективністю. Вони знайшли і об'єднали доступні джерела які поширювались на просторах інтернету, щоб читання було легким і доступним. У викладеному матеріалі висвітлюються практичні підходи до організації і проведення самостійної роботи студентів в умовах інформаційного навчального середовища під час підготовки фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: самостійна робота, активна навчально-пізнавальна діяльність, процес навчання, інформаційне навчальне середовище.

Вступ. Для вдосконалення навчального процесу в медичному ВНЗ велика увага приділяється організації самостійної роботи студентів. Це особлива форма навчання, виконання якої вимагає активної розумової діяльності. Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Всі ми знаємо, що самостійна робота студента відіграє таку ж важливу роль як і власне робота з викладачем.

В сучасних реаліях життя студенти повинні працювати самостійно, щоб

здобути омріяну професію та досягти певного кваліфікаційного рівня. Життям доведено, що тільки ті знання, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду, думці і дії, будуть насправді міцні. В процесі викладання навчального матеріалу засвоюється 15 відсотків інформації, що сприймається на слух, 65 відсотків – слух і зір. Саме тому, медичні заклади освіти вимагають самостійної роботи студента, адже професія лікаря дуже відповідальна.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз особливостей самостійної роботи студента в медичних ВНЗ.

Результати та обговорення. *Позааудиторній самостійній роботі* належить особлива роль у розвитку індивідуальності студентів. Зміст процесу навчання у ВНЗ полягає у здобутті необхідних для професійної діяльності знань, умінь і навичок, а також способів, які забезпечують одержання і використання цих знань як у практичній роботі за спеціальністю, так у повсякденному житті.

Студент самостійно здійснює пошук матеріалів із заданої теми в бібліотеці чи інтернеті, знайомиться з необхідною літературою. Проведення самостійної роботи студентів у такій формі свідчить про ефективність отримання знань, сприяє розвитку клінічного мислення, уваги, працездатності, а отже відіграє важливу роль у вдосконаленні навчального процесу. В наш час, з метою вдосконалення навчального процесу в медичному ВНЗ, велике значення надається впровадженню таких педагогічних технологій у навчальний процес, що сприяють формуванню особистості, здатної до самоосвіти та розвитку здібностей, що визначають індивідуальний спосіб мислення. У навчальному процесі медичного ВНЗ організація самостійної роботи студентів є дуже важливою і складною частиною навчального процесу.

Модернізація освіти передбачає збільшення *обсягу самостійної роботи* та посилення її ролі. Студенти повинні формувати відповідні компетенції у процесі позааудиторної самостійної роботи і опановувати основи систематизованих знань.

Самостійна робота студентів забезпечується всіма навчально

методичними засобами, необхідними для вивчення конкретної навчальної дисципліни чи окремої теми: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, навчально-лабораторним обладнанням, електронно-обчислювальною технікою тощо. З цією метою викладачами створюються методичні посібники для самостійної роботи студентів та організовуються наукові гуртки.

Основними функціями самостійної роботи студентів є: пізнавальна, самостійна, прогностична, коригуюча та виховна.

Пізнавальна функція визначається засвоєнням студентом систематизованих знань з дисциплін.

Самостійна функція - це формування вмінь і навиків, самостійного їх оновлення і творчого застосування.

Прогностична функція є вмінням студента вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання.

Коригуюча функція визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність.

Виховна функція - це формування самостійності як риси характеру.

Висновки.

Отже, якщо навчальний матеріал опрацьовується власноручно, самостійно (індивідуально) виконується завдання від його постановки до аналізу отриманих результатів, то засвоюється не менше 90 відсотків інформації. Загалом, самостійна робота студентів – це невід’ємна частина навчального процесу, що сприяє поглибленню й розширенню знань, посиленню інтересу до пізнавальної діяльності, формуванню творчої особистості спеціаліста, здатного до самовдосконалення та самоосвіти.

Таким чином, самостійна робота студентів передбачає високий рівень теоретичної та практичної підготовки студентів, розвитку їх особистісних якостей, сприяє розвитку клінічного мислення, уваги та працездатності.

**ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ВНЗ У ВІРТУАЛЬНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ**

Ясінський Андрій Миколайович

кандидат педагогічних наук, доцент
проректор з інформаційного забезпечення
та інноваційних технологій навчання
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна
ORCID ID 0000-0002-1894-1314

Яницька Олена Юріївна

кандидат педагогічних наук, доцент
проректор з навчально-методичної роботи та гуманітарної освіти
університету
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна
ORCID ID 0000-0003-4965-1720

Іванюта Ольга Володимирівна

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна
ORCID ID 0000-0002-3316-9879

Постановка проблеми. Забезпечити належний рівень якості вищої освіти в умовах воєнного стану можливо тільки з використанням повноцінного цифрового освітнього середовища. Надання якісних освітніх послуг в університеті можливо тільки при дотриманні принципів - мобільності та демократизму освіти. Реалізація цих принципів вимагає створення навчального середовища доступного в будь-який час і не залежно від місця знаходження студента. Програмно-технічні платформи Інтернету та його комунікаційні

властивості є реальним середовищем для створення віртуальних освітніх просторів. Реальні результати у створенні віртуальних освітніх просторів досягнуто в США, Англії, Європі та інших провідних освітніх державах світу. Вимоги та мотивація до створення віртуальних освітніх платформ в Україні та за кордоном суттєво відрізняються.

Орієнтація освітньої діяльності університету на задоволення вимог ринку праці, реалізація парадигми студентоцентрованого навчання в умовах воєнного стану та переорієнтацію діяльності студентів з пасивно-пізнавальної в професійно-практичну площину вимагає принципово інших підходів до організації підготовки майбутніх фахівців. Віртуальне навчальне середовище (ВНС) закладу вищої освіти набуває статусу інтегративної платформи, що об'єднує контент освітніх компонентів та методичний потенціал кафедр, спрямованих на досягнення програмних результатів навчання.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Розвиток освітніх технологій тісно корелюється із становленням інформаційно-комунікаційних технологій. Наукова педагогічна література постійно досліджує проблематику залучення комп'ютерних технологій в навчальний процес. Про те соціальні збурення останнього періоду значно загострили тематику педагогічних досліджень цифрових освітніх середовищ.

Становлення віртуальних навчальних середовищ у сьогоdnішньому розумінні розпочалось із накопичення значної кількості досліджень, пов'язаних із розробкою та застосуванням навчальних середовищ та хмарних технологій в різних сферах застосування, зокрема і у навчанні.

Досліджуючи розвиток педагогічних технологій В. Ю. Бикова (2002) виокремлює поняття «навчальне середовище», вважаючи, що це "штучно побудована система, структура складові якої створюють необхідні умови для досягнення цілей навчально-виховного процесу". Поняття «навчальне середовище» ми зустрічаємо у багатьох педагогічних дослідженнях, його вводять багато науковців, зокрема В. Ю. Биков (2002) та В. Г. Кремень у своєму дослідженні розкривають його зміст, вважаючи що навчальне середовище (НС)

це "штучно і цілеспрямовано побудований у навчальному закладі суттєвий оточуючий учня простір (що не включає самого учня), в якому здійснюється навчально-виховний процес та створені необхідні і достатні для його учасників умови щодо ефективного і безпечного досягнення цілей навчання і виховання".

В педагогічному дослідженні Т. О. Міщенко та Н. В. Стаднік (2017) відмічається, що: «зміщення акцентів в освітньому процесі на учіння студента має спричинити за собою розвиток методичного, організаційного та технологічного забезпечення».

Перші ідеї, що стали теоретичною платформою формування віртуальних освітніх технологій, зроблено науковцями та учнями-методистами, які досліджуючи комп'ютерні та телекомунікаційні середовища, в основі яких закладені цілі освітнього характеру ототожнювали їх із навчальними середовищами (М. Вайндорф-Сисоєва, В. Кухаренко, В. Шитова, С. Хапаєва, М. Євдокімова (2002), Г. Матіко, Р. Гуревич, О. Шестопа, О. Самойленко, С. Aldrich, D. Crookall, P. Torres, R. Marriott, E. Irala, A. Ramos, Y. Nishina, M. Plana). А педагог дослідник Сороко Н. В. (2012) під комп'ютерно орієнтованим навчальним середовищем (КОНС) розуміє "відкрите або закрите ІКТ навчальне середовище педагогічних систем, основними дидактичними функціями якого є педагогічно доцільне координоване й інтегроване використання комп'ютерноорієнтованих засобів навчання, електронно освітніх ресурсів і сервісів відкритих або закритих інформаційно-комунікаційних мереж, що орієнтовані на потреби учасників навчального процесу".

З часом педагогічне поняття «комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище» трансформується у поняття хмарні технології. Учений, Г. Д. Кисельов (2013), хмарні обчислення трактує як "програмно-апаратне забезпечення, яке доступно користувачу через Інтернет у вигляді сервісу, який надає зручний інтерфейс для віддаленого доступу до обчислювальних ресурсів (програми даних)".

Продовжуючи досліджувати програмно-технічні ресурси Інтернету Шишкіна М. П. (2013) та Попель М. В. (2013) у своїй праці вводять поняття "

хмаро орієнтоване освітнє середовище ", під якими розуміють такі сервіси, які "призначені для того, щоб робити доступними користувачеві прикладне програмне забезпечення, простір для зберігання даних та обчислювальні потужності через Інтернет".

Досліджуючи інформаційне середовище навчального закладу Стрюк А. М. (2014) та Рассовицька М. В. (2014) вводять таке поняття як «хмаро орієнтовані ІКТ навчання», під яким розуміють "сукупність методів, засобів і прийомів діяльності, що використовуються для організації і супроводу навчального процесу, збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання, подання повідомлень і даних навчального призначення та використовують динамічний масив віртуалізованих апаратних і програмних ресурсів, доступних через мережу незалежно від термінального пристрою.

Мета статті є теоретичне та емпіричне розкриття психолого педагогічних аспектів віртуального навчального середовища. Уточнення педагогічних аспектів концепції віртуального навчального середовища, придатного для організації повноцінного змішаного навчального процесу, забезпечення доступу до навчального контенту, адміністрування взаємодії студента та викладача, створення умов імітації повноцінної взаємодії в умовах віртуальної реальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «Віртуальне навчальне середовище» в педагогічній та науковій літературі постійно трансформується. До трактування цього терміну підходять із засад педагогіки, психології, методики викладання, інженерії програмного забезпечення, тощо. Із розширенням функціональних характеристик програмно-технологічних комплексів, що задіяні у ВНС, тлумачення поняття “віртуальне навчальне середовище” і надалі зазнаватиме еволюційних змін.

Одне із перших тлумачень цього терміну, ми зустріли у матеріалах Познанської конференції. Автор Стайлз [Stiles M. J.] (2000) стверджує, що «віртуальні навчальні середовища (ВНС) – це системи управління навчальним процесом, які створені для навчальної діяльності студентів і забезпечують

необхідне наповнення й ресурси для поширення знань і успішного навчання».

Ряд авторів оцінюють ВНС як «допоміжну програмну систему для створення віртуальних навчальних закладів та функціонування дистанційного навчання» (В. Кухаренко, В. Любченко, П. Царевский, С. Лисенко, О. Горбачов, В. Штанько, А. Okada, Н. Jarvis та ін.); Е. Сарафанюк трактує ВНС як інтерактивне 3D-змодельоване середовище, спрямоване на проведення професійно-орієнтованого тренування.

Зокрема, В. Кухаренко (2007) тлумачить віртуальне середовище як "віртуальну реальність, що створюється технічними засобами: гіпертекстові сторінки, електронна пошта, групи новин, чат, аудіо- та відео-конференції тощо".

Зарубіжні вчені Р. Torres та Е. Irala вкладають в поняття ВНС "навчальне середовище он-лайн, що ґрунтується на роботі інформаційних та комунікативних засобів, які можуть бути використані для здійснення спільної навчальної діяльності".

В. Г. Терещук (2014) досліджуючи методику формування лексичної компетентності в умовах віртуального навчального середовища підходить до пояснення сутності ВНС через термін «віртуальна реальність».

Досліджуючи властивості комп'ютерно-орієнтованих навчальних середовищ Ю. О. Жук (2012) стверджує, що під ВНС можна розуміти мережевий сервіс, призначений "для щоденного користування, що містить усі необхідні елементи теоретичних і практичних знань, контролю і самооцінки навчальної діяльності, форми організації адаптації, мотивації і творчої спрямованості".

Досліджуючи компоненти та властивості дистанційного навчання Фальштинська Ю. (2016) виділяє «засоби підтримки навчання студентів у системі ВНС»: 1. Комунікація. 2. Оцінювання. 3. Співпраця.

Зміст кожного із засобу, описаний автором дослідження, розкриває методику викладання освітніх компонентів у закладі вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій навчання.

Найчастіше, як основу віртуального освітнього середовища, автори досліджень розглядають програмно-технічний комплекс «Moodle», деколи помилково ототожнюючи його із віртуальним навчальним середовищем. Так у науковому дослідженні Полотай О. І. проведено детальний аналіз системи дистанційного навчання Moodle, сформовано рекомендації «Розроблення електронних курсів у віртуальному навчальному середовищі».

Окремі автори наукових досліджень розглядають віртуальне освітнє середовище із «прив'язкою» до методики викладання конкретних освітніх компонентів, або групи навчальних дисциплін.

Автор Терещук В. Г. (2014) досліджує методики формування англомовної лексичної компетенції в умовах ВНС.

Дослідниця із Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка Сальник І. В. (2008) ґрунтовно аналізує проблему використання віртуального і реального середовища у процесі навчання фізики та методики її викладання.

Створювати віртуальне навчальне середовище (ВНС) для підтримки навчальної компоненти, окремої спеціальності чи навіть факультету недоцільно. ВНС має об'єднувати систему управління навчальним процесом, забезпечувати необхідне наповнення й ресурси для поширення знань і успішного навчання.

Дослідник педагогічних інновацій Сальник І. В. (2008) підсумовуючи результати пошуку стверджує, що «у найбільш загальному вигляді під віртуальною освітою ми розуміємо процес і результат взаємодії суб'єктів і об'єктів освіти, що супроводжується створенням ними віртуального освітнього простору, специфіку якого визначають дані об'єкти і суб'єкти. Існування віртуального освітнього простору поза комунікацією вчителів, учнів та освітніх об'єктів неможливо». За класифікацією яку запропонувала М. Євдокімова, «складовими комп'ютерної віртуальної реальності є текстова, мультимедійна, сенсорно-занурювальна ВР».

Опис ефективного віртуального освітнього середовища знаходимо на

головній веб сторінці КПІ ім. Ігоря Сікорського. «Платформа дистанційного навчання «Сікорський» (Платформа «Сікорський») – це відкрите віртуальне навчальне середовище КПІ ім. Ігоря Сікорського, яке надає адміністраторам, викладачам та студентам широкі можливості щодо застосування сучасних технологій дистанційного навчання, розроблення веб-ресурсів навчальних дисциплін, організації інтерактивної взаємодії між викладачами та студентами, а також управління дистанційним навчальним процесом.» (<https://www.sikorsky-distance.org>).

Окрім програмно-технічного комплексу Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) Платформа «Сікорський» об'єднує хмарні сервіси G Suite for Education та інші програмні продукти. Важливим доповненням до структури що запропонована КПІ ім. Ігоря Сікорського могли б стати середовища, розроблені освітніми установами, наприклад віртуальне навчальне середовище MOOC (Massive Open Online Courses).

Власну модель віртуального освітнього середовища розробляють фахівці Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

ВНС навчального закладу має відповідати сучасним тенденціям розвитку інформаційно-комунікаційних користувацьких середовищ. Передбачаємо, що до складу сучасної ВНС має входити три модулі: модуль адміністрування; модуль управління контентом; модуль доступу до програмно-технічних комплексів супроводу.

Адміністративний модуль програмного забезпечення, призначений підвищити ефективність управління навчальним закладом. До його функціональних характеристик входять: координування управлінських дій, управлінських інформаційних потоків, контроль їх виконання; формалізація результатів навчання; засоби контролю та педагогічних вимірювань. Як прототип адміністративного модуля можна запропонувати відому розробку АСУ «ВНЗ» від НДІ ПІТ та інші аналогічні проекти.

Надзвичайно важливий і трудомісткий у формуванні буде модуль, що

містить навчальний контент. Із аналізу запропонованих до використання модулів роботи з контентом можна виділити:

- програмні компоненти роботи із текстовим матеріалом, на сьогодні найбільш поширені. Актуальною задачею в цьому секторі є забезпечення вимог доброчесності, захист авторських прав, боротьба із плагіатом;

- середовища мультимедійного та інтерактивного контенту, найбільш активно формуються в умовах дистанційного та змішаного навчання;

- засоби використання візуального та графічного контенту. В цьому сегменті домінують стандарти презентації, попри те активно генеруються і нові ідеї.

- засоби залучення Інтернет-ресурсів в навчальний процес. Приклади такої інтеграції активно досліджувались науковцями.

- Інституційний репозитарій необхідний компонент освітньої діяльності вищого навчального закладу, його зміст в значній мірі інтегрований в навчальний контент, тому важливо забезпечити доступ до першоджерел.

- цифрові ресурси університетської бібліотеки. Досягти повнотекстового оцифрування бібліотечного фонду в сучасних умовах неможливо, але перспективу для такого розвитку необхідно закласти у середовища ВНС.

- засоби ведення довідкової інформації. Як перший крок у розвитку цієї структури поширення набувають університетські вікіпедії та глосарії.

Складним та неоднозначним виявиться модуль доступу до програмно технічних комплексів супроводу навчального процесу. В залежності від конфігурації навчальних компонент, освітніх програм та інших факторів для повноцінної роботи віртуального освітнього простору університету необхідно використовувати широкий набір програмних пакетів, сервісних послуг, хмарних технологій. Набір функціональних характеристик цього модуля за призначенням можна розділити на декілька груп:

Засоби телекомунікації. За популярністю список таких програм очолить пакет Zoom, сервіси GOOGLE та інші популярні платформи. Пакети, що імітують реальні процеси, тренажери, ігрові середовища, спрямовані на

формування професійних компетенцій.

Пакети та програмні середовища, призначені для виконання професійних обов'язків випускниками. Перелік таких пакетів, як правило, розпочинають із списку середовищ програмування, що вивчаються з метою формування програмних результатів навчання для ІТ спеціалістів.

Середовища розробки власного контенту. Забезпечити повноцінний навчальний процес, використовуючи виключно запозичений цифровий контент, неможливо. Система організації роботи професорсько-викладацького колективу над створенням цифрового контенту опирається на традиції та вимоги навчально-методичної служби закладу вищої освіти.

Засоби фіксації та дослідження результатів навчальної діяльності. Найменш видимий проте важливий сектор освітньої діяльності. Правильні управлінські стратегічні та і тактичні рішення можуть прийматись виключно на результатах професійних аналітичних досліджень, які на сьогоднішній день вимагають підтримки відповідного програмного забезпечення.

Запропонована нами модель ВНС інтегрує в собі всі складові освітнього процесу, створює умови його оптимізації та підвищення ефективності в умовах змішаного навчання та критично низького рівня прямого спілкування із студентами. Проектування та запровадження ВНС в освітню практику університету вимагає методичної підготовки професорсько-викладацького колективу вищого закладу освіти. Ця проблема вимагає детального вивчення науковцями та вироблення рекомендацій та методик організації освітнього процесу в умовах військового стану із використанням ВНС.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Аналіз тенденцій розвитку та педагогічного тлумачення вченими поняття “віртуальне навчальне середовище” вказує на те, що в освітньому просторі сформована гостра потреба в організації спеціально організованого цифрового середовища що ефективно підтримує всі функції навчального процесу.

Виділені нами компоненти ВНС об'єднують оцифровані контент-ресурси, програмно-технічні платформи, системи управління та опрацювання даних.

Комплексне використання таких систем дозволяє організовувати ефективний навчальний процес за індивідуальною студенто-орієнтованою траєкторією.

Доступні комплексні ВНС, сформовані в навчальних закладах, потребують глибокого наукового аналізу та розробки педагогічно обґрунтованих методик навчання з використанням комп'ютерно-орієнтованих технологій та наявного цифрового простору.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВ'ЯЗКУ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ З ПОЗИЦІЙ ГЕДОНІСТИЧНОГО ТА ЕВДЕМОНІСТИЧНОГО ПІДХОДІВ

Дунас Оксана Ігорівна

кандидат юридичних наук

доцент, магістрант

Львівський Національний університет

імені Івана Франка

Внаслідок глобалізації кожний з нас переживає не одну складну проблемну ситуацію, яка має серйозний вплив на психологічний стан людини та її мотивацію. В умовах, яких ми живемо останні роки, люди часто знаходяться під великим психологічним тиском, відчують страх, тривогу та невизначеність. Ці емоції можуть вплинути на психологічне благополуччя людини, знизити її настрій та підвищити рівень стресу. Це може призвести до появи різних психічних проблем, таких як депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад та інші.

Однак, з іншого боку, в складних життєвих умовах може з'являтися нова мотивація, пов'язана зі захистом рідної країни, допомогою військовим, відстоюванням своїх ідеалів та переконань. Це може підвищити мотивацію людей та дати їм додаткову енергію для боротьби.

Отже, тема зв'язку психологічного благополуччя і мотивації особистості на сьогоднішній день є дуже важливою, оскільки може вплинути на життя багатьох людей. Розуміння цього зв'язку може допомогти в розробці ефективних програм підтримки та реабілітації і практичних рекомендацій для тих, хто займається психологічною підтримкою людей, а також у виявленні можливих наслідків цього зв'язку для особистості та суспільства в цілому.

Для досягнення поставленої теоретичної мети використаємо метод системного аналізу, який дозволить розглянути проблему у комплексі та з'ясувати зв'язки між різними факторами, що впливають на психологічне благополуччя та мотивацію особистості. Узагальнення результатів проведемо з використанням інтерпретаційних методів класифікації, пояснення й узагальнення даних.

Для початку розглянемо основні теоретичні засади, які описують зв'язок психологічного благополуччя і мотивації особистості.

Психологічне благополуччя є особливим станом задоволеності від життя, радості буття, наближення до ідеалу та відноситься до категорії моральної свідомості особистості [1]. Психологічне благополуччя нерозривно пов'язане з почуттями та емоціями, які надають йому додаткового забарвлення. Це може бути досягнуто шляхом забезпечення своїх базових потреб, таких як безпека, підтримка, сенс життя, а також розвиток своїх здібностей та компетенцій.

Мотивація особистості - це сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають напрямок та інтенсивність діяльності особистості, спрямовані на досягнення певної мети або задоволення потреби [8]. Це може бути досягнуто шляхом відчуття задоволення від виконання завдання або досягнення певної мети, а також шляхом бажання отримати певну винагороду або уникнути певного негативу.

На наш погляд існує взаємозв'язок між цими двома концепціями. Психологічне благополуччя може бути досягнуто шляхом відчуття задоволення від роботи, яка надає можливість розвиватися та використовувати свої здібності. У свою чергу, мотивація може бути збуджена шляхом досягнення позитивних результатів та відчуття внутрішньої задоволеності від виконання завдання. Адже робота, яка дозволяє розвиватися та використовувати свої здібності, зазвичай приносить задоволення. Людина відчуває, що її таланти та знання були використані на повну міру, що дозволяє їй відчувати себе корисною та впевненою в своїх силах. Це може призводити до підвищення самооцінки та зниження рівня стресу.

Крім того, досягнення позитивних результатів та відчуття внутрішньої задоволеності від виконання завдання можуть бути мотивуючим фактором для людини. Коли людина отримує задоволення від своєї роботи, їй більше хочеться виконувати цю роботу, що може збільшувати її продуктивність та ефективність. Це може стимулювати людину до досягнення нових цілей та розвитку в особистісному та професійному планах.

Отже, психологічне благополуччя може бути досягнуто шляхом відчуття задоволення від роботи, яка надає можливість розвиватися та використовувати свої здібності, і це може бути підсилено мотивацією, яка виникає при досягненні позитивних результатів та відчуття внутрішньої задоволеності від виконання завдання.

Одним з аргументів на підтримку цього твердження є дослідження Раян Р. М., і Деці Е. Л. "Про щастя та людський потенціал: огляд досліджень гедонічного та евдемонічного благополуччя". У цій статті автори проаналізували дослідження з питань задоволення життя та психологічного благополуччя. Вони зазначають, що позитивні емоції, зокрема відчуття задоволення, можуть бути частиною психологічного благополуччя, проте для досягнення повноцінного благополуччя необхідне також здійснення осмисленої діяльності, яка дає змогу реалізовувати свої здібності. В статті також досліджується, як внутрішня мотивація, спрямована на досягнення цілей, що мають значущість для особистості, пов'язана з вищим психологічним благополуччям та самореалізацією [10].

Отже, мотивація і психологічне благополуччя тісно взаємозв'язані, оскільки задоволення потреб і досягнення цілей може позитивно впливати на психічний стан людини. Наприклад, якщо людина досягає своєї мети, то вона може відчувати задоволення та підвищувати своє психологічне благополуччя.

Таким чином, розуміння зв'язку між психологічним благополуччям та мотивацією особистості допомагає людям знайти баланс між своїми особистісними потребами та прагненнями, що сприяє їхньому психологічному благополуччю та досягненню мети.

Характеризуючи аналіз психологічного благополуччя та мотивації особистості з позицій гедоністичного та евдемоністичного підходів, що розглядають зв'язок між цими конструктами, робимо наступні висновки.

Гедоністичний підхід фокусується на задоволенні та приємних відчуттях, тоді як евдемоністичний підхід акцентує на переживанні значущості, цінності та мети в житті [9].

Гедоністичний підхід зазвичай зводить щастя до моментального задоволення, тоді як евдемоністичний підхід розглядає щастя як більш довгострокове та узагальнене поняття.

З гедоністичної точки зору, зв'язок психологічного благополуччя та мотивації особистості визначається відчуттям задоволення і приємних емоцій, які людина отримує від досягнення своїх цілей. Гедоністичний підхід базується на теорії, що людина мотивована досягненням приємності та уникненням болю.

Таким чином, зв'язок психологічного благополуччя та мотивації особистості з гедоністичного підходу можна описати так: чим більше людина отримує задоволення від досягнення своїх цілей, тим більше її мотивація досягти їх в майбутньому. Однак, згідно з гедоністичною теорією, це відчуття задоволення може бути тимчасовим і відступити перед відчуттям болю чи незадоволення.

Евдемоністичний підхід, з іншого боку, вважає, що зв'язок психологічного благополуччя та мотивації особистості базується на досягненні більш глибоких, стійких та значущих цінностей та цілей, які допомагають людині розвиватись та відчувати задоволення від свого життя. Цей підхід вважає, що мотивація досягнення більш глибоких цілей та значень веде до більш стійкого та значущого психологічного благополуччя [10].

Отже, зв'язок психологічного благополуччя та мотивації особистості з евдемоністичного підходу можна описати так: чим більше людина зосереджена на досягненні значущих цілей та цінностей, тим більше вона розвивається та відчуває задоволення від свого життя. З цього підходу випливає, що мотивація особистості повинна бути зорієнтована на досягнення значущих цілей, а не

тільки на приємні емоції.

Також важливо зазначити, що гедоністичний та евдемоністичний підходи не є взаємовиключними. Більшість людей має як приємні, так і значущі цілі, тому мотивація та психологічне благополуччя можуть бути обумовлені як гедоністичними, так і евдемоністичними факторами.

Існує багато досліджень, що підтверджують зв'язок між психологічним благополуччям та мотивацією особистості. Ось два приклади таких досліджень:

1. Дослідження "Hedonic and eudaimonic motives for activities: An examination of their relations with happiness experienced in everyday life" виявило, що евдемоністичні мотиви пов'язані з більш високим рівнем щастя в повсякденному житті, ніж гедоністичні мотиви. [7]

Дослідження "Hedonic and eudaimonic motives for activities: An examination of their relations with happiness experienced in everyday life" було проведене в 2009 році у США Міхелем Стейнбергом та Райаном Райсом. Основною метою дослідження було дослідити зв'язок між мотивацією насолоди (hedonic motivation) та мотивацією евдемонії (eudaimonic motivation) зі щастям, яке люди відчують у повсякденному житті [7].

Для проведення дослідження було запрошено 191 студента, які мали заповнити спеціальний опитувальник. У опитувальнику студентам було запропоновано перелік різноманітних дій, і вони повинні були вказати, які з цих дій вони зазвичай виконують та чому вони це роблять. Зокрема, студентам було запропоновано різні варіанти мотивів насолоди (наприклад, "щоб отримати задоволення"), а також варіанти мотивів евдемонії (наприклад, "щоб розвивати свої здібності").

Після того, як студенти заповнили опитувальник, їм було запропоновано щоденник, в якому вони протягом семи днів мали фіксувати свої щоденні відчуття щастя та благополуччя. Дослідники аналізували зв'язок між мотивами насолоди та мотивами евдемонії зі щастям, яке студенти відчували в повсякденному житті.

Згідно з результатами дослідження, студенти, які мали більш

евдемоністичний підхід до життя (тобто ті, які відзначили більше мотивів евдемонії), мали більший рівень щастя та благополуччя в повсякденному житті, порівняно зі студентами, які більше орієнтовані на насолоду. Крім того, студенти, які відзначили більше мотивів евдемонії, зазвичай відчували більш глибоке задоволення та задоволення від виконаної роботи.

Однак, результати дослідження також показали, що мотивація насолоди може мати свої позитивні сторони, особливо в тих випадках, коли люди можуть використовувати цю мотивацію для досягнення більш глибоких цілей. Наприклад, студенти, які зазначили, що отримують задоволення від роботи над дослідженням, також зазвичай відчували більш глибоке задоволення від виконаної роботи.

Отже, дослідження "Hedonic and eudaimonic motives for activities: An examination of their relations with happiness experienced in everyday life" показало, що мотивація насолоди та мотивація евдемонії можуть мати різні зв'язки зі щастям та благополуччям в повсякденному житті. Однак, результати дослідження також підкреслюють, що знаходження балансу між цими двома видами мотивації може бути важливим для досягнення максимального рівня щастя та благополуччя в житті [7].

2. Дослідження "Eudaimonic well-being and motivation at school: A longitudinal investigation" показало, що студенти, які більш захоплені своїми навчальними цілями та відчують більш евдемоністичний підхід до навчання, мають вищий рівень емоційного благополуччя та задоволення від навчання [11].

Дослідження "Eudaimonic well-being and motivation at school: A longitudinal investigation" проведене в 2011 році австралійськими психологами, які досліджували зв'язок між мотивацією на досягнення та евдемонічним благополуччям учнів середньої школи. У дослідженні брали участь 242 учні, які заповнювали анкети впродовж трьох років [11].

Дослідження базувалося на концепції евдемонічного благополуччя, яка описується як стан, коли людина живе відповідно до своїх внутрішніх

цінностей і прагнень, а не тільки задовольняє свої потреби на момент. Мотивація на досягнення, з іншого боку, описується як прагнення до досягнення певної мети або результату. Дослідження показало, що евдемонічне благополуччя учнів було пов'язане зі збільшенням мотивації на досягнення в наступні роки. Ця зв'язок був виявлений як для хлопців, так і для дівчат. Дослідження також показало, що мотивація на досягнення впливала на евдемонічне благополуччя учнів, проте цей зв'язок був слабшим.

Отже, результати дослідження "Eudaimonic well-being and motivation at school: A longitudinal investigation" підтверджують, що евдемонічне благополуччя може бути важливим фактором, який сприяє збільшенню мотивації на досягнення серед учнів. Це може мати важливі наслідки для покращення навчального процесу та досягнення більш високих результатів.

Ці дослідження показують, що зв'язок між психологічним благополуччям та мотивацією особистості може бути більш ефективно вивчений, якщо розглядати його з різних підходів, таких як гедоністичний та евдемоністичний підходи. Гедоністичний підхід зазвичай орієнтований на миттєве задоволення та насолоду, тоді як евдемоністичний підхід зазвичай орієнтований на досягнення особистісного розвитку та досягнення значущих цілей.

Згідно з дослідженнями, люди, які мають більш евдемоністичний підхід до життя, зазвичай мають більший рівень задоволеності життям та щастя, оскільки вони знаходять задоволення в самому процесі досягнення своїх цілей та розвитку своєї особистості. З іншого боку, гедоністичний підхід може приводити до короточасного задоволення та насолоди, але не завжди веде до більш високого рівня загального благополуччя та щастя [11].

Отже, можна зробити висновок, що зв'язок між психологічним благополуччям та мотивацією особистості є складним та багатограним, і він може бути краще зрозумілим, якщо вивчати його з різних підходів.

Гедоністичний підхід стверджує, що головною метою людини є досягнення задоволення і уникнення болю. Це означає, що мотивація особистості базується на пошуку задоволення та уникненні незадоволеності.

Згідно з цим підходом, психологічне благополуччя пов'язане з максимізацією позитивних емоцій та мінімізацією негативних емоцій.

З іншого боку, евдемоністичний підхід стверджує, що головною метою людини є досягнення внутрішньої гармонії та самореалізації. Це означає, що мотивація особистості базується на потребі в особистісному зростанні та розвитку. Згідно з цим підходом, психологічне благополуччя пов'язане з досягненням особистісного зростання та розвитку, з внутрішнім почуттям задоволення та злагоди з собою.

Системний підхід допомагає розглянути ці два підходи як частини більшої системи, яка включає в себе мотивацію особистості та її психологічне благополуччя. Система може функціонувати ефективно, коли мотивація особистості підтримує її психологічне благополуччя.

З іншого боку, коли мотивація особистості переважно базується на гедоністичних принципах, це може призвести до тимчасового задоволення, але на довгостроковій перспективі може привести до відчуття незадоволеності та нещастя. Натомість, коли мотивація особистості базується на евдемоністичних принципах, це може допомогти досягти стійкого психологічного благополуччя та задоволення від життя. Структурно-функціональна організація цього зв'язку може бути описана як взаємодія мотиваційних факторів з психологічним благополуччям. Мотивація особистості впливає на психологічне благополуччя через різні механізми, такі як самореалізація, задоволення потреб, задоволення досягненнями, задоволення соціальними контактами тощо. З іншого боку, психологічне благополуччя може впливати на мотивацію особистості, наприклад, через збільшення енергії та мотивації для досягнення особистісних цілей. Розуміння цього зв'язку може допомогти людям досягти стійкого психологічного благополуччя та мотивації для досягнення особистісних цілей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герасимчук, Н. Г. (2012). Психологічне благополуччя особистості. Київ: Видавництво "Слово", 312 с.

2. Захарова, В. І. (2016). Психологічне благополуччя особистості: визначення, компоненти та детермінанти. Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки", 43, 44-49.
3. Кошова, І. В. (2015). Мотиваційні чинники формування психологічного благополуччя особистості. Психологічні науки: проблеми і здобутки, 1(27), 59-66.
4. Лаврінець, Г. В. (2014). Роль мотивації у формуванні психологічного благополуччя особистості. Соціальна психологія: сучасні проблеми досліджень, 3, 86-93.
5. Новікова, І. О. (2016). Взаємозв'язок мотивації до досягнень та психологічного благополуччя у студентів. Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки", 44, 38-42.
6. Піскун Р. І. (2016). Мотивація до досягнень та психологічне благополуччя. Педагогіка вищої та середньої школи, 51, 59-64.
7. Huta, V., & Ryan, R. M. (2010). Pursuing pleasure or virtue: The differential and overlapping well-being benefits of hedonic and eudaimonic motives. *Journal of Happiness Studies*, 11(6), 735-762.
8. Maslow, A. *Motivation and Personality* / A. Maslow. - 3rd edition. Harper & Row, 1987. - 370 p.
9. Niemiec, R. M., & Ryan, R. M. (2018). The distinction between eudaimonia and hedonia: A reconciling meta-analysis. *Review of General Psychology*, 22(2), 108-125.
10. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual review of psychology*, 52(1), 141-166.
11. Ryan, R. M., Deci, E. L., & Vansteenkiste, M. (2016). Eudaimonic well-being and motivation at school: A longitudinal investigation. *Journal of educational psychology*, 108(2), 242-257.

ОСОБЛИВОСТІ МІКРОСЕРЕДОВИЩА ЗАСУДЖЕНИХ

Жулковський Вадим Вікторович

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри кінології

Територіально відокремлене відділення

Хмельницька філія Академії

Державної пенітенціарної служби

Вступ. У психології кожного конкретного колективу поряд із загальними характеристикам є і специфічні. Важливими в їх формуванні виступають особливості людей, які до нього входять. Колектив засуджених є спільнотою закритого типу, він обмежений в зв'язках з іншими колективами, суспільними та державними організаціями, ненаділений повноваженнями виступати від свого імені. Не знаючи особливостей мікросередовища засуджених, психологічних характеристик його окремих груп, традицій та звичаїв, які існують в таких колективах, працівник кримінально-виконавчої служби не може вважатися готовим до виконання покладених на нього функцій. Результативність його праці з перевиховання та ресоціалізації засуджених, забезпечення особистої безпеки обумовлюються і наявністю знань кримінальної субкультури, яка до теперішнього часу продовжує панувати у місцях позбавлення волі.

Мета роботи. Виокремлення та узагальнення основних особливостей мікросередовища засуджених.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація, абстрагування; емпіричні: спостереження.

Результати та обговорення. Більшість засуджених розуміють, що суспільство бачить в них, перш за все, злочинців, які порушили закон, тобто усвідомлюють себе як людей зі схожою долею. Вважається, що між «ними» ув'язненими та вільними законослухняними громадянами пролягає невидима межа. Причому якщо у вперше засуджених усвідомлення «ми» ще відсутнє, або

не повністю сформоване, то у свідомості рецидивістів чітко зафіксоване поняття спільноти, з якою вони себе ідентифікують. Така консолідація підтримує засуджених, додає їм душевної рівноваги. Разом з тим, вона посилює відчуженість засуджених від суспільства, ускладнює їх подальшу адаптацію до нормального життя. Консолідація засуджених та їх протистояння оточуючому світу призводить до виникнення і розвитку малих соціальних груп.

Фактори, що впливають на формування у середовищі засуджених малих неформальних груп:

- можливість задоволення своїх потреб в умовах обмежених можливостей, особливо відчуття захищеності, а звідси прагнення потрапити до складу групи, здатної захистити своїх членів;

- мала неформальна група виступає засобом підсилення своїх сил і можливостей, є свого роду стимулятором кримінальної поведінки (агресії та жорстокості);

- неформальна група часто стає джерелом моральної чи психологічної підтримки;

- у неформальній групі часто виконуються ті ролі, що в силу особистісних властивостей неможливо виконувати у суспільному житті;

- мала група дозволяє відчувати свою значущість, коли людина більше нікому не потрібна.

Мікросередовище – це об’єктивна соціальна реальність, що є сукупністю матеріальних, політичних, ідеологічних та соціально-психологічних факторів, які безпосередньо взаємодіють з людиною у процесі її життя та діяльності. Мікросередовище засуджених являє собою найближче оточення під час відбування кримінального покарання.

У будь-якій установі виконання покарань, слідчому ізоляторі вплив на особистість засудженого (ув’язненого) здійснюється як під час реалізації індивідуальних форм роботи, так і через соціальну групу.

Для досягнення позитивних результатів в цій роботі слід чітко орієнтуватися у характеристиках груп, які утворюються в мікросередовищі

засуджених, та активно використовувати вплив позитивно спрямованих осіб. Зазвичай в мікросередовищі засуджених виділяють групи активу, резерву, пасиву і важковиховуваних.

Група активу – засуджені, які щиро покаялись у скоєному і твердо стали на шлях виправлення, беруть активну участь у соціально корисній трудовій і громадській діяльності, своїми діями і поведінкою сприяють перевихованню інших осіб, позбавлених волі.

Група резерву – це засуджені, які також прийняли рішення виправитися, активно виконують трудові завдання, але не проявляють ініціативи у перевихованні інших.

Група пасиву – засуджені, які ще не прийняли остаточного рішення про стратегію своєї подальшої поведінки, їх вчинки і дії значною мірою залежать від поточної ситуації.

Нарешті, найскладніша соціальна група – група важковиховуваних засуджених, до якої належать особи, які не лише не стали на шлях виправлення, а й не беруть участі у трудовому процесі, чинять протидію позитивному виховному впливу на засуджених як з боку адміністрації, так і групі активу. Члени цієї малої групи привносять у життєдіяльність засуджених численні конфлікти, нездорове суперництво, чинять психічне та фізичне насильство над «неугодними» їм засудженими.

Висновки. Отже, враховуючи вищезазначене, ми можемо зробити висновок, що роль групових (колективних) норм, цінностей, звичок, поведінки кожної з існуючих груп є досить значущою для засуджених, які до них входять. Тому працівники установ виконання покарань повинні мати чітке уявлення про характер та структуру певної малої групи, її психологічні ознаки, способи впливу на окрему особистість в залежності від її приналежності до певної мікрогрупи, про групові психологічні явища і враховувати ці знання в роботі із засудженими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крейдун Н. П. Основи пенітенціарної психології: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. Харків, 2007. 140 с.
2. Романовська Л. І., Попик Ю. В., Замула С. Ю. Модуль психолого-педагогічної компетентності: навч.-метод. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2013. 326с.
3. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія: навч. посіб. / С. О. Чебоненко, О. С. Третьак. Чернігів: 2011. 219с.

ПЛАЦЕБО. СУТЬ ТА РІВЕНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ

Нечитайло Лариса Якимівна

кандидат біологічних наук, асистент
кафедри біологічної та медичної хімії
імені академіка Г. О. Бабенка

Курас Лілія Дмитрівна

кандидат біологічних наук, асистент
кафедри біологічної та медичної хімії
імені академіка Г. О. Бабенка

Антоневич Марія Миколаївна

Студентка 1 курсу

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Немає іншого людського явища, що краще відображає невіддільну взаємодію між психологічними та соматичними факторами, ніж «ефект плацебо». Це явище є складним психобіологічним процесом, що складається з компонентів навчання та очікування, що діють на нейрофізіологічні системи. Але як саме воно працює?

Плацебо використовується в клінічних випробуваннях для перевірки ефективності лікування і найчастіше це дослідження лікарських засобів. Наприклад, люди в одній групі отримують випробуваний препарат, а інші отримують фальшивий препарат, або плацебо, під виглядом справжніх ліків. Таким чином, дослідники можуть визначити, чи препарат працює, порівнюючи, як реагують обидві групи. Питання етичності використання плацебо у, наприклад, клінічних випробуваннях на особах із певними хворобами, особливо за умови наявності більш ефективних способів полегшення стану цих осіб, лишається відкритим.

Мета роботи. Провести опитування шляхом анкетування серед студентів 1 курсу медичного університету щодо їх обізнаності з питання ефекту плацебо, використання цього ефекту у повсякденному житті і найголовніше доцільність

його використання.

Матеріали та методи. Останнім часом ефект плацебо став широко практикуватися в медицині (особливо в психіатрії). Деколи лікарі, цілеспрямовано призначають плацебо певному колу пацієнтів (наприклад, іпохондрикам – людям, які надмірно турбуються про стан свого здоров'я) або ж людям збудженим, які постійно про щось переживають. І як наслідок, страждають від часткої безсоння.

Нами було проведене анкетування між студентами 1-го курсу медичного факультету Івано-Франківського національного медичного університету.

Анкета містила наступні запитання:

1. Чи знаєте Ви що таке ефект Плацебо?
2. Чи використовували Ви ефект Плацебо у своєму житті?
3. Чи допоміг ефект Плацебо комусь з Ваших близьких?
4. Який «препарат-пустушку» Ви застосовували для досягнення ефекту Плацебо? Якщо Ви використовували це.
5. На якому рівні проявлялася реакція після прийому «препарату пустушки»? Якщо така реакція була?
6. Через який період часу поверталася симптоматика захворювання після застосування ефекту Плацебо?
7. Як Ви вважаєте чи варто застосовувати ефект Плацебо у медичній практиці?

Результати та обговорення. Для своєї роботи я провела опитування шляхом анкетування серед студентів 1 курсу щодо їх обізнаності з питання ефекту плацебо. Було опитано 80 студентів. Перший блок питань оцінював обізнаність опитуваних про ефект плацебо, на що ми отримали наступні відповіді. На питання «Чи знаєте Ви що таке «ефект плацебо»?» 89,7% опитаних студентів відповіли, що таке ефект плацебо, інших 10,3% не ознайомлені з цим поняттям. На 2-ге запитання «Чи спостерігали Ви ефект плацебо у повсякденному житті?» 80,8% студентів відповіли «так, спостерігали», а 19,2% відповіли «ні». Щодо їхньої думки «Чи ефективний

такий спосіб лікування для людини?» то 76,9% відповіли «Так», 23,1% — «Ні».

У другому блоці питань нас цікавило на скільки опитувані використовують ефект плацебо у повсякденному житті. В результаті на питання «Який «препарат-пустушку» Ви застосовували?» 46,2% студентів вважають, що найбільш простим та доступним препаратом плацебо є вітаміни, а 37,2% вважають, що це вода. І 16,7% мають інший варіант відповідей.

Також нас цікавило «На якому рівні проявляється реакція після прийому «препарату-пустушки?» на що 67,9% вважають, що реакція проявляється на психологічному рівні (емоційне піднесення), тобто людина після прийняття препарату відразу відчуває надію та віру на хороший ефект від лікування; 28,2% вважають, що реакція проявляється на фізіологічному рівні (покращення самопочуття); і тільки 3,8% вважають правильним варіантом відповіді психологічний рівень (емоційне вигорання). Не менш важливим також є питання «Через який період часу поверталася симптоматика захворювання після застосованого ефекту плацебо?» в результаті 46,8% студентів відповіли, що симптоми захворювання не поверталися зовсім; 26% відповіли, що симптоматика захворювання повернулася через декілька днів; 13% — через тиждень; 7,8% — відразу; 6,5% — через один місяць. І найголовнішим у опитуванні було питання «Як Ви вважаєте: чи варто застосовувати ефект плацебо у медичній практиці?» на що 72,2% студентів погоджуються з думкою, що ефект плацебо варто застосовувати у медичній практиці, а 27,8% переконані, що такий спосіб лікування не має місця для традиційної медицини. Така різниця обумовлена тим, що люди не надають переваги медицині на психологічному рівні, адже прагнуть одужати фізично. Таким чином, розуміємо, що ефект плацебо має справді широке коло застосування. Багаторазово було доведено ефективність використання даного ефекту.

Висновки. Як сказав одного разу Гай Юлій Цезар: «Люди охоче вірять у те, у що хочуть вірити». Одужання настає через віру в дієвість використовованого препарату. Проста думка: «Не можна сліпо вірити всьому, але і багато-чого не можна заперечувати». В загальному, ефект плацебо є ще не

до кінця досліджень вченими і досі залишається не зовсім зрозумілим, чому саме він так працює і чи варто його застосовувати в медицині, навіть виходячи з морально-етичних прав людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Медична фізіологія за Гайтоном і Голлом: 14-е видання: у 2 томах. Том 2 / Джон Е. Голл, Майкл Е. Голл. ст. 274
2. Внутрішня медицина: Порадник лікарю загальної практики: навчальний посібник / А. С. Свінціцький, О. О. Абрагамович, П. М. Боднар та ін.; За ред. Проф. А. С. Свінціцького.
3. Сучасні класифікації та стандарти лікування: довідник-посібник / Ю. М. Мостового. – 20-те вид., доп. І перероб. – Київ: Центр ДЗК, 2016.-688 с.
4. Митник З. М. Доказова медицина у спектрі наукової медичної інформації. К.: Здоров'я, 2010. 128 с.
5. Скаун М. П. Основи доказової медицини. Тернопіль: Укрмедкнига, 2005. 244с.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФЕНОМЕНУ УНИКНЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Осадчук Катерина Євгенівна
студентка ЧНУ імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Процес спілкування у сучасної молоді відграє чималу роль в становленні їх як особистості. Аналіз психолого-педагогічної літератури нам показав, що міжособистісне спілкування молоді – це рівноправні стосунки, які створюють відчуття рівноправної участі у спільних справах. Але, на жаль, значна частина сучасної молоді уникає будь-якого живого спілкування з людьми за різних причин.

З психологічної точки зору відмова від спілкування може виглядати як процес відокремлення, протилежний уподібненню: відхід інтровертної особистості у власний внутрішній світ (Б. Паригін); як засіб захисту від можливих психологічних атак (В. Мясищев); як засіб маніпулювання співрозмовником (А. Ендес). Його можна інтерпретувати як симптом важкого або навіть руйнівного спілкування, і ним займаються соціальна психологія, логопсихологія та психіатрія.

Ось один з видатних американських вчених І. Гофман класифікував уникнення спілкування молоді як ритуальну поведінку і визначив її як «приписуване обмеження поведінки, спрямоване на підтримку соціальної дистанції між двома особами». Згідно з Гофманом, це особлива комунікативна тактика для ситуацій, які включають незручні або дискредитаційні епізоди, які бентежать або підривають довіру одного з учасників, які здебільшого виражаються мовчанням. Відмова від спілкування сучасної молоді за таких обставин «обмежує ступінь, до якого люди можуть брати участь у соціальних стосунках, допомагає підтримувати певний ступінь формальності та підтримує певний ступінь особистої автономії для учасників церемонії» [2].

Уникання спілкування також вважається одним із способів вирішення

конфліктних ситуацій. У разі ухилення (бездіяльності) учасники конфлікту не вживають активних дій щодо його вирішення. Дж. Де Віто, говорячи про уникнення як один із способів вирішення конфлікту, називає його непродуктивною стратегією. Водночас, вказуючи на важливість активної участі в конфліктних ситуаціях, дослідники не заперечують, що іноді відмова від спілкування може дати партнерам по спілкуванню час «охолонути» і таким чином позитивно вплинути на їхні стосунки [3].

Тому, дуже важливо зрозуміти причини такої унікаючої поведінки сучасної молоді для того, щоб не спричиняти дискомфорт одне одному й легко взаємодіяти.

Мета роботи. Дослідити та визначити психологічні аспекти розвитку феномену уникнення соціальних комунікацій у сучасної молоді.

Матеріали та методи. З метою виявити причини уникнення молоді соціальної комунікації було проведено дослідження. У дослідницько експериментальній роботі взяло участь 45 людей віком від 16 до 22 років (25 дівчат та 20 хлопців). В якості психодіагностичного інструментарію нами були використані методики на визначення рівню комунікативних здібностей досліджуваних «Діагностика комунікативної установки» (В. Бойка), встановлення рівня емоційного стану «Самооцінка емоційних станів» (А. Вессман, Д. Рікс) та визначення соціального інтелекту молоді «Дослідження соціального інтелекту» (Дж. Гілфорд, М. Саллівен).

Завдяки методики комунікативних станів ми можемо дослідити чи присутній негативізм у молоді при спілкуванні з людьми, відкритий він чи прихований та цілком обґрунтований песимізм у судженнях про людей. Через опитувальних емоційного стану молоді ми дізнаємось загальний стан особи, такий як тривога – спокій, втома – енергійність, пригніченість – піднесеність та почуття безпорадності. І ще однією необхідною для нашого дослідження методикою є методика на визначення соціального інтелекту, яка допоможе нам узагальнити наші результати.

Саме завдяки цим методикам ми можемо дослідити як внутрішні, так і

зовнішні конфлікти молоді, що спричинили уникнення від соціальних зв'язків.

Результати та обговорення. Результати проведених методик дали можливість побачити наступні аспекти у нашому дослідженні. В цілому серед опитаної сучасної молоді спостерігається середній рівень соціального інтелекту що супроводжується більш зниженим рівнем емоційного стану та наявністю виражених негативних установок. Це говорить про те, що молодь схильна уникати спілкування з оточенням, що може проявлятися у відмові від спілкування з близькими, ігноруванням повідомленням, уникненням як живих, так і віртуальних зустрічей, самоізоляція та інше.

Таким чином, інтенсивність і характер будь-якої людської емоції тісно пов'язані з просторовим характером реальної або уявної взаємодії суб'єкта зі значущими (позитивними/негативними) об'єктами. На цю закономірність, окрім нас ще звернула увагу М. Арнольд, яка у 1960 році класифікувала емоцію «боротьби», враховуючи схильність суб'єкта наближатися до «корисних» чи «шкідливих» об'єктів або віддалятися від них [1].

Досягнення комфортного стану суб'єкта, в нашому випадку саме молоді, може допомогти усунути негативно оцінені об'єкти або отримати позитивно оцінені об'єкти. Можливі варіанти від'єднання від об'єкта: ліквідувати, знищити, повернути, втратити і головне – уникнути.

Таким об'єктами можуть бути сім'я, родичі, викладачі, колеги по роботі або просто незнайомі люди.

Загалом, масове втручання суспільства в особистий простір молоді, формування та широке розповсюдження соціопатичних форм за допомогою сучасних технологій призводить до негативних наслідків соціалізації зростаючого покоління – кризи ідентичності, порушення соціуму.

Розвиток особистісної автономії – це втрата людиною почуття онтологічної безпеки. Тому в сучасну епоху високої соціальної мобільності та участі, автономія набуває все більшого значення через необхідність підтримувати особисту цілісність на основі самовизначення, свободи та відповідальності, що показало нам через аналіз опитуваних результатів.

Висновки. На останок хочеться додати, що уникнення молоді соціальних зв'язків іноді не є таким бентежним та поганим феноменом, яким прийнято вважати в суспільстві. Іноді просто необхідно молоді дати більше особистого простого і не докучати по різних питанням. Коли молодь прибігає до такого психологічного бар'єра, як уникнення, то вони щось отримують — часто у вигляді тимчасового полегшення від дискомфорту, який може принести та чи інша ситуація, чи та чи інша розмова. Тож для полегшеного спілкування давайте поважати особисті кордони один одного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бреслав Г. Психологія емоцій. Київ, 2004. 544 с.
2. Гофман І. Ритуал взаємодії: Есе про поведінку віч-на-віч. Київ, 1967. 267 с.
3. DeVito Joseph A. The interpersonal Communication Book. Longman, 2001. 424 p.

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕНЬ

Щербак Яна

Студентка

Харківського інституту

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

Результати дослідження підлітків з метою виявлення впливу соціальних факторів розвитку в умовах нестабільності характеризує рух підлітків до зони ризику. Дослідниками були побудовані якісні перемінні, які роздивляються як фактори соціальних (зовнішніх) умов розвитку підлітка. Це: відношення підлітка до навчання і до школи; взаємини з однолітками; взаємини в родині; фактори правопорушень; алкоголізація в родині; кількість дітей в родині; освіта та робота матері і батька.

Сімейне неблагополуччя, шкільна дезадаптація, жорстоке відношення до дитини в родині, - ці фактори виступають на перший план при розгляді порушень соціальної екології в умовах життя підлітка. Тенденції криміналізації підліткового середовища роздивляються у зв'язку з такими факторами, як життя дитини в неповній родині, від чого він лишається необхідних моделей поведінки для багатьох ситуацій, розповсюдженням в середовищі підлітків тютюнопаління та зловживання наркотичними речовинами, засвоєння в свідомості агресивних моделей поведінки.

Кількість проблем, медичних і психологічних у дітей, чиї батьки хворі на алкоголізм значно вища чим у дітей не хворі на алкоголізмом батьків. Всі родини навіть з одним із батьків алкоголіком є дисфункціональні. Лише деякий час вона може нормально жити.

Основні ознаки дисфункціональної родини: члени родини не уділяють уваги один одному, батьки погано, неправильно відносяться до дітей, все життя родини характеризується непостійністю, а відносини між її членами деспотичністю. Із досвіду життя з батьками хворими на алкоголізм виходять

психологічні особливості дітей: „Боротьба, сварки, бійки” – постійне спостерігання над тим, як батьки сваряться, провокують один одного, призводять до того, що діти засвоюють такий стиль взаємовідносин між усіма людьми. „Жахи” – діти описують свої почуття перед тим, як увійти в свій дім. Тверезі чи п’яні там батьки. „Швидке дорослішання” – діти в таких родинях дуже швидко дорослішають.

Їм приходиться брати на себе частину обов’язків голови родини. Діти почувають себе відповідальними за молодших братів та сестер. Їх батьки потребують фізичної і емоційної підтримки, діти їх слухають, вдобряють, становляться батьками для своїх батьків.

А коли стають дорослими, розуміють, що в них не було дитинства. „Сексуальне ображення” – неприховані чи схована сексуальна агресія до дітей часто зустрічається в таких родинях. Адже при відсутності фізичного контакту дії дорослого, які порушують розвиток сексуальності дитини, можуть розглядатися як схована сексуальна агресія. „Інші ображення” – це фізичні покарання дітей. „Знижена самооцінка” відсутність уваги від батьків формує знижену самооцінку. Всі ображення (вербальні, фізичні, сексуальні), сором за родину – все це формує у дитини занижену самооцінку.

Недостатньо свідоме почуття особистісної якості. Таким чином, виховання дитини в такій родині схильне до виникнення у дитини психологічних особливостей, провокуючих девіантну поведінку.

Проблемна дитина може стати деліквентною в школі. За твердженнями дослідників, абсолютна більшість педагогічно занедбаних підлітків ізольована в класному колективі, відчуває гостру потребу що до спілкування. І ізоляція породжує невдоволеність, важкий емоційний стан, що змушує підлітка шукати іншу сферу спілкування.

Відомо що лише 8 відсотків неповнолітніх правопорушників у школі були невдоволені своїм становищем, стосунками з учителями та однокласниками. Решта 92 відсотки відчували в основному в класі незадоволення, що привело їх у злочинні групи.

Типовим недоліком шкільного виховання є відсутність статево-рольового виховання школярів. Акцентована увага педагогів (якими в основному є жінки) на вихованні акуратності, терпіння, слухняності, викликають протест з боку хлопчиків і частково виключають їх з громадського життя школи. До помилок шкільного виховання можна віднести домінування словесних методів, недостає використання виховних можливостей дитячого колективу, відсутність тісних контактів з сім'єю і громадськістю, пасивність школярів в організації дозвілля в позанавчальний час, безініціативність у роботі з морально неблагополучними сім'ями.

В результаті складних стосунків у сім'ї, несприятливої позиції в учнівському колективі важковиховувані підлітки, безперечно, шукають інше середовище. Таким середовищем часто стають неформальні угруповання, в основному це вуличні компанії за місцем проживання. Це середовище впливає на формування моральної самосвідомості і часто відіграє роль ще однієї передумови важковиховуваності.

При цьому підлітків приваблює психологічна атмосфера груп, в яких проявляються такі якості, як безпосередність поведінки, відчуття захищеності, які вони не завжди мають у школі, і, що особливо важливо, для підлітків, в сім'ї.

Самооцінка підлітка змінюється залежно від того, яке становище він посідає в угрупованні, від прийнятих в цьому цінностей, взаємовідносин. А закріплене в його реакціях почуття гніву бажання кинути виклик оточуючим постійно затрудняють його адаптацію в родині та на роботі.

Висновки. Порухення соціального середовища, в якому живе дитина, в тому числі родинної екології, факти жорстокого звертання виступають дістресорами, посилюючими показниками психологічного неблагополуччя підлітків. Закономірно, що шкали поведінкових відхилень демонструють ефекти впливу із сторони зниження освітнього і соціокультурного рівня родини (в першу чергу на психологічні особливості, зв'язані з поведінковими і емоційними розладами).

Це розповідає про те, що порушення сімейної екології завжди виступає фактором ризику деліквентної поведінки і відображають можливість попадання підлітків до групи психіатричних пацієнтів (із синдромом „розлади поведінки”). Негативні аспекти сімейного, шкільного, позашкільного виховання зливаючись в єдине ціле, утворюють мовби новий комплексний чинник важковиховуваності та проявів девіантної поведінки, який розвивається за своїми внутрішніми законами і накладає свій негативний відбиток на процес виховання.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Васько Анастасія Віталіївна

Студентка

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Вступ / Introductions. В наші дні соціальна реклама займає у житті суспільства величезне місце. Роль її важлива надзвичайно: соціальна реклама сприяє створенню сприятливого психологічного клімату у суспільстві, вона є значним чинником позитивної динаміки громадської думки, виявляється необхідною умовою інтеграції соціальних груп, постає як дієвий засіб соціалізації особистості. Тому забезпечення ефективності впливу соціальної реклами набуває першорядного значення.

З іншого боку, аналіз соціальних цінностей та їх динаміки дозволяє виявляти тенденції зміни аксіологічних орієнтацій населення. Це є особливо важливим для країн, що переживають періоди соціально-політичних трансформацій та розбудови культури. Саме в такій ситуації є наша країна. Досвід використання соціальної реклами в Україні значно менший, ніж у інших країнах Європи. Саме тому важливим виявляється осмислення історії розвитку вітчизняної соціальної реклами, аналіз її стану та динаміки, дослідження характеристик функціонування соціальної реклами в системі комунікацій.

Мета роботи / Aim. Метою дослідження є концептуалізація уявлень про соціальну рекламу, як важливий вид реклами (і як елемента системи масової комунікації в цілому), що виконує певні функції і має свої предметно-тематичні і жанрові характеристики, які сприяють задоволенню значущих соціальних

потреб та формуванню ціннісних орієнтацій.

На основі визначеної мети були поставлені наступні завдання:

- розкрити поняття і сутність соціальної реклами, її функції в суспільстві;
- вивчити історію виникнення і розвитку соціальної реклами;
- виявити особливості соціальної реклами в Інтернеті;
- охарактеризувати психологічний вплив реклами на цінності сучасної людини;
- дослідити методи впливу соціальної реклами на аудиторію молоді;
- розробити рекомендації щодо організації соціальної реклами з метою здійснення впливу на формування цінностей для української молоді.

Матеріали та методи / Materials and methods. В якості основних методів пізнання виступали:

- структурно-функціональний, оскільки соціальна реклама – складна, динамічна система, що складається з безлічі взаємодіючих в своїй структурі елементів, які утворюють відносно стійку цілісність. Цей метод дозволяє досліджувати також взаємодію системи із зовнішнім середовищем;
- порівняльний метод виділяє важливу особливість дослідження – знайдені факти повніше розкривають своє справжнє значення при зіставленні їх з серією інших подібних однопорядкових фактів;
- психологічний підхід дозволив нам проаналізувати механізми психологічного впливу і сприйняття соціальної реклами;
- історичний метод дозволяє досліджувати історичні аспекти розвитку соціальної реклами.

Культурна регуляція діяльності індивідів в сучасному суспільстві здійснюється через систему норм, цінностей. На відміну від механізму нормативності, що ґрунтується на безапеляційному проходженні стандартів і зразків поведінки, цінності є більш динамічними категоріями. Вони завжди мають на увазі можливість вибору того чи іншого ціннісного сенсу, стану, цілі, мотиву, дії з ряду можливих, кожним конкретним індивідом та всім

суспільством в цілому.

Цінності – це соціально схвалювані і прийняті більшістю людей уявлення, предмети, стани, якості, виділені з ряду інших через визнання за ними позитивного, важливого для людини або суспільства значення, тобто цінність - це те, чого людина потребує, до чого прагне. В якості першорядних цінностей, властивих будь-якому суспільству, в тому числі і сучасному українському, виділяють такі:

- сім'ю і повагу до старших – як ціннісні смисли, генетично властиві всім народам, без винятку. Це – родовий, історичний стрижень, стовбур окремої людини і ядро всього суспільства в цілому;

- цінності міжособистісних взаємин в суспільстві, що є, свого роду, гарантією рівноправності та толерантності між людьми, що представляють різні релігійні переконання, соціальні системи, суспільства та ін;

- цінності духовного і матеріального достатку, свідченням яких виступають різноманітні категорії, що залежать від домінуючих чинників соціальності. Так, наприклад, для сучасної людини еквівалентом багатства може виступати кількість отриманих нею знань, рівень освіченості та інформованості; а, наприклад, для народів, що займаються домашнім господарством, мірилом достатку виступає, в першу чергу, земля, врожай, худоба та інші угіддя;

- кар'єра і праця, як цінності, що відображають виробничий, професійний, технологічний, технічний, соціальний, культурний потенціал, можливості суспільства. Вони розцінюються, як джерела відносин людини з навколишнім світом, що знаходяться за рамками сім'ї і найближчого оточення;

- цінність людського тіла – історично властива багатьом культурам і стосується уявлень людини про його красу, силу, фізичне здоров'я, соціокультурну доречність і т.д;

- цінність тілесності, так само співвідноситься з темою еротики, сексу, статево-рольових стереотипів, які поширені в конкретних суспільствах;

- любов, як ціннісний універсум, є одним з найсильніших мотивів

діяльності, а також фактором регуляції людських відносин. Звідси, висновок, що ціннісне різноманіття і варіативність багато в чому залежать від соціальної диференційованості суспільства, його культури, соціокультурних компонентів і т.д.

Соціальна реклама була виділена нами, як самостійний фактор, який бере участь в процесі зміни цінностей. Реклама і цінності взаємозалежні: ефективність будь-якої соціальної інформації знаходиться в прямій залежності від ступеня її відповідності загальній ціннісній картині світогляду індивіда. Проектуючи цю тезу на рекламне послання, варто зазначити, що, чим більше цінності рекламованого продукту «збігаються» і співпадають з цінностями різних груп населення, чим більше вони престижні, важливі і вагомі для аудиторії, тим вище ефективність рекламної діяльності та найімовірніший ефект від реалізації рекламної кампанії.

Відповідно до цілей і завдань, поставлених перед проведенням експериментального дослідження було виявлено чотири індивідуальні стратегії впливу соціальної реклами на цінності молоді:

Стратегія 1. Збереження старої ціннісної системи суб'єкта, незважаючи на вплив соціальної реклами на цінності. Сформована в процесі минулого досвіду, індивідуальна система ціннісних орієнтацій служить своєрідним фільтром для надходження ззовні ціннісної інформації. Їх ми назвали «консерватори».

Стратегія 2. Розлад індивідуальної ціннісної системи у вигляді невпевненості в своїх силах, втрати цінностей, сенсу життя. У цій групі ми спостерігали стан, близький до ціннісного вакууму, стану відчуження; негативізму. Вони отримали назву «регресивність».

Стратегія 3. Відмова від впливу соціальної реклами. Така група називається «стагнаційники» (від «стагнація» – застій).

Стратегія 4. Розвиток, позитивна зміна в ціннісно-орієнтованій системі особистості, коли збагачується внутрішній зміст ціннісних орієнтацій за допомогою механізму адаптації до нової соціокультурної сфери під впливом

соціальної реклами. Вони названі «прогресивісти».

Для досягнення власних цілей в умовах динамічної соціокультурної ситуації, реклама змушена ґрунтуватися на першорядних для даного суспільства цінностях. Вона звертається до фундаментальної інформації соціуму, але, будучи частиною масової культури і масових комунікацій, сама виступає як інформація оперативна, яка орієнтує індивіда в останніх, найбільш модних тенденціях сучасності. Звідси, реклама є прикладом цінностей в суспільстві, так як є якоюсь соціальною «підказкою», яка задає адекватні напрямки дій, мотиви до реалізації соціальних ролей, концентруючи поняття престижу, статусу, моди, суспільного визнання і т.д. Ціннісно-орієнтована функція реклами в сучасному суспільстві реалізується за двома основними напрямками: перший – відповідність реклами цінностям суспільства, як гарантія її ефективності; другий – як оперативний інформаційний потік сучасного суспільства, де реклама виступає еталонним прикладом цінностей даного соціуму, а також фактором їх трансформації і динаміки.

Результати та обговорення / Results and discussion. На підставі проведеного теоретико-методологічного аналізу виділено характерні риси соціальної реклами, як носія та транслятора цінностей, серед яких темпоральність, культурна специфічність, комунікативність, некомерційний характер.

- визначено та проаналізовано системи цінностей, що транслуються в сучасній соціально-рекламній комунікації;
- визначено значення соціальної реклами у процесі формування ціннісних установок, що впливають на думку молоді.

Положення та висновки дослідження можуть використовуватись при розробці соціальної реклами та її тематики, при розробці методів підвищення її ефективності, а також при створенні рекомендацій для роботи фахівців у галузі соціальної реклами. Матеріали дослідження можуть знайти застосування у навчальному процесі.

Висновки / Conclusions. Соціальна реклама є компонентом суспільної комунікаційної системи та уречевленої комунікаційної культури, а також одним із способів функціонування засобів масової комунікації та однією з технологій створення загальнонаціональної комунікації на основі загальнозначимих соціальних цінностей. У системі внутрішньокультурних комунікацій за допомогою соціальної реклами відбувається переведення ціннісних установок на рівень повсякденної свідомості. Основною формою комунікативної дії у соціальній рекламі є управління, переважно у формі переконання, навіювання. В результаті застосування соціальної реклами здійснюється вплив на громадську думку, протікають процеси соціалізації особистості, інтеграції соціальних груп, все це впливає на світоглядні основи культури загалом. Соціальна реклама конкурує з комерційною рекламою, що також пропагує певні цінності, пов'язані з способом життя та світоглядом.

JOURNALISM

РИНОК ІСТОРИЧНИХ ЮТУБ-КАНАЛІВ В УКРАЇНІ

Ковальчук Поліна Юріївна,
бакалавр кафедри зв'язків з громадськістю та журналістики,
Київський національний університет культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Вступ. Останні роки принесли чимало змін у медіасфері України. Популярність здобули медіа на різних платформах, які займаються просвітницькою діяльністю. У 2022 році через розв'язання Російською Федерацією повномасштабної війни в Україні відбулось справжнє піднесення українських історичних ютуб-каналів, які поширюють популярний контент про українську та світову історію, аналізують причини і наслідки історичних подій, висвітлюють життя та діяльність історичних постатей, проводять паралелі між минулим і сучасним.

Постановка проблеми. Історична освіта стала вагомим частком інформаційного простору України. Зацікавленість українців історією компенсується появою та розвитком історичних ютуб-каналів. Дослідження ринку історичних каналів дає можливість визначити основні тенденції розвитку українського суспільства, його еволюцію і вплив на політичні процеси в Україні, на постколоніальну ревізію застою в системі державного управління, освіти, науці, культурі, в побуті.

Мета роботи: аналіз інформаційного ринку українських історичних ютуб-каналів, історичних блогерів і тем, на яких вони спеціалізуються.

Матеріали та методи: за основу дослідження були взяті відеоматеріали з таких ютуб-каналів, як “Історія для дорослих”, “імені Т. Г. Шевченка”, “Історія України і Волині”, “У пошуках істини”, “Kozak.Ua”, “Історія без міфів”,

“Історична правда”.

Результати та обговорення. З початку російсько-української війни у 2014 році та після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році історією зацікавилась найбільш інтелектуально підготовлена частина українського суспільства, яка раніше не приділяла достатньо уваги цій галузі. Саме ця частина українського суспільства зрозуміла, що в основі всіх війн Московії, Московського царства, Російської імперії, СРСР, що був модернізованим більшовиками варіантом Російської імперії, і нарешті Російської Федерації лежить імперський інстинкт, пов'язаний із бажанням постійного захоплення чужих земель. І цей інстинкт російський політичний клас завжди загортає в історичну обгортку, вигаданою індивідуально для захоплення кожного народу. Для України є теж свій індивідуальний міф, який виправдовує російську агресію. За цим міфом, немає такої нації, як українці, є єдина російська нація, що складається з трьох гілок (субетносів): великоросів, малоросів і білорусів. Тому, за версією Кремля, нинішня війна (чи то пак спеціальна військова операція) – це звільнення України від місцевих «фашистів», які захопили «історичну частину» Росії за потурання західних країн, що є російськими історичними ворогами.

Щоб розібратися з цією історичною брехнею, потрібно знати історію, тому найактивніша і свідома частина українського суспільства надолужує брак якісної історичної освіти через історичні ютуб-канали.

Органічно, що поступово освітній контент на ютубі почала зростати, задовольняючи потреби аудиторії у вивченні українсько-російських історичних стосунків. Українські історичні ютуб-канали стали форумом для обговорення важливих подій, політичних процесів та формування національної ідентичності. Це дає можливість українцям глибше зануритись у свою історію, зрозуміти її важливість для сьогодення та майбутнього.

Ринок історичних ютуб-каналів в Україні дійсно є надзвичайно розвиненим. За останні кілька років з'явилося багато нових інформаційних майданчиків, які пропонують цікавий історичний контент. Їх не можна назвати

однаково якісними, адже авторами відео є як професійні історики, працівники архівів, журналісти, так і звичайні аматори і блогери.

Крім того, існує спеціалізація історичних ютуб-каналів. Пошукові системи подають 100 найпопулярніших історичних каналів на платформі ютубу.

Канал “SPQR. Стародавній Рим та Стародавній Світ” спеціалізується на давніх цивілізаціях; “Поліська Січ” спеціалізується на українських національно-визвольних змаганнях; “Kozak Media” на історії козаччини; широкий спектр історії від перших цивілізацій до сьогодення подають ютуб-канали “Riddle UA”, “Wild Fox”; краєзнавчі історії висвітлюють ютуб-канали Волині і регіональні “Історія України і Волині” та “Музей історії Дніпра”; про відомих українських історичних діячів розповідає канал “Останній Гетьман”; український історичний контекст аналізують історичні канали “Книга-мандрівка. Україна”, “Локальна історія”, “Обличчя Незалежності”; спеціалізуються на світових подіях: “WAS: Популярна історія”, “Історія Без Міфів”.

Найбільш рейтингові історичні ютуб-канали “імені Т.Г. Шевченка”, “Історія для дорослих” та “Історія Без Міфів” стали популярними завдяки своїм унікальним матеріалам та яскравому аналізу історичних подій. Вони допомагають глядачам краще зрозуміти історичні процеси, що відбувалися в Україні та світі, навчають критично мислити та аналізувати минуле. Кожен проєкт має свої специфічні відмінності, які тільки сприяють розвитку. Це іронічна форма викладу подій, пікантні подробиці, унікальні анімації, графіка, формат інтерв'ю, використання мемів тощо. Завдяки подібним засобам вивчення історії стає не таким нудним, як здається, а уподібнюється до перегляду кінофільму.

Щоб усвідомити популярність історичного контенту на платформі відеохостингу, варто керуватись реальними цифрами. Так, найпопулярніші канали на момент дослідження мають сотні тисяч користувачів, а окремі відео набирають мільйони переглядів.

Перше місце за величиною аудиторії серед найрейтинговіших каналів

займає “імені Т. Г. Шевченка” — проєкт блогерів та письменників Дмитра і Віталія Капранових. Канал створено в 2019 році. Він має 815 тисяч підписників, загальна сума переглядів перевищує 76 мільйонів. Це один із найуспішніших проєктів серед українського ютубу, який регулярно поширює відео про історію України. Ще до 2022 року канал мав багато прихильників, а найпопулярніші відео “Історія України за 10 хвилин”, “Переверніть прапор негайно! Чи ні? Розбираємося. Прапор України. Український прапор” набрали по 3 мільйони переглядів.

За останній рік брати Капранови створили чимало пізнавального контенту, який допоможе розібратись у питанні розвитку російсько-українських відносин (“Міфи про братні народи” — 995 тис. переглядів, “Чому Росія ніколи не відчепиться?” — 860 тис. переглядів), розкриє цікаві таємниці історії України (“Чому брешуть про вік України?” — 208 тис. переглядів). Значна частка відео присвячена подіям російсько-української війни: звільненню Харківщини, обороні Маріуполя, незламності Херсону.

Наступний у рейтингу канал “Історія без Міфів”, що має 629 тисяч підписників і 74 мільйонів переглядів. У створенні відео беруть участь фахові історики, а тематика випусків охоплює широкий спектр питань. Ведучий Владлен Мараєв — кандидат історичних наук. Перше відео опубліковане у 2020 році. Оновлення відбувається двічі на тиждень. Більшість випусків присвячені дослідженню історичних постатей, руйнуванню фейків і міфів, глибокому аналізу історичних подій. Найбільш популярні відео мають понад мільйон переглядів. Це матеріали “Прорахунки Гітлера: чому вермахт не захопив Москву?”, “Кьонігсберг – “ісконно русская земля”?”, “путінський міф про дарований Крим і Донбас”. Насправді ж автори каналу розвіюють міфи не лише української історії, а й світової. Найцікавіші відео на каналі стосуються Наполеонівських поразок, відносин держав на світовій арені, розпаду та створенню інших держав тощо. Особливістю каналу є дотримання журналістських стандартів, структуроване подання інформації, охоплення багатьох тем, професійність.

Успіх деяких проєктів пояснюється авторитетом ведучих. Це стосується авторських ютуб-каналів, серед них — проєкти історика Олександра Алфьорова, журналіста Вахтанга Кіпіані, громадського діяча та історика Володимира В'ятровича. Автори створюють професійний просвітницький контент і мають неабиякий успіх серед глядачів. Кожен із цих каналів відрізняється тематично, формою викладу, харизмою ведучих.

Досить успішним є канал “Історія для дорослих”, що функціонує з лютого 2021 року і набрав понад 200 тисяч користувачів. Динамічно і емоційно веде свій історичний канал письменник і журналіст Олег Криштопа. Основою його досліджень є пікантні історичні події. “Уроки історії в школі відбили вам інтерес до неї? Знайомо до сліз! В нас тут не буде нудних дат. Зате буде – про секс, раси, нації, релігії, зради, любов і війни” – написано в рубриці “Про канал”. Багато випусків присвячено дослідженню “російського світу”, російсько-українських протистоянь упродовж століть і, звісно ж, аналізу сучасної війни.

Повномасштабне вторгнення стало поштовхом для появи нових каналів на історичну тематику. Авторський проєкт “Новосилецький”, присвячений політиці та історії, існує пів року і має 38 тисяч користувачів. Проєкт “Паляниця” створений у березні 2022 року для висвітлення подій російсько-української війни. Серед їхніх випусків є історії про створення Державного гімну, Степана Бандеру, про українську національну валюту. Аматорський канал “Так Званий” має понад 20 відео про історію України та про видатних українців Левка Лук'яненка, Георгія Гонгадзе, Василя Стуса, В'ячеслава Чорновола. Ці канали створені звичайними українцями під час повномасштабної війни, яку Росія розв'язала в Україні, для популяризації української історії та підтримки національної сили й консолідації української нації.

Загальна кількість користувачів 100 українських історичних каналів 7 мільйонів підписників. Це не точне число, адже деякі шанувальники історії є користувачами одразу кількох ютуб-каналів. Але безперечно одне: з кожним

днем кількість підписників українських історичних ютуб-каналів зростає.

Висновки Історична тематика завжди перетинається з політикою. Саме тому українські історичні ютуб-канали впливають на сучасні політичні процеси, на формування і розвиток національної свідомості та історичної пам'яті. Ще одна важлива місія професійного історичного контенту в медіапросторі протистоянні пропаганді, руйнування російських міфів та витіснення з ринку російського історичного контенту.

Історики і блогери відіграють важливу роль у відтворенні минулого, пов'язаного з сучасним і майбутнім. Саме цим праця історичних блогерів схожа на працю журналіста-розслідувача, що аналізує минуле, аби пояснити сучасність і проявити контури майбутнього. Історичні канали на платформі ютубу стали важливим сегментом інформаційного простору, їх поширення та розвиток фундаментально важливі для української нації, оскільки допомагають зберегти й поширити знання про власну історію. Важливо, щоб інформація, яка має значний вплив на формування національної ідентичності та світогляду, була правдивою. Тому вирішальну роль у цьому процесі відіграють історичні дослідження, що допомагають зберегти нашу історичну пам'ять і вистояти в інформаційній війні з Росією, важливою складовою якої є історія.

ART

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУЧАСНОГО ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА

Добрецова Тетяна Григорівна

викладач-методист

спеціалізації «хорове диригування»

Криворізький обласний фаховий музичний коледж

Дніпропетровської обласної ради

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. Хорове мистецтво України є унікальним музичним явищем світового масштабу, яке має багатовікову історію і традиційність. Воно збереглося у предковічних народних традиціях, у прадавніх зразках народнопісенної культури, у глибинах професійного музичного мистецтва і є в наш час одним із найпоширеніших видів народного мистецтва у музичному побуті країни. Чимало зразків української хорової музики увійшло до золотого фонду вітчизняних духовних надбань, а ряд композицій, зокрема хорових і солоспівів, здобули міжнародне визнання.

Мета роботи. / Aim. Проблематика, пов'язана з хоровим виконавством в Україні, як явищем загальнокультурного значення на сучасному етапі розвитку музичного мистецтва, залишається до тепер досить актуальною. Відсутність систематизованого дослідження вітчизняного хорового мистецтва, необхідність узагальнення процесів його становлення та подальшого розвитку на початку ХХІ століття обумовили мету даної роботи, зважаючи на інтерес сучасних композиторів та виконавців до саме хорового мистецтва.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У сучасній соціокультурній ситуації в Україні хорове мистецтво є серед найбільш задіяних видів музичної творчості, що реалізується у діяльності великої кількості

хорових колективів різних форм та жанрів.

У музикознавстві диференційовано різновиди хорового співу, які сформувалися історично та представлені у континуальному процесі української культури. Це традиційний спів, що функціонує на різних рівнях виконавського фольклоризму:

- 1) первинний традиційний спів фольклорних ансамблів;
- 2) репродуктивний спів науково-експериментальних гуртів, що відтворює первинне виконавство;
- 3) вибіркове використання традиційного співу академічними хоровими колективами;
- 4) стилізація народнопісенних традицій народними хорами та ансамблями;
- 5) імітація пісенних традицій з орієнтацією на «усереднену модель фольклоризму» в різних сферах хорового мистецтва, та витворений під впливом церковної традиції академічний спів.

Хор, як інструмент, що спрямований на реалізацію художнього завдання є надзвичайно складним мистецьким організмом, цілісність і технічна досконалість якого випрацьовувалася сторіччями. Не варто переконувати громадськість в непересічному значенні інструментальних майстрів, виконавців-віртуозів, композиторів-новаторів, що створювали і вдосконалювали музичні інструменти в пошуках яскравішого тембру, збільшення технічних можливостей. Хорове мистецтво завжди виконує функцію так званого «барометра» у визначенні соціально-психологічного «клімату» суспільства.

Якщо у 50-80-ті рр. XX століття його орієнтація була спрямована на номенклатурні теми (особливо у великих жанрах), то починаючи з 90-х рр. відбулася переорієнтація відповідно до глобальних соціальних перетворень та змін у соціально політичному устрої. Це відобразилося на тематиці хорової музики, яка була спрямована на переосмислення історичного минулого та ствердження національного менталітету. В сучасних умовах перегляду

громадських та морально-етичних ідеалів суспільства, звернення до історії, філософії, психології має значення утвердження непорушних, «вічних» морально-етичних цінностей. Отже, можна стверджувати, що вітчизняне академічне хорове мистецтво як вагома складова культури виконує функції програмування культурних цінностей в сучасному просторі.

Друга половина XX та початок XXI-го століття вирізняються стильовим та жанровим розмаїттям, тяжінням до трансформації усталених жанрів, до експериментів із структурною побудовою, до перегляду образно-змістовного наповнення твору, різноманітності форм “діалогу” в тріаді композитор виконавець - слухач тощо. Саме хорова музика стає одним із провідних напрямків у сучасній музиці за матеріалом, художньо-інтонаційними можливостями та досягненнями в цій сфері.

Розповсюдженням явищем стало нове відношення до народнопісенних джерел, явище так званої «нової фольклорної хвилі». Багатовекторністю відрізняються сфери розвитку хорового мистецтва в напрямках народної музики (реконструкція, обробка, синтезування нових фольклорних жанрів), сценічної (світської) хорової музики (відтворення, театралізація, дієвість, синтез).

Характерною рисою даної тенденції постає спрямованість на переосмислення хрестоматійно відомих зразків українського народнопісенного мелосу крізь призму сучасного мистецького світобачення.

Творчий погляд на образну сюжетику народних пісень виявив нові мистецькі обрії у сприйнятті здавалося б усім відомих з дитинства мелодій. Це особливо виразно простежується у співвідношенні оригінальних ладогармонічних сполучень та новаторських метро-ритмічних формул в сучасних хорових обробках давно відомих народних пісень.

Поява на терені хорового мистецтва новітніх колективів, неминуче розширює жанрові та стильові можливості хорового виконавства, змінює уяву про можливості тембрової палітри хору, спонукає до появи нових хорових творів, нових перекладів та обробок.

Сучасний етап розвитку будь-якого хорового колективу характеризується наявністю в репертуарі як традиційних, так і сучасних обробок українських народних пісень, що водночас забезпечує збереження національного культурного надбання та новаторську інтерпретацію народних пісень.

Звичайно, поява нового репертуару стимулює перебудову самих колективів. Нові хорові твори вимагають від виконавців високорозвиненої та гнучкої техніки, витонченого нюансування, інтонаційної виразності.

Заломлюючись крізь призму новітніх тенденцій в мистецтві, саме завдяки камерному виконавству воно набуло нових барв та відтінків.

Творча діяльність сучасних академічних хорових колективів ґрунтується на постійних експериментальних пошуках, спрямованих на винайдення принципово нових жанрово-стильових вимірів художньої реальності, притаманних магістральному вектору розвитку сучасного камернохорового мистецтва. Підтвердженням цьому є численні спектаклі-постановки, сформовані на засадах жанрово-стильового синтезу, в яких хор стає активним учасником сценічного дійства як в площині індивідуальної акторської майстерності, так і в контексті створення принципово нових жанрових феноменів, зокрема таких, як хоровий спектакль-мініатюра, що цілком відповідає актуальним потребам вітчизняного культурного простору.

Як засвідчує досвід сьогодення, радикальні трансформації, котрі відбулися протягом останніх десятиріч в українському хоровому мистецтві, обумовили потребу у пошуках принципово нових творчих підходів, окреслених у площині жанрово-стильового синтезу. Їх пошук постає нагальною передумовою існування професійного хорового колективу в умовах сучасного культурного простору, передбачаючи здатність до гнучкого творчого перевтілення, відповідно до вимог конкретної композиторської концепції.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Отож, для сучасного академічного хорового співу притаманна національна специфіка, яка зумовлюється ментальними основами. Національні музичні (пісенні) уявлення, зосереджені у генетичній пам'яті народу, складають його «музичну

ментальність» – «спосіб мислення, музичну призму, через яку особистість дивиться на цей світ і на себе в цьому світі». Ця «Музична ментальність» і є складовою загальної, цілісної ментальної структури нації. Найістотнішими прикметами української культури є ліризм, сердечність, замилювання природою, зв'язок з прадавньою обрядовістю. Вказане трактування має ментальні основи, які виражені Г. Сковородою, П. Юркевичем та великим колом інших філософів і митців, що знайшло відображення у дослідженні національної ментальності. Кордоцентризм зумовив особливу нашу українську співучість. Самосвідомість української нації протягом багатьох століть потужно реалізувалася в музичному мистецтві як у формі національно суспільного самовираження. То ж у фольклорному музичному матеріалі у всій повноті та розмаїтості є закладеним наше сутнісно-ментальне, що «повертається» до нас при виконанні чи слуханні народної пісні у вигляді колективно створеного інтонаційного смислу, воно ж у вигляді трансформованих варіантів – у професійній музиці національної традиції». Таке ж «наше сутнісно-ментальне» відображене в академічній пісенній традиції, яка постала у вершинних взірцях хорової музики й утворила потужний духовний ланцюг, що пов'язав українську співочу традицію від бароко до сучасності, поряд із народнопісенним матеріалом стала джерелом самореалізації нашої української нації.

Висновки. / Conclusions. У результаті проведеного дослідження ментальних основ і виконавських традицій в українському хоровому мистецтві прийшли до розуміння того, що володіння національним звуковим ідеалом, збереження, переосмислення та популяризація вікових традицій національного фольклору, пошук новітніх тенденцій виконавства і є умовою досягнення глибини феномену сучасного хорового виконавства у світовому контексті.

СКЛАДНІСТЬ ПІДБОРУ ЛОГОТИПУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

Левчук Анастасія Вікторівна

Студент

Національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ Візитна картка будь-якої компанії - це логотип. Він є головним елементом корпоративного стилю, який допомагає відрізнити бренд від конкурентів та викликає певні емоції у споживачів. Проте, підбір ідеального логотипу для компанії може бути дуже складним завданням. У цій статті ми розглянемо причини, чому підбір логотипу є складним та як ви можете знайти ідеальний логотип для вашої компанії.

Що таке логотип?

Перш ніж розглядати складнощі підбору логотипу, необхідно зрозуміти, що це за елемент корпоративного стилю. Логотип - це графічний елемент, який символізує компанію. Він може складатися з різних елементів, таких як назва компанії, символ, графічний елемент або їх поєднання. Основною метою логотипу є створення впізнаваності та зацікавленості у споживачів, щоб вони запам'ятали бренд.

Мета роботи. Складнощі підбору логотипу

Підбір ідеального логотипу є складним завданням, оскільки це єдиний елемент корпоративного стилю, який буде використовуватися на всіх рекламних матеріалах компанії. Це означає, що логотип повинен бути ідеально підібраним, щоб він був легко запам'ятовуваним і сприймався позитивно споживачами. Нижче перераховані деякі з причин складнощів підбору логотипу:

Матеріали та методи Сприйняття споживачів.

Логотип повинен бути приємним для споживачів та викликати певні емоції. Крім того, він повинен передавати правильний образ компанії та відповідати її цінностям. Оскільки смаки та вподобання споживачів різні,

створення логотипу, який би задовольняв усіх, є складним завданням.

Конкуренція

У більшості галузей підприємницької діяльності конкуренція є досить високою. Логотип повинен виділятися серед конкурентів, щоб привернути увагу споживачів. Проте, у той же час, він повинен бути відповідним для галузі та враховувати вимоги клієнтів.

Наявність відповідного бюджету

Створення ідеального логотипу може вимагати значних витрат на розробку та тестування. Крім того, витрати на рекламу нового логотипу та оновлення старих рекламних матеріалів також можуть бути значними. Для багатьох компаній наявність достатнього бюджету для розробки ідеального логотипу може бути серйозним обмеженням.

Правильне співвідношення тексту та зображення

Логотип повинен містити правильне співвідношення тексту та зображення. Це означає, що текст повинен бути легко читабельним та виділятися на тлі зображення. Також важливо відповідно підібрати шрифт для логотипу, оскільки він може впливати на сприйняття споживачів.

Адаптивність логотипу

Логотип повинен бути адаптивним до різних форматів, включаючи веб-сайти, соціальні мережі, рекламні матеріали та інші. Це означає, що завжди повинна бути можливість змінити розмір та форму логотипу без втрати якості. Крім того, логотип повинен виглядати однаково як на темному, так і на світлому тлі.

Законодавчі вимоги

При створенні логотипу необхідно враховувати законодавчі вимоги щодо захисту інтелектуальної власності та авторських прав. Логотип повинен бути унікальним та не суперечити існуючим торговим маркам та патентам.

Тестування логотипу

Після створення логотипу необхідно провести його тестування, щоб переконатися, що він відповідає всім потребам компанії та її цільової аудиторії.

Тестування може включати фокус-групи, опитування споживачів, аналіз конкурентів та їхніх логотипів.

Під час тестування важливо звернути увагу на деякі аспекти, такі як:

Привабливість: чи привабливий логотип для споживачів?

Запам'ятовуваність: чи легко запам'ятати логотип?

Розпізнаваність: чи можна легко розпізнати логотип серед інших?

Відображення цінностей компанії: чи відображає логотип цінності та ідеали компанії?

Сприйнятливість: чи логотип сприймається позитивно споживачами?

Адаптивність: чи логотип адаптивний до різних форматів та розмірів?

Висновок Підбір логотипу для організації є складним завданням, яке вимагає відповідального підходу та професійної експертизи. Логотип повинен відображати цінності та ідеали компанії, бути привабливим та запам'ятовуваним для споживачів, відповідати вимогам галузі та бути адаптивним до різних форматів. Крім того, необхідно враховувати законодавчі вимоги та не порушувати права інтелектуальної власності.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ

Лупандіна Марина Борисівна,

викладач-методист,

Онишко Руслан Ігорович,

студент 4 курсу,

КЗ «Харківський музичний фаховий коледж,

ім. Б. М. Лятошинського»

м. Харків, Україна

Вступ. Сприйняття музики як один із видів художньо – пізнавальної діяльності людини має свою специфіку. Проблеми музичного сприйняття, його структура та властивості фундаментально розроблені у науково-методичній літературі. Формування та розвиток навичок музичного сприйняття є однією з найважливіших складових навчальної діяльності.

Ціль роботи. Дослідити процес сприйняття музичних творів та визначити його залежність від вікових можливостей та рівня слухацького досвіду.

Матеріали та методи. В роботі використані матеріали навчальної діяльності; застосовані методи спостереження, аналізу та порівняння отриманих матеріалів, зроблені узагальнення та висновки.

Результати та обговорення. В межах проходження педагогічної практики на базі загальноосвітньої та мистецької шкіл студенти коледжу провели дослідження з метою визначення особливостей сприйняття музики на різних етапах навчання: з 4 по 7 клас. Учням було запропоновано описати враження від прослуханого твору (скерцо з симфонії А. Дворжака «З Нового Світу»), виявити специфіку засобів виразності. Завдання умовно поділяються на дві групи: перша група – 4-5 класи, друга – 6 та 7 класи. Такий розподіл обумовлений змінами характеру сприйняття на різних етапах навчання. Розглянемо детальніше кожную групу, почнемо з учнів загальноосвітньої школи.

4 клас надав зовсім різні визначення характеру прослуханої музики: у деяких завданнях він визначений як веселий, радісний, в інших – бадьорий, піднесений або спокійний. Дехто уявив марш, частіше – танець. Подібні

розходження в асоціаціях пов'язані особливостями запропонованого твору, властивим йому розмаїттям мелодій, які змінюють одна одну. Кожен учень звернув увагу лише на окремі теми, які найбільше запам'ятались. Контрасти між темами зазначені на рівні динаміки, темпу або виражені асоціативно: «то хочеться танцювати, то замислитись над чимось».

Враження учнів 5 класу є більш усвідомленими, однак у них зберігається сенсомоторний тип сприйняття. «Твір схожий на якусь урочисту ходу багатьох людей у різних костюмах, потім всі зупиняються і дивляться, як танцює одна маленька людина».

Завдання учнів мистецької школи попри певні недоліки демонструють достатнє накопичення слухацького досвіду та навичок аналізу музики.

Наведемо одне з завдань (5клас). «Весь твір можна поділити на 6 частин.

1 частина – вступ – регістр високий, потім середній та низький. Темп швидкий, здається інструмент духовий, тональність мінорна, сила звучності тиха.

2 частина - марш-мелодія співставляється з стуком барабанів, багато повторів, регістр середній.

3 частина – темп повільний, грають флейти, грають легко, мелодично, на легато. Мелодія має мажорну тональність, характер схожий на вальс.

4 частина – затишшя, грають різні інструменти у середньому та високому регістрах. Ритм і темп швидкі, схоже на тиху рошу, де легкий вітерець та шурхіт листя. Мажорна тональність.

5 частина - легка мелодія у високому регістрі, грають скрипки. Темп повільний, тональність то мажорна, то мінорна. Часто зустрічаються повтори.

6 частина – фінал, мелодія закриває двері до світу, що відкрив композитор. Спочатку середній регістр, потім низький з повільним темпом. Остання нота звучить яскраво».

У наведеному тексті є спроба визначити форму твору. Незважаючи на окремі неточності, в цілому вірно зазначена зміна низки музичних тем. Крім того, надано досить чіткий та різнобічний розбір тематизму. Перейдемо до

наступної вікової групи. Слід підкреслити, що у завданнях учнів 6-7 класів значно менше образних асоціацій, ніж у молодшій групі (4-5 класи). На прикладі одного із завдань (6 клас мистецької школи) спробуємо виявити відмінності.

«Для мене цей твір поділяється на 4 частини (вступ, перша частина, друга та третя). Починається твір у високому регістрі, здається, звучить гобой. Короткі по звучанню *акорди надають загадковості*. Потім поступово йде крещендо та переходить до спокійної та плавної музики, часом жартівливої (вважаю, що *це передається за допомогою тембрів та за допомогою мажорної тональності*). Потім відбувається контраст мелодії, вона ніби злітає. Дуже схоже на початок твору. Починається урочиста мелодія, tutti, акорди форте. Вона ще урочистіша ніж спочатку. Після цього все завмирає».

Отже у наведеному тексті відзначимо спроби встановити причинно наслідкові зв'язки, котрі виражені у виділених шрифтом словах.

Висновки. Проведене дослідження та узагальнення його результатів наочно демонструють залежність музичного сприйняття від таких чинників як віковий рівень, наявність слухацького досвіду, розвиненість навичок слухання та аналізу музичних творів, уміння розповідати про музику.

Ми переконались в тому, 4-5 класах переважає сенсомоторний характер сприйняття, а відтак усвідомлення таких параметрів як емоційний склад музичних образів, темп, динаміка, регістр. У 6-7 класах асоціативний ряд вражень від музики розширюється, судження дітей спираються на отриманий раніше досвід, з'являється більш змістовне переживання музики. Очевидним також є той факт, що учні мистецької школи мають помітні переваги у порівнянні з учнями загальноосвітньої школи.

Проведене дослідження вказує на деякі недоліки у роботі викладачів практикантів, а саме недостатню увагу до пояснення ролі виражальних засобів у створенні характеру та образності музики. Можливо через це учні 6-7 класів педагогічної практики не реалізували повною мірою раніш накопичений досвід.

ЖИВОПИСНЕ ВИРАЖЕННЯ ДІЙСНОСТІ: ОСНОВНІ ЗАСОБИ УНАОЧНЕННЯ ПЕЙЗАЖІВ

Сидор Михайло Богданович,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Хлопик Сергій Олександрович,
бакалаврант

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Коли поставити собі завдання проаналізувати найбільш характерні складові реалістичного вираження пейзажу у живописних роботах, то тут зосередимося на особливостях трактування форм і кольорів. Загалом прийнято вважати, що кожна живописна робота, котра наділена рисами художньої досконалості та якості, є не лише яскравим проявником безмежної творчої думки живописців, високої професійної практики, а й прямим доказом безмежного різноманіття живописних виражальних засобів. Однак, фокусуючи свою увагу на реалістичному малюванні пейзажів живописними матеріалами, будемо бачити, що найбільш важливим тут є передача форм і кольорів зображуваного. Притому, це не просто відтворення форм і кольорів на своє індивідуальне бачення, тобто за тим принципом, як це зазвичай роблять художники у всяких своїх творчих роботах – малюю, як відчуваю, як розумію, і як хочу. Тут діють чіткі правила передачі того, що бачиш. І ці правила строго підпорядковані законам спостережуваної перспективи [7, с. 17].

Зважаючи на сказане, можемо констатувати, що процес роботи над живописним виконанням пейзажів у реалістичній манері завжди актуалізує свідоме оперування теорією і практикою перспективного малювання. А звідси випливає, що всякі такі дії завжди спрямовані до передачі форм і кольорів.

Вивченням виражальності засобів живопису займалося чимало теоретиків і практиків малярського мистецтва. Так, зокрема, серед авторів тих праць, у яких розкриваються і характеризуються основи кольорови вираження та

формовираження у творах живопису, особливості їх безпосередньої реалізації сучасними митцями, – Л. Басанець, М. Гнатюк, В. Жердзицький, Г. Паньків, М. Писанко, С. Прищенко, М. Соченко, І. Туманов, А. Чебикін, В. Черватюк, М. Яковлєв, А. Яланський та ін. Аналізуючи такі напрацювання, подані в них судження, доводи і висновки про виражальність живописних засобів, специфіку оперування ними художниками, можемо цілком ствердити, що питання, яке ми піднімаємо, є актуальним і доречним. Це пояснюється тим, що кожен поступ у сфері реалістичного живопису пов'язаний не тільки з відтворенням форм і барв зображуваного. Відкритим завжди залишається питання, а що «нового» демонструє художник у виконаному ним пейзажі, якщо реалістичне малювання побудоване на типових «нормах» унаочнення реального. З іншого боку, важливим є з'ясування того, що виступає домінантним у написаному, на чому автор більше зосередився у виконаній роботі, які змісти він вклав у відтворені форми та кольори.

Мета роботи. Проаналізувати «форму» і «колір» як основні засоби зображування в живописі, визначити особливості їх вираження у реалістичному пейзажі.

Матеріали та методи. Матеріальною основою у вивченні та аналізі досліджуваного явища послужили: живописні роботи із зображенням пейзажів, зокрема з гірськими ландшафтами; навчально-теоретичні та ілюстративно методичні матеріали про природу кольору та основи формовираження в образотворчому мистецтві, насамперед у живописі; принципи та послідовності живописної роботи у сфері малювання пейзажів; мистецтвознавча, навчально методична та довідкова література про особливості кольоровираження та формовираження у мистецтві живопису; Інтернет-ресурси тощо.

Зміст і характер досліджуваного обумовили застосувати комплексний підхід до роботи, визначити певну систему послідовних дій та використати теоретичні і практичні методи дослідження. У теоретичному аспекті розкриття піднятої проблеми здійснювалося через застосування методів: пошуково бібліографічного, історіографічного, мистецтвознавчого аналізу і синтезу

зібраного матеріалу. У практичній частині вся наша робота будувалася на таких методах, як: спостереження, аналіз і синтез візуально отриманої інформації, порівняння, систематизація та класифікація досліджених артефактів, художньо стилістичний, образно-видовий, сюжетно-змістовий та техніко-технологічний розбір обстеженого. Відтак, процес роботи базувався на дотриманні принципів науковості, достовірності та об'єктивного обґрунтування напрацьованого.

Результати та обговорення. Живопис – один із яскравих та особливо виразних способів передачі реальної дійсності, всяких її творчих трактувань, також унаочнення уявлюваного, придуманого, нафантазованого. Завдяки цьому твори живопису використовують у різних життєвих сферах. Живопис дає можливість пізнавати навколишній світ за допомогою зорових образів, технік і прийомів, які безпосередньо формують мову образотворчого вираження як такого [3, с. 28].

За характером функціонування, тобто за сферами застосування його творів, живопис прийнято розподіляти на такі види, як: декоративний, театральнo-декораційний, монументальний, станковий та мініатюру.

Питання, що тут висвітлюється, безпосередньо звернене до станкового живопису. Цьому різновиду живописного мистецтва властиві твори, які виконуються на «станках». Це загальна назва мольбертів, планшетних підставок (триног), етюдників та всякого іншого спеціального обладнання для утримування підрамників з полотнами, картонів, планшетів з папером під час роботи художника. Станкові твори, тобто роботи, виконані у такий спосіб, носять вільний характер. Вони є переносними і не «прив'язані» до якогось конкретного середовища так, як, наприклад, твори монументального мистецтва [2, с. 448].

Станковий живопис – найпоширеніший і найбільш розвинений у жанрах різновид живописної творчості. Безпосередніми його жанрами виступають різноманітні тематичні спрямування, які й обумовлюють об'єднувати виконані живописні твори у певні споріднені групи за характером зображуваного. Як результат, розрізняють такі жанри живопису: портрет, натюрморт, пейзаж,

аніمالістичний жанр, також історичний, батальний, побутовий, релігійний, міфологічний жанри [5, с. 92]. Якщо тут детальніше зупинитися на пейзажному жанрі, то посеред усього його різноманіття якраз і постають реалістичні зображення краєвидів.

Об'єднавши тепер усе сказане, побачимо, що саме у сфері станкового живопису художники пишуть пейзажі з реалістичним унаочненням дійсності. Відповідно, для такої роботи художник має добре знати всі особливості зображування дійсності за законами спостережуваної перспективи. Основний акцент ставимо на ті моменти, якими обумовлюється відтворення форм і кольорів у таких роботах. Адже саме через уміння правильно передавати видозміни форм і забарвлень предметів, об'єктів, загалом середовищ у просторі досягається характерна подібність між тим, що зображується, і тим, як воно зображене художником [6, с. 12].

Мистецтвознавчою наукою зазначено, що живопис займає особливе місце серед інших образотворчих мистецтв. Таке визначення обумовлене тим, що сама виражальність живопису базується на тих художніх засобах, які здатні забезпечити нам найкраще відтворення зовнішніх ознак видимого. І тут ключову роль віддаємо кольору. У живописних роботах колір завжди дієвий, а у багатьох випадках є особливо виражальним засобом, бо в його «арсеналі» чи не найбільше можливостей для передачі правдоподібності зображуваного, відтворення його зовнішнього вигляду [4, с. 13]. Однак, ті чи інші «задатки» виражальності кольорів не є однаковими для всіх видів живопису. У станкових творах вони постають у своїй характерній «манері», у декоративних у своїй і т. д. У кожному такому різновиді вирішуються суто «свої» конкретні задачі. І коли аналізуємо кольори, якими зазвичай унаочнюємо навколишній світ у роботі з натури чи відтворюємо його певні фрагменти (предмети, об'єкти, явища) у роботі з пам'яті або за уявою, але в реалістичній манері, то передусім звертаємося до закономірностей їх «візуальних змін» у просторі, стосовно їх віддаленості від глядача.

Кольорам, якими безпосередньо вибудовується реалістичне трактування

дійсності, властиві три суттєві ознаки: кольоровий тон, ясність і насиченість [1, с. 101]. Це означає, що всі якості кольорів, які є в природі, які ми безпосередньо спостерігаємо у той чи інший час і за тих чи інших умов, можна визначити через ці три основні сутнісно-виражальні ознаки. Так, зокрема, *кольоровий тон* визначає еквівалент вираженого в ньому кольорового відтінку та означає приналежність його до групи теплих або холодних кольорів. Діапазон локального вираження кольорового тону відбувається в межах виражальної дії його базового кольору, тобто барви, яка є «основою» побудови того чи іншого кольорового відтінку. Завдяки *світлоті (ясності)* колір є більш чи менш яскравим, світлішим або темнішим. Ступінь вираження такого визначається близькістю цієї барви до білого кольору [1, с. 101]. *Насиченість* (інтенсивність) кольору визначає ступінь «чистоти» вираженого в ньому кольорового тону. Найбільш насиченими кольорами серед хроматичних є ті, якими оперуємо при наведенні характеристик кольорового спектру. Насиченість кольору змінюється, якщо його змішують з чорною фарбою або білилом: колір втрачає яскравість, стає «сіруватим», «тьманим» [7, с. 19].

Отож, вираження кольорів у творах живопису з реалістичною манерою трактування зображуваного здійснюється через передачу їх кольорових тонів, насиченості та світлоти. Розуміючи механізм їх взаємодії, можна визначати реальне забарвлення будь-чого зображеного, усвідомлювати ступінь переходу предметного кольору в обумовлений, зв'язок конкретного кольору з іншими кольорами [6, с. 13]. Одночасне порівняння спостережуваних чи відтворених у зображенні предметів, об'єктів, явищ за трьома ознаками кольору (кольоровим тоном, насиченістю і світлотою) постає методом безпосереднього визначення світлотіньових та кольорових відношень [6, с. 12].

Однак, будь-яка вдала і професійно виражена колірна характеристика зображеного неодмінно потребує ще певної підтримки зі сторони художнього опрацювання його форми. Це можна розглядати, як закономірність логічних взаємозв'язків між кольоровираженням і формовираженням зображуваного у живописній роботі. Проте, у кожному різновиді (стильовій манері) відтворення

зображуваного ці взаємозв'язки є різними. Так, зокрема, у декоративному відтворенні зображуваного його формовираження має свої задачі, в основу яких покладено стилізацію, трансформацію, узагальнення, спрощення. В роботах з абстрактною манерою вираження аспект відтворення форм взагалі втрачає зв'язок з реальністю. Тут у всьому змальовуваному немає жодного натяку на фактичну реальність. І лише в роботах, де зображення вибудовуються на засадах реалістичного художнього ключа, роль передачі форм відтворюваного стає буквально аналогічною кольоровираженню.

Звідси випливає, що принципи і прийоми побудови форм зображуваного, що подається у реалістичній манері, обумовлюються не лише знанням законів візуальної перспективи. Художник має володіти ще й усіма аспектами аналізу спостережуваного, проведення детального розбору його безпосереднього формоутворення, особливостей конструкції, пластики, пропорцій, тощо. Весь візуально сформований образ він повинен «промальовувати» в уяві, відтак будувати його реально, передавати у виконуваному зображенні всі характерні йому видозміни, що спричинені законами лінійної перспективи. Усе це є важливе для реалістичного відтворення дійсності у станковому живописі і аж ніяк його значимість не є менша, ніж значення кольоровираження.

Висновки. Будь-яку живописну роботу, як процес виконання твору, розглядаємо як чітко відкоректований механізм розумових, мисленнєвих та безпосередньо практичних дій митця. Щоб він насправді ставав таким, мало лише того, щоб художник проявляв себе широко творчою особистістю при написанні тої чи іншої картини. Він обов'язково має бути свідомий, що створює, як створює, для чого це робить, чи найкращі шляхи і способи для цього обрав. Це означає, що при виконанні навіть найпростішого живописного твору його виконавець має добре знати живописну грамоту, засади її реалізації на практиці. Однак, коли стоять завдання відтворити навколишню дійсність у реалістичному художньому ключі, то тут важливими є й знання особливостей виконання зображень за законами спостережуваної перспективи. У роботі живописця над відтворенням пейзажу в реалістичній манері усі набуті ним

знання неодмінно торкаються специфіки вираження форм і кольорів зображуваного. Зосередження на цих аспектах є вкрай важливим, оскільки будь-яка допущена помилка чи невідповідність в унаочненні їх видозмін під впливом явищ перспективи (закономірностей візуального сприйняття) завжди вносить розлад у досягнення правдоподібності зображеного до зображуваного.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти. Київ: Вища школа, 2002. 190 с.
2. Паньків Г. Взаємозв'язки станкового і монументального в образотворчому мистецтві. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 447–451.
3. Писанко М. М. Рух, простір і час в образотворчому мистецтві. Київ: Вища школа, 1995. 63 с.
4. Прищенко С. В. Кольорознавство. Київ: Альтерпрес, 2010. 354 с.: іл.
5. Храпачов О. Історичний аспект живопису. *Українська академія мистецтва*. 2016. Вип. 25. С. 86–95.
6. Черватюк В. Виховання художнього бачення на пленерних студіях. *Українська академія мистецтва*. 2011. Вип. 18. С. 9–15.
7. Яланський А. Про формування у студентів колористичного відчуття в умовах пленеру. *Українська академія мистецтва*. 2011. Вип. 18. С. 16–21.

ДО ПИТАННЯ ПОБУТУВАННЯ НАРОДНОГО ГЕРОЇЧНОГО ЕПОСУ ТА УНІКАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ЦЬОГО ЖАНРУ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Тетеря Світлана
Костюк Наталія

В експозиції Музею кобзарства в третій вітрині розміщується збірник Матеріали до української етнології «Мельодії українських народніх дум» Філярет Колесса, Львів. 1910. (НДФ-14478). Це одна із тих унікальних серій видана накладом наукового товариства імени Шевченка, про українські народні думи, які композитор записав з фонографу і зредагував.

Філарет Колесса здійснив цю унікальну роботу переклавши співання дум, історичних пісень кобзарями на ноти, таким чином залишивши нам, своїм нащадкам це оригінальне явище, яке притаманне українській культурі. Окрім цієї великої роботи композитор здійснив фундаментальний аналіз самої форми української думи. Так у своїй передмові «Про музичну форму дум» він пише наступне: «Хоча почавши від публікації Цертелева з 1819 р. присвячено думам цілий ряд видань, коментаріїв і спеціальних наукових праць, то літературна історія козацького епосу і доси ще не прояснена як слід; і доси не маємо повної, всесторонньої характеристики тої групи пісенної, і тої форми поетичної творчості, для означення яких прийнято в науці термін думи.» [3] Тобто автор вважав на час запису того матеріалу який у нього був накопичений, що різниця чи границя між думами і піснями не проведена чітко і не узагальнена. І причина в тім, що ніхто із митців не намагався проаналізувати це питання.

«Співання дум вимагає не лише старанного підготування, але також не буденного музичного таланту і дару імпровізування; тому ж думи не є доступні для широких мас так, як звичайні пісні народні: думи співають лиш много талановиті професіональні кобзарі і деякі лірники». [2]

Максим Рильський аналізуючи цей жанр української народної усної

творчості зокрема говорив: «Ф. Колессі вдалося встановити, що при відсутності звичайного для пісень строфічного поділу в думах наявні «поділи на періоди, або тиради, тобто такі групи віршів, з яких кожна містить у собі закінчений образ або закруглену думку». Ф. Колесса взагалі перший український фольклорист, який дав точне визначення форми дум.

Максим Рильський аналізував стилістику, яка була властива думам. Зокрема: «Архаїзми, старослов'янські слова і вислови на зразок: «глас», «глава», «злато», «персть», «прах», «смиреніє», «возлюбити», «вкушати», «аще», навіть форми «будеші», «рече» посідають значне місце в мовному складі дум і виконують певну стилістичну функцію, яку добре розуміли і творці дум, і їх виконавці. Як наприклад, Остап Вересай – знали сучасне значення архаїчних чи псевдо архаїчних слів і виразів, пояснювали їх зрозумілими слухачам словами та виразами, але вважали за неприпустиме замінювати їх у самому тексті дум. [8]

Однакові початки – один із звичайних засобів творців дум. Таким самим звичним засобом є і ретардація – навмисне уповільнення розповіді. Часті в думах негативні порівняння:

Не сива зозуля закувала, То вдова заплакала...

У святу неділеньку не сизі орли заклекотали,

Як то бідні невольники у тяжкій неволі заплакали.» [8]

Унікальне явище, яке етнографи визначили як героїчний епос притаманний тим народам, які довгі роки боролися за свою волю, незалежність в жорстоких двобоях.

Українські народні думи, історичні пісні, духовні канти активно народжуються в роки Запорозької низової військової республіки (від 20-х рр. XIVст. до 15 червня 1775 р.). Коли війська імператриці Катерини II на чолі з генералами П. Текелієм та Ф. Чорбою оточили Запорозьку Січ і підступно перебили запорізьких воїнів. Перед цим запорізьке військо допомогло в 1774 р. отримати Московії перемогу в Російсько-Турецькій війні, яка точилася впродовж 1768-1774 рр.

В серпні 1775 р. цариця видала маніфест в якому було оголошено про примусовий розпуск Війська Запорозького. Землі Січі імператорський уряд роздав поміщикам-московитам, значна кількість козаків потрапили в кріпацтво. Понад 5 тисяч запорожців, рятуючись від принизливого поневолення, втекли на землі у гирлі Дунаю, які належали Османській імперії, й заснували тут Задунайську Січ.

Так припинилося існування унікальної християнсько-демократичної республіки, аналогів якій не було в жодній країні світу.

Саме в такому високо патріотичному і глибоко духовному товаристві, де знайшли свою тимчасову осілість українські мандрівні старці-сліпці і народжується унікальна сторінка нашої усної народної творчості – історичні пісні та героїчні думи.

Безпосереднім джерелом виникнення дум стала традиція історичних та величальних пісень часів Київської держави, що прославляли князів, військові походи та інші історичні події. Більша частина дум присвячена боротьбі з турецькими та польськими поневолювачами. Так, до «татарського» циклу належать думи «Про Самійла Кішку», «Про трьох братів Азовських», «Про Марусю Богуславку» та ін. Виділяють також думи «польського», «шведського» циклів, про Січ та її руйнування, гайдамаччину, панщину і про волю.

За змістом думи подібні до історичних пісень, а за виконанням до плачів, голосінь. Складали думи в більшості учасники козацьких битв і походів, передавали їх з уст в уста і згодом їх почали виконувати речитативом мандрівні сліпці музиканти у супроводі бандури, кобзи, згодом торбана і ліри.

За обсягом думи більші, ніж історичні пісні, складніші за будовою та відзначаються молитовною формою. Початком думи є зачин, що вказує на місце або час дії, як, наприклад, у «Думі про козака Голоту»: «Ой полем, полем килиїмським, то шляхом битим ординським, ой там гуляв козак Голота». [8]

Виконання цього репертуару було дуже популярно серед старцівської братії і надто затребуване простим людом в Україні. Якщо взяти до уваги, що сліпці також виконували великий пласт духовного репертуару це канти,

молитви до святих, псалми і, в поєднанні з думами про звитяжне життя героїв козаків – народ України інакше не сприймав старців-сліпців, як божих людей. І тому зверталися до них, як до світських священників з вірою, і з пієтетом, що коли помолиться незрячий, то Бог швидше почує молитву сліпого і прийде на допомогу.

Виконання героїчних дум було особливе, вступні заплачки того, хто їх виконував справляло потужне емоційне забарвлення від пісенної розповіді про подвиг того чи іншого мужнього людського духу. Для прикладу «Пісня про Морозенка» те, як сильно вона перекликається з сучасними подіями на сході України біля Савур-Могили.

Тут варто пригадати версії стосовно етимології назви Савур-Могила. Так, один із російсько-денеєрівських прибічників, перераховуючи різні народи, що так чи інакше мали відношення до кургану, завершує цей список твердженням, що з XVIII ст. це довкілля починають заселяти «донські козаки». Спростувати цю історичну нісенітницю доволі просто, звернувшись до українського фольклору (а фольклор, як відомо, не писана історія народу). У багатьох жанрах народної творчості («Легенда про козака Савура», історичні пісні «Ой Морозе, Морозенку», думи «Втеча трьох братів з міста Азова») – постійно присутній образ Савур-Могили. Тут важливо відзначити й інше: якщо прихильники «руського мира» між конкретним рельєфним визначенням та поняттям «родина» ставлять знак рівняння, при цьому не конкретизуючи, яку саме Батьківщину вони мають на увазі, то в згаданих творах усе ясно – це Україна:

«Ой повели та Морозенка на Савур-Могилу:

«Ой подивися, Морозенку, на свою Вкраїну».

Чогось подібного не мають жодні фольклорні тексти будь-яких європейських народів і до того ж, ці твори виконувалися сліпцями - старцями яких згодом за Шевченком, стали звати кобзарями. І це також унікальне соціально-культурологічне явище, яке не має аналогів у світі. [6]

Коли в Україні в 30-х рр. XX ст. тотальним режимом Сталіна було

викорінено мандруючу братію незрячих співців, навіть було знищено їх діатонічні бандури та колісні ліри і – перестали звучати героїчні думи, історичні пісні у виконанні бандуристів.

В ідеології комуністичного правлячого тотального режиму акцент здійснювався на організацію хорів, кобзарських ансамблів, капел бандуристів за участю музикантів – бандуристів, які грали на модернізованій конструкції інструменту.

Також, правлячий режим був зацікавлений в оспівуванні і прославленні існуючого режиму – керівної ролі вождів комуністичної партії. Героїчні думи надовго були забуті, а якщо і виконувалися, то лише на кухнях учасників капел бандуристів. Про що розповідає в своїх спогадах донька бандуриста Д. Івахненка (Донецька філармонія 1935-1962 рр.), Ганна Давидівна Івахненко-Кулакова. Вона згадує: «Батько дружив з Федором Глушко відомим артистом Київської капели бандуристів. Це з ним вони усамітнювалися у нас на кухні і співали давні історичні пісні, думи – які ніколи не могли співати зі сцени». Федір Глушко, друг дитинства батька, і їх спільного навчання в рідних Шишаках (Полтавщина) у Никифора Чумака. Федір Глушко працював у Київській капелі бандуристів і був відомий саме, як прекрасний виконавець українських дум. Тих що були дозволені до виконання». [7]

Відомі спогади Андрія Бобиря про його студентські роки, коли він був присутнім на знаменитій Республіканській нараді кобзарів у квітні 1939 р. Він слухав доповідь Дмитра Миколайовича Ревуцького, де окрім доповіді, відомий дослідник українських дум виконував їх, демонструючи давні традиції кобзарського співу, акомпануючи собі на фортепіано (він неперевершено демонстрував заплачку кобзаря під час виконання дум). [4]

Віктор Мішалов австралієць українського походження дуже ретельно стежив і аналізував за тим, що було видано радянським режимом в напрямі розвитку жанру українських дум. Зокрема він пише: «За радянську добу у 1974 р. вийшов збірник нот в обробці для голосу в супроводі бандури «Українські народні пісні та думи», упорядкований А. Омельченком і тираж

збірника був 4500. У збірнику вміщена «Дума про Леніна» (Була зима) - слова і музика Є. Мовчана, обробка А. Омельченка та пісня-дума «То не вітер, то не буйний» в обробці Д. Пшеничного. Обидві згадані «думи» - більш схожі на строфічні пісні з варіаціями і мало мелодичні й тільки словесно нагадують справжні думи.

Остання пісня-дума була надрукована у 1961 р., а текст її раніше видавався під назвою «Про Леніна і Сталіна та про трьох братів». Оригінально ця дума була записана в 1939 р. від її творця Зиновія Водоп'янова у Київській області. Пізніше вона була вміщена у 1978 р. в «Репертуарному збірнику» в серії «Бібліотека художньої самодіяльності «Райдуга» (3) (упорядник А. Омельченко) під назвою «Дума про Леніна» слова О. Новицького, музика Ігоря Шамо та перекладення Андрія Омельченка.

Ці «думи» демонстрували той тупик, куди зайшло «радянське кобзарство», «радянські думи». Вони мало були схожі на автентичні думи, а ті хто їх виконував на народних непідробних кобзарів.

Новий зміст тих радянських дум не завжди і не в повній мірі відповідав поетичній формі і композиції жанру традиційних дум. До цього жанру їх можна віднести лише умовно. Поетичною формою вони нагадують народну пісню в поєднанні з формою російського билинного епосу. В думах новішого періоду відсутня заплачка, змінився характер слівослів'я. В тих «ідеологічних» радянських думах прославлялася партія та її вожді. В стилістиці їх виконання, відпала потреба вживати ретардації. Завдання полягало в тому, щоб в народних думах не орієнтувались на старовину. [5, с. 264-266]

«Героїчний епос українського народу в -70-х рр. ХХ ст. творився в тісному зв'язку з творчістю всіх народів Радянського Союзу, насамперед у найближчому зв'язку під «благодійним впливом епічної творчості російського народу». Саме туди крокувало «радянське» кобзарство і «радянські» думи». [5, с. 264-266]

У 1982 р. вийшов черговий репертуарний збірник "Райдуга" (6) за редакцією відомого бандуриста та педагога Андрія Омельченка. Там він

надрукував думу «Про смерть козака бандуриста» – у своїй обробці. Але ця обробка насправді мелодія котру оригінально склав Гнат Хоткевич і дуже подібна до мелодії, яку використовував Федір Глушко у своєму виконанні. Різниться дещо іншим супроводом розписаний для тенора. (Федір Глушко міг чути її в юному віці, коли навчався у Никифора Чумака, побратима Г. Хоткевича (авт.). В цьому варіанті крім скорочених слів варіанту Глушка деякі слова додатково зрізані, щоб скоротити думу.

*«У ладівниці ні однісінького набою,
тільки й зосталась йому бандура подорожняя
Та у глибокій кишені люлька-бурунька, та тютюну півпапушки.
Козак сердега, люлечку потягає, у кобзу грає-виграває,
Жалібно співає: «А вже ж мені старенькому без коня пропадати:
Не зможу я по старих степах чвалати
будуть мене вовки-сіроманці зустрічати,
Будуть дідом за обідом коня мого заїдати – і попілець по вітру пускати...»*

Ми чуємо, що деякі вирази, які зустрічаються в оригінальному тексті були збережені; такі як «у кобзу грає-виграває»...

«Видання це цікаве і своєрідне бо упорядник подає ще й поради виконавцям, де пише: «Дума розрахована на соліста-тенора. Відомо, що думи виконуються речитативом та імпровізаційно. В цьому полягає їхній характер і сама форма. Перед тим, як приступити до вивчення твору, бажано прослухати думу на платівці у виконанні заслуженого артиста УРСР Федора Жарка, народних кобзарів Єгора Мовчана, Володимира Перепелюка та інших: це дасть велику користь. Мелодію думи краще в першу чергу вивчити напам'ять, а лиш потім опановувати супровід. В процесі виконання будуть виявлятися складніші місця, на яких необхідно зосередити увагу. Над ними варто працювати окремо.» [5, с. 264-266]

З відродженням добровільних об'єднань кобзарських цехів у Києві

Харкові, Львові (лірницького цеху) відбувається велике піднесення – ренесанс героїчного епосу. Братчики цих цехів активно звернулись до столітнього і ще давнішого репертуару наших носіїв героїчного минулого.

В студії програми «Насправді» – відбулася зустріч з народним бандуристом Назаром Божинським (Харківський кобзарський цех). Він нестандартно розповів про своє відношення до традиційної музичної культури українців і до сприйняття героїчного епосу сьогодні. Назар грає на кобзах, лірах, торбанах і бандурах. Він досліджує їх, реставрує і робить власноруч. Назар кандидат архітектури, а кобзарство це друга сторона його життя і, він сам справжня енциклопедія цього явища.

Божинський в сьогоденні людина, яка намагається поєднати сучасність і «кобзарський» спосіб життя. Зокрема про своє сприйняття українського героїчного епосу порівнюючи його з ірландською та шотландською народною піснею він говорить: «Якщо їх пісні у супроводі волинки збереглися завдяки літературі, то у нас в Україні в більшості, епос зберігся завдяки тому, що він передавався від людини до людини, так як це було в часи козаччини і побутування мандрівних сліпих музикантів співаків. В Україні ми включилися в процес відродження традиційної музики на іншому рівні, тому що у нас всього цього було більше і ближче до нашого теперішнього часу, хоч воно і знаходилося в архівах. І от прийшла пора піднімати його із забуття. Якщо в нас зберігся епос, то саме через передачу його «людина від людини», а не так, як в Європі піднімали і вивчали свій «етнос» з книжок, з нот. Тому в нас воно правдивіше і на побутовому рівні ближче. Коли мені доводилося влітку 2018 р. співати давню думу «Про Савур-могилу» в якій розповідається, як там загинув козак, то ветерани війни слухаючи мене, думали, що я склав цю пісню саме про сьогоденні події. І так само, коли я співав думу «Про Самарських братів», і думу «Втеча трьох братів з Азова», (як вони тікали, і один з братів помер в степу без води) то і сьогодні такі ж самі події відбуваються з нашими воїнами. Люди сприймають ці героїчні думи, як розповіді про події, що відбуваються в Україні зараз.» [1]

«Я, як архітектор можу стверджувати наступне, хто знайомий з звичайним простим народним способом життя, той може легко виготовити і такий інструмент. Я маю можливість порівняти, як цей епічний спадок, червоною стрічкою пробивається через всі перешкоди в нашу сучасність». [1]

Назар Божинський погоджується, що кобзи і бандури не потрібно нав'язувати суспільству, кожен сам для себе обирає. Але тим не менше, всі хто присвячує своє життя цій унікальній культурі дійшли висновку, що вивчати такі великі тексти дум і вивчати гру на кобзі-бандурі властиво саме незрячим музикантам.

«Бо незрячі можуть більше засвоїти музичної специфіки гри на бандурах, кобзах, а це – всі інтервали, акорди, а також величезні тексти дум, які найкоротші звучать 7-10 хв., а найдовші по 40хв., навіть 2 години буває, що виконується дума. І все таки, для кобзарства характерне саме не нав'язливість. Людина одна може послухати 2-3 хв. і піти, а інша і дві години сидить і слухає, а потім ще приведе свого знайомого і вони знову прохають виконати ту чи іншу думу» [1]

В сучасних реаліях українського життя, коли ми маємо віроломну тоталітарно-агресивну загарбницьку війну зі сторони сусідської держави жанр українського героїчного епосу, як триста, і двісті, і сто років тому став живим, затребуваним героїчним народом, який знову піднявся за свою волю і свободу. Адже в цьому жанрі кожен знаходить правду того, що відбувається навколо: мати шукає свого сина («а вже твій син оженився, та взяв собі паняночку в чистім полі земляночку»); дівчина плаче за молодим своїм судженням; дружина за соколом ясним, господарем - батьком дітей сиріт.

Тому героїчний епос, став злободенним, його бажають слухати, з ним прагнуть тамувати свій невимовний біль великого горя, особистої трагедії тисячі українців, сотні небайдужих людей.

Один із сучасних майстрів музичних інструментів – Гордій Старух. Під час навчання в університеті він захопився народним співом і музикою. Особливо до душі йому припала колісна ліра. Через те, що інструмент був

доволі дорогим, студент вирішив спробувати змайструвати його власноруч. Просто: взяв і зробив, спочатку собі, а згодом і для тих, хто дуже хотів мати цей унікальний давній інструмент, який жалібно акомпанує українському горю і суму, та інколи й веселить людей у державах побратимах України - в Канаді, Польщі, Німеччині. Окрім виготовлення інструменту Гордій на прохання воїнів, які висловлюють свої емоції у віршах, пише на них музику і грає, під супровід колісної ліри, ці своєрідні закличні гімни. Він читає лекції про історію побутування традиційних музичних інструментів в Україні та про український героїчний епос. Зокрема, так народилася пісня на прохання бійця з ТРО Олександра Калмацького, про що Старух повідомляє: «Він знайшов мене в тік-тоці і попросив до його пісні зробити музику. То я зробив, а люди дуже просили закинути на ютуб – то я й закинув». [9] Ось цей сучасний текст про предковічну мрію українців. Він є суголосним тим давнім думам українського героїчного епосу.

Ти вклав у мої долоні козацьку шаблюку

І нею січеш вражі голови й руки

Козацьку шаблюку та ще й грізний спис

Що наскрізь броню б'є із гори униз.

Запалюєш зорі в суцільній пітьмі

Щоб дорогу до тебе вказали мені

Вказали мені й побратимам моїм

У темну годину крізь кіптяву й дим!

З нами небесні сили і Архистратиг

Незгасиме світило просвітлює всіх

Скиплять усі тіні в світанку яснім

Подай же дні радісні дітям своїм

Від тебе у кожного зброя ай хист

Колосся у полі пішло в повний зріст

Ми вибрали долю на варті життя

Подай же нам волю предвічне дитя! [9]

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Божинський Н. Насправді. Народний бандурист Назар Божинський [Електронний ресурс] / Назар Божинський // Телеканал Simon. – 2019. –//Режим доступу:<https://www.youtube.com/watch?v=x0G5OTr6SN0>
2. Колеса Філарет. Мелодії українських народніх дум. Львів, 1910. С. LXXXVIII.
3. Матеріали до української етнології «Мельодії українських народніх дум» Філярет Колесса, Львів. 1910 87с.
4. Махлай Т. Спогади Андрія Бобиля [Електронний ресурс] / Тарас Махлай. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=9OK587ifkt4&t=2s>.
5. Мішалов В. Харківська бандура: культурологічно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на українському народному інструменті. Харків: Видавець Савчук О. О., 2013. 368 с. // Віктор Мішалов С. 264-266
6. Офіційний сайт Донецький обласний краєзнавчий музей. Наша висота Савур - Могила [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Донецький обласний краєзнавчий музей. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://muzey-dokm.pp.ua/nasha-vysota-savur-mogyla.html/>.
7. Польові дослідження Тетері С. А., Костюк Н. В. Спогади респондента Г. Д. Кулакової (Івахненко) 1938 р. н., біженки з м. Донецька, уродженої у м. Шишаки Полтавської області.
8. Рильський М. Література і народна творчість. - С. 29-54. [Електронний ресурс] / Максим Рильський. – 1956. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrlib.com.ua/krstat/printout.php?id=13>.
9. Старух Г. Пісня бійця ТРО [Електронний ресурс] / Гордій Старух. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=Hf93vbHdzWw>.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МАЛЯРСТВА НА СКЛІ

Чернець Вікторія Миколаївна

бакалаврант

Савчин Галина Віталіївна

старший викладач

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Вступ. Декоративно-прикладне мистецтво належить до найдавніших видів народної художньої творчості. Ця прикладна діяльність здійснюється на предметах побуту, створених за законами краси. Ці речі не тільки корисні, але й красиві, зі своїм власним стилем та власним художнім образом. Вони мають призначення, дають загальне уявлення про спосіб життя та погляди українського народу протягом тривалого часу. Отже, така творчість базується на народному світогляді, звичаях, віруваннях людей та безпосередньо пов'язана з їх трудовою діяльністю та побутом етносу. Твори декоративно-прикладного мистецтва на відміну від мистецьких витворів зазвичай виконують безпосередню практичну функцію, а їх художній зміст розкривається у взаємодії з оточуючим середовищем [1].

Одним із яскравих прикладів української народної творчості є розпис на склі. Яскрава декоративна та емоційна виразність цих виробів вирізняє особливою привабливістю. Цей напрямок дуже цікавий різноманітністю своїх майстерних якостей і технічних навичок роботи. Розпис на склі протягом багатьох років залишається актуальним та популярним видом декоративно-прикладного мистецтва. У наш час вивчення історії розвитку та технології виконання малярства на склі дає змогу дослідити українські народні традиційні промисли, встановити тісний зв'язок з минулим і вивчати нашу культуру.

Мета дослідження – дослідити та висвітлити історію розвитку народного малярства на склі в Україні.

Методи дослідження. Для розкриття піднятої теми, а саме дослідження історії виникнення і розвитку народного малярства на склі в декоративно-прикладному мистецтві України, ми зверталися безпосередньо до таких теоретичних методів наукового дослідження: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, пояснення. Укладені тези базуються на методах наукового та системного аналізу. Серед практичних методів наукового дослідження стали у пригоді такі: пошук і збір теоретичного матеріалу, спостереження, художній аналіз, синтез, порівняння та ін.

Виклад основного матеріалу. Декоративно-прикладне мистецтво України дуже різноманітне і багате своїм розмаїттям видів: писанкарство, вишивка, соломоплетіння, лозоплетіння, різьба по дереву тощо. А ще до декоративно-прикладного мистецтва належить й такий вид, як малярство на склі. Що ж таке малярство на склі? Звідки воно походить? Де саме в Україні воно зародилося і поширилося? Ось саме такі питання виникають у нас в думках, коли ми чуємо про цей вид народного мистецтва. На відмінну від інших широко досліджених видів декоративно-прикладного мистецтва України, про малярство на склі є небагато наукових статей та праць, але ж воно таке унікальне і неповторне, що точно припадає до душі, навіть найвибагливішому поціновувачу мистецтва. Саме тому ми спробуємо дослідити та висвітлити історію його виникнення та поширення на теренах України.

Малярство на склі – це різновид розпису та давній український народний промисел, що спирається на багаті мистецькі традиції минулих століть. Техніка розпису на склі ґрунтується на нанесенні зображення фарбою (олійною, гуашшю, темперою, акрилом), тушшю, кольоровим лаком на тильну сторону прозорої скляної пластини. В цьому розписі втілилися естетичний смак українського народу, його розуміння явищ навколишнього світу.

Народне малярство на склі поширився на Західній Україні з другої половини XIX ст. Ікони на склі поширилися в Галичині, Буковині та Карпатах, як українська інтерпретація західних вітражів, які виникли ще у візантійські та римські часи й знайшла своє відображення, як у професійному, так і в

народному мистецтві. Розпис на склі став популярним у Баварії, Чехії та Словаччині у XVIII столітті, а у народному мистецтві в XIX ст., що було пов'язано з розвитком виробництва гутного скла. Це були переважно жанрові картини, які прикрашали сільське та міське житло [3, 123].

Картини на склі були настільки популярні, що в деяких країнах їх почали масово виробляти, і навіть у найвіддаленіших місцевостях.

В Україні розпис на склі має дві спрямованості: світську та релігійну.

Розпис на склі на релігійну тематику був поширений переважно в західних регіонах України. Визначним центром народного малюнку на склі на Прикарпатті стали м. Богородчани (нині Івано-Франківська область). В останній чверті XIX – третій XX століття розвинулися осередки на Буковині містах Роші (передмістя Чернівців), Заставна та Сторожинець (нині Чернівецької області).

Українські ікони на склі вирізняються яскравістю колориту, підкресленою графічністю, площинністю зображень, наївністю, інтерпретацією зображення, оздобленням. Для них характерні багаті рослинні мотиви орнаментів. В домашніх іконах на склі відтворювалися образи святих, які вважалися опікунами і помічниками селянської праці та побуту. Ці ікони часто називають народними картинами на склі. Написані такі ікони без дотримання церковних правил. Зображення на них пов'язані не лише з релігією, а й з народним побутом та естетичними уподобаннями українців.

У першій половині XX століття малюнок на склі розвивається і у центральних та східних областях України (Київська область, Черкаська область, Полтавська область, Сумська область). Тут на відміну від західного регіону була розповсюджена світська тематика. Наддніпрянська та Східна Україна не мали власних іконописних центрів розпису на склі, хоча окремі майстри намагалися наслідувати західноукраїнських колег. Тут на склі зображували переважно сцени зустрічей чи розставання парубків і дівчат: «Дівчино моя, напий коня», «Їхав козак на війноньку», «Наталка Полтавка». У фондах Полтавського Художнього музею зберігається картина на склі

С. Швидка «Біжи, Петре з Наталкою, бо іде мати з качалкою». У 20-30-х роках в Полтаві діяла група художників-кустарів, які малювали на склі композиції за сюжетами українського народного побуту, мальовничі пейзажі села з хатками, річки з лебедями чи гусьми [6, 203].

У XX-му столітті малярство на склі на теренах України занепало, не витримавши конкуренції друкованих і тиражованих відбитків, котрі заповнили ринок і поступово витіснили роботи народних майстрів. Щоб поєднати декоративну легкість розпису з натуралізмом друкованих зображень, майстри почали наклеювати на скло невеликі репродукції культового змісту й обрамляти їх мальованими рослинними орнаментами.

Розписи на склі в середині XX століття вже не мали культового значення й існували в невеликих масштабах. На склі були намальовані сімейні фотографії та портрети солдатів на фронті, прикрашені квітами та іншими орнаментами.

Тривалий час розпис на склі, як вид народного мистецтва, не викликав такого інтересу мистецтвознавців, художників та музейних працівників, як вишивка, художня обробка дерева, писанкарство, кераміка та ткацтво. Першим в Україні художню цінність народного розпису на склі оцінив І. Свенціцький. З його ініціативи ікони на склі експонувалися на виставці галицького примітивного мистецтва XVII-XIX ст. у залі Українського художнього музею у Львові 1939 р. [5, 23].

На сьогодні живопис на склі зберігається у музеях Львова, Києва, Коломиї, Івано-Франківська. Цінними є приватні збірки колекціонерів зі Львова І. Гречка, В. Вітрука, Я. Мотики, Б. Сороки та І. Снігура із Чернівців.

Велика роль у відродженні традицій малювання на склі у XX ст.. належить відомій львівській художниці Ярославі Музиці. Тематика живопису на склі Я. Музики найрізноманітніша – це казкові сюжети, жанрово-побутові сцени, натюрморти, портрети історичні та сучасників, міфологічні мотиви. Цей вид мистецтва привернув увагу й М. Сельської. Художниця малювала на склі натюрморти і портрети. Живопис на склі – один з етапів творчості

І. Остафійчука. Для художника характерні невеликі за форматом композиції, сюжети яких складають народні пісні, а також жанрові сцени. В. Семенюк намагається зберегти художні та духовні начала народного живопису на склі, збагнути і по-своєму, не наслідуючи, переосмислити силу його мистецьких засад. Творам художника властива динаміка композиційної побудови, експресивна форма, глибока образність.

Самобутніми рисами відзначається живопис на склі І. Сколоздри, народного майстра з с. Розвадів на Львівщині. Його творчість тісно пов'язана з традиційним українським народним малярством на склі. Теми для своїх творів І. Сколоздра черпав з фольклорних, історичних та літературних джерел, не оминаючи і сучасної тематики.

Твори на склі художниці Наталії Курій-Максимів наповнені духом сімейної гармонії, радісним баченням світу, тонким гумором і оптимізмом. Мисткиня зазначає, що її надихають традиції рідного народу, його побут і звичаї. Зараз в Україні, на жаль, у техніці розпису на склі працює небагато митців, але головне, що це мистецтво не забуте. Живопис на склі несе багаті мистецькі традиції нашого народу і має повне право поряд з іншими видами декоративного мистецтва представляти українську народну культуру.

Висновки. Отже, дослідивши дану тему та опрацювавши відповідну літературу, можна дійти до наступних висновків. Малярство на склі – це особливий, неповторний і сучасний напрям українського декоративно прикладного мистецтва.

Кожна країна має свою традицію розпису на склі. У межах нашої національної території виявлялися певні відмінності у творчості різних локальних центрів. У картинах на склі на релігійну та світську тематику яскраво розкриваються українські народні уявлення про явища навколишнього світу. Майстри з народу в іконах на склі втілили власне переосмислення релігійних сюжетів та інтерпретували догмати християнської віри. Такі ікони рідко виставлялись в храмі, а переважно використовувались в інтер'єрі сільського будинку або вішались в придорожній каплиці. Вони відрізнялися

своєю декоративністю, яскраво відбиваючи скло та яскраві кольори, властиві естетичним уподобанням людей, у напівтемних інтер'єрах селянських осель.

Різноманітність манер регіональних і місцевих шкіл свідчить про те, що розписи на склі в Україні протягом століть стали важливим видом українського народного мистецтва. Малярство на склі набуло величезної виразності у поєднанні з іншими видами образотворчих мистецтв.

Українські народні митці матеріали та техніка малювання на склі запозичили з країн Центральної Європи, проте трансформували це мистецтво в зовсім унікальне мистецьке явище. З баварської, чеської, польської, словацької розважально-побутової картинки наші народні майстри зробили ікону, тобто традиційний фактор релігійного виховання на рівні родини – за допомогою засобів традиційного ікономалярства. Отже, історія розвитку малярства на склі в Україні доволі цікава і варта уваги та подальшого вивчення й популяризації.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1993. 272 с.
2. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. Київ: Наукова думка, 1987. 472 с.
3. Історія українського мистецтва. Мистецтво кінця XVIII – першої половини XIX ст. Том 4. Київ, 1968-1969. 364 с.
4. Кульчицька О. Про народне малювання на склі. *Матеріали з етнографії та художнього промислу*. Київ, 1957. Вип. 3. С. 172-176.
5. Сколоздра І. Живопис на склі. Альбом Сколоздра І. Київ: Мистецтво, 1990. 120 с.
6. Степовик Д. Історія української ікони Х-XX ст. Київ: Либідь, 2004. 440 с.

HISTORICAL SCIENCES

PROCLAMATION OF THE CARPATHIAN UKRAINE: A FUTILE PROJECT OR AN UNUSED CHANCE FOR UKRAINIANS?

Kurenkov Volodymyr

student

Kharkiv National University of Radioelectronics

Alieksieiev Maksym

student

Kharkiv National University of Radioelectronics

Introductions. The relevance of this topic is due to the fact that the role and place of the events of the Second World War in terms of their impact on the consciousness of Ukrainians are still painful issues for our people. In this context, it is of considerable scientific interest to analyze the policies of European governments on the Ukrainian issue on the eve of the Second World War, when Ukraine was caught in the middle of the struggle between European states.

Aim. The problem of the historical projection of Ukraine's geopolitical position in the late 1930s on contemporary international relations and our country's place in them remains urgent. The fact of the proclamation of an independent Carpathian Ukraine plays an important role in the formation of the Ukrainian state, so the result of this study is seen as an influence on the current situation in Ukrainian politics.

Materials and methods. For centuries, the Ukrainian people of Transcarpathia were under the yoke of foreign enslavers. The historical situation of the enslaved Subcarpathia has changed dramatically, and the time has come when this small part of the Ukrainian people, which for a long period was torn away from its motherland, will declare its independence and prove that it is the master of its land.

The history of Subcarpathia during the period of Carpathian Ukraine has been studied quite fundamentally by historians, but assessments of its existence are quite

ambiguous. Hungarian historiography considers Transcarpathia to be a historically integral part of Greater Hungary, and therefore the events of 1938-1939 are seen as an accidental mistake in the course of Subcarpathian history as a result of Czechoslovak and Ukrainian nationalist influence. Hungary's conquest of Carpathian Ukraine in 1939 is seen as the restoration of historical justice, the reunification of the Hungarians of Transcarpathia with their historical homeland.

Russian Soviet historiography also had an ambiguous view of the existence of Carpathian Ukraine. The clearly visible influence of nationalist elements that penetrated from Galician Ukraine in the formation of the statehood of Carpathian Ukraine, the orientation of Augustin Voloshin's government towards Hitler's Germany in order to ensure international recognition of Carpathian Ukraine as a state, led to total criticism in the vein of anti-fascism by Soviet historians, their distortion of historical facts, support for the ideas of the struggle for Soviet power in Transcarpathia in 1938-1939, and the absolute rejection of the progressive significance of the achievements of Carpathian Ukraine. The relative weakness of the study of this topic, the lack of documentary materials due to their mass destruction, and the need to consider all aspects of the history of Carpathian Ukraine comprehensively make this topic very relevant.

The creation of Carpatho-Ukraine in 1938-1939 coincided with an acute political crisis in Central Europe on the eve of World War II. Naturally, the socio political processes that took place in Europe in general and in Czechoslovakia in particular, of which Transcarpathia had been an integral part since 1919, left their mark on the events in the region. Its fate was considered at the Munich Conference of the Four European Powers, which determined the fate of Czechoslovakia. On October 5, 1938, the president of the Czechoslovak Republic, E. Benes, resigned. Ukrainian autonomists took advantage of this, proclaiming the autonomy of Subcarpathian Rus on October 11. At the same time, the first Ukrainian government of Carpatho Ukraine was created, headed by A. Brodiy. However, the newly formed government caused dissatisfaction among representatives of the Ukrainian movement due to its pro Hungarian policy. On October 26, 1938, A. Brodiy was removed from the post of

head of the government and Augustin Voloshyn was elected the new prime minister of Carpatho-Ukraine.

During the short time of its existence, Voloshyn's government tried to resolve a number of important socio-economic and cultural issues. It also began to form the armed forces of Carpatho-Ukraine, the Carpathian Sich.

Meanwhile, the problem of Transcarpathia became publicized far beyond its borders. The government of Carpatho-Ukraine received full support from the population of Western Ukraine, the Ukrainian diaspora in European countries, the United States, and Canada, which saw the autonomous state as the germ of a future united Ukraine. At the same time, this intensification of political life in Zakarpattia caused concern in neighboring states, especially Hungary. The Hungarian government did not abandon its territorial claims, appealing to the decision of the Vienna Arbitration of November 2, 1938, to transfer the southern part of Transcarpathia with the cities of Uzhhorod, Mukachevo, Berehove, and Chop to its country.

In such difficult foreign policy conditions, an important event in the history of the Transcarpathian region took place-the proclamation of the independence of Carpathian Ukraine at a meeting of the Sejm on March 15, 1939: "Our land becomes free, independent, and proclaims to the whole world that it was, is, and wants to be Ukrainian. And even if our young state is not destined to live long, our land will remain Ukrainian forever, because there is no force that can destroy the soul and strong will of our Ukrainian people."

On the same day, Hungary entered the territory of the newly proclaimed independent state. The forces were unequal; a small number of Sich members and self-defense units could not resist regular Hungarian troops. Transcarpathia once again became a bargaining chip in the plans of the great powers, and the ideals of Carpathian Ukraine were deliberately trampled on and desecrated.

The declaration of independence on March 14, 1939, was explained by the desire of the Ukrainian population of the region for freedom. Despite some spontaneity and haste, this historic event in the life of not only the Transcarpathian

Ukrainians but the entire Ukrainian people was of great historical significance. It was the second attempt to declare the self-sufficiency of the Ukrainian nation to the whole world, after the Act of Unification of the UPR and ZUNR on January 21, 1919. Although this act of declaration of independence, ratified on March 15, 1939, at the Soim of Carpathian Ukraine, was more symbolic than real, it played a major role in shaping the identity of the entire Ukrainian nation. It was during the existence of Carpathian Ukraine that a kind of transition in consciousness was completed - from Subcarpathian Rusyns to Transcarpathian Ukrainians.

Results and discussion. Thus, in the late 1930s, the importance of the Ukrainian factor in international relations increased. It appeared on the international political agenda in connection with the Czechoslovakian issue, when Transcarpathia (Carpathian Ukraine) was at the center of controversy between almost all major players in the military and political arena of Europe. Two types of Ukrainian statehood existed for five months: from October 11, 1938, to March 15, 1939. Subcarpathian Rus - Carpathian Ukraine was an autonomous part of the federal (Second) Czechoslovak Republic, and on March 15, 1939, Carpathian Ukraine declared itself to the world as an independent state. This was the culmination of the Ukrainian national revival in Transcarpathia, the end of a long and difficult journey from "Subcarpathian Rusyns" to "Transcarpathian Ukrainians."

The events of 1938-1939 in Carpathian Ukraine were also of great importance for the development of the national consciousness of the entire Ukrainian people, strengthening the solidarity and unity of Ukrainians around the world. Despite the short duration of its existence, Carpathian Ukraine was in the focus of public attention in other Ukrainian lands, the Ukrainian diaspora in the world, and many European states, whose democratic forces sympathized with the national liberation struggle of Transcarpathian Ukrainians and condemned the invasion of the region by Hungarian troops as a violation of the rights of the Ukrainian people to independent state life. At the same time, when assessing this historical event, it is difficult to disagree with the statements of researchers that the act of proclaiming Carpathian Ukraine an independent state "was more the result of a spontaneous and spontaneous

nature, which became possible due to certain objective reasons: the political crisis in Europe, the collapse of Czechoslovakia, the declaration of independence of Slovakia, etc." Given these events, it can be argued that for Ukrainians, World War II began in March 1939, and Carpathian Ukraine was the first in Europe to refuse to recognize the terms of the Nazi redistribution of the world, to resist the Hungarian invaders, and to become the first victim of an expansionist policy directed against Central European states.

Conclusions. Based on the material studied, we believe that the proclamation of Carpathian Ukraine in the conditions prevailing in Central and Eastern Europe in the late 1930s was a completely unpromising project, since the existence of the new state formation depended entirely on foreign policy factors. At the same time, the proclamation of Carpathian Ukraine as a state and the heroic armed struggle against the superior forces of the Hungarian invaders demonstrated to the whole world that Ukrainians live in Transcarpathia and want to have their own statehood together with their brothers in Greater Ukraine.

SOURCES

1. Стерчо П. Ю. Карпато-українська держава: до історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках. Львів, 1994. 288 с.
2. Патриляк І. К., Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба концептуального підходу. Ніжин, 2010. 590 с.
3. *Віднянський С.* Карпатська Україна як етап українського державотворення. Український історичний журнал. 2019. №2. С. 67-93.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ГУРТКІВ НА СЕЛІ В 20-Х РР. XX СТОЛІТТЯ

Кукса Наталія Григорівна

к.і.н., викладач

Черкаська медична академія

м. Черкаси, Україна

Вступ. / Introductions. Сільськогосподарські гуртки утворювались задля поліпшення сільського господарства, та поширювали знання шляхом бесід, читань, доповідей, організацією екскурсій тощо. У цілому ж діяльність у гуртках поєднувала 4 напрямки. Перша – це навчальна. Керівник гуртка обирав конкретну тему для загального опрацювання. Найбільш поширеним методом при цьому були голосні читання та обговорення. Друга – індивідуальна робота із сільськогосподарською літературою. Третя – практична господарська робота. Усі здобуті знання перевіряли на практиці або у власних господарствах, або на спеціальних дослідних ділянках. Четвертою частиною стала праця із популяризації сільськогосподарських знань та робота серед населення. Зокрема, сільська молодь гуртків була відповідальною за організацію тематичних виставок, постановку доповідей із актуальних господарських питань, забезпечення матеріалом для інсценівок місцевих драматичних гуртків тощо. Разом з тим, сільськогосподарський гурток повинен був сприяти організації колективних господарств, розплідників, артілей, кооперативних товариств із закупівлі високосортного зерна, насіння, сільськогосподарських машин тощо. Більше того, сільська молодь, яка працювала у гуртках, повинна була стати активним провідником земельної та сільськогосподарської політики радянської влади на селі. Гуртківці мали першими ознайомитись з усіма заходами партії у галузі сільського господарства і транслявати їх у селянські маси. У такий спосіб у гуртках виховували майбутніх хліборобів та свідомих членів комуністичної громади. Проте, їх головними завданнями, за статутом, залишалася допомога у отриманні та поширенні знань, умінь і навичок

селянами у сфері сільського господарства та їх пристосування до практичних господарських потреб

Мета роботи. / Aim. висвітлити сільськогосподарські гуртки як форму організованого дозвілля селян в 20-х рр. XX століття.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проблемно хронологічний, історико-системний та аналітичний.

Результати та обговорення./Results and discussion. Встановлено, що сільськогосподарські гуртки користувалися значним попитом у людей та стали популярною формою проведення дозвілля на селі. Організаторами гурткової роботи виступали в основному агрономи. З'ясовано, що останні, будучи освіченою частиною сільського середовища, стали більш продуктивними і дієвими у постановці відповідної роботи із селянами. У практиці гуртків існували проблеми організаційного та фінансово-матеріального забезпечення. Останнє було однією із причин низької якості сільськогосподарської роботи. Разом з тим в округах УСРР діяло чимало успішних сільськогосподарських гуртків. Автором встановлено, що роль і місце селян у таких гуртках визначалися політосвітньою політикою правлячої партії. А заповнення дозвілля селян мало виконувати ряд функцій, серед яких: підвищення загального культурного рівня населення, поглиблення політичної свідомості, антирелігійна пропаганда та нівелювання панівних традиційних форм проведення вільного часу сільським населенням. Враховуючи функції і завдання, які ставилися владною верхівкою перед сільськогосподарськими гуртками, то відповідною була і робота таких гуртків.

Програма роботи таких гуртків передбачала різні варіанти для степової і лісостепової зони і мала за своє основне завдання покращити продуктивність сільського господарства. Селяни охоче брали участь в їх роботі. Так якщо в 1924 році кількість сільськогосподарських гуртків становила близько 3000 тис., то на 15 січня 1926 року по селах України їх нараховувалось вже більше 4 тис. Вони охоплювали близько 100 тисяч селянських дворів. Теоретична частина роботи сільськогосподарських гуртків полягала, головним чином, у голосному

читанні доповідей членом гуртка чи агрономом, після чого шляхом бесід, дискусій, диспутів йшло обговорення почутого. Поширеним було і гурткове конспектування або складання тез із прочитаного чи прослуханого

Великий інтерес викликала також практична частина роботи сільськогосподарських гуртків. Кожен гурток мав свою специфіку її проведення. Так, Хомутецький сільськогосподарський гурток в 1924 році займався навчанням селян тому як потрібно протруювати посівний матеріал, його фахівці перевіряли придатність сівалок до весняної посівної компанії при потребі регулювали їх. Сільськогосподарським гуртком Велико-Прицьківської хати-читальні Ржищівського району, на Київщині, було орендовано в господарстві цукроварні плодовий садок, в якому провели обкопку дерев, показову обрізку крони, розчистку доріжок. Землю міжрядь було засаджено картоплею, огірками, цибулею. Цілу ділянку засіяли вівсом.

Значна практична робота проводилась сільськогосподарськими гуртками Кременчуччини. Так, члени Роботівського сільськогосподарського гуртка уважно вивчали агротехніку, заводили в своїх господарствах інтенсивні культури, переважно цукрові буряки. Члени Мотринського гуртка вивчали скотарство. Гарно працював і Трестівський сільськогосподарський гурток, який мав метеорологічну станцію. Свою особливість мала і робота сільськогосподарських гуртків Потоцького району де активно працювали з жінками. Так в сільськогосподарському гуртку хутора Низів Ганна Діба вчила жінок правильно годувати молочну худобу. Щоправда, в цілому жінки все ще мало були втягнуті в такі гуртки. Пояснювалось це, насамперед, тим, що мало уваги приділялось навчанням ведення такої суто жіночої справи, як городництво.

В селі Онопріївці на Кременчуччині за допомогою агронома було засновано сільськогосподарський гурток, який в 1925 році розпочав свою діяльність у кімнаті агронома, а потім перемістився до сельбуду і складався тоді з 25 чоловік, переважно літнього віку. Весною 1926 року члени гуртка взялися за практичну роботу. Кожний із них отримав чорний пар, сіль, кормові

трави, протруєний посівний матеріал. У своїй практичній діяльності вони застосовували здобуті агротехнічні знання. Так, зокрема, спочатку сіяли жито на сіно, а після жита – кукурудзу. Це дозволяло покращити врожайність цих культур.

Сільськогосподарські гуртки Херсонщини, спеціалізувалися на дослідницькій роботі з раннім паром, займалися сортуванням насіння озимини та кукурудзи. Ними у 1928 р. було проведено 384 різні досліді. Вони організовували також сільськогосподарські товариства, сільські артілі, зерноочисні пункти, саджали дерева, озеленяли вулиці, парки.

Сільськогосподарські гуртки Одещини, чисельність яких за 1924-1926 рр. зроста із 32 до 48, поділялися на два види. Перший перебував в одноосібному управлінні агронома, а у другому рішення приймалися колективно. За ініціативи сільськогосподарських гуртків Одещини було засновано кілька тракторних товариств, зокрема в с. Свердлово Ленінського району. В селі Блясівка Ленінського району за їх підтримки зводились поливні системи, що дозволяло у спеку поливати землю, рятуючи урожай.

Щоб підвести підсумки роботи сільськогосподарських гуртків регіону, 14-15 березня 1926 року на Харківській сільськогосподарській дослідній станції відбулася перша крайова нарада сільськогосподарських гуртків, на якій було заслухано 14 доповідей. Серед них заслуговує на увагу доповідь представника Риндавського сільськогосподарського гуртка Колонтаївського району. Його засновано 11 січня 1925 року. Він налічував у своєму складі 46 осіб, серед яких й одна жінка. Членам гуртка читалися лекції з питань сільського господарства. Після цього проводилася практична робота, яка стосувалась, в основному, боротьби з шкідниками садків. Селяни знімали гнізда бояришниці, золотогозки, та кільчатого шовкопряда, проводили очистку, обробляли арсеном та зеленню паразитів. Проводилася членами гуртка також і боротьба із шкідниками полів, зокрема було знищено 97% ховрахів, виставлено 240 корит для ловлі метеликів. Селяни-гуртківці посадили 700 дерев, серед яких переважали тополі, на полях цукрові буряки, кукурудзу, соняшник, які до того часу не вирощували.

Локнянський сільськогосподарський гурток Сумської округи став ініціатором застосування просапних культур та суданської трави. Носівський сільськогосподарський гурток Ніжинської округи на Чернігівщині було організовано ще в 1920 році, за 4 роки кількість його членів зросла до 300 осіб. За віковим критерієм гуртківці поділялися на 4 групи. Першу групу становили члени 1920 року, які були старші 17 років, друга група складалась з молоді 14-17 років, до третьої належали учні сільських шкіл, а четверту – діти дошкільного віку. Робота у кожній групі мала свою специфіку, однак, зводилася до застосування на практиці знань, одержаних під час лекцій, та бесід Сільськогосподарський гурток Драбівської хати-читальні на Черкащині спеціалізувався на дослідах із різними хлібними та городніми культурами, наприклад, на здатність пророщування, спроби на схожість.

Більшу частину своєї роботи сільськогосподарські гуртки проводили навесні. Як правило, вони заздалегідь, ще до початку весняних польових робіт дбали про те, щоб дістати добре насіння та розсаду на дослідних станціях, у кооперативних крамницях, у колгоспах. Крім позитиву в діяльності сільськогосподарських гуртків, були й негативні моменти. Окремі з них зовсім не проводили ніякої роботи, існували лише на папері. Прикладом є сільськогосподарські гуртки Прилуччини, які утворились ще в 1924 році, але до листопада 1925 року ніякої роботи не проводили.

Висновки./Conclusions. Отже, у досліджуваний період участь селян гуртках була досить активною. Проявлявся інтерес певної частини селян до економічного розвитку та поліпшення якості ведення сільського господарства, що знаходив свою реалізацію в навчанні у цих освітніх осередках. Разом з тим, політика в аграрному секторі УСРР висувала підвищені вимоги до здібностей селян. Сільськогосподарські та гуртки не лише готували селян до праці, залучали її до сільськогосподарського виробництва, але й намагалися забезпечити належну, як на ті часи, кваліфікацію, відповідно до вимог модернізації сільгоспвиробництва.

ІДЕЇ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ ТА УТВОРЕННЯ ЗУНР

Проць Віталій Володимирович,

аспірант

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

Велику джерельну цінність для вивчення взаємодії східно – та західноукраїнських політичних сил у боротьбі за соборність України мають документи українських політичних партій та громадських об'єднань. Це перш за все Українська Парламентарна Репрезентація та Український Національний Союз. До цього переліку на нашу думку, треба долучити і матеріали Народного Комітету (керівний орган УНДП), який відігравав значну роль у західноукраїнському політичному житті.

При цьому зауважимо, що позиції Народного Комітету не завжди співпадали з позиціями УПР, доказом чого є матеріали, що відображають ставлення західноукраїнських політичних сил до гетьманського перевороту на Наддніпрянщині.

Поміж джерел до вивчення взаємодії східно – та західноукраїнських політичних сил у боротьбі за соборність України чільне місце посідає тогочасна галицька преса та праці політичних і державних діячів [1].

Зазначимо, що галичани уважно слідкували за подіями на Великій Україні. Не дивлячись на те, що після підписання Брест-Литовського миру до Наддніпрянської України було вкрай важко дістатись, найгірше тим кого підозрювали в неблагонадійності проти Австрії, з ознайомлюваними місіями туди неодноразова виїжджали галицькі парламентарі. Крім цього, галичани зустрічались з наддніпрянськими дипломатами в Австро-Угорщині [2, с. 30].

Вивчення вищезазначених документів і матеріалів говорить, що не дивлячись на те, що погляди західноукраїнських політиків відносно оцінки подій на Наддніпрянській Україні розділились, Велика Україна все одно залишалася для західноукраїнських політичних сил поручителем допомоги

національно-державницькому рухові.

Дії, щодо національно-державного будівництва та взаємовідносин між східно – та західноукраїнськими політичними силами, Народного Комітету відображають резолюції його з'їздів та засідань.

Так, у резолюції з'їзду Ширшого Народного Комітету у Львові від 22 листопада 1917 р. зазначалося: «З'їзд членів Ширшого Народного Комітету і мужів довіря Української національно-демократичної партії... витає як найщиріше величаві прояви національної свідомості і змагань наших закордонних земляків до утворення українського державного організму на руїнах царату і пересилає братній привіт Українській Центральній Раді в Києві як основі українського парляменту та бажає їм сердечно дальших успіхів аж до утворення державної самостійності зі всіх українських земель» [3, с. 626].

Цінними, з джерельної точки зору є лист-привітання Народного Комітету від 31 грудня 1917 р. «До наших братів в Українській Народній Республіці». В ньому зазначалось: «Історично доля звеліла цій частині українського народу, що живе при південно-західних межах української землі, тобто в Галичині, на Буковині та на Угорській Україні, довгі століття оставати без тічнійшої сполуки з осередком Соборної України... Коли ж проголошено Українську Народну Республіку, нема ні одного свідомого Українця в Австро-Угорщині, котрий не бажав би собі зі усіх сил прилучення всіх українських земель Австро-Угорщини до Української Народної Республіки.

Таке є також переконання всіх членів Української Парламентарної Репрезентації і Народного Комітету та всіх українських партій без виймку. Отсім фактичній основі теперішньої політики австрійських Українців дають вислів заяви українських послів і народних організацій тим особам, що в допустимій у воєнному часі формі жадають: 1) виділення всіх українських земель Австро-Угорщини в один автономний край з історичною назвою Галичини й Володимирії; 2) колиб се не було можливе, віддання всіх цих земель Українській Народній Республіці.

Отже, теперішній стан українського народу в Австро-Угорщині. Щоби

він міг жити повним життям, на се один спосіб: прилучення до Української Народної Республіки. Якби це не вдалося та колиб ми одержали бажану національну автономію українських земель, то може вдалось би єще відродити по тяжких трудах своє життя» [3, с. 679-702].

Важко зрозуміти з цього документу, які були пріоритетними завдання західноукраїнського політичного проводу – вимога возз'єднання всіх українських земель, чи домагатися утворити з українських земель Австро-Угорщини окремий коронний край.

Зазначимо, що така двоїста політика, якої дотримувалася частина західноукраїнських політиків, стала провідною у політичному житті українців Австро-Угорщини. Можливо саме цим посланням слугували члени української делегації на мирних переговорах у Бресті, захищаючи західноукраїнське населення і виборюючи для нього більші права.

«Українська Парламентарна Репрезентація в Австрії заявляє, що відповідало би се найвисшому ідеалові української нації, прилучити галицько-володимирське королівство, як неподільну спадщину української нації, до Української Народної Республіки.

Однак передумовою здійснення свого ідеалу українського народу є, щоб мир заключено на основі повного і необмеженого права самоозначення народів. Та коли-б до мира з державними організаціями, що повстали на руїнах царизму, пройшло тільки на основі «без анексій», тоді відбудоване галицько-володимирське королівство, злучене з українською частиною Буковини й іншими українськими областями монархії, повинно ввійти як окрема державна індивідуальність в державний зв'язок Габсбурської монархії або австрійської держави.

Коли отже українські землі Габсбурської монархії також по заключенню мира остали-б у її державних границях, то полагодження української проблеми в монархії можна досягнути тільки через утворення української державної будови в рамках монархії, бо тільки тоді український нарід монархії в порівнянні з своїми братами в Українській Народній Республіці не буде

почуватися упослідженим, а поставленим на рівні» [3, с. 712-713]. Даний документ слугує ще одним доказом подвійної політики західноукраїнського проводу щодо становлення української держави.

Важливим видом джерел з даної проблеми роду є виступи українських парламентарів (які власне і представляли УПР) у вищому законодавчому органі Австро-Угорщини. Як свідчать стенограми засідань австрійського парламенту, характер виступів українських парламентарів протягом 1918 р. ставав дедалі радикальнішим, особливо загострюючись наприкінці літа початку осені. Причиною цього було те, що цісар Австро-Угорщини Карл I так і не виконав свого зобов'язання розпочати створення автономного українського державного організму в складі «дунайської монархії» до кінця липня 1918 р.

За нашими підрахунками, українські парламентарі на засіданнях австрійського парламенту зробили 4 доповіді з приводу національнодержавного будівництва на західноукраїнських землях. Це, зокрема, Є. Левицький (19 грудня 1917 р.), Є. Петрушевич (4 жовтня 1918 р.), К. Левицький (9 жовтня 1918 р.), С. Вітик (11 жовтня 1918 р.). Вивчення цих документів свідчить, що українські парламентарі (окрім С. Вітика, який вимагав негайної злуки з Надніпрянською Україною) від імені УПР передусім вимагали створення окремого коронного краю на українських землях Австро Угорщини та тільки в разі не виконання цієї вимоги та насильницького приєднання до Польщі Східної Галичини висувалась ідея возз'єднання з Українською Народною Республікою.

Таким чином, вивчення тієї частини комплексу документів та матеріалів, які містять відомості про формування ідеології соборності України в період утворення Західноукраїнської Народної Республіки, дає підстави зробити висновки, що східно- та західноукраїнські національно-демократичні політичні сили у боротьбі за державність України, на чільне місце ставили ідею цілісності української нації, її консолідацію як умову реалізації суверенітету Української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лозинський М. Галичина в рр. 1918-1920. Відень, 1922. 228 с.
2. Цегельський Л. Від легенд до правди. Нью-Йорк-Філадельфія: Булава, 1960. 313 с.
3. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914-1918. Львів, 1930. Ч. 3. 820 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ГІМНАСТИЧНОЇ ШКОЛИ ПРИ ХАРКІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В 1858-1861 РР.

Соколова Наталія Дмитрівна,

к.і.н., доцент,

Машеренкова Галина Степанівна,

старший викладач,

Національний університет фізичного виховання і спорту України,

м. Київ, Україна

Вступ. Низький рейтинг фізичного виховання як навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах України змушує шукати нові методи викладання. Ситуація ускладнюється неможливістю повного копіювання систем фізичного виховання провідних країн світу без врахування ментальних особливостей. Тому, звернення до історичного досвіду, допоможе вирішенню цієї проблеми, який варто сприймати як важливе джерело прогресивних ідей у галузі фізичної культури та спорту.

Мета роботи – висвітлити процес становлення та розвитку гімнастики як навчальної дисципліни на прикладі діяльності гімнастичної школи Харківського університету.

Матеріали та методи. У роботі використовуються періодичні видання XIX ст. та звітна документація Харківського імператорського університету.

Результати та обговорення. 17 січня 1805 р. завдяки зусиллям українських громадських діячів та указом російського імператора Олександра I відкрито Харківський імператорський університет. Статут закладу передбачав наявність у штаті викладачів «приємних мистецтв», а саме: музики, малювання і танців. Останні викладались Балашевим та німцем Беккером. Також, під керівництвом француза Ледюка розпочав роботу фехтувальний клас як допоміжна установа університету, тому передбачалось відвідування занять за окрему платню. З 1807 р. в університеті розпочинається робота манежу та викладання верхової їзди. Через брак коштів манеж часто здавався в оренду, а

уроки з верхової їзди могли брати виключно меценати, які спонсорували навчальний заклад та студенти за окрему платню.

В першій половині XIX ст. існувала проблема з фахівцями «мистецтв». Через брак спеціалістів, до роботи залучали військових або іноземців. Аналіз «Оглядів викладання предметів в імператорському Харківському університеті» свідчить, що викладання даних предметів велося з великими перервами. Найбільше проблем виникало з пошуком викладача фехтування. Так, в 40-х рр. XIX ст. заняття з даної дисципліни проводились Колупаєвим лише в 1845\1846 та 1846\1847 н.р.

В 1835 р. керівництво Харківського університету розглянуло та затвердило пропозицію запровадити на комерційних засадах нову дисципліну гімнастику. Однак, через відсутність достатньої кількості бажаючих відвідувати заняття, ці починання зведено нанівець [4].

Ситуація почала змінюватись з 50-х рр. XIX ст. із запровадженням постанови про безкоштовне відвідування занять «мистецького» циклу казеннокоштовними студентами. Популярність цих уроків дала змогу попечителю Харківського учбового округу П. Зинов'єву надати дозвіл на створення при університеті гімнастичної школи. Вчителем призначено українського педагога, письменника і перекладача Ф. Бемера, який мав відвідати Німеччину для отримання необхідного досвіду. На командировку виділили 450 крб. [5, с. 131].

Для популяризації школи Ф. Бемеру доручили прочитати три лекції студентам університету про користь і значення гімнастики. В березні 1859 р. Федір Васильович на сторінках «Харківських губернських відомостей» опублікував статтю про важливість гімнастики у виховному процесі молоді [2, с. 124-127].

Школу відкрили в одному із залів верхнього поверху колишнього корпусу казеннокоштовних студентів. Для виготовлення спеціальних гімнастичних снарядів витратили 242 крб. 90 коп. Також, склали правила та графік роботи для відвідувачів [5, с. 132]. Штат залу включав викладача

Ф. Бекера та двох помічників, яким призначили річну зарплатню у сумі 400 крб. та 200 крб. відповідно [1, с. 59].

Для відвідування гімнастичного залу запроваджувалась абонентська платня: 8-ми місячна в розмірі 20 крб., та 4-х місячна – 10 крб. Уроки проводились тричі в тиждень у визначений час. До занять допускались виключно чоловіки та діти без проблем зі здоров'ям [3, с. 779].

Гімнастична школа вже наприкінці 1858 р. набула популярності серед студентської молоді. Про це свідчать наступні дані: постійними відвідувачами були 60 студентів та 20 сторонніх слухачів [5, с. 173]. Згідно даних «Оглядів викладання предметів в імператорському Харківському університеті», впродовж 1859-1861 рр. Ф. Бекер числився єдиним викладачем «мистецьких» дисциплін. Нажаль, дані про діяльність гімнастичної школи в Харківському університеті з 1862 р. відсутні. Достеменно відомо, що в 1874 р. Ф. Бемер прийняв запрошення Одеського суспільного управління очолити народні школи міста.

Висновки. Отже, в першій половині XIX ст. в Харківському імператорському університеті запроваджено цикл дисциплін фізкультурного спрямування для вільного відвідування студентами за власний кошт. Через відсутність належного фінансування та фахівців, відвідування занять з танців, фехтування, верхової їзди не користувались популярністю серед молоді. Спроба відкрити гімнастичний зал увінчалась успіхом лише в 1858 р. завдяки залученню досвідченого педагога Ф. Бемера та закупці необхідного інвентаря.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Акт в императорском Харьковском университете 8 сентября 1858 года. – Х., 1858.
2. Бемер Ф. Гимнастическая зала при Харьковском университете \\\ Харьковские губернские ведомости. – 1859. – 6 марта (№ 16). – Прибавл.
3. Бемер Ф. Гимнастическая школа при университете \\\ Харьковские губернские ведомости. – 1859. – 21 сентября (№ 96). – Прибавл.

4. О некоторых улучшениях по Харьковскому Университету и по учебным заведениям Харьковского учебного округа : сб. распоряжений по Министерству Народного просвещения. – Санкт-Петербург, 1866. – Т. 2.

5. Фойгт К.К. Историко-статистические записки об имп. Харьковском университете и его заведениях от основания университета до 1859 года \ Составлены при содействии профессоров и чиновников университета помощником попечителя Харьковского округа К. Фойгтом. – Х., 1859.

ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ КОБЗАРСТВА НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКОЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ» В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тетеря Світлана Анатоліївна
завідувач науково-дослідного сектора
«Музей кобзарства»
Національного історико-етнографічного
заповідника «Переяслав»
м. Переяслав, Україна

24 лютого 2022 р. Україна зазнала повномасштабного вторгнення зі сторони росії. Війна, яка фактично розпочалась у 2014 р., постукала в двері кожного українця. Руйнування, знищення цілих міст, смерть. Усе це стало нашими реаліями. Кремль розв'язав війну, яка є найбільшою в Європі з часів Другої світової. Через декілька годин після початку повномасштабного вторгнення, співробітники Музею кобзарства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (НІЕЗ «Переяслав») вийшли на робочі місця та вжили першочергових заходів безпеки: забили вікна щитами, сховали найцінніші експонати, поставили на підлогу все, що могло впасти.

Із 24 лютого 2022 р. по жовтень цього ж року, Музей кобзарства, як інші музеї НІЕЗ «Переяслав», не приймав відвідувачів, а експозиція була демонтована, тому співробітники підрозділу основну увагу приділяли науково-дослідній та науково-освітній роботі.

Проте з часом постало питання роботи музейних установ із відвідувачами в умовах війни. Варто зазначити, що науково-дослідний сектор «Музей кобзарства» НІЕЗ «Переяслав» за 2014 – 2021 рр. уже мав значні напрацювання в нових підходах і методах роботи з відвідувачами. Серед них започатковано та систематично реалізується низка культурологічних, культурно-просвітницьких заходів. Зокрема, такі поректи як: «Кобзарський майдан»; творчі зустрічі з реконструкторами кобзарського руху в Україні; проведення майстер-класів із

учнями шкіл та ін. [1 – 11]. Тож Музей кобзарства» продовжив свою роботу, але скоригувавши її з огляду на сьогодення. Розпочалась робота по підготовці та проведенню культурно-просвітницьких та культурологічних заходів. Дійства проводились, здебільшого, на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», на них, в якості відвідувачів, на безоплатній основі, залучались внутрішньо переміщені особи, які перебували, на той час, у місті. Було організовано та проведено такі майстер-класи: розпис великоднього пряника; гри на старосвітських інструментах; вивчення веснянок; вибійка великодніх торбинок; вивчення українських пісень; водіння «кривого танцю». Також було організовано та проведено щорічний культурологічний захід «Кобзарський майдан». Ці проекти носили інформативно-пізнавальний характер, та мали на меті виховувати свідоме патріотично налаштоване громадянське суспільство, а також надавали психологічну підтримку в умовах війни.

Що до науково-дослідницької роботи, то потрібно було продовжити свою діяльність та комунікації в особливих умовах. Специфіка цієї роботи дещо полегшена можливістю спілкуватися та проводити різнопланові наукові форуми в он-лайн режимі на різних інтернет платформах, як то: «Google Meet», «ZOOM», «Skype» та ін. Зрозуміло, що планову щорічну наукову та науково освітню діяльність (всеукраїнські, міжнародні наукові конференції, круглі столи, культурологічні музейні форуми) довелося дещо корегувати із огляду на нові виклики часу. Адже нині багато митців, науковців мобілізовані до лав ЗСУ та ТрО, а ті що залишилися мають продовжувати справу із врахуванням сучасних реалій, а саме загрози ракетних обстрілів та воєнної ситуації в тій місцевості, де знаходиться заклад. Більш детально варто зупинитися на одному з основних напрямків роботи музеїв – популяризації культурної спадщини серед відвідувачів закладу.

Як уже зазначалось Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», у перший день повномасштабного вторгнення прийняв усі міри

для збереження музейних предметів та експозиційних площ. А зробити це було надзвичайно складно, адже сьогодні унікальне зібрання НІЕЗ «Переяслав» нараховує близько 180 тис. одиниць збереження основного та понад 40 тис. науково-допоміжного фонду. Під час війни, коли експозиції були закриті для огляду науковці НІЕЗ «Переяслав» продовжено кропітку роботу по дослідженню та систематизації фондів Заповідника, зокрема група науковців працює над науковим виданням та каталогізацією колекції порцеляни виробництва Полонського заводу із фондового зібрання НІЕЗ «Переяслав». Попри труднощі ця робота має завершитись до кінця поточного року у вигляді наукового дослідження та каталогу. Це лише один приклад науково дослідницької роботи співробітників. Як відомо НІЕЗ «Переяслав» має офіційний однойменний інтернет сайт, а наукові співробітники Музею кобзарства, у мережі Facebook мають зареєстровану групу «Кобзарський майдан у Переяславі». Тому було значно простіше продукувати віртуальну діяльність Музею кобзарства. Новий досвід у напрямі застосування інтерактивних методів у музейній діяльності ми поширювали постійно, відколи з'явилися онлайн-платформи. Адже вони використовуються для спілкування та знайомства, створення соціальних відносин між людьми, які мають спільну зацікавленість в проведенні вільного часу, або іншої діяльності. Також, вони дають можливість більше дізнаватися про той, чи інший культурно-освітній заклад, відвідувати віртуально їх науково пізнавальні заходи. Також у Музеї кобзарства НІЕЗ «Переяслав» активно діє унікальна опція не лише оглядати експонати, але й доторкнутися до традиційних давніх інструментів – колісної ліри, старосвітської бандури та вересаєвської кобзи. А ще, всім відвідувачам надається можливість зіграти на музичному інструменті – ксилофоні («ксилос» – дерево, «фон» – звук). Всі ці можливості настільки захоплюють відвідувачів, особливо дітей, що в щирому захопленні якось один із хлопчиків вигукнув: «це найулюбленіший мій музей!».

Але з часом постало питання, що музеї мають продовжувати свою роботу, в місцях де немає бойових дій, та приймати відвідувачах безпосередньо в

експозиціях. Так Музей кобзарства НІЕЗ «Переяслав» знову відчинив свої двері для відвідувачів у жовтні місяці 2022 р. І відвідуваність музею, в порівнянні з аналогічними періодами попередніх років, зросла в рази. Цьому є логічне пояснення, адже українці почали більш цікавитися своїм етнічним корінням, мовою, культурою.

Від 24 лютого 2022 р. і до сьогодні життя кожного українця поділилося на до і після. Таких масштабних бойових дій, руйнувань, звірств не було з часів Другої світової війни. Але згуртованість та жертвність української нації вразила весь світ. Так в Україні та за її межами сформувались різні фронти роботи: особистий – збереження власного життя та рідних; волонтерство для армії та цивільних, а для музейників – ще і збереження власних колекцій та взаємодопомога колегам. Перед музеями, як культурно-освітніми та науково дослідними установами більш гостро постало велике завдання формувати україноцентричного, національносвідомого громадянського суспільства. Саме по цьому шляху вже декілька десятків років поспіль іде Музей кобзарства НІЕЗ «Переяслав».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Відео захід з учнями 5-го класу до відзначення 97-ої річниці М. І. Сікорського / режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=sJW9wOXJ2OU>.

2. Гостини в Музеї кобзарства НІЕЗ «Переяслав». Зустріч із народним аматорським вокальним тріо «Криниченька» (керівник Анатолій Євсевський) / режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Knjuc3DatbI&t=391s>.

3. Гостини в Музеї кобзарства НІЕЗ «Переяслав». Зустріч із поетом-бардом, рок-музикантом Віталієм Кобзарем / режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Ue2YXfZzVAk&t=6-30s>

4. Гостини в Музеї кобзарства НІЕЗ «Переяслав». Зустріч із Василем Жоваником – майстром бандур, реконструктором кобзарства / режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NPfLSWPdgS0&t=331s>

5. Гостини в Музеї кобзарства НІЕЗ «Переяслав». Зустріч з пан майстром Київського кобзарського цеху, майстром виготовлення традиційних давніх музичних інструментів Миколою Товкайлом / режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=-DujBuZtD0_s&t=6s.

6. Гостини в Музеї кобзарства НІЕЗ «Переяслав». Зустріч з Оленою Євтеєвою – поеткою, родом з Переяслава. / режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=p0MvcdfcYw8>.

7. Гостини в Музеї кобзарства НІЕЗ «Переяслав». Зустріч з Микола Гриценко – місцевий музикант-самородок / режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=jdqcp30vkKo>

8. Гостини в Музеї кобзарства НІЕЗ «Переяслав». Михайло Коваль вчитель, кобзар з Черкащини / режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=hZR4hSL2Pzc&t=47s>

9. Гостини в Музеї кобзарства Національного історикоетнографічного заповідника «Переяслав» / Бандура Оленчака «Сибірська кобза» // режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=8MDUQIY995o&t=313s>

10. Культурні події під час коронавірусу: віртуальні концерти, музеї та заходи / Електронний режим доступу: <https://norsensus.no/%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D1%97-%D0%BF%D1%96%D0%B4-%D1%87%D0%B0%D1%81-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%9%D1%80%D1%83%D1%81%D1%83/>

11. Онлайн виставка мандолін із фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» / режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=-awGb7xUwSws>

CULTUROLOGY

УДК 008 : 312.421

ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ РЕФЛЕКСІЇ СЕМІОЛОГІЧНОГО ПОВОРОТУ

Ареф'єва Єлізавета Юріївна

доктор філософії

докторантка КНУКіМ

<https://orcid.org/0000-0001-5060-2251>

Вступ. / Introductions. Семіологічний поворот є квінтесенцією, так званого, лінгвістичного повороту, коли людину презентує мова. Не дарма М. Гайдеггер свідчить, що мова є дім буття. Якщо дім, ойкумена, простір, в якому можливе божество, етос, стають мовним артефактом, то це виводить всі проблеми на людину, на екологію спілкування. Втім, в мовному просторі екологічна проблематика існує більш імпліцитно, ніж експліцитно. Можна сказати, що *linguistic turn* – лінгвістичний поворот стає маркером зацікавленості саме тим, як людина артикулює сенс, як вона визначає концептуальні матриці можливих каркасів (онтологічних, антропологічних, естетичних), що усвідомлюються як певна субстанція і, в певній мірі, есенція, смислотворча реальність.

Лінгвістичний поворот стає своєрідним маркером конкуруючих філософських систем, а їх фактично формують дослідники Німеччини, Великої Британії, Франції. Лінгвістичний поворот інколи порівнюють з коперніканським поворотом, антропологічним поворотом, який здійснив Кант. Весь цей контекст свідчить про, що мовою стає будь-що, все сприймається як мова, дискурс, знак. Мова починає досить гостро осмислюватися в різних контекстах. Важливо, що у Франції ідея лінгвістичного повороту пов'язується з

моделями Ролана Барта, в театрі – Патріса Паві, групи Мю – авторів, які інтерпретують категорію «дискурс» в риторичному вимірі. Дискурсивний підхід стає одним з найважливіших аналітичних механізмів, особливо у Мішеля Фуко. Онтологізація промови стає важливим підходом, бо власне в мові існує все, що може існувати в онтологічному вимірі культурних предикацій. Теж саме можна сказати й про виконавство. Музика існує лише у виконавстві. Онтологічний статус виконавства, без сумніву, є найважливішим. Музика у вигляді нотного запису – це та дескрипція, яка потребує аналізу логосу звучної матерії, а ця матерія, звичайно, входить у простір комунікації.

Мета роботи. / Aim. – визначити феномен семіологічного повороту в контексті синтезу мистецтв.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Задіяні компаративний та системний метод, а також культурно-реконструктивний метод визначення феноменів культури.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Виникає проблема метамови, проблема універсальної мови, яка прослідковується скрізь – в зображенні, предметному світі, танку, в музиці. І коли мова інтерпретується так широко, звичайно, варто звернутися до контраргументів семіотики і семіології. Якщо семіологія – безпосередньо лінгвістичний, будемо казати, пасинок лінгвістичного повороту, то семіотика вже не так близько пов'язана з лінгвістикою. Але семіотичний, семіологічний принципи як знаково лінгвістичні адекватії комунікативних реалій музики є тою засадою, яку хотілось би наблизити до однозначності нотацій, до граматичних, а також граматологічних конструкцій, які описуються як провідні системні реалії екологічного типу культурологічної рефлексії.

Можна стверджувати, що мовна діяльність – це один із глибинних, фундаментальних засобів артикуляції, донесення інформації засобами звукового або зображувального матеріалу. Мова є «анонімною», за Ф. де Соссюром, вона є загальним породжуючим принципом, а промова, дискурс є завжди конкретною, пов'язаною з часом і простором реальність, яка свідчить

про те, що мовна діяльність завжди є певною системою знаків, які визначають єдність смислової і чуттєвої реальності промови, яка відбувається у мовному контексті. Промова, дискурс можуть бути здійсненими у різних контекстах як промова онтологічного порядку, що розуміється як світ в світі мови або світ мови у всіх інших світах, а також промова як та нескінченна текуча стихія звучної матерії, яка фіксується у мові і в дискурсі музики.

Це твердження підштовхує до того, що радикальна трансформація об'єкта дослідження спонукає сформулювати ідею життя знаків в середині життя суспільства, а також визначити знакові конфігурації та їх співвідношення, конотативні відносини як своєрідну «логію», не дарма семіологія – це і є та частина лінгвістики або її певний епіцентр, який виводить лінгвістику в контекст більш узагальнюючих знакових конотацій, на відміну від традиційних граматик. Лінгвістика мови і лінгвістика промови – це різні системи рефлексії, системи артикуляції, які свідчать про те, що формується контекст дискурсивного аналізу тексту, який розуміється надзвичайно по-різному.

Лінгвістичний поворот в музиці спонукає до того, що дослідники намагаються з'ясувати різні субстанції, можливості нотації звуку як системи письма в культурно-історичному вимірі, як екологічні системи формування думки, що фіксується фонетично і піктографічно, логографічно або в системі тих, будемо казати, нотаційних конструкцій, які зараз залишилися в китайському, японському і інших ареалах писемності.

Отже, сучасний підхід до зображувальності тексту музики підживлює інтерес до втрачених систем нотації, і таким чином, лінгвістика стає найважливішим модифікатором і найважливішим двигуном, який на підставі аналогових порівнянь дає можливість вийти на сучасні реконструкції розвитку систем нотації в музиці. Отже, в лінгвістиці прослідковується поворот, коли гуссерлівська теза «назад до речей» обертається іншою конструкцією рефлексії назад до поняття про річ. Фактично відразу ж відбувається й феноменологічний поворот, але він визначається в рамках свідомості як структурування промови, не виходячи за межі її конотацій, знакових співвідношень.

О. Лосєв одразу ж протиставив себе Е. Гуссерлю: «Це ніколи не примирить мене з Гуссерлем і Кассирером; і це є, можливо, та новизна у моїй роботі, про яку я говорив раніше. Діалектика імені, а не його формальна логіка, не його проста феноменологія, не його метафізика цікавить мене тут. Діалектика є єдиним методом, здатним охопити живу дійсність загалом. Більше того, діалектика є просто нервом самої дійсності. І не можна до живого нерву реального досвіду, як до слова або імені, підходити з тими ж абстрактними методами. Лише такий конкретний метод, як діалектика, і може бути методом по-справжньому філософським, тому що він сам створений з протиріч, як і життя. Те, що ім'я є життя, що лише у слові ми спілкуємося з людьми і природою, що лише в імені обґрунтовується вся глибинна природа соціальності в усіх нескінченних формах її вияву, – цього не можна заперечувати.

Це означає впадати не лише в антисоціальну самотність, а взагалі в антилюдське, антирозумне, нерозумну самотність, у безум. Людина, для якої не існує імені, для якої ім'я – лише простий звук, а не самі предмети в їхній смисловій наявності, ця людина є глухою, німою і живе вона в глухонімій дійсності. Якщо слово не дійсне, не явлене і ім'я не реальне, не є фактором самої дійсності, зрештою, не є самою соціальною, у найширшому сенсі цього поняття, дійсністю, тоді існує лише пільма, безум, і в ній перебувають тільки такі ж темні, безумні, глухонімі чудовиська. Однак світ не такий. І от розглянути його як ім'я я й намагаюсь у цій книзі» [1, с. 616–617]. Отже, слово, ім'я, образ, знак стають еквівалентними реаліями лінгвістичного повороту.

Втім, у Ф. де Соссюра «поняття» і «акустичний образ» згодом трансформується в категорії «означуване» та «означальне», це ще більш абстрагує категорію «знак», яка все більш відсувається від предметної, а по суті і від вокальної, артикулятивної системи звуку і всього того, що пов'язує нас з мовою, тим породжуючим механізмом, який несе в собі слово як носій знакових конотацій. Слово, текст, дискурс, мова – це всі ті реалії, які стають, раптом, креативними, продукуючими і модельно-породжуючими. Породжуюча модель, знов згадаємо Лосєва, яка, власне, фундується і презентується

лінгвістикою, в семіології знаходить свій елемент – знак як єдність означуваного і означального, єдність понятійного і чуттєвого.

Ф. де Соссюр визначає найголовніший признак означування – це лінійність. Він пише: «Означальне, маючи властивість слухового, аудіального строю, розгортається лише в часові і характеризується запозиченням у часу ознак: а) воно презентує протяжність; б) ця протяжність лежить в одному напрямку: це лінія» [2, с. 70].

Це наважливий принцип дискурсу – лінійність. Зараз, коли актуальним стає нелінійний текст і взагалі трансформується послідовність часових алюзій, що фіксуються в предметних артефактах, системах нотації, мається на увазі, передусім, зміни системи креслення, проекцій в архітектурі, де візуальні імплікації об'єму намагаються відійти від фундаментального лінгвістичного принципу – послідовності – важливим є усвідомити принципи фіксування часу і простору в мистецтві. Феномен нелінійності, так чи інакше, входить в коло інтересів зацікавлених рефлексивних уподобань сучасної музики, зокрема виконавства.

Ланцюг послідовних елементів дискурсу розгортається вже інакше, піднімається, будемо казати, в різних вимірах, по вертикалі. Актуалізується «петля рекурсії», звернення до фонологічного, акустичного, за Ф. де Соссюром, витоку, що і дає можливість зазначити музику як складний організм, який має свої екологічні конотації, знакові системні відносини, які потребують визначення, де ж знаходити «дім буття» – в музичній мові або промові? Чи має музика фоноцентричний фундамент? Чи не ширяє він у повітрі? Чи не знаходиться він (фундамент) десь на верхньому ярусі злету думки або інтонування? І чи можна його зазначити як «місце в бутті», за М. Бахтіним?

Михало Бахтін писав про те, що людина має місця в бутті, обмін місцями фактично себе в собі естетичний феномен. Треба увійти в іншого, а потім спроектувати його погляд на свій погляд. Так, набувши досвід бачення іншого, можна побачити світ якимось інакше. Ця, будемо казати, зміна місць в бутті, обмін місцями дає вимір онтології естетичного феномену і, власне, екологічний

вимір домобудівництва, який формується в музиці як аудіальний, лінійний або нелінійний текст.

Висновки. /Conclusions. Отже, можна побачити, наскільки складно, драматично формується структура екології фонізму в культурі, зокрема звуковидобування в музиці. Ф. де Соссюр констатує: «В будь-яку добу, як би ми не заглиблювались в далеко минуле, мова завжди виступає як наслідок попередньої доби. Акт, в силу якого в певний момент імена були надані речам, в силу якого був заключний договір між поняттям і акустичними образами, – такий акт, хоча і можна уявити, ніколи не був констатованим. Думка, що так могло б відбутися підказує нам лише досить гострі почуття того, що знак є довільним» [2, с. 72]. Відтак, самі зіткнення чуттєвого і поняттєвого, їх свавілля несуть в собі непередбачуваність. І ця непередбаченість знаку як випадковість стає буквально тою стихією, яку починає осмислювати лінгвістика, навіть феноменологія і всі інші логії, які нашаровуються над лінгвістичним поворотом.

Довільність знака, множинність знаків необхідних для утворення будь-якої мови, надзвичайно складних характер систем письма, все це характеризує мову як той механізм, що складається в певному часові і просторі, є культурно обумовленим. Це дає можливість зазначити, що зміна знакових систем і їх здібність до конотації, до єдності, до зустрічі, обміну, зсуву цих відносин, зміни між означуванням і означальним – це той складний процес, який виникає як тяжіння до центру і до периферії.

Периферія дає все розмаїття діалектів маргінальної звукової стихії, в даному випадку музичної, яка намагається бути легітимною, а центр, навпаки, намагається позбавитися неконтрольованих маргінальних впливів і гомогенізувати систему, зробити її більш простою і більш структурно комунікативною.

Отже, система запису артикулятивного механізму в письмі потребує удосконалення і гомогенізації, адже інколи ця гомогенізація вихолощує продукуючий механізм мови, дискурс стає пустою формою, яка намагається

асимілювати і спроектувати в себе діалекти і весь той маргінальний контекст, який підживлює форму промови, надає їм можливість жити повнокровним культурним виміром тої співбуттєвості, яка зберігає спів-буття буття музики як єдність центру і периферії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лосев А. Ф. Бытие. Имя. Космос. Москва : Мысль, 1993. 958 с.
2. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / пер. с фр. А.Слюсаревой. Москва : Логос, 1998. 296 с.

LITERATURE

ДЕСПОТІЯ «КРИХІТКИ ЦАХЕСА» І СУЧАСНІСТЬ

В'юненко Валентина Володимирівна

вчителька зарубіжної літератури
Роздорський ліцей Синельниківського району
Дніпропетровської області

Вступ/Introduction. Фантастична казка – повість «Крихітка Цахес», що належить перу видатного сатирика, представника пізнього німецького романтизму Ернста Теодора Амадея Гофмана (1775-1822) є однією з найпопулярніших у світовій літературі. І справа не лише у великому таланті її автора, а й у темі, котру він обрав. Тема деспотії однієї людини в світі її подібних – одна з найактуальніших. Минуло вже двісті років від смерті Гофмана, а стільки деспотів і диктаторів промайнуло у світовій історії, що стає аж не по собі. Але письменник не тільки втілює у своєму творі гідкий образ тирана, а й дав рецепт, як назавжди уникнути «цахесоманії» - люди повинні стати більш розсудливими, самостійними у своїх думках і діях, не піддаватися «чарам», яка нав'язує суспільству офіційна пропаганда і тоді тиранія зникне назавжди. В цьому і є актуальність безсмертного твору.

Мета роботи/Aim. Дане дослідження спрямоване на те, щоб показати на прикладі «Цахеса» і подій сучасності, що великі досягнення у науці і техніці не змінили людей настільки, щоб вони відмовилися від прагнення панувати і нав'язувати свою волю силовими методами - деспотією і війнами.

Отже, більше уваги треба приділяти духовному розвитку, а не матеріальним цінностям - грошам, коштовностям, речам, які возвеличують одних людей і принижують інших. Загибель головного героя Цахеса – це закономірний кінець всякої тиранії, яка перешкоджає вільному розвитку і гармонії людства.

Матеріали та методи/Materials and methods. Дослідники творчості Гофмана вважають, що «Малюк Цахес» це одне з найкращих гротескно сатиричних зображень суспільства, зокрема Німеччини початку ХІХ століття. А, за великим рахунком, і всякого суспільства взагалі. Автор порушує «морально-філософські проблеми добра і зла, краси і потворності, духовного і матеріального» [2, 67]. Країна, в якій розгортається дія повісті Гофмана, спочатку була «схожа на пречудовий дивний сад» [3, сс. 125-126]. Аж з'явилося таке потворне явище, як «Цахес», чи інакше, «Циннобер» і все в ній змінилося. Прихід до влади цього сина «бідної селянки» дуже дивно нагадує шлях всіх значних диктаторів і тиранів новітньої доби – Гітлера, Сталіна, Муссоліні...І, в наш час, їх російського послідовника Путіна. Герой Гофмана Цахес, зовні дуже непривабливий, як химерно скручений цурпалок дерева», з «тонкими» кінцівками і «горбом» на спині, «виліз і борсався та вурчав у траві» [3, с. 146]. Можливо, він все життя так і «проборсався» б та помер у злиднях, якби на нього не звернула увагу чарівниця панна Рожа-Гожа. Вона розчесала його своїм гребінцем і дала три магичні «вогненно-блискучі волосинки», що тягнулися «через малюкове тім'я» [3, 209]. Завдяки їм Цахес здобув можливість впливати на інших людей. Спочатку він став звичайним чиновником, а потім правитель країни призначив його своїм «першим міністром». Вся історія, пов'язана із «малюком», це – гостра соціальна сатира, «спрямована проти малих і великих деспотів, які піднялися за допомогою несправедливості,

Після приходу до влади Цахеса в країні створюється культ його особи, Всі досягнення приписуються виключно йому, а невдачі – іншим мешканцям країни. Апофеозом возвеличування «малюка» стало нагородження його «орденом Зелено-плямистого тигра», а оскільки орденська стрічка не трималася на його маленькому тілові, то «державна рада» вирішила додати «певну кількість гудзиків і застібати на них стрічку». Таких, діамантових гудзиків набралось аж двадцять. Але вони й згубили карлика-тирана, як і тих, хто в історії занадто возвеличував себе. «Орден Зелено-плямистого тигра» став «утіленням фальшивих, плюгавих за своєю сутністю цінностей Цинноберового

світу» [4, с. 95]. Такі ж, брехливі по своїй суті, цінності панують і в сучасній путінській Росії; диктатор, позбавлений можливості дізнаватися про дійсний стан речей, закінчить дуже погано.

«Перший міністр» Цахес, позбавлений реальних здібностей і талантів, втративши свої «волосинки», відразу ж втратив і владу над людьми. Вони стали знущатися над ним, а він, рятуючи своє життя, заховався у палаці. Цахес терпить повне приниження, бо ховається «в жалюгідному вигляді, в нічній посудині» [4, с. 98]. Його загубив «тягар почесей», якими оточують себе майже всі правителі та диктатори світу. Поховали Циннобера із великою пишністю. Але дивні почуття супроводжували це дійство. Дивлячись на труну, через свій лорнет, один із героїв повісті подумав, що можливо «ніколи не існувало ніякого міністра Циннобера, а був тільки маленький, незграбний, огидний курдупель, якого помилково вважали за розумного, мудрого міністра Циннобера» [3, с. 230]. В цих словах велика, винищувальна критика всього суспільства, яка створює своїх кумирів, а потім безжально знищує і забуває, начебто ніколи їх і не було.

Результати та обговорення/Results and diskussions. Для закріплення здобутих знань по творчості Е.Т.А. Гофмана був проведений семінар, на якому учні поділилися своїми враженнями від ознайомлення із повістю «Малюк Цахес». Крім того, подивилися відео – «Чари Циннобера» і написали свої враження від побаченого, а також порівняли порядки, які існували в німецьких князівствах на початку XIX століття із сучасною державною системою Росії. Зробили висновки, що потрібно, для того, щоб такі системи більше не існували.

Висновки/Conclusions. Вивчення творчості Е. Т. А. Гофмана і, зокрема, ознайомлення із його найбільш відомим твором «Малюк Цахес» дає можливість учням зрозуміти – звідки з'являються тиранії, подібні до гітлерівської в Німеччині, чи путінської – в Росії. Люди самі створюють їх, наділяючи своїх правителів якимись надлюдськими властивостями та всіляко прославляючи. Нагадування біблійної істини «Не сотвори собі кумира» має застерегти молодь від помилок і прорахунків, допущених минулими

поколіннями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ :

1. Аналіз повісті А. Гофмана «Малюк Цахес на прізвисько Цинобер». Моральний сенс історії злету та падіння Цахеса [Інтернетний ресурс]. Режим доступу: <https://gorodenok.com/аналіз-повісті-т-а-гофмана-малюк-цахес>
2. Вечірко Оксана. Особливості художнього твору Е. Т. А. Гофмана. Методичний аспект/О. Л. Вечірко// Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки. Випуск 153 – Кропивницький, 2017 - СС.65 – 69.
3. Гофман Е. Т. А. Золотий горнець: Вибрані твори (Переклад з німецької С. Сакидон та Є. Попович). – К., 1976. – 364 С.
4. Свідер Ірина. Сюжетна функція магічних предметів у романі Гофмана «Малюк Цахес на прізвисько Цинобер І. Свідер // Слово і Час – 2009 №5 С. 93-99.

POLITICAL SCIENCES

KOSOVO INDEPENDENCE AND INTERNATIONAL RECOGNITION. POLISH APPROACH

Mokretska Maryna

Master of Social Studies of the University of Warsaw
Scholar of the Vysehrad Fund Scholarship
at the Centre of European Studies of University of Warsaw
Warsaw, Poland

Aim. Thesis is aimed to develop an evidence-based comprehensive study of the contemporary international approach to the conflict in Kosovo by showing and analyzing the key features of the conflict, as well as the main issues of EU countries, namely, Polish participation in the conflict. The key pillars of its approach are important for the purposes of this research, i.e. a sovereign state acting in accordance with its national interests and important roles played by individual state agencies, as well as by non-state, non-governmental and social actors, but also international organizations.

Additionally, certain patterns of activity are tracked and identified in this research, taking into account the complexity of the research topic, which differs in its multifaceted, multidimensional nature.

Materials and methods. In this respect the author used the following methods: historical (is used to study purposes and main action course of Kosovo authorities towards independency of the state and its recognition), general scientific (is used to chronologically analyse the stages and crucial facts, as well as statistical data related to the Kosovo status in the 21st century). The author used “case study” method to describe how particular states, namely Poland Republic, attitude and reaction to Kosovo independency.

Introduction. Polish engagement within the Visegrad Group has been state of

interest to political scientists and historians since 1991. The analysis of mutual relations within V-3, later V-4 shows that Poland shares many political goals in the sphere of international security. There are also many examples of divergent goals and activities of both countries on the international arena, assessments of important international events that have a significant impact on shaping European security. In 1999, Poland joined NATO and five years later - the European Union. The policy of the countries has been integrated with NATO and EU security strategies. Moreover, Republic of Poland also had to actively participate in the allied implementation of the existing strategies and activities aimed at stabilizing war-torn European regions.

War in Kosovo - NATO air strikes began a few days after Poland joined the Alliance, but both countries did not directly participate in hostilities. From the very beginning of the crisis in Yugoslavia, the Republic of Poland was actively involved in resolving the conflict. From the beginning of the conflict (1991) until now, Polish soldiers actively participate in ensuring peace and security in the Balkans under the auspices of the OSCE, UN, NATO and EU, as observers, peacemakers, advisers, trainers and instructors.

Results and discussion. On February 17, 2008, representatives of the Kosovo population gathered in the Kosovo Parliament and declared its as independent, sovereign and democratic state. The restoration of Kosovo's independence happened immediately after this event. Additionally, efforts related to strengthen Kosovo's international position as an independent and sovereign state.

Through the Declaration of Independence, the Republic of Kosovo has taken "the obligation of responsible membership in the international community (*Kosovo's Declaration of Independence, Atr.8*) and has accepted" the observance of the principles of the United Nations Charter, the Helsinki Final Act, other acts of the Organization for Security and Cooperation in Europe, international legal obligations and the principles of international coexistence that govern relations between countries (*Kosovo's Declaration of Independence, Atr.8*). This obligation to honor international terms sends a clear signal that Kosovo is trying to abide by the international instruments and principles that apply to UN members before becoming a member of

the United Nations. Moreover, while not a written condition of statehood, it has been argued that, in addition to the Montevideo criteria, the state must demonstrate a clear commitment to meeting international obligations.

According to the declarative theory of statehood, a state is defined as a subject of international law that meets certain structural criteria, regardless of whether that state has been recognized by other states (*Montevideo Convention, Art. 3*). Even if the actual situation in the state does not meet the statehood requirements of the Montevideo criteria, recognition becomes important evidence of a claim to statehood. Nevertheless, the Montevideo Convention codifies existing legal norms and its principles not only in relation to signatories but also to all subjects of international law as a whole (*Montevideo Convention, Art. 3*). The European Union follows similar principles and the main statement of its Badinter Committee is in line with the Montevideo Convention in its definition of a state: through ownership of territory, population and political power. The Badinter Committee also found that the existence of states was a matter of fact, while recognition by other states was purely declarative and not a determining factor of statehood (*D. J. Harris. 2004:99*). Many other countries outside the EU and outside Europe follow the same principle in recognizing the state. In this context, the Republic of Kosovo was no different. Immediately after independence, the major de jure powers around the world recognized the new state, and their numbers have grown steadily since then. With state recognition, at least for the time being, one of Kosovo's most important foreign policy goals, many have argued that statehood alone provides evidence of statehood (*Digest of United States Practice in International Law 1976:20*).

In July 2010, the International Court of Justice rejected Serbia's complaint that the move had violated its territorial integrity and "concluded that the declaration of independence on February 17, 2008 did not violate general international law" (*Advisory Opinion of 22 July 2010, International Court of Justice*).

In November 2018, 108 UN member states recognized Kosovo's sovereignty. Of these, 23 are members of the European Union and 25 are members of NATO. For a given work, it is essential to present the legal rules for the recognition of Kosovo by

Poland.

The Government of the Republic of Poland recognized the Republic of Kosovo on February 26, 2008. "Recognizing the independence of the Republic of Kosovo, the Republic of Poland expresses its conviction that in its internal and foreign policy this state will follow the principles of universally recognized democratic norms and respect the models of international law. Recognizing the independence of the Republic of Kosovo, Poland expresses solidarity with other Member States of the European Union and with the international community. As a member of the North Atlantic Alliance and the European Union, Poland is committed to the further peaceful socio-political transformation of the Western Balkan states. The government also hopes that an independent Kosovo will be a good partner in the future to develop mutually beneficial political, economic and social relations"(*Resolution on recognition by the Republic of Poland of the Republic of Kosovo from February 26, 2008*).

The question may arise, is diplomatic recognition important for a country to survive? In fact, UN membership is neither a necessary nor a sufficient condition for statehood to function, but if diplomatic recognition is not the main defining feature of a country, then what? Again, we have different definitions regarding the definition of statehood; government, legitimacy, physical control and the ability to issue documents and establish relationships with other countries do not always coincide with reality on the ground for many UN countries around the world. In this context, Kosovo's foreign policy after the declaration of independence was characterized by increased activity in shaping foreign policy and international cooperation. The Ministry of Foreign Affairs was established immediately after the entry into force of the Constitution of the Republic of Kosovo on June 15, 2008. Soon after, on the basis of Art. 65 sec. 1 of the Constitution of the Republic of Kosovo, the law on the Ministry of Foreign Affairs and the Diplomatic Service in Kosovo was adopted (*Constitution of the Republic of Kosovo*). Although the President of the Republic retained the highest powers in international affairs, the law regulates the authority and competence of Kosovo's institutions to conduct relations with other states and entities

of international law, as well as to promote Kosovo's political and economic relations on the international stage, while respecting citizens' rights under border. For the first time, the Ministry of Foreign Affairs has been given the power to develop and coordinate policy towards other countries and conduct external affairs by expressing and protecting Kosovo's interests in relations with other countries and international organizations. The Ministry has also been given powers to represent Kosovo and its state institutions in foreign countries and intergovernmental international organizations, through embassies, missions or other representations, as well as the power to conclude treaties and other binding international agreements with other states and international intergovernmental organizations.

To this end, capacity building in the Ministry of Foreign Affairs began immediately. Staff working at home and abroad were recruiting, and the main preparations were at the stage of recruiting the first diplomatic corps ready to be sent abroad. The President of the Republic, on the basis of his constitutional powers and Art. 5 sec. 1 of the Law on the Ministry of Foreign Affairs and the Kosovo Diplomatic Service, appointed the first wave of diplomats for Kosovo's diplomatic missions. Initially, ten ambassadors were appointed in strategic countries: USA, Great Britain, Germany, France, Italy, Turkey, Belgium, Austria, Switzerland and Albania. There were only two diplomats working at each embassy; Charge d'Affaires and First Secretary.

The Government of the Republic of Kosovo has defined the following main objectives for the diplomacy: recognition of the state of Kosovo by UN member states and all EU countries, by regional countries and the inclusion of Kosovo as an equal member in all organizations and mechanisms of interregional cooperation; recognition as an Initiative member of the NATO Partnership for Peace; building a professional and effective diplomatic service, as well as opening diplomatic missions of the Republic of Kosovo in countries with regional or global influence. Another goal was to build an effective consular service in countries with a significant number of Kosovars and to provide necessary services to their citizens abroad; promoting Kosovo's economy worldwide by facilitating contacts between Kosovo and non-

Kosovar companies and attracting foreign direct investment (*Programme and core Objectives of the Ministry of Foreign Affairs*).

When analyzing Kosovo's domestic policy, even after more than ten years of independence, the political situation in Kosovo seems fragile and unstable. During the transition period, the transition from the communist system to democracy, corruption is indeed present in all the Balkan countries. Although most of them are over twenty years old in a democracy, they have a serious problem with corruption. Being one of the newest countries in the world, Kosovo, despite the support of international actors, is currently experiencing what other Balkan countries had a few years ago. In addition to corruption, significant high levels of unemployment and slow progress in relations with Euro-Atlantic organizations, the popularity of the two largest parties in Kosovo, the Democratic Party of Kosovo (PDK) and the Democratic League of Kosovo (LDK), has declined. The main goal of both parties - the PDK and the LDK - is to join the EU and NATO, but the slow progress of these two parties during the coalition rule towards EU and NATO accession significantly reduced the popularity of both sides. Significant population in Kosovo continues to believe in the possibility of unification with Albania, especially most KLA supporters never gave up hope of creating an Ethnic Albania / Greater Albania.

While one of the most important points in Ahtisaari's plan was that Kosovo had no right to reunification with another country, Self-determination never accepted this point and, moreover, never accepted an international presence after independence. In its political agenda, Self-determination emphasized the importance of joining both NATO and the EU, but the accession procedure should proceed in the "normal" way, in the same way as all other countries to date (*Piro Rexhepi, 2017*).

Conclusion. The status quo in Kosovo is still unstable. The situation on the ground could be described as a stalemate. De facto, Kosovo is an independent state in many respects, but de jure prospects for independence are cloudy. Kosovar Albanian political leaders believe that both international law and the facts on the ground entitle them to de jure statehood and insist that the international community should provide an unambiguous timetable for independence. At the same time, Serbian political

leaders in Serbia proper and in Kosovo insist that they must have a say in determining any future political arrangements for the area, claiming that according to U.N. Security Council Resolution 1244, the territory remains a sovereign part of Serbia. Serbian leaders in Belgrade appear intent on delaying final status consideration for as long as possible, most likely because the Kosovo issue is so loaded internally that no Serbian politician can afford to risk endorsing anything other than the status quo ante.

The granting of independence to Kosovo has greatly divided the countries of the European Union and the world's superpowers. China, Russia and the Orthodox countries recognized that NATO did not have a mandate to shell Serbia and Kosovo in the format it had been done. They were strongly opposed. They also negatively reacted to the decisions of the United States and its allies when Kosovo gained independence. Analyzing the reaction of Poland and the Czech Republic to the recognition of Kosovo's independence, these countries largely differ. Poland turned out to be one of the countries that quickly recognized Kosovo's independence. On February 26, 2008, the Government of the Republic of Poland adopted a resolution recognizing the independence of Kosovo. The Czech Republic, like Poland, was also aware that the attitude it would demonstrate towards the developments in Kosovo would be one of the elements in building the image of the Czech Republic as a state capable of leading the European Union. However, compared to Poland, the government which very clearly supported Kosovo's independence did not attach much importance to the Balkan agenda, and the Kosovo issue was quite cautious. In the Czech Republic, the decision to recognize Kosovo was taken on May 21, 2008.

Additionally, notwithstanding that international organizations' recommendations often conflict with the public interest, Kosovo needs and is working hard to implement them. Also, following the Kosovo Progress Reports, economic indicators and their performance over the years have highlighted major concerns. Even though the transition to the EU, as main intention of Kosovo, is not easy and takes a long time, the Kosovo authorities and government have to work hard to become an official candidate for EU membership. Even if a large number of people consider that the implementation of certain standards is meaningless and contrary to

the public interest, the majority of Kosovo's inhabitants (89%) are very enthusiastic about Kosovo and support it to become a member of the EU and agree to go through all the processes and reforms to get there (*E.Vucheva, 2008*).

REFERENCES:

1. Advisory Opinion of 22 July 2010, International Court of Justice, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>
2. Constitution of the Republic of Kosovo, <http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf>.
3. Countries that Recognize the Independence of Kosovo <https://www.graphicmaps.com/which-countries-recognize-kosovo>.
4. D. J. Harris. 2004. Cases and Materials on International Law. London. Sweet and Maxwell. P. 99.
5. Digest of United States Practice in International Law 1976. Washington DC: US Government Printing Office. P. 19–20.
6. Kosovo's Declaration of Independence of 17 February 2008. Article 8.
7. Montevideo Convention of 1933. Article 3. <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>
8. Piro Rexhepi, 2017, In Kosovo, too, there's a future for a leftist party of economic and social justice <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jun/12/kosovo-leftist-party-social-justice-vetevendosje>
9. Resolution on recognition by the Republic of Poland of the Republic of Kosovo from February 26, 2008, <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/decyzje-rzadu/uchwala-w-sprawie-uznania-przez-rzeczpospolita-polska-republiki-kosowo.html>.
10. The Programme and core Objectives of the Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa-ks.net/en/politika/483/njohjet-ndrkombtare-t-republiks-s-kosovs/483>
11. Vucheva Elitsa. 2008. Only a third of Croats enthusiastic for EU membership. EU Observer. <http://euobserver.com/9/27124>

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР

Дацків Ігор Богданович,

д.іст.н., професор

Баб'як Михайло Орестович,

аспірант

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

Відродження української державності та її вихід на міжнародну арену, входження до різноманітних міжнародних і регіональних структур поставило перед нашою державою завдання розбудови власної дипломатичної служби держави, а також її армії. Розроблення стратегічних напрямків зовнішньої та військової політики, методи ведення зовнішньополітичної активності країни, утвердження міжнародного визнання України – ось неповний перелік актуальних питань, що постають перед дипломатичною службою держави. Досвід дипломатичної діяльності періоду національно-визвольних змагань України 1917-1921 років привертає до себе особливу увагу як процес українського державотворення. Аналізування зовнішньополітичної активності українських самостійних урядів та її уроки дає нам змогу запобігти можливим помилкам і невдачам, істотніше зрозуміти джерела української дипломатії також її традиції. Українська дипломатична боротьба стала об'єктом зацікавлення різних державно-політичних утворень у Європі так і у світі. Обговорення українського питання та його місця у політиці великих країн, аналіз їхніх геополітичних устремлінь у Центрально-Східноєвропейському регіоні та підвалин зовнішньополітичної концепцій приводить до розуміння ключових тенденцій сьогоденних інтеграційних процесів у Європі межах програм транскордонної співпраці та європейських інтеграційних процесів [1, с. 72].

Прийшовши до влади, очільники Директорії УНР опинилися перед проблемою пошуку союзників, котрі могли б надати новому українському

уряду політичну та військову допомогу для боротьби проти більшовицької агресії. Крім того важливого значення набувало міжнародне визнання її державної незалежності. Визнання незалежності значною мірою залежало від позиції провідних держав Антанти. От чому глибоке вивчення дипломатичної діяльності Української Народної Республіки періоду Директорії не втратило і нині свого політичного та наукового значення. Зовнішньополітичний досвід української дипломатії має неабияке практичне значення і сьогодні у контексті проголошення зовнішньополітичного курсу теперішнім керівництвом держави.

З огляду зовнішньої політики та дипломатії Директорія, можливо, опинилася в ще важчому становищі, ніж Українська Центральна Рада та Гетьманат Павла Скоропадського. Це був період, коли апогей національно визвольних змагань уже минув, коли тиск на Україну з боку більшовицької росії став дедалі потужнішим. Що ж стосується західних держав, то вони фактично не надавали допомоги українській справі, адже в їхній політиці місця для незалежної, суверенної України просто не було. Отже, в такій напруженій ситуації і повинні були діяти дипломати Директорії.

Досить складне геополітичне становище Директорії, напружена та незручна ситуація змушували політичний провід відшукувати зносини та взаємопорозуміння з іншими країнами з метою добитися визнання та зберегти незалежність у протистоянні з більшовиками та в умовах напружених взаємин із Польщею та Добровольчою армією генерала Антона Денікіна. Відтак одним із першочергових завдань Директорії УНР після приходу до влади стало формування зовнішньополітичного відомства.

Вже 15 грудня 1918 р. першим міністром закордонних справ було призначено М. Левицького. Проте вже 26 грудня того ж року міністерство очолив за сумісництвом призначений головою Ради Народних Міністрів В. Чеховський, що свідчило про важливість даного органу в структурі Директорії Української Народної Республіки [2, с. 39–40].

У спадщину від Гетьманату П. Скоропадського міністерству дісталася велика мережа закордонних представництв, діяльністю яких керував, як і у

попередньому відомстві Департамент чужоземних зносин. Позитивним моментом було збереження попередньої, виправданої практикою, структурної організації та значної кількості дипломатів. Як писав у спогадах Арнольд Марголін, залучений В. Чехівським до складу працівників відомства і прихильник союзу з Антантою: «Без втручання і впливу Європи, – наголошував він, – я не уявляв собі можливості уникнути довготривалої внутрішньої громадянської війни... Щоб відбити навалу більшовиків з півночі, допомога з боку Антанти була необхідною, коли він прийшов у міністерство зустрів чимало знайомих колишніх його працівників. Серед них були: директор департаменту А. Яковлєв, його заступник М. Левитський, О. Ейхельман, К. Мацієвич, О. Шульгин та інші досвідчені дипломати» [3, с. 374-376].

Міжнародна ситуація, в якій опинилася Директорія УНР, спонукала до радикального поширення закордонних дипломатичних представництв України, оскільки посольства в країнах блоку Центральних держав, що дісталися у спадщину від попередніх державних утворень, не відповідали потребам часу. Відтак, керівництво УНР і зовнішньополітичного відомства розгорнуло широкомасштабний процес відрядження за кордон тимчасових надзвичайних дипломатичних і військово-дипломатичних місій, делегацій на міжнародні мирні конференції та на переговори. Перед ними ставилися завдання зав'язувати стосунки з іншими державами, домагатися визнання УНР й засновувати базу для постійних дипломатичних представництв, вести активну інформативну діяльність з українських питань.

Досить потужною за складом і чисельністю була надзвичайна дипломатична делегація Української Народної Республіки на Паризькій мирній конференції (18.01.1919 – 21.01.1920). У конференції взяли участь 27 країн, але з новоутворених лише Польща і Чехословаччина. Керівним органом конференції була Рада десяти (згодом Рада чотирьох), але вирішальну роль відігравали держави-переможниці представлені керівниками урядів: Франції Ж. Клемансо, Великобританії – Д. Ллойд Джордж і США – президент В. Вільсон. До складу їхніх делегацій входили міністри закордонних справ, а

також військові міністри, досвідчені експерти з питань, що розглядалися: Ліга Націй, репарації, новостворені держави, територіальні проблеми, колонії. Вагоме місце посідало питання боротьби з більшовицькою росією та вирішення «російської проблеми». Зауважмо, що глави Антанти майже одностайно висловилися за інтервенцію та значну допомогу антибільшовицьким силам в росії, що вселяло Україні надію знайти порозуміння з керівниками конференції й, відтак, направити свою делегацію в Париж [4, с. 49].

Таким чином, хоча надзвичайна дипломатична місія у Парижі та делегація в Спа виявили активність і наполегливість у домаганні визнання України та надання їй допомоги в боротьбі з більшовицькою росією, вони натрапляли на прагматичні інтереси держав Антанти у ході вирішення «російської проблеми», що перешкоджали самому існуванню незалежної України. Позитивним чинником для майбутнього було винесення українського питання на міжнародну арену, що дозволило згодом впродовж довгого часу існувати уряду УНР в екзилі, військово-політичній еміграції й знаходити прихильність світового суспільства. Загалом у період Директорії УНР, незважаючи на несприятливі умови внутрішнього і зовнішнього характеру, українська дипломатична служба спромоглася на продовження розбудови апарату міністерства закордонних справ за теренами України, наростити чисельність міждержавних зносин, заснувати доволі широку мережу дипломатичних установ за кордоном, котрі сприяли її перетворення в суб'єкт міжнародної політики. Дипломатичні установи УНР набагато активніше попередніх розгорнули за кордоном пропагандистсько-інформаційну діяльність, розгорнули широкомасштабну діяльність щодо опіки українців за кордоном. Завдяки жертівній праці відданих українській справі дипломатів, світове суспільство все більш прихильніше ставилося до героїчної боротьби українського народу за незалежність своєї держави. Хоча перемогти численних і потужних ворогів не вдалося, уряди і народи багатьох держав співчували українцям, надавали притулок Армії УНР, уряду, який проіснував в еміграції до відновлення Україною незалежності 1991 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дипломатична діяльність Української Народної Республіки у захисті державності в добу Директорії // Питання історії України. Збірник наукових праць. Чернівці, 2011. Т. 14. С. 72–77.
2. Дацків І., Полич М. Статус і функції української зовнішньополітичної служби у період Директорії УНР // «БІНТЕЛ» Журнал геополітичної аналітики. Київ, № 2. 2021. С. 36–52.
3. Марголин А. Украина и политика Антанты. Берлин, 1934. 397 с.
4. Дацків І. Б. Українське питання на Паризькій мирній конференції: історіографічний аспект // «БІНТЕЛ» Журнал геополітичної аналітики. № 3 (7), 2017. С. 48–56.

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Дацків Ігор Богданович,
д.іст.н., професор
Дикий Віталій Вікторович,
аспірант
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Зростання міжнародної активності сучасної України, входження її до низки світових та регіональних структур обумовило необхідність розбудови дипломатичної служби та розробки головних напрямків зовнішньої політики. Україна у сфері міжнародної діяльності має певний свій історичний досвід, набутий продовж періоду боротьби нашого народу за незалежність та власну державність 1917–1921 років. У зв'язку з тим зростає значимість досвіду дипломатичної діяльності українських національних урядів періоду Центральної Ради, Гетьманату Павла Скоропадського, Української Народної Республіки доби Директорії, Західноукраїнської Народної Республіки, коли були зроблені перші кроки на шляху розбудови зовнішньополітичної служби України новітнього часу. Отже, усі ці форми державного врядування в Україні дали безцінний досвід реального державотворення. Уроки тієї доби актуальними є сьогодні, вони потребують неупередженого та уважного ставлення сучасників для зрозуміння витоків дипломатичної служби України, а також її традицій. Зовнішньополітичний досвід української дипломатії має немале практичне значення і на сучасному етапі в контексті проголошення зовнішньополітичного курсу та геополітичних орієнтацій нинішнім керівництвом України.

Створення Західноукраїнської Народної Республіки стало наслідком національно-демократичної революції в Австро-Угорській монархії. Таким чином, засвідчило незламне прагнення українців до державної незалежності та соборності своїх земель.

Одним із ключових чинників цього було геополітичне становище ЗУНР, адже молода українська держава опинилася у прицілі інтересів Антанти, яка будувала надійний бар'єр на шляху проникнення більшовизму в Європу. Основну роль у вирішенні українського питання відігравала позиція Франції, яка надавала значну морально-політичну і матеріальну допомогу Польщі та Румунії, і на думку якої зважали союзники, у першу чергу Англія й США. «Світова війна, – як слушно зауважує В. Ададуров, – перетворила Францію на наймогутнішу військово-політичну силу континентальної Європи, радикальним чином зміцнивши її вплив на вирішення актуальних проблем міжнародного життя» [1, с. 19].

Відтак, із перших днів існування Західноукраїнської Народної Республіки та державного будівництва президент Є. Петрушевич і голова уряду К. Левицький у пошуках підтримки демократичних держав Заходу, першочергово розраховували на президента США. Їх сподівання базувалися не лише на деклараціях президента, а також на активній діяльності української діаспори за океаном. Утворення незалежної ЗУНР та героїчна боротьба галичан за державність і соборність проти агресії з боку Польщі викликала хвилі національно-патріотичних почуттів українців у Канаді та США. Їхні настрої та думки виразно висловила газета «Український голос»: «Гарматна війна закінчилася, однаке заведення справедливості, переміна границь і освободження поневолених народів доперва починається.

Наші родини в Європі через століття добивалися освободження і тепер, спільно з іншими поневоленими народами звертаються до делегатів на Міровій Конференції... Тому ми мусимо помочи своїм родимцям в Європі в сій справі. За допомогою преси й іншими способами мусимо предложити справу наших родимців в Європі перед співгорожанами і правительсьвтом. Мусимо вислати також делегата на Минову Конференцію, аби інформувати урядових делегатів аліантських держав про справу України і щоби допомогти українським урядовим делегатам уложити справу освободження України» [2].

Організатором і керівником різноманітних акцій у підтримку

дипломатичних зусиль ЗУНР у США був потужний Український Народний Комітет на чолі з о. П. Понятишином. Ще до відкриття конференції в Парижі він з В. Лотоцьким та С. Ядловським прибули до Вашингтону й встановили зв'язок з сенатським комітетом закордонних справ, який по-суті формував міжнародну політику США. Їм вдалося прихили на свій бік кількох впливових сенаторів, зокрема майбутнього президента США Ф. Рузвельта, який під час дискусії в сенаті зазначив: «Фінляндія, балтійські провінції, Литва і Україна мусять бути рішучо незалежними» [2].

Українська делегація мала плідні перемовини з державним секретарем США і учасником Паризької конференції Р. Лансінгом, який на офіційний лист УНК заявив, про цілковиту підтримку Україні але лише у федерації з росією. Тоді українці, дізнавшись, що президент Вудро Вільсон пароплавом вирушає в Європу на конференцію, вручили в порту меморіал Комітету з вимогами позитивно вирішити питання УНР та ЗУНР, передусім визнати право на самовизначення.

Окрім того, як писала «Свобода» від 19 березня 1919 р., Український Народний Комітет надіслав до Парижу делегацію у складі Кирила Білика та конгресмена Д. Гемила із завданням «заступати домагання і бажання українців в З'єднаних Державах, та допомагати Українській Мирній Делегації у її праці та заходах, а також нав'язувати зносини між Рідним краєм і українцями в Америці» [3, с. 59].

Об'єктивна інформація представників США та Великобританії, а також завзята пропагандистська діяльність української делегації в Парижі надзвичайно турбували польську місію Р. Дмовського та її покровителя Ж. Клемансо. Як результат було сформовано об'єднану міжсоюзну делегацію з мандатом Паризької мирної конференції з широкими повноваженнями на чолі з французьким генералом, командувачем піхотним корпусом в Салоніках Юзефа Бертелемі, котра мала виїхати до Польщі та Галичини, й вивчити становище та вжити певних заходів щодо припинення війни [4, с. 261].

Делегація ЗУНР у Парижі вважала цей крок конференції корисним для

української сторони та сподівалася, що місія Ю. Бертелемі пізнавши ситуацію у Східній Галичині, прийде до об'єктивних висновків і рішень щодо припинення війни. Відтак 25 січня 1919 р. відбулося спеціальне засідання Найвищої Ради, яке санкціонувало поїздку місії до Східної Галичини. Щоправда, Роман Дмовський прагнув переконати Найвищу Раду у тому, що Східна Галичина є спірною територією, яка історично тривалий час входила до складу Польщі та була відірвана від неї в результаті поділів між Австрією та росією польських земель [5, с. 123–124].

Таким чином, дипломатична делегація галичан на Паризькій мирній конференції продовжувала своє існування, співпрацювала з комісією Ж. Камбона, що опрацювала й оприлюднила 23 вересня на останньому засіданні Статус для Східної Галичини. Він був, незважаючи на протести з боку Польщі, прийнятий конференцією 20 листопада 1919 р. Згідно з ним Польщі надавався мандат на 25 років управляти автономною Східною Галичиною під контролем Ліги Націй. Впроваджувався Галицький сейм, рівноправність української та польської мови та інші права українців. Але з мовчазної згоди Антанти та США ці умови були втілені в життя.

Отже, доречно зазначити, що вони розглядали в Парижі українську проблему здебільшого в її антибільшовицькому аспекті. Відтак, покладатися здебільшого на Польщу, Румунію та білу росію ніж на Західноукраїнську Народну Республіку та керувалися передусім своїми власними інтересами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ададуров В. Політика Франції стосовно українсько-польського конфлікту за Східну Галичину в період з листопада 1918 по березень 1919 // Україна в минулому (Київ, Львів). Вип. VII. 1995. С. 19.
2. Український голос. 13, 1918. Ч. 49.
3. Дацків І. Діячі «Просвіти» – галицькі дипломати у захисті національних інтересів на Паризькій мирній конференції // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Просвіта» в національно-культурному

житті українського народу (до 140-річчя з часу заснування). Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 57–64.

4. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. 470 с.

5. Борщак І. Відгомін УГА на Версальській конференції // Українська Галицька Армія. Матеріали до історії. Т. II. Вінніпег, 1960. С. 121–153

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Ковальчук Анастасія Євгенівна

Студентка

Національний університет "Львівська політехніка"

Науковий керівник:

д. політ. н.

Бучин Микола Антонович

м. Львів, Україна

Вступ. В сучасному житті важливу роль в розвитку та взаємодії суспільства відіграє інформація. Велика необхідність розповсюдження та поширення інформації дала поштовх створенню таких технологій, як друкарство, радіо, телебачення, інтернет. Нові засоби поширення інформації сприяли суттєвому збільшенню їх ролі у житті суспільства, відіграючи важливу роль в створенні сучасного сьогодення.

Усвідомлення неминучості прямої або опосередкованої взаємодії сучасної людини з інформаційними потоками обумовило поширеність використання технологій управління останніми з метою здійснення впливу на спільноту та реалізації політичних цілей урядів держав. Відповідно сучасні війни 21 століття дедалі частіше набувають гібридного формату, важливою складовою якого є інформаційний та психологічний тиск на супротивника. Дослідження сутності та особливостей інформаційно-психологічних операцій дасть можливість проведення подальших теоретичних та практичних досліджень у сфері протидії інформаційного впливу ворожих країн, що є особливо актуальним для України в контексті боротьби із загрозою з боку РФ.

Метою роботи є здійснення комплексного теоретичного дослідження підходів до розуміння інформаційно-психологічних операцій, а також висвітлення їх ключових особливостей та методів проведення.

Матеріали та методи дослідження. В процесі дослідження використовувались логічні та загальнонаукові методи, а також емпіричний

метод аналізу документів. Джерельною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних науковців, Польові статuti США, а також публіцистичні матеріали українських та іноземних ЗМІ.

Результати та обговорення. Інформаційно-психологічна операція (далі ІПСО) є одним із прикладів вибіркового та цілеспрямованого використання інформаційних потоків з метою здійснення впливу на цільову аудиторію.

Еволюція засобів здійснення інформаційно-психологічного впливу, а також відмінності їх застосування державами світу призвели до появи різних підходів до розуміння «інформаційно-психологічних операцій». Термін був вперше використаний щодо повідомлень про капітуляцію, надісланих на материкову частину Японії в 1945. Протягом десятиліть термін залишався загальним, хоча його фактичні складові активно використовувались державами світу [7, с. 2-3]. Офіційне визначення «психологічних операцій» вперше було закріплене в польовому статуті Збройних сил США у 1979 р. У збірнику зазначено, що психологічна операція включає в себе психологічну війну та охоплює політичні, військові, економічні та ідеологічні дії, що були сплановані та проведені з метою створення у нейтральних, дружніх, і неворожих іноземних груп емоцій, ставлення чи поведінки сприятливих для досягнення національних цілей [8, с. 241]. У період Холодної війни в СРСР існувало подібне визначення, якому приписувалась назва «планова» або «допоміжна» пропаганда [5].

Як зазначалось раніше, трактування поняття ІПСО може здійснюватися по-різному. Одне із сучасних визначень, запропоноване вітчизняними дослідниками В. Жадько, Ю. Полтавець та Ю. Харитоненко, пояснює ІПСО як сплановане використання технологій та засобів поширення інформації задля здійснення впливу на свідомість людей у широкому сенсі; та як інструмент впливу, що практично використовується під час бойових дій з метою деморалізації опонента – у вузькому [4, с. 107]. Згідно з В. Крисько ІПСО – це професійний та організований вплив на волю та почуття супротивника задля досягнення політичних цілей, а відповідно до тверджень російських науковців А. Манойло, А. Петренко, Д. Фролова та В.Вепрінцева – сукупний дій та

здійснених заходів маніпулювання інформаційними потоками, задля досягнення переваги над противником. Ще один український дослідник Г. Почепцов розуміє такі операції як «комунікативні технології, що змінюють поведінку осіб та їх модель світу через вплив на психологічний стан цільової аудиторії» [3, с. 124-125].

Вважаємо доцільним також розглянути визначення, запропоновані НАТО та Міністерством оборони США, які розділяють поняття «психологічна» та «інформаційна» операції. Інформаційні операції пояснюються як «інтегроване використання під час військових дій інформаційних можливостей, а також інших ліній операцій, задля того, щоб впливати, перешкоджати, корумпувати, а також узурпувати прийняття рішень супротивниками та потенційними супротивниками, одночасно із захистом власних». Відповідно зазначається що ІО – це в першу чергу військова діяльність в інформаційному просторі, яка має чітко визначені цілі, а також включає наступальні та захисні заходи, спрямовані на вплив на рішення опонента, маніпулювання інформацією та інформаційними системами. Натомість психологічні операції – це «попередньо спланована діяльність, що передбачає застосування комунікаційних методів та інших ресурсів на цільовій аудиторії для впливу на її настрої, поведінку, сприйняття та інтерпретацію реальності». Відповідно до зазначеного ПСО проводять у мирний час, а інформаційні – під час воєнних дій [9, с. 84-86].

В. Горбулін вважає головним завданням ІПСО маніпулювання свідомістю цільової аудиторії. Натомість метою може бути зміна закріплення в свідомості людей певних поглядів та ідей, дезінформація та дезінформація населення, послаблення існуючих переконань, що які становлять основу суспільства, а також залякування. Інший науковець В. Петрик виокремлює також такі цілі, як спонукання до прийняття вигідних ініціатору рішень, отримання компромату задля його подальшого використання та дестабілізація суспільного (політичного чи економічного) ладу [4, с. 108].

Враховуючи факт того, що ІПСО проводяться як в мирний час, так і під час війни, можна здійснити такий розподіл завдань операцій.

В мирний час:

- дестабілізація суспільно-політичної ситуації в країні;
- деморалізація цивільного населення та військових;
- створення та загострення суперечностей між політичними силами, створення передумов для соціального вибуху.

У воєнний час:

- підлив психологічного та морального стану армії опонента;
- створення та загострення суперечностей між військовими, суспільством та політичними силами;
- підтримка опозиції та підбурювання до протидії владі [6, с. 41].

Суб'єктами ІПСО є особи та джерела, які здійснюють практичний інформаційно-психологічний вплив [1]. Останніми можуть виступати політичне керівництво та спецслужби держави, ЗМІ, неурядові організації, Інтернет-платформи тощо [2].

Об'єктами ІПСО (або цільовою аудиторією) є особи або групи людей, на який зазначений вплив спрямований.

Вибір цільової аудиторії варіюється залежно від виду та мети ІПСО, а також може передбачати одночасну роботу з кількома цільовими аудиторіями. В загальних рисах об'єктами ІПСО є: військовий персонал (як керівництво, так і солдати), політичні лідери та представники державних структур, цивільне населення, релігійні групи, етнічні та культурні групи, представники бізнесу, ЗМІ, академічні кола, громадські активісти та неурядові організації. Зазначимо, що суб'єкти ІПСО можуть здійснювати вплив як на аудиторію в іншій державі, так і на свою.

На сучасному етапі засобами, які використовуються для здійснення інформаційно-психологічного впливу, є друковані матеріали (в т. ч. листівки, брошури, плакати тощо), аудіо та відеоматеріали, комп'ютерні програми, ЗМІ, Інтернет-ресурси та соціальні мережі, а також спеціально підготовлені люди, які здійснюють вплив на цільову аудиторію шляхом особистої взаємодії з ними [6, с. 41]. Завдяки вказаним засобами відбувається безпосередня реалізація

таких елементів ІІСО: пропаганда, маніпуляції, дезінформація, а також інші технології управління свідомістю людини та мас.

Виокремлюючи характерні особливості ІІСО, доцільно визначити раптовість, латентність, відсутність прямих ознак агресії, що унеможлиблює притягнення агресора до відповідальності, нанесення шкоди об'єкту впливу без оголошення війни та припинення дипломатичних зносин та складність у виявленні джерел агресії, її цілей, методів і засобів [6, с. 41].

Висновки. Інформаційно-психологічні операції дедалі частіше стають складовою агресивної політики держав, яка спрямована на досягнення найрізноманітніших цілей: від дискредитації образу лідерів до дезорієнтації населення та підготовки підґрунтя для воєнних дій. ІІСО можуть бути спрямовані проти внутрішньої та зовнішньої цільової аудиторії і здійснюватися шляхом використання різноманітних форм та технологій маніпуляції інформаційними потоками. Складність визначення та боротьби з ворожим інформаційно-психологічним впливом полягає у тому, що особливість проведення та організації операцій не дають можливості чітко визначити хто стоїть за вказаними діями та яку мету він переслідує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білоусенко О. Що таке інформаційно-психологічні операції та як їх розпізнати [Електронний ресурс] / О. Білоусенко // ДМ Media Sapiens. – 23 лютого 2022 р. – Режим доступу: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29009/2022-02-23-shcho-take-informatsiyno-psykhologichni-operatsii-i-yak-ikh-rozpiznaty/>
2. Деркаченко Я. Інформаційно-психологічні операції як сучасний інструмент геополітики [Електронний ресурс] / Я. Деркаченко // GOAL. 2016 р. Режим доступу: <https://goal-int.org/informacijno-psixologichni-operacii-yak-suchasnij-instrument-geopolitiki/>
3. Твердохліб Ю. Теоретичні підходи до дослідження інформаційно-психологічних операцій [Електронний ресурс] / Ю. Твердохліб //

Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences 2 (2). – 2019.
С. 122-131. – Режим доступу:

<https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/983/1404>

4. Уманець А. О. Інформаційно-психологічні впливи: поняття, особливості реалізації та способи протидії [Електронний ресурс] / А. О. Уманець. – Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 33 (72) №2. – 2022. – С. 106 - 112. – Режим доступу: http://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2022/18.pdf

5. Шаламберидзе Е. «Психологические операции» США [Електронний ресурс] / Е. Шаламберидзе // Pentagonus. – 02 февраля 2010 г. – Режим доступу: http://pentagonus.ru/publ/quotpsikhologicheskie_operaciiquot_ssha/19-1-0-1428;

6. Юзова І. Ю. Аналіз організації та ведення інформаційно-психологічних операцій при веденні гібридної війни [Електронний ресурс] / І. Ю. Юзова // Збірник наукових праць ХНУ Повітряних сил ім. І. Кожедуба, Харків. – №2 (64). – 2020. – С. 40 - 44. – Режим доступу: <https://journalhnups.com.ua/index.php/zhups/article/view/268/206>

7. An overview of psychological operations (PSYOP) // Federal Research Division. Library of Congress, Washington DC. – October 1989. – 41 p.

8. FM 33-1 Psychological Operations// Headquarters. Department of the Army, Washington DC. – 31 August 1979. – 258 p.

9. Vejvodova P. Information and Psychological Operations as a Challenge to a Security and Defence [Електронний ресурс] // P. Vejvodova. – Vojenske rozhledy. №3. – 2019. – Р. 83 - 96. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Information_and_Psychological_Operations_as_a_Challenge.pdf

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: СУТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Шкіль Анастасія Петрівна

Студентка

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. У зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну питання воєнних злочинів набуло ще більшої актуальності. Нині важливо розуміти, які діяння відносять до цього типу злочинів, знати способи правового унормування та механізми судового розгляду справ, що мають застосовуватися у разі фіксування незаконної діяльності подібного характеру.

Ціль роботи. Метою написання статті є характеристика воєнного злочину та документів, що регулюють закони та звичаї війни, тлумачення дефініції «воєнного злочину», дослідження його різновидів та опрацювання ключових документів, що дають визначення поняттю, характеризують його та регламентують ведення війни в цілому.

Матеріали та методи. Для наукового обґрунтування результатів досліджень проблеми воєнних злочинів під час міжнародних збройних конфліктів використані загальнонаукові теоретичні методи, зокрема методи пояснення, аналізу та синтезу для визначення предмета цього типу злочинів; метод класифікації для структурування воєнних злочинів за видами; метод порівняння при вивченні та описі нормативних документів, що регулюють питання воєнних злочинів.

Результати та обговорення. Багато вчених вважає, що поняття «воєнний злочин» з'явилося з прийняттям Женевської конвенції 1864 року про поліпшення долі поранених і хворих воїнів в арміях, що безпосередньо залучені до військових дій, та створенням інших документів у другій половині XIX століття. Проте зародження думки про обмеження дій під час війни датується ще до нашої ери. Зокрема, у Стародавньому Єгипті встановлювалися

обмеження щодо способів ведення війни, а в Давній Індії подібні заборони були записані у найважливіших книгах – «Законі Ману» та «Махабхараті» й набували форми законів [8, с. 1].

Сам термін «воєнний злочин» вперше згадується в 1945 році в Статуті Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, у якому містилося власне визначення цього поняття. Відповідно до Статуту, воєнні злочини – це порушення законів та звичаїв війни, що полягають у вбивствах, жорстокому ставленні до цивільного населення, примусовій депортації, неналежному ставленні до військовополонених, вбивстві заручників, грабунку державної та приватної власності та руйнуванні цивільних споруд, що не несли загрози продовженню військової кампанії [6].

Існує декілька визначень «воєнного злочину». Наприклад, за радянським професором Р. А. Адельханяном, суть поняття «воєнний злочин» полягає у діях, що порушують встановлені принципи міжнародного права й міжнародного гуманітарного права щодо правил ведення військових дій та які закріплені у документах з міжнародного кримінального права. Натомість український вчений-правознавець І. І. Лукашук та радянський професор А. В. Наумов звертають увагу на об'єкт, на який зазіхає сторона-нападник, та приходять до висновку, що в цілому воєнний злочин є міжнародним порушенням законів війни й відповідних норм [7, с. 2].

Проаналізувавши цю інформацію, на нашу думку, суть поняття «воєнний злочин» можна трактувати як будь-який відхід від основних принципів та положень міжнародного гуманітарного та кримінального прав, що порушує правила ведення війни, загрожує дотриманню прав і свобод цивільного населення та несе небезпеку для людей.

Першим зводом законів, у якому перераховувалися обмеження під час воєнних дій, вважають IV Гаазьку конвенцію про закони й звичаї війни на суходолі 1899 і 1907 року. Цим документом заборонялося застосовувати отруйну зброю; безпощадно вбивати всіх, хто належить до нації опонента; знущатися чи вбивати осіб, що здалися в полон або просто склали зброю й

вважаються беззахисними; неналежно використовувати державні символи чи військові знаки розрізнення супротивника. У Конвенції є ще декілька положень, які стосуються цивільного населення, зокрема: не дозволено руйнувати або пошкоджувати державну та приватну власність, якщо вона не несе військової загрози; не допускається регулювання судових процесів ворогами; забороняється рекрутування цивільного населення або навіть військовослужбовців держави-опонента до війська загарбників; суворо забороняється атакувати та знищувати житлові будинки та громадські установи, адже у них знаходяться беззахисні перед армією люди та ці будівлі належать до невійськової власності [2].

Уперше закріпили перелік дій, які відносять до воєнних злочинів, у 1945 році, коли Нюрнберзький трибунал визначив поняття «воєнного злочину» як такого, що порушує основні звичаї війни. Трибунал називає такі види злочинів під час військових дій:

- Вбивство представників цивільного населення або жорстоке ставлення, депортації осіб з окупованих територій;
- Вбивство або знущання з військовополонених, невідповідність встановленим нормам таборів або інших місць утримання полонених;
- Розграбування та знищення приватної або суспільної власності;
- Невиправдане пошкодження будівель цивільного призначення або цілих населених пунктів;
- Дії, які не були передбачені правилами ведення війни та не мали необхідності застосування, бо не принесли б результату у військовому плані [1, с. 308-312].

Основним документом, що регламентує військові дії, є Женевські конвенції, які закріпили норми міжнародного гуманітарного права. Основою документа є чотири конвенції: про поліпшення долі поранених та хворих у лавах регулярної армії; про поліпшення долі поранених, хворих та всіх осіб, які постраждали під час битв на морі, та представників збройних сил на морі; про поводження з військовополоненими; про захист цивільного населення під час

війни. Воєнні злочини, викладені в цих документах, здебільшого повторюють положення Гаазької конвенції, але Женевські конвенції визначають кримінальну відповідальність за порушення правил війни. Отож до воєнних злочинів відносять:

- Умисні позбавлення життя інших осіб;
- Тортури та жорстоке поводження з представниками будь-якої сфери, у тому числі й військовослужбовців (наприклад, проведення біологічних експериментів, умисне завдання шкоди фізичному та психічному здоров'ю осіб);
- Безпричинне, не передбачене законами війни, невмотивоване зі стратегічної точки зору захоплення та пошкодження майна, незалежно від того, кому воно належить;
- Примусове залучення цивільного населення або військовослужбовців армії опонента до власних військових структур;
- Будь-яке переміщення цивільних осіб без їхньої на те згоди, арешт та беззмстовне, бездоказове звинувачення у злочинах;
- Взяття заручників, що ставить під загрозу життя цих людей та є шантажем людьми [3-5].

Важливим у визначенні воєнних злочинів є Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний у Римі 17 липня 1998 року під час дипломатичної конференції. На відміну від Женевських конвенцій, у Римському статуті прописані й 26 інших способів нехтування нормами та звичаями ведення війни, на які більшість держав вказували ще з часів Другої світової війни, проте з певних причин вони не були закріплені у Женевських конвенціях. Саме тому за Римським Статутом виділяють дві групи воєнних злочинів: порушення Женевських конвенцій та інші види недотримання принципів ведення війни. Ще однією відмінністю між Женевськими конвенціями та Римським Статутом є те, що не всі держави ратифікували Статут, тож діяння далеко не кожної держави підпадають під його юрисдикцію [9].

Висновки. Таким чином, воєнні злочини є найсерйознішою та найжорстокішою формою порушення принципів та звичаїв війни, що призводять до людських втрат, пошкодження майна, фізичних та моральних страждань цивільного населення через незаконні умисні дії військовослужбовців армії противника. Найменування воєнних злочинів задокументовані в різних договорах, законах і угодах, які передбачають кримінальну відповідальність за описані дії. Вищезазначені документи регулюють поведінку під час військових конфліктів та наголошують на обов'язковому покаранні винних шляхом розробки особливих механізмів, таких як створення спеціальних судів та розгляд справ Міжнародним кримінальним судом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis. London: United Nations Treaty Series, 1951, No. 251. P 301-333. URL:<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2082/v82.pdf>
2. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. Документ 995_222, чинний, поточна редакція. Прийняття від 18.10.1907. Офіційний переклад: Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/995_222?lang=uk#Text
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. Офіційний переклад: Верховна Рада України. Редакція від 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Офіційний переклад: Верховна Рада України. Редакція від 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі. Офіційний

переклад: Верховна Рада України. Редакція від 08.02.2006.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text

6. Короткий Т., Гнатовський М. Що таке воєнні злочини: визначення, історія виникнення, закони та юрисдикція. *Центр прав людини ZMINA*. URL:<https://zmina.info/instructions/shho-take-voyenni-zlochyny-vyznachennya-istoriya-vynyknennya-zakony-ta-yurysdykciya/>

7. Піддубна М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 40. Том 2. С. 98–101. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.40-2.pdf>

8. Репецький В.М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів: *Альманах міжнародного права*. 2009. №1. С. 120-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2009_1_15

9. Римський Статут Міжнародного кримінального Суду. Офіційний переклад: Верховна Рада України. Поточна редакція — Прийняття від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

PHILOLOGICAL SCIENCES

CASE STUDY AS AN INTEGRAL PART OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK

Soroka Halyna Mykhailivna,

Detsyk Halyna Stepanivna,

Senior Teachers of Foreign Languages Department

Lviv University of Trade and Economics

Lviv, Ukraine

Introduction. In the modern world while science and technology are developing rapidly, and due to the fast accumulation and updating of information, it is important to arouse students' interest in self-development and self-education, to teach them to learn. Modern society constantly demands a dynamic and logical change that's why practical experience has proven that only the knowledge that the student has acquired independently, thanks to his own experience, thought and action, will be really strong. Modern methods of organizing students' independent work have considerable impact on foreign language learning. The latest technologies and teaching methods make it possible to diversify the educational process and organize students' independent work more effectively and constructively.

The aim. The purpose of this work is to consider case study as a means of managing the educational and cognitive activity of students in the process of independent work.

Materials and methods. The case is interpreted as an information package for the analysis of a real situation. According to the dictionary, "case" means a specific situation that is interesting to study or discuss, and its solution has a practical meaning. The case method is a teaching method in the form of a single information complex (description and analysis of the situation), which helps to understand (solve) an example of a real professionally oriented situation. The pedagogical value of the

case method is seen in the fact that it activates students' cognitive activity, develops personal qualities and creates a situation that motivates students' independent choice and search for optimal case solutions. Independent work on the case belongs to the mandatory level of obligation, as it involves the performance of tasks provided by the Syllabus. According to the types of activity, it is classified as educational and cognitive or professional, as it shows high level of motivation. According to the didactic principles of managing students' independent work while using the case study teachers have to fulfill the following tasks:

- a) provide students with a sufficient number of visual materials;
- b) prepare the main provision of theoretical material (so as not to overload the students);
- c) develop students' self-management skills, ability to work with information.

The case method allows students to carry out analytical operations regarding future professional activities both independently and under the guidance of the teacher.

A case is a description of a situation containing some problem that needs to be solved. Since the independent work of students is considered the final stage of solving educational and cognitive tasks, its proper organizational and methodical support is of great importance, in particular when using case technologies. This is a practical situation that needs to be discussed and some solution must be proposed. The case method allows you to develop the necessary skills, to formulate an opposing opinion, to argue and defend one's point of view, to think critically and to solve the problem under conditions of limited time.

First of all it's necessary to set the goal of the activity. This will be facilitated by the tension of the situation described in the case, the conflict, even the drama, which requires quick decisions. Therefore, the content of the case should reflect the learning objectives. The case can be short or long, can be presented specifically or in general. You should refrain from overly saturated information and information that is not related to the topic. In general, the case should contain dosed information that would allow students to quickly understand the essence of the problem and provide

all the necessary data for its solution. During the solution of the case, the student not only uses the acquired knowledge, but also reveals his personal qualities.

A mandatory element of step-by-step work on the case is "individual work with the case", which involves independent processing of the case materials and the completion of tasks set by the teacher for further processing in mini-groups, presentation and collective discussion of the results of the completed task. The case method forms self-organization skills because case technologies are based on independent study of printed and multimedia teaching and methodical materials provided to the student in a special form (case), it also indicates the need to prepare methodological support for independent work when using the case method.

Case technology involves the use of active learning methods, including the methods of independent work of students: the method of situational analysis, the method of incident and the method of analyzing business correspondence. Since the didactic possibilities of the incident method involve independent finding and processing of the necessary information for decision-making, and during the analysis of business correspondence the student also works independently, analyzing the description of the situation, so we can talk about the need to organize methodical support for students' independent work when using the case method. So, the didactic potential of the methods of independent work consists in the formation of the skills to work with information (selecting, highlighting the main points, formulating one's own opinions, making decisions and evaluating their consequences).

Results and discussions. To organize the independent work of students, the teacher needs to prepare a system of educational and methodological tools. Case method materials for students include an abstract, case text, questions and practical tasks for the case, appendices, and a presentation. Since the main goal of independent work of students during the application of the case method is the formation of the ability to analyze educational and scientific literature, distinguish the main and secondary, ask questions and independently answer them, forming their own views, the organization of independent work of students is considered primarily as the provision of external conditions, respectively to the individual characteristics of

students regarding the formation of their independence. In particular, among the teacher's tasks is the determination of the purpose of independent work on the case, tasks and target instructions for their implementation. The defined tasks should take into account the gaining of the necessary professional competences by students. If the teacher selects or prepares the text of the case (a description of a real or fictional case of approval of decisions, their prerequisites and consequences), he should take into account: a) the conditions of using different types of cases; b) such principles as readability, empathy, alternative, plausibility, extrapolation, neutrality, structuring and relevance.

The case method is a tool for the organization of students' independent work, as it can be used to create conditions for the manifestation and improvement of analytical and evaluation skills, independent thinking, teamwork (synergy), the formation of the ability to argue one's own opinion, and the search for effective solutions to practical tasks.

Conclusions. As we can see, the goals and tasks facing modern education in a society filled with high technologies are changing. Gradually, the traditional education system is replaced by a person-oriented one, traditional methods are replaced by innovative ones, which involve a change of emphasis in educational activity. In this regard, the development of educational skills, which are used in independent educational activities, becomes a key factor in the educational process and the case study method is an integral part of students' independent work.

POST-EDITING AS A MEANS OF ELIMINATING MACHINE TRANSLATION ERRORS

Zabrudska Liudmyla Mykolaivna,

Kovalenko Inna Mykolaivna,

Senior lecturer,

Ukrainian State University of Chemical Technology

Dnipro city, Ukraine

Introductions. It is impossible to imagine a perfect translation that is done by a machine translator. Usually there is at least one mistake that can make the output text seem to be of a worse quality. That is why people that work with machine translators edit their input or output texts. Editing is the process of eliminating mistakes that were done while creating the text. Editing has a variety of typologies that depend on different aspects thereof.

Aim. The aim of the research is to study main peculiarities of post-editing as means of elimination of machine translation errors.

Materials and methods. For the research, the descriptive and comparative methods are used.

Results and discussion. Types of editing is divided into 5 categories: literary editing (is done by following linguistic, logical, psycholinguistic and compositional norms); technical editing (is done by following printing norms); political editing (is done by following political norms); artistic editing (is done by following aesthetic norms); scientific editing (is done by following norms of the science which material is used in the text) [1, p. 335]. All types of editing can be combined into 2 categories: general editing and special editing [2, p. 4].

General editing has such aims as elimination of factual and logical mistakes, verification of the material used in a text, remaking thematic consistency etc.

Special editing is divided by a scientist into: literary editing (correction of linguistic and stylistic errors); scientific editing (correction of inaccuracies and errors from a scientific point of view); artistic and technical editing (correction of the text

based on the artistic and graphic plan on the publication).

However, the editing that is used in translation follows rather different norms.

First and foremost, equivalence norms are the framework of any editing process. If terms were translated wrong and editorial work was not done, then the text would simply be incomprehensible and confusing. For example, if a medical text includes the information about *angina* and this term is translated as *ангіна* and not corrected as *стенокардія*, then this text would provide false information about this medical condition.

Style and genre norms are the next important standards that should be followed while editing. The stylistic characteristics should be preserved after editing as much as possible to keep author's identity in the target text and keep the peculiarities of a text's genre. For example, a machine translator may not distinguish in which stylistic context was used a particular word. The word *flick* that can be used in a scientific prose text in a way of describing a fast movement may unfortunately be translated as *кінофільм* because the programme used its colloquial variant for the translation.

The editor should pay attention to language norms as well. Despite the fact that every language has its own language norms, it is important to correct such errors after translation not to make the target text inaccurate. For instance, the sequence of tenses that was in the source text (*He told her that he knew them.*) was not accurately translated (*Він сказав їй, що знав їх*). So it is important to edit the sentence to reconstruct the authentic context (*Він сказав їй, що знає їх*).

Pragmatic norms are substantial not only while translating but while editing as well. The editor should remember the recipient of the target text and correct it to meet their needs, even though it may violate some stylistic norms [3, p. 346]. For example, if it is commissioned to make a summary translation of a source text, so it is editor's job to reduce the length of the text and keep only essential information.

Last but not least, conventional norms are based on similarity between a source text and a target text. Cultural and historical aspects of the original material should be kept while identity of the translator should not be traced. For example, the translator may think that particular information of the source text is insensitive, so they use an

equivalent that is not that “harsh”. However, the editor should keep the information as accurate as possible.

While these editing norms are universal, meaning that they can be used in any editorial work connected with translation, machine translation usually works around two main types of editing: pre-editing and post-editing.

Pre-editing is a process of preparing the input text for its programme translation. It involves reviewing the content to identify main errors and optimizing (mostly simplifying) its format. Pre-editors adhere to certain rules, such as using active voice instead of passive voice or shortening sentences of an input text and so on.

Post-editing is a process of correcting the output text translated by a machine translator in order to bring its quality closer to the standard of human translation.

While pre-editing and post-editing can be both used for the same translation to create the most accurate and adequate output text, it is favourable to fulfil only post-editing because pre-editing may modify the original text so much to the point when the target text is not equivalent to the source text.

Post-editing typology is not that various and mainly focuses on the factor of use thereof. For example, three types of post-editing can be suggested: rapid post-editing that is fulfilled only to make the translated information understandable; minimal post-editing that is completed to remove main translation errors; full post-editing that is used for creating adequate target text and eliminating all errors.

Therefore, this experiment concludes that if a post-editor has limited time it is important to take a rapid post-editing approach which will not make their editorial product inadequate, given the circumstances. Moreover, the results indicate the importance to differentiate a text that is edited to standard linguistic rules (superfluous post-editing approach) and a text that is edited based on only a particular linguistic level, such as special rules that are mentioned by a recipient of the translation (possible post-editing approach).

Post-editing is a process that requires guidelines for it to be professional. The universal directions are yet to be found because most companies have their own rules

which they use and there are too many unique scenarios that are impossible to take into account.

However, the most favoured guidelines of the post-editing process were created by TAUS, that is, the company that works with language engineering and translation innovations. It is worth mentioning that these guidelines can be applied in most cases due to the fact that are not language-specific and do not require the use of a particular programme.

First of all, it is recommended to pay attention to two main factors: the quality an output text and the quality which is anticipated after the post-editing process.

So, following the first criterion, if the raw output text is of a bad quality, then it is recommended to do full (conventional) post-editing, and vice versa.

The second criterion is based on the two possible quality “levels” that can be reached: “good enough” quality and “publishable” quality. “Good enough” quality indicates an edited text that is comprehensible and accurately conveys the main idea, despite the stylistic and language imperfections. “Publishable” quality describes an edited text that is not only accurate and understandable but stylistically and linguistically fine. If the aim of post-editing is to have a slightly better text than before, then it is endorsed to do light (rapid) post-editing. Thus, this text has reached a “good enough” quality. However, if it necessary to edit the text for it to resemble a human-like translation, then, despite the previous quality, it is better to do full (conventional) post-editing. So this type of post-editing can most likely bring the raw output text to “publishable” quality.

Therefore, the suggested guidelines for “good enough” quality include: semantically correct translation; no additional or omitted information; considerable reliance on the raw output text; the use of basic spelling rules; no need in stylistic corrections; no need in syntactic corrections if they are implemented only to advance the structure.

All things considered, the post-editing process greatly relies on guidelines thereof. There are no universal guidelines, but most editors prefer the version created by TAUS. Moreover, specific guidelines can be created as well, if needed.

First and foremost, there are two main stimuli that encourage the development of machine translation: scientific and social. Our society has needs in machine translators mainly because of social-driven stimuli. Those include quality, assimilation, range of use and combinations with other programmes all of which can be provided by machine translation, but there are always opportunities for its enhancement.

The distinction between machine translation and computer-assisted translation is present. Machine translation is a transformation act of one text in the natural language into the equivalent in another language, while computer-aided translation is not automatic and is performed by a person with the guidance of particular programmes (e.g. grammar checkers).

We studied four main types of machine translation: rule-based, statistical, hybrid and neural. After comparing the advantages and disadvantages of every type, it was concluded that machine translators are mainly based on hybrid and neural machine translation that seem to be the most accurate and have less disadvantages than the rest.

Translation editing norms were suggested by V. Komissarov. This typology consists of equivalence, stylistic, language, pragmatic and conventional norms.

When it comes to machine translation, two main types of editing can be differentiated: pre-editing and post-editing. Pre-editing eliminates errors that occur in the source text and post-editing does the same procedure but in the target text. Despite the efficiency of both editing methods, post-editing is encouraged because pre-editing may worsen the equivalence of the source text and target text.

The typology of post-editing includes full (conventional) post-editing and light (rapid) post-editing. Full post-editing is used for eliminating most if not all errors that occur in the text. Light post-editing is mostly applied for conveying the main idea of the source text and it does not pay attention to major mistakes.

The process of post-editing is performed, relying on the guidelines thereof. General guidelines that can be used in most cases are presented by TAUS. It is suggested to choose the post-editing type based on such criteria as the quality of the

target text and quality which an editor should aim for.

“Good enough” quality and “publishable” quality of the target text are two distinct labels that are based on the second criterion mentioned before. “Good enough” quality describes a post-edited text that has many stylistic and some grammatical errors but can be easily comprehended and conveys the main message. “Publishable” quality characterizes a post-edited text that is grammatically, semantically and syntactically sound and has accurate terminological equivalence.

Aspects for creating specific post-editing guidelines were suggested by A. Arenas. They include the type of the used engine, main textual characteristics, common target language errors etc.

Conclusions. Primarily, machine translation is used to obtain the most general information about the original source, especially its genre and thematic correlation. The recipients of translation are usually experts in a certain field who either do not know a foreign language on a sufficient level or do not have time to process a significant number of texts. So, in this case machine translation satisfies this requirement in full. Therefore, we have one hundred per cent adequacy. This type of adequacy is called genre-thematic adequacy.

Machine translation can be also needed when it is necessary to make a decision whether to work with this text in the future. In this case the translation must convey the main communicative dominant of the source material, provide the recipient with more or less detailed information about the content of the message contained in the original source. The definition for this type of adequacy is the informative adequacy.

It is concluded that post-editing is favoured to be used in order to eliminate reoccurring errors. Post-editing typology comprises two types: full (conventional) and light (rapid) post-editing. Full (conventional) post-editing is used for inadequate output texts that should become accurate, comprehensible and do not have any errors, whereas light (rapid) post-editing solely focuses on the main idea of the output text.

The capabilities of post-editing allow creating specific guidelines. The main elements that should be considered are engine’s type, structure and type of the source text, present and expected quality of the output text, common error types of the target

language and situations when textual fragments should be discarded and alterations should be avoided on request.

Lastly, translators may use machine translators professionally. One of their main goals is to obtain terminological equivalents of the original source for further editing of the entire text in a target language. Thus, this is semantic-syntactic adequacy.

It is noticeable that when determining the degree of machine translation adequacy, the pragmatic factor of focusing on the recipient of translation and the implementation of the tasks comes to the foreground. Thus, the adequacy of machine translation can be defined as the reproduction of the main pragmatic function that is present in a source material.

REFERENCES

1. Arenas A. Pre-editing and post-editing. *The Bloomsbury Companion to Language Industry Studies*: book / E. Angelone, M. Ehrensberger-Dow, G. Massey. London, 2020. P. 333–361.
2. Bijimol T. A Study of Machine Translation Methods. *Soft engineering: proceedings of National Conference on Indian Language Computing* (Cochin, 1-2 February). Cochin, 2014. P. 1–4.
3. Cadwell P. A Comparative Study of Post-editing Guidelines. *Baltic Journal of Modern Computing*. 2016. Vol. 4. No. 2. P. 346–353.

ДО ПИТАННЯ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСКУСІЮ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ-ІНОЗЕМЦЯМИ

Бардіна Людмила Миколаївна

Шепелюк Віра Леонідівна

старші викладачі

Національний університет фізичного

виховання і спорту України

м. Київ, Україна

Вступ. Навчання навичкам та вмінням невідготовленого мовлення – одне з основних завдань, які постають перед викладачами української мови як іноземної. Серед різних мовних вправ, що використовуються у навчальному процесі, важливе місце посідає дискусія.

Мета роботи полягає у розкритті усіх переваг використання навчальної дискусії як засобу розвитку невідготовленого мовлення у навчальному процесі.

Матеріали та методи. У чому ж полягає своєрідність цього виду роботи і чим же він виділяється серед інших навчальних завдань? По-перше, навчальна дискусія – це одна з форм вправ, що найбільше наближена до природних умов спілкування. Це можна пояснити тим, що мовленнєві дії схожі на ті, що відбуваються у реальних умовах комунікації. По-друге, навчальна дискусія сприяє формуванню у студентів навички актуалізації опанованих мовних засобів під час говоріння, уміння вирішувати різноманітні мисленнєві завдання, будувати розгорнуту відповідь та критично ставитися до думки опонента. По-третє, саме навчальна дискусія дозволяє обирати матеріал, який зацікавить студентів, і враховувати їх побажання і потреби.

Структура навчальної дискусії вміщує такі елементи: тема, експозиція, мовленнєві стимули, спрямовальні питання, реакція мовника та ключові слова. Отже, пропонуємо розглянути складові дискусії на конкретному матеріалі роботи зі здобувачами вищої освіти, які отримують ступінь магістра у НУФВСУ. Зазвичай, попередньо тема дискусії узгоджується зі студентами. На

даному етапі навчання їх найбільше цікавить тема тренування спортсменів. Студенти вже певною мірою знайомі з цим матеріалом, прослухавши його у курсі лекцій, прочитавши у підручниках, фахових журналах тощо.

Викладач сам конкретизує матеріал і формує проблематику: Спортивне тренування – основна форма підготовки спортсмена. Які основні розділи підготовки спортсмена? Як будується спортивне тренування? Як забезпечити зростання спортивних досягнень? Які суспільно-педагогічні цінності формуються у процесі тренування? тощо. Така експозиція знайомить студентів і з матеріалом, і з проблематикою подальшого обговорення. Пропонуючи саме таку проблематику, викладач враховує досвід студентів, їх знання не лише про свій вид спорту, а й про інші види.

Коли ж предмет обговорення визначено, кожен із студентів повинен висловити свою точку зору на одне з актуальних питань. Будь-яке певне зауваження може призвести до бурхливої мовленнєвої реакції, кожен з учасників захоче висловити свою думку, і кожному з них необхідно надати цю можливість. А разом з цим викладач, переслідуючи навчально-пізнавальну мету, повинен керувати цим процесом і робити це за допомогою низки питань, які були підготовлені раніше, але не озвучені студентам. Такі спрямовальні питання допомагають не лише розкрити поставлені у експозиції питання, але і налаштувати обговорення у потрібному напрямку. Відповідаючи на одне із спрямовальних питань, студент впливається у розмову та цілою низкою прикладів зі свого спортивного життя розкриває проблему.

У процесі роботи іноді виникає ситуація, коли окремі питання експозиції не викликають певної зацікавленості у студентів. Тоді з'являється необхідність у додаткових питаннях (про всяк випадок підготовлених раніше), які деталізують експозицію і змушують студентів включитися у роботу спочатку короткими репліками, а потім і монологічним мовленням. Мова учасників стає більш яскравою, аргументованою, бо вони розповідають про свій власний досвід, про те, що їх цікавить і турбує.

Під час проведення дискусії дуже важливо слідкувати за тим, щоб у ній

брали участь усі студенти, бо лише у мовленнєвій поведінці розкривається індивідуальність. Тим і прекрасна навчальна дискусія як засіб розвитку навичок усного мовлення, що мовленнєвий стимул має природний характер. Він виникає не лише з експозиції, не лише зі вдало поставлених спрямовальних питань, але і з мовленнєвої реакції студентів, які намагаються висловити різноманітні думки, що стосуються запропонованої проблеми. Проводячи дискусію зі студентами-іноземцями, викладач бере на себе провідну роль (хоча у добре підготовлених групах, цю роль можна доручити одному з успішних студентів).

У методичній літературі наявні рекомендації, які перед проведенням навальної дискусії радять скласти логічно аранжований список ключових слів та словосполучень, так би мовити, своєрідну лексичну «підказку», що допоможе студентам більш коректно формулювати свої думки. Таку роботу над мовним матеріалом доцільно проводити на заняттях, які передують дискусії. Під час мовної розминки вводити лексичні ряди: тренер, тренування, тренувальний, тренований, тренуватися, перетренованість і т.д. Обов'язковим є введення ключових слів у невеликі за обсягом повідомлення, діалоги, що тематично пов'язані із запланованою навчальною дискусією.

Під час же проведення дискусії варто виправляти мовника лише у крайніх випадках, слід занотовувати помилки, неточності і обговорювати їх уже після проведеного заходу.

Досвід нашої роботи доводить необхідність проведення підготовчої роботи, ключовим моментом якої є розвиток мовленнєвих умінь і навичок, що необхідні для успішного проведення навчальної дискусії. Під час читання спеціальних текстів цікаво проходять такі завдання: знайдіть потрібну інформацію, виділіть головне, сформулюйте проблематику тощо.

Також необхідно навчити студентів ставити дискусійні питання та відповідати на такі ж, поставлені опонентом. Наприклад: Чи є самоціллю спортивні досягнення, на які спрямоване тренування? Якщо ні, то чому? Після роботи зі спеціальними текстами корисно запропонувати студентам самотійно

сформулювати такі питання.

Дуже важливим чинником успішного проведення навчальної дискусії є уміння студентів доводити свою точку зору, аргументувати свої слова. Важливо звернути їх увагу на доцільність уміння виражати своє критичне ставлення до піднятої проблеми. З цією метою варто користуватися нескладними альтернативними питаннями: Чи входить тренування спортсменів у систему всебічного гармонійного виховання людини, чи є лише метою досягнення спортивних результатів? Адже не секрет, що альтернатива змушує висловити власне критичне ставлення до поставленого питання.

Результати обговорення. З досвіду роботи зі студентами-іноземцями, у групах яких регулярно проводився такий вид роботи, як навчальна дискусія, бачимо, що на кінець навчання вони змогли захистити свої магістерські роботи, давали аргументовані відповіді на поставлені запитання, не боялися доводити свою точку зору і отримали схвальну оцінку комісії.

Висновки. Навчальна дискусія – важкий, але ефективний засіб розвитку невідготовленого мовлення, засіб, що вимагає ретельної підготовки, уміння стимулювати та підтримувати студентів і приносить очікуваний результат.

КОНОТАЦІЇ НОВОТВОРІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Дубова Олена Анатоліївна,

д-р філол. н., професор

Бринза Дарина Дмитрівна,

студентка

Національний університет кораблебудування

імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Вступ. / Introductions. Мова є основним способом комунікації, функціонал та розвиток якого залежить від соціально-політичних змін у суспільстві та історичних подій. У мовній системі лексика є тим засобом, який найактивніше реагує на зміни в житті суспільства, відображаючи ці зміни саме ці зміни у творенні нових номінативних засобів. Із початком повномасштабної війни росії проти України у 2022 році спостерігаємо сплеск лексичних новотворів в українській мові. Ці новотвори не лише поповнюють словниковий української мови, а й можуть розглядатися як засіб для визначення оцінок і ставлення українського суспільства до реалій воєнного часу.

Дослідження лексичних новотворів як засобу відображення змін у суспільстві давно знаходяться в полі зору лінгвістів, тому існує великий обсяг публікацій, присвячених цій проблемі. В усіх цих працях різнобічно досліджуються новотвори відповідного часу переважно згідно з їхнім денотативним лексичним значенням. Новотвори воєнного часу, що виникли після повномасштабного вторгнення росії на територію України, швидко привернули до себе увагу. Їх частково зібрали й описали денотативне значення у популярних працях і ЗМІ (1; 2; 3; 4; 5). Однак з об'єктивних причин наразі не маємо повного і різнобічного наукового опису цих новотворів. Передусім це пояснюється абсолютною новизною матеріалу, що й дотепер активно поповнюється.

Мета роботи. / Aim. Метою нашого дослідження є визначення специфічних конотацій, що виявляються в новотворах воєнного часу і є

засобом вираження оцінок та емоційного ставлення українців до реалій воєнного часу.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Із початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України в лютому 2022 року українські громадяни опинилися в абсолютно неприйнятних для сучасної цивілізації умовах. Спостереження за мовленням українців у різних комунікативних сферах дозволили виявити номінативні новотвори лексеми і новотвори-словосполучення. До новотворів-лексем належать такі: *аналоговнєт, асвабадитєль, бавовна, бавовнятко, база, байрактарити, бамбасята, бандерівєць, бандеролька, бандеромобіль, бандеросмузі, болота (на болотах), бункерний, відкобзонити, від'ємний (від'ємне виρινання), гуманітарка, гумдопомога, дебахнуло, дебахнулько, джавелінити, Джонсонюк, дискотека, дід, енлоїти, ердоганити, ерефія, ждун, задвохсотити, запоребрик, затридні, затрьохсотити, зачмонити, звастика, ІПСО, іхтамнєтити, кадирити, кацапія, кацапстан, кицюня, кіборги, кімити, котики, кремлебот, кремлеботити, лаптєстан, лаптєсман, лаптєногий, макронити, мацква, мобік, могилізація, могилізувати, мопед, мордор, москволота, москвостан (мацквастан), наволонтерити, негативний (неагативне зростання / спливання, негативний наступ / зліт), негативно (негативно народитися / наступати), орк, орченя, орчиха, перегруповання, піксель, потєрьнєт, прилетіти, приліт, путєрнєт, путлерюгенд, рашастан, рашизм, рашист, rossія, rozzія, русня, рюзкі, свинособаки, стінгерити, ТрО, термоточка, тероборона, терораша, терорашист, ТПО, тристаграм, українити, хаймарсити, херсончата, хлопок, чмобік, чмобити, чмоня, чорнобайти, шойгувати, z-окупанти, z-патріот, z-трофеї. (98 одиниць).*

За тотожністю мовної функції до складу новотворів уводимо також новотвори-словосполучення, оскільки згідно з їх фразеологізованістю вони є номінативними одиницями, подібно до лексем-новотворів: *банбілі дамбас, батальйон «Монако», виття на болотах, дзеркальна тиша, доброго ранку (вечора), ми з України, зерновий коридор, жест доброї волі, животворящий*

Хаймарс, за парєбріком, йти (відправити) за російським кораблем (у напрямку російського корабля), Кієв за трі дня (Кієвзатрідня), клеїти (валяти) Шольца, міністерство вбивств, мокишанські болота, московська орда, посилати за адресою російського корабля, піти на добрива, Свята Джавеліна, тік-ток війська, тракторні війська, удобряти український чорнозем, циганський батальйон (циганська рота), Чорнобаївський трикутник, Що по русні? (23 одиниці). Наведений перелік, звісно, не являє собою закритого списку, адже сам процес творення нових номінативних одиниць не завершено: цей процес, у якому виявляється гостра реакція українських громадян на перехід російсько української війни, що почалася у 2014 році, в повномасштабну фазу, триває, оскільки триває війна. Наш перелік новотворів (хоч і явно неповний) містить 121 номінативну одиницю, що виникли протягом лише одного року, однак навіть ця кількість є свідченням надзвичайної, вибухової (як для такого короткого періоду в історії мови) активності процесу поповнення номінативних засобів.

Для визначення специфічних конотацій, що виявляються в новотворах воєнного часу, застосовуємо прийоми морфемно-дериваційного і лексико семантичного аналізу.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Вибухова реакція українського суспільства на події, що відбуваються в нашій країні з лютого 2022 року, виявилася у вчинках, діях, оцінках, емоційному стані, а також у комунікативному змісті. Потреба в нових номінативних засобах на позначення реалій воєнного часу, а також для вираження емоційно-експресивного значення швидко зреалізувалася у великій кількості новотворів, конотативна семантика яких відбиває зміни у світосприйнятті українців.

Активність у творенні нових номінативних одиниць воєнного часу виявляється в тому, що в цьому процесі задіяні практичні всі способи морфемної і неморфемної деривації, наявні в українській мові. Найбільша кількість нових лексем утворена афіксальним способом (37 одиниць, або 31%): *бавовнятко, байрактарити, бамбасята, бандеромобіль, бандеросмузі,*

відкобзонити, гуманітарка, дебахнуло, дебахнулько, джавелінити, Джонсонюк, енлоїти, ердоганити, ерефія, ждун, задвохсотити, запоребрик, затрьохсотити, зачмонити, іхтамнєтити, кадирити, кімити, кремлеботити, макронити, мобік, наволонтерити, орчення, орчиха, рашизм, рашист, русня, стінгерити, українити, хаймарсити, херсончата, чорнобайти, шойгувати. Конотативні значення суфіксальних новотворів лише в окремих випадках виражаються саме суфіксами суб'єктивної оцінки (*бавовнятко, дебахнуло, дебахнулько, орчення, орчиха, русня*). У решті афіксальних новотворів-лексем конотативна семантика виникла не завдяки використанню суфіксів, а згідно із загальним ставленням українців до позначуваного (пор. позитивну конотацію в *кімити* і негативну в *кремлеботити*, позитивну конотацію в *херсончата* і негативну в *бамбасята*, хоч у кожній наведеній парі слова утворені за однією й тією словотвірною моделлю) або згідно з конотацією твірної лексики (*зачмонити, іхтамнєтити* та ін.).

Наступними за кількістю новотворів-лексем після афіксального способу найпродуктивнішими виявилися спосіб складання (25 одиниці / 21% : *гумдопомога, звастика, ІПСО, кацапія, кацапстан, кремлебот, лаптєстан, лаптєногий, москволота, москвостан, путлєрнет, путлєрюгенд, рашастан, свинособаки, ТрО, тероборона, терораша, терорашист, ТПО, тристаграм, чмобік, чмоня, z-окупанти, z-патріот, z-трофеї*) і неморфемний лексико-семантичний спосіб (22 одиниці / 18,2% : *бавовна, база, бандерівець, бандеролька, болота (на болотах), від'ємний (від'ємне виринання), дискотека, дід, кицюня, кіборги, котики, мопед, мордор, негативний, негативно, орк, перегрупування, піксель, прилетіти, приліт, термоточка, хлопок*). Якщо нові лексеми, утворені способом складання чи лексико-семантичним способом, мають конотативну семантику, то вона виникла як відбиття загального ставлення українців до позначуваного.

Оригінальну в плані способів словотвору групу являють собою новотвори, що виникли шляхом трансформації фонемно-графічного оформлення кореневої морфеми *могілізація* (від *мобілізація* і *могила* як

результат збігу перших складів), *могилізувати* (від *мобілізувати* і *могила* як результат збігу перших складів), *асвабодитель* (трансформоване відповідно до російського акання рос. *освободитель*), *мацкwa, мацкwaстан* (від *москва*), *раіся* (трансформоване *росія* відповідно до російського акання, супроводжуване метатезою *ci→ic*), *rossia rozzia* (трансформоване рос. *россия* відповідно до знаку фашистського карального органу або до символу російського вторгнення до України в 2022 році), *рюзкі* (трансформоване рос. *русский*), *lanmessman* (заміна *c* на *ss* за аналогією з аббревіатурою, якою позначали каральні формування німецьких нацистів). Трансформаційні словотвори складають 10 одиниць / 8,3% від загальної кількості.

Одиничними є нові лексеми, утворені неморфемними лексико-синтаксичним (3 одиниці / 2,5% : *аналоговнєт, затридні / затридня, потерньєт*) і лексико-граматичним (морфолого-синтаксичним) способом (1 одиниця / 0,8% : *бункерний*). Усі трансформаційні, лексико-синтаксичні і лексико-граматичні новотвори мають конотативну семантику, що відбиває негативне ставлення до позначуваного.

У розподілі за продуктивністю застосованих до нових лексем способів словотворення спостерігаємо певні відмінності від традиційного розподілу способів словотворення сучасної української мови. Якщо застосування афіксального способу відповідає його найбільшій продуктивності загалом в українській мові, то лексико-семантичний спосіб виявив невластиву йому високу продуктивність: цей спосіб репрезентує ледве не п'яту частину від усіх зафіксованих новотворів. Певно, активність застосування лексико-семантичного способу для новотворів можна пояснити тим, що в усіх таких новотворах власне інноваційними складниками є конотативні семеми, що лише ускладнюють структуру плану змісту вже наявної в мові лексеми як двопланової одиниці.

У процесі аналізу новотворів виявилось, що специфіка їхньої конотативної семантики пов'язана з належністю до певної тематичної групи. Усі визначені новотвори можна розподілити за такими тематичними групами:

1) назви воєнних дій /подій, спрямованих на нас, 2) назви воєнних дій /подій, спрямованих на ворогів, 3) назви українських воїнів, українців, 4) назви ворогів, 5) назви нової військової техніки, озброєння, спорядження ЗСУ, 6) назви способів поведінки в умовах війни, 7) назви реалій життя в Україні 7) назви реалій життя на росії, 8) назви росії, 9) назви колабораціоністів.

Найчисленнішою тематичною групою новотворів (33 одиниці) є назви воєнних дій /подій, спрямованих на ворогів: *бавовна, бавовнятко, байрактарити, відкобзонити, від'ємний, жест доброї волі, зачмонити, іхтамнєтити, йти / відправити за російським кораблем / у напрямку російського корабля, негативний, перегрупування, чмобити, хаймарсити, хлопок, чорнобайти* і под. Основною конотативною семою новотворів цієї тематичної групи є іронічна зневажливість. Другою за кількістю є тематична група назв ворогів (23 одиниці): *асвабадитель, лаптенюгий, міністерство вбивств, москволота, мобік, рашист, русня, свинособаки, терорашист, тік-ток війська, чмобік, z-окупанти* і под. У цій тематичній групі новотворів виявляються конотативні семи іронічної зневажливості, принизливої ненависті. Такі самі конотативні семи властиві третій за кількістю новотворів (18 одиниць) тематичній групі – назв росії: *ерефія, кацапстан, лаптестан, лаптессман, мацквa, мокшанські болота, rossia, rozzia, терораша* і под. – і наступній за кількістю (11 одиниць) тематичній групі назви реалій життя на росії: *аналоговнєт, виття на болотах, звастика, могилізація, потєрьнєт, путлєрнєт, рашизм* і под. Назви військової техніки, озброєння, спорядження ЗСУ (9 одиниць): *бандеролька, бандеромобіль, бандеросмузі, животворящий Хаймарс, кицюня, мопед, піксель, Свята Джавеліна, z-трофеї* і под. – і назви українських воїнів, українців: *бандерівець, кіборги, котики, тракторні війська*, і под. характеризуються конотаціями доброзичливої жартівливості, поваги. У новотворів, що є назвами реалій життя на росії (*життя на болотах, звастика, могилізація, путлерюгенд, рашизм* і под.) відмічаємо конотацію іронічної зневажливості. Назви способів поведінки в умовах війни мають сему іронічності: *валяти / клеїти Шольца, ердоганити, кадирити, кремлеботити,*

макронити, шойгувати.

Висновки. Конотації новотворів воєнного часу відбивають ставлення українського суспільства до реалій ситуації жорсткої боротьби за майбутнє своєї нації і своєї держави. У цих конотаціях виявляється властивий українцям оптимізм, який відбивається в іронічній жартівливості у ставленні до труднощів, у любові і повазі до своїх воїнів. Віру українців в неминучу перемогу над ворогами відбивають конотація ненависті до росії як держави агресора, що спричинила лихо українцям, і конотація зневажливості до безпідставної самовпевненості росіян.

ЛІТЕРАТУРА

1. АрміяInform представляє словник неологізмів української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3CE95Xu> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.
2. Війна змінила не лише життя, але й мову: з'явилися неологізми і багато лайки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ato/viyna-zminila-ne-lishe-zhittya-ale-y-movu-z-yavilis-neologizmi-i-bagato-layki-2107099.html> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.
3. Неологізми війни: журналіст уклав "словник" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3rVNu7Q> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.
4. Неологізми війни: слова, що з'явилися за останні пів року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://varianty.lviv.ua/89865-neolohizmy-viiny-slova-shcho-ziavylysia-za-ostanni-piv-roku> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.
5. Новітні сленгізми-неологізми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.

МАКРО - ТА МІКРО - РІВНЕВИЙ ПЕРЕКЛАД ІСТОРИЧНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ

Ласінська Тетяна Анатоліївна

к. філол. н., асистент

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Вживання історично маркованої лексики у літературних творах, особливо в історичних романах, є історично зумовленим і потребує врахування при перекладі. Історично маркована лексика може мати різну властивість залежно від мовного середовища, в якому вживається, що ускладнює завдання перекладача, тому відтворення інформаційного та емоційного потенціалу, активованого за допомогою історично маркованої лексики, є важливим завданням перекладу, оскільки не відбиття значення таких лексичних одиниць може призвести до втрати змісту першотвору як літературної пам'ятки.

Мета роботи. / Aim. Дослідити властивості історично маркованої лексики, її роль у формуванні самобутності творів та вимоги до її відтворення в перекладі, де особлива увага приділяється її взаємодії з різними макро- та мікростилістичними формами текстів, а також залежності її властивостей від мовного середовища, в якому вживається. На основі досліджень запропоновані методи перекладу історично маркованої лексики на макро- та мікрорівнях мовної системи.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для детального аналізу історично маркованої лексики з метою визначення оптимальних шляхів її перекладу з англійської мови на українську було використано наступні методи: лексикографічного аналізу, дефініційного, семантичного, порівняльно зіставного, вибіркового та дериваційного.

Мовна сфера, яка містить історично марковану лексику, є складною та змінною структурою, яка повинна розглядатися в контексті часових змін та різних функціональних варіантів. При перекладі особливу увагу слід звертати на мовні сфери, де використовується історично маркована лексика. Ця лексика не лише присутня в давній літературі, але і використовується в сучасних текстах, таких як поезія, історична проза, гумористичні твори, юридичні документи, промови, клерикальна література, побутові розмови, книжкова мова та історичні документи. Це свідчить про її значення на великих мовних рівнях. Крім того, історично маркована лексика може виконувати функцію стилетворення на мікростилістичному рівні, такому як діалог, монолог, строфа пісні-балади, опис в історично маркованому творі, і може використовуватися для створення різних стилістичних прийомів та ознак авторського стилю.

Переклад історично маркованої лексики є складним завданням через різну хронологічну приналежність текстів. Вони зазначають, що історично маркована лексика вживається у текстах попередніх епох, а саме в архаїчних текстах, а також у сучасних творах, стилізованих для зображення минулих часів [1, с. 133]. Це може бути засобом цілісної стилізації та впливати на авторський стиль, що ставить перед перекладачем макрорівневі завдання та змушує розглянути відповідні грані художнього відтворення архаїзмів та історизмів аутентичних текстів.

Мову можна розглядати як систему структурних елементів, які взаємодіють між собою та підпорядковані мовним закономірностям, аналізуючи її з лінгвістичної перспективи. Проте, використання лексичних елементів може бути досить стихійним та гнучким, залежно від сфери вживання, частотності використання, сполучуваності та інших характеристик.

Відтворення історично маркованої лексики у перекладі може бути різним через властивості мовного контексту оригіналу та його невідповідність мові перекладу, особливо залежно від жанру, стилістичних характеристик та мікростилістичних особливостей твору. Переклад історично маркованої лексики у поезії може становити складність через її особливості використання.

Архаїзми-поетизми є словами, які мають подвійну атрибуцію: за часовим фактором та сферою вживання. Для перекладача важливо розуміти подвійну маркованість архаїзмів у поетичному мовленні, щоб визначати можливі варіанти перекладу. Наприклад, в поезії часто використовуються архаїчні іменники: *Billow (wave), main (sea)*; прикметники: *Yon (yonder), staunch (firm), hallowed (holy)*; дієслова: *trou (believe), wrought (worked)*; прислівники: *haply (perhaps), oft (often)*; займенники: *thee, ye, aught (anything), naught (nothing)*; сполучники: *albeit (although), ere (before), o'er (over)* та інші. Функціонування архаїзмів, таких як поетизми, ставить перед перекладачем завдання вибору між відтворенням їх часової прикмети або поетичної функції у перекладі, або поєднання цих властивостей. Це завдання є досить складним, оскільки лексика будь-якого віршованого твору підпорядкована таким елементам мікростилів, як поетична структура, рима, ритм тощо. Наприклад, для відтворення часової прикмети поезії П. Б. Шеллі “Ode to the West Wind” Олена Балера створила переклад з творчим наміром [2].

Ще більших трансформацій зазнають історично марковані елементи таких специфічних віршованих форм, як балада, сонет за умови, якщо перекладач дотримується заданої віршованої форми оригіналу.

Переклад історично маркованої лексики може становити складність через її належність до книжної лексики, залежність від високого стилю та інших функцій, що потребують уважного врахування. Використання прямих лексичних відповідників з метою створення вишуканого та піднесеного стилю є неефективним у зв'язку з відмінностями між мовами. В англомовних оригіналах часто використовуються книжні слова термінологічного характеру, які зустрічаються у юридичних документах, ділових листах, угодах та інших подібних матеріалах: *aforsaid, hereby, therover, hereinafternamed*. Частота використання подібної лексики в українській мові менша, що вимагає від перекладача знаходження інших джерел для її відтворення.

До книжної лексики англомовних архаїзмів відносяться історичні терміни: *yeoman, goblet, baldric, mace*, що, наприклад, історичні романи

допомагають створювати національний, місцевий культурний та історичний колорит, тоді як у спеціальній науковій літературі використання таких слів обтяжується пізнавальною чи інформаційною функцією. Відповідно, це має вплив на переклад таких матеріалів.

Хоча в словникових системах англійської та української мов історично маркована лексика вважається низькочастотною, у творах ця лексика може стати важливою ознакою авторського стилю чи жанрової характеристики. Її частотність вживання у такому контексті зазвичай зростає. За таких обставин, перекладач повинен визначити функцію оригіналу та визначальні риси, які впливають на загальну структуру твору, та розв'язати завдання передачі їх у перекладі. Для історичного роману на макрорівні, використання історично маркованої лексики, її специфічність та насиченість інформацією, пов'язаною з історичними та культурними реаліями, формують унікальність твору, яку необхідно досліджувати, розуміти та враховувати під час перекладу. Історично маркована лексика є важливою особливістю лінгвостилістики історичних романів та оповідань, таких як “Талісман” і “Айвенго” В. Скотта, цикл романів про Короля Артура “Кришталева Печера” та “День гніву” М. Стюарта, “Ярмарок суєти” В. Теккерея, “Повість про двоє міст” Ч. Діккенса та інші. Використання історично маркованої лексики в прозових творах, особливо в історичних романах, є результатом історичного контексту і, отже, точне відтворення такої лексики в іншому літературному та історичному контексті неможливе. Однак, інформаційний та емоційний зміст, що міститься в історично маркованій лексиці, потребує передачі засобами мови перекладу. Відсутність відтворення значення таких лексичних одиниць у перекладі може призвести до втрати значення першоджерела як літературної пам'ятки.

Історично маркована лексика може мати різне становище в словниковому складі мови: вона може бути часто вживаною та активною, або займати периферійну позицію; широко вживатися у повсякденному житті або зазнавати ревіталізації у побутовому мовленні. Це особливо стосується назв предметів побуту, грошових ресурсів та історичних реалій, таких як “rada”, “governor” або

“Cossack”. Ця властивість історично маркованої лексики може стимулювати як сучасні літературні мікростилі, так і розмовне мовлення [51–63].

Історично маркована лексика взаємодіє з іншими елементами тексту в різних формах мовного вираження, залежно від макро- та мікростильових особливостей мовного середовища. При перекладі такої лексики необхідно враховувати її взаємодію з іншими елементами тексту та зберігати відповідність стилю та жанру першотвору.

Результати та обговорення./Results and discussion. Історично маркована лексика є важливим елементом текстів різних мовних стилів та жанрів і може вимагати спеціального підходу при перекладі. При використанні історично маркованої лексики в тексті можна відчувати певну атмосферу того часу, про який йдеться, та поглибити розуміння історичного контексту.

У ході дослідження було встановлено, що історично маркована лексика може відноситися до макро- та мікрорівневих складників мовлення, і її використання залежить від мовного середовища. Це обумовлює важливість відтворення відповідних ознак стилю, жанру та контексту під час перекладу.

Дослідження також показало, що для ефективного перекладу історично маркованої лексики необхідно використовувати різні методи аналізу, такі як лексикографічний, дефініційний, семантичний, порівняльно-зіставний, вибіркового та дериваційний аналіз.

Отже, на основі дослідження можна зробити **висновок**, що історично маркована лексика є важливим елементом мовлення і вимагає спеціального підходу при перекладі, з урахуванням стилю, жанру та контексту. Використання різних методів аналізу може допомогти відтворити всі важливі ознаки історично маркованої лексики в перекладі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Неперекладне в перекладі*, <https://www.homeenglish/Textvlahov.htm>
2. *Вірші, проза, аналітика, огляди*, доступ <http://maysterni.com/publication.php>.
3. *Історія англійської мови = History of the English Language: посібник*

для навчальних закладів (Вінниця, Нова книга, 2006), 296.

4. Кам'янець, А. Б. «Інтертекстуальна іронія і переклад.» Монографія (Київ, Видавець, 2010), 176.

5. Карабан, В. І., Борисова, О. В., Колодій, Б. М., Кузьміна, К. А. *Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі* (Вінниця, Нова Книга, 2003), 208.

6. Карабан, В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури* (Вінниця, Нова Книга, 2004), 576.

7. Карабан, В. І. «Мовленнєвий акт як одиниця перекладу.» *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Перші Почепцовські читання»* (Київ, Видавничий центр КНЛУ, 2013): 46–48.

8. Кияк, Т. Р., Наumenко, А. М., Огуй, О. Д. *Теорія і практика перекладу (німецька мова)* (Вінниця, Нова Книга, 2006), 592.

9. Клименко, І. М., Зоренко, І. С. «Лексичні трансформації при передачі англійської політичної термінології українською мовою.» *Філологічні студії* 8 (2012): 84–90.

10. Ковалева, Т. П. «Зображення світу речей як засіб відтвердження місцевого колориту (на матеріалі історичних романів В. Скотта).» *Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія Філологія*, вип. 2: Актуальні проблеми вивчення мови, мовлення і перекладу (1997): 55–61.

11. Коваленко, О. В. «Жанровый аспект перевода исторических реалий (на материале исторического романа В. Скотта «Айвенго»).» *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки* 5 (2001): 76–80.

12. Коваленко, О. В. «Особенности функционирования исторических реалий в исторических романах В. Скотта.» *Записки з романо-германської філології* 9 (2001): 76–86.

13. Коломієць, Л. В. *Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі пер. з англ., ірланд. та амер. поезії)* (Київ, Київський університет, 2004), 522.

ХУДОЖНІЙ ПРИЙОМ РЕТРОСПЕКЦІЇ У РОМАНІ О. СЛОНЬОВСЬКОЇ «ДІВЧИНКА НА КУЛІ»

Липова Аліна Олегівна

здобувач вищої освіти ступеня магістр

Казанова Ольга Валеріївна

кандидат філол. н., доц., науковий керівник

Національний університет ім. І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ. Серед великого літературного доробку української письменниці О. Слоньовської - роман «Дівчинка на кулі» - 50-та її книжка (за словами самої авторки), виявилася кращою серед кращих і була відзначена премією «Коронація слова» у 2012 році в номінації «Романи». За жанром роман психологічний, роман сімейна хроніка, частково має автобіографічні елементи, розповідає про життя сільської школярки у 1960—1970 рр. крізь призму суб'єктивного сприйняття подій самою героїнею, що дає змогу краще проникнути у світ її переживань та думок, прожити цю історію разом з нею.

Сама авторка підкреслює, що її роман «про дітей, але не для дітей», і ті проблеми, що змальовані в контексті, актуальні для людей зрілого віку, що здатні їх збагнути, проаналізувати і переосмислити. «Якщо Бог поцілував дитину в тім'ячко, вона вистойть, витримає всі випробування», — пояснила ключову думку роману пані Слоньовська у інтерв'ю для газети «Україна молода». [1]

Основна увага та інтерес читачів зосереджується не тільки на долі головній героїні твору, дитини, що опинилась у складних життєвих обставинах, але й на додаткових сюжетних лініях - історій життя інших персонажей.

Звернення О. Слоньовською до прийому ретроспекції засвідчує прагнення змінити звичне лінійне, хронологічне розгортання сюжету, адже основою кожної сім'ї є її історія та її спогади.

Мета роботи: дослідити художні особливості прийому ретроспекції у

романі О. Слоньовської «Дівчинка на кулі».

Матеріали роботи: *Ретроспекція* – це пригадування подій, колізій, які передували моменту фабули, в якому перебуває оповідач або персонаж епічного твору; одна з форм психологічного аналізу, за допомогою якої твориться художній час. [2, с. 589–590] Ю. Обелець виділяє 5 основних типів ретроспекції:

1) інтродуктивна (єдиним фрагментом вводить нового персонажа з історією його життя до моменту входження у світ тексту);

2) кумулятивна (хронологічно послідовно розкриває окремі минулі події життя головних героїв, у процесі чого складається ланцюг ситуацій, що прояснюють поведінку героя в теперішньому часі);

3) відновлювальна (відновлює істинний хід подій, повертаючись до критичної точки, від якої їх розвиток був помилково витлумачений персонажами);

4) метанаративна / інклюзивна (вводить світ, чужий для художнього світу, що впливає на вигаданий світ, надаючи йому достовірності, наприклад ретроспективні включення газетних текстів, особисті щоденники, листи);

5) ремінісцентна (герої поринають у спогади у зв'язку з асоціацією, викликаною ситуацією в теперішньому часі). [4; с. 12–13]

Аби простежити особливості формування характеру непересічної талановитої особистості та її історію подальшої долі у соціалістичному суспільстві, О. Слоньовська використовує прийом кумулятивної ретроспекції. У сюжеті роману просліджується своєрідне «нанизування подій», що виявляються у спогадах головної героїні, в процесі чого складається ланцюг ситуацій, що прояснюють її поведінку в теперішньому часі. Отже, цей прийом дозволяє читачам, одразу «зануритись» у тодішні реалії персонажа, опинитись в самому епіцентрі подій, подивитися на всі життєві негаразди очима дитини (спогади своїх дитячих років, сімейних конфліктів) і, як наслідок, провести паралелі з сьогоденням. Ця ретроспективна нарація дає змогу повністю розкрити образ головної героїні, зрозуміти мотиви її поведінки та життєву

позицію. [7]

З перших сторінок роману, авторка занурює нас у спогади ще зовсім маленької дівчинки Олі, на яку так неочікувано, і якимось зовсім не за віком, навалився тяжкий тягар усіх турбот по господарству, прибиранню та догляду за найменшими дітьми, який з легкістю перекидувала на неї матір – Ядвіга Понятовська.

Такий різкий контраст переходу «від любові до ненависті», моментально вражає байдужістю і холодністю матері, яка, в додаток, за будь-яку маленьку помилку чи неуважність готова була ледь не вбити малу «нендзу».

«Маму їхні розмови нервують до нестями – і я щоразу дістаю від неї кілька замашних «пляцків на дупу». Питаю, навіщо мене дитиною постійно била? Оправдується, що витримати мої постійні «заскоки» було просто неможливо, а їй же доводилося щодня двигати всю хатню роботу, обробляти город, доглядати за малими.» [6; с. 34]

За допомогою такого художнього прийому, авторка підкреслює відмінності між матір'ю і дитиною, проводить паралелі із тодішнім дитинством і сучасним, змушуючи читача, і навіть саму героїню, замислитись наскільки змінився підхід до виховання її власних дітей на прикладі свого нелегкого дитинства.

«Так, мама була неправа. Та чи маю я право її осуджувати? Хіба я сама завжди поводитися із власними дітьми, як книжка пише?

Звісно, було, що й кричала на синів, навіть пробувала давати ляпанців, але насправді тільки ледь торкалася долонею». [6; с. 36]

Як зазначав Т. Кириленко: «Хто не знає ласки в дитинстві, як правило, стає грубим і безсердечним». [3; с. 40] Слід зазначити, що О. Слоньовська ж протягом всього роману доводить читачеві зворотнє. За допомогою неодноразових «перемотувань подій» то забігаючи наперед, то вертаючи нас назад, демонструє неабияку силу характеру героїні, яка пішла наперекір «законам» радянської системи і довела свої родині, матері і насамперед собі, що вона – інша.

Прийомом інтродуктивної ретроспекції О. Слоньовська вводить також нових персонажів у світ тексту, «зосереджуючи увагу читача лише на суттєвих рисах того чи іншого персонажа, розуміння яких є необхідним для розуміння їхніх вчинків і для розгортання сюжету».

Таким чином, перед нами постає колоритний образ Ядвіги Понятовської (матері Олі), характер якої відіграв чималу роль у подальшому житті дівчини, формуванні психіки малої, становлення її як особистості. Брат Андрій і сестра Ліля Понятовські – виплекані материнською любов'ю, вирощені у повній недоторканості діти, які згодом так і не «досягли висот», продовжили плисти за течією та багато інших другорядних героїв: Катруся, Місько, Вовочка-принц, Вірка-Шкірка, вчителі школи – всі яскраві представники радянської системи, на фоні яких Оля – яскравий представник становлення справедливості та припинення безкарності.

З перших рядків роману, Ольдзя ставилась до братика так, як ставились до неї колись турботлива мама й люблячий тато, що за своєю донечкою душі не чув, гладила по голівці, цілувала, піклувалася про нього, й старалась навіть не ворушитися, коли той спав, аби не розбудити.

«Андрійко дійсно пахне молоком. Весь пахне! І ротик, і ручки, і ніжки. Ну хіба такого маленького можна зобижати?! Тпрусь, поганий коте! Не підходь до мого братика! Тпрусь!». [6; с. 6]

Утім, у день хрестин, світ малої Ольдзі «перевернувся», коли мама «без суду та слідства», за один «дитячий немудрий вчинок, коли та винесла дитину з хати під скирту, назавжди зненавиділа малу «нендзу», тим самим безповоротньо спровокувала «дзеркальне», жакливе відношення до дівчини подорослішого Андрійка, а пізніше й молодшу сестру Лілю.

Доцільним прикладом стає випадок на весіллі, ретроспекція, яка «закарбувалася» у пам'яті дівчини назавжди, коли малі бешкетники зіпсували чарівний момент першого танцю, який значив для героїні роману «не менше, ніж перший бал для Попелюшки, а може, й ще більше». [4; с. 186]

«Тебе хлопець кинув у танці! Ти ніколи заміж не вийдеш! При всіх у

танці кинув! Яка ганьба!». Звідкілясь береться Ліля й починає вголос вигороджувати Андрія переді мною: бо, мовляв мама сказала, що коли хтось зі старших зі старших хлопців візьме мене до танцю, їм треба облити нашу пару водою, щоби парубок не надумав проводити мене з весілля додому». [9; с. 186]

Така невинна, на перший погляд, дитяча витівка, насправді зіграла злий жарт в майбутньому дівчини, коштуючи їй великого стресу, й навіть незакритого ґешталту.

«Після цього в мені щось надламалося. Танцювати можу тільки у парі з жінкою. Коли ж запрошує хтось із чоловіків, на мене ніби нападає правець: моментально ціпенію й не можу навіть з місця зрушити». [6; с. 186]

Таким чином, О. Слоньовська, звертаючись до прийому ретроспекції, наводить читача на висновок, що дитина, якій в дитинстві приділяли недостатньо уваги, обділена материнською любов'ю, здатна досягти подекуди більших «висот», аніж ті діти, які не мають власної думки, вирощені у повній недоторканості.

Слід зазначити, що О. Слоньовська вдається до зображення долі другорядних персонажей за допомогою паралелей та протиставлень, вставних наративів, що дає читачеві чітке уявлення про героя: його характер, середовище, в якому він виховувався і в якому формувався його характер, соціальне становище, манеру поведінки та інше.

Детально авторка розглянула у романі жорстокість дитячих стосунків, насмішок, цькувань і навіть агресії. Як зазначала Самойленко: «Суттєвою рисою дитинства є те, що ця соціально-демографічна група не має власного соціального статусу, бо характеризується соціальним статусом і становищем своїх батьків». [5; с. 64] Таким чином, у творі вдало проілюстровано взаємозв'язки дітей батьків «вищого соціального верхів'я» до дітей простих людей з села.

«Володя Аннищук був онуком першого секретаря райкому, тому до цього хлопця не те що учні, а й учителі ставилися, як до священної індійської корови. Він ніколи не отримував двійок, навіть якщо біля дошки не годе́н був сказати

ані слова – в такому разі йому просто не клали оцінок; вважався круглим відмінником від першого класу, а фото Вовочки на стенді «Кращі учні школи» було приклеєне в першому ряду якраз посередині». [6; с. 163]

Цікавим є й той факт, що на момент розповіді героїнею про однокласника Вову Аннищука, читач виявляється вже знайомий із цим персонажем, однак під іншим іменем, яким «нагородила» його мала Ольдзя на святковому балу.

Вова Анніщук, виявляється, ніхто інший, як Вововчка-принц, тільки у більш дорослому віці.

«Переді мною, вбраний у чорні блискучі рейтузи та білосніжний светрик, у золотій накидці на плечах і блискучій короні на голові, стояв справжнісінький принц». [6; с. 46]

Змалювавши такий образ, авторка розкриває нам героя, як представника соціальної стратифікації. Зрозуміло це стає саме після опису костюма в який вбраний хлопчик. Після прочитаного, одразу можна зробити висновок, в яких умовах росли й виховувались діти «еліти суспільства».

За допомогою такого виду ретроспекції, О. Слоньовська лінійно розповідає нам про долю другорядних персонажей, з кожним разом все більше і більше відкриваючи занавіс їхнього життя.

Висновок. У статті досліджено ретроспективну композицію роману О. Слоньовської «Дівчинка на кулі»; визначено два види ретроспекцій: кумулятивну та інтродуктивну, які є чинниками психологічної, моральної та соціальної мотивації поведінки та вчинків героїв твору; проаналізовано образ головної героїні, її життєву позицію, емоційний стан; досліджені образи другорядних персонажів у світі тексту, які відіграли чималу роль у подальшому житті головної героїні, формуванні психіки, становлення її як особистості; детально охарактеризовані у романі жорстокість дитячих стосунків, проілюстровано ставлення дітей батьків «вищого соціального прошарку» до дітей простих людей з села.

Отже, роман О. Слоньовської «Дівчинка на кулі» - своєрідний за жанром, у якому важливу сюжетно-композиційну роль відіграє прийом ретроспекції, що

додає кінематографічності твору, у фокусі розгляду подій сучасності у проекції минулого, для виявлення в ньому властивих сучасності тенденцій розвитку психологічного стану головного героя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багацька Л. «Україна молода» (газета) – «Дівчинка на кулі. Із короною» інтерв'ю / Випуск № 081, 2012 р. Режим доступу: <https://umoloda.kyiv.ua/number/2086/164/74344/>
2. Гром'як Р., Ковалів Ю., Теремко В. Літературознавчий словник-довідник. Київ : Академія, 1997. 752 с.
3. Кириленко Т. Виховання почуттів. Київ: Просвіта, 1989. 93 с.
4. Обелець Ю. Темпоральна структура можливих світів художнього тексту (на матеріалі англomовної прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: Спец. 10.02.04 «Германські мови». Одеса, 2006. 21 с.
5. Самойленко Н. Соціологія дитинства як об'єкт соціологічних досліджень.
Режимдоступу:[http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/uisr/1.2009/Pages% 20from \(2009\): 59-66 с.](http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/uisr/1.2009/Pages%20from(2009):59-66с)
6. Слоньовська О. «Дівчинка на кулі»: роман / Ольга Слоньовська. Київ: Видавництво «Український пріоритет», 2017 р. – 456с.
7. Телегіна, Н., Лесів Х. Роль прийому ретроспекції у романі Ірвіна Шоу" The Top of the Hill". Современный научный вестник 1.4 (2017). Режим доступу:http://www.rusnauka.com/47_NNM_2016/Philologia/2_219706.dochtm

СПЕЦИФІКА ВЕРСІЙ ЕЗОПІВСЬКИХ СЮЖЕТІВ У БАЙКАХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Матюшкіна Тетяна Павлівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Чернігівський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
імені К. Д. Ушинського
м. Чернігів, Україна

Вступ./Introduction.

У листопаді 2022 року Україна відзначала 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди, творчий доробок якого є вагомим надбанням української культури, а його постать, філософія життя навіки закарбовані на скрижалях української історії.

Український народ віддає належну шану великому просвітителю, мандрівному філософу, який понад усе цінував свободу, педагогові, який вибудовував свою систему навчання й виховання, одному із яскравих духовних лідерів нації, ідеї якого ніколи не втратять своєї актуальності як для сучасного, так і прийдешніх поколінь українців. Проте, зазначимо, що ідеї живуть, допоки існує на них запит суспільства, зберегти який можна завдяки системній просвітницькій роботі.

Для сучасної української школи важливою проблемою є донесення до здобувачів освіти художньої спадщини Г. С. Сковороди, твори якого презентовані в навчальних програмах української літератури, є складовою українського контенту шкільного курсу зарубіжної літератури.

У ході вивчення програмових творів (байок, віршів...) учні осягатимуть духовні цінності, якими просякнута художня творчість Г. Сковороди. Адже, за словами українського літературознавця Д. Багалія, «Неможливо відрізнати в Сковороді письменника від філософа і навіть людини, бо все це у нього було злито в єдиний моноліт» [1, с. 310].

Мета роботи./Aim.

Розкрити специфіку версій езопівських сюжетів у байках Григорія Сковороди «Орел та Черепаха», «Жаби», «Чиж і Щиглик», «Олениця та Кабан», «Собака і Вовк» шляхом використання компаративного методу в ході виконання навчального проєкту як засобу формування дослідницької компетентності в учнів під час вивчення творчого доробку Г. С. Сковороди та визначити роль мандрівного філософа в розбудові та утвердженні жанру байки в українській літературі.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Задля виконання цього завдання учитель нової української школи скористається сучасними технологіями навчання, аби культурна спадщина України стала духовним надбутком сучасного учня. Із-поміж багатьох обере навчальний проєкт, який передбачає самостійний пошук інформації, систематизацію її, аналіз та синтез, узагальнення, підготування висновків. Дослідження в ході вивчення літератури може бути проведеним, зокрема, і за допомогою компаративного методу.

Протягом 30 років вивчення в українській школі предмета «Зарубіжна література» проблема компаративного аналізу перебувала в колі наукових інтересів українських науковців-методистів, які працювали над створенням методики його викладання в школі. Серед них – Градовський А. В., Клименко Ж. В., Ковбасенко Ю. І., Мірошніченко Л. Ф., Наливайко Д. С., Ніколенко О. М. та інші. Специфіка цієї навчальної дисципліни в тому, що навчальний матеріал – текст художнього твору – поданий в інтерпретації українського перекладача, із одного боку, із іншого – опрацювання таких специфічних літературознавчих понять, як «вічний» образ, «вічна» тема, «мандрівний» сюжет тощо потребували опрацювання додаткового пласту художньої літератури, який давав змогу усвідомити й зрозуміти зміст цих понять у ході порівняння художніх творів світового красного письменства для встановлення генетичних сходжень, типологічних подібностей, які виникають внаслідок міжкультурного спілкування різних народів.

Використання компаративного методу дає змогу учням краще пізнати не тільки інонаціональну літературу, але й літературу рідну, усвідомити її місце у світовому літературному поступі.

Адже, як зазначав О. Білецький, «уявлення про українську літературу можна одержати лише розглядаючи її в міжнародному масштабі, залучаючи для порівняння широкий літературний матеріал, на тлі якого стане зрозумілою її національна специфіка» [2, с. 18].

Компаративний метод – важливий інструмент, який, за словами А. Градовського, дає змогу засвідчити оригінальність авторських рішень у розкритті «вічних» тем, образів, мотивів, «мандрівних» сюжетів тощо. Окрім того, у процесі порівняльного вивчення «формуватиметься гуманістичний світогляд учнів»...що «допоможе усвідомити культуру як єдину систему текстів, причому систему діалогічну, багаточасову, відкриту» [3, с. 8].

Глибоко й ґрунтовно провести компаративний аналіз художнього твору можна в ході проєктної діяльності, що сприяє розвитку в учнів критичного мислення, пізнавальних навичок, уміння самотійно структурувати зібраний матеріал та орієнтуватися в інформаційному просторі.

Методика застосування презентована в багатьох сучасних науково методичних джерелах: Куцінко О. Г., Косогової О. О., Підласого І. П., Пометун О. І. і Пироженко Л. В., Сиротенко Г. О. та ін.

Так, у ході пошукової роботи із зазначеної теми учні знайдуть цікаву інформацію про численні версії байок за сюжетами Езопа у світовій літературі. Дізнаються про те, що *байка* як жанр презентована в давній українській літературі і фольклорі. Ознайомляться з кращими зразками творів цього жанру в художньому доробку Г. Сковороди, П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, Л. Глібова, М. Старицького, Б. Грінченка, визначать роль Г. С. Сковороди у розбудові жанру байки в українській літературі. Прочитають статті видатних літературознавців, представників красного письменства про творчість Г. С. Сковороди. Установлять, що художня проза Сковороди — це збірник «Байки харківські». Усвідомлять, що байки мандрівного філософа, спрямовані

на викриття суспільних болячок, сприяють піднесенню духу громадянської гідності, утвердженню культу розуму, засудженню світу зловживань, обдурювання, кар'єризму, вельможного самодурства, чинопочитання, наживи, самохвальства, тупоумства. Водночас, дізнаються, що у байках із запозиченими езопівськими сюжетами «Орел та Черепаха», «Жаби», «Чиж і Щиглик», «Олениця та Кабан» (сучасний переклад із давньоукр. В. Шевчука) Г. Сковорода створив низку оригінальних за сюжетами творів, що постали на матеріалі народного епосу, народної мудрості [4].

Додасть цікавої інформації учасникам проєкту стаття Шевчук Т. С. «Античні традиції жанру в байках Г. Сковороди» [5].

Щодо джерел байок Григорія Сковороди, то в основу їх були покладені деякі популярні сюжети давньогрецького байкаря Езопа (VI ст. до н. е.), а також повсякденна українська дійсність, усна народна творчість. «Сюжети байок Сковороди переважно оригінальні. Але як людина величезної культури, він творчо освоював, переказував, інтерпретував на українському національному й суспільному ґрунті міжнародні баєчні сюжети, особливо езопівські, відомі на Україні з давніх-давен» [6, с. 228].

Зокрема, Г. Столярова у статті «Народна мудрість античного світу у творчості Григорія Сковороди» стверджує, що «Сковороді вдалося створити оригінальний різновид байки, яка розробляла теми «сродного труда», моральних та етичних цінностей, натякаючи своїми алегоричними образами на певні суспільні явища, даючи їм критичну оцінку. Морально-етична проблематика властива більшості байок Сковороди» [7].

Для здійснення компаративного аналізу текстів байок Езопа і Сковороди учасники проєкту знайдуть інформацію про давньогрецького байкаря Езопа передовсім у Вікіпедії [8].

Найціннішим матеріалом для порівняння байок Езопа і Сковороди буде укладений перелік характерних ознак творів жанру байки Езопа і Сковороди.

Із Вікіпедії учні дізнаються, що байкам Езопа притаманний дидактизм. У байках присутній повчальний висновок («мораль байки»), зазвичай знаходиться

наприкінці твору. Цікаво, що деякі байкарі згодом розміщували мораль і на початку своїх творів. «Батько байки» у своїх творах засуджував людські вади.

Байки Езопа перекладали Т. Зіньківський, О. Білецький, Ю. Мушак. У 2020 році 35 байок Езопа переказав Олександр Виженко [9].

Із Інтернет-джерела [10] дізнаємося про ознаки байок Сковороди: писані прозою; здебільшого побудовані на діалогах і контрастах; розмова дійових осіб часто носить полемічний характер; містить дві частини: фабулу (коротка розповідь, діють переважно алегоричні уособлення — звірі, птахи, комахи, явища природи, предмети, іноді люди) і сентенції; стислість і динамічність; сатирична спрямованість; наявність моралі («сили») — народна приказка, прислів'я, стисла або влучна мораль.

Байки на сюжети Езопа увійшли в згадувану збірку, розміщену в першому томі повного зібрання творів Г. С. Сковороди. [11, с.107 – 133]. Розглядати, аналізувати учні їх будуть у сучасних українських перекладах. Проте, варто з ними ознайомитись в оригінальному написанні для подальшого зіставлення змісту авторського тексту з перекладом та встановлення їх відповідності сюжетам езопівських байок.

На прикладі порівняння байки «Жаби» (Езопа) із однойменною версією Г. Сковороди демонструємо генетичні сходження, типологічні збіги, а, головне, розбіжності, робимо важливі висновки. За подібним алгоритмом зіставимо й інші байки.

Результати та обговорення./Results and discussion.

У ході роботи переконуємось, що оригінал та його версія мають типові жанрові ознаки: автори використовують образи тварин, вдаючись до алегорії, діалогову форму розкриття змісту, вдаються до дидактизму. А далі – фіксуємо розбіжності.

Так, в ході зіставлення байки «Жаби» Езопа з однойменною версією Сковороди, дізнаємось, що в «батька байки» фігурують дві жаби (конкретна кількість), у Сковороди – просто жаби (як узагальнюючий образ поширеного явища), проте, діалог між собою ведуть досвідчена тітонька (уособлення

життєвого досвіду) із молоденькою жабою. Перші шукають (в Езопа) «безпечне місце», персонажі Сковороди – «джерело». Наявний факт переосмислення змісту езопівського сюжету Сковородою (від пошуку безпечного місця для подальшого комфортного існування – до пошуку надійнішого від калюжі джерела розкошів, бо «лише чесне ремесло забезпечить непишне, але спокійне існування» (скромність, працелюбність як людські чесноти).

В Езопа присутній дидактизм, але тлумачити алегоричний зміст байки кожний читач буде по-своєму – «навіщо стрибати в першу-ліпшу яму, не думаючи, що буде по тому» (прагматизм, далекоглядність) .

У Сковороди підтекст розкритий в другій частині – силі (моралі) детально й однозначно з наведенням переконливих аргументів («Всяка розкіш може зубожіти і висохнути, як озеро, лише чесне ремесло забезпечить непишне, але спокійне існування... Скільки багатіїв щодня стають жебраками. В цьому єдиним спасінням є ремесло... Найбідніші раби нерідко походять від предків, що жили в калюжі великих прибутків»).

Висновки./Conclusions.

Проведена самостійна робота надасть змогу здобувачам освіти розкрити роль Г. С. Сковороди в утвердженні жанру байки в українській літературі. Вивчення наукових джерел, зіставлення художніх текстів байок Сковороди за езопівськими сюжетами з першоджерелом переконують учнів в тому, що, дійсно, Григорій Сковорода створив свою оригінальну версію езопівської байки. Отже, проєктна діяльність із використанням компаративного методу сприятиме формуванню аналітичних компетентностей, критичного мислення, підвищенню ефективності навчання зарубіжної літератури – кращому сприйняттю, засвоєнню, запам'ятовуванню навчального матеріалу, який знаходять і опрацьовують здобувачі освіти самостійно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багалій Д. І. Український мандрований філософ. Гр. Сав. Сковорода. Харків: ДВУ, 1926. 355 с.

2. Білецький О. І. Вибрані праці. У 2-х т. – К.: Худож. літ., 1960. Т.1. 503 с.
3. Градовський А. В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія і методика. – Черкаси: Брама, 2003. – 290 с.
4. Григорій Сковорода. «Байки харківські». Видавництво «Відкрита книга», 2011.
5. Шевчук Т. С. Античні традиції жанру в байках Г. Сковороди/ МАГІСТЕРІУМ. Випуск 38. Літературознавчі студії / <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14890>
6. Махновець Л. Є. Григорій Сковорода. Біографія / Л. Є. Махновець. К.: Наукова думка, 1972. – С. 228.
7. Столярова Г. Народна мудрість античного світу у творчості Григорія Сковороди (Джерело: <https://uagreeks.com/archives/7661>).
8. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Езоп>
9. Байки Езопа в переказі Олександра Виженка. Київ: Час майстрів, 2020. 88 с.
10. <https://dovidka.biz.ua/zbirka-basni-harkovskiya>
11. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів. Том 1.К.: Наукова думка, 1972. 531с. («Басни харьковскія» с.107 – 133; 30 байок)

КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ВИКЛИКИ І ВІДПОВІДІ СЬОГОДЕННЯ

Петренко Тетяна Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
Харківський національний педагогічний університет,
імені Г. С. Сковороди, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасний науковий дискурс у контексті інтернаціоналізації і глобалізації усіх сфер суспільних відносин і саморозвитку кожної особистості позначився міждисциплінарним підходом. Масова міграція, обумовлена трагічними подіями 2022 року передбачає творення синтезованого мовно-комунікативного простору, коли синергія різних галузей знань для успіху і утвердження цінностей порозуміння, миру, неконфліктної взаємодії яскраво презентується у крос-культурній комунікації. Це поняття є системоутворювальним у групі компетентностей для культури демократії [5]. Тож актуальність заявленої проблеми не викликає сумнівів.

Мета роботи. / Aim. Метою цієї публікації визначено конкретизацію викликів і визначення стратегій їх вирішення для успішної крос-культурної комунікації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення мети використано описові методи, метод контент-аналізу. Матеріалом стали науково-практичні напрацювання, науково-методичні розробки, навчально методичні комплекси освітніх компонент забезпечення освітніх програм Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди [4].

У цьому дослідженні крос-культурну комунікацію ми розглядаємо як поліваріантний соціальний феномен, який сприяє «соціальній взаємодії на індивідуальному і груповому рівнях,... позитивній глобалізації, формує відносини довіри та взаєморозуміння, координує спільні цінності різноманітних

спільнот, а відтак є інструментом встановлення діалогу між культурами» [4]. Також ми послуговуємося методологічним базисом науковців, які розробляли проблему крос-культурної комунікації на міждисциплінарному рівні: J. Banks [1], C. Bennett [2], О. Богданов [3]

Результати та обговорення./Results and discussion. З огляду на визначені цілі освітніх програм Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди [5], корельовані з місією і візією закладу вищої освіти, компетентності крос-культурної комунікації певною мірою відображено у змісті загальних і спеціальних компетентностей контекстно формування навичок академічного письма і досвіду академічної доброчесності. Також виразною є тенденція використання потенціалу крос-культурної комунікації для творення нових культурних спільнот у закладі освіти.

Серед викликів, які стоять перед науково-педагогічними працівниками груп забезпечення освітніх програм у названому закладі вищої освіти, як засвідчив контент-аналіз, можна виокремити наступні.

Проблема розбалансованості компетентностей крос-культурної комунікації між загальними і спеціальними компетентностями, що може бути успішно вирішена суворю кореляцією робочих навчальних програм з матрицями відповідності програмних результатів освітніх компонент визначеним компетентностям залежно від структурно-логічної схеми циклів освітніх компонент, які на прикладі проаналізованих освітніх програм є системними і логічними у ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Інтернаціоналізація освітнього процесу, процедури забезпечення академічної свободи і академічної мобільності у згаданому виші дали новий виклик: творення екстериторіальності на основі міжнародної співпраці із закладами і установами, з якими університет співпрацює. Шляхом вирішення цього виклику є творення спільного дослідницького простору, цифровізація науково-дослідної роботи, активація електронної бібліотеки і репозитарію.

Наступний виклик пов'язаний із використанням медійних майданчиків і ресурсів соціальних мереж для здійснення крос-культурної комунікації:

проблема синтезування ієрархічно формальних і егалітарно неформальних стилів ділового спілкування [3], що впливає на природу крос-культурної комунікації. Відповідь на цей виклик бачиться у розширенні і розмаїтті каналів крос-культурної комунікації, з опорою на студентські ініціативи появи таких каналів.

Ще один виклик: використання майданчиків крос-культурної комунікації для удосконалення лінгвістичної компетентності фахівця і дослідника. Відповіддю на цей виклик бачимо в посиленні розвивального (зміна мотивації до персонально і соціально значимої крос-культурної комунікації), управлінського (оптимізація умов навчального комунікування), захисного (створення ситуацій мовної рефлексії замість толерування) [1], компенсувального (практики випереджального, відновлювального опанування мовних курсів, програм, дисциплін), корекційного складників комунікативного простору в синхронних і асинхронних навчальних взаємодіях (чіткі правила спілкування на освітній платформі, у соцмережах, мобільних застосунках тощо, процедури пропедевтики конфліктних ситуацій між комунікантами – носіями різних культурних і ментальних позицій).

Висновки./Conclusions. Конкретизовані виклики і запропоновані варіанти відповідей на них сприятиме утвердженню цінностей і культури демократії, реалізації високої місії закладів вищої освіти як ретрансляторів неперервного духовного зростання кожної особистості.

Перспективою подальшого розроблення теми бачимо у використанні методики мовленнєвих актів Дж. Серля і Дж. Остіна щодо розроблення і здійснення єдиного мовного акту у поєднанні локуції, ілокуції і прелокуції контекстно цілей і очікуваних результатів крос-культурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Banks J. Multicultural education: issues and perspectives. 3rd ed. Boston: Allyn & Bacon, 1997. 446 p.
2. Bennett C. Comprehensive multicultural education: theory and practice /

ed. by Christine Bennett. 4th ed. MA: Allyn & Bacon, 1999. 440 p.

3. Богданов О. Крос-культурний аспект лінгвістики як явище новітньої філософії освіти. *Філософія*. 2012. № 1 (115). С. 150 – 152.

4. Красовський С. Природа і основні етапи крос-культурної комунікації у міжнародному туризмі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 3. С. 171-175.

5. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Освітні програми. 2023. URL : <http://smc.hnpu.edu.ua/osvitni-prohramy>

МОТИВАЦІЯ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Тамаркіна Ольга Леонідівна

к.п.н., доцент

Національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Вступ. Сучасне світове співтовариство ставить перед усіма типами навчальних закладів завдання підготовки кваліфікованих фахівців, які володіють певною категорією знань, що будуть спрямовані на благо наявної соціально економічної системи тієї чи іншої країни. Усе це позиціонує перед світовою системою освіти, сучасною педагогічною наукою особливо важливу мету – виховати й підготувати нове покоління, здатне активно включитися в якісно новий етап розвитку суспільства, пов'язаний зі стрімким науково-технічним прогресом.

Мета. Знання іноземних мов – це ключ до успіху в сучасному світі, де спілкування іноземними мовами та обробка величезних обсягів інформації набуває все більшого значення.

Матеріали та методи. Загалом людина, яка володіє мовами, – різнобічно розвинута особистість, володіє кращими здібностями до вивчення нового, вільніша та більш впевнена у спілкуванні з людьми. Оволодіння, як мінімум, однією іноземною мовою сьогодні стає невід'ємною вимогою професійної компетенції фахівця в усьому світі.

Але ж дуже часто виникають труднощі при вивченні англійської мови. Ми спробуємо виділити основні, на нашу думку, аспекти.

1. Несприйняття мови на слух. Ми часто чуємо від студентів, що аудіювання – це найбільша проблема. І справді, на початку курсу складнощі із розумінням діалогів у підручнику виникають у багатьох студентів.. Її можна подолати, приділяючи багато уваги прослуховуванню аудіо- та відео-матеріалів самостійно. В залежності від рівня це можуть бути подкасти, коротенькі відео

на Youtube, Ted talks або навіть фільми. Головне – обрати цікаву для себе тему, щоб було бажання щось зрозуміти. Можна на початку навіть дивитися відео із субтитрами. 2. *Нерозуміння граматичних часів* та взагалі навіщо їх стільки в англійській мові. Прагнення довести собі та іншим, що усі часи непотрібні для спілкування, та відкидання необхідності їх вивчати не зробить Вам користі. Адже вони існують, ними користуються, усіма чи ні – залежить від ситуації. Необхідно зрозуміти, що навіть якщо Ви не збираєтеся використовувати усі граматичні конструкції, Вам потрібно розуміти співрозмовника, усі нюанси, які він прагне передати за допомогою тієї чи іншої граматичної форми. 3. *Артиклі*. Мабуть, це ще більш лячна тема, ніж граматичні часи. Тут потрібно розбиратися, бажано з гарним викладачем, який сам в них розібрався та вмів добре пояснювати граматику. Та багато практики. Добре звертати увагу на артиклі та пригадувати правила їх вживання, читаючи тексти. 4. *Запам'ятовування слів*. Існують різні техніки, прийоми, програми, які полегшують запам'ятовування слів. Але не забувайте тренувати пам'ять та застосовувати вивчені слова на практиці, адже без цього вони залишаться в пасивному запасі. 5. *Мовленнєвий бар'єр*. Студент начебто має гарний словниковий запас, розуміється на граматичних конструкціях, але, коли справа доходить до мовлення, знання вмиль пропадають. За мовленнєвим бар'єром може стояти страх зробити граматичну помилку, невірно вжити слово, страх не зрозуміти співрозмовника (вимову або слово). Щоб подолати цю проблему, необхідно по-перше, зрозуміти, що на граматичні помилки ніхто звертати увагу не буде. Якщо Ви щось не зрозуміли, можна завжди перепитати.

Вивчення будь-якої іноземної - це важкий і тривалий процес, що вимагає терпіння, значної концентрації та твердої впевненості в успішності його завершення. Подолати всі труднощі, можна, *по-перше*, завдяки сталій внутрішній мотивації, розумінню самого студента, для чого саме йому необхідно вивчати мову і, *по-друге*, живе спілкування.

Крім того, студент, вивчаючи мову, повинен розуміти які перспективи розкриваються завдяки знанню мови. А саме: 1) *успішне просування по*

кар'єрних сходах. Адже працівник, який володіє іноземною мовою, цінується набагато вище. Відповідно, шанси отримати більш високу посаду значно зростають. До того ж є можливість улаштуватись на роботу в іноземну компанію або сміливо вирушати працювати за кордон; 2) *можливість навчатися за кордоном.* Знаючи мову, можна спробувати свої сили і вступити до іноземного університету або ж пройти стажування за своєю спеціальністю за кордоном; 3) *необмежений доступ до інформації.* Англійська мова - це міжнародний засіб спілкування, тому що саме нею проходить більшість міжнаціональних конференцій, форумів, семінарів, видається величезна кількість технічної та наукової літератури. За даними “Вікіпедії”, більше 50 % усієї інформації, розміщеної в Інтернеті, опубліковано саме англійською, що відкриває величезні можливості з вивчення будь-якої тематики; 4) *відсутність мовного бар'єра під час подорожей.* Англійська мова використовується в усіх готелях світу, аеропортах, на вокзалах, у великих музеях, тому її знання автоматично вирішує численні проблеми, з якими може зіткнутись турист під час подорожі. Знання англійської призводить до стирання культурних і національних кордонів, бо людина починає відчувати себе громадянином світу й може легко вступати в контакт із представниками інших народів; 5) *можливість насолоджуватися творами мистецтва в оригіналі* (книги, пісні, фільми, вистави тощо), адже відомо, що при перекладі з іноземної мови перекладач інтерпретує твір по-своєму. А перегляд фільмів англійською дозволяє не тільки оцінити видовищність картини та її сюжет, а й отримати задоволення від гри акторів, яка повністю втрачається при дубляжі.

За нашими спостереженнями, спілкування є не лише засобом обміну інформацією чи повідомленнями, а й способом пізнання світу та його аналізу. Спілкування – це здатність студента користуватись мовою залежно від конкретної ситуації. Крім того, вживання мови на практиці є ще й додатковим засобом вивчення мови. Це знімає проблему “мовного бар'єру”, що, майже, завжди є перешкодою для початку спілкування.

Результати та обговорення. Отже, однією з найбільш сильних мотивацій для продовження вивчення мови є отримання першого результату. Адже ніщо так відмінно не мотивує, як наявність позитивного результату при виконанні якої-небудь справи. Поступово прогрес буде ставати все помітнішим, а подальше навчання буде проходити тільки в задоволення. Адже з кожним новим заняттям процес засвоєння матеріалу здійснюється швидше, а значить, і вивчення мови буде просуватись набагато ефективнішим.

Висновки. Таким чином, вивчення іноземної мови розкриває перед студентами нові можливості, робить багатшим їх духовний світ. Володіючи іноземною мовою, людина автоматично переходить на вищий соціальний ступінь, оскільки стає конкурентоспроможним фахівцем в сучасному світі.

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРИ У ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Фесенко Аліна Володимирівна

Викладач кафедри
Європейських та східних мов та перекладу
Університет імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна

Завізіон Катерина Геннадіївна

Кандидат педагогічних наук
викладач кафедри
Європейських та східних мов та перекладу
Університет імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна

Вступ. В історії людства існувало безліч культур – самотніх, не схожих одна на одну. На Землі одночасно є сусідами різні культури. У минулому столітті вчені вважали, що можна говорити лише про одну культуру, яка уособлює конкретні стадії єдиного духовного процесу. Але ми хочемо розглянути “культуру” як один із факторів розвитку перекладацької діяльності.

Мета роботи. Сформувати поняття культури для всебічного розвитку перекладача.

Матеріали і методи. Описово-аналітичний та порівняльний методи, семантичний аналіз лексем.

Результати та обговорення. Дослідження є важливим, оскільки процеси глобалізації пришвидшили усі сфери життя людей, у тому числі економічні, політичні та соціальні аспекти суспільства.

То що таке культура? З точки зору категорії культури та філософії культура є світ, що створюється людиною ким, і цим вона відрізняється від природи, яка існує до людини і не створюється його діяльністю. Культурою ми називаємо сукупність тих об’єктів, які охоплюються поняттям культури, феномен культури, який перетворює ці об’єкти на певну сукупність, залишається невизначеним. Існуючі численні визначення культури показують,

що культура в силу її складності та багатосторонності, може бути визначена по різному в залежності від того, які її властивості приймаються до уваги. Це залежить, у свою чергу, від цілей та завдань пізнання, від характеру розглянутої проблеми. Для тієї мети, яка стоїть перед нами. Однак фактом є і те, що категорії формуються у культурно-історичному процесі, утворюють форми пізнавальної та предметно-практичної діяльності. Культура стрімко перетворює навколишнє середовище, побут людей, суспільство, тому вона оцінюється як фактор творчого життєстрою, невичерпне джерело нововведень. Звідси прагнення виявити потенціал культури, її внутрішні резерви, знайти можливості її активізації. Розглядаючи культуру як засіб людської самореалізації, самовираження, можна виявити нові невичерпні імпульси, здатні надавати сприятливий вплив на історичний процес, на саму людину.

Серед найбільш розповсюджених у минулому (а деякі з них продовжують своє існування і нині) були наступні підходи:

А) сформульоване Г. Плехановим визначення культури як «всього того, що створене людиною, на відміну всього того, що створене природою». У цьому трактуванні «культура» в минулому досить успішно виконувала функцію розмежування природного світу і світу речей та явищ, створених людиною. В широкому розумінні культура тут ототожнювалась з усім соціальним. Певною мірою таке тлумачення зберігається і в наші дні. Досить часто культура трактується як створений людиною світ людського буття, відмінний від природного, як результат практичного перетворення природи, як олюднена природа тощо;

Б) аксіологічне трактування культури, визначення культури як сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених людиною в процесі суспільно історичної практики. Найбільш обґрунтовано аксіологічне визначення культури можна зустріти у численних працях «класиків радянської культурології» А. Арнольдова та М. Кіма;

В) поняття культури як творчої діяльності людей, результату цієї діяльності, включаючи й технології її (діяльності) здійснення. У працях

В. Давидовича, Ю. Жданова, М. Кагана, Е. Маркаряна, М. Тарасенка та інших культура однозначно пов'язувалась з людською (творчою) діяльністю. Поза діяльністю означені філософи про культуру відмовлялись говорити взагалі;

Г) трактування культури як сукупності знакових систем, інформаційного багатства суспільства, сукупності стандартів людської діяльності, як якості, притаманної суспільним явищам й насамперед людині як суб'єкту суспільно історичного процесу.

Д) визначення культури, як одного з фундаментальних наукових понять соціально-гуманітарного пізнання, яке відіграє в ньому таку ж важливу роль, як поняття маси у фізиці чи спадковості в біології.

Наведені точки зору дозволяють зробити висновок про те, що незважаючи на ідеологізацію проблеми, яка була в ті часи звичним явищем і своєрідним «правилом гри», основні характеристики культури схоплені досить точно. При розгляді проблеми культури важливо розрізняти буденне і філософське (теоретичне) її бачення. Буденне уявлення поняття «культура» включає літературу, мистецтво, театр, морально-естетичне виховання. Часто сюди додають освіту і виховання підростаючого покоління. Суспільні науки (історія, археологія, етнографія) вкладають у поняття культури характеристики, притаманні аналізованим ними предметам соціуму, мові, етносу, а також те, що відрізняє їх за рівнями розвитку або якісного стану.

Філософський підхід до дослідження культури враховує результати вивчення даного феномена конкретними науками. Вивчення культури опосередковане специфікою філософії як особливої форми суспільного пізнання і полягає в осмисленні дійсності через визначення узагальнених поглядів на світ, місце та ролі людини в ньому, через пізнання загальних законів розвитку природи, суспільства і людського мислення. У такому вимірі феномен культури не може бути зведений до одного чи декількох природних або соціальних утворень. Для філософії, яка охоплює світ в цілому, власне він і є світом людської культури. Крізь призму філософії вона постає в узагальнених характеристиках як форма, результат, спосіб зв'язку людини з дійсністю,

утвердження людини, як прояв і утвердження сутнісних сил.

Оскільки способом існування людини є діяльність (праця), саме вона і постає як головне джерело культури. Але перед тим, як ми перейдемо до діяльності, варто визначити головну лінію впливу культури на розвиток суспільств, соціальних груп, особистостей. Адже визначення культури, як способу панування людини над природою, не охоплює усієї багатоманітності людського життя, як життя культурного. Культура щось більш істотне, ніж просте панування. Культура – це чітко скерована позиція суспільства, коли саме підпорядкуванні природи людині в матеріальній і духовній сферах підтримує такий стан суспільства, який гармонізує взаємовідносини людини і природи, з одного боку, а з іншого – забезпечує гармонійну рівновагу соціальних відносин між людьми, їх досить різних матеріальних і духовних цінностей. Тобто, культурне життя характеризується певним ідеалом, гомогенним у своїй сутності, на який орієнтовані різні форми діяльності суспільства.

Висновки. Дослідження культури постає як одна найважливіших проблем науки про суспільство. Це не тільки теоретична, але й практична проблема, яка з особливою гостротою постає сьогодні перед світовою цивілізацією. Культурний нігілізм, зневага і до культурної спадщини минулого, і до новаторства в культурі, недостатня увага держави до створення умов для розширення міжкультурних контактів. Все це може згубно позначитися на завтрашньому дні людства. Потворний розвиток культури в сучасному суспільстві породжує потворне, «некультурне» вирішення багатьох його злободенні проблеми, пов'язані з науково-технічним прогресом. Тому я вважаю, що вивчення культури також важливе у вихованні і освіті. Цю тему потрібно подавати перекладачам у процесі магістерської підготовки.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

УДК 008 : 312.421

МЕТААНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КОНЦЕПТІВ «ПОЗАЗНАХОДЖЕННЯ ІНШОГО» ТА «ТРАНСГРЕДІЄНТНОГО» В ЕСТЕТИЦІ МИХАЙЛА БАХТІНА

Ареф'єва Анна Юріївна
докторантка Державного педагогічного
університету імені Михайла Драгоманова
ORCID ID 0000-0003-4619-9281

Вступ. / Introductions. Естетична метапозиція апеляції до іншого інтерпретується у М. Бахтіна як феномен «позазнаходження іншого». Адже естетичний суб'єкт має «місце в бутті», що презентує надлишок бачення. По суті суб'єкт стає режисером власного estesis. Всі ці конотації спонукають до інтерпретації сценічної культури як до визначення трансгресій антропологічної межі в рамках естетичного досвіду митця. Верхівкою еволюції сцени від її онтологічного розуміння як предметно-просторового контексту дії до події, яка відліковує початок і кінець дії, а сама подієвість як темпоральність стає носієм сучасного образу буття, є інтерактивна сцена, де позазнаходження іншого усувається. В театр повертається натуралізм, проти якого так повставали Вс. Мейєрхольд, П. Брук та ін.

Мета роботи. / Aim. – визначити естетичний феномен антропологічної межі в контексті синтезу мистецтв.

Матеріали та методи. /Materials and methods. презентовані компаративним та системним підходами. З філософських методів актуалізовані трансцендентальний метод (позазнаходження іншого як апріорі естетичного акту), феноменологічний метод (визначення диспозитиву естетичного акту як

емпатії, діалогу), діалектичний метод (визначення діалектики обміну місць в бутті, за М.Бахтіним, як передумови трансгресії *estesis*), що дають можливість здійснити філософсько-антропологічний аналіз синтезу мистецтв як динамічної цілісності в контексті можливого, наявного та постнаявного модусів існування художнього твору.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Бахтін констатує: «Я є причетним до буття єдиним і неповторним чином, я посідаю в єдиному бутті єдине, неповторне незаступиме і непроникне для іншого місце. Даній єдині, в котрій я в даний момент перебуваю, ніхто інший в єдиному часі, єдиному просторі, єдиного буття не перебував. І навколо цієї точки розташовується все єдине буття, єдиним неповторним чином. Те, що мною може бути здійсненим, ніким і ніколи здійснене бути не може» [1, с. 219]. Цей надлишок буття є метапозицією естетичного суб'єкта, а потреба в іншому для нього стає необхідністю збереження *estesis* як трансверсивної динаміки «Я» та «Іншого».

«Сам для себе я не повністю знаходжусь в часі, «але частина мене, що є більшою» інтуїтивно, наочно відчувається мною поза часом, у мене є безпосередньо даний ґрунт в змісті. Цей ґрунт безпосередньо не даний мені в іншому; я його суцільно розмішую в часові, себе я переживаю в акті, що охоплює час. Я як суб'єкт акту, що покладає час, є поза часом. Інший мені завжди протистоїть як об'єкт, його зовнішній образ – в просторі, його внутрішнє життя – в часі. Я як суб'єкт, ніколи не співпадаю із самим собою: я суб'єкт акту самоусвідомлення – виходжу за межі змісту цього акту, і це не абстрактне споглядання, а спосіб вийти із часу, інтуїтивне переживання якого, забезпечує мені володіння ним» [1, с. 96–97].

Бахтін, проблематизуючи суб'єкта естетичного акту, проблематизує естетичний феномен часу і простору (хронотоп) *estesis*. «Життя конкретного, визначеного іншого, суттєво організується мною в часі, там, звичайно, де я не абстрабую його справи або його думки від його особистості, не в хронологічному, і не в математичному часі, а в емоційно-ціннісно вагомому

часі життя, що може стати музично-ритмічним. Моя єдність – змістова єдність (трансцендентальність, дана у моєму духовному досвіді), єдність іншого часопросторова. І тут ми можемо сказати, що ідеалізм, інтуїтивно перемагає в самопереживанні; ідеалізм є феноменологія самопереживання, але не переживання іншого, натуралістична концепція свідомості людини в світі є феноменологія іншого. Ми звичайно не торкаємося філософського значення цих концепцій, а лише феноменологічного досвіду, що лежить в їх основі, вони ж, є теоретичною переробкою цього досвіду» [1, с. 97].

М. Бахтін визначає сутнісну ознаку темпоральності *estesis* – ритм: «Свобода волі і активність не сумісні з ритмом. Життя (переживання, прагнення, вчинок, думка), що проживається у категоріях моральної свободи і активності, не може бути ритмізованим. Самостійність і активність творять ритм для несамостійного (етично) і пасивного буття. Творець самостійний і активний, а те, що твориться, є несамостійним і пасивним. Правда, несамостійність, необхідність оформленого ритмом життя – це не зла і не індиферентна для цінності необхідність (пізнавальна), але дарча, дарована любов'ю, прекрасна необхідність. Ритмізоване буття є «доцільне без мети», мета не вибирається, не обговорюється, немає відповідальності за мету; місце, яке займається естетично сприйнятим цілим у відкритому співбутті єдиного і єдино можливого буття, не обговорюється, не входить у гру, ціле ціннісно незалежне від ризикованого майбутнього у співбутті буття, виправдано всупереч цього майбутнього. Але саме по собі вибір мети, визначення місця у співбутті буття суть відповідальна моральна активність, і в цьому вона незалежна. В даному сенсі, етична свобода (так звана свобода волі) є не лише свобода від пізнавальної необхідності (казуальної), але і необхідності естетичної, свобода мого вчинку від буття в мені, як не утвердженого, так і утвердженого ціннісно (буття художнього бачення)» [1, с. 105].

Отже, категорія «ритм» універсалізується і стає певною естетичною універсалією. «Відношення до себе самого, – пише Бахтін, – не може бути ритмічним, найти себе самого в ритмі не можна. Життя, яке я визнаю моїм, у

якому я активно знаходжу себе, не може бути виражене в ритмі, соромиться його, тут повинен увірватися будь-який ритм, тут область тверезіння і чистоти (починаючи із практичних низин до етично-релігійних висот). Ритмом я можу бути лише охоплений, в ритмі я, як в наркозі, не усвідомлюю себе. (Сором ритму і форми – корінь юродства, горда самотність і супротив іншому, самосвідомість, що перейшла межі і бажає окреслити навкруг себе нерозривне коло)» [1, с. 105–106]. «Ритм є можливим, за Бахтіним, як форма відношення до іншого, але не до самого себе. Там, де є ритм, там є дві душі (вірніше, душа і дух), дві активності; одна – що переживає життя, і стає пасивною для другої, яка її активно оформлює, оспівує» [1, с. 106].

Зовсім іншу феноменологію *estesis* надає О Лосєв, який вбачає естетичний акт як «вираз». «Вираз чи форма за своїм фактом чи буттям нічим не відрізняються від самої сутності. Це єдиний факт сутності. Вираз невіддільний від сутності і тому є сутність. Антитеза: Вираз, або форма сутності, на відміну від сутності, тому що передбачає щось інше, що є крім сутності (і в чому вона є). Синтез: Вираз, або форма сутності, є сутність, що стає в іншому, незмінно струмує своїми смисловими енергіями. Вона, потенція і запорука всілякого функціонування сутності поза, вона твердо окреслений образ сутності, у якому ототожнений логічний сенс з його алогічної явленістю і даністю, кажучи взагалі, вираз є символ» [3, с. 15]. Отже, феномен інобуття сутнього є еквівалентним бахтінському феномену позазнаходження іншого в естетичному акті. Бахтін постулює певний надлишок бачення, унікальність власного «місця в бутті»: «Надлишок мого бачення по відношенню до іншої людини обумовлює собою деяку сферу моєї виняткової активності, тобто сукупності таких внутрішніх і зовнішніх дій, які тільки я можу вчинити по відношенню до іншого, йому ж самому зі свого місця поза мною зовсім недоступних» [1, с. 98–99].

Адже Бахтін тут же проблематизує феномен самодостатності іншого. «Строго кажучи, чисте вживання, пов'язане з втратою свого єдиного місця поза іншим, взагалі навряд чи вогио можливо, і у всякому разі абсолютно є марним і

безглуздим. Вживаючись в страждання іншого, я переживаю їх саме як його страждання, в категорії іншого моєю реакцією на нього є не крик болю, а слово втіхи і дія допомоги. Віднесення пережитого до іншого є обов'язкова умова продуктивного вживання та пізнання етичного та естетичного. Естетична діяльність починається, власне, тоді, коли ми повертаємося в себе, на своє місце поза страждаючим іншим, оформлюємо і завершуємо матеріал вживання; ці оформлення і завершення приходять з тим, що ми розуміємо як матеріал вживання, тобто страждання даної людини, поєднанні з трансгредієнтними моментами всьому предметному світу у його відомості, які мають тепер вже нову, завершальну функцію» [1, с. 25–26].

Естетичний акт сценічного руху має свою кульмінацію – «завершувальну функцію» відношення «Я» і «Іншого», за М. Бахтіним. Сутність еволюції сценізму як принципу самоздійснення людини на сцені (яка може бути дистанційною, віртуальною, камерною, монументальною), полягає в тому, що сцена з категорії предметно-просторового виміру переходить в інший вимір часовий. На сцені ніколи не можна було розірвати єдність часу і простору, але сутність полягає в тому, що сцена є єдністю дії і події, а також сцена презентує певний час – хронотоп, часопростір, образ людини, образ доби. Всі ці достатньо банальні констатації нічого не говорять, але коли ми підходимо до того, як вони трансформуються в *estesis*, то потрапляємо в досить складну ситуацію.

Сценічна дія як реальність, що має антологію предметно-просторових ознак трансформується, стає подією, яка радикально відрізняється від дії. Наприклад, дія в фресці, де панує зворотна перспектива, відбувається так, що всі її актори візуально виходять на підлогу. Людина зустрічається з цими персонажами віч-на-віч, де вона переживає бачення так, начебто вона сама входить у візуальний простір. Дія, яка здійснюється в сценізмі середньовічної фрески є нескінченною. Дія як нескінченне випромінювання часовості на сцену єдиного буття людей, ангелів, інших сутностей – змінюється. Цю сцену починають оздоблювати ремісники церкви.

Потрібно наголосити, що сценізм як вимір сучасної культури є одним із

найголовніших архетипів культурно-історичної генетики, несе в собі глибинні фундаментальні засади міфологічного коду культури в просторі, які походять від давніх міфотворчих систем.

В грі задіяні категорії: «сцена», «дія», «подія», «атракціон», «архітектоніка». Подія розгортається в часопросторовому континуумі, який можна визначити як хронотоп. Актори – продукують акт, актори є носіями артикуляції дискусу, промови. Найголовніша фігура, яка існує, але вимивається з сучасного театру – це фігура протагоніста. Протагоніст нібито існує поза сценою і відразу ж на сцені, є носієм дії і події, стає в сучасному театрі або в сучасному сценізмі видовищних мистецтв цікавою фігурою, яка виконує роль режисера, продюсера, модератора.

«Атракціон» – довершена просторово-часова структура, яка візуально і вертикально структурована, несе в собі завершену подієву конструкцію або патерн. Атракціони, які приходять з політики в рекламу, з реклами – в моду, з моди – в шоу-бізнес, з шоу-бізнесу – в естраду, а потім на сцену площ, приватних майданів телебачення – це той сценічний феномен, що вміщує в собі оточуюче середовище і водночас простір гри, який шукає свого реципієнта. Реципієнт одночасово бачить багато вимірів буття, має власне (естетичне) «місце в бутті», за М. Бахтіним.

Весь контекст презентації сценізму у сучасному вимірі арттехнологій пов'язаних з тим, що він визначається як комунікативний акт. Власне, комунікація і комунікації, комунікативність і орієнтація на інтеракцію, тобто взаємодію дискурсивних презентація інформації, презентації повідомлень пов'язані з тим, що взаємодія акторів дії не залежить від суб'єкта її здійснення. Це є спільна подія всіх актантів дії. Проте, весь цей контекст залишився в рамках доби модерну, а постмодерн формує те, що прийнято називати середовищем арт-події, тобто те, що не можна ніяк описати, що перетворюються в щось інше, орієнтоване на нескінченні перверсії, інверсії.

Людина починає осмислювати своє місце в бутті. В нашому вимірі цим місцем є сцена.

Важливо, що та сфера, яку позначають феноменологічно як сценографію або сценоведення, орієнтована на явлення події, на її всезагальну презентацію і на ефект самопрезентації, характеризує різні типи театральних систем, зокрема модерні, постмодерні. Можна стверджувати, що власне Лесь Курбас довів сценізм в українському театрі до певної інтенсивної висоти самоздійснення образу. Поруч з класичним театром та некласичним виникає той феномен, який так чи інакше вписують в простір масової культури. Мистецтво повинне служити народу, за відомої марксистської тези, мистецтво стає комерційним, агресивним засобом продажу образу, інформаційних артефактів, а сама «службова функція» визначається як послуга.

Від мистецтва не залишається майже нічого, але виникає феномен, який зазначений, як «послуга послуг», тобто подвоєння послуги. Коли фактично дія і подія, виробництво і технологія театального видива усуваються, залишається лише одне – задоволення від гри. Актуалізується так званий психоделічний дизайн, праця з психотропним феноменом, з насолодою від отримання інформації, а її можна отримати досить і досить різними засобами. Так в 60-ті роки вживали ЛДС, зараз цього не роблять, але сама технологія орієнтації на підсвідоме створює своєрідний сюрреалізм без безсвідомого, як це зазначає той же Ф. Джеймсон, критик модернізму і теоретик постмодністської культури.

Висновки. /Conclusions. Відбувається тотальна натуралізація видива усунення людини зі сцени – замість людини приходять істоти, які не мають смертної форми існування, виникають комп'ютерні ігри, і всі, не байдужі до гри, втягуються в цю гру. Гравці не відчують, що проходить час їх життя, зникає можливість бути людиною, втрачається моральність і все те, що належить культурним кодам, які прищеплював Шекспір та інші. Залишається лише сказати, що верхівкою еволюції сцени від її онтологічного розуміння як предметно-просторового контексту дії до події, яка відліковує початок і кінець дії, а сама подієвість як темпоральність стає носієм сучасного образу буття, виникає інтерактивна сцена, де позазнаходження іншого усувається.

Отже, суть розширення і звуження сцени, розширення до простору

побутової культури, до культури повсякдення полягає в тому, що утворюється певний епіцентр побутової культури, аматорської культури, орієнтованої на етнокультурні виміри, і культури професійної. На жаль, між естрадою та шоу бізнесом не бачать різниці, адже не можна вважати, що естрада вмерла і замінилася шоу-бізнесом. Естрада залишилась як широкий простір театру просто неба, а також простір, орієнтований на камерний вимір людського спілкування. Театр стає більш камерним, більш наближеним до людини і більш видовищним сценічним простором, який перетворює виставу на певну вечірку.

Індустрія видовищних форм презентацій культури все більше орієнтована на мас-медіа. Маркетинг-мікс просування арт-товару на ринок стає сучасним принципом маніфестації і презентації сценічного простору, який потрапляє в контекст обміну місцями, іменами. Місце може бути різним за програмним проектом, і водночас воно зберігає ідеологію «місця в бутті», за М. Бахтіним, здійснюється буття сценічного типу. Все це дає можливість охарактеризувати сценізм як глибинний онтологічний феномен Грі, як одну із проблемних реалій культуротворчості. Формується певна симультанна сцена, де реципієнт і продуцент є однією особою. Завдяки сучасним технологіям будь-який продуцент стає реципієнтом, може корегувати своє повідомлення і водночас вступати не тільки в діалог, а й корегувати опонента (комуніканта).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1979. 424 с.
2. Легенький Ю.Г. Культурология изображения (опыт композиционного синтеза). Киев : ГАЛПУ, 1995. 412 с.
3. Лосев А. Диалектика творческого акта (краткий очерк). *Контекст* 1981. Москва : Наука, 1982. С. 48 – 78.
4. Фуко М. Технологии себя. URL: <http://www.intelros.ru> ›pdf› logos_02_2008 (Дата звернення 10. 03.023).

ECONOMIC SCIENCES

TOURISM AS A TRIGGER FOR ECONOMIC GROWTH OF REGIONS AND CITIES

Leshanych Svitlana,

PhD in Economics, Senior Lecturer,
Department of International, Constitutional and Administrative law,
Ivano-Frankivsk Educational and Research Law Institute of National
University "Odesa Law Academy"

Introductions. According to the provided provisions, it's necessary to agree with the statements of M. I. Kolosinski and C. V. Boyd that the specificity of tourism, as a related type of local economic activity, not only satisfies the demand of consumers in rest, cultural exploration and health improvement, but also has a significant impact on the basic sectors of the local economy through various links, which also ensures the appearance of a multiplier effect [3]. The internal content of such an indirect influence is provided through the multiplier effect, which manifests itself through an indirect impact on the social and economic spheres of the local economy.

Aim. The aim of the research is to identify the impact of tourism as a trigger for economic growth in regions and cities.

Materials and methods. The research is focused on recommendations World Tourism Organization. According to the recommendations of the statistical commission of the World Tourism Organization, the tourism multiplier of the local economy is considered as a measure of local economic benefits from tourism in terms of its impact on local GDP through tourism expenditures [3].

Results and discussion. The development of tourism can contribute to the economic growth of regions and cities through its characteristic direct and indirect impacts on the local economy of cities or tourist regions of Ukraine.

This is due to the fact that these identified impacts generate local economic growth through a series of interconnected effects that contribute to increasing the local economy's contribution to GDP, job creation, raising the standard of living for the population, and ensuring economic security. Specifically [1-3]:

1. The creation of jobs with lower costs compared to other sectors of the local economy produces the following effects: increased accessibility of jobs; creation of favorable conditions for self-employment, job creation in small businesses and local entrepreneurs.

2. Increasing tax revenues to the local budget produces the following effects: allows local authorities to make more investments in the development of public infrastructure such as parks, playgrounds, sports facilities, etc.; enables local authorities to develop infrastructure development programs for other sectors of the local economy.

3. Creating new opportunities for small and medium-sized businesses produces the following effects: reducing unemployment and increasing income for the local population; preserving and developing cultural traditions and ways of life.

4. Stimulating investors to invest in the construction of new hotels, restaurants, entertainment centers, and other facilities produces the following effects: increasing investments in the local economy; increasing investments in the quality of services and improving the competitiveness of local products.

5. Improving transportation infrastructure produces the following effects: increased convenience for tourists traveling between tourist attractions; increased number of visitors to tourist attractions.

6. Increasing the popularity of a particular area attracts more visitors and contributes to the development of other industries, producing the following effects: the area becomes known as a popular tourist destination, which can attract investor attention, increase demand for real estate, restaurants, and other services; preservation and development of cultural heritage and natural landscapes.

7. Increasing the level of local residents' wages, especially those working in the tourism industry, produces the following effects: stimulates the development of

other industries and increases wages in those industries; improves social welfare and quality of life for residents.

Conclusions. The local economies of cities, villages, or regions in Ukraine that are tourism-oriented can impact the development of the national economy through their contributions to increasing GDP and creating jobs that have lower costs compared to other sectors of the local economy, increasing tax revenue to the local budget, creating new opportunities for small and medium-sized enterprises, attracting investors to invest in building new hotels, restaurants, entertainment centers, and other facilities, improving transportation infrastructure, increasing the popularity of a particular area, which attracts more visitors and promotes the development of other sectors of the economy, and increasing the level of local population's wages. These impacts produce growth in the local economy through a range of interconnected effects that contribute to the increase of the local GDP, creating jobs, improving the standard of living, and ensuring economic security.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bidyuk N. M.; Tserklevych V. S. Tretko V. V. The virtual museum space as a platform for student research activities in the history of economics. *Inf. Technol. Learn. Tools*, 2021, vol. 81, 167–179.
2. Cannonier C. Burke M. The economic growth impact of tourism in Small Island Developing States – evidence from the Caribbean. *SAGE Journals. Collection*, 2018. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/>
3. Колосінська М. І., Бойда С. В., Мультиплікативний ефект туристичної сфери, *Ефективна економіка*, 2021, № 1, URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/81.pdf

THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Rayevnyeva Olena,

D.Sc. (Economics), Professor,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine;

Brovko Olha,

PhD (Economics), Associate professor,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine;

Zhylin Serhii,

Director of the Municipal institution "Kharkiv Lyceum,
No. 106 after V. Kysil of the Kharkiv City Council named"

Introductions. Digitalization is transforming education, as it is happening in other sectors of society. Data is increasingly being used to manage education systems and institutions to better target policy interventions and drive innovation.

Many educational institutions are now implementing digital transformation to maintain a competitive edge. Today, information technologies, digitalization of society, and business are the main innovative directions of the development of society and significantly change the educational process in general, demanding a transition to digital education. The purpose of this transition is to ensure that each student achieves the level of preparation recorded in the approved educational program at each stage of education. It is "digital" literacy that is recognized by the EU as one of the 8 key competencies for a fulfilling life and activity [3].

The need for wide use of modern information technologies and services in various types of activities of an educational institution, creation of a systemic digital environment for the management of an educational institution, formation of a corporate information and educational system, protection of corporate information become the main tasks of the management of an educational institution. In addition, the adaptation of national educational institutions to the changing needs of the main stakeholders, namely, consumers of educational services, potential employers and government organizations, necessitates an innovative search or development of

appropriate tools, approaches, strategies that allow maintaining a high level of education quality in new conditions. Thus, digitalization becomes a driving force of development and a factor in the competitiveness of national educational institutions on the national and international educational market.

Aim. The purpose of the article is to study the practical experience of implementing and using digital technologies in the educational process.

Materials and methods. In the past few years, educational institutions have faced difficulties in their attempts at digital transformation and as a result have invested considerable time and money without achieving the desired results. In general, this is due to the fact that digital transformation is mistakenly perceived as the introduction of only technologies into the educational process. Technology is a tool that promotes innovation and improves educational business processes necessary to meet the needs of pupils, students, and teachers. By turning digital transformation into a path that connects information technology and educational processes, educational institutions can create a differentiated experience for their students, increase operational efficiency and, ultimately, fulfill their mission.

As noted by Kim Fahey [2], educational activities around the world faced 4 main barriers to digitalization of educational processes, namely:

1) *Outdated, fragmented technological ecosystem.* Many institutions use outdated, legacy systems that are not properly secured and integrated with each other to provide the interoperability needed to improve and enhance the end-user experience [5].

2) *Lack of technology management.* Many educational institutions struggle to move towards digital transformation because they lack formalized governance, i.e. a certain IT structure that ensures the effective and efficient deployment of information technology to support the organization's goals and do it on time and within budget.

3) *Lack of necessary skills.* Another challenge is attracting and retaining the talent needed to implement and support the technologies needed to transform an institution. Typical educational IT departments are typically understaffed and underfunded, forcing those limited resources to focus on "keeping things running"

rather than moving the institution forward. In addition, the ability and readiness of the teaching staff to introduce digital tools into the learning process is of significant importance.

4) *Problems of change management.* Organizations often fail to take advantage of the pre-configured self-service and integration capabilities provided by new software, modern digital tools and cloud services because they have over-configured their processes. In addition, these unique processes require expensive maintenance and support. Critical to success is an institution's commitment to change management and recognition of the importance of adapting processes to make the best use of technology and focus on the student experience. In this sense, the development, implementation and support of a corporate educational and scientific information system is of crucial importance, which is the basis for the effective implementation and use of modern digitalization tools of the entire activity of the educational institution and creates its competitiveness in the new conditions of the functioning of the world and national educational markets.

The identified barriers are also characteristic of the current stage of modernization of the educational system of Ukraine, which determines the expediency of an in-depth analysis of digitalization. Taking into account the integration intentions of the educational system of Ukraine to the educational and scientific market of Europe and the world, the experience and trends of its modernization, it can be noted that the educational institutions of Ukraine face an urgent task - the creation of an educational institution of a new type, which, in accordance with the new concepts of entrepreneurial and digital institution, to the peculiarities the functioning and demands of the digital society, the digital economy has the resource readiness to promote accelerated socio-economic development through the intensive transfer of knowledge and technology.

Digital transformation offers educational institutions exciting opportunities and opportunities to improve teaching and learning, as well as the ability to effectively manage their operations. Despite this, many educational institutions, unfortunately, were not yet ready for the wide implementation of digital and information

technologies, the rapid transition from off-line to on-line education, caused by the challenges of force majeure circumstances (COVID-19 and martial law), are still not digitizing or failing in their attempts, causing their technology spending to rise with little return on their investment. In these conditions, the exchange of experience in digitalization of the learning process both on the international and national education market is very useful for Ukrainian educational institutions.

In order to invest in digital transformation initiatives that deliver tangible benefits in terms of strategic, operational and financial goals, it is helpful to first define the essence of digital transformation. Digital transformation in the educational system refers to organizational changes that are carried out with the help of digital technologies and business models in order to improve the efficiency of the institution. In other words, it is the transformation of the entire business model with the help of digital technologies for better customer service and optimization of business processes. This is manifested in:

- using more digital channels and tools, such as websites, social networks, chatbots and e-marketing;
- collection, connection and activation of data from all business processes and types of activities of the educational institution for making informed decisions, for example, creating and supporting the effective work of the corporate educational and scientific system of the educational institution;
- providing students (pupils) with the opportunity to independently perform such tasks as registration of attendance at classes, requests to receive videos of educational classes for independent study of the academic discipline/lesson, communication/feedback with the lecturer/teacher using cloud services, requests regarding various issues of using the e-library, manuals of the educational institution and public organizations, etc.

The implementation and widespread use of various tools for the digitization of the learning process and supporting processes are identified as a key factor in the competitiveness of educational institutions in the digital society.

In Ukrainian society, the modification of the educational system is the result of

a synergistic combination of efforts of each specific educational institution and government organizations.

Thus, the Ukrainian Institute for the Future developed a report "Ukraine 2030E a country with a developed digital economy" where it is determined that digitalization is the introduction of digital technologies into all spheres of life: from interaction between people to industrial production, from household items to children's toys, clothes, etc. This is the transition of biological and physical systems into cyberbiological and cyberphysical ones (combination of physical and computing components). Transition of activities from the real world to the virtual world (online) [3].

Results and discussion. On the basis of a thorough analysis of achievements and expected prospects for the development of our country, scenarios of the development of the digital economy and projects of digital transformation have been determined. Digitalization of education is among the key projects. Significant changes in this area are primarily related to a change in the model of learning and teaching: from the model of "knowing everything" to the model of "knowing how to learn throughout life and become self-fulfilled and competitive." It is clearly determined that working with information based on the principles of memorization gradually loses its meaning due to the development of the Internet as a global source of information. Digital transformation in the education sector should take place in three directions: 1) interaction with pupils/students; 2) process optimization; 3) changing the educational model.

The educational sphere needs reform and transition to a modular cross-platform system, in which the pupil/student will be able to choose subjects without being tied to an educational institution and receive the maximum amount of services and materials online. In addition, the accreditation of international online education platforms is necessary with the assignment of credit points to them, gaining which the pupil/student will be able to independently form his educational plan.

The main trends of digitalization and digital transformation of socio-economic systems and the selection of trends in the digitalization of education, the study of

digitalization issues in the field of higher education are presented in the works of many Ukrainian scientists. The researches of many scientists proved the necessity of digitalization of university education, assessed the advantages, disadvantages and risks of the process of digitalization of education in the country.

Thus, A. Kadyrbaeva [2] considers new approaches to the organization of education and new educational solutions based on new formats of face-to-face and online education. V. Areshonkov [6] believes that the digitization of higher education and the creation of digital universities is a response to today's challenges and defines a list of tasks for state administration bodies and the management of higher education institutions regarding the spread of digitization of domestic university education.

Korotenko O. [1] pays attention to the issues of flexibility and mobility of education, especially in the conditions of digitization and functioning of higher education institutions in force majeure circumstances (Covid 2019 pandemic). She considers online education as an innovation in the field of education.

Scientists A. Trofimov, K. Milyutina, L. Romanova, O. Drobot, and N. Rubel are engaged in studying the influence of personal qualities and specifics of activity on the use of distance learning tools by specialists in inclusive education [7].

As a result of the conducted research, they claim that distance learning is less effective than traditional, therefore, in order to use this form of learning in the future, it is necessary to adjust the saturation of online resources with modern content and types of interactivity.

This opinion is supported by researchers [1] and note that distance learning is considered fundamentally necessary in modern conditions and is one of the directions of development of the world education system. They explore the nature and spread of mass online courses as a typical form of distance learning.

Thus, the formation of a digital educational institution is an urgent task of the modern stage of transformation of the educational system. All this substantiates the need for continuing research in this direction, the development of new methodological approaches, strategies and effective means of digitization of the main types of activities of national educational institutions.

Conclusions. Digital technologies are actively present in the education system today. The educational process is increasingly transformed under the influence of new technologies in order to provide the skills and knowledge that will be needed in the future in a rapidly changing labor market.

The learning process becomes more dynamic: there are no longer boring lessons with monotonous presentations. Training is presented in the format of a game. All this happens due to gamification, personalization and digitization of content. Let's consider these components in more detail.

As recommendations for strengthening the implementation of digital technologies in the learning process, it is proposed to manage the teacher's digital maturity as a tool for the formation of modern digital competencies based on the modification of the DigCompEdu self-assessment system and the development of a system for monitoring the digital maturity of teachers.

REFERENCES:

1. Бабаєв В., Стадник Г., Момот Т. Цифрова трансформація в сфері вищої освіти в умовах глобалізації. Комунальне господарство міст. Серія : Економічні науки. 2019. Вип. 2. С. 2-9.
2. Kim Fahey. How Higher Education Can Overcome Barriers to Digital Transformation, 2021. URL: <https://er.educause.edu/articles/sponsored/2021/10/how-higher-education-can-overcome-barriers-to-digital-transformation> (дата звернення 17.03.2023).
3. Український інститут майбутнього. Доповідь «Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою». URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>
4. Rayevnyeva O. V.; Aksonova I. V.; Brovko O. I. Порівняльний рейтинговий аналіз стану та тенденцій діджиталізації українського суспільства та економіки. Problemy Ekonomiky, 2021, 4: 56-66.
5. Коротенко О. Онлайн-освіта: як здобувати знання в епоху діджиталізації. URL: <https://bazilik.media/onlajn-osvita-iak-zdobuvaty-znannia-v>

epokhu-didzhytalizatsii/

6. Ponomarenko V. S. Digitalization as a development factor of innovative-active university / V. S. Ponomarenko, O. V. Rayevnyeva, V. Y. Yermachenko et al // Problems and Perspectives in Management. – 2021. – Vol. 19. – Issue № 4. P. 213-231. 7. Бербенюк І. О. Діджиталізація освіти – компетенції ХХІ століття. URL: <https://vseosvita.ua/library/didzitalizacia-osviti-kompetencii-hhi-stolitta-172970.html>

FUNCTIONS OF MARKETING STRATEGIES FOR AGRICULTURAL BUSINESS DEVELOPMENT

Velychko Yulia

PhD student of the Department of Marketing
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine

Annotation. This study examines the theoretical aspects of marketing strategies for the development of agricultural business, including defining key concepts and terms, exploring the functions of marketing in agribusiness, describing stages of marketing strategy development, and outlining methods of marketing research in agribusiness. The research findings may be useful for agricultural enterprises and research institutions that are engaged in marketing issues in agribusiness

Keywords: marketing, strategies, agribusiness, development, market, consumers, research, efficiency.

Introduction. Agribusiness is an important sector of the economy of many countries of the world, and requires comprehensive measures to ensure its sustainable development. One of the key tools that helps agribusiness achieve success is the application of marketing strategies.

In this article, we will consider what functions marketing strategies perform in the development of agribusiness, and how they help enterprises to increase their efficiency and competitiveness in the market.

The purpose of this study is to determine the functions of marketing strategies for the development of agribusiness, which will help producers increase the efficiency of their activities, attract more customers and ensure their loyalty.

Materials and methods. The research is conducted using methods of analysis of literary sources, expert evaluations, and other research methods.

Results and discussion. Agribusiness is an important branch of the economy that provides humanity with food and other products necessary for life. Due to the growing demand for food products, agribusiness is becoming increasingly competitive and difficult for producers. Effective marketing strategies are becoming a key element of market success and ensuring the development of agribusiness enterprises. The research is conducted using methods of analysis of literary sources, expert evaluations, and other research methods.

First of all, we will consider the main concepts and definitions related to marketing and agribusiness, and then we will consider the functions of marketing in agribusiness and the functions of marketing strategies for the development of agribusiness.

So, in our opinion, the marketing strategy for the development of agribusiness is an action plan that determines the way to promote and sell the products of agricultural enterprises on the market in order to achieve the set goals. It includes market analysis, targeting, product development, price management, market promotion, and other marketing activities that help you succeed in a competitive agribusiness market. The marketing strategy for the development of agribusiness should be efficient, adaptive, and focused on meeting the needs of consumers and increasing the profitability of the enterprise.

In agribusiness, marketing is an important element that allows enterprises to occupy a favorable position in the market and ensure profitable growth. The main functions of marketing in agribusiness include:

- market research – assessment of consumer needs and wishes, competition analysis, and determination of opportunities for enterprise development in the market;
- product development – the creation of a product that meets the needs and wishes of consumers and its improvement to ensure competitiveness;
- price management – determination of prices for products that correspond to production costs and market demand;
- promotion – creating an advertising campaign to promote the product on

the market and ensure its popularity among consumers;

– distribution – the organization of an optimal product supply and distribution system to maximize its availability and sales [1–5].

All these marketing functions are important for the development of agribusiness, so their correct implementation is a key factor for success in the market.

In the context of agribusiness, where products are seasonal and depend on natural conditions, important functions of marketing strategies are also planning production and sales taking into account the forecasting of the market situation and conjuncture, ensuring stable demand for products throughout the year, as well as reducing the impact of risks, associated with the uncertainty of weather conditions and changes in the market.

Marketing strategies for the development of agribusiness involve the use of various marketing functions in order to increase the competitiveness of the enterprise and ensure its sustainable development in the market. The main functions of marketing strategies for the development of agribusiness are given in Table 1.

Table 1

Functions of marketing strategies for the development of agribusiness

Function name	Characteristic
planning function	includes defining the goal and tasks of the strategy, analyzing the market and competitors, defining the target audience, and developing an action plan to achieve the set goals
product development function	involves the creation and improvement of the product taking into account the needs and wishes of consumers, the competitive environment, and the technological capabilities of the enterprise
pricing function	provides for the determination of prices for products taking into account the cost of production, the competitive environment, market demand, and consumer needs
promotion function	involves the use of various marketing tools in order to promote the product on the market, increase consumer awareness and interest, increase loyalty and increase sales
distribution function	involves the development and implementation of the optimal system of sales and supply of the product on the market, with the aim of ensuring its maximum availability for consumers
control and analysis function	involves the determination of key indicators of the success of the strategy and a systematic analysis of their effectiveness in order to improve the marketing strategy, correct errors and identify opportunities for its further development

Source: compiled by the author from [1–8]

One of the important aspects of marketing strategies for the development of agribusiness is also an increase in the added value of products, which can be achieved with the help of the introduction of innovative technologies, improvement of product quality and design, expansion of the assortment, and other measures. Thus, marketing strategies for the development of agribusiness are an important tool for increasing the competitiveness of enterprises in the changing market environment and ensuring sustainable development in the market.

Conclusions. So, in this paper, the functions of marketing in agribusiness and the main concepts of marketing strategies for the development of agribusiness were considered. It was determined that marketing strategies for the development of agribusiness are aimed at achieving high production and sales results, increasing the competitiveness of enterprises, ensuring sustainable development, and reducing risks.

The main functions of marketing strategies for the development of agribusiness are to determine the place of products in the market, to develop an optimal price policy, to increase the quality of products, to promote products to the market, and to ensure stable demand for them. Important aspects of marketing strategies are also production and sales planning taking into account market conditions and reducing the impact of risks.

The use of marketing strategies for the development of agribusiness is necessary for enterprises operating in a changing market environment and competition. Correctly selected and implemented marketing strategies can contribute to the successful development of agribusiness, increase its competitiveness and ensure sustainable development in the market.

REFERENCES

1. Kotler F., Armstrong G., Saunders J., Wong V. Principles of marketing. *Olymp-Business*. 2008. 816 p.
2. Kotelevska N. M. Marketing strategies for the development of agribusiness in the conditions of globalization of the economy. *Economic sciences*. 2014. Iss. 5 (119). Pp. 183–186.

3. Keller K. L., Kotler P. Marketing management. *Pearson Education Limited*. 2016. 812 p.
4. Kravchuk O. O. Marketing strategies in the agricultural sector: theory and practice of application. *Economic sciences*. 2017. Iss. 1 (30). Pp. 22–27.
5. Kravchuk T. O. Marketing strategies for the development of agribusiness enterprises in the conditions of economic globalization. *Agrarian science and food technologies*. 2015. Issue 2. Pp. 25–29.
6. Shubrenko L. V. Marketing approach to the formation of agrarian business development strategy. *Scientific works of Chernihiv State University of Technology*. 2015. Issue 1 (70). Pp. 119–124.
7. Best R. J. Market-based management: Strategies for growing customer value and profitability. *Pearson Education*. 2013. 424 p.
8. Bidyuk N. V., Linkevich V. Yu. Marketing strategies for the development of agrarian enterprises in the conditions of economic globalization. *International scientific journal «Internauka»*. 2018. No. 1 (11). Pp. 46–49.

ВНЕСОК ТУРИЗМУ В ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВИ

Арестов Сергій Вікторович

к.е.н., доцент

Романюк Олена Русланівна

Студентка

Одеський державний екологічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ.

Сучасна індустрія туризму - одна з найбільш швидко прогресуючих галузей світового господарства, що можна розглядати і як самостійний вид економічної діяльності, і як міжгалузевий комплекс.

На сьогоднішній день туризм став явищем, що увійшло у повсякденне життя майже третини населення планети. Більше того, на початку ХХІ ст. туризм за обсягами доходу справедливо посів третє місце серед провідних галузей світової економіки.

За результатами 2005 року, туристична галузь утворила 12 % світового внутрішнього продукту і поглинула більше 14 % витрат споживачів. В багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом прибутків. Надходження з туристичних подорожей у світовому масштабі становлять понад 500 млрд. дол. США щорічно. Найбільші прибутки отримують країни Західної Європи та США.

Мета роботи.

Детально розглянути який внесок туризму складає у економічний розвиток України на основі міжнародного досвіду. Проаналізувати переваги зайнятості населення саме у цій галузі діяльності.

Матеріали та методи.

Вклад туризму в економіку країни може бути оцінений такими методами:

1. Валовий внутрішній продукт (ВВП): Туризм робить значний внесок у ВВП багатьох країн, надаючи робочі місця, сприяючи розвитку

інфраструктури та залучаючи інвестиції.

2. **Експорт:** Туризм може розглядатися як експорт послуг, оскільки іноземні туристи платять за різні послуги та товари, пов'язані з їхньою поїздкою, такі як готелі, транспорт, їжа тощо.

3. **Зайнятість:** Туризм є важливим джерелом робочих місць у різних галузях, пов'язаних із туризмом, таких як готельний бізнес, ресторани, транспорт тощо.

4. **Інвестиції:** Розвиток туризму може залучати інвестиції у різні галузі економіки, такі як будівництво, транспорт, ритейл і т.д.

Результати та обговорення.

Туризм має значний внесок в економіку багатьох країн, особливо тих, які мають розвинену туристичну інфраструктуру та привабливі туристичні пам'ятки.

Туризм відіграє важливу роль в економіці України. За даними Всесвітньої туристичної організації, у 2019 році Україна прийняла понад 14 мільйонів іноземних туристів, що становить близько 1,5% від світового туристичного потоку.

Туризм також робить значний внесок у ВВП країни, згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму, туризм становить близько 7% ВВП України. Туризм також має велике значення для зайнятості в Україні, надаючи роботу багатьом людям у готельному бізнесі, транспортній інфраструктурі та інших пов'язаних з туризмом галузях.

Проте, індустрія туризму в Україні зіткнулася з останніми викликами, такими як конфлікт на сході країни та пандемія COVID-19, які призвели до зниження туристичного потоку та прибутковості. У зв'язку з цим, уряд України активно працює над розвитком туризму, включаючи розвиток туристичної інфраструктури, покращення умов візового режиму та рекламу України як привабливого туристичного спрямування.

Висновки.

В цілому туризм може мати значний внесок в економіку країни, якщо уряд і бізнес сектор працюють разом, щоб створити сприятливе інвестиційне та ділове середовище, розвивати туристичну інфраструктуру та просувати свої туристичні пам'ятки. Однак, як і будь-яка інша галузь, туризм може зіткнутися з викликами, такими як економічні кризи, політичні конфлікти, природні катастрофи тощо, що може вплинути на його внесок у економіку країни.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/85.pdf

СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО РИНКУ

Батракова Тетяна Іванівна

к.е.н., доцент кафедри фінансів
банківської справи та страхування

Хмельковська Анна Василівна

студентка кафедри фінансів
банківської справи та страхування
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Міжнародний валютний ринок – це ринок, на якому учасники з усього світу купують та продають різні валюти. Серед учасників – банки, корпорації, центральні банки, фірми з управління інвестиціями, хедж-фонди, роздрібні форекс-брокери та інвестори.

Ціль роботи. Розглянути як міжнародний валютний ринок сприяє розвитку міжнародних торговельних відносин, забезпечує реалізацію міжнародних розрахункових операцій, сприяє формуванню валютних курсів.

Матеріали та методи. Методологічний фундамент дослідження становлять загальнотеоретичні та емпіричні методи дослідження.

Результати та обговорення. Міжнародний валютний ринок є найбільшим фінансовим ринком у світі, середній щоденний обсяг торгів якого складає 5 трлн дол. На цьому ринку транзакції відбуваються не на одній біржі, а у глобальній комп'ютерній мережі великих банків та брокерів з усього світу.

Найбільшими міжнародними валютними ринками вважають валютні ринки Лондона, Нью-Йорка, Франкфурта-на-Майні, Парижа, Цюриха, Токіо, Сінгапура, Гонконгу та ін. [2]

Важливою складовою валютного ринку є ринок єрвалюти. Єрвалюта це валюта, депонована за межами країни-емітента. Розвиток єрвалютного ринку розпочався з появи єрдоларів – доларів США, депонованих в Європі. Основними функціями ринку єрвалют є перерозподіл тимчасово вільних коштів між кредиторами і позичальниками та хеджування.

Рис 1. - Поділ міжнародного валютного ринка на сектори

Примітка: складено на основі [2]

Одним з найбільших валютних ринків сьогодні є міжнародний валютний ринок „FOREX”. Форекс не має конкретного місця торгівлі, як, наприклад, фондова біржа. Торівля відбувається за допомогою сучасних засобів зв'язку одночасно у сотнях банків у всьому світі. Оскільки у кожному часовому поясі знаходяться учасники ринку, що бажають купити чи продати валюту, то валютний ринок працює цілодобово, і обмін валюти не припиняється протягом всього робочого тижня. Оскільки економічні показники кожної країни-емітента відрізняються та змінюються, то це впливає на вартість валюти кожної країни і є 38 причиною змін валютних курсів. Поява ринку «FOREX» стала можливою внаслідок переходу від системи фіксованих валютних курсів до плаваючих валютних курсів у 70-х роках XX-го століття. Серед основних причин швидкого розвитку ринку «FOREX» називають його ліквідність, оперативність, низькі витрати для участі у торгах, використання кредитного плеча.

Основні гравці, які беруть участь у валютних ринках: [1]

- **Корпорації** виходять на ринок «FOREX», захистити свої міжнародні грошові перекази та іноземні прибутки. Наприклад, американська компанія, яка широко працює в Мексиці, може укласти форвардний контракт, який просто фіксує обмінний курс між доларом та мексиканським песо. Отже, коли настає час принести ці мексиканські прибутки додому, прибуток, зароблений у песо, не буде піддаватися несподіваним коливанням обмінного курсу. Натомість песо буде конвертовано в долари за попередньо встановленим

форвардним курсом. Компанії використовують форвардні операції як частину загальної стратегії управління ризиками, щоб запобігти впливу курсів валют на прибуток.

- **Уряди** можуть прагнути впливати на вартість своїх валют, що називається девальвацією, щоб сприяти збільшенню їх експорту або іноземних продажів. Центральний банк країни, який управляє грошовою масою країни, може вийти на ринок, щоб продати валюту країни. Коли обмінний курс знижується порівняно з іншими основними валютами, країна отримує вигоду від дешевшого експорту виключно завдяки обмінному курсу. [1]

Більшість валютних операцій припадає на міжбанківську торгівлю. Валютні курси є міжбанківськими, тобто курсами, які банки запитують один у одного. Діяльність міжбанківського ринку безпосередньо пов'язана із здійсненням валютних операцій. На нього припадає близько 90% обороту іноземної валюти.

Код валюти	Найменування	Курс (\$)	
036 AUD	1 австралійський долар	0,6768 +0.0017 +0.252 %	
124 CAD	1 канадський долар	0,7344 0.0000 0.000 %	
756 CHF	1 швейцарський франк	1,0683 +0.0037 +0.348 %	
156 CNY	10 китайських юанів женьмінбї	1,4476 -0.0002 -0.014 %	
978 EUR	1 Євро	1,0651 +0.0055 +0.519 %	
826 GBP	1 фунт стерлінгів Великобританії	1,2035 +0.0061 +0.509 %	
356 INR	100 індійських рупій	1,2238 0.0000 0.000 %	
392 JPY	100 японських єн	0,7361 +0.0024 +0.327 %	

Рис 2. - Котирування провідних світових валют (в доларах) на 4.03.2023

Примітка: складено на основі [3]

На міжнародних валютних ринках доларові курси провідних валют почали зростати. Вони склали: EUR – \$1,0651 за 1 Євро, GBP – \$1,2035 за 1 фунт стерлінгів Великобританії, CHF – \$1,0683 за 1 швейцарський франк, JP-\$0,7361 за 100 японських єн. [3]

За прогнозами Міжнародного валютного фонду, цього року третина світової економіки перебуватиме в рецесії. Зокрема, у 2023 році очікується

сповільнення темпів розвитку трьох найбільших економік – США, Європи та Китаю. Якщо додати Канаду та Мексику, ми охоплюємо більше половини торгових потоків США.

На ринку вже говорять про «під Китаю» у 2023 році, оскільки вперше за 40 років країна може розвиватися нижчими темпами, ніж світова економіка, обтяжена низьким зростанням населення, слабким ринком нерухомості, важкий борговий тягар, сплеск зараження COVID і, перш за все, повільне зростання експорту. Враховуючи такий прогноз, цілком ймовірно, що китайський уряд дозволить юаню знецінюватися швидше, ніж минулого року, щоб підтримати експорт (після 8% девальвації в 2022 році). Якщо цей сценарій реалізується, курс USD/CNY може досягти минулорічних максимумів і спрямуватися до 7,50 юаня за долар США.

У Європі після 2 років безперервної слабкості по відношенню до долара (девальвація на 22% до мінімуму порівняно з січнем 2021 року) євро відновив певні позиції в четвертому кварталі 2022 року. Проте очікується, що європейська економіка постраждає від енергетичної кризи та ввійде в рецесію режим цієї зими. Це змусило Європейську комісію прогнозувати апатичне зростання лише на 0,3% на рік вперед. Європейський центральний банк постійно відстає від Федерального резерву в монетарній політиці, і він також, швидше за все, загальмує нові підвищення раніше, ніж ФРС. Це не віщує нічого доброго для євро. Європейська валюта може відновити спадний тренд щодо долара і знову торгуватися нижче паритету (1 євро = 1 долар США).

З основних валют Великої сімки канадський долар найменше виграв від останньої слабкості долара (наприклад, повернув лише 25% втрачених за рік до жовтня порівняно з євро на 66%). З відношенням торгівлі до ВВП понад 60% (проти 25% у США) така відкрита економіка, як Канада, неминуче постраждає від глобального економічного спаду, який може знову послабити канадську валюту до 1,38 або навіть 1,40 проти долара США.

Мексиканський песо, з іншого боку, був помітно стабільним у 2022 році, оскільки Банк Мексики твердо повторив монетарну політику ФРС (тобто

підвищував ставки в унісон з ФРС). Зі співвідношенням торгівлі до ВВП навіть вище, ніж у Канади, Мексика є дуже відкритою економікою, і тому песо може постраждати від прогнозованого глобального економічного спаду, що підштовхне валюту значно вище 20 песо за долар.

Отже, міжнародний валютний ринок - це ринок, на якому учасники з усього світу купують і продають різні валюти. Учасниками є банки, корпорації, центральні банки, фірми з управління інвестиціями, хедж-фонди, роздрібні форекс-брокери та інвестори.

Існує багато змінних, які впливають на валюти, і ринок зазвичай реагує на несподівані події. Наприклад, рецесія в США (що змушує ФРС знизити ставки набагато швидше та швидше, ніж очікувалося), швидке вирішення кризи в Україні (збільшення євро за всіма напрямками) або стійка економіка Китаю.

Міжнародний валютний ринок важливий, оскільки він допомагає сприяти глобальним операціям, включаючи позики, інвестиції та глобальну торгівлю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фінансова енциклопедія. Міжнародний валютний ринок.
URL:<https://ua.nesrakonk.ru/international-currency-markets>.
2. Міжнародні фінанси. URL:[blob:https://web.telegram.org/f757223f-e3b7-44d8-b66f-7feea2530ba0](https://web.telegram.org/f757223f-e3b7-44d8-b66f-7feea2530ba0).
3. Мінфін. Міжнародний валютний ринок
URL:<https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/world/>
4. WSFSbank. Вплив долара на валютні ринки у 2023 році.
URL:<https://www.wsfsbank.com/help-guidance/knowledge-center/>

ПЕРВИННИЙ ТА ВТОРИННИЙ АВТОРИНОК УКРАЇНИ В 2022 РОЦІ

Волощук Віталій Сергійович

аспірант

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Питання, які стосуються українського первинного або вторинного авторинку у 2022 році, є доволі важливими з точки зору аналізу найважчого періоду для України за весь час незалежності. Руйнівна агресія Російської Федерації відчутно послабила українську економіку, знищуючи міста, промисловість, енергетичну інфраструктуру країни, але український народ, Збройні Сили, керівництво країни роблять все, аби Україна як суверенна держава продовжила свій розвиток у сучасному геополітичному просторі, у співпраці з прогресивними країнами Європи та світу.

Мета роботи. Проаналізувати стан первинного та вторинного авторинку України у 2022 році, визначивши проблеми та перспективи подальшого його розвитку.

Результати та обговорення. Авторинок країни витримав неймовірні випробування - війну, девальвацію, колапс енергетики та логістики, однак в таких умовах не впав, і навіть продемонстрував нові тенденції розвитку.

Війна спричинила величезні збитки кожному українцю, значно впала платоспроможність, однак наші люди незламні, витримують і долають надзвичайно важкі обставини, продовжують жити і купувати автомобілі. В перші тижні повномасштабного вторгнення Росії автомобіль був надзвичайно важливим засобом пересування, так як мобільність в умовах війни була ускладнена. Тільки власний автотранспорт мав можливість впоратися з величезним трафіком на дорогах країни. Однак, традиційно склалося, що через економічні причини вторинний ринок в Україні значно перевищує продаж нових автомобілів.

Голова Інституту досліджень авторинку С. Бучацький вважає, що з

початку повномасштабного вторгнення Росії, українці масово відмовляються від купівлі російських марок автомобілів, надаючи перевагу європейським. «По-перше, це моральний аспект. Люди не хочуть мати нічого спільного з Радянським Союзом, з Росією. По-друге, більшість запчастин до таких автомобілів виготовляли й постачали з Росії, а оскільки у нас з країною-терористом заборонена будь-яка торгівля, то обслуговування таких автівок вже не буде простим і дешевим, як це було раніше. І плюс, зрозуміло, що ці машини ненадійні, вони не такі якісні, як європейські аналоги», - зазначив експерт [1].

Позитивним державним рішенням для українського споживача стала можливість у 2022 році скористатися нульовим розмитненням при купівлі автотранспорту європейського виробництва. Щодо первинного авторинку, то, згідно статистики Укравтопрому, «за весь 2022 рік в Україну було імпортовано 412,9 тис. легкових автомобілів, загальна митна вартість яких склала майже \$3 млрд. Відносно 2021 року кількість ввезених машин зменшилась на 38%, а їх митна вартість на третину. Частка нових автомобілів в імпорті 2022 року становила 10%» [3]. Проаналізувавши транспортний реєстр Міністерства внутрішніх справ, платформа для роботи з відкритими даними Opendatabot повідомила: «Україна ввезла 944 100 автомобілів за 2021 рік, що на 58% більше, ніж за попередній рік з цифрою в 598 986» [4]. Найбільшим постачальником легкових машин в Україну стала Німеччина. Так, «за рік з ФРН було ввезено понад 142,5 тис. авто. на суму \$729,3 млн. На другому місці - Франція – 41,1 тис. шт. (\$131,5). Третьою за кількістю авто була Японія – 34 тис. шт. Однак, митна вартість японського імпорту становила майже \$377 млн. Четвертий результат у США – 33,9 тис. авто на \$468 млн. Замикає лідерську п'ятірку Польща з результатом 26 тис. легкових авто (\$172 млн)» [3].

Розглянемо головні події 2022 року, які вплинули на динаміку первинного і вторинного авторинку. По перше, весь світ і Україна, в тому числі, пережила пандемію коронавірусу, який тривав і на початку 2022 року. Негативні наслідки були відчутні у всьому світі через економічні кризи різного ступеня та

зростаючий дефіцит автомобілів за кордоном.

24 лютого 2022 року закарбувалося ганебним повномасштабним вторгненням Росії в Україну. Пріоритетом у людей було збереження життя та своєї родини, мобільність в переміщенні до найбільш безпечних місць, тому покупка навіть вживаних автомобілів для цих цілей активізувала вторинний авторинок.

Військова агресія Росії зупинила роботу морських портів, що спричинило зменшення імпорту автомобілів зі США, ускладнилася та подорожчала логістика доставки. Знадобився певний час, аби нормалізувалася ситуація, налагодилися нові шляхи через порти європейських країн. «Протягом 2022 року «американці» встигли майже зникнути з українського авторинку та знову повернутися туди, відновивши свої попередні позиції» [5].

Важливою складовою, яка вплинула на стан авторинку України в 2022 р. була зміна курсу валют двічі протягом року, що призвело до зниження купівельної спроможності, оскільки заробітні плати українці отримують у гривнях, а ціни на автомобілі залишилися незмінними, як наслідок, машини стали менш доступними.

Вже наголошувалося, що уряд України дозволив нульове розмитнення, що відновило активність на авторинку та задовільнило потреби в автомобілях. «За три місяці дії закону український автопарк поповнився на понад 200 тисяч легковиків, з яких 78% були в діапазоні митної вартості до \$5 тисяч» [5]. Таке політичне рішення дало можливість допомогти людям, які втратили свої автівки із-за збройної агресії РФ, придбати доволі недорого машину, зазвичай таку, яка була вже у вживанні. Нульове розмитнення мало ще одну мету - здешевити закупівлю волонтерами автомобілів для Збройних Сил України. «Побічним результатом стало зростання середнього віку авто, що ввозиться в Україну аж на 2 роки. Так, середній вік ввезених в 2022 в Україну авто сягнув 12,3 років. Це найвищий показник за останні 10 років. У 2022 році 67% ввезених уживаних машин старше 10 років» [6]. Найбільш популярними у продажі в 2022 р. були Volkswagen, Renault, Ford. Українці надавали перевагу VOLKSWAGEN PASSAT,

VOLKSWAGEN GOLF та SKODA OCTAVIA.

Паливна криза, яка виникла також внаслідок військової агресії Росії, спричинила дефіцит пального та його значне подорожчання. Це призвело до того, що український споживач більшу увагу почав звертати на електромобілі, зменшилася зацікавленість у дизельних машинах. Однак, після нормалізації ситуації з паливом, хоча всі види пального значно зросли у ціні, не зменшилася активність купівлі автомобілів.

Скасування «нульового» розмитнення сприяло тому, що митні платежі на імпорту скоротили обсяги ввезення авто із-за кордону в 7 разів. Зважаючи на те, що потреба в автомобілях у українців велика, активізується внутрішній авторинок. «Його частка зросла з 58,9% в листопаді-2021 до 81,5% у листопаді 2022, а частка імпорту відповідно скоротилася з 41,1% до 18,5%» [5].

Пандемія коронавірусу з 2020 року спричинила вимушений застій у виробництві нових машин, що негативно вплинуло на появу дефіциту автомобілів у Європі. «Значна частина європейців почала надавати перевагу вживаним автомобілям, обираючи мобільність «сьогодні на сьогодні». В результаті, вживані авто за кордоном дорожчають, та, відповідно, стають менш доступними для українців, які бажають придбати там машину. Вкупі з поверненням досить високих митних платежів, котрі нараховуються у валюті, окремі моделі авто з пробігом можуть коштувати в Україні дешевше, ніж за кордоном. Схожий процес відбувається і в Україні: продажі «майже нових» авто віком до 3 років перевищили продажі нових легковиків» [5].

Авторинок активно відреагував на суттєве зростання імпорту вживаних сідлових тягачів з Європи та напівпричепів до них. Це пов'язано із зміною логістичних шляхів, так як абсолютна більшість товарів в імпорті та експорті на сьогоднішній день перевозиться виключно автомобільним транспортом. Великий попит на перевезення викликав дефіцит транспортних засобів, так як колишнього автопарку в Україні не існує.

Енергетична інфраструктура України під постійним прицілом терористичних атак Росії вже другий рік задля масового занурення країни в

темряву та холод. Однак, марення російських терористів невинуваті, українці відбудовують пошкоджені об'єкти, відновлюють подачу електроенергії. Це впливає і на подальші активні покупки нових та вживаних автомобілів з електрозарядкою. «Враховуючи вкрай низький (як для Європи) рівень автомобілізації в Україні, а це приблизно 260 авто на 1000 населення (при середньому показнику в ЄС 600 авто/1000 громадян), потенційний попит на автомобілі усіх сегментів залишатиметься високим ще досить довго» [5].

Найявні сподівання всіх українців на те, що 2023 рік принесе довгоочікувану перемогу, а разом з тим – відбудову вільної України, активний розвиток економіки, пожвавлення автомобільного ринку. Однак, на 2022 рік припала найбільша криза авторинку в частині купівлі нових автомобілів. Згідно статистичних даних профільної асоціації «Укравтопром» «в Україні зареєстрували 37 890 нових легкових автомобілів. Глибина падіння ринку вражає: 63% відносно 2021 року. Щось подібне було лише під час глобальної світової кризи 2008 року. Проте, навіть у 2009-2010 роках кількість нових реєстрацій не опускалася нижче 170 тис. автомобілів на рік» [2]. Найпроблемнішим був березень 2022 року, «коли в Україні зареєстрували лише 546 нових авто. Для порівняння: за аналогічний місяць 2021 року ця цифра становила 9 тис» [2]. Наступні місяці (квітень, червень) були пасивними в плані продажу нових автомобілей не лише із-за військових дій, а й запровадження нульового розмитнення для авто, яке перебрало на себе значну кількість потенційних покупців. «У найбільш активні місяці використання українцями податкових послаблень, які дозволяли ввозити з-за кордону авто без сплати мита й інших зборів, кількість імпортованих машин досягала 80 тис. на місяць. Це у 2,5 разу більше, ніж у мирні часи» [2].

Глава Інституту досліджень авторинку С.Бучацький вважає, що «основний фактор «швидкості» ринку нових авто – купівельна спроможність громадян і бізнесу. Ціновий пік масмаркету вживаних легкових авто перебуває біля позначки 5 тисяч доларів, закінчується – біля 10 тисяч доларів. Це і є індикатор справжніх можливостей населення щодо купівлі транспорту за власні

гроші. Пропозиція нових бюджетних авто починається з 15-20 тисяч доларів. Інші, класом вище, ще дорожчі» [1]. Щоб український споживач купував більше нових автомобілів, необхідне зростання їх доходів або кредитування чи лізинг. Також важливою складовою можливості придбання авто українцями повинні бути «посильні відсотки за користування кредитом, прийнятні ціни на страхування та сервісне обслуговування на дилерських СТО» - каже С. Бучацький [1]. Отже, для того, щоб зростали доходи чи бізнес пропонував доступні умови кредитування, необхідна важлива умова – це фінансова стабільність в країні, що на даний момент є неможливим.

Перемога у війні неминуче забезпечить перспективи розвитку для України. Є обґрунтоване припущення, що Україна стане привабливою для розміщення заводів як повного циклу виготовлення автомобілів, так і запчастин. Умовою цього мають бути стабільність, юридична прозорість, впевненість у прибутковості інвестицій. Показовим є приклад Словаччини, де концерн Volkswagen AG збудував завод з виробництва автомобілів, створивши нові робочі місця, збільшивши сплату податків, стимулюючи розвиток економіки. Теоретично, такі перспективи реальні й для України.

Отже, можна спрогнозувати, що найближчим часом основними постачальниками вживаних авто залишаться країни Європейського Союзу. «Частка автомобілів з країн Америки зафіксується на «довоєнному» рівні 25-35% від загальної кількості, проте їх середня вартість буде вищою, а привозитимуть звідти, в основному, авто віком до 5 років. Ринок нових автомобілів зростатиме повільніше. Об'єми продажів можуть складати від 3 до 5 тисяч нових автомобілів в місяць. Їх збільшення напряму залежатиме від наявності програм фінансової підтримки — кредитування та лізингу на вигідних умовах» [5].

Висновки. Звісно, повоєнне відновлення постраждалих регіонів України буде потребувати великої кількості транспортних засобів. Однак, на сьогодні ріст даного сегменту ринку гальмується низькою купівельною спроможністю українців, а діючі правила ввезення вживаних автомобілів роблять масовий

імпорт економічно не вигідним. У той же час, автомобільна галузь здатна стати локомотивом економічного відродження держави.

ДЖЕРЕЛА

1. Авторинок в Україні. Як змінилась ситуація після повномасштабного вторгнення та які прогнози на 2023 рік. - [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/355976-avtorinok-v-ukraini-ak-zminilas-situacia-pisla-povnomasstabnogo-vtorgnenna-ta-aki-prognozi-na-2023-rik/>

2. Закриті порти, паливна криза і "курсіві гойдалки": що сталося з українським авторинком за рік- [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/9/695768/>

3. Імпорт легкових автомобілів у 2022 році суттєво зменшився- [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://ukrautoprom.com.ua/import-legkovyih-avtomobiliv-u-2022-roczy-suttyevo-zmenshyvsya>

4. Україна збільшила імпорт автомобілів у півтора рази- [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу:

<https://www.unian.ua/economics/transport/ukrajina-zbilshila-import-avtomobiliv-u-pivtora-razi-novini-ukrajina-11708065.html>

5. Український авторинок: аналіз 2022 року та прогноз на 2023- [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://autoporady.com/ukrayinskyj-avtorynok-analiz-2022-roku-ta-prognoz-na-2023/>

6. У 2022 році в Україну було ввезено 534 866 автомобілів- [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://autoconsulting.ua/article.php?sid=53048>

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Воронкова Олена

д.е.н., професор

Державна аудиторська служба України

м. Київ, Україна

Вступ. Ефективне функціонування системи управління публічними фінансами, як і системи публічного управління загалом, є одним із ключових чинників забезпечення сталого розвитку демократичних держав. Дієва система управління публічними фінансами забезпечує фінансову базу для реалізації державних цілей на основі раціонального акумулювання та розподілу публічних коштів й ефективного контролю їхнього руху. Тому в умовах демократії особливої актуальності набуває питання підвищення прозорості та ефективності діяльності центральних та місцевих органів влади, а також суб'єктів господарювання державної та комунальної форми власності в аспекті використання ними публічних ресурсів та контролю за цим процесом. Адже ефективна система державного фінансового контролю за управлінням та використанням публічних коштів є дієвим інструментом забезпечення фінансової стабільності й економічної безпеки держави, досягнення нею стратегічних цілей, результативності державної політики, підвищення добробуту населення тощо.

Метою роботи є огляд актуального стану системи державного фінансового контролю та окреслення напрямів її удосконалення.

Матеріали та методи. За результатами аналізу практики реалізації державного фінансового контролю можна констатувати, що фактично в Україні діє комбінована система державного фінансового контролю, яка поєднує в собі елементи парламентської та урядової систем (рис. 1). Відповідно до законодавства України ключовими ланками цієї системи є державний зовнішній фінансовий контроль (аудит), який здійснює Рахункова палата за

дорученням Верховної Ради України (парламентський контроль), державний фінансовий контроль, який здійснює Держаудитслужба, уповноважена Урядом реалізовувати державну політику у сфері державного фінансового контролю (урядовий контроль), та державний внутрішній фінансовий контроль (відомчий контроль), який здійснюється розпорядниками бюджетних коштів. Основним призначенням усіх ланок державного фінансового контролю є захист фінансових інтересів держави. В Україні дотримання фінансово-бюджетної дисципліни в умовах хронічного дефіциту державних коштів є надзвичайно актуальним завданням з огляду на значні розміри фінансово-бюджетних правопорушень та дію воєнного стану.

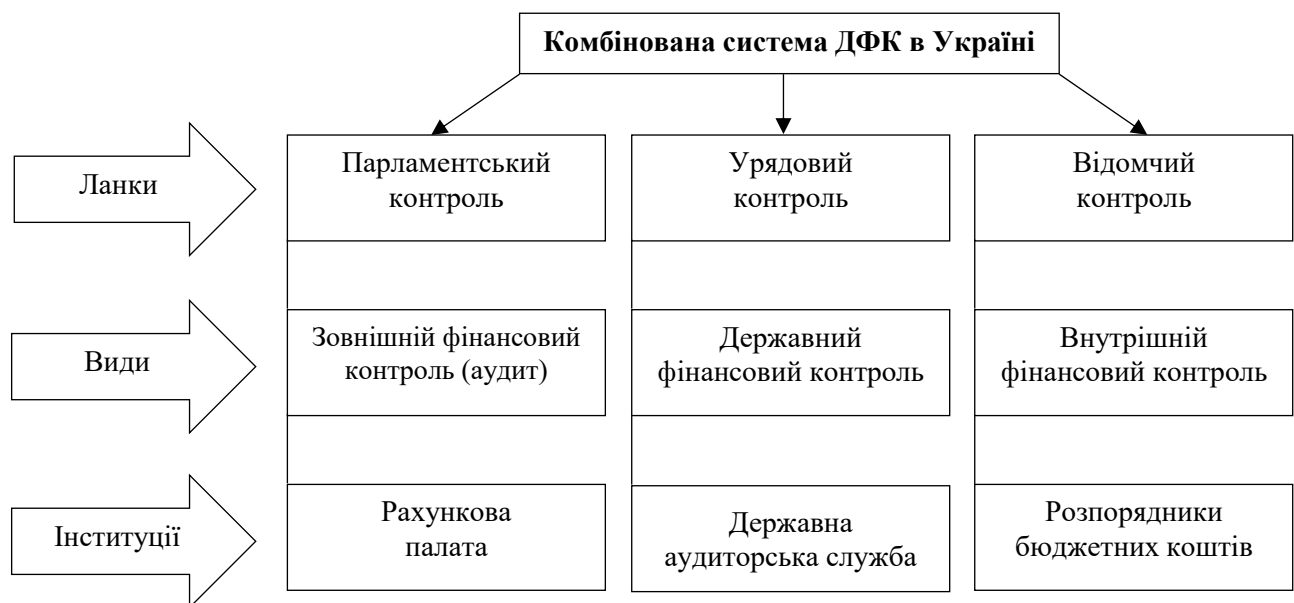

Рис. 1. Комбінована система державного фінансового контролю в Україні

Джерело: власна розробка

Вирішення завдань, що виникають у процесі здійснення державного фінансового контролю щодо запобігання фінансовим правопорушенням і зловживанням, потребує ефективної взаємодії всіх ланок системи державного фінансового контролю з метою обміну інформацією про ризики в діяльності підконтрольних установ, координації планування та проведення заходів контролю, а також обміну позитивним досвідом. Ми підтримуємо думку про те, що «необхідною умовою системності ДФК є ефективна законодавча база, яка б

забезпечувала її законність і цілісність, чітко визначала взаємозв'язок усіх елементів її системи» [4, с. 47].

Тому для забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю як єдиного ефективного механізму необхідно розробити та прийняти концептуальний законодавчий акт щодо функціонування єдиної системи державного фінансового контролю з урахуванням міжнародних стандартів та передового досвіду ЄС. Перш за все цей закон має дати визначення державного фінансового контролю та системи державного фінансового контролю, а також визначити суб'єкти, об'єкти, завдання, принципи, форми, види, методи державного фінансового контролю. Новий закон має чітко розмежувати повноваження різних контролюючих органів відповідно до їх компетенції та водночас регламентувати порядок їх взаємодії та обміну інформацією між ними.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, констатуємо, що вирішення завдань, які постають у процесі удосконалення державної політики у сфері державного фінансового контролю потребує подальшої модернізації вітчизняної системи державного фінансового контролю шляхом налагодження ефективної взаємодії всіх її ланок. З огляду на те, що наразі в Україні діє система відносно самостійних органів державного фінансового контролю, то утворення єдиного координаційного та методологічного центру цієї системи є актуальним питанням і потребує законодавчої регламентації. Для цього необхідно прийняти концептуальний законодавчий акт щодо функціонування єдиної системи державного фінансового контролю для унормування відповідного понятійного апарату, чіткого розподілу повноважень органів контролю, встановлення дієвого механізму співпраці та обміну інформацією між ними, причому із врахуванням кращої міжнародної практики та відповідних положень законодавства ЄС. Прийняття цього закону призведе до подальшого вдосконалення нормативно-правового, організаційного та методичного забезпечення процесу державного фінансового контролю та модернізації його системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січня 1993 р. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>
4. Владімірова Н. П. Напрями реформування державного фінансового контролю задля забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №16. С. 46–52.

ОСОБЛИВОСТІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ КОМПАНІЄЮ

Кобченко Андрій Андрійович

старший викладач

Казарян Валерія Артурівна

Студент

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. Управління ризиками, певно, ніколи не було таким важливим, як зараз, в епоху постійних змін. Ризики, з якими стикаються сучасні організації, ускладнилися через швидкі темпи глобалізації. Постійно з'являються нові ризики, часто пов'язані з поширеним використанням цифрових технологій. Експерти з ризиків назвали зміну клімату «множником загрози».

Концепція управління ризиками бере свій початок у сфері страхування. З роками вона набула значення як важлива функція управління. В основному він складається з певних процесів, спрямованих на пом'якшення збитків бізнесу. Жодна організація не може повністю усунути ризики, але підготуватися до них точно можливо.

Оскільки світ продовжує рахуватися з цими кризами, компанії та їхні ради директорів по-новому дивляться на свої програми управління ризиками. Вони переоцінюють свій ризик і перевіряють процеси ризику. Вони переглядають, хто має бути залучений до управління ризиками. Компанії, які зараз використовують реактивний підхід до управління ризиками – захист від минулих ризиків і зміна практики після того, як новий ризик заподіює шкоду, розглядають конкурентні переваги більш проактивного підходу. Існує підвищений інтерес до підтримки стійкості, стійкості та гнучкості підприємства.

Ціль роботи. Обґрунтувати особливості та важливість процесу управління ризиками в компанії.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Були застосовані методи спостереження, порівняння, синтезу та аналізу, завдяки яким було досліджено теоретичну основу ризик-менеджменту, особливості та етапи управління ризиками в компанії. Використання системного і функціонального методів дозволило виконати аналіз переваг системи управління ризиками. Завдяки гіпотетичному методу було спрогнозовано проблеми, з якими в процесі можуть зіткнутись компанії.

Проблеми сутності та важливості ризик-менеджменту висвітлені в наукових працях українських науковців, зокрема Дуднева Ю. Е., Антипцева О. Ю., Обиденнова Т. С., Сосновська О., Деденко Л., Федулова І. В.

Результати обговорення. Управління ризиками – це процес виявлення, оцінки та контролю загроз для капіталу та доходів організації. Ці ризики виникають із різних джерел, включаючи фінансову невизначеність, юридичні зобов'язання, технологічні проблеми, помилки стратегічного управління, аварії та стихійні лиха [1].

Успішна програма управління ризиками допомагає організації розглянути весь спектр ризиків, з якими вона стикається. Управління ризиками також вивчає взаємозв'язок між ризиками та каскадним впливом, який вони можуть мати на стратегічні цілі організації.

Цей цілісний підхід до управління ризиками іноді описують як корпоративне управління ризиками через його акцент на передбаченні та розумінні ризиків у всій організації. Окрім фокусування на внутрішніх і зовнішніх загрозах, управління ризиками підприємства (ERM) наголошує на важливості управління позитивними ризиками. Позитивні ризики – це можливості, які можуть збільшити цінність бізнесу або, навпаки, завдати шкоди організації, якщо не скористатися ними. Дійсно, метою будь-якої програми управління ризиками є не усунення всіх ризиків, а збереження та збільшення вартості підприємства шляхом прийняття розумних рішень щодо ризику [1].

Управління ризиками включає наступні п'ять ключових етапів [2]:

1. Встановлення контексту

Перш ніж мати справу з ризиками, менеджери повинні вміти їх чітко розуміти та ідентифікувати. Для цього їм спочатку потрібно зрозуміти контекст, у якому виникають ризики.

Іншими словами, менеджери повинні визначити, в якому середовищі працює їхній бізнес і які ризики можуть виникнути в цьому. Вони також повинні знати про функції, цілі та основні види діяльності своєї організації.

2. Виявлення втрати

Після розуміння контексту менеджери повинні перерахувати всі можливі ризики, які можуть виникнути. Це залежатиме від характеру діяльності організації, її середовища тощо. Наприклад, компанія, що виробляє хімічні речовини, може зіткнутися з ризиком витоку з її виробничих підрозділів.

Ризики можуть бути чотирьох видів.

По-перше, фізичні ризики – це ризики, пов'язані з фізичними (матеріальними) активами організації та факторами навколишнього середовища.

По-друге, фінансові ризики включають витрати на страхування, відшкодування збитків, позики, податки тощо.

По-третє, ризики також можуть бути етичними, якщо вони включають шкоду природі, переконань чи репутації.

Нарешті, також можуть бути юридичні ризики, які виникають через закони та нормативні акти.

3. Аналіз та оцінка ризиків

Кожна організація стикається з кількома видами ризиків, але ймовірність їх появи різна в кожному випадку. Менеджери повинні аналізувати кожен можливий ризик окремо та оцінювати шанси його виникнення. Це пояснюється тим, що вони повинні надавати більшого значення серйозним ризикам, ніж менш серйозним.

Бізнес часто несе фінансові витрати для пом'якшення ризиків. Наприклад, сплата страхової премії, витрати на найм персоналу охорони тощо.

Чим більша ймовірність виникнення ризику, тим більшою буде вартість його пом'якшення. Аналіз ризиків, таким чином, допомагає усвідомити, наскільки дорогою буде підготовка до ризику.

Менеджери можуть скористатися допомогою «шкали ймовірності», щоб визначити ймовірність виникнення ризиків. Ця шкала в основному класифікує ризики за ймовірністю їх спричинення збитків. З цією метою вони навіть можуть класифікувати ризики за пріоритетами.

4. Лікування ризиків

Після виявлення та аналізу ризиків менеджери повинні далі їх лікувати. Цей процес може включати повне уникнення ризиків. Крім того, також можна зменшити можливий вплив ризику.

Наприклад, фабрика може застосувати заходи безпеки та обладнання, щоб запобігти травмам своїх працівників.

Можна навіть передати ризики іншим особам. Цей процес включає використання контрактів і повідомлень для перекладу будь-якої можливої відповідальності на інших.

Наприклад, торгові центри часто перекладають відповідальність за припарковані транспортні засоби на їхніх власників у разі виникнення будь-яких пошкоджень.

5. Моніторинг і аналіз ризиків

Моніторинг і аналіз ризиків є безперервним процесом. Керівники повинні постійно перевіряти ймовірність виникнення ризиків. Вони також повинні регулярно стежити за своїми стратегіями запобігання ризикам. Цей крок важливий, оскільки ризики неминучі та ніколи не залишаються статичними.

Ефективне управління ризиками, які можуть мати негативний або позитивний вплив на капітал і прибутки, приносить багато переваг.

Переваги управління ризиками включають наступне [3]:

- підвищення обізнаності про ризики в організації;
- більше впевненості в організаційних цілях і цілях, оскільки ризик враховується в стратегії;

- краща та ефективніша відповідність регуляторним та внутрішнім комплаєнс-мандатам, оскільки відповідність скоординована;
- покращення операційної ефективності завдяки більш послідовному застосуванню процесів ризику та контролю;
- покращення безпеки на робочому місці для співробітників і клієнтів; і
- конкурентний диференціатор на ринку.

Нижче наведено деякі проблеми, з якими слід очікувати зіткнення в процесі управління ризиками:

- Спочатку витрати зростають, оскільки програми управління ризиками можуть потребувати дорогого програмного забезпечення та послуг.
- Посилений акцент на управлінні також вимагає від бізнес-підрозділів вкладати час і гроші, щоб відповідати вимогам.
- Досягнення консенсусу щодо серйозності ризику та способів його лікування може бути важкою та суперечливою справою, яка іноді призводить до паралічу аналізу ризику.
- Важко продемонструвати цінність управління ризиками керівникам, не маючи можливості назвати їм точні цифри.

Висновки. Таким чином, програма управління ризиками повинна бути переплетена з організаційною стратегією. Щоб зв'язати їх, керівники управління ризиками повинні спочатку визначити схильність організації до ризику, тобто обсяг ризику, який вона готова прийняти для реалізації своїх цілей.

Величезне завдання полягає в тому, щоб потім визначити, які ризики вписуються в ризик-апетит організації, а які потребують додаткового контролю та дій, перш ніж вони стануть прийнятними. Деякі ризики будуть прийняті без жодних додаткових дій. Інші будуть пом'якшені, спільні з ними або передані іншій стороні, або взагалі уникатимуть.

Кожна організація стикається з ризиком несподіваних, шкідливих подій, які можуть коштувати їй грошей або призвести до її закриття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дуднєва Ю. Е., Антипцева О. Ю., Обиденнова Т. С. Ризик менеджмент: інтегрований підхід до організації. *Економіка і суспільство*. 2019 р. с. 229-236.
2. Сосновська О., Деденко Л. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(3). 2019 р. с. 70-79.
3. Федулова І. В. Стратегія ризик-менеджменту. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку, 1(1). 2019 р. с. 64-73.

МІЖНАРОДНА ОФШОРИЗАЦІЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кучеренко Олег Володимирович

Студент

Науковий керівник:

Артюх Оксана Валентинівна

д.е.н., професор

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Глобалізаційні процеси спричинюють появу такого феномену, як офшоризація. Поява офшорних зон стало складовою частиною світового господарства і світову економіку зараз важко уявити без функціонування офшорних зон, що використовуються бізнесом для зменшення податків, легалізації грошей через тіньові схеми, максимізації свого прибутку, захисту власного капіталу тощо. Але для держави офшоризація економіки обумовлює уповільнення економічного розвитку та створює перешкоди процесам, що спрямовані на розвиток добробуту держави. Тому можна сказати, що офшоризація призводить не тільки до негативних економічних наслідків, а й соціальних, тому що зумовлює втрату податкових надходжень до бюджету, обмежує фінансові можливості щодо фінансування закладів освіти, культури здоров'я та інших видатків соціального призначення.

Мета роботи. Метою дослідження є з'ясування суті офшоризації світової економіки, а також дослідження масштабів та тенденцій міжнародної офшоризації.

Матеріали та методи. Під час дослідження вивчалися нормативно-правові документи, наукові праці, матеріали наукових конференцій за означеною тематикою та були використані такі методи, як: порівняння, пояснення, спостереження.

Результати та обговорення. Використання офшорних схем існували завжди, цьому явищу стільки ж років, як і самим грошам, як і в стародавні часи

люди всіма способами ухилялися від повної сплати податків, зборів як і зараз. Перші хто почали використовувати цю схему, були греки, коли в Афінах ввели 2% податку на імпорт та експорт. Грецькі торговці почали робити об'їзди, щоб уникнути сплати цих зборів, знайшовши прихисток для своїх капіталів у сусідніх маленьких островах. Через століття вкінці 20-х років двадцятого століття, Панама першою прийняла закон про офшори і зареєструвала першу офшорну компанію.

Офшорна зона (у перекладі з англійської off shore - «поза берегом») найчастіше, країни, де немає обміну інформацією, відсутній податок як такий або існує номінальний податок, а операції непрозорі [1]. До основних характеристик офшорних зон відносять низькі або нульові ставки податку на певні види доходу та капіталу, це дає змогу створити сприятливе середовище для підприємців. Банківська та комерційна таємниця, лояльність державного регулювання. В свою чергу відсутність валютного контролю, дає можливість як і легко перерахувати гроші в офшор, так і забрати їх звідти. Крім того, більшість офшорних зон має відносно прості вимоги по ліцензуванню і регулюванню фінансових компаній і інших фірм.

Аналізуючи вищезазначене, можна сказати, що головною передумовою виникнення офшорних зон стало зміни у податковому законодавстві країн у напрямку посилення фіскальної функції оподаткування. Якщо брати до уваги малі країни, то для них це стало майже єдиною можливістю розвитку, оскільки більшість класичних офшорів це острови, які не мають достатньо території та інших природних багатств для розвитку виробництва, певних галузей та економіки в цілому.

У 2023 році, за експертними оцінками, у світі існує близько 100 офшорних зон за загальним визначенням (податкові пільги) і близько 40 за класичним визначенням нульового оподаткування. В останньому випадку місцевий податок абсолютно відсутній – ні задумом, ні за замовчуванням. Багато з цих країн просто ніколи не запроваджували жодних податків, тому ви не можете говорити про «податкові стимули» так само, як про «відсутність

оподаткування». Крім того, такі зони пропонують високий рівень конфіденційності без наявності публічного реєстру компаній і бенефіціарних власників (або його наявності в закритій версії) [2].

На сьогоднішній день глобальні процеси офшоризації поглинули майже всі країни. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) світ щороку через офшорні зони втрачає близько 20 трлн доларів США, що в середньому дорівнює 10% економіки країн [3]. Саме тому сучасний офшоринг – це дуже суперечливе явище, що має позитивні та негативні сторони (табл. 1).

Таблиця 1

Наслідки функціонування офшорних зон на стан світової економіки

Позитивні сторони	Негативні сторони
Підвищення рівня економічного розвитку депресивних територій шляхом їх трансформації в офшорні зони	Втрата дохідної частини бюджету окремими державами внаслідок спрямування коштів в офшорні зони
Зниження рівня інвестиційного ризику	Дестабілізація світової економіки
Зниження загального рівня податкового навантаження	Невиправдано великі обсяги вкладення коштів в офшори
Сприяння розвитку фінансових ринків	Виникнення значної похибки під час створення економічних прогнозів
Створення передумов для зростання та диверсифікації інвестицій	Недобросовісна податкова конкуренція

Джерело: складено за [4]

Узагальнюючі наукові ставлення щодо деофшоризації світової економіки, можна виділити такі основні заходи , як:

- покращання правової системи;
- підвищення ролі фінансових і кредитних установ у боротьбі з відмиванням грошей;
- активізація міжнародного співробітництва в галузі запобігання відмивання капіталів.

- удосконалення оподаткування компаній цифрового сектору;
- забезпечення відповідності порядку ціноутворення та порядку створення вартості.

Висновки. Отже, офшорний бізнес на сьогоднішній день займає досить вагоме становище у світовому господарстві. Офшорні зони залучають клієнтів сприятливим валютно-фінансовим контролем, високим рівнем банківської і комерційної секретності, пільговим податковим і зовнішньоторговельним законодавством. Пільговий податковий клімат або наявність безподаткового статусу стимулює створення так званих офшорних компаній. Офшорні юрисдикції приносять масу переваг. Однак ухилення від цих переваг призводить до погіршення репутації офшорних країн. Офшорні юрисдикції часто асоціюються з ухиленням від сплати податків, відмиванням грошей та іншими негативними явищами. На сьогоднішній день проблеми у сфері легалізації отриманих незаконним шляхом доходів через офшорні юрисдикції залишаються актуальними та потребують подальших досліджень з метою їх радикального вирішення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Top 10 Offshore Tax Havens in the Caribbean// J.B.Maverick. URL : <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/100715/top-10-caribbean-tax-havens.asp#toc-barbados>
2. Corporate Tax Haven Index – 2021 Results / Tax Justice Network. URL : <https://cthi.taxjustice.net/en/>.
3. InternationalWealth/Offshore Islands, Countries, Territories, and Lists 2023. URL: <https://internationalwealth.info/en/offshores/offshore-islands-countries-territories-and-lists/#3>
4. Кондрат І. Ю., Папірник С. Є. Офшорні фінансові центри: особливості функціонування та вплив на вітчизняну й світову економіку. *Економіка та суспільство*. Вип. №37, 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1227/1182>

МОДЕЛІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Мазур Дмитро Васильович

к.е.н., доцент

Мазур Олександр Васильович

к.е.н., доцент

Університет ринкових відносин

м. Київ, Україна

Мазур Галина Олександрівна

к.е.н., доцент

Міжнародна академія управління персоналом

м. Вінниця, Україна

Вступ. У своєму становленні та подальшому розвитку наука і практика управління персоналом поступово переходила від використання виключно технократичного підходу до використання гуманістичного [1, с. 96]. Відбувалося усвідомлення того факту, що людина, будучи частиною соціально економічної системи організації, виступає її особливим об'єктом управління. Зміни, що відбуваються в системі виробничих відносин, гуманізація управлінських процесів не тільки змінили цільові установки та пріоритети підприємства, а й зажадали забезпечення взаємної узгодженості прийнятих керівництвом організації рішень з її колективом.

Досить тривалий час використовувалася обмежена за своєю суттю практика «роботи з кадрами», яка була здатна бути результативною лише в умовах повної зайнятості на ринку та передбачуваності економіки конкретного підприємства, а також при використанні жорстких організаційних структур.

Сьогодні дана практика не здатна підтримувати ефективний розвиток підприємства. З огляду на значимість проблеми системи управління персоналом досліджувались такими вченими економістами, як С. Н. Апенько, М. Армстронга, Ю. Базарової, Л. В. Балабанової, В. В. Безсмертної, Н. П. Беяцкого, А. А. Бердник, Л. М. Григор'єва, В. І. Дериховської, П. Ф. Друкера, О. П. Єлець та інших.

Ціль роботи: вивчення моделі системи управління персоналом.

Матеріали та методи. Потрібні нові моделі управління, що націлені на: створення умов для безперервного розвитку організації на основі розвитку її персоналу; використання варіативних мотиваційних програм, що залежать не тільки від поточної (оперативної) результативності конкретного працівника, але і враховують колективний характер праці при активному делегуванні повноважень працівникам в частині прийняття управлінських рішень;

формування нових організаційних цінностей, норм, установок; гнучкі організаційні структури, що дозволяють найбільш ефективно використовувати творчий потенціал «людських ресурсів» підприємства, підвищувати їх активність, формувати навички самолідерства.

Одночасно неможливо ігнорувати процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві. Підвищення якості життя, що виражається насамперед у зростанні рівня задоволеності різноманітних як матеріальних, так і духовних потреб, позначається і на виробничій сфері. Працівник не просто позиціонує себе як частину системи, але усвідомлює себе як особистість. В таких умовах неможливо мотивувати персонал без урахування вимог до якості трудового життя з боку працівника.

Результати та обговорення. Необхідно враховувати, що сучасна теорія та практика управління виділяє три основні рівні управління персоналом на підприємстві: стратегічний, тактичний, оперативний. Таким чином, моделюючи систему управління персоналом, необхідно не тільки враховувати поточні аспекти управління, але і забезпечувати стратегічну орієнтацію як діяльності організації, так і інтересів працівника.

Стратегічний рівень спрямований на підвищення готовності організації до конкуренції, її інвестиційної привабливості, підтримку ділової стратегії підприємства [2, с. 19].

Тактичний рівень, на думку більшості авторів, визначає принципи та інструменти роботи з кадрами, виходячи не тільки із загальної стратегії управління персоналом, але і з урахуванням що стоять перед підприємством

поточних завдань.

Нарешті оперативний рівень впливає безпосередньо на працівника в процесі його трудової діяльності. Таким чином саме на даному рівні реалізуються всі функції управління персоналом на підприємстві. Н. П. Беляцкий зазначає: «В процесі свого функціонування підприємство шукає абстрактну робочу силу, але має справу з конкретними людьми. Це породжує дві області функцій менеджменту персоналу: керівництво людьми (лідерство); розрахунково-аналітичну роботу з цифровим матеріалом (розрахунок потреб в персоналі, визначення вартості, аналіз стану, складання штатного розкладу), розробку вимог до персоналу» [3].

Тактичний рівень пов'язаний з формуванням та функціонуванням власне системи управління персоналом. Визначення системи управління персоналом та її структури різними авторами розглядається по-різному. Однак можна виділити ряд загальних складових, що виділяються практично всіма авторами: фахівці апарату управління, технічні засоби системи управління персоналом, інформаційна база управління персоналом, методи і методики організації праці, правова база, сукупність програм управління персоналом [4, с. 217].

Механізм управління персоналом являє собою систему засобів та методів, спрямованих на задоволення потреби підприємства в робочій силі в необхідній кількості, визначеної якості, а також організацію її ефективного використання. Механізм управління персоналом охоплює такі напрямки роботи з людьми, як управління комунікаціями, управління конфліктами, мотивація персоналу, оцінка персоналу тощо [5].

Однією з перших моделей системи управління, яка спиралася на концепцію «управління людськими ресурсами», стала «модель відповідності». Розробили дану модель дослідники Мічиганської школи. Прихильники даного підходу вважали, що «системи людських ресурсів та структура організації повинні регулюватися так, щоб відповідати організаційній стратегії [6]. Автори виходили з того, що існує певний цикл людських ресурсів, який складається з чотирьох основних процесів або функцій. Ці функції повинні виконуватися в

системі управління людськими ресурсами будь-якої організації. До них автори віднесли відбір, атестацію, винагороду та розвиток людських ресурсів.

Системний підхід виражається, перш за все, в системності сприйняття самого об'єкта управління. Таким чином, об'єкт управління виступає як сукупність груп (спільнот) та окремих співробітників (особистостей), які взаємодіють і безпосередньо впливають один на одного. Конкретний працівник з позиції системного підходу, також може розглядатися як система. Одночасно системність управління передбачає, що і сама система управління персоналом виступає як один з ключових елементів системи управління підприємством. Отже, при моделюванні системи управління персоналом необхідно враховувати всю повноту її взаємозв'язків з іншими елементами соціально-економічного середовища організації.

Використання програмно-цільового підходу покликане забезпечити ув'язку цілей та завдань, системи управління персоналом з основними орієнтирами, що стоять перед підприємством в цілому. Теорія управління людськими ресурсами в якості однієї з моделей системи управління персоналом пропонує використовувати Гарвардської схему (рис. 1) [6].

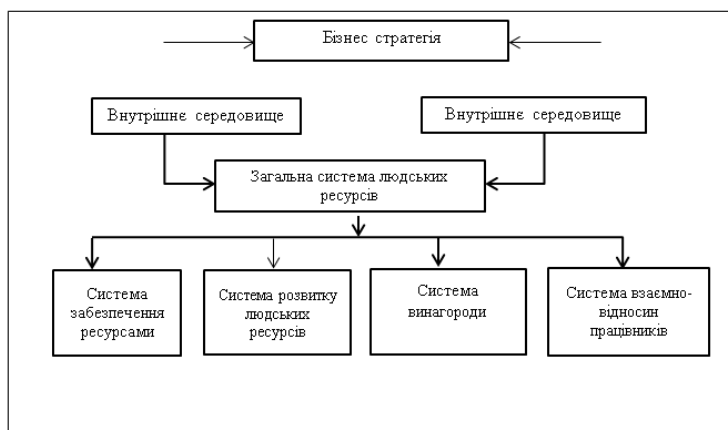

Рис. 1. Гарвардська модель управління людськими ресурсами

Представники Гарвардської школи виходили з того, що система управління людськими ресурсами спочатку володіє двома характерними особливостями: значна частина відповідальності за забезпечення реалізації ефективної політики щодо персоналу, як правило, покладається на менеджерів середньої ланки; працівникам необхідно розробляти принципи, що покликані

забезпечувати розвиток діяльності персоналу.

Принципи повинні застосовуватися таким чином, щоб взаємно підсилити обидва рівня в системі управління. В основу гарвардської моделі покладено врахування інтересів всіх груп впливу в організації: акціонерів, керівництва, працівників, держави та профспілок. Модель визнає важливість компромісу між інтересами всіх сторін- учасниць, а також між групами інтересів. Модель робить акцент на стратегічному виборі та враховує активний вплив зовнішнього і внутрішнього середовища організації на процес прийняття керівництвом управлінських рішень, в тому числі стратегічних. Виходячи з цього, на думку дослідників, потрібно інтеграція ринкових, товарних і соціально-культурних аспектів діяльності підприємства [6]. Перевагами даної моделі є, перш за все, її стратегічна орієнтація і безумовне лідерство керівника в реалізації даної функції. Однак з урахуванням умов господарської діяльності організацій дана модель може використовуватися тільки фрагментарно, оскільки визначає лише загальну концепцію. В даний час багато авторів, формулюючи підходи до управління персоналом, виходять із припущення про те, що побудова системи є раціональним та лінійним процесом (рис. 2) [6].

Таким чином, загальна система людських ресурсів повинна базуватися на стратегії бізнесу та забезпечувати її реалізацію. Одночасно вона покликана визначати зміст і створювати конкретні підсистеми управління людськими ресурсами. Як і в попередній моделі, в основі ефективного її функціонування лежить об'єктивна та систематична оцінка стану факторів зовнішнього і внутрішнього середовища організації.

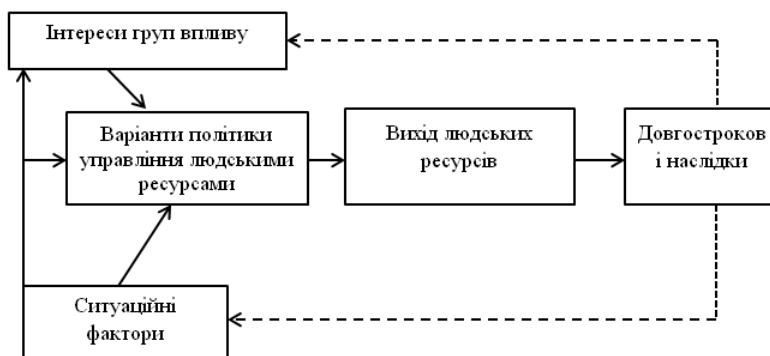

Рис. 2. Лінійна модель системи управління персоналом

Таким чином, модель системи управління персоналом може розглядатися як сукупність основних підходів, принципів, методів побудови та реалізації стратегії в сфері управління персоналом підприємства. Лінійність розглянутої моделі визначає обмеженість можливостей її застосування.

Після побудови дерева цілей необхідно перейти до другого етапу, на якому повинні бути досліджені аспекти, що піднімають питання організаційного оформлення системи управління персоналом на підприємстві - виявлення структурних ланок кадрової служби, формулювання їх завдань та функцій, побудова структури управління персоналом в залежності від специфіки роботи підприємства.

На третьому етапі формування системи управління персоналом в залежності від організаційно-структурної побудови служби управління персоналом необхідно вибудувати систему інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень в сфері управління персоналом.

Висновки. Отже, сучасна вітчизняна та зарубіжна теорія має великий арсенал різноманітних підходів до моделювання системи управління персоналом, які відрізняються складом підсистем, загальними принципами формування, рівнем опрацювання економічного обґрунтування, а також ступенем апробованості в практиці господарської діяльності організацій. Але при всьому різноманітті підходів та моделей системи управління персоналом вони мають цілий ряд обмежень. Перш за все, вони базуються на традиційних підходах до управління персоналом. Прискорений розвиток факторів виробництва, перехід їх до якісно нового стану передбачає необхідність зміни і управлінських технологій. Зазнає істотних змін також людський капітал як основна рушійна сила зростання ефективності економіки. Таким чином, як було відзначено нами раніше, перехід до використання концепції «управління людським капіталом» зажадає зміни структури та змісту системи управління персоналом, зміни механізму її функціонування, перебудови концептуальних підходів, зміни філософії, архітектури побудови моделі системи управління персоналом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРА

1. Щекин Г. В. Кадровый менеджмент. К. : Изд. дом «Корпорация», 2007. – 286 с.
2. Колпаков В. М., Дмитренко Г. А. Стратегический кадровый менеджмент: учеб. пособие. Изд. 2-е, перераб. и доп. Киев : МАУП, 2020. 752 с.
3. Беляцкий Н. П. Управление персоналом : учебник. Минск : Современ. шк., 2010. 448 с.
4. Управление персоналом и человеческий капитал современной России : коллектив. монография / под ред. О. Я. Гелиха, В. П. Соломина, Г. Л. Тульчинского. СПб. : Кн. Дом, 2021. 416 с.
5. Резник С. Д. Организационное поведение : учеб. пособие для вузов. М. : ИНФРА-М, 2006. 572 с.
6. Апенько С. Н. Оценка персонала: эволюция подходов и технологии их реализации : монография. М. : Информ-Знание, 2004. 300 с.
7. Маслов Е. В. Управление персоналом предприятия. М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭиУ, 2009. 312 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС DISTANCE LEARNING У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Македон Геннадій

старший викладач
кафедра інформатики і системології

Грабарєв Андрій

к.е.н., доцент
кафедра інформатики і системології

Вступ. З позицій системного підходу дистанційне навчання, або distance education, distance learning, передбачає наявність теоретико-методологічного підґрунтя, яке дозволить встановити характерологічні особливості стратегічного компоненту, щоб налагодити робочий процес в вищих закладах освіти і сформувати ефективні засоби дистанційної освіти, зокрема й у вишах економічного спрямування. Дистанційне навчання також поширене під назвою дистанційна освіта. Ми використовуємо поняття «distance education» і «distance learning» як синоніми, хоча з цього приводу і точаться дискусії в науковій сфері.

Ціль роботи. З'ясувати компоненти організаційно-методологічного базису distance learning, для подальшого дієвого застосування під час воєнного стану в Україні в навчальному процесі вищих засобів освіти економічного застосування, зокрема, в Інституті інформаційних технологій в економіці КНЕУ.

Матеріали та методи. Для вирішення поставлених завдань дослідити організаційно-методологічний базис distance learning у вищих закладах освіти економічного спрямування використовувалися загальнонаукові методи дослідження: логічного узагальнення, синтезу, індукції, дедукції; групування, порівняння, а також спеціальні методи: факторного, функціонального аналізу, експертної оцінки та ін. Також використовувалися методи логічного узагальнення для впорядкування та ідентифікації категоріального апарату;

порівняльного аналізу з метою вивчення світового досвіду оцінки ризиків distance learning; факторного аналізу у визначенні факторів, що вказують на ефективність distance learning в умовах воєнного стану в Україні; метод функціонального аналізу використовувався для апробації результатів дослідження в навчальному процесі вищих засобів освіти економічного спрямування, зокрема, в Інституті інформаційних технологій в економіці КНЕУ [2, 3]; висновки сформульовано на основі методів системного аналізу та наукової абстракції.

Результати та обговорення. Дистанційна дидактична система сприяє появі новітніх технологій distance learning, структурно трансформуючи методологічний компонент, відомий під назвою зміст дистанційної освіти, при цьому актуалізуючи компонент операційні інструменти distance learning. Дистанційна дидактична система як форма існування distance learning може бути реалізована на її всіх рівнях.

Дослідження операційних інструментів distance learning дозволяє стверджувати, що у межах дистанційної освіти застосовуються усі традиційні дидактичні принципи, при цьому розвиток дистанційного навчання (далі – ДН) сприяє появі новітніх методологічних принципів [1, 4]:

- принцип доцільності застосування новітніх інформаційних технологій в організації дистанційного навчання;
- принцип викладацької доречності (стосується саме викладацької доцільності організації ДН);
- принцип інновації (раціональне введення у навчальний процес інноваційних засобів комунікації);
- принцип безпеки (забезпечення безпеки інформації, яка використовується у навчальному процесі);
- принципу технологічності (відповідність застосування новітніх технологій у distance learning);
- принцип мобільності навчання та ін.

Сучасні операційні принципи організації ДН можна вважати

адаптаційними механізмами, як реакцію на постійну змінюваність зовнішнього середовища, зокрема, такого зовнішнього фактора, як техніка і технологія.

Як свідчить досвід, найбільш ефективними різновидами ДН на сучасному етапі розвитку цивілізації загалом та освітнього процесу зокрема є інтерактивні дидактичні системи, звідси нагальним виглядає організації навчального процесу у вищих закладах освіти вищого, тобто надсучасного, рівня інтерактивності. це нам вбачається найбільш оптимально саме в рамках модульної системи, яка широко застосовується починаючи з 2010-х років в Інституті інформаційних технологій в економіці КНЕУ [2].

Отже, оптимальною системою ДН є саме система інтерактивності освіти, що досягається на базисі відкритості освітнього процесу. На наше переконання, подальшим кроком у розвитку дистанційного навчання має стати інтенсивне забезпечення інтерактивності навчальних курсів як базових елементів distance learning. За сучасних реалій наступним етапом розвитку ДН є модульна дистанційна система (далі – МДС). Створення новітньої МДС забезпечуватиме інформаційне суспільство високим рівнем індивідуалізації студентів (зовнішній культурологічний фактор), надсучасним розвитком комп'ютерних технологій та електронних комунікацій (внутрішній технологічний фактор), а звідси і появою дидактично-методологічних технологій ДН, які забезпечуватимуть індивідуалізацію процесу навчання (інноваційні технології дистанційного навчання).

Сформулюємо основні принципи модульної дистанційної системи:

- модульності;
- структуризації змісту навчання на відокремлені компоненти;
- динамічності;
- методології діяльності;
- гнучкості;
- усвідомленості набуття знань і майбутньої професійної перспективи;
- різнобічність методичного і методологічного консультування;
- паритетності.

Принцип модульності визначає модульний підхід до дистанційного навчання, що відображається через зміст, організаційні форми та методологію навчання. Відповідно до згаданих вище принципів модульної системи навчання, ДН слід вибудовувати за за окремими функціональними вузлами модулями, що призначені для ефективного досягнення конкретних практичних цілей. При цьому під модульною системою розуміємо основний засіб модульного навчання, який є завершеним блоком інформації, а також включає цільову програму дій і методологічних засобів і підходів, що забезпечує досягнення поставлених практичних цілей.

Успішна реалізація модульної системи навчання забезпечується за такими методологічними засобами. Розглянемо їх детальніше.

По-перше, навчальний матеріал, який подається засобами ДН, слід конструювати у вигляді модульної програми чи модуля цілком, що забезпечував досягнення здобувачами освіти поставлених практичних цілей. По-друге, навчальний матеріал, який охоплює модуль, повинен бути настільки логічно завершеним блоком, щоб існувала можливість конструювання єдиного змісту навчання, що відповідає комплексності поставленої мети. Структуризація змісту навчання має містити компоненти, що дозволять розглядати навчальний матеріал у рамках модуля не лише як цілісність, спрямовану на вирішення інтегрованої навчальної мети, а й як закінчену структуру, до складу якої входять окремі компоненти.

Отже, реалізація модульної системи навчання повинна мати у базисі чіткі методологічні принципи, для успішної організації дистанційного навчання в вищих закладах освіти, заснованих на засадах управління за освітніми цілями:

- в інтегрованій меті слід виділяти структуру індивідуальних освітніх цілей;
- досягнення кожної індивідуальної освітньої мети має повністю забезпечуватися навчальним матеріалом кожного елементу МСДН;
- сукупність компонентів МСДН має підпорядковуватися для досягнення окремих індивідуальних підцілей, що й становитиме один модуль.

Модульне навчання відкриває можливість для індивідуалізації змісту навчання та власне процесу навчання з погляду його раціоналізації, без зменшення кількості здобувачів у групах, водночас підвищуючи трудомісткість праці викладача вишу. Суть раціоналізації полягає у забезпеченні гнучкості побудови індивідуалізованого змісту навчання та свободи вибору здобувачами індивідуалізованого темпу засвоєння навчального матеріалу.

Проаналізувавши фактори модульних дистанційних систем, які широко застосовуються в передових освітніх технологіях [5], можемо стверджувати, що, не зважаючи на наявність інтерактивних засобів навчання, ДН реалізується на базі догматичного і пояснювально-ілюстративного навчання, що визначає відсутність інтерактивних методологічних технологій.

Ми звернули увагу і на маркетингову складову під час вивчення ДН, а саме дистанційне навчання як послуга, що надається вищими закладами освіти здобувачам освіти (споживачі освітньої послуги). Це дозволило виділити принаймні два рівня надання маркетингової послуги: 1) загальна освіта як сукупність пропонування навчальних курсів в інтерактивному середовищі; 2) навчальний курс як базовий елемент ДН. Отже, доходимо висновку, що кожен рівень потребує спеціальних засобів забезпечення інтерактивності навчання. У першому випадку головним елементом забезпечення інтерактивності ми вбачаємо комунікаційні технології та організаційні заходи, які дозволяють об'єднати різні підрозділи вищого закладу освіти в єдину систему дистанційного навчання, а в другому випадку інтерактивні методологічні технології, реалізовані на основі високих комп'ютерних технологій. Як свідчить практика застосування технологій, зокрема модульних, в Інституті інформаційних технологій в економіці КНЕУ [2], інноваційні інформаційні технології, які використовуються в ДН, змінюють уявлення про характер та організацію освітнього процесу у вищих закладах навчання. А отже, без розгляду питання організації ДН без ретельного вивчення теоретико методологічних особливостей distance learning, ми вважатимемо неповним.

Такий аналіз важливий з кількох причин: дозволяє розглядати ДН як

надавану освітню послугу; звідси завдяки результатам дослідження ми отримуємо можливість простежувати динаміку організації ДН організації як систем, що виробляють освітні послуги, детальніше виокремлюючи при цьому їх перевага і недоліки. Крім того, існує можливість простежити потенційні тенденції розвитку ДН, зокрема, й в Україні, ґрунтуючись на аналізі організаційних форм ДН, для конкурентного позиціонування цієї освітньої послуги.

Висновок. Отже, досліджуючи організаційно-методологічний базис distance learning у вищих закладах освіти економічного спрямування, ми дійшли висновку, що існує тенденція до активному розвитку дистанційного навчання, що покликано задовольняти потреби в освіті різних категорій здобувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Системи дистанційного навчання КНЕУ. URL: https://kneu.edu.ua/ua/depts6/k_mizhnarodnyh_finsiv/meim_kmf_scient_and_met_hod_work/web
2. Інститут інформаційних технологій в економіці КНЕУ. URL: <https://fisit.kneu.edu.ua/ua/>
3. Інститут дистанційної освіти КНЕУ. URL: <https://idtn.kneu.edu.ua/ua/>
4. Кузьмінський А. І., Біда О. А., Чичук А. П., Кучай О. В., Дзямко В. Й. Розробка перспективних напрямів розвитку освіти України: цивілізаційні зміни. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. Вип. 57. С. 174–180.
5. Ткачук Г. В. Теоретичні аспекти та стан впровадження змішаного навчання у закладах вищої освіти України. European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland: Collective monograph. Vol. 1. Sandomierz: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. P. 465–484.
6. Дистанційна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Парасій-Вергуненко Ірина Михайлівна

доктор е. н., професор

професор кафедри фінансового аналізу та аудиту

Гузенко Яна Василівна

здобувачка вищої освіти

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Економічна безпека підприємства є однією з найважливіших складових ефективності його діяльності. Її важливість полягає у тому, що вона дозволяє підприємству забезпечити свою стійкість до економічних ризиків, зберегти свої фінансові ресурси і продовжувати розвиватися незалежно від зовнішніх умов.

Мета роботи. / Aim. Моніторинг економічної безпеки - це система збору, аналізу, оцінки і прогнозування відомостей, що характеризують рівень безпеки організації [1]. Для ефективного моніторингу економічної безпеки підприємства важливо мати методичне забезпечення, яке допоможе зібрати та проаналізувати необхідну інформацію.

Матеріали та методи./Materials and methods. Першим етапом методичного забезпечення моніторингу економічної безпеки є визначення показників, за якими буде проводитися моніторинг. Для цього необхідно вибрати такі показники, які є ключовими для підприємства та є показниками його фінансового стану та конкурентоспроможності. До таких показників можуть належати: чистий дохід, прибуток від реалізації, коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт платоспроможності та інші.

Другим етапом методичного забезпечення моніторингу є збір та аналіз інформації про обрані показники. Для цього можна використовувати різноманітні джерела інформації, такі як звіти підприємства, бухгалтерську звітність, фінансові звіти, звіти про аудит та звіти рейтингових агентств. Також

можна використовувати інформацію про ринок та конкурентів підприємства, щоб оцінити його стан у порівнянні з іншими гравцями на ринку.

Третім етапом є аналіз зібраної інформації та визначення факторів, які можуть впливати на економічну безпеку підприємства. Для цього можна використовувати різні методи аналізу, такі як SWOT-аналіз, PEST-аналіз та інші.

Четвертим етапом є розробка рекомендацій щодо покращення економічної безпеки підприємства. На основі аналізу інформації можна запропонувати певні стратегії та дії, які допоможуть збільшити фінансову стійкість підприємства, зменшити ризики та забезпечити його стабільний розвиток. Рекомендації можуть бути спрямовані на покращення управління фінансовими ресурсами, збільшення ефективності виробничих процесів, підвищення конкурентоспроможності тощо.

Основою для здійснення моніторингу економічної безпеки підприємства є достатньо чисельна група наукових підходів, до яких належать: системний, комплексний, функціональний, аналітичний та стратегічний.

Системний підхід полягає в розгляді підприємства як складової системи, яка взаємодіє з зовнішнім середовищем, що дозволяє визначати залежності між окремими частинами підприємства та зовнішніми факторами, які впливають на його економічну безпеку [2].

Комплексний підхід передбачає вивчення економічної безпеки підприємства за допомогою комплексу методів та підходів, що дозволяють отримати більш повну та точну картину про стан економічної безпеки підприємства.

Функціональний підхід полягає у вивченні окремих функціональних зон підприємства, таких як виробництво, фінанси, маркетинг, інвестиції тощо. Для здійснення моніторингу економічної безпеки підприємства використовуються спеціальні функціональні показники, які дозволяють отримати об'єктивну оцінку стану кожної з функціональних зон підприємства.

Аналітичний підхід базується на застосуванні методів математичної

статистики та аналізу даних. За допомогою цього підходу вивчаються взаємозв'язки між різними показниками економічної безпеки підприємства, що дозволяє зробити висновки про стан економічної безпеки підприємства та зробити прогнози щодо її розвитку.

Стратегічний підхід полягає у визначенні стратегії розвитку підприємства, яка базується на забезпеченні його економічної безпеки. Цей підхід передбачає аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, визначення загроз та ризиків для його економічної безпеки, розробку заходів щодо їх усунення та запобігання.

Результати та обговорення./Results and discussion. Основним завданням моніторингу є оперативна інформаційна підтримка керівництва підприємства, забезпечення можливості своєчасної реакції на негативні зміни в економічному середовищі [3]. Після збору та аналізу інформації необхідно визначити ключові проблеми, які впливають на економічну безпеку підприємства. На цій основі можна розробити план заходів, який буде спрямований на забезпечення економічної безпеки підприємства. Цей план може включати в себе такі заходи, як:

1. Оцінка ризиків: дослідження зовнішнього середовища, визначення потенційних ризиків та можливостей їх уникнення.
2. Аналіз фінансових показників: оцінка фінансової стійкості підприємства, контроль за фінансовими ризиками та управлінням фінансами.
3. Моніторинг виробничої діяльності: контроль за якістю продукції, оцінка виробничих процесів та ефективності використання ресурсів.
4. Контроль за законністю: виконання законодавства в галузі оподаткування, бухгалтерського обліку, працевлаштування та інших правових питань.
5. Моніторинг конкурентного середовища: аналіз конкуренції на ринку, визначення переваг та недоліків підприємства порівняно з конкурентами.
6. Планування та контроль за інвестиціями: оцінка інвестиційних

можливостей та контроль за інвестиційними ризиками.

Крім того, комплексний підхід до моніторингу економічної безпеки підприємства передбачає взаємодію всіх структурних підрозділів підприємства з метою виконання плану заходів. Таким чином, кожен відділ відповідає за свою діяльність та бере участь у загальному процесі забезпечення економічної безпеки підприємства.

Щоб забезпечити моніторинг економічної безпеки підприємства, необхідно використовувати різноманітні засоби та методи. Основні види забезпечення моніторингу економічної безпеки підприємства включають такі:

1. Інформаційно-аналітичне забезпечення. Цей вид забезпечення передбачає збір, обробку, аналіз та інтерпретацію інформації про різні аспекти діяльності підприємства. Для забезпечення якісного інформаційно-аналітичного забезпечення можна використовувати різні методи та інструменти, такі як аудит, аналіз бухгалтерської звітності, дослідження ринку тощо.

2. Організаційно-методичне забезпечення. Цей вид забезпечення включає у себе створення системи управління економічною безпекою підприємства, розроблення відповідної стратегії та політики. Для організаційного забезпечення можуть використовуватись різні методи, такі як формування команди експертів, розроблення внутрішніх стандартів та правил, проведення навчання та тренінгів.

3. Правове забезпечення. Для забезпечення правової безпеки підприємства необхідно розробити відповідні документи та правила, які б допомагали уникати ризиків та негативних наслідків у сфері юриспруденції. Також важливо проводити юридичну експертизу документів та укладати договори з урахуванням можливих ризиків.

4. Технічне забезпечення. Технічне забезпечення моніторингу ЕБП передбачає наявність спеціальної сучасної техніки для збору, обробки та зберігання інформації; відповідного програмного забезпечення, а також засобів захисту інформації від несанкціонованого доступу [4].

Висновки./Conclusions. Узагальнюючи, можна сказати, що методичне забезпечення моніторингу економічної безпеки підприємства є важливим етапом в забезпеченні стійкості та стабільного розвитку підприємства. Для ефективного моніторингу необхідно вибрати ключові показники, зібрати та проаналізувати інформацію про них, визначити фактори, які можуть впливати на економічну безпеку підприємства та розробити рекомендації щодо її покращення. При цьому, моніторинг повинен бути постійним та виконуватись відповідальною особою або командою. Тільки такий підхід дозволить підприємству ефективно управляти своїми ресурсами та забезпечити стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Саванчук Т. М., Безугла А. О. Сутність моніторингу економічної безпеки та його організація на підприємстві. *Облікова, фінансова та управлінська діяльність підприємств в умовах нестійкої економіки* : кол. моногр. за заг. ред. І. П. Приходька ; ДДАЕУ. Дніпро. Пороги, 2020. С. 356-365.
2. Кузьменко С. М. Оцінка економічної безпеки підприємства з використанням системи моніторингу. *Економічний простір*. 2019. № 147. С. 63-70.
3. Назаренко О. В. Моніторинг економічної безпеки підприємства в умовах глобалізації. *Економіка регіону*. 2019. № 1. С. 7-15.
4. Литовченко О., Косяк А. Методичне забезпечення моніторингу економічної безпеки підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2021. № 56. С. 71-76.

ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМА «НАУКА ТА БІЗНЕС» ЯК ФАКТОР ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Петренко Надія Сергіївна

к.е.н., науковий співробітник

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України»

м. Київ, Україна

Вступ. У розвинених країнах в останні роки прийшли до того, що фундаментальна наука, як і прикладна, повинна мати свого споживача. Причому продуктом, який споживається, може бути не тільки конкретна технологія або розробка, а й інформація, до якої у суспільстві є виражений інтерес. Одним із найбільш ефективних інструментів впливу на громадське сприйняття науки є популяризація — пропаганда методів і результатів наукової діяльності, наукової картини світу в формі, доступній для широких верств населення.

Україна, як і вся світова спільнота, перебуває у періоді трансформації у суспільство знань, де основним вектором є розвиток інтелектуального потенціалу — науки й освіти. Інформація та інтелектуальні ресурси суспільства перетворюються в основний механізм соціально-економічного розвитку держави. Інформація стала засобом, що дозволяє нарощувати і перетворювати матеріальне виробництво, приймати на якісно новому рівні науково обґрунтовані рішення.

Нині зміна структури виробництва наукового знання в сучасному світі вимагає активної взаємодії наукового співтовариства з суспільством в цілому, окремими соціальними групами, пов'язаними з виробництвом знань (учні, промисловість, держава). Особливо сьогодні, у період воєнного часу, на науку та науково-технічну діяльність покладено великі надії. Розвиток та підтримка науки в Україні з метою створення єдиного ресурсу як засобу популяризації науки у складний період військової агресії РФ є надзвичайно актуальним та

важливим напрямком діяльності НАН України, університетів, місцевих адміністрацій, державних структур. Для свого повноцінного розвитку суспільство має бути обізнаним із рівнем розвитку науки, розуміти, як улаштований довколишній світ, постійно поповнювати знання про нього та будувати життя відповідно до тенденцій його розвитку. Таким чином, сьогодні значно зростає і роль популяризації науки «поширення адаптованих для сприйняття аудиторією знань, отриманих із вихідної наукової інформації у результаті її переробки особливими методами».

Мета роботи. Полягає в з'ясуванні нинішнього стану популяризації науки Україні в період воєнного стану, а також з'ясування щодо просування наукових відкриттів в Україні через призму інформаційного суспільства.

Матеріали та методи. Для наукового обґрунтування результатів досліджень онлайн-платформи «Наука та бізнес» як фактору популяризації науки в Україні, використаний статистичний метод, теоретичний та узагальнення.

Результати та обговорення. Наука є важливим рушієм розвитку держави на шляху до економічного прогресу. Вона має відношення до будь-якої сфери нашого життя та щодня його трансформує. Сьогодні виклики, із якими зіткнулася Україна, дають можливість побудувати нову систему взаємовідносин науки та суспільства, підвищити її актуальність у науково технічному прогресі, сфері інноваційної діяльності та посиленні обороноздатності країни. Громадськість має бути обізнаною із рівнем розвитку науки, розуміти наукові концепції та процеси, приймати обґрунтовані рішення, і бути інформованими споживачами.

Для того, щоб стимулювати розвиток наукового потенціалу та економіки нашої держави, був створений і реалізований новий інструмент співпраці учасників цього процесу наукова онлайн-платформа «Наука та бізнес» (виконавець МОН).

«Наука та бізнес» створено в межах проєкту «Консультаційний фонд підтримки асоціації Україна-ЄС», що реалізується в Україні федеральної

компанії Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за дорученням Федерального міністерства економічної співпраці та розвитку (BMZ).

Метою проєкту є покращення умов для впровадження Угоди про асоціацію (УА) між Україною та Європейським Союзом (ЄС). Ключову роль у цьому відіграє співпраця з урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції, який узгоджує заходи, спрямовані на зближення з ЄС.

Тепер представники бізнесу, науковці та інноватори мають змогу взаємодіяти за допомогою сучасного інструменту – платформи «Наука та бізнес». Це онлайн-майданчик, який направлений на комунікацію та ефективну взаємодію представників бізнесу та наукової спільноти для надання можливості бізнесу знайти науковий результат, а вченим – реалізувати власний потенціал і комерціалізувати результати наукового пошуку. А також, створення для інвесторів привабливого, конкурентоспроможного та якісного бізнес середовища, орієнтованого на практичне використання наукових досліджень та розробок вчених України.

До бази даних онлайн-майданчика надіслано 86 пропозицій щодо впровадження наукових досліджень і 26 пропозицій співпраці, серед яких є ті, що спрямовані на підтримку країни в умовах воєнного стану. Це спеціальна комунікаційна платформа, яка розроблена перед початком війни, стала інноваційним інструментом для пошуку партнерів, виконання та реалізації наукових, науково-технічних, інноваційних проєктів, а також спільного використання наявної дослідницької та інноваційної інфраструктури.

Станом на кінець 2022 року на платформі «Наука та бізнес» зареєстровано 645 користувачів, а також, зареєстровано майже 40 актуальних наукових розробок, які враховують реалії сьогодення, адже належать галузям національної безпеки, військових і технічних наук. Це показує, що українські науковці, освітяни, а також підприємці готові реалізувати власний потенціал і комерціалізувати результати наукового пошуку задля розвитку економіки

держави.

Таблиця 1

Переваги використання платформи

Для науковців (працівники університетів, наукових установ)	Для бізнесу
- комерціалізувати наукові результати; - впровадити наукову продукцію; - знайти партнерів; - навчитися презентувати науковий продукт; - отримати доступ до дослідницької та інноваційної інфраструктури; - залучити інвестиції; - отримати дохід від передачі прав на використання інтелектуальної власності.	- доступ до найкращих наукових та інженерних рішень у конкретних сферах; - скорочення витрат на дослідження на ранніх етапах; - комунікувати в режимі онлайн; - посилення конкурентоздатності шляхом виготовлення високотехнологічної продукції; - залучення інвестицій.

Джерело: розроблено автором за даними офіційного сайту МОН України та онлайн-платформи «Наука та бізнес»

Такий майданчик дозволяє економити час для пошуку необхідних рішень і задач, стимулювати та вдосконалювати співпрацю, а також покращувати ефективність наукових досліджень і приносити практичні результати.

Наведемо декілька проєктів, які висвітлені на платформі:

1. Київський національний університет технологій і дизайну - розроблення в досконалої форми взуттєвої колодки з підвищеними комфортними властивостями для військового взуття на основі результатів 3D досліджень стоп військовослужбовців і мобілізованих осіб;

2. Наукові розробки сфери паливно-енергетичного комплексу, а саме:

- виготовлення композиційного палива з техногенних відходів вуглевидобувної, деревообробної, целюлозно-паперової та сільськогосподарської галузі;

- створення комплексу з виробництва рідкого біопалива шляхом переробки мікроводоростей власної культивуації.

Інші пропозиції, які подані через платформу, мають на меті створення детектора вибухових та наркотичних речовин в неметалевих об'єктах палива на основі жиромісних харчових відходів, що міститиме екологічно безпечні

компоненти моторного палива для дизельних двигунів. Також на платформі наявні на стадіях укладання договорів проекти з реалізації досліджень та експертиз у сфері технічних, сільськогосподарських, економічних, медичних, педагогічних та інших наук. Ще на онлайн-платформі представлена актуальна ініціатива щодо розроблення курсів із соціального підприємництва для тимчасово переміщених осіб, учасників бойових дій та членів їхніх сімей.

Також на платформі розміщуються анонси Science&Business Startup Bootcamp та Science&Business Demo Day та інших заходів для поєднання наукового та інноваційного потенціалу науковців, стартаперів, компаній, експертів, інвесторів, медіа та пошуку інноваційних рішень, підвищення обізнаності з питань бізнесу, маркетингу, продажів, інвестицій та інновацій.

Висновки. Наперекір новим викликам часу – спочатку пандемії коронавірусу, тепер жорсткого вторгнення росії на територію нашої держави, наука залишається рушійною силою прогресу людства. Так як, результати новітніх наукових досліджень ще раз підтвердили неабиякий вплив на розвиток економіки, екології, медицини, освіти, соціальної сфери та сільського господарства і, насамперед – безпеки держави.

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ 2014-2022 РР.

Правдін Михайло Олександрович

студент

Університет імені Альфреда Нобеля

м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introductions. Україна - країна з багатою історією та культурою, яка за останні роки стала свідком найбільшого геополітичного конфлікту в Європі після Другої світової війни. З початку 2014 року Україна пережила серйозні виклики, пов'язані з окупацією територій, втратою людських життів, масштабними реформами та економічними труднощами. За цей період Україна зазнала серйозного впливу на свою економіку, що призвело до великих змін у різних секторах господарства.

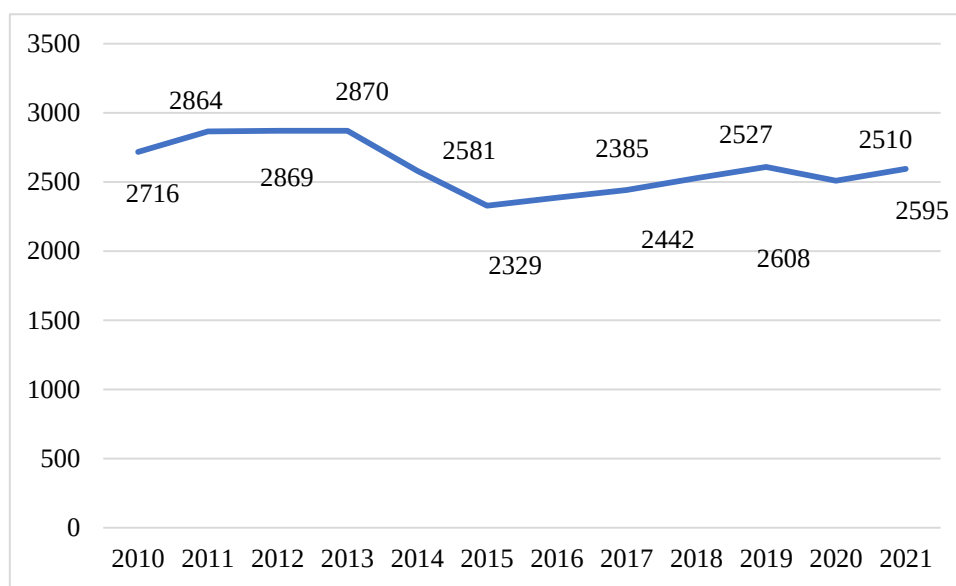
Дослідження економіки України у період війни є актуальним завданням, оскільки зміни, що відбулися за цей час, мають великий вплив на життя людей та економічну ситуацію в країні.

Мета роботи. / Aim. Метою даних тез є дослідження економіки України у період війни з 2014 по 2022 роки. Конкретні цілі дослідження включають аналіз впливу війни на різні галузі економіки, оцінку змін у соціальному та економічному розвитку країни, ідентифікацію можливих шляхів виходу з економічної кризи, а також розгляд основних проблем економіки України в період війни, таких як зростання інфляції, дефіцит бюджету, зниження виробництва та збільшення безробіття. Для досягнення цих цілей будуть проведені дослідження з використанням статистичних даних, аналіз економічних показників. Отримані результати можуть бути корисними для формування ефективних стратегій відновлення економіки України та забезпечення сталого розвитку країни.

Матеріали та методи./Materials and methods. У період з 2014 по 2022 роки Україна переживала найбільш складний період у своїй новій історії. Російська агресія, окупація Криму та частини Донецької та Луганської

областей, пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення суттєво позначилися на економічному розвитку України.

У 2014-2015 рр. відбулося суттєве зменшення ВВП України. У 2015 році ВВП був на рівні 81% від ВВП 2013 року (Мал. 1), тобто за два роки ВВП зменшився на майже 19%. Проте варто відзначити, що у 2012-2013 рока приросту ввп майже не відбувалось, а зростання 2010-2011 було швидше відновлення після кризи 2008-2009, але це не є темою даної роботи.

Мал. 1 ВВП України у фіксованих цінах, млрд грн

Однією з причин зниження ВВП є зміни в структурі економіки України. Унаслідок війни, країна втратила частину свого важливого промислового потенціалу та торговельних зв'язків з Росією, що вплинуло на розміщення виробництва та експортні можливості. Втрата Криму та частини Донецької та Луганської областей також призвела до втрати значної кількості важливих підприємств та ринків збуту.

Однак, на шляху до відновлення економіки України стоїть низка проблем. Однією з найбільш серйозних проблем є корупція, яка перешкоджає розвитку бізнесу та інвестиційного клімату в країні. Низький рівень життя населення, недостатнє фінансування соціальної сфери та високі рівні безробіття (Мал. 2) та міграції також є серйозними проблемами, які необхідно вирішувати для покращення економічної ситуації в країні.

	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб/ <i>Unemployed population aged 15-70 years, total, thousands person</i>	З них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу/ <i>Of which those who sought a job, tried to establish own business</i>		Середня тривалість пошуку роботи, місяців/ <i>Average duration of job search, months</i>
		усього, тис. осіб/ <i>total, thousands person</i>	у % до всіх безробітних / <i>percent to all unemployed</i>	
2010	1 713,9	1 648,4	96,2	7
2011	1 661,9	1 608,4	96,8	6
2012	1 589,8	1 542,4	97,0	6
2013	1 510,4	1 473,7	97,6	6
2014	1 847,6	1 801,6	97,5	5
2015	1 654,7	1 617,4	97,7	7
2016	1 678,2	1 634,8	97,4	7
2017	1 698,0	1 662,5	97,9	7
2018	1 578,6	1 546,0	97,9	6
2019	1 487,7	1 441,7	96,9	5
2020	1 674,2	1 625,7	97,1	6
2021	1 711,6	1 667,7	97,4	7
¹ Дані наведено за результатами обстеження робочої сили без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, з 2015 року – без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. ² Data is based on the results of Labour Force Survey and exclude the temporarily occupied territories of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol, from 2015 - a part of temporarily occupied territories in the Donetsk and Luhansk regions.				

Мал. 2 Безробіття в Україні

Незважаючи на складну економічну ситуацію, Україна протягом останніх років зробила кроки до реформування економіки. Зокрема, було запроваджено ряд реформ, спрямованих на залучення інвестицій, підвищення конкурентоспроможності та розвитку нових галузей економіки. Уряд також здійснював підтримку малих та середніх підприємств та розвиток експортного потенціалу країни.

У 2014-2015 рр. наявні доходи населення суттєво впали, але як і ВВП починаючи з 2016 почали зростати, перевищити показник 2013 р (Мал. 3). Україні змогла к 2019 р. після чого доходи продовжили зростати. Варто зазначити, що на використовуючи дані Державної служби статистики я розрахував доходи населення у цінах 2012 р., тобто можна побачити реальні

зміні у доході населення, виключаючи інфляцію.

	2012 ¹	2013 ¹	2014 ^{1,2}	2015 ^{1,2}	2016 ^{1,2}	2017 ^{1,2}	2018 ^{1,2}	2019 ^{1,2}	2020 ^{1,2}	2021 ^{1,2}
Наявний дохід	1149244	1215457	1151656	1362599	1582293	2008278	2470325	2905821	3117891	3725498
Наявний дохід у цінах 2012 року	1149244	1219348	1079123	858982	876161	971663	1077574	1174556	1227411	1340333
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн	25206	26719	26782	31803	37080	47270	58442	69140	74688	90036
Наявний дохід у розрахунку на одну особу у цінах 2012 року, грн	25206	26744	23668	18840	19217	21311	23634	25761	26920	29397
Реальний наявний дохід, у відсотках до відповідного періоду попереднього року	113,9%	106,1%	88,5%	79,6%	102,0%	110,9%	110,9%	109,0%	104,5%	109,2%
¹ Розрахунки здійснено відповідно до "Методологічних положень оновленої версії системи національних рахунків 2008 року" (Наказ Держстату України від 17.12.2013 № 398).										
² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.										

Мал. 2 Зміни наявного доходу у фактичних та фіксованих цінах

Однією з найбільш суттєвих змін, що відбулися в економіці України в період війни, є зміна її структури. Війна призвела до зниження обсягів виробництва в багатьох галузях економіки, зокрема в промисловості та сільському господарстві, тоді як інші галузі, наприклад, послуги, отримали додатковий імпульс для розвитку. Таким чином, структура економіки зазнала істотних змін, що варто розглянути детальніше.

Перш за все, варто зазначити, що промисловість була однією з галузей, яка зазнала найбільшого впливу війни. Унаслідок бойових дій та окупації територій, багато промислових підприємств було знищено, або ж їх роботу було зупинено. Згідно з даними Міністерства економіки України, промислове виробництво в країні зменшилося на 14,6% у 2014 році порівняно з попереднім роком. Водночас, підприємства, які продовжували працювати, зазнали серйозних труднощів через перебої з постачанням сировини та енергії. Це призвело до зниження якості продукції та зменшення конкурентоспроможності українських виробників.

Сільське господарство також зазнало серйозного впливу війни. Зокрема, на Донбасі було знищено значну частину земель, які були використовувані для

сільського господарства. Також унаслідок війни було зруйновано чи пошкоджено інфраструктуру, необхідну для розвитку аграрного сектору.

У період з 2014 по 2022 рік Україна зазнала серйозного впливу на зовнішньоекономічну діяльність у зв'язку з війною на Донбасі та анексією Криму Російською Федерацією. Внаслідок цього, економічні зв'язки з Росією, яка була головним торговельним партнером України, були різко обмежені.

Одним з головних викликів для економіки України стала необхідність знаходження нових ринків збуту та партнерів. У зв'язку з цим, уряд України здійснював активну зовнішньоекономічну діяльність з метою підписання угод з іншими країнами та організаціями, зокрема, з Європейським Союзом та США.

Однак, вплив війни на зовнішньоекономічну діяльність України був значний. Зокрема, експорт товарів з України зменшився через обмеження на кордоні з Росією та неповноцінні роботи портів на Азовському морі, який контролює Росія. Також відбувся зниження інвестицій в економіку України через нестабільність політичної та військової ситуації.

Одним з результатів впливу війни на зовнішньоекономічну діяльність України є те, що країна стала більш залежною від зовнішнього фінансування та допомоги зі сторони міжнародних організацій та країн-донорів. Це зумовило необхідність реалізації економічних реформ з метою залучення іноземних інвестицій.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати дослідження показали, що період війни в Україні від 2014 по 2022 рік мав негативний вплив на економіку країни. Зменшення ВВП та зміни в структурі економіки стали серйозними викликами для України, що вимагає від уряду та бізнесу зусиль для просування економіки вперед.

Однак, не дивлячись на виклики, Україна змогла здійснити ряд реформ, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та залучення інвестицій. Це може стати підґрунтям для подальшого розвитку економіки країни.

Також, важливим результатом є те, що Україна зуміла зберегти свої зовнішньоекономічні зв'язки та співпрацю з партнерами у світі, незважаючи на

війну та агресивну політику Росії. Це свідчить про стійкість та здатність країни досягати міжнародних цілей та сприяти розвитку світової економіки.

Обговорення результатів дослідження може бути спрямоване на те, що уряд та бізнес повинні продовжувати працювати над розвитком економіки, підвищенням експортного потенціалу та залученням інвестицій. Також, необхідно звернути увагу на питання реформування державного сектору та боротьби з корупцією, що можуть стати перешкодою для економічного розвитку країни.

Висновки./Conclusions. У період війни 2014-2022 рр. Україна зазнала значних економічних втрат, що суттєво вплинуло на розвиток країни. Зокрема, війна та окупація територій, зміни в структурі економіки, пандемія COVID-19 та інші фактори призвели до зменшення ВВП країни, підвищення інфляції, зростання безробіття та інших проблем. Україна також розширила свої торговельні зв'язки з країнами ЄС та іншими країнами світу, що дозволило зменшити залежність від російського ринку. Були запроваджені інвестиційні програми для залучення іноземних інвесторів та розвитку експортного потенціалу.

Незважаючи на труднощі, Україна зуміла зберегти економічну незалежність та вийти з рецесії. За останні кілька років країна зростала на середньорічному рівні 3-4%. Однак, щоб забезпечити стале економічне зростання та розвиток країни, необхідно продовжувати реформи та підвищувати конкурентоспроможність економіки. Також необхідно залучати інвестиції та розвиток інфраструктури, особливо в енергетичному секторі та транспорті, що дозволить забезпечити стале економічне зростання та зменшити залежність від імпорту. Крім того, важливо забезпечити стабільність та безпеку в країні, що є передумовою для привабливості для інвестицій та розвитку економіки в цілому. У цьому контексті, відновлення контролю над окупованими територіями є важливим етапом для зміцнення економіки та покращення благополуччя громадян.

ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Рижова Катерина Іванівна

к.е.н., с.н.с.

ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»

Добрянський Олег Іванович

к.е.н.

Київська митниця Держмитслужби
м. Київ, Україна

Вступ. Інвестиції як економічна категорія відіграють важливу роль в національній економіці. Саме інвестиції є основним інструментом, що дає змогу розв'язувати завдання з підвищення ефективності економіки, здійснення структурних зрушень, упровадження сучасних досягнень технічного прогресу, поліпшення показників економічної безпеки. Важливо виокремити, що між інвестиційною та економічною динамікою можуть виникати як прямі, так і зворотні зв'язки. Наприклад, збільшення інвестицій у реальній господарській сфері призведе до економічного зростання, і, навпаки, їх зниження може сприяти економічному спаду. Тому фактор інвестиційної діяльності в системі економічної безпеки, що визначає її забезпечення в сучасних умовах економіки, вимагають більш серйозного дослідження і є актуальними на даному етапі.

Ціль роботи. Дослідження економічної безпеки та чинників, що її визначають, обґрунтування інвестиційної складової.

Матеріали та методи. В дослідженні використано наступні методи: аналізу, синтезу та узагальнення наукової інформації, абстрактно-логічний.

Результати та обговорення. Інвестиційні процеси є одним із ключових чинників, що визначають динаміку капіталу в економіці, темпи та характер економічного зростання. Зниження інвестиційної активності внаслідок економічної кризи безпосередньо впливає на економічну безпеку держави. Стан інвестиційної безпеки економіки означає стійкість та стабільність її інвестиційної складової в умовах негативного впливу внутрішніх і зовнішніх

чинників, досягнення порога стійкості тягне за собою втрату безпеки в інвестиційній сфері економіки. Сучасний стан інвестиційної сфери економіки проявляється у виникненні цілого спектра загроз її економічній безпеці. Такими загрозами можуть виступати військово-політичні та економічні конфлікти.

До зовнішніх загроз економічній безпеці держави, зокрема й в інвестиційній сфері, можна віднести можливість зовнішнього впливу на національну економічну систему з метою зниження її захищеності. До числа внутрішніх чинників належать циклічність розвитку національної економіки, її структурні перетворення, темпи та якість інноваційного розвитку, стан інфраструктури інвестиційної сфери, якість менеджменту інвестицій та інші.

Поєднання зовнішніх та внутрішніх факторів визначають стан інвестиційної сфери економіки, ефективність використання інвестиційних ресурсів, що у сукупності проявляється на рівні інвестиційної безпеки. Інвестиційна безпека держави забезпечується за умов дотримання граничної норми інвестування, що дозволяє: відтворювати науково-технічний та інтелектуальний потенціал нації; здійснювати розширене відтворення основного капіталу; підтримувати конкурентоспроможність економіки; гарантувати зростання ВВП на рівні завдань соціально-економічного розвитку і міжнародного співробітництва створювати стратегічні резерви; долати депресивні явища у регіонах країни; зберігати і відновлювати природні ресурси; утримувати на безпечному рівні екологічні параметри [1, с. 167].

Однією з важливих умов забезпечення інвестиційної безпеки є посилення правового регулювання інвестиційної діяльності, зміцнення її законодавчої бази. Основним принципом правового регулювання має стати верховенство закону. Саме дія цього принципу стає важливою умовою закріплення інвестиційної безпеки та економічної ефективності в сформованих економічних і воєнно-політичних умовах. Функцію забезпечення інвестиційної безпеки можуть виконувати лише спеціалізовані правоохоронні органи, які є частиною державних та регіональних органів управління і реалізують свої функції через здійснення спеціалізованих чинників. Ця безпека залежить не тільки від

спроможності правоохоронних та регіональних органів управління вживати відповідних заходів, а й від рівня економічного розвитку, рівня виробничої та фінансової активності, інвестиційної щільності тощо. Усі ці чинники можна віднести до неспеціалізованих факторів, що впливають на інвестиційну безпеку.

В Україні інвестиційна безпека досить хитка, що суттєво погіршило готовність іноземних інвесторів вкладати кошти у розвиток вітчизняної економіки, наслідком чого стало вимивання інвестиційного потенціалу. На сьогоднішній день нема чинників, за рахунок яких вдалося б помітно посилити інвестиційну безпеку України [2].

Інвестиційна та економічна безпека – явища взаємопов’язані. При встановленні інвестиційної безпеки економічна система отримує можливість поступово розвиватися та успішно протистояти непередбачуваним чи погано передбачуваним негативним факторам. Інвестиційна стійкість стає основою стійкості виробництва, зайнятості, капіталовкладень. Завдяки сталому стану інвестиційної системи вирішуються питання модернізації та підвищення конкурентоспроможності економіки, а відтворювальна система загалом виходить на траєкторію економічного зростання. Одночасно економічна безпека впливає на інвестиційний процес, забезпечує можливості наповнення інвестиційних потоків, їхнього безперебійного руху в наукомісткій галузі, у розвиток техніки та технологій, у соціальну сферу.

Висновки. Таким чином, держава повинна мати інвестиційну політику, націлену на подолання економічної кризи, сформувати систему економічної безпеки, здатну забезпечити нейтралізацію основних загроз цій безпеці. Необхідне вироблення реальних форм і методи економічного стимулювання інвестиційної діяльності у регіонах, і на федеральному рівні.

Без здійснення реальних інвестицій неможливий захист життєво важливих інтересів країни та її територій щодо ресурсного потенціалу, природоохоронної та екологічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мошенський С. Інвестиційна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави: поняття, категорії, сутність. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/27078/1/Мошенський.pdf>.

2. Закревська Л. М. Інвестиційна безпека як складова економічної безпеки // Л. М. Закревська, А. О. Заїнчковський: URL <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/24529/1/66.pdf>.

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРАУДФАНДИНГУ

Солоненко Юлія Валеріївна

к.е.н., доцент, доцент кафедри
підприємництва, корпоративної та просторової економіки
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Криворучко Дарія Миколаївна

здобувач вищої освіти
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ. Краудфандингові платформи є поширеним інструментом для збору коштів на потреби, ідеї, проекти, тому кожна платформа по-своєму унікальна та розширена в функціонуванні, але їх об'єднує саме загальні проблеми, які на жаль, не кожна платформа може подолати. Вони створюються при нестачі інформації для різних сторін, які проявляють зацикленість до певного збору, як зі сторони ініціатора ідей, так і з боку інвестора. Але найактуальніша проблема – це відрахування, які здійснює платформа за наданні послуги.

Актуальність дослідження недоліків краудфандингових платформ засвідчують публікації провідних зарубіжних аналітиків та економістів, у цьому напрямі можна виокремити праці таких публіцистів, як Мері Керл, Кейтлін Мазур, Дженні Чанг, Ракель Альберті, Таня Зіглер, Ротем Шлеорі. Які аналізували роботу та процеси світових краудфандингових платформ кожної країни [1].

Мета роботи. Проаналізувати успішність та недоліки краудфандингових платформ, потенційність використання їх в майбутньому, як метод збору коштів та популярність світових платформ.

Матеріали та методи. Краудфандинг – це спосіб залучити кошти для росту і розвитку проєкту, ініціативи, підприємства або програми за рахунок внесків від великої кількості сторонніх осіб, які можуть бути не пов’язані ані з самим проєктом, а ні з професійним бізнес-інвестуванням. Для засновника це без ризикові кошти, оскільки залучаються вони на добровільній основі від небайдужих до можливого проєкту людей [1].

Краудфандингові платформи досить поширені в світі метод для збору коштів та інвестування для різноманітних цілей життєвих сфер людини. Найбільш популярні платформи набули в США до 2023 р. налічується приблизно 2000 тис. краудфандингових платформ, що щорічно приносить до 80 мільярдів доларів і це лиш в США.

Різноманітність платформ відіграє важливий аспект для прихильності клієнтів та інвесторів, тобто бізнес-організації мають змогу обрати той тип краудфандингу, який підходить за умовами та швидкістю потоків грошових коштів:

- *однорангове кредитування.* Позичання коштів у великої кількості осіб, при тому зобов’язуючи повернути суму з відсотками;
- *краудфандинг винагорода.* За фінансування проєкту обіцяють різну нефінансову винагороду, від послуги до товару;
- *краудфандинг пожертва.* Тип даної платформи полягає у тому, що інвестування відбувається безоплатно, тобто винагороди або повернення коштів, не відбувається. Тому переважно це є благодійні проєкти [2].

Три типи, які різні між собою, але однакові в одному - збір коштів та недоліки краудфандингових платформ. На світовий краудфандинг впливає багато різноманітних факторів, які змінюють роботу, цілі, можливості платформ та вподобання зацікавлених осіб.

До недоліків платформ відносять:

- *негнучкий.* Неможливість внесення змін до проєкту на який збиралися кошти тому, що у разі змін проєкту інвестори мають цілком повне право відкликати свої внески або ж визнати проєкт не дійсним;

- *рівень інвестування.* Важливо звертати увагу та враховувати в якій країні знаходитесь, рівень інвестиційного клімату тому, що та країна, яка розпочинає свою краудфандингову діяльність в переважності є досить ризикова для новачків і не тільки;
- *помилково негативний.* Досить поширений недолік, який виникає при хибній оцінці відсутності здійснення проєкту, тобто засновники можуть стверджувати, що проєкт був не запотребований, хоча проблема була, до прикладу, в маркетинговій політиці;
- *крадіжка ідей.* Найбільший недолік краудфрандингових платформ - крадіжка, тобто більшість не знають як захистити свою інтелектуальну власність, тим більше вважаючи, що платформи надають безпеку проєкту. Але інші можуть з легкістю передавати ідеї іншим інвесторам або ж корпораціям;
- *шахрайство.* Даний недолік полягає в обмеженості надання правдивих даних про фінанси та репутацію. Тобто існують проєкти, які використовують платформи для залучення легких коштів, «власна вигода»;
- *підвищена прозорість.* Прозорість даних в переважності проєктам не подобається, через те, що необхідно відкривати додаткові дані про фінанси, інвестиції та безпосередньо про саму компанію. Але якщо прагнуть отримати максимальну віддачу від інвесторів, необхідна прозорість діяльності проєкту;
- *плата за платформу.* Плата виступає недоліком через те, що користувачі доцільно не до кінця підраховують витрати на послуги краудфандингової платформи – відсоток від загальних інвестицій, додаткові комісії обробки платежу, застава і тп. В кожній платформі своя цінова політика за надання послуг;
- *доступ до коштів.* Необхідно чекати, поки не закінчиться відведений час на закриття проєкту, до того моменту кошти отримати неможливо [3].

Результати та обговорення. В результаті недоліки є вагомими, які варто вивчати, проаналізовувати та враховувати в свої терміни проєктування ідей, проте краудфандинговим платформам недоліки не заважають збирати мільярди

долларів кожного року. Але беручи до уваги теоретичні припущення, що світові краудфандингові платформи до 2023 р. збільшаться вдвічі, розглянемо статистичні дані на яких зображена вартість транзакцій, яка ймовірно теж буде зростати.

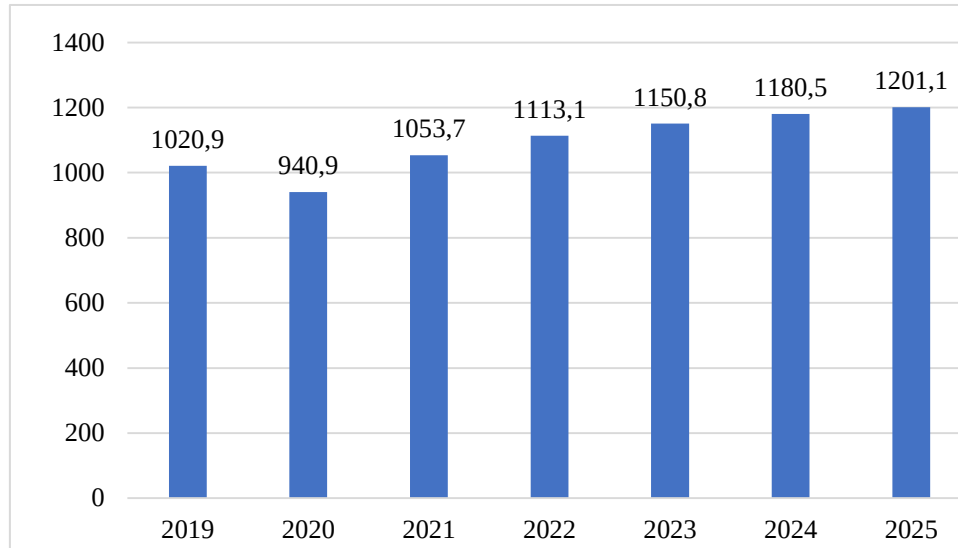

Рис. 1. Вартість транзакцій краудфандингових компаній з 2019-2025р. (млн. доларів США) [4]

Отже, вартість транзакцій очікує підвищення з кожним роком на кілька десятків млн. доларів, на це впливає інвестиційний клімат, курси валют, політика банків, світова економіка - все на чому створюються варіація відсотків за послуги, які надає платформа. Важливим аспектом є країна в якій здійснюються ці операції та їх політика. За даними рис. 1 в 2020р. відбувся спад через кризове становище під час COVID-19, що напряду вилинуло на світову економіку, але з наступного року успішно нормалізували свою діяльність.

Серед світових краудфандингових платформ на початок 2023 р. позиціонують [5]:

1. Найкраще в цілому: Indiegogo
2. Найкраще для стартапів: технологія SeedInvest
3. Найкраще для неприбуткових організацій: Mightycause
4. Найкраще для інвестування: StartEngine

5. Найкраще для окремих осіб: GoFundMe
6. Найкраще для творчих професіоналів: Patreon

Лідерів визначено та проаналізовані за перевагами, недоліками, умовами надання послуг та репутацією. Дані платформи зосереджують сотні проєктів та здійснюють послуги за вигідними тарифами.

Висновки. Отже, краудфандингові платформи користуються найбільшим попитом в США, їх існую безліч з різними призначеннями, умовами, недоліками та видами, що до 2025р. цілком ймовірно збільшать свою популярність, даний метод збору коштів розвивається та розвиватиметься. Платформам необхідно переглядати свої недоліки в функціонуванні здійснення роботи, задля більшої прихильності користувачів, інвесторів й легкості проведення та збору коштів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Краудфандинг: що це таке і як він працює в Україні URL: <https://buduysvov.com/publications/kraudfandyng-shcho-ce-take-i-yak-vin-pracyuye-v-ukrayini>
2. Хорошилова І. О. Краудфандинг як шлях залучення коштів. *Вісник НТУ «ХПІ»*. № 19(1295). С. 60-63.
3. Краудфандинг: поганий досвід чи можливість? URL: <https://www.dailysabah.com/business/tech/crowdfunding-a-bad-experience-or-an-opportunity>
4. Finances online. URL: <https://alternatives.financesonline.com/crowdfunding-statistics/>
5. Best Crowdfunding Platforms. URL: <https://www.investopedia.com/best-crowdfunding-platforms-5079933>

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА НАПОЇВ

Солошенок Алла Леонідівна,
головний науковий співробітник
Зіризак Олена Степанівна,
к.с.-г.н., заступник директора
Любченко Алла Олександрівна,
завідувач відділу
Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового комплексу
м. Київ, Україна

Вступ. Розвиток харчової промисловості України значною мірою залежить від темпів впровадження у її галузях нових, більш досконалих високопродуктивних машин і устаткування, прогресивної технології та методів виробництва, тобто широкого впровадження інновацій за всіма напрямками діяльності підприємства. Обмеженість ресурсів стримує можливості інноваційної діяльності та ставить підвищені вимоги до визначення стратегічних завдань інноваційного розвитку з точки зору реальної ринкової ситуації та фінансового стану підприємств.

Нині в Україні діє ряд законів і постанов щодо запровадження інноваційної моделі розвитку країни, зокрема, Закони України "Про інноваційну діяльність", "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій", Постанова Верховної Ради України "Про дотримання законодавства щодо розвитку науково технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні", "Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року", схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526, Господарський кодекс України тощо.

Цими документами та багатьма підзаконними актами в Україні було створено досить солідну нормативно-правову базу, яка визначає умови і механізми для інноваційного розвитку економіки держави. Це стосується і харчової промисловості, яка має значний потенціал для всебічної інноваційної діяльності в умовах сьогодення.

Ціль роботи. Дослідження основних показників інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України.

Матеріали та методи. В процесі дослідження проаналізовано праці українських вчених, дані офіційної статистики, законодавчу базу з цього питання.

Результати та обговорення. До пріоритетних напрямів інноваційного розвитку харчової промисловості належать: розробка біотехнологічних процесів поглибленої переробки сільськогосподарської сировини тваринного й рослинного походження та виробництво на їх основі широкого спектра конкурентоспроможних продуктів; створення нових енерго- та ресурсозберігаючих технологій із залученням джерел вторинних ресурсів сировини й енергії, у тому числі завдяки використанню відходів виробництва; створення принципово нових технологічних процесів та виготовлення екологічно безпечних виробів; інтенсифікація технологічних процесів харчових виробництв завдяки використанню комплексних ферментних препаратів; створення та впровадження сучасних приладів з програмним забезпеченням експрес-контролю безпечності та якості продовольчої сировини, допоміжних матеріалів та харчових продуктів; потужний розвиток пакувальної індустрії тощо.

В Україні за даними Держстату у 2020 році кількість інноваційно активних підприємств, які здійснюють виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, порівняно з 2007 роком зменшилась більше ніж удвічі і становила 191 одиницю (табл. 1). Інновації впроваджували 176 підприємств, що на 60,7 % менше, ніж у 2007 році і на 11,4 % більше, ніж у 2017 році. Слід зазначити, що у 2020 році впроваджено 1079 найменувань інноваційних видів

продукції, що значно перевищує показники попередніх періодів.

Обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2020 р. зріс до 2007 року на 47,6 %, до 2017 – на 41,4 % і становить 6664,1 млн грн.

Слід зазначити, що для створення виробництва інноваційного продукту необхідне достатнє і різнобічне фінансування. Серед джерел фінансово інвестиційного забезпечення – кошти державного бюджету, фінансово кредитної сфери, власні кошти підприємств тощо.

Таблиця 1

**Динаміка основних показників інноваційної діяльності підприємств
харчової промисловості**

Основні показники інноваційної діяльності	За роками				
	2007	2015	2016	2017	2020
Загальна кількість підприємств, од.	2594	984	901	938	988
У тому числі інноваційно активних	343	178	170	167	191
Кількість підприємств, що впроваджували інновації, од.	290	165	154	158	176
Частка підприємств, що впроваджували інновації, % до загальної кількості підприємств	11,2	16,8	17,1	16,9	17,8
Впроваджено інноваційних видів продукції, найменувань	406	455	885	563	1079
Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, од.	247	143	144	117	142
Частка підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, до загальної кількості підприємств, %	9,5	14,5	16,8	12,5	14,4
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн.	4515,9	4874,3	–	4711,9	6664,1

Обсяг фінансування витрат на інновації у харчовій промисловості впродовж 2016–2020 років не мав стійкої динаміки. Згідно з даними Держстату витрати на інновації у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2020 році становили 3302,6 млн грн. Це найвищий показник за останні п'ять років (рис. 1).

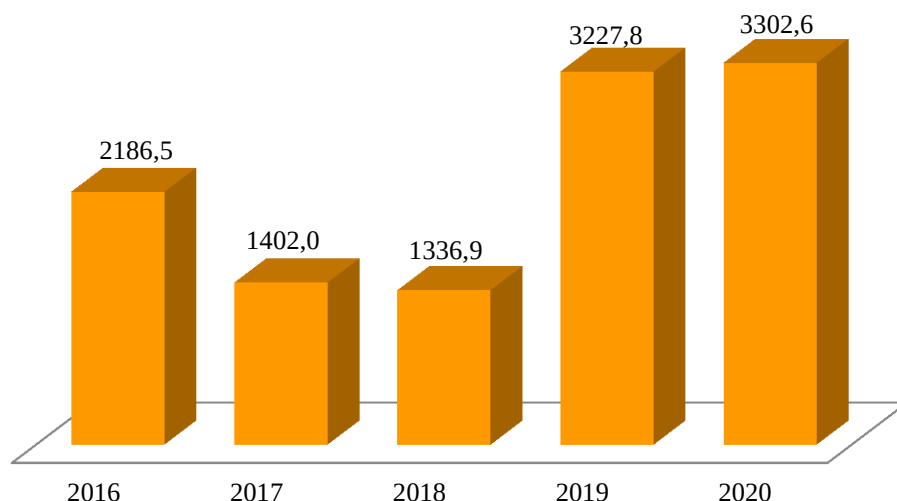

Рис. 1. Витрати на інновації у харчовій промисловості за 2016–2020 роки

Інноваційна діяльність здійснювалась переважно за рахунок власних коштів підприємств – 77,8 % від загального обсягу коштів, решта – кредити та інші джерела. Кредитні ресурси залучають здебільшого високорентабельні підприємства.

Отже основним джерелом фінансування витрат на інновації, як і раніше, залишаються власні кошти виробників. Формування ефективних фінансових механізмів інноваційної діяльності наразі не відбувається.

Сучасна інноваційна політика потребує ефективних інструментів для реалізації пріоритетних напрямів розвитку усіх секторів економіки. Саме тому своєчасною і актуальною стала Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року та план заходів на 2021–2023 роки з реалізації цієї Стратегії, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1687.

До цих заходів увійшли наступні положення:

- створення сприятливого нормативно-правового середовища для розвитку інновацій;
- розвиток інноваційної інфраструктури;
- розвиток інноваційної культури та культури підприємництва, популяризація у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій;

- забезпечення надання державної підтримки для провадження інноваційної діяльності;
- забезпечення комунікації між усіма учасниками інноваційного процесу, сприяння отриманню ними консультаційних послуг та супроводу на усіх етапах інноваційного циклу;
- забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності;
- стимулювання інновацій та проектів на базі відкритих даних, цифровізація;
- проведення моніторингу у сфері інноваційної діяльності.

Висновки. На сьогодні до проблем ефективності функціонування вітчизняної інноваційної системи належать: недостатній рівень інтеграції у світовий інноваційний простір, слабка міжгалузева та міжрегіональна інтеграція всередині країни, низький рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, відсутність ефективного механізму забезпечення дієвого взаємозв'язку науки з виробництвом та належного фінансування науково-дослідних робіт, недостатньо результативний інноваційний менеджмент тощо. Впровадження нововведень є регулятором ринку у виробництві харчових продуктів та напоїв, оскільки сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності як у державі, так і поза її межами. Прийнята Стратегія надасть можливість підприємствам активізувати інноваційну діяльність та одержати державну підтримку, а також розширити моніторингові процеси у цій сфері.

Інноваційний шлях розвитку харчової індустрії є особливо актуальним у зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі і широкими можливостями виробництва та реалізації експортно-орієнтованої продукції.

АМОРТИЗАЦІЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ДОХОДУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

докт. екон. наук, професор, професор кафедри

Відокремлений підрозділ

Національного університету

біоресурсів і природокористування України

“Ніжинський агротехнічний інститут” Україна

Вступ. Щоб проводити господарську діяльність підприємства повинні мати необоротні активи. Їх вартість поступово переноситься на вироблену продукцію за допомогою нарахування амортизації. Її розраховують за різними методами. Одним із них є метод на основі доходу від реалізації.

Відповідно до НП(С)БО 15 “Дохід” дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) є однією із груп доходів.

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) загальний дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг без вирахування наданих знижок, повернення раніше проданих товарів та непрямих податків і зборів (податку на додану вартість, акцизного податку тощо) [1].

Його облік ведуть на рахунку 70 “Доходи від реалізації”. На субрахунках цього рахунку відображаються види доходів від реалізації, а саме:

701 “Дохід від реалізації готової продукції”;

702 “Дохід від реалізації товарів”;

703 “Дохід від реалізації робіт і послуг”;

704 “Вирахування з доходу”;

705 “Перестраховання”.

За кредитом субрахунків 701-703 відображається збільшення (одержання) доходу, за дебетом – належна сума непрямих податків (акцизного податку, податку на додану вартість та інших, передбачених законодавством); результат операцій перестраховання (у кореспонденції з субрахунком 705

“Перестраховання”); результат зміни резервів незароблених премій (у страхових організаціях); та списання у порядку закриття на рахунок 79 “Фінансові результати”.

На субрахунку 701 “Дохід від реалізації готової продукції” узагальнюється інформація про доходи від реалізації готової продукції.

На субрахунку 702 “Дохід від реалізації товарів” підприємства торгівлі та інші організації узагальнюють інформацію про доходи від реалізації товарів.

На субрахунку 703 “Дохід від реалізації робіт і послуг” підприємства і організації, що виконують роботи і надають послуги, узагальнюють інформацію про доходи від реалізації робіт і послуг, зокрема, дохід від орендних платежів за оренду об’єктів інвестиційної нерухомості, про результати зміни резервів незароблених премій [2; 3].

Можна використовувати різні види методу амортизації необоротних активів на основі доходу від реалізації відповідно до субрахунків рахунку 70, наприклад: 1) метод на основі доходу від реалізації готової продукції; 2) метод на основі доходу від реалізації товарів; 3) метод на основі доходу від реалізації робіт і послуг і ін. По кредиту рахунку 70 відображається дохід від реалізації продукції, а за дебетом рахунку 70 визначають чистий дохід.

Тому для амортизації необоротних активів можна використовувати також методи на основі чистого доходу від реалізації, які формуються відповідно до видів цього доходу, в тому числі по субрахунках до рахунку 70, а саме: 1) метод на основі чистого доходу від реалізації готової продукції; 2) метод на основі чистого доходу від реалізації товарів; 3) метод на основі чистого доходу від реалізації робіт і послуг та ін.

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) знаходиться в Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) у статті “Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)” (код рядка 2000), в якій відображається дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у т.ч. платежі від оренди об’єктів інвестиційної нерухомості) за вирахуванням наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів,

доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів [4; 5]. Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і “Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)” відносяться до основної діяльності підприємства.

Згідно НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” основна діяльність – операції, пов’язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу [4].

Мета – визначити можливість використання методу на основі доходу від реалізації для амортизації необоротних активів.

Матеріали та методи. За методом амортизації необоротних активів на основі доходу від реалізації річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), та коефіцієнта амортизації, який обчислюється діленням обсягу доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за певні періоди на плановий обсяг доходу від реалізації продукції.

За цим методом можна розраховувати амортизацію двома засобами: 1) на основі планового обсягу доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за окремі періоди і планового обсягу доходу від реалізації продукції за увесь період нарахування амортизації; 2) на основі фактичного обсягу доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за окремі періоди і планового обсягу доходу від реалізації продукції за увесь період нарахування амортизації.

Розрахунок амортизації необоротних активів за методом на основі доходу від реалізації здійснюється за формулами:

$$CA = (PB - LB) \times KA,$$

де CA – сума амортизації; PB – первісна вартість об’єкта; LB-ліквідаційна вартість об’єкта; KA – коефіцієнт амортизації.

$$KA = OD : POD,$$

де OD – обсяг доходу від реалізації за окремі періоди; POD – плановий обсяг доходу від реалізації за увесь період.

Можна використовувати інший спосіб розрахунку амортизації необоротних активів на основі доходу від реалізації:

$$CA = OD \times KA,$$

$$KA = (ПВ - ЛВ) : ПОД.$$

Розподіл вартості необоротних активів методом амортизації на основі доходу від реалізації можна здійснювати двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів. Розглянемо використання методу амортизації необоротних активів на основі доходу від реалізації на прикладі.

Приклад. Первісна вартість необоротних активів – 84000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 4 роки, ліквідаційна вартість -3000 грн. Вартість, яка підлягає амортизації, становить 81000 грн (84000 грн – 3000 грн = 81000 грн).

Очікується отримати протягом періоду амортизації необоротних активів 210000 грн доходу від реалізації, в тому числі: за 1-й рік – 80000 грн, за 2-й рік 70000 грн, за 3-й рік – 40000 грн, за 4-й рік – 20000 грн. Визначимо виробничу ставку (коефіцієнт) амортизації: за 1-й рік – 0,3810 (80000 : 210000 = 0,3810), за 2-й рік – 0,3333 (70000 : 210000 = 0,3333), за 3-й рік – 0,1905 (40000 : 210000 = 0,1905), за 4-й рік – 0,0952 (20000 : 210000 = 0,0952).

Амортизація необоротних активів 1-м способом методу на основі доходу від реалізації відображена в таблиці 1.

Таблиця 1

Нарахування амортизації необоротних активів методом на основі доходу від реалізації (1-й спосіб – із початкової вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Дохід від реалізації, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	81000	80000	0,3810	30861
2	81000	70000	0,3333	26997
3	81000	40000	0,1905	15431
4	81000	20000	0,0952	7711
х	Разом	210000	1	81000

[авторська розробка]

В таблиці 2 наведено розрахунок амортизації необоротних активів 2-м способом методу на основі доходу від реалізації.

Таблиця 2

**Нарахування амортизації необоротних активів методом на основі доходу
від реалізації (2-й спосіб – із залишкової (балансової)
вартості необоротних активів)**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Дохід від реалізації, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	81000	80000	0,3810	30861
2	50139	70000	0,3333	16711
3	33428	40000	0,1905	6368
4	27060	20000	0,0952	27060
х	Разом	210000	1	81000

[авторська розробка]

За 1-м способом вартість необоротних активів повністю розподіляється за строк їх корисного використання (табл. 1), а за 2-м способом в останньому році буде значна нерозподілена вартість необоротних активів, яка відноситься у витрати (табл. 2). Це відбувається тому, що за 1-м способом річна сума амортизації розраховується із первісної вартості необоротних активів, за 2-м способом вона кожного періоду (року, місяця) визначається із залишкової вартості необоротних активів.

Результати і обговорення. Здійснювати розрахунок амортизації необоротних активів можна за методами на основі доходу від реалізації. Його обліковують на рахунку 70 “Доходи від реалізації”.

Можна використовувати для амортизації необоротних активів окремі методи на основі доходу від реалізації відповідно до його видів, а також до субрахунків по рахунку 70, а саме: 1) метод на основі доходу від реалізації готової продукції; 2) метод на основі доходу від реалізації товарів; 3) метод на основі доходу від реалізації робіт і послуг і ін.

За кредитом рахунку 70 відображається дохід від реалізації, а за дебетом сума непрямих податків і інших вирахувань із доходу. Якщо від кредиту

рахунку 70 відняти його дебет, то отримаємо по кредиту чистий дохід. Тому по кредиту рахунку 70 відображається два види доходу: дохід від реалізації і чистий дохід. Тому для амортизації необоротних активів можна використовувати також методи на основі чистого доходу від реалізації, які формуються відповідно до видів цього доходу, в тому числі по субрахунках до рахунка 70, а саме: 1) метод на основі чистого доходу від реалізації готової продукції; 2) метод на основі чистого доходу від реалізації товарів; 3) метод на основі чистого доходу від реалізації робіт і послуг і ін.

Висновки. Таким чином, амортизацію необоротних активів можна розраховувати за методами на основі доходу від реалізації і чистого доходу, а також за їх видами. Дохід від реалізації і чистий дохід обліковуються на рахунку 70.

Щоб визначити чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) потрібно від доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) вирахувати надані знижки, повернення раніше проданих товарів, доходи, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо) та непрямі податки і збори (податок на додану вартість, акцизний податок тощо).

Методи амортизації на основі доходу від реалізації і чистого доходу можна розраховувати за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів. Ці методи не передбачені в законодавстві, проте їх можна використовувати підприємству на свій розсуд, зокрема в управлінському обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 р. № 290, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 грудня 1999 р. за № 860/4153. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09 грудня 2011 р. № 1591), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2011 р. за № 1557/20295. Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 7 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

5. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОВОГО РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Щебликіна Інна Олександрівна,
к. е. н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Хмельковська Тетяна Василівна,
студентка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Фінансові послуги – це продукти та послуги, які надають фінансові установи, які сприяють різноманітним фінансовим операціям та іншій фінансовій діяльності, як позики, страхування, кредитні картки, інвестиційні можливості та управління грошима.

Основними видами фінансових послуг є кредитування та платежі; страхування; перестрахування; страхове брокерство; інвестиції та обмінні послуги. Ринок позик і платежів стосується того, що кредитор робить кошти та робить їх доступними для людини. Послуги пропонуються малому та середньому бізнесу, а також великому бізнесу. Послугами користуються приватні особи, корпорації, уряди та інвестиційні установи.

Ціль роботи. Проаналізувати сучасний стан світового ринку фінансових послуг.

Матеріали та методи. Методологічний фундамент дослідження становлять загальнотеоретичні та емпіричні методи дослідження.

Результати та обговорення. Світовий ринок фінансових послуг виріс з \$25848,74 млрд у 2022 році до \$28115,02 млрд. у 2023 році при середньорічному темпі зростання (CAGR) 8,8%. Російсько-українська війна підірвала шанси на відновлення світової економіки після пандемії COVID-19, принаймні в короткостроковій перспективі. Війна призвела до економічних санкцій проти кількох країн, різкого зростання цін на товари та збоїв у

ланцюжках поставок, що спричинило інфляцію товарів і послуг і вплинуло на багато ринків у всьому світі. Очікується, що ринок фінансових послуг зросте до 37484,37 мільярда доларів у 2027 році при середньорічному темпі зростання 7,5% [1].

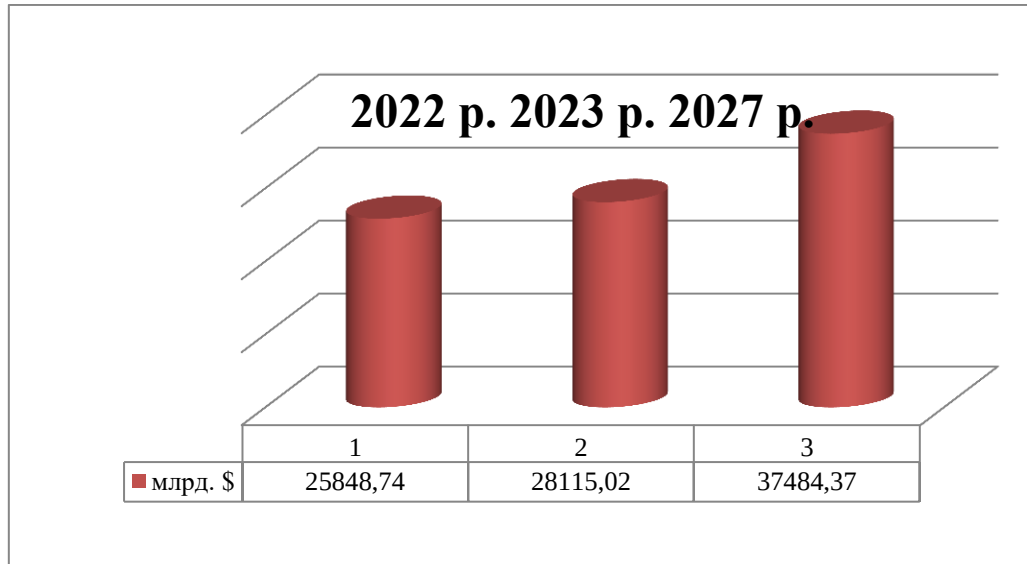

Рис. 1. – Темпи зростання світового ринку фінансових послуг

Примітка: складено на основі [1]

Глобальна індустрія платежів стала свідком швидкого зростання впровадження технології EMV. Це зростання зумовлено вищим рівнем безпеки даних, який пропонують чіпи EMV і PIN-карти порівняно з традиційними картками з магнітною смугою. EMV — це стандарт безпеки для різних платіжних карток, включаючи дебетові, кредитні, платіжні та передплачені картки [2].

Чіп містить дані власника картки та облікового запису, які захищені як апаратними, так і програмними засобами безпеки. Згідно з даними глобального технічного органу EMVCo, у 2020 році кількість платіжних карток з чіпом EMV у світі досягла 10,8 мільярда. Як і в інших країнах, рівень впровадження платіжних карток з чіпом EMV невпинно зростає в різних регіонах світу, досягнувши 71,7% у Канаді, Латинській Америці та Карибському регіоні, 61,2% в Африці та на Близькому Сході та 32,7% в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Банки та фінансові установи переходять на оцифровку, щоб

модернізувати свій комерційний кредитний бізнес. Цей крок головним чином є результатом посилення конкуренції між банками та зростання попиту на спрощений і швидкий процес комерційного кредитування. Цифровізація підвищує рівень задоволеності клієнтів [1]. під час отримання комерційної позики, що інакше може бути складним і повільним процесом. Це також дозволяє банкам орієнтуватися на нові категорії клієнтів і пропонувати клієнтоорієнтовані рішення, що призводить до підвищення ефективності комерційного кредитування. Деякі з банків, які включили оцифровку в кредитування, це Commonwealth Bank of Australia, Hana Bank і Fidor Bank.

Багато компаній з управління капіталом інвестують у можливості аналітики великих даних, щоб отримати інформацію про клієнтів. Рішення для великих даних впроваджуються, щоб отримати інформацію про сегменти клієнтів, проникнення продукту та ефективність програм навчання. Ці технології впроваджуються для оцінки схильності існуючих і потенційних клієнтів купувати різні продукти та послуги, які пропонує компанія з управління капіталом, їхньої тривалої вартості, моделі інвестування та здатності клієнта йти на ризик. Вони також допомагають компаніям з управління капіталом відстежувати ефективність бізнесу, підвищувати рівень залучення та утримання клієнтів, збільшувати продажі та пропонують інвестиційні поради в реальному часі. Наприклад, CargoMetrics, інвестиційна компанія з Бостона, використовувала систему автоматичної ідентифікації (AIS) для збору даних про рух товарів, таких як розташування та розмір вантажу, щоб розробити аналітичну платформу для торгівлі товарами, валютами та індексними фондами акцій. Цей інструмент також був проданий іншим хедж фондам і менеджерам капіталу.

До основних компаній на ринку фінансових послуг належать Allianz Group, Industrial and Commercial Bank of China, JPMorgan Chase & Co., Ping An Insurance, Axa Group, Anthem, Inc., Agricultural Bank Of China, China Life Insurance, China Construction Bank та Centene [3].

Західна Європа була найбільшим регіоном на ринку фінансових послуг у

2022 році. Північна Америка була другим за величиною регіоном на ринку фінансових послуг. Регіони, охоплені звітом про ринок фінансових послуг: Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Західна Європа, Східна Європа, Північна Америка, Південна Америка, Близький Схід і Африка

Країни, охоплені ринком фінансових послуг: Аргентина, Австралія, Австрія, Бельгія, Бразилія, Канада, Чилі, Китай, Колумбія, Чехія, Данія, Єгипет, Фінляндія, Франція, Німеччина, Гонконг, Індія, Індонезія, Ірландія, Ізраїль, Італія, Японія, Малайзія, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Нігерія, Норвегія, Перу, Філіппіни, Польща, Португалія, Румунія, Росія, Саудівська Аравія, Сінгапур, Південна Африка, Південна Корея, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Таїланд, Туреччина, ОАЕ, Великобританії, США, Венесуели та В'єтнаму.

Висновок. Отже, світовий ринок фінансових послуг включає доходи, отримані суб'єктами господарювання від надання фінансових або грошових послуг, таких як кредитування, управління інвестиціями, страхування, брокерські послуги, платежі та послуги з переказу коштів. Індустрія фінансових послуг класифікується на основі бізнес-моделі фірм, присутніх у цій галузі, і більшість фірм пропонують декілька послуг. Доходи включають комісії, виплати відсотків, комісійні або комісії за операції. Ринкова вартість включає вартість супутніх товарів, проданих постачальником послуг або включених до пропозиції послуг. Включаються лише товари та послуги, якими торгують суб'єкти господарювання або які продаються кінцевим споживачам.

Ринкова вартість визначається як доходи, які підприємства отримують від продажу товарів або послуг у межах зазначеного ринку та географії шляхом продажу, грантів або пожертвувань у валюті (у доларах США, якщо не зазначено інше).

Доходи для певного регіону – це споживчі вартості, які є доходами, отриманими організаціями у вказаному регіоні в межах ринку, незалежно від того, де вони виробляються. Він не включає доходи від перепродажу вздовж ланцюга постачання, як далі вздовж ланцюга постачання, так і як частину

інших продуктів.

Світовий ринок фінансових послуг сегментований -

1) За типом: кредитування та платежі, страхування, перестраховування та страховий брокер, інвестиції, валютні послуги.

2) За розміром бізнесу: малий і середній бізнес, великий бізнес.

3) За кінцевим користувачем: фізичні особи, корпорації, уряд, інвестиційні установи.

Охоплені підсегменти: кредитування, картки та платежі, страхування, страхові брокери та агенти, перестраховування, управління капіталом, брокерські послуги з цінними паперами та фондові біржі, інвестиційна банківська діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Огляд галузі фінансових послуг у 2023 р.: тенденції, статистика та аналіз. URL: <https://www.insiderintelligence.com/insights/financial-services-industry/>

2. Тенденції на ринку фінансових послуг. URL: <https://www.ringcentral.com/us/en/blog/financial-services-trends-2023/>

3. Світовий ринок фінансових послуг за 2022-2026 рр. URL: <https://www.globenewswire.com/en/news-release/2022/07/12/2477921/28124/en/Financial-Services-Global-Market-Report-2022-2026-Featuring-Key-Players-Allianz-JPMorgan-Chase-China-Life-Insurance-Others.html>

LEGAL SCIENCES

ПРОГРАМИ ТА ПРОЄКТИ, ЯКІ РЕАЛІЗУЮТЬСЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ З ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Бабак К. І.

Курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. В Україні нині збільшується кількість неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, оскільки економічні, соціально-політичні, демографічні зміни сприяють знеціненню системи цінностей, соціальних зв'язків та відносин. Також з початку повномасштабного вторгнення на територію України показовими стали ситуації, при яких суттєво порушується стан безпеки у дітей, а держава в свою чергу немає повної можливості забезпечити громадянам безпеку на території. Тому актуальними є питання програм та проєктів, які реалізуються в зарубіжних країнах, та досвід яких можливо застосувати в Україні.

Метою написання дослідження є здійснення аналізу сучасного стану захисту дітей в Україні та в інших країнах.

Матеріали та методи. Неповнолітні суб'єкти – це соціально незахищений прошарок населення. Усі зусилля держави необхідно направляти на розвиток у неповнолітніх осіб суспільно значущої та творчої активності, на виховання високих моральних якостей, патріотизму, громадянськості, високого рівня правової культури та правосвідомості [2, с. 15].

В Україні немає спеціального закону про правовий статус неповнолітньої особи, але існує значна кількість законодавчих актів, розпорошеність прав неповнолітніх за різними галузевим нормативно-правовими актами, безсистемність роблять їх закритими для сприйняття та виконання, приховують правові прогалини чинного законодавства у сфері реалізації прав і інтересів неповнолітніх осіб.

Зарубіжний досвід соціальної роботи з проблемними підлітками є досить цікавим і змістовним, найбільш успішні його елементи доцільно мультиплікувати й використовувати в соціально-педагогічній роботі з підлітками, які перебувають у конфлікті із законом, у нашій країні. Так наприклад, у Німеччині досить цікавим є проєкт «Місто як школа», який став прикладом застосування концепції «навчання на практиці». Навчання в проєкті «Місто як школа» призначене насамперед для підлітків, які були з різних причин відмежовані від традиційної школи, втратили будь-яку мотивацію до навчання і не мали змоги продовжувати освіту або працювати [2, с. 93]. Підліткам із метою формування мотивації до навчання, яка в звичайній школі у них була відсутня, пропонуються різні види діяльності, в яких вони змогли б себе проявити. Основна ідея цієї моделі полягає в заміні абстрактного навчання в класних кімнатах на практичний досвід учнів у реальних умовах. Даний проєкт можливо реалізувати в нашій державі.

Через військову агресію окупантами, в Україні було створено від 17.03.2022 Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Даний штаб визначається, як короткостроковий або ж тимчасовий консультативно-дорадчий орган КМУ, котрий функціонує з метою сприяння діяльності представницьких, державних органів, з питань здійснення захисту прав дітей під час проголошеного військового стану на території України. В своїй роботі штаб використовує та керується чинним законодавством України [1].

На штаб покладено перелік таких завдань:

1. Здійснення координаційний дій з метою проведення та організації

евакуації дітей з небезпечних, окупованих та таких, на яких ведуться бойові дії в безпечне місце та створення безпечних умов для їх перебування;

2. Проведення дій серед представників виконавчої влади стосовно розміщення та надання необхідної допомоги дітям, які перебувають на захисті у держави, через евакуацію із рідної домівки в безпечне місце;

3. Здійснюють постановку на консульський облік;

4. Визначають шляхи і способи вирішення проблемних питань та приймають та приймають швидкі та негайні рішення стосовно захисту дітей.

5. Здійснюють моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей;

6. Здійснюють інформування громадян та міжнародної спільноти в сфері захисту дітей в умовах воєнного стану.

7. Поширюють та публікують інформацію стосовно діяльності штабу [1].

Також 23 лютого 2023 року в м. Полтаві відбулося засідання з питань захисту прав дитини на якому в свою чергу було розглянуто найбільш хвилюючі питання сьогодення:

1. Про схвалення персональних планів дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають в складних життєвих ситуаціях;

2. Про підтвердження місця проживання неповнолітньої для її тимчасового виїзду за межі України;

3. Про доречність позбавлення батьківських прав матір стосовно її малолітньої доньки;

4. Про визначення місця проживання неповнолітнього;

5. Про неналежну поведінку неповнолітнього;

6. Про неподобне виконання батьківських обов'язків; [3]

Висновок. Виходячи із вищезазначеного, можна дійти висновку, що на державному рівненні приймаються нормативно-правові акти, проекти, та інші необхідні дії, аби діти та неповнолітні особи, а також усі громадяни держави перебували у стані безпеки і їх права не були порушені. Також Україні потрібно

більш ретельно дотримуватися рекомендації Конвенції ООН, Міжнародного протоколу щодо документації і розслідування ситуацій, із порушенням прав дітей на території України під час військової агресії. А також використовувати позитивний міжнародний досвід та їх проєкти в подальшому реалізувати на території держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова від 17 березня 2022 р. N 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP220302?an=5>

2. Міжнародні та національні соціальні проєкти та програми: комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни. [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобувачів ступеня магістра за спеціальністю 231 «Соціальна робота» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: С. В. Гераськов – Електронні текстові дані (1 файл: 211 Кбайт). – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. – 93 с.

3. Офіційний сайт Шевченківської районної у м. Полтаві ради від 23.02.2023. URL: <https://okt-rada.gov.ua>

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Бабак К. І.

Курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції.

Науковий керівник:

Чорна А. Г.

Старший викладач кафедри кримінального права та кримінології.
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Спеціальні ознаки суб'єкта мають кваліфікуюче значення, тобто особи за наявності цих ознак несуть підвищену відповідальність. У кримінальному законодавстві України немає визначення спеціального суб'єкта правопорушення, це поняття вироблено доктриною кримінального права. Практично в кожному розділі Особливої частини Кримінального кодексу України містяться склади правопорушень із спеціальним суб'єктом.

Встановлення спеціального суб'єкта правопорушення відображає особливості конкретних видів правопорушень, ступінь їхньої суспільної небезпеки. Тільки спеціальні суб'єкти можуть заподіяти передбачену законом шкоду, порушити громадські відносини, що охороняються кримінальним законом [2]. Інші особи, які не володіють спеціальними якостями (ознаками), не можуть бути суб'єктом правопорушення, наприклад, суб'єктом державної зради може бути іноземець, а суб'єктом зґвалтування не може бути жінка [1].

Ознака спеціального суб'єкта правопорушення визначається об'єктом правопорушення, тобто суспільними відносинами, які порушуються при скоєнні дії. Будь-який соціальний зв'язок ушкоджується тільки зсередини, тому винний має бути учасником відповідної взаємодії. Говорити про спеціальний суб'єкт правопорушення можна лише стосовно конкретного складу правопорушення. Так, керівник організації є спеціальним суб'єктом

неповернення з-за кордону коштів у іноземній валюті. Та ж особа, яка скоїла крадіжку або хуліганство, вважається загальним суб'єктом [3].

Як відомо, суб'єкт правопорушення є одним із обов'язкових елементів складу правопорушення. Відповідно до Кримінального кодексу суб'єктом правопорушення є фізична осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності.

Однак для притягнення до кримінальної відповідальності за деякими складами правопорушень вищезазначених ознак недостатньо. Поряд із загальним суб'єктом правопорушення кримінально-правова доктрина виділяє спеціальний суб'єкт.

Але, на відміну від загального, спеціальний суб'єкт правопорушення не отримав достатнього наукового вивчення, хоча проблема формулювання його поняття та ознак у науці кримінального права не є новою. Спроби авторів сформулювати загальне поняття «спеціального суб'єкта правопорушення» робилися ще за радянських часів. Однак на сьогодні це питання продовжує залишатися дискусійним [4, с. 8].

Чинний Кримінальний закон, як і його попередники, не дає визначення категорії спеціального суб'єкта, але більш ніж у 40% всіх складів правопорушень він або прямо вказується, або мається на увазі.

Спеціальний суб'єкт правопорушення - це особа, яка має додаткові ознаки, які і зумовлюють можливість вчинення того чи іншого конкретного правопорушення.

Безумовно, формулювання поняття теоретично кримінального права не вирішить проблем, що виникають на практиці при кваліфікації конкретного правопорушення. Необхідний комплексний, системний підхід та законодавчі зміни у диспозиції статей із спеціальним суб'єктом [3].

Ознаки спеціального суб'єкта правопорушення визначають ступінь небезпеки. Отже, встановлення ознак спеціального суб'єкта правопорушення є обов'язковим. Необхідно підкреслити, що у разі відсутності додаткових ознак при вказівці на них у диспозиції основного складу правопорушення, слід

говорити про відсутність складу правопорушення [4].

Отже, відсутність окремої норми, яка б визначала поняття спеціального суб'єкта кримінального правопорушення та визначала його спеціальні ознаки швидше є перевагою зарубіжного кримінального законодавства, тому що це свідчить про досконалість диспозицій норм та/або структури кримінального законодавства зарубіжних країн, що значно полегшує притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушення осіб, які наділені спеціальними повноваженнями або особливими ознаками порівняно із загальним суб'єктом [1]. Тим самим зробивши таке кримінальне законодавство більш ефективним.

З огляду на викладений матеріал, можна підсумувати, що чинне кримінальне законодавство України потребує розробки визначення спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, що містило б чітко визначені додаткові критерії чи ознаки, які визначатимуть суб'єкт кримінального правопорушення як спеціальний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ДЕМ'ЯНЮК, Вікторія. "СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ." Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 26 березня 2021 р.) (2021): 84.
2. Левковець, А. С. "СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ." (2020).
3. Радковська, Ірина Сергіївна, І. С. Радковська, and Ирина Сергеевна Радковская. "Співвідношення понять «спеціальний суб'єкт» та «спеціальна (професійна) осудність»." (2022).
4. Тищенко, Т. "ПРАЦІВНИКИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ." Болотова О. (2021): 332.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОВТОРНОСТІ, СУКУПНОСТІ ТА РЕЦИДИВУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Базукін Артем Сергійович

здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальність 262

Правоохорона діяльність

факультету підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Людвік Валентин Дмитрович

старший викладач кафедри

Кримінального права та процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Повторність злочинів, їх сукупність і рецидив, припускають вчинення особою або групою осіб двох чи більше окремих самостійних кримінальних правопорушень. У теорії кримінального права такі ситуації визначають як множинність кримінальних правопорушень, оскільки саме слово множинність включає декілька елементів. При множинності кримінальних правопорушень завжди має місце поєднання в поведінці особи або співучасників двох чи більше кримінальних правопорушень. Тому множинність кримінальних правопорушень, видами якої є повторність, сукупність і рецидив кримінальних правопорушень, означає, що особою вчинено два або більше злочинних діянь, кожне з яких утворює ознаки самостійного складу кримінального правопорушення.

З огляду на високий ступінь суспільної небезпечності повторності, сукупності та рецидиву кримінальних правопорушень законодавець не тільки дає визначення цим видам множинності, а й вказую на їх правові наслідки. Крім того, у багатьох статтях Особливої частини кримінального кодексу повторність і рецидив кримінальних правопорушень визначаються, як кваліфікуючі ознаки окремих складів, що тягнуть за собою при їх встановленні більш суворе покарання.

Повторність. У частині 1 ст.32 вказується, що повторністю кримінальних правопорушень визначається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. У частині 3 цієї ж статті законодавець визнає повторним вчинення двох або більше кримінальних правопорушень у випадках, передбачених різними статтями, коли це прямо встановлено в Особливій частині КК.

Повторність кримінальних правопорушень, як впливає із цих статей КК, припускає наявність таких ознак:

А) особою вчинено два або більше самостійних одиничних злочинів. Конкретизуючи це положення, примітка до ст. 185, наприклад, вказує, що крадіжка чужого майна визнається повторною, якщо вона була вчинена після будь-якого посягання, пов'язаного з заволодінням майном. Тим самим закон встановлює, що повторним вважається вчинення кримінального правопорушення хоча б удруге, причому має на увазі одиничні самостійні кримінальні правопорушення.

Б) одиничні кримінальні правопорушення, що утворюють повторність, вчиняються неодноразово, тобто віддалені один від одного певним проміжком часу. Так першою вчиняється крадіжка, потім шахрайство або послідовно дві крадіжки

В) для повторності не має значення була або не була особа засуджена за раніше вчинений нею злочин

Г) повторність виключається, якщо за раніше вчинене кримінальне правопорушення особа була звільнена від кримінальної відповідальності, закінчилися строки давності або на це кримінальне правопорушення поширилася амністія чи за нього була погашено або знята судимість.

Відповідно до ст. 33 Кримінального кодексу **сукупністю** кримінальних правопорушень визнається вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено. Перша

ознака сукупності кримінальних правопорушень проявляється у вчиненні особою двох або більше кримінальних правопорушень, причому кожен з них має характер окремого, самостійного, одиничного кримінального правопорушення. Другою ознакою є вимога, щоб кожен із кримінальних правопорушень, які утворюють сукупність, був передбачений самостійною статтею КК, тобто кваліфікуються за однією, окремою статтею кримінального закону або за різними частинами однієї і тієї ж статті Кримінального кодексу. Третьою невід'ємною ознакою сукупності кримінальних правопорушень є вимога, щоб за жоден із деліктів, які входять до неї, особа не була ще засуджена.

Поняття рецидиву кримінальних правопорушень. **Рецидивом** називають вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка мала судимість за умисне кримінальне правопорушення. Оскільки рецидив – це повторність кримінальних правопорушень, йому, насамперед, властиві ознаки, характерні для повторності. Це ознаки:

- 1) Рецидив має місце там, де особою вчинено два або більше самостійних і тільки умисних кримінальних правопорушень.
- 2) При рецидиві кожен з вчинених кримінальних правопорушень утворює собою одиничне кримінальне правопорушення.
- 3) Кримінальні правопорушення, що створюють рецидив, обов'язково віддалені один від одного певним проміжком часу.
- 4) Факт судимості утворюється обвинувальним вироком суду, що вступив в законну силу із призначенням винному певного покарання

Кваліфікація рецидиву. Рецидив кримінальних правопорушень, у випадках, передбачених законом, впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення. Це перш за все стосується спеціального рецидиву. У багатьох статтях Особливої частини КК попередня судимість прямо вказана як кваліфікуюча ознака. Тому, коли ця ознака встановлена в справі, вона повинна отримати своє вираження у кваліфікації кримінального правопорушення. Так, хуліганство, кваліфікується за ч. 3 ст. 296. Крім того, там де в законі вживається

термін повторність, він включає і рецидив. Так, одержання хабаря особою, яка раніше була засуджена за хабарництво, утворює спеціальний рецидив і кваліфікується за ознакою повторності за ч. 2 ст. 368

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право України: підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Право, 2003. 413с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина/Тема 13. Множиність злочинів/Шевченко Є. В. "Множиність злочинів". Лекція 1

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ

Байрак Нікіта Валерійович
здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262
Правоохоронна діяльність
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Людвік Валентин Дмитрович
Старший викладач кафедри
Кримінального права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Актуальність дослідження. Проблема торгівлі людьми стала предметом занепокоєння для всього цивілізованого людства. Незважаючи на те що все більше країн об'єднує свої зусилля в боротьбі із цим явищем, сучасне рабство продовжує бути суворою дійсністю наших днів. Хоча сьогодні немає точних підрахунків, з різних джерел випливає, що у світі жертвами торгівлі людьми щорічно стає від двох з половиною до чотирьох мільйонів осіб. За різними підрахунками, щорічний прибуток, отриманий злочинцями від торгівлі людьми, вимірюється мільярдами доларів США.

Метою даного дослідження є розкриття сучасних проблем кваліфікації торгівлі людьми.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дане питання вивчали в своїх працях К. Б. Левченко, О. М. Радченко, В. Я. Тацій, О. А. Удалова та ін.

Виклад основного матеріалу. Наявність різних підходів до визначення поняття «торгівля людьми» як ознаки об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення у міжнародно-правових актах, законах України та правовій доктрині викликає певні проблеми у судовій практиці під час застосування статті 149 КК України. Так, Заступник голови Касаційного кримінального суду

у складі Верховного Суду Валентина Щепоткіна зазначає, що «сьогодні існують різні визначення поняття «торгівля людьми». Вони сформульовані у статті 149 Кримінального кодексу України, у профільному Законі України «Про протидію торгівлі людьми» та в міжнародних конвенціях, які містять зобов'язання держави щодо криміналізації відповідних діянь. Потрібно гармонізувати поняття в міжнародному та національному праві, аби забезпечити єдність тлумачення, застосування та правильної кримінально-правової кваліфікації таких кримінальних правопорушень». Отже, на її думку, під час розслідування та кваліфікації випадків торгівлі людьми виникають проблеми правозастосовного характеру [1, с. 647].

Відповідно до національного кримінального законодавства, це кримінальне правопорушення, згідно з ч. 1 ст. 149 КК України, являє собою вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи вразливого стану особи [2, с. 267].

За характером структури склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 149 КК України, є складним, що передбачає декілька альтернативних суспільно небезпечних діянь: 1) торгівля людьми; 2) здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; 3) вербування людини; 4) переміщення людини; 5) переховування людини; 6) передача людини; 7) одержання людини. Для вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання людини обов'язковим є спосіб учинення діяння: з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи.

У примітці 2 до ст.ст. 149 та 303 КК України під уразливим станом запропоновано розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин. Слід відмітити, що уразливий стан - це оціночне поняття та правозастосовна

практика неоднотайна у його тлумаченні. Так, вибірковий аналіз судових рішень за 2016-2021 роки свідчить про те, що у багатьох випадках схиляння особи до заняття проституцією як однієї із форм сексуальної експлуатації винний використовує так званий «уразливий» стан потерпілої особи. У вирокі суд, як правило, описує такий стан через такі об'єктивні та суб'єктивні обставини, що характеризують умови перебування особи на момент надходження пропозиції займатися сексуальною експлуатацією: відсутність засобів до існування, збіг тяжких сімейних обставин, скрутне матеріальне становище, викликане відсутністю роботи та постійного джерела доходів, наявність на утриманні малолітніх або неповнолітніх дітей, непрацездатних осіб, відсутність належних соціальних, побутових умов проживання сім'ї, морально-вольові якості особи, тощо. При цьому, в одних випадках, для встановлення наявності у особи уразливого стану достатньо встановлення тяжкого матеріального становища, в інших - й інших додаткових обставин [3, с. 1].

Кваліфікуючими обставинами в досліджуваному складі кримінального правопорушення є торгівля неповнолітніми, щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства. Особливо кваліфікуючими обставинами є дії, вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого або його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки. Законодавцем у диспозиції ст. 149 КК України застосовано термін «торгівля людьми», однак чинні норми кримінального права не містять чіткого визначення наведеного терміна. У судовій практиці та кримінально- правовій характеристиці торгівлі людьми, яка здійснена науковцями, поняття торгівлі людьми ототожнюється з купівлею-продажем

людини як товару.

Непоодинокими є випадки, коли торгівлю людьми суди тлумачать як купівлю- продаж у цивільно-правовому контексті й фактично застосовують цивільно-правовий аналіз правочину купівлі-продажу до цих правовідносин, указуючи на наявність істотних умов і зобов'язань, які є визначальними в цивільно-правових відносинах. На практиці під час учинення кримінального правопорушення, за ст. 149 КК України, купівля-продаж у класичному цивільно-правовому значенні може не мати місця, але визначальним для вирішення справ про торгівлю людьми є факт передачі людини (чи управління людиною), незалежно від виникнення інших зобов'язань, властивих правочину купівлі-продажу, таких як ціна, наявність і форма оплати за передачу людини (боргова кабала передбачає оплату шляхом відпрацювання) [2, с. 268].

Вважаємо, що встановлення цього діяння не залежить від його відповідності усім правовим вимогам угоди (правочину), які висуваються саме до цивільно-правового договору купівлі-продажу. У зв'язку з цим вважаємо, що застосований у статті 149 КК України термін «торгівля людиною» має досить умовний характер та не є тотожним діям щодо укладення цивільно-правової угоди купівлі-продажу, а також має більш широкий зміст [1, с. 647].

Будь- яка проблема, а надто така гостра, як торгівля людьми, має висвітлюватися об'єктивно та всебічно. Перш за все це повинні робити фахівці в галузі протидії злочинності. Представники засобів масової інформації, громадських організацій, політики та інші не можуть підмінювати авторитетну думку професіоналів, що базується на знанні та аналітиці статистики та слідчо-судової практики в комплексі із соціально-економічними та суспільно політичними подіями, своєю власною. Адже непрофесійний підхід може призвести лише до нагнітання обстановки в суспільстві та внесення дестабілізуючого чинника в справу протидії дійсним фактам торгівлі людьми та іншим правопорушенням, що межують з нею, але не є такими [4, с. 74].

Висновки. Аналіз відповідних міжнародно-правових та законодавчих нормативно-правових актів України, а також наукових підходів до визначення

поняття «торгівля людьми» дає змогу дійти висновку, що кримінальне право порушення у вигляді торгівлі людьми полягає у здійсненні незаконної угоди (оплатної або безоплатної), а також вербуванні, переміщенні, переховуванні, передачі або одержанні людини, вчинених задля експлуатації в будь-якому її прояві, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини, інших способів або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи шляхом підкупу у вигляді платежів або вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чемодурова А. Ю. Проблема розуміння поняття «торгівля людьми» в актах міжнародного та національного законодавства, доктрині та судовій практиці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/163.pdf (дата звернення: 02.12.2022).
2. Чігер О. В. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/50.pdf> (дата звернення: 02.12.2022).
3. Фоменко М. В. Деякі питання щодо тлумачення поняття «уразливий стан» особи. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/3683> (дата звернення: 02.12.2022).
4. Батиргарєєва В. С. Торгівля людьми в Україні: погляд із сьогодення. *Наукові дослідження*. Випуск 33. 2017. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/154286/154051> (дата звернення: 02.12.2022).

ВЛАСТИВОСТІ ТА ОБСТАВИНИ КРИМІНОГЕННОГО ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ НА НЕПРАВОМІРНУ ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Безпалов Роман Володимирович

аспірант кафедри кримінального права і процесу
Національного університету «Львівська політехніка»

Вступ. Інформаційний простір мережі Інтернет має подвійний характер: з одного боку, воно надає величезні можливості щодо соціалізації та розвитку особистості, а з іншого – створює проблеми, пов'язані з використанням інформаційних ресурсів злочинними елементами. Найбільшу криміногенну небезпеку становлять соціальні мережі, спеціалізовані сайти та анонімні інтернет-простори, основною аудиторією яких є неповнолітні.

Ціль роботи – дослідити властивості та обставини криміногенного впливу інформаційного простору мережі Інтернет на неправомірну поведінку неповнолітніх.

Результати та обговорення. Криміногенний вплив інформаційного простору мережі Інтернет обумовлено наступними властивостями та обставинами.

По-перше, структура мережі з її анонімністю (людина невидима і не має можливості бачити інших людей) дозволяє з одного боку, почуватися легко і невимушено, у тому числі видаючи себе за повнолітнього, і таким чином отримувати доступ до тих видів діяльності та інформації, які в реальному (звичайному) житті були б для нього утруднені, а часом і недоступні (проведення платіжних операцій, відвідування сайтів доступних тільки дорослим користувачам, порносайтів тощо). З іншої сторони анонімність, відкриває широкі можливості для зловживання довірою самих неповнолітніх, в том числі за допомогою «хибна ідентичність», тобто уявлення іншою особою ¹ (в останні роки посилюється негативна тенденція спілкування дітей з педофілами, які вступають у контакт від імені дитини (однолітка); внаслідок

такого спілкування неповнолітній самостійно створює фото- і відеоматеріали еротичного і порнографічного характеру).

Вироблений злочинцями механізм впливу Інтернет на неповнолітніх у галузі одержання та розповсюдження порнографічних матеріалів включає в себе маніпуляції, спрямовані на збудження інтересу, вмовляння зробити фото чи відео порнографічного та (або) еротичного характеру і направити їх на вказаний адрес або на номер телефону. Після отримання фото-відеозображень починається шантаж, спрямований на отримання нових матеріалів під загрозою поширення наявних серед найближчого оточення жертви.

По-друге, безмежні можливості інформаційного простору мережі Інтернет призводять до формування у неповнолітніх почуття безкарності та всюдозволеності, що збуджує бажання, спрямоване на вчинення проступків, а в ряді випадків і кримінальних правопорушення. Ілюзія свободи в віртуальному просторі може привести до формуванню у неповнолітнього правового нігілізму, спотвореного розуміння норм поведінки і безвідповідальності за досконалі дії. Так пропозиції здійснити самогубство, вказівки на самогубство як на спосіб вирішення проблеми, схвалення вчинення самогубства та використання психологічних прийомів в інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет схилили до вчинення самогубства [1].

Для формування певного стереотипу мислення у мережі Інтернет використовуються особливі психологічні технології, такі як: відволікання або концентрація уваги, створення ілюзій сприйняття, розумове спрощення, обмеження матеріалу, спотворення фактів, емоційне нагнітання та ін.

Дуже потужним засобом впливу в контенті мережі Інтернет є фільми, онлайн-відеоролики, приколи, аніме і кліпи, які доносять до глядачів не сухі факти, а через яскраві образи, емоційні характери, захоплюючі сюжети, диктують певні моделі поведінки та парадигми життєустрою.

По-третє, пошукові можливості мережі Інтернет дозволяють неповнолітнім користувачам не тільки розширювати кругозір, але і в процесі серфінгу [2] в інтернет-просторі отримувати інформацію про дії кримінальної

спрямованості (про виготовлення та способи збуту наркотиків, вибухових пристроїв, способах самогубства, екстремістській діяльності, способах крадіжок, шахрайства та ін.).

В даний час поширення у мережі Інтернет, особливо у соціальних мережах, отримали такі способи впливу:

- кібербулінг – це віртуальний «терор», найчастіше підлітковий, який полягає в агресивному нападі, задирання, провокування, тероризуванні і цькуванні обраного підлітка;

- тролінг - розміщення в інтернеті (на форумах, в дискусійних групах, блогах, чатах та ін.) провокаційних повідомлень з метою викликати флейм (суперечка заради спору), конфлікти між учасниками, взаємні образи та ін.;

- кібергрумінг - це налагодження сексуальних контактів або сексуальне домагання до неповнолітніх за допомогою мережі Інтернет;

- секстинг - пересилання особистих фотографій, повідомлень інтимного змісту за допомогою сучасних засобів зв'язку: стільникових телефонів, електронної пошти, соціальних мереж.

Поширеності кібербулінгу і тролінгу в мережі Інтернет сприяє анонімність агресора, безвідповідальність користувачів і безкарність порушників.

Приблизно 23 % дітей потрапляють в інтернеті під «атаки» в формі переслідування, образи і цькування.

Велика частина (72%) дітей, стали об'єктами тролінгу і кібербулінгу, одержують серйозний стрес. Дані дії стають «тригерним фактором», тобто певним поштовхом, який здатний викликати у людини інтенсивні негативні переживання, думки, стан та дії. Найчастіше значні проблеми відзначаються у дітей в віці від 9 до 12 років.

Поява нових форм протиправних дій, які не охоплюються чинними складами кримінальних правопорушень, вказує на доцільність внесення змін в Кримінальний кодекс України [3], доповнення його статтями, що передбачають кримінальну відповідальність за кібербулінг та тролінг по аналогії з

кримінальним законодавством Нової Зеландії, секстинг по аналогії з законодавством США і Австралії і кібергрумінг по аналогії з законодавством Великобританії. При цьому секстинг є кримінальним правопорушенням, якщо на інтимних фотографіях зображено неповнолітнього; це розглядається як дитяча порнографія, причому винними вважаються обидва: як людина, що відправила фотографії, так і та що отримала їх, і класифікується як виробництво і зберігання дитячої порнографії відповідно. Відповідальність за кібергрумінг настає в тих випадках, коли особа, досягло вісімнадцятирічного віку, за допомогою мережі Інтернет встановлює контакт з неповнолітнім із метою отримання сексуальних послуг. Внесення даних змін сприятиме не тільки вдосконаленню правової системи забезпечення безпеки неповнолітніх, зниження рівня їх віктимізації від протиправної поведінки в мережі Інтернет, але і попередження кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бандурка О. М. Дитячі самогубства – новітня загроза здоров'ю нації. Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (27 квіт. 2018 р., м. Харків). Харків: ХНУВС, 2018. С. 11–13.
2. Білоконь М. А. Запобігання злочинності неповнолітніх: досвід країн європейського союзу: дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 2013. 208 с.
3. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ

Бобир Дмитро Юрійович

здобувач вищої освіти

II курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного

Університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

ННППФПП

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Дніпро, Україна

Якщо врахувати, що укладачі діючого кримінального закону розміщували в Особливій частині Кримінального Кодексу України (далі-ККУ) розділи не хаотично, а на підставі того, що найбільш небезпечні кримінальні правопорушення передують іншим, менш небезпечним, стає зрозуміло, що життя і здоров'я особи відноситься до однієї з найбільш охоронюваних кримінальним правом цінностей, посягання на яку представляє не просто істотну, а підвищену суспільну небезпеку. Більш того, керуючись тим фактом, що в Україні взятий курс на розбудову соціальної держави, однією з якісних ознак якої є забезпечення прав і свобод людини в першу чергу, науковці пропонують правопорушеннями проти життя та здоров'я особи відкривати Особливу частину ККУ. Окремого наголосу вимагає вирішення питання щодо розвитку відповідного положення кримінального закону, яким передбачається відповідальність за тяжкі тілесні ушкодження.

Норми про кримінальну відповідальність за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень неодноразово вдосконалювались та змінювались. І цей процес повинен продовжуватися, оскільки життя вказує на те, що окремі нові способи та наслідки заподіяння тілесних ушкоджень, за певних умов, можуть бути

віднесені до категорії тяжких або трансформовані до цієї категорії з інших видів тілесних ушкоджень [1, с. 212].

Кваліфікуючі ознаки тяжкого тілесного ушкодження – вчинення цього кримінально караного делікту: 1) способом, що має характер особливого мучення; 2) групою осіб; 3) з метою залякування потерпілого або інших осіб; 4) з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості; 5) на замовлення; 6) із заподіянням смерті потерпілому (ч. 2 ст. 121 ККУ). Необхідно виходити з того, що тяжкі тілесні ушкодження завжди спричиняють потерпілому мучення. Кваліфікованим тяжке тілесне ушкодження визнається в тому разі, якщо винний завдає потерпілому особливо тяжких страждань та спеціально діє таким чином, щоб заподіяти особливі мучення, нестерпного фізичного болю. Заподіяння мук характеризується діями, що спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишанням потерпілого в шкідливих для здоров'я умовах і іншими подібного характеру діями. При цьому судово-медичний експерт не встановлює факту заподіяння тілесних ушкоджень способом, що має характер особливого мучення (оскільки це поняття правове), він лише констатує факт застосування саме таких способів заподіяння ушкоджень іншій особі [2, с. 135].

Відповідно до Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (далі – Правил), заподіяння мук – це дії, спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишання її в шкідливих для здоров'я умовах, та інші подібні дії (п. 3.2). До них також належать дії, пов'язані з багаторазовим або тривалим спричиненням особливого болю (щипання, шмагання, завдання численних, але невеликих ушкоджень тупими чи гостроколючими предметами, застосування термічних факторів тощо). Узагальнюючи ознаки мучення, під мученням розуміється спричинення потерпілому страждання без фізичного впливу на його тіло, шляхом позбавлення людини необхідних для життя та здоров'я умов існування. Хоч Правила й дають роз'яснення термінам, які містяться в ККУ, проте ці визначення містять термінологічні звороти, які знову ж таки не конкретизовані:

«шкідливі для здоров'я умови», «інші подібні дії». Вони позбавлені конкретних орієнтирів і можуть трактуватися по-різному. К. В. Катеринчук стверджує, що «під шкідливими для здоров'я умовами можна вважати умови, які призводять до порушення нормального (здорового) функціонування організму людини. До таких умов можна віднести: тривалу ізоляцію людини, розміщення особи у вологому приміщенні, приниження особи та ін.» та вказує, що «словосполучення «інші подібні дії» доцільно було б вилучити». Додатково слід уточнити, що розуміти під особливим мученням, що вживається законодавцем лише у ч. 2 ст. 121 ККУ. Характер особливого мучення має місце тоді, коли його заподіяння супроводжувалося особливим фізичним чи моральним стражданням або особливим (нестерпним) болем для потерпілого. Мученням можуть бути визнані будь-які дії, що мають наслідком зазначені страждання чи біль. Зокрема, це можуть бути дії, спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишення її в шкідливих для здоров'я умовах, та інші подібні дії. Особливим проявом таких дій слід визнавати дії, які мають характер мордування або катування [3, с. 91].

Ч. 2 ст. 121 ККУ до кваліфікованих видів кримінального правопорушення відносить умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене групою осіб. Відповідно до ч. 1 ст. 28 ККУ, кримінальне правопорушення визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою. Взаємодія учасників виникає у момент початку скоєння кримінального правопорушення або під час його вчинення. При цьому необов'язково, щоб тілесні ушкодження були заподіяні кожним із них (наприклад, один з учасників групи пригнічує опір потерпілого, тоді як інший заподіює ушкодження). У цих випадках, як правило, співучасник приєднується до виконавця, що вже почав виконувати об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Їхні дії мають бути погоджені щодо об'єкта та об'єктивної сторони кримінального правопорушення, і ці особи повинні усвідомлювати, що діють спільно для досягнення єдиного злочинного результату. Наведемо приклад умисного спричинення тяжкого тілесного

ушкодження групою осіб без попередньої змови.

Теоретичною і практичною проблемою є кваліфікація умисного тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого групою осіб за попередньою змовою або організованою групою, оскільки ч. 2 ст. 121 ККУ передбачає як кваліфікуючу ознаку вчинення кримінального правопорушення лише групою осіб. Ра змістом ч. 1 ст. 28 ККУ, відсутність попередньої змови між виконавцями кримінального правопорушення є обов'язковою ознакою його вчинення «групою осіб». Таким чином, вчинення особою кримінального правопорушення за наявності попередньої змови формулюванням «вчинення кримінального правопорушення групою осіб» не охоплюється, і ця ознака такій особі інкримінуватись не повинн» [4, с. 214].

Отже, у цілому погоджуємося з констатацією, що проблеми кваліфікації розглядуваного кримінального правопорушення становлять не лише практичний, але й теоретичний інтерес і, безперечно, потребують глибокого аналізу. Водночас нинішній стан розроблення проблеми кваліфікації досліджуваних питань не можна вважати достатнім, оскільки багато рішень щодо застосування норм, ознакою складів яких є особливе мучення або особлива жорстокість, мають неоднозначні оцінки й ускладнюють процес застосування кримінально-правових норм на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Олійник І. Кримінальна відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження: історико-правовий екскурс. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/17609/%D0%9E%D0%BB%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%86%D0%B3%D0%BE%D1%80.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 09.02.2023).
2. Митрофанов І. І. Кваліфікуючі ознаки тяжкого тілесного ушкодження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України* № 20 (2019). URL: https://prc.com.ua/wp-content/uploads/2021/01/vprc_2019_20_18.pdf (дата звернення: 09.02.2023).

3. Русакова І. Ю. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення: аналіз законодавчої конструкції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2018. URL: <http://surl.li/eudsi> (дата звернення: 09.02.2023).

4. Русакова І. Ю. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене групою осіб (ч. 2 ст. 121 КК України): вади законодавчого формулювання та проблеми правозастосування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/40.pdf> (дата звернення: 09.02.2023).

ПРАВОВА ГЕНЕЗА НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Ворона Петро Васильович

доктор наук з державного управління
професор, УБД, військовослужбовець ТРО ЗСУ

Козер Віталій Іванович

магістрант навчально-наукового інституту
публічного управління
адміністрування та післядипломної освіти ДЗ
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка
УБД, військово-службовець ТРО ЗСУ

Вступ. Сили територіальної оборони, як окремий рід сил ЗСУ були створені 1 січня 2022 року на підставі ЗУ «Про основи національного спротиву». До цього часу тероборона існувала у структурі Сухопутних військ та здійснювалась через військові комісаріати.

Мета роботи. Дослідження правової генези нормативного забезпечення діяльності територіальної оборони України є важливим аспектом наукових досліджень у час агресії московії щодо Української держави і посилює її правове поле діяльності силового блоку держави.

Матеріали та методи. Передісторія формування цього роду військ прив'язана до парламентської діяльності народних обранців та Офісу президента України. Його створення потребувало правового унормування та належної законодавчої ініціативи. А виклики, напередодні російської агресії, були в українському суспільстві досить критичні. «Територіальна оборона в багатьох випадках – це система кризисного реагування на будь-які ситуації, які створюються в країні в цілому, і в кожному регіоні окремо. Це готовність в максимально короткі терміни зайняти позиції і бути готовими до будь-яких дій», – зазначив генерал-майор ЗСУ С. Кривоніс [1].

Перший вітчизняний проєкт ЗУ «Про територіальну оборону» був спільно

підготовлений та напрацьований представниками РНБО України, МО України, ГШ ЗСУ, Національної гвардії, Державної прикордонної служби України та МВС України. І на переконання розробників, він базувався «на сучасних світових моделях існуючої територіальної оборони наших стратегічних партнерів таких, як НАТО та країн ЄС з урахуванням досвіду України в протидії російській агресії 2014 – 2020 років» (Сергій Кривонос) [2].

Варто зауважити, що проект ЗУ «Про територіальну оборону України» (реєстр. 4504) був зареєстрований у Верховній Раді України ще 16 грудня 2020 року та відповідно до офіційного веб-сайту ВРУ 21 грудня 2020 року був наданий для ознайомлення народним депутатам. Але, у силу політичних та інших обставин так і не був розглянутий парламентом [3]. Одним з розробників цього закону є актор і режисер, один із захисників Донецького аеропорту, народний депутат від партії «Голос» Андрій Шараськін [8].

Цей Закон відповідно до Конституції України визначав мету, завдання, засади побудови та організації підготовки та ведення територіальної оборони України, повноваження суб'єктів територіальної оборони України, інших складових сил безпеки і оборони держави у сфері територіальної оборони України, а також участь у територіальній обороні України громадян та акредитованих громадських об'єднань. Він, також, визначав, що «війська територіальної оборони України - це військове формування, на яке покладається виконання завдань територіальної оборони України в мирний час та в особливий період, під час ведення воєнного стану (за виключенням зон (районів) ведення бойових дій з відсічі збройної агресії, згідно планувальних документів) та діють відповідно до цього Закону та інших нормативно-правових актів» [2].

Вказуючи на важливість формування системи ТРО в Україні, А. Шараськін зазначив, «те, що проявилось у нашого народу, живе у нас здавна. Це дух волелюбності, свободи, мужності, сили і самоорганізації. Це все те, завдяки чому колись були легендарними козаки. А зараз стаємо ми. Бо як раніше слава та легенди про козаків долітали до різних куточків світу. Так і

зараз «хто такі українці» знають всі. Самоорганізація – те, що відрізняє нашу націю від інших. Ця самоорганізація була притаманна нам постійно. Згадаймо Запорізьку Січ, Холодний яр, ОУН-УПА. Згадаймо Помаранчеву революцію та Революцію Гідності. І зараз ми бачимо унікальний процес. Вся структура суспільства моментально змінилася. Весь народ на різних позиціях став військом. Комбатантами, територіальною обороною, військовими на зарплатах, добровольцями без жодних зарплат і статусів. Волонтери, які собою замінюють сили логістики по гуманітарних та цивільних вантажах [8].

Тому прийняття парламентом країни 16 липня 2021 року ЗУ «Про основи національного супротиву» стало важливою подією. Він визначив правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, чітко окреслив завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву [8]. В основу національного супротиву держава заклала дві інституції тісно пов'язані з територіальними громадами та основними елементами громадянського суспільства, адже до його формування мали задіюватись як органи місцевого самоврядування та державної влади та громадські організації й об'єднання, що мають національно-патріотичну спрямованість (громадські організації УБД – АТО, «Чорнобильці», «Афганці», «Миротворці», інші силовики тощо).

Результати та обговорення. Фактично цим законом закладено національну систему територіальної оборони, яка у відповідності до нього розглядалась як «система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період з метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій» до якої увійшли сили територіальної оборони ЗСУ (окремий рід військ ЗСУ, на який покладається організація, підготовка та виконання завдань територіальної оборони) та добровольчі формування територіальної громади (воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян

України, які проживають у межах території відповідної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони). А сам «національний спротив» визначено, як «комплекс заходів, які організовуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян країни до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію ...» [7].

Завданнями руху опору визначено в ЗУ:

- 1) «формування осередків руху опору та набуття ними відповідних спроможностей;
 - 2) перешкоджання діям військ (сил) агресора (противника);
 - 3) участь у проведенні спеціальних (розвідувальних, інформаційно-психологічних тощо) операцій;
 - 4) участь у підготовці громадян України до руху опору.
5. Завданнями підготовки громадян України до національного спротиву є:
- сприяння набуттю громадянами України готовності та здатності виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України;
 - військово-патріотичне виховання громадян України;
 - підготовка населення до умов життєдіяльності в районах ведення (воєнних) бойових дій» [7].

Територіальна оборона ґрунтується на принципах територіальності, масовості, мінімального часу на розгортання та приведення підрозділів територіальної оборони у готовність до дій, єдиноначальності, централізації управління та децентралізації і контрольованої автономності застосування сил і засобів територіальної оборони, активності, рішучості та безперервності ведення територіальної оборони, наполегливості у досягненні мети територіальної оборони, узгодженого, спільного застосування сил і засобів, залучених до ведення територіальної оборони, безперервності взаємодії сил і

засобів територіальної оборони, всебічного врахування і повного використання моральних та психологічних факторів.

Діяльність добровольчих формувань територіальних громад здійснюється під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил ТРО ЗСУ за територіальним принципом [7].

Командуванням Сил ТРО ЗСУ разом з органами місцевого самоврядування, які розташовані в межах території відповідної зони територіальної оборони, розробляється та затверджується єдина символіка для всіх добровольчих формувань територіальних громад, що функціонують у межах території відповідної зони територіальної оборони. Повноваження обласних та районних рад, сільських, селищних та міських рад наступні:

1. Обласні та районні ради:

- 1) сприяють підготовці та виконанню завдань національного спротиву в мирний час та в особливий період;
- 2) забезпечують у межах відповідних видатків місцевих бюджетів належне фінансування заходів територіальної оборони місцевого значення;
- 3) сприяють створенню добровольчих формувань територіальних громад;
- 4) забезпечують життєдіяльність населення і функціонування об'єктів у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- 5) сприяють популяризації участі в заходах національного спротиву.

2. Сільські, селищні та міські ради:

- 1) беруть участь у підготовці та виконанні завдань національного спротиву в мирний час та в особливий період;
- 2) забезпечують у межах відповідних видатків місцевих бюджетів належне фінансування заходів національного спротиву місцевого значення та підготовки громадян України до національного спротиву;
- 3) сприяють створенню добровольчих формувань територіальних громад;
- 4) забезпечують життєдіяльність населення і функціонування об'єктів інфраструктури у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- 5) сприяють популяризації участі в заходах національного спротиву.

3. Сільський, селищний, міський голова:

- 1) сприяє підготовці територіальної громади та відповідної території до національного спротиву;
- 2) взаємодіє з питань територіальної оборони з органами державної влади, органами управління, сили і засоби яких залучаються до виконання завдань територіальної оборони у відповідній адміністративно-територіальній одиниці;
- 3) сприяє створенню добровольчих формувань територіальних громад;
- 4) сприяє реалізації заходів національного спротиву.

Фінансування та матеріально-технічне забезпечення національного спротиву здійснюються за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, а також з інших не заборонених законодавством України джерел [7].

Висновки. Звісно, що положення ЗУ «Про основи національного супротиву» не є досконалими, тричі поспіль до статей вносились зміни [4-6], додавались нові положення адже його дія відбувається у критичний для України час – відстоювання територіальної цілісності і незалежності держави, тому його модернізація відбувається в процесі цієї боротьби і унікальної згуртованості всього українського суспільстві. А після нашої перемоги, уроки війни будуть основою для його подальших змін, адже в умовах такого сусідства ми приречені бути сильними і завжди на по готові.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Влада не хоче мати територіальну оборону, бо вона боїться власного навченого озброєного народу – генерал Кривонос. 22.04.2021. URL: <https://www.5.ua/polityka/vlada-ne-khoche-maty-terytorialnu-oboronu-bo-vona-boitsia-vlasnoho-navchenoho-ozbroienoho-narodu-heneral-kryvonos-242745.html>.
2. Закон про тероборону України розгляне Верховна Рада. Мілітарний. 26 травня 2020 року. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/zakon-pro-teroboronu-ukrayiny-rozglyane-verhovna-rada/>.

3. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про територіальну оборону України». Ligazakon. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI03922A?an=3>.

4. Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву" щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад». Закон України від 1 квітня 2022 року № 2170-IX. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2170-20#n2>.

5. Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву" щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій». Закон України від 3 травня 2022 року № 2237-IX. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#n2>.

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення завдань та основ підготовки і ведення національного спротиву. Закон України від 27 січня 2022 року № 2024-IX. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2024-20#n24>.

7. Про основи національного супротиву. Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

8. Шараськін Андрій. Народ Військо вийшов на шлях війни. Українська правда 16 березня 2022 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/16/7331693/>

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ В РАМКАХ РОЗГЛЯДУ ЗАХИСТУ КОМБАТАНТІВ ТА НЕКОМБАТАНТІВ

Гриньова Олена Сергіївна

Студентка 4 курсу
спеціальності 293 Міжнародне право

Науковий керівник:

Панфілова Юлія Михайлівна

к. ю. н., професор кафедри
міжнародного права та порівняльного правознавства
Київського міжнародного університету
м. Київ, Україна

Вступ. З початку заснування міжнародних судових інституцій та формування міжнародних трибуналів, за різними міжнародними злочинами, прецедентна практика набула значної ролі у розвитку, становленні та застосуванні міжнародного гуманітарного права (МГП), особливо в контексті захисту комбатантів і некомбатантів у збройних конфліктах. Міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд: саме ці інституції, за допомогою прийнятим судовим рішенням щодо захисту учасників збройного конфлікту, протягом багатьох років сформулювали певні особливості прецедентної практики, які допомагають при регулюванні сфери міжнародного гуманітарного права. Але залишається актуальним питання: які все таки є особливості такої практики та наскільки важливою є роль прецедентів щодо захисту учасників збройного конфлікту в регулюванні міжнародного права?

Мета роботи. Метою є дослідження особливостей прецедентної практики щодо розгляду захисту комбатантів і некомбатантів.

Матеріали та методи. Питання особливостей прецедентної практики Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального суду та Міжнародного суду ООН стосовно розгляду захисту комбатантів та некомбатантів та їх значення у міжнародно-правовому регулюванні захисту

учасників збройного конфлікту у своїх наукових доробках досліджували Грушко М. В., Боброва Ю., Книш С. В., Костюк Н. П., Лазарева Н. М., Орлов В. А., Досвальд-Бек Л., Сассолі М., Мойр Л., Вігарт К., Ступнюк І., Лисицина Я., Авраменко Я., Абакіна-Пилявська Л., Датан С., Латсіс М., Гардам Ж., Касез А., Алієв Р. В., Ануфрієв М. І., Бортняк В. А. Під час написання роботи були застосовані такі наукові методи як: системний підхід – є основою структури роботи та визначає стратегію дослідження особливостей прецедентної практики; діалектичний метод наукового пізнання застосовується для визначення ролі прецедентів у функціонуванні такої галузі міжнародного права як міжнародне гуманітарне право; за допомогою системно-структурного підходу визначено основні особливості такої практики щодо захисту учасників збройного конфлікту; прогностичний метод використовується для формулювання висновків щодо особливостей прецедентної практики та визначення її ролі у галузі міжнародного гуманітарного права.

Результати та обговорення. Прецедентна практика в міжнародному праві передбачає використання попередніх рішень, думок і судових рішень як основи для вирішення поточних і майбутніх справ [1, с. 960-961]. У контексті міжнародного гуманітарного права це передбачає використання прецедентів для тлумачення та застосування норм і принципів, що регулюють ведення військових дій і захист цивільних осіб, військовополонених та інших учасників збройних конфліктів.

Однією з ключових особливостей прецедентної практики у сфері МГП є обмежена кількість справ, які розглядаються міжнародними судами та трибуналами. На відміну від національних правових систем, які можуть мати великий прецедент із широкого кола питань, міжнародне право має відносно невелику кількість прецедентного права. Частково це пов'язано з тим, що багато конфліктів вирішуються дипломатичними чи іншими засобами, а не через судовий процес.

Іншою ключовою особливістю є те, що багато справ стосуються складних ситуацій на місцях, які швидко змінюються. Це може ускладнити застосування

загальних принципів права до конкретних ситуацій і може вимагати від суддів та інших осіб, які приймають рішення, виносити рішення на основі неповної або суперечливої інформації. Це також може ускладнити створення чітких і послідовних прецедентів.

Незважаючи на ці виклики, існувала низка помітних прецедентів у рамках розгляду питання захисту учасників збройного конфлікту. Нижче наведено приклади випадків, які мали значний вплив на розвиток і застосування міжнародного гуманітарного права:

Справа Тадича: Справа стосувалася судового переслідування Душко Тадича, боснійського серба, якого звинувачували у вчиненні військових злочинів і злочинів проти людяності під час конфлікту в Боснії та Герцеговині. Одним із звинувачень проти Тадича було вбивство некомпатантів, зокрема жінок і дітей. Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МТКЮ) визнав Тадича винним у цих злочинах і засудив його до 20 років ув'язнення. У справі Прокурор проти Тадича МТКЮ встановив, що особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за порушення МГП, вчинені під час неміжнародних збройних конфліктів. Це рішення мало значні наслідки для судового переслідування військових злочинів та інших порушень у низці конфліктів у всьому світі [7]

Справа Аль-Дулімі: у справі «Аль-Дулімі та Монтана Менеджмент Інк. проти Швейцарії» Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) постановив, що держави не можуть затримувати осіб без законної підстави, навіть у контексті збройного конфлікту [3]. Це рішення має важливі наслідки для поводження з затриманими та захисту прав людини в конфліктних ситуаціях.

Справа про флотилію Гази: у справі про інцидент Маві Мармара Міжнародний кримінальний суд (МКС) розпочав розслідування ймовірних військових злочинів, скоєних під час перехоплення флотилії кораблів, які намагалися прорвати блокаду Гази. Це рішення має значні наслідки для застосування МГП до морських операцій і ведення бойових дій в контексті блокад [5].

Справа Лубанги: у справі Прокурор проти Лубанги МКС встановив, що використання дітей-солдат у збройному конфлікті є військовим злочином. Це рішення мало значний вплив на зусилля із захисту дітей у конфліктних ситуаціях і допомогло встановити чіткі стандарти поводження з дітьми солдатами відповідно до МГП [8, с. 587].

У справі Прокурор проти Бласкіча відповідачем був хорватський військовий командир, якого звинувачували у вчиненні військових злочинів проти цивільних боснійських мусульман під час боснійської війни. Справа встановлювала принцип, згідно з яким командири можуть бути притягнуті до відповідальності за злочини, вчинені їхніми підлеглими, якщо вони не запобігають цим злочинам або не карають їх. [4]. Цей принцип відомий як командна відповідальність і став важливим аспектом міжнародного кримінального права в контексті захисту некомбатантів [2, с. 194].

Іншим прикладом прецедентної практики захисту комбатантів і некомбатантів є справа законності загрози ядерною зброєю або її використання в Міжнародному суді ООН (МС). У цій справі Міжнародний суд попросили надати консультативний висновок щодо того, чи буде використання ядерної зброї для самозахисту законним згідно з міжнародним правом. МС постановив, що використання ядерної зброї загалом було б незаконним згідно з міжнародним правом, але залишив відкритою можливість того, що використання ядерної зброї для самозахисту може бути законним за певних екстремальних обставин. Справа встановила принцип, згідно з яким використання певних видів зброї, наприклад ядерної зброї, має відповідати міжнародному праву та принципам гуманності. [6, с. 266].

Висновки. Отже, прецедентна практика відіграє життєво важливу роль у захисті комбатантів і некомбатантів у ситуаціях збройних конфліктів. Рішення міжнародних трибуналів і судів встановлюють рамки правових принципів, які керують поведінкою сторін, залучених у збройний конфлікт.

Приклади, розглянуті вище, ілюструють різноманітне коло проблем і обставин, які виникають під час збройних конфліктів, і те, як вони вирішуються

в прецедентній практиці. Від використання забороненої зброї до поводження з військовополоненими та захисту цивільного населення, ці справи демонструють важливість прецедентної практики у формуванні міжнародного права та сприянні захисту всіх учасників збройного конфлікту.

Хоча прецедентна практика є цінним інструментом для тлумачення та застосування міжнародного права, вона не позбавлена обмежень. Рішення міжнародних судів і трибуналів часто зазнають політичного тиску та можуть залежати від переважаючого політичного клімату. Крім того, ефективність прецедентної практики залежить від готовності держав приймати та виконувати рішення міжнародних судів і трибуналів.

Незважаючи на ці виклики, важливість прецедентної практики у захисті комбатантів і некомбатантів у збройному конфлікті неможливо переоцінити. Він являє собою важливий компонент міжнародної правової системи, забезпечуючи структуру правових принципів, якими керується поведінка сторін, залучених у збройний конфлікт, і сприяє притягненню до відповідальності тих, хто порушує ці норми. Таким чином, важливо, щоб міжнародна спільнота продовжувала підтримувати розвиток і застосування прецедентної практики в цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Maušec, G. & Dathan, S. (2022). Judicial Dissent at the International Criminal Court: A Theoretical and Empirical Analysis. *Leiden Journal of International Law*, 35(4), pp. 945 – 961.
2. Stupnyk, I., Lisitsyna, Y., Avramenko, O., Abakina-Piliavska, L., & Khylichenko, A. (2022). The international criminal court and them un criminal court in resolving war crimes: Legal realities and future prospects. *Amazonia Investiga*, 11(60), pp. 187 – 196.
3. Аль-Дулімі і Montana Management Inc. проти Швейцарії [GC], №. 5809/08, § 134, 21 червня 2016, Європейський суд з прав людини URL:<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=002->

9241&filename=002-9241.pdf&TID=thkbhnilzk (дата звернення: 20.03.23)

4. Рішення Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії у справі "Обвинувач проти Бласкіча" Case No. IT-95-14-T, 3 березня 2000, с. 290 URL: <https://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf> (дата звернення: 20.03.23)

5. Final decision of the Prosecutor concerning the “Article 53(1) Report” (ICC-01/13-6-AnxA), dated 6 November 2014, as revised and refiled in accordance with the Pre-Trial Chamber’s request of 15 November 2018 and the Appeals Chamber’s judgment of 2 September 2019 URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RelatedRecords/CR2019_07299.PDF (дата звернення: 20.03.23)

6. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1. C.J. Reports 1996, General List No. 95, pp. 226 – 267 URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 20.03.23)

7. The Prosecutor v. D. Tadic: Case No.: IT-94-1 (Appeals Chamber): Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal On Jurisdiction, 2 October 1995. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (дата звернення: 20.03.23)

8. The Prosecutor v. Thomas Lubanga: Case No.: ICC-01/04-01/06: Judgment pursuant to Article 74 of the Statute (Public), 14 March 2012, p. 624. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_03942.PDF (дата звернення: 20.03.23)

ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Демчук Марія

студентка групи ПБ-21-1

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Менів Любов Дмитрівна

к.ю.н., доцент, доцент кафедри
приватного права

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Особливо важливим питанням в умовах військового стану є організація праці та забезпечення трудових прав працівників. Дистанційна робота стає все більш актуальною у зв'язку зі зростанням застосування інформаційних технологій та забезпеченням безпеки працівників. У військовий час це стає ще більш складною задачею, оскільки можуть змінюватись умови праці, умови життя, доступ до ресурсів та інші фактори, що можуть впливати на дистанційну роботу.

З огляду на кількарічний досвід роботи українців в дистанційному режимі, питання праці в даному форматі розглянули у своїх наукових дослідженнях такі вчені як: Дуда Г. Б., Іншин М. І., Кононенко А. С., Котова Л. В., Моцар М. М., Римар Б. А., Моцар М. М., Новосельська І. В., Савицька С. Л. та інші. Проте, тема правового аналізу дистанційної роботи під час воєнного стану, на сьогодні є новою та потребує додаткових досліджень.

Робота в дистанційному форматі не є новим досвідом для українців. Під час дії карантинних обмежень та розповсюдження коронавірусної хвороби (COVID-19), дистанційна робота набула поширення та врегулювання в Україні на рівні Кодексу законів про працю України [1]. Відповідно до ст. 60-2 КЗпП України, дистанційна робота - це форма організації праці, при якій працівник

перебуває поза робочим приміщенням чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Таким чином, основною характеристикою дистанційної роботи є те, що вона відбувається поза межами приміщення роботодавця, яке знаходиться під його контролем; така робота передбачає використання інформаційних і телекомунікаційних мереж.

У зв'язку із війною наші працівники вимушені працювати дистанційно, щоб забезпечити свою безпеку. У такому випадку, треба звернути увагу на правовий аналіз трудового договору між працівником та роботодавцем про дистанційну роботу.

Відповідно до законодавства, трудові відносини є взаємовідносинами між працівником та роботодавцем, які регулюються трудовим договором. Трудовий договір є основним документом, який визначає права та обов'язки сторін.

Для трудових договорів про дистанційну роботу встановлено типову форму, яка повинна бути затверджена центральним органом виконавчої влади, що відповідає за формування державної політики в сфері трудових відносин. Проте, під час воєнного стану умови трудового договору можуть бути визначені сторонами за згодою. При укладенні такого договору можуть бути встановлені умови випробування працівника на будь-якій посаді, незалежно від його категорії [2].

Укладення трудового договору про дистанційну роботу за наявності небезпечних і шкідливих виробничих (технологічних) факторів забороняється. Згідно з законодавством, неможливо укласти трудові договори про дистанційну роботу у випадку, коли робота пов'язана з небезпечними або шкідливими виробничими чинниками. Якщо у трудовому договорі не встановлені умови щодо забезпечення працівників необхідним обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації тощо, то це повинен зробити роботодавець, який має організувати встановлення та технічне обслуговування відповідних засобів та оплатити витрати, пов'язані з цим.

Під час небезпечних ситуацій, таких як епідемія, пандемія, самоізоляція працівника, загроза збройної агресії, техногенної або природної катастрофи, роботодавець може запровадити дистанційну роботу наказом або розпорядженням, не обов'язково укласти письмовий трудовий договір про дистанційну роботу. Працівник повинен бути ознайомлений з цим наказом протягом двох днів після його прийняття, але до початку дистанційної роботи.

Роботодавець може укласти строкові трудові договори з новими працівниками з метою швидкого залучення їх до роботи, а також для вирішення кадрових проблем, таких як відсутність працівників через евакуацію, відпустки, тимчасову втрату працездатності або невідоме місцезнаходження. Це можливо у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника, з метою оперативного забезпечення виконання роботи.

В трудовому договорі важливо прописати час роботи та час для відпочинку працівників, які працюють дистанційно. Гарантований період відпочинку та вільного часу від роботи для віддалених працівників - період відключення. У цей час працівник може не відповідати на повідомлення та телефонні дзвінки роботодавця. Дистанційні працівники несуть виключну відповідальність за підтримку безпечних і надійних умов праці на робочому місці.

Слід зазначити, що права дистанційних працівників не відрізняються від тих, хто працює в приміщенні роботодавця. Проте, слід урахувати специфіку дистанційної роботи яка повинна бути зазначена в трудовому договорі [3].

Працівник, який бажає розірвати трудовий договір про дистанційну роботу, повинен повідомити про це свого роботодавця. Для цього необхідно подати заяву з вказанням терміну, протягом якого працівник бажає покинути роботу. Це повідомлення може бути надіслане електронною поштою, за допомогою месенджерів або будь-яким іншим способом, який передбачається договором. У разі проведення військових дій на території, де проживає працівник і існує загроза його життю та здоров'ю, відсутня можливість продовження дистанційної роботи, він має право розірвати трудовий договір за

власною ініціативою.

У період воєнного стану можна звільнити працівника з ініціативи роботодавця, якщо він тимчасово не може працювати або перебуває у відпустці (окрім відпусток пов'язаних з вагітністю, пологами та доглядом за дитиною до 3-х років). Дата звільнення повинна бути вказана як перший робочий день після закінчення тимчасової непрацездатності (якщо така є) або відпустки, яку він брав згідно з документом про відпустку.

Отже, дистанційна робота під час воєнного стану може бути складною та вимагати особливої уваги з точки зору правового регулювання. Трудовий договір у таких умовах може бути змінений або вимагати додаткових умов.

З одного боку, працівники, які займаються дистанційною роботою під час воєнного стану, можуть стикатися з додатковими викликами та обмеженнями, що впливають на їхню здатність до виконання роботи. Наприклад, може бути відключення електрики чи відсутність інтернету. З іншого боку, роботодавці можуть знайти в дистанційній роботі під час воєнного стану можливість зберегти бізнес-процеси та забезпечити безпеку своїх працівників. Також, дистанційна робота може забезпечити надійний зв'язок між роботодавцем та працівником, незалежно від обмежень на пересування та збереження безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Дата оновлення: 27.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 15.03.2023).

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX : станом на 19 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 16.03.2023).

3. Трудові відносини під час воєнного стану. Дистанційна робота // *Бухгалтерський інтернет портал*. 2022. URL : <https://ibuhgalter.net/ru/news/18626#:~:text=%D0%94%> (дата звернення: 22.03.2023).

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Дідус Дмитро Олегович

магістрант

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. В останні десятиліття захист і добробут дітей під час конфлікту став важливою частиною порядку денного міжнародної спільноти. Таким чином було розроблено низку норм і стандартів, що утворюють нормативно-правову базу для захисту дітей в умовах збройного конфлікту.

До основних міжнародно-правових актів, що є основою для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту відносяться: Конвенція ООН про права дитини (1989), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році), Женевські конвенції про захист жертв війни (1949), Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977), Конвенція міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999), Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками.

Система міжнародних угод, протоколів та інших інструментів “м’якого права” продовжує розвиватися та надавати рекомендації щодо того, як розширити захист і дотримання прав дитини під час збройних конфліктів. Однак, основним законом національного права, який закріплює права людини, зокрема дитини, є Конституція.

Мета роботи. Головною метою даної роботи є дослідження нормативно правових актів, прийнятих та запроваджених в Україні з метою захисту конституційних прав дітей в умовах ведення війни, оцінка ефективності дій влади для запобігання порушення прав дітей, закріплених в Основному Законі.

Матеріали та методи. Для написання даної роботи було опрацьовано методом аналізу ряд наукових робіт та статей, зокрема роботи Коталейчука С. П., Т. Г. Корж-Ікаєва, Китайка О. В., Дробязко К. та інших, проаналізовано також нормативно-правові акти: Конституцію України, Закон України “Про охорону дитинства”, Положення про Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, загальнонаціональну програму “Дитина не сама”, План заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл та ін.

Результати. Конституційно-правовий статус дитини – це система закріплених у законодавстві компонентів, що визначає реальне становище дитини у суспільстві та структурно складається з громадянського стану дитини, її конституційної правосуб’єктності, принципів конституційно-правового статусу дитини, конституційних прав дитини та їх гарантії. Важливим елементом конституційно-правового статусу дитини є конституційні права дитини.

При визначенні прав дітей С. П. Коталейчук зазначив, що “права неповнолітніх – це комплекс прав і свобод, який характеризує правовий статус неповнолітніх з урахуванням особливостей розвитку людини до досягнення нею віку повноліття”.

Т. Г. Корж-Ікаєва зазначила, що під “правами дитини” розуміють закріплені в Конституції України і гарантовані державою можливості поведінки і розвитку неповнолітнього з урахуванням його індивідуальних потреб і соціальних інтересів суспільства відповідно до існуючого чинного законодавства і міжнародного права.

Технічний прогрес та поява нових видів зброї та методів ведення бойових дій у минулому столітті докорінно змінили хід сучасних збройних конфліктів. Це призвело не лише до різкого зростання кількості жертв, але й розмило межі між воєнною і цивільною сферами. Частка жертв серед цивільного населення збільшилася від 5% на початку ХХ століття до 90% наприкінці. Близько половини жертв - діти.

На сьогоднішній день Україна як ніхто інший відчула це на собі. Згідно даних державного порталу розшуку дітей “Діти війни” станом на 22 квітня 2023 року загинуло 464 дитини, 937 дітей поранено, 392 дитини зникли, 16 226 дітей депортовано. При цьому, на даному порталі наявна примітка, що точну кількість постраждалих дітей встановити неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України. Тобто ми розуміємо, що кількість постраждалих дітей буде збільшуватися разом із збільшенням деокупованих територій.

“Під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім’єю і громадою, право на здоров’я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист”, – зазначається у звіті ООН 1996 року “Вплив збройного конфлікту на дітей”.

На момент початку воєнних дій та сході Україна не мала досконалої законодавчої та нормативно-правової бази в сфері захисту прав дітей в умовах існування збройного конфлікту та захоплення частини територій України. Багато осіб, які вивчали питання захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту, на момент початку війни в Україні у 2014 році наголошували на тому, що держава насамперед має дотримуватися міжнародних стандартів захисту прав дітей в умовах війни. Однак, ми бачимо, що попри існування численних міжнародно-правових норм, що діють в умовах збройного конфлікту, права мільйонів дітей у всьому світі досі порушуються, зокрема і в Україні. Тому національне законодавство є важливою частиною правової системи, покликаної захистити дітей в зонах конфлікту. Одним з головних питань для України постало питання розробити дієві механізми забезпечення дотримання та попередження порушень конституційних прав дитини під час ведення війни.

Наразі Закон України “Про охорону дитинства” - основний закон України, що регулює ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів. Згідно з ним, дитиною, постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вважається дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного

насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні. Держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї (зокрема розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон).

Також у 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration). Основна думка цього документу – відповідно організована освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм та експлуатації. 4 серпня 2021 року Кабінет Міністрів затвердив план заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл, що створив умови для забезпечення права на освіту та формування безпечного освітнього середовища у період збройного конфлікту на сході України. **План складається з 6 основних блоків:** ефективна система моніторингу нападів на заклади освіти запровадження моніторингу напади на заклади освіти та навчити місцевих освітніх управлінців його використовувати); захист закладів освіти від нападів та їх відновлення у разі пошкодження - заходи з попередження нападів на заклади освіти та забезпечення їх відновлення за кошти державного та місцевих бюджетів); забезпечення безперервності навчання - підтримка сталості здобуття освіти шляхом розвитку дистанційного навчання (цифрові навички, Інтернет, цифрові пристрої); упровадження в освітню політику чутливих до конфлікту інструментів - інтеграція підходів чутливості до конфлікту до змісту освіти та навчання цим підходам вчителів; забезпечення системності підходів до захисту освіти в умовах збройного конфлікту - утворення міжвідомчої робочої групи як інструмента міжвідомчу координацію заходів з реалізації Декларації; інформаційна підтримка впровадження положень Декларації - просвітницькі та інформаційні заходи щодо положень Декларації та її вказівок, зокрема інформування про прогрес України міжнародних партнерів.

Також варто зазначити, що з початком повномасштабної війни відбулись деякі позитивні зрушення в державі щодо захисту конституційних прав дітей.

Зокрема, набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України “Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану” від 17.03.2022 № 302. Координаційний штаб є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, який створено для сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

Основними завданнями Координаційного штабу є: координація дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей, зокрема дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, неповнолітніх дітей, що проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім’ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів, з небезпечних територій, а також створення безпечних умов для їх перебування; координація дій органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави тимчасового перебування; здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей в державі їх тимчасового влаштування і визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час постановки на консульський облік дітей, та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій; визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану; прийняття оперативних рішень щодо захисту прав дітей; моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей у державах їх тимчасового перебування, а також організація їх повернення в Україну; інформування громадян України та міжнародної спільноти про становище та потреби в захисті дітей в умовах воєнного стану.

Зауважимо, що за невеликий період часу функціонування

Координаційного штабу завдяки зусиллям представників, які увійшли до його складу, було проведено значний обсяг робіт, а саме: прийнято узгоджені рішення щодо визначення завдань державних органів, залучених до вирішення питань реалізації політики щодо захисту прав дитини; здійснено евакуацію дітей з небезпечних територій та проведено координацію їх безпечного переміщення до місць тимчасового влаштування; координовано роботу обласних військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування для підготовки й організації безпечних місць для тимчасового розміщення евакуйованих дітей та задоволення їх потреб; забезпечено облік дітей, які виїхали на безпечну територію України або за межі України. Зокрема, урядом було ухвалено рішення щодо запровадження обліку інформації про дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) на території України, де не ведуться бойові дії, або за межі України. Так, було створено Єдину інформаційно-аналітичну систему “Діти” для ведення в ній відповідного обліку та забезпечено захист інформації, що там міститься; здійснено перевірку, опрацьовано та продовжується опрацювання запрошення установ, організацій різних типів і форм власності, які уповноважені державою остаточного перебування дітей на здійснення заходів щодо прийому та супроводу дітей з інших країн; здійснюється моніторинг дотримання Правил перетинання державного кордону громадянами України, дітьми із законними представниками або організованими групами дітей у взаємодії з центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування; здійснюється через уповноважених представників моніторинг умов перебування дітей в Україні та за її межами, слідкування за дотриманням соціальних стандартів і прав дитини у державі її перебування й разом з консульськими установами та дипломатичними представництвами України здійснюються реалізація та захист прав та інтересів дітей, які перебувають за межами України; подано Кабінету Міністрів України розроблені за результатами роботи рекомендації та пропозиції, що вже почали реалізовуватися через прийняття Кабінетом Міністрів України низки постанов, наприклад таких, як постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2022

№ 940 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації” та інших. Ще одним значним кроком для захисту конституційних прав дітей під час воєнного стану стало запровадження загальнонаціональної програми “Дитина не сама”. Цю програму запроваджено Офісом Президента України спільно з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine та Міністерством соціальної політики. Програма являє собою чат-бот “Дитина не сама” – ресурс допомоги дітям у воєнний час.

Щодня війна розлучає дітей із батьками, декого лишають у фільтраційних таборах окупанти, хтось губиться, рятуючись від обстрілів, а хтось, на жаль, гине. Завдяки запровадженню чат-бота “Дитина не сама” кожен громадянин України може отримати відповідь на будь-які питання з приводу тимчасового прихистку дитини у сім’ю, пошуку дитини, яка загубилася; а також кожна небайдужа людина може повідомити про відомі їй випадки перебування дитини без нагляду. Крім того, на цьому ресурсі розміщено багато корисної інформації для осіб, не обізнаних у тому, як можна захистити права дітей в умовах воєнного стану. Як вбачається з зазначеного чат-бота, нині українці подали вже понад 18 000 заявок, щоб тимчасово прихистити дитину. Та їхнє число щодня зростає.

Висновки. На підставі викладеного вище можна зробити висновок про те, що значущість міжнародно-правових актів щодо захисту прав дитини важко недооцінити. Однак, надважливу роль відіграє робота органів влади для приведення в дію декларативно закріплених як в міжнародних актах так і Конституції держави норм права. Аналізуючи ситуацію в Україні ми можемо відмітити, що на сьогодні держава гідно реалізує виконання покладених на неї функцій щодо забезпечення захисту конституційних прав дитини. Разом із тим, зрозуміло, що це вкрай важко в умовах воєнного стану. Тому вважаємо, що використання новітніх технологій, запровадження загальнонаціональних програм, залучення громадян та міжнародної спільноти для допомоги в дотриманні, а при їх порушенні, у відновленні конституційних прав дітей є безсумнівно важливим і правильним кроком з боку держави.

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Дуденко Марія Олександрівна

Курсант ННІП та ПФПНП н. г. ДР-142

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології капітан поліції

Чорна Аліна Геннадіївна

м. Київ, Україна

Одним із видів юридичної відповідальності є кримінальна відповідальність, яка регламентується Кримінальним кодексом України, який був прийнятий 5 квітня 2001 року, а набрав чинності з 1 вересня 2011 року.

Кримінальна відповідальність – це перш за все вид юридичної відповідальності, а також врегульований нормами кримінального права обов’язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, підлягати під заходи певного примусового впливу та певні обмеження, які передбачені кримінальним законом за вчинення кримінального правопорушення. Підставами настання кримінальної відповідальності є безпосередньо вчинення осудною особою суспільно небезпечного діяння, яке визначене кримінальним законом як кримінальне правопорушення. Іншими словами, підставами настання кримінальної відповідальності є наявність ознак конкретного складу кримінального правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом України, у вчиненому особою суспільно небезпечному діянні. Варто зазначити, що кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли обвинувальний вирок суду набере законної сили, а припиняється залежно від форм реалізації, а саме погашення або зняття судимості у визначеному законом порядку, декриміналізації вчиненого діяння, у разі смерті особи або ж з моменту набрання законної сили вироком суду, яким особі не призначається покарання

[1].

Закон про кримінальну відповідальність – це сукупність систематизованих та окремих законодавчих актів, які визначають загальні принципи та підстави кримінальної відповідальності, звільнення від покарання, також призначення покарання і визначають злочинність і карність діянь [2]. Закон про кримінальну відповідальність це і є Кримінальний кодекс України. Відповідно до ч.1 ст. 3 Кримінального кодексу України, законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права [3].

Кримінальний закон має свої ознаки, які його характеризують. До таких ознак можна віднести формальну визначеність, загальнообов'язковість, а також те, що цей закон приймається Верховною Радою України. Останньою ознакою можна назвати те, що цей закон визначає злочинність і карність діяння.

Кримінальне законодавство України також ще має свої певні завдання, які визначено у ст.1 Кримінального кодексу України, а саме правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Досягнення цих завдань здійснюється за допомогою визначення суспільно небезпечних діянь кримінальними правопорушеннями та покарання для осіб, які вчинили таке правопорушення.

Як висновок, можна сказати, що закон про кримінальну діяльність становить Кримінальний кодекс України, який є сукупністю систематизованих законодавчих актів, які визначають загальні принципи та підстави кримінальної відповідальності, звільнення від покарання, також призначення покарання і визначають злочинність і карність діянь, який має свої ознаки та визначені законом завдання.

Кримінальна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, а

також врегульований нормами кримінального права обов'язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, підлягати під заходи певного примусового впливу та певні обмеження, які передбачені кримінальним законом за вчинення кримінального правопорушення. Підставами настання кримінальної відповідальності є безпосередньо вчинення осудною особою суспільно небезпечного діяння, яке визначене кримінальним законом як кримінальне правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року.
2. Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. Ємельянов В. П. – Харків.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ ЩОДО ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ

Задніпряна-Корінна Мар'яна

к.ю.н., доцент

Корінний Сергій

к.ю.н., доцент

Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Введение./Introduction. Ефективність медіації в адміністративному процесі залежить від наявності в її механізмі запобіжників які унеможливають запобігти зловживанням в ході її реалізації. Зарубіжний досвід процесуального законодавства показує, що не втрачає свою актуальність питання щодо запровадження механізмів перешкоджання зловживанням процесуальними правами в ході процедури медіації, оскільки окрім загальних норм, які зобов'язують сторін спору діяти добросовісно під час здійснення своїх прав в ході судового процесу, потрібні спеціальні норми для запобігання зловживань з боку сторін під час реалізації процедури медіації, а також норми які би прямо забороняли зловживати стороні спору своїми правами.

Цель работы./Aim. На сьогоднішній день, актуальним питанням для аналізу є відсутність спеціальних норм для запобігання зловживань з боку сторін під час реалізації процедури медіації, а також норм які би прямо забороняли зловживати стороні спору, а також не реагування судді який виконує функції медіатора у судовому процесі на порушення прав та законних інтересів сторони, окрім шкоди правам сторони у публічно-правовому спорі в тому числі моральних переживань від недобросовісних дій протилежної сторони, що спричиняє ідеологічні наслідки, які підривають авторитет суду як органу правосуддя та породжує зневіру в силу суду.

Материалы и методы./Materials and methods. Були використанні загальнонаукові та спеціальні методи. Наприклад, метод спостереження дав

змогу не вдаватися до суцільного дослідження (обстеження), а отримати узагальнюючі дані, які дозволяють правомірно відобразити характеристики всієї сукупності питань, що досліджується. Завдяки методу порівняння було встановлено подібність і розходження процесу медіації в різних країнах. Також використано методи аргументації, аналізу та конкретизації.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. До зловживань процесуальними правами в ході процедури медіації в залежності від моделі медіації можна віднести такі: затягування процедуру медіації до терміну її закінчення для того змусити сторони відмовитись від медіації з метою отримання винагороди за фактично ненадані послуги з посередництва (характерно для несудової моделі медіації); надання медіатором пропозиції щодо способів врегулювання спору якщо сторони не домовилися про наявність такої можливості (характерно для несудової моделі медіації); протиправна змова медіатора з однієї зі сторін спору з метою впливу на формувати думку іншої сторони шляхом будь-яких пропозицій, що в результаті може призвести до порушення прав протилежної сторони спору (характерно для несудової моделі медіації); ініціювання процедури медіації тільки з метою з'ясування правової позиції іншої сторони і тих можливих поступок, на які вона готова піти (характерно для як для несудової та і судової моделі медіації); затягування процедури медіації та судового процесу в тому числі шляхом ухилення від участі в медіації без явного повідомлення про її припинення (характерно для судової моделі медіації) ініціювання процедури примирення чи укладення угоди про примирення з метою уникнення кримінальної відповідальності та покарання чи його суттєвого пом'якшення процедури (характерно для як для несудової та і судової моделі медіації); ініціювання процедури медіації з метою з метою заміни судді в разі відсутності підстав для його відводу, так би мовити альтернативний відвід (характерно для судової моделі медіації); подача стороною спору письмового клопотання про затвердження медіативної (мирової угоди), при тому, що воля обох сторін на укладення такої угоди не виражена, або до клопотання не додано проект мирової угоди, проект мирової

угоди не підписаний сторонами чи підписаний тільки однією зі сторін, а справжня мета подачі такого клопотання це зрив судового засідання, затягування судового процесу, перешкоджання розгляду справи і прийняття законного та обґрунтованого судового рішення акту (характерно для судової моделі медіації). Під зловживаннями в ході процедури медіації в адміністративному процесі пропонуємо розуміти як незаконну, так і недобросовісну поведінку сторони спору, або навіть таку поведінку яка зовні є правильною та використовується стороною у рамках правових можливостей, але по суті суперечить цілям і функціям медіації та безпосередньо заподіює шкоду не тільки правам другої сторони, але і завданню адміністративного судочинства. Зловживанням правом в ході процедури медіації в адміністративному процесі має такі ознаки: а) заподіяння шкоди (або створення реальної загрози його заподіяння) іншій стороні публічно-правового спору; б) отримання стороною публічно-правового спору необґрунтованих переваг над іншою стороною; в) при зловживанні порушуються принципи медіації та принципи адміністративного процесу.

Опираючись на закордонний досвід для мінімізації корупційних ризиків, зловживань та різного роду маніпуляцій як з боку судді, так і сторін публічно правового спору які можуть виникнути в ході процедури медіації, передбачити у адміністративному процесі можливість письмової фіксації перебігу примирних процедур за взаємною згодою сторін. Також надати суду право перед тим як призначати процедуру медіації по справі, перевірити на предмет можливості зловживання правами у зв'язку з проведенням процедури медіації, зобов'язавши сторін спору надати відомості про вчинені ними дії, що направлені на врегулювання спору та досягнення примирення, надавши для цього відповідні докази. Крім того з метою унеможливлення зловживань з боку сторін спору надати суду право покласти всі судові витрати на сторону яка необґрунтовано ухиляється від проведення процедури медіації, а також надати суду право за своєю ініціативою при наявності достатніх підстав відкласти розгляд та вирішення клопотання сторін спору щодо ініціювання процедури

медіації з метою діагностики потенційної медіабельності спору, а у разі якщо суддя вважатиме, що проведення примирної процедури є недоцільним мати право відмовити в задоволенні такого клопотання. Досліджуючи різні моделі медіації у зарубіжних країнах з метою пошуку найбільш ефективної при вирішенні правових спорів з наступним інтегруванням її до адміністративного процесу України встановлено, що найбільш розповсюджені є не судова (асоційована) та судова (інтегрована). При цьому кожна з них має свою процедурну специфіку та особливості, також кожна з них створює основу (базис) для виявлення різних медіативних підходів та їхнього співвідношення один з одним, кожна з них має різний ступень інтеграції у судову систему але всі їх об'єднує ціль яку вони переслідують це допомога у врегулюванні спору. Важливим є те, що типологія цих моделей медіації ґрунтується на таких базових основах використання медіації (воля сторін, пропозиція суду).

Выводи./Conclusions. На підставі аналізу зарубіжного досвіду встановлено, що в жодному разі в інтегрованій моделі медіації (де функції медіатора виконує суддя) не може приймати участь суддя який відкрив провадження по справі, а тільки інший суддя зі складу суддів які відправляють правосуддя в суді юрисдикція якого поширюється на спірні правовідносини. Тим самим нівелюються ризики зловживання з боку сторін процедури медіації щодо заміни судді у разі відсутності підстав для його відведення. З'ясовано, що вказані моделі можна класифікувати за такими критеріями: з зв'язком із правовою системою (судова і несудова); за сферою розв'язування спорів (в залежності від виду спору та галузі права); за суб'єктним складом (в залежності хто виступає стороною спору); за рівнем врегулювання процедури медіації (диспозитивну-добровільну та імперативну-обов'язкову); за виконання ролі медіатора (приватна особа, суддя, чи будь-який інших орган державної влади). Альтернативна форма вирішення правового спору яка ініційована самими сторонами неминуче приречена на поразку без контролю за цим процесом з боку кваліфікованого посередника, який з одного боку представляє інтереси держави, а з іншого зберігаючи неупередженість та об'єктивність

сприяє сторонам у вирішенні вищевказаного конфлікту. Враховуючи те, що в адміністративному процесі України запроваджено тільки інтегровану модель медіації, то з огляду на світовий досвід, вважаємо, що для подальшого розвитку цього інституту було б ефективним також запровадити в адміністративному процесі асоційовану модель медіації в ході якої суддя являється тільки її ініціатором, а реалізатором виступає незалежний від суду, сторонній посередник, яким може бути як професійний приватний медіатор з відповідною ліцензією, що уповноважений державою здійснювати діяльність з проведення медіації у порядку, встановленому законом, на штаті приватного виконавця, або в залежності від категорії спору, уповноважений посередник від органу державної влади чи місцевого самоврядування. Переконані, що саме запровадження асоційованої моделі медіації в адміністративному процесі України буде сприяти не тільки досягненню балансу інтересів між фізичними, юридичними особами та суб'єктами владних повноважень, розвитку партнерських, ділових відносин між ними, гармонізації суспільних відносин в державі та загальному розвитку інституту медіації в цілому. Разом з тим, із запровадженням асоційованої моделі медіації в адміністративному процесі України, необхідно встановити юридичну відповідальність для медіатора за порушення вимог конфіденційності.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Жовтобрюх Нікіта Владиславович

Здобувач вищої освіти 2 курсу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Карпенко Олександр Миколайович

Старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
капітан поліції

Забезпечення прав людини є однією з головних функцій правової системи країни, проте недавні події та досвід свідчать про те, що багато країн по всьому світу стикаються з проблемами в цій сфері. У цьому дослідженні ми проаналізуємо проблеми забезпечення прав людини в контексті сучасної юридичної практики, визначимо виклики та можливості, які стоять перед правовою системою.

Проблеми забезпечення прав людини в сучасній юридичній практиці

Перш за все, проблема забезпечення прав людини виникає тоді, коли правова система не забезпечує ефективного захисту прав та свобод громадян. Зокрема, це може бути пов'язано з недосконалістю законодавства, відсутністю ефективних механізмів захисту прав, а також зі слабкістю правоохоронних органів та судів [1, с. 24].

Друга проблема полягає в тому, що права людини можуть бути порушені державними органами або їх представниками. Наприклад, це може бути пов'язано з порушенням прав на свободу слова, свободу зібрань та інші права, які гарантуються Конституцією та міжнародними документами про права людини [3, с. 5].

Третя проблема пов'язана з тим, що в деяких країнах існують певні

культурні та релігійні традиції, які суперечать принципам прав людини. Це може створювати додаткові складнощі у забезпеченні прав людини та їх захисті.

Виклики та можливості забезпечення прав людини в сучасній юридичній практиці

Одним із головних викликів є забезпечення балансу між правами та свободами людини та інтересами суспільства. Це може бути складно у випадку, коли права та свободи одних осіб суперечать інтересам інших осіб або суспільства в цілому [6, с. 28]. У таких випадках, правова система повинна виявити чітке розуміння та застосування відповідних законів та норм, що б забезпечити захист прав та свобод всіх громадян.

Другим викликом є глобалізація та міжнародна співпраця. У світі, де межі між країнами стають все менш прозорими, виникає потреба у забезпеченні міжнародних стандартів прав людини та їх захисту. [6, ст. 33] Це може бути досягнуто шляхом підписання міжнародних договорів та конвенцій, які зобов'язують країни дотримуватися певних норм та принципів відносно прав людини.

Також, викликом є розвиток технологій та їх вплив на права людини. Наприклад, відсутність регуляції віртуального простору може призвести до порушення прав на конфіденційність, свободу слова та інші права людини. Тому важливо забезпечити адекватну регуляцію віртуального простору та захист прав людини у цьому просторі.

Засоби забезпечення прав людини в сучасній юридичній практиці

Існує багато засобів, які допомагають забезпечити права людини в контексті сучасної юридичної практики. Один з таких засобів - законодавство, яке гарантує права та свободи людини. Також, існують спеціальні механізми, такі як омбудсмени, правозахисні організації та судова система, які забезпечують захист прав людини та відповідальність за їх порушення.

Для забезпечення прав людини також важливо сприяти їх свідомому використанню та вихованню у громадянській культурі [4, с. 54]. Це може бути

досягнуто через освіту, розробку кампаній та інших заходів, які сприяють зростанню рівня свідомості громадян щодо їх прав та свобод [2, с. 14].

Отже, забезпечення прав людини в контексті сучасної юридичної практики - це важливий та актуальний виклик, який стикається зі складними проблемами. Щоб вирішити ці проблеми, необхідно розробляти та застосовувати ефективні механізми захисту прав людини, вдосконалювати законодавство та збільшувати рівень свідомості громадян щодо їх прав та свобод [5, с. 22]. Завдяки цим заходам можна досягти більшого рівня захисту прав людини в сучасній юридичній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейський суд з прав людини. Отримано з <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home&c>
2. ООН з прав людини. Отримано з <https://www.ohchr.org/en>
3. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Отримано з <https://www.ohchr.org/en/Pages/Home.asp>
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Отримано з <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
5. Human Rights Watch. Отримано з <https://www.hrw.org> (<https://www.hrw.org/>)
6. Міжнародна амністія. Отримано з <https://www.amnesty.org/en> (<https://www.amnesty.org/en/>)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В СУДОЧИНСТВІ

Канюка Наталія Валеріївна

здобувач

Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Глобальна цифровізації суспільства знаходить своє відображення також в системі судочинства. Запровадження Єдиної судової інформаційно телекомунікаційної системи (ЄСІТС) зумовило необхідність цифровізації усіх її складових, зокрема інструментів представлення і використання електронних доказів. Перед вирішенням цього завдання постало ряд технічних та організаційних перешкод.

Мета роботи. Дослідження особливостей застосування електронних доказів в судочинстві України та впровадження міжнародних норм.

Матеріали та методи. Структура тез побудована відповідно до теоретичних та аналітичних завдань і відображає використання окремих методів наукового дослідження та наукових матеріалів. При підготовці тез було використано теоретичний метод та метод узагальнення. Для цього використовувалися матеріали наукових досліджень, нормативно-правові акти та міжнародні рекомендації Ради Європи.

Результати та обговорення. Важливим нововведенням, як елементом переходу до цифрової процесуальної форми, є використання електронних доказів, в яких міститься інформація в електронній формі (фотографії, відео- та аудіозаписи, тексти, схеми, карти, плани, дані з веб-сайтів, електронних профілів в соціальних мережах, повідомлення тощо). Такі об'єкти можуть зберігатися як на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), так і на серверах чи системах резервного копіювання та інших місцях, де дані зберігаються в електронному вигляді [1, с. 26-27]. Фактично ми вступаємо у так звану «еру цифрових доказів», яка потребує особливої уваги як на рівні

науково-теоретичного обґрунтування, так і на рівні практичного використання для досягнення цілей провадження.

Особливістю роботи з електронними доказами в умовах їх потенційного прийняття без кваліфікованого цифрового підпису є вироблення підходів перевірки достовірності матеріалів на основі застосування визначених методів та інструментарію.

Серед проблем, які виникають при поданні та використанні електронних доказів, варто відзначити проблему ідентифікації оригіналів електронних доказів. ЦПК не визначає чітких критеріїв розмежування оригіналу електронного доказу і його копії. Оригінали таких доказів, як і їх копії, найчастіше будуть розміщені на одних і тих самих зовнішніх мережевих ресурсах, серверах або пристроях. Окрім того, Цивільний процесуальний кодекс, як правило, не регулює методику оцінки критерію допустимості електронних доказів.

Ще однією проблемою, пов'язаною з використанням електронних доказів у цивільному процесі, є відсутність якісного сучасного обладнання для зчитування електронних доказів. Також серед проблем, які можуть спричинити електронні докази, є труднощі з виявленням підробок і фальсифікованих документів, оскільки екран ніколи не відображає якість та інші фізичні характеристики дизайну документа [2, с. 138]. В ситуації, коли в одного з учасників судового процесу є сумніви щодо достовірності чи підозра у підробці електронного доказу, дана особа, відповідного до частини одинадцятої статті 83 ЦПК України може звернутися до суду з клопотанням «виключити його з числа доказів і розглядати справу на підставі інших доказів» [3].

Для вирішення зазначених, та ряду інших проблем у 2019 році Радою Європи було прийнято керівні принципи та пояснювальний меморандум щодо використання електронних доказів в цивільному і адміністративному судочинстві. В даному документі сформовано рекомендації щодо: одержання усних показань за допомогою засобів дистанційного зв'язку; використання електронних доказів; збирання, вилучення та передача доказів; значимість;

достовірність; зберігання та забезпечення безпеки; архівування; підвищення рівня обізнаності, моніторинг, професійна підготовка та навчання [4]. Зокрема, в контексті підтвердження «справжності» електронного доказу рекомендується використовувати послуги спеціалізованого засвідчувального органу. Послуги засвідчувального органу, відіграють вирішальну роль в ідентифікації, аутентифікації та безпеці онлайн-транзакцій. Визначення «послуг засвідчувального органу» сформульовано відповідно до статті 3 (16) Регламенту (ЄС) № 910/2014 Європейського парламенту та Ради від 23 липня 2014 року (Регламент eIDAS). При цьому документ зазначає, що хоча роль експертів в оцінці електронних доказів важлива, суди повинні зрештою ухвалити власне рішення щодо потенційної доказової цінності електронних доказів.

Висновки. Електронні докази є невід’ємною частиною сучасного судочинства, і їх використання в майбутньому буде тільки збільшуватися. В цій ситуації вирішення зазначених проблем є необхідною умовою нормального функціонування судової системи України та передбачає подальшу імплементацію міжнародних норм та рекомендацій.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гульовата Л. Я., Дуфенюк О. М. Е-судочинство в Україні: перспективи впровадження. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (30 жовтня 2020 року) / упор. А.Я. Хитра.* Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 25-28.
2. Соколенко О. П. Особливості розвитку електронного цивільного судочинства. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 23–24 травня 2019 року).* Суми: Сумський державний університет, 2019. С. 135-139.
3. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон від 18.03.2004

№ 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

4. Electronic evidence in civil and administrative proceedings - Guidelines and explanatory memorandum (2019). URL: <https://book.coe.int/en/legal-instruments/7958-electronic-evidence-in-civil-and-administrative-proceedings-guidelines-and-explanatory-memorandum.html>

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Кулик Катерина Ярославівна

Курсант н.г. ДР-144

Науковий керівник

Гіденко Євген Сергійович

Старший викладач кафедри

Тактико - спеціальної підготовки

м. Дніпро

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

Актуальність дослідження. Розвивання сфери застосування безпілотних літальних апаратів (БпЛА, дрони) швидко зростає по усьому світі. На ринок цієї сфери новітньої техніки видвигаются країни, які раніше не здійснювали наукової розробки і виробки дронів, а саме: Іран, Норвегія, Пакистан, Польща, Сирія, Чехія. Лідерами у цій сфері являються США, Ізраїль, Німеччина.

Національною поліцією України в діяльності безпілотних літальних апаратів (БпЛА) вимагає здійснення наукових досліджень на рахунок нормативного врегулювання цього процесу. Використання БпЛА в цій сфері має процесуальний, організаційний, оперативний чи профілактичний характер. Не дивлячись на характер використання БпЛА та функції різних технічних засобів, які можуть бути в них вмонтовані, цей процес повинен відбуватися на нормах законів і підзаконних правових актів, що визначають допустимість або регламентують порядок і умови їхньої роботи.

Метою даного дослідження є визначення особливостей використання безпілотників в діяльності поліції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.

Дане питання досліджували: І. О. Воронов, С. М. Гусаров, М. В. Гуцалюк, В. Ю. Журавльов, В. П. Захаров, М. Ю. Літвінов, О. В. Манжай та інші.

Виклад основного матеріалу. Нині безпілотні авіаційні системи переживають бурхливе зростання у всьому світі. На ринок цього сегмента сучасної техніки виходять країни, що раніше не здійснювали наукової розробки та виробництва цих високотехнологічних комплексів, а саме: Індія, Пакистан, Іран, Сирія, Польща, Чехія, Норвегія. Безперечними лідерами є США, Ізраїль і Німеччина [1, с. 16].

Відповідно до Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, затвердженої наказом МВС України від 18.12.2018 р. № 1026 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 11 січня 2019 р. за № 28/32999, безпілотний літальний апарат - це «повітряне судно, призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном» [2, с. 106].

Поліцейські підрозділи закордонних держав використовують безпілотні літальні апарати у таких напрямках:

- поліція Німеччини - для вивчення місць пригод або злочинів, пошуку зниклих людей, а також для спостереження за масовими заходами;
- попередження злочинам і моніторингу обстановки під час масових заходів: багатофункціональний безпілотний авіаційний комплекс поліцейської служби використовувався для контролю та патрулювання території проведення ярмарку Китай - АСЕАН, що еквівалентно 120 задіяним поліцейським і 25 патрульним машинам; під час проведення рок-фестивалю у 2007 р. поліція Великобританії вперше використала апарати-квадрокоптери німецької компанії «Microdrones GmbH», обладнані відеокамерами та приладами нічного бачення;
- використовували безпілотної авіаційної системи для пошуку порушників дорожнього руху компанія «Aeronautics Defense Systems» спільно з Дорожньою поліцією Ізраїлю.
- у країнах ЄС поліцейські безпілотники обладнані пристроями для

розпилення сльозогінного газу, а також влаштовують навчальну погоню за злочинцем в умовах міста [1, с. 16].

Польоти БпЛА здійснюються відповідно до законодавства у галузі державної авіації України. БпЛА можуть бути обладнані системами фото- і відеозапису залежно від технічних характеристик повітряного судна. Кількість відеокамер і порядок їх використання на БпЛА (умови польотів, погодні умови, час доби тощо) визначаються згідно з керівництвом з льотної експлуатації БпЛА або відповідно до інструкції виробника. Підготовка та розроблення польотного завдання, у якому визначається початок та кінець роботи систем фото- і відеозапису, розміщених на БпЛА, здійснюються у порядку, визначеному законодавством, із дотриманням відповідних вимог, польотне завдання затверджує керівник підрозділу поліції. Після виконання польотного завдання інформація з карти пам'яті або флеш-карти БпЛА експортується (переноситься) на носій інформації (карту пам'яті або флеш-карту) працівника поліції, який ставив завдання, про що робиться позначка в польотному завданні [2, с. 106].

Державна авіація використовує повітряні судна для захисту національної безпеки й оборони держави та населення. Виконання цих завдань покладено на Збройні сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, органи внутрішніх справ, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань цивільного захисту, органи охорони державного кордону України, митні органи тощо. Вказане стосується також БпЛА, які застосовують у правоохоронній діяльності [3, с. 86].

Відомо, що безпілотними спочатку розроблялись для військових цілей, однак за досить короткий строк стали використовуватись в різних сферах суспільного життя та галузях господарства. Водночас зі стрімким розвитком ринку безпілотників виявилось, що вони представляють ряд ризиків для безпеки. Навіть безпілотники вагою менш як 150 кг можуть пошкодити літак, нанести травми та привести до забруднення повітря і звуку. Безпілотники, які обладнані камерами, можуть загрожувати конфіденційності та збирати особисті

дані людей без їх згоди. Поряд із застосуванням їх в медицині, логістиці та сільському господарстві, частішають випадки їх використання для вчинення правопорушень (наприклад, контрабанди) [4, с. 87].

Підбиваючи підсумки зазначимо, що на сучасному етапі неврегульованим у контексті права залишається питання щодо використання БпЛА в правоохоронній діяльності, зокрема підрозділами Національної поліції України. Передусім це стосується реєстрації, сертифікації таких безпілотників, надання дозволу виконання ними польотів. Також потребує правового врегулювання порядок доступу осіб до забезпечення польотів БпЛА [3, с. 86].

Дрони зазвичай класифікуються на основі їх пропелерів і цілей використання. Вони можуть витримувати великі навантаження, містити камеру, і інше корисне навантаження, мати стабілізатори та можуть бути оснащені GPS. Безпілотні літальні апарати можуть бути використані в диверсифікованій діяльності, наприклад, від доставлення товарів до фотографування місцевості, від сільськогосподарського землеробства до захисту життя диких тварин, від контролю за порушеннями дорожнього руху, пошуку зниклих людей до вивчення важкодоступних ресурсів тощо. Попри всі ці перспективи нерегульоване використання безпілотних літальних апаратів призвело до виникнення окремих проблем конфіденційності, безпеки та захисту, причому найбільш важливою з них є проблема авіаційної безпеки. Дослідження доводять, що до 2050 року розвинений сектор безпілотників створить 150 000 робочих місць, та через 10 років ця галузь може зайняти 10% авіаційного ринку Європейського Союзу [4, с. 87].

Висновки. Невжиття відповідних заходів щодо правового забезпечення механізму використання підрозділами Національної поліції України БпЛА може в подальшому спричинити негативні прецеденти. Йдеться насамперед про використання безпілотників під час здійснення оперативно-розшукових заходів чи негласних слідчих (розшукових) дій. У суді може бути оскаржено правові підстави використання оперативно-технічних засобів чи спеціальної техніки, які знаходились та застосовувались за допомогою БпЛА.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Швець Д. В. Упровадження інноваційних технологій у діяльність підрозділів кримінальної поліції. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. 2020. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9770/Uprovadzhennia%20innovatsiinykh%20tekhnolohii_Shvets_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 06.12.2021).
2. Мовчан А. В. Використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). URL: [http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_3\(9\)_2020/16.pdf](http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_3(9)_2020/16.pdf) (дата звернення: 06.12.2021).
3. Кузьменко Є. В. Проблеми правового регулювання застосування безпілотних літальних апаратів у правоохоронній діяльності Національної поліції України. Науковий вісник *Національної академії внутрішніх справ*. 2016. URL: <https://scientbul.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/download/55/50/> (дата звернення: 06.12.2021).
4. Ковтюх Н. П. Використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 3*. 2019. . URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/22.pdf (дата звернення: 06.12.2021).

ТАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО ОГЛЯДУ БУДІВЛІ

Кулик Катерина Ярославівна

Курсант ДР-144

Науковий керівник

Намлинська Ольга

старший викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

Україна

Дослідження сучасних локальних війн і збройних конфліктів показує, що місцем найактивніших боїв, як правило, є не відкрита місцевість, а будівлі/споруди. Для ефективного проведення операції із огляду будівлі, в якій знаходяться озброєні правопорушники, працівники Національної поліції зобов'язані досконало розумітися у поставлених завданнях, могли швидко знаходити шляхи їх вирішення, вчасно реагувати на зміну оперативної обстановки та взаємодіяти, як між собою так і з іншими підрозділами Національної поліції. Актуальність даної теми обумовлена тим, що проєктування загальних принципів виконання таких операцій та ознайомлення з ними працівників поліції сприятиме збільшенню рівня їх професіоналізму і, як наслідок, ефективному та швидкому їх проведенню, зменшенню рівня травматизму та смертності серед поліцейських.

Бачимо, що залежно від умов оперативної обстановки, огляд ділиться на такі види: 1) динамічна атака – швидке і раптове захоплення будівлі, метою якого є дезорієнтація та нейтралізація злочинника до того, як він почне чинити опір. Приміняється у разі наявності точних відомостей про місцезнаходження правопорушника, високої імовірності наткнутися на збройний опір з його боку, знаходження у приміщенні сторонніх осіб; 2) таємне проникнення – сплановане захоплення будівлі, яке приміняється у разі відсутності або наявності

мінімальної інформації про злочинця та сторонніх осіб, а також з малим відсотком збройного супротиву зі сторони правопорушника.

З метою посилення контролю за ситуацією та полегшення виконання їх функцій, поліції необхідно притримуватись наступних принципів проведення операцій у приміщенні: 1) завчасно проаналізувати відому інформацію про особу правопорушника, особливості споруди та прилеглої до неї території; 2) дотримуватися чисельної переваги та переваги в оснащенні; 3) ділити сектори огляду і бути готовим до контролю сектора свого напарника; 4) не заходити у приміщення поодиноч; 5) бути готовим до раптових змін оперативної обстановки; 6) постійно знаходитися на зв'язку з іншими членами групи а також з іншими підрозділами; 7) пам'ятати про необхідність зміни рівня стрільби; 8) взаємодіяти з напарниками чітко і злагоджено, слідкувати за наказами командира.

Зовнішній та внутрішній огляд споруди залежить від успішного здійснення комплексу дій, а саме: 1) вогневої підтримки, 2) підходу до споруди, 3) зачистки будівлі, 4) перегрупування членів групи, 5) зв'язку між членами групи. Варто пам'ятати, що правильне поєднання цих елементів знижує ризик втрат серед особового складу та прискорює виконання завдання. Їх застосування визначається типом будівлі та характером навколишньої місцевості. Складність при підході та захопленні приміщення можуть викликати наступні їх особливості: відкриті ділянки навколо нього, наявність біля приміщень різного роду парків, паркувальних зон та інших перешкод. Їх наявність потребує застосування вогневої підтримки для придушення і осліплення правопорушника вогнем.

Подальші дії штурмової групи полягають у послідовній зачистці будівлі одним із наступних способів: 1) зачистки зверху; 2) зачистки знизу. Зачистка зверху є більш зручною, адже сила тяжіння та структура будівлі працює на користь групі захоплення при кидку гранат і русі з поверху на поверх. У свою чергу, більш розповсюджений та відомий спосіб зачистки знизу передбачає послідовний огляд всіх кімнат, починаючи з першого поверху і вище. Особливу

увагу при цьому варто звернути на кімнати, в яких існує висока ймовірність обладнання позиції правопорушника, прикриття сходових клітин та контроль кімнат, що дають можливість потрапляння до будівлі.

Таким чином, проведення операції зі штурму та зачистки будівлі, зокрема при її захопленні озброєним злочинцем, є надзвичайно складним і небезпечним видом спеціальних операцій. Тому знання та застосування на практиці особливостей її проведення сприятиме не лише успішному виконанню операції, а й зменшенню кількості травматизму та загибелі серед особового складу. Тому проаналізовані вище фактори мають бути враховані при виконанні службової операції працівниками Національної поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Питання службового етикету працівників органів внутрішніх справ України: Директива МВС України від 28 квітня 2004 р. № 8.

2. Про вдосконалення організації і порядку проведення цільових оперативно-профілактичних операцій та комплексних оперативнопрофілактичних відпрацювань: Наказ МВС України від 16 травня 2003 р. № 496.

3. Про затвердження настанови про дії органів, підрозділів ОВС, з'єднань військових частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС в ліквідації масових заворушень: Наказ МВС України від 11 листопада 2003 р. № 1345.

4. Про затвердження положення про громадського помічника дільничного інспектора міліції у сільській місцевості: Наказ МВС України від 25 липня 2005 р. № 595

АГРАРНЕ РЕЙДЕРСТВО: ЙМОВІРНІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Кушнір Сергій Сергійович

здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Анотація: У статті проаналізовано новели антирейдерського законодавства в умовах воєнного стану, головним завданням яких є запровадження низки заходів та встановлення дієвих запобіжників з метою запобігання протиправному захопленню підприємств та незаконному заволодінню нерухомим майном. На основі аналізу виокремлено способи аграрного рейдерства та запропоновано ймовірні шляхи протидії цьому деструктивному явищу.

Ключові слова: аграрне рейдерство, рейдер, способи аграрного рейдерства, шляхи протидії рейдерству.

Постановка проблеми. Аграрне рейдерство - це дуже небезпечне явище для економіки країни, яке має суттєвий вплив на зниження інвестиційної привабливості аграрного сектору й загрожує дискредитацією земельної реформи. При цьому, через особливості аграрного бізнесу в Україні, а також існування серед сільськогосподарських виробників високої конкуренції в отриманні прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення й обмеженість земельного ресурсу питання протидії рейдерству завжди залишалось актуальним для українських аграріїв.

Власне тому нагальним питанням є встановлення способів аграрного рейдерства, як об'єктивно існуючого негативного явища, методів рейдерського захоплення, та способів захисту від нього, з обов'язковим комплексним розглядом цих питань.

Відповідно, **метою** тез доповідей є розкриття сутності аграрного

рейдерства, основних способів захоплення підприємств та визначення оптимальних шляхів їх протидії.

Методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, які дозволили нам розкрити предмет дослідження. Зокрема, для систематизації чинників, що провокують розвиток аграрного рейдерства застосовано системний підхід, метод аналізу та синтезу. Для обґрунтування інструментарію протидії розвитку аграрного рейдерства використано абстрактно-логічний та експериментальний методи.

Результати та обговорення. Так, перші запобіжні заходи з протидії аграрному рейдерству й запровадженню прозорості в земельній сфері вже реалізовані Верховною Радою України. Зокрема, у 2018–2020 рр. було ухвалено закони щодо протидії рейдерству й захисту прав власності [1].

Проте, починаючи з 24 лютого 2022 року, в Україні триває воєнний стан. На жаль, в такий складний період ризик рейдерських атак особливо високий. За таких умов важливо забезпечити стабільну роботу бізнесу на тих територіях, де не ведуться активні бойові дії. Це передусім стосується компаній, що працюють в аграрній сфері, оскільки забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових завдань держави на найближчі декілька років.

Зауважимо, що після початку війни українські аграрії зіткнулися з небаченими до цього часу труднощами: затримкою початку посівного сезону, різким підвищенням цін на насіннєві матеріали, добриво та паливо, порушенням логістичних зв'язків, зменшенням кількості робочої сили, припиненням роботи державних реєстрів, що на певний час унеможливило купівлю-продаж землі та укладення чи переукладення договорів оренди, неможливістю працювати у нічний час, зумовленою комендантською годиною та ще безліччю інших.

До того ж, як ніколи гостро постало питання протидії аграрному рейдерству, особливо зважаючи на масове захоплення врожаю та сільськогосподарської техніки на окупованих територіях [2].

Відомо, що способи аграрного рейдерства та механізми рейдерських атак

мають різні форми, втім завжди базуються на недоліках законодавства. В більшості випадків рейдери діють виключно за законом, використовуючи законодавчі лазівки і прогалини, організовують скупку боргів підприємства, намагаються тимчасово погіршити економічне і фінансове становище, шукають недоліки, якими можна скористатися: допущені порушення законодавства у договорах, недоліки статутів чи інших внутрішніх документів тощо [3].

Водночас, рейдерські атаки виокремлюються комбінацією різних способів, диверсифікацією підходів, гнучким пристосуванням до змін в законодавстві та ситуації в конкретному регіоні.

Узагальнюючи численні публікації різних фахівців у сфері земельних відносин можна виділити такі способи аграрного рейдерства:

- встановлення юридичного контролю над юридичною особою (корпоративними правами) орендаря;
- шахрайське набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення або ж права користування ними;
- захоплення врожаю та сільськогосподарської техніки на окупованих територіях;
- використання недоліків чинної системи реєстрації прав;
- укладення нових договорів з власниками щодо орендованих земельних ділянок;
- комплексна рейдерська атака з застосуванням фізичної сили тощо.

Отже, які все ж таки способи протидії з наведеними вище явищами?

Так, починаючи з 24 лютого 2022 року, з моменту введення воєнного стану в Україні з'явилися нові ризики, на які необхідно реагувати належним чином. Для посилення захисту бізнесу, фізичних осіб та їх майна, а також, щоб спростити роботу аграрних підприємств у частині отримання земельних ділянок і державної реєстрації прав на них та водночас захистити такі компанії від рейдерських атак, Верховна Рада прийняла низку важливих законів, ключовими серед яких є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення

продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2145-IX та Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» від 12.05.2022 р. № 2255-IX [4].

Видається, що досить ефективною превентивною функцією протидії аграрному рейдерству є правильне оформлення документів на землю та інше майно підприємства. Тому важливо, щоб орендні правовідносини було оформлено належним чином з урахуванням вимог до укладення договорів, що застосовуються, у тому числі, під час воєнного стану.

Висновки. У підсумку зазначимо, що ухвалення низки антирейдерських законів надасть змогу істотно зменшити проблему рейдерських атак. Проте рейдери не стоять на місці і користуються іншими способами заволодіння активами агрокомпаній. Саме тому, ми переконані, що заходами протидії аграрному рейдерству можуть слугувати: публічність у медіа; громадський резонанс; відкритість і публічна активність; кваліфікований юридичний супровід всього процесу; активна протидія шляхом контратаки на ключових осіб або на замовників атаки; допомога у боротьбі з боку довірених осіб і організацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Практичні рекомендації із запобігання і протидії аграрному рейдерству:
URL: https://farmer.dp.ua/wp-content/uploads/Agro-Raid_web.pdf
2. Кавчук А. Протидія аграрному рейдерству в умовах воєнного стану:
URL: https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA015779
3. Поліводський О., Кобилянський В., Юхновський О. Юридична безпека у земельних відносинах. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/5ee8ff206cdf1023999043.pdf>
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству : Закон України від 12 трав. 2022 р. № 2255-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text>

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ПОНЯТОГО ЯК УЧАСНИКА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Ламах Кирило Тарасович

аспірант

Національна академія Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Вступ. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій, введений до вітчизняного кримінального процесуального законодавства, на сьогодні можна вважати таким, що отримав свою оцінку з боку як науковців, так і практиків. З приводу доцільності його застосування, порядку підготовки й проведення конкретних негласних процесуальних дій, їх класифікації, залучення до участі в них виконавців, спеціалістів та інших осіб, використання в доказуванні отриманих результатів негласної процесуальної діяльності органів досудового розслідування та низки інших питань висловлюються як схвальні, так і відмінні від них думки науковців у галузі кримінального процесу, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності, слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів та інших фахівців, яких цікавлять ці проблеми. Попри відносну часову тривалість й різноманітність аспектів, які обговорюють у наукових публікаціях, в навчальній літературі й навіть у засобах масової інформації, не можна вважати, що проблема негласних слідчих (розшукових) дій (надалі – НС(Р)Д) вичерпала себе і в ній не залишилось не досліджених в повній мірі питань. Наукові спори в цій царині знаходять свій відгук в практиці роботи слідчих, прокурорів, працівників уповноважених оперативних підрозділів, суддів, адвокатів, які мають справу з прийняттям рішень про проведення НС(Р)Д та наданням дозволів на реалізацію таких рішень, на практичне виконання негласних дій в межах процесуальної діяльності з досудового розслідування та використання їх результатів у доказуванні, оцінці зібраних в таких спосіб доказів з метою доведення або спростування винуватості особи.

Окремий зріз досліджуваної проблеми становлять питання дотримання

конституційних прав кожної особи з числа учасників негласної процесуальної діяльності. До того ж це стосується я прав осіб, відносно яких чи у зв'язку з діяльністю яких розпочато кримінальне провадження, так і осіб, що проводять негласні слідчі (розшукові) дії чи залучені до участі в їх проведенні або в наданні допомоги в забезпеченні досягнення мети такої негласної діяльності органів досудового розслідування. Законність, повага до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканість й недоторканість житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування й невтручання у приватне життя – це саме ті загальні засади кримінального провадження, недотримання яких може траплятись під час використання інституту негласних процесуальних дій, що вплине на законність й неупередженість правосуддя. Саме тому питання дотримання прав кожної особи під час реалізації положень інституту НС(Р)Д мають важливе значення, що зумовлює потребу їх окремого висвітлення.

Мета роботи. Метою цієї роботи виступає аналіз положень чинного вітчизняного кримінального процесуального законодавства в частині регулювання ним і забезпечення законних прав та інтересів одного з учасників негласних слідчих (розшукових) дій, яким виступає понятій.

Матеріали та методи. Матеріалами даного дослідження слугують окремі норми чинного кримінального процесуального законодавства, наукові публікації й практика проведення негласних слідчих (розшукових) дій, для вивчення яких застосовані методи описування, порівняння, аналізу, узагальнення.

Результати та обговорення. Зважаючи на сучасні потреби результативної протидії злочинності, враховуючи позитивний досвід окремих демократичних країн світу в частині здійснення кримінального переслідування, вітчизняний законодавець нормативно закріпив максимально широкі процесуальні права органів досудового розслідування, які забезпечують можливості уповноваженим суб'єктам здійснювати пізнання фактів та обставин, що виступають предметом доказування на досудових і судових

стадіях кримінального провадження. Переважна більшість вітчизняних науковців та фахівців-практиків позитивно сприйняла запровадження до кримінального процесуального законодавства України інституту НС(Р)Д. Такі вітчизняні законодавчі новели стали однією із складових поступального входження України до європейського правового простору. Водночас питання удосконалення концептуальних підходів до вирішення проблем використання слідчим, прокурором під час досудового розслідування спеціальних (негласних) методів збирання й перевірки доказів на сьогодні набуло неабиякої актуальності та потреби в належному науковому вирішенні. Відповідного розгляду вимагають і питання, що стосуються законодавчого, а отже правового забезпечення дотримання основних прав та свобод учасників такої негласної процесуальної діяльності.

Як справедливо підкреслює В. Тertiшник, право виступає мірою свободи і його суть полягає в тому, щоб узгодити свободу окремої людини із свободою інших членів суспільства, дотримуючись принципу рівності. Право виступає засобом як забезпечення свободи, так і її обмеження в частині неузгоджених з суспільними потребами й уявленнями людей про добро і справедливість рівня свободи й обсягу влади. Установлені заборони й обмеження мають бути доцільними з погляду гарантій свободи, а отже, справедливими [1, с. 17]. Діяльність всіх учасників кримінального провадження здійснюється у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку і з дотриманням відповідних умов. Обов'язковість кримінальних процесуальних приписів полягає в їх точному й неухильному виконанні усіма учасникам кримінального провадження. Реалізується виконання цих приписів завдяки дотриманню сукупності прав, обов'язків та гарантій діяльності, що є складовими процесуального статусу особи у кримінальному судочинстві.

Конкретні норми КПК України не лише встановлюють порядок проведення негласної процесуальної діяльності органами досудового розслідування, а й слугують важливою гарантією захисту конституційних прав кожної особи [2, с. 293]. Коло осіб, участь яких в кримінальному провадженні

допускає законодавець, є доволі широким, як чималою є й кількість осіб, що можуть брати участь в підготовці, проведенні та наданні допомоги проведенню НС(Р)Д і чий процесуальний статус та гарантії дотримання їхніх прав мають бути чітко визначені в законі. З огляду на обмеженість матеріалу даного дослідження, вважаємо за доцільне зупинитись на розгляді цих питань лише щодо однієї категорії процесуальних осіб, а саме – понятих.

Згідно з положеннями п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України понятий відноситься до учасників кримінального провадження, який може залучатися до проведення як слідчих (розшукових), так і негласних слідчих (розшукових) дій. Проте його нормативне визначення, процесуальний статус, права, гарантії забезпечення таких прав ні в КПК України 1960 р. [3], ні в чинному КПК України не мають свого визначення [4]. Лише в ч. 7 ст. 223 КПК України 2012 р. йдеться про те, що понятий – це незаінтересована особа, слідчий, прокурор мають обов'язок запросити не менше двох таких осіб для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа і його ексгумації, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками, що дозволяють не залучати понятих, можуть бути випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої дії. Також, на думку законодавця, поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Проте обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи мають здійснюватися з обов'язковою участю не менше двох понятих, незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. І хоча на мету залучення понятих законодавець взагалі не вказує, ці законодавчі вимоги стосуються загальних нормативних положень проведення всіх слідчих (розшукових) дій (далі – С(Р)Д), а отже й негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки останні є різновидом С(Р)Д і відрізняє їх від інших слідчих дій лише заборона розкривати відомості про факт та методи проведення й окремі особливості, що зумовлені негласністю дій слідчого, прокурора та уповноважених ними осіб.

Можливість залучення понятих для участі в НС(Р)Д витікає із загальних

положень чинного кримінального процесуального законодавства, але, на відміну від проведення С(Р)Д, в жодному випадку на право або обов'язок залучення понятих для проведення конкретних НС(Р)Д законодавець не вказує і порядок такого залучення не регламентує, а на особливості правового статусу понятих як незаінтересованих осіб уваги не звертає взагалі.

Певний дисбаланс в нормативному регулюванні порядку проведення процесуальних дій за участю понятих полягає, наприклад, в тому, що для гласного проникнення в житло чи інше володіння особи під час обшуку або огляду потрібно обов'язково залучати понятих, а якщо таке проникнення відбувається приховано від власника та інших осіб під час проведення НС(Р)Д, то поняті вже не потрібні і можна проводити такі негласні дії без їхньої участі і навіть без використання безперервного відеозапису. Цілком логічною є постановка запитання: з якою метою залучаються поняті для участі в проведенні процесуальних дій? Якщо їх участь покликана забезпечувати права особи, в житлі чи іншому володінні якої проводять обшук або огляд і захищати особу від неправомірних дій органів досудового розслідування, то чому негласність процесуальної дії з проникненням до житла чи іншого володіння особи нівелює потребу такого захисту шляхом залучення до участі в процесуальній дії незаінтересованих осіб – понятих?

Інший аспект проблеми полягає в потребі розгляду питання щодо забезпечення законних прав та інтересів самих понятих як учасників негласної процесуальної діяльності. Спірним можна вважати питання, чи можна віднести понятих як незаінтересованих осіб до категорії тих учасників негласної процесуальної діяльності, щодо яких можуть бути застосовані заходи безпеки із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб, як це передбачено вимогами ч. 1 ст. 252 КПК України. Прямої загрози таким особам може й не вбачатись, але зловмисники, дізнавшись про їхню участь в проведенні негласних процесуальних заходів, можуть здійснювати вплив на них, погрожувати життю й здоров'ю, застосовувати засоби насильства з метою дізнатись результат НС(Р)Д.

Вимогами ст. 275 КПК встановлено можливість залучення до проведення НС(Р)Д осіб, з якими встановлено конфіденційне співробітництво. Заборони до участі таких осіб в проведенні негласних процесуальних дій як понять не існує, але навряд чи можна вважати незаінтересованою особу, яка погодилась на конфіденційне співробітництво з правоохоронними органами. Тим більше, що будь-хто з учасників проведення НС(Р)Д можуть бути допитані слідчим, прокурором, судом і справжня особа понятого буде розкрита, а разом з тим і відомим стане факт конфіденційного співробітництва даної особи з органом досудового розслідування.

Як відомо, відомості про факт, методи проведення, отримані результати НС(Р)Д та осіб, які їх проводять, не підлягають розголошенню за винятком випадків, передбачених КПК. Проте, як це витікає з вимог ст. 254 КПК, законодавчі вимоги про відповідальність за розголошення таких даних стосуються лише осіб, яким ці відомості стали відомі в результаті ознайомлення з матеріалами в порядку, передбаченому ст. 290 КПК. Поняті як учасники негласної процесуальної діяльності отримують доступ до таких відомостей, стають їх володарями, але відповідальність за розголошення ними негласних відомостей не передбачена. Вимогами ст. 66 КПК, яка стосується прав та обов'язків свідка, в ч. 3 встановлено те, що особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії. Але про будь-яку конкретну відповідальність за таке розголошення в даній статті кримінального процесуального закону не йдеться. Якщо певні з таких відомостей становитимуть державну таємницю, то її розголошення тягне відповідальність в порядку, передбаченому ст. 328 КК України, але це стосується осіб, яким такі відомості стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Поняті як учасники процесуальної діяльності такими особами не вважаються, а тому їхня кримінальна відповідальність за таке правопорушення не настає. Разом з тим, погодження особи брати участь в проведенні НС(Р)Д під загрозою будь-якої

відповідальності за розголошення відомостей, що стали відомі або під загрозою особистій безпеці з боку осіб, відносно яких здійснюється досудове розслідування та ще й за відсутності законодавчих гарантій забезпечення особистої безпеки навряд чи може свідчити про незаінтересованість понятого як учасника негласної процесуальної діяльності.

Це не всі, а лише окремі з важливих, на наш погляд питань, які стосуються дотримання прав понять як учасників НС(Р)Д, і вони поки що не мають обґрунтованих відповідей, але варті на увагу й окреме поглиблене дослідження.

Висновки. Аналіз чинного вітчизняного кримінального процесуального законодавства та вивчення досвіду практики проведення НС(Р)Д вказує на те, що на сьогодні в КПК України залучення понять для участі в проведенні негласних процесуальних дій, забезпечення їхніх основних прав та особистої безпеки не має належного регулювання. Зазначені питання з огляду на їх важливість, потребують додаткового вивчення й розроблення обґрунтованих рекомендацій з удосконалення відповідних норм КПК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: монографія. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 404 с.
2. Колесник В. А. Гарантії дотримання прав особи при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Вип. №63, 2021. С.293-297.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 15.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, 11-12, 13. Ст. 88.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ ВІДПОВІДНО ДО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Назаренко Анна Олександрівна

студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Тищенко Юлія Вікторівна

к.ю.н., доцент

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Шлюб представляє собою важливу соціальну та юридичну інституцію. У сучасному світі, де панує глобалізація та поширена міграція, все більше виникає ситуацій, коли у шлюб вступають особи з різним громадянством, особи без громадянства, особи, котрі проживають у різних країнах тощо. В такому випадку у сімейних правовідносинах наявний іноземний елемент. Розірвання шлюбу з іноземним елементом є складним і багатогранним процесом, оскільки правове регулювання даного питання у міжнародному приватному праві породжує наявність численних колізій.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є з'ясування особливостей припинення шлюбу з іноземним елементом, зокрема, колізійного регулювання в національному праві, а також в праві ЄС.

Матеріали та методи./Materials and methods. Питання правового регулювання сімейних відносин, ускладнених іноземним елементом, було предметом розгляду праць багатьох науковців. Серед них можна виділити таких як: Л. І. Радченко, Т. В. Боднар, О. С. Простибоженко, І. В. Цилукова, О. І. Сафончик та інші. Щодо методологічної основи, то при написанні цієї роботи були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження як: аналіз, синтез, дедукція, порівняльний, формально-юридичний методи.

Результати та обговорення./Results and discussion. У тому випадку, коли один із подружжя або обидва із них – іноземці, або особи без

громадянства, при вирішенні питання щодо припинення шлюбу будуть застосовуватися норми міжнародного приватного права. Таким чином колізійні прив'язки мають вказати на матеріальне право, яким буде регулюватися дане питання.

У законодавстві України закріплена колізійна норма щодо правового регулювання розірвання шлюбу з іноземним елементом. Так, відповідно до ст. 63 Закону України «Про міжнародне приватне право» припинення шлюбу та правові наслідки припинення шлюбу визначаються правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу. Ця колізійна норма відсилає до ст. 60 цього ж нормативно-правового акту. Згідно із цією статтею, правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще проживає у цій державі, а за відсутності такого – правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином. Подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання. Вибір права згідно з частиною другою цієї статті обмежений лише правом особистого закону одного з подружжя без застосування ч. 2 ст. 16 цього Закону. Угода про вибір права припиняється, якщо особистий закон подружжя стає спільним [1].

Таким чином, у міжнародному приватному праві України застосовується альтернативний підхід щодо визначення застосованого права. При цьому закріплені такі прив'язки як:

1) особистий закон подружжя (*lex patrie*), за загальним правилом відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» ним для фізичної особи є право держави, громадянином якої вона є;

2) закон місця проживання (*lex domicilii*);

3) закон найбільш тісного зв'язку (*proper law*);

4) закон, обраний сторонами (*lex voluntatis*).

Зокрема, між державами можуть існувати договори, якими встановлювалося б інше регулювання розірвання шлюбу. Тоді відповідно до ст. 3 Закону України «Про міжнародне приватне право», якщо міжнародним договором України передбачено інші правила, ніж встановлені цим Законом, застосовуються правила цього міжнародного договору [1].

Ю. В. Черняк зазначає, що основним видом таких міжнародних договорів є двосторонні договори України про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах. Частину цих договорів (наприклад, з Республікою Італія і Республікою Фінляндія) було укладено ще Радянським Союзом, і Україна зберігає в них участь як правонаступник Української РСР. Низку міжнародних договорів про правову допомогу, у тому числі з деякими державами-членами Європейського Союзу (з Грецькою Республікою, Латвійською Республікою, Литовською Республікою, Республікою Польща, Чеською Республікою та Угорською Республікою), Україна уклала вже як суверенна держава [2].

З огляду на проведення в Україні євроінтеграційних процесів, вважаємо за доцільне також проаналізувати колізійні норми ЄС щодо питання розірвання шлюбу.

3. М. Макаруха у своїй роботі вказує, що традиційно здійснення правосуддя – внутрішня функція держави, одна з форм реалізації її суверенітету. Європейські інтеграційні процеси, а саме проголошення однієї з пріоритетних цілей ЄС – створення простору свободи, безпеки та юстиції – зумовили необхідність однакового міждержавного регулювання найбільш важливих питань цивільного судочинства [3].

Так, важливим нормативно-правовим актом для ЄС є Регламент № 1259/2010, відомий як Рим III від 20 грудня 2010 року [4]. Завданням цього регламенту є закріплення колізійних норм, котрі усувають розбіжності між нормами національного законодавства держав-членів ЄС щодо застосовуваного права під час розірвання шлюбу чи встановлення режиму окремого проживання

подружжя, ускладненого іноземним елементом.

Регламенти як джерела права є загальнообов'язковими для всіх суб'єктів європейського права та мають пряму дію, оскільки підлягають застосуванню усіма державами-членами Союзу, незалежно від того перебувала держава в складі ЄС до прийняття регламенту чи ні [5].

Як зазначає у своїй статті О. С. Простибоженко безумовною новелою Регламенту № 1259/2010 є надання подружжю з іноземним елементом можливості укласти угоду для обрання застосовуваного права під час припинення шлюбних відносин [6]. Таким чином, у Регламенті закріплено диспозитивну норму, котра надає автономію волі подружжю, що має намір розлучитися.

Якщо ж подружжя не досягнуло такої домовленості, право визначається відповідно до ст. 8 Регламенту Рим III. У такому випадку застосуванню підлягає законодавство держави:

1) де подружжя має постійне місце проживання на момент звернення до суду; або за відсутності

2) де подружжя востаннє мало постійне спільне місце проживання, за умови, що період проживання не закінчився більше ніж за 1 рік до судового розгляду, та якщо один із подружжя все ще проживає в цій державі на момент звернення до суду; або за відсутності

3) громадянами якої є подружжя на момент звернення до суду; або за відсутності

4) де здійснюється судовий розгляд [4].

Регламент Рим III є універсальним актом для країн ЄС у сфері регулювання колізійних питань щодо розірвання шлюбу, ускладненого іноземним елементом. Як бачимо, в цьому акті передбачений трохи інший «ланцюжок» колізійного регулювання, порівняно із вітчизняним законодавством. Зокрема, наявність субсидіарної прив'язки *lex fori*, що, на нашу думку, сприяє кращому правозастосуванню.

Висновки./Conclusions. Таким чином, при встановленні застосовуваного права у справах про розірвання шлюбу за нормами міжнародного приватного права враховуються різноманітні фактори: громадянство подружжя, їх місце проживання, або їх найбільш тісний зв'язок з окремим правом. Зокрема, важливе значення має надання подружжю можливості самостійно обрати право, яким вони будуть регулювати власні правовідносини, що значно спростить вирішення справи по суті. Колізійні прив'язки відповідно до законодавства України у питанні регулювання розірвання шлюбу з іноземним елементом є прогресивними і схожими до нормативно-правового акту ЄС - Регламент Рим III.

Виходячи з того, що наразі Україна поступово наближує національне законодавство до європейської правової системи, вбачаємо за можливе використання норм Регламенту Рим III задля всебічного удосконалення правового регулювання міжнародних приватних відносин у сфері розлучення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 08.03.2023).
2. Черняк Ю. В. Юрисдикційні питання справ про розірвання іноземних шлюбів в Україні. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1216716/> (дата звернення: 08.03.2023).
3. Макаруха З. М. Юрисдикція, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах транснаціонального характеру в рамках Європейського Союзу. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18345/07-Makarukha.pdf?sequence=1> (дата звернення: 08.03.2023).
4. COUNCIL REGULATION (EU) No 1259/2010 of 20 December 2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and

legal separation. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2010/1259/oj> (date of access: 08.03.2023).

5. Ватрас В. А. Регламент Рим III як важливий крок у формуванні єдиного європейського сімейного права. Міжнародне приватне право: Україна та ЄС. С. 189–193. URL: <http://www.ppp-journal.kiev.ua/archive/2013/12/50.pdf> (дата звернення: 08.03.2023).

6. Простибоженко О.С. Розірвання шлюбу з іноземним елементом: колізійні прив'язки щодо застосовуваного права в законодавстві ЄС, США, Китаю та України. Альманах міжнародного права. 2020. № 23. С. 225–235. URL: <https://doi.org/10.32841/ILA.2020.23.26> (дата звернення: 08.03.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМАЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Наліжитий Вадим Віталійович

здобувач вищої освіти 2 курсу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ділігул Аліна Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Життя кожної сучасної людини на пряму пов'язане із участю у суспільних відносинах в різних сферах діяльності. З метою дотримання порядку в суспільстві держава виступає певним механізмом регулювання такого порядку шляхом створення відповідних нормативно-правових актів та встановлення відповідальності за його порушення. Тому відповідно у зв'язку з розвитком суспільства та переходом на більш вищий рівень розвитку з'являються нові суспільні відносини, які держава повинна регулювати. Однією із так званих «нових» сфер суспільного життя віднедавна є суспільні відносини в сфері інтелектуальної власності. Тому в межах теми нашого дослідження для нас важливо з'ясувати в якому стані перебуває правова регламентація та види законодавчої систематизації (інкорпорація та кодифікація) інтелектуальної власності в Україні.

Важливо зазначити, що тема інкорпорації та кодифікації в сфері інтелектуальної власності є неймовірно актуальною в наш час, адже це стало предметом дослідження багатьох вчених, таких як к Г. Андрощук, Є. Валькова, І. Запорожець, В. Крижна, О. Підпригора, М. Потоцький, Л. Ряботягова, О. Сокурєнко, Р. Стефанчук, Р. Шишка, І. Шишко, А. Шпак, Є. Юркова та інші

[4].

На нашу думку, виклад основного матеріалу доцільно почати із визначення центральних понять теми нашого дослідження, а саме понять інкорпорації та кодифікації. Отже, під терміном «інкорпорація» слід вважати об'єднання чинних нормативно-правових актів в певному (алфавітному, предметному чи хронологічному) порядку без зміни їх змісту. Тобто, при інкорпорації відбувається зовнішнє впорядкування нормативно-правової бази. У свою чергу кодифікація це діяльність уповноваженого законодавчого органу, що полягає у змістовій переробці норм права, пов'язаних спільним предметом регулювання та їх об'єднання в єдиному акті. Із зазначених визначень впливають такі відмінності між вказаними поняттями, які полягають в тому, що інкорпорація це власне зовнішня систематизація нормативно-правових актів (оформлення), а от кодифікація – діяльність, пов'язана власне із роботою норм, правил, які містить нормативно-правових акт [3].

Розглянемо власне явище кодифікації та інкорпорації в сфері інтелектуальної власності. Отже, на думку науковців В. Крижної та Р. Стефанчук, існують такі моделі правового регулювання сфери інтелектуальної власності: 1) на рівні окремих нормативно-правових актів, присвячених певним об'єктам інтелектуальної власності; 2) дворівневе регулювання: регламентація основних положень в цивільному (торговому) кодексі, а також наявність спеціальних законів стосовно окремих об'єктів інтелектуальної власності; 3) кодифікація всіх положень щодо сфери інтелектуальної власності у цивільному кодексі; 4) кодифікація положень стосовно всіх об'єктів інтелектуальної власності в спеціальному кодифікованому акті – Кодексі інтелектуальної власності [2, 3]. Для України до прийняття Цивільного кодексу (далі – ЦК України) характерною була перша модель правового регулювання, а після 2003 р. – дворівнева система правового регулювання на рівні кодексу (книга 4 ЦК України) та спеціальних законодавчих актів. Проте, вже в той йшла мова про доцільність виокремлення норм, що стосуються сфери інтелектуальної власності з Цивільного кодексу в окремий кодифікований

нормативно-правовий акт (як це сталося, наприклад, з Сімейним кодексом України), однак озвучене так і не було втілене в реальність [1].

Тому на сьогоднішній день, одним із найбільш ефективних способів вирішення проблем у сфері інтелектуальної власності є прийняття єдиного кодифікованого законодавчого акта – Кодексу законів про ІВ, який би об'єднав і консолідував усі норми стосовно здійснення та захисту прав ІВ, що, з одного боку, полегшило б пошук необхідних положень, а з іншого – сприяло б однозначному правозастосуванню. Важливо зазначити, що практика створення відповідного Кодексу щодо регулювання відносин в сфері інтелектуальної власності успішно зарекомендувала себе у таких країнах як Франція, Італія, Філіппіни, Португалія, Естонія та інші [4].

Отже, із вищевикладеного можемо підсумувати, що в Україні правове регулювання суспільних відносин в сфері інтелектуальної власності є недопрацьованим, не зважаючи на те, що зазначена сфера є невід'ємною частиною життя кожної людини.

Тому, на нашу думку, на разі, українському законодавцю варто звернутися до успішного досвіду інших країн, які вирішили питання регламентування відносин інтелектуальної власності прийняттям єдиного кодифікованого нормативно-правового акта – Кодексу інтелектуальної власності України, який би не лише регламентував цивільно-правову складову, а й якісно та повноцінно визначав адміністративно-правове регулювання діяльності у сфері інтелектуальної власності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Проект Кодексу інтелектуальної власності України від 02.06.2004р.
URL:http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=568:intelektualna-vlasnist-spisok&Itemid=151
2. А. О. Шашкова До питання систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні URL:
https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/5_2018/32-37.pdf

3. В. Крижна Варіанти кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 1. 110-115;

4. Р. Стефанчук До питання про кодифікацію законодавства у сфері інтелектуальної власності. Право України. 2016. № 11. С. 86-91;

СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ (ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ ЩОДО КОМБАТАНТІВ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ)

Полушина Вікторія Валеріїна
магістрантка навчально-наукового інституту
публічного управління
адміністрування та післядипломної освіти ДЗ
Луганський національний університет
імені Т. Шевченка, військово-службовець ТРО ЗСУ

Вступ. Проблема адаптації УБД (*перш за все комбатантів україно-російської війни, з 2014 року і по цей час*) до мирного часу є серйозним викликом для українського громадянського суспільства та держави, які ще не в повній мірі готові належним чином забезпечити успішну соціальну інтеграцію бійців. Після повернення додому УБД стикаються з матеріальними та психологічними проблемами, але адаптація комбатантів до мирного життя ще ускладнена багатьма соціально-психологічними проблемами, **тому державна система соціально-психологічної допомоги УБД (особливо інвалідам війни) вимагає вдосконалення і до цього часу триває пошук ефективних шляхів її рішення** - на що звертає увагу ряд науковців, у т.ч. наковці-військовослужбовці П. Ворона та В. Кривошеєв [1-3].

На УБД випало забагато переживань. У виняткових, за сучасними мірками, умовах, бійцям для виживання потрібні специфічні навички і способи поведінки, які не є нормальними і загальноприйнятими у мирному житті. Багато з цих стереотипів поведінки, придатних тільки для бою, так глибоко пустили коріння, що будуть позначатися деякий час у мирному житті, тому всім комбатантам належить пройти період соціально-психологічної адаптації.

Але перед суспільством стає проблема не лише надання їм реальної соціально-психологічної та економічної підтримки, а належної інформаційної підтримки про надані урядом адресні допомоги, програми, пільги; про те, як

отримати направлення до відповідних інстанцій і установ охорони здоров'я для отримання цих пілг та лікування.

Мета роботи. Дослідження специфіки державної політики реабілітації учасників бойових дій (*комбатантів україно-російської війни*) є важливим аспектом досліджень у час агресії московії щодо Української держави і посилює її соціальну і безпекову значущість у т. ч. силового блоку держави.

Матеріали та методи. Базою вирішення формування даної проблеми УБД має використання різних форм роботи: проведення семінарів для співробітників служб по соціально-психологічній адаптації комбатантів, індивідуальні психологічні та юридичні консультації для ветеранів та членів їх сімей, правовий і соціальний захист, забезпечення за допомогою органів самоврядування, військкоматів отримання соціальних благ, встановлених законодавством, залучення їх до участі у національно-патріотичному вихованні молоді. Одним пріоритетних напрямків у вирішенні даної проблеми є створення та сприяння роботі громадських об'єднань УБД. Ветерани цієї війни засвідчують потребу у спілкуванні зі своїми побратимами, щоб легше пережити післявоєнну психологічну травму.

В УБД спостерігаємо дилему *асоціалізації особи*: відмова від участі в суспільному житті, обмежене і тісне коло спілкування демобілізованого воїна, руйнування дружніх стосунків з тими, з ким був близьким до участі у бойових діях. Науковці стверджують, що необхідно уникати цього явища завдяки інститутам держави та громадянського суспільства, але важко створювати такі умови, де б демобілізовані військовослужбовці активно брати участь у громадському житті громад, району, області, країни через громадські структури і особисто. Це має пов'язуватися з необхідністю самореалізації свого раніше набутого і під час війни потенціалу. Крім цього, відновлення (налагодження нових) соціальних зв'язків та нові комунікативні навички не дозволять залишатися бійцю на самоті із почуттям непотрібності, обузи, з почуттям провини перед полеглими товаришами [2-3].

Важливим питанням є повернення УБД до попереднього місця роботи.

Тут ми розглядаємо демобілізованих та резервістів і їхню співпрацю з місцевими службами зайнятості (перш з все районного рівня), як інститутів держави, що мають сприяти цьому процесу. Іноді бачимо неоднозначну ситуацію, коли демобілізовані бійці не можуть адаптуватися до попередньої роботи (*іноді й не хочуть туди повертатись*), тому знижується якість її виконання, зникає мотивація, погіршується продуктивність праці. Ця ситуація має 2 причини: роботодавець (*його представник*) не сприймають працівника, що повернувся з бойових дій вже в ракурсі його нових соціально-психологічних особливостей. УБД вже має новий соціальний статус і певну психологічну специфіку дій на які накладаються набуті ознаки ПТСР [1-3].

Щодо повернення на роботу й досі не розроблено чіткої концепції, хоча Державний центр зайнятості України та його обласні і районні служби доклали багато зусиль, щоб цей процес став для УБД мало болісним та успішним. Ними відпрацьована методика уважного та ліберального ставлення до бійців АТО, що повернулись, а відповідальні особи ДСЗ пройшли спеціальну підготовку, отримали належні методичні вказівки (у т. ч. розроблені кафедрою психології та науково-дослідницькими лабораторіями Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України). Здебільшого, колишні мобілізовані військові-УБД змінюють попереднє місце праці, оскільки не бачать сенсу виконання того чи іншого завдання або не находячи належної соціально психологічної підтримки й уваги у колишніх своїх колективах [1-2].

Після участі у В'єтнамській війні лише близько 20-30% американських військовиків змогли адаптуватися до мирного життя. У 80 % колишніх військових виявлено і відслідковувалось ПТСР [2]. Повертаючись додому, досить часто, учасник БД не знаходить роботи відповідно до профілю, а на попередній його вже не дуже чекали. Серед роботодавців, крім охоронних фірм, вже набула поширення думка про певні психологічні відхилення в УБД і про певну напругу від них в колективах. Тому для УБД, що демобілізувався є два шляхи – або на заробітки (*найчастіше за межі країни*), або ж повернення на службу, бо зона бойових дій – це вже не лише захист Вітчизни, а вже це й

можливість трудового заробітку. Держава активно втрачає працездатне населення, а з іншої сторони люди втрачають відчуття безпеки і постійний ризик життя стає їх роботою. На заробітках за кордоном, як зазначає науковці науковець М. Зверєв, фахівці – УБД є затребуваними військовими професіями (снайпер, розвідник, мінер тощо) і вони можуть вступати до збройних сил інших держав, де високо цінується їх досвід війни з їхнім потенційним супротивником [1-2]. І патріоти України, що в тяжкий час стали на захист суверенітету та територіальної цілісності країни можуть, знаючи специфіку ЗСУ та маючи певні образи за «невдячність», становити реальну загрозу для національної безпеки країни. Українській державі необхідно використати всі механізми соціально-психологічної адаптації УБД для задіяння їх до ЗСУ та належного меморіалу.

А тепер розглянемо сам процес соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Ізраїлі – у країні яка перебуває у стані війни майже всю свою 70-літню новітню історію. Його історія вражає: з моменту визнання незалежності зразу ж виник Палестино-Ізраїльський військовий та політичний конфлікт. У військах держави Ізраїль служать всі громадяни країни – чоловіки та жінки на рівних правах й умовах перебувають у збройних силах (у бойових частинах також), починаючи із 18-річного віку. Після проходження обов'язкової військової служби ізраїльтяни, пам'ятаючи про свій обов'язок перед державою, надають посильну допомогу національній армії – збирають кошти чи продовольчі товари для військових на фронті, передають УБД засоби гігієни, білизну та інші необхідні речі. У країні діє чимало волонтерських центрів збирання продуктів та речей. У час українсько-російської війни на Сході України багато військових ветеранів українського походження з Ізраїлю ділились з українськими бійцями на передовій досвідом ведення бойових дій в густонаселених районах, боротьби з ДРГ (диверсійно-розвідувальними групами), визволення полонених та заручників, а особливо наданням медичної допомоги в екстремальних бойових умовах. Відповідальність за процес соціально-психологічної адаптації до мирного життя учасників бойових дій

несе національний Уряд країни. Головне гасло у цій діяльності: солдати забезпечують незалежне і безпечне життя громадян Ізраїлю, а завдання національного уряду – піклування про самих бійців [1-2]. Варто зазначити, що майже всі прем'єр-міністри Ізраїлю, міністри, урядовці та парламентарі пройшли військовий вишкіл та мають бойовий досвід, захищали територію та суверенітет Ізраїлю. Стати державним службовцем в Ізраїлі, не маючи досвіду військової служби, не можливо як і досягти успіхів у місцевому самоврядуванні чи стати парламентарем. Ця практика свідчить про авторитет військових в країні та повагу до них всього суспільства.

Результати та обговорення. Основними цілями державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД має бути забезпечення їх соціальної та психологічної реабілітації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, забезпечення житлом УБД, надання їм освітніх послуг, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби, інших учасників антитерористичної операції та осіб, звільнених з військової служби, організації їх поховання. Серед *основних завдань* державної політики соціально-психологічної адаптації УБД виокремлюємо: координацію здійснення державними органами виконавчої влади та місцевого самоврядування заходів з питань соціального захисту УБД, надання їм пільг і гарантій, визначених законодавством; соціально-психологічна й професійної адаптація військово-службовців та УБД; здійснення пошуку, упорядження і збереження військових поховань; відзначення святкових, пам'ятних та історичних дат, встановлених актами Президента України або парламенту та пов'язаних з вшануванням ветеранів війни, захистом незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також формуванням соборності та державності, проголошенням незалежності України та інші.

Державна політика нині реалізується на принципах: 1) відкритості; 2) демократизму, 3) відповідальності держави за формування та реалізацію політики; 4) забезпечення рівних можливостей УБД; 5) сприяння ефективному

використанню потенціалу УБД та забезпечення їх соціального захисту; 5) підзвітності; 6) ефективності; 7) чутливості (адекватне реагування на зовнішнє середовище); 8) відповідності процесуальним норм [2-3].

Варто зауважити, що на державному та регіональному рівні силами органів публічної влади прийнято ряд змістовних документів, що мають сприяти співпраці ГО УБД у справі національно-патріотичного виховання молоді [1-3]. На успіх процесу адаптації, своєю чергою, впливають внутрішні та зовнішні чинники. З-поміж внутрішніх чинників можна виокремити розвиток механізмів психологічної адаптації, індивідуально – типологічні якості особистості, стан фізичного здоров'я, ступінь психологічної зрілості та мотивації до роботи. З-поміж зовнішніх – морально-психологічний клімат у сім'ї, професійному середовищі, матеріально-економічний стан особистості та країни загалом. Сімейний підхід до психологічного супроводження учасників АТО – один із важливих напрямів, тому необхідно проводити серйозну психолого-реабілітаційну роботу з членами сімей УБД.

Тому, прийняття парламентом країни 16 липня 2021 року ЗУ «Про основи національного супротиву» стало важливою подією і для морально-психологічної та соціальної реабілітації УБД, адже надав можливість їм долучатись до цих формувань. Він визначив правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, чітко окреслив завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву [4]. В основу національного супротиву держава заклала дві інституції тісно пов'язані з територіальними громадами та основними елементами громадянського суспільства, адже до його формування мали задіюватись як органи місцевого самоврядування та державної влади та громадські організації й об'єднання, що мають національно-патріотичну спрямованість (громадські організації УБД АТО, «Чорнобильці», «Афганці», «Миротворці», інші силовики тощо).

Висновки. Зарубіжний та вітчизняний досвід реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД можливо застосовувати в

Україні. Але потрібно розробити шляхи імплементації цього досвіду для здійснення державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД у контексті євроінтеграції України, зокрема реалізації відповідних концепцій та програм на державному, регіональному та місцевому рівнях, проведення заходів вшанування та меморіалу, використати досвід психологічної реабілітації через ГО УБД, соціального захисту сімей полеглих УБД тощо.

Втім, безпрецедентність бойових дій з московським агресором на в Україні, і, відповідно, ще відсутність масового прояву ПТСР, є причинами недостатнього усвідомлення органами державної влади України всіх масштабів проблеми, що – в умовах відсутності послідовної політики терапії ПТСР – у кінцевому вимірі матиме наслідком деградацію значного сегменту нації на декілька поколінь вперед. За свідченням фахівців, ця проблема буде лишатися актуальною для України не менш ніж на найближчі 25 років.

Шляхами удосконалення механізмів розбудови і підвищення ефективності діяльності системи соціально-психологічної адаптації УБД держави в Україні та її реалізації з урахуванням світового досвіду (особливо країн НАТО) і модернізації законодавства з питань соціального захисту УБД мають стати - його подальше унормування з реальним станом безпеки соціального середовища (особливо з огляду на російську агресію та інші кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України); перехід від пасивної політики щодо психологічної реабілітації до політики супроводу УБД та членів їх родин, родин полеглих тощо. Важливим є створення комунальних установ для залучення для спільної роботи та реабілітації УБД (музеї, спортивні клуби, ветеранські спілки та клуби, реабілітаційні центри).

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ворона П. В. Реалізація державної програми щодо забезпечення житлом учасників АТО-ООС та ВПО як складова соціальної адаптації \ Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників ООС (АТО): мат. кругл. столу до Дня захисника

України, 16 жовтня 2019 р. Київ, ТОВ «Вид-чий дім «АртЕк», 2019. С. 7-11.

2. Кривошей В. М., Ворона П. В. Особливості державної політики національно-патріотичного виховання молоді за участі учасників бойових дій (АТО). *Економіка та держава. Серія: Державне управління*. 2018. № 8. С.4-9.

3. Кривошей В. М. Сучасний стан та проблеми формування та реалізації державної політики у сфері соціальної адаптації та соціального захисту УБД в Україні. *Державно-управлінські студії. № 7 (9), 2018. URL: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduua/holovna-7>*.

4. Про основи національного супротиву. Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ І ПРАВОПОРУШЕННЯ

Рудь Алеся Аркадіївна

канд. істор. наук., доцент

Гончаренко Владислав Сергійович

студент

Мімрегіональна академія управління персоналом

м. Харків, Україна

Вступ. Питання про співвідношення категорій зловживання правом із правопорушенням неоднозначно трактується у юридичній літературі. Існують думки науковців, про те що зловживання правом є особливим видом правопорушення.

Зловживання правом не є абстрактним поняттям – це явище, яке існує у дійсності та безпосередньо впливає на стан законності та правопорядку у суспільстві. Але разом з цим теоретичне розроблення цієї проблеми не повною мірою передає основну сутність цього правового феномену. Так, чинне законодавство України не містить легального визначення поняття зловживання правом, що призводить до того, що поняття і види зловживання правом у переважній більшості випадків є оцінними поняттями.

Ціль роботи. Комплексне теоретичне дослідження феномену співвідношення зловживання правом і правопорушення, визначення критеріїв, які дозволять визначити випадки порушення меж здійснення суб'єктивних прав та дати оцінку подібного здійснення суб'єктивного права з точки зору протиправності та правомірності.

Матеріали та методи. Методологічну базу дослідження складають сучасні методи пізнання. В процесі дослідження були використані такі загальнологічні методи, як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, абстрагування, аналогія, моделювання.

Результати та обговорення. Питання про співвідношення категорій зловживання правом із правопорушенням неоднозначно трактується у

юридичній літературі. Існують думки науковців, про те що зловживання правом є особливим видом правопорушення.

Активним прихильником такої точки зору є В. П. Грібанов. У своєму дослідженні, присвяченому вивченню феномену зловживання суб'єктивним цивільним правом, він приходить до висновку, що воно становить собою делікт, цивільне правопорушення, хоча і характеризується специфічними рисами.

Не дивлячись на те, що при зловживанні правом не відбувається формального порушення положень конкретних нормативно-правових актів, тим паче, будь-яке зловживання правом – це завжди протиправне діяння, без діяння або рішення, оскільки в результаті здійснення ситуації із «зловживанням правом» завжди порушується принцип неприпустимості зловживання правом, який встановлює, що здійснення прав і свобод людини і громадянина не повинно порушувати права і свободи інших осіб.

Е. А. Суханов, характеризуючи зловживання цивільним правом, зазначає, що приписи норм Цивільного кодексу забороняють зловживання правом, тому будь-які дії, прямо не описані законом в якості заборонених, але здійснювані уповноваженим суб'єктом на зло іншим особам, повинні кваліфікуватися як правопорушення, оскільки вони порушують принципову заборону, що міститься у Цивільному кодексі. Тому Е. А. Суханов приходить до висновку, що зловживання правом становить собою особливе цивільне правопорушення [1, с. 536-537].

М. О. Стефанчук дослідивши дві форми зловживання правом зазначає, що зловживання суб'єктивним цивільним правом варто вважати правопорушенням. Підставою для визнання правопорушенням зловживання суб'єктивним цивільним правом є порушення не конкретних норм цивільного законодавства, а загальних принципів (засад) цивільного права [2, с. 16].

Так, частина науковців критикують таку позицію, і не відносять зловживання правом до видів правопорушення. М. І. Бару вважав, що поняття «зловживання правом» значною мірою відрізняється від поняття «протиправної

дії», обґрунтовуючи це наступним: випадки зловживання правом набагато важче розпізнати, ніж випадки правомірних дій; зловживання правом зрештою у кінцевому випадку призводить до правопорушення (тобто це два різні явища як причина або передумова та наслідок); зловживання правом завжди спирається на суб'єктивне право та формально не суперечить об'єктивному праву, тоді як протиправна дія завжди порушує конкретну норму права та може вчинятися за відсутності будь-якого суб'єктивного права [3, с. 118].

Слід погодитися із В. В. Лазарєвим, який зазначає, що зловживання правом не є особливим типом правопорушення, а є різновидом не правових дій, пов'язаних із зловживанням правовою свободою, здійсненням поступків «на зло» і усупереч з призначенням наданого права, його духом. Невизнання категорії зловживання правом призводить до того, що всяке ухилення від загального дозволу кваліфікується як делікт, правопорушення, злочин. Хоча законодавець не може передбачити всі недозволені види поведінки. Для попередження некоректної поведінки законодавець використовує заборони на певний вид діяльності в рамках загального дозволу, визначає принципи поведінки уповноваженої особи тощо. Відхилення особи від даного режиму поведінки повинно йменуватися зловживанням правом, і не повинно кваліфікуватися як правопорушення, делікт, злочин [4, с. 288].

Обов'язковим елементом поняття «зловживання правом» є наявність шкоди, яка заподіюється, та прямого причинно-наслідкового зв'язку між здійсненням суб'єктивного права та тими негативними наслідками, що настали, оскільки заподіяння шкоди без здійснення свого права є протиправним діянням, тобто правопорушенням, а здійснення свого права без заподіяння іншим особам – процес нормального задоволення своїх потреб у межах, визначених законом.

Для того, щоб проаналізувати, чи є зловживання правом правопорушенням, необхідно дати визначення категорії правопорушення.

Пропорушення – суспільно шкідливе неправомірне (протиправне) винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, що спричиняє

юридичну відповідальність [5, с. 623]. Розрізняють два види правопорушень: проступок і злочин. Проступки у свою чергу поділяються на такі види: цивільно-правові, дисциплінарно-правові, адміністративні.

Правопорушенню притаманні наступні ознаки: правопорушення являє собою тільки діяння людини (дію або бездіяльність). Правопорушенням не можуть бути думки і почуття індивіда, які не знайшли свого вираження зовні; діяння людини буде кваліфіковане як правопорушення лише тоді, коли воно є суспільно небезпечним, тобто представляє небезпеку для існуючих суспільних відносин. Поняття суспільної небезпечності включає у себе два моменти: наявність шкоди і суспільну оцінку; правопорушенням є діяння протиправне, тобто таке, яке суперечить встановленим нормам права, що містяться в певному нормативно-правовому акті; діяння буде визнане правопорушенням у тому випадку, якщо воно є винним. Винність діяння виявляється у психічному ставленні особи до самого діяння; вчинення правопорушення тягне за собою юридичну відповідальність.

Традиційно до складу правопорушення включають: суб'єкт – особа, що вчинила правопорушення і є деліктоздатною, тобто здатною нести юридичну відповідальність); суб'єктивна сторона – сукупність ознак, що характеризують психічне ставлення особи до вчиненого нею правоти правного діяння і його негативних наслідків, а саме – вина, мотив, мета правопорушення [5, с. 626]; об'єкт – те, чому в результаті правопорушення завдається або може бути завдана шкода (суспільні відносини, права, інтереси, свободи особи); об'єктивна сторона – сукупність зовнішніх ознак правопорушення: протиправне діяння, його шкідливі наслідки, причинно-наслідковий зв'язок між самим діянням і його наслідками [5, с. 626].

Так, ознаками зловживання правом є: наявність в особи суб'єктивних прав; зловживати правом можна лише під час його здійснення; зловживати можна лише своїм, а не чужим правом; використання прав у супереч їхньому соціальному призначенню або виходячи за встановлені законом рамки здійснення права; воно завжди завдає шкоду іншій особі; відсутність

порушення конкретних юридичних заборон або обов'язків; юридичні наслідки не традиційні.

Суб'єктом зловживання правом є уповноважена особа, яка реалізує своє право, суб'єктивна сторона зловживання правом може характеризуватися як умислом, так і необережністю, об'єктом зловживання правом виступають права, свободи та інтереси інших осіб, об'єктивна сторона характеризується шкідливими наслідками або можливістю їх настання і причинно-наслідковим зв'язком між діями уповноваженої особи і шкідливими наслідками.

З точки зору правових наслідків між правопорушенням і зловживанням своїм правом є відмінність. Як зазначає Б. Карнаух, розглядаючи правові наслідки зловживання цивільними правами, наслідком правопорушення є цивільна відповідальність, коли особа позбавляється того, що їй належить (наприклад, сплачує неустойку, втрачає завдаток або відшкодовує збитки). Натомість наслідком зловживання, зазвичай є не відповідальність у вигляді позбавлення особи того, що їй належить, а лише відмова у визнанні за особою права на те, що вона намагалася здобути внаслідок зловживання. Тобто коли особа вчиняє цивільне правопорушення – вона позбавляється того, що їй належить; коли особа зловживає своїм суб'єктивним правом – вона не здобуває того, що прагнула здобути шляхом зловживання. У цьому докорінна відмінність між звичайним правопорушенням і зловживанням своїм правом. Вона пов'язана з тим, що зловживання – це порушення заборони, яка прямо не передбачена законодавством. Тож якщо сама заборона не передбачена, тим паче законодавець не міг передбачити і відповідальність за неї. Однак із цього правила є виняток, коли внаслідок зловживання іншій особі завдається дійсна шкода. У такому разі шкода підлягає відшкодуванню, а відшкодування шкоди, як відомо, визнається заходом цивільно-правової відповідальності. Це закономірно, оскільки будь-яка шкода, завдана неправомірними діями, зобов'язує заподіювача до її відшкодування (Див. ст. 1166, 1167 ЦК України) [6, с. 33-34].

Частина 3 статті 16 ЦК України визначає правові наслідки зловживання

суб'єктивним цивільним правом. Однак вона має тлумачитися, по-перше, у контексті всієї статті 16 ЦК України, а по-друге, з урахуванням відмінності між правовими наслідками зловживання правом, з одного боку, і правопорушення з іншого.

Так, у статті 16 ЦК України йдеться про захист цивільних прав та інтересів судом і визначаються способи такого захисту. Частина друга цієї статті наводить перелік способів захисту цивільних прав. Кожен із цих способів це не що інше, як предмет позову, тобто те, чого особа може вимагати в разі порушення її суб'єктивного цивільного права або охоронюваного законом інтересу. Тобто спосіб захисту – це правове домагання сторони, потерпілої від правопорушення, те, чого ця сторона прагне досягти як (матеріально-правовий) підсумок судового захисту її права [6, с. 34].

У такому контексті в частині третій ідеться про випадки, коли саме матеріально-правове домагання сторони в суді (те, чого вона прагне досягнути як підсумок судового захисту) становить собою зловживання. Відповідно, суд повинен відмовити особі в задоволенні її позову і тим самим не дати їй досягнути того, що б виходило за межі наявного в неї права і домагання чого суперечить меті, задля якої за особою відповідне право визнається [6, с. 31-36].

Висновки. На основі вище викладеного можемо стверджувати, що зловживання правом характеризується деякими ознаками правопорушення, але йому не притаманна протиправність діяння, а також суспільна небезпечність. Так, зловживання правом має місце лише у тому випадку, коли особа, яка його вчиняє, має певне суб'єктивне право, яке вона реалізовує, але вона використовує своє право у супереч його соціального призначення або виходячи за встановлені законом рамки здійснення права. При цьому при зловживанні правом відсутнє порушення конкретних юридичних заборон або обов'язків, в протиправності правопорушенню.

Що стосується суспільної небезпечності, слід зазначити, що на відміну від правопорушення зловживання правом характеризується лише суспільною шкідливістю. Таким чином, зловживання правом не є видом правопорушення, а

являє собою, на нашу думку, особливий вид правової поведінки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Цивільне право: В 4 т. Том 1: Загальна частина / Отв. ред. Е. А. Суханов. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 720 с.
2. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 / М. О. Стефанчук. – К., 2006. – 23 с.
3. Бару М. И. О ст. 1 Цивільного кодексу// Радянської держави та права. 1958. - №12. – С. 118.
4. Загальна теорія держави та права: Підручник / Под ред. В. В. Лазарєва. 3 видавництво, – М.: Юрист, 2002. – 520 с.
5. Скаун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підручник. – Харків: Еспада, 2006. – 776 с.
6. Карнаух. Б. Зловживання правом та його правові наслідки // Підприємництво, господарство і право. - №9. – 2020. – С.31-36.

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сидоренко Назар Станіславович

здобувач вищої освіти 2 курсу

спеціальність 262

Правоохоронна діяльність

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Навчальний керівник:

Людвік Валентин Дмитрович

Старший викладач кафедри

Кримінального права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

1996 року 28 червня після ухвалення Верховною Радою України основного закону – Конституції України наша країна зарекомендувала себе як соціально-правову державу. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність законодавчо визначені як найвища суспільна цінність, а також свобода людини, їх гарантії стали основою змісту та напрямки діяльності держави, яка у свою чергу, взяла на себе зобов'язання перед особою за його діяльність, утвердження та надання прав та свобод людини визначалося його основними обов'язками, причинами існування української держави як соціального інституту.

Розділ II Конституції України визначає зміст прав, свобод та обов'язків людини та громадянина, зокрема, в ній йдеться, що держава гарантує кожній людині право на вільний розвиток особистості, невід'ємне право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність житла, на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції, а також низку інших прав та свобод людини та громадянина, які призначені для створення, функціонування та розвитку правової та демократичної системи України.

Правильно розуміти, що право кожної людини та громадянина на свободу

та особисту недоторканність є невід'ємним, неодноразово встановленим міжнародним співтовариством у передових цивілізованих правових актах, особливо від 10 грудня 1948 р. «Загальна міжнародна декларація прав людини», та від 1966 року 16 грудня «Пакт про громадянські та політичні права» а також 1950 р. 4 листопада «Європейська конвенція про захист правами людини та основних свобод та інших».

Аналізуючи норми зазначених міжнародно-правових актів, які стосуються права на свободу і недоторканність особи та громадянина, проводячи певні паралелі зі змістом Кримінального кодексу України згідно зі статтею 29 Конституції України можна зробити висновок, що за своєю правовою природою вони в основному призначені для дотримання демократичних правових засад у сфері кримінального переслідування та справедливого розгляду кримінальних справ, тобто спеціалізованих зазначених вище правовідносин. Вищезгадана конституційна норма дійсно встановлює, що ніхто не може бути заарештований або затриманий інакше як за мотивованим рішенням суду і лише на підставі та в порядку, встановлених законом.

У кримінальному праві затримання особи, яка вчинила кримінально протиправне діяння, є обставиною, яка виключає протиправність діяння. Це визначається положеннями статті 38 Кримінального кодексу України (далі-Кримінальний кодекс України).

Не визнаються кримінально-протиправними діями потерпілого та інших осіб безпосередньо після скоєння кримінального правопорушення, спрямовані на затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та доведення його до відповідних органів, якщо при цьому було недопущенно перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи(ч. 1 ст. 38 КК України).

Перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння тяжкої шкоди особі, яка вчинила злочин, що свідомо не відповідає тяжкості кримінального правопорушення або обставинам затримання правопорушника. Перевищення необхідних заходів для затримання злочинця тягне за собою відповідальність лише у випадках, спеціально

передбачених статтями 118 та 124 цього Кодексу (частина 2 статті 38 Кримінального кодексу України).

Відповідно до ст. 38, дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після скоєння кримінального правопорушення, спрямовані на затримання особи, яка його вчинила, та передачу її відповідним органам, не є кримінально протиправним діянням, якщо вони були необхідні для затримання та відповідали тяжкості кримінального правопорушення та обставин затримання злочинця. ч 1 статті 38 Кримінального кодексу України також застосовується у випадках, коли затриманому було завдано тілесних ушкоджень під час затримання.

Затримання особи, яка вчинила кримінально-протиправне діяння, означає позбавлення її можливості вільно пересуватися та вчиняти певні дії, спрямовані насамперед на його зникнення з місця кримінального правопорушення.

На жаль, у нашій країні досить поширена практика порушення порядку затримання людини, що призводить до притягнення до кримінальної відповідальності, порушення багатьох прав людини та громадянина на свободу та особисту недоторканність. Безперечно, що вивчення та докладний аналіз нормативно-правових актів, що регулюють зазначену сферу правової діяльності, підвищить рівень грамотного правозастосування юристів, які практикують у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Зі змінами станом на 01 січня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08 січня 2023 року);

2. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 08 січня 2023 року).

ЮРИДИЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК МЕТОД ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Слончак Анна Олександрівна

студентка 4 курсу

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Наявність широкого спектру різноманітних суспільних відносин, що потребують правового регулювання, зумовлюють появу нових правових приписів та вдосконалення тих, що вже існують. Норми права мають свої особливі форми викладу та зовнішнього виразу в нормативних актах. Тому дослідження цих особливостей і форм, а також розкриття сутнісного змісту норми обов'язково вимагає використання способів тлумачення норм права. Юридична герменевтика виступає одним із найважливіших напрямів удосконалення правового змісту законодавства у державі, сприяє розвитку нормативних актів, допомагає виявляти колізії та суперечності у текстах правових актів, а також їх усувати.

Ціль роботи. Ціль дослідження полягає у висвітленні питань тлумачення у сфері правових понять, з'ясування змісту норм права, вдосконалення юридичної термінології. Також метою дослідження є розгляд юридичної герменевтики як процесу тлумачення правових норм, що пов'язаний як з оцінкою фактичних обставин, так і з'ясуванням змісту застосовуваних до цих обставин правових норм. З'ясування змісту передбачає необхідність тлумачення правових норм. Іноді тлумачення норми не представляє складності, але в багатьох випадках ця процедура вимагає високого професіоналізму, знань не тільки в певній галузі права, а й формальної логіки, філософії, теорії права, мовознавства та історії [1, с. 80].

Матеріали та методи. Процес дослідження юридичної герменевтики як науки та її теоретичних складників актуалізує широке коло загальнонаукових та

філософсько-світоглядних методів.

Вивченням питання юридичної герменевтики займалися зарубіжні та українські дослідники, зокрема Х. Гадамер, Т. Кашаніна, А. Мережко, В. Обухов, І. Онищук, О. Скакун, В. Шишкін, В. Котюк, А. Мірошниченко, Д. Михайлович, В. Карбань, П. Волвенко, Ю. Чалий, А. Бірюкова та інші.

Результати та обговорення. Поняття «герменевтика (hermeneutikos)» має грецьке походження та означає «роз'яснення, тлумачення». Явище правової герменевтики бере свій початок із формування філософської герменевтики. Остання постає як один із сучасних напрямів філософії та являє собою філософське вчення про розуміння. Одночасно герменевтика сприймається як метод осягнення явищ дійсності, зокрема текстів. Її мета – інтерпретація та розуміння текстів. Герменевтика залишається частиною більш широкої дисципліни – риторики, метою якої є не мистецтво переконання, а мистецтво читання і розуміння [2, с. 189].

Динамічність суспільних відносин, застарілість правових норм та необхідність їх підлаштовувати під відносини, що стрімко розвиваються, зумовлюють потребу в розвитку такого правового інституту як юридична герменевтика. Зазвичай юридичні норми є абстрактними, узагальненими, а відносини, які вони регулюють, завжди конкретні, тому герменевтика допомагає визначити - чи підходить норма до цих правовідносин.

Тому метою юридичної герменевтики є правильне і точне розуміння та застосування закону, виявлення його сутності, яку законодавець вклав у його словесне формулювання. Герменевтика покликана протидіяти будь-яким спробам відійти від змісту правових норм, протиставити «букву» і «дух» закону, а також виявити зміст того, що сформулював законодавець. Основною ідеєю, що має втілювати вчення про тлумачення, є ідея охорони і всебічного зміцнення законності. Тлумачення не вносить і не повинно вносити зміни і доповнення в чинні норми. Воно покликане лише пояснювати те, що сформульовано в законі [3].

Призначення сучасної юридичної герменевтики полягає, перш за все, в

пошуку і реалізації сенсу правового тексту, вивченні проблем множинності смислів.

Основна задача юридичної герменевтики полягає в пошуку та реалізації значення правової норми, яка викладена в правовому тексті.

Мета герменевтики полягає не тільки в тому, щоб роз'яснити значення норми, вираженої в тексті, але і в тому, щоб транслювати це значення, наблизити його до практичних реальних ситуацій, в яких ми живемо. Загалом юридична герменевтика розуміється як процес, що включає в себе стадії розуміння, тлумачення, застосування права на всіх етапах механізму правового регулювання.

Однак тлумаченню повинні підлягати норми права під час кожного їх застосування, а не тільки коли постає питання з «незрозумілістю». Для правильного оцінювання юридичного тексту має значення виявлення певного «невідомого терміну». Наприклад, у ст. 147 Кодексу законів про працю України використовується термін «догана», як один із заходів стягнення за порушення трудової дисципліни працівником, зміст якого не розкривається у жодному нормативно-правовому акті, а саме слово має іншомовне походження. Завдяки використанню інструментів правової герменевтики можна інтерпретувати цей термін, встановити суть його розуміння, відсіяти історико-правовий контекст і надати його актуальне сучасне визначення. Крім того, правова герменевтика виступає як спосіб пошуку і реалізації смислу правової норми.

Герменевтичне тлумачення правової норми є саме тим інструментом, за допомогою якого може бути вирішена проблема подвійного смислу, оскільки герменевтика, крім розшифрування буквального лінгвістичного смислу тексту, дає змогу розкрити зміст правового контексту, який заклав сам законодавець.

Правова герменевтика в межах юридичної аргументації, відповідно, є самостійним етапом процесу застосування права. Задля найбільш правильного застосування права юридична герменевтика відіграє роль своєрідного «перекладача» суті нормативно-правових актів з мови законодавця або іншого творця юридичного тексту на мову більш конкретну і доступну для розуміння

широкому колу осіб, забезпечуючи нормам, котрі піддаються тлумаченню та інтерпретуванню, максимально можливу належність до реальних суспільних відносин, які мають місце в сучасних обставинах [4, с. 155].

Юридична герменевтика набуває особливої актуалізації, оскільки має достатньо вирішальне значення в обґрунтуванні та оцінці правових явищ. Вона набуває роль універсальної мови, завдяки якій пересічні громадяни та інші суб'єкти зможуть усвідомити сенс правової норми, адже герменевтика покликана тлумачити її більш доступно, зрозуміло та однозначно.

Завдання юридичної герменевтики полягають у:

- встановленні змісту та форми вираження правових приписів;
- визначенні їх мети та соціальної спрямованості;
- встановленні місця правового акту в системі права, меж дії правових приписів;
- встановленні в яких суспільно-політичних обставинах приймався той чи інший нормативно-правовий акт;
- виявленні та усуненні прогалин, технічних незрозуміlostей, колізій, помилок та інших недоліків у правових приписах та юридичній практиці;
- уточненні, конкретизації та деталізації правових приписів.

Юридична герменевтика як розділ науки про розуміння покликана об'єднати в собі: 1) знання про способи викладу волі в юридичному тексті (юридична техніка, юридична лінгвістика, легістика як наука про виклад і оформлення нормативних актів); 2) знання про прийоми (способи) з'ясування та роз'яснення волі, викладеної в юридичних документах (тлумачення); 3) правову експертизу юридичних текстів як спеціальну сферу знань про виправлення недоліків юридичних текстів [2, с. 191].

У межах інституту юридичної герменевтики постає поняття *герменевтичного кола*. Це принцип розуміння тексту, що ґрунтується на взаємозв'язку частини і цілого. Розуміння цілого складається з розуміння окремих частин, а для розуміння частин необхідним є розуміння цілого. Тобто

аналізуючи кожне положення та норму закону, що є складовими частинами цілого закону, ми можемо збагнути зміст всього закону в цілому. І навпаки для розуміння кожної окремої норми закону необхідно зрозуміти зміст закону в цілому.

Висновки. Таким чином, *юридична герменевтика* - це процес тлумачення, що здійснюється органами державної влади, посадовими особами, громадськими організаціями, окремими громадянами, фахівцями-практиками або вченими, який спрямований на встановлення змісту норм права, і розкриття вираженої в них волі законодавця. Предметом герменевтики є знання про способи з'ясування та роз'яснення змісту правової норми (тлумачення), а також знання про способи викладу правової норми, волі в юридичному тексті (юридична техніка).

Тлумачення призводить до збільшення можливих варіантів розуміння норми права. Різноманіття варіантів надає широкі можливості не тільки для абстрактного з'ясування сенсу законодавчого акту, але й для виявлення інтересів, що стоять за нормою, та цілей законодавця. Одержання розумних відповідей на конкретну юридичну проблему є основоположним завданням правозастосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горбатюк В. Л. Багатоаспектна процедура тлумачення правових норм. «Інформація і право» № 1(16)/2016. – С. 79-84. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/13.pdf>
2. Нетреб'як О. Сутність та значення правової герменевтики. - 5/2017. С. 189-192. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/5/43.pdf>
3. Юридична герменевтика як науковий напрям правознавства URL: <http://lua.pp.ua/2/229955.html>
4. Косцова І. П. Герменевтичний метод тлумачення норм права: історична та юридична дивергенція. - 2015. - С. 153-158. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4835/kostsova.pdf>

ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ТНК В АСПЕКТІ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ

Тищенко Юлія Вікторівна

к.ю.н., доцент

Грабазей Анастасія Іванівна

Студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. У зв'язку із стрімким розвитком цивілізації, більшість сфер життєдіяльності людини змінюється. У сучасних умовах глобалізації світової економіки, у площині тенденцій інтернаціоналізації виробництва й капіталу, роль транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) та їх значення на тлі міжнародних відносин набуває неабиякої потужності. У наш час такі підприємства, як об'єкти міжнародної політики, активно беруть участь у всіх глобальних процесах, що спостерігаються у світі. Так, вони широко проявляються в політиці, економіці, у фінансово-інвестиційній, інформаційній, науково-технічній та інших діяльностях.

Беззаперечно, ТНК мають величезний вплив на глобальну економіку та суспільство, що зумовлює значущість аналізу їх існування. До того ж, діяльність транснаціональних корпорацій впливає на міжнародні ринки, розвиток технологій та інфраструктури. На нашу думку, визначення їх національності в аспекті застосування санкцій є актуальним у наш час. Оскільки діяльність ТНК є ризиковою та передбачає можливість певних порушень, такі корпорації можуть зазнавати заходів покарання. Враховуючи, що більшість таких підприємств має складну структуру та підпорядкованість різним юрисдикціям, від способу визначення національності ТНК залежатиме застосування конкретних санкцій.

Ціль роботи./Aim. З огляду на вищезазначене, основною метою наукового пошуку є з'ясування сутності підходів та способів визначення

національності ТНК в аспекті застосування міжнародних санкцій.

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі написання наукової роботи було проведено теоретичне дослідження підходів до визначення національності ТНК у контексті застосування міжнародних санкцій, проаналізована залежність застосування теорії осілості, інкорпорації та контролю від врегулювання діяльності корпорацій у міжнародних відносинах, з'ясована можливість притягнення до відповідальності у разі порушення норм міжнародного або національного права тієї чи іншої держави. Для наукового пошуку були використанні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, такі як діалектичний, системно-функціональний, порівняльно-правовий та інші.

Результати та обговорення./Results and discussion. Транснаціональні корпорації прийнято виділяти серед суб'єктів міжнародного приватного права, тож їх існування та сутність є основою для палких наукових дискусій. Як зазначає Сорока І. Б., сформулювати однозначне визначення ТНК вкрай важко з огляду на те, що організаційна структура транснаціональних корпорацій дуже часто деформується, пристосовуючись до змін у міжнародних економічних відносинах. Термін «транснаціональна корпорація» (Transnational Corporation, TNC) і його синонім «багатонаціональна компанія» (Multinational Corporation, MNC, multinational enterprise) вживаються як загальноприйняті з 1960 року [1, с. 36]. Однак, за офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональна корпорація – це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і провадить єдину політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень [2]. Відомо, що кількість таких утворень значно зростає. Так, ТНК відіграють значну роль у розвитку нових технологій, виробничих сил й економічних зв'язків у міжнародній торгівлі тощо. Вони розпоряджаються капіталом, створюють нові робочі місця, роблять значний внесок у глобальну економіку та інвестиційну діяльність.

Наразі у світі нараховується понад 67 тис. ТНК, що мають більше 860 тис.

своїх філій по всьому світу, у яких працюють до 75 млн осіб. Сучасні ТНК контролюють більше 50% світового промислового виробництва, 70% міжнародної торгівлі, 90% прямих іноземних інвестицій, більше 80% патентів та ліцензій на нову техніку, технології і ноу-хау [3, с. 33-34].

Для визначення національної приналежності ТНК, як правило, використовуються принцип *lex societatis*. Під особистим законом ТНК розуміється право країни, згідно з яким буде визначатися правовий статус такої компанії. Під час визначення національності кожної компанії, що входить у ТНК, кожна держава, де зареєстрована така компанія, буде використовувати свої колізійні прив'язки, щоб визнати її в межах своєї правової системи національною або іноземною компанією та на підставі цього поширити на неї дію певного правового режиму [4, с. 206]. Варто наголосити, що визначення національності транснаціональних корпорацій може бути складним та дискусійним процесом, адже, незважаючи на те, що діяльність ТНК підпорядковується декільком правопорядкам, вона варіюється залежно від особливостей господарювання. До того ж, від розуміння та правильного окреслення суті особистого закону таких підприємств залежать деякі законодавчі можливості та обмеження, що їх застосовують у різних країнах.

У ст. 25 Закону України «Про міжнародне приватне право», законодавець окреслює теорію осілості та теорію інкорпорації щодо питання визначення національності юридичних осіб. Так, зазначено, що «особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи. Для цілей цього Закону місцезнаходженням юридичної особи є держава, у якій юридична особа зареєстрована або іншим чином створена згідно з правом цієї держави. За відсутності таких умов або якщо їх неможливо встановити, застосовується право держави, у якій знаходиться виконавчий орган управління юридичної особи» [5, с. 206].

Проте, згадані колізійні прив'язки не стосуються регулювання особистого закону ТНК, адже материнські компанії таких утворень розташовані в одній країні, а філії та дочірні підприємства в зовсім іншій. Натомість, для

визначення національності транснаціональних корпорацій прийнято застосовувати теорію контролю, згідно з якою особистий закон ТНК встановлюється за особистим законом головної, тобто материнської компанії.

Переконані, що інтернаціональний характер діяльності таких підприємств зумовлює труднощі у врегулюванні їхньої діяльності за допомогою лише національних законодавств. До того ж, особистий закон транснаціональних корпорацій може впливати й на межі застосування санкцій.

У контексті міжнародного права, санкції є одним із ефективних інструментів зовнішньої політики. Вони застосовуються у якості примусових заходів одними державами чи міжнародними організаціями до інших, у випадках порушення норм міжнародного права. Вважаємо, що у контексті застосування санкцій, національність ТНК відіграє важливу роль з точки зору того, який саме вид примусових заходів може бути застосований проти такого підприємства. Наприклад, якщо корпорація має головний офіс у США, то санкції з боку цієї держави можуть бути більш ефективними, ніж санкції, які застосовуються іншими країнами.

Однак, існують випадки, коли виникають труднощі із з'ясуванням особистого закону ТНК. Це зумовлено використанням різних підходів при вирішенні даного питання. До прикладу, на відміну від українського законодавства, для держав англо-американського права характерне використання теорії інкорпорації, згідно з якою, особистим законом юридичної особи є право держави, де її засновано та зареєстровано установчі документи. Проте, суттєвим недоліком використання вказаного критерію є можливість вибору більш сприятливого режиму діяльності, внаслідок чого відсутній зв'язок між діяльністю юридичної особи та правом, яке обирають засновники [6, с. 101].

Можна стверджувати, що з'ясування національності ТНК має фундаментальне значення для її подальшого існування та діяльності, адже від цього залежить визначення типів, меж та обсягів застосованих міжнародних санкцій.

Застосування міжнародних санкцій проти транснаціональних корпорацій може означати введення обмежень або заборон на здійснення послуг, ввезення чи вивезення товарів, що виробляються компанією, зміну правил фінансових операцій тощо. Причини таких заходів різноманітні. Наприклад, порушення прав людини, національної безпеки, агресивна зовнішня політика, загроза національній безпеці, корупційні дії тощо. Так, у контексті військової агресії Російської Федерації проти України, анексії Криму, у 2014 році були введені економічні санкції проти держави-агресорки з боку США та Європейського Союзу. Однією з ТНК, яка потрапили під санкції, була «Роснефть». Примусові заходи включали заборону на ввезення технологій та обладнання для видобування нафти з шельфу та глибоководних родовищ, обмеження на кредитну та фінансову діяльність, а також замороження активів компанії в США та Європі. Безсумнівно, санкції, вилучення інвестицій, конфіскація активів, обмеження цін на нафту та інші заходи сприяли виходу багатьох транснаціональних корпорацій з російського ринку.

Відповідно до частини другої статті 1 Закону України «Про санкції», санкції можуть застосовуватися з боку України, в тому числі, по відношенню до юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність [7]. Таким чином, згідно з вітчизняним законодавством, юридична особа, зареєстрована за законодавством України, може бути визнана такою, що має дійсний економіко-правовий зв'язок із особою іншої юрисдикції та підпадатиме під санкції, як «ворожа» організація.

Висновки./Conclusions. Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що транснаціональні корпорації – провідні економіко-юридичні утворення, що характеризуються поєднанням централізованого керівництва із відносною самостійністю структурних підрозділів, що знаходяться в різних країнах світу. Вони рушійні сили розвитку виробничих сил і економічних зв'язків. Особливо актуальним питанням для держав є визначення національності ТНК у контексті застосування міжнародних санкцій. Складність

даного процесу полягає у практичному застосуванні існуючих колізійних прив'язок та теорій. До того ж, різноманітність концептуальних поглядів, а також можливості використання корпораціями способів уникнення санкцій вимагає співпраці та координації між різними державами, з метою забезпечення ефективного застосування примусових заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сорока І. Б. Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації міжнародної інтеграції. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 9. С. 35–41.
2. United nations conference on trade and development / World Investment Report/ Transnational Corporations and Export Competitiveness [Електронний ресурс]. Washington 2003. – URL.: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2003light_en.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
3. Ткаченко Д. О. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток внутрішнього ринку України: дис.. канд. юрид. наук: 08.00.03 / Державна установа «Інститут економіки та прогнозування національної академії наук України». Київ, 2020. 261 с. URL.: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/Aref_Tkachenko_WS-1.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
4. Підкова Ю. В. «Обхід закону» в аспекті діяльності транснаціональних компаній. Форум права. 2016. № 3. С. 203–208. URL.: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2016_3_37 (дата звернення: 12.03.2023).
5. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червн. 2005 р. № 2709-IV / Відомості Верховної Ради України, 2005, № 32, ст.422 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення 15.03.2023).
6. Погорецька Н. В. Національність юридичної особи. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013.

№ 3. С. 100–107. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvdduvs_2013_3_14 (дата звернення 15.03.2023).

7. Про санкції: Закон України від 14 серпн. 2014 р. №1644-VII / Відомості Верховної Ради, 2014, № 40, ст.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення 17.03.2023).

НАТІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ВІДПОВІДНО ДО НОРМ GDPR

Тугарова Оксана Кузьмівна

к.ю.н., доцент

Ющук Тарас

Студент

Національна академія Служби безпеки України

Навчально-науковий інститут
інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій
м. Київ, Україна

Ключові слова: GDPR, захист персональних даних, натільні технології, розумні пристрої.

Останніми роками на комерційному ринку з'явилася величезна кількість технологічних пристроїв, які можна носити. Незалежно від того, чи то фітнес-трекер, розумний годинник чи предмет одягу, кількість персональних даних, які можуть збирати натільні пристрої, є феноменальною. Натільні пристрої, також відомі як цифрові інтерфейси людини та технологій, — це пристрої інформаційних технологій, які носять користувачі, які дозволяють безперервно збирати, записувати, передавати, аналізувати та, можливо, ділитися даними [1].

Автономний фітнес-трекер може вимірювати кількість кроків користувача, спалені калорії, відстань, пройдену за певний час, і якість сну. Ці особисті дані здебільшого записуються в супровідній програмі, яка синхронізована зі смартфоном користувача.

До прикладу, розумний годинник Apple Watch, може виконувати функції, подібні до фітнес-трекера, але його загальні можливості набагато ширші. У серії стильних відеороликів [2], які рекламують останні продукти компанії, один чоловік описав, як годинник викликав 911, коли він упав під час бігу, а вагітна жінка сказала, що здатність пристрою вимірювати її пульс врятувала не

тільки її життя, але й її дитину.

Саме ця здатність персоналізувати натільні пристрої відрізняє їх від інших портативних комп'ютерних пристроїв. За своєю природою переносні пристрої надягають на людину, тому дані можуть постійно збиратися за допомогою датчиків переносного пристрою, коли пристрій носить. Будь-які носії, які мають вбудовану систему GPS або підключені до смартфона, також можуть визначати місцезнаходження користувача за допомогою технології GPS.

Незважаючи на те, що персональні дані, які збирають натільні пристрої, мають великий потенціал для вирішення сучасних проблем зі здоров'ям, таких як ожиріння, виникає занепокоєння щодо рівня даних, які можуть збирати натільні пристрої, можливості профілювання користувачів, легкість обміну даними між користувачами та безпека пристрою та його даних.

Дослідження, проведене CitizenLab і Open Effect [3] показало, що «основні технічні гарантії інколи встановлювалися неналежним чином» і що додаткам для здоров'я вдається отримувати особисті дані споживачів без прямої згоди та надсилати їх рекламним компаніям та іншим третім особам.

Загалом, щоб мати можливість використовувати натільний пристрій, користувач повинен погодитися з умовами виробника, включаючи його політику конфіденційності. У користувача немає іншого вибору, окрім як дати згоду на збір і обробку його особистих даних для використання натільного пристрою. Політика конфіденційності - це один із можливих способів, яким організація може вирішити проблеми конфіденційності користувачів, однак така політика не завжди є ефективною.

Термін «обробка» охоплює широкий спектр операцій, які виконуються з даними вручну або автоматизованими засобами. Це включає в себе збір, реєстрацію, організацію, структуру, адаптацію або зміну, пошук, використання, розкриття шляхом передачі, розповсюдження або будь-яку іншу форму розпорядження, об'єднання або поєднання персональних даних. Загальний регламент із захисту даних (GDPR) [4] поширюється як на повну, так і на

часткову обробку персональних даних.

Для того, щоб законно обробляти дані спеціальної категорії, необхідно визначити законну підставу відповідно до статті 6 і статті 9 GDPR. І обробка має бути чесною та прозорою.

Під час обробки даних про здоров'я за допомогою натільного пристрою ймовірно, що для обробки цих даних знадобиться явна згода користувача. Згода також може знадобитися для обробки неконфіденційних персональних даних користувача. Відповідно до GDPR згода має бути вільно наданою, конкретною, поінформованою та однозначно вказувати на бажання користувача. Явна згода (для обробки даних спеціальної категорії) має бути чітко підтверджена словами. Натяку на згоду через використання натільного пристрою недостатньо.

Хоча це цілком може бути неможливим, враховуючи широкий спектр користувачів, проте, зацікавлені сторони можуть прийняти стратегію кампанії Clear English для своїх документів про конфіденційність.

GDPR надає суб'єкту даних широкі права на отримання інформації про оброблені дані, зміну чи видалення, а також на обмеження їх обробки для певних цілей (ст. 12–23 GDPR). Контролери та обробники даних відповідно зобов'язані повністю інформувати суб'єктів даних, вживати запобіжних заходів для захисту персональних даних за проектом і за замовчуванням за допомогою технічних та організаційних заходів, ретельно записувати дії з обробки та забезпечувати безпеку даних (ст. 24–43 GDPR). Наприклад, використання методів шифрування, які можуть призвести до того, що дані більше не вважаються особистими даними, внаслідок чого GDPR не буде застосовуватися до них частково [5]

Також важливо звернути увагу на відповідність до статті 23 GDPR «Захист даних за проектом і за замовчуванням». Захист даних за проектом, який часто називають взаємозамінним терміном конфіденційність за проектом, є стратегією, яку відстоюють низка органів із захисту даних у всьому світі. Досі прийняття захисту даних за проектом і за замовчуванням було добровільним і

справою належної практики.

GDPR вимагає від зацікавлених сторін використовувати підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, до захисту даних за замовчуванням. Цей підхід, на жаль, не такий сильний, як міг би бути нормативно.

Однак, щоб розрізнити та підкреслити свою прихильність цій концепції, контролери можуть використовувати «механізми сертифікації захисту даних», щоб наочно продемонструвати суб'єктам даних, що вони дотримуються своїх зобов'язань щодо захисту даних у цій сфері. У епоху, коли брендинг є настільки важливим для споживачів, схвалення стандартів захисту даних компанії за допомогою сертифікатів, печаток або знаків може бути надзвичайно важливим для завоювання лояльності та довіри суб'єктів даних.

Стаття 61 GDPR дає чітке пояснення того, як контролери можуть досягти цієї мети, виступаючи за прийняття внутрішньої політики та впровадження певних заходів. Також надається неповний перелік фактичних заходів, які можна вжити, і включає псевдонімізацію персональних даних якнайшвидше, що дозволяє суб'єктам даних спостерігати, які дані обробляються, і покращує функції безпеки. Контролери мають стимулювати виробників продукції.

Ринок уже бачить, як компанії використовують відповідну політику захисту даних і найкращі практики, такі як захист даних за проектом і за замовчуванням, як конкурентну відмінність. Хоча не існує єдиної абсолютно безпечної системи, яка б повністю захищала дані, вплив будь-якого порушення даних, яке має місце, теоретично буде зменшено через зменшення частки зібраних даних [6].

GDPR чітко вимагає, щоб «оброблялися лише особисті дані, необхідні для кожної конкретної мети обробки». Це зобов'язання поширюється на обсяг зібраних даних, рівень обробки, час зберігання та доступність даних. Крім того, для того, щоб дані були передані «невизначеній кількості людей», суб'єкт даних має втрутитися та змінити позицію за замовчуванням.

Одне з найбільш суперечливих правил GDPR стверджує, що контролери та обробники повинні гарантувати, що дані передаються третім країнам або

міжнародним організаціям, лише якщо ці держави чи організації дотримуються GDPR або забезпечують однаково високий стандарт захисту даних (ст. 44–50). GDPR). У своєму рішенні «Schrems II» [7] Європейський суд визначив, що Сполучені Штати не відповідають високим стандартам GDPR; це рішення впливає на використання, наприклад, американських хмарних служб зберігання даних, вимагаючи розширених умов договору щодо обробки персональних даних.

Без таких положень заборонено навіть просте зберігання медичних даних європейських користувачів (наприклад, розумних носіїв для моніторингу серцевої діяльності) у хмарах США (таких як Azure, AWS тощо). Це рішення діятиме до тих пір, поки Комісія ЄС не прийме нове «рішення щодо адекватності» щодо передачі даних до Сполучених Штатів.

Окрім законної основи обробки персональних даних, слід враховувати інші принципи, викладені в GDPR, наприклад: мінімізація даних (потрібно збирати та використовувати лише мінімально відповідну кількість персональних даних, необхідних для обробки); безпека даних (персональні дані повинні оброблятися у спосіб, який забезпечує відповідну безпеку персональних даних); обмеження щодо використання даних (персональні дані обробляються лише з тією метою, для якої були зібрані); зберігання даних (персональні дані не повинні зберігатися довше, ніж це необхідно); точність даних (особисті дані повинні бути актуальними) і постачальник технологій повинен мати можливість продемонструвати відповідність принципам, викладеним у GDPR. Нарешті, варто зазначити, що відповідність GDPR є обов'язковою для всіх продуктів, які дозволяють обробляти персональні дані (особливо дані про стан здоров'я), навіть якщо вони є так званими продуктами для стилю життя, які не використовуються для медичних цілей. Відповідно, вимоги GDPR щодо розумних носіїв для моніторингу фізичної діяльності є високими, і їх слід враховувати виробникам і розробникам на ранній стадії розробки продукту, щоб успішно зменшити занепокоєння щодо конфіденційності в майбутньому по відношенню до користувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Yang, H.; Kumara, S.; Bukkapatnam, S.T.; Tsung, F. The internet of things for smart manufacturing: A review. *IISE Trans.* 2019, 51, 1190–1216. URL: https://scholar.google.com/scholar_lookup?title=The+internet+of+things+for+smart+manufacturing:+A+review&author=Yang,+H.&author=Kumara,+S.&author=Bukkapatnam,+S.T.&author=Tsung,+F.&publication_year=2019&journal=IISE+Trans.&volume=51&pages=1190%E2%80%931216&doi=10.1080/24725854.2018.1555383
2. Tim Cook on Privacy/ Computers, Privacy & Data Protection Conference: Enforcing Rights in a Changing World. 3 Feb 2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=OaLxTz1Yw7M&list=RDCMUCE_M8A5yxnLfW0KghEeajjw&index=2
3. Every Step You Fake: A Comparative Analysis of Fitness Tracker Privacy and Security / Andrew Hilts, Christopher Parsons, and Jeffrey Knockel, February 2, 2016. URL: <https://citizenlab.ca/2016/02/fitness-tracker-and-security/>
4. EU General Data Protection Regulation (GDPR): Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation), OJ 2016 L 119/1.
5. Spindler G., Schmechel P. Personal Data and Encryption in the European General Data Protection Regulation. [(accessed on 2 April 2021)]; JIPITEC. 2016. URL: <http://www.jipitec.eu/issues/jipitec-7-2-2016/4440>
6. Cindy Ng, Five Privacy concerns about wearable technology, Varonis, 29th Mar, 2020, URL: <https://www.varonis.com/blog/5-privacy-concerns-about-wearable-technology>
7. Judgement of the Court of Justice of the European Union, 16 July 2020, Case C-311/18, ECLI:EU:C:2020:559, Facebook Ireland and Schrems. [(accessed on 26 March 2021)]; Available online: <https://curia.europa.eu/juris/fiche.jsf?id=C%3B311%3B18%3BRP%3B1%3BP%3B1>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Чулінда Людмила Іванівна,

к.ю.н, доцент,

Кебкал Катерина Олександрівна,

студентка,

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Проблема конституційно-правової відповідальності набуває сьогодні особливої актуальності, оскільки є собливим видом публічно-правової відповідальності, з'ясування змісту якої має велике практичне значення для захисту прав людини у разі їх порушення. Саме конституційно-правова відповідальність є гарантією захисту та дотримання Конституції України, задовольняє потреби захисту прав і свобод людини та громадянина, а також забезпечує повноцінний розвиток у процесі побудови демократичної, соціальної, правової держави. Становлення конституційно-правової відповідальності зумовлено розширенням сфери конституційно-правового регулювання, визнанням провідної ролі Конституції у правовій системі, а також наявністю фактів порушення конституційно-правових норм, до яких неможливо застосувати заходи кримінальної, цивільної чи адміністративної відповідальності. Існують різноманітні думки щодо дослідження конституційно-правових відносин, що має наслідком потребу у систематизації їх наукових поглядів. Потреба переосмислення конституційних пріоритетів, формування нових підходів до вирішення проблем у владі, проникаючи в усі сфери суспільного життя та охороняючи найважливіші суспільні відносини, має наслідком актуальність питання відповідальності, реальних механізмів і форм її застосування щодо певного кола владних суб'єктів, що набуває надзвичайного значення для науковців, практиків, політичних діячів.

Мета роботи. Метою даного дослідження є з'ясування основних елементів та ознак конституційно-правової відповідальності, визначення місця

конституційної відповідальності у системі видів юридично-правової відповідальності. Дослідження особливостей конституційно-правової відповідальності є актуальним напрямом сучасної науки конституційного права на шляху формування цілісної концепції конституційно-правової відповідальності, удосконалення її законодавчої регламентації та ефективної реалізації на практиці.

Матеріали та методи. Вітчизняні науковці такі, як В. Погорілко, В. Федоренко, О. Скрипнюк, Ю. Тодика, О. Батанов, О. Майданник, досліджували особливості конституційно-правової відповідальності, принципи, підстави тощо. Проте, оскільки правова мистема України перебуває на етапі реформування, необхідним є подальше вивчення та дослідження теми конституційно-правової відповідальності в Україні. Проблеми конституційно-правової відповідальності мають необхідність її легалізації на конституційному рівні як самостійного виду юридичної відповідальності.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети та основних завдань дослідження. В основу наукових пошуків покладено комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження, що використовуються, взаємодоповнюючи один одного з урахуванням специфіки теми статті. Порівняльно-правовий метод застосовується з метою характеристики поняття конституційно-правової відповідальності державних органів та посадових осіб, відмежування від інших видів юридичної відповідальності, при характеристиці особливостей та ознак конституційно-правової відповідальності. Системно-структурний метод використовується при дослідженні місця конституційно-правової відповідальності у системі видів юридичної відповідальності, виокремленні підстав конституційно-правової відповідальності.

Результати та обговорення. Конституційно-правова відповідальність є особливим видом юридичної відповідальності, зміст і особливості якої зумовлені першочерговим місцем конституційного права в системі національного права України. Тобто це передбачений нормами конституційного

права специфічний обов'язок суб'єктів конституційного права зазнати несприятливих наслідків особистого, майнового чи громадського характеру за вчинене правопорушення, який є засобом забезпечення норм конституційного права, часто має чітко виражений політичний характер, реалізує інтереси особливого кола суб'єктів через спеціальний механізм реалізації, містить цілу низку юридичних санкцій [1].

Щоб мати повноцінне уявлення про особливості та певні властивості конституційно-правової відповідальності, науковці виокремлюють ознаки даного виду юридичної відповідальності [2]. По-перше, конституційно-правова відповідальність завжди передбачається нормами конституційного права, а також має системоутворюючий характер. По-друге, відповідно до особливостей предмета конституційно-правового регулювання конституційно-правова відповідальність має чітко визначений політичний характер, оскільки відповідальність настає за порушення суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням влади в державі. По-третє, конституційно-правова відповідальність передбачає конституційні санкції як вид юридичної відповідальності. До таких санкцій можуть належати: дострокове припинення повноважень чи розформування органу державної влади; тимчасова або повна заборона діяльності; відставка чи усунення з поста посадової особи; відмова у реєстрації громадської організації чи політичної партії, а також скасування чи призупинення дії конституційного нормативно-правового акта. По-четверте, даний вид юридичної відповідальності має особливе коло суб'єктів, до яких можна застосувати конституційно-правову відповідальність. Суб'єктами конституційно-правової відповідальності є учасники суспільних відносин, які наділені конституційною правосуб'єктністю та деліктоздатністю (здатністю нести юридичну відповідальність за свою протиправну діяльність чи бездіяльність). Варто зазначити, що звичайні громадяни не наділені конституційною деліктоздатністю, навіть порушення особою конституційних обов'язків не є підставою для притягнення до конституційно-правової відповідальності. У такому випадку особа може бути притягнута до

кримінальної, цивільної чи адміністративної відповідальності. Для конституційної відповідальності важливими є особливі процесуальні форми її реалізації. Таким чином, основною формою реалізації даного виду юридичної відповідальності є судовий процес, також вона може реалізовуватися шляхом прийняття рішення компетентним органом державної влади або місцевого самоврядування.

До складу конституційно-правової відповідальності правознавці відносять такі елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона [3]. Об'єктом конституційного правопорушення є політико-правові суспільні відносини, які регламентуються нормами конституційного права України. Об'єктивною стороною є саме діяння, його негативні наслідки та причинний зв'язок між ними. Суб'єкт конституційно-правової відповідальності це встановлений конституційними нормами адресат (особа, орган чи організація людей), який може мати юридичні права та нести відповідні обов'язки. Суб'єкт конституційного права має конституційно-правову правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Суб'єктами даної відповідальності можуть бути: Українська держава, органи державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадові особи, об'єднання громадян. Суб'єктивна сторона конституційно-правової відповідальності є одним із найважливіших елементів суб'єктивної сторони як психічного ставлення суб'єкта до діяння, вина або настання відповідальності без визнання вини. Не менш важливим фактом для притягнення особи до конституційно-правової відповідальності є підстава, тобто конкретна норма конституційного права, яку було порушено, і одночасно - наявність у діянні особи конкретного складу конституційного делікту.

Висновки. Таким чином, конституційно-правова відповідальність має політичне забарвлення, що і відрізняє її, зокрема, від інших видів юридичної відповідальності. Це зумовлено тим, що переважна більшість її проявів відбувається саме у політико-правовій сфері суспільних відносин. Особливістю конституційно-правової відповідальності є також те, що правові підстави цього

виду відповідальності містяться не у єдиному нормативно-правовому акті, що є властивим для інших видів юридичної відповідальності, а у Конституції України та поточному конституційному законодавстві України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Погорілко В. Ф. Юридична відповідальність за порушення конституційного законодавства України. Часопис Київського університету права. 2019. № 1. С. 30–39.

2. Ткаченко Ю. Конституційно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2019. №3. С.43-51.

3. Лещух А. Р. Конституційно-процесуальна відповідальність народного депутата України за невиконання або неналежне виконання обов'язків у парламенті. Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 4. С. 83-94.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ

Шаркова Валерія Сергіївна

Петрук Віта Павлівна

Студентки

Державний податковий університет

м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник:

Менів Любов Дмитрівна

к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету

Вступ. Впровадження штучного інтелекту в економічні й соціальні процеси безумовно впливають на відносини між працівником й роботодавцем. Самі ці відносини залежать від типу економіки й рівня розвитку економічних відносин в суспільстві. Наразі актуальним є не питання чи впливає штучний інтелект (ШІ) на зміну змісту трудових відносин, а питання як саме вони змінюються і які модернізації трудового законодавства потребують. Застосування ШІ та інших технологій у сфері праці дозволяє підвищити ефективність роботи та знизити витрати на заробітну плату, але також створює нові виклики щодо прав працівників.

Стрімкий розвиток штучного інтелекту викликає багато питань у частині визначення його правового статусу, можливостей і етичних обмежень, особливо у сфері праці, де суспільство висловлює глибокі побоювання щодо можливих ризиків і небезпек внаслідок впровадження штучного інтелекту в життя.

Ціль роботи. Мета роботи полягає в дослідженні того, як застосування штучного інтелекту впливає на права працівників у сфері трудових відносин.

Матеріали та методи. Для більш ефективного вивчення нашої теми ми будемо використовувати комбінацію первинних і вторинних джерел, включаючи законодавство, наукові статті, різні види дослідження та офіційні дані міжнародних організацій. У цій роботі були використані такі методи як

діалектичний, аналізу, синтезу, узагальнення.

Результати та обговорення. Впровадження роботів та штучного інтелекту у сферу праці впливає на її характер і форми, що неодмінно призведе до змін в основних та галузевих принципах, на яких базуються трудові правовідносини. Принципи свободи праці, рівності та запобігання дискримінації у сфері праці, захисту трудових прав, визначеності трудових функцій, стабільності трудових відносин, безпеки праці, захисту від безробіття, допомоги при безробітті та сприяння у працевлаштуванні — всі ці принципи потребують переосмислення та модернізації з поширенням кола суб'єктів трудових правовідносин. Це також призведе до формування нового змісту та законодавчого визначення їх гарантій.

Стан законодавства в нашій державі на відміну від європейських країн знаходиться лише на початковому етапі на шляху до унормування та регулювання застосування технологій штучного інтелекту у різних сферах і потребує його удосконалення та гармонізації з європейським у цій сфері. Тому аналіз змісту Резолюції Європейського Парламенту «Норми цивільного права по робототехніці» 2015/2013 (INL) та Рекомендацій CM / Rec (2020)1 є важливими, адже сьогодні в Україні з'являється все більше компаній, які здійснюють діяльність із розробки технологій на основі та/чи із залученням штучного інтелекту.

Враховуючи курс на європейську інтеграцію нашої держави, очевидно, що саме стандарти Європейського Союзу в цій сфері будуть покладені в основу відповідних норм українського законодавства в майбутньому.

Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію розвитку штучного інтелекту 2 грудня 2020 року, де вперше було визначено термін "штучний інтелект" з юридичної точки зору. III - це набір технологій та методів, які дозволяють комп'ютерним системам аналізувати та інтерпретувати інформацію, навчатися відповідно до отриманих даних та приймати рішення на основі аналізу цих даних. Уряд України планує використовувати технології штучного інтелекту для трансформації економіки, ринку праці, державних інституцій та

суспільства в цілому.

ШІ, робототехніка та інші форми розумної автоматизації можуть принести величезні економічні вигоди: згідно з аналізом PwC, до 2030 року світовий ВВП збільшиться до 15 трильйонів доларів. Це додаткове багатство також створить попит на численні професії, але є також побоювання, що вони можуть витіснити багато робочих місць, що існують.

До середини 2030-х років до 30% робочих місць можуть бути автоматизованими, причому в довгостроковій перспективі це торкнеться дещо більшої кількості чоловіків, оскільки автономні транспортні засоби та інші машини замінять багато ручних робіт, де їхня частка зайнятості є вищою. Однак під час першої та другої хвиль жінки можуть зазнати більшого ризику автоматизації через їхню більшу представленість на канцелярських та інших адміністративних посадах.

З впровадженням штучного інтелекту та інших інформаційних технологій на ринку праці можна очікувати збільшення попиту на фахівців у галузі розробки та програмування штучного інтелекту, аналітики і керування базами даних. Збільшиться також попит на фахівців зі спеціалізованими знаннями в області кібербезпеки та захисту інформації.

Згідно з дослідженням, проведеному Уолтером та ін. (Wolter et al), для Німецького інституту Федерального агентства зайнятості (2016), передбачається, що з великою популярністю цифрових технологій будуть потрібні інвестиції в освіту і професійну підготовку. Прогноз у дослідженні свідчить, що до 2025 р. буде втрачено 1540 тис. робочих місць, тоді як буде створено 1510 тис. робочих місць. Але втрачені та створені місця матимуть дуже різні характеристики й вимоги до кваліфікації (так що будуть потрібні інтенсивні додаткова освіта і навчання), і їх не можна буде відразу замінити. Тому настільки важлива участь держави в організації й сприянні професійному навчанню кадрів.

Актуальною на сьогодні є задача визначення позитивних і негативних сторін впровадження ШІ, умов розвитку цієї технології в Україні.

Позитивні сторони штучного інтелекту мають багато аспектів – від прискорення виконання повсякденних завдань до покращення внутрішньої роботи великих галузей. Використання штучного інтелекту у сфері трудових відносин може призвести до зниження кількості ручної праці, а також до збільшення ефективності та продуктивності.

Наприклад, комп'ютерні системи можуть виконувати складніші задачі швидше та точніше, ніж люди, що дозволяє зменшити кількість помилок та збільшити якість виробів. Крім того, ШІ може допомогти в здійсненні більш точного аналізу даних, що дозволяє керівництву компанії приймати кращі рішення щодо управління ресурсами та оптимізації бізнес-процесів.

Штучний інтелект може бути надзвичайно корисним й у юридичних компаніях з кількох причин. По-перше, використання ШІ зменшить витрати на роботу з документами та інформацією. Наприклад, він допоможе з аналізом великих обсягів даних та автоматичним заповненням форм, що зменшить кількість ручної роботи, яку потрібно виконати адвокатам та юристам. Також, використання ШІ знизить ризики помилок, що можуть бути дорогими для юридичної компанії.

По-друге, ШІ сприятиме покращенню якості надання юридичних послуг. Він може допомогти з аналізом великої кількості правової інформації, що дозволить юристам бути більш компетентними та професійними у своїй роботі. Також, ШІ може бути корисним у питанні з підвищенням точності та швидкості вирішення справ, що забезпечить ефективне юридичне обслуговування.

Вже можемо побачити це в нашій реальності на прикладі української компанії Activelex, яка створила онлайн-платформу для юристів під назвою Lex. Ця платформа надає доступ до бази знань з різних галузей права, що дозволяє юристам швидко знайти необхідну інформацію, розв'язувати складні юридичні питання та вести свої справи більш ефективно. І на сьогодні вже зібрано 50 млн документів, якими керуються українські юристи, адвокати, нотаріуси, включно із судовими справами.

Також є дуже цікавим досвід інших країн у використанні ШІ у

юриспруденції. Наприклад, штучний інтелект від компанії DoNotPay вже невдовзі можуть випробувати у ролі адвоката у судовому засіданні, де він через навушник буде підказувати відповідачу, як краще вибудовувати свій захист.

Отож ми бачимо, що багатообіцяюче майбутнє вже йде навіть у консервативну юридичну сферу, змінюючи наші уявлення про свої ж можливості, які нам допомагатиме покращувати сучасні технології.

Проте окрім позитивних моментів є й негативні. В першу чергу, застосування алгоритмів машинного навчання та штучного інтелекту в процесах прийняття рішень може призвести до дискримінації працівників за певними ознаками, такими як раса, стать чи вік. Це може бути наслідком недостатньої репрезентації різноманітності в наборах даних, на основі яких вчаться алгоритми.

З одного боку, право на приватність працівника та запобігання дискримінації є основними принципами, які повинні дотримуватися при використанні таких технологій. З іншого боку, компанії мають право на застосування технологій, що забезпечують їх ефективність та конкурентоспроможність.

З метою запобігання таких порушень, національні та міжнародні організації встановлюють правові норми та стандарти, які регулюють використання ІІІ та інших технологій у сфері трудових відносин. Наприклад, в Європейському Союзі введено загальний регламент з охорони даних (GDPR), який регулює збір та обробку персональної інформації.

Крім того, організації та компанії повинні приділяти достатню увагу забезпеченню безпеки даних та конфіденційності інформації, яка збирається та обробляється за допомогою ІІІ та інших технологій.

Ще однією негативною стороною впровадження ІІІ, як зазначалось раніше, є втрата робочих місць людьми через автоматизацію рутинних повторюваних операцій. Крім того, ІІІ може вплинути на кар'єрний розвиток працівників, змінюючи вимоги до компетенцій та навичок.

Також, попри те, що штучний інтелект може забезпечити швидке та точне

виконання завдань, він не може забезпечити людську емпатію, творчість та інтуїцію, що є важливими факторами в багатьох професіях.

Висновки. Отже, розвиток ШІ та впровадження його в усі сфери виробництва потребує суттєвої трансформації трудового права. Зараз ми можемо спостерігати майбутнє штучного інтелекту, яке обіцяє багато можливостей і викликів для нашого суспільства. ШІ має великий потенціал в сфері трудових відносин, оскільки може автоматизувати багато рутинних процесів та допомогти працівникам у більш ефективному виконанні своїх обов'язків.

Але не зважаючи на велику кількість позитивних наслідків від впровадження ШІ у суспільно-економічне життя країни, все-таки є повні суттєві недоліки, дослідження яких може бути метою наступних наукових праць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вызовы Индустрии 4.0 и необходимость новых ответов. Март 2018. URL: http://www.industrialunion.org/sites/default/files/uploads/documents/2017/SWITZERLAND/Industry4point0Conf/industry_4_rus.pdf (дата звернення 17.03.2023)
2. PwC (2017), UK Economic Outlook: Will robots steal out jobs? An international analysis of the potential long term impact of automation. URL: https://www.pwc.co.uk/services/economics-policy/insights/the-impact-of-automation-on-jobs.html?utm_campaign=sbpwpc&utm_medium=site&utm_source=articletext (Accessed: 17.03.2023).
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 17.03.2023).
4. Азьмук Н.А. Штучний інтелект у процесі праці у цифровій економіці: нові виклики та можливості. Економічний вісник Донбасу. 2019. № 3(57). С. 137–145

5. Стрельник В. В., Чурилова Т. М. Питання правового регулювання розвитку штучного інтелекту в Україні. LEGAL SCIENCES: RESEARCH AND EUROPEAN INNOVATIONS. 2021. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-074-2-19> (дата звернення: 21.03.2023).

6. Гуцу С. Упровадження штучного інтелекту в трудові відносини: перспективи правового регулювання. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2021. Вип. 2 (50). С. 87–91.

ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМІНУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Яровицький Ігор Романович

курсант 2 курсу

Навчально наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної Поліції

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

Повномасштабна агресія Російської Федерації (РФ) проти України виявила різні політичні та гуманітарні прогалини в чинному законодавстві, які необхідно усунути шляхом внесення змін, зокрема до Кримінального кодексу України (ККУ). Сьогодні надзвичайно актуальною є проблема порушення прав людини, пов'язаних із утриманням громадян України (як заручників, військовополонених чи політв'язнів) на тимчасово окупованих територіях України або на території Російської Федерації.

Для вирішення цієї проблеми народні депутати України підготували два законопроекти: М. О. Стефанчук, І. Р. Калаур зареєстрували 18.06.2021 проєкт Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України» (перший проєкт – № 5672) [1], а Г. М. Мамка 24.06.2021 – проєкт Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» (другий проєкт – № 5672-1) [2].

Однак ці нормативно-правові акти не можуть вирішити всі питання щодо легалізації обміну військовополоненими.

На нашу думку, ці законопроекти намагаються вирішити проблему неефективності нинішньої системи. Якщо правосуддя у таких справах здійснювалось без затримки і було би ефективним, то проблема прийняття

специфічного «політико-правового рішення» чи «правильного рішення» взагалі би не виникла. Однак законопроекти не усувають причин, а намагаються неконституційними засобами вирішити наявну проблему обміну українських громадян [3].

По-перше, законопроекти не дають відповіді на те, як оцінювати діяльність представників добровольчих формувань, які через невстановлений державою правовий статус можуть нести кримінальну відповідальність, особливо не передбачену законом за участь у збройних діях.

По-друге, ми вважаємо, що запропоноване законодавство обмежить обмін і репатріацію наших громадян. Тому що через створений механізм ми не зможемо повернути політв'язнів – громадян України, незаконно утримуваних чи засуджених в РФ (вони, наприклад, невтомно захищали незалежність і територіальну цілісність України).

По-третє, зазначені законопроекти пропонують запровадити дублювання раніше існуючого правового інституту – правильного рішення, але це не вирішує питання співвідношення цих термінів. Отже проблема обміну як українських громадян так і громадян інших країн, які захищають Україну, залишається, як правило, поза спеціального нормативного врегулювання.

Однак, не враховуючи вище вказаного, слід підтримати саму ідею захисту прав людини та, нарешті врахування парламентарями пропозицій науковців щодо удосконалення закону про кримінальну відповідальність [4]. Однак, на нашу думку, окремі положення таких пропозицій, потребують як уточнення, так і відповідних змін.

Цей аналіз показує, що зазначені нормативно-правові акти не дозволяють вирішити весь комплекс проблем щодо обміну військовополоненими. На підставі вищевикладеного слід зробити наступні висновки:

1. Питання повернення військовослужбовців та інших громадян України через процедуру обміну є складним політико-правовим питанням, яке не отримало достатньо прозорої нормативної процедури для вирішення;
2. Чинні законопроекти (№ 5672, 5672-1, 7436) мають певні недоліки

та потребують доопрацювання;

3. На законодавчому рівні необхідно передбачити дві процедури обміну військовополонених з країною-агресором: одна з них має стосуватися військовополонених, які не вчиняли військових злочинів, друга військовополонених, які вчинили військові злочини;

4. на підзаконному рівні (нормативні акти Президента України, постанови КМУ тощо) можлива лише деталізація таких процедур;

5. Обмін військовополоненими, які вчинили військові злочини, можливий лише за рішенням судових органів у встановленому порядку.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Проект Закону про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України

URL:https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72284

2. Г. М. Мамка 24.06.2021 – проєкт Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI05563A?an=3>

3. Чабаненко О. Щодо законопроектів про політико-правові рішення та про заборону на зупинення санкцій РНБО. Український Інститут Майбутнього : веб-сайт. URL: <https://uifuture.org/publications/shhodo-zakonoproektiv-pro-polityko-pravovi-rishennya-ta-prozaboronu-na-zupynennya-sankcij-rnbo/>

4. Музика А. А. Політико-правове рішення як винятковий кримінально-правовий захід: актуальна проблема, що потребує законодавчого регулювання. Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності : матеріали міжнар. наук. практ. конф., м. Харків, 18–19 жовт. 2018 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2018. С. 115–118.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА СВОБОДУ ВІД КАТУВАНЬ

Яшан Яна Дмитрівна

Курсант II курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олійник Ю. В.

викладач кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Однією з сучасних глобальних проблем дотримання прав і свобод особи є порушенням загальнолюдських цінностей, яке здійснюється за порушення права не піддаватися тортурам.

Саме з метою захисту прав і свобод людини, в тому числі права не бути підданим катувань, була укладена Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Основа європейського механізму захисту прав особи виноситься Європейським судом з прав людини.

Завдяки великій кількості рішень Європейського суду з прав людини, можна більш детально розкрити зміст та обсяг положень ст. 3 («Катування») вказаної Конвенції, відповідно до якої нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню. [1, с. 57]

Європейський суд з прав людини в межах ст. 3 Конвенції встановлює три види заборонених дій: катування, нелюдське поведження чи покарання, поведження чи покарання, що принижує гідність. «Катування» означає умисне заподіяння сильного фізичного або морального болю страждання для отримання інформації чи визнання, залякування чи дискримінації.

«Нелюдське поводження» означає дію, яка конкретно спричиняє серйозні фізичні або психічні страждання.«Поведінка чи покарання,що принижують гідність» - це така поведінка, яка принижує людину перед нею іншими людьми або змушує її діяти проти її волі чи совісті. [2]

Вказані види заборонених дій відрізняються один від одного за формою, обсягом і характером вчинене та рівень страждань, заподіяних потерпілому.

Велика кількість заяв і рішень Європейського суду з прав людини людей, які порушують ст. 3 Конвенції про захист основоположних прав свободи стосуються таких питань, як погане поводження з особами з боку правоохоронних органів під час арешту та затримання; вжиття заходів, що супроводжуються завданням тілесних ушкоджень; неналежної поведінки, внаслідок бездіяльності посадових і службових осіб тощо.

Велика кількість порушень безпосередньо пов'язана з непорозуміннями. Правила, встановлені в ст. 3 Конвенції. Для правильного сприйняття цих правил достатньо взяти до уваги практику Європейського суду з прав людини, коли це можливо визначити відповідні стандарти поводження із затриманими та заарештованими особами. [3]

Вирішення наведених проблем зумовило створення ряду міжнародних органів, які у силу своїх повноважень повинні збирати інформацію про належне чи неналежне дотримання прав та свобод людини, зокрема права на свободу від катувань.

Одним із таких органів є Європейський комітет із запобігання катуванням або нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, який діє відповідно до Європейської конвенції про запобігання тортурам або нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню, лікування чи покарання 1987 р. тощо. [4]

До її завдань має входити: вивчення фактів, які можуть свідчити про застосування до особи тортур; повідомляти органи державної влади про дотримання або порушення прав і свобод людини; підвищити якість і швидкість реагування на подібні випадки тощо.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що Європейське співтовариство зробило великий крок у напрямку дотримання та гарантування прав людини не піддаватися катуванням шляхом укладення зазначених міжнародних угод конвенцій і створення міжнародних організацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Бєлов Д. М., Данканич М. М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина – Ужгород, 2003.- 57 С.
2. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. URL: <https://www.shatarska.in.ua/2-mizhnarodni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukra%D1%97ni-na-zvernennya-do-konvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/>(дата звернення 20.03.23)
3. Заборона катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження або покарання.URL: <https://advokatonline.org.ua/4-zaborona-katuvan-nelyudskoho-ta-takoho-scho-prynyzhuje-hidnist-povodzhennya-abo-pokarannya/>(дата звернення 20.03.23)
4. Права людини в Україні 2009–2010. II. Захист від катувань та інших видів поганого поводження. URL :<https://khpg.org/1298292738> (дата звернення 20.03.23)